1541

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
36 B
8

Casa

K. Cata prof. Rom. Soc. Iesu. Catal. inscript.

D. DIONYSII

CARTHVSIANI IN VII.

Epiſtolas Canonicas,

IACOBI I.
PETRI II.
IOANNIS III.
IVDAE I.

EIVSDEM
ACTA APOSTOLORVM.
IN APOCALYPSIM.
HYMNOS ECCLESIAST.

Omnia ſuæ integritati reſtituta, accuratioriq́; diligentia emendata.

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

PARISIIS,

Apud Carolam Guillard, via ad D. Iacobum, ſub Sole Aureo.

1541

REVERENDO IN CHRIſto patri & domino, domino Nicolao Vueſte Epiſcopo Elienſi in Anglia, ac Carthuſienſis ordinis fautori præcipuo, F. Theodericus Loer à Stratis, Carthuſiæ Colonien. & monachus & vicarius S. D.

QVVM tanta hodie undique penè terrarum uerſetur apud homines malitia, præſul ornatiſſime idémque reuerēdiſſime, ut nullus proborum uirorū in libris edendis conatus & zelus (quantūuis pius, quantumuis ſanctus) reperiatur, qui non ab aliquibus perſecutionē patiatur: inoleuit iam non pœnitenda conſuetudo, ut nihil nouum recénsue literarum in lucem edatur, maxime typis excuſum, quod non prius alicui uiro heroico dedicetur, qui authorem à maleuolo malignorum incurſu ſtrenue uindicet, ac ora obſtruat loquentiū iniqua. Hinc ego iampridem elucidationem illam præclaram Dionyſii noſtri in Euangelia cum dare cœpiſſem in medium, mox illi (quod hodie fieri ſolet) meditabar patronum, Sereniſſimum uidelicet dominum, Angliæ regem. Neq; enim illo magis congruum, neq; dare potuimus potentiorem. Quippe cum in euangelio quidē catholicè elucubrato nemo alius debuit patrocinari, q̄ germane euangelicus,

*gelicus,cuiuſmodi rex Angliæ creditur: qui uel à ſum=
mo pontifice, uel à cardineo patrum cœtu dignus fuit
merito ſuo uocari fidei defenſor. Scripſit nanq; in Lu=
therũ pro ſacramẽtorum aſſertione tã diſerte, tãq; effi
caciter, ut neſcias utrum plus armis an literis rex ille
utrobiq; potẽtiſſimus ualeat. Specioſior tamẽ eſt uicto=
ria multoq; glorioſior, ſi rex magis philoſophando q̃
pugnando ſuperauerit: nec tã eſt rarũ armis, q̃ literis
atq; uirtute regẽ præſtare. Itaq; cũ maieſtati eius re=
giæ lõgiori epiſtola librũ nuncupare ſtatuiſſem, atque
præ manibus abunde adfuiſſent hæc aliaq; præſtãtiora
laudũ argumẽta, unũ hoc nos impediuit, ꝙ calchogra=
phus abſoluere nimiũ feſtinauit opus. Vnde præueniẽs
nos id egit, ne qđ uolebamus, cum rege lõgius fas eſ=
ſet loqui. Arbitror (tametſi tãto regi parũ loqui meam
exiguitatẽ deceat) pro fauore tamẽ quẽ ſemꝑ ĩ pecto=
re habeo, tũ erga regẽ, tũ erga Angliã illã nobiliſſimã,
& liberior fortaſſe fuiſſem ĩ epiſtola & prolixior. Ve
rũ quicquid quod tũ dici potuit aut debuit, eſt neglectũ,
id regis nomine, tua nũc reuerẽdiſſima paternitas acci
piat. Gaudeo nãq; occaſionẽ mihi datã ꝑ tuã humani=
tatẽ, qua ultro occurrẽtẽ prouocaſti, ut ad tuã amplitu
dinẽ auſim ſcribere liberius, nec metuã qđ grauate id fe
ras, q etiã bñficiis me impellas. Scio equidẽ me ĩdignũ,
qui tã docto, tã ſeni, tã maturo, tã pio, tãq; reuerendo
Antiſtiti iuuenis ego indoctus monachuſq; ſcribã. Verũ
profecto digniſſimus es tu, quẽ nemo taceat, quẽ certatĩ*

laudent omnes: quippe quē modeſtia, integritas, ætas, ſciētia, humanitas atq; in ſtudioſos fauor munificentiaq; tā faciunt cunctis celebrē, ꝙ uulgatū. nec minor tibi ab omnibus pro uirtute exhibetur, ꝙ pro dignitate reuerētia. Porrò liberalitas nemini te nō reddit amabilē. Nā quis reuerēdiſsime pater eſt ſtudioſorū, qui tui fauoris, tuæ fuerit beneficētiæ expers? Libros, ſtudia, uirtutem, & quicquid pietatē redolet, amas, foues, promoues. Nihil luxui, nihil uoluptati, nihil oſtētationi, nihil denique das uanitati, ſed Chriſto à quo habes rependis omnia. Quæ expertus ſum loquor. Ioānes Houghton Lōdonien. Carthuſiæ prior, uir admodū uenerabilis, cū tuas mihi ſcripſiſſet & uirtutes & laudes, ꝙ iucūda tibi pariter Dionyſii noſtri foret lectio, addidit. Porrò ꝙ gratuletur paternitas tua labori ac operæ, quā pro huius editione nauamus, quāque ſit iuuare parata, ſubindicat haud uulgare illud ſubſidiū, quod huic negotio ꝓmouēdo iādudū ultro miſiſti. Tuæ id gratiæ, tuæ beneuolētiæ acceptū refero ampliſſime pater, nō meis meritis: atque ideo tui cādoris argumēta hinc ſentiēs, ſi uni inꝙ Dionyſio Reuerēdus hic pater tātū impēdit, ſi in me hactenus ignotū tāta cōfert bnficia, quid in paupes, quid in orphanos, quid ī uiduas, quid deniq; in afflictos oēs ſuæ gētis facit? Hæc tacitus ipſe mecū cogitās, qđ è patria tua ab oībus clamatur, nō taceo. Quis æque xenodochia cōſolatur? Quis monaſteria ſic amat? Quis miſeris cōſolationē, patrociniū, ſtipēq; quotidianā perinde largitur?

tur? Dãnũ reuera graue æſtimas, ſi te prætereat nudus abs te nõ ueſtiẽdus. Si quiſpiam pietatis tibi præripiat officiũ, nõ leuẽ iacturã arbitraris. Imò quẽadmodũ ſibi ipſis inuidẽt auari, ſi aliena uiderint augeri lucra: ita religioſa tu afficeris triſtitia, ſi pietate te putes à quoq̃ ſuperatũ. Doles uehemẽter, ſi quopiã humanitate te cõſpexeris inferiorẽ. Hæc munera ſunt epiſcoporũ: iis ornamẽtis fulgeat eccleſia. Oportet, inquit Apoſt. epiſcopũ ſine crimine eſſe, ſicut dei diſpẽſatorem. Quis pater, quæſo, ampliſſime ad ſeniũ uſq;, atq; tu, tãta uiuit innocẽtia? Quis (ne te prætereã qđ Apoſt. non tacet) dei ſic agit diſpẽſatorẽ, ut bona ſua in egenos, in pios, in doctos, imò in Chriſtũ eroget? Amãt religioſi, amãt pauperes. Monaſteria te cũcta uenerãtur patrẽ. Et cum in oẽs ſis piiſſimus, ĩ religionẽ tamẽ Carthuſianã q̃ præcipuus ſis bñfactor, ſentiunt quotquot ſunt in Anglia noſtri ordinis, potiſſime Lõdoniarũ domus. Videbor iã ſuperfluus, uidebor oneroſus, ſi quæ enumerat Apoſt. reliqua in te uoluero cõmẽdare. Scit enĩ uniuerſa Anglia, uirũ te eſſe uirtutis, utpote qui nõ ſolũ in teipſo, uerũ in oĩbus quoq; uirtutẽ colis, deuotiõis pariter & ſanctimoniæ obſeruãtiſſimus. Heu reuerẽdiſſime pater, q̃tis eſt gemẽdũ lachrymis, qđ huiuſmodi nõ ſunt oẽs epiſcopi. Heu q̃to eſt mœrore plãgẽda illorũ deformitas, qui neq; ſciẽtia, neque uirtute inſtructi, externis ſe dũtaxat implicãt actiõibus? Principes ſe magis gloriãtur uocari q̃ epiſcopos. Siquidẽ quicquid negotiorũ eſt

tẽporaliũ tractãt: reliqua ꝓpter quæ ſola ſunt epiſcopi, uicariis cõmittũt. Prætereo ꝙ nõnulli cũ ſint eccleſiaſtici, quos eccleſia à cunabulis aluerit, imò qui à parẽtibus ꝓpemodũ nihil, ab eccleſia habeãt & honores, & diuitias, hoſtes tamẽ ſunt eccleſiæ, impia hæreticorum dogmata cõniuẽtibus oculis admittẽtes. Quid agitur de ouibus pater, ſi lupi ſunt paſtores? Cæterũ quãtas Lutheri aliorũue hæreticorũ dogmata calamitates pariãt, q̃ta hinc reipublicæ eueniãt pericula (nã animarũ quæ grauiora ſunt dãna atq; exitia taceo) uniuerſa hic Germania, q̃uis cæca, ſentit. Ciuitates certæ quæ ab initio dogmati peſtifero reſtiterũt, pace gaudẽt haud uulgari. At quæ in tẽpla, in diuorum imagines, in monachos debacchatæ ſunt (hoc ſeculo inſignes, ꝙ in eos qui ſe aut nõ potuerũt, aut noluerũt defendere, audaces pugnauerint) quãtos ꝓpterea rerũ tumultus, quãtas factiones, rebellionẽ, timorẽ, ꝑfidiã, erũnas ſibi cõſciuerint, nulli non eſt manifeſtũ. Nulla ibi fides, nulla amicitia, nullus honor parẽtum, nulla in paupes miſericordia, nulla in ꝓximũ iuſtitia, nullũ fœdus, nulla uirtus, nulla pietas: ad extremũ nihil manet apud eos ſanctũ, nihil nõ inquinatũ: ſed furor, egeſtas, libido ſimul oĩa miſcẽt. Eapropter nunq̃ ſatis laudari poteſt optimi ſapiẽtiſſimiq; regis Angliæ cõſiliũ, qui dũ ab impietate Lutherana ſuũ tutatur regnum, à ſeditionibus, à tumultu, à rebellione quoq; interim illud ſeruat immune. Quomodo enim populũ haberet ſubiectũ, ſi deo, ſi eccleſiæ hũc repugnare ſinat?

ſinat? Nã ſi dei aut eccleſiæ ſemel excuſſerit iugũ, ridiculũ eſt expectare ut regis imperata ſeruet plebs ſeditioſa. Quocirca ſi plebem uoluerit ſibi rex habere ſubiectã, cõpellat hãc neceſſe eſt ut deo primũ, deinde eccleſiæ obediat. Deflenda eſſet proh dolor riuis lachrymarũ angelica illa Anglia, ſi (quod deus auertat) à fidei ſynceritate, ſi ab eccleſiæ obediẽtia ſemel deſciuerit. Nã cum oĩa ſecunda, oĩa ſerena, oĩa fortunata atq; iucunda iſtuc nõ aliter atq; in aceruũ congeſta ſunt, q̃ dolendũ foret, ſi cũcta hæc ſimul obnubilaret Lutherana tẽpeſtas? Nã ſi ĳs qui laudarũt, eſt credendũ, reuera eſt Anglia, angelica terra atq; paradiſus altera: cuius ſi prædicare uoluero ubertatẽ, ſi amœnitatẽ urbium, ſi hominum ciuilitatẽ, excedã neceſſe eſt epiſtolæ modũ. Hoc igitur loco haudquaquã recenſebo, quæ hãc gentẽ antiquitas produxerit, quibus ſit illuſtrata maiorib⁹ quorũ fuerit armis aucta & ꝓpagata, aut qui mores, quæ leges hãc gentẽ uenuſtauerint, ſed nec quo ſit tẽpore fidei ſalutẽ aſſecuta. Hæc enim oĩa grandi uix poſſent uolumine diſſeri. Agnoſco præterea ad hoc ingenii mei tenuitatẽ haudquaquã ſufficere: quare pro horũ maieſtate quæcunq; dicerẽ, nõ ſatis digna offerrẽ. Quapropter Angliæ excellentia me ſuperatũ ſatius eſt fatear, quàm ut minora atque par eſt de illa prædicem. Habuit hæc olim quibus ſit laudata, authores: nec hodie deſunt, qui quàm auguſtum ſit regnum, quod nulli cedat, nulla ſit laude inferius, qđ deniq;, cũ quauis alia ꝓuĩcia queat

de excellẽtia certare, poſſint oſtẽdere. Nemo certe habere Angliam ibit inficias, cur uel opulentiſſima eidẽ inuideant regna: nec latet quibus olim gentibus, quibuſue imperauerit regnis, non parũ ſuperbis ſcilicet. Verũ ea de re tacere præſtat. Huius te decet eſſe gẽtis Epiſcopũ, & Angliæ ornamẽtũ & decus. Huic nãq; regno licet (quod dixi) opes, fortuna, fruges, paſcua, cæteraq; id genus uaria exuberẽt, præclarius tamẽ eſt, fide, uirtutibus, diſciplinis, ſcientia, dexteritate ab initio quo Chriſto inauthorata eſt, præſtãtiſſimã hanc ſemper floruiſſe. Nã reges, Epiſcopos, Abbates ſanctiſſimos atque miraculis claros, quibus Anglia eſt nobilis, quis enumeret? quandoquidẽ tot legitur referta ſanctis uiris, ut cæteris quoq; tum gẽtibus tũ regnis exteris nõ paucos miſerit & põtifices & Apoſtolos. Quid igitur mirandũ, ſi etiã nunc clara ſit doctiſſimis iuxta ac pientiſſimis uiris? Quis epiſcopum Roffeñ. qui fere primus impiũ eſt aggreſſus Lutherũ, ſatis prædicet? Hic, ut in uno reliquos oẽs cõmendẽ, adeo eſt doctus, ut quicquid arguerit, quicquid cõfutarit, nullus audeat hæreticorũ refellere. Hic adeo eſt ſcripturis potens, adeo rõne armatus, ut nemo queat refragari. Hic adeo eſt integer, ut uel inimiciſſimus quiſq; illũ nõ audeat calũniari. Quãto pie deus ille cũ noſtro Fabro, cũ Eckio, cũ Ioanne Cochleo, cũ Iudoco Clicththoueo, atq; cũ reliquis id genus doctis admirãdisq; uiris, ſudauit labores? quibus afficit ſe uigiliis, ne nõ caſtã oĩbus integrãq; tutaretur fidẽ?

fidẽ? Hi uiri, hi heroes cũ aliquot aliis multis & piis & doctis niſi fuiſſent, niſi pro dei domo murũ ſe obieciſſent, prorſus de tota Europa actũ eſſe nullus ambigeret. Adeo enĩ creſcit, adeo graſſatur hæreticorũ peſtiferũ hoc uirus, ut haud parũ ſit formidãdum, id quod Romanæ atq; occidẽtali eccleſiæ per diuã Brigittã dñs interminatus eſt, futurũ aliqñ (qđ iam uidetur inſtare) ut quẽadmodũ olim à Iudæis, & nunc à Chriſtianorũ cordibus eiectus eſt: ita à nobis ad nouã & hactenus incognitã gentẽ & fidẽ & eccleſiã ſuã transferat. Satis ſuperq; ſatis profecto eo nũc cõfluunt oĩa, quo fides à Germania explodatur: tãta eſt ubiq; & ſcribendi & ſentiendi licentia, tã pertinax furor hæreticorũ, tanta piorũ ac uere Chriſtianorũ oppreſſio, tãta deniq; ſuperiorũ, præſertim eorũ qui reſiſtere debẽt, dormitãtia. Vnde nõ multũ abeſt, quin Chriſti euãgeliũ Chriſtiq; uirtus in factis miraculis diuina negetur. Atqui librum huius impietatis plenũ, totũq; execrabilẽ, iã nuper uidimus. Verũ quid hoc (quæſo) aliud eſt, q̃ Mahumetanæ perfidiæ initiũ? quid (inquã) aliud eſt q̃ fidem Chriſtianã abrogare, radicitusq; exterminare, dũ ĩpune impiiſſima quæq; uel ex Hebraicis, Arabicis, ſiue Chaldaicis ſuperſtitiõibus euulgãtur. Eã ob rẽ nos è diuerſo pro euulgãdis Dionyſii operibus feruentiores inſiſtimus, quo clauũ clauo retũdamus. Nihil ea in re intermittemus, qđ poſſit à nobis deſiderari. De tua haud ſecus cõfidimus integritate, Reuerẽdiſſime pater, tuo cõfidimus

mus

mus zelo, qui primus ex Anglia nobis aduerſus hære-ticorũ caſtra ſuppetias miſiſti. N*õ inferiora de reliquis doctiſſimis uiris expectamus, quo oẽs uno agmine, uno impetu, adunatis copiis auxiliisq́; cõportatis, impia dogmata deturbemus.* In *euãgelia iã pridẽ (quod dixi) quæ noſter ſcripſerat* Dionyſius, A*ngliæ regi potentiſſimo dedicauimus: nũc quæ in* E*piſtolas canonicas,* A*cta apoſtolorũ &* A*pocalypſim &* Hymnos *aliquot ueterum eccleſiaſticorũ è prælo ueniunt eius lucubrationes, tuæ* R.P. *debẽtur.* Sic *enĩ cõgruũ maxime duximus, apoſtolicã eruditionẽ epiſcopo (utpote qui in apoſtolorũ locum ſucceſſit) eiq́; docto, & apoſtolicã uitã imitanti dedicare.* Suſcipias *igitur clemẽti pietate ãpliſſimeq́; præſul, uirtutũ ac literarũ antiſtes,* D. *Dionyſii tui, mei, noſtri, imò* C*hriſti (& quia* C*hriſti, ideo plus noſtri) opus nomini tuo dicatũ, patronũq́; te ſẽtiat cãdidũ, cõtra ſibi hoſtes inſurgẽtes, qui illã eius phraſim humilẽ plane ac piã in calũniã trahere nõ uerẽtur, quaſi nil præter eloquentiã & ſermonẽ phaleratis floſculis ornatũ in legentiũ cordibus iã fructificet: quũ tñ (ꝙ* C*hriſtiana doctorũ oĩm pace dixerim) poſtq̃ ſancta mater eccleſia hmõi uiris facũdis & eloquẽtibus, ſcriptaq́; ſua coloratis curioſisq́; ſentẽtiis ornãtibus multiplicata fuerit, nõ tã uirtutibus ac meritis creuiſſe, q̃ uitiis decreuiſſe cernatur undiq́;, imò utinã cõcerneretur.* N*õ ꝙ eloquẽtia illa & ſermonis facũdia in cauſa fuerint, ſed ꝙ pauciſſimi hodie reperiãtur (heu miſeros nos) qui quũ*

præclara

præclara ſcientia cæteris præemineant, inflationē, quæ ex ea ueluti è pāno tinea naſci ſolet, deprimere & extinguere ſtrenue conentur. Hos *præcipue ueluti digito mōſtraſſe uidetur* D. *Paulus dicēs*: *Sciētia inflat.* Horū *pingue iudiciū & ſentētia præpoſtera nō accipiatur: ſed illi interrogētur, qui Chriſti non tā uerbis q̄ moribus imitātur ueſtigia, qui ꝓ uoluptate habēt ieiunia, orationes pro delitiis, quibus crux Chriſti delicata eſt refectio, qui paupertatē pro ſummis apud ſe cōputant diuitiis, quorū mentes occulta ſuauitate pietas penetrat, qui terrā pedibus calcant, quorūq́; cum apoſtolo cōuerſatio in cœlis eſt: hi (inquā) interrogentur, hi teſtimonium perhibeāt, quid de ſacratiſſimi* D. *Dionyſii Carthuſiani operibus ſentiant.* Nam *horū teſtimoniū non poteſt nō eſſe uerißimū.* Deniq;, *poſtq̄ celſitudinē tuā hoc opus nomini tuo dicatū, ſolita tua benignitate amplexā agnouero, non ambigo, quin & me pauperculū, cuius in reliquis eiuſdem pii patris operibus corrigēdis & calchographorū typis tradendis, nocte dieq́; uerſatur ſtudiū, inter clientulos tuos aſciſcere quoq; digna beris.* Bene *uale in* Chriſto Ieſu, *præſul ornatiſſime, quem ille inſtaurandæ pietati ac bonis literis prouehendis quādiutiſſime ſeruet incolumem.* Ex *ædibus noſtris Carthuſianis in Agrippina Colonia feriis diui* Georgii *glorioſiſſimi militis & martyris*, Anno *à Chriſto nato*, M. D. XXXIII.

Index

INDEX RERVM MAgis inſignium, Ex commentariis in Epiſtolas Canonicas, Acta Apoſtolorum, Apocalypſim, & Hymnos.

A

Abrahæ præceptum, vt de terra ſua egrederetur & cognatione quomodo intelligendum 208.F
Acceptor perſonarũ quomodo non eſt deus 227.F
Acedia quæ 51.F
Actionum omnium finis deus eſſe debet 24.B
Actio actionem trahit. 108.C
Actio quæ ordinata. 124. C.D
Actio quælibet tripliciter conſideratur 136.D
Actio omnis cum ſit à deo, an prauæ & vitioſæ ſint ab eodem 137.C.D
Actuum apoſtolorũ libri quadruplici ratione legendi. 177.B
Adam quibus vitiis tẽtatus, & victus 136.B
Aduenæ qui dicantur 55.E
Aeternus rerum creator, & æterna lux quomodo deus dicatur 406.C
Ad affluẽtiam quomodo vnicuique dat deus, cũ tot ſint egentes 9.D
Agere quomodo accipitur. 27.F
Agens quicunque quod in ſe eſt, gratiã & illuminationem à deo conſequitur 224.C
Agit deus omnia propter ſe. 418.A
Albumezaris Mauri inſana opinio de ſigno leonis in zodiaco 409.A.B
Ambulare quomodo Chriſtus dicitur in medio fidelium. 294.A.B
Amen varie ſumitur 305.B
Amethiſtus lapis 397.F
Amor ſui quomodo omnium vitiorum radix eſt 137.B
Amor dei increatus, origo & cauſa omnis boni creati. 153.E
Amor dei quomõ nobis præuenit 153.E
Amore duplici nos diligit chriſtus 287.B
Amor primum domini. 429.E
Angelum bonum pro ſui cuſtodia, ſic & malum habet quiſque pro ſua exercitatione & probatione 43.A
Angeli quomodo deſiderant proſpicere in ſpiritum ſanctum, qui deo ſedulo ſunt intenti 63.A
Angeli an mereri demereriue poſſint 112.C
Angelorum præmium creſcet ex ſaluandorum numero in die iudicij 112.B
Angeli poſt primam ad deum conuerſionẽ non promeruerunt 114.C
Angelus Moſi cur in igne ſplẽdente in rubo apparuit. 211.F

111.F & ſequen.
Angelos incarnationis myſte-
rium nō cognouiſſe. 436.E
Anima oīs rationalis aut ſpō-
ſa dei eſt per fidē, aut adul-
tera 36.D & 68.E
Anima quanto intentius occu-
patur circa operationem v-
nius potētiæ, tanto in aliarū
actibus eſt remiſſior 121.E
Anima deo trino ac ſimplici
aſcribitur 311.E
Animæ veſtimenta quæ. 303.C
Antichriſtus eiuſq; miniſtri an
vera faciēt miracula 357.C
Antichriſtus quis & vnde dici-
tur 138.F & 152.B
Antichriſtus ex tribu Dan na-
ſciturus 329.A
Antichriſtus etiam electos fal
let, & cur deus hoc permit-
tet 354.E
Antichriſti tempus inquirere
non debemus 181.A
Apocalypſis quid 284.A
Apollinar. hęreſis. 111.F & ſeq.
Apoſtoli magis illuminati, de
chriſto clarius multipliciuſ-
que nouerunt myſteria q̄ va
tes moſaicæ legis 110.C
Apoſtoli an ſe nouerant certi-
tudinaliter eſſe in charitate.
148.A
Apoſtoli quomodo ex aduen-
tu ſpiritus variis linguis lo-
quebantur 186.C
Apoſtolatus vocatur epiſco-
patus 183.E
Aquę nomine ſpūſſan. eiuſque
gratia exprimitur 180.A
Aquarū vox ſeu ſon⁹ qd. 291.E
Ara ignoto deo cur Athenis
conſecrata 255.F
Archidiaconorū origo. 207.B
Argumentum tripliciter ſumi-
tur 179.B
Arrij hæreſis 111.F
Arrij interitus 183.C
Aſcēſionis die Chriſtus bis ap
paruit diſcipulis 180.C
Aſina Balaam quomodo locu-
ta dicitur 115.E
Auarus q̄ deteſtabilis 47.F
Audiuerunt homines verbum
æternū dei dupliciter. 123.B

B

Babylonis appellatione qd
ſignificetur. 360.C. 376.D
Balaā quomodo ab aſina cor-
reptus 115.E
Baptizati à Ioanne rebaptiza-
bantur 183.B
Baptizauit Ioānes baptiſta, &
baptiſmus non fuit: contra à
Iuda baptiſmus fuit. Ibidem
Baptiſma primum & veluti ia
nua ad alia ſacramēta. 90.C
Baptiſmū quomodo Chriſtus
inſtituit 159.D
Baptiſmus chriſti quō in aqua
& ſāguine ſimul. Ibid. D.E
Baptiſmus Apoſtolorū cur in
nomine Ieſu Chriſti fiebat.
275.A
Beatitudo quid 400.C
Beneficiorū à deo pluritas, ma
gis magiſq; obligat 116.C
Benignitas ſpiritusſancti ma-
xime

ximc appropriatur 412.D
Beryllus lapis 397.C
Bona temporalia ſunt poſſidẽtis quo ad proprietatẽ,quantum ad vſum tamen eis indigentium 149.B
Bruno Carthuſianus archiepiſcopus Reginenſis electus. 280.E

C

CAeſareæ tres famoſæ. 224.C
Calami ſignificatio varia. 342.C
Calcedonius lapis 396.D
Canticum canere deo quid. 358.D E
Caput Chriſti quid 291.A B
Ceremonialia Chriſtus in melius commutauit 208.B
Certitudo duplex 107.F & ſequen.
Charitatis ſignum executio actus 93.B C
Charitas proximi an eadem eſt quæ dei 93.C
In charitate & gratia nos eſſe an haberi certitudo poſſit. 107.D
Charitatis infuſæ dignitas & efficacia 127.E
Chariſmata gratiæ nobis merito & virtute paſſionis dantur 126.A B
In charitate ſe eſſe quomodo quis nouiſſe poſſit 130.C
Charitas perfecta eſt præceptorum impletio 130.F
Charitas dei perfecta perhibetur dupliciter 131.A
Charitatis perfectiõis gradus. 131.A B
Charitas nobis à patre deo data quanta fuerit 142.C
Charitas informis eſſe non poteſt 143.F
Charitas ſola inter filios dei & diaboli diſtinguit 146.D
Ex charitate diligenda quatuor 148.C & ſeq.
Charitas virtutũ excellentiſſima & eius commendatio & virtus 153 B
Charitas quem timorẽ expellit 156.D
Charitas duplex,infuſa,& increata:ſed differens 153.C
Charitas deus eſt quõ 155.F
Charitas omnia communia facit 193.A
Charitas quo perfectior,eo liberalius ſe cõicat 200.A
Cherinthi hæreſis 111.F
Chryſopraſus 397.E
Chryſolytus lapis 397.B
Chriſtiani nominis appellatio vnde 231.A
Chriſtus multis rationibus diligendus 61.B
Chriſtus lapis quomodo dicitur 71.B
Chriſtus ſicut tẽplũ eſt dei (vt eſt hõ)vt ſacerdos ac hoſtia: ita & fideles per gratiam inhabitantem in eis 72.B
Chriſtus quibus & quomodo fuit lapis offenſionis & petra ſcandali 72.D

Chriſtus ad dexterã dei patris eſſe dicitur dupliciter. 90.D E
Chriſtus ſecundum quod homo ſuper omnium angelorum choros exaltatus. 90. F
Chriſtus ſecundum quod homo an fuerit angelis maior an inferior 90.F & ſeq.
Chriſtus nõ ſolũ in carne paſſus eſt, ſed & in anima & potentiis omnibus 91.B C
Chriſtus ſecũdum humanitatẽ aſſumptã omnia ab incarnationis exordio nouit 109.C
Chriſtus cur lucifer dicatur. 110.E
Chriſtus per humanitatẽ aduocatus noſter, ſecũdum diuinitatẽ propitiator 129.C
Chriſtus iuſtus ſecundũ vtranque naturam. Ibidem.
Chriſtus aduocatus noſter apud patrem eſſe quomodo intelligatur 129.B C
Chriſtus propitiatio noſtra quõ eſſe intelligatur. 129.D
Ex Chriſto naſci & renaſci quõ intelligimur 141.E F
Chriſtus fuit propitiatio pro vniuerſi generis humani vitiis ſufficiẽter, quãuis pro ſolis electis efficiẽter 129.E
Chriſtus quibus vitiis tẽtatus, vicit 136.B C
Chriſtus ſolus dominator quomodo 170.D
Chriſtus vt homo ſpiritu in omnibus dirigebatur: vt deus, à ſeipſo 179.A
Chriſtus poſt reſurrectionem quoties manducauit cum diſcipulis 77.C
Chriſti nomine tota Trinitas quomodo intelligatur. 191.F
Chriſtũ oportuit pati, quomodo intelligendum 251.A
Chriſtus quomõ dicitur princeps regum terræ 287.B
Chriſti caput, ocnli, aſpectus, pedes, vox dextera. 291.C D
Chriſto cur iudicium vere datum 309.E
Chriſtus lignum vitæ. 296.C
Chriſtus fortem armatum ligauit 309.D
Chriſtus oſtiũ quõ eſt 310.E
Chriſtus ſecundum quod homo eſt fundamentum Eccleſiæ inſtrumẽtale: vt deus, per authoritatem 406.F
Chriſtus cũ ſit fili⁹ Dauid quõ radix eſt eius. 403.A
Chriſtus quomodo credentiũ, etiam hominum vniuerſorum, beatorum item lux eſſe dicatur 406.E
Chriſtus omnium redemptor quomodo 407.A
Chriſtus ante latronem moriens, ante eum in lymbum deſcendẽs patres ibi viſione ſua illuſtrauit, deinde latronem eo perueniẽtẽ. 409.E
Chriſti duplex natiuitas atque natura. 412.E
Chriſtus cur potiſſimum crucifixionem & in ligno paſſus eſt 416.F

Chriſtus

Chriſtus aſcendens, quomodo nobiſcum tamen remanſit. 428.A
Citharæ dei, ſancti omnes. 358.B
Claues mortis & inferni habet Chriſtus 293.A
Clauis Dauid quæ 304.E F
Cœli qui diluuio perierint, & repoſiti ſint 117.E F
Cœli duplices in ſcript. 117.F. 119.D
Cœli noui quomodo erũt poſt iudicij diem 120.D
Cœli in die iudicij quatenus tranſibunt 119.E.390.D
Cœli quomodo peribunt poſt iudicium Chriſti. 390.D
Cœnobitarũ vita ex quo fundatur 200.A.E.&.202.A
Cognitio vna certior redditur alia modis quatuor 124.A
Cognitio dei duplex 130.B
Cognitio quomodo generetur 143.C
Cognitio quomodo dilectionis cauſa 157.E
Commiſſione peccare quid. 136.F
Concupiſcibilis motus in nobis dupliciter exponi poteſt. 17.A
Concupiſcentia duplex, mundana, & ſpiritalis 106.B
Concupiſcentia oculorũ quid: & è tribus, omnium vitiorũ radix. 136.A.B
Cõcupiſcentia carnis, & quanta in ſe complectitur 136.A
Conditor rerum æternus deus quomõ intelligitur. 464. A
Condolere & dolere quatenus Chriſto conueniat 408.C
Confeſſio qua deum confiteri iubemur quid quantumque requirat 151.F.&.ſequẽ.
Cõfeſſio triplex in ſcripturis. 155.C.417.E
Confeſſio fidei duplex 155.C
Confeſſio triplex 417.E
Cõformamur quomodo Chriſto 105.C
Conſcientiam mundam deo, proximo bonum exemplum debemus 76.B
Conſilij donum quantum. 396.E F
Cõſortes diuinæ naturæ quomodo efficimur. 105. B C D
Contentionis peccatum quid. 37.E
Contentio vnde generatur. 37.E
Contriſtari quid ſignificet. 59.F
Contritio ſummus in natura dolor 450.E
Conuerti ex ſe ad deũ an quis poſſit 43.B
Cooperantur quomodo deus & fidelis ſibi inuicem. 127.A
Corpus noſtrum tabernaculo aſſimilatur 109.A
Corpus Chriſti cur diſſolui non potuerit 190.D
Creator, quælibet in diuinis perſonis vocari poteſt 428.F
Creatura eſſe in deo dicitur multipli-

multipliciter 131.D E
Credere in filium dei quid. 160.F
Cura duplex moderata & immoderata 100.F
Curioſitas interdum famulos dei tentat,& quādo.136.C D

D

Daemones an credere & quomodo dicātur.30.F
Dæmones an mereri demeretive poſſint 112.C
Dæmonum pœna in die iudicij augebitur,ex numero dānatorum & pro ipſorum tentationū magnitudine 112.B
Dæmonum pœna ante iudicij generalis diem quænam eſt. Ibidem.
Dæmones hominibus eminentiores & fortiores eſſe.113.F. & ſequen.
Dæmones poſt vnā tranſgreſſionem poſiti ſunt in termino,nec interim vnquā meruerunt 114.C
Dæmones non ſunt omnes æque iniqui 114.B
Dæmonum varios ordines poſuerunt gentiles 252.D
Dæmonis nomine quid intellexerunt veteres Chriſtiani. 253.A
Dæmonum prælium cōtra angelos cur 350.B
Dæmones vniuerſos deus virtute paſſionis ſuæ in inferno non ligauit 386.D
Dan tribus cur in commemoratione tribuum in Apocalypſi omiſſa 328.C
Dare melius eſſe quàm accipere quomodo intelligendum 264.F
Datio duplex 27.C
Dauid & prophetarum quantum ad Iudæos teſtimonium firmius fuit de chriſto quàm Apoſtolorum 110.C
Declinare à malo quid 129.E
Demeriti meritiq; ratio. 15.D
Dependētia & imperfectio eſt in omni creatura 125.D
Deſiderium quid 63.E
Deſideria carnalia quæ 75. C D
Deſinere quid in ſcripturis. 91.E
Detractionis vitium quàm deteſtabile 45.A
Deus fidelis quomodo dicatur 97.F
Deus quomodo lux eſt 125.B
Deus quòd in nobis maneat quomodo certo cognoſcere poſſimus 151.B C
Deus charitas eſt quomodo. 155.F
Deus in hac vita an videri poſſit 215.B
Deum in his quę creauit indefinenter operari 254.D
Deus nouiſſimus quomodo dicatur 402.E
Deus æternus rerum creator, & æterna lux quomodo dicatur 406.C
Deus diligit plus humanitatem

tem Chriſti quàm totum reſiduum,& quare 412.E
Deus ſaluator & author ſalutis noſtræ ſecundum vtranque naturam ſed differenter 452.E
Deus conditor rerum æternus quomodo dicatur 464.B
Ad dexterã dei eſſe Chriſtus dicitur dupliciter 90.D
Dextera Chriſti quid 292.A. 430.D
Diabolo quomodo reſiſtendũ. 42.B
Diabolus ſemel victus ab aliquo an poſtmodum ad tentandum eundẽ redeat.42.D
Diabolum victum non recedere 42.E
Diabolo quibus modis reſiſtere poſſimus 42.B & 101.D
Diabolus quomodo nos circuit Ibidem.E
Diabolus mendacij pater & origo 139.F
Diabolus quomodo ab initio peccauit 145.B
Diabolus quo impellente aduerſari⁹ ſalutis humanæ verba dei interdum protulerit, ipſumque deum cõfeſſus ſit 249.A
Diabolus pluribus nominibus inſignitus 386.E
Diei appellatiõne lux ſignificatur 115.A
Dei voluptas quid 114.F
Dies boni vel mali quomodo dicantur 84.D
Dies vnus apud deũ mille anni,& contra,quõmodo intelligendum 118.D
Dies domini ,dies iudicij cur dicatur 119.D
Dies mali vnde dicãtur. 255.B
Diligenda ex charitate quatuor 148.F
Diligendi deum ratio quadruplex efficaciſſima 157.C
Diligere quid 156.D E
Dilectio dei dilectionem proximi & cuncta præcepta eo pertinẽtia includit.146.E F
Diminutiuorum vſus in ſcripturis 134.E F
Dionyſius areopagita deſcribitur 255.F & ſeq.
Diſſenſio Pauli & Barnabæ qualis fuerit 246.C D
Diſtinctio inter filios dei & diaboli an hic eſſe certa poſſit 146.A B
Diuitias proprias in ſeculo erogare,an in religione mendicare,ſit perfectius.265.A
Dominium duplex 98.E
Dominium prælatorum verius ſeruitus dicenda eſt. Ibidem
Dona ſpiritusſancti quid. 430.B
Dona ſpiritusſancti an à virtutibus realiter diſtinguantur Ibidem
Donari ſeu fieri aliquid in ſcripturis quõ dicatur 149.A
Donec vocis acceptio 191.C
Dormire quid dicitur 303.B

Dulcedinis dei magnitudinem quomodo hic guſtare poſſimus 70.E

E

EBionis hæreſis 111.F
Elementa quomodo trãſibunt iudicij die 119.E
Eleemoſyna quomodo de neceſſitate præcepti & neceſſario facienda ſit 149.A
Ad eccleſiaſtica beneficia ex conſanguinitate atque carnali affectu non ſunt eligẽdi 185.A
Eccleſia quomodo cãdelabro aſſimilatur 290.C
Electorum an aliqui ab Antichriſto decipientur 354.F
Eccleſiæ fundamẽtum primarium vnicum Chriſtus: ſecundaria vero plura 394.D E
Eccleſiæ fundamẽtum primarium Chriſtus, ſecũdarium Petrus & alij 465.C D
Eclipſis ſub Chriſto quàm fuerit admirabilis 255.F
Effraim tribus cur in commemoratione in Apocalypſi omiſſa 328.C
Effuſio duplex bona & mala. 173.A
Electionis noſtræ an hac in vita certitudo haberi poſſit. 107.F
Electio ad ſacerdotiorũ dignitatẽ qualis eſſe debeat. 206.F
Epiſcopi rite angeli vocantur, & quare 193.D
Eſſentia diuina immediate à mente creata videri non poteſt 142.C
Euãgeliſtarũ per animalia varia interpretatio 314.F & ſeq. 316.C
Euangelicæ legis præ cæteris excellẽtia multiplex 21.F
Exaltatio corporis Chriſti corporũ noſtrorũ eſt exaltatio. 427.F
Exempla virtutis vel maxime in prælatis requiri 99.C
Exorciſmorum origo 259.F
Extaſis quid 194.A

F

FAcere quõ accipiatur. 30.D
Facere bonũ quid. 132.B
Facies dei triplex 401.B
Facies dei quid Ibidem
Falſitas triplex 403.A
Fere dictiõis ſignificatio. 182.F
Flumen aquæ viuę quid. 399.E
Fides, mentis oculus 10.B
Fides quàm neceſſaria Ibidẽ
In fide quomodo deum orare debeamus, cum incertiſſimus an Chriſto placeamus 10.D E
Fidem formatam ſe habere an quis certo poſſit 30.D
Fides mortua quæ 30.B
Fides viua quæ Ibidem. B C
Fides an in dæmone ſit 30.F
Fides, rationis oculus 31.B
Fidẽ iuſtificare ſine operibus quomodo intelligendũ. 32.A
Fidei ac ſpei ratio quæri poteſt dupliciter 86.F

Fidei rationē reddere qui debeant eſſe quærentibus parati 87.A B
Fides propugnaculum contra vniuerſas inſidias diaboli. 101.C
Fides vna quomodo dicitur. 103.F
Fidei veritatis certitudo quomodo patet 124.A
Fides quomodo mundum vincit 159.B
Fides in perſequutione perficitur 216.E
Sola fides quomodo iuſtificat. 436.F
Fidelis vnde, & quomodo deus fidelis dicatur 97.F
Fiduciam conſcientia bona facit 141.C D
Fieri ſeu donari aliquid in ſcripturis quō dicatur.142.A B
Filios dei fieri nobis deus quō poteſtatem dedit 105.F
Filioli in ſcriptura qd 129.A
Fortitudinis actus duo 395.B
Fotini hæreſis 111.F
Fraterna correptio & à peccatis cōuerſio deo gratiſſima. 54.C D
Fratres vocat eos qui ſunt de eadē cognatione, ſcriptura. 182.E
Fundamētum eccleſiæ primarium vnicum Chriſtus:ſecūdaria vero plura 394.D E
Futurorum contingentiū certa præcognitio ſoli deo propria 110.F

G

GAudemus in deo dupliciter 124.D
Gaudium duplex, ordinatum & inordinatum 124.C
Gaudiū quid & vnde oriatur. 124.F & ſeq.
Gaudiū plenū quomodo p bona opera pfici dicatur.124.F
Generatio in ſcripturis varie accipitur 149.A
Generatio dei quomodo conſeruat nos 163.C
Genus dei quō ſumus 254.F
Gentes contra Chriſtū fremētes quæ fuerunt 199.B C
Giezitæ quid dicantur. 218.B
Gladius dei quid 292.B
Gog & Magog quid 388.C
Grabatum quid 202.C
Gratia duplex 56.F
Gratia quid, & eam quiſnā habeat 285.F
Gratiæ varia acceptio 255.C

H

HAereticorum aliquot nomina recenſentur inſigniorum 111.F
Hæreſiarcharum maior futura damnatio, quàm diluuio euerſorū,ac dęmonum quorundam 114.A B
Hæreſiarchas dæmonibus eſſe nequiores 114.B
Hæreſiarcharum peccata ſpiritualia eſſe,in deum grauiſſima 114.C
Hæretici cur dicuntur indocti & inſtabiles 121.C

Hære-

Hæretici definitio 152.C D
Hyacinthus 397.F
Hymnus quid appellatur. 404.F
Homicidium triplex 148.A
Homicida quis quatuor modis 148.B
Homicidij origo, odiũ. 148.A
Homo ex ſe gratia deſtitutus, in omne malum pronus eſt. 417.A
Honorandi quinam ſint. 27.A
Hoſpitalitatis commendatio. 93.E
Hoſpitalitas quàm commendabilis 93.E F
Humilitas noſtra, noſtra eſt exaltatio 100.C D
Humanitas Chriſti ſatisfaciẽdi idoneitatem habuit infinitam 129.D
Humanitatem Chriſti plus diligit deus quàm totum vniuerſum, & quare 412.E

I

IAcobus Chriſti conſanguineus 4.E
Iaſpis lapis 396.C
Idololatria, fornicatio dicitur 83.A B
Idololatria dicitur vinum. 360.D
Ieiunium cur ordinatum. 418.A
Ieiunij effectus ſalutares multi Ibidem.B
Ieiunia noſtra quãdo ſunt fructuoſa Ibidem
Ignorãtia quomodo vitiorum maximum 107.C
Ignorãtia quę & quatenus excuſat 116.D
Ignoto deo Athen. cur aram conſecrauerunt 255.E F
Imaginatiua vis imprimitur dupliciter 17.A
Immortalitas corporis nõ ante diem iudicij conſequitur 436.D
Impij quomodo etiam ante iudicij diem dãnentur & crucientur 113.D E
Inane quid dicatur 31.A
Incarnationis myſterium potiſſime ſpirituiſãcto appropriatur 412.C
Infantibus in quo aſſimilari debemus 70.A
Infideles ſe excuſare non poterunt, de eo quod pater dixerit, Chriſtum eſſe Meſſiã. 169.F & ſeq.
Ingratitudinis pars peſſima nõ attendere beneficia impartita 456.C
Iniquitas quæ & anomia. 144.A
Iniqui citra condignũ punientur in inferno 377.B
Inſtinctus diuinus cunctis hominibus datur, quẽ boni ſequuntur 308.F & ſeq.
Intellectus dicitur homo. 263.D
Intellectus ſuprema animę vis, & volũtate nobilior 434 A.
Interpellat Chriſtus pro nobis an voce an miſeratiõe. 132.E

Interpellat Chriſtus pro conſeruatione perfectorum, & offendentium recôciliatione. Ibidem.
Interpellat an Chriſtus pro ſolis vere pœnitentibus. Ibid.
Inuocandus deus quomodo. 67.D
Ioannes quomodo dignus & indignus fuit Chriſtum baptizare 234.A
Ira dupliciter fit mortalis. 20.B
Iſraelitici regni reſtitutio quæ 180.D
Iudas cur primus in nomêclatura tribuum in Apocalypſi 328.C
Iudas Thadęus, Iacobi, & Corculus vocatus eſt, author epiſtolæ canonicæ 169.C
Iudicare quanuis Chriſto conueniat ſecundum diuinitatê per authoritatem, tamen iudicij exequutionem meruit per ſuam humilitatê & paſſionem 309.E
Iudicium Chriſti duplex, generale ſeu finale, omniũ: particulare, ſingulorum 99.E
Iudicij dies in ictu oculi fiet, non per mille annos durabit 118.E
Iudicij dies cur differatur. 119.C
Iudicij diem cur præſciri nolit deus 180.E
Iudicium dei duplex 113.D E
Iudicium generale quoddam, idque triplex 366.F
Iudicia dei quomodo manifeſta, & incompræhenſibilia dicantur Ibidem.
Iurare, quid 51.E F
Iurare quatenus liceat. 51.B C
Iuramenti comites tres. Ibidem.
Iuſtificari hominem dupliciter 31.A
Iuſtificari quid 238.B
Iuſtitia ſub ſe habet virtutes omnes 104.A
Iuſtitiæ viam nõ agnouiſſe, q̃ poſt agnitam retrorſum redire, quomodo melius eſſe intelligatur 116.D E
Iuſtitia hominum etiam perfectorum, hic eſt imperfectiſſima 141.F
Iuſtitiæ actus duo 395.B
Iuſtus vix ſaluabitur, quomodo intelligendum 97.C D
Iuſtos deus de tentatione eripere quo nouit modo. 263.F
Iuſtus deus ſecundum vtrãque naturam 131.B C

L

Latro non præuenit ex iſtêtes in lymbo in viſione diuinæ eſſentiæ 409.E
Laus ſiue laudatio ex cognitione eſt laudati 405.B
Laus beatorum & viatorum in quibus inuicem diſtinguantur 405.C
Lex euangelica, lex charitatis. 22.A

Lex

Lex euangelica, lex ſpiritus vitæ Ibidem
Lex euangel.lex gratiæ Ibid.
Lex euãgel.lex amoris Ibidẽ
Lex vetus,lex timoris 22.B
Lex euangelica,lex perfectionis 21.F
Lex euãgelica, lex libertatis. 22.A
Lex diuina,æquitas eſt:ſic iniquitas tranſgreſſio æquitatis & legis 144.A
Lex tota quomodo in duobus præceptis pendeat 146.E F
Legis diuinæ partes duæ,teſtimonia & mandata 158.A
Libido inceſſabile delictũ cur. 115.A
De libro vitæ quomodo quis deleri dicatur 103.B C
Lignum vitæ Chriſtus 400.B
Lymbus patrum quis locus. 414.A
Linguæ refrenatio 23.D
Linguam nullus homo domare poteſt quomodo intelligendum 35.B
Linguæ etymon 36.C
Loth iuſtitia 113.A B
Lucifer Chriſtus cur dicatur. 110.E
Lux in ſpiritualib⁹ rebus quomodo dicatur 406.C
Lux credentiũ Chriſtus,etiam hominũ vniuerſorũ,item & beatorũ quomodo 406.E

M

Machometi hęreſis,diem iudicij per quingenta millia annorum duraturum 119.C
Mali qui & quatenus ſuſtinendi 294.D E F
Manichæi hæreſis 111.F
Marcionis hæreſis 111.F
Marię ad Ignatiũ epiſtolę.5.A
Maria filium dei portare meruit de cõgruo magis quàm de condigno 451.B
Maria quibus virtutibus potiſſimum deo placuit vt in ſe dei filiũ cõciperet. Ibi.B C
Maria mater gratiæ & miſericordiæ quomodo 453.D
Mendacij perniciosum eſt & iocoſum 359.C
Mendacium triplex 403.A
Mendacij varia ſignificatio. 359.C
Mentiri deo quid 201.C
Mens creata an naturali amore plus diligere poſſit deum quàm ſeipſam 461.F
Meriti demeritiq; ratio 15.D
Merẽdi demerendiq; ſtatũ excipit hominis mors 89.D E
Meritoria actio omnis à charitate eſt 145.D E
Meritũ Chriſti quomodo nobis applicatur 271.F
Michaelis & diaboli congreſſus & pugna vnde & quando fuit 172.A B
Michael archangelus quomodo dicitur Ibidem
Miracula cur etiam per reprobos fieri pmittat deus 260.A
Miſeria duplex 44.A

Myſteriū quid ſignet 419.A
Mors ſecunda quid 297.E
Mors confixorum pœnaliſſima 420.A B
Mors triplex 408.C
Mulieres in precioſis curioſiſſque veſtibus & ornamentis an peccent 81.E F
Mūdus quomodo peribit poſt iudicium 390.C
Mundus variis modis capitur. 135.B
Mundum & qui in mūdo ſunt quomodo non amare præcipimur Ibidem
Mundus quomodo tranſibit. 137.E F
Mundum vincere quid 159.A

N

NAſci & renaſci ex Chriſto quomodo intelligimur 141.E
Nationis nomine,gentiles appellabant Iudæi 420.D
Natiuitas triplex Chriſto aſcribitur 412.C
Natiuitas duplex 453.A
Naturæ dona à donis gratiæ perficiuntur 105.C
Naturæ duæ, interdum tres, quomodo perhibentur eſſe in Chriſto 414.F
Nazarçorū votū quod 257.F
Nequitia quid 196.D
Nicolaitæ q & vnde.207.A B
Noe octauus eſſe ſaluatus quo modo intelligitur 112.C D
Notitia veritatis & fidei quàm exoptāda & neceſſaria, etiā ſi poſt agnitionem eius grauiſſime peccatur 116.E
Noui teſtamēti librorum quadripertitum genus 177.B
Nouiſſima ætas quæ 118.C
Nouiſſima ætas cur cæteris protractior Ibidem
Numerus pluralis pro ſingulari ſæpe in ſcript. 427.A 351.E
Numerare ſolum rationales poſſe 115.E

O

OBſecratio quid 75.A
Oculi Chriſti qui.459.D
Odium ad homicidium via. 148.A
Omiſſione peccare quid 136. F.& ſequen.
Operatio vitæ præſentis ſeminatio quædam eſt 39.C
Operum appellatione in ſcripturis, non exteriores tantum, ſed etiam quicunq; actus virtuoſi intelliguntur, ſiue interiores ſiue exteriores 27.A
Opus bonum quia libere facimus, reputatur nobis in meritum,quanuis ſit donū dei. 106.D
Opis omnis boni author principalis deus, homo dei miniſter & inſtrumentū Ibid.
Opa bona ſine peccato omitti non poſſunt 132.C
Opera quomodo moriētes ſequantur 362.E
Oratio, deſiderij interpres. 53.C

53.C
Orationes miniſtrorum eccleſiæ etiam iniuſtorũ in perſona eccleſiæ fuſæ efficaciã habent 53.E
Oratio quid 130.A
Orbes cœleſtes in iudicio innouabuntur 390.B
Orbis pro hebdomade 433.D
Ordo in electione qui ſeruandus 206.F
Oreb & Sinai idẽ mons 211.F
Os Chriſti quaſi gladius. 292.A
Oſculo ſalutandi mos apoſtolis 103.B
Oſtium Chriſtus quomodo. 310.E
Oſtium in ſcriptura multimode accipitur 305.C

P

PAcẽ ſibi facere vnuſquiſq; debet 39.B
In primo parente peccare, cadere, infici, damnari, antequam nati, quomodo potuimus 408.B
Paſchalis dies cur verus dies dei dicatur 422.D
Paſcere quibus debẽt plebem paſtores 98.B C
Paſſionibus Chriſti quomodo varie communicare debemus 93.D
Paſſionis meritum applicatur hominibus per ſacramenta eccleſiæ 407.D
Paſſionem ſaluatoris quotidie variis modis debemus recolere 456.A
Paſtorum vita qualis eſſe debeat 99.A B
Paſtores animarum nõ ſolum pro ſuis actibus, ſed & ſubditorum præmiabuntur vel damnabuntur 99.E
Patientiæ cõmendatio 8.A
Patientiæ opera ſex Ibid.D
Patientia duplex 7.C
Patientia electorum & probatio fidei cur auro comparetur 60.F
Patiẽtiæ gradus triplex 79.A
Patres veteris legis in quẽ ſaluati 144.B
Pauli Epiſtolarum cõmendatio per Petrum 121.D
Pauli & Barnabæ diſſenſio qualis fuerit 246.C D
Pax charitatis & dilectionis effectus 39.B
Pax in quo fundatur 104.C
Pax quid 285.F
Pax pectoris & temporis quę. 448.D
Peccare poſt iuſtitiæ notitiam & veritatis quàm ſit enorme 116.C D
Peccare quomodo quis non poſſit 107.D
Non peccare, quid & quãta in ſe complectatur 129. B. & 132.B
Peccare neminem ex certa ſcientia 134.B
Peccantes quomodo ex diabolo eſſe intelligantur 144.F
Peccãs mortaliter, perdit omnia

nia anteacta meritoria opera:quæ rurſus viuificãtur,cũ pœnitet & reſurgit.165.D E
Peccato in vno offendẽs quomodo omnium reus 27.F
In peccato duo conſiderãtur. 27.F.& ſeq.
Peccata quatuor clamãtia ad deum 48.C
Peccata ſpiritalia & in deum, grauiora eſſe peccatis carnalibus & in proximũ 114.C
Peccatum recidiuum 116.D E
Peccati mortalis immunẽ an qs ſe dicere poſſit 127.C D
Sine peccato mortali an quis eſſe poſſit Ibidem
Peccata diſtingui tripliciter. 136.D
Peccatum quid ſit Ibidem
Peccata omnia in hoc conueniunt, vt nos à deo auertãt. Ibidem.E
Peccatorum omnium initium quomodo ſuperbia, & alio loco,cupiditas ſiue auaritia eſſe dicatur 136.F
Peccata noſtra Chriſtus multimode tollit 144.B
Peccata venialia quibus mediis deleantur 162.E F
Peccata in ſpiritumſ.qũo irremiſſibilia dicãtur 163.A B
Peccatum cur dicitur mors. 297.E
Pedes Chriſti etiam prædicatores 59.D
Pedum nomine affectiones ſignificari 339.C
Pedes Chriſti qui 291.C D
Pellices vnde dictæ 115.B
Peregrinari quis dicitur modis quatuor 94.F.& ſeq.
Perfectio noſtra tota in imitatione conuerſationis & paſſionis Chriſti cõſiſtit 91.B
Perſonarũ acceptio quid 24.E
Perſonarum acceptio quæ, & quomodo deus nõ ſit perſonarum acceptor 25.D
Perſonæ dignitatis conſideratio duplex 26.D
Perſonarum acceptio in quibus committitur 26.F
Perſonarum acceptio an deo conueniat 27.C
Petrus Iudæorũ apoſtolus 55.B
Petrus non primum ſed ſecundarium eccleſiæ fundamentum 465.C D
Pietas duplex 120.B
Pythones vnde dicantur. 248.D
Placere ſibi quid 113.C D
Plenitudinis ſpiritus gradus multiplices 186.D
Polycarpi martyrium 297.F
Pontifex ſummus cur ſe ſeruũ ſeruorum vocet 99.A
Pœnitentia ſecunda poſt naufragium tabula 127.F
Pœnitentiæ partes tres 128.A
Pœnam pati pro culpa propria ſecundum rigorem iuſtitiæ,non eſſe meritorium. 78.F.& ſeq.
Populi contra Chriſtũ fremẽtes qui fuerint 198.F

Poteſtas omnis quomodo dicatur eſſe à deo 353.B C
Præcepta decalogi an homo ex naturalibus ſuis poſſit implere 130.C
Præcepta implet perfecta charitas 130.F
Præceptum dilectionis vetus & nouum quomodo dicatur 132.C
Præceptum geminæ dilectionis eſt de naturalis dictamine rationis 135.A
Pręcepta diuina grauia nō eſſe quadruplici rōne 158.E
Præcepta non implendi difficultas vnde conſurgat. 159.A
Præcepta moralia vete. legis euangelicis conſiliis perfecit Chriſtus 208.B
Præcepta legis quomodo Iudæis importabilia fuiſſe intelliguntur 243.C
Pręcepta legis tot fuerūt, quot oſſa in homine apud Iudęos Ibidem
Pręcepta legis triplicia erant. 268.A
Prædeſtinati quantūcunq; ad tempus iniqui ſunt, ſemper ſunt populus dei 74.D
Prædeſtinationis noſtræ certitudo quomodo haberi poſſit à nobis 107.D
Prælatis quomodo dominari in ſubditos liceat, & quid ſit 100.A B
Prælatus ſtellæ & candelæ aſſimilatur 291.B
Præſentis pro futuro vſus frequens apud Ioannē 138.E
Probatio fidei & patientia cur auro comparetur 60.F
Prophetas omnes de Chriſto eſſe vaticinatos 64.A
Prophetiæ gratia actum dicit non habitum 110.F.& ſeq.
Prophetæ ex ſua libertate propria non habuerunt notitiā prophetalem 110.F
Prophetarum in poteſtate nō eſſe ad libitum vaticinari. Ibidem
Propitiatio & propitiator noſter eſſe quomodo Chriſtus intelligatur 129.D E
Propitiatio pro peccatis noſtris quomodo eſſe intelligatur Chriſtus 129.D E
Proprietatis vitium in religioſis quàm deteſtandum. 202.A
Pro proximi ſalute quando qs proprium corpus in mortē dare tenetur 148.D
Prudentiæ actus duo 395.B
Pſalmus quid 404.F
Pueris aſſimilari in quibus debemus 70.A

Q

QVIESCERE dei quid. 214.C

R

RAdices vitiorum omniū tres, cōcupiſcentia carnis, oculorum, & ſuperbia vitæ 136.A B

Recidi-

Recidiuum peccatum quàm enorme & graue 116.D
Redemptor omnium quomodo Chriſtus 127.D
Reges quomodo dicātur, etiā omnes fideles 73.E
Regum terræ princeps quomodo Chriſtus 287.B
Regnum dei quomodo ſumus 287.E
Regem eſſe ſecundum vtranq; naturam Chriſto competit. 418.F
Religio quid 23.C.186.E
Religionis actus interni & externi 23.D
Religionis actus principales ſunt interiores 253.E
Reprobi pro diuerſitate & gradu demeritorū dæmonibus coæquabuntur 114.B.
Res in deo eſſe dupliciter. 254.E
Reſurrectio Chriſti ſpecialem difficultatem credēdi habet 90.D
Reſurrectio Chriſti quid nobis promeruit Ibidem
Roma cur babylon dicta. 102.F.& ſeq.

S

Sabellij hæreſis 111.F
Sacerdoti confiteri peccata tenemur 127.E
Sacramenta euāngelicæ legis quid præſtent 52.F
Sacramēta eccleſię virtutem & gratiam ſortiuntur à merito ſaluatoris 134.C
Sacramenta vaſa ſunt medicinalia domini paſſionem & gratiā continētia. 287. C D
Sacramenta omnia efficaciam ſuā à paſſione ſumunt. Ibidē
Sacrificia lege naturæ atque ſcripta nō ex ſe bona vel mala dicebantur, ſed offerentiū virtute 147. A B C
Sadducæi vnde dicti 203.A
Saluari hominem, ex deo eſſe: vt eum non ſaluari, ex deo non eſſe 97.D
Saluatorem eſſe mundi ſecundum vtrāq; naturā Chriſto conueniebat 155.A B
Saluator & author noſtræ ſalutis deus dicitur ſecundum vtranque naturam, ſed differenter 452.E
Saluos fieri omnes quomodo velle deus intelligatur 118 F.& ſeq.
Sanctum quid 66.A
Sancti ante deū quomodo ſtare dicantur 329.B
Sapientiæ veræ deſcriptio. 38.A B
Sapientia quid 98.C
Sapphirus 396.C
Sardonix 396.F
Sardius lapis 397.A
Scandalum duplex 73.C
Scandalum quid 133.C
Scandalum actiuum & paſſiuum Ibidem
Scientia quid 98.C
Scripti in libro vitę qui & qūo dicantur 304.B C

Sedere

Sedere & ſtare à dextris dei quid ſignent 215.E
Sedes Chriſti quæ 426.C
Seductores qui ſint 140.E
Semen dei quod 145.D
Seniores communiter ætate in primitiua eccleſia paſtores erant 98.A
Senioribus omnibus honor eſt exhibendus 100.A
Sepeliri viros & coniuges eodem tumulo apud Iudæos cur moris fuit 201.F
Septenarij numeri ſignificatio 286.C
Septenarij numeri perfectio. 433.C
Seruitus duplex 103 E
Silentij religioſitas à patribus Dionyſij inſtituti 36.D
Syluanus 102.D
Smaragdus 196.E
Societatem cum deo quomodo habemus 126.D
Socij qui appellantur 126.C
Sodomitarũ & diluuio euerſorum peccata qualia fuerint 114.C
Solem in paſchate clarius choruſcare quomodo intelligẽdum 409.C
Solicitos eſſe nos non debere quõ intelligendũ 99.F
Solicitudo duplex Ibidẽ.
Somnus mẽtis duplex. 467.B
Sortis nomine quid intelligẽdum 184.B
Sortibus quadrifariam vti licitum 184.F
Spes & timor molæ duæ 10.E
Spes quid 10.E.&.143.F
Spiritusſan. ſpũs Chriſti quomodo dicatur 65.E
Spũſſan. quõ ſuper nos requieſcere intelligatur 96.C
Spiritus veritatis & ſpiritus erroris qui 153.A
De ſpiritu ſancto quõ de᷑ apoſtolis dediſſe dicitur. 154.F
Spiritum ſanctũ in nobis eſſe quomodo probabiliter cognoſcamus 154.F.& ſeq.
Spũſſan. quõ teſtatur Chriſtũ eſſe veritatem 159.F.& ſeq.
Spiritusſ. vnctio 180.B
Spiritusſ. donum dei 181.B
Spiritusſ. vehemẽs cur dicatur 185.E
Spũſſ. cur in linguarũ ignearum ſpecie apparuit 185.F
Spiritusſ. cur quinquageſimo die à paſcha datus 187.D
Spiritusſan. cur hora tertia deſcendit 188.B
Spiritusſ. promiſſionẽ accipere cõpetit Chriſto ſecundũ humanitatẽ: ſed ſpiritũſ. dare ſecundũ diuinitatẽ 191.B
Spiritusſ. mentiri quid 201.C
Spiritusſ. cur in columbæ ſpecie deſcendit Ibidem
Spiritus Ieſu quid 218.D
Spũs, quælibet in diuinis perſona vocari poteſt 428.F
Spiritum dare quid 429.D
Spiritus charitas eſt 429.F
Spiritus vnctio eſt 430.A
Stare à dextris dei & ſedere quid

quid ſignent 215.F
Stephanus quomodo vidit deũ ſtantẽ à dextris dei. 215.B C
Stultus & ſtultitia quid 116.F
Subditorũ circa ſuos ſuperiores officium 99.E F
Superbia vitę quid, & è tribus, omniũ vitiorũ radix. 136.B
Superbiæ quatuor ſpẽs. 136.D
Superbis cur ſpecialiter reſiſtere dicatur deus, cum omnem tamen vitioſum deteſtetur 41.F
Superſtitio quodnam vitium. 253.D
Suſurratio quid 45.A

T

Temperantiæ actus duo. 395.B
Tempori aſſcribi ea quæ fiunt in tempore 423.A
Tempus agere vel pati quomodo dicitur 90.E
Tempus in patria quomodo erit 433.C
Tenebrarum locus, mũdus eſt iſte, ſeu genus humanum. 110.D
Tenebræ quomodo in deo eſſe nullæ dicantur 125.C
Tenebræ quid in ſcriptura deſignent 125.C D
Tenebræ quid in ſcripturis. 133.F
Tentationẽ omnem à deo non eſſe 14.A
Tractatio duplex, & qua deus dicitur tentare, & qua non. 16.D
Tentatio mundi quid 14.E
Tentatio an ſit appetenda. 15.F. & 16.E
Tentare quid 14.E
Tentatio actiua & paſſiua. 14.F
Tentatio fit tribus modis. 15.E
Tentatio an ſit peccatum quæ fit ab hoſte 16.F
Tentatio quomodo longanimiter à nobis ferri poſſit. 113.E
Tẽtatio propter duo fit. 121.E
Tentatio omnis ex tribus contingit, concupiſcentia carnis, oculorũ, & ſuperbia vitæ 136.A B
Tepidi deo deteſtabiles: & qd tepidum 307.C
Terra quomodo per aquã ſubſiſtat 117.F
Theatrum quid 121.D.
Timere hominẽ quid, & quatenus bonum & licitum. 78.B C
Timor duplex 157.A B
Timor qui imperfectam charitatem oſtendit 157.B
Timor caſtus & filialis deo debetur vt patri 67.B
Timor dei omni Chriſtiano quàm neceſſarius, quamque ſit efficax 67.C
Timor ſeruilis deo debetur vt domino Ibidem.
Tribulatio quomodo longanimiter ferri poſſit 113.D
Tribulationis tẽpore licet de

rigore propoſiti etiam remittere 232.C
Tribus tabernis locus 280.F
Tribuum in commemoratione cur à Iuda ſumptum exordiū: tribus autem Dan & Effraim omiſſæ 328.C
Tribuum duodecim nominum interpretatio 328. D.& ſeq.
Triſtitia duplex 51.F
Tunica immaculata quid. 176.B

V

VAnitas in homine quid. 125.D
Venialia peccata euitare prorſus homo non poteſt. 108.B
Verbum dei quomodo hominem ſaluare dicatur.21.C D
Veritas triplex 403.A
Veritatis agnitio quàm neceſſaria, etiamſi poſt eius notitiam grauiſſime peccetur. 116.E
Veritatis poſt agnitionem cadere quàm ſit graue. Ibidem
Veritatis fidei certitudo quatuor modis haberi poteſt. 124.A
Veritas quomodo Chriſto appropriatur 168.D
Verum omne à quocūque profertur, à deo eſt, deoque attribuendum 128.C
Verum & veritas multis modis in ſcript. capiuntur 168.C
Veritas creata quæ, & quæ increata 168.E
Veritas creata multiplex. 168.E
Veritas iuſtitiæ dupliciter dicitur 169.A B
Veteris teſtamenti allegatio, ſenſus magis quàm verba ſunt 192.F
Veteris teſtamenti librorum quadripertitum genus. 177.B
Via veritatis quæ 111.D
Viis duabus ingredi qui dicātur 11.F
Vigilandum quomodo nobis eſt 93.A
Vinum iræ quid 360.D E
Virgines an in præſenti ſint meriti maioris, & præmij in futuro, quàm cæteri electi non virgines 358.E
Virginitas ſola cogitatione amiſſa, pœnitentia recuperatur Ibidem.F
Virginū victoria maior quàm angelorum 359.A
Virginitatis excellentia. Ibidem.
Virginū prærogatiua.359.D E
Virtus ſeu potentia cur patri appropriatur 68.C
Virtus dei agit in inſtanti. 193.F
Virtus quælibet habet proprium ſibi gaudium annexum. 205.D
Virtutis perfectæ ſignum, delectatio in opere 438.C
Viſio dei ineffabiliter iucunda multis de cauſis 61.E

Viſio dei merces cōpleta 61.E
Viſione beatifica beati deo q̃ proxime aſſimilātur. 143.C
Viſio multiplex, & qua deus videri vel non videri poſſit 154.A B
Viſio triplex 310.C
Viſio dei, merces viatoris. 401.A
Vitiorum omniū radices tres, concupiſcentia carnis, oculorum, & ſuperbia vitæ. 136.A
Vita triplex 408.C
Vitæ noſtræ fructus omnis, peccati vitatio & ablatio. 132.F
Vnum & idem ſecundum diuerſas conſiderationes recte ſuadetur & diſſuadetur. 265.F
Vnctiónis extremæ ad ſacramentum neceſſaria quinque 52.F
Vnctio fieri debet ſub congrua & certa forma verborum. 52.E
Vnctionis ſacramenti effectus & virtus 53.A
Voluptas mala quę 114.E
Voluptas bona quę 114.E
Voluptas dei quid 114.E
Voti fractio enormior quàm violatio iuramēti 467.E
Vulnera quatuor ex peccato originali ſecuta 417.A

FINIS.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN ſeptem epiſtolas canonicas, Procœmium.

COMEDITE amici, & bibite, & inebriamini. Cãticorum quinto. B
Deus omnipotẽs & æternus, qui ciues ſupercœleſtis Hieruſalẽ, ſuiipſius clara per ſpeciẽ cognitiõe alit & ſatiat: ciues huius in terra peregrinantis Hieruſalem, militantis eccleſię non relinquit impaſtos: imò multiplici cibo ac potu nos recreat & confortat, atque interim etiã gratioſe inebriat in pręſenti: nempe ſacramentali corporis & ſanguinis Chriſti refectione, cibo bonæ operationis, pane lachrymarum, pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris. Denique inter ſpiritales cibos & potus, quibus cœlitꝰ paſcimur in hac vita, locum habet ſublimem ſacra ſcriptura: quę hoc facit in anima, quod materialis cibus & potus agunt in corpore. Corporalis etenim cibus C

D & potus primo conſeruãt hominem in eſſe na turę:ne per conſumptionem humidi radicalis, à calore naturali, protinus moriatur. Sic ſacra ſcriptura ſui lectione, auditione, meditatione, informatione conſeruat hominem in eſſe gratiæ ac virtutum:ne per conſumptionẽ roris ſupernaturalis,videlicet ſanctæ ac meritoriæ cõpunctionis,lachrymoſæ deuotionis, charitatiuæ & piæ affectionis(de quo rore loquitur Eſa-
E ias:Ros tuus deus,ros dulcis)à calore concupiſcentiæ ſenſualis & paſſionum feruore, anima ſpiritaliter moriatur,peccatis ſuccũbẽs.Hinc quippe beati,qui audiunt verbum dei, & cuſtodiunt illud. Quia non ſuperantur impetu paſſionum,nec vitiorum deiiciuntur impulſu. Idcirco in ſpe,inchoatione, & merito ſunt beati. Iuſtitia nanque eleuat gẽtem,miſeros vero populos facit peccatum. Secundo,materiales ci-
F bi ac potus perducunt hominem ad debitam quantitatem in lõgum,latum, atque profundũ: Sic diuina ſcriptura facit hominem ſpiritaliter in altum creſcere,per contemplationem diuinorum,& ſpem cœleſtium præmiorum.Et in latum,per charitatis affectum:quę vndiq; ſe extendit,& vſque ad inimicorum amplexum diffunditur.Propter quod deo dixit propheta:Latum mãdatum tuum nimis.Et Apoſtolus: Cor, inquit,

inquit,noſtrum dilatatum eſt. Dilatatur ſiquidem cor humanum, dũ charitatis feruore perfunditur,omniumq; cupit ſalutem.Et tunc virtutum inſiſtit operibus mẽte promptiſſima: ſicut hoc ipſum expertus dixit vir ſanctus: Viam mãdatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum. Facit quoq; ſcriptura animam creſcere in profundum: quia ad ſpiritalem ſoliditatem eam perducit,ita vt cõſtans fiat,ſtabilis,ac matura in moribus, omnium vanitatum ac ſimulationum vacuitatem ac leuitatem deteſtans. Quemadmodũ Paulus hortatur: Stabiles eſtote & immobiles, abundantes in opere domini ſemper.Hinc impij ſunt tanquã puluis ante faciem venti:quoniã omni tentationum, paſſionum, vitiorum agitatione hinc inde mouẽtur: nec mente in deo quieſcunt:ſed inquieti ſunt iugiter.Iuſtus verò quaſi fundamentũ æternũ.Porrò cũ homo hoc modo per eruditionẽ ſcripturę in ſpiritalem altitudinẽ, charitatiuam latitudinẽ,virtuoſam profunditatẽ excreuit:perfectus cẽſetur,& ſpiritaliter plenus ac ſolidus eſt.Quod conſiderauit Ambroſius:Plenitudinẽ,inquiens, vita iuſti habet:inanes verò ſunt dies impiorũ. Idcirco nil vanę glorię, nihil ſiniſtræ intẽtiõis, nihil deteſtandæ hypocriſis in corde reſideat Chriſtiani: ſed recti & ſynceri ſimus in omnibus.

A B C

D Tertio materiales cibus & potus ad naturalem
ac debitam qualitatem, puta corpoream forti-
tudinem perducunt ac prouehũt hominem:ſic
pagina ſancta animam in deo confortat, ſpiri-
taliter armat,victorioſamq; efficit, in tãtum vt
vitiorum deiiciat aciem,& dæmonum turbam
proſternat:imò & pro creatore,pro fide,pro iu
ſtitia parata ſit mori. Et hæc omnia facit ſcri-
E ptura,nunc cœleſtia præmia pollicẽdo: vt dum
ait ſaluator:Gaudete in illa hora,(Quando vi-
delicet aduerſa multa ac magna patimini)&
exultate,quoniam merces veſtra copioſa eſt in
cœlo:nunc infernalia ſupplicia comminando:
ſicut dum rurſus loquitur Chriſtꝰ:Nolite time-
re eos,qui corpus occidunt, animam autem nõ
poſſunt occidere:Sed eum timete, qui habet po
teſtatem & corpus & animam perdere in ge-
F hennam: Nunc animam in dei amore inflam-
mando:ita vt dicat:Quis nos ſeparabit à chari-
tate Chriſti? Nũc Chriſtum & cæteros ſanctos
in exemplum hominibus proponendo:ſicut dũ
ait:Qui ſe dicit in Chriſto manere, debet ſicut
ille ambulauit,& ipſe ambulare. Item Chriſtus
paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplũ
vt ſequamini veſtigia eius. Nũc ad aliarum vir
tutum exercitia inducendo, atque ad ſpiritalia
prælia animando:ſicut dum ait: Non corona-

tur,

tur,niſi qui legitime certauerit.Et denuo: Reſi- A
ſtite diabolo, & fugiet à vobis. Denique vt ait
Apoſtolus: Omnis ſcriptura diuinitus inſpira-
ta,vtilis eſt ad docendum,ad corripiẽdum, ad
arguendum,ad erudiendum in iuſtitia: vt per-
fectus ſit homo,ad omne opus bonum paratus.
Inſuper materiales cibus ac potus alios habent
diuerſos effectus in corpore. Nam vires repa-
rant,triſtitiam pellunt,iucunditatem adducũt,
floridam faciunt diſpoſitionem in vultu ac mẽ B
bris. Sic plane ſcriptura virtutes per negligen-
tiam debilitatas ad priſtinum reducit vigorẽ,
mœrorem inordinatum ac tædium fugat,men
tem exhilarat, & renouationem facit internã:
vt renouetur quaſi aquilæ iuuentus animæ.Pro-
pterea ait Hieronymus: Pinguiſſimus eſt ſer-
mo diuinus, omnes in ſe habet delitias, quic-
quid volueris ex diuino ſermone naſcitur:quẽ- C
admodum manna ſecundum vniuſcuiuſque ſa
puit voluntatem.Et beatus Gregorius quoq; te-
ſtatur: Scriptura,inquit,ſacra aliquando nobis
cibus eſt,aliquando potus.Cibus eſt enim in lo
cis obſcurioribus, in quibus per expoſitionem
quodammodo frangitur,vt maſticando diglu-
tiatur.Potus vero eſt,in locis apertioribus,quia
ibi ſorbetur vt inuenitur. Sed & Hugo de ſan-
cto Victore diſſeruit: Nihil,inquiẽs,in hac vi-

D ta dulcius ſentitur,nihil auidius ſumitur, nihil mentem à mundi amore ſic ſeparat,nihil ſic animam contra tentationes confortat, nihil hominem ad omne opus bonum & ſanctum laborem ſic excitat & inflammat, vt ſtudium ſacræ ſcripturæ. Hinc in ſcripturis libentiſſime exerceri debemus,& eius intellectui eſt diligétiſſime inſiſtendum. Præterea vniuerſos effectus prætactos, ſcriptura ſeu liber ſeptem Epi-
E ſtolarum Canonicarum, iam exponendarum, ſublimiter parit in anima. Sunt enim epiſtolæ iſtæ mirabiliter ſententioſæ, compendioſæ, & inflãmatiuæ:à quarum cõdigno preconio deficit mens humana. Vnde in prologo totius ſcripturæ ſanctus fatetur Hieronymus,Iacobus, Petrus,Ioannes, & Iudas ſeptem epiſtolas ediderunt myſticas,& ſuccinctas,breues ſimul & lõgas:breues in verbis,lõgas in ſentẽtiis:vt rarus
F ſit,qui in earum non cæcutiat lectione,hoc eſt, à claro & pleno earum intellectu non deficiat & ſuccumbat.Sic & ſanctus Dionyſius in libro de myſtica theologia allegat beatiſſimum Bartholomæum Apoſtolum (quem ibidem vocat diuinum)dixiſſe: Quod euãgelium correptum ſit & productum.Quod tamen glorioſus Dionyſius ibi valde alte exponit.Præterea iſtæ ſeptẽ epiſtolæ merito appellantur Canonicæ,tanquã ad ſcri-

ad ſcripturam canonicam veraciter pertinen- A
tes: & propter dignitatem authorum earũ, qui
omnes fuerunt ſancti, ac diuini apoſtoli. Qui
in ſuis ſcriptis à ſpiritu ſancto infallibiliter di
rigebantur, propter quod eorum ſcripta ad ca-
nonicam ſpectant ſcripturam. Dicuntur quoq;
Canonicæ, id eſt regulares: quia in eis reuera
ſunt ſaluberrimæ atque certiſſimæ regulæ cre-
dendorum & agendorum. Et quanuis propter
has rationes etiam Pauli apoſtoli epiſtolæ poſ- B
ſent dici canonicæ, conuenientius tamen no-
mẽ iſtud referuatum eſt iſtis epiſtolis: eo, quòd
à diuerſis authoribus ſint conſcriptæ: & ita ab
vno eorum commune nomen ſortiri nequi-
bant. Idcirco commune aliquod nomen fuit
eis attribuendum. Nomen vtique venerabile &
condignum. Epiſtolæ autem Pauli ab vno ſuo
authore & conſcriptore rite denominãtur. Ha C
rum itaque ſeptem epiſtolarũ expoſitioni nunc
intendendum eſt diligenter, quantum ſpiritus
veritatis, ſuperſuauiſſimus, & adorandus para-
cletus præſtare dignabitur.

D

EXPOSITIO PRIMI CAP. Epiſtolæ ſancti Iacobi Apoſtoli.

ARTICVLVS PRIMVS.

IACOBVS *dei & domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruus.* Iſte eſt Iacobus, reſpectu alterius Iacobi apoſtoli, Minor vocatus. Minor inquam vocatione ad apoſtolatū, non ſanctitate & perfectione virtutum. De
E
huius enim Iacobi miranda atque præcipua ſanctitate, in eius legenda multa leguntur: & de eo
Act.12.15. in Actibus apoſtolorum frequenter fit mentio. Erat ſiquidem primus Hieroſolymitarum Chriſtianorum epiſcopus: eratque excellentiæ tantæ, vt Paulus dicat apoſtolus, Iacobus, Cephas (qui & Petrus) & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dexteras dede-
Galat.2. runt mihi, & Barnabæ ſocietatis: vt nos in gentibus, ipſi autem in circuncisione euangelizarent. Itaque Iacobus iſte
Iacobus Chriſti cōſanguineus.
ſanctiſſimus, Iudæorum conuerſioni ac gubernationi ſpecialiter deputatus, hanc Iudæis ſcripſit epiſtolam. Et in hoc, ſua patet profunda humilitas, quòd ſcilicet cum eſſet famoſiſſi-
F
mæ æſtimationis, & conſanguineus Chriſti (vtpote qui filius erat ſororis virginis Mariæ Chriſtiferæ: & primus, vt dictū eſt, Hieroſolymitarū præſul) non tamen Chriſti Apoſtolum ſe appellat, ſed ſeruū. Seruum vtique, nō ſeruitute ſeruilis, ſed
Matth, 25 filialis timoris. Cui ſeruo in euangelio dicitur: Euge ſerue
Luc.19. bone & fidelis, &c. Sic quippe & Chriſtus, quem repleuit ſpiritus timoris domini, ſeruus dei ſecundum aſſumptam natu-
Eſa.53. ram vocatur, iuxta illud Eſa. In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe ſeruus meus plurimos, & peccatum eorum portabit. Denique Iacobus opportune vocat ſe ſeruū Chriſti, nō apoſtolū, quoniam ſcripſit Iudæis: Qui ad ſuperbiam proni erant, & contempſerunt gentiles, atque ex gentilitate conuerſis ſe præferebant, vt in Actibus & in epiſtolis Pauli, pluribus patet lo-
Act.6. cis. Illos ergo volens ſuo exemplo ad humilitatem inducere,

Chriſti ſe nominat ſeruū potius, quàm Apoſtolum. Sic & ex- A
cellentiſſima atque humillima virgo Maria in ſuis ad ſanctū *Mariæ ad*
Ignatium epiſtolis, non genitricem ſeu matrem, ſed ancillam *Ignatium*
Chriſti ſe nuncupat. Quibus exemplis percutitur & damna- *epiſtolæ.*
tur ſuperbia noſtra. Quia ſi aliquid ſublimitatis competit no
bis, hòc proni ſumus manifeſtare directè, aut indirectè: ex-
plicitè, ſiue implicitè. Quod vero imperfectionis, vitij, aut vi
litatis noſtræ eſt, ſubticemus. ¶ Porro quòd ait, *Dei & do-
mini noſtri Ieſu Chriſti:* poteſt exponi dupliciter, ſcilicet tran-
ſitiue & intranſitiuè. Poteſt enim ad eandem referri perſonā,
vt ſit ſenſus, Iacobus ſeruus Ieſu Chriſti, qui eſt deus & do-
minus noſter. De quo apud Ioan. legitur: Hic eſt verus deus
& vita æterna. Et alibi, Vocabitur nomen eius admirabilis, *1.Ioā.ult.*
conſiliarius, deus fortis. Poteſt quoq; ad diſtinctas perſonas *Eſa.9.*
referri, eritque ſenſus, Iacobus ſeruus Chriſti domini noſtri, B
& dei, id eſt patris æterni, cuius Chriſtus eſt filius, cuius &
Chriſtus in ſcripturis vocatur, prout homo, in quantum ple-
nitudine gratiæ vnctus eſt ab eo. Iuxta illud, in Pſalmo, Vn-
xit te deus, deus tuus oleo lætitiæ. Vnde & in Actibus ait ſa- *Pſal.44.*
cratiſſimus princeps apoſtolorū: Ieſum vnxit deus ſpiritu ſan *Act.10.*
cto & virtute. Et apud Lucā habetur, Reſponſum accepit Sy- *Luc.2.*
meon à ſpiritu ſancto non viſurū ſe mortē, niſi prius videret
Chriſtum domini. Et rurſus apud Luc. vbi recitatur Chriſtus
interrogaſſe Apoſtolos, Quem me dicunt homines eſſe? Pe- *Luc.10.*
trus legitur reſpondiſſe, Chriſtū dei. Inſuper non ſolū à patre
vnctus eſt Chriſtus, vt homo, ſed & item à ſpiritu ſancto: ſe-
cūdum quod ipſemet proteſtatur: Spiritus domini ſuper me, *Eſa.6.*
eo quod vnxerit me. Imo cū opera ſuperbenedictæ trinitatis C
ad extra ſint indiuiſa, Chriſtus homo à ſeipſo, prout deus eſt,
vnctus eſt. Idcirco dū ipſe vocatur Chriſtus dei, nomine dei
intelligi poteſt, nō ſolum perſona patris, ſed & deus trinitas,
ac quælibet increata perſona. Quāuis vſitatius & magis pro-
prie dicitur Chriſtus patris, quàm perſonæ alterius. Si expo-
natur primo modo, tunc per verba iſta deſtruitur hæreſis im-
piiſſimi Arrij, deitatē Chriſti negantis. Si ſecūdo modo, per
ea deſtruitur perfidia cōdēnati Sabellij, qui patris & filij vnā
dixit eſſe pſonā. Itaq; Iacobus Chriſti ſeruus, non ſeruitute,
vt tactū eſt, ſeruilis timoris. De cuiuſmodi ſeruo ait Saluator:
Seruus non manet in domo in æternum. ¶ Hic Iacobus ſcri-
bit ac

Ioan. 8. D bit ac mandat, imprecatur, & optat *Duodecim tribubus, quæ ſunt in diſperſione, Salutem.* Ante Babylonicam captiuitatem, captæ erant decem tribus Iſrael ab Aſſyriis, nec interim ſunt
4. Re. 25. reductæ. Poſt captiuitatem autẽ Babylonicam, tribus Iudæ ac Beniamin redierunt in propria, & cum eis tribus Leuitica,
1. Eſdræ. 1. vt patet in Eſdra. Quomodo ergo Iacobus ſcribere potuit duodecim tribubus Iſraël diſperſis, cum aliquæ earũ eſſent reductæ, certumq; eſt quod nõ ſcripſit decem tribubus remotè à Iudæa tranſlatis, incredulis, & vltra mõtes Caſpios cõſtitutis? Et reſpondendũ quod ex decem tribubus aliqui remãſerunt in Iudæa, & crediderunt in Chriſtũ. Similiter ex tribu Iuda & Leui ac Beniamin multa milia fuerunt ad Chriſtum
Act. 2. 5. 6 conuerſa, vt patet in Actibus, vbi & Lucas euangeliſta teſta-
Act. 6. tur, quod etiam multa ſacerdotum turba obediebat fidei. &
Act. 2. quod erant in Hieruſalem habitantes Iudæi, viri religioſi, ex
E omni natione quæ ſub cælo eſt. Ex quibus plurimi ſunt conuerſi. Qui & paulo poſt Stephano prothomartyre lapidato, ſunt ab obſtinatis incredulisq; Iudæis à Hieruſalem pulſi, & per regiones Iudææ atque Samariæ, & per alia loca diuerſa diſperſi. Ex qua diſperſione non minorata, ſed aucta fuit euangelica fides, quia diſperſi vndique prædicabant. Hinc &
Act. 8. illud habetur: Facta eſt autẽ in illa die perſecutio magna in Eccleſia, quæ erat Hieroſolymis, & omnes diſperſi ſunt per regiones Iudææ & Samariæ, præter apoſtolos. Et qui diſperſi erant, pertranſibant euangelizantes verbum dei. Ex præinductis conſtat ineptam eſſe expoſitionem dicentis:
F Quod Iacobus ſcripſit diſperſis extra terminum Iudææ, ita vt eis non ſcripſerit qui intra Iudæam erant diſperſi, eo quòd illos potuit verbo docere. Imo dicendum, quòd non potuit illos verbo docere, qui per tam diuerſas vrbes, regiones, & diſtantias diſperſi fuerunt. Nec Iacobus iſte legitur paſſim extra Hieruſalem iuiſſe ad prædicandum. Nec ſequitur: Potuit eos verbo informare, ergo non docuit eos ſcripto. Quoniam etſi informatio per verba vocalia efficacior ſit, quàm per verba ſcripta: tamen inſtructio per ſcripta perſeuerantior perhibetur, atque ad poſteriorum quoque magis manet memoriam. Vnde Paulus apoſtolus multos inſtruxit per epiſtolas, quos & ante & poſtea docuit verbis. Ioãnes quoque apoſtolus ab exilio Pathmos reuerſus, ſcri-

pſit

pſit Euangelium iis quos & quotidianis inſtruxit ſermonibus. Sic & Lucas in exordio Actuum apoſtolorum inſinuat ſe ei actus apoſtolorum euangeliumque ſcripſiſſe, puta Theophilo, quem & verbis edocuit. Inſuper Marcus ſcripſit euangelium ſuum Romæ, rogatus à fidelibus ibi: qui non ſolum à Marco, ſed etiam à principe apoſtolorum Petro quotidie edocebantur vocaliter. Matthæus etiam Nubianos verbo inſtruxit ac ſcripto. ¶ Itaque diſperſis tribubus mandauit Iacobus iſte *Salutem* videlicet, beatitudinem viæ ac patriæ. Hoc eſt, meritum & profectum gratiæ ac virtutum, & gloriā patriæ. Et quia in diſperſione & tribulatione fuerunt, informationem eorum à patientia incipit. Diſperſi nanque & afflicti tali inſtructione conſolationeque indigent. *Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in tentationes uarias incideritis* Ecce quàm charitatiua & ſapientialis conſolatio, quàm dulcis & pia, quàm compendioſa efficaxque inſtructio. Spiritales filios ſuos ac ſubditos vocat humiliter fratres ſuos. Per quod quorūdam in oculis ſuis magnorum, animoſitas reprobatur: qui ſubditos ſuos, aut inferiores, aut certe æquales, neſciunt quaſi fratres apprehēdere, & humili appellatione exprimere, illud Eccleſiaſtici non aduertentes: Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto in illis quaſi vnus ex eis. Curam illorū habe, & ſic conſidera. Hinc in Deutero. deus præcepit de rege: Non eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos. Si igitur regibus & prælatis tam prohibitum eſt atque damnabile, ſe ſuper ſubditos ſuos extollere, quanto eſt iniquius damnabiliusque, ſi quis ſe eleuet ſuper eos quibus non præeſt, aut ſuper æquales, & potiſſimum ſuper maiores ſuperioresq; ſuos? quod prorſus diabolicum eſt. Itaque fratres mei. Fratres vtique conformitate naturæ ſpecificæ, ac identitate originalis propagationis humanæ. Fratres quoq; fide & religione, & quia eiuſdē patris cœleſtis filij adoptiui, atque ad eādem hæreditatem ſupernā vocati. Propter quod quotidie dicimus: Pater noſter qui es in cœlis, adueniat regnū tuū: hoc eſt, ad cœleſtis regni participationē nos prouehe, vt ędificētur ex nobis muri cœleſtis ac triūphātis Hieruſalē, & regnū impleatur cœleſte. Fraterne ergo nos inuicē diligamus: nec vnus alium aſpernetur. Hinc enim ſcriptum eſt in Malachia: Nunquid nō pater vnus omnium noſtrum? Nunquid nō deus vnus

A | *Act.1.* | B | *Eccle.33.* | *Deut.17.* | C | *Matth.6.* | *Pſal.50.* | *Malac.2.*

D vnus creauit nos? Quare ergo deſpicit vnuſquiſque fratrem ſuum? Sic ergo ô fratres omne gaudiũ exiſtimate, id eſt, perfectam iucunditatem iudicate conſiſtere in hoc, cum in diuerſas tentationes incideritis, id eſt in multas & magnas tribulationes & aduerſitates veneritis. Quoniam quanuis tribulatio in ſeipſa amara ſit, & pœnalis, tamen multipliciter vtilis eſt, & fructuoſa quàm maxime. Idcirco cum gaudio ſpiritali eſt acceptanda, & ſuſtinenda. Si enim dei intuitu & amore æquanimiter toleretur, purgat à vitiis, diſponit ad gratiam, eamq; auget, & virtutes augmẽtat, & Chriſto propter nos paſſo patientem conformat. Eſt quoque ſignum probabile prædeſtinationis æternæ, & filiationis adoptiuæ, ac dilectionis dei ad hominem, deo teſtante: Ego quos amo, arguo & caſtigo. Sed & per eam à futuris eripimur pœnis, & ad beatitudinem pleniorem compendioſius perueniemus. Cũ ergo quàm fructuoſiſſimum ac ſaluberrimum ſit, in præſenti paternè caſtigari, multipliciter tribulari, aduerſitatibus exerceri, corripi, & tentari, dummodo patienter feratur: nonne inſipientiæ & nimiæ imperfectionis, imò inſaniæ eſt indicium, quòd nolumus aduerſitates, correptiones, tentationes, correctiones, libẽter ſufferre? Sed ſtatim iraſcimur, indignamur, turbamur, deiicimur imò vix pro peccatis & exceſſibus noſtris corripi ac corrigi volumus: cum tamen princeps Apoſtolorũ in prima ſua dicat canonica: Hæc eſt gratia, ſi propter conſcientiam dei ſuſtinet quis triſtitias, patiens iniuſte. Quæ enim eſt gratia, ſi peccantes & colaphizati ſuffertis? Si autem benefacientes ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud deum. In hoc enim vocati eſtis. Hæc eſt Chriſtianæ ſapientiæ altitudo, hæc Chriſti doctrina. In aduerſis, ſicut in omnibus diuitiis, gloriari: ſicque Saluatoris ſectari veſtigia, qui ait in euange. Beati eſtis, cum maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos mentientes propter me, Gaudete in illa hora, & exaltate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Sic igitur omne gaudium exiſtimate, id eſt, omni gaudio dignum arbitramini, in diuerſas tentationes incidere, & eas æquanimiter ſuſtinere: quia per hoc ſpiritalem cõſolationem in via, & plenã felicitatem in patria promeretur ac obtinet homo: imò, teſte Apoſtolo: Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis, ad futuram gloriam. Etenim futuræ mercedis ac

Tribulationis utilitas multa. *Apoc 3.* E *1. Petr. 2.* F *Matth. 5.* *Lucæ. 6.* *Roma. 8.*

dis ac gloriæ comparatione, omnis tribulatio in hac vita eſt modiciſſima reputãda iuxta illud Apoſtoli, Id quod in præſenti eſt momentaneũ,& leue tribulationis noſtræ,ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Cum ergo infirmi patiantur ſe vri,ſecari,incidi pro tranſitoria ſanitate: quid eſt quòd aduerſa perpeti dedignamur pro æterna ſalute? Rectè itaque diſſeruit Salomon, Qui impatiens eſt,operatur ſtultitiam. Denique in tribulationibus maxime pronus eſt deus miſereri & parcere. Quemadmodũ ait, Cum ipſo ſum in tribulatione,eripiã eum, & glorificabo eũ. A 2.Corin.4. Pſal.90.

¶ Deinde ſubiũgitur ratio cur tentationes ſeu tribulationes pro deo, pro fide, pro iuſtitia ſint cum gaudio perferendæ. *Scientes quod probatio fidei ueſtræ.* id eſt, ipſa veſtri perſecutio, tribulatio,ſiue tentatio pro cauſis prætactis,per quã fides veſtra probatur, examinatur, & exercetur: vt pateat an vere & firmiter inſit vobis: & voſipſi probamini, an vere in fide ſitis conſtantes,& deo fideliter adhærẽtes. Quod probatur,inquiritur, & declaratur per hoc, quod nec propter aduerſa fidem eius relinquitis,neque ab eo vos ſeparatis. Hinc ſcriptum eſt, Tanquam aurũ in fornace probauit electos deus. Dicitur autem deus electos & fidem eorũ probare & examinare per aduerſa non, vt ei innoteſcant, ſed vt electi cognoſcant ſeipſos, eorumque virtus & fides aliis ad eorum ædificationem, & dei honorem pateſcant. Propter quod loquitur deus: Ducam eos per ignem, & vram eos, ſicut vritur argẽtum, & probabo eos, ſicut probatur aurum. Porrò per tribulationem æquanimiter toleratam fides & virtus hominis probantur. Hoc eſt,à ſummo iudice approbantur,atque hominibus demonſtrantur, vt eas ſectẽtur. Sic ergo probatio fidei veſtræ *patientiã operatur*, id eſt,ad habitualem & firmam patientiam vos inducit. Quia ex actibus ſæpe reiteratis habitus generatur. Et ex frequentibus patientiis in aduerſis, ſeu patientibus aduerſitatũ tolerationibus frequentatis, generatur in homine patientiæ virtus, ſeu patientia firma & habitualis. Per quam homo facile ac hilariter patitur, quod ante cum difficultate & remiſſione patiebatur. ¶ Quocirca ſciẽdum,quod duplex eſt patientia, pura,infuſa,& acquiſita. Et eadem diſtinctio in aliis virtutibus aſſignatur. Eſtque quæſtio nõ minima,an virtus infuſa & acquiſita circa idem obiectũ verſantes, ſpecifice diſtinguantur. B Sapien.3. Zach.13. C Patientia duplex.

patientia

D Patientia autẽ infuſa ineſt omni homini in charitate & gratia exiſtẽti. Sed patientia iſta nõ ſtatim in principio ſui aufert ab homine difficultatẽ ſuſtinendi aduerſa. Quia virtutes infuſæ nõ ſtatim tollunt reliquias vitiorum præteritorum niſi forſan in magna abũdantia & excellentia infundantur. Patientia vero acquiſita tollit difficultatẽ ſufferẽdi aduerſa: quia virtutes acquiſitæ vitiorum tollũt reliquias. Vnde huiuſmodi virtus à

Tullius. Tullio definitur, quod ſit habitus rationi cõſentaneus, in modum naturę operans. Atq; vt ait Philoſophus, ſignũ huiuſmodi virtutis eſt, delectatio fiẽs in opere, id eſt, delectatio operationi ſuæ annexa. Verũtamen virtutes infuſæ etiam paulatim

E creſcũt, & perficiuntur. Et tũc excellentius tollũt reliquias vitiorũ, videlicet pronitatẽ ad malum, inclinationẽ ad culpam, & debilitatem reſiſtendi peccatis, q̃ virtutes acquiſitæ. Gratia nãque ſuperior eſt quàm natura. Tunc quoq; maiorem delectationẽ ſibi annexã habet virtus infuſa, quàm acquiſita. Sed prænducto verbo apoſtoli Iacobi, aſſerentis quod probatio patientiam operatur, contrarium videtur, quod ad Romanos

Roma.5. habetur, vbi dicitur: Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem. Si ergo patientia operatur probationem, quomodo probatio operatur patientiam? Sequeretur enim quod eſſet circulatio in cauſis & cauſatis, & idem eſſet cauſa ſuiipſius: quoniã quod eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati. Et reſpondendum, quòd in cauſis & cau-

F ſatis non eſt circulatio in eodem genere cauſæ, ſed vnum poteſt eſſe cauſa alterius, & ediuerſo, in diuerſo genere cauſæ. Quemadmodum ambulatio eſt cauſa ſanitatis in genere cauſæ efficiẽtis: ſanitas vero cauſa eſt ambulationis, in genere cauſę finalis. Sic in propoſito patientia operatur probationẽ efficienter: probatio autem formaliter ſumpta, operatur patientiam in genere cauſæ finalis: quia patiẽtia ordinatur ad fidei

Beda. probationem. Hinc ait Beda: Ideo homo tẽtatur aduerſus, vt patientiam diſcat, & per eam oſtendere poſſit atque probare quòd firmam fidem futuræ retributionis geſtet in corde. Patientia autem operatur probationem, quia cuius patiẽtia vinci nõ poteſt, ille perfectus eſſe probatur. Vnde hoc loco ſubiungitur. *Patientia autem opus perfectum habet.* Porro probatio fidei patientiam operatur, quia hac ratione fideles per patientiam exercẽtur, vt per eam fides eorum quàm ſit perfecta, probetur.

probetur. Sed cum multæ ſint virtutes patientia digniores & perfectiores, videlicet virtutes theologicæ, iuſtitia quoque & fortitudo, latria atque prudétia: cur dicitur opus perfectũ habere? Reſpondetur, quod multiplici ratione patientia dicitur opus habere perfectum. Prima & potiſſima ratio eſt, quia per integram & conſtantem patientiam in aduerſis, præcipue declaratur extirpatio priuati amoris, & aliarum virtutum firmiter radicata ſynceritas. Quod enim homo propter aduerſa impatiẽs redditur & triſtatur, hinc accidit, quoniã amat ſe in ſe, & nondũ ſpiritaliter mortuus eſt ſibimetipſi, ſeu propiæ voluntati, & naturali inclinationi: ſed adhuc amat honores & commoda ſua. Similiter ſi homo ſit veraciter humilis, mitis, timoratus, & fractus per patientiam maxime declaratur & inueſtigatur. Nempe, ſi quis ſit ficte ſeu apparenter mitis, humilis, fractus: & in camino aduerſitatis ponatur, ſeu tribulationibus exerceatur, protinus interiorem ſuam imperfectionem oſtendit, & per impatientiæ ſuæ impetum ebullit, ſuamq; elationem, iram, infractionem demonſtrat. Quemadmodũ ſi mala olla ponatur in igne, mox crepat & exilit. Qui vero inuincibiliter patiẽs inuenitur, à præfatis vitiis immunis probatur, & vere virtuoſus eſſe cognoſcitur, viuens deo non ſibiipſi. Secunda ratio huius eſt, Quia, vt ſcribit hoc loco Albertus Magnus, patientia habet opera ſex ſuo modo perfecta. Primũ eſt, probatio hominis ac virtutũ ipſius: quia, vt dictum eſt, Patientia operatur probationẽ. Hinc religioſi à ſuperioribus ſuis, & à ſe inuicẽ, per quædam aduerſa exerceri cõſueuerunt, vt quales ſint cõprobetur ac innoteſcat. Secundum eſt, gaudiũ ſpiritale, expectatioq; lætitiæ: propter quod in Eccle. ſcriptum eſt, Vſq; ad tempus ſuſtinebit patiẽs, & poſtea erit ei redditio iucunditatis. Et Apoſt. quoq;: Gloriamur, inquit, in tribulationibus. Per patientiam nãque meretur homo etiam in præſenti diuinitus conſolari. Quemadmodum Paulus fatetur: Benedictus deus, qui cõſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Et iterũ: Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. Hoc eſt, quod ait Pſalmiſta: Secũdum multitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Sed hanc cõſolationem quidam per impatientiam & murmurationem ſuam auferunt ſibi. Idcirco in Iob ſcribitur: Nunquid grande eſt, vt

Patientiæ commendatio. A B C *2. Corin. 5. Albertus. Eccleſiaſtici. 1. Roma. 5. 2. Corin. 5. Ibidem. Pſal. 93. Iob. 15.*

D eſt,vt conſoletur te deus:Sed verba tua praua hoc prohibent. Tertiũ opus eſt,iræ ac rancoris extinctio.Iuxta illud Sapientis. Vir iracundus prouocat rixas:qui autem patiens eſt,mitigat ſuſcitatas. Quartum eſt, paſſionum ſubiectio, & ſuiipſius ſalubris poſſeſſio:propter quod ait Saluator, In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Impatiẽs quippe ſeipſum nõ poſſidet,ſed à ſua impatientia,ira,triſtitia, turbulentia poſſidetur.Patiens autem ſe poſſidet, quoniam inferiores vires, & paſſiones ſubiicit rationi. Quĩtũ eſt,ſuiipſius gubernatio circunſpecta.Vnde in prouerb.Qui patiens eſt,multa gubernatur prudentia,qui autẽ impatiens eſt,exaltat ſtultitiam ſuam. Sextum eſt,vitæ æternæ adeptio:prout ad Hebr. legitur: Patientia vobis neceſſaria eſt,vt voluntatem dei facientes,reportetis promiſſionem.Hinc ſcriptura patientiam valde cõmendat. Et patientiam ſemper amplecti & obſeruare debemus:cũ Salomon dicat: Melior eſt patiẽs viro forti:& qui dominatur animo ſuo,expugnatore vrbium.Tertiò ratio huius eſt,quoniam patientia refrenat triſtitiam. Qua refrenata,refrenantur & ira ac odium.Patientia nanque circa paſſionem triſtitiæ refrenandam verſatur. In tribulationibus autem & perſecutionibus paſſio quæ prima occurrit ſuſtinẽti,eſt triſtitia. Ex quo protinus naſcitur ira:quæ eſt appetitus vltionis de perſequente,iniuriam irrogante, ſeu offendente. Deinde oritur odium. Qui igitur per patientiam refrenat triſtitiam, amputat iram ac odium.Vnde qui de tribulatione ſibi inflicta non cõtriſtatur: contra tribulantem nequaquam iraſcitur, nec odit eundem. Sicq́ue quantum ad hæc, patientia habet opus perfectũ. Ideo ſubditur. *ut ſitis perfecti.* in omni virtute. *& integri.* in recta intentione,& tota mente deo adhærere,ac complacere intendatis,atque conemini.Et ita cum propheta cantare poſſitis:Confitebor tibi domine in toto corde meo,vtpute intellectu & affectu,ratione & voluntate, actu & intentione. Iſta eſt ſpiritualis interiorque integritas, qua quis tota mẽte deo intentus eſt, non partim deo, & partim mundo: vt hi qui deo & mundo cupiunt deſeruire ac complacere.Contra quos loquitur Chriſtus.Nemo poteſt duob⁹ dominis ſeruire. Et rurſus: Non poteſtis deo ſeruire & mammomæ. De quibus propheta,Diuiſum eſt cor eorum,nunc interibũt.Sit ergo ſemper tota noſtra intentio,& omnis affectio ad deũ,& in deo videlicet reducta,

Margin notes: Prouer.15. Lucæ.21. Prou.14. Hebre.10. E Prou.16. F Pſ.9.&0. 110.36. Matth.6. Lucæ.16. Oſee.10.

reducta,ſimplificata,fixa,& adunata in eo. *in nullo deficientes.* ab executione operum bonorum, nec tentationibus ſuccumbentes,ſed perſeuerãtes vſque in finem. Quemadmodum A
monet Apoſt.In omnibus ſemper omnem ſufficientiam habẽtes, abundetis in omne opus bonum. Sed cum omnes iuſtitiæ 2.Corin.9.
noſtræ,Eſaia teſtante,ſint quaſi pannus menſtruatę,quomodo Eſa.64.
poſſumus in vita hac in nullo eſſe deficientes? Et reſpondendum,quod in his quæ ſunt de neceſſitate ſalutis,& ſecũdũ ſtatum præſentis peregrinationis, homines virtuoſi dicuntur in nullo deficere. Quemadmodum loquitur & propheta, Nihil Pſal.33.
deeſt timentibus deum. Corinthiis quoque ſcribit Apoſto. In omnibus diuites facti eſtis in Chriſto, ita vt nihil vobis deſit 1.Corin.1.
in vlla gratia. Denique ſitis perfecti in interiori diſpoſitione, in omni cogitatu & affectione integri,& veraces in verbis,nõ B
deficientes in virtutum operibus. Rurſus ſitis perfecti in fide, habendo fidem cum rationibus credendorũ,& purificatę mẽtis intelligentia,integri in ſpe,nõ deficientes in charitate. Ple Roma.2.
nitudo enim legis dilectio. Inſuper iſtud complexum, vt ſitis perfecti & integri,& cætera,ad totam præinductam exhortationem eſt referendum. Propterea nãque debemus omne gaudium æſtimare,cũ in varias inciderimus tentationes: vt ſimus perfecti & integri, in nullo deficientes. ¶ Et quia ad intelligendũ,quàm fructuoſa ſit homini varia tribulatio in præſenti:atque ad diſcernẽdum inter bonum & malum,inter verum & falſum,indiget homo illuminatione diuina ſubiũgitur. *Si* pro quia *Quis* imo quicunque *Veſtrum indiget ſapientia* id eſt,diſcretione & intelligentia pertinẽtium ad ſalutem,ac no- C
titia ſcripturarum ſeu dono ſapientiæ, quo per guſtum internũ bene ſentit ac iudicat homo de deo. Hac multiplici ſapientia omnes iugiter indigemus: præſertim in dubiis, arduis, & obſcuris,in quibus quid poſtulemus, ſicut oportet, neſcimus. Propter quod ſcriptum eſt: Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidẽtiæ noſtræ. In Iob quoq; fertur: Nos quip- Sapien.9.
pe inuoluimur tenebris. *Poſtulet à deo.* Omnis enim ſapien- Iob.37.
tia à domino deo eſt,ad quem tanquam ad benigniſſimum pa Eccleſiaſtici.1.
trem,infallibilẽ directorem,omnipotẽtem adiutorem,in omni neceſſitate debemus confugere. Quia non deeſt nec deficit Pſal.90.
confugientibus ad ſe. Iuxta quod in Eccleſiaſt.aſſeritur: Nul- Eccleſiaſtici.2.
lus enim ſperauit in domino, & confuſus eſt. Aut quis innocauit

b cauit

D cauit illum & deſpexit eum? Cum enim teſte philoſopho, natura nõ deficiat in neceſſariis: multominus creator, naturæ au thor, in neceſſariis deficit. *Qui dat omnibus affluenter* id eſt, liberaliter & abunde. Ipſe etenim abundantia ſuæ pietatis merita ſupplicum excedit, & vota: & ſicut infinita eſt bonitas ac opulentia dei: ſic infinita eſt munificentia eius. Qui (vt diuinus Dionyſius docet) per omnem naturæ vultũ ſua dona diffundit, nec aliquid exiſtentium ſuæ bonitatis communicatione expers relinquit, & vnicuique ſecũdum ſuam capacitatem diſpoſitionemque influit. Omnibus quippe dat dona naturæ, neceſſaria vitæ: atque ad danda dona gratiæ ſemper exhibet ſe paratum: dummodo quod in ſe eſt, faciat homo. Imo quoſdam gratioſiſſime præuenit, & omnem gratiæ obicem ac cordis duritiam tollit ab eis, gratiamque largitur eiſdem: non ſolum ſupra eorum merita, ſed & cõtra eorum demerita. ¶ Sed obiici poteſt, quod multi ſunt pauperes: & in naturalibus etiã defectuoſi, & omni gratiarum carentes chariſmate. Quomodo ergo dat omnibus affluenter, præſertim cũ aliqui moriantur ex fame? Et reſpondendum, quod deus non dat omnibus æque affluẽter. Et quod vnicuique dat quælibet munera abundanter: ſed vni hoc, alteri illud. Et tamen omnibus tribuit dona aliqua affluenter in proprio genere, ſuóque tempore. Quẽadmodum ſcriptum eſt: Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Suo etiam tempore ex rationabili cauſa ſubtrahit dona ſua. Sicut ait Pſalmiſta: Omnia à te expectant, vt des illis eſcam in tempore. Dante te illis colligent, aperiente te manum tuam, omnia adimplebuntur bonitate. Auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur

Dionyſius. *Pſal.144.* *Pſal.103.* (E, F)

Et non improperat. Nonne deus per Moſen & prophetas filiis Iſraël ſæpiſſime improperauit beneficia quæ eis impendit? Nonne etiam deus ingratitudinem hominum grauiter punit, & quotidie per ſe & ſuos miniſtros reprehendit eos de ingratitudine ſua? Vnde per Moſen ait de filiis Iſraël: Vſquequo multitudo hæc peſſima non credet mihi in omnibus mirabilibus meis, quæ feci coram eis. Et alibi: Filios, inquit, enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me: Sic & in libris Regum impiis regibus Iſraëlis legitur improperaſſe, quod eleuauit eos de puluere: & reges conſtituit populi ſui: ipſi vero nequiter

Nume.14. *Eſa.1.*

quiter

quîter egerunt: Imo & per Nathan improperauit regi Dauid A
beneficia ſua, cum adulterium homicidiumq́; feciſſet. Quomodo ergo deus non improperat muneratis à ſe, beneficia eis collata? Et reſpondendum, quod deus quantum eſt ex parte ſuæ bonitatis, inuariabilitatis, ac ſapientiæ, non improperat eis: ſed propter eorũ abuſiones atque demerita facit hoc exigente ſua iuſtitia. Ingratis ergo improperat, gratis vero maiora largitur, prout Chriſtus diſſeruit, Habẽti dabitur: et etiã qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo. *Et dabitur ei* ſapientia à deo, ſi fideliter ac perſeueranter petierit. Ideo ſubditur, *Poſtulet autem in fide nihil hæſitans.* Quod ait in fide, referri poteſt ad verbum, poſtulet, & ad participium, hæſitans. Si referatur ad poſtulationem, ſenſus eſt, vt deum roget fideliter, ſecundum veræ fidei directionem. Cum enim fides ſit totius ſpiritalis ædificij fundamentum: oportet in primis vt ſimus firmi in fide, & certi de veritate ipſius. Fides vero eſt interior oculus mentis, finem vltimum, ad quem ordinanda ſunt cætera, ei oſtendens, ipſamq́ue dirigens in petendis. Imo omnes actus noſtri ex fide procedere debent, & ad ſupernaturalem beatitudinem, quam fides docet ac monſtrat, referri. Præſertim cum ad Romanos ſcribat Apoſto. Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Sic ergo in fide poſtulet deum, nihil hæſitans, id eſt, de miſericordia dei & gratioſa eius exauditione nihil ambigens nec diffidẽs. Porro ſi referatur ad hæſitationem: ſenſus eſt, vt poſtulet deum, nihil dubitans de fidei veritate, ſed firmus & certus in ea. Habet ſiquidem fides certitudinem adhærentiæ, quãuis non euidentiæ. Habet quoque certitudinem ex parte obiecti, videlicet æternæ & infallibilis veritatis, cui innititur: quanuis non omnifarie ex parte ſubiecti, puta intellectus humani, cuius capacitatẽ excedunt fidei veritates in vita preſenti. Quotidie ergo, imo omni hora, deum deuotiſſime deprecemur, vt mentem noſtram iugiter illuminare, dirigere, roborare dignetur: cum propheta orãtes, Deus meus illumina tenebras meas. Et, Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniuſtitia. Itemq́ue, Illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuũ. Beatus etenim homo quẽ tu erudieris domine, & de lege tua docueris eũ. Atque vt Salomon vbertim teſtatur, dei eſt mentẽ docere, Vnde & in Prouerb. habetur, Do-

2. Reg. 12. *Matth. 13.* *Lucæ. 19.* B *Fides neceſſaria.* *Roma. 14.* C *Pſalm. 17.* *Pſal. 118.* *Pſalm. 30.* *Pſalm. 93.* *Prouer. 2.*

D minus dat ſapientiam, & ex ore eius ſapientia & prudentia. Nullus itaque de ſua præſumat peritia, ſed ſummæ ſapientiæ
Prouer.3. innitatur directioni. Cum ſcriptum ſit: Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. Deniq; illuminationem diuinam inuocare oportet cum omni auiditate, diligentia, atque inſtantia. Prout Solomon loquitur: Si ſa
Prouer. 2. pientiam inuocaueris, & queſieris eam quaſi pecuniã, & quaſi theſauros effoderis eam, tunc ſcientiam dei inuenies. Verũtamen non ſic debemus pro ſapientia deum adorare, vt negligamus à proximis, & prælatis, ac doctoribus informationem expetere: ſed & angelum ſui cuſtodem vnuſquiſq; debet quotidie inuocare, vt ſe illuſtrare, dirigere, ac tueri dignetur.

Angelus proprius inuocandus.

¶ Præterea queri poteſt, quomodo debeamus deum orare in fide, nihil hæſitantes de auditione eius benigna, cum ignoremus an ſimus in charitate & digni amore. Imo præſũptuo-
E ſum videtur, vt quis præſupponat ſe exaudiendum à deo, quẽ
Eccleſiaſtes.9. tam grauiter, totieſque offendit. Et reſpondendũ, quod quæſtio iſta inquirit, qualiter ſpes noſtra ad deum certitudinẽ fortiatur, & qualiter nõ. Spes quippe dicitur certa expectatio futuræ beatitudinis. Ad quod Thomas reſpõdet, quod ſpes certitudinem habet ex parte miſericordiæ & omnipotentiæ dei, cui innititur, & ex qua non erit defectus noſtrę ſalutis. Sed ex conſideratione propriæ fragilitatis & diſpoſitionis, habet timorem & incertitudinem quandã. Vnde ſpes & timor dicuntur duæ molæ, inter quas quotidie ſpiritaliter moli debemus. Vt ex cõſideratione diuinę pietatis confidamus de meliori: &
F ex cõſideratione propriæ imperfectionis labilitatiſq; vereamur iugiter de peiori, ac de piculo ſimus ſuſpecti. Vt ſit ſpes
1.Theſ.4. mola ſuperior, & timor mola inferior. Sic in propoſito quãdo oramus, debemus ſine hæſitatione orare ex conſideratione veritatis, ac pietatis altiſſimi: qui frequẽter in ſcripturis ſe promittit exauditurũ orantes, dummodo, ſcilicet, orẽt, ſicut oportet: qui & omnipotens, piiſſimus, liberaliſſimus atque ditiſſimus eſt ad dandum. Sed ex cõſideratione propriæ diſpoſitionis, inſufficiẽtię, imperfectionis, aut culpę, bonũ eſt formidare, & cũ timore ac tremore orare. Hinc Beda circa verba præ-
Beda. habita, poſtulet in fide nihil hæſitãs, ait: Hoc eſt, talem ſe exhibeat bene viuendo, vt dignus ſit exaudiri, dum poſtulat. Qui enim meminit ſe non obtemperaſſe dei præceptis merito hæſitat.

hæſitat. Quoniam ſcriptum eſt: Qui obturat aurem ſuam ne A
audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Hinc de quibuſ- Prou.28.
dam loquitur deus: Tunc inuocabunt me,& non exaudiam. Prouer.1.
Atque in libro Iob legitur:Nũquid deus exaudiet vocem hy- Iob.13.
pocritæ, cum venerit ſuper eum anguſtia? *Qui en.m hæſitat*
de fidei veritate,aut de miſericordia dei, *Similis eſt fluctui ma-*
ris,qui fluctus *A uento mouetur & circunfertur* id eſt,mente o-
mnino inſtabilis eſt,non fixus in deo.Errores nãque, vitia, &
impetus paſſionum, inſtabilem reddunt mentem, & exaudi-
tione indignam;cum nec ſyncere nec fixe cohæreat deo.Ma-
xime autem prætacta hæſitatio de fidei veritate ac pietate di
uina, eſt euitanda.Hinc ſcriptũ eſt:Impij quaſi mare feruens, Eſa.57.
quod quieſcere non poteſt. In Iob quoque: Si iniquitatem, Iob.11.
quæ eſt in manu tua,abſtuleris, tũc leuare poteris faciem tuã B
abſque macula:& eris ſtabilis, & non timebis. Et in Pſalmo:
Non ſic impij,non ſic:ſed tanquam puluis,quem proiicit ven- Pſalm.1.
tus à facie terræ.Et denuo:In circuitu impij ambulant.Siqui- Pſalm.15.
dem vndique euagantur. *Non ergo æſtimet homo ille* ſic hæ-
ſitans, *Quod accipiat aliquid* id eſt aliquod donũ gratiæ gra
tumfacientis, *A domino* qui naturalia & temporalia bona,
ac dona gratiæ gratis datæ tribuit bonis & malis,reprobis &
electis. Talis ergo quandiu permanet talis,non exauditur,
quantum ad dona pertinentia ad ſalutem.Iuxta illud:Scimus Ioan.6.
quoniam deus peccatores non audit. Qui ſcilicet,in peccandi Treno.3.
manent propoſito.Vnde & in Treno.dicitur deo:Nos inique C
egimus,& te ad iracundiam prouocauimus:idcirco tu inexo-
rabilis es. Verũtamen ſi talis pœniteat ſeque diſponat ad gra-
tiam,faciens quod in ſe eſt,deus clementer eum exaudit.Pro-
pter quod rurſus ibidẽ fertur:Scrutemur vias noſtras,& quę-
ramus,& reuertamur ad dominum.Leuemus corda noſtra cũ Ibidem.
manibus ad dominum in cælos:quia non repellet in ſempiter
num dominus: quia etſi abiecit, miſerebitur ſecundum mul-
titudinem miſericordiæ ſuæ.Vt ergo mereamur deſuper ex-
audiri, ſtudeamus in veritatis cognitione & bonitatis amore
conſtabiliri,in fide,ſpe,& charitate firmari:in ſalutari ſapien
tia radicari,ne paſſionibus exagitetur cor noſtrum: nec ſedu- Epheſ.4.
camur erroribus,ſed in omni euẽtu perſeueremus fixi in deo:
quemadmodum hortatur Apoſto.Iam non ſimus paruuli flu-
ctuantes, nec circumueniamur omni vento doctrinæ, in ne-

D quitia hominum, in aſtutia, ad circumuentionem erroris. Vnde in Eccleſiaſtico præcipitur, Non větiles te in omnem ventum: eſto firmus in via domini, & in veritate ſenſus tui. Hinc Chriſtus comparat obedientem diuinis præceptis, viro ſapiẽti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petrã: cuius domum nec venti, nec flumina potuerunt euertere. Inobedientem autem comparat viro ſtulto, qui ædificauit domum ſuam ſuper arenam: ideo větis atque fluminibus in eam irruentibus cecidit.

Eccli.5. *Matth. 7.*

Duplex animo quis. *Vir duplex animo* qualis eſt hæſitans *Inconſtans eſt in omnibus uiis ſuis* id eſt, in cunctis quæ agit, in proſperis & aduerſis, in verbis & factis. Imo & in interiori intentione & affectione. Porro duplex animo appellatur omnis hypocrita, & cuius intentio non eſt recta, qui plica doloſitatis ſe operit. Cui contrariũ iubet Saluator: Eſtote, inquiens, prudentes ſicut ſerpentes: & ſimplices, ſicut columbæ. Eſt enim bona ſimplicitas, columbina videlicet per excluſionem doli & ſimulationis vocata. Quæ eſt pura & recta intentio. De qua ait Saluator, Si fuerit oculus tuus ſimplex, totũ corpus tuum lucidum erit. Huic bonæ ſimplicitati eſt contraria duplicitas iſta vulpina, quæ eſt praua & duplicata intentio. De qua item loquitur Chriſtus, Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Qui taliter duplex eſt animo (vtputa ſimulator & callidus, foris bona ex genere operans, & ſe iuſtũ oſtendere volens, quãuis vero hominibus placere deſiderans) incõſtans eſt in omnibus viis ſuis. Quoniã & aduerſis deiicitur, & proſperis vane erigitur. Eſt quoque mendax & doloſus in verbis. Et talis interdum ad horulã vult deo placere, atq; poſt vitam hãc cum Chriſto regnare: & paulopoſt cupit placere hominibus, & gaudere, cum ſeculo. Ideo nuſquam virtuti ac ſynceritati iuſtitiæ manet cohærens: ſed leui occaſione per diuerſa rapitur vitia. Hinc ſcriptum eſt, Ne acceſſeris ad deum duplici corde, & ne fueris hypocrita in conſpectu hominum. Itemque, Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis. Merito igitur ait ſcriptura alia, Simulatores & callidi prouocant irã dei. Et Salomõ ait, Vir verſut*, odibilis eſt. Et rurſus ſcriptura teſtatur: Væ peccatori ingredienti terram duabus viis. Duabus ſiquidem viis peccator terram ingreditur, quando foris operatur quod bonum videtur, & intus ad propriam laudem temporaleque commmodum intuetur. Cum ergo tam deteſtanda ſit iſta

Matth. 10 *Matth. 6.* E *Ibidem.* F *Eccli.1.* *Eccli.2.* *Iob 36.* *Prouer.12.*

ſit iſta duplicitas,eam prorſus abiiciamus,& columbina ſim- A
plicitate coram deo reſplendere conemur,ei ſuper omnia, &
cæteris non niſi in ipſo,placere optantes. Nempe vt iterũ Sa
lomon ait:Abominatio eſt domino omnis illuſor,& cum ſim Prouer.1.
plicibus ſermocinatio eius.Et idem alibi:Qui recti ſunt,ha- Prouer. 2.
bitabunt in terra,& ſimplices permanebunt in ea.Itemq;: Sa Ibidem.
pientia proteget gradientes ſimpliciter. Sic ſanctus Iob fuit
vir ſimplex & rectus. Cuius veſtigia imitemur:quia qui am- Iob.1.
bulat ſimpliciter,ambulat confidenter. Veruntamen eſt & aſi-
nina ſimplicitas, per excluſionem ſapientiæ ac diſcretionis, Prou.10.
ſic dicta.quam vitare oportet,cum dicat Apoſt.Nolite pueri 1.Cor.14.
effici ſẽſibus. Vt ergo à ſimpliciſſimo deo iugiter diligamur,
columbina ſimplicitate ſemper ornemur. *Glorietur autem fra ter humilis* id eſt, corde ſimplex, ſeipſum ſponte humilians, B
atq; ab omnibus ſpretus,oppreſſus,iniuria laceſſitus. *In exaltatione ſua* id eſt, ex conſideratione & ſpe ſuæ futuræ feli-
citatis: qua tanto ſublimior erit in regno cœleſti,quãto pro-
fundius ſeipſum modo humiliarit, & plura aduerſa propter
Chriſtum patienter pertulerit.Nã vt ait vnigenitus dei:Qui Lu.14.18.
ſe humiliat exaltabitur. In Iob quoq; habetur:Qui humilia- Iob.12.
tus fuerit,erit in gloria. Et in Prouerb.ſcribitur:Gloriã præ- Prouer.15.
cedet humilitas.Ideo princeps Apoſtolorum hortatur:Humi
liamini ſub potenti manu dei:vt vos exaltet in tempore viſi- 1.Pet.3.
tationis. *Diues autem* glorietur *In humilitate ſua.* Hoc ſecun-
dũ Bedã & gloſſam ironicè dicitur. Vt ſit ſenſus, Diues ſciat
ſe cito humiliandum,& vilipendendum,atque damnandum. C
Iuxta illud:Qui ſe exaltat humiliabitur. Quod intelligendũ Luc.18.
eſt de diuite terrena inordinate amante,ſeu cupido. De cuiuſ
modi in euãgelio loquitur dominus:Poſſibilius eſt camelum Matth.19.
per foramen acus tranſire,quàm diuitem intrare in regnũ cœ
lorum. De quo & Iob loquitur: Diues,cũ dormierit,nihil ſe- Iob.27.
cum auferet.apprehendet eum quaſi aqua inopia. Et item in
Pſal.Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarũ in manibus ſuis. Pſal.75.
Hinc ſubditur *Quoniam ſicut flos fœni tranſibit* id eſt, cito de
huius vitæ proſperitate ac opulentia auferetur. Sicut de im-
piis fertur in Pſal. Quoniam tãquam fœnum,velociter are- Pſal.36.
ſcent:& quemadmodum holera herbarum,cito decidẽt. De-
inde exponit ſimilitudinem iſtam *Exortus eſt enim ſol cum ardore* quem efficit radiorum ſuorum repercuſſione in terra:

D preſertim quando aſcendit in altũ, *Et arefecit fœnum* ſcilicet in terra gramina terræ *Et flos eius* ſcilicet fœni *Decidit* ex caloris aduſtione, *Et decor uultus eius* id eſt pulchritudo viriditaris ſuperficiei fœni *Deperiit:ita & diues in itineribus ſuis marceſcet* id eſt, in actibus ſuis vitioſis peribit. Et dũ foris tẽporali floret proſperitate, carnali voluptate, potentia, atq; diuitiis, intus ſpiritaliter magis ac magis putreſcit, corrũpitur, & fœdatur, imò ab omni gratiæ ac virtutum floriditate tabe

Pſal.52. ſcit. Iuxta illud: Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus. Hanc eandem ſententiã ſcriptura in multis cõ-

Iob.4. tinet locis. Scriptũ eſt enim in Iob: Vidi iniquos domino flã-

Iob.20. te periſſe. Itemq;: Laus impiorum breuis eſt, & gaudium hypocritæ inſtar puncti. Si aſcẽderit vſque ad cœlum ſuperbia

E eius, & caput eius nubes tetigerit: quaſi ſterquilinium in fine perdetur, velut ſomniũ auolans non inuenietur, tranſiet qua-

Pſal.22. ſi viſio nocturna. Et in Pſal. Deieciſti eos dum alleuarentur. Quomodo facti ſunt in deſolationem? Subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuã. Hoc eſt quod loquitur Eſa.

Eſa.40. Et quidem neq; ſatus neque radicatus in terra truncus eorũ: repente flauit in eos, & perierunt. Hinc iniqui fatentur: Quid

Sapien.5. profuit nobis ſuperbia, aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra, & tãquam nuncius præcurrens, & tanquam nauis pertranſiens fluctuantem aquam. Porro prærinducto Apoſtoli Iacobi verbo conſo-

Eſa.40. nat illud: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. Exiccatum eſt fœnum, & cecidit flos, &c. Veruntamen

F his obiici poteſt, quia videmus ad oculũ multos iniquos vſque ad decrepitam ſenectutem viuere, proſperari, & quãtum

Iob.41. naturaliter fieri poteſt, vigere. Vnde Iob: Impij viuunt, ſubleuati ſunt, confortatiq; diuitiis: ſemen eorum permanet coram eis, propinquorum turba & nepotum in cõſpectu eorum. Domus eorum ſecuræ ſunt & pacatæ: & non eſt virga dei ſuper

Hiere.12. illos. Hiere. quoque ait: Quare via impiorum proſperatur, & bene eſt omnibus qui præuaricantur & inique agunt? Plantaſti eos, & proficiunt. Atque in Pſal. Quorum filij ſicut nouel-

Pſal.143. læ plantationes in iuuentute ſua. Non eſt ruina maceriæ, neq; tranſitus, neque clamor in plateis eorum. Verum hæc omnia facile concordantur, quoniam omnis temporalis proſperitas quantũcunque longa appareat, tamen futuræ retributionis

reſpectu eſt breuiſſima. Multi quoque ob ſcelera ſua ante tẽpus ſuum de medio ſubtrahuntur. Quemadmodum aũt ſcriptura: Semitam ſeculorum calcauerunt viri iniqui, qui ante tempus ſuum ſublati ſunt. Præterea ſpiritualiter exortus eſt ſol cum ardore, id eſt Chriſtus ſol iuſtitiæ, iudex cœleſtis rigore ſuæ ſententiæ: areſecitq; fœnum, quoniam iniquorum proſperitatem diſſipat & condemnat. Vnde Lucas: Væ vobis diuitibus, qui habetis conſolationem veſtram. Deſpiciamus ergo temporalem proſperitatem, & omnem delectationem illicitam. A *Iob.22.* *Luc.6.*

Proſecutio elucidationis huius Cap. ab eo loco, *Beatus uir qui ſuffert tentationem.* B

ARTICVLVS SECVNDVS.

Conſequẽter ſanctus Apoſt. Iacobus docet, tribulationes vitæ præſentis æquanimiter ſuſtinẽdas, propter earum perpetuam remunerationem. *Beatus uir* id eſt, felix homo eſt iam in ſpe & in merito, *Qui ſuffert tentationem* id eſt impugnationem, tribulationem, afflictionem, ſiue ab inuiſibili, ſiue à viſibili hoſte inflictam, aut ex fomite ſeu ſenſualitatis infectione exortam, æquanimiter tolerat, eamq; ſuperat: non ruendo ad impatientiam, iniquum conſenſum, aut aliam culpam. Et præſertim beatus eſt, qui pro fide atque iuſtitia perſecutionẽ patitur, nec ſuperatur *Quoniam cum probatus fuerit* id eſt, per aduerſitatum & impugnationum victoriã approbatus, & deo acceptus factus, ſeu ſufficienter examinatus & expurgatus. C *Accipiet coronam uitæ* id eſt, præmium eſſentiale, quod aurea appellatur. Præmium quoque accidentale ac ſpeciale, in ſignum præmiumq; victoriæ, quod nuncupatur aureola, ſi pro iuſtitia pertulerit mortem. De hac corona fertur in Pſal. Poſuiſti in capite eius coronã de lapide precioſo. Deniq; iſtud eſt quod ſpopondit Chriſtus: Eſto fidelis vſque ad mortẽ, & dabo tibi coronam vitæ. Sic ergo omnipotens deus quos ad modicum tempus probat, affligit, exercet, in æternum copioſe remunerat. Propter quod Sap. lib. dicitur: In paucis vexati, in multis bene diſponentur. Quoniam deus tentauit illos, & *Pſal.20.* *Apoc.2.* *Sapien.3.*

inuenit

Iob.23. D inuenit illos dignos ſe. Hinc factus Iob: Probauit me, inquit, tanquam aurum, quod per ignem tranſit. Et Tobiæ angelus dixit: Quia acceptus eras deo, neceſſe fuit vt tentatio probaret te. Accipiet ergo poſt vitam præſentem, cum fuerit plene
Matth.5. purgatus, coronam vitæ, *Quam repromiſit deus diligentibus ſe.* Quia per angelos ſanctos, per Apoſt. & prophetas promiſit hoc. Imò Chriſtus dei filius, deus vere incarnatus proprio ore eam promiſit in euangelio palã ac ſæpe. Porrò per hoc quod ait, quam repromiſit deus diligentibus ſe, duo innuũtur. Primum eſt, ꝙ nulla actio nullaq; paſſio, ſine charitate ſit meri-
E toria. Tentationes autem, & tribulationes, meritoriæ ſunt vitæ æternæ, inquantum ex charitate æquanimiter tolerantur,
1.Cor.13. acceptantur, atque vincũtur. Ideo ait Apoſt. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt. Secundum eſt, ꝙ deus iis quos amplius diligit, frequenter plures & grauiores tribulationes immittit. Idcirco in aduerſis & tentationibus nequaquam frãgamur, nec puſillanimes efficiamur, nec fatigemur animis noſtris. Imò eas tanq̃ probabile argumentum diuinæ dilectionis ad nos, ſuſcipiamus ac ſuperemus, correptiones & correctiones ame-
Iudith.8. mus, illud Iudith penſantes: Memores eſſe debemus, quomodo pater noſter Abraham tentatus eſt, & per multas tribulationes probatus amicus dei effectus eſt. Sic Iſaac, ſic Iacob, ſic Moſes, & omnes qui placuerũt deo, ꝑ multas tribulatiões
F tranſierunt fideles. Qui autem tentationes nõ ſuſceperunt in timore domini, in impatientia ſua exterminati ſunt *Nemo cum tentatur, dicat, quia à deo tentatur* Poſtq̃ Apoſt. Iacobus locutus eſt de tẽtationibus, quas exterius cauſa probationis patimur: nunc agit de tentationibus quas intus ſuadente diabolo, aut infectione naturæ noſtræ mouente, cauſa deceptionis
Tentatio duplex. toleramus. Vnde Beda hic ait, Duplex eſt genus tentationis. Vnum, quod decipit. Aliud, quod probat. Loquendo de tẽtatione quæ decipit, ſeu intentione fallendi inducitur, deus ne-
Gene.22. minem tentat. Sed loquendo de tentatione quæ probat, tenta-
Pſal.25. uit Abraham deus. De qua & ait propheta: Proba me domine, & tenta me. Deniq; ſecundum Albertum, per verba prętacta Apoſt. Iacobus remouet quandam dubitationem. Dixit enim ſuperius, in tentationibus eſſe gaudendum. Ex quo aliquis poſſet opinari, vniuerſas tẽtationes nobis immitti à deo.

Quod

Quod non eſt verum:quia,ſecundum gloſſam,exteriorẽ ten- A
tationẽ immittit deus ad ſuorum probationem fidelium. In-
teriorem vero, qua concupiſcitur quod lege diuina prohibe-
tur,deus non immittit. Porrò ſecundum Bedam,per verba iã *Beda.*
tacta Iacobus illorum deſtruit errorem , qui ſicut bonas ten-
tationes,ita & malas dixerũt nobis diuinitus inſpirari. Eſt au
tẽ ſecundum gloſam duplex tentatio. Vna exterior,ſicut pau
pertas,infirmitas,incarceratio,& alia quæuis exterior tribu-
latio.cuius deus non eſt ſolũ permiſſor,ſed etiã author.Tales
nãq; afflictiones ſæpe immittit fidelibus pro bono eorũ. Alia
eſt tentatio interior:vt praua ſuggeſtio,praua cogitatio , qua
furtũ ſeu aliud peccatum cõcipitur.cuius deus permiſſor eſt,
nõ immiſſor ſeu author. ¶Pro clariori huius textus intelligẽ
tia quęritur,Cuius ſit tẽtare:an ſcilicet à ſolo tentemur diabo B
lo,an etiã tẽtet nos deus.Et videtur ꝙ tẽtemur à deo, iuxta il-
lud:Tẽtauit deus Abrahã.In Deut.quoq; habetur:Recorda- *Gene. 22.*
beris cuncti itineris,per quod adduxit te dominus deus tuus, *Deut. 8.*
vt affligeret atq; tẽtaret.Et ſapiens:Deus tẽtauit iuſtos,& in- *Sapien. 3.*
uenit illos dignos ſe.Atq; apud Ioan.Hoc dixit Ieſus tentans *Ioan. 6.*
eũ(puta Philippũ.) In oppoſitũ eſt authoritas Iacobi in præ-
ſenti.Præterea ſup illud Pauli:Ne forte tẽtet vos is qui tẽtat:
dicit gloſa,id eſt,diabolus,cuius ſolius officiũ eſt tentare.Ad *Theſſ. 4.*
iſtud Thomas ſuper ſecundũ Sentent.reſpondet:Ad perfectã
rationẽ tẽtationis tria cõcurrunt. Primũ eſt,vt per tentationẽ
alicuius dubij accipiatur cognitio. Secundũ,vt hoc ſit à ten-
tãte intentum.Tertium,vt ipſemet tentãs cognitionem illius
rei accipere velit.Et iſto modo deus nõ tentat, ſed homo ten- C
tatur ab homine,& etiã à diabolo.Dicitur autem deus tenta-
re,quantũ ad duo.Primo,vt ſcilicet alicuius ignoti cognitio
manifeſtetur,non ſibi,ſed aliis.Quod & deus intendit,vt pa-
tuit in tentatione Abrahæ:quẽ deus tentauit , vt eius fides & *Gene. 22.*
obedientia aliis,ad eorum ædificationẽ,inſinuarentur.Mun-
dus verò & caro dicuntur tẽtare, ſolum quantum ad primum
trium illorũ,ad perfectã tentationis rationem concurrentiũ.
Quia ex impugnatione carnis & mundi,manifeſtatur virtus
aut imperfectio mẽtis:quãuis nec mundus, nec caro intendãt
hoc.Ipſa ergo impugnatio animæ,ſeu eius virtutis, tẽtatio di
citur . Hæc autem impugnatio vel eſt à principio intrinſe-
co,puta à carnis corruptione:& hæc vocatur tentatio carnis.

Vel à

D Vel à principio extrinſeco. & hoc dupliciter. Quia illud extrinſecum aut impugnat per modum obiecti, & ſic eſt tentatio à mundo, cuius rebus corda hominũ ad peccandum alliciuntur. Vel per modum agentis ipſum trahit ad peccãdum, perſuadendo, terrẽdo, aut blandiẽdo. & ſic eſt tentatio à diabolo & à mẽbris ipſius. Dicitur autẽ diabolus ſolus tẽtare, nõ quod ipſe ſemper ſit immediatus tentator: ſed quia primo tentauit hominẽ. Ex qua tentatione cõſecutæ ſunt aliæ tentationes. Tamen vt aſſerit Origenes, quãuis nõ eſſet diabolus, adhuc homines tentarentur cõcupiſcentia venereorũ, & alimẽtorum. Vel dicitur diabolus ſolus tentare: quoniam ei & mẽbris ſuis duntaxat conuenit tentare, cum intẽtione trahendi ad vitium. Vel quia vtitur carne, & rebus mundi tanquã inſtrumentis, ad tentandum hominem. Inſuper in prima parte Summæ ſuæ loquitur Thomas, Tentare eſt proprie experimentum de aliquo ſumere, vt ſcilicet aliquid circa ipſum, vel de ipſo ſciatur. Ideo proximus finis tentantis eſt cognitio. Ex cognitione autem poteſt vlterius alius finis intendi, aut bonus aut malus. Diabolus verò talem cognitionem ſemper refert ad malum, puta vt fallat, & noceat. Sicque propriũ diabolo eſt tentare, quia etſi homo ſic tentet, hoc tamen facit vt ſeruus diaboli. Dicitur quoque deus tentare, non vt ſciat, ſed vt aliquid faciat ſcire. Mundus autẽ & caro nõ niſi inſtrumẽtaliter ac materialiter tẽtant, præbẽdo occaſionẽ peccãdi. Sed homo tentat aliquem & bene & male. Bene, dum quærit eum cognoſcere vt profit. Male, dum quærit eũ cognoſcere vt noceat. Verũtamen per tentationem mundi quandoque intelligitur tentatio quæ infertur à mũdanis & prauis hominibus. Quãdoque illa, quæ infertur (vt tactum eſt) à rebus ſeculi huius: puta à diuitiis, delitiis, atque honoribus eius. His præmiſſis præſens textus facile intelligetur. Nemo cum tẽtatur, tentatione interiori ad fallendum tendente, & inclinante ad vitium *Dicat quoniam à deo tentatur.* Ita vt deus inclinet, aut cogat eum ad culpam. *Deus intentator malorum eſt.* id eſt malorum tentamentorum non eſt ſuggeſtor, aut author: nec eſt tentator malorũ ſeu vitiorum, id eſt, tentatiua cauſa eorum. *Ipſe enim neminem tentat* tentatione ad malum ordinata.

Origenes.

E

F

Tentatio actiua & paſſiua.

¶ Sed obiici poteſt, quia tentatio tam actiua quàm paſſiua, ſunt quidam actus, & aliquid poſitiuum: ergo à deo ſunt, à quo

quo omnis entitas deriuatur: & in quem omnes effectus (id eſt, actus) tanquam in primum effectiuum principium reducuntur. Et reſpondendum, quod omnis effectus & actus, in quantum eſt ens & aliquid poſitiuum, à Deo ſunt tanquam à prima cauſa. Sed in quantum habent deformitatem & obliquitatem peccati, nihil ſunt & ſola priuatio: nec habent cauſam efficientem, ſed deficientem, videlicet voluntatem creatam vt defectiuam, quemadmodũ claudicatio, in quantũ eſt ambulatio quædam, eſt à virtute motiua & progreſſiua. Deformitas autem huiuſmodi ambulationis eſt à tibiæ indiſpoſitione. *Vnuſquiſque uero tentatur à concupiſcentia ſua,* id eſt, ab inordinata cupiditate ſeu priuato amore. Nam radix omniũ malorum eſt cupiditas, id eſt improbus amor ſui, pro quo cõcupiſcentia hoc loco accipitur. De quo amore aſſerit Auguſtinus, quòd ſit omnium vitiorũ origo. Quemadmodũ amor dei eſt omnis boni principiũ, omnis ſcilicet meritorij actus. Vnde amor ſui creſcens vſque ad contemptum dei, ciuitatem efficit Babylonis, quæ eſt eccleſia malignantium, & regnum diaboli. Quemadmodum amor dei creſcens vſque ad cõtemptum ſui, conſtituit ciuitatem Hieruſalẽ, quæ eſt eccleſia dei viuentis, & regnum Chriſti. Ab hac ergo concupiſcentia tentatur, id eſt radicaliter impugnatur, quicunque tentatur: quia ab ea inclinatur & mouetur ad diuerſa peccata. Non tamen per verba hæc excludit Apoſtolus Iacobus tentationem diaboli: quia frequenter diabolus actuat, ſeu excitat concupiſcẽtiam iſtam in homine, & per eam tentat eundem. Tẽtatur ergo vnuſquiſq; à concupiſcentia *abſtractus,* id eſt, à recto ſalutis itinere, & vero rationis iudicio, *& illectus,* id eſt, ad culpam attractus. *Deinde concupiſcentia cum conceperit,* id eſt, ad conſenſum perduxerit, *Parit peccatum,* id eſt, reum facit. Tũc enim eſt mortale peccatum interius, cum plenus adeſt cõſenſus de aliquo concupito cõtra præceptum. *Peccatum uero cum conſummatum fuerit,* id eſt, foris ad effectum perductum, ita quòd ex conſenſu itur in opus, *generat mortem* quia inducit ad conſuetudinem vitioſam & obſtinationẽ. Deinde ad damnationem æternam, quæ eſt mors ſecunda grauiſſima. Vnde quod ait, Generat mortem: non eſt ſic intelligendum, quaſi in ſolo exteriori opere conſiſtat peccatum mortale: cum in interiori cogitatione & affectione deliberatæ rationis cõſenſum habente,

A | 1. Timo. 6. | Auguſt. | B | C | Apoc. 21.

D habente, ſit culpa mortalis. Imò ratio meriti atque demeriti in opere exteriori, dependet ab interiori. Sed ideo dicit ſic, quia in ope exteriori magis apparet deformitas vitij, & culpa augetur, ac praua conſuetudo inccurritur. Itaq; in verbis præhabitis inſinuatur proceſſus humanæ tentationis. Nā primo concupiſcentia oritur, per quam incipit homo abſtrahi à vero & bono. Deinde cōcupiſcentiæ delectatio quædā coniungitur, per quā homo in malum illicitur: tunc tamen ſtat adhuc in terminis peccati venialis. Deinde cōcupiſcentiæ & delectationi conſenſus deliberatus adiicitur: & tunc eſt peccatum mortale, ex quo ad opus proceditur, & reiteratio frequens ſeu conſuetudo inde conſequitur. Hinc loquitur Beda:

Ratio meriti & demeriti.

Beda.

E Tribus modis tentatio agitur: Suggeſtione, delectatione, cōſenſu. Suggeſtione hoſtis, delectatione aut etiam conſenſu noſtræ fragilitatis, conſenſu cordis. Quod ſi hoſte ſuggerente nec delectamur, nec cōſentimus: tentatio nobis ad victoriam prouenit. Si verò ad hoſtis ſuggeſtionem paulatim à recta intentione abſtrahi, atque in vitium incipimus illici, delectando offendimus: ſed nondum lapſum mortis incurrimus. Quod ſi peccati in corde concepti delectationem ſequatur partus prauæ actionis, aut certe conſenſus, mortis rei efficimur. Hoc quoque penſandum, quia vt dicunt doctores, non ſolum plenus conſenſus in opus, ſed & conſenſus in delectationem prohibitam, eſt mortalis. *Nolite itaque errare fratres mei dilectiſſimi*, per vitiorum abrupta, per errorū & falſitatū

F ac perfidiarum obſcura (via enim impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruunt) ne ſero pœnitentes, dicatis Illud Sapientiæ: Errauimus à via veritatis, & iuſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis. ¶ Circa præhabita quæritur, an tentatio ſit appetenda? Reſpondet Albertus: Quædam in ſua ratione circūuolutam habent malitiam, vt furtum. quæ nequaquam ſunt appetenda. Alia ſunt quæ nominata, ſtatim habent circunuolutam bonitatem, vt eſſe ſapientem, & virtute præditum. quæ ſimpliciter, & abſq; additione ſunt appetenda. Alia ſunt, quæ de ſe non ſunt appetibilia, cum ſint quædam mala pœnalia: tamen per comparationem ad finem ſunt appetenda, vt potio amara. Cum ergo tentationes per ſe ordinentur ab hoſte ad hominis deceptionem, per accidens verò oadinentur ad tentati ſalutem, ex hoc

Prouer. 4.
Sapien. 5.

An tentatio ſit appetenda.

hoc quòd dei gratia auxiliante vincuntur: idcirco tentari nō A
eſt ſimpliciter cupiendum, ſed tentari & vincere ſimul ſumptum. Verum quia conſiderata noſtra fragilitate victoria eſt incerta, tentatio ſecurius fugitur, quam optatur. ¶ Et ſi obiiciatur, quia, vt Iacobus ait apoſtolus, omne gaudium exiſtimare debemus, cum in diuerſas inciderimus tentationes: ergo ſunt appetendæ. Præſertim quia (vt dictum eſt) ſunt valde multipliciter fructuoſæ. Reſpōdetur, quòd Iacobus loquitur de tentatione tribulationū, ad quarum patientiā exhortatur, quia non niſi per patientiā eas poſſumus ſuperare. Ideo gaudium & fructuoſitas non ſunt de talibus tribulationibus, & tentationibus, ſecundū ſe: ſed magis de patientia, qua vincuntur. Præterea huic rationi cōcordat reſponſio Thomæ ſuper ſecundum Sententiarum, dicentis: Cum bonum ſit obie- B
ctum voluntatis ac deſiderij, eo modo aliquid eſt volendum, quo bonū. Inter bona autem aliquid inuenitur, quod eſt bonum ſimpliciter & per ſe: ſicut ſunt bona honeſta, puta virtutes. Quæ tanquam fines aliorum, ſui gratia appetuntur: quāuis in aliud ducant. Quia in omnibus honeſtis vtilitas honeſtati coincidit, niſi in vltimo, quod eſt finis finium: quod propter ſe tantum eſt appetendū. Aliquid verò eſt, quod in ſe bonitatem non habet vnde appetatur, ſi abſolute conſideretur: ſed ſecundum ordinem ad finem, bonitatem quandam ſortitur, quæ vtilitas nominatur. Et ſunt propter aliud appetēda, vt ſectio mēbri propter ſanitatem. Porrò ad finem conſequēdum contingit aliquid dupliciter odinari, per ſe ſcilicet, & per accidens. Per ſe dico, quod quātum in ſe eſt, in finem de- C
bitum eſt ductiuum. Per accidens autem, quod quantum in ſe eſt, in aliud duceret: ſed ex concurſu alterius cauſæ, ducit in debitum finem. Sicut qui comedit venenum, vt moriatur, & contingit ex hoc ſanitas. Cum ergo cauſa per accidens nō ſit proportionata ad effectum, ſed ſolum cauſa per ſe: idcirco ex ordine ad finem qui eſt per accidens, non eſt aliquid bonum, aut appetibile, ſimpliciter acceptum: ſed ſolum concurrentibus omnibus quæ ad hunc finem determinant. Dico igitur, quod tentatio per ſe ordinata eſt ad hominis perditionem, ad ſalutem verò non ordinatur niſi per accidens, ſcilicet ex hoc, quòd homo eam vincit auxilio gratiæ dei. Ideo tentari non eſt ſimpliciter appetendum, ſed tentari & vincere

Determinant. i. dirigunt ad terminum

D vincere ſimul acceptum. Sed quoniam propter noſtram fragilitatem victoria valdè eſt dubia, ſecurius fugienda eſt tentatio, quàm optanda. Inſuper iſtis reſponſionibus aliquid videtur eſſe addendũ. Quia vt tactum eſt, duplex eſt genus tentationis: vnum quod probat, aliud quod fallit. Quorum primum eſt à deo, & ad hominis ordinatur ſalutem. Aliud à diabolo & membris ipſius, ordinaturq; ad tentati ſeductionem.

Duplex tentatio. Rurſus ſicut præhabitum eſt, duplex eſt tentatio, puta exterior, vt eſt corporalis afflictio: cuius deus non ſolum eſt permiſſor, ſed etiam actor. Eſt quoque tentatio interior, ad culpam inclinans, ſeu ordinata: cuius deus permiſſor eſt, nõ immiſſor. Cõſtat itaque præinductas reſponſiones non eſſe prolatas, niſi de tentatione hoſtis ad fallendum tendente. Remanet igitur quæſtio, an tentatio quæ eſt ex vel à deo, atque ex-

E terior, tendens ad probationem & ſalutem, ſit appetenda? Ad quod reſpondendum, quòd appetenda eſt eo modo, quo medicina amara & afflictiua appetitur propter ſanitatem & delectationem. Eſtque appetenda cum duplici circũſpectione. vtpote, conſiderata propria fragilitate & defectuoſitate, ne homo in viribus ſuis confidat. Et præſuppoſito adiutorio gratiæ dei: in quo ſpes tota figatur. Et hoc modo, etiam tentationes hoſtiles appeti poſſunt. Verũtamen obſeruandum quod aliquid eſt appetibile vni, quod nõ eſt appetibile alteri: propter diuerſam eorum diſpoſitionem. Perfecti ergo, & etiam digne proficientes, ſecurius poſſunt tẽtationes appetere, cum circunſpectionibus memoratis, quàm incipientes & imperfecti. Et de hoc in Vitis patrum multa habentur exempla.

An tentatio ſit appetenda.

F Amplius quæritur, an tentatio quæ eſt ab hoſte, ſit peccatum: an etiam tentatio quæ eſt à mundo: & item, an omnis tentatio à carne ſeu carnis, peccatum ſit? Ad hæc Thomas ſuper ſecũdum reſpondet, Peccatum vnius non cõſiſtit in actu alterius, ſed in proprio actu. Propter quod in Ezechiele legitur, Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. In tentatione autem carnis ipſe appetitus illicitus, ſecundum quem tentari quis dicitur, eſt actus eius qui tentatur. Non enim ſola caro concupiſcit, ſed coniunctum, videlicet homo. Ideo talis tentatio eſt peccatum in eo qui tentatur. Siquidem motus concupiſcibilis, in illicitum tendens, tentatio carnis eſt. Tentatio autem quæ eſt à mundo, vel ab hoſte, eſt à principio extrinſeco: vnde actus non

Ezec.18.

non pertinet ad tentatum, ſed paſſio tantum. Propter hoc non A eſt peccatum in tali tentatione, niſi per delectationem ſiue cõ ſenſum: quia tunc tentatus incipit cooperari tentanti. Præterea, iuxta Thomam, diabolus poteſt imprimere vim imaginatiuam dupliciter. Vtpote aliqua ſenſibilia exterius repræſentando, & ipſam vim imaginatiuam intus turbando ac alterando. Idcirco ſecũdum modum quo imprimit in nos, tentare nos dicitur. Hæc tamẽ impreſſio nõ habet rationem peccati: cum non ſit in appetitu, ſed in apprehenſione duntaxat. Eſt tamen tendens in culpam, quando eſt de intentione tentantis. Hoc quoque penſandum, quia, vt Thomas adiungit, motus concupiſcibilis poteſt dupliciter in nobis inſurgere. Primo ex qualitate organi, ſicut corpore calefacto, inſurgit motus libidinis, abſque aliqua imaginatiõe. Et iſte motus eſt purè naturalis, nec rationem peccati habens. Et hunc motum B poteſt diabolus ex ſua poteſtate in nobis cauſare, niſi diuina cohibeatur virtute. Secũdo ex apprehẽſione alicuius delectabilis. Et ex parte illa appetitus habet aliquã libertatem in homine, ſecundum quod poteſt obedire imperio rationis: ſicque in concupiſcibili poteſt eſſe peccatum. Sed hunc motum diabolus extorquere non poteſt. Hæc dicta ſunt pro pleno huius loci intellectu: quia materia practica eſt, & ſalubris. At verò ſicut nonnulli errauerũt, dicendo, interiores tentationes ad vitia inclinantes, eſſe à deo: ſic alij, vt Pelagiani hæretici, errabant, dicẽtes: Opera meritoria eſſe à nobiſipſis, ita, quod ſine gratia poſſet homo eſſe virtute præditus, & deo acceptus, ac vitam promereri ęternam. Dicebant enim: A deo habemus quod ſumus, à nobiſipſis quod iuſti ſumus. Contra hos ſubdit apoſtolus Iacobus. *Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendẽs à patre lumin.* Certum eſt apud philoſophos, omne quod citra deum eſt, à deo fluxiſſe: mediate, vel immediate, Ariſtotele proteſtante: Ab hoc ente omnibus communicatum eſt eſſe & viuere, atque authore libri de cauſis, Omnis cauſa primaria plus influit quàm quæcunque cauſa ſecunda. Veruntamen aliter dicunt ſancti Theologi, virtutes & actiones meritorias eſſe à deo, quàm philoſophi. Quia philoſophi dixerunt hominem naturali poteſtate & propria ratione poſſe virtutes acquirere, & felicitatem mereri. Quod quanuis verum ſit aliquo modo de

Imaginatiua uis bifariam imprimitur.

C *Dominica 4. poſt paſcha Epiſtola.*

Ariſtotel.

D virtutibus naturalibus, politicis, in beatitudine naturali, Theologi tamen affirmant hominem (quia ad ſupernaturalem beatitudinem eſt creatus) indigere gratia gratumfaciente, virtutibusque infuſis ſupernaturalibus, ac Theologicis. Et inſuper actuali motione ſpiritus ſancti in omni meritorio actu: vt ſic media correſpondeant fini. Quanuis itaque per datum optimum, poſſunt intelligi naturalia dona ſuprema, in intellectualibus creaturis, vt ſunt memoria, intellectus, voluntas, in quibus ſupergloriosiſſimæ trinitatis imago relucet in homine: per donum verò perfectum, dona ſupernaturalia, gratuita, & infuſa, ac meritoria opera, quæ omnia immediate deſcendunt, cauſantur, dependent à deo: poſſunt

E tamen per datum optimum intelligi dona ſupernaturalia, & infuſa, gratiæ gratis datæ, bonis & malis communia: vt ſunt gratia prophetiæ, genera linguarum, ſermo ſapientiæ, ſermo ſcientiæ, &c. De quibus Corinthiis ſcribit Apoſtolus:

1. Cor. 12. Per dona verò perfecta, dona gratiæ gratum facientis, virtutes infuſæ, dona & fructus ſpiritus, ac beatitudinis viæ. Nihilominus omnia iſta intelligi poſſunt per data optima: & per dona perfecta, intelligenda erunt dona gloriæ, dotes animæ & corporis glorificati, & quicquid ad cœleſtis beatitudinis plenitudinem ſpectat: quæ vere eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus. De quibus Eſa. & Paulus fa-

Eſa. 64. tentur: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor ho-

1. Cor. 2. minis aſcenderunt, quæ præparauit deus diligentibus ſe.

F Porrò per patrem luminum intelligi poteſt pater æternus, à quo lumen ſibi coæternum, vnigenitus filius eius, inuariabiliter oritur. A patre quoque, & filio tanquam ab vno fonte, ac æternali principio oritur ſpiritus ſanctus, patri filioque æqualis. Nec tamen filius & ſpiritus ſanctus ſunt duo lumina, imò tota ſuperdigniſſima, ſupereſſentialis & incomprehenſibilis trinitas, vnum eſt lumen, ſicut & vna eſſentia. Ideo pater æternus dicitur luminum, quippe qui ſit increati luminis, & omnis lucis creatæ, principium. Aptius tamen hoc loco per patrem luminum intelligitur deus trinitas, vni-

Matth. 6. uerſorum creator, cui quotidie dicimus: Pater noſter qui es

Deut. 32. in cœlis. De quo in Deu. habetur: Nōne ipſe eſt pater tuus qui

Eſa. 64. poſſedit te, & fecit, & creauit te? De quo & Eſa. Et nunc pater noſter es tu, nos verò lutum. Cui & Heliu Iob. 34. locutus

eſt:

eſt: Pater mi ne deſinas ab homine iniquitatis, qui addit ſuper peccata ſua blaſphemiam. Deniq; huic verbo Apoſt. Iacobi conſonat illud Ioan.3. Non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei datum de cœlo. Et quod loquitur Paulus: Quid habes, quod non accepiſti? *Apud quem non eſt tranſmutatio.* Quia omnimoda incommutabilitas, quæ eſt plena immortalitas, competit deo: cum ſit purus actus, in quo nec eſt potentia limitans, nec differentia contrahens, neque materia vſquam coartans, vt in Metaphyſica ſua ſapientiſſime docet Philoſophus. Et Proclus Platonicus in Elementatione ſua theologica ſubtiliſſime probat hoc. Vnde Malac. conteſtatur: Ego dominus & non mutor. Quod Balaam quoque aſtruit loquens: Non eſt deus quaſi homo, vt mentiatur: nec vt filius hominis, vt mutetur. Et ſicut contingentia, variabilia, corporalia, inuariabiliter intelligit: ita & immutabilis permanens, omnia operatur. Sicut ait Boëtius: O qui perpetua mundum ratione gubernas, Tempus ab æuo ire iubes, ſtabiliſque manens, dans cuncta moueri. Quod & primo Timei diſſeruit Plato. Propter quod aſſerit veritas: Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. *Nec viciſſitudinis obumbratio*, id eſt, alicuius ſucceſſionis obſcuratio. Quia in ſuperſimpliciſſimo deo ſunt penitus idem, eſſentia, poteſtas, & actio: ſeu eſſe, poſſe, & agere. Et ipſe vnico, ſimpliciſſimo, & æterno actu intelligit, & vult ac diſponit vniuerſa, & ſingula in ſeipſo. Vnde & eius menſura eſt æternitas, quæ eſt interminabilis vita, tota ſimul perfecta poſſeſſio. *voluntariè genuit nos verbo veritatis.* Hoc multipliciter poteſt exponi. Primo, quod pater per vnigenitum ſuum nos condidit, iuxta illud Ioannis: Omnia per ipſum facta ſunt. Vnde Apoſtolus: Ex ipſo, inquit, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Generatio autem in ſcripturis interdum pro creatione accipitur. Vt vbi legitur: Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ in die quando creatæ ſunt. Secundo, quod deus trinitas ſpiritualiter regenerauit nos, id eſt, ab erroribus & peccatis, ad eſſe gratiæ ac virtutum, deduxit nos verbo veritatis, hoc eſt, per doctrinam euangelicæ prædicationis, quod fecit per Chriſti diſcipulos, quemadmodum Paulus ſcribit Corinthiis: In Chriſto per Euangelium ego vos genui. Atque ad Galatas: Filioli, ait, mei quos iterum parturio, donec formetur Chri-

A — Malac.3. — Num.23. — B — Ioan.5. — C — Ioan.1. — Roma.11. — Gene.2. — 1.Cor.4. — Galat.4.

D ſtus in vobis. Tertio, quòd deus per ſacramentum baptiſmi ſub debita forma verborum, ſpiritualiter nos regenerauit. Accedit ſiquidem verbum ad elementum, & fit ſacramentum. Hinc Chriſtus: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum dei. Ad Epheſios quoque ait Apoſtolus: Chriſtus dilexit eccleſiam, mundans illam lauacro aquæ in verbo vitæ. Denique cum ſacramentum pœnitentiæ ſit ſecunda poſt naufragium tabula regenerans: ita fit etiam quotidie in pœnitentiæ ſacramento. Et quoniam Chriſtus verbum patris incarnatum inſtituit ſacramenta euangelicæ legis, intelligi poteſt, quòd pater verbo veritatis, id eſt, per verbum ſuum æternum & increatum quod eſt veritas ipſa, præfatis nos modis regenerauit. Hæc

Ioan.3.

Ephes.5.

E autem fecit deus voluntarie non coacte, aut neceſſitate naturæ, ſicut Oſee teſtatur: Diligam eos ſpontaneè. Et teſte Apoſtolo: Deus operatur omnia ſecundum conſilium volūtatis ſuæ. Per quod refutatur error quorūdam philoſophorum, & hæreticorum, qui aſſeruerunt proceſſionem creaturarum à creatore, eſſe naturalem emicationem ac emanationem nō liberam. Contra quos etiam Plato ait in primo Timæi: Optimus erat deus. Porrò ab optimo longe relegata eſt omnis inuidia. Voluit ergo deus omnia ſuæ bonitatis, aut beatitudinis eſſe participia: quam quidem dei voluntatem, ſi quis rerum principium dixerit, recte eum putare conſentiam. Sic ergo nos genuit, *ut ſimus initium aliquod creaturæ eius,* id eſt, inter corporales ipſius creaturas habeamus primatum, quibus

Oſee.13.

Ephe.1.

Plato.

F non ſolum per dona gratiæ, imò & per dona naturæ præferimur. Propter quod dixit deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: & præſit piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtiis terræ, vniuerſæque creaturæ. Moſes quoque: Solem & lunam & omnia aſtra creauit deus in miniſterium cunctis gentibus. Porrò per dona gratiæ Chriſtiani cæteris omnibus mundi hominibus incomparabiliter præferuntur: cum ſint adoptiui filij dei, & eius hæredes, & Chriſti membra ac cohæredes. Et ipſi ſoli ſunt in ſtatu ſalutis, cęteri omnes in ſtatu damnationis: ſuntque membra, filij, ac miniſtri diaboli: Propter quod loquitur Moſes de excellentia populi Iſraëlitici, ad deum tunc pertinentis, dicendo: Non eſt alia natio tam grandis. Itemque: Quæ eſt gens vna

Gene.1.

Deut.4.

Roma.8.

Deut.4.

ibidem.

in terra

in terra ſic inclyta, &c. Nunc multo præclarius dici poteſt A
de populo veraciter Chriſtiano, de quo princeps Apoſtolorũ
teſtatur: Vos genus electum, regale ſacerdotiũ, gens ſancta, 1.Pet.2.
populus acquiſitionis. Sed proh dolor, homo cũ in honore eſ- Pſal. 48.
ſet, non intellexit: & multi Chriſtianorum gentilibus dete-
rius viuunt. Poſtremo pro eo, quod hic dicitur,: Vt ſimus
initium aliquod creaturæ eius: alia litera continet, Vt ſimus
primitiæ creaturarum eius. Primitias nanque frugum & a-
nimalium iuſſit lex domino conſecrari, id eſt, optima quæq;
in frugibus ac animantibus. Ita & deus verbo veritatis nos
genuit, vt inter omnes homines ſimus optimus populus eius.

Scitis fratres mei dilectiſſimi, id eſt, notum vobis eſt vniuerſa
quæ ſcribo eſſe veriſſima, quia ſcitis apoſtolos primitias ac-
cepiſſe ſpiritus ſancti. Veruntamen non ſufficit vobis hoc ſci B
re. Ideo ſubditur, *Sit autem omnis homo uelox ad audiendum,*
verba ſalutis. Beati enim qui audiunt verbum dei, & cuſto- Lucæ.11.
diunt illud. Et: Qui ex deo eſt, verba dei audit. Idcirco vt in Ioan.8.
Eccle. dicitur: Auris bona cum omni concupiſcentia audiet Eccle.3.
ſapientiam, *Tardus autem ad loquendũ:* Quia hoc ſapientiæ
ſignũ eſt, eo quòd Salomone teſtante: In multiloquio nõ de- Prouer.10
ſit peccatum. Atque idem alibi: Totum ſpiritum ſuum pro- Prou.29.
fert ſtultus, ſapiens differt & reſeruat in poſterum. Et denuo: Ibidem.
Vidiſti aliquem velocem ad loquendum? ſtultitia magis ſpe-
rãda eſt, quàm illius correctio. In Eccleſiaſtico quoq; legitur: Eccle. 20.
Qui multis vtitur verbis, lædit animam ſuam. Veruntamẽ in
omnibus iſtis neceſſaria valde eſt diſcretio, vt ſit homo quã-
tum in ſe eſt, velox ad audiendum, & tardus ad loquendum: C
quod tamen ad iuniores ac ſubditos, & indoctos potiſſimũ
pertinet. Nihilominus cauſa rationabili exigente, ſit homo
velox ad loquendũ: præſertim qui præeſt, dum fraterna cor-
reptio, aut iuſta correctio, ſunt delinquentibus impendendæ.
Dum etiam proximus indiget informatione, aut reuocatione
à culpa, atque periculis quibus appropinquat. Ideo Salomon
dixit: Tempus loquendi, & tẽpus tacẽdi eſt. Atq; in Eccleſia. Eccli.2.
dicitur: Eſt tacens, qui inuenitur ſapiens: eſt autem tacens, Eccli.20.
non habens ſenſum loquelæ: & eſt tacens, ſciens tempus a- Prou.11.
ptum. Homo ſapiens tacebit vſque ad tempus: Laſciuus &
imprudens non ſeruabit tempus. Sic & iuniores, ac ſubditi,
& indocti, dum ex ignorantia ſibi periculum vident inſtare,

D mox ſeniores, ſapientiores & ſuperiores ſuos debent interrogare, & eos cum omni reuerentia, ac auiditate audire, iuxta illud: In multitudine presbyterorum prudentium ſta, & ſapientiæ illorum ex corde coniungere. Hinc alibi dicitur: Non te prætereat narratio ſeniorum. Denique quàm ſalubre eſt verba ſalutis audire, tam periculoſum eſt, verba audire vana, ſcurrilia, detractoria, & iniqua: quæ mentem maculant audientis, ſi ea libenter audierit, aut eis conſenſerit. A talibus ergo verbis auertatur auditus, ſi fieri poteſt, atque ad minus ratio ea deteſtetur. Ideo ait ſcriptura: Sepi aures tuas ſpinis, & noli audire linguā nequā. Propheta quoque locutus eſt deo: Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, ſed non vt lex tua. Circa hunc locum loquitur Beda: Qui ſapientiam diligit, primo poſtulet eam à deo: deinde magiſtrū veritatis humiliter audiat, & inter agēdum ſuā cautiſſime coerceat linguā. Tutius enim veritas auditur, quàm prædicetur. Hinc Pythagorici naturalis ſcientiæ magiſterio prędíti, auditores ſuos per quinquēnium iuſſerunt ſilere, & poſtmodum loqui, ac docere permiſerunt. Vnde & Hieremias propheta, bene inſtructi adoleſcentis vitam deſcribens, modeſtiam taciturnitatis inter prima virtutum ſtudia computat. Bonum eſt, inquiens, viro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua, ſedebit ſolitarius, & tacebit. Itaque per prædicta reprehenduntur, qui ad fabulandum, ad docendum, ad prædicandum, ſunt promptuli: cum nondum in virtutibus exercitati, nōdum ſufficienter edocti, nondū à vanitatum vitiis expurgati ſint. Veruntamen, cui ex officio incūbit docēdi aut prædicandi neceſſitas, ſtudeat ſe ad exercendum hos actus exhibere idoneū, in virtutibus ac ſapientia proficiendo quotidie: & interim qđ per ſeipſū facere nequit, per alios idoneos faciat. Sit quoq; omnis hō, & *Tardus ad irā*, irā eſt appetitus vindictæ, propter illatā iniuriā. Et iſta eſt duplex. Vna, quę rationē pręuenit & excęcat, quę vocatur ira per vitiū, quę rōne nō regitur, nec ſecundū ordinē iuris tēdit in vltionē. Ad hāc ſic tardi eſſe debemus, vt eā nunq̄ admittamus: vel ſi oriri cœperit, ſtatim per ratiōis cēſurā, māſuetudinisq; virtutē frenetur, & extinguatur: vel ſaltem ſic cohibeatur, ne per verba aut ſigna erūpat, neq; per inhoneſtos apparatus pādatur, ſicq; paulatim ſuffocetur in ſemetipſa. Alia eſt ira per zelum, quæ rationem

Marginalia: Eccle. 6 (line 3); Eccle. 8. (line 5); Eccle. 28. (line 10); Pſal. 118. (line 12); Beda. (line 13); E (line 14); Treno. 3. (line 19); F (line 25).

rationem ſequens ſponte aſſumitur, vt actus virtutis robuſtius A
exerceatur. Et iſta eſt bona, quia per eam ſecundum rationis
iudicium fit vindicta. Non tamen eſt paſſim, atque faciliter
admittenda, quia & ipſa rationem aliqualiter turbat, ſecundũ
Grego. Idcirco ad eam tardi eſſe debemus, & tunc eam aſſu-
mere quando aliter actus iuſtitiæ tam conuenienter exerceri
nõ valet: vt ſi quis durus, incorrigibilisque exiſtat. Et hæc ira
fuit in Chriſto. Iuxta illud: Contriſtatus eſt Ieſus ſuper cæci- *Marc.3.*
tate cordis eorum, circũſpiciens eos cũ ira: Hinc loquitur Be-
da: Tardos ad irã nos eſſe præcepit, vt non ob quaſlibet cau-
ſas, ſerenitatem noſtri cordis ac vultus, in auſteritatem verta-
mus: ſed certa exiſtente ratione. Verbi gratia, Si aliter corrigi
proximos, maxime eos qui nobis commiſſi ſunt, nõ poſſe con
ſpicimus, ſeueritatem verbi, aut diſtrictionẽ iudicij erga eos B
exhibeamus: manente tamen, quantũ humana natura patitur,
ſtatu noſtræ mentis ſereno. Sic Phinees, Samuel, Helias, & Pe- *Num.25.*
trus, tardi fuerunt ad iram, qui tamen peccantes gladio pere-
merunt, aut verbo. Sic & Moſes, cum eſſet vir mitiſſimus, exi- *1.Reg.8.*
uit à Pharaone iratus nimis, comminatus ei pœnam, quam & *12.*
opere perpetrauit, qui etiam vituli aurei adoratores diſtricte *3.Reg.18.*
puniuit. Hinc teſte Gregorio: Ira non debet rationẽ quaſi do- *Matth.26*
mina præcedere, ſed tãquam ancilla ſequi. Porrò ira per vitiũ *Exod.12.*
dupliciter fit mortalis. Primo propter cõmotionis immode- *Ira dupli-*
rantiã nimis immoderatã, rationemq; penitus offuſcãtem. Se- *citer fit*
cundo propter vltionis exceſſum, vt ſi quis pro illata ſibi iniu *mortalis.*
ria exercere cupiat ſiue exerceat vltionẽ tam grandem, vt di-
recte cõtrarietur iuſtitiæ. Deniq; iram ſcriptura valde vitupe C
rat, & condẽnat: ſtultitiã vocat, & iracundum ſtulto aſſimilat.
Ait nanque Saluator: Omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit *Matth.5.*
iudicio. Salomõ quoque, Spiritum ad iraſcendũ facilem quis
poterit ſuſtinere? Et iterũ loquitur: Ne ſis velox ad iraſcendũ,
quoniã ira in ſinu ſtulti requieſcit. Et Iob: Virum ſtultũ inter-
ficit iracũdia. Hinc ait Hieron. Quid iracũdo furor ſuus con-
fert, quem ſæuiſſimis exagitat ſtimulis? Sicque ab omni men-
tis cõſilio alienat, vt dum iraſcitur, inſanire credatur. Idcirco
abbas Agatho dixit: Iracundus homo etiam ſi mortuos ſuſci-
tet, deo non placet. Imò quàm nociua ſit ira, pandit Grego-
rius, dicens: Per iram iuſtitia relinquitur, gratia vitæ ſocia-
lis amittitur, manſuetudo aufertur, lux veritatis repellitur.

 Hinc

D Hinc Iacobus ſubdit *Ira enim uiri iuſtitiam dei non operatur.* Sobrie loquitur ſanctus ille Apoſtolus. Siquidem minus dicitur, & maius ſignificatur: vt ſit ſenſus, Ira enim viri, id eſt, ira per vitium cuiuſcũque hominis, iuſtitiam Dei, id eſt, opus vere iuſtum, & deo acceptum non operatur: ſed opus deo diſplicens atque damnabile facit. quia à rationis tramite abducit, & contra iuſtitiam agit. Iracundo quippe bonum & iuſtum vi-

Grego. detur, quicquid ab ira ſuggeritur. Atque, vt ait Grego. menti furore ebriæ quicquid recte dicitur, peruerſũ videtur. Et rurſus, Per iram, inquit, ſapientia perditur: vt quid, quóve ordine

Iob.36. quid agendum ſit, neſciatur: Hinc Iob, Non te ira ſuperet, vt aliquem opprimas. Et Salomon, Ira nõ habet miſericordiam, nec erũpens furor. Et, Impetũ concitati ſpiritus ferre quis po-

E terit? Iraſcamur ergo propriis vitiis, & ea vlciſcamur diſcrete in nobis. Iraſcere tibi, quia ad iram irrationabiliter motus es, & ceſſa iraſci. Et maxime qui vel ex vſu maligno, aut ex naturali diſpoſitione ad iram procliues ſunt, contra iram iugiter debẽt pugnare, & pro eius extirpatione ſtudere, ac deũ infatigabiliter deprecari. Aduertamus ergo quod ait Salua-

Matth.5. tor, Beati mites. Et diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Superbi ſiquidem ad iram ſunt proniores, humiles ve-

Matth.11. ro miteſcunt, & patientes conſiſtunt: Denique ſi ira ſubito oriatur, nequaquam perſeueret in corde, cum in Eccleſiaſti-

Eccli.28. co dicatur: Homo homini ſeruat irã, & à deo quærit medelã. Quis exorabit pro delictis illius? Inſuper locus iſte etiam de

F ira per zelũ poteſt exponi. Quoniã etſi ira hæc cõmendetur, tamen per eam iudicans aut vlciſcens, à diuinæ perfectionis tranquillitate, & ſummi iudicis ſerenitate occũbit. Scriptum

Sapien.18 eſt enim de deo: Tu dominator domine cum trãquillitate iu-

Hiere.71. dicas. Et alibi: Nunquid ad iracundiã me prouocant? Ait dominus. Nonne ſemetipſos in confuſione vultus ſui? Hinc aſſerit Beda, Iudex homo, qui amiſſa mentis tranquillitate iudicat delinquentem, etiam ſi iuſte iudicet, iuſtitiam tamen diuini examinis, in quã perturbatio cadere nequit, imitari non valet. *Propter quod abiicientes omnem immunditiam* id eſt, pœnitendo ſeu præcauendo, de vobis expellite carnalia, ac ſpiritalia vitia conſueta. Quemadmodum monet Apoſto. Mũdemus

2.Corin.7 nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationẽ in timore dei, *Et abundantiam malitiæ* .i. grauiora facinora,

facinora, vt quæ ex conſuetudine praua, ex deliberato propo- A
ſito, & pertinaci intentione naſcuntur, *In manſuetudine ſuſci-pite* id eſt, manſuetè, & patienter audite, firmiterque tenete *Inſitum uerbum* id eſt, euãgelicæ legis doctrinã vobis à prædicatoribus inſinuatam, impreſſam, infuſam. Maturitas enim ſapientiæ, ſeu verbum ſalutaris doctrinę, non niſi manſueta, & tranquilla mente percipitur, à cuius ſalubri ſuſceptione impedit ira: Idcirco in Eccleſiaſtico docetur: Eſto manſuetus ad audiēdum verbum dei, vt intelligas. Nam vt cõmuniter dicitur: Ira impedit animum ne poſſit cernere verũ. Manſuetudo autem eſt quædã tractabilitas mentis, eã diſponens ad ſuſceptionem verbi ſalutis. Quemadmodũ tractabilitas ceræ, diſpoſitio eſt ad impreſſionem ſigilli *Quod Poteſt ſaluare animas ueſtras.* Nam verbũ dei inſtruit hominem de neceſſariis ad ſalutem: & ita inſtrumentaliter, ſeu diſpoſitiue, ſaluare dicitur hominē ſi obſeruetur & impleatur. Ideo dictum eſt, Beati qui audiunt verbũ dei, & cuſtodiũt illud. Et Pſal. Lucerna, inquit, pedibus meis verbum tuum domine, & lumē ſemitis meis. Alibi quoq; fertur: Nõ natiuitatis fructus paſcũt homines, ſed ſermo tuus eos, qui in te credunt conſeruat. Cũ omni ergo reuerētia, ac diligētia audiant ſubditi verbum dei à ſuperioribus, ac ſapientioribus. Hæc autē purgatio mentis neceſſaria eſt. Quia oportet in primis à malo recedere. In maliuolam enim animã nõ intrabit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Itaq; puritas mentis maxime eſt appetenda, iugiter exquirenda, diligentiſſime cõſeruanda. Quia, vt ait Saluator: Beati mundo corde, quoniam ipſi deum videbũt. Salomon quoque: Qui diligit cordis munditiē, habebit amicũ regem. Ideo cum Pſalm. inceſſanter oremus: Cor mundum crea in me deus.

Eccleſiaſtici.5. B *Lucæ.11.* *Pſal.118.* *Sapiē.16.* *Sapien.1.* *Matth.5.* C *Prou.22.* *Pſalm.50.*

¶ELVCIDATIO reſidui huius Cap. ARTI. III.

IAm ſanctus Apoſtolus Iacobus admonuit, vt omni immunditia atque malitia eradicatis ſuſcipiamus in manſuetudine inſitum verbum dei. Sed ne putemus nobis ſufficere verbum dei audire, nunc ſubdit, *Eſtote autē factores uerbi dei, & nõ auditores tantum* id eſt, eloquia præceptorum dei & eccleſiæ nõ ſolum audite, ſed & opere implete. Sic & Paul. diſſeruit, Non auditores

Dominica 5. poſt paſcha. Epiſto.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

D tores legis iuſti ſunt ante deum,ſed factores legis iuſtificabũtur.Et propheta:Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Scientia enim moralis ordinatur ad opus.Propter quod dixit Philoſophus,Quid eſt virtus ſcrutamur,nõ vt ſciamus,ſed vt boni efficiamur.Et rurſus primo Ethic. teſtatur,quod intenti inſtructioni morali, & eam non exequentes in opere, ſimiles ſunt ægris,medicos diligenter audientibus,ſed eorum doctrinam non obſeruantibus.Sic ergo eſtote factores verbi,non auditores tantum. *Fallentes uoſmetipſos*: quia qui ſola auditione contenti ſunt,ſeipſos decipiunt,vel formaliter, & directè, vt ſi putent ad ſalutem ſibi ſufficere ſolum audire,& ſcire:vel concomitanter ſeu æquiualenter aut materialiter, ſecundum quod omnis qui peccat ſe decipit. Iuxta illud: Stultis illudit peccatum.Et rurſus Salomon loquitur:Via ſtulti recta in oculis eius.Hinc omnis peccans dicitur eſſe ignorans,quia erroneè iudicat, ſaltẽ in particulari. Vnde & in Abacuc habetur: Quomodo vinũ potantẽ decipit,ſic erit vir ſuperbus. Et luxurioſo presbytero Daniel dixit: *Quia ſi quis auditor eſt uerbi, & nõ factor:hic cõparabitur uiro conſideranti uultum natiuitatis ſuæ* id eſt,faciẽ ſuam corporalẽ,cum qua natus eſt *In ſpeculo,conſiderauit enĩ ſe,* id eſt,diſpoſitionẽ vultus ſui *Et abiit,& ſtatim oblitus eſt qualis fuerit* id eſt,diſtinctã ſuæ diſpoſitiõis notitiã mox amiſit,nec perfectã ſuæ phyſiognomię ſeruauit memoriã:cuius ratio aſſignatur.Quia imago in ſpeculo habet debile eſſe, & intentionale potius q̃ reale,vt dicitur:ideo debilẽ facit impreſſionẽ.Quia modus agendi ſequitur modũ eſſendi.Et quia debilẽ facit impreſſionẽ in oculo,ex tali impreſſione ſequitur labilis in mẽte cognitio.Cõformiter,qui verba dei audit,nec implet:imperfectã & informẽ habet eorũ memoriam, aut penitus nullam. *Qui autẽ perſpexerit* id eſt, perſpicaciter conſiderauit *In lege* perfecta,ſeu vt alij legũt *Perfectæ libertatis* ea quæ ſcribuntur,docẽtur,& præcipiũtur in ea,puta in euangelio.Deniq; ſiue legatur perfecta,ſiue perfectæ,verus eſt ſenſus.Lex enim Euangelica,reſpectu legis Moſi,eſt perfecta,& excellentias multas ſortitur,prout in prologo ſuper Lucã diffuſe oſtenſum eſt, & ipſa cæteras vniuerſas in perfectione ſuperat leges.Dicitur quoque lex Euãgelica, lex libertatis perfectæ. Primo, quia per eam exoneramur ab obligatione obſeruantiæ veteris legis. Propter quod ſacratiſſimus apoſtolici or-

Prouer.14
Prouer.12.
E
Abacuc.2.
F
Liber hic ſcriptus à Dionyſio poſt Euangelia.

lici ordinis princeps glorioſiſſimus Petrus ait, Quid tentatis A
deum, imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod *Act.12.*
neque patres noſtri, neque nos portare potuimus. Sed per
gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti credimus ſaluari. Et Pau
lus Apoſtolus, Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, libera-
uit me à lege peccati, & mortis. Et rurſus clarius loquens, *Roma.7.*
Nunc ſine lege iuſtitia dei manifeſta eſt, per fidem Ieſu Chri *Roma.3.*
ſti in omnes & ſuper omnes, qui credunt in eum. Secundo,
quia lex Euangelica eſt lex charitatis & gratiæ. Lex vetus *Legis &*
fuit lex timoris, & pœnæ. Idcirco ſecundum Auguſtinum bre *Euangelii*
uis differentia Euangelij & legis eſt amor & timor. Lex quip- *differẽtia*
pe Euangelica dicitur lex amoris, & gratiæ: in quantum con- *amor &*
tinet ſalutifera ſacramenta gratiæ cõtentiua: & quia in Euan- *timor.*
gelio præclariſſime deſcribuntur amor & pietas dei ad ho-
mines, & beneficia ac promiſſa ipſius, inducit quoque lex iſta B
ad ſui obſeruantiam potius per amorem, & præmij pollici-
tationem, quàm per terrorem & comminationem pœnarum.
Porro lex vetus dicitur lex timoris: Quia nec gratiam con-
tinebat, & tranſgreſſoribus ſuis etiam temporalem mortem
mox infligi præcepit. Et ita quaſi quadam coactione, atque
formidine, ad ſui obſeruationem induxit. Propter quod ad
Hebræos fertur, Irritam quis faciens legem Moyſi, abſque *Hebr.10.*
vlla contradictione duobus aut tribus teſtibus moritur. Lex *Hebr.7.*
autem Euangelica tranſgreſſoribus pœnitentiam conſulit, ve *2.Timo.2.*
niamque promittit. Hinc dicit Apoſtol. Nihil ad perfectum *Act.13.*
adduxit lex, quia videlicet eius ſacramenta non erant gratiæ
contentiua. Itemque, Non dedit nobis deus ſpiritum timoris,
ſed ſpiritum virtutis, & dilectionis, & ſobrietatis. Tertio, quia C
per Euangelicæ legis obſeruationem liberamur ab omni iu-
go diaboli, & ſeruitute peccati, quemadmodum Paulus, Per *Ioan.8.*
Ieſum remiſſio vobis peccatorum annunciatur, ab omnibus
à quibus non potuiſtis in lege Moſi iuſtificari. Quarto quia
per Euangelicæ legis impletionem, ad æternam felicitatem,
in qua eſt cæleſtis ac plena libertas, indilate perducimur,
quod per Moſaicæ legis obſeruantiam non fiebat. Hinc v-
nigenitus patris ait, Si filius vos liberauit, vere liberi eritis.
Huic autem libertati non repugnat ſeruitus charitatis, cum
deo ſeruire ſit regnare. Atque vt amantiſſima Agatha dixit,
Summa ingenuitas eſt, in qua Chriſti ſeruitus comprobatur.

Ideo

2.Cor.3. Ideo Paulus diſſeruit: Vbi ſpiritus domini, ibi libertas. Itaque
D qui in hac lege perſpexerit *Et permanſerit in ea* fide & ope-
re ſtabilis. Quoniam ſola perſeuerãtia coronatur, Chriſto di
Matt.24. cente: Qui perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit *Nõ au*
ditor obliuioſus factus id eſt verba ſalutis obliuioni non tradẽs
Sed factor operis id eſt executor operum, quæ deus præcepit,
Hic beatus in facto ſuo erit id eſt, per opera ſua beatitudinem
obtinebit: ſicut in Euangelio dominus conteſtatur: Si vis in-
Matt.16. trare ad vitam, ſerua mandata. Et denuo: Si hæc ſcitis, beati
Ioan.13. eritis, ſi feceritis ea. Etenim omnis arbor, quæ non fecerit fru
Matth.3. ctum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Præterea dupli
citer dicitur homo diuinorum obliuiſci verborũ. Primò, ea
à ſua memoria penitus amittendo. Secundo, ea non adimplẽ-
E do. Nam & inuariabilis deus dicitur obliuiſci eorũ, quos iu-
ſto iudicio perire permittit, eo quòd per modũ obliuiſcentis
circa illos ſe habeat. Vnde Trenorum vltimo dicitur: Quare
in perpetuum obliuiſceris noſtri? ¶ Poſtquam Apoſtolus Ia
cobus docuit, non ſufficere ad ſalutem verba dei audire, ſed
oportere ea operibus exercere: nunc oſtendit nec hoc ſuffi-
cere, niſi & peccata locutionis vitentur. Hinc ſubdit, *Si quis*
autem putat ſe religioſum eſſe id eſt, verũ Chriſtianæ fidei pro-
feſſorem, ac latriæ ſeruatorem, atq; deuotum *Non refrenãs lin*
guam ſuam à multiloquio, detractione, mendacio, ac cæteris
verbis prohibitis *Sed ſeducens cor ſuum* id eſt, à recto ſalutis
itinere illud auertens, & per incuſtodiam, negligentiã, erro-
F res, & vitia, ſeipſum fallens, atq; obtenebrans. Quemadmodũ
Oſee.7. per Oſee dominus ait: Effraim quaſi columba ſeducta nõ ha
bens cor, *Huius uana eſt religio* id eſt fruſtra ſe Chriſtianum
eſſe fatetur, nec eſt in eo veraciter latria, ſiue deuotio: ſed fi-
Oſee.8. cte, aut apparenter duntaxat. De talibus fertur in Oſee: Ven-
tum ſeminabunt, & turbinem metent. Cum ergo illa ſit vana
religio, docet quid ſit vera religio. *Religio munda & immacu-*
lata id eſt intus & foris ſyncera, coram deo & hominibus ap-
probata in ſeipſa & in ſuis operibus pura, *Apud deum & pa-*
trem id eſt coram deo, qui eſt omnium deus & pater, Vel co-
ram deo filio, & patre coæterno, qui cum ſpiritu ſancto ſunt
vnus omnium deus, vnus creator & vnus finis. *Hæc eſt, uiſitare*
pupillos, & uiduas in tribulatione eorum id eſt opera miſericor-
diæ proximis impartire. Præſertim miſerabilibus perſonis,
humano,

humano ſolatio deſtitutis (vt ſunt pupilli & orphani, viduæ, A
peregrini, oppreſſi, tẽtati, infirmi, captiui, medici, pauperesq́; domeſtici) ſubuenire, & eos corporaliter viſitare, ac cõſolari. Beati enim miſericordes, quoniã ipſi miſericordiã conſequẽtur. Matth.5. Et Chriſtus in die iudicij dicet: Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Matt.25. Hinc in Eccleſiaſt. dicitur: Non deſis plorantibus in conſolatione, & non te pigeat viſitare infirmum. Eccli.7. Ex iis enim in dilectione firmaberis. Iob quoq;: Viſitãs ſpeciem tuã non peccabis, id eſt proximos & egenos, qui eiuſdem tecum ſunt ſpeciei. De quibus ait Eſaias: Frange eſurienti panem tuum, & egenos vagosq́; induc in domum tuam. Eſa.58. Cũ videris nudum, operi eum. *Et immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo* id eſt, vanitates, & impietates, atque illicitas voluptates mũdanorum hominum deuitare. Rom.12. B Iuxta illud: Nolite conformari huic ſeculo, ſed renouamini in nouitate ſenſus veſtri. Vnde alibi ait Apoſt. Qui vtuntur hoc mundo, ſint tanquam non vtẽtes. 1.Cor.7. Nam vt Ioannes ait Apoſt. Omne quod eſt in mũdo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. 1.Ioan.2. ¶ Circa præhabita quærenda ſunt aliqua. Primo, quid ſit religio, & de actibus eius: qui etiam ſint vere religioſi. Deinde de refrenatione linguæ, præſertim quantum ad clauſtrales. Poſtremo, quid ſit ſe immaculatum ab hoc ſeculo cuſtodire. De horum primo dicit hoc loco Albertus, Religioſus idẽ deſignat, quod religatus. *Religioſus quid.* Sed religatio iſta poteſt attendi tripliciter. Primo penes obſeruationem præceptorũ articulorumq́; fidei: ſicq́; omnes veraciter Chriſtiani, ſunt religioſi. C Secundo, penes obſeruationem euangelicorum conſiliorum, & ſic cœnobitæ religioſi vocantur. *Cœnobitæ religio quid?* Tertio, penes cuſtodiam oris, & ſic qui linguam ſuam ab illicitis cohibet verbis, dicitur proprie religioſus. Verum de iſta materia multo plenius ſcribit Thomas, in Secunda ſecundæ dicendo: Religio dicitur à relegendo, quoniam quæ ad diuinum pertinẽt cultum, ſepe ſunt relegenda, ac reuoluenda. Iuxta illud: Quæ præcepit tibi deus, illa cogita ſemper. Eccli.3. Vel dicitur religio à religendo, quoniam deum quem peccãdo amiſimus, & cui vana prætulimus, per eam pœnitentes reeligimus. Vel à religando, quia ab exterioribus, & carnalibus hominem ſeparat, ac deo coniungit. Itaq; religio virtus eſt moralis, quæ alio nomine latria appellatur, per quam deo cultũ cœremoniamq́; impendimus:

D pédimus. Nec eſt theologica virtus, ſed pars ſubiectiua iuſti-
Actus religionis interni & externi. tiæ,circa actiones immediate verſans, habetq; aliquos actus interiores, vt ſunt deuotio interna,oratio: & quoſdam actus exteriores, vt ſunt deo genua flectere,ſacrificare,decimas immolare. Vocalis quoq; oratio,pſalmodia,laudatio dei,prædicare verbum ſalutis, ſunt actus religionis: quaſi medio modo ſe habentes. Et omnia iſta ſunt actus religionis directe & elicitiue,quia ab ea elicitiue procedunt. Actus vero quarundã virtutum religione inferiorum,quibus religio imperat,dicũtur actus eius imperatiue,quia imperat eis. Sicq; præfata mi-
Linguæ refrenatio. ſericordiæ opera religioni attribuuntur, quæ tamen à pietate,ſeu miſericordia eliciuntur. Præterea refrenatio linguæ ad
E omnem pertinet Chriſtianum,cum in euangelio Chriſtus teſtetur:
Mat.12. De omni verbo otioſo quod locuti fuerint homines, reddent de eo rationẽ in die iudicij.
Ibidem. Itemq;: Ex ore tuo iuſtificaberis,& ex ore tuo condemnaberis.
Matth.15. Et iterum: Quæ procedunt de ore coinquinant hominem. Deniq; quàm neceſſaria ſit omni homini refrenatio linguæ conſtat ex eo,quod ait
Marci. 7. iudex ſummus: Qui dixerit fratri ſuo,racha,reus erit cõcilio:
Matth.5. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Præterea quia clauſtrales antonomaticæ religioſi dicuntur, vtpote deo in holocauſtum oblati, eiusq; cultui totaliter mancipati: hinc ad eos refrenatio linguæ potiſſimũ ꝑtinet. Propter quod ſancti patres inter regulares obſeruantias obſeruationem ſilentij,vnam de præcipuis,poſt ſubſtãtialia ſtatuerunt, & eius
F fractionem per culpæ publicationem,proclamationem, ac diſciplinam vindicari,ſeu corrigi præceperũt. Hinc omnis oratio intelligibilem ex ſe habens ſenſum, ſine licentia prolata, niſi neceſſitas ſit excuſans,eſt ſilẽtij fractio. vt ſi dicatur: Quis eſt iſte? Attendant hæc religioſi remiſſi,intimorati,leues,incuſtoditi,& garruli. Attendant quàm ſit vana eorum quã præ-
Pſal.139. tendunt,religio. Aduertant quod ait Pſalmiſta: Vir linguoſus
Iob.11. non dirigetur in terra. Et quod rurſus ait ſcriptura: Nunquid vir verboſus iuſtificabitur? Imo iuxta ſcripturam verba ſapiẽtis ſtatera põderabuntur. Non ergo verbis pereffluamus,quia
Eccleſ.5. odibilis eſt,qui procax eſt ad loquendũ. Hinc Eccleſiaſt. Ne temere quid loquaris, neq; cor tuum ſit velox ad proferendũ
Act.12. ſermonem coram deo. Deus enim in cœlo,& tu ſuper terram. Idcirco ſint pauci ſermones tui. In multis nanq; ſermonibus

inuenitur

inuenitur ſtultitia. ¶ Verũtamen circa hoc quæritur,quomo- A
do in verbis ſit paucitas ſeruanda, cum in Actibus Apoſtolo-
rum legatur Paulus protraxiſſe ſermonem vſq; ad mediã no-
ctem,& exhortatus diſcipulos multo ſermone.Chriſtus quo- *Mat.5.6.*
que in monte fecit longum ſermonem.Eccleſia etiã facit ora- *7.*
tiones prolixas,cum tamen etiam dicat ſaluator:Orantes,no- *Matth.6.*
lite multum loqui. Et reſpondendũ, ꝙ ſcripturæ intentio eſt, *Luc.22.*
vt non ſine rationabili cauſa verba multiplicentur propter pe- *Lucæ.6.*
riculum incidendi peccata , quod in verbis multis ſine gratia
vix cauetur . Chriſtus vero nõ prohibuit abſolute vti multis
verbis in oratione, cum & ipſe paſſione inſtante prolixius o- *Matth.6.*
raſſe legatur.Et quod erat pernoctans in oratione dei.Sed di-
xit,orantes,nolite multum loqui,ſicut Ethnici faciunt. Putãt
enim, ꝙ in multiloquio ſuo exaudiantur . Sit ergo religioſus B
in obſeruatione ſilentij rigoroſus . Qui enim cuſtodit os ſuũ, *Prou.21.*
cuſtodit ab anguſtiis animã ſuam : qui vero incõſideratus eſt
ad loquendum , ſentiet mala . Poſtremo immaculatum ſe ab
hoc ſeculo cuſtodire , eſt ad nullam rem creatam affici inor-
dinate,diuitias,delitias,& honores mundi ; intuitu & amore
dei paruipendere ; aut omnino relinquere , nec aliquid citra
deum niſi in deo amare,hoc eſt,in quãtũ deus id præcepit,ſeu *Deus omni-*
vtile neceſſariúmue exiſtit ad cõplacendũ ſeruiendumq; deo *niũ actio-*
atq; ad obtinendam beatificam fruitionem ipſius.Cum enim *num finis*
deus glorioſus & adorãdus ſit omnium finis , & media iuxta *eſſe debet*
exigentiã finis ſint diſponenda,certum eſt,ꝙ nulla res creata
ſit appetenda,amanda,ſeruanda,tractanda,aut quocunq; mo-
do in vſu habenda, niſi ſecundũ ꝙ expedit homini ad vnien- C
dum ſe deo,atq; ad obtinendum ipſius viſionem felicẽ,ſeu ad
ſeruiẽdum ei,& ad proficiẽdũ in cultu, ac honorificẽtia eius,
quod totum ad religioſos maxime ſpectat , quos oportet eſſe
huic ſeculo mortuos,& ſoli deo viuẽtes,vt cum Apoſt.dicere
queãt:Viuo autẽ iã non ego,viuit vero in me Chriſtus.

Expoſitio Cap. II. ARTICVLVS IIII.

DIxit Apoſtolus Iacobus in fine præcedentis capi-
tis opera miſericordiæ viduis & pupillis eſſe im-
partienda , ac impietates & vanitates mundanas
Chriſtianis vere religioſis,ſeu deuotis eſſe vitan-
das.Nunc oſtendit, pauperes non eſſe deſpicien-

D dos,ſed potius honorandos tanquam à deo electos,& Chriſti membra atq; miniſtros.Itaque ait, *Fratres mei nolite in perſonarum acceptione habere fidem domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ.* Ordo verborum hic eſſe poteſt. Nolite habere fidem gloriæ domini noſtri Ieſu Chriſti in acceptione perſonarũ, hoc eſt, non credatis quod accipiendo perſonas, valeatis acquirere præmium gloriæ Chriſti. Quia acceptio perſonarum peccatum eſt, ab adeptione felicitatis, & gloriæ Chriſti impediẽs. Contraria nanque eſt acceptio iſta iuſtitiæ.Solis autem iuſtis paratum eſt regnum Chriſti.Vel iſte eſt ordo verborum,Nolite habere fidem domini noſtri Ieſu Chriſti,qui eſt rex gloriæ dominusq; virtutum inquantum eſt deus:iuxta illud:Attollite portas principes veſtras,& introibit rex gloriæ. Quis E eſt iſte rex gloriæ?dominus virtutum,ipſe eſt rex gloriæ.Itaque nolite habere fidem Chriſti in perſonarum acceptione. Hoc eſt Chriſti fidem habendo,non ſit in vobis vitium acceptionis perſonarum.Vel ſic,Nolite putare vos vere eſſe fideles habẽdo peccatum acceptionis perſonarum, quia talis acceptio perſonarum non ſtat cum fide formata. Ex quo patet, ꝙ Iacobus loquitur de huiuſmodi acceptione, ſecundũ quod eſt mortale peccatum.Porro acceptio perſonarũ eſt, qua aliquid alicui impenditur, ſeu confertur, qui ad illud eſt indignus,ſeu improportionatus, & alteri digno ſubtrahitur, aut negatur. Vt ſi prælatus aliquem promoueat ad Canonicatũ, non quia literatus & virtuoſus,ſed quia cognatus ſuus eſt,aut pecunioſus,aut ſeruus:Literato autem,& bono,ſeu ſufficienti F ti deneget tale donum.Cũ ergo ſit duplex iuſtitia, vtpote cõmutatiua quæ in emptionibus venditionibusq; ſeruatur:& diſtributiua,qua aliqua diuerſis conferuntur, ſecundum menſuram dignitatis eorum ad illa:acceptio perſonarum iuſtitię diſtributiuæ contrariatur,dũ aliquid alicui exhibetur, nõ propter cauſam,qua ad illud idoneus eſt, ſed intuitu ſuæ perſonæ,aut cauſæ, ex qua non eſt ad illud ſuſcipiendũ cõdignus, ſeu aptus. *Etenim ſi introierit in conuentu ueſtro* id eſt corã vobis congregatis,ſeu ad vos adunatos. *Vir aureum annulum habens, & in ueſte cãdida* id eſt,pulchre ornatus atque veſtitus. *Intrauerit autem & pauper in ſordido habitu, & intendatis in eum qui indutus eſt ueſte præclara,& dixeritis ei,tu ſede hic bene: pauperi autem dicatis,tu ſta ibi,aut ſede ſub ſcabello pedum meorũ, nõne iudi-*

Galat.2. *Mat.23.* *Pſal.21.* *Acceptio perſonarũ mala.*

ne iudicatis apud uoſmetipſos id eſt, temere, & ſecũdum propriũ A
placitum iudicatis, nec à deo, ſed à propria adinuentione tale
iudicium ſumitis, iudicando diuitem pauperi præferendum
honore, dignitate, & loco, quia diues eſt: pauperem vero eſſe
deſpiciendum: quoniam pauper eſt? Ideo ſubditur, *Et facti
eſtis iudices cogitationum iniquarum* id eſt, cogitationibus erro-
neis, ac iniquis conſenſiſtis, eaſq; approbaſtis. Non enim di-
ues præhonorandus eſt pauperi ob ſuas diuitias, nec pauper
ob ſuã inopiam eſt ſpernendus. Ideo vitioſum eſt taliter iudi-
care, ac facere. Eſtq; contrariũ diuino iudicio, ſicut ſubiungi-
tur *Audite fratres mei dilectiſſimi, Nonne deus elegit pauperes in
hoc mundo?* Tales enim deus ſolet gratioſius inuiſere, & ſal- B
uare: iuxta illud in Pſalmo: Tibi derelictus eſt pauper. Et in *Pſal. 9.*
Eſa. Confitebor tibi domine, quia factus es fortitudo paupe- *Eſa. 22.*
ri, & egeno, in tribulatione ſua. Hinc ad Corinth. hortatur A- *1. Cor. 1.*
poſt. Videte vocationem veſtram fratres, quia non multi ſa-
pientes ſecundum carnẽ, non multi potentes, non multi nobi-
les ſunt inter vos: ſed quæ ſtulta ſunt mundi elegit deus, & in-
firma & contẽptibilia, & quæ non ſunt. Ideo dicit Greg. Hos *Gregor.*
elegit deus, quos deſpicit mundus. Deus enim naturaliter bo-
nus & pius ſpecialem habet occaſionẽ miſerendi & ſuccurren
di pauperibus, miſerabilibuſq; perſonis. Idcirco in Deuter.
ſcriptum eſt: Dominus facit iudiciũ pupillo, & viduæ, amatq; *Deut. 10.*
peregrinum. Atq; in Pſalmo: Facit iudicium iniuriam patien- *Pſal. 145.*
tibus. Dominus cuſtodit aduenas, pupillum & viduam ſuſci- C
piet. Hinc Chriſtus in exordio ſuæ prædicationis pauperes
piſcatores, ad diſcipulatum ſuum vocauit. Qui & in Luca te- *Matth. 4.*
ſtatur: Beati pauperes, quoniam veſtrum eſt regnum dei. Pau- *Lucæ. 6.*
peribus nanq; ipſa eorum paupertas quotidianum purgato-
riũ inuenitur. Elegit itaq; deus pauperes, quos ab æterno ele-
git, & ſuo tempore per gratiã ſuã vocauit. Vnde ſubiungitur,
Diuites in fide. Nõ ꝙ ante electionem, & vocationem fuerint
ſpiritaliter diuites in fide, ſed ex ſua electione & pietate fecit
eos ſpiritaliter opulentos per fidẽ, & cætera gratiarum chariſ-
mata fidei annexa. Veræ quippe diuitiæ ſunt, virtutes, ac me-
ritoria opera. Vnde prima ad Timoth. ſcribit Apoſt. Diuiti- *1. Tim. 6.*
bus huius ſeculi præcipe diuites fieri in operibus bonis. Et
quia tales electi ſũt ad futurã beatitudinẽ prædeſtinati, de eis
ſubiungitur *Hæredes regni, quod repromiſit deus diligẽtibus ſe.* *Rom. 8.*

d De quibus

D De quibus ait Apoſt. Scimus, quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundum propoſitũ vocati ſunt ſancti. Quidam enim diligunt deum ad tempus, ſed non perſeuerant in charitate finaliter, quos conſtat prædeſtinatos non eſſe. Hinc loquitur Chriſtus: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorũ. Pauperes ergo propter chariſmata gratiæ eis collata ſunt honorãdi: & maxime, quia frequentius ſunt à deo electi. Diuites vero, propter ſuarum abuſus diuitiarum, & cætera ſcelera ſua, ſunt zelo iuſtitiæ deſpiciendi, inquantum ſunt tales. Sicut de iuſto fertur in Pſalmo: Ad nihilum deductus eſt in cõſpectu eius malignus: timentes autem dominum glorificat. Vnde & Salomõ loquitur: Melior eſt pauper, qui ambulat in ſimplicitate ſua, quàm diues torquens labia ſua. Et rurſus: Melius eſt modicum cum timore domini, quàm theſauri multi. Propterea ſubditur.

Matth.5. *Pauperes honorãdi & quare.* *Pſal.14.* *Prou.19.* *Prouer.15.*

E *Nonne diuites per potentiam opprimunt uos, & ipſi trahunt uos ad iudicia?* id eſt, iudicibus vos præſentant tanquam reos, eo ꝙ eſtis Chriſtiani? *Nonne ipſi blaſphemant bonum nomen* nominatum. *Quod inuocatum eſt ſuper uos* id eſt, nomen Chriſti ſeu Chriſtum, quem negant eſſe verum Meſſiam in lege promiſſum. Hæc in primitiua eccleſia paſſim fecerunt diuites infideles, tam Iudæi quàm gentiles Chriſtianis, qui Chriſtum iugiter inuocabant, & quem pro ſe inuicẽ exorabant. *Si tamẽ legem perficitis regalem* id eſt, legem diuinam, à rege altiſſimo datã, regia via incedentem, eo ꝙ neq; ad dexteram neque ad ſiniſtram diuertat, nec aliquid obliquitatis contineat. De qua in Eſa. legitur: Hæc via, ambulate in ea, & neq; ad dexteram neq; ad ſiniſtrã declinetis. Atq; in Pſal. Lex domini immaculata. De qua & in Prouerb. aſſeritur: Lex lux eſt. Si inq̃ hanc legem perficitis, id eſt, perfecte impletis. *Secũdum ſcripturas,* id eſt, prout in ſcripturis ſanctis docetur, ac continetur. Deinde exprimit legem iſtã in ſpeciali, ſeu quantum ad mãdatum eius præcipuũ, poſt primum ac ſummũ legis præceptũ. *Diliges proximum tuum ſicut teipſum* id eſt, ſpiritaliter deſiderando ei dona gratiæ, ac virtutũ in via, donaq; gloriæ in patria: imò & cooperando ei ad iſta pro poſſe. Cætera quoque miſericordiæ opera, tã corporalia q̃ ſpiritualia, ei impartiendo pro viribus, tẽpore opportuno, exigente rationabili cauſa. *Beneſacitis* quaſi dicat Apoſt. Non ita dico diuites pauperibus non

Eſa.30. *Pſal.17.* *Prouer.6.* F *Leuit.19.* *Deut.6.* *Matth.5.*

eſſe

eſſe præferendos,quaſi ſint odiendi,aut ſimpliciter contēnendi,cum ex diuino præcepto ſint diligendi: ſed eorum dilectio ordinate eſt exhibenda eiſdem, ſaluo ordine æquitatis, vt nō derogetur iuſtitiæ in pauperum depreſſione. *Si autem perſonas accipitis*, iuxta ſenſum præhabitum. *Peccatum operamini*, faciendo contra præceptum dei. Propter quod ſubditur *Redarguti à lege, quaſi transgreſſores* diuini præcepti. Et ita hæc dictio,quaſi,dicit hic veritatē non ſimilitudinē tantum. Quēadmodum & Ioannes inquit:Vidimus gloriam eius,gloriam quaſi vnigeniti à patre. Iſta quippe perſonarum acceptio in lege Moſaica,atque Euangelica prohibetur. Quoniam in Leuit.dominus ait:Iuſtè iudicabis,nec cōſideres perſonam pauperis,neq; honores vultum potentis. In Deuter.quoq; Moſes ait principibus & iudicibus Iſrael: Audite illos, & quod iuſtū eſt iudicate: ſiue ciuis ſit ille,ſiue peregrinus, nulla erit diſtantia.Ita paruum audietis vt magnum,nec accipietis cuiuſquam perſonam.Chriſtus etiam iubet:Nolite iudicare ſecundum faciem,ſed iuſtum iudicium iudicate.Hinc in libro Iob Heliu conteſtatur:Nō accipiam perſonam viri.Debemus ergo non perſonas,ſed cauſas accipere. ¶Circa prædicta,vt clarius intelligantur,aliqua ſunt quærenda. Primo,an perſonarum acceptio ſit peccatum mortale.Secundo,in quibus cōmittatur hoc vitium.Tertio,an deo conueniat perſonarū acceptio. Quantum ad primum, videtur ex præinductis Iacobi verbis,cæteriſq; authoritatibus allegatis,quòd perſonarū acceptio ſit mortale peccatum , quod etiam aliunde probatur. Quia ſicut illud eſt ex ſuo genere culpa mortalis,quod eſt cōtra charitatē:ita & iſtud,quod eſt cōtra iuſtitiā.Sed perſonarum acceptio directe cōtrariatur diſtributiuæ iuſtitiæ.Verūtamē videtur oppoſitū:quia ſi diuitē plus honorare q̄ pauperē eſt mortale peccatū,omnes periclitamur,& in ſtatu dānationis eſſe videmur.Quis enim nō facit hoc?Quis ponat pauperē ad menſam ſuā vt diuitē?Quis ita ſalutat egenū vt locupletē?Ad hæc reſpōdet Alber. Quòd ſi diues magis honoretur q̄ pauper,p reſpectū & promotionē ad eccleſiaſticas dignitates, ad quas fuerit indignus,mortale eſt vitiū.Vt ſi diues, ſapiētia & virtutibus carens,ad eccleſiaſticos promoueatur honores, paup vero abiiciatur,qui ſapiētia,vita,& moribus promotiōe tali eſt dignus.Hinc Beda allegat Aug.dicētē: Si hāc diſtātiā

[Margin: A; Ioan.1.; Leuit.19.; Deut.1.; B; Ioan.7.; Iob.32.; Perſonarū acceptio quādo peccatum & quale.; C; Albertus.; Auguſt.]

D ſedendi & ſtandi, de qua Iacobus loquitur, ad honores eccleſiaſticos referamus: non eſt putandum eſſe leue peccatum, in perſonarum acceptione habere fidē domini noſtri Ieſu Chriſti. Quis enim ferat eligi diuitem ad ſedem honoris eccleſiæ, contempto paupere inſtructiore, ac ſanctiore? Quocirca penſandum, quia vt in 2.2. aſſerit Thomas: Dignitas perſonæ cōſiderari poteſt dupliciter: Primo, ſimpliciter & in ſe: & ita qui ſapientior virtuoſiorq́; conſiſtit, abſolute eſt melior. Secūdo, per comparationem ad bonum cōmune: & ſic poteſt contingere, vt qui abſolute loquendo minus bonus eſt, vtpote minus virtuoſus & doctus, ſit bono communi vtilior ratione potentiæ, ſiue induſtriæ, aut alicuius huiuſmodi. Cum igitur diſpēſationes ſpiritualium ad cōmunem vtilitatem potiſſimū ordinentur: idcirco interdum minus boni melioribus præferuntur in talibus abſq; perſonarum acceptione. Porrò ſecundum iura, ad valorem electionis ſufficit eligere bonum, atque idoneum. Nec oportet eligere meliorem, ſecundum forum iudiciale: aliàs electio poſſet quaſi ſemper calumniari. Sed quo ad eligentis conſcientiam, oportet eligere meliorem, vel ſimpliciter, vel per comparationem ad bonum cōmune. Inſuper dicit Albertus: Quòd ſi quis honoret diuitem magis quàm pauperem propter lucra, & cōmoda propria, quę per hoc à diuite conſequi præſtolatur, non poteſt eſſe ſine peccato, ſi pauper propter ſuam paupertatem ſpernatur, & diues ei præhonoretur. Quia ex hoc pauper ſcādalizatur, & datur ei occaſio puſillanimitatis, aut deſperationis ex ſua inopia. Dicendum ergo ad obiectiones: Quòd ſi diues pauperi præponatur & prę honoretur, nō quia diues, ſed ex aliqua rationabili cauſa: videlicet, quia virtuoſior, aut quia in poteſtate eſt conſtitutus, aut quia ſapientior, aut ſenior, vtilior, ſeu beneficētior, vel vt vitetur turbatio: non eſt perſonarum acceptio, nec peccatum, ſed commendabile opus. Si autem ob ſolas diuitias fiat hoc, & pauper (quia pauper eſt) poſtponatur, aut vilipendatur, vitioſum eſt: quamuis propter actus modicitatem poſſit interdū à mortali excuſari. Interdū quoq; videtur ſufficere, vt pauper mentaliter honoretur. Ad ſecundum dicendum, ꝙ perſonarū acceptio tam in corporalibus quàm in ſpiritualibus bonis cōmittitur. Imò cum bona ſpiritualia ſint corporalibus potiora, perſonarum acceptio in eis tanto vitioſior cōprobatur, quāto huiuſmodi

Dignitatis pſonæ cōſideratio duplex

E

Albertus.

F

huiuſmodi bona ſunt digniora. Amplius,perſonarũ acceptio A
locum habet in exhibitione honoris. Cumq; deus altiſſimus *1.Timo.1.*
ſit primum & ſummum honorabile,cui debetur honor ratione
ſuæ virtutis & ſanctitatis,ſapientiæ,& cauſalitatis,beneficentiæ,&
dominationis,primæuitatis,ac dignitatis, atq; iudiciariæ
poteſtatis:conſtat ꝙ rationalis creatura tanto eſt honorabilior,
quanto in his magis deo aſſimilatur, ſeu plus inde
participat.Idcirco virtutibus præditi,& ſapientes,ſunt honorandi. *Honorãdi quinã ſint*
Similiter iudices & prælati quamuis iniqui, ſenes quoque *Exod. 20.*
& parentes,& homines vniuerſi, inquantum ad ſuperdigniſſimæ
trinitatis imaginem ſimilitudinemq; creati, Chriſti
ſanguine liberati,ad ſupernaturalẽ beatitudinem ordinati,angelica
cuſtodia inſigniti,& maxime quia à verbo æterno
humana natura in vnitate perſonæ eſt aſſumpta. Idcirco B
in Homilia ait Greg. quòd retunditur ſuperbia noſtra, quæ *Gregor.*
neſcit in hominibus conſiderare dignitatem naturæ, qua ad
dei imaginem facti ſunt,Sed cũ deus ſit diues,ſicut & potens,
dicente Apoſt. Diues eſt in omnes, & ſuper omnes qui inuocant *Rom.10.*
eum, videtur ꝙ diuites ſint honorandi ſecundum quòd
diuites,& per ſuas diuitias deo aſſimilantur. Et reſpondendũ
quia vt ait Aug.primo de ciuit.dei:Deus diues eſt:non pecunia,ſed *Auguſt.*
omnipotentia, Deniq; diues eſt ſpiritali opulẽtia, videlicet,perfectione,ſanctitate,
& beatitudine penitus infinita.Ideo
homo propter ſpiritales diuitias, ſcilicet gratiam, &
virtutes honorandus exiſtit. ¶ Poſtremo videndum,an deo
conueniat perſonarum acceptio. Et videtur ꝙ imò,quia quibuſdam C
eodem modo diſpoſitis, vni dat gratiã & accipit eũ:
alium vero relinquit: imò frequenter grauiores præuenit, &
conuertit,ſaluatq; peccatores. Ad hoc Thom.reſpõdet,ꝙ duplex
eſt datio.Vna eſt actus iuſtitię,qua aliquid alicui datur *Datio duplex.*
ſecundum dignitatem,& meritum eius: & circa illam attẽditur
acceptio perſonarum.Alia eſt actus liberalitatis, qua alicui
aliquid gratis datur,quod ei non debetur: & talis eſt collatio
beneficiorum dei, qui nulli eſt obligatus: & circa hanc
non eſt perſonarum acceptio,quoniã vnuſquiſq; poteſt propria
dare cui vult,& quantum vult,niſi in caſu. Tamen deus
hoc maxime,& irreprehenſibiliter poteſt.Ideo apud eum locum
non habet acceptio perſonarum,iuxta illud Paralip.Nõ
eſt apud dominũ deum noſtrum iniquitas, nec perſonarũ ac-

D ceptio, nec acceptio munerum. Et in hoc ipſum imitari debemus. Nihilominus adhuc propter duas cauſas dicitur apud deum nõ eſſe acceptio perſonarum. Prima, quoniã nullum bonum relinquit irremuneratũ, nec aliquem vere virtuoſum refutat. Et hoc innuit princeps Apoſt. In veritate, inquiens, cõperi, quoniã non eſt perſonarũ acceptor deus, ſed in omni gẽte qui timet deum & operatur iuſtitiã, acceptus eſt illi. Secunda eſt, quoniã nulli quod in ſe eſt facienti deus denegat gratiã. Idcirco apud Hiere. ait: Quis eſt iſte qui applicet cor ſuũ, vt appropinquet mihi? Et in Iob aſſeritur: Si direxerit homo ad deum cor ſuũ, ſpiritum illius & flatũ ad ſe trahet. Et quia hæc duo ab hominibus cõmuniter non ſeruantur, merito ad diſcernendum inter perfectionẽ diuinæ iuſtitiæ, & imperfectionẽ fragilitatis humanæ, ait frequenter ſcriptura, ꝙ apud deum nõ eſt perſonarũ acceptio. Inſuper q̃ periculoſa ſit perſonarum acceptio, imò quodcunq; peccatum, declarat Apo. Iac. ſubdens. *Quicunque autem totam legem ſeruauerit* id eſt, vniuerſa legis euangelicæ præcepta impleuerit. *Offendat autẽ in uno* id eſt, poſt tantã iuſtitiã tranſgrediatur vnum præceptum dei, ſiue Eccleſiæ, ſeu vnũ incurrat peccatum mortale, per cõmiſſionẽ, quæ eſt contra pręceptum negatiuũ: vel omiſſionẽ, quæ eſt contra præceptum affirmatiuũ. *Factus eſt omniũ reus* verbum hoc intricatũ eſt valde: ex eo ſiquidẽ ſequi videtur, ꝙ qui diuitem pauperi præfert, aut furtum cõmittit, reus ſit hæreticæ prauitatis, atq; blaſphemię, homicidij, adulterij, cæterorumq; criminum: & ꝙ tanta erit dãnatio eius, qui vnũ ſolum cõmiſit mortale, ſicut eius qui mille. Aug. ergo & Beda exponunt dicẽdo, ꝙ quia plenitudo legis eſt charitas, ideo omnis qui peccat, agit cõtra charitatẽ. Nec dicitur peccare niſi contra charitatẽ dei, aut proximi, operando, aut negligenter ſe habendo, præſertim quia in charitate præcepta omnia includũtur. Qui ergo offendit in vno, id eſt, cõtra charitatem agit, ſiue omittit id ad quod obligatur, factus eſt omniũ reus: quoniã agit cõtra charitatẽ, in qua omnia pẽdẽt, tota videlicet lex & prophetę. Iſta tamẽ ſolutio nõ eſt õnifarie plana. Quãuis enim qui vnũ cõmittit mortale, violat charitatẽ: non tamẽ eſt reus omniũ vitiorũ, quę ſunt cõtra charitatẽ. Porro Alber. exponit dicẽdo, ꝙ in pctõ duo cõſiderãtur. Vnũ formale, qđ eſt à ſũmo bono auerſio. Aliud materiale, qđ eſt cõuerſio inordinata

Marginalia: Act.10. — Hiere.30. — Iob.14. — Deut.10. — 2. Par.19. — E — Iob.24. — Eccli.35. — Matt. 22. — Luc.20. — Rom.2. — Galat.2. — Coloſſ.3. — Act.10. — F — Auguſt. — Rom.13. — Matt.22. — Albertus.

dinata ad bonũ cõmutabile,& caducũ. Cũ ergo omnia peccata ſint ab vno ſummo auerſiua, ex parte huius auerſiõis,& ex parte boni ſummi,à quo auertũt,habent quandã cõnexionem & vnitatẽ. Itaq; qui offendit in vno, dicitur omniũ reus fieri,quia fit reus in tali auerſione à deo, per cuius auerſionẽ omnia peccata habẽt formaliter,vt ſint peccata,& quodãmodo vnũ peccatum ſunt,quemadmodũ iuxta Greg.omnia pręcepta vnum dicũtur in radice charitatis. Sed his obſtat, quia ſecundũ doctores concorditer,quãuis virtutes connexæ ſint, nõ tamẽ peccata. Alij ergo exponũt dicentes(ſicut magiſter Nicolaus de Lira ſpecialiter)quod offendẽs in vno fit omniũ reus,quantũ ad pœnam dãni,quæ eſt diuinæ carẽtia viſionis. quã homo meretur,atq; incurrit per vnã tranſgreſſionem diuinæ legis:ſed pœnã incurrit maiorẽ,qui plures tranſgreſſiones diuinæ legis cõmiſit. Huic expoſitiõi obiici poteſt,ꝙ etiã per vnãquanq; diuinæ legis trãſgreſſionẽ, homo incurrit pœnam ſenſus,quẽadmodũ pœnã dãni. Aliter dici poteſt, quod in vno offendens fit omniũ reus,nõ formaliter,ſed quodãmodo æquiualenter in genere,in quantũ per vnum mortale perduntur chariſmata gratiæ in præſenti, & dona gloriæ in futuro. Pœna quoq; dãni & pœna ſenſus in inferno infligũtur, ſicut per multa ſeu omnia. Poteſt quoq; clarius ſic exponi: Qui offendit in vno,fit omniũ reus,id eſt, omniũ præteritorũ operum ſuorũ virtuoſorum merito mox priuatur: quẽadmodum per Ezech.dominus proteſtatur:Si auerterit ſe iuſtus & fecerit iniquitatẽ,omnes iuſtitiæ quas fecerit nõ recordabũtur.In pręuaricatione ſua morietur.Hinc ſubditur: *Qui enim dixit,non mœchaberis:dixit,& ,non occides.* id eſt,qui fornicationem prohibuit,prohibuit & homicidiũ. *Quod ſi non mœchaberis,occides autem,* id eſt,cõtra præceptũ de mœchatione vitãda nõ feceris,ſed præceptũ de homicidio fugiẽdo infregeris, *Factus eſt trãſgreſſor legis* diuinæ,eius violando præceptũ. Idcirco ſpiritaliter mortuus es,&opera tua pręterita meritoria, ſunt mortificata:esq; priuatus omni chariſmate gratię ac virtutũ,ac ſi omnia violaſſes pręcepta,ꝗuis nõ ſis tã enormis trãſgreſſor,nec ita induratus,neq; tã difficulter curabilis,ſed nec tantæ dãnationi obnoxius:vt ille,qui plura,aut omnia violauit pręcepta. Cũ ergo tã ardua ſit via ſalutis,rite ſubiũgitur: *Sic loquimini, & ſic facite,* id eſt, tam diſcreti, tam virtuoſi,

A · *Gregor.* · B · *Ezec.18.* · *Exod.20.* · C · *Matth.5.*

D ac feruidi ſitis, in verbis & factis *Sicut per legem libertatis*, id eſt, per legem euangelicam. Quæ cur lex libertatis dicatur, expoſitum eſt *Incipientes iudicari*, id eſt, ac ſi ſtatim eſſetis iudicandi à deo per Euangelicam legem, hoc eſt, iuxta tenorem, & obligationem Euangelicæ legis: quæ quanto cæteris legibus eſt perfectior, tanto ad virtuoſiorem vitam ſuos obli-
Ephe.4. gat profeſſores. Cum iuxta doctrinam Apoſtoli, debeat vnuſquiſque digne conuerſari vocatione, qua vocatus eſt. Quemadmodum ergo profeſſores legis Moſi tenebantur perfectius viuere, quàm ſolam naturalem legem habentes: ſic Chriſtiani ad perfectiorem aſtricti ſunt vitam, quàm in veteri lege tenebantur Iudæi. Præſertim quia & ampliora, ac emi-
E nentiora beneficia deſuper exhibita ſunt populo Chriſtiano, quàm Iudæis in veteri teſtamento, aut gentilibus in lege naturæ. Ideo Chriſtiani deo ſubiectiores, deuotiores, & gra-
Gregor. tiores eſſe tenentur: dicente Gregorio: Cum augentur dona, rationes creſcunt donorum. Alioquin Chriſtiani grauius iudicabuntur per legem libertatis, quàm Iudæi per legem ſcri-
Roma.2. ptam, aut gentes per legem naturalem. Nam teſte Apoſtolo, quicunque in lege peccauerunt, per legẽ iudicabuntur. Hinc
Hebr.2. ad Hebræ. inducitur: Abundantius oportet nos obſeruare ea, quæ audiuimus, ne forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iuſtam mercedis retributionem, quo-
Luc.12. modo effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutem? Hinc ait
F & Chriſtus: Cui plus datum eſt, plus requiretur ab eo. Præterea quod Iacobus ait Apoſtolus: ſicut per legem libertatis incipientes iudicari, poteſt & exponi de iudicio approbationis, ſeu reprobationis, ac diſcretionis, quo deus indeſinenter in ſeipſo approbat eos, qui bene viuunt: & deteſtatur inique agentes, atque inter iuſtos & iniuſtos diſcernit. Futuræ etiam retributionis quendam prægustum iam quoque interdum
Hier.32. ſuis præſtat electis. Hinc apud Hieremiam habetur: Domine deus fortiſſime, magnus conſilio, & incomprehenſibilis cogitatu, cuius oculi aperti ſunt ſuper omnes filios Adam,
Pſal.33. vt reddas vnicuique ſecundum vias ſuas. Et Pſalmiſta: Oculi, inquit, domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum.
Eccle.23. Vultus autem domini ſuper facientes mala. In Eccleſiaſtico quoque legitur: Oculi domini multo plus lucidiores ſuper ſolem,

ſolem, circunſpicientes omnes vias hominum. Ideo ſanctus A
Iob dixit: Nonne deus conſiderat viam meam, & omnes greſ *Iob.31.*
ſus meos dinumerat? Poſtremo, fideles incipiunt in hac vita per legem Euangelicam iudicari à ſuis ſuperioribus ac prælatis: & qui eorum correptionem ac correctionem patienter ac obedienter ſuſcipiunt, diuini iudicij euadent rigorem: cum & Apoſtolus fateatur: Si noſipſos diiudicaremus, *1.Cor.11.*
non vtique iudicaremur. Et quia lex euangelica opera miſericordiæ præſertim commendat ac præcipit, Chriſtiani in verbis & factis debent eſſe miſericordes propter quod ſubditur, *Iudicium enim ſine miſericordia* fiet à deo *Illi* homini,

Qui non fecerit miſericordiam proximis ſuis in vita præſenti, autequam tribunali præſentetur diuino. Quemadmodum enim beati miſericordes, quoniam miſericordiam conſe- *Matth.5.*
quentur: ſic infelices ſunt immiſericordes, quoniam miſeri- B
cordiam non obtinebunt, ſed iuſte ac terribiliter damnabuntur. Quemadmodum diues epulo qui miſereri noluit Laza- *Luc.16.*
ro. Hinc loquitur iudex ſummus: Nolite iudicare, & non iu- *Matth.7.*
dicabimini. Nolite condemnare, & non condẽnabimini. Dimittite, & dimittemini. Qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis. Et iterum: Si non dimiſeritis, nec pater meus cœ- *Luc.6.*
leſtis dimittet vobis peccata veſtra. Vnde & ſeruo, qui ſuo conſeruo non fuit miſericors, dominus ait: Serue nequam, *Marci.11.*
omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me: nonne ergo *Matt.18.*
oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Iratuſque dominus tradidit ſeruum illum tortoribus, quoadusque redderet debitum vniuerſum. Vnde quanto vni- C
cuique maior miſericordia à deo impẽſa eſt, tanto proximis ſuis miſericordior eſſe debet. ¶ Sed his obiici poteſt, quia vt ait propheta: Vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. *Pſal.24.*
Quocirca dicunt doctores, & ſuper quartum Sententiarum declarant, quod in omni opere dei miſericordia & iuſtitia cõ miſcẽtur: ita, quod etiã reprobi citra cõdignũ in infernis puniuntur. Et reſpondendũ, quod immiſericordibus dicitur fieri iudiciũ ſine miſericordia: nõ ꝙ nulla eis miſeratio fiat, ſed quia ſingularis rigor iudicialis fit eis, & ipſa iuſtitia in eorũ diiudicatione ac punitione æternaliter cum ſpeciali euidẽtia prædominans erit, ſecundũ quod homo ſua crudelitate ſpecialiter meruerit. Ex his innoteſcit, quã pronus ac feruidus

eſſe

D eſſe debeat vnuſquiſq; pro viribus ſuis ad corporalia ac ſpi-
Prou.22. ritalia miſericordiæ opera:quia vt ait ſcriptura: Qui pronus
eſt ad miſericordiã,benedicetur.Et Chriſtus in Euãgelio lo-
Luc.6. quitur:Eſtote miſericordes,ſicut & pater veſter cœleſtis mi-
Matth.25 ſericors eſt.Et denuo proteſtatur,reprobos in die iudicij ideo
condẽnandos,quia miſericordiæ opera nõ fecerunt. *Superex-altat autẽ miſericordia iudicium,* vel vt alij legũt *Iudicio,* id eſt,
plus placet deo charitatiua miſeratio,quàm iudicialis diſtri-
ctio:niſi forte in certo caſu,propter bonum cõmune, & con-
ſeruationẽ iuſtitiæ,oporteat diſtrictionẽ iudicij exercere : qđ
tamen cũ interna pietate atq; ex charitate agendum eſt. Hinc
& iura ſunt pia,& ad miſericordiam magis prona,magiſque
E ſtant iuramento accuſati,quàm accuſantis. Atq; in dubiis ca-
ſibus ad miſericordiæ partem eſt declinandũ. Poteſt & ita ex-
poni. Superexaltat miſericordia iudiciũ,id eſt,tranſcendit &
magis apparet in operibus dei miſericordia eius quàm rigor
Pſal.144. iudicij,præſertim in vita hac: iuxta id Pſalmiſtæ: Suauis do-
minus vniuerſis:& miſerationes eius ſuper omnia opera eius.
Ezec.18. Vnde per Ezech.ait:Nunquid volũtatis meæ eſt mors impij,
Eſa.28. & nõ magis vt cõuertatur & viuat? Imo,vt loquitur Eſa. Vlci-
ſci & punire eſt peregrinũ,& alienum ab eo,cuius natura eſt
bonitas,cuius proprietas pietas. Superexaltat demũ miſeri-
cordia iudiciũ,quia miſericordia dei relucet in electis & ſal-
uatis in cœlo: Iudicium vero in reprobis ac dãnatis in tarta-
F ro. Cõſequenter docet Apoſtolus fidem informẽ non ſuffice-
Fides informis q. re ad ſalutem. Et dicitur fides informis, quæ nõ eſt charitate
formata,ac bonis operibus decorata,in adultis,& tẽpore op-
portuno. *Quid proderit fratres mei ſi fidem quis dicat ſe habere, opera autem nõ habeat,* id eſt,per fidem nõ bene viuat implẽ-
do præcepta,& fidẽ decorando per meritoria geſta. *Nunquid poterit fides ſaluare eum?* id eſt inſtrumentaliter ad ſalutẽ per-
Luc.12. ducere?q.d.nequaquã. Imo reddit eũ magis dãnabilem. Quo-
niam ſeruus ſciens voluntatẽ domini ſui, & nõ faciens, pla-
gis vapulabit multis. Ideo malus Chriſtianus grauius condẽ-
natur,quàm infidelis,cæteris paribus. Deinde oſtendit per ſi-
mile, fidem talem neminẽ poſſe perducere ad ſalutem. *Si au-tem frater, aut ſoror,* id eſt proximi cuiuſcunque ſint ſexus *Nu-di ſint & indigeant uictu quotidiano: dicat autem aliquis de uobis il-lis: Ite in pace, calefiamini & ſaturamini,* id eſt,bene tractemini,

Non

Non dederitis autem eis quæ neceſſaria ſunt corpori, quid proderit? A
vtique nihil. Quia pulchra verba abſq; reali ſubuentione nõ ſufficiunt indigenti. Tamen ſi aliquis habeat deſideriũ ſuccurrendi egeno, ſed non habeat facultatem, & tunc det conſolatorium ac informatorium verbũ, laudabile eſt atque proficuum, iuxta illud Eccleſiaſtici: Nonne ardorem refrigerabit ros? Sic & verbum, melius quàm datũ. Nonne ecce verbum ſuper datum bonũ? Et iterum ſcriptũ eſt: Congregationi pauperum te affabilem facito *Sic & fides ſi non habet opera,* id eſt, executionem præceptorũ, loco & tempore opportuno *Mortua eſt in ſemetipſa.* Porro per opera in hoc loco, non ſolũ intelligenda ſunt opera exteriora, ſed indifferenter quicunque actus virtuoſi ex virtute eliciti aut imperati: ſiue ſint interiores, ſiue exteriores. Nam & in Euangelio ſumitur opus pro opere interiori, cum dicitur: Hoc eſt opus dei, vt credatis in eũ quem miſit ille. In Iob autem pro interiori exterioriq́ue opere ſumitur, cum dicitur: Opus hominis reddet ei deus. Staret enim in caſu, quod alicui ſufficerẽt ad ſalutem interiores fidei actus, vt credere in deũ. Itaq; ſicut in exterioribus dicitur aliquid mortuum, quod caret ſenſu & motu: ſic fides ſenſu carens interno, ſeu charitatis ſenſificatione, qua homini ſapit deus, & veritas prima cui innititur fides, dulceſcit: & quæ bonæ ac meritoriæ actionis motũ non habet, recte mortua perhibetur, non viuificans ſpiritaliter ſuum ſubiectum, nec excitans illud ad actum. Et hæc vocatur fides informis vtpote charitate non decorata. Fides autem per dilectionem operans viua vocatur. Tamen quantum ad ſubſtantiam, vtraque fides eadem perhibetur. Nam per mortale peccatum ſuam, quam habuit à charitate, amittit formationem, decorationem, & viuificationẽ: ſed charitate per pœnitentiã redeunte, rurſus formatur & viuificatur. Vnde quod in Marco legitur: Qui crediderit & baptizatus fuerit ſaluus erit, de fide formata accipitur. *Sed dicit quis,* id eſt, aliquis fidem & opera fidei habens, dicere poteſt ad proximum. *Tu fidem habes* ſine operibus *Et ego opera habeo* ſimul cum fide *Oſtende mihi fidem tuam ſine operibus,* quaſi improperatorie dicat: hoc facere nequis, ideo fides tua huiuſmodi nõ ſufficit tibi. *Et ego oſtẽdam tibi fidem meam ex operibus,* id eſt per opera fidei, quæ exerceo, probabiliter tibi oſtendam, me fidem habere. Veruntamen non

Eccli. 18.
Eccle. 4.
B
Ioan. 6.
Iob. 34.
Galat. 5.
C
Marc. 16.

D men non ſine reuelatione certitudinaliter ſcire quis poteſt ſe fidem formatam habere ex ſuis operibus: quãuis ſcire poſſet ſe eſſe in fide, eo quòd fidei formatæ charitas ſit annexa. *Tu credis quoniam unus eſt deus* id eſt, vnum eſſe deum tu credis. Quod tamen per naturalem rationem ſciri poteſt ac demonſtrari, quanuis eo modo, quo vnum eſſe deum fides tenet catholica, non ſit naturali ratione tam certum atque probabile, vtpote, vnum verum deum eſſe, omnium prouiſorem, gubernatorem, vniuerſa & ſingula diſtinctiſſime cognoſcentem, ac iudicantem. *Bene facis* ita credendo. Quãuis illud credere non ſit meritorium, quia ex charitate non oritur, ſed ex fide informi: eſt tamen quoddam bonum ex genere, ſicut eleemoſynam dare. Sumitur autem facere hoc loco pro actu in-
E teriori, quia credere vnum eſſe deum, eſt actus interior. Communiter vero accipitur facere pro actione extra manante, ſeu in exteriorem tendente materiã. Agere autem pro actione immanente *Et dæmones credunt, & contremiſcunt* Idcirco nõ ſufficit nuda fides, nec quæcunque fidei opera: cum dæmones nõ ſolùm credant, ſed etiam timeant ſeruili timore. Nec solũ credunt vnum eſſe deum, ſed eundem etiam credunt trinum conſiſtere in perſonis, & quicquid ad catholicam pertinet fidem.
Luc. 4. Legitur enim in Luc. dæmon dixiſſe: Quid nobis & tibi Ieſu
Ibidem. Nazaræne? Scio te quòd ſis filius dei: Et ibidem legitur: Exibant dæmonia multa, clamantia & dicentia, Quia tu es filius
Beda. dei. Ait hoc loco venerabilis Beda, Qui deum non credunt,
F aut creditum non verentur, profecto dæmonibus tardiores, ac proteruiores ſunt æſtimandi. Sed nec deum credere & contremiſcere, magnum eſt: ſi non & in eum credatur: hoc eſt, per fidem charitate formatam in eum tendatur, & in eius corde amor ſeruetur: Quæritur an dæmones habeant fidem. Reſpon-
Dæmones quomodo credere dicantur. det Albert. Fides proprie eſt de non viſis, & de his, ad quorum inueſtigationem humana ratio non pertingit. Ad quæ credenda poteſt aliquis moueri dupliciter. Primo, ex habitu fidei diuinitus ſibi infuſo: & ita non eſt in dęmonibus fides. Secundo, ex aliquibus euidentibus ſignis atque miraculis, quæ cum ſoli deo ſint poſſibilia, & ad fidei confirmationẽ copioſe ſint facta, dæmones naturali acumine intellectuali vigentes inde cognoſcunt fidei veritatem, Imò credere compelluntur ex euidentia talium argumentorum, ſecundum quòd intellectus di-

citur

citur cogi. Sicque dæmonum fides nõ eſt virtus infuſa, nec ex A
voluntatis libertate, ac charitate: ſed potius ex violẽtia ratio-
nis. Hanc autem quæſtionem Thomas in ſecunda ſecundæ. q.
quarta plenius tractat: & conſonat eius reſponſio reſponſioni
inductæ *Vis autẽ ſcire ô homo inanis* id eſt, vanus & ſpiritua-
liter vacuus, vtpote fidei opera & charitatẽ non habens, & per
conſequens ad vltimi finis adeptionẽ indiſpoſitus & ineptus?
Dicitur enim inane, quod non conſequitur debitum finem *Inane quid.*

Quoniam fides ſine operibus mortua eſt? Abraham pater noſter qui omnium fidelium pater ſpiritualiter vocatur, per fidei & virtutum imitationem. Et fidelium Iudæorum ſpiritalis atque carnalis extitit pater, infidelium autem Iudæorum ſolum carnalis pater fuit. Vnde dicitur ad Galat. Qui ex fide ſunt, hi ſunt filij Abrahæ. Et in Ioã. ait Saluator: Si filij Abrahæ eſtis, Abrahæ opera facite. *Nonne ex operibus iuſtificatus eſt?* id eſt, iuſtior factus, atque à deo ſublimiter commẽdatus ac approbatus? *Offerens* id eſt, ad offerendum paratum ſe exhibẽs, ac diſponens Iſaac filium ſuum. Colligauit enim eum, & poſuit ſuper ſtruem lignorum. *Vides* id eſt, ex his intelligere debes

B *Galat.3.* *Ioan.8.* *Gene.22.*

Quoniam fides cooperabatur operibus illius. Fides enim eſt oculus rationis, dirigens in agendis, & opera ad vltimum referens finem: qui ſola fide, non clare per ſpeciem in hac vita cõſpicitur *Et ex operibus fides conſummata eſt* id eſt, fides Abrahæ per obedientiam eius, & ea quæ circa Iſaac deo iubẽte exercuit, actuationem & complementum accepit. Habitus nanque & actus ipſius ſe mutuò ornãt, ac roborãt. Quia ex habitu actus procedit, & habitum actus eius ſtabilit & conſeruat, ac perficit *Et ſuppleta* id eſt, verificata ac aliis manifeſte probata *Eſt ſcriptura* Geneſeos *Dicens: Credidit Abraham deo* dicenti ad eum, Suſpice cœlum, & numera ſtellas eius, ſi potes, Sic erit ſemen tuum *Et reputatum eſt illi ad iuſtitiam* id eſt, actus ille credendi fuit deo acceptus, & per eum Abrahã à deo iudicatus eſt iuſtus: præſertim prout iuſtitia virtus eſt generalis. ſicque credẽdo meruit iuſtitiæ incrementũ, omniumq; virtutum profectum. Oportet ſcire, quod verba ex Geneſi nunc introducta dicta ſunt Abrahæ, antequam deus ei præcepit, vt ſibi filium ſuũ Iſaac in holocauſtum offerret: imò & antequã ei præceptum circũciſionis donauit. Sed fidei magnitudo, qua tunc Abraham credidit deo, poſtmodum eſt ſuppleta ſeu ap-

1.Cor.13. C *Gene.17.* *Gene.12.*

probata

D probata à deo, ac aliis declarata, per hoc quod filiũ ſuum paratus fuit offerre, & circa hoc multa exercuit. Vnde deus tunc dixit ad eum: Nũc cognoui, id eſt, per hæc opera tua alios co gnoſcere faciam, quod timeas deum *Et amicus dei appellatus eſt* Abraham nõ in Geneſi, ſed in Eſaia, vbi legitur deus dixiſſe, Semen Abraham amici mei. In libro Iudith quoque le-

Iudith. 8. Gene. 17. & 21. Roma. 9. Hebr. 2.

gitur: Abrahã per multas tribulationes probatus, amicus dei effectus eſt. Meruit ergo amicus dei eſſe, & appellari. deo in tam arduis conſentiendo, atque promptiſſime obediendo, aduerſa quoque patientiſſime tolerando. Nempe in Iſaac immolatione reſplenduit magna perfectio Abrahæ in fide & obedientia. In fide, quia vnicum filium ſuum ex Sara cõiuge ſua, paratus fuit offerre; cum tamen ei deus iam ante promiſerit,

E quod ex Iſaac naſceretur ei ſemen electum & innumerabilis populus. Credidit enim Abraham, quod deus poſſet filiũ immolatũ ſuſcitare à mortuis, vt Apoſt. dicit. In eodẽ quoque reſplẽduit obedientia maxima, quod chariſſ. filiũ promptiſſimus fuit offerre, propria manu occidere, & occiſum incẽdere: cum tamen hoc eſſet opus inſolitum, durum, & nuſquam auditum. Sed prædictis obuiare videntur multa, quæ ad Rom. ſcribit

Roma. 3.

Apoſto. Arbitramur, inquiens, hominem ſine operibus iuſtificari. Et rurſus: Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriam: ſed non apud deum. Et prolixe probat ibi Apoſto. quòd fides ibi reputata eſt Abrahæ ad iuſtitiam, non opera. Vnde ait ibidem Apoſtolus, Ex operibus legis non iu-

F ſtificabitur omnis caro. Idem etiam ad Galatas docet Apoſtolus inter cætera, dicens: Qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham. Iuſtus enim ex fide viuit. Sed & in Actibus le-

Act. 17.

gitur: Fide purificãs deus corda eorum. Ad iſta eſt duplex reſponſio. Prima, quod Paulus apoſto. vult probare opera præceptorum cæremonialium legis non eſſe neceſſaria ad ſalutem, quoniam ſine eis Abraham placuit deo, etiam nondum circunciſus. Iacobus vero hic loquitur de operibus præceptorum moralium, quæ in vtraque lege iubentur. De his item operibus, quæ à deo alicui ſpecialiter iniunguntur, quale fuit

Gene. 22. Roma. 3. Ephe. 5. Coloſſ. 1.

quòd Abrahæ iuſſit Iſaac immolare. Secunda reſponſio eſt, quod Apoſtolus Paulus probare intendit, Nulla opera legis alicui ad ſalutem ſuffeciſſe, ſine explicita vel implicita fide Chriſti, qui omnium electorum caput eſt, & ſaluator. Idcirco

fides.

fides de eius aduentu ab exordio neceſſaria fuit. Hinc Iacobus infert, *Videtis* oculo interiori ex probatis *Quoniam ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantum* vtrunque enim eſt neceſſariũ ad ſalutem. Imò potiſſime charitas: ſine qua, nec fides, nec operatio quæcũque poteſt eſſe meritoria, ac deo accepta. Deniq; dupliciter dicitur aliquis iuſtificari. Primo per hoc ꝙ à vitiis expurgatur & gratiã recipit ac virtutes. Quod non fit directè & proprie per opera: cũ ante charitatis, & gratiæ infuſionem, nulla ſit meritoria actio: aut quę gratiam mereatur de condigno. Ad hanc tamen iuſtificationem opera bona ex genere, ſuo modo diſponunt & aptant de cõgruo; dum quod in ſe eſt efficit homo. Sic enim & attritio ad contritionẽ diſponere perhibetur. Secundo, dicitur, homo iuſtificari, opera iuſta, virtuoſa, ac meritoria exercẽdo: atq; in gratia, donis, virtutibusque creſcẽdo. Et ita nunc loquitur ſanctus Apoſto. Iacobus. Poſtremo ne Iudæi, ac alij puſillanimes, ac pigri ſe excuſarent dicendo: non poſſe ſe tanti patriarchæ aſſequi opera tam perfecta, ſubiungit Apoſt. exemplũ mulieris peccatricis, atq; paganæ, quæ tamen per fidẽ & opera fuit iuſtificata. Nam ſubditur. *Similiter & Raab meretrix nõne ex operibus iuſtificata eſt?* In quantum opera illa proceſſerunt ex fide *Suſcipiens nũcios* id eſt, duos viros exploratores à Ioſue in Hiericho miſſos *Et alia uia eiiciens* id eſt, per aliam viam eos ad Ioſue redire perſuadẽs. Cum enim recepiſſet eos per oſtiũ ſuæ domus, & per feneſtram expoſuiſſet trans murum, cui domus eius hærebat, dixit: Ad montana conſcendite: quæ omnia in libro Ioſue plenius deſcribuntur. Vbi fides eius de deo Iſraẽl, hoſpitalitas, miſericordia, liberatio, quas viris præfatis impendit, diffuſe narrantur. Propter quæ omnia meruit populo Iſraẽlitico annumerari, & tribui Iuda coniugio ſociari, genealogiæque inſeri Saluatoris, ex eius ſemine ſecundum humanam propaginem deſcendentis. Poſtremo ex præinductis concludit Apoſtolus. *Sicut enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt, ita fides ſine operibus mortua eſt* ſecundum expoſitionem præhabitam. Sic etiam dici poteſt, quòd fides ſine charitate ſit mortua, quoniam charitas eſt forma, & vita virtutum. Et tamẽ ſiue dicatur, ſine operibus, ſiue ſine charitate, redit in idem: quoniam charitas otioſa eſſe nõ poteſt. Operatur enim magna, ſi eſt. cum ſignũ dilectionis ſit exhibitio operis.

Margin: A — *Iuſtificari hominem duplici modo.* — B — *Ioſue. 2.* — C — *Matth. 1.* — *Grego.*

Veruntamen

D Veruntamen non oportet,nec in vita iſta poſſibile eſt,vt charitas indeſinenter ſit in actu,ſeu exercitio actuali, ſed opportuno tempore procedit in actũ,operaturq́ue magna. Et ſi non opera exteriora, tamen interiora deſideria,& feruores,gaudium,pacem, congratulationem,& eleuationem frequẽter in deum.Imò nulla forma tam prompte agit,vt charitas.

Explanatio Cap.III. *Nolite plures magiſtri fieri.*
ARTICVLVS QVINTVS.

POſtquam inſtruxit nos ſanctus Apoſt.quàm neceſſaria ſint opera virtuoſa,ad quę multi ſunt pi
E gri:nunc docet,quàm neceſſarium ſit vitia vanitatis,ac leuitatis in docendo, ac loquendo vitare.Ad quæ multi ſunt proni,ſicut ad cætera quę ſunt excellentiæ & gloriationis. Itaque ait, *Nolite plures magiſtri fieri fratres mei* id eſt,ad cathedram magiſtralẽ, ad aliorum informationem , ad magiſterium non ingeratis voſipſos importune,vane,& inordinate,deſiderio cõmodi proprij,aut honoris, & antequam eſtis idonei . Vt enim ex prologo Luc.
Luc.1. euangeliſtæ,quem ipſemet euangelio ſuo præmittit,ex epiſtolis Pauli, atque ex Actibus patet apoſto. prædicantibus ſanctis apoſtolis, multi ad prædicandum nondum idonei, cona-
F bantur euangelium ſcribere,prædicare, & nomen ſibi efficere. Quorum etiam aliqui ſeminauerunt errores,& deceperũt ſeipſos,ac alios:affirmando legalia cũ euangelio eſſe ſeruanda,per quod ſibi damnationẽ auxerunt.Ideo ſubditur, *Scientes quoniam maius iudicium ſumitis* id eſt,grauiorem reprobationem & condemnationem à Chriſto accipietis. Eorum nàque quos decepiſtis peccata redundabunt in vos . De talibus ad
1.Tim.1. Timot. habetur: Quidam aberrantes conuerſi ſunt ad vaniloquium,volentes eſſe legis doctores:non intelligentes neque quæ loquuntur,neque de quibus affirmant.Denique huic Ia-
Matth.23. cobi verbo cõſonat,quod apud Matth.ait Saluator:Nolite vocari rabbi:vnus enim eſt magiſter veſter. Nec vocemini magiſtri:vnus eſt enim magiſter veſter Chriſtus.Per quæ omnia non prohibetur abſolute deſiderium magiſtratus,aut doctoratus,aut appellatio inde ſumpta: ſed ne ex vanitate propter nomen ſublime,aut dignitatem, talia appetãtur.Si vero referantur

rantur ad debitum finem, vt ſcilicet actus prædicandi ac docendi charitatiue, defendendique fidem efficacius expleantur, & ipſa prædicatio ac doctrina ſalubris à populo diligentius audiantur, ſunt licita. Cũ & Paulus dicat, quòd deus dedit quoſdam apoſtolos, quoſdam prophetas, quoſdam doctores, ſeipſum quoque doctorem nominat gẽtium. Et in Acti. legitur: Erant in Eccleſia Antiochię prophetę & doctores. Præterea vt ſuper. 4. Sen. Tho. oſtendit, Mortaliter peccant, qui prædicationis actum indigne exercent, non agendo quæ docent *In multis enim offendimus omnes* id eſt, non ſolum vos fratres nondum perfecti in multis eſtis culpabiles: ſed & nos qui primitias ſpiritus ſancti accepimus, frequenter veniale peccatum incurrimus, in cogitatu, verbo, aut opere, ſeu omiſſione. Propter quod ait ſcriptura: Iuſtus ſepties in die cadit. Et iterum Salomon: Nõ eſt homo ſuper terram, qui faciat bonum, & non peccet. Sanctus quoque Iob loquitur: Non iuſtificabitur homo comparatus deo. Si voluerit cum eo contendere, nõ poterit reſpondere vnum pro mille. Et propheta orauit: Delicta quis intelligit? Ab occultis meis mũda me domine. Itemque: Non intres in iudicium cum ſeruo tuo domine, &c. Veruntamen pro iſtis venialibus, ex humana fragilitate manantibus, viri heroici, & perfecti quotidie ſatis faciunt plene. Et vltra hoc in charitatis feruore, cæteriſq; virtutibus, donis, & fructibus proficiunt valde: corda ſua ad deũ ſæpiſſime eleuando, orando, meditãdo, pœnitendo, confitẽdo, corpus ſuum multipliciter caſtigando: dominicam paſſionem frequenter ac cordialiter reuoluendo, deum laudando, ſeipſos profundiſſime, diuerſiſque modis humiliando, accuſando, deſpiciendo: correptiones & correctiones in vita hac libenter ſuſcipiendo. In quibus omnibus noſipſos quotidie exerceamus. *Si quis in uerbo non offendit* id eſt, non peccauit inordinate loquendo ac tacendo, ita quòd nec protulit non loquenda, nec ſiluit proferenda. Vt nec de indiſcreto ſilentio indigeat pœnitere: illud Eſaiæ dicendo: Væ mihi quia tacui. Et illud in Pſalm. Quoniam tacui, inueterauerunt oſſa mea Neque de illicita locutione habeat dolere: & illud Iob proferre: Leuiter locutus ſum. Vnum locutus ſum, quod vtinam non dixiſſem, & alterum quibus vltra non addam *Hic perfectus eſt uir.* Non quòd in euitatione prolationis verbi illiciti, ſeu taciturnitate

A Epheſ. 4. Timo. 2. Act. 13. Roma. 8. B Prou. 24. Eccleſiaſtici. 7. Iob. 9. Pſal. 18. Pſal. 142. C Eſa. 6. Pſal. 11. Iob. 39.

D verbi proferendi eſſentialiter conſiſtat perfectio hominis: alioquin totaliter muti eſſent perfecti: ſed quia nō exceſſiſſe in verbo, ſignum eſt magnæ cuſtodiæ cordis, magnæ ſapientiæ mētis, magnæ perfectionis interioris: Siquidē ea quæ ſunt in voce, ſunt earū quæ ſunt in anima cōceptionū, affectionūque notæ. Idcirco linguā perfecte reprimere, ſignū ac opus eſt affectionis, ac grādis illuminationis mentalis, & ſupra vires humanas. Propter quod in Prouer. fertur: Hominis eſt animum

Prou.16. præparare, & domini gubernare linguam. In Eccle. quoque

Eccli.14. dicitur: Beatus vir, qui nō eſt lapſus in verbo ex ore ſuo. Et

Eccli.25. denuo ait ſcriptura: Quis eſt homo qui non eſt lapſus ex lingua ſua? *Poteſt etiam freno circunducere totum corpus* id eſt, vir perfectus qui nō offendit in verbo, poteſt totum corpus ſuum domare, & cætera membra ſua; quæ facilius refrenātur quàm

E lingua, compeſcere. Quia qui poteſt quod maius eſt, poteſt & id quod minus eſt. Hoc facit qui implet illud Apoſtoli. Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore. Neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed arma iuſtitiæ deo. Et qui exteriores ſenſus ſuos cuſtodit, ne peccet per eos (quemadmodū in Eccle. orat vir ſapiens: Domine pater & do-

Eccli.23. minator vitæ meæ extollētiam oculorū meorū ne dederis mihi, & omne deſiderium prauum auerte à me. Aufer à me ventris concupiſcentiam) poteſt cuſtodire ſua interiora. Hinc ora-

Pſal.118. uit Pſalm. Confige timore tuo carnes meas. Itemque: Auerte

Ibidem. oculos meos, ne videant vanitatem. Vnde frenum, quo totum corpus circūducitur, atque ad dei ſeruitutē mouetur, in perfe-

F ctis eſt amor diuinus, ſeu timor filialis: In incipientibus timor ſeruilis, aut aliqualiter initialis: In proficientibus timor initialis, ad filialem timorem propinquus. Potius tamen iſtud diuerſis eſt adſcribendum virtutibus, vtpote caſtitati, æquitati ac latriæ. ¶ Conſequenter Apoſt. variis modis refrenationem linguæ perſuadet, ac docet. *Si autem equorum frena in ora mittimus ad conſentiendum nobis* id eſt, quia equis ponimus frena in ore, vt dirigamus eos quo volumus *Et omne corpus illorū circumferimus* id eſt, totum corpus equorum freno hinc inde ad libitum mouemus, ſubaudi, multo plus debemus proprij oris clauſtra frenare, linguam compeſcere, labia moderari ad con-

Prou.10. ſentiendum deo, ac rationi. Quia vt Salomon ait: Qui moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt. Et propheta teſtatur:

Dixi

Dixi cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea, A
Poſui ori meo cuſtodiam. *Et ecce naues cum magnæ ſint, & à uentis ualidis minentur* id eſt, in anteriora impellantur, *Pſal.38.*
Circunferuntur tamen à modico gubernaculo, ubi impetus dirigentis uoluerit id eſt, à gubernatore nauigij diriguntur per gubernaculum ſuum, quo vult: ita & lingua gubernaculo rationis eſt dirigenda, ne declinet in verba illicita. Hinc ſubditur. *Ita & lingua modicum quidem membrum eſt* id eſt, in ſubſtantia paruum. propterea turpe eſt nobis, ſi eam non coartamus, cum magnas circunferamus per rationis induſtriam naues. Eſt quoque periculoſum, idcirco ſubiungitur *Et magna exaltat* id eſt, verba iactantiæ profert, lites concitat: & multa producit pericula, niſi compeſcatur. Propterea in Eccleſiaſtico dicitur: Odibilis eſt, qui procax eſt ad loquendum. Et rurſus: Suſurro & bilinguis maledictus. Multos enim turbauit pacem habentes. Salomon quoque: Os, inquit, fatuorum ebullit ſtultitiam. *Ecce quãtus*, id eſt, quàm paruus, *Ignis, quàm magnam ſyluam incendit?* vtique valde magnam. Nam ignis nunquam dicit, ſufficit. Et inter elementa ſumme actiuus eſt, & formalis, formam ſuam in alia celeriter introducens *Et lingua ignis eſt* id eſt, ſimilis igni. Quoniam ſicut ignis comburit ligna ſyluarum: ſic lingua inordinate, ſuperflue, vitioſe loquendo, actus virtutum mortificat, & animam diuerſis exponit flagitiis. Propter quod in Prouerbiis inducitur: Sicut vrbs patens, & abſque murorum ambitu, ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum. Hinc ait Apoſtolus: Corrumpunt bonos mores colloquia mala. In Eccleſiaſtico quoque legitur: Apertio oris illius (qui ſcilicet multis vtitur verbis) inflammatio eſt. *Vniuerſitas iniquitatis lingua* id eſt, per linguam & eius loquacitatem, ac incuſtodiam, *Conſtituitur in membris noſtris.* Nam vniuerſa peccata ex irrefrenatione linguæ naſcuntur, cum & ex verbis inordinate prolatis hæreſis incurratur. Detractiones etiam, mendacia, contentiones, ſuſurrationes, & quicquid iniquitatis eſt, ex linguæ incuſtodia naſcuntur. Idcirco in libro Prouerbiorum fertur: Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam: qui autem inconſideratus eſt ad loquendum, ſentiet mala. Porro, iniquitas dicitur in membris conſtitui, in quantum exercetur per ea. Ideo ſequitur,

B *Eccli.20.* *Eccle.28.* *Prouer.15.* *Prouer.30* *Prou.27.* C *1.Corin.15.* *Eccle.20.* *Prouer.13.*

D *Quæ maculat totum corpus* quia in illud vitia cordis redundant. Carnalia quoque peccata, quæ ex vitiis linguæ, ex verbis procuratoriis, ex mulierum alloquio oriuntur, directe inquinant corpus, & eius inquinamento vocâtur. Quoniam te-
1.Cor.6. ſte Apoſto: Qui fornicatur, in proprium corpus peccat *Et inflammat rotam natiuitatis noſtræ* id eſt, totũ vitæ noſtræ circuitum, inceſſabilemque decurſum ab infantia vſque decrepitã ſenectutem. Quia per omnes ætates, imò per ſingulos dies ad inordinate loquendum infeliciter inflammamur, & vitiis lin-
Iob.38. guæ ſpiritualiter deuoramur: iuxta illud Iob: Etiam ſi locu-
Sapien.1. tus fuerit homo, deuorabitur. Hinc ait ſcriptura, Os quod mentitur, occidit animam. Hoc ergo inſtrumentaliter facit lingua, male mota ab anima, & ab homine ipſo. Lingua in-
E quam. *Inflammata à gehenna* id eſt, diabolo habitatore, & ciue inferni. Sicut enim per terram deſignantur habitantes in ea, & per ciuitatem ciues, atque per cœlum angeli: ſic per gehennam diaboli. Diabolus ergo dicitur linguam inflammare, in quantum ad verba vitioſa incitat hominem. Hoc lo-
Beda. co ſcribit venerabilis Beda: Diaboli vbicunque volitent, in
Apoc.21. aëre aut in terris, vel ſub terris vagentur, aut detineantur, ſuarum ſemper ſecum ferunt tormenta flammarum: inſtar febricitantis, qui & ſi in lectis ponatur eburneis, ardorem aut frigus inſiti ſui languoris vitare non poteſt. Sic dæmones quamuis in templis colantur auratis, aut per aëra diſcurrant, igne ſemper ardent gehennali atque ex pœnis ſuis commoniti, fomitem vitiorum hominibus ſuggerunt. Econtra
F ſancta dei ciuitas noua Hieruſalem, puta Eccleſia militans, de cœlo deſcendere dicitur, quoniam quicquid meritorium & cœleſte in terra gerimus, hoc munere cœleſti accepimus. Deinde oſtendit, quam difficile ſit linguam domare. *Omnis enim natura beſtiarum & uolucrum & ſerpentum* etiam cæterorum brutorum *Domantur, & domita ſunt à natura humana* id eſt, per humanæ rationis induſtriam, aliquo modo poſſunt domari. Eſtque diſtributio iſta accommoda, & pro generibus ſingulorum, non pro ſingulis generum, ſuo modo intelligenda. Nec dubium, quin virtute diuina per gratiam Chriſti, fideique virtutem, iſta copioſius atque frequentius ſint peracta. Quemadmodum etiam ait diſcipulis ſuis
Lucæ.10. Saluator, Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes &

tes & ſcorpiones. Vnde & in Pſalm. Super aſpidem & baſi- *Pſal.90.*
liſcum ambulabis &c. Denique maxima beſtia elephantus, A
humana capitur, domatur, & informatur induſtria, vt & regem adoret. Ait demum hic Beda, Legimus in Plinio immaniſſimam aſpidem in Aegypto, à quodam patrefamilias domitam: quæ de cauerna ſua quotidie exiens, à menſa illius ſuam accepit annonam, &c. Legimus item, ſcribente comite Marcellino, manſuefactam tigridem, ab India Anaſtaſio principi miſſam. Sic & leo beneficij exhibitione domatur. Vult ergo Apoſtolus per hæc verba inſinuare, quòd prauorum hominum lingua beſtiis ſit ferocior, auibus leuior, ſerpentibus venenoſior, Feris namque aſſimilantur, de quibus fertur in pſalmo: Exacuerunt vt gladium linguas ſuas. Volucri- B
bus, de quibus Pſalmiſta: Poſuerunt in cœlum os ſuum. Serpentibus, de quibus idem: Venenum aſpidum ſub labiis eorum. *Linguam autem nullus hominum domare poteſt.* Quod dupliciter poteſt intelligi. Primo, quòd nullus hominum propriam poteſt compeſcere linguam, quin interdum venialiter peccet per eam. Sed cōtra obiici poteſt. Quia cum peccatum ſit voluntarium, ſi impoſſibile eſt linguam domare, indomantia linguæ non erit culpabilis. Ad hoc poteſt duplex dari reſpōſio. Prima, quòd nullus hominum dicitur poſſe linguam domare, non propter omnimodam impoſſibilitatem: ſed difficultatem prægrandem. Iuxta quem modū Chriſtus in euangelio ait quibuſdam: Hypocritæ quomodo poteſtis loqui bo- *Ioan.8.*
na, cum ſitis mali? Et apud Hieremiam dicitur: Si æthiops po *Hiere.13.*
teſt mutare pellem ſuam, & pardus varietates ſuas: & vos po- C
teritis benefacere, cum didiceritis malum, id eſt, aſſueti ſitis in malis. Secunda reſponſio eſt, quia etſi ſingulæ oris culpæ queant vitari, nō tamen forſitan omnes. Secūda expoſitio huius eſt, quòd nullus etiam ſapientium poteſt linguam prauorum domare. Quia etſi ad horam compeſcantur à verbis illicitis, tamen occaſione, opportunitateque data excedent loquendo. Sed & boni contra propoſitum, ſubinde ex fragilitate peccāt in verbis. Propter quod in Eccleſia. ſcriptum eſt: Eſt
qui labitur lingua ſua, ſed non ex animo. Hinc quidam gen- *Eccli.19.*
tilium ſapientium dixit, Quoties inter homines fui, minor homo redij. Ex quibus conſtat, quantum vitanda ſint inordinata, inutilia, & non neceſſaria colloquia ei, qui cupit vere pro-

D ficere,& deo in ſanctitate ac iuſtitia deſeruire. *Inquietum malum* id eſt, lingua eſt membrum non vtique ſubſtantialiter, ſed ex abuſione propria malum atque culpabile, inquietans mentem praue loquentis, ac alios. Multæ enim perturbationes,& inquietudines ex vitiis linguæ naſcuntur. Nec quietem mentis habet in deo qui linguã ſuam non reprimit. Hinc lingua in lubrico poſita dicitur, Et in Eccleſiaſti. aſſeritur: Lingua tertia multos commouit,& diſperſit illos de gente in gentem. Apoſtolus quoque ad Timotheum: Lingua, inquit, vaniloquorum, vt cancer ſerpit *Plena ueneno mortifero* id eſt, verbis infectiuis, mortalibusque peccatis. vtpote detractoriis, diſcordiæ ſeminatiuis, contumelioſis,& pungitiuis, niſi efficaciter reprimatur. Quanuis mortale peccatum formaliter ſit in anima, in qua eſt auerſio mentis à deo: in lingua vero ſunt iſta, quaſi in inſtrumento & cauſa. Verba autem vocalia ſubiectiue eſſe in ore cognoſcuntur. Iuxta hunc ſenſum in Hieremia habetur: Sagitta vulnerans lingua eorum. Qui enim detractoria, laſciua, prohibitaque verba effatur, non ſolum ſeipſum, ſed audientes quoque (ſi conſentiant) ſpiritaliter trucidare cenſetur. Hinc multi ſeipſos male loquendo occidunt, prout in Eccleſiaſtico ſcriptũ eſt: Multi interierunt in ore gladij, ſed non ſic ſicut qui interierũt per linguam ſuam. Conſequenter oſtendit, qualiter lingua ſit plena veneno mortifero, *In ipſa* id eſt, per linguæ locutionem *Benedicimus* id eſt, laudamus *Deum patrem* propter bonitatem,& beneficia eius *Et in ipſa maledicimus homines, qui ad imaginem & ſimilitudinem dei facti ſunt.* Per quod venenatam habere linguam probamur, quia per talem maledictionem in primis proprias occidimus animas,& etiam animas aliorum, quantum in nobis eſt. Siquidem iis quibus maledicimus, rancoris, iræ, detractionis,& remaledictionis contra nos occaſionem præſtamus. Proximis quoque maledicendo deum offendimus. Primo, quoniam contra eius præceptum hoc agimus. Secundo, quia iniuriatio imaginis, redundat in eũ cuius exiſtit imago. *Ex ipſo ore procedit benedictio* dei *Et maledictio* proximi. *Non oportet fratres mei hæc ita fieri.* Minus dicit & maius ſignificat: vt ſit ſenſus, Iſta linguæ peccata prorſus illicita ſunt, videlicet mala bonis ita miſcere, Ideo ſubdit.

Luc.1. | Prouer.26 | Eccle.28. | 2.Timo.2. | E | Hiere.9. | Eccle.28. | Gene.1.15 | F | Matth.5.

Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam?

aquam? Non vtique, niſi fons corrumpatur. *Nunquid poteſt, fratres mei* Ecce quàm dulciter, quàm amoroſe atque humiliter loquitur in tota epiſtola ſua ſanctus iſte apoſtolus: quàm crebro ſubditos ſuos nominat fratres. Nunquid itaque poteſt ô fratres mei *Ficus uuas facere?* id eſt, arbor ficorum ſeu ficuum producere vuas *Aut uitis* producere *Ficus?* Nequaquam. *Sic neque ſalſa* aqua *Dulcem poteſt facere aquã.* Conformiter contra rationem eſt, & contra legem diuinam vt eadem lingua verba bona & mala, verba benedictionis & verba maledictionis pronunciet. cum lingua diuinitus ſit inſtituta, & data ad vſum laudabilem, ad verba virtutum. Veruntamen nonnunquam ex zelo iuſtitiæ, & debita atque legitima authoritate viri ſancti & prælati leguntur tranſgreſſoribus maledixiſſe: non appetitu vltionis, aut liuore rancoris. Quemadmodum princeps Apoſtolorum dixit ad Simonem Magum, pecunia tua ſit tecum in perditionem. Denique verbis his Iacobi conſonat quod loquitur Chriſtus: Nunquid colligunt de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus? Præterea quemadmodum ſi aqua dulcis & aqua amara in eodem vaſculo miſceantur, dulcis in amaritudinem vertitur, non amara dulcis efficitur: Sic benedictio eius qui deum benedicit, à maledictione corrumpitur, qua proximo maledicit, ſicut & virtus peccato aufertur, Ideo ait Apoſtolus: Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Et rurſus ait ſcriptura: Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Iam audiuimus quàm vehementiſſime ſanctiſſimus iſte Apoſtolus irrefrenationem linguæ vituperet, quanta mala dicat de lingua, & quanta vitia oriantur ex ea. Ideo cuſtoditi ſimus in verbis, præmeditantes quid, & qualiter ſit loquendum: vt ſermo noſter, iuxta doctrinam Pauli, ſemper in gratia ſale diſcretionis ſit conditus. Et deum pro virtute & gratia moderandi loquelam in omnibus feruide deprecemur, cum Propheta dicentes: Pone domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis. Hinc ait Hugo de ſancto Victore: Lingua dicitur, quoniam lingit adulando, mordet detrahendo, occidit mentiendo: ligat, & ligari non pôt. Labilis eſt, & teneri nô valet, ſed labitur & fallit. Labitur vt anguilla, penetrat vt ſagitta, tollit amicos, multiplicat inimicos, mouet rixas, ſeminat diſcordias, vno ictu percutit

[Margin: A; B; Act. 8.; Matth. 7.; 1. Cor. 5.; Eccli. 15.; C; Coloſſ. 4.]

D occiditq; plurimos,blãda eſt & ſubdola,lata & parata ad exhaurienda bona,ac mala miſcenda. Mors & vita in poteſtate linguæ eſt. Ait quoque ſanctus Bernardus: Leuis ſermo leuiter volat,ſed non leuiter vulnerat:leuiter tranſit,ſed grauiter vrit:leuiter penetrat animum, ſed non leuiter exit eum:leuiter profertur,ſed non leuiter reuocatur. Facile volat,ideo facile charitatem violat. Cum ergo tot vitia pariat lingua non refrenata, merito ſapiens quidam exclamat: Quis dabit ori meo cuſtodiam,& ſuper labia mea ſignaculum certum: vt nõ cadam ab ipſis, & lingua mea me perdat? Hinc ſancti patres conſultiſſime ſtatuerunt ſacra ſilentia à religioſis ſeruari. Et certe religioſi qui linguam ſuam refrenant, ſilentiumq; ſtricte obſeruant, varias euadunt tentationes, inquietudines & ruinas:atque facile poſſunt valde proficere. Qui autem incõtinentis ſunt linguæ,frequenter turbantur,& turbant: peccãt, & alios ad peccandũ inducunt: potiúſq; deficiunt,quàm proficiunt vt tenentur.

Prou.18. *Eccli.22.* *Religioſitas ſilẽtii inſtituti à patribus. Dionyſii.*

E ¶ Præterea quia Apoſt Iacobus iã inſtruxit nos, quantæ inſipientiæ ſit linguam non coartare: conſequenter docet,quid ad verum pertineat ſapientem. *Quis ſapiens* in cognitione dei & contemplationibus diuinorum.

Et diſciplinatus id eſt,moralibus virtutibus inſtitutus, moribúſque compoſitus,ſeu debitis obſeruantiis exercitatus, vel in ſcripturis bene inſtructus. *Oſtendat ex bona conuerſatione operationem ſuam* id eſt, virtuoſe conuerſando, non inaniter ſe iactando, demonſtret ſe opera ſancta iuxta euangelicæ legis doctrinam habere. Et hoc oſtendat, virtuoſeque viuat,

In manſuetudine ſapientiæ id eſt, cum manſuetudine & ſapientia progrediente omnia faciendo: iuxta illud Eccleſiaſt. Fili in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam diligeris. Manſuetudo nanq; facit hominem deo ac proximis ſpecialiter eſſe amabilem. Vnde in epiſtola ad Demophilum monachum diuinus Dionyſius proteſtatur, quòd Ioſeph, Moſes & Dauid maximam apud deum gratiam inuenerunt:quoniam manſueti fuerunt. Ideo Chriſtus:Diſcite,inquit,à me, quia mitis ſum & humilis corde. Vnde Pſalmiſta ait de deo:Exaltabit manſuetos in ſalutem. Et Iudith ait: Humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit deprecatio domine. Denique ſicut ira in ſinu ſtulti ſic manſuetudo in ſinu ſapientis requieſcit. Et ſapientia manſuetudinem in ſuis actibus di-

F *Eccli.76.* *Num.12.* *1.Re.24.* *Matth.11.* *Pſal.149.* *Iudith.9.* *Eccli.7.* *Eccli.3.*

bus dirigit. Itaque nemo ſe putet vere ſapientem & diſcipli- A
natum, niſi inueniat ſe reformatum, fractum & mitem, diui-
na præcepta implentem, virtutibus præditum & exempla-
rem. Quia vt ait ſcriptura: In maliuolam animam non introi- *Sapien.* 1.
bit ſapientia. Atque vt Iob aſſerit: Non inuenitur ſapientia *Iob.*28.
in terra ſuauiter viuentium, id eſt, in cordibus carnalium ho-
minum, oblectamenta carnis quærentium. Propter quod lo-
quitur Eſaias: Quem docebit dominus ſcientiam: & quem in- *Eſa.*28.
telligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulſos ab vbe-
re. Et Sapiens ait: Qui amat vinum & pinguia non erit ſa- *Prou.*21.
piens. Hæc autem de ſapientia quæ eſt donum, præſertim in-
telliguntur. Hinc & Leo papa fatetur: Chriſtianæ, inquiens,
ſapientiæ altitudo, non in abundantia verbi, non in aſtutia
diſputandi, ſed in vera humilitate conſiſtit. *Quod ſi zelū ama-* B
rum id eſt, indiſcretum ſiue liuorem, & irrationabilem men
tis amaricationem contra vos inuicem *Habetis, & ſunt con-*
tentiones in cordibus ueſtris: nolite gloriari ſed potius flete pro-
pter tantos exceſſus. Quid enim gloriaris in malitia? *Et mē-*
daces eſſe aduerſus ueritatem. exiſtimando aut aſſerendo, *Pſal.*51.
quòd talia placeant deo, vt per ea ſalutem conſequi valea-
tis. Qui enim amaro zelo afficiuntur contra alium, & con-
tra eum contendunt, ſolent iuſtificare ſeipſos, & ſuam partem
inſipienter defendere, propriis vitiis excæcati. *Non eſt illa*
ſapientia deſurſum deſcendens, id eſt, talis opinio, ac falſa ſa-
pientia non datur à deo: ſed error eſt ab homine adinuentus,
atque à dæmone perſuaſus. Ideo ſequitur *Sed terrena,* id
eſt, temporalia ac tranſitoria quærens. *Animalis,* id eſt, C
ſenſuales delitias cupiens. *Et diabolica.* quia à diabolo in-
ſpirata: & quaſi honoris ac prælationis eſt auida. Vel dicitur
terrena, prout oritur ex concupiſcentia oculorum. Anima-
lis, in quantum procedit ex concupiſcentia carnis: Diaboli-
ca, in quantum naſcitur ex ſuperbia vitæ. De hac ſapientia
falſa (per quam homo ſtatuit ſibi finem in diuitiis, delitiis, &
honoribus mundi, & media ſua aſtute diſponit ad obtinen-
da talia) ſcriptum eſt ad Romanos: Prudentia carnis mors *Rom.*8.
eſt. Et rurſus: Prudentia carnis inimica eſt deo. Legi enim
dei non eſt ſubiecta. De his ſapientiæ filiis loquitur Hiere-
mias: Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere ne- *Hiere.* 4.
ſcierunt. Et Chriſtus in Euangelio: Filij huius ſeculi pruden- *Lucæ.*16.
tiores

D tiores filiis lucis in generatione ſua ſunt. Vnde & Baruch ait
Baruc.1. propheta: Filij Agar qui exquirunt prudentiam quæ de terra eſt, viam ſapientiæ neſcierunt. *Vbi enim zelus* id eſt, amaritudo, indignatio ſeu liuor. *Et contentio, ibi inconſtantia* id eſt, fluctuatio cordis, & agitatio paſſionum, perturbatio, auerſio, multiplexque corroſio ac diſtractio mentis. Animus enim inordinatus ſibiipſi eſt grauis. Atque vt aſſerit Eſaias: Impij ſunt quaſi mare feruens, quod quieſcere non
Eſa.57. poteſt. Optimum ergo eſt, iuxta Apoſtolum, gratia ſtabilire
Hebr.13. cor: & virtutibus illud firmare in deo, ne per errores & vitia
Prouer.4. diſtrahatur. Specialiter vero vitia iſta, videlicet, zelus & contentio, ſunt inquietudinis cauſa & animæ afflictiua: quia putredo oſſium, inuidia, & contentioſus turbat ſeipſum. Nec ſo-
E lum eſt ibi inconſtantia, ſed *Et omne opus prauum.* Non quòd omnia opera mala ſint actualiter ac inſeparabiliter zelo & contentioni annexa, ſed quia ex eis procedere poſſunt ac ſolent, imò plerunque diuerſa vitia ſunt eis coniuncta. Porrò contentio proprie dicta, quam Apoſtolus inter mortalia peccata annumerat, & de qua nunc loquitur Iacobus, eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris, ſecundum Ambroſium. Contentio autem quæ eſt impugnatio falſitatis cum moderata acrimonia vocis, eſt laudabilis. Quòd ſi modus excedatur, erit culpabilis. Contentio autem quæ non eſt cum intentione impugnandi veritatem, ſed dum quiſque defendit quod ſibi verum aut bonum apparet, non eſt perfecta contentio, nec mortale peccatum. ¶ Contentio vero, de qua nūc ſermo, in ſcripturis valde vituperatur. Ait enim ad Timo-
2.Timo.2. theum Apoſt. Noli verbis contēdere, Ad nihil enim vtile eſt,
1.Cor.3. niſi ad ſubuerſionem audientium. Et rurſus ad Corinthios
F ſcribit: Cum ſit, inquiens, inter vos zelus & contentio, nonne
Eccli.27. carnales eſtis? In Eccleſiaſt. quoque iubetur: Abſtinete à lite. Et in Iob: Reſpondete abſque contentione. Eſt quoque inhoneſtum, & aliorum ſcandalizatiuū, contendere. Propter quod ait ſcriptura: Honor eſt homini cum ſeparat ſe à contentione. ¶ Poſtremo contentio ex ſuperbia aut vana gloria gene-
Prou.13. ratur. Propter quod Salomon proteſtatur: Inter ſuperbos ſunt ſemper iurgia. Vitemus ergo hæc vitia, & dulci charitatis affectu in alterutrum afficiamur. Sed & diſcretum habeamus zelum iuſtitiæ abſq; animi perturbatione. Accendamur quoque zelo,

que zelo diuini honoris:& zelum amarum penitus à corde no A
ſtro repellamus. Cum in Eccleſiaſt. dicatur: Non eſt ſenſus, Eccli.21.
vbi abundat amaritudo. Et in Deuteronomio: Non ſit inter Deut.24.
vos radix germinans fel & amaritudinem. Hinc ad Hebræos
dicitur: Pacem ſequimini cum omnibus, contemplantes ne Hebr.12.
qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, & per
illam inquinentur multi. Et rurſus ait Apoſtolus: Si inuicem Galat.5.
mordetis, & comeditis, videte ne ab inuicem conſumamini.
¶ Conſequenter deſcribit Apoſtolis veram ſapientiam: illam
præcipue, quæ eſt vnum & primum inter ſeptem dona ſpiritus
ſancti. Illam ergo deſcribit per proprietates & operationes
ipſius, ſubdendo, *Quæ autem deſurſum eſt ſapientia.* puta
ſapientia ſpiritalis, ſupernaturalis, infuſa, per quam homo
contemplatur deum per guſtum internum: & bene ſentit ac B
iudicat de eo, per connaturalitatem & conformitatem affe-
ctus ad eum, videlicet quòd ei ſoli ſit finaliter adhærendum,
tanquam ſummo & incomparabili bono, finíque vltimo.

Primum quidem pudica eſt id eſt, peccati fœditatem, turpitudinémque deteſtans ac erubeſcens. Et ita ſapientia iſta facit
à malo recedere, ſeu peccata vitare. Népe per hoc, quod ſummæ veritatis ac primæ lucis puritatem ac pulchritudinem cō
templatur, parit in mente caſtum pudorem, quo homo erubeſcit ſe in diuinæ maieſtatis præſentia & aſpectu viliter turpitérque habere cogitatione, affectione, verbo, actu, aut omiſſione peccando. Iſte eſt ſapientialis ac optimus pudor: de quo C
ſcriptum eſt: Eſt confuſio adducens gratiam & gloriam. Facit quoque ſapientia iſta hominem habere de præteritis culpis ſuis ſalubrem pudorem. Qui ad deletionem peccati etiam Eccli.4.
quo ad pœnam non mediocriter confert. Rurſus ſapientia
iſta dicitur eſſe pudica, quia ad contemplationem dei reuerenter accedit, non præſumptuoſe, impudenter, aut temerarie ingerens ſe ad diuinorum ac incomprehenſibilium perſcrutationem. Eſt demum & vituperabilis pudor, quo homo
ſua peccata fateri, & pro eis corripi ac corrigi erubeſcit. De
quo dictū eſt: Eſt confuſio adducens peccatum. Et rurſus: Nō Ibidem.
confundaris confiteri peccata tua. *Deinde pacifica* id eſt,
tranquillitatem ſeu pacem internā gignens in ſapiente. Quia
per hanc ſapientiam quieſcit, tranquillatur & figitur mens in
deo. Iuxta illud Sapientiæ: Intrans in domum meam cōquie- Sap.8.
ſcam

D ſcam cum illa. Non enim habet amaritudinem conuerſatio illius, nec tædium conuictus illius, ſed gaudium & lætitiam. Pax autem idem eſt, quod gaudium imperturbatum. Ideo ait

Eccli.37. ſcriptura: Vir ſapiens ſuauis eſt animæ ſuæ. Et ad Romanos

Roma.8. habetur: Prudentia ſpiritus vita & pax. Dicitur quoque ſapientia iſta pacifica, quia per eam fideles concordant in bonis nec per elationem ſe ab inuicem diuidunt. Quemadmodum per humanam & naturalem ſapientiam ſæpe contingit, quia in ea inuenitur opinionum diuerſitas, nec eſt tanta in ea certitudo, ſicut in iſta: & parit elationem. Hæc vero humiliationem ſpontaneam, Salomone atteſtante: Vbi ſapientia, ibi hu

Prou.11. militas. Eſt quoque ſapientia iſta *Modeſta*, id eſt, modera-

E men ſeruans in omnibus: cum ſapientis ſit ordinare, ſecundũ philoſophum. Facitque hominem circunſpectum, non impetuoſum. Ideo monet Apoſtolus: In ſapientia ambulate ad eos, qui foris ſunt. Et Sapiens: Eſt enim in illa ſpiritus intelligẽtiæ, ſanctus, vnicus, & modeſtus, *Suaſibilis*, id eſt, docilis ac dirigibilis. Quemadmodum & iuxta philoſophos, prima pars prudẽtiæ eſt docilitas. Qui ergo in ſuo ſenſu ſunt pertinaces, ſapientiæ ſunt expertes, *Bonis conſentiens*, id eſt, rationabilibus verbis præbens aſſenſum. Non enim, qui veraciter eſt ſapiens proprium iudicium aliorum iudicio immanſiue præ-

Galat.2. ponit. Hinc princeps apoſtolorum, increpationi, informa-

F tionique Pauli humiliter acquieuit. Propter quod in Pro-

Prou.9. uerbiis aſſeritur: Argue ſapientem, & diliget te: doce iuſtum, & feſtinabit accipere. Propterea iterum Salomon loquitur:

Prouer.3. Non ſis ſapiẽs apud temetipſum. Et ad Romanos fertur: No-

Rom.12. lite eſſe prudentes apud voſmetipſos *Plena miſericordia &*

Gene.8. *fructibus bonis*. Hæc enim ſapientia facit hominem compaſſiuum atque beneficum aliis, quoniam intuetur quod deo ſit proprium miſereri ac ſubuenire quod etiam omnis homo ex ſeipſo ſit fragilis, atque in magno periculo conſtitutus. Idcirco condolet aliis, ac ſubuenit eis pro poſſe, ne tanta beatitudine, ad quam conditi ſunt, priuentur. *Iudicans ſine ſimulatione*, id eſt, ſyncere ſe habens in iudicando, nec vitia ſub colore virtutum exercens. Quemadmodum qui ex odio, ira, aut impatientia corripiunt proximos, ex charitate & zelo iu-

Sap.1. ſtitiæ id ſe facere confingentes. Idcirco Sapiens ait: Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. Hinc Chriſtus docuit: Vt

ſimus

ſimus ſimplices ſicut columbæ. Qui hypocriſim in Euange- A
lio ſpecialiſſime reprobat & condemnat. *Fructus autem iuſti-* Matth.10
tiæ in pace ſeminatur. Fructus iuſtitiæ interdum vocatur o- Mar. 6.7
peratio virtuoſa; ex iuſtitia manans. Et huius fructus, mer- 15.23.
ces, ac finis eſt vera felicitas. Iuxta illud Apoſtoli: Habetis Lucæ.6.
fructum veſtrum in ſanctificatione, finem vero vitam æter- 12.13.
nam. Vnde in Ioãne ait Saluator diſcipulis: Poſui vos, vt eatis Roma.6.
& fructum afferatis. Ioannes quoque Baptiſta: Omnis, inquit, Ioan.15.
arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur. Hic itaque Matth.3.
fructus ſeminatur in pace; id eſt, exercetur cum pace pecto-
ris, ſine qua nemo deo placere poteſt: Quia oportet mentem
concordare cum deo in obſeruantia præceptorum, & chari-
tatis tenore. Cuius effectus eſt pax: quemadmodum ſcriptũ B
eſt: Pax multa diligentibus legem tuam. Hinc in libro Iob Pſal. 118.
docetur: Acquieſce deo, & habeto pacem: & per hæc habe- Iob.22.
bis fructus optimos. Seminatur itaque fructus iuſtitiæ in pa-
ce *Facientibus pacem,* id eſt, ad meritum, præmiumque eorũ.
Vel facientibus, id eſt, à facientibus pacem; puta à pacificis:
de quibus dicitur: Beati pacifici, quoniam filij dei vocabun- Matth.5.
tur. ¶ Denique vnuſquiſque facere debet pacem in primis
ſibiipſi cum deo, eum ſibi per pœnitentiam reconciliando,
atque per contemplationem & dilectionem cor ſuum in ipſo
figendo ac tranquillando. Propter quod ait Apoſtolus ad Ro- C
manos: Iuſtificati ex fide, pacem habeamus ad deum. Et ite- Rom.5.
rum: Obſecramus pro Chriſto reconciliamini deo. ¶ Secun- 2.Cor.5.
do debet vnuſquiſque ſibi pacem facere, & ſeruare pro poſ-
ſe, cum proximo ſuo: ſicut in Euangelio præcipit dominus: Matth.5.
Vade reconciliare fratri tuo. Et Paulus: Si fieri poteſt, quod Rom.12.
in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habete. Deinde
debemus ex charitate fraterna, proximis noſtris pace caren-
tibus, pacem cum deo & hominibus procurare orando, hor-
tando, confœderando, ac aliis viis. ¶ Inſuper fructus iuſtitiæ
nominatur interim æterna felicitas, iuxta illud Sapientiæ: Bo- Sapien.3.
norum laborũ glorioſus eſt fructus. Porro operatio vitæ prę-
ſentis eſt ſeminatio reſpectu futuræ remunerationis, dicente
Apoſtolo: Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet. Vnde in Galat.6.
Oſee legitur: Seminate vobis in iuſtitia, & metite in ore mi- Oſee.10.
ſericordiæ. Huius ſeminationis fructus eſt beatitudo cœle-
ſtis: iuxta illud apoſtoli: Qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu me- 2.Cor.5.

tet vi-

D tet vitam æternam. Hic igitur *Fructus*, qui eſt beatifica dei
Oſee. 10. fruitio *Seminatur in pace*, id eſt per opera virtuoſa in pace
2. Cor. 9. ſpiritali peracta, promeretur ac obtinetur. Vel ſeminatur in
pace, id eſt, in pacificatione mentis cum deo in vita hac virtualiter continetur: atque ex ea tanquam ex cauſa meritoria deriuatur ac condonatur in patria. Nam ſicut fructus potentialiter ac radicaliter continetur in ſemine: ita pax æternitatis in pace pectoris, pax patriæ in pace viæ, plena tranquillatio beatorum in deo, in tranquillatione inchoata viatorum
Pſal. 75. in eo. Hinc paci internæ ſemper ſtudere debemus, quia in pa
1. Cor. 14. ce eſt locus omnipotentis. Non enim eſt deus diſſenſionis,
ſed pacis.

E

Expoſitio IIII. Capitis. *Vnde bella & lites.*
ARTICVLVS SEXTVS.

HOc capitulo hortatur Apoſtolus, ne inordinati ſint noſtri affectus. Et ne ex eis ad ea quę aliis nociua ſunt, procedamus. *Vnde bella & lites in uobis?* id eſt, ex qua radice oriuntur pugnæ reales atque verbales, quibus vos inuicem impugnatis. *Nonne ex concupiſcentiis ueſtris?* id eſt, terrenis, inordinatis, mundanis, & ſenſualibus affectionibus *Quæ militant in membris ueſtris*, id eſt, miniſterio membrorum ducuntur ad opus iniquum, ſic militant ſeu dominantur in membris: quia iuxta
F concupiſcentiarum inclinationem ac impetum, membra mouentur in actum, quanuis cōcupiſcentiæ ſint ſubiectiue in appetitiuis potentiis. Sumitur ergo nomen concupiſcentiæ, hoc loco generaliter pro quouis inordinato affectu diuitiarum, delitiarum, ſiue bonorum. Hinc ad Romanos hortatur Apo.
Rom. 6. Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem. Certum eſt autem, quod mali effectus ex prauis procedant affectibus: & quicquid culpæ in verbis aut factis conſiſtit, ex interiori inordinatione depēdet ac profluit. Propter quod princeps Apoſtolorū hortatur:
1. Pet. 2. Obſecro vos abſtinere à carnalibus deſideriis, quæ militant aduerſus animā *Concupiſcitis* carnalia & mundana, *& non habetis* ea. Et ſic ſolo inordinato affectu fœdamini. Et nō habituri

turi effectum operis, præcipitatis vos in vitia impiæ volunta- A
tis: quia volūtas inordinata deliberata, reputatur pro opere.
Sic multi cū in egeſtate viuant, volūtariæ paupertatis priuā-
tur mercede: & cum diuitibus voluptariis, ſuperbis, atque a-
uaris dānantur, quia terrenam abundantiam, delectationem
ſenſualem, ac mundanū præoptant honorem. Iſti ſunt miſeri
in præſenti ſeculo & futuro. Quia nec hic nec ibi obtinēt quæ
affectant. Ideo ſcriptū eſt: Eſt diues, cum nihil habeat: & eſt Prouer.13.
pauper, cum in diuitiis multis ſit. *Occiditis* vel corporaliter
alios, vel ſpiritualiter voſmetipſos. Quia ex vitioſis deſide-
riis, quibus homo in primis ſpiritualiter necat ſeipſum, inter-
dum corporale homicidium oritur *& zelatis*, id eſt aliis in-
uidetis. Quod enim quis ſibimet cupit, hoc inuidere aliis ſo-
let *Et non poteſtis adipiſci*, quod vitioſe appetitis. Quia mul- B
ti conſequi nequeunt, nec valent implere, quod damnabiliter
quærunt & cupiunt. Idcirco in libro Iob aſſeritur: Deus cōſi- Iob.5.
ſilium prauorum diſſipat. Qui diſſipat cogitatiōes maligno-
rum, ne poſſint implere manus eorum quod cœperant. Vnde
& in Eſaia legitur: Dat ſcrutatores ſecretorū quaſi non ſint, Eſa.40.
& conſiliarios in ſtultum finem adducit. Iſtud tamen frequē-
ter miſericorditer accidit: quia non expedit prauis homini-
bus obtinere, quod optant illicite. Idcirco per Oſeam domi-
nus loquitur: Ecce ego ſepiam viam tuā ſpinis: *Litigatis* ver- Oſee.2.
bis *& belligeratis* in opere contra proximos pro terrenis *&*
non habetis ea ſcilicet neceſſaria vitæ. *Propter quod non poſtu-*
laſtis, id eſt, deum humiliter atque ordinate pro eis haben-
dis non rogaſtis, primo ac principaliter exorando pro ſpiri- C
tualibus, dei honorem ac animarum ſalutem concernenti-
bus. Deinde pro corporalibus prout ad ſpiritualia neceſſaria
ſunt ſiue accōmoda. Sicut Chriſtus in Euangelio docet: Pri- Matth.6.
mum, inquiens, quærite regnum dei & iuſtitiam eius: & hæc
omnia adiicientur vobis, *Petitis & nō accipitis*, id eſt inordi-
nate deū rogatis: idcirco non audit vos. *Eo quod male peta-*
tis, non obediendo in primis dei præceptis: Qui enim de-
clinat aurem ſuam, ne audiat legem, oratio eius erit execra-
bilis. Temporalia quoque magis quam ſpiritalia poſtulatis. Prou.28.
Vnde apud Ioannē ait Chriſtus diſcipulis adhuc carnalibus: Ioan.16.
Vſq; modo nō petiſtis quicquā in nomine meo. i. pertinētia ad
ſalutē, *Vt in cōcupiſcētiis ueſtris inſumatis*, id eſt tēporalia quę
petitis

D petitis non ordinatis ad debitum finem,ſcilicet, ad moderatã & neceſſariam corporis ſuſtẽtationem: ſed ad ſuperfluitatem ac voluptatem: vt ea inſumatis,id eſt, intra vos accipiatis & conſumatis,in concupiſcentiis veſtris,ſcilicet iuxta impetum concupiſcentiarum,non ſecundum rationis iudicium. Cõtra
Roma.13. quod Paul.hortatur: Curam carnis ne feceritis in deſideriis.
1.Timo.6. Itemq;: Habentes victum & quibus tegamur,his contenti ſi-
Luc.21. mus.Chriſtus quoque: Attendite, inquit, vobis ne grauentur corda veſtra crapula & ebrietate, & curis huius vitæ *Adulteri*, id eſt,mente à deo auerſi: Quæ auerſio ſpiritalis fornica-
Pſal.72. tio eſt.Iuxta illud Pſalmographi: Qui elongant ſe à te, peri-
Oſee.4. bunt,perdidiſti omnes qui fornicantur abs te. Et illud Oſee:
Oſee.1. Fornicati ſunt à deo ſuo.Omnis etenim anima,aut eſt dei ſpõ
E ſa, aut diaboli adultera. Dei equidẽ ſponſa eſt, quæ ei fide &
Oſee.2. charitate coniungitur.Vnde per Oſeam effatur: Sponſabo te mihi in fide. Talis anima deum ſpirituali amore amplectitur, atq; ab ipſo cœleſti ſemine(quod eſt verbũ dei)ac lumine gratiæ fœcundatur. Porro diaboli perhibetur adultera, quæ ei peruerſæ voluntatis miſcetur conſenſu.Spiritalis quoque ſapientia(præſertim æterna & increata)ſponſa eſt hominis iu-
Sap.8. ſti.Iuxta illud Sapientiæ: Hanc amaui & exquiſiui:& quæſiui eam ſponſam mihi aſſumere, & amator factus ſum formæ illius.Qui ergo hanc ſponſam relinquit, & ei terrena præponit,atque carnalia amplexatur, recte adulter vocatur. Iudæi
F etiam ad corporalia adulteria erant procliues,ſicut per Hie-
Hiere.5. remiam loquitur deus: Vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat. *Neſcitis quia amicitia huius mundi*, id eſt,amor carnalis,ac mundanus,inordinatus,& ſenſualis affectio ad complacendum hominibus,non in deo: atque ad obtinendũ mundi honores, voluptates & opes *Inimica eſt deo?* id eſt diuinæ legi contraria,ac diſplicens deo,& charitati repugnans? *Quicunque ergo uoluerit eſſe amicus huius ſeculi*, id eſt hominũ mundanorum,ſecundum quod tales ſunt. *Inimicus dei conſtituetur*, id eſt deo contrarius, & ab eo auerſus. De quo ait propheta:
Pſal.5. Odiſti omnes qui operantur iniquitatẽ.Vnde Sapiens: Odio
Sap.14. ſunt deo impius & impietas eius. Itaque quicunque ſe mundanis conformat hominibus,& eis conſentit,ac placere quærit in rebus illicitis,eo ipſo quo talis eſt & ita ſe habet,dei ini-
1.Ioan.2. micus efficitur.Hoc eſt quod ſanctus Ioannes docet: Nolite

diligere

diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt. Quia ſi quis diligit mundũ, non eſt charitas patris in eo. Hinc loquitur & Paul. Nolite cõformari huic ſeculo. Itemq́;: An quæro hominibus placere? Si hominibus placerẽ, Chriſti ſeruus nõ eſſem. Hoc eſt q̃d terribiliter ait propheta regius: Quoniã diſſipauit deus oſſa eorũ, qui hominibus placẽt: confuſi ſunt, quoniã deus ſpreuit eos. Verũtamen debemus mũdanos homines ſpiritali amore diligere, (ſicut inimicos) & orare pro eis: eis quoq; in bonis velle placere, eo modo quo ait Apoſt. Vnuſquiſq; proximo ſuo placeat in bonũ, ad ædificationẽ. Cũ etiã iubeat dominus: Sic luceat lux veſtra corã hominibus, vt videant bona facta veſtra, & glorificẽt patrem veſtrũ, qui in cœlis eſt A Rom.12. Galat.1. Pſal.12. Marc.5. Rom.15.

An putatis quia inaniter ſcriptura dicat? id eſt, nequaquam hoc æſtimare debetis: cum verba ſcripturæ, verba ſint ſpiritus ſancti. *Ad inuidiam cõcupiſcit ſpiritus, qui habitat in uobis.* Hoc tripliciter poteſt intelligi. Primo, de ſpiritu ſancto. Sicq́; legendum eſt interrogatiue & negatiue. vt ſit ſenſus: Spiritus ſanctus corda veſtra gratioſe inhabitans, nequaquam concupiſcit, id eſt, cõcupiſcere vos non facit ad inuidiam. Hoc eſt, nõ mouet vos ad inuidendũ alicui. Cum ſacra ſcriptura vbique doceat, ſpiritum ſanctum eſſe ſpiritum puræ dilectionis: de quo in lib. Sapientiæ habetur: Benignus eſt ſpiritus ſapiẽtiæ. Et in Pſalmo: Spiritus ſanctus tuus bonus deducet me in terram rectam. Secundo exponitur aſſertiue de ſpiritu hominis, id eſt, anima rationali habitante in corpore ſuo. Que ad inuidiam prona eſt, & aliis inuidet quod affectat. Sicq́; ſcriptura iſta accipitur ex eo quod in Geneſi habetur: Senſus & cogitatio cordis humani proni ſunt in malum ab adoleſcẽtia ſua. Tertio exponitur de ſpiritu ſancto aſſertiue. Et eſt ſenſus: Spiritus ſanctus in vobis per fidem & gratiam habitans, cõcupiſcit, mouet & cõcupiſcere facit vos ad inuidiam extirpandã. Quia ad hoc inſtigat ſpũſſanctus ſecundũ ſcripturas, vt inuidiam eradicemus. Iuxta hunc modũ loquendi fertur in Pſalmo: Ex ore infantium & lactentiũ perfeciſti laudẽ propter inimicos tuos, ſcilicet deſtruendos ac reprobandos. ¶ Si autem quæratur, quomodo in his habitauit ſpiritusſanctus, quos paulo ante vocauit adulteros, litigioſos, cupidos, ac male petentes? Reſpondendũ, quod in Iudæis quibus ſcripſit, erant carnales & ſpiritales, boni ac mali: quemadmodum & inter Co- B Ephe.4. Sapien.1. Pſal.142. C Gene.8. Pſal.8.

1.Cor.1. rinthios,quibus ſcripſit inter cætera Paul.Nihil vobis deeſt in
D vlla gratia.Et poſt pauca:Nō potui vobis loqui quaſi ſpiritua
1.Cor.3. libus ſed quaſi carnalibus.Sicq; diuerſa ad diuerſos ſunt referēda. ¶Pręterea viri ſancti parua peccata quaſi magna in ſuis ſubditis reprehendunt,vt eos magis humilient, exercitent,& accendant. Prima demum expoſitio horum verborum literalior eſſe videtur,quia ſubiungitur, *Maiorem autem dat gratiam,* ſcilicet ſpiritus qui habitat in vobis: puta ſpiritus ſanctus,qui dat gratiam maiorem quàm mundus,vel amicitia eius.Dat enim dona ſupernaturalia atq; gratuita, *Propter quod*
Prouer.3. *dicit ſcriptura:* in prouerbiis ſecundum tranſlationem.70.in-
1.Pet.5. terpretum, *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Sic enim ſeptuaginta tranſtulerunt: vbi Hierony.tranſtulit:
E Illuſores deus deludet, manſuetis autem dabit gratiam. Vel ſumitur iſta ſcriptura ex eo,quod alio loco in Prouerbiis ha-
Prou.19. betur: Superbum ſequitur humilitas(quia videlicet humiliatur atque deiicitur à iudice deo)& humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria.Præterea valde penſandum,quod in verbis iſtis Apoſtolus Iacobus inſinuat ſpiritum ſanctum eſſe deum. Cum enim de eo dixiſſet,maiorem autem dat gratiam,mox ad probandum hocipſum allegat ſcripturam canonicā aſſerentem:
1.Pet.5. Deus ſuperbis reſiſtit. Quæ probatio nō valeret,niſi in illa authoritate allegata per deum intelligeretur ſpiritusſanctus ſeu trinitas deus, & per conſequens quælibet diuina, æterna, in-
F creata,adorāda perſona. Sed cum deus omnem vitioſum de-
Superbis cur deus reſiſtat potius quā aliis uitioſis. teſtetur, damnet, & puniat: cur ſpecialiter ſuperbis reſiſtere perhibetur? Et reſpondendum, quod quia ſuperbi ſpecialiter ſe extollunt, ſeque deo opponunt: & quod deo debetur (videlicet gloriam & honorem)ſibi vſurpant, & quia ſuperbia omnium vitiorum regina & mater eſt: idcirco deus eis ſpecialiter reſiſtere fertur, eos deiicere, humiliare, compri-
Tob.4. mere. Et hoc ſibi proprium eſſe teſtatur loquens ad Iob: Si
Iob.40. habes brachiū ſicut deus,& ſimili voce tonas:diſperge ſuperbos in furore tuo:& reſpiciens omnē arrogantē humilia. Reſpice cūctos ſuperbos,& cōfunde eos,& contere impios in loco ſuo. Abſcōde eos in puluere ſimul,& facies eorū demerge in foueam.Et ego confitebor,ꝙ ſaluare te poſſit dextera tua. Abſit ergo à nobis omnis elatio,quæ tā eſt odibilis deo,& cui reſiſtit omnipotens.Non cōueniat alicui noſtrū id quod in li-

bro Iob

bro Iob ſcribitur: Quid tumet cõtra deum ſpiritus tuus? Nec illud: Cucurrit impius aduerſus deũ erecto collo. Porro humilibus deus dat gratiã. Quia & peccatoribus ſeipſos ex corde accuſantibus, ac deo ſubiicientibus, veniamque petẽtibus, deus peccata remittit, & gratiarũ chariſmata elargitur vt patet in publicano. Humilibus vero iam in charitate exiſtentibus dat gratiarum augmenta. Et quanto ſe deo profundius ſubdunt, humiliusque ſubſternunt ac ſupplicant, tanto gratiæ opulentioribus chariſmatibus perfunduntur. Semper igitur ſimus viles ac imperfecti in propriis oculis, & coram altiſſimo in omni timore ac humilitate iugiter ambulemus. A Iob.15. Iob.15. Luc.18.

Subditi igitur eſtote deo, per veram ac profundam humilitatem, ac diuinorum præceptorum executionem. Quemadmodum enim quicquid habemus & ſumus, à deo accepimus: ſic totum ei ſubiicere, & eius obſequio mancipare debemus. Sicut & Pſalmiſta hortatur: Subditus eſto domino, & ora eũ. Siquidem quis reſtitit ei, & habuit pacem? *Reſiſtite autem diabolo*, id eſt, eius ſuggeſtionibus non conſentiatis, ſed eas deſpicite. ¶ Porro diabolo debemus reſiſtere. Primo, totam ſpem noſtrã in dei adiutorio collocando: nihil de propriis viribus præſumendo. Secũdo, noſipſos in omnibus humiliãdo, & propriã infirmitatem, imperfectionẽ, vitioſitatem, humiliter recognoſcẽdo. Tertio, diuinæ pietatis ſubſidiũ iugiter inuocando. Quarto, dominicã paſſionem cordialiter ac frequẽter reminiſcendo. Quinto, quatuor nouiſſima diligenter atq; aſſidue aſpiciendo. Sexto tãto feruẽtius deuotis inſiſtẽdo exercitiis, quanto acrius diabolicis impugnamur tẽtationibus. Sunt & alij modi reſiſtendi quàm plurimi. Debemus quippe rite perpendere quãtis periculis ſimus expoſiti, quãtis laqueis circundati, quanta atrocitate, inuidentiaq; infatigabiliter à dæmonibus impugnemur: quanta felicitate nos priuare, ad quantam miſeriã nos pertrahere conentur. Ex quorũ omniũ viuaci conſideratione debemus ſemper eſſe ſoliciti, cuſtoditi, timorati: ac fortiter tanquã dei milites contra aciem vitiorũ ac dæmonum præliãtes: cum (teſte Apoſtolo) non coronetur, niſi qui legitime certauerit. *Et fugiet à vobis*, videns vos ſibi tam viriliter ac perſeueranter reſiſtere. Qui enim modis prætactis reſiſtit diabolo, ſuis reſiſtentiis tam virtuoſis ac feruidis ineffabiliter illum tam cõtumacem ac peruerſum affligit, 1.Cor.14. B Pſal.36. Iob.9. Diabolo reſiſtẽdũ quomodo. C Miche.6. 1.Timo.2.

 incendit,

D incendit, exagitat. Ideò fugit. ¶ Quocirca quæri poteſt: An poſtmodum ad tentandum eundem hominem, redeat. Et videtur quod nõ. Quia communiter dicitur, quod diabolus ab aliquo victus nunquam redeat ad tentandum eũdem, ſaltem de eodem peccato. Ad hanc inſuper quęſtionem Thomas reſpondet in prima partæ ſummæ ſuæ dicendo: Aliqui dicunt, quod dæmon ſemel victus ab aliquo, nunquam poſtea tentet nec illum nec alium: nec de eodem peccato, nec de alio. Sed huic nõ conſonat, quod in Matthæo de diabolo ſcriptum eſt:

Matt.12. Reuertar in domum meam vnde exiui. Alij dicunt, quod diabolus ſuperatus, poſſet tentare alium: ſed non eundem. Quod probabilius dicitur, ſi tamen intelligatur, quãtum ad certum

Luc.4. tempus: quia de Chriſto habetur: Conſummata omni tenta-

E tione diabolus receſſit ab eo, ad tempus. Quod autem ad tempus à tentatione deſiſtat, congruit diuinæ clementiæ, quæ in hoc infirmitati cõdeſcẽdit humanæ, ne nimiũ infeſtetur. Cõgruit quoque dæmonis aſtutiæ. Quia ſecundum Ambroſium

Ambroſ. ſuper Lucam: Dæmon formidat inſtare, quia formidat ſuccũ-

Diabolum uictũ non recedere. bere. Hæc eſt ſancti Thomæ reſponſio. Porro quod diabolus ab aliquo victus, redeat ad tentandum eundem de eodem peccato, videtur multipliciter poſſe probari. Primo, quia de beato Iob habetur, quod diabolus à ſancto Iob in prima impugnatiõe deuictus eſt, ita quod diabolus nequiuit eũ ad impatientiam aut maledictionem dei, ſeu verborum exceſſum

Iob.2. inducere. Deinde de eodem habetur: quòd Satan ſemel ſic vi-

F ctus, ſecundo tentauit ſanctum Iob acrius. Rurſuſque victus

Iob.4. tentauit eum per ſuam vxorem, deinde per amicos & alios.

Iob.8. Et omnes iſtæ tentationes ad idem peccatum tendebant. Ad idem poſſet adduci, quod ſanctus Athanaſius ſcribit de beato Antonio, qualiter ſæpe à dæmonibus cæſus eſt, & ſemper præualuit. Et ſatis innuitur in illa legenda, quod vtique ab

Hierony. eiſdem. Simile refert beatus Hierony. de ſancto Hilarione. Multa quoque ſimilia de aliis ſanctis leguntur. Papa ſanctus

Gregor. Gregor. dicit in Homilia, quod diabolus contra duos bellũ mouet, vnũ incitans, vt iniurias inferat: alium, vt iniuriis acceptis, cõtumelias reddat. Quem dũ in primo conflictu ſuperare nequiuit, interim ab aperto certamine ceſſãs, poſt modicũ redit, & illũ eundem acrius quàm ante impugnat, etiã de eodẽ peccato, puta, de impatiẽtia & vindicta. Caſſiodorus quoque

quę ait: Bellũ graue eſt cõtra diabolũ, quia occultũ, quia cum A
fortiore, quia hoſtis inſidiæ non videntur: aduerſarius nec la
bore deficit, nec victus aliquando diſcedit (videlicet omnino)
ſed tanto acrior redit, quanto per gratiam dei debellatus for-
tius fuit. ¶ Poſtremo creditur, quod ſicut vnuſquiſque habet
angelum bonum pro ſui cuſtodia in tota hac vita, ita & an-
gelum malum pro ſua exercitatione, & probatione. Qui du-
rante hac vita, quantumcunque vincatur, non recedit in toto.
Iſtud ergo verius reor. Idcirco poſt vnam victoriam non ſi-
mus ſecuri, ſed ad acriorem conflictum accincti. Militia e-
nim (vel vt alia habet tranſlatio) tentatio eſt vita hominis ſu- *Iob.7.*
per terram. Propter quod Auguſt. Perſeuera vſque in finem, *Auguſt.*
quia tentatio perſeuerat vſque in finem. *Appropinquate deo,
& appropinquabit uobis.* Huic ſimile eſt, quod per Zachariam B
loquitur deus: Conuertimini ad me, & cõuertar ad vos. ¶ Ex *Zacha.1.*
quibus ſequi videtur, quod gratia dei inſit hominibus ex eo-
rum præuio merito, principiumque merẽdi ſit à libero arbi-
trio, & non à deo: cum tamen dicat Saluator: Nemo poteſt *Ioan.6.*
venire ad me, niſi pater meus traxerit eum. Et alibi: Sine me *Ioan.15.*
nihil poteſtis facere. Atque Apoſtolus ait: Quid habes, quod *1.Cor.4.*
non accepiſti? Ad iſtud Thomas: Petrus de Tarento: Richar
dus de media villa, & alij dicunt: Quod ſicut deus communi
influxu, vniuerſa conuertit ad ſe, tanquam ad finem vltima-
tum ſecundum eſſe eorum naturale: ſic rationalem creaturã
conuertit ad ſe ſpeciali influxu, tanquam ad finem ſuperna-
turalem. Nec iſte influxus eſt aliqua gratia habitualis, ſed di C
uina motio & inſtinctus, qui ad dona gratiæ mouet hominẽ,
atque ad meritorium bonũ. Et omnibus offertur, ac viciſſim
influitur iſte inſtinctus. Cui quidam conſentiunt, & per hoc
ad gratiam habitualem de congruo diſponuntur, quibus tũc
gratia mox confertur. Et de iſta diſpoſitione poteſt intelligi
verbum iſtud Apoſtoli, vt ſit ſenſus: Appropinquate deo, ad
eius gratiã vos aptando, & eius inſtinctui acquieſcendo. Ali-
qui vero huic inſtinctui reſiſtunt. Nihilominus diſpoſitionẽ
iſtam de cõgruo præcedit diuinus inſtinctus, vt patuit. Ideoq;
principiũ meriti ſimpliciter eſt à deo. ¶ Sed aduertendum, ꝙ
verba hæc dupliciter poſſunt exponi. Primo, quantum ad eos
qui nondũ in charitate & gratia ſunt, qui à deo auerſi ſunt, &
elongantur ab eo diſſimilitudine culpæ. Ideo dicitur eis: Ap-

D propinquate deo, pœnitẽdo, cõfitẽdo, ſatisfaciẽdo: ſicq; quod in vobis eſt faciẽdo, & appropinquabit vobis, id eſt gratioſe applicabit ſe vobis, dona gratiæ infundendo. Secũdo poteſt exponi de exiſtentibus in gratia & charitate. Qui licet à deo nõ diſtent diſſimilitudine culpæ ſaltem mortalis, diſtant tamen ab eo minoratione perfectionis, ad quã in hac vita pertingere valẽt. Ideo dicitur eis vt deo propinquẽt. i. ſimiliores fiant, eũ ardentius diligẽdo, quotidie proficiendo, & ei ſe omni hora intimius ſiue deuotius vniendo. Verũtamen propinquatio ſiue cõuerſio vtraq; fit ex præuio quodã dei inſtinctu

Treno.5. ac munere. Ad quod inſinuandũ in Trenis ſcriptũ eſt: Cõuerte nos domine ad te, & cõuertemur. Et rurſus Hiere. loquitur:

Hier.31. Conuerte me domine, & cõuertar, quia tu es dominus deus

E meus. Poſtquã enim cõuertiſti me, egi pœnitentiã: & poſtquã oſtendiſti mihi, percuſſi fœmur meũ. Iſtis deo ſic appropinquantibus, deus propinquat per gratiæ incrementa, & eis ſe clarius oſtendendo, atq; intimius vniendo per donũ ſapiẽtię, & charitatis augmentũ, diuinorũq; guſtũ & interiorẽ ample-

Hiere.23. xum. Inſuper deus (qui per Hiere. iterũ proteſtatur: Nunquid non cœlũ & terram ego impleo) diſtat à creatura rationali, nõ loco ſed perfectione, & culpa diſtat ab eo illa. Propterea in

Prou.15. Prouerb. fertur: Longe eſt dominus ab impiis. Et Hiere. fate-

Hiere.31. tur: Lõge dominus apparuit mihi. Si autẽ de ſimilitudine, ſeu de defectu pfectionis ſit ſermo, certũ eſt, quod omnis creatu-

Eſa.40. ra diſtet in infinitũ à creatore. Qui per Eſaiã ſciſcitatur: Cui

F me ſimilẽ feciſtis & adæquaſtis, dicit ſanctus? A cuius cõtem-

Iob.30. platione in tantũ deficimus, vt apud Iob dicatur: Vnuſquiſq; intuetur eũ procul. *Emundate manus ô peccatores.* Per manum, quæ eſt organũ organorũ, poteſtas & operatio deſignãtur. Manus ergo, id eſt opera noſtra, emũdare debemus, vt ex ſyncera intentione procedant, nec vitiis miſceantur: ne illud

Eſa.1. Eſaię nobis cõueniat: Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Sed

Pſal.23. quod in Pſal. dicitur: Innocens manibus & mundo corde, hic

Iob.22. accipiet benedictionẽ à domino. Vnde & in Iob habetur: Saluabitur innocẽs. Saluabitur autẽ munditia manuũ ſuarũ. *Et*

Iacobi.1. *purificate corda ueſtra,* per pœnitentiã ab omni ſimulatione, duplicitate, peruerſitate, cæteriſque peccatis: qui *Duplices ani*

Prouę.22. *mo* fuiſtis, aut eſtis: De hac duplicitate dictũ eſt copioſe iã ante, ſuper illud: Vir duplex animo, incõſtãs eſt in omnibus

viis ſuis &c. ¶ Hæc autem depuratio cordis eſt maxime appe- A
tenda. Siquidem beati mundo corde, quoniam deum videbũt. *Matth.5.*
Atque in libro Prouerbiorum inducitur. Qui diligit cordis
munditiam, habebit amicum regem. Illum vtique regem, qui
apud Malachiam teſtatur, Rex magnus ego ſum, ¶ Denique *Malach.1.*
propter huius mũditiæ cordis appetibilitatẽ loquitur Eſaias, *Eſa.27.*
Hic eſt omnis fructus, vt auferatur iniquitas. Quod maxime
verum eſt, prout iniquitatis oblatio charitatis & gratiæ infu-
ſionẽ includit, ſine qua fieri nequit *Miſeri eſtote* Duplex eſt
miſeria. Vna culpæ, de qua legitur, Iuſtitia eleuat gentem, mi- *Prou.14.*
ſeros facit populos peccatũ. Altera eſt miſeria pœnæ: de qua
ait propheta, Conuerſus ſum in erumna mea, dum configitur *Pſal.31.*
ſpina. Et Apoſto. Infelix ego homo, quis me liberabit de cor- *Roma.8.*
pore mortis huius? Vnde ſanctus Bernardus ait de Chriſto, B
Miſericordiæ domini multę, ſed & miſeriæ domini multæ. De *Bernar.*
vtriſque autem his miſeriis, verificatur illud Iob, Homo na- *Iob.14.*
tus de muliere, breui viuẽs tempore, repletur multis miſeriis.
Hortatur ergo Apoſto. vt miſeri ſimus miſeria pœnæ, corpo-
rales afflictiones, tribulationes, inopiam, famem, ſitim, & ope-
ra ſatiſfactoria, laborioſa, ſponte ac patienter pro noſtris ſu-
ſtinendo exceſſibus, & pro gratia ampliori adipiſcenda, qua
deinceps vitemus peccata: atque vt Chriſto propter nos paſ-
ſo aliquo modo conformemur, & futura euadamus ſupplicia,

Et lugete pro veſtris ac proximorum piaculis, pro deſide-
rio regni cœleſtis, & ex aliis piis cauſis. *Riſus ueſter* inor-
dinatus, ex mentis diſſolutione & irrationabilibus cauſis pro- C
ueniens *In luctum* ſalubrem *Conuertatur* quemadmodũ per
Ioëlem dominus monet, Cõuertimini ad me in toto corde ve- *Ioel.2.*
ſtro, in ieiunio, & fletu, & plãctu *Et gaudiũ ueſtrum* carnale, ſę-
culare, inordinatum *Vertatur in mœrorem* pœnitentialem. Vt
cõtrariis curentur cõtraria: & per quæ quis peccauit, per hæc
puniat & caſtiget ſeipſum. Eſt itaque riſus illicitus, de quo ait
Saluator, Væ vobis qui ridetis nũc, quia plorabitis & flebitis. *Lucæ.18.*
De quo itidem in Eccleſiaſte legitur, Sicut ſonitus ſpinarũ ar- *Eccleſ.7.*
dentiũ ſub olla, ſic riſus ſtulti. Idcirco verum eſt vulgare illud
prouerbiũ, Per multũ riſum debes cognoſcere ſtultũ. Hinc in
Eccleſiaſtico ſcriptũ eſt: Amictus corporis, & riſus dẽtiũ, & in- *Eccl.19.*
ceſſus hominis, annũciãt de eo. Quia videlicet ꝑ hæc tria exte-
riora cõiicitur qualis ſit homo interius. Vitãdus eſt ergo riſus

D immoderatus:cum rurſus in Eccleſ.dicatur:Fatuus in riſu ex-
Eccli.21. altat vocem ſuam.vir autem ſapiens vix tacite ridebit.Imò ſecundum Sanctum Baſilium,à riſu & omni irrefrenata lætitia nos cohibere debemus:cum quotidie tot peccata fiant in mundo,& deus tam grauiter inhonoretur ac offendatur,& tot animæ æternaliter condemnētur: & quilibet noſtrum toties tàmque enormiter peccet:atque in valle hac lachrymarum,in graui exilio,variisq; periculis poſiti ſimus,& ignoremus an amore digni ſimus, an odio, & vtrum æternaliter ſimus damnandi. Veruntamen eſt aliquis moderatus ac licitus riſus.De quo
Iob.29. San. Iob ait: Si quando ridebam ad eos, non credebant mihi. Qui riſus ex laudabili cauſa oritur,ex gaudio ſpiritali,ex zelo iuſtitiæ, aut cauſa penitus naturali, vt ex admiratione. ob
E quam homini naturale & proprium eſt, eſſe riſibilem. ¶ Denique gaudium eſt ſpiritale & ſanctum in actu virtutis conſiſtens,de creatore aut de creaturis in deo conceptum. De quo
Philip.4. ait Apoſto.Gaudete in domino ſemper.Et propheta:Lętamini in domino & exultate iuſti.Iacobus vero loquitur de illi-
Pſalm.13. cito gaudio, actioni vitioſæ annexo.De quo ait ſcriptura:Læ-
Prouer.2. tantur cũ male fecerint,& exultãt in rebus peſſimis.Et Chri-
Ioan.16. ſtus quoq;:Mundus,inquit,gaudebit.Præterea his Iacobi ver-
Eccleſ.7. bis conſonat,quod in Eccleſiaſte fertur:Melius eſt ire ad domum luctus,quàm ad domum conuiuij.In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuẽs cogitat quid futurum
Ibidem. ſit.Et rurſus: Cor ſapientis vbi triſtitia:& cor ſtultorũ vbi lętitia. Hinc Salomon denuo ait: Riſum reputaui errorem. Et
Eccleſ.2.
F gaudio dixi, quid fruſtra deciperis? *Humiliamini in conſpectu domini* id eſt,coram deo vnuſquiſq; ſe deprimat,vitia ſua inſpiciat,defectus naturæ & culpę quos habet in ſe intueatur:q̃ imperfecte ſeruiat deo, perpendat. Ex his & aliis multis rite conſideratis, vnuſquiſque vilipendat ſe valde:& omni confuſione,correptione, & caſtigatione dignum ſe arbitretur,eaſq; æquanimiter patiatur *Et exaltabit uos* in vita præſenti per ſublimia gratiæ dona,& in futuro per præcipua gloriæ mu-
Matth.5. nera.Ideo enim loquitur Chriſtus:Beati pauperes ſpiritu,id eſt,humiles(iuxta vnam expoſitionem)quoniam ipſorũ eſt re-
Luc.18. gnum cœlorum.Et denuo:Qui ſe humiliat exaltabitur.Hinc
Eccli.10. in Eccleſia.ſcribitur:Noli te extollere in faciendo opere tuo. Et iterum:Sapientia humiliati exaltabit caput ipſius. *Nolite*

detrahere

detrahere alterutrũ fratres id eſt, vnus alteri nõ obloquatur, cũ hoc ſit contra charitatem atque iuſtitiã, & ex ſuo genere peccatum valde mortale, multoque grauius furto, ſecundum doctores. Peccata nãque in proximum tanto ſunt grauiora, quãto maius nocumentum inferunt ei. Cum ergo per detractionem vnus auferat alteri bonum nomẽ, & lædat eum in fama, faciatq; eum aliis contẽptibilem aut deſpectũ: ideo magis peccat quàm fur, qui exteriorẽ tollit ſubſtantiam, qua bona fama eſt præſtantior. Iuxta illud Eccleſiaſtes: Melius eſt nomen bonum, quàm vnguenta precioſa. ¶ Hinc ſcriptura detractionẽ vehemẽtiſſime ac ſæpiſſime prohibet, reprobat, & condẽnat. Scriptũ eſt enim in Prouerb. Labia detrahẽtia procul ſint à te. Et in Eccleſiaſte: Si mordeat ſerpẽs in occulto: nihil minus eo habet qui detrahit. Sed & Sapiẽs ait: Cuſtodite vos à murmuratione, & à detractione parcite linguæ: quoniã ſermo obſcurus non ibit in vacuũ. Denique ſanctus Clemẽs papa, martyr, & doctor refert, quòd beatiſſimus princeps apoſtolorũ dixit eſſe tria homicidij genera. Vnum corporale. Aliud dixit eſſe odium. Tertiũ detractionem. Per quam is cui detrahitur, occiditur in corde audientis detractionem, quantum ad eſſe bonæ reputationis, quod in eo habebat. Prætereà de iſta materia dicit Thomas in. 2. 2. Sicut vnus dupliciter nocẽt alteri facto (puta aperte, vt in rapina: & occulte, vt in furto, & percuſſione doloſa) ita dupliciter nocet vnus alteri verbis. Primo aperte, vt in contumelia: & ſecrete, vt in detractione. Quæ eſt denigratio alienæ famæ per verba occulta. Dicitur autem homo detrahere, nõ quia ſemper de veritate diminuat, ſed quia quantum in ſe eſt, alterius famam ex intentione corrumpit, & bonum nomen eius diminuit. Quod fit pluribus modis. Primo, falſum alteri imponendo. Secundo, peccatum alterius exaggerando. Tertio, peccatum eius occultum inordinate prodendo. Quarto, dum bonũ dicit quis mala intentione eſſe peractum. Quinto, dum bona alterius negat, malitioſéve reticet, quãdo rationabilis cauſa exigit ea manifeſtari. ¶ Inſuper ſuſurratio in hoc conuenit cum detractione, quòd occulte malũ dicit de proximo. Propter quod vnum frequenter pro alio ſumitur. Proprie tamen differunt. Quoniam ſuſurrator intendit proximorum mutuam dilectionem corrũpere, ſeminando diſcordias. Idcirco ſuſurratio eſt grauius crimen, quàm detractio: quia

A

Detractio, grauius furto quid eſſe.

Eccleſ. 7.

Prouer. 4.
Eccle. 10.
Sapien. 1.

B

C

D ctio:quia amicitiâ maius bonũ eſt,quàm fama. Iuxta illud in
Eccli.6. Eccleſ. Amico fideli nulla eſt comparatio. Et ſicut rapina eſt grauior furto: ſic contumelia detractione. Atque, vt ait Greg.
Grego. Sicut cõtumelia oritur ex ira,ſic detractio ex odio. Detractio quoque mentem detrahentis excæcat, ita, vt detrahens proprio vitio obtenebratus, incipiat verum putare quod dicit de alio,quãuis ſit falſum. Denique detractor grauiſſime peccat. Quia non ſolum occidit propriam animam:ſed & animam audientis,quantum in ſe eſt,prębendo ei venenum mortiferum, & conſentiendi occaſionem. Si enim audiens detractioni con
Roma.1. ſentiat,mortaliter peccat:cum dicat Apoſto. Non ſolum morte digni ſunt qui faciunt mala, ſed etiã qui conſentiunt facientibus ea. Imò detractor quãtum in ſe eſt,illum quoque cui de-
E trahit,ſpiritaliter perimit. Quia ſi ille pcipiat qualiter ei detractum ſit,oritur ei occaſio odiendi detractorẽ,& obloquendi eidem. Audiens ergo detractionem increpet detrahentem, & vultum auertat,ſi congrue poteſt. Quod ſi conuenienter nõ poteſt,increpet eum aliquo ſigno,videlicet triſtem faciẽ oſten
Eccleſia- dendo. Quia vt in Eccleſ. legitur, Per triſtitiam vultus,corri-
ſtes.7. gitur animus delinquentis. In Prouerb. quoque aſſeritur, Ven
Prouer.25 tus Aquilo diſſipat pluuias,& facies triſtis linguam detrahentem. Abhorreamus ergo iugiterque vitemus hæc vitia, maledicta ſcilicet,verba contumelioſa,detractoria,ſuſurratoria,& peccata ex eis naſcentia. Et vt docet Iſidorus,peccãti non obloquamur,ſed compatiamur:formidantes ne & nos in eadem,
F aut ſimilia,vel maiora labamur. Qui enim proximus peccãtibus mox indignãtur,iraſcũtur,ac detrahunt,merẽtur à deo relinqui, & in eadẽ aut maiora incidere. *Qui enim detrahit fratri,aut qui iudicat fratrẽ ſuum* id eſt,proximũ iudicio inordinato,temerario, ſuſpitioſo aut vſurpato *Detrahit legi* diuinæ, quę prohibet detractionẽ,& inordinata iudicia *Et iudicat legẽ* id eſt, reprobat eã. Non ꝙ directe detrahat legi aut reprobet eã:ſed quoniã contra legem faciendo,ita ſe habet ac ſi ſentiat
Leuit.19. eam eſſe iniquã,& quaſi deſpiciat eã. Ait enim lex vetus:Non
Ibidem. eris criminator,nec ſuſurro in populo. Et rurſus: Nolite facere iniquũ aliquid in iudicio,in regula, in pondere, in mẽſura. *Si autẽ iudicas legem,non es factor legis* id eſt,eam nõ imples, eius præceptis obediẽdo. *Sed iudex* id eſt,quaſi ſuperiorem te facis lege diuina,eã tranſgrediẽdo,& iuxta modũ pretactũ

iudicando,

iudicando. Quod prorſus iniquũ eſt. Propter quod ſubditur. A
Vnus eſt enim legislator & iudex ſcilicet deus,qui eſt ſupremus dator legis diuinæ.Moſes vero fuit legiſlator miniſterialis.Deus aũt legẽ quã cõtulit habet iudicare,ĩterpretari,& diſpẽſare in ea,tanquã ſuperior ipſa. Eiuſdẽ nãq; eſt, legẽ cõdere atque exponere. Hinc Eſaias dicit: Dominus iudex noſter: dominus legifer noſter,dominus rex noſter.Iob quoque,Ecce deus excelſus in fortitudine,& nullus ei ſimilis in legiſlatoribus *Qui poteſt perdere* id eſt,iuſte damnare. *Et liberare* id eſt miſericorditer à peccato purgare, & ad ſalutem perducere: Qui in Deuter. teſtatur,Ego occidam, & ego viuere faciã. In Exodo quoque, Miſerebor, cui voluero: & clemens ero, in quem mihi placuerit. De quo ait Apoſto. Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat, *Tu autem quis es* id eſt,cuius authoritatis *Qui iudicas proximum tuũ?* inordinato iudicio.Sic & ad Rom.loquitur Paulus: Tu quis es qui iudicas alienum ſeruũ? Suo domino ſtat,aut cadit.Itemque,Tu quid iudicas fratrem tuum? Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti. Itaque vnuſquiſque pro ſe rationem reddet deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus. Veruntamen iſta non ſunt intelligenda, quaſi non liceat prælatis, principibus, & iudicibus iudicare ſubditos ſuos. Nec ſic quaſi de his quæ manifeſte ſunt mala, nec bono animo fieri valent,non liceat vnicuique bene diſpoſito iudicare: ſed ne de incertis & dubiis quis præſumat temerarie iudicare affirmando ſeu definiendo aut puniendo. Aliud quoque eſt iudicare perſonam, aliud actum. Sit ergo vnuſquiſque diligens ſuiipſius examinator, diiudicator, & caſtigator,atque in primis emendet ſeipſum. Sicque charitatiue,diſcrete,& timorate,loco & tempore opportuno,exigenteque cauſa iudicet & corripiat alium, prout hoc ſibi incumbit aut licet. Qui enim in eiſdem aut maioribus culpis eſt, indignus eſt alium iudicare atque corripere de huiuſmodi culpis,in quibus ipſemet iacet. Quidam vero peſſima conſuetudine ſunt infecti, qui alios iudicare ſunt proni, & negligunt ſemetipſos. ¶Conſequenter ſapientiſſimus Iacobus iſte reprehendit incautam locutionẽ multorum. *Ecce nunc* id eſt, errorem veſtrum modo aduertite, vos *Qui dicitis hodie aut craſtino ibimus in illã ciuitatem,& faciemus quidem ibi annum* id eſt, vno ãno ſtabimus ibi *Aut mercabimur,& lucrũ faciemus* id eſt,

Exod.34. Eſa.33. Iob 36. Deute.32. Exod.33. Roma.9. B Rom.14. Ibidem. C

vendendo

D vendendo & emendo lucrabimur. *Qui ignoratis, quid ſit uobis*
Matt.25. *in craſtinum* id eſt, quid cras vobis eueniet, & an viuetis per diem, quia neſcitis diem neq; horam. Idcirco in Prouerb.ſcri
Prou.27. ptum eſt: Ne glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies. *Quæ eſt enim uita ueſtra* id eſt, vita hæc corporalis ac temporalis. Et reſpondet, *Vapor eſt ad modicum parens* id eſt, ſimilis eſt vapori, ſeu fumo, breui horula apparenti, ac protinus deficienti. Ideo ſubditur, *Deinceps exterminabitur* id eſt, deficiet talis vapor, ſeu vita hæc præſens, quę à natiuitatis exordio eſt quaſi continuus atque celerrimus curſus
Iob.7. ad mortem. Propter quod ſanctus Iob dixit: Parce mihi do-
Ibidem. mine, nihil enim ſunt dies mei. Et rurſus: Dies mei velocius
E tranſierunt, quàm à texente tela ſucciditur. Dauid quoque in
1.Par.29. Paralipom. Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt
Pſal.143. mora. Et in Pſal. Homo vanitati ſimilis eſt, dies eius ſicut vmbra prætereunt. ¶ Conſequenter docet Apoſt, ſapienté, timoratum ac ſobrium modum loquendi. *Pro eo ut dicatis* id eſt, tam inſipientem modum loquendi habetis, pro eo quod merito diceretis, Vel ita ſupplendum eſt, Hæc doceo vos pro eo, vt dicatis poſthac *Si dominus uoluerit, & ſi uixerimus, faciemus hoc aut illud.* Sic enim loquendo memores eſtis propriæ fragilitatis atque incertitudinis vitæ præſentis: & inſinuatis ac præſuppoſitis totum vitæ veſtræ curſum, euentum, & actum ab omnipotentia & voluntate dei indeſinenter pendere. Obſeruemus ergo & nos hunc ſalubrem modum loquendi: quem
F proh dolor multi non conſiderant, neq; obſeruant: ſed ita de futuris ſibi & faciẽdis à ſe loquuntur, quaſi certi eſſent ſe tam diu victuros: vel à ſeipſis vitam haberent, nec conſeruatione indigerent diuina, nec prouidẽtiæ creatoris cuncta ſubeſſent. Idcirco merẽtur improuiſe tolli de medio, & interdum ſic accidit eis. *Nunc autem exultatis in ſuperbiis ueſtris* id eſt, ſuperbis loquutionibus & verbis præſumptuoſis. Quia vt in Prouerb. dicitur: Lætatur homo in ſententia oris ſui. *Omnis exul-*
Prou.15. *tatio talis maligna eſt* id eſt, vitioſa, & malæ libidinis igne accenſa. *Scienti igitur bonũ facere, & nõ facienti* id eſt, ei qui ſcit ad quæ obligetur, quid facere, quid vitare iam debeat, nec tamen iuxta ſuam peritiam laudabiliter conuerſanti, *Peccatum eſt illi* id eſt, ſua ſcientia eſt ſibi maioris culpæ aut pœnæ occaſio, & culpabilior eſt atque damnabilior. Quemadmodum

ait Saluator: Seruus qui ſcit voluntatem domini ſui & non fa A
cit, plagis vapulabit multis. Et rurſus: Cui plus datũ eſt, plus Luc.12.
requiretur ab eo. Hinc literati ſpecialiter obligantur eſſe co- Ibidem.
ram altiſſimo iuſti ac recti, & coram proximis exemplares.
Propter quod glorioſiſſimus archiapoſtolus cõteſtatur: Me- 1.Pet.2.
lius eſt non cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem
retrorſum reuerti. Circa quæ verba inferius exponenda, ple-
nior erit (ſi deus conceſſerit) de horum intellectu verborum
tractatus.

Elucidatio quinti Cap. *Agite nunc diuites.*

ARTICVLVS VII.

SAnctus Apoſto. Iacobus ſuprà hortatus eſt eos B
quibus ſcripſit, ad patiẽtiam in aduerſis, ad pau-
pertatis amorẽ, ad humilitatẽ in omnibus, & in-
ordinatum ad terrena reprehendit affectũ. Nunc
idem facit oſtendendo calamitatem ac periculo
ſiſſimum ſtatũ diuitum huius ſeculi. Quorum fallacẽ proſpe-
ritatẽ acriter arguit, quatenus fideles pauperes ſint in ſua in-
opia patientiores. Quibuſdã equidem nõdum perfectis ſua
aduerſitas & paupertas moleſte ſunt, dũ iniquorum proſperi-
tatem vident, nec vilipendunt, ſed aliquanti æſtimant. In quo-
rum imperfectorum perſona ait Pſal. Mei autem pene moti Pſal.76.
ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus mei. Quia zelaui ſup ini- C
quos, pacem peccatorum videns. Vnde rurſus hortatur: No- Pſal.36.
li æmulari in malignantibus, &c. Ait ergo Apoſtolus.

Agite nunc diuites id eſt, vitam corrigite, pœnitentiam fa-
cite: cum dicat Saluator: Niſi pœnitẽtiam egeritis, omnes ſi- Luc.13.
mul peribitis. Et Paulus: Dum tempus (inquit) habemus, ope- Galat.6.
remur bonum ad omnes. Quidam exponunt ſic, Agite nunc
diuites, id eſt, voluntates veſtras iniquas implete. vt ſit loquu
tio ironica: quæ à contrario intelligẽda eſt ſenſu. Iuxta quod
in Apocal. ſcribitur: Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc: & Apoc.22.
qui nocet, noceat adhuc. Sed prima expoſitio melior exiſti-
matur. Cum enim in generali dixiſſet Apoſt. Agite nunc di-
uites, mox adiecit, quid agere debeant. *Plorate ululantes* id
eſt, vehementer dolete, & ex interioris contritionis vehemẽ-
tia in intenſum eiulatum erumpite. Iuxta illud Micheæ: Fa- Mich.1.
ciam planctum quaſi draconum, & luctum quaſi ſtruthionũ.

In miſeriis

D *In miſeriis quæ aduenient uobis* id eſt, ex conſideratione atq; formidine metuendi iudicij dei, æternaliumq; pœnarum imminentium vobis, niſi interim dignum pœnitentiæ fructũ feceritis. Deinde ſubditur horũ cauſa. *Diuitiæ ueſtræ* naturales, videlicet frumenta, vina & conſimilia. *Putrefactæ ſunt* ex diuturna & auara retentione, quoniã tempore apto non com-
Lucæ.11. municaſtis eas egenis: prout in euãg. pręcipit Chriſtus: Quod ſupereſt date eleemoſynã. Ex eadem quoq; cauſa *Veſtimenta ueſtra à tineis comeſta ſunt, aurum & argentũ ueſtrum æruginauit* id eſt, ex vetuſtate & cupida reſeruatione contraxit æruginẽ. Veſtimenta autem, aurum, & argentum ad artificiales ſpectãt diuitias. *Et ærugo eorum* ſimiliter & naturalium diuitiarum putrefactio. *Erit in teſtimonium uobis* id eſt, materialiter teſti
E monium perhibebit aduerſus vos. Qui à iudice ſummo aſſumetur in argumentum & ſignum veſtræ cupiditatis, ac iuſtæ dãnationis. Qui enim diuitias ſuas taliter retinent, furtum & rapinam, imò nonnunquam etiam & homicidium perpetrãt.
Ambroſ. Quia ſancti patres Ambroſius Baſiliusq; teſtantur: Non minoris criminis eſt habẽti tollere, quàm cum poſſis & habeas, indigentibus denegare. Eſurientium panis eſt, quem tu detines: nudorum indumentum, quod includis: miſerorum redẽptio, pecunia quam abſcondis: tantorum te ſcias bona inua-
Hierony. dere, quantis poſſis nec vis præſtare. Imò vt ait Hierony. Horum qui ex fame aut frigore obierũt, mortis reus teneris. Ita-
F que Iacobus non diuitias, ſed eorum abuſum & tenacitatem condemnat. Hinc ſuper illud Pſal. Diuitiæ ſi affluant, nolite
Pſal.16. *Auguſt.* cor apponere, loquitur Auguſt. Qui non habet diuitias, non ambiat eas: qui autem habet, non de eis ſuperbiat. Nec dicit Propheta, Nolite eas habere, ſed nolite cor apponere. Non enim damnat diuitias (per quas mereri poſſumus regnum cœlorum) ſed cor appoſitum: quod eas miſericorditer non expẽdit, ſed auare recondit. Hinc quoque in Prouerb. dicitur: Qui
Prou.11. abſcondunt frumẽtum in tempore, maledicentur: benedictio autem ſuper caput vendentium. *Et manducabit carnes ueſtras ſicut ignis* id eſt, cauſa erit infernalis incendij, quòd corpora veſtra in inferno poſt diem iudicij patientur. Non quod ærugo erit cauſa directa ac meritoria condẽnationis (cum nõ ſit peccatum) ſed naturalis effectus, ſed culpa, quam incurriſtis auare retinendo diuitias, ex quarum reconditione æruginationẽ
paſſæ

paſſæ ſunt, meritoria erit veſtræ afflictionis cauſa. De talibus ſcriptum eſt: Dominus omnipotēs vindicabit in eis, in die iudicij viſitabit illos. Dabit ignē & vermes, & carnes eorum vt vrantur, & ſentiant in ſempiternum. Hinc in Eccleſiaſ. fertur: Humilia valde ſpiritum tuum, quoniā vindicta carnis impij ignis & vermis. *Theſaurizaſtis uobis irā in nouiſſimis diebus* id eſt, per tantā auaritiam veſtrā accumulaſtis vobis cauſam copioſiſſimā reprobationis ac condēnationis, quas in die iudicij & deinceps ſuſtinebitis in æternum. Iuxta quem ſenſum dicitur ad Rom. Secundum duritiam tuam & impœnitens cortuum, theſaurizas tibi irā in die iræ, & reuelationis iuſti iudicij dei. Nēpe in Eccle. legitur: Auaro nihil eſt ſceleſtius, nihil eſt iniquius, q̄ amare pecuniā. Auarus enim animā ſuā habet venalē. Idcirco ait Saluator: Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur. Hinc ad Timoth. ſcribit Apoſt. Diuitibus huius ſeculi præcipe, non ſublime ſapere, nec ſperare in incerto diuitiarū: ſed diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere, cōmunicare. ¶ Conſequenter deſcribit Apoſt. quoddā crimē enorme, quod ex auaritia oritur, quod eſt ſubtractio iuſtæ mercedis operariorum. *Ecce merces operariorū ueſtrorū qui meſſuerunt regiones ueſtras* id eſt, terræ naſcētia agrorum, quos in veſtris regionibus poſſidetis, depoſuerunt. *Quæ fraudata eſt à uobis* id eſt, quā mercedē illis iniuſte atq; fallaciter ſubtraxiſtis. *Clamat* id eſt, materialiter vos accuſat, & vltionē contra vos expetit. *Et clamor eorū* ſcilicet præmiorum, quæ operariis veſtris tenemini: ſeu clamor operariorū dolētiū, & cōquerentiū de tāta iniuſtitia eis facta. *In aures domini Sabaoth introiuit* .i. ab omnipotēte deo iudicatus eſt iuſtus. taliū enim operariorū querelā deus reputat eſſe iuſtiſſimā, atq; iniuriā eis illatā iudicat eſſe grauiſſimā. Dicitur autē deus dominus Sabaoth .i. exercituū ſiue omnipotēs. Quod verbū magnificū appoſuit Iac. ad perterrēdū iniquos: qui ita ſe habēt circa egenos, quaſi nō habeāt protectorē ac iudicē: Cū tamē deus omnipotēs āgelicorū exercituū dominus, ſit illorū ſpecialis pater, exauditor, tutor & iudex: ſcd̄m illd̄ in pſal. Tibi derelictus eſt paup, orphano tu eris adiutor. Deniq; vt ex ſcripturis elicitur, quatuor ſūt pctā quę propter ſuā enormitatē dicūtur clamare ad deū. Primū eſt homicidiū: iuxta illud Gene. Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra.

Secundū

Marginalia: A — *Iudith. 16.* — *Eccl. 7.* — *Rom. 2.* — *Eccli. 10.* — B — *Matth. 6.* — *1. Timo. 6.* — *Pſal. 9.* — C — *Peccatā quatuor clamantia ad deū ob ſuā enormitatem.* — *Gene. 4.*

D Secundum eſt, oppreſſio miſerabilium perſonarum: quemadmodum in Exodo loquitur dominus: Clamor filiorum Iſrael venit ad me, vidiq; afflictionem eorũ. Tertium eſt vitium cõtra naturam. Vnde in Geneſi loquitur dominus: Clamor Sodomorum & Gomorræorum multiplicatus eſt. Quartum eſt defraudatio mercedis operariorum, vt patet hoc loco. Eſtq; peccatũ iſtud tã graue, vt in Eccleſiaſtico dicatur: Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt. Hinc ſcriptura peccatum hoc multipliciter prohibet: quia in Leuitico ait deus p̃ Moſen: Nõ morabitur merces operariorum apud te vſq; mane. Et Tobias ait: Quicunq; tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim mercedem ei reſtitue: & merces operarij tui apud te omnino nõ remaneat. Hinc ſanctus Iob ait: E Si aduerſum me terra mea clamat, ſi fructus eius comedi abſque pecunia, & animam agricolarum eius afflixi, pro frumẽto oriatur mihi tribulus, & pro hordeo ſpina. ¶Inſuper ex temporalium affluentia ſolent oriri carnalia vitia. Quia, vt ait Valerius, diues currit ad libitum, corruit ad illicitum: & dum abundat diuitiis, abundat & carnalibus vitiis. Idcirco ſubiũgitur. *Epulati eſtis ſuper terram* id eſt, delicate & guloſe vos refeciſtis. *Et in luxuriis enutriſtis corda ueſtra* id eſt, deſideriis carnalibus veſtri cordis, ſenſitiuo appetitui conſentientes, ſatis feciſtis, incontinenter viuendo abſq; freno. Tales ſunt, qui non ſolũ ex paſſione, ſeu infirmitate, ſed ex propoſito & habitu vitioſo viuunt turpiſſime: qui teſte philoſo-
F pho, ſunt brutis incomparabiliter viliores atq; peiores. In talium perſona ait Salomon in Eccleſiaſte: Non prohibui cor meum, quin frueretur omni voluptate. Iſtis eueniet, quod de diuite epulone in Euang. legitur, cui in infernali incendio conſtituto, negata eſt vna aquæ gutta: & quod in Apoc. ait iudex cœleſtis: Quantum glorificauit ſe, & in delitiis fuit: tantum date ei tormentum, & luctum. Horum carnalium iam innumerabiles ſunt imitatores, quibus in Euang. ait Saluator: Væ vobis diuitibus, qui habetis conſolationem veſtram. Væ vobis qui ſaturati eſtis. Quibus & per Prophetam Amos loquitur dominus: Væ qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris. Vnde & Iudas aſſerit: Hi ſunt in epulis ſuis conuiuãtes, ſine timore, ſemetipſos paſcẽtes. Contra quod loquitur Paulus: Non in comeſſationibus & ebrietatibus, nõ in cubi-

Exod.3. *Gene.10.* *Eccli.34.* *Leuit.19.* *Tob.4.* *Iob.13.* *Eccle.2.* *Luc.16.* *Apoc.18.* *Amos.6.* *Iudas.* *Rom.13.*

in cubilibus & impudicitiis. Deniq; congruo ordine præmiſit Apoſt. epulati eſtis: protinusq; ſubiunxit, & in luxuriis enutriſtis corda veſtra: quoniam gulam ſequi ſolet luxuria, præbetq; ei incentiuum: dicente Hierony. Venter æſtuans vino, cito ſpumat in libidinem. Ideo teſtatur ſcriptura: Qui amat vinũ & pinguia, non erit ſapiens, ſed laſciuus. Et quia Iudæi ex ſuis carnalitatibus, & ambitionibus moti fuerunt ad Chriſti inuidiam, deinde ad eius occiſionem: iuxta illud Sapientiæ: Dixerunt impij, circũueniamus iuſtum, quoniam contrarius eſt operibus noſtris. Promittit ſe ſcientiã dei habere, & filium dei ſe nominat: morte turpiſſima cõdẽnemus eum. Hinc ſubditur. *In die occiſionis* id eſt, in die paraſceues, *Adduxiſtis* ad tribunal Pilati. *Et occidiſtis* id eſt, occidi procuraſtis. *Iuſtum* videlicet Chriſtum, qui eſt ſanctus ſanctorum, qui antonomatice iuſtus vocatur, quia ſecundum quòd deus, eſt eſſentialiter ſanctus & iuſtus: atq; vt homo omnibus iuſtior fuit per cõcreatam ſibi iuſtitiã, qua tota ſuæ humanitatis capacitas fuit repleta: de quo in Act. Stephanus ait: Patres veſtri occiderũt eos, qui de aduentu iuſti annunciauerunt, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuiſtis. *Et non reſtitit uobis* ſed vt ab Eſaia eſt prædictum: Sicut ouis ad occiſionem ductus eſt, & tanquam agnus coram tondente ſe obmutuit. De iſtis Chriſtus ante paſſionem ſuam locutus eſt apud Ioannem: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc ſcietis quia ego ſum. Imò ſicut ex Actis Apoſtolorum probatur, multa turba ſacerdotum & phariſæorũ crediderunt in Chriſtum: qui tamen eius occiſionem ſpecialiter procuraſſe leguntur. Quidam exponunt hunc locum de iuſtis communiter, intelligendo per iuſtum iuſtos pluraliter: vt ponatur ſingulare pro plurali. Nam in primitiuæ eccleſiæ exordio iuſti ab impiis paſſim ad iudicia trahebantur, & abſque ſua reniſione occidebantur. iuxta quem modum Eſaias ait: Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet: & viri miſericordiæ tolluntur, & non eſt qui intelligat. Conſequenter Apoſtolus vertit ſermonem ad bonorum conſolationem. *Patientes ergo eſtote fratres* Poteſt tamen iſtud ad præfatos diuites iam cõuerſos referri: vt ſit ſenſus, Quoniam ante conuerſionem veſtram ad Chriſtum tot ſcelera commiſiſtis, ideo quicquid aduerſitatis vobis nunc accidit, patientiſſime ferre debetis. Siquidem culpæ debetur pœna. Et deus

A — *Hierony.* — *Prou. 21.* — *Sapien. 2.* — B — *Act. 6.* — *Eſa. 53.* — *Ioan. 8.* — *Act. 6.* — C — *Eſa. 52.*

D in vita hac per reprobos purgat electos,quemadmodum per
Eſa.10. Eſaiam conteſtatur: Væ Aſſur virga furoris mei , & baculus
ipſe eſt.Itaq; patientes eſtote. *Vſque ad aduentum domini* id
eſt,vſq; ad horam iudicij veſtri particularis, ſtatim poſt mor
tem:vel vniuerſalis iudicij,quando iuſta retributio fiet.Nam
Apoc.6. & ſanctis qui ſub ara dei clamabant: Vſquequo domine non
vindicas ſanguinem noſtrum de his qui habitant ſuper terrā?
reſponſum eſt,vt requieſcant tempus adhuc modicum,donec
impleatur numerus conſeruorum eorū & fratrum, qui inter-
ficiendi ſunt ſicut & ipſi.Inſuper terreno exemplo inducit eos
ad patientiam iſtam. *Ecce agricola expectat precioſum fructū ter
re patiēter ferēs* dilationem fructuum ſui laboris. *Donec ac-
cipiat temporaneum* id eſt, primi temporis fructum. *Et ſero-
E *tinum* id eſt, vltimi temporis terræ naſcentia. Tertia quip-
pe promiſſionis(vt fertur)& de qua nunc loquitur,bis in an-
no fructificat,videlicet,in Aprili atq; Septēbri.Sic ſancti ac-
cipiunt fructum temporaneum. Statim quippe poſt corporis
reſolutionem,eorum animæ coronantur in cœlis, & fructum
ſerotinum ſortientur in die iudicij,in corporum ſuorum glo-
rificatione. Cum ergo fructus æternæ ſalutis ſit omni fructu
terreno incomparabiliter dulcior,præſtantior,iucundior,ple
nior,diuturnior,patientiſſime ferre debemus omnem præſen-
Rom.2. tis vitæ afflictionem,propter æternam remunerationem. Nec
enim condignæ ſunt paſſiones huius temporis ad gloriam il
Epi.Ro.8 lam.Hinc ſubditur. *Patientes eſtote & uos; & confirmate corda
ueſtra* id eſt,virtuoſis operibus roborate,& per futuræ beati-
tudinis fiduciam, per diuinę iuſtitiæ contemplationem , per
F conſiderationem æternalis ſupplicij reproborum, per quoti-
dianum profectum virtutum,per fortitudinem mentis, con-
ſtabilite atq; in deo defigite ac firmate animas veſtras: iuxta
Epheſ.6. illud ad Epheſ.Confortamini in domino, & in potentia vir-
tutis eius,induite armaturam dei,vt poſſitis ſtare aduerſus in-
Ioſue.1. ſidias diaboli. Vnde Ioſue loquebatur dominus: Confortare
& eſto robuſtus valde,vt cuſtodias omnem legem. *Quia aduē
tus domini appropinquabit* imò indeſinēter appropinquat.Pro-
Apoc.22. pter quod in Apocalypſi ait:Ecce venio cito , & merces mea
Abacuc.2. mecum eſt dare vnicuiq; iuxta opera ſua.Abacuc quoq; pro-
pheta inducit:Apparebit in finem,& non mētietur:ſi moram
fecerit,expecta eum,quia veniens veniet & non tardabit.Por

rò deus venire dicitur in morte ſingulorum, per iudicij exhi- A
bitionem & retributionem mercedis. Vnde apud Marcum le-
gitur: Vigilate, neſcitis enim quando dominus veniat, ſero an *Marci.13.*
media nocte, an gallicantu, an mane: ne cum venerit repente,
inueniat vos dormiẽtes. *Nolite ingemiſcere fratres in alterutrũ* *Galat.6.*
id eſt, vnus ex zelo amaro, ac diſplicentia paſſionata contra
alium, nullatenus ingemiſcat: ſed alter alterius onera portate:
& inuicẽ charitatiuè ac dulciter ſupportate. Vel nolite in al-
terutrũ ingemiſcere, id eſt, mutuo gemere & dolere propter
aduerſa quæ ſuſtinetis, quaſi iniuſtus ſit deus, qui fidelibus
tot aduerſa largitur: impios vero in hoc ſeculo proſperari
permittit. Imò vnus alium ad patientiam prouocet, & conſo-
letur in domino: quemadmodum ad Hebræos ſcribitur: Ad- *Hebr.13.*
hortamini voſmetipſos per ſingulos dies, vt non obduretur B
quis ex vobis fallacia peccati. Et alibi: Cõſideremus inuicem *Hebr.10.*
in prouocatione charitatis & bonorum operum. Ita fecerunt
ſeptem fratres Machabæi cum matre, qui ſe mutuo ad mar- *2.Mac.7.*
tyrium hortabantur, prout ſecundo Machab. plenius cõtine-
tur. Conformiter & nos debemus nos inuicem animare, accẽ-
dere, roborare, tanquã eiuſdem regis commilitones, eiuſdem
viæ ambulatores, eiſdẽ hoſtibus circũuallati, & ad eandẽ pa-
triã gradientes, quemadmodum ad Hebr. monet Apoſt. De- *Hebr.12.*
ponentes omne peccatum, per patientiã curramus ad propo-
ſitum nobis certamen, aſpicientes in Ieſum: qui propoſito ſibi
gaudio, ſuſtinuit crucem. Recogitate eum, qui talem ſuſtinuit
aduerſus ſemetipſum à peccatoribus contradictionem: vt non C
fatigemini animis veſtris. Nempe vt ait Gregorius: Nihil eſt *Gregor.*
quod non æquanimiter toleretur, ſi Chriſti paſſio ad memo-
riam reuocetur. Nolite igitur tam infideliter & inique in al-
terutrum ingemiſcere, *Vt non iudicemini* iudicio reproba-
tionis, id eſt, ne condemnemini. De quo iudicio ait Saluator:
Qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet vi- *Ioan.5.*
tam æternam: & in iudicium non venit. Apoſtolus quoque: Si *1.Cor.11.*
noſipſos diiudicaremus nõ vtiq; iudicaremur. *Ecce iudex an-*
te ianuam aſſiſtit id eſt, proximus adeſt, & adiuuare, iudicare,
& remunerare paratus eſt. Vnde in Apocalypſi loquitur: Ego *Apoc.1.*
ſto ad oſtium & pulſo. Veruntamen, quia ſancti patres non
ſolum verbo, ſed & exemplo nos docuerunt, Iacobus exem-
plo illorum hortatur nos ad patientiam indefinentem.

D *Exemplum accipite fratres exitus mali* id eſt, mortis quæ eſt malum pœnale. *Et longanimitatis* id eſt, longæ dilationis,ſeu expectationis cœleſtis retribuionis. *Laboris* qui in exerciti-
Pſal.16. tiis virtuoſis ſolet cõſiſtere. Propter quod ait vir ſanctus:Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras.Atque
1.Timo.2. Apoſtolus: Labora,inquit, ſicut bonus miles Chriſti Ieſu.

Et patientiæ id eſt, æquanimis tolerantiæ in aduerſis. *Prophetas qui loquuti ſunt in nomine domini* id eſt,ex diuino inſtinctu vere prophetauerunt hominibus:qui vtiq; prophetę quãuis eſſent viri tam ſancti & præelecti,nihilominus exitum malum,id eſt,violentam per martyrium mortem,multiplicemq; ſuſtinuerunt laborem, & erant valde patientes atque longanimes,vt patet de Abraham,Noe,Dauid,Eſaia,Hieremia, ac
E aliis.Vnde ad Hebræos.11.ait Apoſtolus:Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus, ſed à longe eas aſpicientes & ſalutãtes & confitentes, quia hoſpites &
Iudith.8. peregrini ſunt ſuper terram. Iudith quoq; aſſeruit: Sic Iſaac, ſic Iacob,Moſes,& omnes qui deo placuerunt,per multas tribulationes tranſierunt fideles. *Ecce beatificamus eos qui ſuſti-*
Math.5. *nuerunt* aduerſa patienter:ſicut etiam aſſerit Chriſtus: Beati qui perſequutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum,de quibus ſcriptum eſt in libro
Sap.3. Sapientiæ: Sapientiam ſanctorum laudant populi, & laudem eorum nunciat eccleſia: corpora eorum in pace ſepulta ſunt, & nomina eorum viuent in generationem & generationem.
Iob.5. In paucis vexati,in multis bene diſponentur. Et Iob ait:Bea-
F tus homo,qui corripitur à domino. *Sufferentiam Iob audiſtis.* id eſt, admirabilem patientiã eius:qui quãuis omnium ſit exemplar virtutum,præſertim tamen patientiæ forma eſt. Vn-
Tob.2. de de Tobia habetur: Hanc tentationem permiſit dominus euenire ei(puta Tobiæ)vt poſteris daretur exemplum patiẽtiæ eius, ſicut & ſancti Iob. *Et finem domini uidiſtis* id eſt, quàm gratioſe deus finaliter egit cum Iob,non ſolum poſt vitam præſentem, ſed etiam in ſeculo iſto eum remunerando. Vidiſtis per fidem, id eſt, ex ſacra libri eius hiſtoria credidi-
1.Cor.13. ſtis.De qua viſione Apoſtolus:Videmus,inquit,nunc per ſpeculum in ænigmate.Veruntamen quod dictum eſt, finem domini vidiſtis, cõmuniter de Chriſto exponitur: vt ſit ſenſus, Finem domini, id eſt, mortem Chriſti in cruce vidiſtis, quia

aſtantes

aſtantes ſuæ cruci fuiſtis tunc adhuc increduli, *Quoniam miſericors eſt dominus* in ſua natura, id eſt, naturaliter bonus & pius, non tamen compaſſionis affectum in deitatis ſuæ natura habens: imò quo ad hoc miſericors appellatur quantum ad ſimilitudinem effectus, non quoad veritatem affectus. *Et miſerator* in effectu. Hoc Iacobus dicit, Primo, quia electis ſuis deus in tribulationibus miſericordiſſime affuit, eos quoque eripuit, & glorioſiſſime coronauit. Secundo, quoniam ſumma miſericordia dei fuit, quòd proprium filium ſuum pro noſtra pati voluit ſalute. *Ante omnia autem fratres mei nolite iurare, neque per cœlum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentũ, Sit ergo ſermo ueſter, eſt, eſt: non, non: ut nõ ſub iudicio decidatis.* His conſonat quod in Matthæo loquitur Chriſtus: Ego dico vobis, non iurare omnino: neque per cœlum, neque per terram. Sit autem ſermo veſter eſt, eſt: non, nõ. ¶ Sed quomodo intelligenda ſunt iſta, cum in Deuteronomio dicatur: Dominum deum timebis, & per nomen eius iurabis? Et in Pſalmo: Laudabuntur omnes, qui iurant in eo, Itemque: Iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Secundo quoq; Paralipomenon: In omni corde ſuo iurauerunt domino, & inuenerunt eum. Helias quoque & Helizæus in libris Regum iuraſſe leguntur, dicendo: Viuit dominus in cuius conſpectu ſto hodie. Et Paulus in ſuis epiſtolis: Teſtis, inquiens, eſt mihi deus. Sed omnium horum ſolutio atque concordia patent ex eo quod ſcriptum eſt in Exodo: Non aſſumes nomen domini dei tui in vanũ. Non enim habebit inſontẽ dominus eũ, qui aſſumpſerit nomẽ domini dei ſui fruſtra. Chriſtus igitur & eius Apoſtolus Iacobus nõ abſolute prohibuerũt iurationem, ſed iurationem indiſcretam iniuſtam & falſam, & ne aſſueſcamus iurare. Et rurſus, quia frequentatio iurandi periculoſa eſt cum periurationi approximet. ¶ Præterea ſuper illud Hiere. Iurabis, viuit dominus, in veritate, & iudicio, & iuſtitia, ſcribit Hierony. quòd tres ſunt comites iuramenti, videlicet veritas, iudicium ſeu diſcretio, & iuſtitia, id eſt, iuſta & rationabilis cauſa. Quia hæc tria requiruntur ad hoc vt iuramentum ſit licitum: & quodcunq; eorum defuerit, erit illicitum iuramẽtum. Si enim veritas deſit, eſt falſa iuratio: ſi diſcretio, eſt temeraria & incauta. Si deſit iuſtitia, iuratio eſt iniqua, inutilis & leuis atq; vana: quia non ſubeſt ad iurandum rationa-

A — Eſdras in cõfeſſione. — B — Matth.5. — Deut.6. — Pſal.48. — Pſal.118. — 2.Par.2. — 3.Re.17. — 4.Reg.3. — Rom.1. — 2.Cor.1. — Philip.1. — C — 1.Timo.5. — Hiere.4. — Hierony.

D. rationabilis cauſa. Per creaturas vero ſecundum ſe cõſideratas non licet iurare, ſed inquãtum diuina veritas aut poteſtas relucet in eis. Si itaq; ipſa iuratio debitis virtutum circũſtantiis veſtiatur, vt ſcilicet fiat loco & tempore opportunis, cauſa rationabili exigente, debito fine, tunc eſt actus virtutis, quę latria appellatur, per quã cultus deo impenditur. Nam qui ſic iurat, deum honorat, quoniã præſupponit eum eſſe infallibilem veritatẽ, ac omnium rerum habere certiſſimã cognitionem, prouidentiamq; infallibilem. Qui vero aliter iurat, non excuſatur à culpa, quãuis quod iurat, ſit verum. Cedit nãque ad irreuerentiã omnipotentis & ſuperdigniſſimi dei, eum ſine rationabili cauſa & diſcretione, in teſtẽ veritatis verborũ E propriorum aſſumere. Cum ergo ita iurare ſit contra diuinũ præceptum, & per cõſequens ex ſuo genere peccatũ mortale, conſtat, quàm enormiter peccent, qui conſuetudinẽ habẽt iurandi, & qui iurant mendoſe, aut non implent quod iurauerunt, dũmodo iurauerint licite. Verũtamen ſupergrauiſſime peccant, & quaſi blaſphemi ſunt reputandi, qui per membra Chriſti, & inteſtina ipſius ſceleratiſſime iurãt. Idcirco in Eccleſiaſtico ſcribitur: Iurationi non aſſueſcat os tuum. Multi enim caſus in ea. Vir multũ iurãs replebitur iniquitate, & nõ deficiet de domo illius plaga. Vnde cũ Iacobus prohibuiſſet iurare, adiecit, Vt nõ ſub iudicio decidatis, id eſt, ne condẽnationis iudiciũ incurratis. ¶ Hinc dicit Albertus: Cum iurare non ſit aliud, q̃ deũ teſtẽ inuocare: idcirco primo ex parte rei, quæ iuramẽto firmatur, requiritur veritas. Secundo, ex parte F cauſæ, pro qua iuratur, debet eſſe neceſſitas. Iuramentũ quippe non debet fieri niſi pro iuſta & legitima cauſa. Tertio, ex parte iurãtis debet eſſe diſcretionis maturitas. Quia ne homo incurrat periurium, debet magnã cautelam ac maturitatẽ in iurãdo ſeruare: ne ex linguę lubricitate cõtingat eũ aliquãdo inordinate, aut falſe iurare. Sit igitur omnis homo verax ad iurãdum tardiſſimus, atq; tam verax ſemper in verbis ſuis, vt ſuo ſimplici verbo quaſi iuramẽto credatur: quod ſibi extat ſalubre, & aliis exẽplare. *Triſtatur aliquis ueſtrũ, oret æquo animo & pſallat.* De duplici triſtitia loquitur ſacra ſcriptura, videlicet de inordinata & ſeculari ac carnali triſtitia, quę eſt immoderata mœſtitia de tẽporali dãno, aut corpali incõmodo ſeu exteriori aduerſitate, de qua in Eccleſi. legitur: Triſtitiã lõge expelle

Eccli. 23.

Eccli. 30.

expelle à te. Multos enim occidit triſtitia, & nõ eſt vtilitas in ea. In prouer. quoque: Sicut tinea veſtimento, ita triſtitia nocet cordi. Alia eſt triſtitia ſpiritalis bona & ordinata, qua homo de propriis aut proximorum dolet peccatis, prǽſertim de inhonoratione & offenſa ſummi ac ſancti dei, vel de propria imperfectione, aut dilatione felicitatis perpetuæ. De qua Salomon ait: Cor ſapientum vbi triſtitia. Et Pſal. Tota die cõtriſtatus ingrediebar. Atque Apoſtolus ad Romanos: Triſtitia mihi magna eſt, & dolor continuus cordi meo, videlicet propter excæcationem Iudæorum. Et rurſus Apoſtolus vtranque triſtitiam iſtam tangit, dicendo: Quæ ſecundum deum eſt triſtitia, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſeculi autem triſtitia mortem operatur. Qui ergo triſtatur triſtitia inordinata, oret deum vt auferatur ab eo, & pſallat, quatenus pſallendo incipiat ſpiritaliter delectari, & à praua releuari mœſtitia, quæ non ſolum animæ, ſed & corpori præcipue nocet, naturã lædit, & vitam abbreuiat: iuxta illud in Prouerb. Spiritus triſtis exiccat oſſa, animus autẽ gaudens ætatem floridã facit. Porro qui triſtatur bona & virtuoſa triſtitia, oret deũ, vt cõſeruetur in ea, & pſallat ac ſpiritaliter iucundetur ex conſideratione dei, cœleſtiſq; præmij, & beneficiorum ac operũ Chriſti: quia & illa triſtitia, quanuis ſit bona, eſt tamen quandoq; interrumpenda per gaudium ſpiritale: ne homo ſe nimis deiiciat, aut affligat. ¶ Quidam hoc loco per triſtitiã intelligunt acediam, quæ eſt torpor & mœror de exercitio virtuoſo, ſeu de dei obſequio. Idcirco orare deũ debet qui acediæ vitio tangitur, vt ab ea protinus liberetur, & feruens alacerq; reddatur. Itaq; oratio & pſalmodia remedia ſunt contra triſtitiam & acediã. Eſt enim admirabilis virtus pſalmorum, & orationũ, & ex ſua natura habent mentem orantis ac pſallentis dulcedine quadã perfundere. Nã in pſalmis & orationibus homo attendit dei omnipotentiã, pietatẽ, liberalitatem, & perfectionem, propriã quoq; imperfectionẽ, & Chriſti myſteria: quorum conſideratio eſt iucunda, in quãtum veritas naturaliter eſt delectans. Per gratiam vero hæc dulcius ſapiunt. ¶ Angeli etiã ſancti orantibus pſallentibuſque aſſiſtunt, & eos exhilarant. Hinc ait Pſal. Exultabunt labia mea cum cantauero tibi. Et Gregorius: Dum vox pſalmodiæ per intentionem cordis agitur, tunc aut prophetica

Margin: A — *Prou. 25.* — *Eccle. 7.* — *Pſal. 37.* — *Roma. 9.* — *2. Cor. 7.* — B — *Prouer. 17.* — C — *Pſal. 70.* — *Gregor.*

D mySteria reuelantur,aut compũctionis gratia inſpiratur. Itaque qui triſtatur,non ſe ad carnales,vileſq; conſolationes effundat,non murmuret,nec loquacitatibus vacet, nec puſillanimis efficiatur,neq; à bonis ceſſet operibus: ſed faciat quod eſt in ſe,& oret ac pſallat:quanuis in hoc ſpiritualem non experiatur ſaporem.Imò deũ pro ſpiritali conſolatione ſtabiliter deprecetur,& eam longanimiter præſtoletur:ſicq; eam citius obtinebit,ſecundũ quod apud Tobiam dicitur deo:Non delecteris in perditionibus noſtris. Quia poſt tempeſtatem tranquillum facis,& poſt fletum exultationem infundis. Cõſequenter Apoſtolus Iacobus conſulit grauiter ægrotãti. *Infirmatur quis in uobis,* id eſt ſi aliquis veſtrum grauiter infirmatur,ita,vt probabiliter exiſtimetur cito moriturus, *Inducat presbyteros eccleſiæ,* id eſt,ſacerdotes faciat ſibi adduci: ſi plures ſint ibi presbyteri, & conuenienter poſſint haberi: vt multorũ oratione infirmus copioſius adiuuetur. Sufficit tamẽ vnus ſacerdos ad vngendum, imo quanuis plures adducantur & aſſint,tamen ab vno fit vnctio. ¶Iſtud autem ſacramẽtum extremæ vnctionis eſt exeũtium, *Et orent ſuper eum,* id eſt, omnes inuocent miſericordiam dei ſuper infirmum. *Vngentes eum oleo,* conſecrato, ex debita materia confecto: ita tamen quod vnus faciat vnctionem realiter, & alij ſuo modo cooperentur *In nomine domini,* hoc refertur ad vngẽtes. vnctio enim fieri debet ſub certa & congrua forma verborũ, & nunc communiter fit cum inuocatione nominis dei ſeu pietatis diuinæ, per modum orationis, cum dicitur: Per iſtam

F vnctionem, & ſuam piiſſimam miſericordiam indulgeat tibi deus,quicquid peccaſti per viſum,&c. *Et oratio fidei,* id eſt,oratio vngentis facta in fide catholica, atque ex fide procedẽs *Saluabit infirmum,* id eſt,ad ſalutem cooperabitur ei,præſertim virtute ſacramenti. Quoniam ſacramenta euangelicæ legis ſunt medicinalia vaſa,gratiæ contentiua, & effectiua ſalutis: quia efficiunt quod deſignãt. *Et alleuiabit eum dominus* à corporis infirmitate, illam tollendo, aut minuendo. *Et ſi in peccatis ſit,dimittentur ei,* quia virtute huius ſacramẽti venialia dimittuntur, contra quæ creditur inſtitutum,& etiam cætera,de quibus nõ recordatur. ¶Itaque ad ſacramentum extremæ vnctionis, quinque de neceſſitate concurrunt. Primum,quod vnctionem faciens,ſit ſacerdos. Secundum eſt intentio

Tobiæ.3.

Sacramẽta euãgelicæ legis quid præſtent.

Vnctionis extremæ neceſſaria

tentio eius. Tertium materia, vtpote oleum infirmorũ. Quartum eſt forma verborum. Quintum locus inungendi. Poteſt & ſextum addi, quoniam à ſolis epiſcopis poteſt hoc oleum conſecrari ſeu confici. Nec datur ſacramentum hoc niſi adultis, qui venialia habere videntur. ¶ Porro effectus huius ſacramenti eſt multiplex: vtpote duplex ſanitas, ſcilicet ſpiritualis, quæ eſt liberatio à ſpirituali infirmitate, contracta ex mortalibus venialibusque peccatis: eſtque infirmitas illa quędam debilitas ad actum virtutis. Hinc dicitur ſacramentum hoc inſtitutum contra reliquias peccatorum. Sanat quoque à venialibus: quæ inuenit in eo, qui vngitur. Secunda eſt ſanitas corporalis, quam cauſat in parte aut toto, ſi expediat ad ſalutem, nec obex ponatur. Cauſat etiã ſacramentũ hoc quãdam ſpiritalem lætitiã, & valet ad continuandã deuotionẽ, atque ad celeriorem ingreſſum in patriã. Et quia ad remiſſionem peccatorum actualium mortalium requiritur ſacramẽtalis confeſſio, in facto vel propoſito, ſine qua non eſt quis aptus ſacramentũ extremæ vnctionis ſuſcipere, ſubditur. *Confitemini ergo alterutrum peccata ueſtra,* id eſt, vnus alteri propria peccata confiteantur. ¶ Veruntamen ſacramentalis cõfeſſio ſoli facienda eſt ſacerdoti, tamen in caſu neceſſitatis, poteſt non ſacerdoti confeſſio fieri, de quibuſcunque peccatis: quæ tamen confeſſio non eſt perfectè ſacramentalis, eſtque reiteranda ſeu ſacerdoti poſtmodum facienda, ſi ad hoc detur facultas. Venialium vero confeſſio poteſt alterutrum, non ſacerdotibus fieri, cũ non ſit de neceſſitate ſalutis. Quæ omnia ſuper quartum Sententiarum doctores declarãt. Hinc Beda hic ſcribit: Quotidiana leuiaque peccata alterutrum coæqualibus confiteamur: grauiorem vero lepram, id eſt, mortalia ſacerdoti pandamus. Nec hoc ſic intelligendum eſt, quaſi non debeamus venialia ſacerdotibus confiteri: ſed quia non ita neceſſarium eſt eã ſacerdotibus confiteri, ſicut mortalia. *Et orate pro inuicem ut ſaluemini,* Hoc nãq; exigit charitas, qua proximorũ tenemur deſiderare ac procurare ſalutẽ, quemadmodũ propriã. ¶ Oratio quippe deſiderij eſt interpres. Hinc Chriſtus orationem quã docuit, in plurali formauit, inſinuãs vt pro ꝓximis, ſicut pro nobiſipſis oremus: ita, vt interdũ eadẽ oratio pro ſe aliisq; fundatur: interdũ vero oret quis, nunc pro ſe & ſpecialibus indigentiis ſuis, nũc pro alıis,

A

B

Epiſt.

C

Matth. 6.

D aliis, & præſertim pro communi bono eccleſiæ, pro reformatione eius in omnibus, pro parentibus, propinquis, commiſſis & benefactoribus, pro cunctis fidelibus defunctis, pro viuis ac mortuis, pro vniuerſorum ſalute, & infidelium conuerſione. Qui enim pro omnibus orat, particeps eſt omnium bonorum quæ fiunt: & bonum quanto communius, tanto diuinius perhibetur. Hinc debet vnuſquiſque orationes aliorum humiliter ac feruenter appetere, & eos vt pro ſe orent rogare. Quo enim alios humilius atque feruentius vt pro nobis orẽt rogamus, eo capaciores efficimur fructus orationis illorum. Potiſſime tamen hominum deuotorũ & notabiliter virtuoſorum eſt appetenda oratio. Propter quod ſubditur, *Multum enim ualet deprecatio iuſti aſſidua.* Iuſtus nanque eſt dei amicus

E eiuſque filius adoptiuus, & ei conſimilis atque amabilis.

Pſal.10. Siquidem iuſtus dominus, & iuſtitias dilexit. Amicorum au-

Eccli.35. tem eſt eadem velle & nolle. Idcirco ſcriptum eſt: Oratio iu-

Pſal.144. ſti penetrat cœlos. Itemque: Voluntatem timentium ſe faciet, &c. Et bene ait Apoſt. quod aſſidua iuſti oratio valeat multũ, ſeu magni vigoris ac meriti ſeu præcipuæ exaudibilitatis ſit apud deum: quia vna conditio ad orationis exaudibilitatem

Luc.18. requiſita eſt, vt ſit perſeuerans. Propter qđ ait Saluator: Oportet ſemper orare, & nõ deficere. ¶ Porro orationes miniſtrorum eccleſiæ, quamuis iniuſtorum, tamen in perſona eccleſiæ fuſæ quandam efficaciam ſortiuntur pro plebe. Quod autem

3.Reg.19. multum valeat iuſtorum oratio, probat exemplo, *Helias homo erat, ſimilis nobis, paſſibilis,* id eſt mortalis, qui & timore

F mortis fugit à facie Iezebel, *Et oratione orauit,* iſta eſt proprietas idiomatis Hebræorum per talem ingeminationem effari, ſicut in Eſaia: Diſſipatione diſſipabitur terra, agitatione agitabitur terra, confractione confringetur terra. Vel ideo ait, oratione orauit: quoniam vna oratione impetrauit, quod ſubditur: vt Beda hic loquitur. Itaque oratione orauit. *Vt non plueret ſuper terram,* decem tribuum Iſraël, propter eorum facinora, videlicet idololatrias regis eorum, & ipſorum. Hoc enim orauit Helias zelo iuſtitiæ, vt per aduerſa retraherentur à vitiis vexatione edocti. *Et non plu-*

3.Reg.7. *it annos tres & menſes ſex,* Iſta hiſtoria tertio Regum diffuſe deſcribitur, *Et rurſus orauit, & cœlum dedit pluuiam.* Cum enim vidiſſet eos humiliatos & nimis afflictos, condoluit eis,

orans

orans deum vt pluuiam condonaret. *Deditque cœlum pluuias,* id eſt, ſua virtute influentiali concurrit ad hoc. *Fratres mei, ſi quis ex uobis errauerit à ueritate,* id eſt, aliquis veſtrum à fidei rectitudine, aut à veritate doctrinæ, vitæ, ſiue iuſtitiæ declinauerit, *Et conuerterit quis eum,* per veram informationem, charitatiuam exhortationem, iuſtam increpationem, fraternam correptionem. *Scire debet, quoniam qui cõuerti fecerit peccatorem ab errore uiæ ſuæ,* id eſt à via perditionis, ad viam ſalutis, ſeu obſeruantiam præceptorum, reduxerit, *Saluabit animam eius à morte,* id eſt, à condemnatione gehennæ, quæ eſt mors æternæ miſeriæ, animam peccatoris cõuerſi præſeruabit ac eruet. Reuocando enim eum à culpa eruit eum à pœna perpetua, *Et operit multitudinem peccatorum,* id eſt, peccata peccatoris conuerſi facit ſic tegi, vt à iudice ſummo non videantur ad condemnandum. Nempe per hoc, quod peccatorem ad contritionem & emendationem inducit, cooperatur ad remiſſionem culparum illius: quæ remiſſio eſt peccatorum opertio ſiue tectio, vel deletio: iuxta illud: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Aliqui textus habent: Saluabit animam ſuam à morte. Quia qui alium ex charitate admonet, corripit & conuertit, ſibiipſi maximum præmium promeretur: & charitatis ſuæ feruore quotidiana & propria ſua incendit peccata, dimittunturque ei. Imò & præteritorum ſuorum exceſſuum obtinet remiſſionem quantum ad pœnam, omnino aut partim, ſecundum quod charitatis feruor fuerit in eo maior aut minor. Idcirco in Prouerbiis ſcribitur: Vniuerſa delicta operit charitas. Et princeps Apoſt. Charitas (inquit) operit multitudinem peccatorum. Idcirco de beatiſſima Magdalena locutus eſt dominus: Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam dilexit mundum. Veruntamen ſi quis impie viuens, non agens quod docet, prædicare præſumpſerit, & prædicando quoſdam quaſi conuertens, ſua peccata ſibi indulgeri non promeretur. Imò grauius peccat, & ſuas transgreſſiones multiplicat, prædicationis officium indigne exercens. ¶Ex præinductis demum ſancti Apoſtoli Iacobi verbis docemur, quàm ſalubre & magnũ ſit apud deum, peccantes fraterne corripere, pie inſtruere, charitatiue conuertere. Nam vt Diuinus Dionyſius faſſus eſt: Omniũ diuinorũ diuiniſſimum

A B *Pſal. 31.* C *Prou. 10.* *1. Pet. 4.* *Luc. 7.* *Diony.*

D. diuiniſſimum eſt deo cooperari in conuerſione iniquorum ad eum. Atq; vt aſſerit Auguſt. Ille in charitate dei eſt perfectior, qui ad eius amorem plures conuertit. Gratiſſimumque deo ſacrificium zelus eſt animarum. Et ſicut Chriſtus grauiorem pati non poteſt perſecutionem, quàm vt quis verbo aut exemplo, animas ſuo ſanguine liberatas, ab ipſo auertat: ſic ampliorem honorationem ei impendere non valemus, quàm animas deuiantes conuertendo ad ipſum. Fraternam ergo correptionem ad quam omnes tenentur, inquantum eſt charitatis effectus, efficaciter ac diſcrete cum omni feruore & humilitate exerceamus, errãtes & lapſos erigamus pro poſſe & informemus. Taliterque viuamus, & tam timorate, ac fructuoſe iugiter conuerſemur, vt alios corripere, informare, conuertere, ſimus idonei. Nec verbis duntaxat, ſed oratione quoque & exemplo, pro aliorũ conuerſione conemur. Imò pro illis oremus inſtãtius, quos incorrigibiliores cõſpicimus. Deficiente quippe humana virtute, ad omnipotentis auxilium ſerioſius eſt cõfugiendum. ¶ Poſtremo, vt in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt, Vnicuique deus mandauit de proximo ſuo, vt eripiat eum ab omni iniquo. Errori quoque cui non reſiſtitur, conſentitur. Zelo ergo diuini honoris ac fraternæ ſalutis ſimus ſemper accenſi. Cumque anima ſit incomparabiliter corpore præſtantior, & æterna felicitas omni temporali ſanitate inęſtimabiliter deſiderabilior, infernaliſque mors omni corporali præſentis vitę lãguore formidabilior: propterea incomparabiliter ſolicitiores operoſioreſque ſimus pro cõuerſione & ſalute animarum errantium proximorum, quàm pro curatione corporũ aut releuamine corporalium incommodorum illorum: vt ſit in omnibus noſtra charitas ordinata. Nec dubium, quin omnia iſta ad prelatos ac præſidentes potiſſime ſpectẽt. Omni igitur modo poſſibili, pro propria ac proximorũ laboremus ſalute. Ad laudem & gloriam omnipotentis, qui eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus, Amen.

[Margin: Auguſt. — Grego. — E — Eccli. 17. — F]

D. DIO-

D. DIONYSII CARTHVſiani in primam Epiſtolam beati Petri Apoſtoli. A

ENARRATIO.

Cap. I. *Petrus Apoſtolus Ieſu Chriſti.* ARTIC. I.

PETRVS *Apoſtolus Ieſu Chriſti.*
Quanuis princeps paſtorum vni-
genitus dei Ieſus Chriſtus, increa-
ta & æterna ſapiẽtia dei patris, glo
rioſiſſimum Petrum toti & vniuer- B
ſali prætulerit militanti eccleſiæ,
plenum, ſummum ac generalem
ſuum vicarium conſtituens eum in
terra, dicendo: Paſce oues meas: ni- *Ioan. 21.*
hilominus dicitur ſacratiſſim⁹ Pe-
trus ſpecialiter Iudæorum fuiſſe apoſtolus. Iuxta illud ad Ga
latas: Qui operatus eſt Petro in apoſtolatũ circuncifionis, ope *Galat. 2.*
ratus eſt & mihi inter gentes. Quemadmodum enim Iacobus
conſtitutus eſt Hieroſolymitanorum Chriſtianorum primus
epiſcopus: ſic Petrus omnium in Iudæa, Samaria, Galilæa, ac
alibi Iudæorũ inſtructioni, conuerſioni, gubernationi fuit ſpe
cialiter deſuper deputatus atque intentus. Hinc, vt apoſtola- C
tus ſui officiũ digne proſequeretur, duas conuerſis Iudæis ſcri
pſit epiſtolas. Itaque in primæ ſuæ epiſtolę ait exordio, Petrus
apoſto. Ieſu Chriſti. Porro in exordio ſecundæ ſuæ epiſtolæ
ait, Symon Petrus. Cur ergo non exprimit nomen ſuum vtrũ-
que in principio huius epiſtolæ, quemadmodum in illius? Et
cur in vtriuſq; initio vocat ſe Petrum, magis quàm Symonẽ?
An forſan quia hoc nomẽ Petrus dulcius ſapuit ſibi, & magis
gloriabatur de illo in domino, eo quod dominus Chriſtus il-
lud proprio ſibi impoſuerit ore, Tu es (inquiẽs) Petrus. Tamẽ
vt in Marco legitur, hoc nomen impoſuit ei Chriſtus in mon- *Marc. 3.*
te, quando ordinauit duodecim apoſtolos. Denique cum Pe-
trus princeps apoſtolorum eſſet, hoc humilitatis fuit, quod ſe

ſimpliciter

D ſimpliciter nominauit apoſtolũ. Itaque Petrus Chriſti apoſt. ſcribit, *Electis aduenis* ſecundũ Bedam, Aduenæ latine græce dicuntur proſelyti, quo nomine appellabant Iudæi eos, qui ex gentilitate ad Iudaiſmum erant conuerſi: ſicut iam nuncupantur neophyti, qui infidelitate relicta, ad Chriſtianiſmum conuertuntur. De illorum autem aduenarum ſeu proſelytorũ numero fuerunt nonnulli qui in die ſacratiſſimo Pẽtecoſtes, Petro prædicante, crediderunt in Chriſtũ. Iuxta illud Actuũ, Iudæi quoque & proſelyti. His ergo ſecundum Bedam, ſcripſit Petrus ambas ſuas epiſtolas, quod etiã Gloſſa ac alij proteſtantur. Veruntamen verius reor, quod non eis dũtaxat, ſed vniuerſis Iudæis ad Chriſtum conuerſis ſcripſit: quemadmodum Iacobus: ſiue ante ſuſceptionem iudaiſmi fuerunt gentiles, ſiue non. Omnium nãque generaliter habuit curam, charitatem, & prælationem. Indiguerũtque omnes exhortatione, inſtructione, & conſolatione ſummi Apoſtoli. ¶ Denique aduenæ non ſolum dicuntur proſelyti, cum. 1. Paralipomenõ ſanctus Dauid loquatur ad dominũ: Peregrini ſumus coram te & aduenæ, ſicut omnes patres noſtri. Et Pſalmiſta: Ne ſileas (inquit) quoniã aduena ego ſum apud te. Omnes etenim Chriſtiani viatores & aduenæ vocãtur, quia ad veram & cœleſtem atque perpetuam patriam tendunt, & in ſeculo iſto tanquam in exilio, in terra aliena, in via lachrymarumque valle degũt. Prout ad Hebræos loquitur Paulus de veteribus ſanctis, Iuxta fidẽ defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus: ſed eas à lõge aſpicientes & ſalutantes & cõfitentes, quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram: qui enim hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere. Igitur iuxta hanc aduenæ ſignificationem, ſanctiſſimus princeps apoſtolici ordinis, vniuerſos ex Iudaiſmo ad Chriſtum conuerſos vocat aduenas, id eſt, in ſeculo iſto peregrinos, viatores & exules. Iuxta illud ad Hebræos: Non habemus hic permanentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus. Et recte ſic nominat eos, vt implicite commoneat eos, non iuxta conſuetudinem legis Moſaicæ, terrena bona, ſed cœleſtia præmia expectare, appetere, atque accedere. ¶ Vocat quoq; eos electos aduenas, quia præ cæteris ad Euangelicæ legis fidẽ & gratiam erant diuinitus prǽordinati, vocati, perducti. Erant ſiquidem de electis illis reliquiis de quibus Eſaïas prædixit, Si fuerit numerus filiorũ Iſraël quaſi arena

E (margin, at "les, ſiue non")
1. Par. 29.
Pſalm. 38.
Hebr. 11.
F (margin, at "ſignificant")
Hebr. 13.
Eſa. 10.

arena maris,reliquiæ ex eis ſaluæ fient.De quibus ad Roma. A
inter cætera dicitur:Reliquiæ ſecundũ electionem gratiæ dei *Roma.9.*
ſaluæ factæ ſunt.Itaq; electis aduenis *Diſperſionis Ponti,Gala-* *Roma.11.*
tiæ,Cappadociæ,Aſiæ,& Bithiniæ id eſt,diſgregationis factę per
regiones hîc nominatas quæ pertinebant ad Græciã ſecũdum
Bedã & Gloſſam.Iudæi quippe extra fines propriæ terrę erãt
per totũ mũdum diſperſi,quorũ multi in præfatis prouinciis,
ſcilicet Põto,Galatia,& cæteris,habitabãt,& quidam eorũ ad
tempus in Hieruſalem morabantur. Cũque credidiſſent,tan-
dem à Iudæis incredulis ſunt expulſi.Stephano lapidato,vt le-
gitur in Actis. ¶Porro quod ſequitur,ſecũdũ præſcientiã dei *Act.7.*
patris,refertur ad illud,electis aduenis: quia electi fuerũt ſe-
cundum præſcientiã,id eſt,prædeſtinationẽ dei patris,vtpote
omnipotẽtis ac ſapiẽtiſſimi creatoris,qui eſt deus vnus ac tri- B
nus:de quo in Deute.habetur:Nũquid non ipſe eſt pater tuus
qui poſſedit te,& fecit,& creauit te?Itaq; electis aduenis,ſecũ *Deute.32.*
dum præſcientiã dei,hoc eſt,ſecundũ quod à deo prędeſtinati
fuerũt,ſeu præordinati ad vitã gratiæ in præſenti,& ad vitam
glorię in futuro,qui etiã vnum ad maiorẽ beatitudinẽ præor-
dinauit,q̃ alium.Sumitur ergo hoc loco electio,pro prædeſti-
natione,quemadmodũ etiã ad Ro.vbi dicitur, Quos præſci- *Roma.8.*
uit,& prædeſtinauit cõformes fieri imaginis filij ſui.In gene-
rali autẽ modo loquẽdi,præſcientia refertur ad reprobos, qui
idcirco vocãtur præſciti,hoc eſt,ad dãnationẽ ſeu dãnari præ-
cogniti.Præcognitio enim electorũ ad gloriã propriæ præde-
ſtinatio appellatur.Propterea nomẽ præſciẽtiæ reprobis depu
tatur *In ſanctificationẽ ſpiritus* vel,vt aliqui textus habent,in C
ſanctificatione ſpiritus, *In obediẽtiã & aſperſionẽ ſanguinis Ieſu*
Chriſti & condependẽt hæc omnia ſibi inuicẽ & ad ſuperiora,
vt ſit ſenſus:Electis aduenis ſecundũ præſcientiã dei patris tẽ-
dentẽ in ſanctificationẽ ſpiritus,id eſt,ad hoc vt electi per gra
tiam ſpiritus ſancti purgẽtur ab omni peccato,atq; virtutibus
decorentur,quod primo fit in baptiſmo.Iſta autem ſanctifica-
tio eſt prædeſtinationis effectus,& appropriatur ſpiritui ſan-
cto,eo quod proprie opus ſit charitatis,pietatis,& liberalita-
tis,quæ ſpiritui ſancto appropriãtur.Tamen quod dicitur,ſpi
ritus, poſſet referri ad ſpiritum creatum, vtpote animam ra-
tionalem,quæ in baptiſmo ſanctificatur,& proprie eſt gratiæ
ac virtutis ſubiectum. Si vero legatur in ſanctificatione ſpi-
ritus,

D ritus,ſenſus eſt,quod præſcientia dei circa electos in præfata baptiſmali ſanctificatione,tãquam per ſuum effectum eſt declarata. Vel ſenſus eſt iſte,quod præfati aduenę fuerunt electi ſecundum præſcientiam dei in ſanctificatione ſpiritus, id eſt, per hoc quod à ſpiritu ſãcto ſanctificati ſunt in baptiſmo,manifeſtata eſt à deo eorum electio. Et quia ſanctificatio baptiſmalis ordinatur ad hoc, vt baptizati de cætero viuant iuxta euangelium Chriſti, obediendo eius præceptis: hinc additur, in obedientiam Ieſu Chriſti. Interponitur tamẽ hoc verbum, & aſperſionem ſanguinis: quia baptiſmus,ſicut & cætera ſacramenta, à Chriſti paſſione ſuam ſortitur virtutem: & ita fideles ſuſcipiendo baptiſmum aut cætera ſacramenta, ſanguine Chriſti ſpiritaliter aſpergũtur ac perfundũtur, per hoc quod

E meriti paſſionis Chriſti fiunt participes, cuius meriti effectus eſt ſanctificatio iam præfata, Vnde per ſacramenta eccleſiæ meritum paſſionis Chriſti dicitur hominibus applicari, hoc eſt,diuinitus communicari ſeu impertiri.Propter quod in Apocalypſi aſſeritur,Chriſtus dilexit nos, & lauit nos à pecca-

Apoc.1. tis noſtris in ſanguine ſuo.Sicque quod apoſtolus ait in aſper-

Exod.12. ſionem,dicitur iuxta conſuetudinẽ veteris teſtamenti: in quo quæ ſanctificanda erant, hoſtiarum ſanguine aſpergebantur. Denique quod ait, in aſperſionem ſanguinis Chriſti, ſic poteſt intelligi, Quoniam Chriſtus præcepit vt fideles ſuum in ſacramento accipiant ſanguinem. Ait enim: Niſi manducaue-

Ioan.6. ritis carnẽ filij hominis,& biberitis eius ſanguinem, nõ habebitis vitam in vobis. *Gratia uobis & pax multiplicetur.* Duplex

F ponitur gratia,ſcilicet gratia gratũ faciens,& gratia gratis da-

Gratiam duplicem eſſe. ta Gratia gratum faciens,eſt habitus ſupernaturalis,infuſus, eſſentiam rationalis animæ immediate perficiens,& eã in eſſe ſupernaturali,deo accepto, atque ad promerendum vitam æternam idoneo, ponens. Quemadmodum enim ad operationes naturales exercendas,fit homo idoneus per formam ſubſtantialem ac naturalem,ſeu animam rationalem: ita ad actiones meritorias deo acceptas, fit homo potens, dignus & aptus per formam hanc ſupernaturalem,videlicet gratiam gratumfacientem. Et ſicut neceſſe eſt,vt antequam homo operetur naturales operationes, conſtituatur in eſſe naturali ſpecifico: ſic antequam faciat actiones meritorias, oportet, vt in quodam ſupernaturali eſſe ponatur: quod directe ac primo per gratiã

gratumfa-

gratum facientem efficitur. Eſt autẽ hæc diuinæ eſſentię quædam ſupernaturalis ſimilitudo, & luminis gloriæ inchoatio, ac omnium meritoriarum actionum fontana origo, ramificãs in habitus virtutum atque donorum. Quidam vero putãt, hãc gratiam realiter idem eſſe, quod virtutem infuſam, potiſſime charitatem: ſed prætacta poſitio verior ſubtiliorque cenſetur, imò & diuini Dionyſij documentis conformior, prout Thomas inducit. Indigemus ergo in primis hac gratia, quoniã actiones noſtræ deo acceptæ & meritoriæ nequeũt eſſe, niſi primo noſipſi ſimus deo accepti, quod per gratiæ huius infuſionẽ conſequimur: per quam & deo ſupernaturaliter aſſimilamur atque amabiles reddimur. Idcirco ſcriptũ eſt: Reſpexit deus ad Abel, & ad munera eius. ¶ In quibus verbis pẽſandum eſt, quod primo dicitur deus reſpexiſſe ad Abel, deinde ad munera eius. ¶ Porro gratia gratis data, proprie dicitur ſupernaturale donũ, pro aliorum vtilitate alicui deſuper datũ, dicente Apoſtolo Paulo: Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Verũtamen gratia gratumfaciens & gratia gratis data frequenter extenſius, quàm nunc dictum eſt, accipiũtur, ita, vt omnis habitus virtuoſus, omnis virtus infuſa, omne donum ſpiritus ſancti, loquendo de ſeptem donis, omniſque actus meritorius, gratia gratumfaciẽs appelletur, & quicquid ad gratiam ſic acceptam atque ad ſalutem diſponit & cõfert, gratia gratis data vocetur. Orat ergo princeps Apoſtolorum, vt gratia nobis multiplicetur, id eſt, multipliciter infundatur, augeatur, & conſeruetur: quatenus in vtraque gratia concreſcamus, ac perficiamur à domino: cuius directione, ope, & excitatione, aſſiſtentia, & conſeruatione, inceſſabiliter indigemus. Non enim ſufficientes ſumus cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis: ſed deus eſt, qui operatur in nobis & velle & perficere. Cui loquitur Eſa. Omnia opera noſtra operatus es in nobis. Siquidem in omni actione meritoria exequenda, ſeu producenda, egemus actuali motione ſpiritus ſancti: quæ etiam motio, excitatio, ſiue vibratio nomine gratiæ hoc loco poteſt intelligi. ¶ Præterea orat archiapoſtolus, vt pax nobis multiplicetur, id eſt, abundanter ac multipliciter diuinitus detur, & conſeruetur, videlicet pax pectoris, quæ eſt tranquillitas mentis in deo: pax temporis, quæ eſt quies ab exterioribus impugnationibus: & pax æternitatis, quæ eſt tranquilliſ-

Marginalia: A — *Gene.4.* — B — *1.Cor.12.* — C — *2.Corin.3.* — *Eſa.26.* — *Pax multiplex.*

D ſima quies beatorum in patria, imperturbatumque gaudium eorum in deo. Quantumcunque autem forinſecus impugnemur aut corporaliter moleſtemur, ſemper tamen pro poſſe conemur pacem pectoris conſeruare, vt tranquilletur in deo cor noſtrum, & ſpiritaliter gaudeat in aduerſis. De qua pace

Pſal.118. ait Pſalmiſta: Pax multa diligentibus legem tuam. Qui enim diuinæ legis præcepta amoroſe cuſtodiunt, mentis inquietudinem vincunt in omni euentu, in proſperis ſcilicet & aduerſis in deo ſe figunt, ac bene agendo gloriantur in domino: eſtque in eis corpus ſubditum animæ, ſenſualitas rationi, ratio deo: ex qua optima ordinatione conſurgit, & manet in eis pax pectoris: quæ ab Auguſtino vocatur trãquillitas ordinis.

Eſa.32. De qua Eſaias prophetauit: Et erit opus iuſtitiæ pax. Ad quã

E hortatur nos Paulus ad Romanos dicendo, Iuſtificati ex fide

Roma.5. pacẽ habeamus ad deum. ¶ Cõſequenter beatiſſimus Petrus

Epiſtola. incipit epiſtolæ ſuæ narrationẽ ſiue tractatũ *Benedictus deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti* Deus altiſſimus & æternus dicitur benedictus, quoniam in ſeipſo veriſſime ſanctus, glorioſus, atque perfectus eſt, omni laude, & honorificentia ſuperdigniſſimus. totiusq; benedictionis, hoc eſt, omnis gratiæ omniſque boni collator & conſeruator. Itaque benedictus deus, id eſt, in ſeipſo æternaliter ſanctus eſt: & benedicatur, laude-

F tur, ac honorificetur ab vniuerſis. De quo in Daniele legitur:

Daniel.3. Benedictus es domine deus patrum noſtrorum, & laudabilis

Eccl.43. & ſuperexaltatus in ſecula. In Eccleſiaſtico quoque: Benedicentes dominum, exaltate eum quantum poteſtis. Maior eſt enim omni laude. Exaltantes eum replemini virtute, ne laboretis. Non enim peruenietis. Præterea quod ait, benedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, ad eãdem poteſt referri perſonam: vt pater æternus dicatur deus Chriſti ſecundum ſuam humanitatem, & pater ipſius ſecundum ipſius dei-

Ioan.20. tatem, & generationem æternam. Vnde & Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam locutus eſt, Aſcendo ad patrem meum, & patrem veſtrum: deum meum, & deum veſtrum. Rurſus quod ait benedictus deus, ad totam ſuperbenedictam poteſt trinitatem referri: quæ eſt vnus omnium deus, creator, ac dominus *Qui ſecundum magnam miſericordiam ſuam* quæ vere immenſa eſt & naturalis proprietas eius: cui proprium eſt miſereri ſemper & parcere *Regenerauit nos in ſpem viuam* id eſt, ſpem

ſpem æternæ ſalutis formatam, ſeu charitate ornatam nobis A
infudit, quãdo nos ſpiritaliter regenerauit in fonte baptiſmatis, ſeu in conuerſione noſtræ mentis ad eum, & infuſione gratiæ ſpiritalis. De qua regeneratione ait Chriſtus: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, nõ poteſt introire in regnum dei. Vel ſic: Regenerauit nos in ſpem viuam, id eſt, per infuſionem gratiæ nos ſpiritaliter regenerando infudit & cõtulit nobis efficacem felicitatis æternę fiduciam. Fides enim, ſpes, & charitas, infuſioni gratiæ ſeu ſpiritali regenerationi inſeparabiliter ſunt connexæ. *Per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis* id eſt, per fidem & manifeſtationem reſurrectionis Chriſti, qua reſurrexit de loco & numero mortuorum. Nempe per hoc quod deus pater ſuſcitauit Chriſtũ à morte, & ſuæ reſurrectionis fidem, ac declarationem nobis donauit, & largitus eſt cunctis fidelibus ſpem plenæ glorificationis in anima & corpore, Quoniam caput membra ſequuntur, & dominum ſerui. Per reſurrectionem etiã Chriſti recuperata fuit fides in eius diſcipulis, quã in ſua perdiderant paſſione. Hinc ait Alber. Chriſtus eſt caput noſtrum, de ratione autem capitis eſt influere ſenſum ac motum in membra. Cum ergo Chriſtus reſurrexerit, oportet nos ſuæ reurrectionis eſſe participes. Cum enim eiuſdem naturæ ſint caput & membra, oportet quod ſicut Adam peccante omnes cecidimus, quoniam ipſe fuit principium totius noſtræ corporalis originis: ſic Chriſto reſurgente omnes reſurgamus, cũ ipſe ſit caput atque principium totius noſtræ ſpiritualis regenerationis. Hinc ad Corinthios ſcribit Apoſtolus, Quoniamquidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. De hac etiam loquitur Thomas in tertia parte Summæ ſuæ. In omni genere primnm eſt cauſa ſecundorum in eodem genere, ſicut primum lucidum eſt cauſa lucis in aliis. Cum ergo ſit Chriſtus primitiæ reſurgentium, & primus propria virtute reſurgens ex mortuis: conſtat, quod eius reſurrectio cauſa ſit noſtræ reſurrectionis: cauſa inquam ſecundaria, inſtrumentalis, & exemplaris. Paſſio quoque Chriſti eſt cauſa meritoria noſtræ reſurrectionis, ſed omnipotentia ſuæ diuinitatis eſt cauſa prima principalis & eſſentialis reſurrectionis noſtræ, tam ſpiritalis quàm corporalis.

Margin: *Ioan.3.* B *Ephe.5.* C *1.Corin.15.*

Roma.4. Hinc dicitur ad Roma. Mortuus eſt propter delicta noſtra,&
D reſurrexit propter iuſtificationem noſtram,vt ſcilicet conuerteremur & crederemus in eum:quod niſi ipſe reſurrexiſſet, nõ feciſſemus.Regenerauit itaque nos in ſpem viuam,per Chriſti reſurrectionem, *in hæreditatem incorruptibilem* id eſt, ad hoc, vt per fidem & ſpem viuam obtineamus poſt vitam præſentem hæreditatem cœleſtem, quæ eſt beatitudo æterna, in quam tendit ſpes tãquam in obiectum, hæreditatem inquam incorruptibilem, quia perpetua eſt,vtpote beatifica viſio dei, ac plena eius fruitio,quæ indeſinẽter permanet vna & eadem numero.Nam quantum ad illam,non erit in beatis cogitationum ſeu cognitionum aut appetitionum ſucceſſio, nec volu-
E biles erunt apprehenſiones noſtræ quantum ad id quod eſt de
Pſal.126. eſſentia felicitatis De qua ait Pſalmiſta:Cum dederit dilectis
Eſa.64. ſuis ſomnum, ecce hæreditas domini. De qua Eſaias & Pau-
1.Corin.2. lus fatentur, Quod oculus non vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit deus diligentibus ſe. Cum enim per Chriſti incarnationem, & cætera eius myſteria ſimus effecti filij dei adoptiui,competit nobis ex gratia dei ius aliquod in participatione hæreditatis ſupernæ, iuxta
Roma.8. illud ad Roma.Si autem filij & hæredes,hęredes quidem dei, cohæredes autẽ Chriſti. Vnde ad Corinthios ſcribit Apoſto.
1.Cor.15. Oportet corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. *Et incontaminatã* quoniã nulla impuritas culpæ, præfatæ felicitati miſcetur:nec poteſt quis
F cœleſte ingredi regnum, niſi plenarie expurgatus, ſiue in ſeculo iſto,ſiue in purgatorio.Propter quod in Apoc.aſſeritur,
Apoc.11. Non intrabit in illam, videlicet ciuitatem cœleſtem, aliquid coinquinatum. In participatione autẽ terrenæ hæreditatis iniuſtitia ſæpe contingit.Sic vero in participatione cœleſtis hæreditatis non erit, quia non datur niſi purgatis ac dignis *Et immarceſſibilem* nunquam enim inueteratur, aut ſui decoris minorationem illabitur, imò iugiter æque pulcherrima ac ſplendidiſſima perſeuerat:de qua illud Sapientiæ,verificatur,
Sapien.6. Clara eſt, & quæ nunquam marceſcit ſapientia *Conſeruatam in cœlis* id eſt, in cœleſti paradiſo paratam *In uobis* id eſt, ad veſtram remunerationem,vt vobis pro pręmio meritorum veſtrorum communicetur.De qua in Ioan.ait Saluator:Pater
Ioan.17. quos dediſti mihi, volo vt vbi ego ſum, & illi ſint mecum, vt

videant

videant claritatem meam quam dediſti mihi. In Apocalypſi A
quoque: Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum, in throno meo: ſi- Apoc.3.
cut & ego vici, & ſedi cum patre meo in throno eius. Hinc lo-
quitur Paulus: Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. In Geneſi 1.Timo.4.
quoque dominus ait ad Abraham: Ego protector tuus, & mer Gene.15.
ces tua magna nimis. De qua rurſus in euange. dominus con-
teſtatur: Vede omnia quæ habes, & da pauperibus, & veniens Matth.19.
ſequere me. Et habebis theſaurum in cœlo, *Qui in uirtute dei* id eſt, ab omnipotentia creatoris *Cuſtodimini* id eſt, ab aduerſariis veſtræ ſalutis protegimini, atque in bonis conſeruamini, vt perſeueretis vſque in finem. Cuſtodimini autem

Per fidem quæ eſt fundamentum virtutum, ac totius ſpiritualis ædificij, ac promerendi principium. Idcirco per eam tanquam per ſuæ omnipotentiæ effectum, ac donum & in- B
ſtrumentum cuſtodit nos Deus, ita, quod Deus eſt noſtræ con
ſeruationis atque protectionis cauſa efficiens principalis: fi- Abacuc.2.
des autem cauſa formalis ac inſtrumentalis. Nam iuſtus ex fi- Hebr.10.
de viuit, & ſine ea impoſſibile eſt placere deo. Fides quoque, Hebr.11.
(vt Ioannes ait Apoſtolus) eſt victoria noſtra, quæ vincit mun 1.Ioan.5.
dum. Cuſtodimini ergo per fidem *In ſalutem* adipiſcendam, id eſt, ad hoc vt ſalutem conſequamini ſempiternam: ſi-
cut ait Apoſtolus Paulus: Quia qui cœpit bonum in vobis, Philip.1.
perficiet illud vſque in diem Chriſti. Et propheta: Cuſtodit, Pſalm.33.
inquit, Deus omnia oſſa eorum, *Paratam reuelari* id eſt, nobiſipſis manifeſtari, ac aliis propalari: de qua ad Romanos
profertur: Non ſunt cōdignæ paſſiones, ad futuram gloriam, Roma.8.
quæ reuelabitur in nobis *In nouiſſimo tempore* id eſt, in die C
finalis iudicij, quando electi glorificabuntur plenarie, & coram omnibus glorioſi apparebunt in anima & corpore, eorūque gloria reprobis innoteſcet, vt videntes quid perdiderunt, acrius affligantur. Tunc enim euidentiſſime apparebit, quid interſit inter iuſtos & impios: & qualiter Deus diſcernat inter electos ac reprobos. Hinc per Malachiam dominus apertiſſi-
me loquitur: Conuertimini, & videbitis quid ſit inter iuſtum, Malac.4.
& impium: & inter ſeruientem Deo, & non ſeruientem ei. Ecce enim dies veniet ſuccenſa quaſi caminus, & erūt omnes ſuperbi & omnes facientes impietatē ſtipula. Et inflāmabit eos dies veniens: & orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitię, & erit ſanitas in pennis veſtris. Et ſalietis quaſi vituli de

D armento,& calcabitis impios. ¶ Præterea per hoc quod beatiſſimus Petrus ait: Qui in virtute dei cuſtodimini innuit, quod nemo propriis ac naturalibus viribus poſſit ſaluari, cuſtodiri, præualere, proficere aut mereri. Propter quod ait *Pſal. 126.* Pſalmographus, Niſi dominus ædificauerit domum, in vanũ *Pſal. 141.* laborauerunt, qui ædificant eam: Niſi dominus cuſtoderit ci- *Sapien. 3.* uitatem, &c. Itemque, Cuſtodiens paruulos dominus. De quo *Eſa. 48.* iterum ſcriptũ eſt: Quoniam dextera ſua teget eos, & brachio *Pſalm. 16.* ſuo defendet eos. Vnde in Eſaïa fatetur, Ego dominus deus tuus, docens te vtilia, gubernans te in via qua ambulas. Hinc omni hora cum propheta toto corde oremus, A reſiſtentibus dexteræ tuæ cuſtodi me vt pupillam oculi: ſub vmbra alarum *Hiere. 10.* tuarũ protege me, à facie impiorum qui me afflixerũt. Nem- E pe vt loquitur Hieremias: Non eſt in homine via eius, nec viri *Roma. 8.* eſt vt ambulet, & dirigat greſſus ſuos. Hoc eſt etiam quod aſſerit Paulus, Non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei. *In quo die* nouiſſimo *Exultabitis* id eſt, tam cordialiter gaudebitis quod interna iucunditas redũdabit copioſe in cor *Eſa. 66.* pora veſtra. Vnde per Eſaïam loquitur deus: Ecce ego declino in eos vt flumen pacis, & vt torrens inundans gloriæ gentium. Et videbitis & gaudebitis & lętabitur cor veſtrum *Modicum nunc, ſi oportet, contriſtari* id eſt, quãuis interim in hac vita oporteat parum affligi, & cauſas triſtitiarum pati *In uariis tentationibus* id eſt, in perſecutionibus, infeſtationibus, impugnationibus: quas ab inuiſibilibus ac viſibilibus hoſtibus pa- *Act. 14.* tiuntur electi. Per multas enim tribulationes oportet nos in- F trare regnum cœlorum. At vt iterum Paulus ait Apoſtolus, *2. Timo. 2.* Si ſuſtinemus, & cõregnabimus. Vnde & in Ioanne ait Salua- *Ioan. 16.* tor apoſtolis: Et vos quidem nunc triſtitiam habetis: iterũ autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum: & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. ¶ Sed cum in tribulationibus ſit gauden- *Iacobi. 1.* dum, iuxta quod Iacobus dixit Apoſtolus, Omne gaudiũ exiſtimate, cum in tentationes varias incideritis, Salomõ quoque *Prouer. 12.* qui dicit: Non contriſtabit iuſtum, quicquid ei acciderit: quomodo nunc ait ſacratiſſimus Apoſtolici agminis ſignifer, Modicum nunc ſi oportet contriſtari? Et reſpondendum, quod contriſtari accipit pro affligi, non pro inordinato mœrore, aut interiori dolore: ſed potius pro corporali moleſtatione, aut etiam interno contra tentamenta conflictu.

¶ Rurſus

¶ Rurſus cum multæ ſint tribulationes iuſtorum: atq; (vt tactum eſt) per multas tribulationes regnũ nos oporteat intrare cœleſte, cur ait, modicum contriſtari, præſertim cum in primitiua eccleſia grauiſſime fuerint Chriſtianorũ perſecutiones? Reſpondetur ꝙ triplici ratione hoc agit. Primo, quia reſpectu futuri ſupplicij reproborum, modica eſt omnis afflictio vitæ præſentis, quæ etiam comparatione pœnarum purgatorij praua eſt. Secundo, quoniam æternæ felicitatis reſpectu, permodica eſt tribulatio præſens, iuxta illud ſecũdæ Corinth. Id quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternæ gloriæ põdus operatur in nobis. Propter quod & Sapiens dicit: Iuſti in paucis vexati, in multis bene diſponentur. Tertio, quoniam quicquid in hac vita patimur, modicum reputare debemus, reſpectu multitudinis, magnitudiniſq; culparum noſtrarum, ſi pro eis ſecundum diuinæ rigorem iuſtitiæ puniamur. Propter quod apud Iob de homine caſtigato, & deſuper illuſtrato inducitur, Dicet: Peccaui, & vere deliqui: & vt erã dignus, non recepi. Et rurſus in eodem: Multo minora exigeris, quàm meretur iniquitas tua. Hinc in omni aduerſitate patientiſſimi eſſe debemus, & deo pro paterna caſtigatione gratias agere: iuxta illud Iudith: Non vlciſcamur nos pro his quæ patimur, ſed reputantes hæc ipſa ſupplicia peccatis noſtris eſſe minora, flagella domini: quaſi ſerui qui corripimur, ad emendationem, & non ad perditionem noſtram, eueniſſe credamus. Denique quàm fructuoſa ſit iſta aduerſitatum æquanimis longanimiſque perpeſſio, ſubditur. *Vt probatio fidei ueſtræ* id eſt, fides veſtra aduerſitatibus exercitata, & per eas probata, firma & conſtans inuenta. Vel, probatio fidei veſtræ, id eſt, patientia quam habetis in tribulationibus, per quas fides veſtra probatur ſeu examinatur, an maneat ſtabilis, *Multo precioſior auro, quod per ignem probatur,* an verum ſit aurum. *Inueniatur* à ſummo iudice. *In laudem, & gloriam, & honorem,* ita quòd cedat vobis ad laudem & gloriam, ac honorem. *In reuelatione Ieſu Chriſti,* id eſt, in die iudicij, quo Chriſtus omnibus apparebit, & qualis vnuſquiſque fuerit declarabit: quemadmodum ipſe teſtatur: Non eſt occultum, quod non manifeſtetur: nec abſconditum, quod non cognoſcatur. Ideo ait Apoſtolus: Nolite ante tempus iu-

A Pſal. 33. Act. 14. 2. Cor. 4. Sapien. 3. B Iob. 33. Iob. 11. Iudith. 8. C Lucæ. 8. 1. Cor. 4.

D pus iudicare,quoaduſq; veniat dominus,qui reuelabit abſcõdita tenebrarum,& manifeſtabit conſilia cordium. Sed quoniam omne bonum quod agimus,ad dei laudem & gloriã or-
1.Cor.10. dinare debemus, dicente Apoſt. Omne quodcunq; facitis in verbo aut opere, in dei gloriam facite. Sic quippe debemus proprium intendere ac quærere pręmium,vt noſipſos & quicquid boni ſpectat ad nos,aut conuenit nobis, ad dei gloriã & honorem finaliter ac principaliter referamus:cum ipſe creator omnipotens ſit vniuerſorum vltimus finis, omniſq; boni principium dator & cõſeruator & finis.Idcirco paſſus iſte ſic poteſt exponi, Probatio fidei veſtræ multo precioſior auro inueniatur in laudem, & gloriã & honorem dei: qui de omni bono,quod procedit ab eo & agitur in hoc mundo,principa-
E liter eſt laudandus, glorificandus & honorandus. Laudãdus, verbis:Glorificandus,admirationibus & magnificentiis cordis:Honorandus,operibus,& diuinorum præceptorũ executionibus virtuoſis.Deus quoq; omnipotens laudem,gloriam, & honorem fidelibus ſuis pro eorum patiẽtia, fide, meritiſq;
Lucæ.6. rependit.Cum in Euang.Chriſtus teſtetur: Qui me confeſſus fuerit corã hominibus, cõfitebor & ego eum corã patre meo.
Matth. 8. Itemq;: Si quis mihi miniſtrat, honorificabit eũ pater meus, qui eſt in cœlis.In Apoc.quoq;:Eſto fidelis vſq; ad mortem,&
Lucæ.12. dabo tibi coronã vitæ.In die vero iudicij dicet:Venite benedicti patris mei,poſſidete paratum vobis regnum.Fructuoſo
F quoq; ſeruo dicturum ſe perhibet:Euge ſerue bone & fidelis,
Ioan.12. quia ſuper pauca fuiſti fidelis,ſupra multa te conſtituã,intra
Apoc.2. in gaudium domini tui.Simus itaq; in omni tentatione & tri
Mat.23. bulatione conſtãtes: & inſtar auri ex aduerſitate inueniamur
Lucæ.19. in omni ſapientia ac virtute ſplendidiores.Quia vt ſapiẽs ait:
Sapien.3. Tanq̃ aurum in fornace, probauit electos dominus: & quaſi
Pſal.65. holocauſti hoſtiã,accepit eos.Ideo fatẽtur in Pſal.Tranſiuimus per ignẽ & aquam,& eduxiſti nos in refrigeriũ. ¶Præterea ſecundum gloſſam ex verbis Bedę acceptã, patiẽtia electorum & probatio fidei eorũ,recte auro cõparatur. Primo, ob eius precioſitatẽ.Nam ſicut in metallis auro nihil inuenitur præſtantius: ſic patientia electorũ deo eſt longe gratiſſima,& eſt omni laude apud eum digniſſima.Siquidem patientia opus perfectum habet. ¶Secundo,propter auri claritatẽ. Sicut enim aurum rubigine obfuſcatum vile habetur, in ignẽ

autem

autē proiectum & inde eductū fulget, & precioſum cenſetur: A
ita bonorum conſtantia inter preſſuras iniquorum contēpti-
bilis reputatur,ſed adueniēte hora iudicij præclariſſima oſtē- *Iacobi.1.*
detur:iudice ipſo teſtante : Beati qui perſecutionem patiūtur *Matth.5.*
propter iuſtitiam , quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.
¶Tertio,propter auri expurgationem ac probationē, Quia *Prou.17.*
quod facit lima gladio,baculus blado,ignis auro:hoc cōfert
tribulatio homini iuſto.Idcirco in Prouerb. ſcriptū eſt: Sicut
igne probatur argentum,& aurum camino: ita corda probat
dominus.Etenim quos in tribulationis igne fideles probaue-
rit,hos in beatæ remunerationis iucunditate,tanquam placē-
tiſſimam ſibi oblationem,aſſumit.

Proſequutio huius capitis ab eo loco,quo dicitur, *Quē cum non videritis,diligitis.* ARTIC. II. B

CONſequēter proſequitur glorioſiſſimus Chriſtia-
næ religionis vexillifer,ſanctiſſimus Petrus, cha
riſmata gratiæ,fidelibus in præſenti collata,do-
na quoq; gloriæ eis in futuro præſtanda. *Quem*
ſcilicet Ieſum Chriſtum. *Cū non videritis* oculo
corporali in hoc ſeculo conuerſantē.Vel ſi aliqui horum,qui-
bus hæc ſcripſit,Chriſtum corporaliter conſpexerunt:non ta
men ipſius deitatem clare viderunt. *Diligitis* amore infuſo,
qui charitas appellatur.¶Diligibilis eſt enim incomparabi-
liter(imò & infinite) ſecundum ꝙ deus. Deinde potiſſime,in
quantum Saluator & maximus benefactor . Chriſtus nāque
ſecundum ꝙ deus , ſicut infinitæ eſt bonitatis , ita & infinitæ
amabilitatis . Et ſicut ſecundū ſuam aſſumptam humanitatē, C
eſt præ vniuerſis creaturis præclariſſimæ ſanctitatis, & per-
fectionis:ſic in quātum huiuſmodi eſt, poſt ſuam deitatē præ
omnibus eximiæ diligibilitatis.Deinde ſumme amandus eſt
nobis,propter ſua beneficia ac promiſſa. Verūtamen nihil po
teſt amari,niſi aliquo modo ſit cognitum:cum intellectiui ap
petitus obiectum ſit bonū intellectum,id eſt,per vim intelle-
ctiuā apprehenſum,& aliquo modo notum . Vnde & iſti per
fidem & ſcripturas nouerant Chriſtū,& beneficia ac promiſ-
ſa ipſius. *In quem nunc quoque non videntes* eius humanitatem
oculo corporali, nec eius deitatem clare per ſpeciē oculo in-
teriori. *Creditis* fide formata,quæ per dilectionē operatur.
Credentes autem Vel(vt alij,& vt videtur,melius habent)vi-
dentes

D dentes exultabitis. Credentes quippe exultabunt, quia manē-
Galat.5. do in fide formata ad beatificam iucunditatem merebuntur pertingere. Qua iucunditate adueniente ac data excidet fides ac deſinet, cum ei ſuccedat viſio clara. Vidētes vero Chriſtum, ſuam deitatem clare per ſpeciem contemplando, electi exultabūt. *Lætitiā inenarrabili* id eſt, tā ingenti, vt in vita hac cōprehēdi nequeat aut effari. *Et glorificata*, id eſt cōſūmata, quæ deſideriū electorū plenarie cōtentabit: iuxta illud Pſal.
Pſal.15. Adimplebis me lętitia cū vultu tuo. Et: Satiabor cū apparue-
Pſal.16. rit gloria tua. *Reportantes* id eſt, adipiſcentes, & pro laborū veſtrorum mercede vobiſcum ferentes. *Finē fidei ueſtræ* vtpote *Salutem animarum neſtrarum* id eſt, felicitatem æternā, quæ eſt catholicæ fidei finis. Quia idcirco incomprehenſibi-
E lia de deo iam credimus, vt ea in patria clare intueamur. Si-
1.Cor.13. cut ait Apoſtolus Paulus: Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Quæ viſio, tota mer-
Ioan.17. ces vocatur, & beatitudo completa, prout dicit Saluator: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcāt te verum deum. ¶ Deniq; deum eſſentialiter & incircunſcriptibiliter bonum clare ac fruitiue videre, ineffabiliter eſt iucundum. Primo, propter ipſius pulchritudinem penitus infinitam. Nam quo aliquid pulchrius fuerit, eo ipſum videre naturaliter magis eſt iucundum. Secūdo, propter ipſius conuenientiam incomparabilem. Creator quippe omni menti creatæ bene diſpoſitæ incomparabiliter amœnus conueniensq; conſiſtit. ¶ Tertio, propter immēſam ipſius amabilitatem, virtuoſitatem, honeſtatem, ſanctitatē &
F perfectionem. Honeſtum nanque & ſanctum propria vi allicit appetitum, lætificatque cernentem. Imo ex ſola fama vehementer diligimus, & videre optamus eos, quos ſublimiter virtuoſos probos & ſanctos eſſe percipimus. Incomparabiliter ergo deſiderabilius ac delectabilius eſt, creatorem ſubſtātialiter ſanctum, virtuoſum, probum, honeſtum, perfectū, clare inſpicere. ¶ Quarto, propter ipſius dilectionem, qua à beatis amatur. Quo enim aliquid amatur ardētius, eo videtur iucundius, ſi proſpere ei ſuccedat. Quemadmodum ergo beati inæſtimabili charitatis ardore diligūt deum in ſemetipſo infinite felicem: ita cum indicibili gaudio intuentur eūdem, & eius beatitudini vehemētiſſime cōgratulantur. Et ſicut eum incōparabiliter amplius diligūt, quàm ſeipſos: ita de eius in-

creata felicitate incomparabiliter plus, quàm de collata eis beatitudine gloriantur. Imò mallent ſeipſos & totum vniuerſum non eſſe, atq; in nihilum redigi, quàm deum per vnũ momentum beatitudine ſua carere ſiue deſtitui. ¶ Quinto, propter ipſius ſapientiam infinitam. Naturaliter ſiquidé cupiunt homines eos videre, qui mirabili ſapientia præeminent: quãto magis iucundiſſimum eſt illum conſpicere in ſeipſo, cuius ſapientiæ non eſt finis? Iuxta hũc modum poſſent & aliç plurimç rationes induci, cur inenarrabiliter delitioſum ſit, deum clare per ſpeciem intueri. Vtpote, propter omnimodam & immenſam eius excellentiam, in omnipotentia, opulentia, omniq; admirabilitate, dignitate, nobilitate, fama & gloria. Mundemus ergo animas noſtras, & ad tantam beatitudinem eas infatigabiliter præparemus. Beati etenim mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt. *De qua* animarum veſtrarum *Salute exquiſierũt atque ſcrutati ſunt prophetæ.* Sãcti enim prophetæ ex diuina reuelatione nouerunt genus humanum per Chriſti incarnationem ac paſſionem eſſe ſaluandum: idcirco diligentiſſime exquiſierunt, & inueſtigauerunt de iſta ſalute & redemptione tunc fienda, nunc facta per Chriſtum, quo loco, & tempore, quo modo & ordine Chriſtus liberaret genus humanũ, & animabus fidelium conferret ſalutem. ¶ Exquiſierunt autem & inueſtigauerunt de his multipliciter. Primo, rogando deum vt eis reuelaret aliquid de Chriſti myſteriis. Secundo, quæſierunt illuminationem de his ab angelis ſanctis. Tertio, poſteriores prophetæ, vel minus illuminati, quæſierunt de his in libris præcedẽtium prophetarum, vel ab ore vatum magis illuminatorum. Hinc etenim Daniel ait: In anno primo Darij, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo dei ad Hieremiam prophetam, &c. Vnde & Simeon iuſtus, qui & prophetiæ ſpiritu ſplẽduit, reſponſum à ſpiritu ſancto legitur accepiſſe: quia videlicet quotidie exorauit de Chriſti aduentu, & tempore eius, certificari. Idcirco reſponſum eſt ei, quòd ipſo adhuc viuente Chriſtus naſceretur, atque ab ipſo corporaliter videretur. Sic igitur ſancti prophetæ de Chriſti myſteriis, & ſalute facta per ipſum exquiſierunt ac prophetauerũt, prout diuerſis diuerſa à deo per angelos reuelata fuerũt. Eſaias nãq; de Chriſti incarnatione, deitate, & ſuæ matris virginitate: de Chriſti quoq;

Pſal. 144. B *Matth. 5.* C *Daniel. 9.* *Lucæ. 2.* *Eſa. 7. 9. 11. 35. 28. 66.*

D ſti quoque miraculis,& paſſione ipſius, de Iudæorum excæcatione,gentium illuminatione, Euangelicæ legis per totum
Pſal.18. mundum diffuſione,apertiſſime ac copioſiſſime prophetauit.
21.45. Dauid quoque de his omnibus in pluribus pſalmis inclyte va
Dan.9. ticinatus probatur. De quibus & Hieremias multa prædixit.
Hiere.25. Daniel vero tempus aduentus Chriſti præ omnibus clarius
31. determinauit ac computauit. Micheas vero, de loco natiui-
Mich.5. tatis Chriſti plenius eſt locutus. *Qui de futura in uobis gratia*
Ioan.1. *prophetauerũt,* id eſt de magnitudine gratiæ per Chriſtũ cõceſſæ fidelibus.Vnde apud Ioannem habetur: Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Propter quod tẽpus Chri-
Act.3. ſti ac Euangelicæ legis, tempus gratiæ appellatur. Hinc ait
Act.2. idem iſte archiapoſtolus: Omnes prophetæ à Samuel & de-
E inceps, annunciauerunt dies iſtos. Et ſicut idem ſanctus Pe-
Iohel.2. trus allegat:Iohel propheta de eminẽtia gratię ſpiritus ſancti p Chriſtũ donata,ſpecialiter prophetauit *Scrutantes* nõ ratione humana, ſed illuminatione diuina, *In quod uel quale tẽpus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti,* id eſt, quo aut quali tempore ſpiritus ſanctus reuelaret eis aduentum Chriſti eſſe cõplendum: an ſcilicet tempus illud adhuc longe diſtaret,& an deberet illud tempus eſſe tempus pacis, an præliorũ. ¶ Dicitur autem ſpiritus ſanctus,ſpiritus Chriſti, non ſolum quia quieſcit in eo, ſed quoniam vere æternaliterque ab ipſo procedit. Quidam tamen per ſpiritum Chriſti intelligunt hic ſpiritum angelicũ,ſeu angelum bonum. Per angelos enim re-
Dionyſ. uelationes propheticæ factæ ſunt, vt diuinus Dionyſius docet. Melius tamen per ſpiritum Chriſti ſpiritus ſanctus acci-
F pitur, qui eſt principalis & primus reuelationum prophetalium inſpirator,doctor,& dator. ¶ Porro de iſto tẽpore Chriſti multa in prophetis legũtur, vt cũ p Aggæũ loquitur deus:
Agg.2. Adhuc vnum modicum, & ego mouebo cœlum & terram,& veniet deſideratus cunctis gentibus.Per Malachiam quoque:
Malac.3. Ecce ego mitto angelum meum,& præparabit viam ante faciem meam, & ſtatim veniet ad templum ſuum dominator, quem vultis.Abacuc quoque ait: Apparebit in finem, & non mentietur: ſi moram fecerit, expecta eum,&c. Daniel autem clariſſime deſcribit: Septuaginta hebdomades abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum,&c. Quod vero tempore maximæ pacis Chriſtus naſceretur, per Eſaiam & Michæam iiſdem pene

pene verbis eſt prophetatũ: Conflabunt (inquiunt) gladios A
ſuos in vomeres. Non leuabit gens contra gentem gladium.
Vnde & in Hiere. habetur: In diebus illis ſaluabitur Iuda, &
Iſraël habitabit confidenter. Quod vero deficiente Iudæis re-
ge, ac principe proprię plebis, Chriſtus veniet, Iacob patriar-
cha in Gen. prædixit: Non auferetur, inquiens, ſceptrũ de Iu-
da, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus eſt. Et
ipſe erit expectatio gentium. *Prænuncians eas quæ in Chriſto*
ſunt paſſiones, id eſt, ſpiritus ſanctus fuit prophetus prædicẽs,
quæ & quanta pro hominibus pertulit Chriſtus. Cuius paſ-
ſiones ſeu pœnæ, quas tolerauit, in Eſaia atque in Pſalmis lu- *Eſa. 53.*
ce clarius deſcriptæ ſunt. Prænunciauit etiam ſpiritus ſan- *Pſal. 21.* B
ctus paſſiones, quę ſunt in Chriſto, id eſt, perſecutiones & pœ
nas quas Chriſtus in ſuis ſuſtinet membris, hoc eſt, quas pro
ipſo ſuſtinent ſui fideles. *Et poſteriores glorias,* id eſt, ſpiri-
tusſanctus etiam fuit prædicens glorificationes Chriſti, &
ſuorum membrorum, quæ gloriæ paſſionem Chriſti ſecutæ
ſunt. Nam Chriſtus ſuæ paſſionis virtute promeruit ſibipſi
præmium magnum & multiplex accidentale, ſuis quoque fi-
delibus meruit glorificationem animarum & corporum. Pro- *Philip. 2.*
pter quod ait Apoſtolus: Humiliauit ſe, factus obediens vſque
ad mortem. Propter quod & deus exaltauit illum, & dedit il-
li nomen, quod eſt ſuper omnẽ nomen. Denique poſteriores
gloriæ Chriſti, ſunt eius à morte reſurrectio, in cœlum aſcen C
ſio, ſuæ maieſtatis per totum mũdum prædicatio: quæ in die *Act. 2.*
Pẽtecoſtes fieri cœpit, miſſo deſuper ſpiritu ſancto, eius quo-
que in die finalis iudicij coram omnibus glorioſiſſima mani-
feſtatio. De quibus omnibus prophetauerunt quàm plurima,
ſancti prophetæ, vt facile eſſet mõſtrare. Sed breuitati ſtudẽ-
dum eſt. Præſertim cũ de his alibi copioſa teſtimonia ſint in-
ducta. *Quibus* puta prophetis *Reuelatũ eſt* ab omnipotẽte,
Quia nõ ſibiipſis *Vobis autem.* i. ſed vobis *Miniſtrabãt.* i. mi
niſterialiter atq; prophetice predicebãt, *Ea quæ nũc annũciata*
ſunt uobis, videlicet myſteria Chriſti. Hoc eſt, tẽpus, locũ, &
modũ ſuæ incarnationis, natiuitatis, paſſionis, &c. Hæc enim
non ſunt eorum, ſed veſtris tẽporibus adimpleta. Nec pro ſua,
ſed pro veſtra ad Chriſtũ conuerſione, hæc eis diuinitus ſunt
oſtenſa. Gratia quoque prophetiæ, cum ſit donum gratiæ gra
tis datæ, ad aliorum ordinatur vtilitatem, ſicut & cætera hu-

D iuſmodi dona. Per hoc enim ꝙ ea quæ de Chriſto prædicauerunt apoſtoli, prænunciauerunt prophetæ, patet veritas fidei Chriſtianæ, & multi ad Chriſtum conuerſi ſunt. Hinc in Actis dixit beatus Petrus Iudæis, quibus præſentialiter prædicauit: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum, & accipietis donum ſpiritus ſancti. Vobis enim repromiſſio hæc, & filiis veſtris, & omnibus quoſcunque aduocauerit dominus deus noſter. Et rurſus: Vos (inquit) eſtis filij prophetarum & teſtamēti, quod diſpoſuit ad patres veſtros deus. Itaque iſta annunciata ſunt vobis annunciatione certiſſima,

Act.2.

Act.3.

Per eos qui euangelizauerunt uobis, videlicet per me, cæteroſque apoſtolos, ac primos Chriſti diſcipulos *Spiritu ſancto miſſo de cœlo,* id eſt, eis in die Pētecoſtes infuſo in viſibili ſigno,

Act.2.

E ita quod non ſenſu humano, ſed ſpiritus ſancti inſtinctu infallibiliter prædicauerunt *In quem,* ſcilicet ſpiritum ſanctū *Deſiderant angeli proſpicere,* per quod ſpiritus ſancti deitas vera inſinuatur, quia in eum tanquam in felicitatis ſuæ obiectum, cupiunt angeli intueri. Sed cum deſiderium ſit appetitus boni futuri nondū adepti, quomodo angeli qui deo ſedulo ſunt intenti, & eo præſentialiſſime perfruūtur ac vniuntur, dicuntur ſpūs ſancti aſpectū deſiderare? Et reſpōdendū, quod in deſiderio ſolent duo intelligi. Primū eſt, appetitio boni futuri. Secundū eſt, faſtidium huiuſmodi boni iam diu poſſeſſi, vel vſq; ad ſaturitatem obtenti. Dicūtur ergo beati dei præſentiam, aſpectū inceſſabilem deſiderare, nō in quantū deſideriū futuri boni appetitū includit, ſed prout faſtidiū omne excluF dit amor adepti iam boni. Vt enim ait Greg. Corporales delitiæ cū non habentur, graue in ſe deſideriū accendunt: cum autem habentur, protinus per ſatietatē in faſtidium vertūt. Spiritales vero delitiæ cum nō habentur, in faſtidium ſunt: cum vero habentur, in deſiderium. Sicq; in eis appetitus ſaturitatem, atq; ſaturitas appetitū parit. Augent nanq; ſpiritales delitiæ deſideriū in mente dum ſatiant. Porro, quod dicitur, in quē deſiderant angeli proſpicere, Beda & gloſſa exponūt de Chriſto ſecundū ſuam humanitatem, cuius humanitatis tātā eſt gloria, vt angeli ſancti non ſolū immortalem deitatis eſſentiam, ſed & aſſumptam verbi æterni humanitatē gaudeāt intueri. Melius tamen iſtud de ſpiritu ſancto exponitur: ita, vt ſummus Apoſtolus de ſpiritu ſancto dicens: In quē deſiderant

Gregor.

rant angeli proſpicere, denotet immenſitatẽ pietatis diuinæ A
ſuper nos,eo quod deus pater ſpiritũ ſanctũ,cuius tãta eſt ma-
ieſtas vt eum ſancti angeli cupiãt intueri, miſit in terrã pro-
pter generis humani ſalutem. ¶Circa præhabita ſcribit Al-
bertus: Omnes prophetæ de Chriſto ſunt vaticinati. Chri- *Ephe.5.*
ſtus autem conſideratur dupliciter. Primo, ſecundum ſe, vt
eſt caput totius eccleſiæ. Secundo, quantũ ad eius eccleſiam,
quæ dicitur myſticũ corpus ipſius. Vaticiniũ ergo maiorum
prophetarũ totum fuit de Chriſto,vt caput eſt noſtrum. Nam
vaticinium Eſaiæ fuit de eius incarnatione: vaticiniũ Hiere-
miæ,de eius paſſiõe: vaticiniũ Ezechielis,de eius reſurrectio-
ne. vaticinium Danielis, de ipſius aſcenſione. Prophetæ vero
minores vaticinati ſunt de corpore eius myſtico,quod eſt ec- B
cleſia. Ideo dicti ſunt prophetæ minores, quia de myſtico,
corpore Chriſti, & non de Chriſto capite prophetauerunt.
Sed miror quod tantus doctor, tamq́; ſubtilis expoſitor dicit *Carpit hic*
hæc,quæ ſtare nõ valent, niſi forſitan valde pie extenuentur. *Albertum*
In primis ergo quod ait,quod totũ vaticinium maiorum pro- *mag.*
phetarum fuit de Chriſto, vt eſt caput noſtrũ, duplicem ha-
bet inſtantiã. Priorem,quia de Iudæorũ,Chaldęorum,Phili-
ſtęorum, Moabitarum,Ammonitarum, Aegyptiorũ,aliarũq́;
gentium diuerſarũ exceſſibus, punitionibus, reparationibus
multa prædixerunt prophetæ. Poſteriorem, quia de myſtico
Chriſti corpore,vtpote eccleſia,copioſe prophetarunt. Vnde
ſecundum Hieronymum vniuerſa Chriſti atq; eccleſiæ my-
ſteria,tam diffuſe Eſaias deſcripſit,vt nõ tam propheta,quàm *Hierony.*
euangeliſta dicendus ſit. Apoſtolus quoque Paulus in Epiſto C
la ad Romanos multa allegat ex Eſaia de eccleſia ex gen-
tilitate collecta. Inſuper ad Galatas allegat ex Eſaia de ipſa *Rom.9.*
eccleſia: Lætare ſterilis,quæ non paris: erumpe & clama, quæ *10.11.12.*
non parturis. Quæ verba apud Eſaiam ſecundum antiquam *Eſa.54.*
tranſlationem habentur. ¶Præterea vltimam viſionem Eze-
chielis de templo difficillimam atque longiſſimam Hieron.
Gregor. aliique doctores communiter exponunt de Chriſti
eccleſia. Quod autem ſecũdo ait Alber. vaticinium Eſaiæ eſ-
ſe de Chriſti incarnationẽ: Hieremiæ de eius paſſione Eze-
chielis de eius reſurrectione: Danielis de eius aſcenſione,
nec præciſe nec appropriate videtur poſſe ſaluari, quoni-
am Eſaias multo diffuſius vaticinatus eſt de Chriſti paſſione *Eſa.53.*

D quàm Hieremias,vt patet in locis multis Eſaiæ. Et quod Albertus ex Ezechiele allegat de Chriſti reſurrectiõe,videlicet de acceſſione oſſium ad oſſa,de Chriſti reſurrectione nequaquam ad literam dictum eſt, nec verificatur de ea: quoniam corpus Chriſti non fuit diſſolutum, nec caro eius vidit corruptionem,vt in Actibus docet ac probat princeps Apoſtolorum. Multa huiuſmodi poſſent contra hæc verba Alberti induci. ¶ Quod demum tertio ait,minores prophetas non prophetaſſe de corpore Chriſti vero,ſeu capite Chriſto,ſed ſolũ de corpore myſtico,prorſus nil valet, nec canonicis concordat ſcripturis, cum & Matthæus euangeliſta alleget ad literam illud Micheæ: Et tu Bethleem terra Iuda, &c. Eodem quoque capitulo allegat ſanctus Matth. illud Oſee: Ex Aegypto vocaui filium meum ¶ Amplius per Zachariã de Chriſto ad literam,apertiſſime eſt predictũ: Exulta ſatis filia Sion, ecce rex tuus venit tibi,&c.quod in Matth. & Ioanne allegatur de Chriſto. ¶ Iterum de Chriſti reſurrectione prędictum eſt per Sophoniam & Oſeam. Paulus quoque Apoſtolus ad Rom.de eccleſia inducit illud Oſee: Et erit in loco vbi dicitur eis,nõ populus meus vos: dicetur eis,filij dei viuentis. Et rurſus illud Oſee: Vocabo nõ plebem meã,plebẽ meã. Adhuc etiã de Chriſti aduẽtu,& repræſentatione eius in tẽplo,apud Aggæũ & Malachiam euidẽter legitur prophetatum. ¶ Poſtremo,Cur duodecim Prophetæ dicantur minores Prophetæ,dictum eſt alio loco. Nec enim illa eſt ratio, quam aſſignat Albertus. Imò ſi rite penſetur: Zacharias de Prophetis F minoribus vnus,diffuſius ac euidentius ad literam vaticinatur de Chriſto,quam Ezechiel Prophetarum vnus maiorũ.

[Marginal references: Act.2. Matth.2. Mich.5. Oſee.11. Zacha.9. Matth.21. Ioan.12. E Soph.3. Oſee.6. Rom.9. Oſee.1. Malac.3.]

¶ Conſequenter princeps Apoſt.hortatur fideles,ne gratiam ſibi diuinitus oblatã paruipendant aut negligãt,ſed ea ſe dignos exhibeãt, *Propter quod,* id eſt, quia prophetæ non ſibi, ſed vobis annunciauerũt de Chriſto *Succincti lũbos mentis ueſtræ,* lumbi carnis,in quibus viget luxuria,partes ſunt corporis. Lumbi mentis ſunt intellectus,qui generat verbũ: & volũtas,quę parit amorẽ. Lumbos ergo mẽtis accingere,eſt intellectũ à vanarũ cogitationũ fluxu, à diſtractiõibus, erroribusq; reprimere, & eum in captiuitatem redigere in Chriſti obſequium, vt ſubiectus ſit fidei. Voluntatem quoque ab inordinatis deſiderijs coartare. Lumbos autem carnis accingere, eſt

[Marginal references: 2.Cor.10. Ezech.37]

carnalia

carnalia deſideria,& eorum carnales fœditates domare. Hinc A
ait & Chriſtus. Sint lumbi veſtri præcincti. Et Paul. ad Ephe. State (inquit) ſuccincti lumbos veſtros in veritate. Itaque ſuccincti lumbos mentis veſtræ, id eſt, rationem & voluntatem reformatas habentes, quatenus iuxta Pauli doctrinam non ſimus paruuli, fluctuantes, nec circunueniamur omni vento doctrinæ, *Sobrii*, moderantiā in cibo & potu ſeruantes. Quēadmodum iubet Saluator: Attendite vobis, ne grauentur corda veſtra crapula, vel ebrietate. *Et perfecti*, non ſolum amicos in deo, ſed & inimicos propter deum ſyncere diligendo, eiſque bona pro malis reddendo: prout in Matthæo loquitur Chriſtus: Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Vel perfecti non ſolum præcepta, ſed euangelica quoque conſilia adimplendo: iuxta quod & veritas ait: B
Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me. Multi autem ſunt gradus perfectionis. *Sperate in eam quæ offertur uobis gratiam*, id eſt, dona gratiæ, quæ Chriſtus in vita hac offert vobis, omnes ad pœnitentiam, & profectum hortando. Dona quoque gloriæ, quæ eſt gratia conſummata, iuxta illud Apoſt. Pauli: Gratia I. Cor. 13.
dei vita æterna. Conſtanter confidite adipiſci, eaque obtinere ſatagite. Vnde & Paulus diſſeruit: Hortamur vos, ne in vacuum gratiam dei recipiatis. Et rurſus: Quomodo effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutē? Porro ſpes cum ſit theologica virtus, directe & immediate habet deum pro obiecto, ſecundario vero reſpicit ea per quæ per ad ſummum bonum perducimur & iuuamur. Sperate ergo in gratiam iſtam, & eā C
adipiſci confidite, *In reuelatione Ieſu Chriſti*, id eſt, in manifeſta ipſius declaratione, cum ſe vobis oſtenderit intuendum ſicuti eſt. In qua oſtenſione gratia conſummata, ſeu ſalus veſtra, conſiſtit. Vnde apud Ioannem Chriſtus hanc ſui manifeſtationem promittit pro præmio, dicens: Qui diligit me, di- Ioan. 14.
ligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. Denique, quia plenaria ſalus in corpore, & anima in die iudicij tribuetur, poteſt quod dictum eſt, in reuelatione Ieſu Chriſti, referri ad natiuitatem, item manifeſtam apparitionem Chriſti in die iudicij: quando illud Eſaiæ implebitur: Reuelabitur gloria domini, & videbit omnis caro ſa- Eſa. 40.
lutare dei noſtri, *Quaſi filii obedientiæ*, id eſt, deo & veſtris

D prælatis humiliter ſubditi. Obedientia quippe omnem Chri-
Ioan.5. ſti fidelem maxime decet, cum ipſemet Chriſtus teſtetur: De-
ſcendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, ſed volun-
Ioan.41. tatem eius, qui miſit me. Itemque: Sicut mandatum dedit mi-
Philip.2. hi pater, ſic facio. Imò factus eſt obediēs patri vſque ad mor-
tem. Idcirco inobedientiæ filij non Chriſti, ſed diaboli ſunt
miniſtri. Porro hæc dictio, quaſi, notat hic veritatem, non ſi-
militudinem tantum. *Non configurati prioribus ignorantiæ ve-ſtræ deſideriis,* id eſt, non rurſus conformantes voſipſos vi-
tioſis atque carnalibus affectibus, in quibus tempore veſtræ
infidelitatis fuiſtis. Omnes autem inordinati & praui affe-
ctus dici poſſunt deſideria ignorantiæ, quia ex ignorantia
quadam naſcuntur: eo modo, quo iuxta philoſophum, om-
E nis peccans eſt ignorans, quoniam male iudicat ſaltem in
particulari, quanuis in generali veritatē agnoſcat. Cū enim,
diuino Dionyſio proteſtante, nullus reſpiciēs ad malū opere-
tur, quia videlicet malū ſub ratione mali nō appetitur, cū bo-
nū ſit appetitus obiectū, conſtat quod omnis qui peccat, malū
ſub ratione boni apparentis apprehendat ſiue admittat: ſic-
que ignorans & cæcus eſt, atque ex rationis ignorantia, in-
aduertentia, defectu aut errore contingit, quod peccat, quod
affectionem ſuam non rectificat, quod inordinationem &
carnalitatem non reprimit. Idcirco in Prouerbiis dicitur:
Prou.12. Via ſtulti recta in oculis eius. Et denuo Salomon loquitur:
Prou.14. Stultis illudit peccatum. Et iterum dictum eſt: Qui peccat
Prouc.10. inſipiens eſt, & indoctus. *Sed ſecundum eum qui uocauit uos ſan-*
F *ctum, & ipſi ſancti in omni conuerſatione ſitis,* id eſt, quemad-
modū deus, qui per gratiā ſuā ad Euangelicæ legis verita-
tem perduxit vos, in ſeipſo purus & virtuoſus conſiſtit, atque
in omni operatione ſua recte & ſapienter ſe habet: ita &
vos pro modulo veſtro, mundi & virtuoſi ſitis in tota vita,
Leuit.1. veſtra, *Scriptum eſt enim* in Leuitico, *Sancti eritis, quoniam e-go ſanctus ſum.* Sic nanque in Leuitico loquitur deus: Noli-
te contaminare animas veſtras. Ego enim ſum dominus de-
us veſter. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Deni-
que aliqua in ſcripturis traduntur non per modum præcepti,
& tamen præcepta ſunt: vt cum deus ait per Moſen: Non
Exod. 20. adorabis deos alienos, nec ſeruies eis. Et tale eſt iſtud quod
dicitur hic: Sancti eritis, loquendo de ſanctitate ſecundum

aliquem

aliquem gradum. Sanctum quippe in vna ſignificatione, eſt A
idem quod firmum: & vnuſquiſque fidelis tenetur eſſe in fide, ſpe, & charitate tam firmus, vt proponat pro nulla re mundi ſe à deo mortale peccatum auertere, aut contra fidem ſpem charitatemve agere. Idcirco in Eccleſiaſt. præcipitur: Eſto firmus in via domini, & in veritate ſenſus tui. Paulus *Eccli.5.* quoque Corinthiis ſcribens: Stabiles (inquit) eſtote & immobiles abundantes in opere domini ſemper. *1.Cor.15.* Rurſus, ſanctum eſt idem quod purum, & vnuſquiſque tenetur ab omni mortali peccato eſſe immunis. Sicque orauit propheta: Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum. *Pſal.85.* Proprie autem & communi modo loquendi, ſanctus vocatur, qui in charitate & omni virtute perfectus eſt, vtpote, vir heroicus & diuinus, ad plenam paſſionum reformationem prouectus: & ita B
non tenetur quilibet eſſe ſanctus. Precepit ergo piiſſimus deus, vt ſicut ipſe eſt ſanctus, ſic ſerui ſui ſint ſancti. *Levit.19.* Nam ſancti ſapienteſque domini ſeruos volunt habere honeſtos, probos, prudentes, prout eorum excellentiam decet. Denique ad hoc filius dei venit in mundum, vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo, omnibus diebus noſtris, vt apud Lucam *Luc.1.* aſſeritur. Iterum, quia ad imaginem & ſimilitudinem ſuam nos condidit deus, *Gene.1.* requirit vt ei virtutibus aſſimilemur, præſertim cum ipſe velit à nobis pater vocari: pater autem vult, vt filij ſui ſuas ſequantur virtutes. Et hæc eſt ingens ac præclariſſima dignitas rationalis creaturæ, ſuo creatori ſic conformari. C
Propter quod væ eis, qui per vitam ſuam carnalem *Malac.1.* beſtiis conformantur. Et grauius væ eis, qui per malitiam, crudelitatem, nequitiam, ac impiam conuerſationem aſſimilantur dæmonibus. Deo igitur in pietate, charitate, iuſtitia & ſanctitate pro viribus aſſimilari conemur. Sicut & Paulus hortatur: Imitatores dei eſtote, ſicut filij chariſſimi. *Ephe.5.* Vnde & Chriſtus: Eſtote (ait) miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. *Matth.5.* itemq;: Eſtote perfecti, ſicut pater cœleſtis. Hinc & in Deuteron. locutus eſt Moſes: Perfectus eris, & abſque macula cum domino deo tuo. ¶ Præterea quæri poteſt quomodo intelligenda ſint, aut fieri poſſint iſta, cum apud Eſaiã dicatur: Facti ſumus vt immundi omnes nos, quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitię noſtrę. *Eſa.64.* Prim⁹ quoq; ille apoſtata

 cecidit

D cecidit,quia dixit:Similis ero altiſſimo.Et reſpõdendũ,quod
Eſa.14. comparatione diuinæ iuſtitiæ, dicuntur noſtræ iuſtitiæ ſi-
Iacobi.3. miles panno menſtruatæ. Quia in multis offendimus omnes,
& multæ defectuoſitates ac culpæ noſtris bonis actibus ad-
miſcentur.Imò reſpectu puritatis & perfectiõis,ac ſapientiæ
creatoris æterni, omnis puritas, perfectio, ſapientia noſtra
nullius momenti eſt, & tanquam immunditia, imperfectio,
& inſipientia reputatur: quemadmodum in Hierem. legitur:
Hiere.10. Stultus factus eſt omnis homo à ſciẽtia ſua. Vnde & in libro
Iob.15. Iob fertur: Quid eſt homo vt immaculatus ſit, & iuſtus ap-
pareat natus de muliere? Ecce inter ſanctos eius nemo im-
mutabilis, & cœli non ſunt mundi in conſpectu eius. Et rur-
Iob.9. ſus ſanctus Iob proteſtatur: Non iuſtificatur homo compo-
Pſal.142. ſitus deo. Ideo orat propheta: Non intres in iudicium cum
E ſeruo tuo domine, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo
omnis viuens. Poſtremo ſanctitas noſtra differt ac deficit à
ſanctitate dei in multis, & infinite, cum deus ſit eſſentiali-
ter, independenter, inuariabiliter, incircunſcriptibiliter
ſanctus. Vt autem iuxta intentionem ſcripturæ ſancti ſimus
Mich.6. in omni conuerſatione, non ſolum requiritur, vt mortalia
declinemus peccata, ſed venialia etiam cum diligentia vita-
re oportet, & ſemper coram deo timoratum ac cuſtoditum
Eccli.17. conſiſtere. Cum in Eccleſiaſt. ſcriptum ſit: Si non in timore
domini tenueris te inſtanter, cito ſubuertetur domus tua. Et
Prou.14. in Prouerb. Omni cuſtodia cuſtodi cor tuum.

F ¶Elucidatio reſiduæ partis huius Capitis, ab eo loco quo dicitur, *Et ſi patrem inuocatis eum.*

ARTICVLVS TERTIVS.

Prou.14. QVoniam Salomone teſtante, timor dei eſt fons vitæ, conſequenter hortatur glorioriſſimus Apoſtolici chori hierarcha, ſanctiſſimus Petrus, vt deum filialiter timeamus. *Et ſi* pro quia *Patrem inuocatis*, id eſt, orando patrem nominatis *Eum, qui ſine perſonarum acceptione, iudicat ſecundum uniuſcuiuſque opus*, id eſt, quemlibet iudicat ſecundum opera ſua intelligendo per opera etiam actus interiores & locutiones,

debitorumque actuum omiſſiones. Vnde apud Iob induci- A
tur: Abſit à deo impietas, & ab omni potente iniquitas. O- *Iob.34.*
pus enim hominis reddet ei, & iuxta vias ſingulorum reſti-
tuet. Et Hieremias ait: Domine deus fortiſſime, cuius ocu- *Hier.42.*
li aperti ſunt ſuper omnes filios Adam, vt reddas vnicuique
ſecundum vias ſuas. Qualiter autem perſonarum acce-
ptio non competat deo, & quid ſit perſonarum acceptio,
& de peccato ipſius, dictum eſt ſupra in expoſitione ſecun-
di capitis epiſtolæ Iacobi, *In timore incolatus ueſtri tempore*
conuerſamini, id eſt, tēpore quo in hoc ſeculo ſubſiſtitis, viui-
te in dei timore filiali, ne tāto patre ſitis indigni, & ne in ſui
iudicij incidiatis rigorem propter veſtram ignauiam ac pe-
riculoſam ſecuritatem: ne iudicem diſtrictum aliquando ſen- *Eccle.1.*
tiatis, quem nunc pium patrem contemnitis, & timere ac B
honorare recuſatis. Qui enim ſine timore eſt, iuſtificari non
poteſt. Et Chriſtus in Euangelio iubet: Eum timete, qui ha- *Matth.10.*
bet poteſtatem & corpus & animam perdere in gehennam.
¶Sed inſtare quis poteſt, quia non videtur adaptatio iſta
Petri Apoſtoli conuenire adaptationi qua apud Malachiam
loquitur deus: Filius honorat patrem, & ſeruus timet domi- *Malac.1.*
num ſuum. Si ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus? & ſi
dominus ego ſum, vbi eſt timor meus? Ex quibus verbis eli-
citur: quod deo debetur timor, inquantum eſt dominus: &
honor, inquantum eſt pater. Quomodo ergo ait nunc Apoſto
lus: Si patrem inuocatis deū, in timore conuerſamini? Vide-
tur enim debuiſſe dixiſſe, ſi dominū inuocatis, &c. Et reſpon- C
dendū, quod deo debetur timor caſtus, ſanctus & filialis, in-
quantum eſt pater, quia hic timor ex magnitudine oritur
charitatis: Timor vero ſeruilis aut initialis impenditur deo,
vt domino. Eſt autem timor filialis, quo vitatur malum cul-
pæ, ne deus pater offendatur aut inhonoretur. Sicque timor
filialis realiter eſt fuga, ſeu abominatio culpæ. De quo in
Eccleſiaſtico multa ſcribuntur, videlicet: Timor domini ſu- *Eccli.25.*
per omnia ſe ſuperpoſuit. Beatus, cui datum eſt habere timo-
rem dei. Timor domini ſicut paradiſus benedictionis. Eſt *Eccli. 40.*
autem timor dei omni Chriſtiano præcipue neceſſarius,
quia præſeruat à vitiis, cuſtodit in bonis, & ſolicitum facit
timentē, ne cadat in laqueos inimici. Iterum: Semper coram *Eccle.9.*
deo ſoliciti eſſe debemus ac pauidi, quia neſcimus an digni

D ſimus amore vel odio. Hoc eſt, an ſimus in charitate, & gratia, an non. Et rurſus, quoniam ignoramus quid finaliter erit nobis, an ſcilicet ſempiterna damnatio, an ſalus perpetua. Et quia ad omne malum ſumus tam proni, atque in laqueorum medio ambulamus. Præterea ad conuerſandũ tam timorate ac virtuoſe nos debet inducere, quod vnigenitus dei verus deus tanta pro noſtra ſalute aſſumpſit, fecit ac pertulit, ideo

Epiſt. ſubditur: *Scientes,* per fidem, non per naturalem rationem.

Iob.9. De qua ſcientia dixit Iob: Scio quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum. Martha quo-

Ioan.11. que: Scio quia reſurget in reſurrectione in nouiſſimo die, *Quod non corruptibilibus auro uel argento redempti eſtis de ua-*

E *na ueſtra conuerſatione paternæ traditionis,* id eſt, originalis infectionis, ſeu vitioſæ informationis: quia parentes iſtorum quibus hæc ſcripta ſunt, filios ſuos peſſime docuerunt, vt ſcilicet Idola colerẽt, quantũ ad eos qui ex gẽtibus nati erãt. Sacerdotes quoq; & ſcribæ Iudæorum tradiderunt filiis ſuis ac ſubditis quædam diuinæ legi contraria; quibus in Euan-

Matth.15. gelio loquitur Chriſtus: Irritum feciſtis mandatum dei propter traditionem veſtram, *Sed precioſo ſanguine, quaſi agni incontaminati & immaculati, Ieſu Chriſti,* id eſt, paſſione & morte filij dei, qui eſt quaſi agnus, quoniam innocentiſſimo a-

Ioan.1. gno aſſimilatur. de quo ait Ioannes Baptiſta: Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi. Qui & per Hierem. conteſta-

Hierem.11. tur: Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam.

F ¶ Eſtque quaſi agnus incontaminatus & immaculatus, propter immunitatem ſuam ab omni peccato, tam originali, quã perſonali, tam mortali quam veniali. Chriſtus quippe, quanuis pro originalis peccati deletione ſpecialiter paſſus dicatur, ſua tamen paſſione ſanctiſſima, pro cunctis totius humani generis peccatis, quantum in ipſo eſt, ſatisfecit: iuxta il-

Eſa.53. lud Eſaiæ: Dominus poſuit in eo iniquitatem omnium no-

Matt.1. ſtrum. Propter quod angelus dixit ad Ioſeph: Vocabis nomen eius Ieſum, ipſe enim ſaluũ faciet populum ſuum à peccatis eorũ. Chriſti inquã *Præcogniti quidem ante conſtitutionem mundi,* id eſt, ab æterno ad hoc præordinati ac præuiſi à deo patre, ſecundum naturam aſſumptam, vt per eum redimeretur genus humanum. Deus nanque ab æterno decreuit per Chriſti paſſionem redimere mundum, *Manifeſtati autem in nouiſſimis*

In nouiſſimis temporibus propter uos id eſt, propter veſtram ſalutem: Chriſtus in vltima mundi ætate per incarnationis myſterium apparuit in hoc mũdo, iuxta illud Baruch. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cũ hominibus conuerſatus eſt. Hoc eſt quod ait Ioãnes: Verbum caro factũ eſt, & habitauit in nobis. Hinc ad Epheſ. loquitur Paulus dicendo: Deus elegit nos in Chriſto, ante mũdi conſtitutionẽ, in quo habemus redemptionem per ſanguinem eius. De his demum diebus nouiſſimis loquitur Paulus: Nos ſumus in quos fines ſeculorum deuenerunt. A Baruch. 3. Ioan. 1. Epheſ. 1. 1. Cor. 10.

Qui per ipſum fideles eſtis in deo id eſt, virtute & merito paſſionis Chriſti, gratiam conuerſionis ac fidei conſecuti eſtis à deo, & hucuſque fideles manſiſtis in eo. ¶ Meritum etenim Chriſti in ſacramento baptiſmi ac pœnitentiæ applicatur hominibus, & quicquid virtutis & gratiæ eis confertur à domino, per Chriſtũ & eius paſſionem ac meritum ipſis donatur, in quantum per Chriſti myſteria deus propoſuit ſibi reconciliare atq; ſaluare genus humanum. Propter quod ad Epheſios habetur: Deus prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtum in laudem gloriæ gratiæ ſuæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo. Vel, per ipſum fideles eſtis in deo, quoniam Chriſtus ſuos miſit diſcipulos ad aliorum conuerſionem vbique, & per apoſtolos dedit hominibus legem ſalutis: quemadmodum apud Eſaïam ait: Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requieſcet. Idcirco ait apoſtolus Paulus: In Chriſto, qui eratis lõge, facti eſtis prope. B Epheſ. 1. Matth. 16. Eſa. 50. Epheſ. 2.

Qui ſuſcitauit eum à mortuis tertia die, quæ ſuſcitatio toti ſuperbenedictæ trinitati, cuius opa ad extra ſunt indiuiſa, aſcribitur. Poteſt tamẽ patri appropriari, quia diuina virtute effecta eſt. Virtus autẽ ſeu potẽtia patri appropriatur: imò Chriſtus ſecundum quod eſt deus, ſuſcitauit ſeipſum, vt homo eſt. Propter quod dixit: Soluite teplũ hoc, & in tribus diebus excitabo illud. *Et dedit ei gloriã ſempiternã* id eſt, perpetuã corporis glorificationẽ accidentaleq; præmium, & iudiciariã poteſtatem, in reſurrectione, & aſcenſione. Nã in beatifica dei viſione, anima Chriſti fuit ab exordio ſuę creationis & vnionis cum verbo, perfecta. Hinc Chriſtus paſſione ſua inſtãte, orauit illud Ioan. Pater venit hora, clarifica filium tuum. Et ad Hebr. habetur: Videmus Ieſum propter paſſionẽ mortis gloria & honore coronatum. In Eſaïa quoq; legitur, Pro eo quod C Ioan. 2. Ioan. 17. Hebr. 2.

D laborauit anima eius,videbit & ſaturabitur *Vt fides ueſtra &*
Eſa.53. *ſpes eſſet in domino* id eſt,firmiter crederetis in deum & ſperaretis in eo. Ex hoc enim quod deus Chriſtum ita glorificauit per reſurrectionem,aſcenſionem,& ſancti ſpiritus miſſionem, inducti ſunt homines ad Chriſtianę fidei ac ſpei ſuſceptionē, credentes & ſperantes ſe tandem merito Chriſti reſuſcitandos,& plene glorificandos. *Animas ueſtras caſtificātes* id eſt, cœleſti ſponſo caſtas & puras exhibentes *In obedientia charitatis* id eſt,obediēdo diuinis præceptis ex charitate,ſine qua nulla eſt actio meritoria,deoque grata. Omnis ſiquidē actus meritorius eſt à charitate elicitiue, vt actus qui immediate & directe procedunt ex charitate:aut imperatiue,vt actus aliarum virtutum quibus præcipit charitas *In fraternitatis amore*
E id eſt,etiam in proximorum ſpiritali dilectione, ſine qua nemo poteſt ſaluari:Ideo ſubditur *Simplici ex corde* omni duplicitate & fictione excluſa *Inuicem diligite attentius* id eſt,valde attente:cum dicat ſaluator: In hoc cognoſcent omnes,quia
Ioan.13. diſcipuli mei eſtis,ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Atque vt aſſerit Paulus: Qui diligit proximum,legem impleuit.
Roma.13. Porro de cordis ſimplicitate & duplicitate dicta ſunt multa ſuper canonicam Iacobi. ¶Omnis autem anima rationalis, aut eſt ſponſa dei per fidem & charitatem, aut certe adultera diaboli per infidelitatē,ſeu quācunque culpam mortalē.Ideo animas noſtras caſtificare debemus modo prætacto, & omni virtute ornare, ſanctis actibus decorare, inceſſabiliter, fructuoſe,timorate ac feruide cōuerſari:præſertim quoniam tan-
F ti æſtimauit nos dominus deus noſter, quod propter noſtram recuperandam ſalutem,noſtram in vnitate perſonę aſſumpſit naturam, & in ea pro nobis tot & tanta fecit ac paſſus eſt. ¶Nonne ex dignitate legati magnitudo cauſæ penſatur?Cū ergo vnigenitum ſuum miſerit deus pater legatum ad pacificandum nos ſibi, quis magnitudinem cauſæ,quam cum deo habemus,excellentiamque beatitudinis ad quam ſumus creati, cōcipere valeat aut effari?Hinc & aliam cauſam,ob quam timorate viuere debeamus,digniſſimus apoſtolici chori vertex ſubiungit *Renati non ex ſemine corruptibili* id eſt,deū timere inuicemq; attentius amare debetis,quia renati eſtis ſeu ſpiritaliter generati per emundationem à culpa,& ſuſceptionem gratiæ ac virtutum, non ex materiali impuroque ſemine *Sed*

ne *Sed incorruptibili* id eſt, virtute cœleſti in ſacramento baptiſmatis operante,ſeu gratia ſpiritali & gratum faciente:quę confert homini eſſe ſpiritale,ſupernaturale,deiforme,idoneũ ad promerendum *Per uerbum dei uiui & permanentis in æternum* id eſt,per Chriſtum:de quo Ioannes ait:Omnia per ipſum facta ſunt.Nam Chriſtus eſt qui principaliter,interiusq́; baptizat,purgat,regenerat. Ipſe quoque baptiſmum inſtituit, & omnibus dari præcepit,& ipſe eſt verbum increatum,æternum,vnigenitũ dei viui & permanentis in ęternum,videlicet patris æterni:quẽadmodũ Petrus diſſeruit:Tu es Chriſtus filius dei viui. Vel per verbũ dei viui, intelligit formã verborũ ſacramentalium,operantium in baptiſmo,per quæ diſpoſitiue & ſuo modo,cauſaliter fit regeneratio ſpiritalis.Quoniam accedente verbo ad elementũ,fit ſacramentum.Vnde & Paulus teſtatur: Quod Chriſtus dilexit eccleſiam, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.De hac regeneratione dicta ſunt plura ſuper illud Iacobi: Voluntarie genuit nos verbo veritatis. Vnde Ioannes ait: Dedit eis poteſtatem filios dei fieri, his,qui credunt in nomine eius, qui non ex ſanguinibus,neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri: ſed ex deo nati ſunt *Quia omnis caro fœnum* tanquam dicat,Regeneratio ſpiritalis ex carnali & corruptibili ſemine eſſe nequit. Quoniam caro,carnaléve ſemen, fœno aſſimilatur,idcirco ad ſpiritale & ſupernaturale eſſe non poteſt perducere,nec talis generationis ſemẽ exiſtere.Vnde ait Saluator:Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natũ eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. *Et omnis gloria eius* id eſt,viror,vigor,voluptasque carnis *Quaſi flos fœni* id eſt,cito pertrãſit & deficit ſicut flos graminis *Exaruit fœnum* id eſt,gramẽ poſtquã viruerit & excreuerit,mox areſcit, *Et flos eius decidit* ſic caro in pueritia habet virorem, in adoleſcentia decorem, in iuuentute robur & florem, in ſenectute deficcationem,in morte corruptionem *Verbum autẽ domini manet in æternum* Quod primo verum eſt de verbo increato patris æterni. De quo ſcriptũ eſt:In principio erat verbum.De quo Damaſcenus intelligit illud in Pſalmo:In æternum domine verbum tuum pèrmanet in cœlo.Secundo verificatur de verbo creato,id eſt,diuinæ virtutis præcepto, effectu,ſeu lege qua cuncta ſubſiſtunt. De quo verbo cantatur:Ignis,grando,nix,glacies,ſpiritus procellarũ,quę faciunt verbum

[Margin: A; Ioan.1.; Matth.16.; B; Epheſ.5.; Iacobi.1.; Ioan.1.; Epheſ.4.; Eccleſ.14.; Iacobi.1.; Ioan.3.; C; Ioan.1.; Pſal.118.; Pſal.148.]

Ibidem. bum eius. Et rurſus: Præceptum poſuit,& nō præteribit. Ter-
D tio, de verbo ſacræ ſcripturę, quod dicitur non tranſire, ſed in
æternum manere. Nam inuiolabilis atque perpetua eſt veri-
tas ſcripturarum, quanuis verba vocalia ſonando tranſeant,
ac deſinât eſſe, vtpote de numero ſucceſſiuorum, quibus idem
Matt.24. eſt eſſe,& fieri. Ideo loquitur Chriſtus: Cœlum & terra trāſi-
bunt, verba autem mea non tranſibunt. Quarto de verbo ſa-
cramentali, quod manet in ſuo effectu. Nam character, qui in
baptiſmo imprimitur, indelebilis perhibetur. Et gratia quæ
ibi infunditur, ex ſe non habet vt corrumpatur, quanuis per
accidens deſinat eſſe in tranſgreſſore. Quæ etiam gratia arra
vitæ æternę vocatur. Deniq; locus hic ex Eſaïa aſſumptus eſt,
Iſa.40. vbi habetur: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quaſi
E flos agri,&c. *Hoc autem eſt uerbum, quod euangelizatum eſt in uo*
bis id eſt, inter vos prædicatum eſt per Chriſti apoſtolos, cæ-
2.Corin.4 teroſque diſcipulos. Qui Paulo teſtante, non prædicauerunt
ſeipſos, ſed Ieſum Chriſtum, qui eſt verbum æternum, & eius
doctrinam, præcepta, ac ſacramenta.

¶Expoſitio II. Cap. *Deponentes igitur omnem dolum.*

ARTICVLVS QVARTVS.

I.Petr.1. IAm circa finem præcedentis capituli docuit prin
ceps Apoſtolorum, quàm precioſi ſint fideles per
Chriſtum redempti, quamque ſublimiter regene-
rati, idcirco nunc plenius inſtruit eos, quàm vir-
F tuoſe debeant conuerſari, ne tantis beneficiis ſint
Lucæ.12. ingrati: quia cui plus datum eſt, plus requiretur ab eo. Itaque
Epiſtola. ait, *Deponentes igitur* id eſt, cum ſitis taliter liberati atque
renati, idcirco per cōtritionem ſeu anticipationem, remouen
tes à cordibus veſtris *Omnem malitiam* id eſt, excogitatam,
ac deliberatam prauitatem, ſeu omnem habitū vitioſum con-
ſuetudinemque peruerſam *Et omnem dolum* in verbis & fa-
Pſalm.5. ctis. Siquidem virum ſanguinum & doloſum abominabitur
dominus. Dolus nāque charitati & iuſtitiæ atque prudentiæ
Prouer.14 veræ contrariatur. Ideo Salomon proteſtatur: Vir verſutus o-
Iob.36. dioſus eſt *Et ſimulationes,* ſimulatores enim & callidi prouo
cant iram dei,& *Inuidias* id eſt, rācores ſeu triſtitias de pro-
ſperitatibus proximorū *Et omnes detractiones* quæ ſunt pec-
cata mortifera. Quid autem ſit detractio,& quot modis con-
tingat,

tingat, quàm etiam enorme peccatum ſit, & quomodo à detra- A
hente ſit fugiendum, dictum eſt ſupra circa illud Iaco. Noli- *Iacobi. 4.*
te detrahere alterutrum fratres mei. *Sicut modo geniti infātes*
id eſt, inſtar paruulorum infantium ſtatim natorum, quātum
ad innocentiam, non quātum ad neſcientiam: ideo ſubditur,
Rationabiles id eſt, diſcreti, & iudicium rectæ rationis ſe-
quentes. ¶ Debemus enim infantibus aſſimilari, quantum ad
bonas eorum proprietates, quæ ſunt nulli nocere, non concu-
piſcere, non iraſci, cito placari, non ſuperbire. Propter quod
ait Saluator: Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruu- *Matth. 18.*
li, non intrabitis in regnum cœlorum. Non autem debemus
infantulis conformari diſcretione carendo, inſtabiliter nos
habendo, poma, pira, rebus precioſiſſimis præferēdo. Propter
quod loquitur Paul. Non ſimus paruuli fluctuātes. Et denuo: *Ephes. 4.*
Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote. Et in *1. Cor. 14*
Prouerb. habetur: Vſquequo paruuli diligitis infantiam? Eſt *Prouer. 1.*
ergo bona & virtuoſa infantia, quæ vocatur infantia Chriſtia- B
næ ſimplicitatis, quæ eſt innocentia atque ſynceritas mentis.
Ad quam beatiſſ. Petrus hoc loco redire nos admonet, ne ali-
cui ſimus nociui, imò cūctis pro poſſe proficui. Eſt quoq; vi-
tuperāda infantia, quę eſt aſinina ſimplicitas, & imperitia pe-
riculoſa: Vnde apud Eſa. aſſeritur, Puer centum annorum mo-
rietur. Quid enim eſt puer centum annorum, niſi ſenex pue- *Eſa. 65.*
rilis, inſipiens, & inconſtans? Talis morietur morte æternalis
miſeriæ, ſicut iam mortuus eſt morte culpę. Itaq; rationabiles
Sine dolo Maledictus enim doloſus, vt in Malachia ſcriptū *Malach. 1.*
eſt *Lac concupiſcite* id eſt, faciliora fidei documenta cum a-
uiditate à doctoribus & prælatis veſtris ſuſcipite, vt paula- C
tim proficiatis. Nam neophytis & nouiter baptizatis, inci-
pictibus & imperfectis ſunt primo faciliora fidei pabula ex-
hibenda, quia difficiliorum myſteriorum nondum capaces
ſunt. Talibus quippe loquitur Paulus ad Hebr. Indigetis vt *Hebr. 5.*
doceamini quæ ſunt elementa exordij ſermonis dei, & facti
eſtis quibus lacte opus eſt, non ſolido cibo. Et alibi: Tāquam *1. Corin. 3.*
paruulis in Chriſto, lac vobis potum dedi, non eſcam. Non
enim poteratis accipere *Vt in eo creſcatis in ſalutem* id eſt,
per lactis huius ſpiritale edulium, pertingatis ad chariſmata
meliora: ad viciniora ſaluti, ad cōtemplationem cœleſtiū, at-
que puriſſimū diuinitatis amorem, vt de corū ſitis catalogo,
de quibus

1.Cor.2. D de quibus loquitur Paulus: Sapientiam loquimur inter perfe
Hebr.5. ctos.Et item:Perfectorum eſt ſolidus cibus,eorum qui pro cõ
ſuetudine exercitatos habent ſenſus.Ideo vas electionis hor-
tatur: Aemulamini chariſmata meliora. Cũ etenim in via dei
1.Cor.12. nõ proficere ſit deficere,debemus quotidie in gratia dei,vir-
Bernar. tutibusq; proficere,bonis bona adiicere, & omne tempus vi-
tæ præſentis fructuoſe expendere:quemadmodum ad Epheſ.
Epheſ.1. docet Apoſt.Charitas veſtra ſemper magis ac magis abundet
in ſciẽtia,vt probetis potiora, & ſitis ſynceri & ſine offenſio-
ne. *Si tamẽ guſtaſtis quàm dulcis eſt dominus* id eſt,tũc præfata
documenta poteris adimplere,ſi diuinę bonitatis ſuauitatem
interiori guſtaſtis palato.¶Quemadmodum enim homo diu
E eſſe non poteſt ſine dilectione,ita nec ſine delectatione, quia
delectationem naturaliter appetit. Ideo ſicut qui ſpiritalis a-
moris expertes ſunt,carnalibus affectibus detinentur:ita qui
in deo non delectantur,eius dulcedinem guſtando, carnales,
viles & exteriores delectationes,delitias,conſolationes requi
runt.Nec poteſt carnalia vitia ſuperare,ſpiritalibus inhære-
re,qui nihil diuinę conſolationis ac interioris dulcedinis ex-
peritur.¶Porrò quàm dulcis eſt deus,aliqualiter in hac vita
guſtamus,ipſum per donum ſapientiæ,& fidem formatam co
gnoſcendo ſeu contemplando, eumq; ſynceriter diligendo.
In eo nanq; quod magis diligimus, magis delectari ſolemus.
Pſal.76. Ideo ait Pſal.Memor fui dei,& delectatus ſum.Et rurſus:De-
Pſal.36. lectare in domino.Itemq;: Guſtate & videte quoniam ſuauis
Pſal.37. eſt dominus. ¶Sed poſſet quis interrogare,qualiter poteri-
F mus ad diuinæ ſuauitatis guſtum interdũ pertingere? Et re-
Mich.6. ſpondendum,ꝙ oportet ſucceſſiue proficere,coram deo ſoli-
cite ambulare,carnalia oblectamenta deſpicere,operibus in-
ſiſtere virtuoſis,& deo ex charitate prõpto corde ſeruire,atq;
in omnibus dei honorem optare,& zelũ habere iuſtitiæ, cha-
ritatis quoq; & pietatis redundare viſceribus,ſicq; ad copio-
ſiſſimum ac frequentiſſimum diuinæ ſuauitatis pertingemus
ſaporem,& dei amici & ei familiares efficiemur:ita, quòd cũ
Pſal.30. propheta ex ſententia proferemus: Quàm magna multitudo
dulcedinis tuæ domine.Præterea quoniam vnuſquiſq; in cha
ritate exiſtens,habet donum ſapientiæ ſecundum aliquẽ gra-
dum:poteſt quilibet talis aliqualiter deguſtare, quàm dulcis
eſt deus in ſuis orationibus, meditationibus, affectionibusq;

ad eum, in bonis quoq; operibus delectando: iuxta illud: Ser- A
uite domino in lætitia. Deus etiam ex ſua pietate immenſa, *Pſal.99.*
frequenter gratioſe præuenit homines, etiam imperfectos & inſipientes: infundendo ei ſuæ bonitatis dulcem ſaporem, conſolationem internam, iucundæ alacritatis perfuſionem: ſicq; allicit eos ſibi, & à terrenis carnalibusq; auertit. Quia guſtato *Gregor.*
ſpiritu deſipit omnis caro. Conemur ergo ad prætactum diuinę ſaporē dulcedinis pertingere, vt carnalia cordialius atq; facilius cōtēnamus, & ſpiritalibus ac diuinis ſtabilius immoremur, imò pro gratia iſta obtinenda deum precemur. Propter quod ſubditur. *Ad quem accedentes lapidem uiuum* id eſt, dominū Ieſum Chriſtum, qui eſt viuus lapis, ſpiritaliter accedentes, credendo & deſiderando gratioſam aſſiſtentiā eius, & eius illuminationem ſimpliciter poſtulando, iuxta illud in B
Pſal. Accedite ad eū & illuminamini. Et ad Hebr. Adeamus cū *Pſal.33.*
fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam cōſequamur. *Hebr.4.*
Ad deum quippe vbiq; præſentem, non paſſibus pedum, ſed deſideriis cordium, actibusq; virtutū accedimus. ¶ Dicitur autē Chriſtus lapis, ratione firmitatis & fundationis. Eſt etiam lapis viuus, quia ſecundum deitatem ſuam, eſt eſſentialiter viuens & vita: quemadmodum ait: Ego ſum via, veritas, *Ioā.14.*
& vita. Itemq;: Sicut pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit *Ioan.5.*
& filio vitam habere in ſemetipſo. ¶ Porrò ſecundum naturā aſſumptam, viuens eſt, vita naturæ humanæ in optimo gradu, vita gratiæ in ſummo ſtatu, vita gloriæ in excellentię termino, poſſibili menti creatæ. Omnis quoq; vita procedit ab C
ipſo. Accedentes ergo ad lapidē iſtum, *Ab hominibus quidem reprobatum* primo videlicet à Iudæis incredulis, qui multas blaſphemias euomuerunt in Chriſtum, dicendo: Dæmonium *Ioan.10.*
habet, & inſanit, homo vorax, potator vini. In Beelzebub prin *Matth.11.*
cipe dæmoniorū eiicit dæmonia. Atq; in paſſione quādo di- *Matt.12.*
xerunt: Hunc inuenimus ſubuertentem gentē noſtrā, &c. De- *Lucæ.23.*
inde reprobatus eſt à philoſophis, & tyrānis, ac aliis perfidis.
A deo autem electum ſecundum naturam aſſumptam, vt per eum ſaluaretur genus humanum. De quo per Eſaiā loquitur dominus: Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum, electus meus, cō- *Eſa.24.*
placuit ſibi in illo anima mea. Imò Chriſtus antonomatice vocatur dei electus, vtpote omnium electorum ſaluator & caput: Qui ſpiritum non ad menſuram accepit, cuius merito alij *Ioan.3.*
electionis

D electionis cõſequuntur effectum. *Et honorificatum.* Chriſtum enim deus pater multipliciter honorificauit, id eſt, honore
Mat.3.7. dignum effecit ac demonſtrauit:dicẽdo ad eum:Tu es filius
Matt.1.9. meus dilectus:eumq́; omnibus præferendo, eius quoque ex-
Luc.3.6. cellentiam per prophetas atq; apoſtolos,& per miracula inſinuando:in die quoque aſcenſionis eum ſuper omnes cœlos ad ſuam dexteram collocando, *Et ipſi* id eſt, vos ipſi fideles. *Tanquam lapides uiui* id eſt,per fidem & charitatem ſpiritaliter viuentes ac firmi,qui tempore infidelitatis & impietatis fuiſtis tanquam lapides duri ac mortui. Propter quod domi-
Ezech. 11. nus dixit per Ezechielem: Auferam à vobis cor lapideum, &
1.Cor.3. dabo vobis cor carneum. *Superædificamini domos ſpirituales*,
E id eſt,ſuper Chriſtum qui eſt verum eccleſiæ fundamentum, ædificamini in domos ſpirituales,ita vt ſitis domus ſeu habitacula Chriſti, qui per dona gratiæ ſuæ demoretur in vobis. Chriſtus nãque per fidem(vt loquitur Paulus)habitat in vobis.Hoc eſt,ita habere vos, vt deus per gratiarum ſuarũ chariſmata, faciat vos domos ſeu habitacula ſua: & vos ipſi be-
Epheſ.3. ne viuendo facite vos habitacula ſaluatoris.Imò proficiendo in omni bono magis,ac magis ſitis habitacula fidei. Chriſtus enim eſt fundamentum eccleſiæ,ſuper quod vnuſquiſq; ædificare,fundare,& ſtabilire ſe habet,per fidem,ſpem, charitatem, aliaſq́; virtutes & actus & profectus earũ. Propter quod
1.Cor.3. 1.ad Corinth.ſcriptum eſt:Vnuſquiſque videat,quomodo ſuperædificet. Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod poſitum eſt,quod eſt Chriſtus Ieſus.Quemad
F modum autem ſunt multæ particulares eccleſiæ, quæ omnes ſunt vna vniuerſalis eccleſia,militans, in ſeculo peregrinans, ex omnibus populis conſtans:ita ſunt multæ particulares ſpiritualeſq́; domus,quæ omnes ſunt vna generalis domus ac ci
Hebr.3. uitas dei.Vnde ad Hebræos legitur:Moſes fidelis erat in tota domo dei,tanquam famulus.Chriſtus vero tanquam filius in domo ſua,quæ domus ſumus nos.Atque ad Timoth.loquitur
1.Timo.3. Paul.Scias quomodo oporteat te conuerſari in domo dei,quæ eſt eccleſia dei viui. Superædificamini quoq; modo prętacto. *Sacerdotium ſanctum* id eſt,in ſacerdotes ſanctos dei,ita,vt ſitis ſpiritaliter dei ſacerdotes. *Offerre* id eſt, ad offerendum. *Spiritales hoſtias* id eſt,orationes & ſanctas affectiones,eleemoſynas, bonaq́; opera, non ſacrificia legis carnalia. *Acceptabiles*

ptabiles

ptabiles deo id eſt, ei placentes & meritorias vitę æternę, quia A
ex charitate procedunt. Acceptabiles inquam *Per Ieſum Chri-ſtum*, cuius virtute, gratia & merito ſuperædificamur modo præhabito, & opera deo placita operamur. Propter quod aſſerit Chriſtus: Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemet ipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me manſeritis. Et rurſus ibidem: Sine me (inquit) nihil poteſtis facere. Idcirco in fine oblationum & orationum eccleſiæ cõmuniter dicitur, Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c. quia per ipſum noſtræ oblationes & orationes ſunt deo grata ſiue acceptæ, & per ipſius perfectionem ac meritum ſuppletur imperfectum noſtrum, dummodo illud humiliter recognoſcamus, & actus noſtros merito actuum paſſioniſq; Chriſti, capitis noſtri, per fidem & charitatem ſapientaliter vniamus, rogando deum, vt virtute ac merito conuerſationis paſſioniſque Chriſti in ſeculo iſto, pie ſuſcipiat actus noſtros, & imperfecto noſtro indulgeat. ¶ Denique ſicut Chriſtus (ſecundum quòd homo) eſt tẽplum dei, & põtifex ſeu ſacerdos ac hoſtia: templum, quia in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis, ſecundum Paulum: ſacerdos autem, quia vt dicitur ad Hebræos: Ipſe per ſpiritũ ſanctum obtulit ſemetipſum immaculatum deo: Ita fideles ſunt domus, templum & habitaculum dei, in quantũ per gratiam habitat in eiſdem. Propter quod ad Corinthios dicitur: Neſcitis, quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis? Sunt etiam ſacerdotes & hoſtia dei, in quãtum ſeipſos offerunt deo. Vnde ad Romanos ſcriptum eſt: Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam ſanctam, viuentem, deo placentem. Idcirco quod dictum eſt, Sacerdotium ſanctũ, ad vniuerſos refertur fideles, in charitate exiſtentes, non ad eos duntaxat, qui ſacramento ordinis ſacri ſunt inſigniti, vt quidam exponunt. Propter quod ait venerabilis Beda: Omnem eccleſiam ſacerdotium ſanctum appellat: quod nomen & officiũ ſola domus Aaron in lege Moſi habuit. Quoniam omnes ſummi capitis membra ſumus, & oleo ſancto in baptiſmo vncti conſiſtimus.

Ioan.15. / Ibidem. / B / Hebr.7. / Coloſſ.1. / Hebr.9. / 1.Cor.3. / Roma.12. / C / Deut.13.

Propter quod cõtinet ſcriptura id eſt, ob hoc quòd Chriſtus eſt lapis viuus. & quia ad ipſum debetis accedere, deus per Eſaiã teſtatur: *Ecce ponam in Sion* id eſt, in eccleſia ſpeculãte cœleſtia. Sion enim ſpeculatio interpretatur. Vnde ad Hebr. ſcribitur: Acceſſiſtis ad montẽ Sion, & ciuitatẽ dei viuentis.

Eſa.28. / Hebr.12.

Lapidem

D *Lapidem ſummum*. Nam inter eos, qui ratione ſoliditatis ſiue conſtātiæ lapides appellantur, eſt Chriſtus altiſſimus, qui eſt omnium rex ſanctorū. De quo in Daniele habetur: Quòd
Daniel.2. lapis qui abſciſſus eſt de monte ſine manibus, factus eſt mōs magnus, & impleuit vniuerſam ſuperficiem terræ. *Angularē*. Chriſtus vocatur lapis angularis, quia ſicut in lapide angulari duo concurrunt & connectuntur parietes: ſic in Chriſto duo populi conuenerunt, vnitiq; ſunt, & vnus populus per fidem & charitatem effectus. Propter quod loquitur Paulus:
Epheſ.2. Chriſtus eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, vt duos con-
Zach.6. dat in ſemetipſo. Hinc in Zacharia de Chriſto prædictū eſt: Ecce vir oriens nomen eius, & ædificabit templum domino, & conſilium pacis erit inter duos illos. *Electum* ſecundū na
E turam aſſumptam, in omnium redemptorē. De quo & in Cā-
Canti.5. ticis ſponſa fatetur: Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex milibus. *Precioſum* imò digniſſimum, quoniam Chriſtus ſecundum ꝙ deus, eſt dignitatis prorſus incomparabilis & immenſæ. Secundum aſſumptam vero humanitatem, vt verbo æterno vnitam, & omni gratiarum plenitudine per-
Matt.20. ornatam, dignior eſt toto vniuerſo. *Et qui crediderit in eum*, fide formata, & perſeuerauerit vſq; in finem. *Non confundetur* cum fuerit diuino tribunali oblatus, id eſt, non reprobabitur à iudice ſummo, quāuis in ſeculo iſto à prauis hominibus confundatur, vituperetur, diiudicetur: quemadmodum iuſti fatētur in Pſal. Poſuiſti nos in ſimilitudinem gētibus, commotio-
Pſal.43. F nem capitis in populis. Tota die verecundia mea contra me eſt, & confuſio faciei meæ cooperuit me. Hinc in alio fertur
Pſal.33. pſalmo: Accedite ad eum, & illuminamini, & facies veſtræ nō
Ioan.6. confundētur. Hoc eſt, quod de ſeipſo ait Saluator: Omnis qui videt filium & credit in eum, non morietur in ęternum. Vnde
1.Ioan.2. Ioannes Apoſt. in ſua hortatur canonica: Manete in eo, vt cū apparuerit, habeamus fiduciam, & nō confundamur ab eo in aduentu eius. *Vobis igitur honor credentibus*, quia in Chriſtum credendo meremini ad cœleſtem gloriā promoueri, atque à deo in cœleſtibus honorari, videlicet angelis ſociari.
Ioan.12. Propterea aſſerit Chriſtus: Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater meus. Nam honor debetur virtuti. Hinc
Sap.5. perfidi, reprobi, & iniqui dicent in die iudicij: Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, quomodo ergo cōputati

tati ſunt inter filios dei,& inter ſanctos ſors illorum eſt? *Non credentibus autem* id eſt, cæteris in incredulitate ſua duranti-bus,eisq; nolentibus ſeu inuitis. *Lapis quem reprobauerũt ædificantes* id eſt, Chriſtus,quem doctores & ſacerdotes Iudæorum plebem cõmunem inſtruentes, & eam per hoc ſpiritaliter ædificãtes,verbis & factis perſequebãtur: iuxta illud Hiere. Negauerunt dominum & dixerunt: Non eſt ipſe. *Hic factus eſt in caput anguli* id eſt,principium angulare,in quo duo populi cõuenerunt,ſicut expoſitum eſt. *Et lapis offenſionis & petra ſcandali* factus eſt Chriſtus,non directe, neque ex culpa ſua,ſed occaſionaliter. *His qui offendunt uerbo* id eſt,obſtinatis Iudæis,& cunctis incredulis,blaſphemantibus Chriſtũ. A Hiere.5.

Nec credunt in quo poſiti ſunt id eſt,ſcripturis legis & prophetarum,ſecundum verum earum intellectum non credũt, cum tamen facti eſſent & poſiti ad credendum. Quia ſcriptura legis & prophetarum fuit diſpoſitiua ad Chriſtum, & data vt per eam Iudæi præpararẽtur ad Chriſti fidem ac legem. Propter quod dicitur ad Galatas: Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto. His excæcatis Iudæis Chriſtus in Euang. ait: Si crederetis Moſi,crederetis forſitan & mihi. de me enim ille ſcripſit. Et rurſus: Scrutamini ſcripturas,quia illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. De quibus & per Danielem prædictum eſt: Non erit eius (ſcilicet Chriſti) populus, qui eũ negaturus eſt. Per Eſa. quoque: Quis cæcus niſi ſeruus meus? & quis ſurdus, niſi ad quẽ nuncios meos miſi? ¶ His itaque fuit Chriſtus occaſionaliter lapis offenſionis, petraque ſcandali. Nam ex ſua peruerſitate offenderunt & impegerunt in Chriſtũ: atq; ex eius beneficiis,informationibus,increpationibus deteriores & damnabiliores effecti ſunt. Hinc ſæpe in Euangelio leguntur ſcandalizati in Chriſto. Et in Ioan. loquitur Chriſtus: Si non veniſſem,& locutus eis fuiſſem,peccatum nõ haberent: nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. ¶ Denique ſcandalum actiue directe & proprie dictum, eſt ſemper peccatum,cum ſit dictum vel factum minus rectũ, alteri præbens occaſionem ruinæ. Et ſic Chriſtus non fuit lapis offenſionis,petraue ſcandali. Scandalum vero occaſionaliter & indirecte,& quaſi paſſiue dictum,non eſt peccatũ. Sic enim ſcandalum eſt aliquod verbum aut opus bonum,ex quo ex propria abuſione & deordinatione aliqui ſumũt occaſio- B Galat.3. Ioan.8. Ioan.5. Daniel.9. Eſa.42. Matt.15. Luca.7. C Ioan.15.

 nem

D nem ruinæ & peccati: ſicq; Chriſtus fuit lapis offenſionis &
1.Cor.1. petra ſcandali. Propter quod loquitur Paulus: Nos autē prædicamus Chriſtum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus au-
Sapien. 1. tem ſtultitiam. Vnde & in lib. Sapiē. dicunt iniqui: Grauis eſt nobis, etiam ad videndum, quia diſſimilis eſt aliis vita illius. ¶Poſtremo, quod dictum eſt, lapis offenſionis & petra ſcan-
Eſa. 8. dali. ſumptum eſt ex Eſaia, vbi habetur: Dominum ſanctificate, & erit vobis in ſanctificationem. In lapidem autem offenſionis, & petrā ſcandali, duabus domibus Iſrael. ¶Reprobatis itaq; Iudęis incredulis, ponit princeps apoſtolorū, fideliū, Iudæorum, omniūq; in Chriſtum credentium, ſublime præconium, *Vos autem* ad Chriſtum conuerſi, eſtis *Genus electum* id eſt, ad ſpecialem gratiam præ cæteris à deo præordi-
E narum, vtpote ad fidem catholicam, cæteraſq; virtutes, & eccleſiaſtica ſacramenta, vocatum atq; perductum. Non enim omnium eſt fides. Et dici poteſt de vobis illud ex Pſalmo: Nō
2. Theſ. 3. fecit taliter omni nationi. *Regale ſacerdotium* id eſt, ſacer-
Pſal. 147. dotes regij ſeu regales, videlicet Chriſto ſummo regi ac ſacerdoti aſſimilati & incorporati, ac pertinentes ad eum. Siquidem vt dictum eſt, quemadmodum Chriſtus homo, eſt tēplum dei, ſacerdos ac hoſtia: ſic Chriſtianus fidelis eſt tēplū, ſacerdos ac hoſtia dei. Et quoniā ſummi regis ſacerdos eſt, & ſacerdotium eius ad regnum ordinatur cœleſte, merito regalis ſacerdos vocatur. ¶Deniq; omnes fideles, reges dicuntur, ſeipſos per rationē regendo, paſſiones ac vitia ſuperando. Sacerdotes quoq; dicuntur, hoſtiam laudis, ſacrificium oratio-
F nis, munera eleemoſynarum, & cætera ſpiritualia exercitia, virtuoſaq; opera domino offerendo. Propterea in Apoc. fatētur: Chriſtus fecit nos regnum, & ſacerdotes deo & patri ſuo.
Apoc. 3. *Gens ſancta* diuino cultui deputata, in baptiſmo mundata, virtutibus decorata. Quemadmodum autem lex Chriſti, eſt
Rom. 12. lex totius perfectionis: ſic veri Chriſtiani, Chriſti legē ſplen-
1. Cor. 3. 7. dide obſeruantes, recte præ cunctis populis ſancta gēs appel-
2. Timo. 1. lantur. Et tales præcipue erant Chriſtiani in primitiua eccleſia, quos Paulus in ſuis epiſtolis tā frequēter nominat ſanctos. *Populus acquiſitionis* id eſt, Chriſti ſanguine de manu inimicorum humanę ſalutis ereptus, liberatus, adeptus. Venit enim filius hominis quęrere, & ſaluare quod perierat, vt ipſemet in Euang. proteſtatur: qui iterū ait: Congratulamini mihi, quia

inueni

inueni ouem quã perdiderã. Vnde in Actib. loquitur Paulus: A
Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo vos poſuit ſpiritus ſanctus epiſcopos, regere eccleſiã dei, quã acquiſiuit ſanguine ſuo. Et ad Hebr. Non ſumus ſubtractionis filij in perditionem, ſed fidei in acquiſitionẽ animæ. Inductũ autẽ præconiũ ait Moſes ad populum Iudęorũ: Quod multo excellentius cõpetit plebi Chriſtianorum, cui maiora gratiarum chariſmata ſunt collata. Quidã exponunt hæc ſpecialiter de ſacerdotibus euãgelicæ legis. Qui dicuntur genus electum, id eſt, ad conſecrationẽ corporis & ſanguinis Chriſti, præ cæteris cõſecrati & aſſumpti: quibus valde ſingularis dignitas, ſupernaturalis poteſtas, admirabilis ordo collata ſunt: ad quos eccleſiaſticorum ſacramentorum confectio, & adminiſtratio pertinent. Cũ enim in Numer. Moſes dicat Leuitis: Num parum vobis eſt, quòd ſeparauit vos dominus à populo & iunxit ſibi, vt ſeruiretis ei, in cultu tabernaculi? Multo magis iſtud ſacerdotibus Chriſti poterit dici. Sacerdotibus quoq; & Leuitis veteris teſtamenti Ezechias rex ait. 2. Paralip. 29. Nolite negligere, vos elegit dominus, vt ſtetis corã eo, & miniſtretis ei: colatis eum, & cremetis ei incẽſum. Multo ergo ſublimius conſtituti in ſacris ordinibus Euãgelicæ legis dici poſſunt genus electum, qui etiam ſunt regale ſacerdotium, id eſt, ſacerdotes Chriſti regis altiſſimi. Et gens ſancta, quia ad eos præcipue pertinet vita perfecta, cõuerſatio exemplaris. Quod autem ſequitur, ad vtrãque expoſitionem congrue applicatur. B

Vt uirtutes annuncietis eius id eſt, dei omnipotentis charitatem, pietatem, ſapientiam, iuſtitiam, poteſtatem laudetis ac prædicetis, ſeu inuicem enarretis. *Qui de tenebris uos uocauit in admirabile lumen ſuum* id eſt, de caligine ignorantiæ & peccati atque perfidiæ, ad ſplendorem fidei lucemque gratiæ ac virtutum vos tranſtulit, imò ad lumen gloriæ & ad increati luminis ſui (quod ipſe eſt, qui lucem habitat inacceſſibilem) *1. Tim. 6.* beatificam viſionem inuitauit. Hanc enim Chriſtus ſuis promittit fidelibus, qui ad patrẽ ſuum ait: Pater quos dediſti mihi, volo vt vbi ego ſum, & illi ſint mecũ, vt videant claritatem *Ioan. 17.* meã. Et alibi: Manifeſtabo ei meipſum. *Ioan. 14.* *Qui aliquando non populus, nunc autem populus dei* id eſt, ante conuerſionẽ veſtrã ad fidei veritatẽ, fuiſtis non populus dei, ſecundum præſentẽ iuſtitiã: quia non pertinuiſtis ad deũ per charitatem & gratiam C

D ac debitam ſubiectionẽ,ſed auerſi fuiſtis ab eo,& ratione pec cati attinebatis diabolo, cuius membra ac miniſtri fuiſtis. ¶Verũtamen per prædeſtinationem æternam omnes electi, quantũcunq; ad tempus iniqui ſunt,ſemper ſunt populus dei. Sed & reprobi, omnesq; communiter homines ſunt populus dei,per creationem ac prouidentiam. Nam & de talibus lo-
Eſa.1. quitur deus apud Eſa. Populus meus non intellexit. In Actis
Act.17. quoq; Paulus de bonis & malis cõmuniter proteſtatur:Genus dei ſumus.Fideles autem & iuſti ſunt ſpecialiter populus dei:
Pſal.78. iuxta illud Pſal. Nos autẽ populus eius, & oues paſcuæ eius. Quia per charitatem & gratiã deo coniuncti & ſubditi ſunt, *Qui non miſericordiam conſecuti* id eſt, ante conuerſionem veſtrã nõdum fuiſtis adepti miſericordiam hanc magnam, qua facti eſtis membra & milites Chriſti.Nullus tamen in ſeculo
E iſto expers eſt penitus miſericordiæ dei. Nam & infideles ac impij miſericorditer tolerantur,& expectantur à deo,vt conuertantur,atq; per angelos eorum cuſtodes retrahuntur à diuerſis periculis & peccatis, quotidianis quoque beneficiis dei
Lucæ.6. vtuntur.Propter quod Saluator ait: Altiſſimus benignus eſt
Matth.5. ſuper ingratos & malos.Et alibi:Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.Dãnati etiam in inferno aliquid miſericordiæ ſortiuntur, quia citra condignum torquentur. Imò in omni opere dei miſericordia & iu-
Pſal.24. ſtitia eius relucent:iuxta quod ſcriptum eſt:Vniuerſæ viæ domini miſericordia,& veritas.Electi tamen ſpecialiter dicũtur
Rom.9. miſericordiã conſequi,vnde & vaſa miſericordiæ appellãtur, non autẽ iniqui & reprobi,qui vaſa iræ vocantur.Ideo ſubdi-
F tur, *Nunc autẽ miſericordiã conſecuti* id eſt, gratioſe à deo vo-
Rom.5. cati & conuerſi.Donũ enim dei eſt,non ex operibus. Iſtud ex
Oſeæ.2. Oſea ſumptum eſt,vbi dominus ait: Vocabo non plebẽ meã, plebem meã:& non miſericordiã conſecutam,miſericordiam
Rom.9. conſecutã. Quod & Paulus ad Rom.de gentiliũ conuerſione allegat,quia de ea ad literam loquitur Oſeas propheta:Inter eos vero,quibus beatiſſimus princeps apoſtolorũ hãc ſcripſit epiſtolã,aliqui erant ex gentilitate cõuerſi,ad quos iſtud ſpecialiter applicatur.¶Præterea quoniã tãto ſpiritalior debet eſſe Chriſti fidelium vita,quãto præclariora gratiarũ chariſmata eis ſunt condonata,ideo recte ſubiungit & hortatur nos ſummus Apoſt. *Chariſſimi obſecro vos* hoc ſuę fuit profundiſ-

ſimæ

ſimæ humilitatis,ꝙ eos tã affectuoſe rogauit,ꝙ cũ authorita te præcipere potuit. Sic & Paul. Philemoni ſcribẽs: Fiduciã, inquit, habẽs imperãdi tibi, quod ad rẽ pertinet, propter cha ritatem magis obſecro. Multo nanq; facilius vincũtur, flectũ tur, alliciuntur, humilitate & pietate, q̃ rigore & ſeueritate. A *Epiſtola ad Philemonem.*

¶ Obſecratio quoq; eſt potiſſima ſpecies orationis. Eſt enim Obſecratio, per ſacra rogatio. Fitq; interdum per ſacrum increatum, vt cum ait propheta: Secundum miſericordiam tuã memento mei tu, propter bonitatem tuam domine. Et Paulus ad Rom. Obſecro vos fratres per miſericordiã dei. Interdum per ſacrum creatum, vt cum dicimus, Per paſſionem & crucẽ tuam libera nos domine. Et fieri poteſt pariter per vtrũque, vt ſi dicamus: Propter infinitam pietatem tuam miſerere mei deus, per omne meritum Chriſti. Fit autẽ per ſacrum increatum, tãquam per principale & ſuperdigniſſimum inductiuũ: per ſacrum autem creatum, tanquam per inductiuum & medium ſecundarium inſtrumentale ac meritorium. Et quando fit per ſacrum vtrunque ſimul, tunc eſt efficaciſſima prorſus oratio. Itaq; obſecro vos, *Tãquam aduenas & peregrinos* fideles dicuntur aduenæ, inquãtum degunt in terra non ſua. Sunt enim in mundo iſto quaſi in exilio & peregrini, quia ad cœleſtem patriam gradiuntur, prout in exordio expoſitionis huius epiſtolæ dictum eſt. *Abſtinete uos à carnalibus deſideriis, quæ militant aduerſus animam* id eſt, à concupiſcentiis prauis animam impugnantibus. Quia inclinant ad illicita, quæ ſunt animarum ſaluti contraria: iuxta illud ad Galat. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim ſibi inuicem aduerſantur. Vnde quo lex Chriſti diuinior ſpiritaliorq; cõſiſtit, eo carnalia deſideria, eorumq; opera magis dedecent Chriſtianos. Quia brutis aſſimilãt hominem, rationem prorſus obtenebrant, & turpitudo maxima eſt in eis. Pariunt quoq; faſtidium diuinorum, & ſpiritalia bona faciunt homini eſſe inſipida. Idcirco in Eccleſiaſtico legitur: Vinũ & mulieres apoſtatare faciunt etiã ſapiẽtes. Et in Oſea habetur: Fornicatio, & ebrietas, & vinum auferunt cor. ¶ Sed poſſet quis dicere, Si à carnalibus deſideriis abſtinere oportet, ergo à deſiderio ciborum & potuũ erit cauẽdum, nec licebit coniugatis ſemuicẽ cognoſcere, cũ hoc ſine carnalibus deſideriis fieri nequeat. Et reſpondendum, ꝙ carnalia deſideria

Pſal. 24. *Rom. 12.* B C *Eccli. 19.* *Oſeæ. 4.*

D proprie nominantur concupiſcentiæ inordinatæ,ſeu irrefrenatæ appetitiones ſenſualitatis. Deſideria vero guſtus & tactus ſub rationis ordine poſita,licita ſunt, & quodãmodo ſpiritualia,vtpote moderata atq; ad debitum ſpiritualemq; finẽ
Rom.13. relata.Ideo hortatur Paulus:Curam carnis ne feceritis in de-
Rom.8. ſideriis.Et denuo: Debitores, inquit,ſumus non carni,vt ſecundum carnem viuamus. Si enim ſecundum carnem vixeritis,moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis,viuetis. Carnales igitur affectus & eorum effectus oſcula & amplexus,ludos,iocos,cachinnos,voluptates,vanitates,vileſq; conſolationes deſpiciamus: neque in rebus ſeculi huius mentem figamus,ſed ad patriã felicitatis æternæ totis properemus præcordiis. Quẽadmodum peregrini non quærunt in
E via morari aut delitiari, ſed ad patriã properant & aſpirant.
Lucæ.6. Iſtud ad omnem pertinet Chriſtianum,cũ dicat Saluator:Væ vobis diuitibus,qui habetis conſolationem veſtram. Væ vobis qui ſaturati eſtis,quia eſurietis.Væ vobis qui ridetis nũc,
Galat.5. quia plorabitis.Vnde ad Gal.inducitur:Qui autẽ ſunt Chriſti,carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. Itaq; in cibo,potu,ſomno,veſtitu, & cæteris ad corpus ſpectãtibus,non ſuperfluitatẽ aut voluptatem, ſed neceſſitatẽ quæ-
1.Tim.6. ramus:quẽadmodum vas electionis hortatur:Habẽtes alimẽta & quibus tegamur,contenti ſimus.Propter quod Sapiẽs de-
Prou.30. precatur:Tribue tantũ victui meo neceſſaria.Cum igitur regali ac ſacerdotali ſimus nomine inſigniti, vitiorũ iugo ſubiici dedignemur, ne à condonata gratiæ nobilitate, promiſ-
F ſæque gloriæ ſublimitate degeneremus. Nempe,vt aſſerit Be-
Beda. da, hoc in vita hac inter electos & reprobos ſolet diſtare, ꝙ electi tanto minus gaudiis delectantur caducis, quanto plus perpetua gaudia præſtolantur:reprobi vero hic patriam habent,quia terrenis & carnalibus magis quàm ſpiritalibus inhiant. Ideo poſt hanc vitam in perpetuum relegantur exiliũ.

Conuerſationem ueſtram inter gentes habentes bonam, id eſt, virtuoſam & exemplarem. *Vt in eo quòd detrectant de uobis tãquam de malefactoribus.* Carnales enim & impij vituperant iuſtos,& detrahũt eis quorũ virtutes aſſequi nolũt,quẽadmo-
Prou.14. dũ in Prouer.legitur:Ambulãs recto itinere & timẽs deũ, de-
Prou.30. ſpicitur ab eo qui infami graditur via. Et rurſus Salomõ cõte-
Iob.12. ſtatur:Viri ſanguinũ oderũt ſimplicẽ.Iob quoq; ait:Deridetur

iuſti

iuſti ſimplicitas. Et in Eccle. ſcriptum eſt: Abominatio ſuper- Eccli.13.
bo humilitas, *Ex bonis operibus vos conſiderantes,* id eſt, ope- A
ra veſtra euidenter excellenterque virtuoſa penſantes, & ex
eis ipſa veritate conuicti, bonos vos eſſe recognoſcentes, *Glo-
rificent deum in die viſitationis,* id eſt, deum in ſuis ſeruis col-
laudent, atque ex puritate & eminentia vitæ ſeruorum, ſan-
ctitatem domini penſent ac fateantur, in die viſitationis, cum
corda eorum irradiauerit ac viſitauerit gratia ſpiritus ſancti,
dum, ſcilicet, ex prædicta cõſideratione cõpuncti fuerint &
cõuerſi. Vel in die iudicij, cũ viderint remunerationẽ iuſtorũ,
& velint nolint, fateantur ſanctitatẽ atq; iuſtitiã dei. Hoc eſt, Matth.5.
quod Chriſtus docet ac iubet: Sic luceat lux veſtra corã ho-
minibus, vt videant bona facta veſtra, & glorificent patrẽ ve-
ſtrum qui in cœlis eſt. ¶ Proximis enim debemus bonũ exẽ- B
plum, & deo conſcientiã mundã: quia tenemur proximos ſpi-
ritaliter ſemper diligere, idcirco tenemur eorũ ſcãdalizatio- Matt.22.
nem vitare, & ipſos ædificare. Deũ quoq; tenemur pro viribus Ibidem.
honorare in nobiſipſis ac aliis. Ideo debemus alios pro poſſe
ad dei venerationẽ verbis & factis inducere: quod agendo, ip-
ſum ſanctificare, magnificareq; dicimur. Qui vero alios ſcã-
dalizant, & impie cõuerſantur, deum, quantũ in ipſis eſt, vili-
ficare & maculare ferũtur. Propter quod deus per Exech. ait
Iudæis: Commaculaſtis nomen ſanctũ meum. Et iterum: Pol- Ezech.16
luiſtis nomen meũ in gẽtibus. Denique omnia iſta, videlicet à Pſal.13.
carnalibus deſideriis abſtinere, exemplariter conuerſari, deũ Ezec.39.
in ſe ac aliis honorare, ad prælatos & ſacerdotes, ad religio- Ibidem.
ſos & prædicatores potiſſime pertinent. C

Explanatio reſidui huius capitis. *Subiecti ergo eſtote.*

ARTICVLVS QVINTVS.

HVcuſque introduxit ſacratiſſimus Petrus docu-
menta, ad vniuerſos fideles ſpectantia, nunc cer-
tis perſonis ac diuerſis ſuppoſitis, ſpeciales tradit
doctrinas ac iuſſiones, quatenus vnuſquiſq; ſe-
cundum ſuæ exigentiã vocationis ambulet digne
deo. Diuerſi nanq; ad diuerſa ſunt obligati, ſecundum varias Colo.1.
conditiones & proprietates, quæ eis conueniunt. Itaque ait:
Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter deum, hoc dupli-
citer explanatur. Primo, per omnẽ humanam creaturam intel
ligendo omnem hominẽ, Nam omnis homo, inquantũ ad dei Gene.1.

D imaginem factus eſt, ad æternā felicitatē creatus, & Chriſti paſſione redemptus, aliquo modo eſt honorandus. Præſertim, quia humana natura in dei vnigenito ad eſſe * ſuperſubſtantiale verbi æterni aſſumpta eſt in vnitatem perſonæ. Quilibet etiam, ſecundū aliquam ſui conſiderationē, poteſt ſe alio quolibet, ſecundū aliquam illius conſiderationem, reputare inferiorem. Sicque alteri cuilibet ſe poteſt ex humilitate aliquo modo ſubiicere, & hoc propter deum, & propter ipſius honorem, & quia hoc cōplacet ei, & quoniā eius imago reſplendet in homine. Hinc loquitur Paul. Honore inuicē præuenientes. Et rurſus: Per charitatem ſeruite inuicem. Ad Phil. quoq;: Nihil (inquit) agatis per contentionē, neq; per inanem gloriam, ſed per humilitatē ſuperiores ſibi inuicē arbitrantes. Hinc & Chriſtus ait: Si ego laui pedes veſtros dominus & magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Et alibi: Qui maior E eſt veſtrū, ſit veſter miniſter. Propterea quoque in Eccl. ſcriptum eſt: Quāto magnus es, humilia te in omnibus, & coram deo inuenies gratiā. ❡Secundo, exponitur intelligendo per omnem humanā creaturam, omnem præſidentem, ſicq; Beda exponit, dicendo, omni humanæ creaturę, dicit omni hominum dignitati, omni principatui: quā expoſitionem ſequitur Gloſſa. Illis ergo debet ſe omnis inferior ſubdere propter deum, in quantū eius repręſentant perſonā ſeu eius vicarij ſunt in terra, & quoniam deus id exigit, atque vt bonum æternum cōſequamur finaliter pro beatitudine obiectali, hoc eſt, propter deum fruitiue ac æternaliter poſſidendum, & item propter eum nunc honorandum, vt ſcilicet, eum in ſuis veneremur miniſtris, quibus locutus eſt: Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. Ideo ad Romanos dicitur: Om- F nis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non enim eſt poteſtas niſi à deo. Itaque qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit: qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt, *Siue Regi quaſi præcellenti*, id eſt, regi tanquam eminenti principi debent ſe ſubditi eius ſubiicere, eique obedire in his, quæ cathedram ſuam concernunt, ſeu ſuum reſpiciunt principatum: quæ vtique non ſunt contra dei honorem, nec contra bonum iuſtitiæ, *Siue Ducibus tanquam ab eo miſſis*, id eſt, inferioribus principibus officiatiſque regum debet ſe homo ſubiicere, & eis parere in his quæ eis rite commiſſa

*Perſonale.
Rom.12.
Galat.5.
Philip.2.
Ioan.13.
Matth.20
Eccli.3.
Luc.10.
Roma.13.

miſſa ſunt, nec eorum poteſtatem ſeu iuriſdictionem excedunt: idcirco ſubiungitur, *Ad uindictam malefactorum, laudem uero bonorum,* id eſt, ad hoc à rege directis vt prauorum vitia vlciſcantur, iuſtiſque laudem ac dignam mercedem rependant. Ad hoc enim mittendi ſunt, quamuis frequenter ad alia dirigantur agenda. Quia multoties reges poteſtate abutuntur collata: quæ tamen eis collata eſt, vt malos per pœnas coërceant, peccata extirpent, ſubditos ad virtutes inducant,& bonum conſeruent cõmune. Propter quod ad Romanos fertur: Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem,fac bonũ, & habebis laudẽ ex illa:dei enim miniſter eſt,tibi in bonum. Si autẽ male egeris,time. Non enim ſine cauſa gladium portat: dei enim miniſter eſt,vindex in iram ei,qui male agit. *Quia ſic eſt uoluntas,* id eſt, doctrina ac iuſſio, *Dei, ut benefacientes,* id eſt, præfato modo obedientes, *Obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam,* id eſt, peruerſos ac perfidos ſeu impios præſidentes per veſtram obedientiam virtuoſamque vitam reprimatis à detractione ac cæteris vitiis: quæ inciderent, ſi vos inobedientes terrenæ poteſtati conſpicerent. Vnde bene agendo ſubtrahitis eis obloquendi materiam, & veſtra bonitate ac ſapientia eorum improbitatem inſipientiamque conuincitis, quantum in vobis eſt, ita quòd rationabiliter contradicere nequeunt. Quamobrem ad Titum loquitur Paulus: In omnibus temetipſum præbe exemplum bonorum operum, verbum ſanum ſit & irreprehenſibile, vt is qui ex aduerſo eſt, vereatur, nihil mali habens loqui de nobis. Ad Epheſios quoque: Sitis (inquit) ſine querela, ſimplices filij dei, in medio nationis prauæ atque peruerſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria mundi, verbum vitæ continentes. Et alibi: Nemini dantes vllam offenſionem, vt non vituperetur miniſterium noſtrum, *Quaſi liberi,* id eſt, ea quæ dicta ſunt adimplete, quaſi vere liberi libertate ſpirituali, quæ eſt immunitas à iugo diaboli & ſeruitute peccati, à quibus per Chriſti gratiam eſtis erepti. Propter quod ipſemet Chriſtus de ſeipſo fatetur: Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis, *Et non quaſi uelamen habentes malitiæ libertatem,* ordo verborum & ſenſus ſunt: Non quaſi habentes libertatem, velamen malitiæ, hoc eſt, libertatem præfatam non vertatis, nec

A
Rom.13.
B
Titum.2.
C
Ephe.2.
2.Cor.6.
Ioan.8.

D nec aſſumatis in velamen ſeu excuſationem, aut palliationem erroris aut prauitatis: putando quod ideo non debeatis eſſe ſubiecti terrenis aut infidelibus dominis, quia à Chriſto conſtituti eſtis in libertate. Hæc enim libertas prædictæ ſubiectioni non derogat, ſed ſeruituti peccati atque diaboli.
¶ Quidam vero dixerunt ſe nõ obligatos dare tributum aut perfidis, terreniſve principibus ſubiacere, quoniã filij dei & liberi facti fuerunt per Chriſti baptiſmum. Quod fuit erro-
Matt.22. neum, cum dicat Saluator: Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt dei deo. ¶ De hac libertate dicta ſũt multa ſu-
Iacobi.1. per illud Iacobi: Qui autem perſpexerit in lege perfectæ libertatis, & cætera. *Sed ſicut ſerui dei,* id eſt. ſicut deo veraciter ſubditi. Deus nãq; requirit, vt poteſtati ab ipſo collatæ re-
E cte obediatur. ¶ Deniq; libertatem ſuã in velamen aſſumunt malitiæ, qui tãto irrefrenatius peccãt, quo minus humanę poteſtati ſubdũtur, vt praui prælati, principeſq; iniqui faciunt,
Sap.6. in quibus nõ eſt timor dei: nec penſant illud ſapientiæ: Altiſſimus cito & horrende apparebit vobis: quia iudiciũ duriſſimum in his qui præſunt, fiet. Qui autẽ vere ſapientes & timorati ſunt, tanto virtuoſius cõuerſantur, quo minus ſe vidẽt hominibus ſubditos, ac magis diuino iudicio reſeruatos, quo etiã pluribus prẹſident, atq; pro pluribus daturi ſunt rationẽ.
Galat.5. Hinc loquitur Paulus: Vos in libertatẽ vocati eſtis fratres, tãtum ne libertatem in occaſionẽ carnis detis. *Omnes honorate*
Gene.1. in quantũ ad dei imaginem ſunt creati, & propter alias ratio-
F nes iam tactas. Impij tamen, ſecundũ quod tales, ſunt cõtem-
Pſal.14. nendi, ſicut de iuſto ait propheta: Ad nihilũ deductus eſt in
Prou.19. cõſpectu eius malignus. Et in Prouerb. habetur: Abominãtur iuſti virũ impium. Veruntamen iudicãdo de aliis, an ſint tales neceſſe eſt grandi vti diſcretione, atq; cuſtodia, *Fraternitatẽ diligite,* id eſt, fratres ſeu proximos, præſertim Chriſti fide-
Ioan.15. les ac virtuoſos: cũ aſſerat Chriſtus: Hoc eſt præceptũ meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. *Deum timete,* filiali timore, ne eum offendatis, inhonoretis, & ne ab eo ſeparemini, cum ipſe ſit ſummum, & incõparabile bonum. Propter quod
Mat.10. ait Saluator: Eum timete qui habet poteſtatem corpus & a-
Eſa.8. nimam perdere in gehennam. Et apud Eſaiam inducitur: Dominum exercituum ſanctificate, ipſe pauor veſter, & ipſe terror veſter. Hoc ſanctus Iob eminenter impleuit, qui faſſus eſt:

Deus ſolus eſt,& cogitationem eius nemo auertere poteſt. Idcirco conſiderans eum timore ſolicitor. Et rurſus: Semper (inquit) quaſi tu mentes ſuper me fluctus timui deum. Et certe ſi conſideremus quàm terribilis ſit deus in conſiliis ſuper filios hominũ, quàm incõprehenſibilia ſint iudicia eius, quàm horrendum ſit incidere in manus eius, timebimus eum timore ingenti, incomparabili, inceſſanti *Regem*, id eſt, terrenũ principem *Honorificate* ei obediendo in his quæ ſui ſunt officij. Quemadmodum autem deus honorandus eſt cultu latriæ, ſic homines honorificentia duliæ. Hæc autem iam dicta ab exordio huius articuli, ſecundum Bedam intelliguntur de Chriſtianis liberis ſeruos ſub ſe trahentibus, tamen principi terreno & ducibus eius ſubiectis. Quæ autem ſequũtur, exponẽda ſunt de ſeruis dũtaxat. *Serui* ô vos miniſtri conductitij ſiue emptitij *Subditi eſtote in omni timore*, id eſt, perfecta & filiali formidine *Dominis*, temporalibus, *Non tantum bonis*, id eſt, virtuoſis interius, *Et modeſtis*, id eſt, ordinatis & exemplaribus foris, *Sed etiam diſcolis*, id eſt, indiſciplinatis & iniquis, quandiu non iubent vltra quàm ſe extendit eorum iuriſdictio, ſiue dominium. Vnicuique nanque obediendum eſt in his, quæ præſidentiæ ſuæ reſpiciunt cathedram.

A Iob.23. Iob.31. Pſal.65. Rom.1. Hebr.14.

B

¶ Sed his obiici poteſt illud Prou. Qui timet hominem, cito corruet. Et quod rurſus Salomon fatur: Fili honora deum, & valebis: præter eũ vero ne timueris alienũ. Ex quibus ſequi videtur, quod nõ ſit hominibus cum timore obediendũ aut ſeruiendum. Et reſpondendũ, ꝙ timere hominem ſecundũ ſe, nõ per reſpectum ad deũ, & ſecundũ ordinem æquitatis, vituperabile exiſtit, & diuerſorũ occaſio vitiorum. Homines vero timere in deo, ſecundũ deum, & propter deũ, in quantum ſunt eius vicarij, aut aliquid diuinæ proprietatis participãtes, eſt laudandum. Sicq; intendit princeps Apoſtolorum vt dominis temporalibus obediatur cum timore dei filiali & caſto, non cum timore carnali humano. Illud enim meritorium eſt, non iſtud. Omnia quippe cũ huiuſmodi timore dei agenda ſunt, ne, ſcilicet, eũ in aliquo offendamus. Vnde hanc ipſam ſentẽtiam Paul. ad Epheſ. clarius exprimit dicens: Serui obedite dominis carnalibus, cum timore & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto, nõ ad oculum ſeruientes quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti, facientes voluntatem

Prou.29. Prouer.7. C Ephe.6.

dei,

D dei, ex animo, cum bona voluntate: ſeruientes ſicut domino, & non quaſi hominibus: ſcientes quoniam vnuſquiſque quod fecerit bonum, hoc percipiet à domino, ſiue ſeruus, ſiue liber. Ex quibus oſtenditur, quod temporalibus dominis obediendum ac ſeruiendum eſt, principaliter atque finaliter propter cœleſtem felicitatem & dei honorem, ex charitate cum diuino timore. Deinde ſubditur ratio, cur etiam ſit diſcolis dominis propter deũ formidoloſe obediendum. *Hæc eſt enim gratia* id eſt, res deo grata, accepta & gratioſa *Si propter conſcientiam dei* id eſt, propter bonam coram deo conſcientiam habendam *Suſtinet quis triſtitias* id eſt, perſecutiones, pœnas, iniurias, quæ ſolent inferre triſtitias patienti *Patiens iniuſte* id eſt, eas æquanimiter tolerans, abſque ſuis demeritis.

E *Quæ eſt enim gratia* id eſt, quod meritũ vobis debetur, vel quid deo acceptum peragitis *Si peccantes & colaphizati ſuffertis* id eſt, ſi correctionem pro veſtris peccatis patimini à

Deute. 15. dominis veſtris? quaſi dicat, nihil: Quia de iure pœna debetur culpæ *Sed ſi benefacientes patienter ſuſtinetis* tribulationes vobis iniuſte inflictas *Hæc eſt gratia* id eſt, res valde accepta *Apud deum* talis nãque ſuſtinentia ſatisfactoria eſt pro peccatis in deum commiſſis, & meritoria gratiæ amplioris in via, ac gloriæ plenioris in patria. Per eã quoque conformãtur homines Chriſto iniuſtiſſime paſſo. Ideo ſubditur, *In hoc enim uocati eſtis* id eſt, ad fidem & legem euangelij gratioſe adducti, vt ſitis in aduerſitatibus iniuſte inflictis patientes,

Ioan. 15. propter quod Chriſtus ait diſcipulis: Si me perſecuti ſunt, &

F vos perſequentur: Quia non eſt ſeruus maior domino ſuo. Et denuo proteſtatur: Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. Tanquam dicat, Sicut à patre diligor, & nihilominus aduer-

Ibidem. ſis in ſeculo iſto affligor: ita vos diligo, & tamen tribulationibus vos expono. Hinc Paul. fatetur: Omnes qui volunt pie vi-

2. Timo. 3. uere in Chriſto, perſecutionem patientur. ¶ Sed præinductis obiici poteſt, quia pro peccatis propriis in hac vita puniri, meritorium eſſe videtur, cum non puniat deus bis in idipſum vt ſecũdum antiquam tranſlationem habetur apud Naũ prophetam, vbi noſtra habet tranſlatio, Non cõſurget duplex tribulatio. Alioquin pœnitentia, ſeu emendatio in confeſſione iniuncta, nõ eſſet ſatisfactoria, ac meritoria, cum tamẽ omne quod ex charitate quis agit ac ſuſtinet, meritoriũ aſſeratur.

Reſpondetur,

Reſpondetur, quòd ſecundum rigorem iuſtitiæ pati debitam A
pœnam pro propria culpa, non eſt meritorium, habendo re-
ſpectum ad cohabitudinem pœnæ & culpæ inter ſe. Verun-
tamen inquantum quis pœnam illam pro ſuis culpis, ſpõte ex
charitate cum contritione acceptat, ac ſuffert ad dei hono-
rem, in illatæ ei iniuriæ recõpenſam, meritorium perhibetur.
Cum itaq; tam acceptum ſit deo iniurias abſque propria cul
pa æquanimiter ferre, merito obediendum eſt etiam diſcolis
dominis, cum timore, quanuis nonnunquam moleſti & iniu-
rioſi ſint ſuis miniſtris. ¶Denique triplex eſt patientiæ gra-
dus. Primus, pro propriis culpis correptiones & correctiones
patienter ſufferre. Secundus, abſque propria culpa pati liben-
ter aduerſa, non tamen pro iuſtitia. Sicut religioſi interdum à
ſuis patribus corripiũtur, vt probentur, exerceãtur, perfecti- B
que fiant. Tertius, abſq; propria culpa pro iuſtitia ea æquani-
miter tolerare. Primus, gradus eſt bonus, ſecundus melior, ter
tius optimus & perfectus. Conſequenter exemplo Chriſti do
cet beatiſſimus Petrus patientiam plenam, & beneficia Chri-
ſti commemorat *Quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis* id eſt,
pro noſtra ſalute, pro noſtris peccatis delẽdis, pro gratia mul-
tiplici nobis promerenda, pro gloria nobis impartienda. Pro-
pter quod ait apud Ioannem: Animam meam pono pro oui- *Ioan.10.*
bus meis. Et per Eſaiã loquitur deus pater: Propter ſcelus po- *Eſa.53.*
puli mei percuſſi eum *Vobis relinquens exemplum, ut ſequami*
ni ueſtigia eius id eſt, eius intuitu & amore ſuſtineatis liben-
ter aduerſa, quoniam ſerui & mẽbra ſuo capiti à domino de- C
bent ſe conformare. Propter quod ipſemet ait, Qui vult veni- *Luc.6.*
re poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam quoti-
die, & ſequatur me. Et rurſus: Qui nõ baiulat crucem ſuam &
ſequitur me, non eſt me dignus. Hinc ait Ioannes Apoſt. Qui *1.Ioan.2.*
ſe dicit in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe
ambulare. Cũ dixiſſet ſanctus Petrus: Chriſtus paſſus eſt pro
nobis, cur adiecit vobis, & nõ potius nobis niſi forſitan vt ex-
hortatio ſua cordibus eorum quibus ſcripſit, fortius inculca-
retur. *Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius* *Eſa.53.*
Hoc idem apud Eſa. ſcriptum eſt. Fuit enim deus & homo om
niumque ſaluator. Idcirco nequaquam decuit, culpam eſſe in
eo. Fuitque eius humanitas ab incarnationis exordio perfe-
ctiſſime confirmata in bono. *Qui cum malediceretur* à Iu-
dæis

Lucæ.23. dæis dicentibus, Blaſphemauit, reus eſt mortis: &, Crucifigatur
D *Non maledicebat eis, cum pateretur, non comminabatur* imo pro crucifixoribus ſuis orauit, & tanquam agnus coram tondente obmutuit *Tradebat autem iudicanti ſe iniuſte* id eſt, Pilato, qui ipſum iniuſte adiudicauit morti diriſſimæ, permiſit ſe tradi à Iudæis. Imò & ſponte ac libentiſſime iuit ad ipſum ex ardentiſſima charitate & obedientia ſumma, qua pro nobis pati optauit, prout deus pater diſpoſuit. Ideo loquitur E-
Eſa.53. ſaïas: Tradidit in mortem animam ſuam. Et ipſemet loqui-
Ioan.10. tur: Nemo tollit animam meam à me, ſed ego pono eam *Qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum* id eſt, pœnam amariſſimam pro noſtris peccatis in cruce ſuſtinuit, in proprio corpore immaculatiſſimo, tenerrimo ac nobiliſſime
E complexionato, ideoque maxime perceptiuo doloris & ſum-
Eſa.53. me paſſiuo. Hoc eſt quod loquitur Eſaïas: Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit: & deus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum *Vt peccatis mortui* id eſt, à vitiis expurgati *Iuſtitiæ uiuamus* id eſt, virtuoſis actibus ſi-
1. Corin.1. mus intenti ac ſubditi. Et Chriſto, qui eſt iuſtitia vera, in omnibus obſequamur. Ipſe enim factus eſt nobis à deo iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio, vt aſſerit Pau. De quo & per Eſaiã
Eſa.56. loquitur dominus: Prope eſt iuſtitia mea vt reueletur *Cuius liuore ſanati ſumus* à vitiis, quæ ſunt animarum infirmitates *Eratis enim aliquando ſicut oues errantes* ſcilicet ante conuerſionem veſtram ad Chriſtum. Omnia autem verba iſta quaſi
Eſa.53. ex Eſaia ſumpta ſunt, vbi & legitur: Omnes nos quaſi oues er
F rauimus, vnuſquiſq; in viam ſuam declinauit. Pſalmiſta quo-
Pſal.113. que, Erraui (inquit) ſicut ouis quæ periit *Sed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem & epiſcopum animarum ueſtrarum* id eſt, ad Chriſtum qui multiplici alimento animas veſtras alit ac roborat, videlicet proprio corpore & ſanguine, pane bonæ operationis, pane lachrymarum & compunctionis, refectione cõtemplationis, dulcedine internæ conſolationis. Qui etiam epiſco pus animarum vocatur, id eſt, earum ſaluti intẽtus, ſeu ſuperintentor ſalutis earum: Epiſcopus quippe ſuperintendens interpretatur. ab epi, quod eſt ſupra, & ſcopos intentio. Alia li-
Luc.1. tera habet ad paſtorem & viſitatorem animarum veſtrarum.
Roma.7. Nam Chriſtus viſitauit nos oriens ex alto. Qui & quotidie viſitat animas electorum luce gratiæ ac miſerationum ſuarũ.

Ipſe

Ipſe quoque Saluator eſt rex & pontifex noſter, aduocatus A
interpellans pro nobis. De quo ad Hebræos fertur: Chri- *Hebr.4.*
ſtus eo quod maneat inæternum, ſempiternum habet ſacerdotium. Vnde & ſaluare poteſt in perpetuũ, accedens per ſemetipſum ad deũ, ſemper viuens ad interpellãdum pro nobis.

¶Expoſitio III. Cap. *Similiter & mulieres ſubditæ ſint uiris ſuis.* ARTICVLVS VI.

POST inſtructionem dominorum, & ſeruorum, iam informantur coniugati *Similiter & mulieres ſubditæ ſint uiris ſuis* Vir enim (vt aſſerit Paulus) caput eſt mulieris. Idcirco ſpectat *1.Corin.8.*
ad virum regere mulierem. In rebus domeſticis, & in regimine domus, ac diſpenſatione poſſeſſionum eſt B
vir principalis. Nam & naturaliter, atque vt plurimum, viri ſunt mulieribus prudentiores, conſtantiores & fortiores in ratiõe. Mulieres autẽ plerũq; molles ſũt & mẽte inſtabiles, ac inopes in conſulẽdo. Vnde in Geneſi dictũ eſt mulieri: Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui. Verũtamẽ ſubiectio *Geneſ.3.*
vxoris ſub marito non eſt penitus talis, qualis ſerui ſub domino ſuo, ſed inter talem ſubiectionem & æqualitatẽ medio modo ſe habet, vt etiam docet Philoſophus. In quibuſdam nãque æquales ſunt, prǽſertim quo ad debiti petitionẽ & redditionẽ.
Propter quod deus in exordio fecit mulierem non de capite *Gene.2.*
aut pede viri, ſed de latere eius, vt eam habeat pro ſocia, & iuxta ſe collocaret in lecto & mẽſa. Hinc fœminæ ſine virorũ conſenſu nõ poſſunt magnas eleemoſynas facere, aut multum C
abſtinere & vouere vel peregrinari. Debent ergo viris ſuis eſſe ſubiectæ in licitis & honeſtis, prout ius matrimonij exigit, quantum ad ea in quibus ſuperioritas viri ſuper ſuam coniugem ſe extendit, puta in pertinentibus ad regimen domus.
¶Denique ſubditur ratio huius ſubiectionis, vtputa fructus inde proueniens. *Vt ſi qui non credunt uerbo* id eſt, ſi aliqui viri verbo euangelicæ prædicationis non credunt. nec per prædicationem conuerti poſſunt *Per mulierum conuerſationem ſine uerbo lucrifiant* id eſt, per virtuoſam ſuarũ vxorum vitã, ſine prædicatione, conuertãtur ad Chriſtum *Cõſiderantes in timore ſanctam conuerſationem ueſtram* id eſt, viri penſantes ſanctam vitam veſtram, quam in dei timore filiali habetis, ô mulieres.

Sicque

D Sicque ex conſideratione virtuoſæ cõuerſationis perpendant
Simile de fide, veritatem fidei Chriſtianæ, ac puritatem euangelicæ legis. Quoniam ſicut operatio arguit formam, ſic cõuerſatio fidem ac legem. Poſſent hic aliqua introduci de cohabitatione cõiugatorum diſparis cultus, an licita ſit. At quod ex dictis doctorum eſt reſpõdendum, quòd diſpar cultus impedit matrimonium, ita quod impedit contrahendum, dirimitque cõtractum. Qui autem in infidelitate pariter contraxerũt, ita quod tempore contractus coniugalis ambo infideles fuerunt, in eccleſia primitiua ſimul habitare permittebantur, quanuis alter eorum, vir aut mulier, conuertebatur ad Chriſtum. Et hoc ex ſpe alliciendi comparem ad fidei veritatem, dummodo infidelis compar ſeu coniunx ſine blaſphemia Chriſti voluit cõ
E manere. Tamen fidelis coniunx nõ fuit præcepto aſtrictus ad cõmanendum: ſed fuit conſilium, præſertim quãdiu fuit ſpes de comparis conuerſione. Si vero infidelis aſſeruit ſe velle cõuerti, non licuit fideli coniugi cõtoralem infidelem relinquere intra tempus determinatũ. Nunc autem obduratis Iudæis atque gentilibus, ſacri canones prohibent cohabitationẽ coniugum diſparis cultus, præſertim dum non eſt certitudo nec ſpes multum probabilis de infidelis contoralis cõuerſione. Si autem eſſet certitudo aut ſpes multum probabilis, poſſent ſuſtinere ſimul ad aliquantulũ tempus. De hac re ſcribit ad Co
1.Cor.7. rinth. Paulus multa, inter cætera dicens: Si quis frater (id eſt, Chriſtianus) vxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et ſi quæ mulier (ſupple fi-
F delis) virum habet infidelem, & hic conſentit habitare cũ illa, non dimittat virũ. Sanctificatus eſt enim (id eſt, ad fidẽ cõuerſus) vir infidelis per mulierem fidelem. Et ſanctificata eſt mulier infidelis (id eſt, conuerſa) per virum fidelem *Quarum ſit non extrinſecus capillatura* id eſt, crinium compoſitio, ſeu conuolutio aut circũligatio foris apparens ad oculum. Cum hoc ſit pompæ & curioſitatis indicium, ac libidinis prouocatiuũ *Aut circundatio auri* id eſt, decoratio ex auro, argento, aut margaritis. Quæ humilitati & ſimplicitati Chriſtianæ religionis non conſonat. Quia vt ſanctus ait Baſilius, Quicquid in talibus ad neceſſitatem vel vtilitatem non attinet, vanum ſuperfluũque cenſetur. Ideo ſubditur *Aut indumenti ueſtimentorum cultus* id eſt, mulieres non habeant cultum, hoc eſt, im-

moderatum

moderatum ornatum indumenti,id eſt, tegumenti veſtimentorum quæ induũt. ¶ Circa hoc venerabilis Beda allegat verba ſancti Cypriani dicentis:Serico & purpura indutæ, Chriſtum induere non poſſunt. Auro & margaritis & monilibus decoratæ,ornamenta cordis & pectoris perdiderunt.Quod ſi beatus Petrus mulieres admonet coercendas,atque ad eccleſiaſticam diſciplinã religioſa obſeruatione moderandas,quæ excuſare cultus ſuos ſolent per ſuos maritos , quanto plus id obſeruare virginem fas eſt, cui nulla ornatus ſui competit venia,nec deriuari in alterum poſſit mendacium culpæ, ſed ſola ipſa remaneat in crimine? *Sed qui abſconditus eſt cordis homo* id eſt,homo interior,videlicet anima rationalis. Vnde & Paulus fatetur:Licet is qui foris eſt, noſter homo corrumpatur: tamen is qui intus eſt,renouatur de die in diem . Hic inquam homo interior,ornetur *in incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus* id eſt, in parte ſua ſuperiori , videlicet intellectuali,quæ incorruptibilis eſt atque perpetua:ita vt mens ſpiritaliter pura & integra ſit,atque per fidem,ſpem, & charitatem virgo & ſponſa ſit Chriſti. Virginitas ſiquidem mentis poteſt quotidie recuperari : vt quæ adultera fuit diaboli per peccata,ſponſa fiat dei per virtutes & dona,quæ faciunt animam ſpiritualiter incorruptã, virginalem & integrã. De qua incorruptione ſcriptum eſt: Incorruptio facit proximum eſſe deo *Qui* ſpiritus rationalis *in conſpectu dei eſt locuples* id eſt, vere & ſpiritaliter diues,quando prætacto modo virtutibus earumque actibus perornatur. Veræ nanque diuitiæ hominis ſunt,gratia,ſapientia,virtutes,dona & actus copioſi procedentes ex illis. Quæ diuitiæ homini inuito auferri non valent. Vnde Corinth. loquitur Paulus: In omnibus diuites facti eſtis in Chriſto , & in omni verbo , & in omni ſapientia. Hinc taliter diuiti(puta homini virtuoſo)dicitur in Apocalypſi:Scio tribulationem & paupertatem tuam,ſed diues es. Similiter ad Corinthios habetur : Altiſſima paupertas eorum abundauit in diuitias ſimplicitatis eorum. E contrario homini defectuoſo rurſus in Apocalypſi, dicitur: Dicis quia diues ſum, & nullius egeo: & neſcis, quia tu es miſer & miſerabilis, pauper,cæcus,& nudus. ¶ Porro ſpiritus hominis rationalis, ſeu animus, eſt quietus, quando tumultu caret paſſionum ac ſtrepitu vitiorum , vtpote virtutibus moralibus decoratus ac reformatus.

[Margin: A; *Cyprianus*; 2.Corin.4; B; *Sapien.6.*; C; 1.Cor.1.; Apoc.2.; 2.Corin.8.; Apoc.3.]

D reformatus. Dicitur quoque quietus, in quantum eſt diuinorũ contemplatiuus; atque in deo fixus ac ſtabilis. Nam vita contemplatiua vocatur vita quieta & ſecreta. ¶ Dicitur item modeſtus, quando in actibus ſuis diſcretionem obſeruat; & moderate ſe habet, quemadmodũ admonet Paulus: Omnia (inquiens) decenter, & ſecundum ordinem fiãt in vobis. Qui iterum exhortatur: Modeſtia veſtra nota ſit omnibus. Denique hanc ipſam principis Apoſtolorum doctrinam ponit & vas electionis, cum ait ad Timotheum: Volo mulieres eſſe in habitu ornato (id eſt, humili & decenti) cum verecundia & ſobrietate: ornantes ſe, non in tortis crinibus, in auro aut margaritis, vel veſte precioſa: ſed quod decet mulieres, promittẽtes pietatẽ per opera bona. Hinc & Pythagoras philoſophus dixit: Vera matronarum ornamenta pudicitiam eſſe, non veſtes. Præterea quàm deteſtanda ſint prætacta fœminarum ac virginum decoramenta, conſtat ex eo quod apud Eſaïam legitur: In die illa auferet deus ornamenta calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & diſcriminalia, & periſchelides, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, & anulos, & gemmas in fronte pẽdentes, & mutatoria, & palliola, & ſpecula, & teriſtra. Et erit pro ſuaui odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro criſpãte crine caluitium, & pro faſcia pectorali cilicium. ¶ Circa pręhabita quęritur, an mulieres mortaliter peccent in ornamẽtis præfatis & precioſis curioſiſque veſtibus? Ad hoc reſpõdet Albertus. Quædam mulieres ſe ornãt exterius atque interius, & excuſantur quatuor modis. Primo, ſi ornent ſe quatenus viros ſuos ab adulterio retrahant. Secundo, ſi ornent ſe quatenus viris ſuis præciſe complaceant. Tertio, ſi ornent ſe propter decentiam ſtatus maritorum ſuorum, ne viri ſui reputentur viliores. Quarto, ſi ornent ſe propter commune bonum; ſicut ornauit ſe Iudith, quatenus populum Iſraëliticum de manibus erueret Holofernis. Quædam vero mulieres ſe ornant interius, quarum magna eſt virtus & laus. Quædam autem ſe ornant ſolum exterius, quæ in præfatis ornamentis & veſtimentis non excuſantur à culpa. Quoniam negligunt ad quæ tenentur, nec ad debitum finem referunt ſuos ornatus, atque carnaliter complacere, & alios prouocare intendunt. ¶ Inſuper ſecundum Albertum, in prædictis contingit

1.Cor.14. Philip.4. 1.Timo.2. E Pythago. Eſa.3. F Iudith.10.

tingit peccare quinque modis. Primo, in nimia precioſitate, dicente Gregorio: Nemo putet in ſtudio precioſarum veſtium deeſſe peccatum. Secundo, in mollitie & ſuauitate, eo quod vita hominis debeat eſſe in pœnitentia & ploratu. Hinc veritas proteſtatur: Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus regum ſunt. Tertio, in nimia ſpecioſitate. Quarto, in nimia curioſitate. Propter quod in Eccleſiaſtico inducitur: Auerte faciem tuam à muliere compta. Quinto, in ſuperfluitate. Propter quod ait beatiſſimus Ioannes Baptiſta: Qui habet duas tunicas, det non habenti. Poteſt autem addi & ſextus modus, puta in exquiſita nouitate, cum per Sophon. dominus dicat: Viſitabo ſuper omnes, qui induti ſunt veſte peregrina: Imo ſunt & alij modi diuerſi, quibus peccatur in veſtibus, puta in nimia longitudine, ſimiliter in nimia breuitate. Item in amplitudine immoderata, atque in conſtrictione valde arta: ſed & in coloribus exquiſitis aut mixtis ſeu variis, & in laciniis, aliiſque ſciſſuris ſeu fiſſuris. ¶ Nec putandum, quod ſolis fœminis iſta prohibeantur, imò prohibentur & viris ac iuuenibus, etiã magis quàm fœminis, quoniam in eis magis peccãt, quàm mulieres aut virgines, quemadmodum in cæteris: cum ſint fortiores in ratione quàm fœminæ: & plura à deo ſortiti ſint dona, quàm fœminæ: teneanturque fœminis eſſe in omnibus exemplares, tanquam caput earum. Idcirco vt ait Gregorius: Penſate, quæ culpa ſit hoc viros appetere, à quo paſtor eccleſiæ curauit fœminas prohibere. Imò vniuerſaliter omnibus Chriſtianis, vtriuſque ſexus, vitãdæ ſunt omnes immoderatæ curioſitates, pompoſitates, precioſitates, ſuperfluitates in ornamentis ac veſtibus: cum dicat Hieronymus. Si vir aut mulier ſe ornauerit, & vultus hominum in ſe prouocauerit, quamuis nullum malum inde ſequatur: tamen æternum ſupplicium patietur. Quia venenum propinauit ſi fuiſſet qui biberet. Ex quo innoteſcit, quòd ſit mortale peccatum. Nam & talis diſcrimini ſe committit, nec veretur quod ait Saluator: Væ homini, per quem ſcandalum venit. Non ergo quærat Chriſtianus veſtibus com placere, ſed moribus. Cum in Eccleſiaſtico ſcriptum ſit: In veſtitu ne glorieris vnquam. Qui autem ſe ornant aut liniunt, intentione ac deſiderio complacendi hominibus, aut quempiam prouocandi, animas ſuas diabolo offerunt. Spi-

Margin: A; Gregorius; Matth. 11.; Eccle. 9.; Lucæ. 3.; Sophon. 1.; B; Gregorius; C; Hieron.; Matth. 18; Eccleſ. 11.

D ritaliter ergo ornent ſe fœminæ decore virtutum. Nam ſubdi-
tur *Sic enim aliquando* vtpote tempore legis naturæ *Et ſan-
ctæ mulieres, ſperantes in domino* non in ornatu vaniſſimo, aut
diuitiarũ incerto *Ornabant ſe* virtuoſis operibus *Subiectæ
propriis uiris*, iuxta ſenſum expoſitionis inductæ *Sicut Sara*
Gene. 18. *obediebat Abrahæ, dominum eum uocans* dicens: Poſtquam con-
ſenui, & dominus meus vetulus eſt, voluptati operam dabo?
Cuius eſtis filiæ per imitationem virtutum: ideo ſequitur:
Benefacientes, & non timentes ullam perturbationem id eſt,
per vos orituram in domibus veſtris, eo quod pacifice, vir-
tuoſe & diſcrete, inſtar Saræ, habeatis vos cum maritis veſtris
ac cæteris. Vel, non immoderate formidantes perturbatio-
nes, quæ ab aliis poterunt concitari. Nec tribulationes quæ
E vobis poſſunt inferri: cum multæ ſint tribulationes iuſtorum:
& omnes in Chriſto pie viuentes patiantur interdum perſe-
cutiones. Contra quas debemus clypeo patientiæ ſemper eſſe
armati. Si ergo in lege naturæ tam virtuoſe habebant ſe fœ-
minæ, multo magis in lege gratiæ ita habere ſe debent. Legi-
2.Reg.3. tur quoque ſecundo Regum: quod filiæ Dauid regis veſtibus
vtebantur talaribus. Conſequenter docet princeps apoſtolo-
rum maritos, qualiter ad ſuas ſe habeant coniuges *Viri ſi-
militer* id eſt, virtuoſe *Cohabitantes ſecundum ſcientiam* id
eſt, cum vxoribus demorantes diſcrete & circunſpecte, ne eas
ſcandalizetis: quia ad malum procliues ſunt *Quaſi infirmio-
ri uaſculo muliebri* id eſt, mulieribus veſtris, tanquam vaſcu-
lis naturaliter fragilioribus, & imperfectioribus in donis na-
F turæ, quàm ſunt viri. Nam & corpore ſunt communiter viris
debiliores propter mollitiem complexionis *Impartientes ho-
norem* non ſolum quia eiuſdem ſecum ſunt ſpeciei, vtpote ad
dei imaginem ſimilitudinemque productæ: ſed etiam *Tan-*
Gene.2. *quam cohæredibus gratiæ uitæ* id eſt, participibus gratiæ vo-
bis collatæ, & ad eandem beatitudinem ordinatis. ¶ Ad ean-
dem nanque felicitatem creati ſunt viri & fœminæ, eadem-
que gratiarum chariſmata vtriſque ſunt præſtita. Sed & ho-
norandæ ſunt fœminæ intuitu & amore virginis glorioſæ, ex
qua deus verus incarnari dignatus eſt. Sunt itaque cohære-
des gratiæ vitæ, id eſt, gratiæ, per quam vere ſpiritaliter viui-
tur atque ad vitam gloriæ peruenitur. Quanto itaque ſexus
fœmineus fragilior verecundiorque cõſiſtit, tanto à viris ma-
gis

gis ſunt fœminæ honorandæ: ſaluo tamen ordine diſciplinæ, A
& charitatiua correptione ſeruata. Quia à viris ſunt inſtruendæ, & dum excedunt corripiendæ: à fœmineis quoque leuitatibus, & loquacitatibus cõpeſcendæ. Iſtud ſacratiſſimus Petrus inducit, docet, & præcipit: quoniã viri fœminas ſuas tempore procedente faciliter ſolent contemnere, dure affari, & quaſi ancillas tractare, quod peſſimum eſt. Debent etiam viri vxoribus ſuis honorem impendere, eis moderate vtendo, & eas reuerenter, ſolo maritali affectu, ex cauſa rationabili accedendo, nec impudice eas tangendo, aut cum eis turpiter laſciuiendo: quæ omnia obſeruando, merentur frequenter copioſam bonamque ſobolem ex coniuge procreare. Veruntamen nõ debet maritus coniugi ſuæ nimiam cõtribuere libertatem, cum in Eccleſiaſtico ſcriptum ſit: Mulier ſi primatum B
habeat, contraria eſt viro ſuo. Sic ergo ô coniugati vos ſimul *Eccle.25.*
habere debetis, tam decenter, charitatiue, atque concorditer.

Vt non impediantur orationes ueſtræ id eſt, ne à deo iuſte deſpiciantur, & ſuo priuentur effectu. Nam qui impie conuerſantur, exaudiri indigni ſunt: iuxta illud: Peccatores deus nõ audit. Sed ſi quis cultor eſt dei, & volũtatẽ eius facit, hũc deus *Ioan.9.*
exaudit: Salomon quoque fatetur: Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Vel, non impediantur orationes, id eſt, ne ab actu orandi impediamini. Quia vt *Prouer.18*
ait Saluator: Oportet ſemper orare, & non deficere. Ab o- *Lucæ.18.*
ratione autem frequenti, continua & deuota, impedit hominem carnalium vacatio voluptatum: nõ ſolum tempore commixtionis, ſed & poſtmodum vſque ad tempus: eo quod ob- C
tuſum, & grauem efficiat ſenſum. Propter quod ſcribit Corinthiis Paulus: Nolite fraudare inuicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi. Iam poſt ſpecialia do- *1.Cor.7.*
cumenta ad ſpeciales perſonas ſpectantia, introducit ſanctiſſimus Petrus generales doctrinas, ad vniuerſos fideles pertinentes *In fide autem omnes unanimes* id eſt, in his quæ ſunt fidei Chriſtianæ eſtote concordes, acquieſcentes ſacræ ſcripturæ, ſecundum expoſitionem eccleſiæ. Fides nanque eſt *Epiſtola.*
totius ſpiritalis ſtructuræ ac vitæ fundamentum. Idcirco neceſſe eſt, vt fideles ſint in fide valde vnanimes, & conſtantes: ne modicus error in principio paulatim inualeſcat, & grandis fiat in fine. Ideo ad Romanos loquitur Paulus: Deus *Roma.12.*

D det vobis idipſum ſapere in alterutrum, ſecundũ Ieſum Chri-
Roma. 12. ſtum, vt vnanimes vno ore honorificetis deum. Et ad Corin-
2.Corin.1. thios: Idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata.
Quod vero in aliquibus libris hic additur, In oratione eſtote:
non eſt de textu. *Compatientes* id eſt, mutuo condolentes,
Iob.30. prout charitas exigit. Vnde ſanctus Iob proteſtatur: Flebam
ſuper eo qui afflictus erat: & compatiebatur anima mea pau-
2.Corin.11 peri. Paulus quoque: Alter, inquit, alterius onera portate. Et
rurſus: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandali-
zatur, & ego nõ vror? Errantibus ergo & lapſis cordialiter cõ
patiamur, orantes pro eis. Similiter in quacunque tribulatio-
ne & anguſtia conſtitutis, tentatis, afflictis, oppreſſis, intime
condoleamus. Et ſicut incomparabiliter maius malum eſt cul
E pa, quàm pœna: ſic multo plus compatiamur proximis pecca
to deiectis, quàm temporali pœna afflictis. Deniq;, ſicut cor-
porale graue pondus ferens releuatur, ſi alter ſecum onus ſup
portat: ſic afflictus & miſer releuamen ſortitur, ſi alterum ſibi
conſpicit condolere. Cumque, iuxta Pauli doctrinam, fideles
Ephe.4. ſint vnum myſticũ corpus, cuius caput eſt Chriſtus, ita, quod
ſumus inuicem membra, idcirco debemus inuicem compati,
ſicut in corpore naturali vno membro patiente, alia compa-
tiuntur *Fraternitatis amatores* id eſt, proximorum, ſeu boni
communis, ſocialiſque vitæ dilectores ſynceri *Miſericordes*
F id eſt, tam corporalia, quàm ſpiritalia miſericordię opera pro
Prouer.22 viribus exequentes. Quia, vt Salomon ait: Qui pronus eſt ad
Matt.5. miſericordiam, benedicetur. Et Chriſtus, Beati (inquit) mi-
Lucæ.6. ſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Et
denuo, Eſtote miſericordes, ſicut & pater veſter cœleſtis mi-
ſericors eſt, Non igitur in alterius lapſu quis rideat, nec
Prou.17. de aliorum diſſenſione quis gratuletur. Quia, vt ait ſcriptu-
ra: Qui in ruina lætatur alterius, non erit impunitus *Mode-*
Col.4. *ſti* id eſt, diſciplinati, exemplares, diſcreti, prout admonet
Paulus: Honeſte & in ſapientia ambulate ad eos, qui foris
ſunt *Humiles* vt ſitis parui & viles in oculis veſtris. Non
enim ſuperborum, ſed manſuetorum & humilium, vita, mẽs,
Iudith.9. oratio, placet deo. Et Chriſtus in Euangelio iubet: Diſcite à
Matth.11. me, quia mitis ſum & humilis corde. *Non reddentes malum
pro malo* id eſt, iniuriæ opus pro illata iniuria *Nec male-
dictum pro maledicto* id eſt, verbum maledictorium pro verbo
maledico.

maledico. Hoc eſt, non vindicetis voſipſos inordinate. Quã-A
uis interdum ſecundum proceſſum & ordinem iuris ſit inferenda vindicta ex charitate & zelo iuſtitiæ, propter bonum commune, atque vt impij refrenentur, & ne ſupplantetur iuſtitia. Sed hoc non eſt reddere malũ pro malo, ſed potius bonum pro malo. Quandoq; tamen laudabilius eſt pœnã & culpam propter deum dimittere, quando videlicet hoc non cedit in derogationem iuſtitiæ, nec aduerſatur paci communi, & malefactor ex hoc non fit ad peccandum procliuior. *Sed econtrario* ſitis. *Benedicentes* maledicẽtibus vobis, id eſt, bonum eis cupientes & deprecantes. Sicut dominus loquitur: Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderũt vos: & orate pro perſequentibus & calumniantibus vobis. Et alio loco: Benedicite maledicentibus. Hinc in Prouerb. ſcriptum eſt: Ne dicas, reddam malum pro malo: expecta dominum, & liberabit te. Et denuo Salomon loquitur: Ne dicas quomodo fecit mihi, ſic faciam ei. Sed & in Leuit. præcipitur: Non queras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Propterea Dauid dixit: Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidã merito ab inimicis meis inanis. Itaq; non inferre iniuriam alteri, bonum eſt: illatam æquanimiter pati, melius: pro iniuria reddere gratiam, optimum. Ad quod nos Paulus hortans: Noli (inquit) vinci à malo: ſed vince in bono malum. Quid ad hæc dicent, qui nec vnum verbũ durum volunt propter deum ſufferre, nec pro ſuis exceſſibus corripi, nec cõtenti ſunt pro malo malum rependere: ſed pro modica forſitan iniuria, magnã retribuunt, aut retribuere cupiunt vltionem? Aduertant miſeri iſti, quàm longe diſtent à doctrina Chriſti, ſeq; emendẽt. C

Matt. 5. B *Lucæ. 6.* *Prou. 10.* *Prou. 24.* *Leuit. 19.* *Pſal. 7.* *Rom. 12.*

Quia in hoc uocati eſtis id eſt, idcirco ad legem & fidem Chriſti eſtis perducti, quatenus iſta adimpleatis. Quæ niſi impleueritis, infidelibus damnabiliores eritis. Ideo autem ad hæc implenda eſtis vocati. *Vt benedictionem hæreditate poſſideatis*, id eſt, à deo benedicamini in æternum, percipiendo ab eo dona gratiæ in præſenti, & munera gloriæ in futuro. Benedictio etenim dei eſt collatio munerum eius, & multiplicatio eorũdẽ. Vnde & ad Epheſ. Paulus fatetur: Deus benedixit nos omni benedictiõe ſpirituali in cœleſtibus in Chriſto Ieſu. Deinde cõfirmat iſta archiapo. teſtimonio prophetali. Ait quippe Pſal. q̃tũ ad ſenſũ, *Qui enĩ uult uitã diligere* id eſt, qui volũtate *Epheſ. 1.* *Pſal. 33.*

D imperatiua & efficaci diligit vitam gratiæ in hoc mundo, cu pitq; vitam beatam obtinere in cœlo. *Et uidere dies bonos* id eſt, æternitatis gloriam experiri. ¶ Dies nanque dicuntur bo ni aut mali, ſicut & tempus propter ea quæ ſunt aut fiunt in eis. Ideo dies huius vitæ dicuntur mali & tempus malum vo catur, propter mala culpæ & pœnæ, quibus repletur hęc vita.
2.Cor.6. Interdum tamen tẽpus bonum aſſerit (iuxta illud: Ecce nunc tempus acceptabile) propter dona gratiæ dei in eo. Dies vero æternitatis in patria ſimpliciter boni & optimi ſunt: quia in eis nulla vnquam inuenitur admixtio pœnæ aut culpæ. *Coer ceat linguam ſuam à malo* id eſt, ab omni verbo illicito, præſer tim à verbis doloſis, quæ non ſolum loquenti, ſed aliis quoq; nociua ſunt. *Et labia eius ne loquantur dolum* id eſt, labia ſua
E à doloſis reprimat verbis. Quia vt in Eſaia habetur: Fraudu lenti vaſa peſſima ſunt. Et Pſalmiſta: Virum, inquit, ſanguinũ & doloſum abominabitur dominus. Vitanda ſunt ergo om nia verba iniqua, detractoria, mendoſa, pungitiua, deriſoria, vana, ſcurrilia, nociua, fraudulenta, iuramenta, periuria, fal-
Matt.12. ſa teſtimonia, imò & verba otioſa. De quibus reddenda eſt ra tio in die nouiſſimo. Quanto igitur magis de verbis præfa-
Auguſt. tis, iniquis, mortalibus? Vnde loquitur Auguſtinus: Quomo do iraſceris alteri, quando de te male loquitur: ita iraſcere ti bi, quando de altero male loqueris. Itemq;: Non aliud cor te gat, & aliud lingua proferat. Neceſſaria igitur ad ſalutem eſt refrenatio linguę, Salomone dicente: Qui cuſtodit os ſuum & linguam, cuſtodit ab anguſtiis animam ſuam. Qui autem in-
F conſideratus eſt ad loquendum, ſentiet mala. *Declinet autem à malo* id eſt, peccata in opere vitet. *Et faciat bonum* implen do præcepta. Et iſtæ ſunt duæ quaſi integrales partes iuſtitię. Nam primo oportet à malo recedere, deinde bonum accede re. *Inquirat pacem* id eſt, pacem pectoris nunc cum deo, & pacem temporis cum proximo habere conetur. *Et perſequa tur eam* id eſt, eam perfecte ſequatur & conſeruet: quatenus per pacem pectoris ac temporis pertingat ad pacem æterni-
2.Cor.5. tatis. Hinc loquitur Paulus: Obſecramus pro Chriſto, recon-
Rom.12. ciliamini deo. Et rurſus: Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Denique cum pax pe ctoris ſit tranquillitas ordinis, & quies mentis in deo: non po teſt quis hanc pacem habere, niſi in primis declinet à vitiis.

Quia

Quia vt loquitur Eſaias:Non eſt pax impiis. Secundo opor- Eſa.48.
tet bona peragere ex dilectione, cum promptitudine & dele- A
ctatione.Propter quod ait Pſalmiſta:Pax multa diligentibus Pſal.118.
legem tuam. Hæc etenim pax, realiter eſt gaudium impertur
batum operationi virtuoſę annexum. Tertio neceſſe eſt, vt in
homine ſit debita ſubiectio carnis ſub anima, ſenſualitatis ſub
ratione & voluntate, rationis quoque & voluntatis ſub deo,
per obedientiam & obſeruantiam legis diuinæ. Hinc mali pa
cem iſtam non habent, quoniam ſaluti propriæ aduerſantur,
& diſſident, diſſentiuntq; à ſeipſis, atque inordinatum cor ha-
bent. Quia ergo pax iſta difficulter acquiritur, faciliterque
amittitur: neceſſe eſt eam inquirere, & adeptam diligētiſſime
cuſtodire. *Quia oculi domini ſuper iuſtos* ideo aduerſa æqua-
nimiter ſuſtinere, & bona ſtrenue debēt implere, quia à ſum- B
mo iudice indeſinenter aſpiciuntur, qui iuſtum eis aget iudi-
cium. Et recte oculi dei ſuper iuſtos eſſe dicuntur: quia vbi
amor, ibi oculus. Idcirco ad rem dilectam dirigitur viſus. Iu-
ſtos autem deus ſpecialiter diligit, cum ſimilitudo amoris ſit
ratio. propter quod ait ſcriptura: Iuſtus dominus, & iuſtitias Pſal.10.
dilexit, æquitatem vidit vultus eius. Hinc ſanctus Iob conte-
ſtatur: Nonne deus conſiderat viam meam, & omnes greſſus Iob.31.
meos dinumerat? Et iuſto deus ait in Pſal. In via hac qua gra- Pſal.31.
dieris, firmabo ſuper te oculos meos. Porro oculi domini ſunt
intellectus & ſapientia eius, *Et aures eius in preces eorum* id
eſt, ad exaudiendum preces iuſtorum paratæ ſunt, dum orant
ſalubriter & inſtanter. Idcirco in Eccleſiaſt. ſcriptū eſt: Ora- Eccleſ.25.
tio iuſti penetrat cœlos. In Prouerb. quoque: Longe eſt deus C
ab impiis, & orationes iuſtorum exaudiet. Iuſti etenim ſunt
amici dei. Amicorum autem eſt, eadem velle & nolle. *Vultus* Prou.15.
autem domini id eſt, reſpectus diuinæ iuſtitiæ eſt. *Super faciē-*
tes mala & ſimiliter ſuper omittentes bona fieri iuſſa: quia
eorum peccata vlciſci paratus eſt, niſi pœniteant. Vnde fer-
tur in Pſalmo: Pones eos vt clibanum ignis in tempore vul- Pſal.20.
tus tui. Et alio in Pſalmo, vbi præallegata verba conſcripta Pſal.33.
ſunt, ſemiuerſiculo huic adiicitur: Vt perdat de terra me-
moriam eorum. Memoria enim iuſti cum laudibus, nomen Prou.10.
vero impiorum putreſcet. Poſtremo præinductis conſonat
illud Deuteronomij: Dominus deus tuus, eſt deus fortis Deut.7.
& fidelis, cuſtodiens pactum & miſericordiam diligentibus

ſe, &

D ſe,& iis qui cuſtodiunt præcepta eius, & reddens odientibus ſe ſtatim,ita vt diſperdat eos & vltra nõ differat, protinus eis reſtituens quod merentur.

Proſecutio expoſitionis huius Cap.ab eo loco, *Et quis eſt qui uobis noceat.* ARTIC. VII.

ABundauit in primitiua eccleſia Chriſtianorũ perſecutio copioſa,ferox,aſſidua: idcirco cõuerſi ad fidem indigebant confortatione & informatione ad patientiam.Et hoc nunc agit apoſtolorum digniſſimus vertex. *Et quis eſt qui uobis noceat,ſi boni æmulatores fueritis?* Tanquam dicat,Nullus vobis poteſt nocere,ſi æmulatores,hoc eſt, amatores ſeu imitatores eſtis bo-
E ni,hoc eſt,dei ſeu Chriſti eſſentialiter boni. Vel boni,id eſt, virtutis. Nam qui huiuſmodi boni eſt æmulator, non deiicitur per aduerſa,ſed deo firmiter eſt inhærens. Idcirco tribulatio cooperatur ei in meritorum augmentum:& ſi lędatur in corpore,ſi ſpolietur ſubſtantia,ſi diffametur, non ei hæc nocent:ſed mirabiliter proſunt,ſi ea æquanimiter ferat. Quemadmodum ægro non nocet amara potio, ſectio, ſiue aduſtio. Ideo dictũ eſt: Nulla nocebit aduerſitas, ſi nulla dominetur iniquitas. Eis vero qui inferũt iſta iuſtis,maxime nocet horũ illatio,cum peccent mortaliter.Vniuſcuiuſque ſiquidem malum in proprium redundat authorem. Et cui hæc nocent,ex propria impatientia,ira,ſeu alia culpa nocẽt.Ideo Eccleſiaſt. 10.dicitur: Qui fodit foueam,incidet in eã: & qui diſſipat ſe-
F pem,mordebit eum coluber.¶Sed his obiici poteſt,Quoniã, vt videtur, impiiſſimi hæreſiarchæ valde nocuerunt multis bonis catholicis,quorum fidẽ peſtiferis perſuaſionibus euerterunt.Nonne ſacrilegus & damnatiſſimus Arrius totum pe-
Beda. ne orbem infecit?Vnde & Beda hic ait: Conſtat plurimos boni æmulatores læſos eſſe ab aliis,dum in veritatis,quam diligunt,cognitione male inſtructi ſunt. Quantos enim in deum catholicẽ credere & recte in eccleſia viuere cupientes Arrij veſania, quantos Sabellij aliorúmve hæreticorum nequitia neſcientes ſeduxit? Lege Ioannis Chryſoſtomi librum,quem ſcripſit de eo videlicet,Neminem poſſe lædi ab alio,niſi à ſemetipſo. Hęc Beda.Verum de iſto longa poſſet diſputatio introduci. Sed breuitati ſtudẽdũ eſt & breuiter reſpondẽdum,

Quòd ſicut diabolus tentando inclinat, non compellit homines ad peccata, ipſi vero libere conſentiendo tentanti, ſeipſos præcipitant: ſic hæreſiarchæ potuerunt inclinare, non cogere ad errores: nec perſecutores, abſolute loquendo, compulerunt fideles ad ſacrificandum: ſed qui ſacrificauerunt ex pœnis inducti, ex propria infirmitate, & imperfectione, ceſſerunt & perierunt. Hinc ſubditur. *Sed & ſi quid patimini propter iuſtitiam, beati,* eſtis nunc in merito, & ſpe: beati futuri in præmio, & re: ſicut ait Saluator: Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorũ. Et rurſus loquens diffuſius, & iuſtos pleniſſime recreans ac conſolans, ait ibidem: Beati eſtis, cum maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes propter me. Gaudete in illa hora, & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Patiendo nanque æquanimiter aſpera propter iuſtitiam, purgamur à culpis, implemur potioribus gratiæ donis, Chriſto aſſimilamur, à futuris eripimur pœnis, propinquamus ad regnum, & gloriæ promeremur augmentum. Denique qui correptionem & correctionem pro ſuis peccatis gratanter ſuſcipiunt, vt in vita præſenti purgentur, ac deo complaceant, quanuis pro ſuis patiantur demeritis: tamen aliquo modo, puta finaliter, propter iuſtitiam pati dicuntur, & reputatur eis hoc ipſum ad meritum, ſuntque beati. Miſeri vero ſunt, & miſeri vehementer, qui corripi ac corrigi dedignantur. *Timorem autem* id eſt, cauſam timoris, videlicet crudelitatem & perſecutionem *Eorum* qui aduerſa infligunt. *Ne timueritis,* immoderato timore, à virtutum conſtantia retrahente. Ideo ſubditur, *Vt non conturbemini* id eſt, ne ordinationem rationis, tranquillitatemque mentis perdatis, & ita aliorum prauitate vincamini. Hinc iubet Saluator: Nolite timere eos, qui corpus occidunt. Et in Prouerb. habetur: Iuſtus quaſi leo confidens abſq; terrore erit. Et in Eſaia: Quis tu, vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis, qui quaſi fœnum areſcit?

A — *Matth. 5.* — *Ibidem.* — B — C — *Matth. 10.* — *Prou. 28.* — *Eſa. 51.*

¶ Verũtamen timor aduerſitatum & mortis, naturalis dũtaxat, excuſatur à culpa, cum & Chriſtus timuerit mortem, ex præuio rationis iudicio. Aliqui vero timent, ſe formidaturos tribulatione inſtante, qui quod euadere cupiunt, ante tempus aſſumunt: quibus conſulitur, vt dominum deprecentur, *Matt. 26.*

quatenus

D quatenus eos ob omni inordinato expurget pauore cum Pſalmiſta orantes: A timore inimici eripe animam meam. Non vt me non occidat inimicus, ſed vt non timeam occidentem inimicum. ¶ Conſiderent etiam, quàm ſalubre ſit pati aduerſa, quamque proficuum, & quàm breuis ſit omnis tribulatio vitæ præſentis, & quanta ſuſtinuerũt Chriſtus & ſancti. Ex quorum omnium intuitione conſtantes ac fortes, imò & læti ſint in tribulationibus & tormentis. *Dominum autem Chriſtum ſanctificate,* id eſt, magnifice honorate, firmiterque tenete, & ſanctum eſſe ſentite. *In cordibus veſtris* videlicet, in intellectu & voluntate, eum ſynceriter contemplando, feruide diligendo,

(Pſal. 63.)

E & totis viribus honorando. Iuxta hunc ſenſum oramus aſſidue: Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum. Et propheta hortatur: Magnificate dominum mecum. Per Ezechielem quoque dominus fatur: Cum ſanctificatus fuero in vobis. Et Eſaias ait: Dominum exercituum ſanctificate.

(Matth. 6. Pſal. 33. Ezec. 29. Eſa. 8.)

Parati ſemper ad ſanctificationem omni poſcenti vos rationem de ea quæ in vobis eſt, fide & ſpe, id eſt, tam inſtructi & ſapientes in euãgelica lege ſitis, vt iugiter prompti ſitis ad dandam rationabilem reſponſionem, & cauſam vniuerſis à vobis quærẽtibus rationes fidei veſtræ ac ſpei. Cur ſcilicet tam incomprehenſibilia credatis, tamque ſupernaturalem beatitudinem, & ſecreta ac inuiſibilia bona adipiſci ſperetis? ¶ Poteſt autem quis rationem fidei ac ſpei interrogare à Chriſtiano dupliciter. Primo fideliter. Secundo infideliter. Qui fideliter quærit,

F charitatiue informandus eſt, & poteſt faciliter cõtentari. Qui vero infideliter ſciſcitatur, non ita faciliter contentatur: ſed opponit, & arguit, quouſque vincatur. Vtriſque tamẽ eædem rationes fidei ac ſpei ſunt aſſignandæ. Quòd ſcilicet ita credimus & ſperamus, quoniam deus altiſſimus, omnipotens, verax, qui nec fallere poteſt nec falli, huic noſtræ fidei & ſpei teſtimonium perhibuit. Primo per Chriſtũ. Deinde per ſanctos Apoſtolos, cæteroſque Chriſti diſcipulos & viros ſanctos. Imò per vtriuſque ſexus perſonas innumerabiles, vſque in præſens, per innumera & præclara miracula ſoli omnipotẽtiæ ſuæ poſſibilia. Quæ partim in ſcripturis canonicis ſunt deſcripta, partim in chronicis, aliiſque hiſtoriis & legendis authenticis. Secundo, quoniam quicquid de Chriſto credimus & ſperamus in euangelicæ legis ſcripturis, in veteris te-

ſtamenti ſcripturis per Moſen, & beatos prophetas copioſe A
legimus prophetatum. Tertio, quia lex Chriſti eſt lex totius ſanctitatis, & honeſtatis, ac perfectionis. Quarto, per finalem iſtam Iudæorum relictionem probamus Chriſtum veniſſe. Quinto, oſtenditur veritas fidei per hoc, quod quanto aduerſarij & tyranni atrocius nitebantur fidem Chriſtianam prorſus extinguere, tãto plus creuit atque inualuit. ¶ Ex quibus omnibus, multiſque aliis rationibus, ſufficienter & certo probatur, quòd fidei noſtræ ac ſpei deus ſit author ac teſtis: quãuis per ea fidei veritates ſupernaturales ita probari nõ queant, vt comprehendantur per rationem, certitudinemque euidentiæ habeant. Veruntamen fidem contra aduerſariorum diſputationem defendere, & eam diuerſis argumẽtationibus rationabiliter perſuadere ac declarare, non eſt omnium, ſed B
ſpecialiter eruditorum. Nec eſt præceptum, vt vnuſquiſque fidelis paratus ſit ad ſatisfaciendum quærentibus rationem fidei ac ſpei, cum multi ſint idiotæ, & penitus ſimplices: ſed iſtud eſt magis conſilium. Prælati tamen, & ſuperiores, atque doctores, ſeu prædicatores tenentur aliquo modo eſſe parati ad ſatisfactionem huiuſmodi. Cum apud Malach. dicatur: *Malac. 2.*
Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirẽt de ore eius, quia angelus domini exercituũ eſt. In primitiua quoque Eccleſia, præparatio & eruditio iſta ad ſatisfactionem talem magis neceſſaria fuit, quàm nunc: quia tunc fideles, inter perfidos vndique morabantur, & ſæpe inde interrogabantur, etiam à tyrannis. Fuitque eis neceſſe fidem contra aduer- C
ſarios eius defendere. *Sed cum modeſtia & timore,* id eſt, poſtulantibus à vobis rationem fidei veſtræ ac ſpei reſpondete modeſte, & timorate, humiliter & decenter: ne interrogatores ſcandalizentur in vobis, & ſe deſpici arbitrantes, contra fidem & eius profeſſores grauius accendãtur. Hinc ad Rom. loquitur Paulus: Infirmum in fide aſſumite, non in diſceptationibus cogitationum. Timot. quoq; ſcribens: Noli (inquit) verbis contendere. Ad nihil enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium. Itemque: Seruum domini non oportet litigare: ſed patientem eſſe, & cum modeſtia corripientem eos qui reſiſtunt. Denique cum ea quæ fidei ſunt, ſint tam ſublimia, incomprehenſibiliſſima, ac profunda: non niſi cum caſto dei timore de eis loqui, & diſputare debemus, ne forſitan

Rom. 14. *2. Timo. 2.* *Ibidem.*

domino

D dominum offendamus, irreuerenter, & præſumptuoſe loquendo de ipſo, & myſteriis eius. Quia, vt in Prou. aſſeritur, ſicut
Prou.25. qui mel comedit multum, nō eſt ei bonū: ſic qui perſcrutator
Dionyſ. eſt maieſtatis, opprimetur à gloria. Propter quod vt diuinus Dionyſius, & Damaſcenus affirmāt: Nō eſt audendū aliquid dicere de ſupereſſentiali deitate præter ea, quæ nobis ſunt in ſacris eloquiis tradita, *Conſcientiam habentes bonam*, ita, vt vobis non ſitis conſcij de aliqua ſimulatione, nequitia, aut culpa occulta. Quemadmodū ad Corinthios aſſerit Paulus:
2.Cor.1. Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quòd in ſimplicitate & ſynceritate dei, non in ſapientia carnali, cōuerſati ſumus in hoc mundo. *Vt in eo quòd detrahunt de uobis confundantur, qui calumniantur ueſtram bonam conuerſationem*, id
E eſt, detractores veſtri, vobis incaute obloquentes, ex veſtra rationabili reſponſione, quam eis aſſignatis de fide & ſpe veſtra, atque ex ſancta vita veſtra, confundantur, ipſa euidentia veritatis ac virtutis conuicti. Aut etiam tandem conuerſi. Vel, confundantur in die iudicij: quando iuſti ſtabunt in
Sap.5. magna conſtantia aduerſus perſecutores, irriſores, detracto-
Hier.17. reſque ſuos. Vnde per Hieremiam ait vir iuſtus: Confundantur, qui perſequuntur me: & non confundar ego. Paueant illi, & non paueam ego. Induc ſuper eos diem afflictionis.
Titum.2. Hinc ad Titum habetur: Verbum ſanum ſit & irreprehenſibile, vt is qui ex aduerſo eſt, vereatur, nihil mali habens loqui de vobis. Hæc igitur agite cum bona conſcientia, nec ex timore perſecutionum omittite ea. *Melius eſt enim*, id eſt,
F magis laudabile, magiſque meritorium. *Benefacientes (ſi uelit uoluntas dei) pati*, aduerſa, *Quam malefacientes*, hoc eſt, virtuoſius fuerit, vt abſque demerito veſtro, vtpote bene viuentes, ſuſtineatis aduerſa, quàm vt ea pro veſtris demeritis ſuſtineatis, vtpote male viuentes. ¶ Quemadmodum Iob &
Iob.42. Tobias amplius commendantur pro eo, quòd tanta perpeſ-
Iob.11. ſi ſunt, non pro ſuis exceſſibus, ſed pro ſua exercitatione, & coronatione glorioſiori, atque vt aliis in exemplum patien-
Act.13. tiæ ponerentur, quàm Elimas magus & Iorā, qui pro ſuis cri-
3.Reg.23. minibus ſunt plagati. ¶ Hac quoque authoritate, ſecundum Bedam, reprehenditur eorum ſtultitia, qui æquanimiter ferunt correptionem & correctionem, quando culpabiles ſunt: ſi vero abſque culpa ſua patiantur aduerſa aut arguuntur, æ-

grè

grè accipiunt: & qui hactenus videbantur innoxij, per propriam iram, impatientiam, murmurationem ſe noxios reddunt. Porrò quod virtuoſius ſit abſque proprio demerito pati, probat exemplo Chriſti. *Quia & Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt,* ſicut ait in Pſalmo: Quæ non rapui, tunc exoluebam. Et Hieremias in Tren. teſtatur: Spiritus oris noſtri Chriſtus dominus, captus eſt in peccatis noſtris. Mortuus ergo eſt pro peccatis noſtris tollendis; ſicut prædixit ſanctiſſimus Ioannes Baptiſt. Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Crucifixus eſt enim, vt merito ſuæ acerbiſſimæ paſſionis, in quantum illam ex ferventiſſima charitate atque pleniſſima obedientia acceptauit ac pertulit, pro noſtris ſatisfaceret culpis, & copioſiſſimam nobis gratiam plenamque beatitudinem promeretur: iuxta illud ad Hebr. Sanguis Chriſti, qui ſemetipſum per ſpiritum ſanctum obtulit immaculatum deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſeruiendum deo viuenti. Et rurſus: Semel oblatus eſt ad multorum exhaurieda peccata. Rectèque additur ſemel. Quia vt Paulus fatetur: Chriſtus reſurgens ex mortuis, iā nō moritur, mors illi vltra nō dominabitur: quod enim mortuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel. Itaque mortuus eſt pro nobis. *Iuſtus pro iniuſtis,* videlicet ipſe ſanctus & innocens pro nobis tranſgreſſoribus, *Vt nos offerret deo,* id eſt, ei reconciliaret, & ad cœleſtem introduceret patriā. Quemadmodum ipſe dixit, paſſionē inſtante: Vado parare vobis locū: vt vbi ſum ego, & vos ſitis. Chriſtus quippe eſt, qui fortē armatum puta diabolum ligauit, & ſpolia eius diſtribuit, auferens ei quos ille decepit, & ad deum eos reducens. Atq; in altum aſcendens captiuā duxit captiuitatem. Propter quod per Eſa. deus pater ait de homine Chriſto: In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe ſeruus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit. Ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium diuidet ſpolia. Etenim ſpolia fortium erant peccatores, à dæmonibus victi & capti: quorum multos, omnes, ſcilicet electos Chriſtus ſua paſſione, nō ſolum ſufficiēter, ſed & efficienter ſaluabit. Hinc ſcriptū eſt ad Epheſios quinto: Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea, vt exhiberet ſibi glorioſam Eccleſiā, non habentē maculam neq; rugam. Offerret inquā nos deo. *Mortificatos quidē carne,* id eſt, à carnalibus deſideriis,

A Epiſt. Pſal. 85. B Hebr. 8. Ibidem. Roma. 6. Ioan. 14. Matth. 23. Marci. 3. Pſal. 97. C Eſa. 53.

D & inquinamentis abſtractos, & ſpiritaliter mortuos, *Viuificatos autem ſpiritu*, id eſt mente, viuentes in charitate & gratia: vel, viuificatos ſpiritu, id eſt, à ſpiritu ſancto, per dona gratiæ eius ſpiritaliter viuos effectos. ¶ Hanc enim mortificationem viuificam merito paſſionis Chriſti à deo conſequimur, nec ſine ea finalem fructum dominicæ paſſionis, videlicet æternam ſalutem, adipiſcemur. Qui enim ſunt Chriſti, carnem ſuam cũ vitiis & concupiſcentiis crucifigunt, vt loquitur Paulus ad Galat. Qui denuo ad Corinth. fatetur: Pro omnibus mortuus eſt Chriſtus, vt qui viuunt, iam non ſibi viuant: ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit. Itaque qui tribulationes & perſecutiones abſque ſuis demeritis ſibi illatas æquanimiter ferunt, Chriſto aſſimulantur. Qui vero eas pro E ſuis peccatis tolerant patienter, conformantur latroni ad dexteram Chriſti ſuſpenſo, qui dixit: Digna factis recepimus. qui & cum Chriſto paradiſum de cruce introiuit. Qui vero nec pro ſuis exceſſibus corripi corrigique dignantur, latroni ad ſiniſtram Saluatoris ſuſpenſo æquantur. ¶ Conſequenter commemorat princeps Apoſtolorum antiquum opus miſericordiæ Chriſti, quod tempore Noë fecit: per quod præfigurauit effectum pietatis, quem poſt ſuam incarnationẽ, in mundo hoc viuens, per ſeipſum ac ſuos diſcipulos, impendit hominibus. Eſt autem locus hic intricatus, & ſatis obſcurus, ac variis modis tranſlatus. Nam Beda ponit hũc textum: In quo & eis, qui in carne concluſi erant, ſpiritu veniens prædicauit. Quem textum ſequitur & exponit Albertus. Alia vero tranſ- F latio, teſte Beda, ſic habet: In quo ſpiritu & eis, qui in carne erant, prædicauit, &c. Communiter vero ita habemus: In quo & his, qui in carcere erant, ſpiritu adueniens: vel, ſpiritualiter adueniens, prædicauit. Exponendo ergo hanc literam, primo iſte eſt ſenſus, in quo, id eſt, ad hoc, vt homines à ſe conuerſos deo offerret. Vel in quo, id eſt, in ſpiritu ſancto, de quo ſecundum vnam expoſitionem, immediate præmiſit, viuificatos ſpiritu. Itaque in quo & his qui in carcere erant ſpiritu veniens, id eſt, Chriſtus verus deus per ſpiritus ſancti immiſſionem ſeu inſpirationem, aduenìens, eis qui erant in carcere, id eſt, in profundo vitiorum & ignorãtiarum, & conſuetudine vitioſa erant ligati, propriiſque iniquitatibus quaſi cuſtodia carcerali detenti, prout in Prouerb. habetur: Iniquitates ſuæ

Galat. 5.
2. Cor. 5.
Lucæ. 23.
Prouer. 5.

ſuæ capient impium,& funibus peccatorum ſuorum cõſtringentur. Vnde & Paulus loquens de impiis: Reſipiſcant, inquit, à laqueis diaboli, à quo captiui tenentur. His ergo Chriſtus per ſuæ miſerationis effectum ſpiritualiter veniens, & ſpiritu ſancto operante adueniens prædicauit per Noë, vt infra innuitur. Quem Noë Chriſtus per inſpirationem ſpiritus ſancti inſtigauit ad prædicandum verbis & factis, futurum eſſe diluuium propter ſcelera hominum, quia tunc omnis caro corruperat viam ſuam, vt dicitur in Gene. *Qui increduli fuerant aliquando,* ſcilicet tempore Noë, cuius prædicationi non crediderunt, nec à ſuis ceſſauerunt criminibus. *Quando expectabat dei patientia,* id eſt, deus diu & patienter expectauit pœnitentiam, emendationemque hominum: quia per centum annos & amplius deus prænunciauit diluuium eſſe futurum. Nam & Noë centum annis occupatus fuit cum ſuis in arcæ fabricatione, ſicut ex Gene. trahitur. Hinc ſubditur, *In diebus Noe cum fabricaretur arca* deo dicente ad Noë: Fac tibi arcam de lignis leuigatis. Quidam textus habent, quando expectabant dei patientiam: quia iniqui illi diſtulerunt & neglexerunt ſe emendare, videntes comminationem dei de aduentu diluuij tam diu differri. Sicque expectabant patientiam dei, non deſiderando gratiam emendationis, ſed diu manendo in ſuis peccatis, putantes, quòd pius & patiens deus non eſſet eis diluuium inducturus. Sicque vnicuique eorum dici poterat illud ad Romanos. Exiſtimas, quia tu effugies iudicium dei? An diuitias bonitatis dei & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras, quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor tuum, theſaurizas tibi iram in die iuſti iudicij dei tui. ¶Porro prætacta litera, qua vtitur Beda, ſic intelligitur: Eis qui in carne erant concluſi, id eſt, carnalibus cõcupiſcentiis deuincti, ac victi. Qui enim carnalibus magis, quam deo & ſpiritualibus rebus inhæret, recte in carne dicitur eſſe concluſus, quia non leuat ſe ſupra ſe. De quibus ad Romanos aſſeritur: Qui in carne ſunt, deo placere non poſſunt. Virtuoſis autem hominibus ibi mox additur: Vos in carne non eſtis, ſed in ſpiritu. Cætera exponuntur, vt habitum eſt. Vult itaque princeps Apoſtolorum aſſerere, quod Chriſtus qui noſtris temporibus

A
2.Tim.2.
Gene.6.
B
Ibidem.
C

D poribus carne indutus veniens prædicauit hominibus iter ſalutis, ipſe etiam & ante diluuium eis, qui tunc increduli erāt ſpiritu veniens prędicauit. Ipſe nanque per ſpiritum ſanctum erat in Noë, & aliis ſanctis qui tunc erant, per quos tunc prædicauit iniquis illius temporis, vt conuerterentur. Sicque beatiſſimus Petrus in verbis iſtis apertiſſime innuit Chriſti diuinitatem, & vtriuſque naturæ vnam eſſe perſonam in ipſo. Quanuis enim tunc nondum fuerit incarnatus, tamen vere tunc, imò & æternaliter fuit & eſt. Quia ſuppoſitum eſt æternum. Et Chriſtus ſupponit perſonam æternam & increatam. Propter quod ait Ioannis octauo: Antequam Abraham fieret, ego ſum. Ad quod inſinuandum, Iudas apoſtolus in ſua Canonica: Ieſus populum ſaluans de terra Aegypti, ſecun-

E do eos, qui non crediderunt, perdidit. Ad Hebræos decimotertio quoque fertur: Ieſus Chriſtus heri & hodie, ipſe & in ſecula. Inſuper quidam per carcerem intelligunt limbum patrum, vt ſit ſenſus: In quo, vt ſcilicet plures deo offerret ipſe Chriſtus veniens ſpiritu, id eſt, ſecundum animam ſuam in carcerem, id eſt, in limbum vbi ſancti patres detinebantur, in quem Chriſtus vt ſpiritum tradidit ſecundum animam mox deſcendit: prædicauit his qui detinebantur ibidem, id eſt, myſterium ſuæ incarnationis & paſſionis impletum eſſe annunciauit. Qui increduli erant aliquando, quādo expectabāt dei patientiā in diebus Noë, cum fabricaretur arca, &c. quia vt pie ſperatur, quidam qui ante diluuium increduli erant verbis Noë, veniente ipſo diluuio ſuæ perfidiæ cognouerunt errorem, & pœnituerunt ac ſaluabātur, ita, quòd in purgatorio

F plene purgati venerunt in limbum patrum, ſicque eis cū cæteris ibi manentibus Chriſtus, vt dictū eſt, prędicauit. ¶ Quidam vero incaute, imò & inſipienter dixerunt, quòd Chriſtus in infernum deſcēdens, prædicauit ibi detentis pœnitentiam & viam ſalutis, ſeque mundi ſaluatorem conſiſtere, & quòd tunc credentes in eum ſaluabantur: inter quos quidam dixerunt Platonem fuiſſe primum credentium. Iſtud inter apocryphorum computandum eſt ſomnium. Et ſanctus Cyrillus atque Chryſoſtomus huic contradicunt aſſertioni. ¶ Tempus quippe & ſtatus merendi ac demerendi finem accipiunt in cuiuſlibet hominis morte. Propter qđ aſſerit Damaſcenus, quòd angelis eſt ruina, hoc hominibus eſt mors. Et in Ec-

cleſiaſtico

clesiaſtico legitur: Si ceciderit lignum ad Auſtrum, aut Aquilonem: in quocunque loco ceciderit, ibi erit. Idcirco de lege communi poſt vitam præſentem non eſt reditus ad pœnitentiam ſalutarem. Sed deus omni lege ſublimior eſt. Et quibuſdam, vt vult, priuilegium facit. *In qua* arca *Pauci, id eſt, octo animæ,* ſumendo partem pro toto, id eſt, octo homines, vtpote Noë & vxor ipſius, tres quoque filij Noë, & tres eorum vxores, *Saluæ factæ ſunt,* id eſt, à periculo diluuij, ſcilicet ſubmerſione & morte, *Per aquã,* id eſt, per hoc qđ aqua diluuij eleuauit arcã in altum ne mergerẽtur. Sumitur autem in ſcripturis multoties pars pro toto. Sicut in Pſalmo: Ad te omnis caro veniet. Et in Act. Eramus omnes animę in naui ducentæ ſexaginta ſex. *Quod & uos nunc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma,* Ordo verborũ in conſtructione hic eſt. Quod, ſupple, dico, quia baptiſma ſimilis formæ, id eſt, ſacramentum baptiſmatis Chriſti exiſtens ſimilis formæ, id eſt, comparis modi cũ aquis diluuij. Nam ſicut per aquã diluuij ſalui facti ſunt valde pauci, comparatione eorum qui perierunt diluuio: ita electi qui per baptiſmum ſaluantur perpauci ſunt, comparatione fidelium reproborum, & aliorum incredulorum. Propterea ait Saluator: Arcta eſt via quæ ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam. Et rurſus: Nolite, inquit, timere puſillus grex, quia complacuit patri dare vobis regnum. Rurſus, ſicut aqua diluuij eleuando arcam, ſaluauit exiſtentes in ea: ſic aqua baptiſmi ſaluat leuando ad cœlum. Itaque baptiſma ſimilis formæ ſaluos vos facit, id eſt, purgat à vitiis, atque ad alia ſacramenta deducit. Eſt enim primum inter ſacramẽta, & ianua ad alia. *Non carnis depoſitio ſordium,* id eſt, coporalium fœditatum ſeu immunditiarum depoſitio non vos ſaluat, ſed ſpiritalis interiorque ablutio. Ideo ſubditur,

A

Act. 27.

B

Luc. 12.

C

Sed conſcientiæ bonæ interrogatio in deum, id eſt, interrogatio quæ fit à baptizando adulto. Interrogatio, inquam, bonæ conſcientiæ in deum, id eſt, inquiſitio an habeat conſcientiam bonam in deo: ita vt non fictus accedat, ſed catholice credẽs, & boni propoſiti: hæc interrogatio ſaluat, id eſt, per eam fit baptizandi ſaluatio. Aliter enim non conſequitur quis baptiſmi effectum, ſi adultus exiſtat. Tunc enim ab ipſo fit interrogatio, perſonaliterq; reſpõdet. Si autẽ ſit infans, patrinus reſpõdet pro eo. *Per reſurrectionẽ Ieſu Chriſti.* .i. an habeat

D conſcientiam bonam in deo per reſurrectionem Ieſu Chriſti, id eſt, per viuam & formatam fidem reſurrectionis Ieſu Chriſti, recte credendo in eum. Qui enim credit Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis, alia eius myſteria facilius credere poteſt: ſicque reſurrectio Chriſti valde ſpecialem habet difficultatem credendi. Ideo ſcriptum eſt Actuum quarto: Virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Ieſu Chriſti domini noſtri. *Qui eſt ad dexteram dei patris,* Iuxta illud Marci decimoſexto: Dominus Ieſus, poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet à dextris dei.

¶ Dicitur autem Chriſtus ad dei patris dexteram eſſe dupliciter. Primo, inquantum eſt deus, ſedet & regnat deo patri æqualis: ſed inquantum homo, dicitur ad patris dexteram E reſidere, id eſt, in potioribus eius bonis conſiſtere: quia præ vniuerſis electis fruitur deitate ſublimiter, & omni felicitate impletus eſt, quantum capere poteſt natura creata, *Deglutiens mortem,* quia in primis ſua benedicta paſſione ſibiipſi plenam corporis immortalitatem promeruit: deinde genus humanum à morte culpæ redemit, imò & à morte æternæ 1.Cor.15. damnationis ſaluauit. Plenã quoque animæ & corporis beatitudinem, quæ omnem mortalitatem excludit, promeruit nobis: quam virtute & merito Chriſti tandem ſortientur electi, puta in die iudicij: quando mortale hoc induerit immortalitatem, & iuxta quod loquitur Paulus, implebitur ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoria. Hinc ſub- *Ibidem.* ditur, *Vt uitæ æternæ hæredes efficeremur,* id eſt, æternam ſa- F lutem hæreditariè conſequamur. Vnde per Oſeam prophetam decimotertio capitulo ait Saluator: De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua ô mors, ero morſus tuus inferne. *Profectus in cœlum* id die aſcẽſionis. Per quod nobis dedit fiduciam, præbuitq́; exemplũ beatificæ aſcẽſionis in cœlũ cum corpore glorificato & anima obtinendę in *Matt.25.* die iudicij: quãdo dicet: Venite benedicti patris mei, pcipite regnũ. *Subiectis ſibi angelis, poteſtatibus, & uirtutibus.* Quia ſuper omniũ angelicorum ordinum dignitatem, hierarchiam, & excellentiã eleuatus eſt Chriſtus in aſcenſione, ſecundũ naturam aſſumptã. ¶ Quocirca ſciendũ, quod eo ipſo quo Chriſti humanitas in incarnatione verbi æterni vnita eſt verbo hypoſtatica vnione, videlicet ad perſonale & increatũ eſſe verbi aſſum-

bi aſſumpta in vnitate perſonæ, prælata eſt omni creaturæ, & toto vniuerſo dignior ſublimiorq́; effecta. Tamen inquãtum mortalitati & paſſibilitati fuit ſubiecta, erat quodãmodo angelis ſanctis inferior. Sed quia ad immortalem vitã ſurrexit, & ſuper omnes cœlos vſque ad dexterã patris aſcendit, idcirco in aſcenſione dicuntur angeli & cæteri chori cœleſtes ei ſubiecti. Et exprimuntur hic tres chori angelici, ſeu tres ordines angelorũ, per quos cæteri dantur intelligi. ¶ Quocirca penſandum quod glorioſiſſimus apoſtolici agminis vertex paulatim aſcendendo, primo exprimit angelos, deinde poteſtates, & tertio loco virtutes. Ex quo ſumitur argumentum, quod virtutes pertineãt, ad ſecundã hierarchiam angelicam, & ſupra poteſtates exiſtant, prout diuinus Dionyſius à Paulo apoſtolo informatus edocuit. Quanquam Gregorius & Bernardus ponãt virtutes in infima hierarchia chorũ ſupremũ. A B

Expoſitio quarti cap. *Chriſto igitur paſſo in carne.*

ARTICVLVS OCTAVVS.

CVm in imitatione cõuerſationis paſſionisq́; Chriſti tota noſtra conſiſtat perfectio, vbertim princeps Apoſtolorũ ad dominicæ paſſiõis imitationẽ nos admonet, per aduerſitatũ & tribulationũ tolerantiã virtuoſam. Idcirco nũc loquitur, *Chriſto igitur paſſo in carne*, id eſt, quia Chriſtus in carne propria paſſus eſt, nõ in deitate ſua, quę fuit impaſſibilis prorſus. Nec ſolum in carne ſua patiebatur Saluator, ſed in anima quoq;. Habuitq́; corporales & ſpiritales, exteriores & interiores dolores, ita, quod in omnibus exterioribus & interioribus ſuis ſenſibus affligebatur: atq; in appetitu ſenſitiuo tam cõcupiſcibili quàm iraſcibili. Nam & timorem & triſtitiã habuit. Cœpit quippe contriſtari, & pauere, & tædere: dixitq́;: Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortẽ. Nec ſolũ in prædictis organicis viribus, ſed in potẽtiis quoq; ſuperioribus intellectiuis grauiter patiebatur, videlicet intellectu & voluntate. Quãuis enim anima eius, quantũ ad ſuperiores has vires, fuerat tẽpore paſſionis in gaudio beatificæ fruitionis, ita, quod nõ patiebatur in potentiis iſtis ad increatũ obiectum relatis: tamẽ in quantũ potentiæ illæ erant fundatæ in eſſentia animæ, & reſpectum C *Luc.22.* *Mar.14.* *Matt.26.*

 habe-

D habebant ad obiectum creatum afflictiuum, ſic erãt in grandi afflictione, prout Thomas in prima parte Summæ ſuæ hæc plenius docet. Imo, vt Bonauentura & alij bene deducunt, in Chriſto tempore paſſionis dolor compaſſionis exceſſit paſſionis dolorem: ſicq́ue tota Chriſti humanitas vehementiſſime patiebatur, & tota natura humana in ipſo fuit in dolore ſummo ac maximo: quia tenerrimæ erat complexionis, & ſumme perceptiua doloris: & erat maxime recens, viuax, nobilis, ac robuſta. Nec fuit tunc in ea à ſuperioribus viribus in inferiores redundantia, conſolatoria, aut doloris releuatiua. Merito ergo debemus compati Chriſto, tantum & tanta propter nos paſſo, & eius paſſioni nos con-

E formare. Propter quod ſubditur, *Et uos eadem cogitatione armamini*, id eſt, meditatione dominicæ paſſionis armare vos contra impugnationem delitiarum, ſeu cõcupiſcentiarum & vitiorum, & clypeo pœnitentiæ vos munite: paſſionéq; Chriſti ſequi proponite, carnem veſtram cum vitiis & concupiſcẽtiis crucifigẽdo, *Quia qui paſſus eſt in carne, deſiit à peccatis*. Si deſinere accipiatur pro ceſſare ab actu præterito ſeu incœpto, certũ eſt, iſtud de Chriſto non poſſe exponi, eo quod nunquã peccauerit. Si autẽ deſinere accipiatur pro abſtinere, poteſt de Chriſto intelligi. Nam ipſe Chriſtus in carne propter nos paſſus abſtinuit ſemper à culpis. Communiter vero exponitur iſtud de imitatoribus dominicæ paſſionis, vt ſit ſenſus: Quia qui paſſus eſt in carne, id eſt, tribulationes corporales patienter ſuſtinuit, & carnem ſuam affligendo per abſtinen-

F tias, ieiunia, diſciplinas, vigilias, eam in animæ ſeruitutem redegit, iuxta illud: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo: deſiit à peccatis, id eſt, à præteritis vitiis pœnituit, & ſe emendauit, nec carnalibus inquinamentis ſe fœdat. Vnde ſpõſa in Canticis: Laui (inquit) pedes meos: quomodo inquinabo illos? *Vt iam non hominum deſideriis*, id eſt, de cætero non carnalibus & humanis inordinatis affectibus. *Sed uoluntati dei*, id eſt, obſeruationi diuinorum præceptorum ad gloriam creatoris. *Quod reliquum eſt in carne uiuat temporis*, id eſt, reſiduum temporis vitæ præſentis in hac carne mortali viuat & obediat, hoc eſt, voſipſi de cætero per omne tempus vitæ veſtræ ſeruiatis obediatisque deo. Tempus quippe dicitur agere vel pati, quod exiſtentes in tempore agunt aut patiũtur

Galat. 5.

1. Cor. 9.

Canti. 5.

patiuntur:ſicut in euangelio ait Saluator: Craſtinus dies ſibiipſi erit ſolicitus. Et primo Machabeorum habetur: Vides Ionathas, quia tempus eum iuuat. *Sufficit enim præteritum tempus ad uoluntatem gentium conſummandā* id eſt, ſatis & pluſquā ſatis eſt, quod elapſis temporibus vixiſtis carnaliter, & irrationabilium hominum voluntatibus acquieuiſtis. Idcirco de reliquo non ſolum à conſuetis peccatis ceſſetis, ſed prætentorum quoque temporum negligentias recuperetis, & vitia deplorate, ſemperque fructuoſe viuatis *Qui ambulauerunt* ad infernum *In luxuriis, deſideriis* irrefrenatis *Vinolentiis* id eſt, aſſiduis & ſuperfluis vini potationibus. quæ non ſolum animæ ſed & corpori maxime nocent: quibus dicitur apud Eſaīam: Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad veſperam *Comeſſationibus, potationibus* quantum ad aliorum poculorum ſumptionem immoderatam *Et illicitis idolorum cultibus* id eſt, idololatriis maxime vitioſis. Hæc nanque & conſimilia ſcelera in gentibus regnauerunt. Prout in lib. Sapientiæ diffuſe conſcriptum eſt: vbi inter cætera fertur: Omnia commixta ſunt, ſanguis, homicidiū, furtum & fictio, corruptio, infidelitas, turbatio, periurium, tumultus, bonorum domini immemoratio, animarum inquinatio, inordinatio mœchiæ & impudicitiæ *In quibus nunc admirantur non concurrentibus uobis in eandem luxuriæ confuſionem* id eſt, dum vitia iſta exercent, mirantur quod vos qui olim fuiſtis ſocij eorū in talibus, nunc abſtrahitis vos ab eis *Blaſphemantes* Chriſtum & fidem quā accepiſtis. Non enim cognoſcunt viā iuſtitiæ, ideo iuſtos reputant fatuos. De talibus ſcriptum eſt per Sapientem: Dixerūt impij, cogitātes non recte, Venite, fruamur bonis quæ ſunt: & vtamur creatura tanquā in iuuētute celeriter, vino precioſo & vnguētis impleamus nos. Nullum pratū ſit, quod nō pertranſeat luxuria noſtra. Deniq; multi ſunt Chriſtiani ita carnales & excæcati, vt mirentur ſi quis ad vitam clauſtralē & pœnitentialem cōfugiat, & ipſorū vitet cōſortia. Admiratio quippe cōſurgit ex hoc, quod inſolitus effectus cōſpicitur, cuius cauſa ignoratur. Hi autē obtenebrati praui nō ſciūt nec pēſant, quid moueat iuſtos, & qualiter inſpirētur à deo. Propter quod ad Corint. habetur: Animalis homo non percipit ea, quæ ſunt ſpiritus dei. Stultitia enim eſt illi, & nō poteſt intelligere *Qui reddēt* id eſt, reddere

A Matth. 6. 1. Mach. 12. B Eſa. 5. Sapien. 4. C Sap. 2. 1. Corin. 2.

D exigentur *Rationem ei qui paratus eſt iudicare uiuos & mortuos*
Act.10. vtpote Chriſto de quo ſcriptum eſt: Ipſe eſt, qui cōſtitutus eſt
Ioan.5. à deo iudex viuorum, & mortuorum. Siquidem pater omne iu
Eccli.32. dicium dedit filio. Salomon quoque proteſtatur: Cuncta quæ fiunt adducet deus in iudicium pro omni errato, ſiue bonum ſit, ſiue malum *Propter hoc enim & mortuis euangelizatum eſt* id eſt, exiſtentibus in peccatis & perfidiis prædicata eſt lex Chriſti ab eius diſcipulis. De taliter mortuis ait in euangelio
Matth. 8. Chriſtus: Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Et Paul. Vi
Lucæ.9. dua, inquit, quæ in delitiis viuit, viuens mortua eſt, Et rurſus:
1.Timo.5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis *Vt iudicentur quidem*
Epheſ.5. *ſecundum homines in carne* id eſt, ipſi mortui ſeu iniqui iam
E ad Chriſtum conuerſi, & impiorum conſortia deuitantes, diiudicentur & reprobētur ab ipſis carnalibus & excæcatis hominibus, ſecundum hominum huius ſeculi ſenſum iudicantibus, quorum iudicia ſunt peruerſa. Iſta tamen diiudicatio cōuerſorum ab impiis eſt præter intentionem prædicantium, & ex eorum prædicatione occaſionaliter ſequitur: ſicque quod ait, vt, tenetur concomitanter, nō cauſaliter. Sicut in Pſalmo:
Pſalm. 50. Tibi ſoli peccaui, &c. vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, &c.

Viuant autem ſecundum deum id eſt, in obſeruantia præceptorum *In ſpiritu* id eſt, recta mentis intentione, & ex charitatis affectione, ad quod prædicatio directe ordinabatur.
Galat.5. Vnde ad Galatas fertur, Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Et merito ſic viuendum eſt *Omnium enim finis appropinquabit* id eſt, dies iudicij inceſſabiliter appro-
F pinquat. Vel, omnium hominum finis, id eſt, mors indeſinenter propinquat. Cum tota hæc vita ſit quaſi curſus ad mortē.

Eſtote itaque prudentes id eſt diſcreti, circunſpecti, & pro-
Hebr.10. uidi: Quia horrendum eſt, incidere in manus dei viuentis. Atque in medio laqueorum & inuiſibilium hoſtium omni ferocitate, calliditate, inuidia repletorum ambulatis: qui tam fortitudine, quàm experientia & aſtutia nos valde excedunt, nec aliud machinantur, niſi vt ęterna felicitate, quā perdiderunt, nos ſpolient, infernalibuſque nos ſecum inuoluant ſuppliciis. Idcirco oportet nos iugiter eſſe maxime circunſpectos, timoratos, cuſtoditos, ſolicitos, prout in Deutero.S. Moſes exhor-
Deute.4. tatur: Cuſtodi temetipſum & animam tuam ſolicite, ne obliuiſcaris verborum domini: & ne excidant de corde tuo cun-

ctis diebus vitæ tuę. Sed quia non ſufficit diligentia noſtra ſi- A
ne continua diuinæ ſubuectionis aſſiſtentia, recte ſubiungitur,

Et uigilate in orationibus. Quod dupliciter poteſt intelligi, & debet impleri. Primo, vt orando vigilemus, id eſt, cum cordis vigili attentione oremus. Nō enim corde hinc inde vagante inuocandus eſt deus, ſed animo recollecto, aduertēte & cuſtodito, cū omni reuerentia, humilitate, & ſancto timore. Propter quod in Eccleſ. ſcriptum eſt: Ante orationem præpara a- Eccle.18.
nimam tuam, & noli eſſe quaſi homo tentans deum. Secundo, vt protrahamus vigilias in orando, non ſolum in die, ſed nocturnis quoque temporibus, orationibus inſiſtendo. Iuxta il-
lud in Pſalmo: Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Pſal.118.
Et rurſus: In die tribulationis meæ deum exquiſiui manibus B
meis nocte contra eum. Huius ſiquidem rei Chriſtus (cuius Pſal.76.
omnis actio noſtra eſt inſtructio) nobis dedit exemplum, de
quo ſcriptum eſt: Exiit Ieſus in montem ſolus orare, & erat Luc.16.
pernoctans in oratione dei. Hanc doctrinam etiam Chriſtus
expreſſit apud Marcum loquens: Vigilate, neſcitis enim quan Marc.22.
do dominus veniat, ſero, an media nocte, an gallicantu, an mane: ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Videte,
vigilate, & orate. Sed quoniam abſque charitate nihil eſt me- Ioan.15.
ritorium, ſubditur *Ante omnia autem* id eſt, potiſſime & in Matt.22.
primis ante exercitia cuncta, *Mutuam in uobiſmetipſis charitatem continuā habentes* id eſt, charitatem fraternā indeſinentem, & quantum poſſibile eſt, etiam actualem, vt tam in interiores quàm exteriores charitatis actus aſſidue procedamus:
cum ſignū charitatis ſit executio actus. Vnde & dominus ait, C
Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Sed cūm primum maximumque præceptū ſit, vt deus toto corde ametur, quid eſt quod princeps apoſtolorum hortatur, vt ante omnia mutuo diligamus? Et reſpondendum, quod eadem eſt charitas habitualis, qua deum proximumque diligimus, eo quod deus ſit ratio proximos diligendi. Sicque dilectio dei & proximi ſe mutuo complectuntur. Idcirco in eo quod ante omnia ad mutuā charitatem monemur, datur intelligi, vt ſuper omnia & ante omnia deū amemus, ſicque ad fraternā charitatē ante omnia nos hortatur ſcriptura, in quantum iſta dilectio fraterna charitatem dei includit, ac præſupponit *Quia charitas operit multitudinem peccatorum* id eſt, vni-
uerſa

D uerſa peccata ignis ſanctæ dilectionis conſumit & delet, non ſolum quantum ad culpam, ſed etiam quantum ad pœnam, in toto aut in parte, ſecundum quod feruor amoris intẽtior fuerit ſiue remiſſior. Propter quod Chriſtus dixit de beatiſſima
Lucæ.7. Maria Magdalena: Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniã di-
Prouer.10 lexit multum. In Prouerb. quoque Salomon ait: Vniuerſa delicta operit charitas. De huius autem verbi expoſitione dicta
Iacobi.5. ſunt plura ſuper illud Iacobi: Qui conuerti fecerit peccatorẽ ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animã eius à morte, & operit multitudinem peccatorum *Hoſpitales inuicem* eſtote *Sine murmuratione* id eſt, patienter, & gaudioſe, gratis & charitatiue vnus hoſpitet alium, & bene tractet eũdem. Præſertim autem religioſi peregrini & pauperes ſunt hoſpitãdi & taliter repau-
E ſandi. Iſtud nanque eſt vnum de operibus miſericordiæ, quæ ad Chriſtianos pręcipue pertinent, & ad quæ charitas mutua ſpecialiter obligat, vt ſcilicet, vnuſquiſque faciat alteri, prout
Matth. 7. vult fieri ſibi. Vnde iſtud non obſeruãtibus Chriſtus in die iu-
Matth.25. dicij eſt dicturus: Hoſpes fui, & non collegiſtis me. Hinc ad
Hebr.15. Hebr. dicitur, Charitas fraternitatis maneat vobiſcum, & ho-
Eſa.58. ſpitalitatem nolite obliuiſci. Et Eſaïas: Egenos, inquit, vagoſque induc in domum tuam. Quod ſanctus Iob impleſſe ſe pã-
Iob.31. dit. Foris (inquiens) nõ manſit peregrinus. Oſtium meum viatori patuit. Nec ſolum hoſpitalitatẽ debet quilibet exercere, ſed cætera quoq; beneficia, ſibi à deo collata, proximis communicare pro poſſe. Ideo ſequitur *Vnuſquiſq; ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrantes* id eſt, quilibet veſtrum
F dona ſibi deſup præſtita proximis ſuis pie & charitatiue diffundat, impendat, communicet: vt per ea fructificet deo, im-
Luc.19. pleatq; quod dominus ait: Negociamini dũ venio. Et ſic talenta ſibi tradita virtuoſe multiplicet, & ita ſe habeat circa proximum, quemadmodũ deus ſe habuit circa ipſum. Hoc totũ eſt, vt opera miſericordiæ, tã ſpiritalia quàm corporalia proximis impendat vnuſquiſq; pro poſſe. Cui ergo à deo collata eſt maior ſapiẽtia, aut maior gratia exhortãdi, aut maior virtutũ perfectio, libenter informet ac moneat alios, & eos cone-
Eccle.20. tur cõuertere. Propter quod ait ſcriptura: Sapiẽtia abſcõdita,
Coloſſ.3. & theſaurus occultus, quæ vtilitas in vtriſq;? Vnde ad Coloſ-
Apoca.22. ſenſes dicitur, Docẽtes & cõmonentes voſmetipſos in hymnis & pſalmis. In Apoca. quoq; ſcriptum eſt, Qui audit, dicat:
Veni,

Veni. Hæc itaque agite *Sicut boni diſpenſatores multiformis gra* A
tiæ dei id eſt, amoroſi erogatores & communicatores multi- 1.Corin.12
plicium chariſmatum aut donorũ ſpiritus ſancti: quo vni da-
tur ſermo ſapientię, alteri ſermo ſcientię, alij gratia ſanitatũ,
alij diſcretio ſpirituũ, &c. prout ad Corin. dicitur: Propter qđ
denuo loquitur Paulus: Vnuſquiſque propriũ donum habet à 1.Cor.7.
deo. Ad hanc cõmunionẽ hortatur nos Salomõ dicens: Deri- Prou.5.
uẽtur fontes tui foras. Et Chriſtus: Luceat (inquit) lux veſtra Matth.5.
coram hominibus. Eſt itaq; dei gratia multiformis, id eſt, va-
ria ac diuerſa multipliciterq́; diſtincta. Et poteſt ꝑ gratiã dei
hìc intelligi, omne donũ gratis à deo impenſum, ꝑ quod vnus
poteſt alteri aliquo modo prodeſſe. Specialiter tamen poteſt
hic locus exponi de donis gratiæ gratis datę, quę ad aliorum
dantur vtilitatẽ. Specialiter quoq; adminiſtratio ſeu cõmuni-
catio iſta ad prælatos, prædicatores, doctoresq́; pertinet: vt cũ
Pſalmiſta dicere valeant deo: Iuſtitiam tuam non abſcondi Pſalm. 39.
in corde meo. Veritatem tuam & ſalutare tuum dixi. Et illud B
ſapientiæ: Non abſcondã à vobis ſacramenta dei, neque cum Sapien.7.
inuidia tabeſcente iter habebo: ſed dona dei communico vo-
bis *Si quis loquitur quaſi ſermones dei* id eſt, non niſi de deo lo
quatur, ita, vt ad minus verba ſua ad dei referat gloriã & ho-
norem, ſintq́ue vtilia: iuxta illud ad Epheſ. Omnis ſermo ma- Epheſ. 4.
lus ex ore veſtro nõ procedat, ſed qui vtilis eſt ad ædificatio-
nem, vt det gratiã audienti. Vel, quaſi ſermones dei, id eſt, Nõ
aliud quis loquatur aut doceat quàm conſonum eſt ſcripturis
vel continetur in eis. Propter quod Timotheo ſcripſit apoſt. 1.Timo. 6.
Paulus, Prophanas vocũ nouitates deuita. Vel, quaſi ſermo- C
nes dei, id eſt, deo aſcribat, quicquid boni aut ſalubriter di-
xerit. Nõ enim ſufficiẽtes ſumꝰ cogitare aliqđ ex nobis, quaſi
ex nobis: ſed ſufficiẽtia noſtra ex deo eſt. Hinc ſcriptum eſt:
In manu dei ſumus, & nos & ſermones noſtri. *Si quis miniſtrat*
id eſt, bonũ quodcũque alteri exhibet, ſeu impẽdit *Tanquã ex*
uirtute, quã adminiſtrat deus id eſt, nõ propria virtute, ſed vir-
tute ſibi à deo collata id ſe facere arbitretur: & omne bonũ qđ
habet, aut aliis impartitur, deo tanq̃ ſuperdigniſſimo fonti li-
beraliſſimoq́; datori grata ac humili mẽte attribuat. Cũ dicat
Saluator: Sine me nihil poteſtis facere. Et Paul. Quid habes Ioan.5.
qđ nõ accepiſti? *Vt in omnibus honorificetur* id eſt, debito mo 1.Cor.4.
do à vobis ac aliis honoretur *deus* trinitas *Per Ieſum Chriſtũ*
dei &

D dei & hominum mediatorem, hominem verum, *Dominum noſtrum* cuius virtute & merito gratiarũ chariſmata nobis deſuper infunduntur: hoc eſt, quod ait Saluator: Videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Vas quoq; electionis Corinthiis ſcribens: Omnia (inquit) in gloriam dei facite. Et ad Coloſſ. Omne quodcunq; facitis, in verbo aut in opere, omnia in nomine domini agite, gratias agentes deo. *Cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculorũ, Amen.*

Heſter. 13 De quo ait Apoſt. Paulus: Regi ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli deo honor & gloria. Ipſe eſt enim rex omnipotens, in cuius ditione cuncta ſunt poſita. Eſt autem deo gloria, id eſt, infinita lętitia, clara quoq; cum laude notitia, & immenſa maieſtas. Præterea denuo redit archiapoſtolus ad exhortan-

E dum fideles, vt habeant inſuperabilem patiētiam in aduerſis.

Rom. 8. *Chariſſimi nolite peregrinari* id eſt, à fide fieri alieni, aut à deo alienatos & exteros vos putare. *In feruore* id eſt, perſecutionum impetu vehementi, ſeu furioſo. *Qui ad tentationem uobis fit* id eſt vobis ab incredulis ac peruerſis, deo permittēte, infligitur ad veſtri probationem & coronationem, quanuis impij alia intentione vos perſequātur. Sed deo diſponente, omnia cooperātur electis in bonum. De hoc dicta ſunt multa ſu-

Iacobi. 1. per illud Iacobi: Beatus vir qui ſuffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, &c. Itaq; ex hac re nolite pereregrinari. Vel (vt alia litera, qua vtitur Beda, habet) nolite mirari. *Qua-*

F *ſi noui aliquid uobis contingat.* Iſtud enim nouum non eſt, ſed vt

Iudith. 8. dixit Iudith: Omnes qui deo placuerunt per multas tribula-

Sapien. 3. tiones tranſierunt fideles. Et Sapiens: Tāquam aurum in for-

Pſal. 33. nace, probauit electos dominus. Pſalmiſta quoq;: Multæ, in-

Prou. 17. quit, tribulationes iuſtorum. Hoc eſt, quod in Prouerb. ſcribi-

Beda. tur: Sicut igne probatur argentum, & aurũ in camino: ita cor-

Act. 14. da probat dominus. Hinc ait venerabilis Beda: In eccleſia à prothomartyre Abel, vſque ad vltimum, qui in fine mũdi naſcetur electum, nunquam perſecutio deeſt. Imò vt electionis vas proteſtatur, per multas tribulationes oportet nos intrare

2. Cor. 5. in regnum dei. ¶ Sed cum ſecunda ad Corinth. dicatur: Dum ſumus in corpore peregrinamur à domino, quid eſt quod princeps nunc ait apoſtolorum, nolite peregrinari in feruore, &c. cũ feruor iſte non niſi in corpore iſto mortali eueniat? Ad hoc reſpondetur ex verbis Alberti, quòd aliquis dicitur

peregrinari

peregrinari quatuor modis. Primo, propter diſtãtiam loci. Et A
iſto modo in hoc ſeculo dicimur peregrinari, quoniam multũ diſtamus à cœlo empyreo, quod eſt locus & patria electorum. Hinc ait propheta: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt. Psal.119. Secundo, propter corporis huius corruptibilitatem, & ſtatum mortalem ac corpulentum. Sicq; loquitur Paulus: Dum ſumus in corpore, peregrinamur à domino. 1.Cor.5. Verius tamen intelligitur peregrinatio iſta propter ſpiritalem diſtãtiã cognitionis huius imperfectæ à perfecta notitia dei, quã habent beati. Propter quod præallegatis verbis protinus addit Apoſt. Per fidem enim ambulamus, non per ſpeciem. Tertio, propter temporis elongationem. Propter quod in Geneſi ait Iacob patriarcha: Dies peregrinationis meæ ſuper terrã, Gen. 47. centum triginta anni ſunt. Quarto, propter carentiam gratiæ B
ac prouidentiæ dei. Et ſic nullus fidelis debet ſe reputare peregrinari à deo propter tribulationes, quas patitur, quaſi ob hoc ſit à deo relictus, & quaſi deus prouidentiam actuum non habeat humanorum, quoniam iuſtos ab impiis tribulari permittit. Imò hoc ipſum eſt præcipuum ſignum ſuæ prouidentiæ, ac prædeſtinationis circa electos: cum per Zachariã proteſtetur: Ducam eos per ignem, & vram eos ſicut vritur argẽtum: & probabo eos, ſicut probatur aurum. Zach.12. Quidam hunc locum ita exponũt: Nolite peregrinari, id eſt, ad alia loca vos transferre, in feruore, &c, id eſt, ex timore perſecutionum. Nã quanuis interdum liceat fugere, Chriſto dicente: Cum perſecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam: Matt. 10. tamen perfectius eſt manere, niſi ſit perſecutio certæ perſonæ, cuius fuga C
vtilior eſt Eccleſiæ, quàm eius feſtinatum martyrium: & propter maius bonum Eccleſiæ, non ex mortis timore ineat fugam: ſicut Paulus de Damaſco clam fugit. Sequitur. *Sed communicantes Chriſti paſſionibus gaudete*. 2.Cor.11. id eſt, imitatione, intuitu, & amore Chriſti propter vos paſſi, patiẽdo aduerſa gaudete in domino, propter multiplicẽ fructum vobis inde prouenientem. Imò potiſſime, quia hoc complacet deo in vobis, & quia hoc dignum & iuſtum eſt, vt ſuo capiti membra aſſimilentur. Propter quod ait ipſe: Gaudete in illa hora & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlo. Matth.5. Et Iacobus: Omne (inquit) gaudium exiſtimate, cum in diuerſas tẽtationes incideritis. Iacobi.1. *Vt in reuelatione gloriæ eius*, id eſt, in aperta

viſione

D viſione excellentiæ Chriſti. *Gaudeatis exultantes* id eſt, tam vehementer gaudentes interius, vt redundet illud gaudium internum in corpus poſt reſurrectionem futuram. Propter
Pſal.16. quod ait Pſalmiſta: Satiabor, cũ apparuerit gloria tua. ¶ Præterea Chriſti paſſionibus, quas pro nobis ſuſtinuit, debemus varijs modis communicare. Primo, eas in noſtro corpore per imitationem aſſidue deferendo. Corpus proprium in operibus pœnitentiæ affligendo, ſeu aliis tribulationibus propter deũ viriliter exponendo. Vnde.2. ad Corinth.5. faſſus eſt Pau
2.Cor.5. lus: In omnibus tribulationem patimur, ſed nõ anguſtiamur. Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circũferentes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali. Et ad
Epheſ.1. Epheſ. In omni (ait) fiducia magnificabitur Chriſtus in cor-
E pore meo, ſiue per vitam, ſiue per mortem. Secũdo, de eis gaudẽdo propter ſummos & multiplices fructus earum: quia per eas placatus eſt deus, & liberatum eſt genus humanum à morte æterna, purgatum quoque à morte peccati: & particeps factus eſt homo gratiæ in præſenti, & gloriæ in futuro. Spiri-
Galat.6. tusq; maligni ſunt victi. Idcirco ad Galat. locutus eſt Paulus: Mihi abſit gloriari, niſi in cruce domini mei Ieſu Chriſti. Tertio, de imitatione cruciformi earum lætando. Sicut apoſtoli ibant gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti
Act.5. ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati, vt ſcribitur in Act. Quarto, de merito paſſionis Chriſti & imitatione eiuſdẽ, beatitudinem expectando, quemadmodum.2. ad Corinth. indu-
2.Cor.1. citur: Scitote quoniam ſicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis &
2.Tim.2. conſolationis. Secunda quoq; ad Timoth. Si cõmortui ſumus
F & conuiuemus. Si ſuſtinemus, & conregnabimus. Quinto, dominicã paſſionem quotidie cum pia & intima cõpaſſione re-
Hebr.12. miniſcendo: ſecũdum illud ad Hebr. Recogitate eum, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradi-
Threno.3. ctionem. Et in Threnis ſcriptum eſt: Memoria memor ero, &
Ioan.13. tabeſcet in me anima mea. Sexto, pro Chriſto martyriũ ſuſtinendo: qui tamen modus cõprehendi poteſt ſub primo. Cum ergo non ſit ſeruus maior domino ſuo, non renuamus exẽplo Chriſti, & eius intuitu ac amore, tribulationibus exerceri, ad uerſa pati, caſtigari ac corripi. Imò gaudeamus in talibus, ſicut in omnibus diuitiis, vt cum Paulo dicere valeamus, Ego ſtigmata domini Ieſu in corpore meo porto. Et item: Chriſto

confixus

confixus ſum cruci. *Sed etſi exprobramini* id eſt, per verba cõ A
tumelioſa & iniurioſa vituperamini à perfidis & iniquis ho-
minibus. *In nomine Chriſti* idcirco quia in deum creditis, aut
ſecundum eius doctrinã præceptaq; viuitis. *Beati eritis* nũc
in ſpe & merito, deinde in re & præmio: dũmodo æquanimi-
ter ex charitate ſuſtineatis, & vſq; in finem in bonis perſeue-
retis. Hoc eſt quod Chriſtus affirmat: Beati eritis, cũ vos ode-
rint homines, & cum ſeparauerint vos, & exprobrauerint, & Luce. 6.
eiecerint nomen veſtrum tanquam malum, propter filium ho
minis. Gaudete in illa hora, ecce enim merces veſtra multa eſt
in cœlo. Hinc loquitur Auguſtinus: Socij contumeliæ, erunt
& ſocij gloriæ. Idcirco nunc ſubditur, *Quoniam quod eſt hono*
ris gloriæ & uirtutis dei id eſt, honor quem deus retribuit iu-
ſtis pro eorum actibus virtuoſis. Nam honor debetur virtu- B
ti: & gloria ſeu beatitudo, quæ eorum meritis correſpondet,
inquantum ex charitate procedunt: & virtus ſeu conſtantia
aut fortitudo, qua deus ſuos in aduerſis confortat, *Et qui eſt*
ſpiritus eius id eſt, ſpiritus ſanctus, qui eſt ſpiritus Chriſti, ſi-
cut & patris: quoniam à patre & filio, tanquã ex vno fonte, at-
que eodem principio, eſt procedens: quẽadmodũ filius ait de
ſpiritu ſancto: Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Pau-
lus quoq; fatetur: Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non
eſt eius. *Super uos requieſcit* id eſt, in cordibus veſtris eſt vnũ-
quodq; iſtorum. Nam honor & gloria, quæ in patria præſta-
buntur electis fidelibus, ſunt modo in eis per inchoationem Ioan. 16.
& ſpem ac meritum, & radicaliter atq; cauſaliter. Eſt item in Rom. 8.
eis formaliter virtus à deo infuſa, & dei confortatio gratioſa. C
Sed & ſpiritus ſanctus in omni virtuoſo humili & quieto quie
ſcere perhibetur, prout apud Eſa. loquitur deus: Super quem Eſa. 66.
requieſcet ſpiritus meus, niſi ſuper quietum & humilẽ. ¶ Po-
teſt & ita intelligi, quod eſt honoris gloriæ & virtutis, id eſt,
quod deus reputat honorabile, glorioſum & virtuoſum, ſeu
triũphale, videlicet ſi inuicta patientia in aduerſis requieſcit
in vobis. ¶ Requieſcit etiã ſpiritus ſanctus ſuper electos & iu
ſtos, tanquã pius ſeſſor & ductor eorũ, dirigens eos quomodo
vult. Iuxta illud: Iuſtũ deduxit dominus per vias rectas. Pro- Sapiẽ. 16.
pter quod loquitur Paul. Quicũq; ſpiritu dei agũtur, hi filij Rom. 8.
ſunt dei. *Nemo autẽ veſtrũ patiatur ut homicida, aut fur, aut male*
dicus id eſt, cõuicioſa verba in aliũ proferẽs, ſeu maledicens.

Aut

D *Aut alienorum appetitor* id eſt, res aliorum auferre deſiderans. Hoc eſt, Nolite hæc & conſimilia vitia perpetrare, nec per ea temporalem afflictionem & mortem mereri. Præſertim quia in primitiua eccleſia hoc fuiſſet valde derogatiuum iuſtorum fidelium, & cauſa deriſionis fidei Chriſtianæ à perfidis, blaſphemationiſq; Chriſti. Si tamen (quod abſit) quis vitia iſta commiſerit, debet debitam punitionem pro eis patiẽter ſufferre, vt in futuro miſericordiam conſequatur. *Si autẽ ut Chriſtianus* id eſt, ſi patiatur quia in Chriſtum credit, & ei obedit. *Non erubeſcat* cum non ſit inhoneſtum, ſeu erubeſcibile: ſed iuſtum & honore digniſſimum taliter pati. Ideo ſubditur. *Glorificet autem deum in iſto nomine* id eſt, deum collaudet, & ei regratietur, quòd ei conceſſit hanc gratiam, vt ſcilicet pro iuſtitia patiatur, & Chriſto ſic conformetur. Nã & in
E Chriſtum credere, & bona agere, ac pro iuſtitia pati, dona
Philip.1. ſunt dei. Prout ad Philippenſes aſſeritur: Vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolum vt credatis in eum, ſed etiam vt pro illo patiamini. *Quoniam tempus eſt ut incipiat iudicium à domo dei* id eſt, in ſeculo iſto electi & iuſti, qui ſunt vera & viua membra domus dei, puta eccleſiæ militãtis, varijs modis exercentur aduerſis, ſecũdum ordinationem occulti iudicij dei, qui interdum per angelos ſanctos caſtigat electos, interdum permittit eos à prauis hominibus atq; dæmonibus flagellari, ſiue occidi. In primitiua quoq; eccleſia tempus fuit perſecutionis grauiſſimæ Chriſtianorum, qui ab impiis morti ad-
F iudicabantur quotidie & trucidabãtur. Propter quod ait Sal-
Ioan.16. uator: Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obſe-
Apoc.3. quium ſe præſtare deo. Et alibi: Ego (inquit) quos amo arguo & caſtigo. Per Ezechielem etiam loquitur dominus: A ſanctuario meo incipite percutere. *Si autem primum à nobis,* id eſt, ſi iuſti fideles electi in primis ita quotidie patiuntur aduerſa & diiudicantur ab impiis. *Quis finis eorum, qui non credunt dei Euãgelio?* id eſt, qualis & quanta erit incredulorũ & reproborum damnatio, ſuper quos non eſt virga dei in vita præſenti, ſed eorum vita eſt impunita nequitia, & lætantur
Iob.21. cum malefecerint. Quaſi dicat, Valde dura erit illorum puni-
Prou.2. tio in futuro: & quanto nunc diutius tolerantur, tanto tunc
Ioan.3. grauius damnabuntur. Vnde in Ioanne legitur: Qui non credit, iam iudicatus eſt, quia nõ credit in nomine vnigeniti filij dei.

dei. Hinc.2.ad Theſſal.habetur: Gloriamur pro patientia ve 2.Theſ.1.
ſtra in omnibus perſecutionibus, quas ſuſtinetis in exemplū A
iuſti iudicij dei. Si tamen iuſtum eſt apud deū, retribuere tribulationem his qui vos tribulant, in reuelatione domini Ieſu Chriſti de cœlo, cum angelis, in flamma ignis dātis vindictam his qui non obediunt Euangelio, qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie domini & à gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in ſanctis ſuis. Deniq; ex his ſumitur euidens argumentum veritatis fidei Chriſtianæ. Videmus enim homines peſſimos ſanitate & proſperitate vſq; ad ſenectutem potiri: homines vero timoratos, iuſtos ac deuotiſſimos omni tēpore tribulationibus & aduerſitatibus exerceri. Si ergo non eſt vita poſt vitā præſentē alia, in qua fiat retributio iuſta, vbi eſt iuſtitia dei aut prouidētia eius? Hanc rationē tangit Salo- B
mon in Eccleſ. vbi ait: Peccator ex eo quòd centies peccat, & Eccli.8.
per patientiam ſuſtentatur. Ego cognoui, quòd erit bonum timentibus deum, qui quærunt faciem eius. De qua re ſubtiliſſimè fatur, diſputatq; Pſalmiſta dicendo: Dixerunt, quomodo ſcit
deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo? Ecce ipſi peccatores & abun Pſal.72.
dantes in ſeculo. Deinde ſubdit in perſona viri iuſti fidelis: Et dixi, ergo ſine cauſa iuſtificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas. Tanquā dicat. Si iniqui ſic proſperabuntur nec iudicabuntur à deo, ergo inaniter iuſtè innocenterq; vixi. Quòd quàm abſurdum ſit dicere, innuit ſubdens: Si dicebam, narrabo ſic: ecce nationem filiorum tuorum reprobaui, &c. Et alia multa profunda addit de iſto ibidem. *Et ſi iuſtus*
uix ſaluabitur id eſt, difficulter ad ſalutē pertinget finaliter, Matth.7.
cū arcta ſit via ſalutis atq; per multas tribulationes oportet C
nos ſaluari: difficile quoque ſit perſeuerare vſq; in finem, ho- Act.14.
ſtiūq; euadere laqueos, & vincere tentationes, quę & in extre- Matt.20.
mis acrius ſęuiunt. *Impius* id eſt, infidelis. *Et peccator* id eſt, malus Chriſtianus, *Vbi parebunt* id eſt, quomodo à vultu dei
& à rigore ſui iudicij ſe abſcondere poterunt? Parebunt vtiq; Matt.25.
in iudicio à ſiniſtris, ſed in malum ipſorum: & mallent nō apparere. Et ſtatim in lacum proiicientur tartareū, vbi manebūt in æternum abſconditi. ¶ Porro, vt aſſerit Beda, hanc ſententiā princeps Apoſt. ex Prouerb. Salomonis, ſecūdum antiquā
tranſlationem, accepit. Pro quo ſanctus Hierony. tranſtulit: Si Prou.11.
iuſtus in terra recipit, quanto magis impius & peccator? Hoc

D eſt ſi iuſtus in præſenti vita affligitur, quantò magis iniqui, qui hic non caſtigantur nec emendantur, poſt vitam hanc dānabuntur. ❡Verùmtamen certum eſt iuſtos vſq; in finem perſeuerantes ſaluari. Idcirco quod ait, ſi iuſtus vix ſaluabitur, accipi poteſt per modū hyperbolicæ locutionis, qua aliquid dicitur per exceſſum, ad deſignandum magnitudinē rei inſolitam. Sicq; per verba iſta inſinuatur, quàm difficile ſit hominem mortalē ſaluari: non ex parte omnipotentis dei, in cuius manu ſunt omniū corda: & quocunq; voluerit, vertit ea abſq; omni difficultate ex parte ſua, cum infinitæ eius virtuti omnia ſint æquè facilia: ſed ex humana fragilitate, & multitudine, ac magnitudine impugnationum atq; tentationum oritur difficultas. Et quàuis deus in hominis ſaluatione præſupponit liberum arbitriū, quod nō cogitur: non tamē ex parte dei eſt difficultas, vt aliqui ſomniant. Quoniam deus omnipotēs ſuperfacilè, quando vult, infundit gratiam quandā, quæ omnem cordis duritiā, obicemq; repellit ac tollit, vt ſanctus loquitur Auguſt. & Thomas in Summa cōtra gentilēs allegat. Cum igitur iuſtus vix ſaluetur ob rigorem diuini iudicij, in quo quæ homini iuſta videtur, ſæpe iniuſta reperiuntur, congruè ſubditur. *Itaque & hi, qui patiuntur ſecundū uoluntatē dei*, id eſt, pro iuſtitia patiuntur aduerſa pie, æquanimiter, & conſtanter, ſecundum q̄ cōplacet deo. Vel etiam correptiones & correctiones pro ſuis peccatis modo libenter ſuſcipiunt. *Fideli creatori commendant animas ſuas* id eſt, ſeipſos deo humiliter fiducialiterq; committunt, non præſumendo de propriis

Prou.21.

E

F viribus aut meritis, ſed deo omne bonum attribuentes, cuius dona ſunt merita noſtra. Idcirco ſubiungitur, *In benefactis*, id eſt, in virtuoſis ſuis operibus, quæ cupiunt piè acceptari à deo, in quo totam ſuā figunt fiduciā, eius ſubuentioni, conſeruationi, protectioni iugiter inhærentes. De quo ad Corinth. loquitur Paul. Fidelis deus, qui nō patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet cū tentatione prouentum. ❡Dicitur autē deus fidelis à fidelitate, quæ eſt pars iuſtitiæ, quia fidelibus ſuis ſeruat fidelitatē, prout in ſcripturis teſtatur. Propter quod ait Propheta: Fidelis deus in omnibus verbis ſuis. De quo in Deuter. ſcribitur: Deus fidelis & fortis, cuſtodiens pactum & miſericordiā diligētibus ſe. Nō autē vocatur fidelis à fide, quæ eſt theologica virtus, quæ ei non conuenit.

1.Cor.10.

Pſal.144.

Deut.7.

Explanatio

Explanatio quinti Cap. *Seniores ergo qui in uobis ſunt.* ARTIC. IX. A

INtroductis documentis ac iuſſionibus ad quoſdã ſpecialiter pertinentibus, ſcilicet ad coniugatos ac ſeruos:nũc ſpecialiter inſtruit prælatos, ac ſubditos. *Seniores ergo qui in uobis ſunt* id eſt,maiores, videlicet prælatos & aliorum inſtructores ſiue presbyteros, qui in primitiua Eccleſia communiter etiã corporali ætate fuerant ſeniores. *Obſecro* quia officio & ſenio*conſors. *Et teſtis Chriſti paſſionum* id eſt, teſtificator ſuppliciorum quæ pro nobis ſuſtinuit Chriſtus:quæ partim propriis oculis vidi, idcirco de eis poſſum teſtificari. Hinc ait Chriſtus apoſtolis:Vos teſtimoniũ perhibebitis, quia ab initio mecum eſtis. *Et eius,quæ in futuro reuelãda eſt, gloriæ cõmunicator* id eſt,annunciator ſeu prędicator felicitatis ac glorię ſempiternæ,in futuro ſeculo electis propalãdæ & dandæ,quã inſtrumentaliter vobis cõmunico, ad eius adoptionem vobis cooperãdo meis prædicationibus,orationibus,meritis,& exemplis. Vel dicitur ſanctiſſimus Petrus cõmunicator gloriæ Chriſti,quia in monte Thabor interfuit transfigurationi ipſius:in qua vultus Chriſti inſtar ſolis reſplẽduit,& qualis nũc eſt in cœlo empyreo, qualis etiã apparebit in iudicio,demõſtrauit.Vidit quoq; Chriſtum poſt reſurrectionẽ,& aſcendẽtem in cœlum conſpexit. *Paſcite qui in uobis eſt gregẽ dei,* id eſt,vnuſquiſq; veſtrum plebẽ ſibi cõmiſſam diligenter ſpiritalibus alimoniis nutriat,vtpote ſapiẽtia, quæ eſt cognitio diuinorum:& ſciẽtia,quæ eſt rerum notitia creatarũ:vel morali peritia.Paſcenda eſt quoq; plebs virtutum exemplis, fama laudabili,oratione aſſidua,prædicatione continua, eccleſiaſticis ſacramẽtis.De talibus paſtoribus loquitur dominus per Hiere. Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Paulus quoq; in Act.epiſcopis loquitur: Attendite vobis,& vniuerſo gregi,in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos,regere Eccleſiam. Pręterea dulce fuit in ore ſanctiſs.Petri verbũ hoc,paſcite, quoniã Chriſtus dixerat ei, Paſce agnos meos.Et ſicut Chriſtus pręfecit Petrũ vniuerſali eccleſię & populo vniuerſo:ſic Petrus fuit ſolicitus pro totius ſalute eccleſię,hortãdo tũ inferiores,tũ pręlatos,vt vnuſquiſq;

*Conſenior.

B *Ioan.16.*

Matt. 17.

Mar.9.

C

Lucæ.9.

Matt. 16.

D digne exequatur ſuum officium. *Prouidentes* id eſt, ſalubria procurantes ſubditis veſtris, & prouide vos habētes ad illos, futura pericula præcauendo pro poſſe. *Non coacte ſed ſpontanee* id eſt, charitatiue & libere, nō ex neceſſitate, aut ſola indigentia rei terrenæ. Coacte enim hæc agit, qui aliunde non habens quo ſuſtentetur, propter temporale cōmodum duntaxat populo prædicat, ac ſpiritalia alimenta impēdit. Hinc loquitur Paul. Si volēs hoc ago, mercedem habeo. Si autem inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt. Prouidendum eſt ergo ſpōtanee. *Secundum deum* id eſt, recta intentione ad dei honorē, propter veſtrā ac ſubditorū ſalutē. *Neque turpis lucri gratia,* nō intuitu proprij quæſtus, *Sed uoluntarie* propter cōmodū ſpiritale. *Neque ut dominantes in clero* id eſt, non ex faſtu ſu-

E perbiæ, ſed ex humilitate. Nempe prælati qui ex conſideratione ſuæ dignitatis, ſeu præſidentiæ extolluntur, & pompatice iubent, atq; faciliter indignātur, ac ſubditos ſpernunt, hi tales ſunt vt dominantes in clero, qui magis proprium quàm dei honorem reſpiciunt, nec curant de dei inhonoratione, dūmodo ipſi à ſubditis honorentur. Non enim habēt ſyncerum zelū iuſtitiæ, ſed ad ſeipſos vitioſe reflexi ſunt. Et iſtud prohibuit Chriſtus in cœna nouiſſima. Quia vt apud Lucam ha-

Lucæ. 22. bētur: Cum facta fuiſſet inter diſcipulos contentio, quis eorū videretur eſſe maior: reſpōdit Saluator: Reges gētiū dominātur eorum: vos autem non ſic. Sed qui maior eſt in vobis, fiat ſicut iunior. Et qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator. ¶ Deniq; duplex eſt dominium. Vnum ordinatum, videlicet dignitas

F principatus, ſiue prælatio ad inferiorum profectum relata. Et iſtud dominium competit præſidētibus, ſicq; domini poſſunt vocari. Vnde & Ioſue dixit: Domine mi Moſes prohibe eos.

Num. 11. Et Aaron ad Moſen: Ne indignetur (inquit) dominus meus. Cui & tribus Ruben & Gad loquebātur: Serui tui ſumus. Sic & ſanctus Clemens vocauit beatiſſimū Petrum dominū ſuū, vt in itinerario Clementis habetur. Et filij Iſrael dixerunt ad Gedeonem: Dominare tu noſtri. In Actibus quoque Apoſt. cu-

Act. 16. ſtos carceris dixit Paulo atq; Sileæ: Domini quid me oportet facere, vt ſaluus fiam? Sic & Ancelmus in epiſtola de incarnatione verbi ſcribit Romano pontifici: Domino & patri vniuerſæ Eccleſiæ peregrinātis in terra. Aliud eſt dominium inordinatum, vtpote præſidentia ad proprium commodum ex

faſtu

faſtu relata,quæ prelatis atque principibus prohibetur.Cum A
in Deuter.dominus dicat de rege:Non eleuetur cor eius in ſu
perbiam ſuper fratres ſuos , neq; declinet in partem dexterã,
vel ſiniſtram.In Eccleſiaſt.quoq; habetur:Rectorem te poſue
runt,noli extolli.Eſto in illis quaſi vnus ex eis . Curam illo-
rum habe,& ita conſidera . De hac re multa ſcribit Bernard.
in libro de conſideratione . ¶Per hanc quoq; diſtinctionem
multa verba ſanctorum adinuicem concordantur, quæ inter
ſe repugnantiam quãdam habere videntur. ¶Præterea quia
ordinatum dominium,& recta prælatio, nõ ad propriũ com-
modum ſeu honorem,ſed ad ſubditorum vtilitatem refertur:
idcirco prælationes & dignitates eccleſiaſticæ ſeruitutes vo-
cantur.Et ipſi qui præſunt, ſeruos ſe veraciter reputant eorũ,
qui ſuæ gubernationi commiſſi ſunt. Vnde & Pontifex ſum-
mus appellat ſe ſeruum ſeruorum dei, Propterea prælati & B
principes debent tanto humiliores,timoratiores , & cuſtodi-
tiores,conſiſtere:quãto pluribus præſident,vtpote diſtrictius
iudicandi,atq; pro pluribus rationem daturi. *Sed forma facti*
gregis id eſt,gregi vobis credito exemplares effecti.Nempe
cum vnuſquiſq; debeat proximorum ſcãdala deuitare , eoſq;
ædificare,dicente Apoſtolo:Quæ ædificationis ſunt in inui- *Rom.14.*
cem cuſtodiamus.Et item:Hoc iudicate,ne ponatis fratri of- *Ibidem.*
fendiculum,vel ſcandalum: multo magis iſta ad prælatos ſu-
perioreſque pertinent , qui ex officio ſpecialiter obligantur
ſubditos à vitiis expurgare,& ad virtutes inducere. Propter
quod Timotheo antiſtiti præcipit Paulus:Eſto exemplum fi- *1.Tim.14.*
delium in verbo,in conuerſatione,in charitate.Et rurſus: So- *2.Timo.3.*
licite cura teipſum probabilem exhibere deo,operarium in- C
confuſibilem,rectè tractantem verbum veritatis. Tito quoq;
archiepiſcopo ſcribẽs:In omnibus,inquit,te ipſum præbe ex- *Tit.2.*
emplum bonorum operum,in doctrina,in integritate, in gra
uitate.Teſte quippe Greg. cum paſtor per abrupta graditur, *Gregor.*
grex eius in præcipitium labitur.Et cuius vita deſpicitur, re-
ſtat vt eius prædicatio contemnatur.Ex virtuoſa ſiquidem &
exemplari conuerſatione,ac informatione ſuperiorũ,in tan-
tum dependent profectus & ſalus inferiorum , vt per Hiere.
dominus proteſtetur:Quoniam ſtultè egerũt paſtores,& do- *Hiere.10.*
minum non exquiſierunt: propterea omnis grex eorum diſſi-
patus eſt.In Eccleſiaſtico etiã dicitur : Secũdũ iudicẽ populi, *Eccleſ.10.*

D ſic & miniſtri eius:& qualis eſt rector ciuitatis,tales & inhabitantes in ea. Væ ergo,& væ æternum atq; grauiſſimum præſidentibus,vitam carnalem,neglıgentem,ſcandaloſam ducẽtibus:quoniam vniuerſa ſubditorũ peccata in eos redundant.

Et ex animo id eſt,integro corde,prompto affectu,recta intentione,firmo propoſito,paſtorale officium adimplete,cum omni diligentia & feruore. Cum hi vobis commiſſi ſint,pro quibus ſanguinem ſuum dei filius fudit:qui his(quorum negligentiis & vitiis tam precioſiſſime à ſe redemptos amiſit) implacabiliter & ſupergrauiſſime iraſcetur. Iuxta illud Sa- *Sapien.6.* pien. Cito & horrende apparebit vobis altiſſimus, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes veſtras ſcrutabitur. *Vt cũ apparuerit princeps paſtorum* videlicet Chriſtus,qui eſt prin-
E ceps paſtorum ſupremus,& principalis. Romanus vero pontifex eſt princeps paſtorum,& totius vniuerſalis militãtis Eccleſiæ prælatus,ac præſul vicarialis. *Percipiatis immarceſſibilẽ gloriæ coronam* id eſt,æternam & indeficientem felicitatis remunerationem,beatitudinis brauium,ſalutis triumphum. Apparebit autem Chriſtus non ſolũ in finali iudicio,ſed in particulari iudicio quoq; ſingulorum,quos ſuo ſiſti præcipit tri- *Matt.25.* bunali. Propter quod ait: Vigilate: quia neſcitis diem,neque horam. ¶ Quemadmodum autem grauiſſima eſt negligẽtiũ, carnaliumq; paſtorum damnatio:ſic fidelium diligentiũ, exemplariumq; præſidentium copioſiſſima erit felicitas,& premium inæſtimabiliter glorioſum. Quia non ſolum pro ſuis actibus virtuoſis, ſed pro ſubditorum etiam meritis corona-
F buntur. Propter quod ad Theſſalo. loquitur Paulus: Quæ eſt enim ſpes noſtra,aut gaudium,aut corona gloriæ, nonne vos ante dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, in aduentu eius?

Similiter adoleſcentes ſubditi eſtote ſenioribus id eſt,ſuperioribus veſtris obedite, quomodo eis præcepi vobis præeſſe. Videlicet non coacte,ſed ſpontanee,ſecũdum deum,ſyncera intentione & ex animo:quemadmodum ad Hebr. dicitur: Obedite præpoſitis veſtris,& ſubiacete eis. Ipſi enim peruigilant, quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris: vt cum gaudio hoc faciãt,& non gemẽtes. Subditi itaq; circa ſuos ſuperiores habere ſe debẽt reuerenter,obediẽter,pacifice,& amoroſe. Hinc ad Theſſ. loquitur Paul. Rogamus vos fratres, vt noueritis eos qui laborãt inter vos,& pręſũt vobis in domino,

& monent

& monent vos, vt habeatis illos abundátius in charitate propter opus illorum, & pacem habete cum eis. Etenim quàm ſalubre ſit ſuperioribus obedire, quàm item damnabile ſit eis non obedire, Chriſtus breuiter pandit, dicendo ſuis vicariis vtpote his qui præſunt: Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit me ſpernit. ¶ Nec ſolum ſenioribus præſidétibus, ſed & omnibus ſenioribus aliquis honor debetur. Propter quod in Leuitico ſcriptum eſt: Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis. Et in Eccleſ. habetur: In multitudine presbyterorum prudétium ſta, & ſapientiæ illorum ex corde coniungere. In antiquis nanque eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia, vt in libro Iob fertur. *Omnes autem inuicem humilitatem inſinuate,* id eſt, vnuſquiſque circa alterum ſe gerat humiliter. ¶ Nec ſubditi tantum humiliter pareant, ſed prælati quoque humiliter præſint. Nec ſolum verbis, ſed & exemplis in humilitate inſtruant ſibi commiſſos. Cum in Eccleſ. ſcriptum ſit: Quantò magnus es humilia te in omnibus: & coram deo inuenies gratiam, quoniam ab humilibus honoratur. Et Chriſtus teſtatur: Niſi conuerſi fueritis & efficiamini ſicut paruuli, (id eſt humiles) non intrabitis in regnum cœlorum. Subditi ergo circa ſuperiores ſuos, tanquam circa dei vicarios, ſuos patres, iudices ac dominos, humilitatem demonſtrent. Superiores vero circa inferiores, tanquam circa Chriſti membra, adoptioniſque dei filios, Chriſti ſanguine liberatos, ſummæ trinitatis imagine inſignitos, ſe humiliter habeant. ¶ Denique quanuis prælatus ſit maior eccleſiaſtica dignitate, piè tamen putare habet, quòd ſubditi ſui, vel ſaltem quidam eorum, maiores ſint eo charitate & gratia ac perfectione virtutum: quod multo ſalubrius eſt. Ideo circa eos ſe humiliter gerat, & ſe eis viliorem arbitretur: ſaluo tamen diſciplinæ vigore, ac ſtrenua paſtoralis officij exequutione. Hinc loquitur Paul. Honore inuicem præuenictes. *Rom. 12.* Et denuo: Per humilitatem ſibi inuicem ſuperiores arbitrantes. *Philip. 2.* *Quia deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiã,* quod ſuper Iacobi Canonicam expoſitum eſt. Et eſt verbum hoc omnibus nobis ſemper valde penſandũ: cum tanti ſit põderis, *Iacobi. 4.* vt tã princeps apoſtolorũ, quàm frater domini Iacobus, illud in ſuis allegẽt epiſtolis. Quod cũ ita ſit, merito ſubditur, *Humiliámini igitur ſub potenti manu dei.* i. ſub omnipotẽte deo, cui *Epiſt.*

D nullus valet reſiſtere, humiliter incedite, defectuoſitates veſtras perpendite, in eo confidite, eius miſericordiam iugiter implorate, ei in omni humilitate ſeruite, omnem arrogantiæ tumorem iugiter abhorrentes, *Vt uos exaltet,* id eſt, in regno æternæ beatitudinis collocet, *In tempore uiſitationis,* id eſt, in hora iudicij veſtri particularis quantum ad animam, in hora quoque vniuerſalis iudicij quò ad corpus & animam. Sicque exaltatio iſta loco & dignitate, ſtatu & gradu excellentior eſt: cum fiat de terra ſuper cœlos, de imperfectione ad perfectionem, de mortalitate ad immortalitatem, de peregrinatione & exilio ad felicitatem ac patriam. Hinc ait Saluator: Qui ſe humiliat exaltabitur: & qui ſe exaltat, humiliabitur. Quod etiam in Prouerbiis expreſſit Salomon loquens: Superbum ſequitur humilitas, & humilem ſpiritu ſuſcipiet gloria. Vnde & rurſus in Prouerbiis conteſtatur: Gloriam præcedit humilitas. In Iob quoque aſſeritur: Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. *Omnem ſolicitudinem ueſtram proiicientes in eum,* id eſt, deo committentes, *Quoniam ipſi cura,* id eſt, prouidentia, *Eſt de uobis.* hoc ſumptum videtur ex illo Pſalmiſtæ verſiculo: Iacta ſup dominũ curam tuã, & ipſe te enutriet. Hoc eſt quod ait Saluator: Nolite ſoliciti eſſe, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Scit enim pater veſter cœleſtis, quia his omnibus indigetis: Quærite ergo primum regnum dei, & iuſtitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. Vnde & Paulus: Nihil, ait, ſoliciti ſitis.

Luc.14.18 Prou.29. E Proue.15. Iob.22. Pſal.54. Matth.6. Philip.3.

F ¶ Veruntamen ita non ſunt hæc intelligenda, quaſi homo debeat negligere ſiue omittere, quod in ſe eſt, cum hoc eſſet deum tentare: ſed ideo dicta ſunt, vt in deo quaſi in piiſſimo ac ſapientiſſimo patre ac domino confidamus, atque per eius opem ac prouidentiam neceſſaria vitæ conſequi nunc ſperemus: non immoderatam, ſed moderatam curam, conatum ac diligentiam apponentes. Quæ cura dicitur moderata, quando non eſt mentis perturbatiua, anguſtiatiua, ac impeditiua deuotiõis. Immoderata vero ex oppoſito perhibetur. Immoderata enim ſolicitudo diffidentiæ filia eſt, quoniam venit ex hoc, quòd homo non ſatis confidit in deo, nec prouidentiæ eius innititur. ¶ Denique duplex eſt ſolicitudo: Videlicet ſpiritalis, quæ eſt pro vitiis repellendis virtutibuſque adipiſcendis, quæ commendatur. Iuxta illud Deuteron. Cuſtodi

Deut.4.

temetipſum

temetipſum & animam tuam ſolicite. Et illud Micheæ: Indicabo tibi quid ſit bonum, vtique ſolicitum ambulare cum deo tuo. Alia eſt ſolicitudo temporalis, quæ eſt circa terrena acquirenda, aut conſeruãda, ſeu diſpenſanda. Et iſta eſt duplex, vt tactum eſt. Vtpote moderata, de qua loquitur Paulus: Solicitus fui hoc ipſum facere, puta eleemoſynas congregare pro ſanctis pauperibus, qui in Hieruſalem erant. Et immoderata, de qua in Prouerbiis legitur: Expectatio ſolicitorum peribit. Eſt demum ſpecialiter deo cura ſeu prouidentia de hominibus præſertim fidelibus, & maxime de electis: quorum quilibet dicere poteſt deo: Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me. *Sobrii eſtote,* in cibo, potu, ſomno & cæteris corpori neceſſariis moderamen ſeruantes. Sicut ait Saluator: Non grauentur corda veſtra crapula, vel ebrietate, aut curis ſeculi. Qui iterum ait: Væ vobis qui ſaturati eſtis. *Et uigilate,* id eſt virtuoſis operibus diligenter intenti ſitis. Non enim dormientibus, & otio deſidiaque torpentibus, prouenit regnum cœlorum: ſed ſolicite ambulantibus coram deo. Imo maledictus qui facit opus dei negligenter. Vigilandum eſt quoque, vt quantum rationabiliter fieri poteſt, abſtrahamus nobis de ſomno, & paucas horas dormitioni indulgeamus: quatenus plus de tempore in virtuoſis operibus expendamus: cum in Prouerb. Salomon dicat: Pigredo immittit ſoporem. Et rurſus: Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ſic piger in lectulo. Itemque: Vſquequo piger dormies? In Eccleſiaſtico quoque habetur: Vigilia honeſtatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet ſomnum. Et certe vehementiſſima ac copioſiſſima ratio nobis eſt taliter vigilandi. Nam ſubditur, *Quia aduerſarius ueſter diabolus,* qui eſt atrociſſimus, implacabilis, & infatigabilis hoſtis noſter *Tanquam leo rugiens,* id eſt, crudeliter *Circuit* homines: prout ait in libro Iob: Circuiui terrã, & perambulaui eam *Quærens quẽ deuoret,* id eſt ſpiritaliter necet, & ſibi incorporet, atque infernali ergaſtulo ingerat abſorbendum. Dum enim ad mortale vitium pertrahit hominem, ſpiritaliter perimit eum, facitque eum membrũ ac vernam ſuũ. *Cui reſiſtite fortes in fide.* Fides nanque eſt propugnaculum Chriſtianorum contra vniuerſas inſidias dæmonum. Propter quod ad Epheſ. fertur: In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela

A *Mich.6.* *Galat.2.* *Prou.11.* *Pſal.72.* B *Auguſt. Hier.48.* *Prou.19.* *Prou.26.* *Prou.6.* *Eccli.31.* *Ephe.6.* C *Iob.1.* *1.Ioan.5.* *Ephe.6.*

D tela nequiſſimi ignea extinguere. Et in ſancti Ioan. Canonica legitur: Hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra. Fides nanque eſt fundamentum virtutum, præcipuũq; vigoris, ac magni meriti apud deum. Propter quod in Euangelio loquitur Christus: Secundum fidem veſtram fiat vobis. Et, Omnia poſſibilia ſunt credenti. Et, Fides tua te ſaluũ fecit. Quæ de fide formata ſunt accipienda. ¶ Inſuper diabolo reſiſtere ſemper debemus, nosipſos in omnibus humiliando, in deo plenarie confidendo, & gratioſam aſſiſtentiam indefeſſe rogando, dominicam paſſionem intime atque aſſidue reuoluendo, conſiderando quoque quatuor nouiſſima, & inuocando virginem glorioſam, angelos, & ſanctos, ac ſanctas ad quos maiorem habemus deuotionem: quilibet etiam angelum ſui cuſtodem.

Matt.9. *Mar.9.* *Mar.5.10* *Luc.7.8.* *&.18.*

E *Scientes eandem paſſionem quæ in mundo eſt, ueſtræ fraternitati fieri,* id eſt, hoc cognoſcentes, quòd paſſio, tribulatio ſiue tentatio quæ vobis infligitur ab inuiſibilibus ſeu viſibilibus hoſtibus, etiam vbique terrarum infligitur Chriſtianis ſeu toti Eccleſiæ. Quoniam omnes, qui volũt pie viuere in Chriſto, perſecutionem patiuntur. Ideo non putetis vobis aliquid inſolitum euenire: imò erubeſcite, ſi præ cæteris tentationibus tribulationibusque victi fueritis. ¶ Circa verba inducta ſcribit doctor, præſul, & martyr glorioſus. S. Cypria. qui in decreto inter doctores catholicos primus exprimitur: Circuit diabolus nos ſingulos, & tanquam hoſtis clauſos obſidens, muros explorat & tentat, an ſit pars aliqua membrorum minus ſtabilis & minus fida, cuius aditu ad interiora penetretur. Offert oculis formas illices, & faciles voluptates, vt viſu deſtruat caſtitatem. Aures per canora muſica tentat, vt in ſoni dulciſſimi auditu ſoluat & emolliat Chriſtianum rigorem. Linguam conuicio prouocat. Manum iniuriis laceſſentibus, ad petulantiã cædis inſtigat. Vt fraudatorem faciat, lucra opponit. Vt animam pecunia capiat, ingerit pernicioſa compendia. Honores terrenos promittit, vt cœleſtes adimat. Oſtẽtat falſa, vt vera ſurripiat. Et cum latenter non poteſt fallere, aperte minatur: terrorem, turbide perſecutionis intentans. Ad debellãdos dei ſeruos, ſemper inquietus, & ſemper infeſtus. In pace ſubdolus, in perſecutione violentus. Quãobrem cõtra omnes diaboli vel fallaces inſidias, vel apertas minas, ſtare ſemper debet inſtructus anim⁹, armatus,

2.Tim.3. *Laus Cypriani antiſtitis.* F

tam paratus ſemper ad repugnandum, quàm paratus eſt ſemper inimicus ad impugnandum. Cōſequenter princeps Apoſtolorum animat, firmat, & conſolatur eos quibus ſcripſit, ex ſpe atque intuitu pietatis diuinæ. *Deus autem omnis gratiæ,* id eſt, à quo gratia omnis procedit, *Qui* per inſpirationem internam, & prædicationē externam, atque miracula, *Qui uocauit uos in æternā gloriam ſuā,* id eſt, ad perpetuam felicitatem vos inuitauit, virtuoſaque opera, quibus illam promeruiſtis, vobis largitus eſt. Iuxta illud Eſaiæ: Omnia opera noſtra operatus es in nobis, *In Chriſto Ieſu modicum paſſos,* id eſt, propter Chriſtum & ſecundum eius doctrinam pauca perpeſſos: quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futurā gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Vnde & Paul. Id, inquit, quod in præſenti eſt momentaneū & leue tribulatiōis noſtrę. Siquidem quæcunque & quantuncunq; quis patiatur in ſeculo iſto pro Chriſto, nullius quaſi momenti eſt, reſpectu eorū quæ pro nobis paſſus eſt filius dei. Pro quo ſi quotidie millies moreremur, adhuc permodicum eſſet, propter incōparabilem dignitatem ipſius paſſionisque eius. Quia vt Climachus loquitur, aliud eſt ſanguis dei, aliud eſt ſanguis ſeruorum. Permodicum quoque eſt comparatione æternæ felicitatis: quæ talis ac tanta eſt, vt pro ea vno die obtinenda mille annorum labores non eſſent condigni. *Ipſe perficiet,* in vobis quod incepit, *Confirmabit,* in via per gratiam. *Solidabitque,* in patria per gloriam. Vel ipſe perficiet intellectum veſtrum rationibus credendorum, & purificatæ mentis intelligentia. Confirmabit voluntatem per charitatis feruorem, vt neque mors, neque vita poterit vos ſeparare à deo. Solidabitque memoriam, vt fixa & ſtabilis ſit in deo, nec vndique euagetur.

A

Eſa. 26.

Rom. 8.

2. Cor. 4.

B

C

Rom. 8.

Ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum, ſicut in præcedenti capite eſt expoſitum. Deinde archiapoſtolus certificat eos, quibus ſcripſit hanc epiſtolam, vere ab ipſo editam ac tranſmiſſam. In primitiua nanque Eccleſia pſeudoapoſtoli interim ſub perſona & nomine verorū Apoſtolorum aliqua conſcripſerunt & dixerunt. Propter quod ad Theſſ. loquitur Paul. Nemo vos ſeducat, neque per epiſtolā, tanquā per nos miſſam. In fine quoq; ad Theſ. epiſtolę dicitur: Salutatio mea manu Pauli, quod ſignum in omni epiſtola ita ſcribo. Subditur ergo, *Per Siluanū fidelem fratrē uobis, ut arbitror,* id eſt, quē

1. Pet. 4.

pro

D pro veſtra ſalute ſolicitum indico, ſeu confido. *Breuiter ſcripſi uobis* id eſt, compendioſam iſtam vobis direxi epiſtolam: quæ breuis eſt verbis, ſententiis vero diffuſa, mirabiliterque præclara. Quis fuerit iſte Siluanus, nec Beda, nec Albertus, nec alius quiſpiam expoſitorum, quos legi, exprimit in hoc
2. Theſ.2. loco. Porro Paulus apoſt. in ambabus ad Theſſa. epiſtolis exprimit & annumerat ſibi in ſalutatione Siluanũ. Et ibi dicunt expoſitores, quòd ille Siluanus fuerit Sileas, de cuius excellentia atque virtutibus multa in Actis apoſto. leguntur: quia
Act.17. inter cætera dicitur: Quod ipſe & Iudas, qui cũ Paulo & Barnaba ab apoſtolis à Hieruſalem Antiochiam miſſi ſunt, fuerunt viri primi in fratribus, & prophetæ. Deinde quòd Paulus ſecum aſſumpſit Sileã, qui cum Paulo varias perſequutiones
E nes perpeſſus eſt, & fortiter prædicauit. Propter quod meruit apoſtolus appellari. Itaque an iſte Siluanus fuerit idem ille Siluanus, certum non habeo: præſertim quia (vt aſſerit Beda, & paulo poſt tangetur) iſta epiſtola ſcripta & miſſa eſt tempore Claudij imperatoris, quo tempore Sileam Romæ fuiſſe non conſtat. Imò tunc potius videtur fuiſſe cum Paulo: niſi dicatur ad tempus Romam profectus. Certum eſt tamen, hunc Siluanum ſanctum virum fuiſſe. Itaque per hunc ſcripſi *Obſecrans* id eſt, ad obſeruanda quæ ſcripſi, per ſacra vos rogãs, magis quàm iubens. Vnde ſuperius, Obſecro, inquit, vos tan-
1.Petr.2. quam peregrinos & aduenas *Et conteſtans hanc eſſe ueram gratiam dei in qua ſtatis* id eſt, mente ad deũ erecti eſtis, ita, quod eſtis vere in charitate & gratia gratum faciente, atque in fide
F catholica. quod deo reuelante, princeps apoſtolorum cognouit certitudinaliter, aut aliũde per euidentia ſigna ſciuit hoc multum probabiliter: vel cognouit illud de eis in generali,
1. Corin.3. quamuis non ita in particulari. Hinc & Paulus eos quibus ſcripſit ſæpe appellauit ſanctos *Salutat uos Eccleſia* id eſt, plebs Chriſtiana ſalutem vobis optat, orat, & dicit *Quæ eſt in Babylone* id eſt, in Roma ſecundum expoſitores concorditer. Romam quippe nominat Babylonem Primò, propter nominis interpretationem: quoniam Babylon interpretatur confuſio, & in Roma fuit vitiorum omniũque idololatriarum ingens confuſio. Omnium enim deorum colebant Romani portenta. Atque, vt aſſerit Leo papa, magnam ſibi Roma videbatur aſſumpſiſſe religionem, quia nullam reſpuerat falſitatem.

Secundò,

Secundò, propter cõformitatem eius cum Babylone. Quemadmodũ enim Babylõ illa Chaldaica fuit ſuo tempore vrbs poſſidẽs monarchiam, & magna valde, ac idolis plena, in qua pauca congregatio fuit Iſraëliticæ plebis, illud tranſlatæ: ſic Roma tempore conſcriptionis huius epiſtolæ fuit metropolis mundi, ciuitas que monarchica idololatriis plena, in quã adhuc modica fuit Eccleſia, de qua ſubiungitur *Coëlecta* Vel, vt aliqui textus habẽt, collecta. Fuit enim inſtar aliarum eccleſiarum particularium, ſimul cũ eis deo electa: quæ & per fidem ac charitatem fuit collecta, vnũque in deõ effecta *Et Marcus filius meus* iſte eſt Marcus Euangeliſta baptizatus à beatiſſi. Petro, & inſtructus ab eo. Ex hoc loco elicit Beda, quod archiapoſtolus hanc ſcripſit epiſtolãm antequam miſit Marcum ad Alexandriam, vtpote Claudio imperante: ſub cuius imperio beatiſſimus Petrus & Marcus Romam venerunt. A

B

Salutate inuicem in oſculo ſancto Hoc in ſuis epiſtolis ſæpe ſcripſit & Paulus. Fuit ſiquidem in primitiua Eccleſia, charitate adhuc abundante ac ſuperfluente, cõſuetudo, quod fideles ſe inuicem cum oſculo receperunt ac ſalutauerunt. Quia & Chriſtus ſuos diſcipulos ſic oſculari ſolitus fuit. Vnde & proditor: Quẽcunque, inquit, oſculatus fuero, ipſe eſt. Itaque ſalutate in oſculo ſancto, ſpiritali, charitatiuo, pacifico: non carnali, blando, facili, iniquo: quemadmodum Ioab oſculatus eſt Amaſam, proditor Saluatorem, Salomon alienigenas mulieres. Quidam vero ſub ſpecie oſculi ſpiritalis ſuam palliant carnalitatem; & oſculo vtuntur carnali: quod prorſus cauendum eſt. *Gratia omnibus uobis* ſit *Qui eſtis in Chriſto Ieſu* id eſt, ei per fidem & charitatem eſtis vniti, & incorporati, quemadmodum ipſe Ioannes fatetur cap. 17. Omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me & ego in te: vt & ipſi in nobis vnũ ſint. Sed cũ iſti eſſent in gratia, ſicut iam paulò ſuperiùs dixit, conteſtans hanc eſſe veram gratiam in qua ſtatis: cur eis nunc gratiã imprecatur? Sed reſpõdendum, quod gratiam communicantem & conſummantem eis exoptat, atque aſſiduum diuinorũ charismatum incrementum. Ad laudem & gloriam omnipotentis, qui eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus.

Roma.16. *1.Corin.16* *2.Cor.13.* *1.Theſ.5.* *Matth.26* *3. Reg.11.* *Matth.26*

C

D. DIO-

D
D. DIONYSII CARTHVſiani in ſecũdá Epiſtolam beati Petri Apoſtoli.

ENARRATIO.

Cap.I. *Symon Petrus Apoſtolus Ieſu Chriſti.* ARTIC. I.

PRIMITIVAM Eccleſiã impugnabant tyranni gladio materiali,perſecutionibusque diuerſis:
E hæretici autem doctrinis peſtiferis. Quemadmodum ergo in prima epiſt.excellentiſſimus apoſtolici chori vertex hortatus eſt fideles ad patientiam in aduerſis, ne perſequutionibus cederent: ita in hac eos hortatur epiſto. ne hæreticorum decipiantur figmentis. Itaque ait, *Symon Petrus ſeruus* ſeruitute filialis,non ſeruilis timoris. Quemadmodum enim duplex eſt timor, ita duplex eſt ſeruitus. Puta ſeruilis, & fi-
Ioan.8. lialis.De ſeruo ſeruitute ſeruilis timoris fertur in Ioan.Seruus
Ioan.15. non manet in domo in æternum.Et alibi:Iam non dicam vos
F ſeruos.Seruo autẽ ſeruitute filialis timoris dicitur apud Mat.
Matt.25. Euge ſerue bone & fidelis, intra in gaudium domini tui. *Et*
Ioan.21. *apoſtolus Ieſu Chriſti,* quẽ Chriſtus aſcẽſurus ad patrẽ,reliquit ſui amoris & ſuæ authoritatis vicariũ,dans ei plenitudinẽ eccleſiaſticæ poteſtatis ſuper vniuerſalẽ eccleſiam. *His qui æqualem nobiſcũ ſortiti ſunt fidem* id eſt,eandẽ à deo per infuſionem acceperunt fidem,quã & nos à deo ſuſcepimus. Quia vt dicitur ad Epheſ.4.Vnus dominus,vna fides,vnũ baptiſma.Dicitur autẽ fides vna vnitate ſpecifica,à ſuo obiecto:ſed ex parte ſubiectorũ numeraliter multiplicatur.Deniq; princeps apoſt. de ſe,& aliis ad fidem conuerſis in generali iam loquitur.Nã ipſi glorioſi Apoſtoli habuerunt fidem perfectiorẽ:ſeu magis illuminatã,& feruentiore dilectione formatã ac firmiorem,ꝗ
Roma.10. cæteri Chriſtiani.Quia primitias ſpiritus acceperũt, atque in

omni virtute mirabiliter præfulgebant. Nihilominus multi eorũ, quibus hæc ſcripſit, habuerũt fidem valde illuminatã, & æqualẽ in pefectione fidei plurimorũ, qui cũ beatiſſimo erãt Petro *In iuſtitia dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti* id eſt, cũ iuſtitia nobis per creationẽ à deo ſaluatore infuſa. Quia non fidem duntaxat, ſed & alias quoq; virtutes deus infudit fidelibus. Et poſſunt cæteræ virtutes illę infuſæ ſub iuſtitiæ appellatione intelligi, prout iuſtitia eſt virtus communis, & omnis virtus quædã iuſtitia eſt, quia per eã habet ſe homo rectè atq; vt debet. Porro quod ait, dei & ſaluatoris noſtri, quomodo referri poſſit ad eandẽ increatã perſonã, & quomodo ad diſtinctas perſonas, dictũ eſt in expoſitione pręcedẽtis epiſtolę. Vel quod ait in iuſtitia dei, exponẽdũ eſt de increata iuſtitia dei. vt ſit ſenſus, His, qui ęqualẽ nobiſcũ ſortiti ſunt fidẽ in iuſtitia dei, ita quod iuſto dei iudicio fides illorũ reputata eſt ęqualis fidei noſtræ. Sicq; quod ait, in iuſtitia, determinat quod dixerat, coæqualẽ. Poteſt etiam determinare participiũ iſtud ſortiti ſunt, ita, quod ſenſus eſt, Quod iuſto iudicio data eſt eis fides talis ac tãta. Quãuis enim ex miſericordia dei principaliter data ſit eis fides tãta, tamẽ inquantũ ſe præpararunt ad eã, faciendo quod in ipſis fuit, iuſtũ quodãmodo fuit ſeu decẽs & congruũ, vt deus qui dat vnicuiq; ſecũdum propriã virtutem, diſpoſitionẽ ſeu capacitatẽ, infunderet eis fidẽ tam magnam. A B

Gratia nobis & pax adimpleatur id eſt, perfectã gratiam, plenãque pacem deus vobis largiri dignetur: vt quantum poſſibile eſt, habeatis in vita iſta pacem perfectam, loquendo de pace mentis. Sicut enim quis dicitur in vita hac eſſe aliquo modo perfectus in contemplatione, ſapientia, charitate, ita & in pace interna. Non tamen poteſt pax vitæ præſentis eſſe indeſinenter, actualiterque continua. Ideo optat ſanctiſſimus Petrus, vt gratia & pax nobis adimpleatur: quatenus per gratiam & pacem, viæ ad gloriam patriæ, quæ eſt gratia conſummata: atque ad pacem Chriſti, quæ exuperat omnem ſenſum, quæ eſt pax continua nunquam finienda: poſt vitã hanc perducamur. Adimpleatur inquam *In cognitione domini noſtri Ieſu* id eſt, in contemplatione ipſius. Pax enim (quæ eſt gaudium imperturbatum) in contemplatione fundatur, & ex ea cauſatur: ſicut & gaudium mediante tamen dilectione: cuius gaudium & pax immediati effectus & fructus dicuntur. C Philip. 4.

D cuntur. Siquidem deum contemplando, non in eo gaudemus, nec in ipſo mente quieſcimus: niſi eum ſynceriter diligamus. Vel, gratia & pax adimpleatur in cognitione, id eſt, per cognitionem *Chriſti* vt per eam, tanquam per medium directiuum, ad pacem patriæ pertingatis. Iuxta illud Lucæ: Illuminare his, id eſt, eos illumina qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes, id eſt, affectus noſtros in viam pacis. Scripſit autem beatiſſimus Petrus iſtam epiſtolã eis, quibus & pręcedentem. Nam infra ait: Hanc vobis chariſſimi ſecundam ſcribo epiſtolam. Inſuper quæ ſequuntur ad verba iam habita cõdependẽt: vt ſit ſenſus, Pax vobis in Chriſti cognitione adimpleatur, ita, vt Chriſto vos illuſtrãte, etiã cognoſcatis *Quomodo omnia uobis diuinæ uirtutis ſuæ* ſupple dona ſiue gratiarum chariſmata *Quæ ad uitam* gratiæ iam habendam, & vitam gloriæ in futuro obtinendam *Et pietatem* id eſt, dei cultũ, ſeu benignitatem, vel miſericordiam (de qua loquitur Paul. Pietas ad omnia vtilis eſt) ſupple neceſſaria ſunt, *Donata ſunt.* Hoc eſt, cognoſcatis, qualiter, quàm gratioſe, quàm liberaliter deus vobis donauit omnia dona gratiæ ac virtutum, quæ ſunt dona ipſius diuinæ virtutis, id eſt, omnipotentiæ eius, qua ea per creationẽ infundit ac tribuit, quæ requiruntur & nobis ſufficiunt ad bene viuendum in ſeculo iſto, atque ad vitam beatam adipiſcẹndam in cœlo, & ad pietatem in omnibus exercendam. Iuxta illud: Exerce teipſum ad pietatẽ. Donata ſunt autem *Per cognitionem Chriſti* id eſt, per fidem ipſius, & per fidelem ipſius notitiam. Quia per fidẽ creuerunt ad tantam perfectionem & Chriſtum cognoſcendo ac inuocando, adepti ſunt chariſmata meliora. Vel quod ait per cognitionem eius, refertur ad id quod dixerat, quæ ad vitam & pietatem ſupple ſufficiũt, aut neceſſaria ſunt. Quia non niſi per Chriſti fidelem cognitionem dona illa ſufficiũt ad ſalutem. Oportet nanque in primis fidei veritatẽ, & Chriſtum per fidem cognoſcere: ſicque ex vera notitia ad actus virtuoſos procedere *Qui uocauit uos* id eſt, ad ſtatum ſalutis, apicemq; virtutum perduxit *Propria gloria & uirtute* id eſt, ſuiipſius excellẽtiſſima maieſtate & omnipotẽtia, ſeu in propria perſona glorioſa ac omnipotente. Siquidem nõ legatum, non angelum, ad redimendum nos miſit: ſed ipſemet venit, & ſaluos nos fecit. Et hoc per aſſumptam humanitatem quæ ſaluandi

Quibus ſcripſerit hanc Epiſtolam Petrus.

2.Pet.3.

E

1.Timo.4.

F

Titum.3.

ſaluandi efficaciam habuit à virtute increata diuina:cui totũ A
eſt principaliter adſcribendum.Iuxta illud Eſaiæ.39.Dominus iudex noſter,dominus legifer noſter:ipſe veniet,& ſaluabit nos.De quo loquitur euangelicus Zacharias: Benedictus *Lucæ.1.*
dominus deus Iſraël,quia viſitauit & fecit redẽptionem plebis ſuæ *Per quem* ſcilicet Ieſum Chriſtum.Vel(vt alij habẽt) per quam,videlicet Chriſti fidelem cognitionem *Maxima & precioſa nobis promiſſa donauit* id eſt,excellentiſſima dona ſpiritus ſancti & munera præclariſſima, tam gratiæ gratis datæ quam gratiæ gratumfacientis. Præſertim in die Pentecoſtes, *Act.2.*
quãdo in viſibili ſigno copioſiſſimè datus eſt ſpirituſſanctus *Ioan.12.*
per infuſionem munerum eius:quæ Chriſtus tam in veteri te- *15.16.*
ſtamento per prophetas, quàm per ſeipſum in ſermone quem B
fecit poſt cœnam,danda prænunciauit atque ſpopondit.Prædixit quippe per Iohelem:Effundam de ſpiritu meo ſuper o- *Iohel.2.*
mnem carnem, & prophetabunt filij veſtri & filiæ veſtræ. Et in Pſalmo : Dominus dabit verbum euangelizãtibus virtute *Pſalm.67*
multa. Accepiſti dona in hominibus. Deus Iſraël ipſe dabit virtutem & fortitudinem plebi ſuæ.Chriſtus quoque ait: Paracletus ſpirituſſanctus,quem mittet pater in nomine meo,ip *Ioan.14.*
ſe vos docebit & ſuggeret vobis omnia,quæcũque dixero vobis. Aſcenſurus autem ad cœlum dixit eis: Sedete in ciuitate, quoaduſq; induamini virtute ex alto,& ego mittã promiſſum *Lucæ.24.*
patris mei in vos *Vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ* id eſt, per hæc ſupernaturalia gratiæ dona deo ſupernaturaliter conformemini, & tandem ad plenam cum deo aſſimilationem pertingatis in patria.Cũ enim ſit homo ad ſummæ trinitatis imaginem ſimilitudinémque productus,& per C
conſequens per dona naturę aliqualiter conſors diuinę naturæ, ſeu particeps perfectionis ac bonitatis proprij creatoris, certũ eſt,quòd per dona gratię altiori perfectioni quàm modo deo aſſimiletur. Quia dona naturæ perficiuntur à donis gratiæ. Et quo dona gratiæ fuerint eminẽtiora, eo ſublimius dicuntur hominem deo conformare, eumque deificare ſeu diuinum ac deiformem efficere. Non quòd eſſe creatum amittat,& induat eſſe increatum:ſed quia per dona,virtutes ac habitus ſupernaturales,eminẽtes perfectos, eorumque actus aſſiduos & præclaros valde ſupnaturaliter,mirabiliter ac gratiſſime creatori reddatur conformis.Et iſtud ſit maxime per

o charitatem

D charitatem ardentem & ſapiētiæ donum, & actus ex eis procedentes. Deinde per alia dona ac virtutes eorumq; actus, ſecundum quod inſunt viris heroicis & perfectis. Vnumquodque ſiquidem dicitur ei potiſſime conformari atque cum illo quaſi ſocietatem & communionem habere, cuius opera magis exequitur, & cui in actibus ſuis amplius aſſimilatur. Propter quod homines carnales dicuntur brutales: & luxurioſi dicuntur porcini. Meritò igitur qui actibus virtuoſis inſiſtūt, qui actionibus intellectualium virium (in quibus ſummæ trinitatis imago reſplendet) intenti ſunt, qui contemplando, feruenter amando, pietatem & iuſtitiam exercendo ſe deo conformant, & ſpiritalem, internam, cœleſtemque vitam ducunt

E in terra: dicuntur diuinæ naturæ conſortes, ſiue participes effici, dei quoque amici ac filij fieri. Filiorum nanque eſt ſuo patri aſſimilari. Et amicitia in quadam communione fundatur. Et iſti communionem, conſortium, ſeu ſocietatem quandā habent cum domino, cui familiares effecti ſunt. Habent inquam ſocietatem cum deo, quia hoc agunt quod ipſe veritatem amando, ac contemplando, alioſque actus diuinos ac deo placitos exercendo, & ei intenti ſunt, eiuſque perfectionem & beatitudinem aliquo modo participāt, per quæ omnia deo aſſimilantur. Hæc verò communio, aſſimilatio, atque coniun-

F ctio, cōſortium ſeu ſocietatem efficiunt. Propter quod in Ec-

Eccli.13. cleſia. dicitur: Omnis homo ſimili ſibi aſſociabitur. Et primæ

1.Ioan.1. Ioan. habetur: Societas veſtra ſit cum patre, & filio eius Ieſu Chriſto. Et quia communio aſſimilatio & vnio iam præfatæ cum deo, multò perfectius habentur in patria, quàm in via: idcirco electi & ſancti dicuntur deo in cœlo perfecte aſſimilari, & conſociari. Propter quod in prima ſua canonica ſcri-

1.Ioan.3. bit Ioannes, Similes ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt.

Ioan.1. Et alio loco idem Ioan. aſſerit, Quotquot receperunt eum dedit eis poteſtatem filios dei fieri. Quod exponitur de filiatione perfecta, quæ habetur per ſimilitudinem gloriæ, per quā electi fiunt precipue conſortes diuinæ naturę & ſocietatē ſortiuntur cum deo eius beatitudinem vſque ad ſatietatem participantes, & ipſomet deo beatificè perfruentes: quò & nunc per dona gratiæ aliqualiter fruimur, ei propter ſe inhærēdo, atque ad eum alia cuncta finaliter referendo. Sic ergo efficimini diuinæ conſortes naturæ. Denique præinductam hanc

beatiſſimi

beatiſſimi Petri ſententiam de maximis & precioſis donis de- A
ſuper nobis collatis, & cognitione, ponit & Paul. ad Ephe-
ſios dicens: Pater gloriæ det vobis ſpiritum ſapientiæ, vt ſcia- *Epheſ.1.*
tis quæ ſit ſpes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hære-
ditatis eius in ſanctis, & quæ ſit ſupereminens magnitudo vir-
tutis eius in nos, qui credidimus *Fugientes eius, quæ in mun-
do eſt, concupiſcentiæ corruptionem* id eſt, vitioſitatem & in-
fectionem mundanæ ac carnalis concupiſcentiæ, cupidita-
tis, libidinis, & omnis inordinatæ affectionis, quæ ſpiritaliter
corrumpit, ac deſtruit hominem. Sed & cætera peccata mor-
talia, quoniam omni ſpiritali eſſe gratię ac virtutum ſpoliant
eum, huius concupiſcentiæ corruptionem fugimus, concupi-
ſcentiæ non conſentiendo, ſed eam frenando ac repellendo,
Iuxta illud Eccle. Quaſi à facie colubri fuge peccata. Nam *Eccli.21.*
ſicut fugimus ſerpentes inficere nos volentes, ſic fugere nos B
oportet concupiſcentias corrũpentes: imò eò plus, quò dete-
rior eſt ſpiritualis, quàm corporalis interitus. Hæc corruptio
opponitur ſanitati interiori, ſeu integritati virtutum: qua hõ
mo tota mente deo adhæret abſq; diuiſione, ita quod nõ par-
tim mũdo ac partim deo. Præterea rectè ait, eius quæ in mun-
do eſt cõcupiſcentiæ corruptionem. Eſt enim & alia concupi
ſcentia ſpiritalis & mũda, videlicet deſideriũ dei & ſapientiæ
ac virtutũ: quæ non eſt in mũdo, id eſt, mundanis hominibus,
ſed in virtuoſis. De quibus ait Saluator: De mundo non eſtis. *Ioan.15.*
De qua cõcupiſcentia in Eccleſiaſtico ſcriptũ eſt: Auris bona *Eccle.3.*
cũ omni concupiſcentia audiet ſapientiã. Et Pſal. Cõcupiſcit *Pſalm. 83.*
& deficit anima mea in atria domini. Et ſapiẽtia: Cõcupiſcẽ- *Sapien.6.*
tia, inquit, ſapiẽtiæ deducet ad regnũ perpetuũ. Hæc cõcupi- C
ſcẽtia parit incorruptionẽ, de qua fertur ibidem: Incorruptio
facit eſſe proximũ deo. Sed quia in vita præſenti oportet ſem
per proficere, ocioſitatẽ vitare, tẽpus omne fructuoſe expẽde-
re, rectè ſubiũgitur *Vos autem curam omnem ſubinferentes* id
eſt, omnẽ ſpiritalem ſolicitudinem, ſeu diligentiã apponẽtes,
& ab intimo corde introducẽtes, ac aſſumẽtes ad virtuoſe vi-
uendũ· *Miniſtrate* id eſt, miniſterialiter exercete. Deus enim
eſt author principalis, omnis operis boni: homo autẽ tanquã
dei miniſter & inſtrumentum agit ſiue exequitur id, ad quod
à deo mouetur. Propter quod loquitur Paulus: Deus operatur *Philip.3.*
in vobis velle & perficere. Itemque: Dei cooperatores ſumus, *Ibidem.*

D Quia tamẽ libere facimus iſtud, reputatur nobis in meritum: quamuis ſit dei donum. Itaque miniſtrate & facite *in fide ue ſtra uirtutem* id eſt, opera virtuoſa. Quoniam fides ſine operibus mortua eſt in ſeipſa. Et iſtud cum omni agendum eſt cura. Quoniam Salomone teſtante: Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis. Apud Hierem. quoque inducitur: Maledictus, qui facit opus dei negligéter. Ideo admonet Paul. Seruiamus deo cum metu & reuerentia. Et rurſus: Cum timore (inquit) & tremore veſtram ſalutem operemini. *In uirtute autem ſcientiam* id eſt, diſcretionẽ, quę eſt directrix & auriga virtutũ, docens obſeruare modetamẽ, congruum locum tempuſque aptum, vt omnia ordinate agantur, & regia via tendamus: vt ſit rationabile obſequium noſtrum. Ideo dicitur in Eſaia: Diſcite bene agere. *In ſcientia autem* habete, miniſtrate, ſeu exercete *Abſtinentiam* à carnalibus voluptatibus vos reprimendo. Præſertim à delectabilibus guſtus & tactus, & vitia gulæ atque luxuriæ fugiatis. Iuxta illud primę ad Theſſal. 4. Hæc eſt voluntas dei, ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos à fornicatione: vt ſciat vnuſquiſque veſtrum ſuum vas, id eſt, proprium corpus, poſſidere in ſanctificatione, & honore, non in paſſione deſiderij, ſicut & gentes, quæ ignorant deum. *In abſtinentia autem patientiam* quæ caſtis & ſobriis ſuumque corpus caſtigantibus valde eſt neceſſaria: ne ex corporali afflictione ad impatientiam, ſiue triſtitiam moueantur. Propter quod ait Saluator: Cum ieiunatis nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Tu autem cum ieiunas: vnge caput tuum, & faciem tuã laua. Hinc ad Hebræos fertur: Patientia vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem dei facientes reportetis promiſſionem *In patientia autem pietatem* ne ſitis circa alios nimium rigidi, ſed condeſcendentes. Solent enim nonnulli, qui ſibiipſis rigoroſi ſunt, etiam aliis duri eſſe, non ſatis compaſſiui & ſuccurrentes. Rurſus, non ſufficit aduerſa illata ab aliis patienter ſufferre, niſi & illis charitatis ac pietatis impendamus affectum, & oremus pro ipſis. Cũ dicat Saluator: Benefacite his, qui oderũt vos: & orate pro perſequentibus, & calumniantibus vos *In pietate autem amorem fraternitatis* id eſt, fraternam dilectionem habete, quatenus opera pietatis ex vera & fraternali exhibeatis dilectione *In amore autem fraternitatis charitatem* id eſt, dei dilectionem

Marginalia: Prou.18. Hier.48. Hebr.10. Philip.2. Roma.12. Eſa.1. E Matth.6. F Hebr.10. Matth.5.

nem habeatis ſynceram. Quoniam charitas dei, cæterarum A
virtutum vita & forma, vertex & finis, regina & motrix eſt.
Et amor fraternus dei amore eſt condiendus, formandus, ac
perficiendus, atque ad dei actualem dilectionem finaliter referendus. Propter quod ad Coloſſenſes dicitur: Super omnia Col. 3.
charitatē habete, quod eſt vinculū perfectionis. His octo virtutibus, tanquā per octo gradus ad felicitatē & cœleſtē Hieruſalem aſcenditur ac peruenitur. Ad quod præſignādum in
viſione Ezechielis de templo aſſeritur, ꝙ per octo gradus ad Ezech. 4.
id aſcēdebatur. Et Pſalmiſta loquitur deo de homine virtuoſo: Beatus vir cuius eſt auxiliū abs te, aſcēſiones in corde ſuo Pſal. 83.
diſpoſuit. Et ſubditur ibi: Ibunt de virtute in virtutē: videbitur deus deorum in Sion. *Hæc enim* id eſt, hæ præfatæ octo
virtutes *Si uobiſcū adſint* id eſt, cordibus veſtris ſemper inhæreāt *Et ſuperent* id eſt, vitia ſibi oppoſita vincāt. Vel ſu- B
perēt, id eſt, inualeſcāt atque abūdent *Non uacuos nec ſine fructu uos cōſtituēt in domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione.* Minus dicit & maius ſignificat: vt ſit ſenſus, Prædictæ virtutes plenos
meritoriis actibus vos efficiēt, & in regno cœleſti vos exaltabūt, in aperta ac beatifica diuinitatis Chriſti viſione. De qua
idē ait, Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcāt te verū deum, & quē Ioan. 12.
miſiſti Ieſum Chriſtū. Et alibi: Manifeſtabo ei meipſum *Cui* Ioan. 14.
enim nō præſto ſunt hæc id eſt, cui præfatæ virtutes præſentes
non ſunt *Cæcus eſt* id eſt, mente obtenebratus, vtpote infidelis & indiſcretus *Et manu tentans* id eſt, quò eat ignorans,
nec qualiter ad beatitudinem progredi debeat, ſciens, Ideò C
ſimilis eſt cæco, qui manu extenta tentat, & ſcire conatur quò
tēdere debeat. Idcirco mox cadit in præceps & peccat, ac perit. Propterea teſte Ambroſio: Ignorātia eſt maximum vitiorum: non vtique magnitudine enormitatis, ſed periculoſitatis: cum in primis ſcire oporteat, qualiter ſit viuendum. Pro- Ambroſius
pter quod ait & Paul. Qui ignorat, ignorabitur. Et apud Baruch ſcriptum eſt: Diſce vbi ſit ſapientia, vbi ſit virtus, vbi ſit 1. Cor. 4.
intellectus, vt ſcias, vbi ſit lōgiturnitas vitæ, vbi ſit lumen oculorū & pax *Obliuionem accipiens purgationis ueterum ſuorum delictorum* id eſt, peccata ſua priſtina & antiqua purgare & emēdare obliuiſcitur, negligit, ſeu omittit: & ſi baptizatus eſt, Baruch. 3.
per negligentiam ſuam, oſtendit ſe eſſe oblitum purgationis,
quam in baptiſmo accepit: quoniam tantum dei beneficium

D non attendit, nec gratias agit deo. *Quapropter ô fratres magis ſatagite* id eſt, diligentius inſiſtite & ſtudete. *Vt per opera bona certam ueſtram uocationem & electionem faciatis* id eſt, voſipſos in primis & quodammodò alios certificetis, vos eſſe à deo ad ſtatū gratiæ ac ſalutis vocatos, deductos atque ab ipſo electos, ſeu æternaliter prædeſtinatos. ¶ Hoc enim ſuo modo agnoſcitur, ſi quis creatori ſeruiat diligenter, peccata abhorreat, deo ſemper placere intendat, deſideret, & conetur, ac perſeueret in nobis. Poſſet hic quæri, An quis in vita hac certitudinaliter ſcire valeat, ſe eſſe in charitate & gratia, ſeu eſſe electū. Et poſſent pro vtraq; parte multæ ex ſcripturis authoritates, & ex verbis ſanctorum allegari: ſed prolixitatem vitando (quia hæc quæſtio alibi copioſe inuenitur diſcuſſa) in
E hoc ſtat vis reſponſionis, ſecūdum doctores præcipuos, quòd tanta eſt cōformitas amoris naturalis acquiſiti, & amoris infuſi, cæterarumque virtutum infuſarū & acquiſitarum, inter ſe & in actibus ſuis: quod nemo abſq; diuina reuelatione certitudinaliter ſcire poteſt, ex quibuſcunque actibus ſuis ſe eſſe in charitate & gratia: quamuis conjecturaliter poſſet hoc ſcire, & probabiliter valde. Alioquin periculoſe agerent ſacerdotes deuoti aſſidue celebrando, & quātò quis in virtutibus ampliùs proficit, tantò probabiliùs poteſt cognoſcere ſe eſſe in charitate. Sed & ſpirituſſanctus teſtimonium perhibet ſpiritui noſtro, quod filij dei ſumus. Quod tamen teſtimonium diuerſimodè poteſt intelligi, & multipliciter perhiberi.

¶ Nec verum eſt quod quidam ſcribit hoc loco, dicens: Eo
F ipſo quòd aliquis eſt in gratia, oportet, quòd ſit vocatus & electus: ſi de electo ſit propriè ſermo. Secundum quod ait Sal. Multi vocati, pauci electi. Multi etenim reprobi & præſciti ſunt ad tempus in gratia. Vnde quod princeps apoſt. hic ait, per bona opera certā faciatis vocationem veſtrā & electionem, valde penſandum eſt. Quia videtur innuere, quòd per bona opera poſſet quis certificare ſe, quòd ſit electus. ¶ Quocirca ſciendum, quòd eo modo quo per quotidiana opera bona certi efficimur, quod ſumus de facto vel impræſentiarū in gratia: ita perſeuerando in eis certificamur de noſtra electione. Sed vtraq; certificatio intelligenda eſt, non de certitudine abſoluta qualis habetur in mathematicis, ſed de certitudine veriſimili, conjecturali, probabili, quæ habetur in moralibus,

Vnde Ariſtoteles Boethiusque affirmant, quòd ſenſati ac diſciplinati viri eſt, in omni materia certitudiné quærere, prout materia ſuſtinet, & natura rei admittit. Idcirco & ſapientiſſimus archiapoſtolus loquitur modo de certitudine huiuſmodi, quæ in genere ſeu propoſito iſto, atque materia hac poteſt haberi. *Hæc enim facientes* id eſt, per opera virtuoſa certam veſtram vocationem, electionemq́ue facientes. *Non peccabitis aliquando,* hoc tripliciter poteſt intelligi. Primo, quia ſic conuerſando ad æternam beatitudiné pertingetis, in qua nũquam peccabitis. Secundo, quia manendo in gratia: non peccabitis, cum peccatum contingat, gratiam amittendo vel ab eius perfectione deficiendo. Sicq; prima Ioan. fertur: Qui manet in eo, non peccat. Tertio, quia hęc faciendo homo meditatur nouiſſima ſua, quorum meditatio frequens expellit peccata: ſecũdum illud Eccleſiaſt. In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. Itaque nõ peccabitis, loquendo de peccatis mortalibus. Nam venialia prorſus vitare non poteſt homo in hac vita fragili, quia etſi ſingula, non tamen omnia queunt vitari. Eo quòd cum homo intentus eſt vitare vnum, ſubito ex fragilitate & inſtabilitate propriæ mentis, incidat in aliud. Propter quod. 3. Reg. habetur: Non eſt homo ſuper terram qui faciat bonum, & non peccet. Quoniam ipſis bonis operibus venialia ſe cõmiſcent. Deinde ſubiungitur alia ratio, cur ſic agere debeamus. *Sic enim abundanter miniſtrabitur vobis introitus* id eſt, prõpte & copioſe præſtabitur vobis à iudice ſummo facultas intrandi. *In æternum regnum dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti.* cuius regni non erit finis. De quo in Daniele ſcribitur: Poteſtas eius poteſtas æterna, quæ nõ auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Atque in Pſal. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum. Vel, miniſtrabitur vobis abundãter introitus in regnum Chriſti: quia ſic faciendo proficietis quotidie in omni gratia ac virtute, & abundabitis meritis, per quæ habebitis cauſam intrandi regnum cœleſte. ¶ Quemadmodum enim vnum peccatum trahit ad aliud: ſic vna actio virtuoſa diſponit, & trahit ad aliam. Et quanto quis diligentius ac frequentius bonis inſiſtit operibus, tãto fit ei facilius & delectabilius talibus immorari. *Propter quod incipiã vos ſemper cõmonere de his* id eſt, quia tam fructuoſum eſt & ſalubre, taliter

Boethius. A *1. Ioan. 3.* B *Eccli. 7.* *3. Reg. 8.* C *Lucæ. 1.* *Danie. 7.* *Pſal. 144.*

D conuerſari: idcirco indeſinẽter exhortabor vos, vt ita agatis. Quãuis enim beatiſſimus Petrus corporaliter præſens nõ fuerit eis, quibus hæc ſcripſit: tamẽ per hæc ſua ſcripta & per diſcipulos ſuos aſſiduè eos de his adimplendis admonuit. Rectéque ait, incipiã ſemper, quia quotidie deſiderauit eos iſta perpendere, & quaſi de nouo cum recẽti feruore implere. Ipſe quoque affectuoſiſſimus ac feruentiſſimus Petrus tam feruẽter hæc egit, quaſi iugiter in facti huius principio fuiſſet. Siquidem principium feruet. Vnde in Eccleſiaſtico legitur: Cũ cõſummauerit homo, tunc incipiet. Propter quod ſanctus Frãciſcus dicere cõſueuit: Fratres, incipiamus deo ſeruire. *Et quidem ſcientes & confirmatos in præſenti ueritate* id eſt, incipiam vos hortari qui eſtis ſcientes ea quæ ſunt legis diuinæ, & eſtis

Eccli. 18.

E iam radicati per exercitia diuturna in hac ipſa fidei veritate quam doceo & tenetis. Sic & Paulus: Scientibus (inquit) legem loquor. Et Ioannes in prima ſua canonica: Non ſcripſi vobis quaſi ignorantibus veritatem, ſed quaſi ſcientibus eam. Sed ſi iſta nouerant & habituati erant in bonis, cur indeſinenter voluit eos hortari de iſtis: niſi vt ea quæ nouerunt factis exequerentur: & fortius accenderentur, copioſius quoq; illuminarentur, actualiter conſiderando quæ habitualiter cognoſcebant, & ne à bonis torperent aut laberentur? Hinc enim in Prouerbiis inducitur: Audiens ſapiens ſapientior erit. Et rurſus Salomon ait: Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapiẽtia. Si igitur præſidenti moleſtum non eſt ſalubria ſæpe repe-

Rom. 7.
1. Ioan. 2.
Prou. 1.
Prou. 2.

F tere, non pigeat ſubditos ea frequenter audire. Siquidem beati, qui audiunt verbum dei, & cuſtodiunt illud. *Iuſtum autem arbitror quãdiu ſum in hoc tabernaculo* id eſt, in mortali hoc corpore dego. *Suſcitare uos in cõmonitione* id eſt, per exhortationem vos prouocare ad opera virtuoſa. Ad hoc quippe electiſſimus Petrus ratiõe paſtoralis tenebatur officij. Et quia Chriſtus præceperat ei: Paſce oues meas. Et alibi: Tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos. Quod etiam ex feruidiſſima dilectione ſtrenuiſſimè adimpleuit. Nam (vt ſanctus Clemens teſtatur) immenſa charitate erat repletus: Vnuſquiſque quoque proximum ſuum loco & tempore opportuno debet hortari, corripere, informare, pro poſſe. Iuxta illud Eccleſi. Vnicuique mandauit deus de proximo ſuo, Vt vtique faciat ei, ſicut velit ſibi fieri. *Certus quòd uelox eſt depoſitio tabernaculi mei.*

Ioan. 21.
Lucæ. 22.
Eccli. 17.
Tob. 4.

mei. id eſt, quòd cito recedam à corpore iſto ingreſſurus regnum cœleſte. *Secundum quod dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi* per reuelationem, ſiue per angelum, ſiue immediate per ſeipſum. ¶ Circa hunc locum ſcribit venerabilis Beda: Tabernaculo ſolent homines in itinere aut in prælio vti: idcirco fideles, quandiu ſunt in corpore & peregrinantur à domino, ac contra veritatis aduerſarios certant, in tabernaculis ſe eſſe rite teſtantur. Pulcherrimè quoque ſanctus Petrus obitum ſuum non mortem, ſed depoſitionem tabernaculi ſui dicit. Quoniam ſic eſt perfectis dei famulis mortalem carnē exuere, ſicut viatoribus completo itinere, propriam domum pro tabernaculi habitatione adire, & ſicut bellatoribus hoſte proſtrato, ad patriam regredi: quia non niſi in cœlis, reputāt ſibi eſſe domum ac patriam. *Dabo autem operam* id eſt, diligentiam, efficaciamque impendam. *Et frequenter uos habere poſt obitum meum* id eſt, vt ita vos habeatis poſt receſſum meū à corpore. *Vt horum memoriam faciatis* id eſt, ea quæ ſcribo, doceo, ac iubeo, memoriter teneatis, & opere compleatis. Siquidem feliciſſimus Petrus tā virtuoſiſſimè in ſua ſe habuit vita, tam conſtantiſſime in paſſione, tam feruenter in prædicando, tam ſapienter in ſcribendo, tam potenter in miraculis quæ in vita, in morte, & poſt martyrij palmam peregit, quòd omni memoria & imitatione fuit digniſſimus. ¶ Præterea (ſicut in fine expoſitionis præcedentis epiſtolæ tactum eſt) glorioſiſſimus Petrus primam ſcripſit epiſtolam Claudio imperante, antequam ſanctum Marcum euangeliſtam miſit Alexandriam. Hanc vero (vt ipſe iam innuit) ſcripſiſſe videtur paſſioni propinquus, ſicque longum fuit temporis interuallum inter harum conſcriptionem epiſtolarum. ¶ Conſequēter tangit Chriſtianæ fidei fundamenta, ſeu argumenta: & quàm digna ſit eius doctrina omni memoria. *Non enim indoctas* id eſt, falſas & imperitas. *Fabulas ſequuti, notam uobis fecimus domini noſtri Ieſu Chriſti uirtutem* id eſt, omnipotētiam & deitatem. *Et præſcientiam* id eſt, æternam eius ſcientiam, qua inuariabiliter ac æternaliter vniuerſa intuetur, præterita, præſentia & futura: imò & infinita quæ nec fuerunt, nec ſunt, nec erunt. ¶ Chriſtus quoque ſecundum aſſumptam humanitatem, omnia ab incarnationis exordio nouit, quæ ſcit ſecundum quòd deus, ſcientia viſionis, vtpote vniuerſa

quæ

[Margin notes: A — *Matth. 7.* — *Beda.* — B — *1. Pet. 5.* — C — *Epiſtola.*]

D quæ fuerunt,ſunt,aut erunt. Hæc autem ſummus Apoſtolus notificauit fidelibus prædicando,miracula faciendo, ſcripturas allegando, & ea quæ vidit atque audiuit narrando. Pagani autem indoctas poetarum fabulas ſequentes,varia deorum portenta finxerunt. Similiter Manichæi, & alij quidam hæretici,diuerſas, inaniſſimas & mendaciſſimas fabulas ſunt ſequuti. *Sed ſpeculatores facti illius magnitudinis* id eſt,nos effecti contemplatores maieſtatis & excellentiæ Chriſti, notificamus vobis virtutẽ & præſcientiã eius. Vnde in Ioan. habe-

Ioan.1. tur: Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre. Viderunt ſancti Apoſtoli oculo corporali Chriſti humanitatem,atque miracula: interiorique oculo per fidem illuminatam & ſapientiæ donum,conſpexerunt eius diuinæ excel-

E lentiam maieſtatis. Similiter poſt reſurrectionem viderunt

Ioan.10. eminentiam Chriſti in multis,quomodo ianuis clauſis ad eos ingreſſus eſt, & ſpiritum ſanctum per inſufflationem contu-

Act.1. lit eis. Ipſis quoque videntibus aſcendit in cœlum: deinde in

Act.2. ſigno viſibili,& abundantiſſima gratiæ copia miſit eis ſpiri-

Act.3. tum ſanctum. Hinc in Actis præſtantiſſimus loquitur Petrus: Non poſſumus ea quæ audiuimus & vidimus, non loqui. *Accepit enim à patre honorem & gloriam* id eſt, honorificam & glorioſam atteſtationem ſeu teſtimonium honorabilitatis & gloriæ. *Voce delapſa* id eſt, deſuper veniente. *Ad eum à magnifica gloria* id eſt,à magnificẽtia & excellentia dei patris. Et quæ fuerit illa vox, id eſt,complexio vocum, ſubiun-

F gitur. *Hic eſt filius meus dilectus* id eſt, naturalis & vnicus, conſubſtantialis,coæqualis,coæternus,non adoptiuus:quem, ſecundum quòd deus eſt, diligo non minus quàm meipſum,

Mat.3.17 vtpote dilectione intenſiua, immenſa: cum infinitæ ſit boni-

Matth.1. tatis,& mihi vere æqualis. Porro inquantum eſt homo, prout

Luc.3.9. eius humanitas vnita eſt hypoſtatica vnione verbo æterno,

Ioan.1. diligo eum magis quàm totum vniuerſum. Sic enim pater cõtulit Chriſti humanitati in eodem eſſe perſonali ſubſiſtere,in quo conſiſtit verbum æternum. Quod ſubſiſtere reliquum omne bonum creatum excedit. *In quo mihi complacui* id eſt, beneplacitum fuit mihi. Si enim beneplacitum eſt domino in populo ſuo, & lætatur dominus in operibus ſuis: quanto magis in vnigenito filio ſuo,in quo vtique pater habet complacẽtiam penitus infinitam? In ſeipſo quoque pater compla-

centiam habet prorſus immenſam. Et complacet ſibi in filio A
ſuo, id eſt, de hoc pater ſibiipſi complacet infinite, quòd talē
ac tantum genuit filium; & quòd in ſeipſo tantæ bonitatis ac
fœcunditatis conſiſtit, vt conſubſtantialem ſibi pepererit natum,
& ſibi omnino ſimillimum, in nullo à ſe diſcordem: cum
eiuſdem ſecum ſit voluntatis, quemadmodum & vnius eſſentiæ.
Fertur autem hęc vox miniſterio prolata angelico, in dei
patris perſona. *Ipſum audite* auribus cordis & corporis, & credite
obediteq́; ei. Vnde ipſe Chriſtus teſtatur: Omnis qui eſt
ex veritate, audit vocem meam. *Et hanc uocem nos audiuimus
de cœlo allatam* id eſt, cœleſti virtute formatam atque in cœlo
aereo factam. *Cum eſſemus cum ipſo in mõte ſancto* hæc enim
vox facta eſt in Chriſti transfiguratione, in monte Thabor:
qui propter transfigurationem Chriſti, in eo peractam, vocatur B
mons ſanctus. Cui transfigurationi interfuerunt apoſtoli
præclari Petrus, Iacobus & Ioannes filij Zebedæi. De qua
transfiguratione & apparitione ſuper Matthæum & Lucam Matt. 17.
diffuſius ſcripſi: idcirco nunc tranſeo. ¶ Conſequenter Chriſti Lucæ. 19.
diuinitatem probat teſtimonio prophetali irrefragabili.

Et habemus firmiorem id eſt, valde firmum. *Sermonem propheticum*
id eſt, teſtimonium Dauid regis de Chriſti diuinitate
in Pſal. vbi loquitur filius: Dominus dixit ad me, filius meus Pſal. 2.
es tu, ego hodie genui te. Imò in pluribus pſalmis loquitur
Dauid inde, vt eſt illud: Ex vtero ante luciferum genui te. Et: Pſal. 109.
Eructauit cor meum verbum bonum. Quanuis autem teſtimonio Pſal. 44.
principis apoſtolorum de Chriſto non ſit, abſolutè loquendo,
firmius ac magis authenticum teſtimonium Dauid C
prophetę, aut cuiuſlibet in veteri teſtamento, ſed magis econtra
(quoniam glorioſi apoſtoli magis illuminati fuerunt de
Chriſto, quàm prophetæ veteris teſtamenti, & maiori gratia
erant repleti: Chriſti quoque myſteria clarius conſpexerunt,
multipliciusq́ue nouerunt, quàm vates Moſaicæ legis. Propter
quod præferuntur prophetis in ſapientia, virtute, fructuoſitate,
ſanctitate, miraculis, gratia & gloria) nihilominus
quãtum ad aliquos firmius fuit teſtimonium Dauid de Chriſto,
quàm teſtimonium beatiſſimi Petri, quantum ad Iudæos
& cauillatores qui dicere potuerũt, quòd Petrus magiſtrum
ſuum zelo immoderato præferre conatus eſt. Et ea quæ narrat,
vel ficta ſunt, vel in ſecreto audita: ideo minus credibilia,

quàm

D quàm Dauid prophetæ oracula. Cum tamē ſanctiſſimus Petrus per plura & eminentiora miracula oſtenderit, ſe eſſe loquutum ex ſpiritu ſancto, quàm Dauid, *Cui benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco.* Ordo verborum eſt: Cui ſermoni prophetico tanquam lucernæ lucenti in tenebroſo loco attendentes & fidem adhibentes benefacitis, quia hoc bonum ac meritorium eſt. Locus autem tenebroſus eſt mundus iſte, ſeu genus humanum, ignorantiarum & vitiorum tenebris obfuſcatum. Eſt autem attendendum ſermoni prophetico, *Donec dies illuceſcat,* id eſt, dies æternitatis vobis reſplendeat, atque ad claram ac beatificam dei viſio-
Zach. 14. nem perueniatis. De quo ſcriptum eſt in Zacha. In die illa erit dominus vnus, & nomen eius vnū, *Et Lucifer,* id eſt, Chri
E ſtus, *Oriatur in cordibus ueſtris,* id eſt, per ſpeciem ſe vobis fa-
1. Cor. 13. cie ad faciem manifeſtet. Vel lucifer, id eſt, lumen gloriæ vobis infundatur, & cognoſcatis deum ſicut & cogniti eſtis ab
Sap. 7. eo. Dicitur autem Chriſtus Lucifer, cum ipſe ſit oriens lucis æternæ candor, & ſplendor gloriæ, ſapientia patris, cui lux, ſapientia, ars, idæa, ſpecies, pulchritudo, appropriantur. *Hoc primum intelligentes,* id eſt, in primis agnoſcētes. *Quòd omnis prophetiæ ſcriptura,* id eſt, omnis ſcriptura prophetica. Vel vt alij textus habēt, omnis ꝓphetia ſcripturæ, id eſt, omnis prophetia in ſacra ſcriptura contenta, *Propria interpretatione nō fit,* id eſt, humana adinuentione non patuit, nec ſenſu proprio prophetarum inuenta eſt. *Non enim uoluntate humana allata eſt aliquando prophetia,* id eſt, prophetæ ex propria ſua li-
F bertate & poteſtate non habuerunt notitiam ac gratiam prophetalem, vel quòd ſpiritus ſanctus eorum tangeret corda. Quia futurorum purè contingentium certa præcognitio, eorū quoq; quæ ſoli deo pateſcūt, & ex eius libertate depēdent, notitia ipſi omnipotenti ſuperſapientiſſimo creatori eſt propria: nec aliis niſi eo reuelante pateſcit. Propter quod per Eſaiam ſcriptum eſt: Quæ ventura ſunt annunciate nobis: & ſciemus, quia dij eſtis vos, *Sed ſpiritu ſancto inſpirati,* id eſt, inſtincti & illuminati, *Loquuti ſunt ſancti dei homines,* id eſt, ſan-
1. Cor. 12. cti prophetę vaticinati. Propter quod loquitur & Paulus: Alij per ſpiritum datur gratia prophetiæ. In libro Iob quoque ha-
Iob. 32. betur: Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam. Dicunt item doctores, quòd gratia prophetiæ dicit actum non habitum.

bitum. Idcirco in poteſtate prophetarum non eſt vaticinari A
ad libitum, aut de quibuſcunque, ſed tunc quando à ſpiritu
ſancto tanguntur, & de quibus ab ipſo illuminantur.

¶Explanatio. II. Cap. *Fuerunt uero & pſeudoprophetæ, &c.*
ARTICVLVS SECVNDVS.

POſtquam præcedenti capitulo glorioſus apoſtolici ordinis vertex moralia documenta induxit, & dei beneficia commemorauit: nunc contra hæreticorum errores peſtiferos armat & præmunit fideles. Nam ait *Fuerunt uero & pſeudoprophetæ in populo* veteris teſtamenti. De quibus in Hieremia, Ezechiele, Michea, aliiſque locis ſcripturarum veteris teſtamenti, B Hieré.23. 27. frequenter fit mentio. Et parum ante Chriſti prædicationem fuerunt Theudas & Iudas Galilæus. De quibus in Actis ſcribitur, Ezec.14. Mich.3. Act.4. *Sicut & in uobis erunt magiſtri mendaces,* puta Hæreſiarchæ. *Qui introducent ſectas perditionis,* id eſt, ſpeciales & falſas doctrinas, hæreticas prauitates, erroneas collectiones, ad æternā damnationem tendentes. *Et eum qui emit eos, dominū,* id eſt, Chriſtum, qui nō corruptibilibus auro vel argento, ſed proprio ſanguine eos redemit. De quo ait vas electionis, Empti eſtis precio magno, 1.Pet.1. 1.Cor.6. *Negabunt,* id eſt, praue de ipſo ſentient, & non credent, nec prædicabunt eum, ſicut in veritate conſiſtit: ſed talem, qualem eum eſſe confingent. *Superducentes ſibi celerem perditionem,* id eſt, feſtinatam damnationem, C ſeu damnationis cauſam, ſibi ipſis accumulantes. De talibus ait & Chriſtus: Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimētis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Marci.7. Et Paulus in Actis: Scio, inquit, quia poſt diſceſſionem meam Act.20. intrabunt in vos lupi graues, non parcentes gregi: & ex vobiſipſis ſurgent viri loquentes peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe, *Et multi ſequentur eorum luxurias,* id eſt, tam corporales quàm ſpiritales eorum fornicationes. Nam multi illorū hæreſiarcharum quatenus plures ſibi allicerent, concupiſcētiis frena laxabant, qui etiam ſpiritaliter fornicando cor ſuū auerterunt à deo, & animas ſuas dæmonum fecerunt adulteras, verbumque dei adulterauerunt falſe exponendo ſcripturas: in quibus omnibus innumerabiles ſibi attraxerunt perditionis

D ditionis diſcipulos. *Per quos via veritatis,* id eſt, Chriſtus: qui
Ioan.14. ait: Ego ſum via, veritas, & vita. Vel via veritatis eſt fides catholica, ſana doctrina, conuerſatio veraciter Chriſtiana. De
Matt.7. qua loquitur dominus: Arcta eſt via quæ ducit ad vitam. Vn-
Eſa.30. de & Eſaias ait: Hæc via, ambulate in ea: & non declinetis, neque ad dexteram neque ad ſiniſtram, *Blaſphemabitur,* quia & ipſi eam blaſphemarunt, hæreſes & ſchiſmata inducendo, & ſuos infelices diſcipulos ad idem alliciendo. Infidelibus quoque dando occaſionem blaſphemandi Chriſtum, eiuſque legem ac fidem. Videntes nanque infideles turpem vitam & varias abuſiones hæreticorum, putauerunt Chriſtum talia docuiſſe, & omnes Chriſtianos huiuſmodi eſſe. Ideo Chriſtum & eius cultores, fidem catholicam, legemque Euange-
E licam blaſphemauerunt, *Et in auaritia fictis verbis de vobis negotiabitur,* id eſt, ex cupiditate per callida & adulatoria verba vos fallent, & quaſi contractum quendam de vobis efficient, temporalia bona veſtra à vobis fallaciter auferendo, non
Rom.16. violenter, ſed fraudulenter: Quia, vt aſſerit Paulus: Per benedictiones & dulces ſermones decipiunt innocentium corda.
Luc.20. Et Chriſtus: Hi ſunt, qui deuorant domos viduarum. Item-
Rom.16. que: Huiuſmodi operarij ſubdoli non ſeruiunt Chriſto, ſed ſuo ventri. *Quibus iudicium iam olim non ceſſat,* id eſt, reprobationis iudicium dudum de eis prænunciatum in ſanctis ſcripturis, non eſt reuocatum, neque finitum: quoniam pœna eis inſtans ac debita eſt æterna, & in perpetuum reprobati manebunt. *Et perditio eorum non dormitat,* quia eorum dãnatio non quieſcit, & nunc in vita hac perditi ſunt per de-
F merita propria. De his peruerſis hæreticiſque magiſtris multa in beati Pauli leguntur epiſtolis: vt cum ait ad Galatas:
Galat.6. Quicunque volunt placere in carne, hi cogunt vos circunci-
2.Timo.3. di. De quibus & ſecunda ad Timotheum multa effatur.

¶ Denique tempore Apoſtolorum cœperunt exurgere, vt Paulus teſtatur. Inter quos fuerunt Ebion & Cherintus, qui Chriſti deitatem negabant. Et Marcion qui eum phantaſticum corpus aſſeruit aſſumpſiſſe: cuius perfidiam poſtmodum auxit ſacrilegus Manichæus. Arrius quoque & Photinus, atq; Neſtorius negabãt Chriſtũ eſſe verum deũ. Sabellius vero mẽtitus eſt eandẽ perſonã eſſe patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctum. Apollinaris rudiſſimus negabat Chriſtum animam habuiſſe

habuiſſe rationalem. Itaque iſti & eis cõſimiles, Chriſtũ & e- A
ius fidem atq; doctrinam blaſphemarunt. Inſuper per exẽpla
oſtendit hos eſſe acriter puniendos. Si pro quia *Deus ange-*
lis peccantibus nõ pepercit, de quibus in libro Iob habetur: In Iob. 4.
angelis ſuis reperit prauitatem; *Sed rudentibus inferni detra-*
ctos in tartarum tradidit in iudicium cruciandos reſeruari, literã
hæc intricata, ſic ordinãda eſt, & exponenda. Sed ipſos ange-
los qui peccauerunt detractos rudentibus inferni, id eſt, infer-
nalibus funibus ſeu vinculis, quæ ſunt eorum peccata: iuxta
quod in Prouerbiis aſſeritur: Iniquitates ſuæ capient impiũ, Proue. 5.
& funibus peccatorum ſuorũ conſtringetur. His, inquam, fu-
nibus angelos detractos, id eſt, deorſum proiectos & tractos
à rigore diuinæ iuſtitiæ in tartarum. vtpote in aërem caligi-
noſum, quibuſdam illorũ pro carcere infernali eſt deputatus B
ad exercitium hominum. Vel in tartarum, id eſt, infernũ in-
feriorem ſub terra ſitum, in quem multi proiecti ſunt. Illuc er-
go detractos tradidit, id eſt, præcepit ſiue diſpoſuit vel dedit
eos reſeruari cruciandos, quia ignem ſuũ ſecum ferunt vbiq;.
In iudicium, id eſt, vſque in diem iudicij. Quia tam diu reſer-
uantur hinc inde in aëre ſiue inferius, & in die iudicij grauiter
affligẽtur, ad iudicis deducti præſentiam, qui tunc eos in-
ferno inferiori ſine fine adiiciet. Tuncq; augebitur pœna eo-
rum accidentalis ex infelicium ſocietate, & condẽnatione quos
deceperunt: quemadmodũ accidentale præmium angelorum
ſanctorũ tunc creſcet ex eorum conſortio quos cuſtodierunt.
Quemadmodum ergo angelis peccantibus dominus non pe-
percit, ita nec hæreticis parcet: quãuis omnes citra condignũ C
torqueãtur. Tametſi enim angeli boni & mali ſint in termi-
no, nec mereantur quantũ ad eſſentialem felicitatem ſiue ca-
lamitatem: tamen quantũ ad accidentale præmium ſeu tormẽ-
tum, poſſunt interim mereri, aut demereri. Deinde inducit ſe-
cundum exemplũ, in quo euidenter terribiliterq; apparuit ri-
gor diuinæ iuſtitiæ, *Et originali mundo;* id eſt, generi huma-
no, quod fuit in prima mũdi ætate, puta hominibus, qui ante
diluuiũ extiterũt, *Non pepercit, ſed octauum Noe præconẽ iuſti-*
tiæ cuſtodiuit; In canonica ſancti Iudæ apoſtoli ſic ſcriptũ eſt:
Prophetauit ſeptimus ab Adã Enoch, &c. Poſſet itaq; aliquis Iudas.
forſitan opinari, qđ ſicut Enoch fuit in ordine genealogię ſe-
ptimus ab Adã: ſic Noẽ vocetur octau9, quaſi ab Adã octauus

in ordine

D in ordine habeatur: quod dici non poteſt. quia decimus fuit
Gene.5. ab Adam. Siquidem in Geneſ. fertur, quod Enoch genuit Matuſale, de quo natus eſt Lamech pater iſtius Noë. Dicitur ergo Noë octauus, quia inter eos qui erãt in arca, fuit octauus, incipiendo numerationem ab inferiori vſq; ad ſupremum, videlicet ipſum Noë. Fuerunt nanq; in arca tres filij eius cum tribus vxoribus, vxor quoque Noë & ipſe. ¶ Vocatur quoq; preco iuſtitię, quia iuſtitiam dei & pœnitentiam, veritatiſque viam hominibus illius temporis denunciauit. Sicut in expo-
1.Pet.3. ſitiõe pręcedẽtis epiſtolæ patuit. Cuſtodiuit vero deus Noë, quia à ſubmerſione diluuij eum eripuit, *Diluuium mundo impiorum inducens*, id eſt hominibus impiis tunc in mundo mo-
E rantibus, qui viam ſuam corruperunt. Quorum tanta fuit ma-
Gene.5. litia, vt in Gene. dicatur: Videns deus quia multa malitia hominum eſſet in terra, & cuncta cogitatio cordis humani intẽta eſſet ad malum omni tempore, pœnituit eum quòd feciſſet hominem in terra, & præcauens in futurum, tactus dolore
Gene.19. cordis intrinſecus: Delebo, inquit, hominem quem creaui, à facie terræ. Quemadmodum ergo illis deus non pepercit, ita nec hæreticis parcet. Deinceps exemplum tertium ſubditur, *Et ciuitates Sodomorum & Gomorreorum in cinerem redigẽs*, id eſt, Sodomam & Gomorram redegit in puluerem: quoniam ignem & ſulphur abundantiſſime pluit ſuper eas & habitatores, imo ſuper totam pentapolim, cuius ciuitates in Deute-
Deut.29. ronomio exprimũtur, videlicet, Sodoma & Gomorra, Adama & Semboim, quinta vrbs fuit Sephor. Quibus in puluerẽ ex
F ſulphureo igne redactis cum adiacentibus terris, operuit terram illam mari mortuo, in quo nihil viuere poteſt. Sũtque ibi arbores poma apparatu pulcherrima deferentes: quæ poma ſi manu tractentur, in cinerem reſoluuntur, & fumum emittunt quaſi adhuc eſſent ardentia. Vnde in Sapiẽ. libro legitur:
Sap.10. Hæc iuſtum à pereuntibus impiis liberauit fugientem, deſcendente igne in Pentapolim, cuius in teſtimonium nequitiæ fumigabunda conſtat deſerta terra, & in certo tempore fructus habentes arbores, *Euerſione damnauit*, id eſt, præfatas vrbes ita euertens ſeu deſtruens, habitatores eius ſic puniuit, & condemnauit, *Exemplum eorum qui impie acturi ſunt ponens*, id eſt, per illam combuſtionem & euerſionem exemplariter pandens, qualiter igne æternali ſint puniẽdi iniqui, præ-
ſertim

ſertim hæretici, *Et iuſtum Loth,* cuius iuſtitiam innuit Paulus A
ad Hebr. Hoſpitalitatem, inquiens, nolite obliuiſci: per hanc *Hebr.13.*
enim placuerunt quidam (videlicet Abraham & Loth) ange- *Gene.18.*
lis hoſpitio ſuſceptis, vt patet in Gene. *A nefandorum iniuria,* id eſt, violentia, *Et luxurioſa conuerſatione eripuit,* id eſt, à turpiſſimis Sodomitarum inquinamentis præſeruauit, atque per *Gene.19.*
angelos ex Sodoma duxit. Et recte Sodomitæ (qui vitiis contra naturam ſordebant) vocantur nefandi, tanquam penitus deteſtabiles & inhumani, qui verbis & factis iniuriam intulerunt beato Loth. Iuxta illud Gene. Ingreſſus es, inquiunt, vt *Ibidem.*
aduena, nunquid vt iudices? Te ipſum ergo magis quàm hos affligemus. Vimque faciebant Loth vehementiſſime. *Aſpectu enim & auditu iuſtus erat,* quod dupliciter poteſt intelligi. Primo, qđ Loth tam cuſtodite ſe habuit quod nec ex viſis, nec ex auditis Sodomitarum flagitiis à ſua puritate & æquitate col B
lapſus eſt. Cum tamen dicat ſcriptura: Cum peruerſo peruer- *Pſal.17.*
teris. Secundo, quod tam virtuoſe vixit, quod impij illi nihil iniquum viderunt in eo, nec perceperunt de ipſo. Sicut de Iudith vidua fertur: Metuebat dominum valde, nec erat qui *Iudith.8.*
loqueretur de ea verbum malum. De beatiſſimi quoque Ioannis Baptiſtæ parentibus venerandis ac ſanctis ſcriptum eſt: Incedebant in omnibus iuſtificationibus domini ſine quere- *Lucæ.1.*
la. Sic & S. Iob de ſeipſo fatetur: Auris audiens beatificabat *Iob.26.*
me, & oculus videns teſtimoniũ perhibuit mihi. Deniq; iſtud arduum fuit & magnæ perfectionis indicium in Loth, quoniam (teſte Gregorio) inter imperfectos perfecte conuerſari, *Gregor.*
& inter iniquos iuſte ſe habere, eſt valde laudabile. Et quoniam iuſtis graue eſt iniuſtitiam cernere, ſubditur, *Habitans* C
apud eos, id eſt, Loth habitans inter Sodomitas. *Qui de die in diem animam iuſtam iniquis operibus cruciabant,* id eſt, quotidie ipſum Loth ſuis prauiſſimis afflixerunt ſceleribus.

¶ Iuſtus nanque tam ex dei amore, quàm ex proximorum dilectione atque ex zelo ſuæ iuſtitiæ, de impiorum vitiis cõtriſtatur: præſertim cum ea emendare non poteſt, & dicere poteſt domino cum propheta: Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei. Ex quibus concludit archiapoſtolus, *Nouit deus pios de tentatione eripere,* id eſt, de omni tribulatione eruere: cũ dicat in Pſal. Cũ ipſo ſum *Pſal.118.*
in tribulatione: eripiam eum & glorificabo eũ. ¶ Eripit autẽ

D eos loco,modo,& tempore ſibi placente,& prout ſaluti expedit electorum. Idcirco in tribulationibus & tentationibus cõſtituti, patienter & longanimiter ferre debent: & dominum exorare, vt eos indeſinẽter roboret & cõſeruet ,atque cum ei placuerit ipſiſque expedit,finem tribulationi dignetur imponere. Vnde cum Ozias princeps Iudæorum dixiſſet,quòd niſi infra quinque dies veniret eis à deo auxilium,vrbem traderet in manus Aſſyriorum : virtuoſa ac ſapiens Iudith dixit: Qui eſtis vos qui tentatis deum? Poſuiſtis vos tempus miſerationi domini , & in arbitrio veſtro diem conſtituiſtis ei? *Iniquos uero in diem iudicii cruciandos reſeruare.* Non eſt hoc ita intelligendum , quaſi iniqui ante diem generalis iudicij non ſint damnandi & cruciandi : ſed quia tunc in corpore & ani-
E ma damnabuntur. Qui interim in die particularis ſui iudicij condemnantur in anima. Grauiſſime vero punientur hæreſiarchæ,ſicut ſubiungitur, *Magis autem eos,* reſeruat in iudicio cruciandos. *Qui poſt carnem in concupiſcentia immunditiæ ambulant,* id eſt,carnales & fœdas concupiſcentias aſſequũtur, *Dominationemque contemnunt,* id eſt, tam Chriſto omniũ dominatori,quàm eius vicariis ſanctis apoſtolis,imo & ſummo antiſtiti renuunt obedire, *Audaces.* id eſt, temerarij, ac præſumptuoſi,confingendo dogmata noua, *Sibi placentes,* id eſt,magni & ſapiẽtes in oculis ſuis. Quo cõtra ad Rom.dici-
Rom.15. tur:Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorũ ſuſtinere:& non nobis placere. Vnuſquiſque proximo ſuo placeat in
F bonum,ad ædificationem. Etenim Chriſtus ſibi non placuit.
Eſa.5. Et apud Eſa. ait ſcriptura: Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris,& coram vobiſmetipſis prudẽtes. Idcirco in Prouerbiis
Prou.3. Salomon loquitur:Ne ſis ſapiens apud temetipſum, & ne innitaris prudentiæ tuæ. *Sectas non metuunt introducere,* id eſt, hæreticas prauitates & ſchiſmata inuenire, ac ſpargere: quia ſcripturas ſecundum proprium ingenium præſumunt exponere,& de ſua ſubtilitate atq; peritia ſtulte impiiſſimeque cõfidunt:cum ſcripturæ eo ſpiritu ſint intelligendæ,quo & primum ſunt reuelatæ, *Blaſphemantes* (vt dictũ eſt)Chriſtum & eius doctrinam, *Vbi,* id eſt,in eo quod dominationẽ contemnunt, & audaces ſibimet placent, *Angeli,* ſcilicet mali, *Fortitudine* naturæ *Et uirtute,* potentiæ, *Cum ſint maiores,* hominibus,id eſt, naturaliter altiores. Sunt enim ſpeciei e-
minentioris

minentioris quàm homo, & per conſequens naturaliter fortioris naturæ, vtpote incorruptibiliores & in naturalibus viribus vigoroſiores, puta in intellectu & voluntate: præſertim cũ (diuino Dionyſio teſtãte) naturalia in dæmonibus manſerint integra. *Non portãt*, id eſt, ſufferre vix valent, *Aduerſus ſe execrabile iudicium*, id eſt, diſtrictum dei iudicium, contra eos iam datum: quod quamuis ſit in ſeipſo iuſtum & ſanctum, tamen patientibus durum eſt & execrandum videtur. Similiter ſupplicium eis inflictum execrabile eis eſt. Si ergo angelis tam potentibus, ac potentioribus ipſis hominibus, tam intolerabilia ſunt inflicta tormenta: ſequitur quod intolerabiliora erunt impiis, hæreticisq́; hominibus, maxime hęreſiarchis, de quibus ad literam agitur. ¶Itaque ex prędictis ſequi apparet, quod maior dãnatio ſit hæreſiarcharum, quàm eorum qui perierunt diluuio & Sodomitarum, imo & dæmonum ſaltem quorundam. Nam & ipſe Chriſtus in Euangelio proteſtatur, quòd in die iudicij remiſſius erit terræ Sodomorum, quàm ciuitatibus quæ prædicationem eius non receperunt, nec per eius miracula ſunt conuerſi. Per Ezechielem dominus quoque teſtatur, quod Sodoma non peccauit dimidiũ peccatorum quæ perpetrauerunt Iudæi. Dæmones etiam non ſunt omnes æquè iniqui, cum de ſingulis ordinibus aliqui credantur ruiſſe. Et ſicut homines electi ad ſingulos angelorum ordines aſſumuntur, & eis parificantur in gloria: ſic probabiliter creditur, quod diuerſi reprobi ſecundum ſuorum diuerſitatem ac gradum demeritorum, ſingulorum chororum dæmonibus coæquabuntur in pœnis. ¶Præterea loquendo in genere, peccata ſpiritalia grauiora ſunt peccatis carnalibus: & peccata in deum, peccatis in proximũ. Peccata autem hæreſiarcharũ ſunt inter ſpiritalia vitia & inter facinora in deũ grauiſſima, præſertim quia & tot homines inuoluunt erroribus, quorum omnia peccata & tormenta redundant in hæreſiarchas. ¶Peccata autem Sodomitarum & diluuio euerſorum fuerũt carnalia atq; in proximũ. Interim dęmones vna trãſgreſſione poſiti fuerunt in termino, nec interim demeruerũt. Sicut nec angeli ſancti poſt primã ad deũ cõuerſionẽ (qua poſiti fuerunt in termino) promeruerunt, loquendo de merito ac demerito quantum ad præmium eſſentiale, ſeu calamitatem principalem. Hæreſiarchæ vero plurimis & quaſi

A Dionyſ. B Mat. 11. Luc. 10. Ezech. 16 C Gen. 9. 19.

D innumeris tranſgreſſionibus demeruerunt, & ad ſui curſus terminum peruenerunt. *Hi uero,* hæreſiarchæ qui ſectas inducunt, *uelut irrationabilia pecora naturaliter in captionem & in perniciem,* id eſt, ſicut bruta naturaliter omni ratione carētia faciliter ſeducuntur, ita quod cadunt in locum, quo capiuntur & occiduntur: ſic & hæretici, *In his quæ ignorant blaſphemantes,* id eſt, in his quæ fidei ſunt, quæ non intelligunt, committunt blaſphemias, Chriſti diuinitatem, ſeu alias fidei veritates, negando, *In corruptione ſua peribunt,* id eſt, propter ſuos errores & exceſſus (per quos eorum intellectus & voluntas ſpiritaliter corrumpuntur, inficiuntur, necantur) condemnabuntur, *Percipientes mercedem iniuſtitiæ,* id eſt, debitam punitionem ſuæ peruerſitatis, *Voluptatem exiſtimantes diei*
E *delitias, coinquinationis, & maculæ,* id eſt, hæretici iſti in tantum obtenebrātur, quòd delitias coinquinationis & maculæ, id eſt, delectationes carnales, fœdas, venereas (præſertim ad tactum & guſtum pertinentes) reputant eſſe voluptatem diei, id eſt, tam licitas & honeſtas, quaſi alia & melior voluptas haberi non poſſit in die. ¶ Sicque per voluptatem diei deſignatur voluptas licita & ſyncera. Quemadmodum enim duplex eſt concupiſcentia, vtpote carnalis & inordinata, & ſpiritalis ac ordinata (vt dictum eſt) ſic duplex eſt voluptas, vel delectatio ſequens eam. Voluptas bona & licita, eſt delectatio actui virtuoſo annexa. Quælibet etenim virtus propriam habet delectationem operationi ſuæ coniunctam, quemadmo-
F dum Prouerb. 21. ſcriptum eſt: Gaudium eſt iuſto facere iuſtitiam. Et Ariſtoteles ait: Signum virtutis eſt delectatio cōtingens in opere. De hac voluptate ait propheta: Delectaſti me
Pſal.91. domine in factura tua. Et, Torrente voluptatis tuæ potabis
Pſal.14. eos. ¶ Voluptas praua & vitioſa eſt, omnis delectatio actui
Eccle.11. illicito iuncta. De qua in Eccleſiaſte aſſeritur: Adoleſcentia
Eccli.18. & voluptas vana ſunt. Et in Eccle. Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluptate tua auertere. Cū ergo paſſiones & vitia, præſertim perfidiæ & delectationes venereæ, mentem obtenebrent: quidam his vitiis ſic excæcantur, vt de ſua turpitudine nō verecundentur: ſed potius glorientur, & quaſi lici-
Prou.2. tas & honeſtas reputēt delectationes impuras ac ſordidas. De
Eſa.3. quibus ſcriptū eſt: Exultant in rebus peſſimis. Et in Eſa. Peccatum ſuū quaſi Sodoma prædicauerūt. ¶ Itaq; per voluptatem diei

tem diei intelligitur lucisvoluptas. Lux enim ſignificatur ap A
pellatione diei, vt cum aſſerit Paulus: Nos qui diei ſumus, ſo- *Theſſ.5.*
brij ſimus. Nam (vt ait Saluator) Qui facit veritatem, venit ad *Ioan.3.*
lucem. *Delitiis* carnalibus & vitioſis, *Affluentes*, Tales nã-
que nõn ſolum in venereis, ſed in ſuis quoque perfidis docu-
mentis, adinuentionibusque vaniſſimis delectantur, *In conui-
uiis ſuis luxuriantes uobiſcum*, iuxta vos corporaliter commo-
rando, aut praue agendo, aut vos ad eadem attrahendo pro
poſſe, *Oculos habentes plenos adulterii, & inceſſabilis delicti*, id
eſt, ſignis & incitamentis adulterationis. Quia in oculis, laſci-
uia mentis præſertim apparet: & per corporalem intuitum
prouocatur libido. ¶ Quæ inceſſabilis dicitur, quia quo am-
plius pragatur ſeu exercetur, eo plus incitatur & infrenis ac
vaga efficitur. Hinc impudicus oculus impudicæ mentis eſt B
nuncius. Et in Eccleſiaſtico habetur: Virginẽ ne cõſpicias, ne *Eccle.9.*
ſcandalizeris in decore eius. Noli circunſpicere in vicis ciui-
tatis. Auerte faciem tuam à muliere cõpta. Propter ſpeciem
mulieris multi perierunt. Idcirco timoratus & ſanctus Iob di-
xit: Pepigi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem quidem *Iob.31.*
de virgine. *Pellicientes animas inſtabiles*, ſecundum Bedam
pellices dicuntur meretrices, ſumpto vocabulo à pollutione,
vel à pellis ſuæ formoſitate, quia incautos alliciunt. Pelliciũt
ergo animas inſtabiles, qui homines in fidei veritate & vir-
tutum conſtantia nõ bene fundatos peſtifere inſtruunt, ac ſe-
ducunt. Quo contra loquitur Paulus: Non circunferamur o- *Ephe.4.*
mni vento doctrinæ. Et in Eccleſiaſtico præcipitur: Eſto fir- *Eccli.5.*
mus in via domini, & in veritate ſenſus tui. Et in Prouer. Fili *Prou.1.*
mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas illis, *Cor exer- C
citatum*, id eſt, habituatum, *In auaritia habentes*, quia aſſi-
due cogitant, qualiter temporalia ſibi accumulent. Quo cõ-
tra in Eccleſiaſtico fertur: Nihil iniquius, quàm amare pecu- *Eccle.10.*
niam. Et auaro nihil eſt ſceleſtius. Hic enim animam ſuã ha-
bet vænalem, *Maledictionis filii*, id eſt, maledictione digni,
quemadmodũ primo Regũ Dauid ait ad Abner: Filij mortis *1.Reg.26*
eſtis vos, qui nõ cuſtoditis dominũ veſtrum regẽ, id eſt, mor-
te digni. *Derelinquentes rectam uiam*, id eſt, diuina præcepta,
ſcripturarũ documẽta, fidem & legem Chriſti, exercitia vir-
tuoſa, per quæ omnia itur ad deum, & recto tramite pertingi-
tur ad ſalutem. *Errauerunt*, per vitiorũ abrupta, iuxta illud

D Prouer.2. Relinquunt iter rectũ,& ambulãt per vias tenebroſas. De quibus vas electionis fatetur: Impij proficient in peius, errantes,& in errorem mittentes, *Sequuti uiam*, id eſt, iniquitatem, *Balaã ex Boſor*, id eſt, ex vrbe ſic dicta venientẽ, vt tangit Beda. *Qui mercedem iniquitatis amauit*, quoniam propter munera dedit regi Balach conſilium decipiendi filios Iſraël Iuxta illud Numerorũ: Pergens ad populum meũ, dabo cõſiliũ, quod populus tuus faciat populo huic. *Correptionem uero habuit ſuæ ueſaniæ*, id eſt, pro ſua inſipiẽtiſſima impietate eſt debite punit⁹. Fuit enim occiſus à filiis Iſraël. Correptus quoq; fuit ab angelo, atq; ab aſina, vt ſubditur, *Subiugale mutũ animal*, ſcilicet aſina cui inſidebat, loquendi facultatem ex natura ſua nõ habens, *Voce hominis loquens prohibuit*

Prou.2.

2.Tim.3.

Num.24.

Num.31.

E *prophetæ inſipientiã*. Aſina quippe virtute diuina inſipiẽtiam ipſius Balaam (qui fuit propheta aliqua ex diuina reuelatione prænũciando) redarguit,& eum à cœpto itinere quantũ in ſe erat compeſcuit, dicens: Cur percutis me? ecce iam tertio? quæ omnia in Numerorũ lib. plenius ſunt deſcripta. ¶ Creditur autẽ, quod angelus dei per os aſinæ verba illa formauit, nec aſina verba illa intellexit: cũ & numerare opus ſit rationis,& in verbis illis numeratio fuit, cum dixit, tertio. Vnde vt aſſerit Auicenna: Gallina numerũ pullorũ ſuorũ non noſcit, ſed multitudinẽ percipit. Dicitur tamen aſina reprehendiſſe Balaam, quoniam verba reprehenſoria protulit. *Hi ſunt fontes ſine aqua*, id eſt, doctores ficti, carentes vera doctrina, quia doctores ſe eſſe prçſumũt & iactãt, cũ deceptores exiſtãt,

Nume.22

F ſicq; aſſimilãtur fonti ſiccato. *Et nebulæ turbinibus agitatæ*, id eſt, ſimiles nebulis à ventis hinc inde cõmotis, quoniã dæmonum ſuggeſtionibus & vitiorum impulſibus circunferuntur.

Quibus caligo tenebrarũ reſeruatur, quia, vt ait Saluator, proiicientur in tenebras exteriores, vt de tenebris vitiorũ prçcipitentur in tenebras tormentorũ. Et recte obſcuritas infernalis caligo tenebrarũ, quaſi caligo caliginũ, appellatur, cũ ſit vehementiſſima: quẽadmodum roſa flos florũ vocatur, *Superba enim uanitatis loquentis*, id eſt, verba falſitatis, põpoſa. Vel vt alij legunt, ſuperbia vanitatis, id eſt, ex arrogãtia propriæ vanitatis loquentes, *Pelliciunt in deſideriis carnis luxuriæ*, id eſt, per cõceſſionem & approbationem concupiſcentiarũ carnalium fallunt, *Eos qui paululum effugiunt*, id eſt, imperfectos, qui

Propriæ uanitates

qui aliqualiter ſe ab erroribus ac peccatis cœperunt abſtrahere *Qui* deceptores *In errore conuerſati* id eſt, aſſuefacti *Libertatem illis promittunt* id eſt, deceptis à ſe affirmant, quod libere ſine peccato poſſint carnalia deſideria adimplere. Per quod illos ad talia pronos faciliter fallunt *Cum ipſi* hæretici & iniqui *Serui ſint corruptionis* id eſt, falſitati ac impietati ſubiecti *A quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt* ipſi autem à vitiis & à diabolo victi ſunt, idcirco vitiorũ ac dæmonum ſerui cenſentur. Propter quod loquitur Paulus. Reſipiſcant à laqueis diaboli, à quo captiui tenẽtur. Et apud Ioan. aſſerit Chriſtus: Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. *Si enim refugientes coinquinationes mundi* id eſt, mũdana & carnalia vitia euitantes *In cognitione* id eſt, per veram fidem & fidelẽ notitiam *Domini noſtri Ieſu Chriſti his rurſus implicati ſuperantur*, id eſt, recidiuando priſtinis vitiis inuoluuntur *Facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus* id eſt, peccata, quæ recidiuãdo & poſt recidiuum commiſerunt aut inciderunt, enormiora ſunt peccatis ante recidiuum commiſſis, aut per omiſſionem contractis. Nam vulnera repetita ſunt magis periculoſa. Et recidiuatio iſta propter ingratitudinem ſibi annexam, qua quis de priore remiſſione, illuminatione & gratia, deo ingratus eſt, & propter præhabitam veritatis notitiam, valde auget & grauat peccata ſequẽtia. Propterea ſubditur *Melius enim* id eſt, minus malum ſiue culpabile *Erat eis non cognoſcere uiam iuſtitiæ* id eſt, diuina præcepta, & ea quæ neceſſaria ſunt ſaluti *Quam poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo, quod illis traditum eſt, ſancto mandato* id eſt, ab obſeruantia legis, ac fidei Chriſtianæ diuertere. Nẽpe quo quis plura à deo beneficia eſt ſortitus, eo plus o' ligatus eſt deo gratus eſſe, ac deſeruire. Idcirco doctus grauius peccat quam indoctus, cæteris paribus: præſertim quia qui viam agnoſcit iuſtitiæ, nec tamen obſeruat, plus videtur deum contemnere, quàm iuſtitiæ viam ignorans. Propter quod Chriſtus diſſeruit: Seruus qui cognouit voluntatẽ domini ſui, & non fecit, plagis vapulabit multis. Qui autem non cognouit & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Hinc dictum eſt per Iacobum: Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi. Imò quàm enorme ſit iſtud, conſtat ex eo quod ad Hebræos legitur, Voluntarie peccantibus poſt acceptam notitiam verita-

A 2.Timo.2. Ioan.8. B C Lucæ.12. Iaco.4. Hebr.10.

D tis,iam non relinquitur pro peccatis hoſtia.Et rurſus ad He-
Hebr.6. bræ. terribiliter loquitur Paul. Impoſſibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati,guſtauerunt etiam donum cœleſte,& participes facti ſunt ſpiritus ſancti, & prolapſi ſunt, rurſus reuocari ad pœnitentiam,rurſus crucifigentes ſibimetipſis filiũ dei, & oſtentui habentes. Hinc etiã veritas conteſtatur: Si cæci eſſetis,non haberetis peccatum: nunc autem dicitis quia videmus,peccatum veſtrum manet.
Ioan.10. ¶Sed ſi iſta ita ſe habent,videtur ignorantia hominem excuſare. Imò apparet quod cum homo ſit fragilis, tutius nõ ſit diſcere neque agnoſcere viam iuſtitię,quàm eam cognoſcere:ne forte poſt eius cognitionem contingat peccare,& grauiorem reatum incurrere. Reſpõdetur,quia ignorãtia iuris,quod quis ſcire tenetur, nõ excuſat à
E culpa,nec ignorãtia craſſa,ſeu affectata: ſed ignorantia facti adhibita diligẽtia bona,ignorantia quoq; inuincibilis, prorſus excuſant. ¶Et quãuis grauius ſit poſt veritatis notitiã cadere,ipſa tamen notitia in ſe bona eſt & optãda, & frequẽter à variis malis præſeruat, & confert ad hoc vt homo reſurgat celerius. Porro qui viam neſcit iuſtitiæ,ſine retinaculo errat, nec ſurgit. Cur autẽ enormius ſit poſt iuſtitiæ agnitionẽ peccare ſubiungitur. *Contingit enim illis* ſcilicet,recidiuantibus *Id ueri prouerbii,* Idcirco ait veri prouerbij,quia quod ſequitur ex libro prouerbiorũ Salomonis acceptũ eſt, *Canis reuerſus ad uomitũ ſuum.* Sic ſiquidẽ Salomon in Prouerbiis lo-
Prouer.16 quitur: Sicut canis qui reuertitur ad vomitũ ſuum, ita ſtultus
F qui iterat ſtultitiam ſuã. Nam ſicut id quod per vomitum eſt eiectum reſumere,eſt valde abominabile,fœtens,ac turpe:ſic peccata pœnitendo deleta reiterare. Quod vero adiungitur *Et ſus lota in uolutabro luti* princeps apoſtolorum de ſuo appoſuit,valdeque apte. Nam ſicut ex tali lotione efficitur porca ſordidior,quàm fuerat ante:ita ex recidiuo grauius homo coinquinatur. Itaque ſicut vomens ſuperfluam eiicit materiã qua premebatur,ſic peccator confitendo effundit mentis venenum,quod animã preſſit:dum vero poſt pœnitentiam recidiuat,inſtar canis redit ad vomitũ,id eſt,quod ſalubriter euomuit,dãnabiliter repetit. Poſtremo in ſcripturis per ſtultum deſignatur quicunque in mortali eſt vitio,& per ſtultitiam omnis mortalis intelligitur culpa. Sic in Eccleſiaſte aſſeritur,
Eccle.21. Sultorum infinitus eſt numerus.

¶Expo-

❡Expoſitio Cap. III. *Hanc ecce uobis chariſſimi ſecundam ſcribo epiſtolam.* ARTICVLVS III. A

HOC vltimo capitulo glorioſiſſimus apoſtolici chori hierarcha plenius deſtruit hæreticas prauitates, & fideles in fide confortat *Hanc ecce uobis chariſſimi ſecundam ſcribo epiſtolam, in quibus* prima & ſecunda epiſtolis *Veſtram excito in commonitione* id eſt, per hanc charitatiuam exhortationem *Syncerammentem* à vitiis expurgatam. *Vt memores ſitis* memoria virtuoſis actionibus iuncta *Eorum quæ prædixi uerborum prophetarum, & apoſtolorum ſanctorum* id eſt, verborum à ſanctis prophetis apoſtoliſque prolatorum, videlicet documentorum & mandatorum quæ tradiderunt. Aliqui textus habent verborum à prophetis, & redit in idem. Nam ſenſus B
eſt, Verborum dictorum à prophetis. Memores quoque eſtote *Præceptorum Domini & Saluatoris noſtri* id eſt, præceptorum quæ Chriſtus Dominus & Saluator in Euangelio dedit. qui decem præceptis aliqua addidit. Hæc memoria ad executionem operis eſt ordinanda. Iuxta illud in pſalm. Memores ſunt mandatorum ipſius ad faciendum ea *Pſal.102.* *Hoc primum ſcientes* inter ea quæ iam ſcienda commemoro *Quod uenient in nouiſſimis diebus* præſertim circa Antichriſti aduentum *In deceptionem* id eſt, ad introducendum deceptionem *Illuſores* ſcripturarum ac fidei Chriſtianæ atque fidelium, *Iuxta proprias concupiſcentias ambulantes* id eſt, vitioſe carnaliterque viuentes *Et dicentes, Vbi eſt promiſſio, aut aduentus eius?* id eſt, vbi manent, aut quando apparebunt & C
implebuntur, quæ Ieſus Nazaræus promiſit ſuis cultoribus? Et quando ad iudicium veniet ipſe, prout prædixit? tanquam dicant, Omnia vana ſunt & conficta, nec erit iudicium, nec reſurrectio mortuorum. *Ex quo enim patres* noſtri *Dormierunt, omnia ſic perſeuerant ab initio* id eſt, ab exordio ſeculi, & generationis humanæ, & à temporibus antiquiſſimis, in quibus obierunt progenitores noſtri primæui, mundus iuxta ſolitum curſum naturæ proceſſit, durauit, nec notabiliter eſt mutatus: ergo nec in futuro mutabitur, nec generationum ceſſabit ſucceſſio. Quemadmodum ergo Paulus ſecunda ad Theſſalonicenſes redarguit eos, qui tunc ſecundum aduentum Chriſti de proximo imminere aſſeruerunt. *2.Theſ.1.*

Non

D Non terreamini, inquiens, quaſi inſtet dies domini: ſic princeps apoſtolorum nunc eos condemnat, qui de nimia dilatione ſecundi aduentus domini cauſabantur. Præinductis demum ſanctiſſimi Petri verbis conſonant, quæ.2. ad Timotheum ſcripta ſunt. Vbi vas electionis fatetur: In nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & erũt homines amantes ſeipſos, &c. Conſequenter probat ſummus apoſtolus falſum eſſe quod illi dicent, omnia à principio creaturæ ſic perſeuerare *Latet enim eos hoc uolentes* id eſt, qui illud dicturi ſunt, neſciunt *Quòd cœli erant priùs, & terra de aqua, & per aquam conſiſtens dei uerbo, per quæ ille tunc mũdus inundatus periit* Oportet aduertere, quòd beatiſſimus Petrus non loquitur hic de ſuperioribus cœlis, ſupra ſphæram actionis & paſ-

2.Timo. 3.

E ſionis ſubſiſtentibus, qui ex natura ſua ſunt incorruptibiles, quantum ad ſuum eſſe ſubſtantiale: ſed loquitur de cœlis aëreis, id eſt, partibus aëreis ſuperiori & inferiori. Vnde p Hieremiam dominus loquitur: Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum. Et quarto Regum aſſeritur: Aſcendit Helias per turbinem in cœlum. Hinc & aues cœli vocantur, quia in aëre volant. ¶ Porro quòd de his cœlis ſolummodo iam loquatur ſacratiſſimus Petrus, hinc conſtat, quia intendit probare quod mundus ſemel per diluuium perit, & rurſus in fine igne peribit. Idcirco non loquitur niſi de cœlis quos attigit aqua, & ignis attinget. Certumque eſt, quod aqua ſphæram lunæ non attigit, nec ignis conflagrationis creditur altius aſcenſurus, quàm illa aſcenderat aqua. Et iſtud Thomas ſuper quar-

Hiere. 8.
4.Reg. 2.
Gene. 7.

F tum affirmat Sententiarum, Beda quoque, Albertus, & alij expoſitores cõcordant in iſto. Eſt igitur ſenſus, Cœli erãt prius id eſt, ab exordio ante diluuium fuerunt cœli aërei, quantum ad ſuam ſubſtantiam, vtpote inferior pars aëris & pars eius ſuperior, quę eſt ſupra cacumina montium. Quam ſuperiorem aëris partem aqua diluuij partim occupauit, quoniã quindecim cubitis altior fuit altiſſimis mõtibus terræ, vt ſcribitur in Gen. Et terra etiam priùs ſcilicet ante diluuium fuit. De aqua, id eſt, per ſeparationem aquarum à ſuperficie terræ apparuit terra. Iuxta illud Gene. Congregentur aquæ in locum vnum, & appareat arida: & factum eſt ita. Et hæc eadem terra eſt per aquam conſiſtens dei verbo, id eſt, ex omnipotẽtis dei decreto ſiue pręcepto terra ſubſiſtit, & permanet in eſ-

Ibidem.
Gene. 1.

ſe per

ſe per hoc,quòd partibus eius vndique ſupra ſuperficiem eius A
& intra viſcera eius aqua miſcetur,vt partes terræ ſibi cohæ-
reant, aliter redigerentur in puluerem . Propter quod aſſerit
Auicenna: Ex terra pura non fit lapis, quia requiritur aqua,
per quam fit continuatio partium terræ. Hinc loquitur Beda:
Diuina diſpoſitione venis aquarum terra tota intrinſecus ple
na eſt,quemadmodum corpus animalium ſanguinis venis re-
pletur,ne ariditate terra deficiat,ſi aquarũ ceſſet rigatio. Vi-
demus nanque æſtatis calore terras conſumpto eorum humo-
re flaccentes,atque in puluerem quem proiicit ventus,eſſe re
dactas. Per quæ,hoc eſt,per cœlos præfatos aëreos & per ter-
ram,ille tunc mundus inundatus, id eſt, inferior regio mun-
dialis aquis perfuſa operta & occupata periit,quãtum ad vi-
ua contenta in terra & aëre,præter ea quę erant in arca. Nam B
omnia mortua tunc fuerunt. ¶ Periit etiam ille mundus,vi-
delicet terra aqua & aër,ſcilicet regio illa elementaris,quan-
tum ad multa. Nam priſtinum fructificandi vigorem perdi-
dit terra, atque in variis locis ac partibus aliam diſpoſitionẽ *Gene.7.*
accepit . Sed & magna pars aëris corrumpebatur & verteba-
tur in aquas. Tunc quoque rupti ſunt omnes fontes abiſſi ma
gnæ, puta Oceani *Cœli autem qui nunc ſunt* id eſt, prætacti
cœli aërei *Et terra* quæ nunc eſt,id eſt iam in rerum natu-
ra ſubſiſtunt *Eodem uerbo repoſiti ſunt* id eſt,ex diuino præ-
cepto ad cõuenientem naturalemque formam & ſtatũ , quos
nũc habent,reducta ſunt: per hoc quod aquæ diluuij ceſſaue-
runt,& terra & ignis ad priſtinum ſtatum ac modum,quantũ
ad multa,tunc redierunt *Igni reſeruati in diem iudicii & per-* C
ditionis iniquorum hominum id eſt, igne conflagrationis ſunt
exurendi atque purgandi in die iudicij,qui eſt dies perditio-
nis ſeu condemnationis hominum iniquorũ. De quo die ſcri-
ptum eſt: In diẽ perditionis ſeruatur malus, & ad diẽ furoris
ducetur,& de furore omnipotẽtis bibet. In Prouerbiis quoq;: *Iob.21.*
Omnia propter ſeipſum operatus eſt dominus,impium quo- *Prou.16.*
que ad diem malum. ¶ Conſequenter princeps apoſtolorum
breuiter probat,quod propter dilationem futuri iudicij æſti-
mare nequaquã debemus,futurum nõ eſſe iudicium illud,cũ
omnis dilatio iſta ſit modica in dei cõſpectu , & cõparatione
perpetuæ durationis eam ſequentis. Nam ſubditur, *Vnum ue-*
ro hoc non lateat uos chariſſimi, & quid ſit hoc vnum, ſubiũgit. *Epiſtola.*

Quia

D *Quia unus dies apud dominum ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies unus* id eſt, ſpacium, quod deus comparatione ſuæ æternitatis atq; futuræ retributionis reputat quaſi vnum diem, eſt ſicut mille anni, id eſt, ſpacium multo longiſſimum ſecundum noſtram computationem ac apparentiam: & mille anni apud nos, id eſt, ſpacia temporum quãtumlibet diuturna, ſunt coram deo quaſi dies vnus, quia ſuę æternitatis reſpectu quaſi momentum eſt, Propter quod ait Pſalmiſta: Quoniam mil-
Pſal.89. le anni ante oculos tuos, tãquam dies heſterna quæ preteriit. Vel ſenſus verborum iſtorum eſſe poteſt, quòd ſuperſapientiſſimus deus conſpiciens omnia in ſua æternitate, nũc ſeu momento ita contemplatur vnum diem, vt mille annos, & mille annos, vt diem vnum: quoniam cuncta præterita, præſentia, &
E futura ſimul inuariabiliter intuetur. ¶ Porro (vt Beda refert) quidam prætacta verba ſic intelligenda putarunt, quaſi dies iudicij per mille annos ſit duraturus: non attẽdẽtes, quod nõ ſimpliciter ait, erit vnus dies ſicut mille anni: ſed, vnus dies apud dominum vt mille anni. Si autẽ dicere vellet, ꝙ dies iudicij mille annorum ſpacio tenderetur, non opus fuiſſet ponere apud dominum, quoniam dies illa etiam apud homines tantæ lõgitudinis eſſet. Vult ergo beatiſſimus Petrus inſinuare, quòd omniũ dierum & annorum finem certiſſime noſcat deus, certiſſime quoq; prænouerit quando aduentus ſit adimplendus, & quando præmiſſa præmia ſint ſanctis reddenda. Idcirco ſubiungitur. *Non tardat dominus promiſſum* id eſt, pro-
F miſſa ſua implere non differt vltra tempus præfixum ac de-
Abac.2. bitum. Sic & in Abacuc habetur: Apparebit dominus in finẽ, & non mentietur: ſi moram fecerit, expecta eum, quia veniẽs veniet, & non tardabit. *Sed patienter agit* id eſt, longanimiter præſtolatur, & differt iudiciũ. *Propter uos* id eſt, propter melius veſtrum. *Nolens aliquem perire, ſed omnes ad pœniten-*
Matt.18. *tiam reuerti.* Sic & Chriſtus teſtatur: Nõ eſt voluntas ante patrem, vt pereat vnus ex his puſillis. Et ad Timoth. aſſeritur:
1.Timo.2. Deus omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veri-
Ezech.18. tatis venire. In Ezechiele quoq; habetur: Nunquid voluntatis meę eſt mors impij, dicit dominus, & non vt cõuertatur à viis ſuis, & viuat? ¶ Sed quomodo poſſunt hæc ſtare, cum per E-
Eſa.46. ſaiam deus teſtetur: Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Cum enim dei voluntas omnipotens ſit, vtiq; adimplebitur.

implebitur. Propter quod in lib. Heſter legitur: Domine rex omnipotens, in ditione tua cuncta ſunt poſita, & non eſt qui tuæ reſiſtere poſſit voluntati. Deniq; ſi tãta eſt felicitas ciuiũ ſupernorum, vt quicquid velint præſto ſit eis, quãto magis ſu perbeatiſſimi dei infinita exigit beatitudo, vt nil diuinæ voluntati contrarium poſſit accidere? Ad hæc duplex eſt reſpõſio. Prima, ꝙ deus quantum in ſe eſt, non vult quẽquam perire, ſed omnes ſaluari. Nam omnes ad pœnitentiam ac ſalutem hortatur, & pœnitentibus ſemper paratus eſt indulgere, nec alicui quod in ſe eſt facienti, denegat gratiam: imò per angelos ſanctos cuſtodit ac dirigit homines, nec ex parte dei eſt defectus ſalutis cuiuſcunq; pereuntis: cum deus variis modis homines ad meliora inuitet. Secunda reſpõſio eſt, ꝙ deus nõ vult quenquam perire, ſed omnes ſaluari, loquendo de voluntate antecedente, hoc eſt, conſiderando homines ſecundum ꝙ homines ſunt, vtpote rationalis naturæ felicitatis capaces: nõ autem loquendo de voluntate conſequente, vtpote conſiderãdo eos, vt tales aut tales. Quemadmodum rex terrenus vult omnes ſubditos ſuos proſperari ac viuere, inquantum ſunt ſubditi ſui: non autem, inquãtum quidã eorum malefici ſunt, & rebelles, fures, homicidæ, latrones. ¶ Inſuper (vt recitat Beda) qui dixerunt diem iudicij per mille annos duraturũ, ideo hoc dixerunt, quia putabant neceſſe: vt electi qui in fine mundi in peccatis aliquibus morientur, intra ſpacium tãtum purgentur: non attendentes quantæ ſit impudentiæ dicere, quòd cæteri vniuerſi electi & iuſti ſuis corporibus in ictu oculi reſumptis, per tot annos in terra aut aere præſtolabuntur finem iudicij, atq; à præparata ac debita eis beatitudine differẽtur. Quòd cum ita ſit, quàm ſacrilegum & mendoſum eſt, quod ſceleratiſſimus aſſerit Machometus in ſcriptis ſuis, diem iudicij per quingenta milium annorum ſpacium duraturum. Itaq; deus differt iudicij diẽ, vt interim cõpleatur numerus electorũ, & homines per pœnitentiã ſe expurgẽt. Quẽadmodum ad Hebr. ſcribitur: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus, deo melius aliquid prouidẽte de nobis, vt non ſine nobis cõſummarentur. Vnde vt in Apoc. inducitur, animabus martyrum diẽ vltionis optantibus reſpondetur diuinitus, vt requieſcant tempus adhuc modicũ, donec compleatur numerus conſeruorum eorum. *Adueniet*

autem

Heſter. 13
A
B
C
Hebr. 11.
Apoc. 6.

D *autem dies domini* id eſt, dies iudicij, qui ſpecialiter dicitur dies domini,ſeu Chriſti iudicis ſummi: qui eſt dominus ſab-
Matth.12. bati & temporis vniuerſi.Dies,inquã,iudicij ſpecialiter dicitur dies domini,quia in eo ipſe præcipue ſuã omnipotentiã, ſapiẽtiam, iuſtitiã declarabit: ſuam operationem efficiet,ſuã voluntatem complebit. *Tanquam fur* id eſt,repentè & impro
1.Theſ.5. uiſè:Paulo teſtante: Cum dixerint pax & ſecuritas,tunc re-
Matt.24. pentinus eis ſuperueniet interitus.Et rurſus:Dies domini,tã-
Act.1. quam fur in nocte,ita veniet.Ideo ait Saluator: De die illa & hora nemo ſcit. Et in Actis: Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. *In quo cœli magno impetu tranſibunt* id eſt,cœli aërei, de quibus iam locutus eſt,grandi impulſu per ignem conflagrationis alterabuntur,
E atq; à ſtatu quem nunc habent deficient.Aliquæ etiã partes aëris illo igne tunc corrumpentur.Deniq; aër terræ proximus in ſcripturis interdum vocatur cœlum.Cum in Iob di-
Iob.2. catur:Amici Iob ſparſerunt puluerem ſuper capita ſua in cœlum. *Elementa uero calore* ignis,quo cõflagrabitur & purgabitur mundus inferior. *Soluentur* eo modo, quo cœli tunc tranſibunt.Elementa nanq; tranſibunt & ſoluẽtur.Primo,quo ad ceſſationem motus & operationis eorum:quia non mouebuntur vt modo,nec erit in eis generatio ſiue corruptio.Secũdo,quantum ad mutuam tranſmutationem, quia per qualitates ſuas cõtrarias non alterabunt ſe inuicem, nec in ſe mutuo agent,vt nunc. Quia ceſſante primi mobilis motu,ceſſabunt iſta in inferioribus. Tertio,quantum ad innouationem,quia
F tunc transferentur ad diſpoſitionem nobiliorem, & claritatẽ mirificam ſortientur.Quia,vt creditur,terra ſplendebit vt aurum,aqua ſicut cryſtallus,aër vt cœlum,ignis vt aſtra. *Terra autem & quæ in ipſa ſunt opera,exurentur* quia non ſolum terra igne purgabitur, partimq; caloris vehementia conſumetur: ſed & plantæ,ac bruta,ac cætera mixta,ſecũdum ſe tota corruptibilia penitus corrumpentur.Elementa vero,quia ſecundum ſe tota corruptibilia non ſunt,ſecundum ſubſtantiam & modo præfato manebunt, præſertim cum ſint de integritate conſiſtentię,ac ordinis vniuerſi.Quãuis Beda videatur aliter hic ſentire.Nam ait: Quatuor ſunt elementa,quibus mundus iſte conſiſtit,ignis,aër,aqua,& terra:quæ cuncta ignis maximus ille abſumet.Nec cuncta in tantum conſumet, vt funditus nõ

tus nō ſint,ſed duo in totum conſumet,duo vero in meliorem A
reſtituet faciem. Duo autem,quæ dicit penitus conſumenda,
ſunt ignis & aqua. Auguſt. quoque in lib. de ciuitate relinquit *Auguſt.*
ſub dubio de aqua,cum in Apoca. legatur: Mare iam non eſt. *Apoc.17.*
Sed doctores ſcholaſtici,aſſerunt,elementa omnia ſecundum
ſubſtantiam permanſura, præſertim cum ignis & aqua nobiliora ſint terra, Porrò quod dicitur,mare iam non eſt,intelligitur: ſicut & illud, Cœlum & terra tranſibunt. *Cum ergo hæc* *Matt.24.*
omnia iam prædicta *Soluenda ſint* id eſt,corrumpenda ſeu al *Mar.13.*
teranda,vel immutanda,iuxta ſenſum præhabitum. *Quales,* *Lucæ.21.*
id eſt,quàm diligentes,aſſiduos,& conſtantes. *Oportet nos eſſe in ſanctis conuerſationibus?* id eſt,virtuoſis operibus. Præſertim in operibus miſericordiæ,tam corporalibus, quàm ſpiritualibus. De quibus ſpecialiter fiet iudicium,vt in Matthæo
habetur. Ideo additur, *Et pietatibus* quod etiam poteſt ex- *Matth.5.* B
poni de duplici pietate. Vtpote de ea, quæ eſt virtus moralis,
& ſubuenit proximo inquantū eſt indigens: & ea quæ eſt vnū
de ſeptem donis ſpiritus ſancti,& ſubuenit proximo inquantum ad dei imaginem & ſimilitudinem eſt creatus: vt quidam *Gen.1.*
diſtinguūt. *Expectantes* diſtrictum dei iudicium. *Et properantes in aduentum* id eſt,celeriter ac feruenter vos præparātes ad ſecundum aduentum,qui erit in fine, Aduentum inquā
Domini noſtri Ieſu Chriſti,per quem id eſt,cuius imperio ac virtute *Cœli ardentes* id eſt,cœli aërei igne qualificati *Soluētur*
ſecundum ſenſum inductum. *Et elementa* videlicet aqua &
terra. *Ignis ardore tabeſcēt* id eſt,à ſuo ſtatu & modo deficiēt,
partimque deſinent,ſicut expoſitum eſt. Quaſi diceret: Valde
virtuoſos,timoratos exemplares oportet vos eſſe e conſideratione rigoris diuini iudicij. Si enim tam horribilia ſigna illud præcedent, & ſi tantam horribilitatem ac diſtrictionem C
omnipotens, iuſtus, metuendus creator in rebus inanimatis
monſtrabit: certum eſt,quòd illud iudicium in ſeipſo incomparabiliter ineffabiliterq; duriſſimum erit. Et in ipſis hominibus impiis ineffabilem deus oſtendet ſeueritatē: tanto certè maiorem,quanto nunc clementius diuturniusq; expectat.
Propter quod ſanctus Iob loquitur: Quis mihi tribuat, vt in *Iob.14.*
inferno protegas me,& abſcōdas me, donec pertrāſeat furor
tuus,& cōſtituas mihi tēp⁹ in quo recorderis mei? Et pſal. Nubes & caligo in circuitu eius,iuſtitia & iudiciū correctio ſedis *Pſal.96.*
eius.

D eius. Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu
Eſa.30. inimicos eius. Apud Eſaiam quoq; fertur: Ecce nomen domini venit de longinquo, ardens furor eius, & grauis ad portandũ. Labia eius repleta ſunt indignatione. Spiritus eius velut torrens inundans ad perdendas gentes. *Nouos uero cœlos, & no*
Eſa.64. *uam terram, & promiſſa ipſius expectamus.* Non ait alios cœlos
1.Cor.2. & aliam terram, ſed nouos, id eſt, quantum ad modum & proprietates innouatos ac meliores effectos, & ſimiliter terrã nouam & meliorem effectã. Cætera quoq; dei promiſſa, quę nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, doteſq; corporum glorificatorum, & animarum feliciũ præſtolamur. Quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute
F corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei, vt dicitur ad
Rom.8. Rom. Hinc apud Eſaiam dominus cõteſtatur: Ecce ego creo
Eſa.65. cœlos nouos, & terram nouam. In Apoc. quoq; ait Ioã. Apoſt.
Apoc 21. Vidi cœlum & terram nouam, & dixit, qui ſedebat in throno, Ecce noua facio omnia. *In quibus iuſtitia habitat* id eſt, habitabit, vt ſit ſermo propheticus de futuro per modum præſentis, propter certitudinem prophetiæ, loquens: Tunc enim in corporeis illis cœlis, ac terra, diuina præclariſſime relucebit iuſtitia, vniuerſis tunc tribuens quod promeruerũt, & electorum gloriam augẽs in cœlorum ac elementorum innouatione, in quorum inſpectione gaudebunt. Habitabit etiam in il-
Ibidem. lis iuſtitia. Quia vt in Apoc. habetur: Non intrabit in ciuitatẽ cœleſtem ac patriam beatorum aliquid coinquinatum: ſed ſo
E li iuſti, in quibus nunquam iniuſtitia locum poterit obtinere. Quia confirmati erunt in bono, & erunt tunc omnia ad iuſtitię æqualitatem plenè redacta. Ex quibus infertur ſalubris monitio, dum ſubditur, *Propter quod chariſſimi hæc expectantes ſatagite immaculati & inuiolati* id eſt, mente & corpore purificati, fide & opere integri, à mortalibus & venialibus vitiis emundati. *Ei inueniri* id eſt, ad dei honorem ac gloriam veraciter apparere. Tanta enim felicitas omni diligentia & labore eſt digniſſima, nec deus cernetur niſi à purgatiſſimis mẽ
Matt.5. tibus. Propter quod loquitur Iudæis: Beati mũdo corde, quo-
Hebr.12. niam ipſi deum videbunt. Et ad Hebr. dicitur: Pacem ſequimini & ſanctimoniam, ſine qua nemo deum videbit. Hanc ſen
2.Cor.6. tentiam introduxit vas electionis ſecunda ad Corinth. Has, inquiens, habentes promiſſiones mundemus nos ab omni inquinamẽto

quinamento carnis & ſpiritus, perficiētes ſanctificationem in A
timore domini. Itaque beati immaculati in via, qui ambulant Pſal.118.
in lege domini. Beatus vir cui non imputauit dominus pec- Pſal.31.
catum. Hinc ait Saluator: Beati ſerui illi quos cū venerit do- Lucæ.12.
minus, inuenerit vigilantes. *Et domini noſtri Ieſu Chriſti longa-nimitatem* id eſt, diuturnam ſeu piam præſtolationem, ac dilationem ſuæ remunerationis. *Salutem arbitramini* id eſt, ſalutarem eſſe vobis ſentite, quia confert vobis ad gloriæ incrementum, vt interim & quotidie proficiatis, & plures ſaluentur. *Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapiētiam* id eſt, ei infuſam in raptu ſuo vſque ad tertium cœlum, quando vidit deum per ſpeciem ſecundum Auguſtinum, & audiuit verba arcana, quæ non licet homini loqui. 2.Cor.12.
Scripſit uobis, quod enim ſcripſit vni Eccleſiæ, omnibus ſcri- Mar.13.
pſit. Quemadmodum Chriſtus in Euangelio ait: Quod vobis B
vel vni dico, omnibus dico. Et quia beatiſſimus Petrus am- 1.Pet.1.
bas ſuas ſcripſit epiſtolas electis aduenis diſperſionis Ponti Galatiæ, Aſiæ, &c. videtur, quòd eiſdem ſcripſit & Paulus, qui Galatis Aſianiſq; ſcripſit: vt certum eſt, quod & verba ſequētia videntur prætendere. Nam ſubditur, *Sicut & in omnibus epiſtolis* id eſt, cæteris vniuerſis. *Loquēs in eis de his* de quibus ego iam ſcripſi vobis, vtpote primo & ſecundo Chriſti aduentu, innouationeque mundi, moralibus documentis, ſalutaribusq; pręceptis, & de vitādis hęreticis, de patiētia quoque & conſtantia ad martyrium. *In quibus* Pauli epiſtolis. *Sunt quædam difficilia intellectu* id eſt, ad intelligēdum. Quia in ſingulis eius epiſtolis ſunt talia multa, ea quæ Philemoni ſcripta eſt, exempta. Præſertim in epiſtola ad Romanos ali- C
quot locos reperias quouis labyrintho magis extricatu difficiles. *Quæ indocti & inſtabiles* præſertim hæretici. *Deprauant* id eſt, falſe exponunt, male intelligunt, peruertunt, corrumpunt: addendo, ſubtrahendo, ſeu aliis modis. *Sicut & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem* id eſt, ad propriā condemnationem grauiſſimam. Quia non Paulo, ſed ſibiipſis enormiter nocuerunt, ſic faciendo. Qui rectè indocti vocantur, quoniam veris atque catholicis caruerunt doctrinis. Et erant inſtabiles, quoniam ſuis erroribus, vitiis & paſſionibus vndique fluctuabant, nec in deo, nec in ratione, nec in virtutibus fixi. De quibus ait propheta: In circuitu impij ambulant. Pſal.11.

Pſal.1. D Et:Impij tanquam puluis ante faciem venti. Vnde in Prouer
Prou.10. biis fertur: Quaſi tempeſtas tranſiens impius non erit, Iuſtus autem quaſi fundamentum æternum. ¶ Denique beatiſſimus & ſapientiſſimus princeps apoſtolorum epiſtolas Pauli ſpecialiter commendat & approbat: tum, quia tam Iudæi obſtinati quàm hæretici ſpecialiter detraxerunt Paulo, & epiſtolis eius. Secundo, quoniam Paulus diffuſius ac difficilius ſcripſit: idcirco de ſuarum deprauatione epiſtolarum maius fuit periculum. Præterea in his reſplendet profundiſſima archiapoſtoli Petri humilitas, qui Paulum tam excellenter collau
Galat.2. dat, cum Paulus in ſua ad Galatas epiſtola reprehenderit Petrum, quòd eum non latuit. Sancti etenim viri non proprias quærunt, aut diligunt laudes, ſed veritatis præconia, virtutū
E ſublimia, iuſtitiæ zelum, dei honorem, animarum ſalutē, propriam quoque reprehenſionem, beneficium arbitrantur præcipuum. Non enim ad ſeipſos reflectuntur inordinatè, ſed in deum firmiter ſunt conuerſi. Deinde finalis exhortatio ſubinfertur. *Vos ergo fratres præſcientes* Chriſtum iudicem eſſe venturum, hæreticos quoque diuerſa falſitatum portenta eſſe doctoros. *Cuſtodite* id eſt, ea quæ ſcripſi memoriter retinete,
Pſal.118. & opere adimplete. Iuxta illud Pſal. In corde meo abſcondi eloquiā tua, vt non peccem tibi. Quòd autem aliqui libri habent, voſmetipſos, nō eſt de eſſentia veri textus, ſed additum. *Ne inſipientium errore traducti* id eſt, hæreticorum aut aliorum prauis doctrinis infecti, atque extra veritatis limites ad falſa tranſlati. *Excidatis à propria firmitate* id eſt, à fidei ac vir
F tutum conſtantia deficiatis. Hinc ad Theſſalonicēſes loqui-
2.Theſ.2. tur Paulus: Ne quis vos ſeducat vllo modo. Itemque: Stabiles,
1.Cor.15. inquit, & immobiles eſtote, abundantes in opere domini ſem-
Matt.24. per. Vnde & Chriſtus hortatur: Videte ne quis vos ſeducat. Surgent enim pſeudoprophetæ & pſeudochriſti, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita, vt in errorem ducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. *Creſcite uero in gratia* bene agendo, viriliter laborando, mentem aſſiduè cuſtodiendo, proficite in omni virtute ac dono ſpiritus ſancti: præſertim cum non creſcere ſit decreſcere. *Et cognitione domini noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti* id eſt, in formata ipſius notitia, & in contemplatione ſuæ diuinitatis ſyncera, in intelligentia myſteriorum ipſius, & in omnibus quæ ſacra ſcriptura docet de eo. In quorū

cogni-

cognitione proficit homo legendo, ab aliis audiendo, per ſe A
diligenter conſiderando, pręſertim diuinam illuminationem
ſuſcipiendo, in dono ſapientiæ, donoque intellectus proficiē-
do, angelicam inſtructionem ſumendo. Hinc ad Coloſſenſes
loquitur ſanctus Paulus: Poſtulamus vt impleamini agnitio- *Coloſſ.1.*
ne voluntatis dei, in omni ſapientia & intellectu ſpirituali,
per omnia creſcentes in ſcientia dei. Ad Philippēſes quoque:
Exiſtimo omnia detrimentum eſſe propter eminentem ſcien *Philip.3.*
tiam domini noſtri Ieſu Chriſti. Per Oſeam quoque ait deus:
Scientiam dei volo, plus quàm holocauſta. Siquidem hæc eſt *Oſeæ.6.*
vita æterna, vt cognoſcamus patrem verum deum, & quem *Ioan.17.*
miſit Ieſum Chriſtum. *Ipſi gloria* id eſt, maieſtas, beatitudo, lætitia, & clara cum laude fama. *Nunc & in die æternitatis* id eſt, in militāti & triumphanti eccleſia, in præſenti & in futuro, in via ac patria: qui cum patre & ſpiritu ſancto vnus eſt deus ſuper omnia ſublimis & benedictus, B
Amen.

D

D. DIONYSII CARTHV-ſiani in primam S.Ioannis Apo-ſtoli Epiſtolam, Enarratio.

Cap. I. *Quod fuit ab initio.* ARTIC. I.

SVBLIMIS Euangeliſta Ioan-
Ezech.1. nes multis & magnis à Chriſto
Ioan.1. priuilegiis decoratus, atq; per a-
quilam volantem deſignatus, præ
cæteris de Chriſti diuinitate ſcri-
E pſit profundius. Et ſicut in princi
pio Euang.ſui deſtruit Ebionis ac
Cherinti Chriſtum purum homi-
nem eſſe dicentium hæreſim, Mar
cionis quoq; Chriſtum verũ cor-
pus aſſumpſiſſe negantis perfidiam: ſic & in huius ſuæ epiſto-
læ primæ initio eorundem perditiſſimorum hæreſiarcharum
proſternit veſanias, dicens, *Quod fuit ab initio* id eſt, verbum
Ibidem. æternum increatum ac genitũ: de quo alibi habetur: In princi
Pſal.144. pio erat verbũ. Pater enim æternus, cuius ſapiẽtię nõ eſt finis,
ſeipſum intuendo ac intelligendo quod de ſe & in ſe videt at-
que intelligit, hoc intra ſe intellectualiter profert ac gignit,
vtpote ſuiipſius conceptum ac verbum, quod eſt vnigenitus
Sapien.7. filius eius, in quo quicquid patris eſt, pleniſſime ſplẽdet. Eſtq;
F verbum hoc patri æquale, cum ſit naturalis & perfecta eius
imago. Ex quo cõſequens eſt, quòd tota deitatis plenitudo in
ipſo conſiſtit, idcirco ſubſtantiale eſt patri. Hoc verbum eſt
æterna ac genita ſapiẽtia patris, quæ in Prouerb. de ſua intel-
Prou.8. lectuali & æternali generatione apertiſſimè proteſtatur: Do-
minus poſſedit me, ab initio viarum ſuarum: anteq̃ quicquam
faceret à principio, ab æterno ordinata ſum. *Quod audiuimus,*
Dupliciter audierunt homines verbum hoc dei æternum. Pri
mo percipiendo auribus ſermocinationem, loquentem de ver
bo ipſo: & ita qui non viderunt Chriſtum in carne, audierũt
Rom.10. eum. De quibus loquitur Paulus: Nunquid non audierũt? Et
rurſus: Fides (inquit) eſt ex auditu. Secundo, audiendo ver-
ba im-

ba immediate ex ore Chriſti. Sicque Ioannes iſte, cæteri quoque apoſtoli cum Chriſto in terris conuerſati, audierunt hoc verbum, non in deitatis ſuæ natura, ſed in humanitate aſſumpta. Ex cuius ore verba cœleſtia audiendo, verbum æternum audierunt, propter vnitatem perſonæ in Chriſto, quæ in duabus ſubſiſtit naturis, diuina ſcilicet & humana. *Quod uidimus oculis noſtris* corporalibus per aſſumptam naturam. Siquidē verbum hoc caro factum, inter apoſtolos viſibiliter habitauit, & conuerſatum eſt. Iuxta illud Baruch: In terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Vnde apud Eſaiam teſtatur: Propter hoc ſciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipſe qui loquebar, ecce aſſum. Apud Zachariam quoque ait: Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui. *Quod perſpeximus* id eſt, clare inſpeximus, quia vidimus gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti à patre. *Et manus noſtræ cōtrectauerunt, de uerbo uitæ*, id eſt, ipſum verbum æternum, quod eſt verbum vitæ, à quo omnis vita naturæ & gratiæ ac gloriæ profluit. Eſt etiam verbum vitę, id eſt, patris viuentis. Vel verbum vitę, id eſt, verbū quod eſt vita. Nam ait: Ego ſum via, veritas, & vita. Hoc verbū incarnatum apoſtoli tractauerunt, quia ſenſibiliter ipſum tetigerunt, palpauerunt, & oſculati ſunt. Quibus & poſt paſſionem ſuam ac reſurrectionem locutum eſt: Palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet ſicut me videtis habere. Ioannes quoque in cœna recubuit in ſinu Ieſu, & ſuper pectus ipſius. Ex quibus verbis vera diuinitas Chriſti, & vera incarnatio eius euidentiſſime comprobantur. Atque hæreticæ prauitates, Ebionis, Cherinthi, Photini, Neſtorij, Marcionis, Manichęi, Valētini, Apellis, atque ſimilium hæreticorum penitus confutantur. *Et uita manifeſtata eſt*, id eſt, verbum iſtud æternum, quod eſt vera vita, quæ ſecundum ſuam deitatem incomprehenſibilis fuit & latuit homines, & non niſi perpaucis per explicitam fidem innotuit. Hæc vita per naturam (quam aſſumpſit) humanam manifeſtauit ſeipſam, docēdo, miracula faciēdo, ſuos diſcipulos per totum mundum ad prædicandum mittendo. De qua ſcriptum habetur: Vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet. De qua etiam alio loco aſſeritur: Hoc fecit initium ſignorum Ieſus, & manifeſtauit gloriam ſuam. De quo ab Eſaia prædictum eſt: Simul laudabunt,

Marginalia: A; *Ioan.1.*; *Baruch.3.*; *Eſaiæ.53.*; *Zacha.2.*; B; *Ioan.1.*; *Ioan.14.*; *Lucæ.24.*; *Ioan.13.*; C; *Matt.10.*; *Luc.10.*; *Ioan.1.*; *Ioan.2.*; *Eſa.32.*

D dabunt, quia oculo ad oculum videbunt. Itemque: Parauit do
Eſa.40. minus brachium ſanctum ſuum, in oculis omnium gētium, & videbunt omnes fines terræ ſalutare dei noſtri. Et rurſus loquitur Eſaias: Reuelabitur gloria domini. Atque Pſalmiſta:
Pſal.97. Notum fecit dominus ſalutare ſuū. Et denuo: In ſole (inquit)
Pſal.18. poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. *Et uidimus* verbum hoc interiori exteriorię; oculo. *Et teſtamur,* de eo, ea quæ vidimus & cognouimus. Vnde paſſione inſtante diſſeruit nobis: Vos teſtimo-
Ioan.5. nium perhibebitis, quia ab initio mecum eſtis. *Et annunciamus uobis uitam æternam* id eſt, Chriſtum vobis prædicamus: qui ait: Ego ſum reſurrectio & vita. Eſt enim eſſentialiter viuens & vita, vtpote ſapientia ipſa increata, immenſa. Propter
E quod ipſemet ait: Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo. *Quæ erat apud patrem,* id eſt, ſecundum diuinitatem ſuam fuit æternaliter in patre & cum ipſo, quia perſonaliter à patre diſtinguitur: immanēter ab ipſo egreditur, ſubſtantialiter idem cum ipſo cenſetur.
Ioan.1. De quo in Ioanne habetur: Verbum erat apud deum. Vnigenitus filius qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Et in Pſalmo:
Pſal.35. Apud te eſt fons vitæ. *Et apparuit nobis* viſibiliter per corpus
Matt.28. aſſumptum. Poſt reſurrectionem quoque apoſtolis frequen-
Lucæ.24. ter apparuit. *Quod uidimus & audiuimus, annunciamus uobis,*
Act.1. ſicut expoſitum eſt. Frequenter autem & euidenter hæc repetit, vt nullum hæreticis locum latendi & effugiendi relinquat. *Vt & uos ſocietatē habeatis nobiſcum* id eſt, communio-
F nem in fide, ſpe, & charitate, & ſacramentis eccleſiæ. *Et ſocietas ueſtra ſit cum patre & filio eius Ieſu Chriſto* id eſt, etiam cum patre & filio, vnionem & aſſimilationem ſupernaturalem habeatis per charitatem & gratiam, cæteraque chariſmata ſpiritus ſancti, qui nominato patre & filio datur intelligi, cum ſit amor & nexus amborum, inſeparabilis ab eiſdē: & verè patri ac filio conſubſtantialis, æqualis, & conſempiternus. Pro qua ſocietate, Chriſtus poſt cœnam orauit:
Ioan.17. iuxta illud: Pater ſancte, ſerua eos in nomine tuo quos dediſti mihi, vt ſint vnum, ſicut & nos. Et rurſus: Non pro his, puta Apoſtolis rogo, tantum: ſed pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te: vt & ipſi in nobis vnum ſint.

¶Ex præin-

¶Ex præinductis patet certitudo veritatis fidei chriſtianę, de qua hoc loco ſcribit Albertus: Vna cognitio redditur certior alia, ex quatuor. Primo, ex parte ſenſus per quem accipitur. Cum enim cognitio intellectiua ex notitia ſenſitiua dependeat, illa cognitio fit certior, quæ euidentius ex ſenſu aut ex plurib⁹ ſenſibus habetur. Ea autē quę apoſtoli prædicauerūt de Christo, per viſum, auditū, & tactum, nouerūt. Secūdo, ex parte obiecti. Cū enim teſte philoſopho ſecūdo primæ philoſophiæ, Vnūquodq; ſe habeat ad veritatem ſicut & entitatem, conſtat, quòd ſicut deus eſt puriſſima eſſentia, & perfectiſſimū eſſe: ſic eſt puriſſima veritas, & ex natura rei de ipſo veritas habetur certiſſima. Tertio, ex parte luminis, cui innititur. Cumq; veritas fidei increato, infallibili, & ſupernaturali lumini innitatur, certior eſt omni ſcientia alia, quæ creato innititur lumini. Quarto, ex parte docentis. Cum ergo apoſtoli cum Chriſto ſint cōuerſati, tanta ſanctitate & ſapientia perornati, tam ſupernaturaliter à ſpiritu ſancto edocti, tam præclara miracula, ſoli omnipotēti deo poſſibilia, in atteſtationem fidei operati, palam quod eorum doctrinæ credendū ſit. Propter quod in fine Euangelij ſui ſanctus ait Ioannes de ſemetipſo: Hic eſt diſcipulus qui teſtimoniū perhibet de his, & ſcripſit hæc: & ſcimus quia verum eſt teſtimonium eius. Paulus quoque ad Galatas fatetur: Licet angelus de cœlo euangelizet vobis, præterquam euangelizauimus, anathema ſit. Porrò quod de fidei certitudine dixi, intelligendū eſt de certitudine adhærētiæ magis quàm de certitudine euidētiæ. Et quia ſocietas viæ, inchoatio ac præparatio eſt ad ſocietatem felicitatis & gloriæ, rite ſubiungitur, *Et hæc ſcribimus uobis, ut gaudeatis* in domino gaudio ſpirituali, de quo loquitur Paulus: Gaudete in domino ſemper. Et, Qui gloriatur, in domino glorietur. Vnde & apud Hieremiam dominus ait: De hoc glorietur, qui gloriatur, ſcire & noſſe me. Eſt autem & gaudium inordinatum carnale & ſeculare, quo quis gloriatur in actu illicito, & de re prohibita aut non licita eo modo, quo de ea gaudetur. de quo in Eccleſiaſte fertur: Cor ſtultorum, vbi lætitia. Porro homo naturaliter appetit gaudium: ſed ne gaudeat inordinate, diligentia magna eſt adhibenda. Omnis autem delectatio actui annexa illicito, eſt inordinata. Similiter ſi quis de actu in ſe bono vanam

A B (margin letters)

Ioan.21. *Galat.1.* C *Philip.2.* *1.Cor.1.* *2.Cor.10.* *Hiere.9.* *Eccle.7.*

D concipiat gloriam, in ſeipſo non in domino gloriando, aut de tali actu gaudendo inquantum eſt aut eſſe putatur, ſeu poteſt cauſa ſiue occaſio eſſe propriæ laudis, proprij commodi, ſeu honoris. Denique omne gaudium ordinatum, vtpote actui virtuoſo annexum, dici poteſt ſpiritale, & haberi in domino: quia aut eſt de deo, & in deo, tanquam de immediato obiecto: aut eſt de obiecto creato, ad deum, finaliter relato. Sicque dupliciter gaudemus in deo. Primo, tanquam in obiecto immediato, vt quando in eius contemplatione ſeu dilectione gaudemus. Secundo, tanquam in fine omnis boni actus, & mediato obiecto. Hoc eſt, quando gaudemus in actu virtutis circa creatum obiectum verſante, ſecundum beneplacitum dei, & per relationem ad ipſum: ſicut qui gloriatur eleemoſynam dando, aut caſte & ſobrie ſe habendo, inquantū
E deo hoc placet, ſeu ab ipſo præceptū eſt: Vt ergo ſic gaudeamus in vita præſenti, hæc ſcripſit Ioannes. Hoc eſt, vt virtuoſe viuamus, & virtuoſe viuendo ſpiritaliter iucundemur. Sed quoniam vitæ præſentis gaudium nec plenū eſſe poteſt, neque continuū, imò multis tribulationibus, mœroribus, interpolationibusq; miſcetur & obfuſcatur, idcirco ſubiungitur, *Et gaudium ueſtrum ſit plenum.* id eſt, ad cœleſtem iucunditatem, æternamque gloriam plenarie contentantem & quietantem omnis creatæ mentis deſiderium, pertingatis: iuxta illud
Pſal.15. Pſalmiſtæ: Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Et, Satiabor
Pſal.16. cum apparuerit gloria tua. Sic & Chriſtus fatetur: Petite &
Ioan.16. accipietis, vt gaudium veſtrū ſit plenum. Sed cum omnia ad beatitudinem ſint ordinanda, & beatitudo eſſentialiter ſita
F ſit, nō in gaudio, ſed in actu perfecto cui adiungitur gaudiū (puta in contemplatione, ſicut ait Saluator: Hæc eſt vita æter-
Ioan.15. na, vt cognoſcant te verum deum) cur Chriſtus & eius Apoſtolus hortantur nos ad opera bona, vt plene gaudeamus, & non potius vt beatifice contemplemur, ſeu plene fruamur? Et reſpondendum, quod loquuntur de gaudio pleno ſecundum quod optimam operationem cui vnitur, includit. Sicque loquuntur, quatenus ab inordinatis delectationibus nos auertant, ad bene agendum accendant, atque vt in vitæ præſentis afflictionibus conſolemur, audiendo, quòd ad plenum gaudium perducemur. Præterea cum gaudium ſit diffuſio animi in conceptu boni, & oriatur ex vnione potentiæ cum obiecto cō-

ctо conuenienti, tunc gaudiũ intellectualis creaturæ eſt ple- A
num,dum ſummo bono clare & immediate vnitur,& eo ad li
bitum fruitur,ipſumque ſecure & inamiſſibiliter poſſidet. Et
ita gaudium ciuium ſupernorum eſt plenum, quoniam deum
in ſeipſo clare per ſpeciem cõtemplantur,eo ad libitum per-
fruuntur, ac tute poſſident ipſum. Sicq; eorum capacitas eſt
repleta,auiditas ſatiata,affectio cõtentata,& potentialitas ad
actum reducta, quod totũ in ſanctis animabus poſt reſurre-
ctionem glorificatis reſumptis corporibus, perfecte erit im-
pletum,quãdo non ſolum in eſſentiali,ſed in accidentali quo-
que præmio erunt perfectæ. Idcirco erit in eis tunc omnis po-
tentialitas ad actum perfecte reducta, *Et hæc eſt annunciatio,*
id eſt,prædicatio, *Quã audiuimus ab eo,* puta à Chriſto, *Quo-
niam deus* trinitas,& vnaquæque diuina ac increata perſona B
Lux eſt, lux vtique ſpiritalis,& pulchritudo immenſa. Deus *Ioan.1.*
nanque eſt ipſa ſapientia,ipſa veritas, ipſa puritas ſimpliciſ- *1.Cor.1.*
ſima,ſanctitas infinita. Sapientia autẽ & veritas lux eſt men- *Ioan.14.*
tis:& ſicut ſolus deus eſt eſſentialiter ſapiens,& ipſa ſapiẽtia *Ioan.8.*
ſua:ſic ipſe ſolus ſubſtantialiter lucens eſt,& lux ſua. Deniq;
ſi in corporalibus lux vocatur,quod alia immediate manife-
ſtat atque clarificat:quanto magis deus lux eſt,qui cuncta il-
luminat, & abſcondita manifeſtat? Hinc alio loco ait idem
Ioannes de Chriſto: Erat lux vera, quæ illuminat omnem *Ioan.1.*
hominem venientem in hunc mundum. Hanc autem prædi-
cationẽ Apoſtoli audierunt à Chriſto frequẽter cum ait: Ego
ſum lux mũdi. Et rurſus: Quãdiu in mundo ſum,lux ſum mũ- *Ioan.8.*
di. Deus ergo eſt lux ſupereſſentialis, pura, & infinita,viua, *Ioan.9.*
ſapientialis,munificentiſſima,& ſuperpulcherrima,ideo ſub- C
ditur, *Et tenebræ in eo non ſunt ullæ.* Si per tenebras, erro-
res,& ignorantiæ ac vitia intelligantur, quis neſciat nullas in
deo tenebras eſſe? De quo ait Pſalmiſta: Quoniam rectus do- *Pſal.91.*
minus deus noſter, & non eſt iniquitas in eo. De quo & Iob
trigeſimoquarto, Heliu conteſtatur: Abſit à deo impietas,&
ab omnipotente iniquitas. Imò hoc modo in beatis tenebræ
non ſunt vllæ, niſi quis quandam neſcientiam in eis eſſe af-
firmet,quia non omnia ſciunt quæ deus, cuius ſapientiæ non
eſt numerus loquendo de ſcientia intelligentiæ ſimplicis,qua
deus ſcit penitus infinita, quæ nunquam fuerunt, nec ſunt,
nec erunt. Veruntamen poteſt illud ſubtilius explanari, vt
per

D per tenebras intelligatur quæcunque defectuoſitas ſeu defe-
ctibilitas, aut imperfectio à qua nulla creatura inuenitur im-
Eccle.4. munis. Propter quod in Eccleſiaſte aſſeritur: Vanitas vanita-
tum, & omnia vanitas. In omni etenim creatura eſt dependentia, qua indefinenter dependet à creatore, eiuſque conſeruatione tam inceſſabiliter eget, quod nec ad momentum ſine illius manutenentia queat ſubſiſtere aut durare, ſed protinus redigeretur in nihilum, ſi relinqueretur à deo altiſſimo per momentum. Hæc itaque dependentia eſt defectuoſitas quædam. Eſt item in omni creatura imperfectio aliqua, quia cum ſit finita, vtpote in numero, pondere, & menſura conſtituta, ibi incipit eius imperfectio, vbi finitur eius per-
Sap.1. fectio. Hinc quoque in ea eſt vanitas, id eſt, quædam commutabilitas & defectibilitas, atque diſtantia à vero, pleno & in-
E commutabili eſſe, quod deo eſt proprium. Iuxta hanc expoſitionem deo proprium perhibetur, tenebras in ſe nullas habere. *Si dixerimus quia ſocietatem habemus cum illo,* puta cum deo, *Et in tenebris ambulamus,* id eſt, in peccato quocunque mortali, & ignorantia iuris quod ſcire tenemur, conuerſamur, & ad inferos gradimur, *Mentimur,* qui enim ſocietatem habet cum deo, charitatem habet & gratiam, quibus caret qui in præfatis ambulat tenebris, *Et non facimus ueritatem,* vitæ & diuina præcepta non adimplemus. De qua veritate
Eſa.61. loquitur dominus per Eſaiam: Dabo opus eorum in verita-
1.Timo.6. te. Et Apoſtolus: Diuitibus huius ſeculi præcipe non ſublime ſapere, diuites fieri in operibus bonis, vt apprehendant veram vitam. *Si autem in luce ambulamus,* id eſt, virtuoſe ſa-
F pienterque viuimus, perſeuerando in fide & gratia virtuoſaque vita, *Sicut & ipſe eſt in luce,* id eſt, in ſuiipſius ſuperſplendidiſſ. veritate atq; iuſtitia inuariabiliter manet. Ei etenim competit in luce incommutabiliter eſſe ac permanere, qui in ſe ipſo immobiliter eſt conſiſtens, & in ſeipſo prorſus perfectus exiſtens, non poteſt, imò potius non eget, profice-
Pſal.101. re. De quo ait propheta: Tu autem idem ipſe es. Et Apoſto-
1.Tim.6. lus ad Timotheum conteſtatur: Qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem. Boni vero fideles in luce ambulant, quibus incumbit de virtute in virtutem procedere, in gratiarum donis proficere, meliora & viciniora
Hebr.6. ra ſaluti exquirere. quibus ait Paulus: Vt filij lucis ambula-

te,

te, *Societatem habemus ad inuicem,* id eſt, charitate conne- A
ctimur atque per fidem & charitatem concorditer conuer- *Ephe.5.*
ſamur, in ſacramentis Eccleſiæ,& virtutũ operibus communicamus. Sicque per hæc ſocialiter inuicem viuimus, & deo vniformiter aſſimilamur, ſumusque ciues ciuitatis dei, vtpote militantis Eccleſiæ. Quanuis autem hæc de qualibet diuina intelligi poſſint perſona, tamen hoc loco de perſona patris æterni introducuntur. Nam ſubditur, *Et ſanguis Ieſu Chriſti filii eius, emundat nos ab omni peccato,* id eſt, dominicæ paſſionis fructum conſequimur, ita quod virtus & meritum paſſionis Chriſti operatur in nobis. ¶Siquidem virtute & merito paſſionis Chriſti dantur hominibus chariſmata gratiæ, per ſacramenta eccleſiæ, realiter aut affectualiter. ſeu in voto accepta, per quæ meritum paſſiõis Chriſti ap- B
plicatur hominibus, tanquam per medicinalia vaſa. Vnde
in Apocalip. habetur: Qui dilexit nos,& lauit nos à peccatis *Apoc.1.*
noſtris in ſanguine ſuo. Et in Actibus Iudæis loquitur Paulus: Per Ieſum remiſſio peccatorum vobis annunciatur ab *Act.13.*
omnibus, à quibus non potuiſtis in lege Moſi iuſtificari. Ad Hebræos quoque habetur: Si ſanguis hircorum & vitulorum inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum ſanctum obtulit ſemetipſum immaculatum deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſeruiendum deo viuenti? At vero qualiter fidelibus virtuoſis conueniat ſocietatem habere cum deo, atque conſortes eſſe diuinæ naturæ, diligenter & diffuſe expoſitum eſt in elucidatione, ſecunda Canonicæ bea- C
tiſſimi Petri, ſuper illud: Maxima & precioſa nobis promiſ- *2.Pet.1.*
ſa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ, &c. Nihilominus de hac ipſa materia, quia ſubtilis eſt, ac deuota, nunc aliqua addã. Et quia ex creaturis ad creatoris cognitionem aſcendimus, ſaltem in multis, penſemus quid ad ſocietatem pertineat in rationalibus creaturis, vt ſic clarius innoteſcat, & qualiter cum deo ſocietatem habeat Chriſtianus deuotus. ¶Socij appellantur, qui libenter ſunt ſimul & familiariter colloquũtur, ſeparationis quoq; ſunt impatientes, atq; ad ſpecialem vnionem aſpirant: qui & ſecreta ſua ſibi inuicem pandunt, fidelitatem ſimul conſeruant, de mutua iucundantur præſentia, & in actibus ſuis communicant: quoniam

eadem

D eadem libenter efficiunt, imo ſibi inuicē cooperantur, & mutuo opem impendūt, & vnus proſperitatem cupit alterius. Ita reuera verus & deuotus Chriſtianus libētiſſimè eſt cum deo,
Pſal.72. cum Pſalmiſta proteſtans: Mihi adhærere deo bonum eſt. Et
Pſal.62. item: Adhæſit anima mea poſt te. Et inter deū ac talem Chriſtifidelem eſt familiare aſſiduumque colloquium. Ipſe ſiquidem vbertim affatur deum orando ac meditando ſalubria:
Luc.18. ſciens Chriſtum dixiſſe: Oportet ſemper orare, & nō deficere.
1.Theſ.5. Atque apoſtolum Paulum: Sine intermiſſione orate. Deus quoque alloquitur eum, per diuinos inſtinctus, per illuminationes, & vnctiones internas, per ſacras ſcripturas, & per inſpirationes angelicas. Talis demum Chriſtifidelis ſeparationis à deo eſt impatiens. Mallet nāque totum mūdum amittere &
E occidi, quàm per peccatum à domino ſeparari. Quia incomparabiliter ſuper omnia toto corde diligit deum. Imo dum gratioſam dei præſentiam, dum alloquutionem internam & diuinæ familiaritatis ſigna non experitur, ingemiſcit & animo conſternatur, ne forte deum offenderit & ab ipſo relictus ſit. Idcirco ad vnionem cū deo aſpirat, & ei ſemper viciniùs vniri molitur. Deus quoq; multis modis allicit eum ſibi. Inſuper benigniſſimus deus & deuotus Chriſtifidelis ſecreta ſua
Threno.3. ſibi inuicem manifeſtant. Chriſtianus nāque, iuxta Hieremiæ
1.Ioan.2. oraculum, Effundit ſicut aquam cor ſuum in cōſpectu domi-
Pſal.50. ni dei ſui, & deus per vnctionē ſuam de omnibus edocet eū, ac ſæpe incerta & occulta ſapientiæ ſuæ ei reuelat: cū & Chri-
Ioan.15. ſtus diſcipulis dixerit: Omnia quæcunq; audiui à patre meo,
F nota feci vobis. Talis quoque Chriſtifidelis deo fidelitatem
Roma.8. conſeruat, cum Apoſtolo Paulo exclamans: Quis me ſeparabit à charitate dei? Vitat enim carnales & mūdanas affectiones, & animam ſuam cuſtodit, ne per mortale peccatum proſtituatur diabolo, & eius fiat adultera: ſed cœleſtis ſponſi permaneat ſpōſa ac ſocia. Deus vero eum nequaquam relinquit, niſi prius relinquatur ab eo. Deus item & talis Chriſtifidelis
Prouer.8. de mutua gloriantur præſentia. Siquidem deliciæ dei ſunt, eſ-
Pſal.76. ſe cum talis hominis filio, qui & ipſe delectatur in domino, & renuit cōſolari anima eius, niſi in illo. Inſuper agendo cōmunicant, id eſt, libenter eadem agūt. Quemadmodum enim deus ſeipſum inceſſabiliter intuetur ac diligit, iuſtitiā amat, pietatem exercet, bonitatem ſuam communicat aliis, vniuer-

ſos ad ſalutem hortatur,inimicis beneficia multa largitur: ſic A
talis Chriſtifidelis ſummæ & increatę veritatis cõtemplationi,& infinitæ bonitatis dilectioni libenter intentus eſt, iuſtitiamq; zelatur,pius ac liberalis conſiſtit,dona gratiæ ſibi collata aliis munificenter impartit,omniū cupit ſalutem,aduerſarios diligit,& bona rependit pro malis.Ampliùs,deus & talis Chriſtifidelis ſibi inuicem cooperantur. Nam deus operatur per eum, opem ei impendit, & eū tuetur. Ipſe quoque eſt deo cooperãs dupliciter.Primò in ſeipſo, quia diuinæ inſpirationi acquieſcens iuxta eius viuit directionem. Secundò in aliis,eos ad conſentiendum obediendumque deo exhortans. Propter quod aſſerit Paul. Dei coopatores ſumus. Poſtremo *Philip.2.*
deus huiuſmodi Chriſtifideli cupit veram proſperitatem beatitudinemque perpetuam.Ipſe etiam deum ab omnibus hono B
rari atque glorificari totis optat præcordiis. Ecce quanta eſt dignitas charitatis infuſę,quàm admirabiles excellẽtiſſimoſque effectus cauſat in anima. Nec mirū,cum ipſa ſit ſupernaturalis ſimilitudo increati amoris,videlicet ſpiritusſancti. O quanta eſt rationalis creaturæ iſta nobilitas,habere cum diui na natura conſortium, atque cum proprio creatore ſocietatẽ ſortiri ac poſſidere. Sed heu homo cùm in honore eſſet, non *Pſal.48.*
intellexit,comparatus eſt iumentis inſipientibus,& per ſpiritalia atque carnalia vitia plurimi ſe dæmonibus beſtiiſq; aſſociant & cõformant. Quorum vanitatẽ vilitatem & peruerſitatem vitãtes,ſtudeamus modis pretactis ſocietatem habere cū deo. Qui ſicut in Geneſi legitur,dixit ad Iacob: Ero ſocius *Gene.31.*
itineris tui. Cæterum ne quis incautè præſumat ſe ſocietatem C
habere cum deo,ſubiungitur, *Si dixerimus,quoniã peccatū non habemus,ipſi nos ſeducimus, & ueritas in nobis nõ eſt.* Hoc cõmuniter de venialibus culpis exponitur,ſine quibus præſens vita non agitur,cū in Prouerb.dicatur: Iuſtus ſepties in die cadit. Et iterū Salomon cõteſtatur: Non eſt homo ſuper terram,qui *Prou.24.*
faciat bonum,& non peccet. Vnde & Iacobus ait apoſtolus: In *3. Reg.8.*
multis offendimus omnes. Auguſt. quoq; de venialibus expo- *Iaco.3.*
nit hunc locū. Aliqui vero exponũt de mortali peccato, quia & ſi quis iuſtus exiſtat, tamẽ ſine reuelatione diuina non valet certitudinaliter ſcire ſe eſſe abſq; mortali. Idcirco ſi aſſerat ſe illo carere,peccatum incurrit ſuperbię atque iactantiæ, imo & falſitatis, ſi ſe aſſerat ſcire mortale ſe vitiū non habere.

Sed

D Sed huic expoſitioni cõtrariari videtur, quod loquitur Aug.
Auguſt. Excepta virgine glorioſa, ſi omnes ſancti & ſanctæ eſſent col lecti, & quæreretur an peccatum haberent, quid reſponderẽt, niſi quod ait Ioan. Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, &c. Hoc autem de mortali nõ videtur poſſe intelligi, cũ multi ſanctorum ex reuelatione agnouerint, ſe mortali nõ ſubiacere. Inſuper ſanctus Ioan. apoſtolus per hæc verba intendit inſinuare, quòd omnes habemus peccatũ. Propter quod poſt verba hæc protinus ſubdit, Si cõfiteamur peccata noſtra, &c. Non autem omnes habent mortale peccatum, cum in Eccleſia dei ſemper ſint aliqui virtuoſi. Item ſanctus Ioan. tam generaliter loquitur, ſecundũ ſanctos doctores, vt ſeipſum quoque ſub iſta comprehendat ſententia. Et tamen ipſe ſe nouerat eſſe in charitate. Poſtremo, ſi is qui in charitate eſt dicat
E ſimpliciter abſq; temeraria aſſertione, cũ probabili confidentia, ſe eſſe ſine mortali, non mentitur. Itaque qui dicit ſe eſſe ſine peccato omnimode, fallit ſe, nec veritas eſt in eo, quantũ ad hoc quod id dicit, quãuis quo ad alia multa in eo ſit veritas, quia adhuc poteſt eſſe in vera fide informi, & multa veraciter noſcere. Deinde inducitur contra quotidiana, imo & cõtra vniuerſa peccata remediũ *Si confiteamur peccata noſtra* In nouo enim teſtamento neceſſe eſt, ſi aſſit facultas, confiteri peccata confeſſione ſacramentali ſacerdoti iuriſdictionem habenti. Nec ſufficit contritio aut confeſſio deo facta, niſi cũ deſiderio atq; propoſito ſacramẽtaliter confitendi, ſi poſſibilitas ſuppetat. Porro in lege naturæ & lege ſcripta ſufficiebat
F contritio & cõfeſſio deo facta. Si ergo peccata noſtra rite cõfeſſi fuerimus deo, & eius vicario ſacerdoti *Fidelis & iuſtus eſt* deus *Vt remittat nobis peccata noſtra* id eſt, in hoc ſe oſtendet fidelem & iuſtum, quòd peccatis noſtris ignoſcet. Hoc enim prædixit atque promiſit, quòd cõfitentibus indulgebit. Idcirco ſic faciet, iuxta illud in pſal. Fidelis dominus in om-
Pſal.144. nibus verbis ſuis: Et iuſtũ eſt, vt ſic agat, cum promiſſum aliquo modo cadat in debitum *Et emũdet nos ab omni iniquitate* per ſacramentum pœnitentiæ, quod eſt ſecunda poſt naufragiũ tabula. Omnia enim in cõfeſſione lauantur, nec vnũ mortale dimittitur ſine aliis, ſi aſſint. Nõ enim dimittitur mortale nec ab illo quis emundatur, niſi per charitatis & gratiæ infuſionem, ſine qua nullus ſit deo acceptus. Charitas autem cum

mortali

mortali non pōt ſtare peccato. Ideo dicitur: Larga dei pietas veniam non dimidiabit. Aut nihil, aut totum te lachrymante dabit. Hæc itaque Christus denūciauit dicēdo: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum. ¶ Pœnitentia autem ſacramentalis tres partes habet, quæ ſunt cōtritio cordis, cōfeſſio oris, ſatisfactio operis. Vnuſquiſque ergo coram deo quotidie humiliter ſe accuſet, caſtiget, deſpiciat, opportunoque tempore confiteatur. Et dum quis à proximo ſuo fraterne corripitur, aut à ſuperiori ſuo charitatiue increpatur, nequaquam ægrè ſed gratanter accipiat, & coram deo ſe culpabilem fateatur, vt miſericordiam conſequatur. Iuxta illud in pſalmo: Dixi, cōfitebor aduerſum me iniuſtitiā meam domino, & tu remiſiſti iniquitatē peccati mei. Propter quod in Prouerbiis aſſeritur: Qui abſcōdit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autē confeſſus fuerit & reliquerit ea, miſericordiā conſequetur. Hinc ſanctus Iob, Vias meas in cōſpectu eius arguā, & ipſe erit ſaluator meus. Denique quàm periculoſum, ſuperbū, & ſtultū ſit ſe indebite excuſare, cōſtat ex eo quod ſubditur. *Si dixerimus quoniam non peccauimus, mendacem facimus eū* id eſt, contradicimus deo, qui in ſcripturis teſtatur oppoſitum: & ſic quantum in nobis eſt, facimus deum in verbis ſuis mendoſum. Vnde cū propheta dixiſſet: Dixi cōfitebor aduerſum me iniuſtitiā meā domino: addidit, Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Et in Iob habetur: Si voluerit homo cum deo contendere, non poterit reſpondere vnum pro mille. Eſaïas quoque inducit, Facti ſumus vt immundi omnes nos, quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. Et rurſus: Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit. Itemque, Dominus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum. Ergo omnes peccato ſumus obnoxij. Quod etiam Eſdras in ſua oratione & confeſſione teſtatur. ¶ Quidam vero allegant ad iſtud Iob, Quid eſt homo vt immaculatus ſit, & iuſtus appareat natus de muliere? Vbi antiqua tranſlatio habet, Nemo mundus à ſorde, neque infans cuius eſt vnius diei vita ſuper terram. Sed hanc allegationē reprobat quidam, eo quòd verbū illud non eſt verbum dei, nec verbum beati Iob: ſed Elephat Themanitis qui falſam concluſionem intendit. Idcirco verbum eius nō videtur deo attribuendum. Cui obiectioni multa obiici

A Diſtichon. Matth. 4. Pſal. 13. Prou. 28. B Iob. 12. Eſa. 31. Iob. 15. Iob. 9. Eſa. 64. C Eſa. 53.

D ta obiici poſſunt. Primò, quoniam ſancti doctores, Auguſtinus, Gregorius, & alij verba iſta tanquam authentica &
Ambroſius diuina allegant. Secũdo, quoniam teſte Ambroſio, Omne verum à quocunque proferatur à deo eſt, & deo attribuendũ eſt. Tertiò, quoniã Heliu Bruzites etiam falſam contra Iob concluſionẽ intẽdebat, nihilominus deus verba ipſius Heliu ſen-
Iob.38. tentioſa eſſe teſtabatur, dicẽdo: Quis eſt iſte qui inuoluit ſen-
Philip.3. tentias ſermonibus imperitis? Simili ratione, in quibus deus ſeu ſcriptura aliorum trium cum Iob diſputantium verba nõ reprobat, ea intelligitur approbaſſe. Quartò, quoniam de philoſophis ait apoſtolus Paulus: Deus illis reuelauit. Non minus ergo & Elephat ſuo modo eſt reuelatum à deo, quicquid veraciter protulit. Itaque ſi dixerimus, quia nõ peccauimus,
E mendacem facimus deum *Et uerbum eius non eſt in nobis* id eſt, ſacram ſcripturã non verè intelligimus, nec ſermo dei effectum ſalubrem ſortitur in nobis, nec increatum dei verbũ
1.Pet.5. per charitatem & gratiã corda noſtra inhabitat. Neceſſe eſt ergo vt ſemper nos humiliemus, accuſemus, diſcutiamus, & emendemus. Si tamẽ alicui culpa notabilis obiiciatur, de qua ſibi conſcius non eſt, poteſt ſe humiliter excuſare, præſertim
Iob.27. ne alij ſcandalizentur in eo, Sed prærinductis obiici poteſt illud beati Iob, Neque reprehendit me cor meum in omni vita mea. Et quod in fine ſecundi paralipomenon in oratione Manaſſes habetur: Tu domine non poſuiſti pœnitentiam iuſtis, Abraham, Iſaac, & Iacob, his qui tibi non peccauerunt. Denique aliqui ita perfecti ſunt, vt euolent, id eſt, à corpore
F ſine pœna poſt hãc vitã ſequente beatitudinẽ intrẽt. Ad quod
Iob.14. reſpondendum, quod ſanctus Iob non intendit ſe à venialibus
Iob.7. penitus excuſare, cum ipſemet deo loquatur, Signaſti quaſi
Iob.14. in ſacculo delicta mea. Et rurſus, Peccaui. Itemque, Tu quidem greſſus meos dinumeraſti, ſed parce peccatis meis. Item dicendum ad verba illa Manaſſes, quòd ſcilicet, non intendit patriarchas à venialibus immunes aſſerere. Ad vltimum reſpondetur, quòd licet viri ſancti quotidie venialiter peccent, tamen pro eiſdem quotidie ſatisfaciunt, & cum hoc in virtutibus valde creſcũt, in omni puritate & perfectione miro modo proficiunt: ita quòd non ſolum non deſinunt eſſe ſancti, ſed & ſanctiores redduntur, atque ad horulam poſſunt omni culpa carere.

¶Expo-

¶Expoſitio II. Cap. *Filioli mei.* ARTICV. II. A

QVanuis in vita hac fragili ſine quotidianis & venialibus culpis eſſe nõ valeamus, ſaltem per tempus notabile: nihilominus diligentiã omnem adhibere debemus, vt auxiliante domino peccata mortalia ac venialia, quantum fragilitati noſtræ poſſibile eſt, euitemus. Nam etſi venialia omnia vitare nequimus, tamen ſingularia poſſumus. Idcirco ſanctus Ioannes nunc ait, *Filioli hæc ſcribo uobis, ut non peccetis* id eſt, peccata cum diligentia omni vitetis. Nam, vt aſſerit Eſaias propheta: *Epiſtola.* Hic eſt omnis fructus, vt auferatur peccatũ. Porrò quod ait, *Eſa. 27.* filioli, non ex ſuiipſius magnificatione, & diſcipulorum paruipenſione, ſed ex charitatis magnitudine, atque dulciſſima affectione proceſſit. Ob quã cauſam etiam nos interdum diminutiuis nominibus vtimur. B ¶Hoc quoque ſciẽdum, quòd non peccare non ſolum dicit ceſſationem ab actu illicito ſeu culpabili omiſſione, ſed etiam exequutionem operum debitorum ſeu obſeruantiam præceptorũ, quæ ſine peccato omitti non valent. Quid ergo eſt dicere, hæc ſcribo vobis vt non peccetis, niſi hæc ſcribo vobis, vt virtuoſe viuatis? Quatenus nec omittenda committatis, nec committenda omittatis. Hoc eſt, quod ait Pſalm. Declina à malo, & fac bonum. Declinare *Pſal. 36.* quippe à malo, eſt omittenda ſeu illicita non committere: & facere bonũ, eſt committenda non omittere *Sed & ſi quis peccauerit* non tamen deſperet *Aduocatum habemus* id eſt, patronum & oratorem *Apud patrem* id eſt, æterni patris perſonam. Vel apud patrem, id eſt, deum trinitatem ſeu deum vnum ac trinum: cui quotidie dicimus: Pater noſter qui es in C cœlis. *Matth. 6.* Chriſtus, ſecundum quòd homo, aduocatus & orator noſter eſt etiam apud ſemetipſum, inquantum eſt deus. Quoniam tota ſuperbenedicta trinitas, cuius indiuiſa ſunt opera, eſt vnus deus qui inuocatur, qui exaudit, indulget, confortat, & ſaluat *Ieſum Chriſtum iuſtum* qui ſecundum vtranque naturã ſuam iuſtus eſt. Quia vt deus, eſſentialiter iuſtus eſt: ſecundum aſſumptam quoque humanitatem, antonomatice iuſtus vocatur: De quo apud Eſa. fertur: Peccatum nõ fecit, nec *Eſa. 53.* inuentus eſt dolus in ore eius. Imo tãta fuit in eo iuſtitia, quòd natura creata maioris iuſtitiæ non eſt capax *Et ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris* ſecundum Bedam, Chriſtus, qui per

 huma-

D humanitatem aduocatus noſter eſt interpellans patrem pro nobis, ipſe ſecũdum diuinitatem propitiator eſt peccatorum noſtrorum, quia propitiatur ſeu ignoſcit nobis cum patre. Et hoc dicit Beda Auguſtinum ſequendo, qui vtitur litera iſta, Ipſe eſt propitiator peccatorum noſtrorum. ¶ Sed quoniam textus noſter habet, ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non poteſt de Chriſto exponi ſecũdum diuinitatis naturam; ſed ſecundum naturam humanam, ſecundum quam eſt propitiatio pro peccatis noſtris, in quantum obtulit ſemetipſum pro noſtra expiatione, & genus humanum deo reconciliauit ſuæ paſſionis virtute ac merito iuxta illud Eſaiæ: Cuius liuore ſanati ſumus. Eſt itaque propitiatio pro peccatis noſtris, id eſt, cauſa remiſſionis vitiorum noſtrorum. Cauſa vti-

E que meritoria & inſtrumentalis, inquãtum homo redemptor, dei ac hominum mediator. Iuxta quem ſenſum loquitur Pau-

1. Timo.2. lus ad Corinth. Chriſtus factus eſt nobis à deo ſapientia, &

1. Cor.1. iuſtitia, ſanctificatio, & redemptio. Alibi quoque: Deus erat

2. Corin.5. in Chriſto mundum reconcilians ſibi: inquantum videlicet per Chriſtum hominẽ fecit hanc reconciliationem *Non pro noſtris autem tantum* id eſt, non ſolum Chriſtus propitiatio eſt pro peccatis eorum, quibus hæc primò ſcripſit ſanctus Ioannes, *Sed & pro totius mundi* peccatis, id eſt, pro culpis totius Eccleſiæ, toto orbe terrarum diffuſæ. Imò pro vitiis vniuerſi generis humani ſufficienter, quamuis pro ſolis electis efficienter. Humanitas etenim Chriſti ex counita ſibi deitate habuit idoneitatem ſatisfaciẽdi quodammodo infinitam.

F Ex eminẽtia quoq; virtutũ quas habuit, ineffabilẽ habuit efficaciã promerẽdi ac recõciliãdi. ¶ Circa verbũ illud pręhabitũ, Ieſum Chriſtũ iuſtũ, ait quidã. Quaſi diceret, nõ interpellat pro quibuſcũq; peccatoribus, ſed ſolũ pro verè pœnitentibus, quod ſtare non põt: quia pro cũctis electis, quãuis adhuc vitioſis, & nõdũ pœnitẽtibus Chriſtus vt homo veraciter interpellat. Et tales merito Chriſti, ſuę interpellationis virtute, & efficacia cõuerſionis gratiã cõſequũtur. Albertus etiã dicit hîc, ꝙ filius dei eſt aduocatus noſter interpellãdo pro perfectorũ cõſeruatione, & pro effundentiũ recõciliatione. ¶ Aliqui quoq; affirmãt, ꝙ Chriſtus orat pro nobis miſeratiõe, nõ

Hebr.7. voce: cũ tamẽ ſcriptum ſit: Chriſtus ſempiternũ habet ſacerdotium. Vnde & ſaluare poteſt in perpetuũ, accedens per ſemetipſum

metipſum ad deum,ſemper ad interpellãdum pro nobis. Ve- A
re igitur interpellat pro nobis, ſiue hoc facere aſſeratur vo-
ce mentali duntaxat,ſiue etiam voce oris. ¶Denique Chri-
ſtus electorum ſalutem deſiderat etiam pre omnibus ſanctis.
Oratio autem eſt deſiderij expreſſio, & voluntatis interpres,
ac nuncius. Vere igitur orat & pro eis. Præſertim cum teſte
Bernardo: Sicut mater oſtendit filio pectus & vbera, ſic filius *Bernard.*
patri latus & vulnera. Hinc etiam ad Roman. habetur, quòd *Roma.8.*
Chriſtus interpellat pro nobis. Cum ergo tot beneficia no-
bis largitus ſit Chriſtus, propter quod omnes Chriſtiani glo
riantur ſe Chriſtum cognoſcere, conſequenter oſtẽdit ſanctus
Apoſto. quis vere atque ſalubriter eum agnoſcat. Nam ſubdi-
tur. *Et in hoc ſcimus quoniam eum cognoſcimus* Vel, vt aliqui
textus habent, cognouimus eum *Si mandata eius obſeruamus.* B
Duplex eſt cognitio dei, vna informis & nuda ſeu ſpeculati-
ua duntaxat, quæ nec charitati, nec virtuoſæ cõuerſationi cõ
iuncta eſt. Et ita iniqui deum cognoſcũt. Quemadmodum ad
Roma. de talibus dicitur: Cum cognouiſſent deum, non ſicut *Roma.1.*
deum glorificauerunt: ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis.
Alia eſt cognitio dei formata ſeu effectiua approbatiuaq; bo
ni, vtpote charitate ornata, de qua nũc fatur Ioan. Et hæc dei
cognitio actus eſt doni ſapientiæ. De qua ſapiens ait: In ma- *Sapien.1.*
liuolam animam non intrabit ſapientia. Talis ergo cognitio
malis non ineſt, cùm apud Michæam ſcriptum ſit: Nunquid *Mich.3.*
veſtrum eſt ſcire iudicium qui odio habetis bonum? ¶ Sed
cum iſta cognitio dei & charitas ſint connexa, videtur quòd
aliquis ſcire poſſit ſe eſſe in charitate, quemadmodum ſci- C
re poteſt ſe deum cognoſcere iſta cognitione. Quoniam ſci-
re poteſt ſe dei præcepta ſeruare: ſicut in Euangelio ado-
leſcens loquitur ſaluatori: Hæc omnia obſeruaui à iuuen- *Matth.19.*
tute mea. Ad hoc quidam reſpondent, quòd beatus Ioan-
nes hic loquitur de ſcientia probabilis coniecturæ, non de
ſcientia certitudinis abſolutæ. ¶Poteſt autem & aliter re-
ſponderi. Solent enim doctores quæſtionem mouere, An ho-
mo poſſit præcepta decalogi ex naturalibus ſuis implere, vi-
delicet abſque auxilio gratiæ gratificantis. Et videtur quòd
imò, quia præcepta decalogi ſunt de naturalis dictamine ra-
tionis, ergo per naturalem rationem poſſunt obſeruari. Op-
poſitum videtur ex eo quòd dominus loquitur, Si vis intrare *Ibidem.*

D ad vitam,ſerua mandata. Ergo mandatorum obſeruantia ſufficit ad ſalutem. Si ergo ex naturalibus queunt viribus obſeruari mandata, cõſequens erit vt abſque ſupernaturalibus donis gratiæ ac virtutum poſſit quis adipiſci ſalutem, quod eſt hæreſis condemnati, ſacrilegi, & præſumptuoſi Pelagij. Ad hoc communiter reſpondetur, quòd præcepta decalogi quãtum ad ſubſtantiam facti ſeu operis, poſſunt ex naturalibus viribus adimpleri, non autem quantum ad intentionem legiſlatoris, id eſt, non eo modo, quo deus ſummus præceptor ac legiſlator iuſſit ea adimpleri, & eorum obſeruationem requirit. Intentio etenim dei præcipientis fuit & eſt, vt præcepta decalogi impleãtur ex vera & ſpiritali dilectione, ad dei honorem, & propter æternam ſalutem: cum nihil ſit meritorium
E niſi taliter fiat, certumque eſt ea ita non poſſe abſque charitate & gratia adimpleri. Idcirco dicendum, quòd ex præinductis ſancti Ioannis verbis probari non poteſt, ſcire nos poſſe abſque reuelatione, quòd ſimus in charitate, cum ſine reuelatione ſcire non valemus, quòd dei ſeruemus præcepta, eo modo quo deus ea iuſſit ſeruari *Qui dicit ſe noſſe deum* cognitione formata, vt tactum eſt *Et mandata eius non cuſtodit* memoria & effectu, iuxta illud: Memores ſunt mandatorum ipſius, ad faciendum ea.
Pſal. 104. *Mendax eſt*, hoc ipſum dicendo, & non eſt in eo veritas vitæ, ſed vanitas atque mendacium veritati vitæ contrarium *Et ueritas in eo non eſt* id eſt, quantum ad hoc quod ſic loquitur mentitur, nec increata veritas
F (quæ deus eſt) per gratiam eum inhabitat. Quanuis in eo ſit veritas entis, ſeu naturæ, veritas quoque ſententiarum ac propoſitionum, quantum ad alia multa, quæ vere poteſt cognoſcere, quanuis in iſto ſit mendax. De hac dei formata notitia ipſe ait in Pſalmo: Protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.
Pſal. 88. *Qui autem ſeruat uerbum eius* id eſt, verba dei cuſtodit & implet, credendo & operando, quæ præcipit deus credi ac fieri, per ſe & ſuos vicarios, *Vere, in hoc charitas dei perfecta eſt* id eſt, talis deum perfectè ac ſpiritaliter diligit. ¶ Ex quo ſequi videtur, quod quicunque implet præcepta, perfectam habeat charitatem. Ergo ſuperfluum eſt Euangelica obſeruare conſilia, quatenus per eorum obſeruantiam ad charitatem pertingatur perfectam. Et reſpon-
Deute. 6. dendum, quòd deum perfectè diligere, eſt cum toto corde

amare:

amare: ad quod omnes tenentur ſecundum aliquem gradum. A
Idcirco ſecundum aliquem gradum, quicunque ſeruat præcepta, perfecte diligit deum. *Matt. 22.* ¶ Sed aduertendum, quod charitas dei perhibetur perfecta dupliciter. Vno modo ex parte obiecti, vtpote dei, & ſic perfectam habet charitatem, qui tantum diligit deum, quantum ex propria bonitate eſt amabilis. Sicque ſolus deus perfecte ſe diligit, & vnaquæque increata diuina perſona perfectam ſeu infinitam habet charitatem ad aliam, & etiam ad ſeipſam. Et ita vniuerſæ mentis creatæ charitas diſtat in infinitum à perfectione charitatis dei, cuius amabilitas eſt prorſus immenſa. Secundò, charitas appellatur perfecta ex parte ſubiecti, ſcilicet diligentis. ¶ Et huius perfectionis triplex eſt gradus. Primus, dum quis tantũ diligit deum, quantum tenetur. Et ſic quicunque ſeruat B
præcepta, perfectã habet ad deum dilectionem, quia prę vniuerſis & ſingulis, ſeu ſuper omnia incõparabiliter diligit eũ, ſaltem appreciatiuè quãuis non intenſiuè. Si enim infuſa dilectione diligit deum, oportet vt plus diligat eum, quàm totum mundum. Propter quod aſſerit Auguſtinus, quod charitas minima, eſt maior, quàm cupiditas maxima. *Auguſt.* Secũdus gradus perfectionis charitatis eſt, dum in tantum diligitur deus, quod etiam illa quæ ſolent dilectionem dei minuere, relinquuntur, vt in charitate proficiatur. Sicque euangelica conſilia obſeruantes dicuntur in charitate perfecti, quanquam ex ſpeciali auxilio gratiæ aliqui non obſeruantes conſilia illa poſſint perfectiores eſſe in charitate, quam eadem obſeruantes. Tertius gradus eſt, dum quis totis præcordiis, ſecundum C
extremum virium ſuarum poſſe, actualiter & indefinẽter fertur in deum. Et ita beati in patria charitatem habent perfectam. Veruntamen gradus charitatis aliter poſſint diſtingui ſecũdum tres ſtatus, vtpote incipientium, proficientium, perfectorum vt infrà forſan dicetur *In hoc ſcimus quoniam in ipſo ſumus* quibus verbis in aliquibus libris additur, Si in ipſo perfecti fuerimus: quod tamen (vt dicitur) nõ eſt de textu. Veruntamen Auguſtinus vtitur litera verbum hoc continente. Sed ſiue ſit de textu ſiue nõ eſt, tamen quaſi expoſitio eius, quod ait, In hoc ſcimus quoniam in ipſo ſumus. Iam quippe præmiſit, Qui ſeruat verbum eius, verè in hoc charitas dei perfecta eſt. Protinuſque ſubiunxit, Et in hoc ſcimus, id eſt,

D ſi charitas dei in nobis perfecta eſt, quod non eſt aliud quàm ſi in ipſo ſcilicet deo perfecti fuerimus: per hoc cognoſcimus quod in deo ſumus, quia per charitatẽ in deo eſſe aſſerimur, prout infrà habetur: Qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. Sed ex iſto rurſus ſequi videtur, quòd habens charitatem præfato modo perfectam ſciat ſe eſſe in deo, & per conſequens in charitate. Ad quod communiter reſpondetur, quod ſanctus Ioannes nunc loquitur de ſcientia veriſimilis atque probabilis coniecturæ, ſeu probabilitatis præcipuæ. ¶ Inſuper contemplandum, quod creatura multipliciter dicitur eſſe in deo. Primò, ſicut in cauſa prima efficiente. Secundò, ſicut in cauſa exemplari ac ideali. Tertiò, ſicut in cauſa finali. Propter quod loquitur Paul. Apoſtol. Ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Quartò, ſicut in cauſa cõſeruante, quemadmodũ in libro Sapiẽ. legitur: Quomodo poſſet aliquid permanere, niſi tu domine voluiſſes: aut quod à te vocatum non eſſet, conſeruaretur? Quintò, ſicut in obiectu fidei, ſpei, & charitatis, ſeu contemplationis & dilectionis. Sicque boni fideles in deo ſunt, quia ad ipſum ſunt mente conuerſi, & ei inhęrent. Impij verò ab ipſo auerſi ſunt. Vnde iuxta hũc modum extra ipſum, & longè ab eo eſſe dicuntur. Propter quod in Prouerb. fertur: Longè eſt dominus ab impiis. Conſequenter docet apoſto. quid ad omnem pertineat Chriſtianum *Qui ſe dicit in Chriſto manere* id eſt, Chriſtianum exiſtere, & Chriſto per fidem adhærere *Debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare* id eſt, Chriſti veſtigia ſequi, eius virtutes ſectari, eius legem implere. Alioqui inaniter à Chriſto nomen ſortitur, atque ad grauiorem ſuam damnationem Chriſtianus vocatur. Hinc ipſe Saluator ait: Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur. Et alibi: Quid vocatis me domine, domine, & non facitis quæ dico? Itemque: Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Itaq; qui ſe dicit in Chriſto manere, qui gloriatur Chriſtianum ſe eſſe diſcat à Chriſto, quoniam mitis eſt & humilis corde: Chriſti charitatem ſectetur, vt aduerſarios etiam amet, & pro ipſis cordialiter deprecetur, iniurias & aduerſa æquanimiter ferat, corpus ſuum caſtiget, carnem ſuam cum vitiis & concupiſcentiis crucifigat. Cum Chriſtus teſtetur: Qui non baiulat crucem ſuam & venit poſt me, non eſt me dignus.

[Margin: E; Roma. 11.; Sapien. 11; Prou. 15.; F; Ioan. 13.; Matth. 7.; Lucæ. 6.; Ioan. 13.; Matth. 11.]

Opera quoq; miſericordiæ,tam corporalia quàm ſpiritualia, A Mat.5.
totis exercet viribus, in patientia ſua poſſideat animã ſuam. Galat.5.
Et per arctam incedens viam ſalutis, dei & Eccleſiæ ſeruans Luc.14.
præcepta, perſeueret vſq; in finem. *Chariſſimi non mandatum* Matt.7.
nouum ſcribo uobis non eſt hoc intelligendum, quaſi in Euan- Matt.20.
gelica lege non ſint à Chriſto & ab eius apoſtolis aliqua no- Mat.3.
ua præcepta fidelibus tradita: cum præcepta de ſuſceptione Mar.8.
baptiſmi,& de facienda confeſſione, ac communione ſacra, Ioan.6.
de multis quoque feſtis ieiuniiſque ſeruandis, ſint à Chriſto ſeu eius diſcipulis nouiter inſtituta. Sed ſanctus Ioannes iam loquitur de principali præcepto,in quo cætera virtualiter cõtinentur,& ad quod finaliter ordinantur, vtpote de præcepto charitatis.Ideo ſubditur, *Sed mandatum uetus, quod habuiſtis ab initio* id eſt,ab exordio quo Chriſtiani eſtis effecti.Chri- B
ſtus enim iuſſit: Diliges dominum deum tuum ex toto corde Matth.6.
tuo,& proximum tuum ſicut teipſum. In his duobus præce- Matt.22.
ptis tota lex pendet & prophetæ. Præceptum autem dilectionis proximi, certũ eſt ordinari ad dilectionẽ dei. Iſtud quoque mandatum geminæ charitatis,eſt de naturalis dictamine rationis: & ita fuit à principio generis humani naturaliter cordibus inſitum. Fuit etiam in lege ſcripta renouatũ, vtpote in Deuteronomio,vbi legitur: Diliges dominum deum tuũ Deut.6.
ex toto corde tuo, &c. Naturalis quoque dictat ratio, vt ho- Eccli.13.
mo proximum diligat:cum ſimilitudo ſit cauſa amoris: & omne animal diligat ſimile ſibi. *Mandatum uetus eſt, uerbum quod audiſtis* id eſt, antiquum præceptum charitatis eſt verbum quod euãgelizauimus vobis. Quia hoc verbum,diliges C
dominum deum,&c. prædicauimus vobis primo ac maxime obſeruandum. *Iterum mandatum nouum ſcribo uobis,* Videtur in verbis his contradictio eſſe. Siquidem iam præmiſit, nõ mandatum nouum ſcribo vobis:nunc vero mãdatum(inquit) nouum ſcribo vobis. Reſpondetur,quòd idem mandatum eſt vetus propter cauſam præhabitam: & nouum, quia in lege Euangelica renouatum & clarius explanatum, ſpiritaliſque innouationis introductiuum.De qua etiam ad Epheſios præcipitur:Renouamini ſpiritu mentis veſtræ,& induite nouum Epheſ.4.
hominem qui ſecundum deum creatus eſt. Hinc loquitur & Chriſtus: Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, Ioan.13.
ſicut dilexi vos. Exponit quoque Chriſtus præceptum iſtud

Mat.5. D apud Matthæum dicẽdo: Audiſtis,quia dictum eſt antiquis, Diliges amicum tuum,& odio habebis inimicum tuum: Ego autẽ dico vobis: Diligite inimicos veſtros,&c.Itaq; mandatum nouum ſcribo vobis. *Quod uerum eſt* id eſt, vere iuſtum veraciterque impletum eſt. *Et in ipſo* Chriſto, qui præceptũ charitatis perfectiſſimè adimpleuit, quemadmodum proteſtatur:Maiorem hac dilectionem nemo habet,vt animam ſuã
Ioan.15.
Ioan.14. ponat quis pro amicis ſuis. Et rurſus: Sicut mandatum dedit mihi pater,ſic facio. *Et in uobis* id eſt, vos quoq; præceptum hoc charitatis veraciter adimpleuiſtis, deum totis amando præcordiis,& proximos vt voſipſos. Vel quod ait,quod verũ eſt & in ipſo & in vobis,refertur ad illud quod præmiſit,man datum nouum: vt ſit ſenſus, Mandatum hoc nouum eſt verè,
E tam in Chriſto,quàm in vobis. Quoniam Chriſtus illud inaudita & incomparabili nouitate, ac recentiſſimo modo impleuit,tam ex dei patris ardẽtiſſima dilectione,quàm ex hũmani generis admirabili atque pręferuida charitate,amariſſimam mortem ferendo,non ſolummodo pro amicis,imò etiã
Rom.4. pro inimicis.Iuxta illud ad Rom.Commendat autem charitatem ſuam in nobis deus,quoniam cum adhuc inimici eſſemus,Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Vos quoque inſolita & noua perfectione impleſtis idem præceptum, multa pro deo & fide catholica ſuſtinendo: aut etiam Euangelica obſeruando conſilia ex charitate,deſiderio obtinendi charitatem per-
F fectam.Sicq; impleſtis illud: Ambulate in dilectione,ſicut &
Ephes.5. Chriſtus dilexit nos.Hinc ſubditur, *Quoniam tenebræ tranſ-*
Ibidem. *ierunt* id eſt, infidelitatis ignorantia & vitiorum caligo in vobis multiſq; aliis ſunt extinctę.Quemadmodũ quibuſdã ſcripſit Paulus:Fuiſtis aliquando tenebræ,nunc autem lux in domino. *Et uerum lumen iam lucet* id eſt, Chriſtus, qui ſecundum diuinitatem ſuã eſſentialiter lux eſt & veritas ipſa.Iuxta
Ioan.1. illud Ioannis:Erat lux vera.Chriſtus inquam in mentibus veſtris nunc fulget, corda veſtra illuminat, & per apoſtolorum ac aliorum diſcipulorum prædicationem,homines hinc inde innumerabiles docet,cõuertit,illuſtrat. Iuxta illud Actuum:
Act.17. Tempora prioris ignorantiæ deſpiciens deus, nunc annunciat hominibus, vt vbique pœnitentiam agant. Vnde per E-
Esa.42. ſaiam pater loquitur Chriſto: Dedi te in fœdus populi in lucem gentium,vt aperires oculos cæcorum.Et rurſus ab Eſaia

prædictũ

prædictum eſt: Populus qui ſedebat in tenebris vidit lucem magnam. Atque in Pſal. Exortum eſt in tenebris lumẽ rectis. Vel ſic, tenebræ tranſierunt, id eſt, obſcuritas figurarũ veteris teſtamenti, vmbra legis, innolutio prophetaliũ viſionũ finem nunc acceperunt. Et verũ lumen iam lucet, id eſt, Euangelica veritas publicè iam prædicatur, in qua omnia illa exponuntur, & eſſe impleta docentur. Propter quod fertur in Ioanne: Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Paulus quoq; Apoſtolus ad Romanos: Nox (inquit) præceſſit, dies autem appropinquauit. Hinc Chriſtus in cruce morti iam proximus dixit: Conſummatum eſt. Cumq; inclinato capite ſpiritum tradidiſſet, velum templi ſciſſum eſt. Ideo rurſus vas ait electionis: Quandiu legitur Moſes, velum ſuper cor eorum poſitum eſt (id eſt, obſcuritas ſeu occultatio veritatis in mentibus perfidorum manet Iudæorum) quod nõ euacuatur, quia in Chriſto reuelatur, id eſt, elucidatur. *Qui ſe dicit in luce eſſe* id eſt, in ſplendore gratiæ gratumfacientis conſiſtere, in fide formata & veritate euangelicæ legis manere ac viuere. *Et fratrem ſuum* id eſt, proximum quemcunq;, ſiue amicum ſiue inimicum. *Odit, in tenebris eſt uſque adhuc.* eſt enim in falſitatis caligine, quia mentitur & errat circa notitiam veritatis, ac mortali ſubiacet culpæ: cum odiũ ſit mortale peccatum. Propter quod cum charitate & gratia ſtare nõ poteſt. Idcirco qui vnum hominem odit, nec deum neque ſeipſum, nec aliquem alium, veraciter diligit. Sed impletur in eo quod ſcriptum eſt: Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam. *Qui diligit fratrem ſuum* id eſt, proximũ ſpiritali charitatis affectu, *In lumine manet* id eſt, in Chriſto ac gratia eius: ſecundum quòd ipſe monet: Dum lucem habetis: credite in lucem, vt filij lucis ſitis. *Et ſcandalum in eo non eſt* id eſt, nec alios ſcandalizat, quãtum ad hoc quod diligit, luminiq; inhæret: cum ſcãdalum ſit, dictum aut factum minus rectum alteri præbens occaſionem ruinæ. Nec ſcandalizatur ab aliis ſecundum quòd talis, ſed cõſtans manet in rectitudine & virtute, eſtq; ſolicitus ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis: & impletur in eo illud Pſalmographi: Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum. Hinc aſſerit Paulus ad Romanos. Si propter cibum frater tuus contriſtatur, iam non ſecundum charitatem ambulas. Veruntamen

Margin: A — *Eſa.9.* — *Pſal.111.* — *Ioan.1.* — *Rom.13.* — *Ioan.19.* — *Matt.27.* — *2.Cor.3.* — B — *Pſal.10.* — C — *Ioan.11.* — *Epheſ.1.* — *Pſal.118.* — *Rom.14.*

D non eſt ſic intelligẽdum, quòd omnis homo in charitate exiſtens ſit tantæ perfectionis, vt nec actiuum nec paſſiuum ſcandalum in eo habeat locum, aut quòd omnis in quo ſcãdalum eſt careat charitate, niſi agatur de ſcãdalo illo quod eſt mortale peccatum: ſed ideo dicta ſunt hæc, vt ſciamus quid competat homini, inquantum charitati virtutibusque adhæret: quid item, inquantum inde deficit, aut aliqualiter elongatur, quia ſecundum hoc ſcandalizat & ſcandalizatur. Quocirca tangendum, quia vt in ſecunda ſecundæ Thomás declarat: Scãdalum paſſiuum interdum eſt veniale peccatum, vt dum quis ex alterius dicto vel facto ad venialis peccati motũ impingitur. Quandoq; mortale, vt ſi inde ad culpam ruat mortalem. Similiter ſcandalum actiuum per accidens eſt veniale

E peccatum, quandó quis actum venialis peccati, vel qui ſolum habet ſpeciem mali, committit. Quandoque vero eſt mortale peccatum, vel quia mortale peccatum committit, aut quoniã proximi ſalutem contemnit, nolẽs propter eã omittere quod complacet ſibi, & ſine periculo poteſt dimittere. Porro ſcandalum actiuum per ſe ex intenſione agentis tunc extat mortale, quando quis alium ad peccãdum mortaliter conatur inducere. Si vero ad veniale velit inducere, erit veniale peccatum. *Qui autem odit fratrem ſuum*, iuxta ſenſum præhabitũ, *In tenebris eſt*. omne enim peccatum eſt tenebræ, ſimiliter omnis error & ignorantia: cum ſint receſſus à lumine ſapiẽtię ac puritate virtutum. ¶ Deniq; in ſcripturis per tenebras de-

F ſignantur interdum errores & vitia, ſicut hoc loco & ſecũda

2.Cor.6. ad Corinth. Quæ eſt ſocietas luci ad tenebras? Atq; in Pſal.

Pſal.34. Fiat via illorum tenebræ & lubricum. Interdum per tenebras ſignificatur temporalis aduerſitas, ſeu corporalis afflictio, ſeu quæuis tribulatio magna. Vt cum Eſaias loquitur de ſeipſo:

Eſa.21. Tenebræ obſtupefecerunt me. Et Sophonias: Dies iræ dies

Sopho.1. illa, dies tenebrarum & caliginis. Quandoq; homines vitioſi,

Ioan.1. ſicut in Ioanne: Tenebræ eam non comprehenderunt. Et ad

Ephеſ.6. Epheſ. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus rectores mundi tenebrarum harũ. Aliquãdo dæmones. Et ſic accipi poteſt illud Matthæi vbi ait Salua

Matt.26. tor: Hæc eſt hora veſtra & poteſtas tenebrarum. Nonnunquã

Matt.22. infernus, vt cum de impiis dicitur: Proiicientur in tenebras exteriores. Interdum tenebræ accipiuntur in bono, puta pro ſuperabũ-

ſuperabundanti & inuiſibili abundantia lucis diuinæ. Iuxta illud Pſal. Poſuit tenebras latibulum ſuum. Moſes quoque in Exodo legitur intraſſe caliginem, in qua erat deus. Similiter ſecundo Paralipo. loquutus eſt Salomon: Dominus dixit, vt habitaret in caligine. Frequentius autem tenebræ accipiūtur in malo, videlicet pro erroribus & peccatis. De quibus ſubiūgitur. *Et in tenebris ambulat* id eſt, vitioſe viuit, & per errores ac vitia pergit ad inferni ſupplicia. Nec tamen rite aduertit hoc ipſum, ſecundum quod ſubditur. *Et neſcit quo eat* id eſt, quantam damnationem mereatur non penſat, & quantū propinquet gehennæ non intuetur. *Quoniam tenebræ obcæcauerūt oculos eius* id eſt, intellectum eius atq; memoriam errores & vitia impleuerunt, ita, quòd nihil ſalubriter videt. Sicut de talibus loquitur Hieremias quarto: Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere neſcierunt. De quibus & Sapientiæ ſecundo aſſeritur: Excæcauit eos malitia eorum. Et ad Romanos primo: Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Hinc Prouerb. 4. habetur: Via impiorum tenebroſa neſciunt vbi corruunt. ¶ Et ſi obiiciatur, quòd quidā ex certa ſcientia peccant, qui peccando ſciunt ſe cadere in foueā perditionis. Reſpondetur, quòd quanuis in generali atque informiter ſciant hoc, non tamen cognitione formata. Propter quod omnis peccans fertur ignorans. Et in Prouerb. inducitur: Omnis via viri recta ſibi videtur. Nō enim malum niſi ſub ſpecie boni expetitur, cum bonum ſit appetitus obiectū. Conſequenter tangit ſanctus Ioannes diſtinctionem eorum quibus ſcribit, & cauſas diuerſas, propter quas ſcribit diuerſis. *Scribo uobis filioli.* Filios ſuos ſpecialiter nominat, quos perſonaliter cōuertit, inſtruxit ſeu baptizauit, quemadmodum talibus loquitur Paulus Galatis ſcribēs: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Corinthiis quoque: In Chriſto, inquit, per euangelium ego vos genui. Vel filiolos vocat pueros ac tenellos, in fide recentes. Itaque ſcribo vobis filioli.

A
Pſal. 17.
Exod. 20.
2. Para. 6.
B
Prou. 4.
Prou. 21.
C
Galat. 4.
1. Cor. 4.

Quoniam remittuntur uobis peccata veſtra. *Propter nomē eius* id eſt, virtute & merito Chriſti, atque per inuocationem ipſius conſequuti eſtis remiſſionem plenariam peccatorum veſtrorū primitus in baptiſmo, deinde (ſi opus fuit) in pœnitentiæ ſacramento. Etenim eccleſiaſtica ſacramenta, vt ſæpe dictum eſt, virtutē & gratiā ſuā ſortiuntur à merito Saluatoris.

Scribo

D *Scribo uobis patres,* qui eſtis aliorum prælati, magiſtri, aut ſuperiores, *Quoniam cognouiſtis eum, qui ab initio eſt,* id eſt, deum verum æternum, vnum ac trinum præ cæteris noſtis, ita quod doctiores ſapientioreſque eſtis. Propter quod debetis alios informare, dirigere, corripere, caſtigare, & tanto virtuoſiores exemplarioreſque eſſe, quanto ex hoc maior conſequitur honor dei, ac copioſior proximorum vtilitas, quanto etiam peccata veſtra vobiſipſis ac aliis grauius nocent.

Scribo uobis adoleſcentes, quoniam uiciſtis malignum, id eſt, diabolum, ſpecialiter fornicationis ſpiritum: qui malo igne, hoc eſt, concupiſcentiæ flamma accendere vos conatur, contra quem adoleſcentibus ſpecialior pugna inſtat. Ideo iſti ma-
Galat.5. gna laude fuerant digni, qui iam carnem ſuam cum vitiis &
E concupiſcentiis crucifixerunt. *Scribo uobis infantes, quoniam cognouiſtis patrem,* id eſt, deum creatorem iam per fidem ali-
Matt.6. qualiter cognouiſtis: cui quotidie dicitis: Pater noſter qui es in cœlis. Hoc de infantibus aliqualiter iã adultis & aliquid rationis participantibus, eſt intelligendum. Vnde per Hiere.
Hier.31. loquitur deus: Omnes cognoſcent me à minimo eorum vſ-
Pſal.18. que ad maximũ. Vel per infantes intelligit humiles. De qui-
Matth.11. bus ait propheta: Teſtimonium domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis. Et Saluator: Confiteor tibi pater, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea
Eſa.8. paruulis. De quibus Chriſtus ait per Eſa. Ecce ego & pueri mei. De infantibus vero ſecundum primam expoſitionem ait
Mar.12. in Euang. Sinite paruulos venire ad me: talium eſt enim re-
F gnum cœlorum, *Scribo uobis iuuenes, quoniam fortes eſtis,* id eſt, corpore validi, atque per hoc ad exercitia virtuoſa magis diſpoſiti, *Et uerbum dei in uobis manet,* id eſt, præceptorum documentorumque dei habetis memoriam & effectum. Increatum etiam verbum dei vnigenitus patris per charitatem & gratiam corda veſtra inhabitat, *Et uiciſtis malignum,* id eſt, diabolo efficaciter reſtitiſtis ac præualuiſtis, vitia illa vincendo ad quæ iuuenilis ætas eſt pronior.

❡Proſequutio elucidationis huius Cap. ab illo loco, *Nolite diligere mundum.*

ARTICVLVS TERTIVS.

Sanctus

SAnctus Ioannes poſtquam diſtinctis per gradus A
ætatum hominibus, propter diſtinctas rationes
ſe ſcripſiſſe teſtatus eſt: nunc ponit documenta
moralia, quæ vniuerſis & ſingulis communiter
ſcribit ac præcipit: quia ad cunctos pertinent
Chriſtianos. Itaque ait, *Nolite diligere mundum, neque ea quæ
in mundo ſunt. Si quis dilexit mundum, non eſt charitas patris in eo.*
Quomodo intelligendum eſt hoc, cum non ſolum amicos ac Matth.5.
virtuoſos, ſed etiam inimicos ac vitioſos iubemur diligere, &
teſte Apoſt. Omnis creatura dei bona eſt. Imò teſte ſcriptura: 1.Tim.4.
Vidit deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona. Diligit etiã Gene.1.
deus vniuerſa quæ condidit, & nihil odit eorum, quæ fecit.
Denique in mundo ſunt multi iuſti, in mundo ſunt animæ ra
tionales, & hos omnes in mundo ſumus, & omnia iſta amare Sap.1.
præcipimur. Quomodo igitur ait, nolite diligere mundum, B
neque ea quæ in mũdo ſunt? ¶Eſt itaque aduertẽdum, quod
mundus in ſcripturis præſertim in Euang. ſancti Ioannis, at-
que in iſta eius epiſtola, variis modis accipitur. Primo, pro to
to vniuerſo, ſicut alibi idem Ioan. Mundus (inquit) per ipſum Ioan.17.
fact⁹ eſt. Et Chriſtus loquitur deo patri: Dilexiſti me ante cõ
ſtitutionem mundi. Sic & apud Matth. effatur: Venite bene- Matth.25
dicti patris mei poſſidere paratum vobis regnum à conſtitu-
tione mundi. Secundo, accipitur mundus pro cunctis homi-
nibus in terra morantibus, tam bonis quàm malis: vt dum ad
Corinth. loquitur Paul. Deus erat in Chriſto, mundum recõ- 2.Cor.5.
cilians ſibi. Tertio, pro electis & bonis. Iuxta illud: Sic de⁹ di Ioan.3.
lexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Quarto, pro C
vitioſis ac reprobis: vt cum ait deo patri Saluator: Non pro Ioan.17.
mundo rogo. Quinto, pro creatura corporali ſub orbe lunæ
contenta, hoc eſt, regione elementorum atque mixtorum. Iu-
xta quem modum ait Philoſophus: Oportet hunc mundum
contiguum eſſe lationibus ſuperiorum, vt tota virtus eius
inde gubernetur. Et iſto modo loquuntur theologi de confla-
gratione mundi per ignem. Et beatiſſimus princeps Apoſto-
lorum aſſerit mundum diluuio inundatũ periiſſe, quanuis di
luuiũ illud, ſphærã ignis elemẽtaris nõ attigit. Sed nec ignis
conflagrationis eam attinget. Sed ignis ille, vt dictum eſt, at-
tinget aquam, terram, & aërem, elementaq; omnia. Sexto, pro
habitabili terra: vt cum ait Saluator: Prædicabitur euangeliũ
in

D in vniuerſo mundo. Sicque dicunt aſtronomi, quod minima ſtella viſibilis maior eſt toto mundo. Septimo, pro vanitate & impietate mundana. Et ita nunc accipi poteſt. Poteſt quoque nunc accipi pro carnalibus ac mundanis hominibus, de quibus fertur alio loco: Mundus eũ nõ cognouit. Qui quãuis ſint diligendi, quantũ ad id quod habent, & ſunt à deo, ſecũdum quod etiam diliguntur ab eo, tamen in quantum ſunt vitioſi, odiendi ſunt, non amandi. Iuxta illud: Iniquos odio habui. Et, Perfecto odio oderam eos. Sic quippe & deus odit eos: ſecundum illud Pſal. Odiſti omnes qui operantur iniquitatem. Et illud Sapientis: Odio ſunt deo impius, & impietas eius. Odit inquam eos deus, vt tales, ſecundum præſentem iuſtitiam: quamuis multi huiuſmodi ſint electi & dilecti, ſecundum prædeſtinationem æternam. Mundum ergo, id eſt,

Ioan.1. *Pſal.11.* *Pſal.138.* *Pſal.5.* *Sap.14.*

E mundanos & carnales homines non diligamus vt tales, hoc eſt, inquantũ ingrati deo ſunt & rebelles, aliis quoq; inexemplares & nobis in via ſalutis contrarij, obſtaculumque præbentes. Sic nanque in Euangelio loquitur Chriſtus: Si quis venit ad me & non odit patrem ſuum & matrem, & vxorem & filios, ille non poteſt meus eſſe diſcipulus. Inſuper non diligamus ea quæ in mundo ſunt, id eſt, vanitates & vitioſitates mũdanas. De quibus paulò pòſt ſubditur: Omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, &c. Certũ eſt autem, quod ſi quis prætacto modo dilexerit mundum, non eſt charitas dei patris in eo. Sic enim diligere mundum, eſt carnalis, ſenſualis, vitioſa dilectio. De qua ad Tim. loquitur Pau. Erũt homines amantes ſeipſos, elati, cupidi, quæ cum ſpirituali dile-

2.Tim.3.

F ctione ſimul ſtare non valet. Sicut per Eſa. aſſerit ſpiritus ſanctus: Coanguſtatum eſt ſtratum, ita vt alter decidat, & duos capere ſimul non poſſit. Hoc etenim ſtratum eſt fundus cordis humani, in quo pariter quieſcere nequeunt amor mundi & amor dei, carnalis affectio & ſpiritualis dilectio: ſed alter alterum pellit. Hinc vt ſupra iam patuit: Iacobus dixit Apoſtolus: Amicitia huius mundi inimica eſt deo. Quicunque ergo voluerit amicus huius mundi fieri, inimicus dei conſtituetur. Ideo cecinit & Pſalm. Deus diſſipauit oſſa eorum, qui hominibus placent: confuſi ſunt, quoniam deus ſpreuit eos. Paulus quoque: Si hominibus (inquit) placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Vnuſquiſque ſiquidem, ei quem amat,

Eſa.28. *Iacobi.4.* *Pſal.52.* *Galat.1.*

cupit

cupit placere: Denique ratio, & quaſi expoſitio prædicto- A
rum ſubiungitur. *Quoniam omne quod eſt in mundo,* id eſt, to-
ta vitiorum congeries in carnalibus ac mundanis exiſtens
hominibus, *Concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculo-
rum & ſuperbia vitæ,* id eſt; triplex hæc inordinata affectio
eſſentialiter aut reductiuè. Quia hæc tria ſunt quædā gene-
rales vitiorum radices, ad quas vniuerſa peccata quodammo-
do reducuntur. Vnde Beda hic ſcribit: His vitiorum voca-
bulis omnia vitiorum genera comprehendit. ¶ Concupi-
ſcentia nanque carnis, eſt omne quod ad corporis volupta-
tem atque delitias pertinet. In quibus præcipua ſunt cibus,
potus, concubitus. De quibus Salomon ait: Sanguiſugæ *Prou.30.*
duæ ſunt filiæ, dicentes: Affer, affer. ¶ Concupiſcentia o-
culorum eſt omnis curioſitas, quæ fit in diſcendis nefariis B
artibus, in inſpiciendis ſpectaculis turpibus, aut in accipi-
endis ſeu conſeruandis temporalibus rebus ſuperfluis: aut
obſeruandis, cognoſcendis ſeu accuſandis vitiis proximo-
rum. ¶ Superbia vitæ eſt cum quis ſe iactat in honoribus.
Per hæc tria homines tantum tentantur: Per hæc tria tenta-
tus eſt Adam & victus. Per concupiſcentiam ſcilicet carnis,
cum hoſtis cibum ligni vetitum ei monſtrauit, cumque ad
conſentiendum perſuaſit. Per concupiſcentiam oculorum,
cum dixit: Scientes bonum & malum, & aperientur oculi ve- *Gene.3.*
ſtri. Per ſuperbiam vitæ, cum ait: Eritis ſicut dij. ¶ Per hæc
etiam tria Chriſtus tentatus eſt, & vicit. Per concupiſcen-
tiam carnis, cum Satanas dixit: Dic vt lapides iſti panes *Matth.4.*
fiant. Per concupiſcentiam oculorum, id eſt, curioſitatem, C
quando hoſtis ſuggeſſit: Mitte te deorſum. Per ſuperbiam *Luc.4.*
vitæ, cum dicere auſus eſt: Hæc omnia (ſcilicet mundi re-
gna) tibi dabo, ſi cadens adoraueris me. Nempe, vt aſſerit
Auguſtinus (ex cuius verbis prærinducta Bedæ verba ſunt *Auguſt.*
ſumpta) curioſitas aliquando dei famulos tentat, vt ve-
lint miracula facere, & experiri, an deus exaudiat eos.
Itaque ad concupiſcentiam carnis pertinent ioci, ludi, ri-
ſus, diſſolutiones, oſcula, & amplexus, commeſſationes,
potationes, laſciui contactus, & cætera vitia guſtus ac ta-
ctus. Ad concupiſcentiam oculorum pertinent, cupiditas,
auaritia, curioſitas. Ad ſuperbiam vitæ, ambitio ſeculi,
deſiderium prælationis, excellentiæ appetitus, famæ, laudis,
honoris

D honoris inordinata affectio. Vt autem Gregorius docet, quatuor ſunt ſpecies ſuperbiæ. Prima eſt, dum quis bona quæ habet, ſe à deo accepiſſe non recognoſcit. Secunda, dum credit ſuis meritis ea ſibi eſſe collata. Tertia, dum ſe iactat habere, quod non habet. Quarta, quando deſpectis aliis ſingulariter vult videri. ¶ Inſuper circa hũc locum ſcripſit Albertus: Peccata diſtingui poſſunt tripliciter. Primo, ex parte ſubiectorũ, in quibus ſunt. Secundo, ex parte obiectorum, circa quæ verſantur. Tertio, ex parte actionum, quæ in eis concurrunt. Peccatum nanque nil aliud eſt, quàm priuatio quædam aut actio quædam deformis. ¶ Quælibet autem actio poteſt tripliciter conſiderari. Primo, per reſpectum ad ſuum ſubiectum. Secundo, per reſpectum ad ſuum obiectum. Tertio, ſecundum

Gregor.

E ſe, vt eſt actio habens deformitatem. Ex parte igitur ſubiectorum, ſunt tres prædictæ radices vitiorum. Nam concupiſcentia oculorum videtur eſſe in appetitu rationali: concupiſcentia carnis in appetitu cõcupiſcibili: ſuperbia vitæ in iraſcibili. ¶ Secundo peccata diſtinguuntur ex parte obiectorũ. Omnia enim peccata conueniunt in hoc, quòd auertunt nos à ſummo & incommutabili bono, & conuertunt nos ad bonũ commutabile & caducum. Secundum huiuſmodi autẽ auerſionem & conuerſionem poſſunt peccata diſtingui dupliciter, ſcilicet generaliter, & ſpecialiter. Generaliter ſic, quia (vt tactum eſt) omnia peccata conueniunt in hoc, quod à deo auertunt & faciunt nos eum contemnere. Et ſic accipitur vnũ vitium capitale, quod eſt ſuperbia: quia initium omnis peccati ſupbia eſt, vt dicitur in Eccleſiaſtico. Prout vero omnia pec-

Eccli.10.

F cata coueniunt in hoc quod cõuertunt nos ad temporalia & caduca, accipitur aliud vitium capitale quod eſt cupiditas. Iuxta illud prima ad Timotheum: Radix omnium malorũ eſt cupiditas. Sic ſuperbia & auaritia accipiuntur, vt ſunt generalia peccata. Specialiter vero ex parte obiectorum, diſtinguuntur peccata hoc modo. Quia quicunque peccat, aut peccat commiſſione, aut omiſſione. Commiſſione poteſt quis peccare quatuor modis. Primo, circa bonum honorabile, illud inordinate appetendo: & ſic eſt inanis gloria. Secundo, circa bonum vtile, & ſic eſt auaritia. Tertio circa bonũ delectabile, & hoc dupliciter. Quia vel delectabile ſpectat ad guſtum, & ſic eſt gula: vel ad tactum, & ſic eſt luxuria. Omiſſione peccatur

Tob.4.
1.Tim.6.

catur tripliciter. Nam quilibet Chriſtianus tenetur ad tria, A videlicet ad gratiarum actionem pro beneficiis à deo receptis: & contra hoc peccat acedia. Secundo ad proximi dilectionem, & contra hanc peccat inuidia. Tertio ad iniuriæ relaxationem, contra quã peccat ira. Sic ergo accipitur diſtinctio ſeptem peccatorum mortalium, quę & aliorum vitiorum radices vocantur. ¶ Tertio diſtinguuntur ex parte actionũ, quæ in eis concurrunt. Quicunq; etenim peccat, aut ideo peccat, quoniam timet amittere aliquid bonũ, & propterea inordinate ſe ſubiicit aliis, ne illud amittat: aut ideo peccat, quia deſiderat conſequi aliquod bonũ quo caret, & inflãmatur vt illud obtineat. Hinc ſuper illud in Pſal. inceſa igne & ſuffoſſa, loquitur Auguſtinus, quod omnia noſtra peccata procedunt, vel ex timore male humiliante, vel ex amore male inflãmante. Hęc Albertus. Interdũ etiam dicitur, quod omniũ vitiorũ origo & radix eſt improbus & priuatus amor ſui. Et hoc ideo, quoniã omnes affectiões ex amore originaliter profluunt. Sic itaq; elucefcit, qualiter ſecundum diuerſas conſiderationes, ſit vna radix omnium vitiorũ, videlicet amor improbus ſuiipſius: & qualiter ſint duæ vitiorũ radices, puta ſuperbia atq; cupiditas. Qualiter etiã ſint aliæ duæ peccatorũ radices, vtpote amor male inflãmãs, & timor male humiliãs: & qualiter tres, videlicet cõcupiſcentia carnis, concupiſcẽtia oculorũ, & ambitio ſeculi ſiue ſuperbia vitę, & qualiter ſeptẽ. Itaq; omne quod eſt in mũdo concupiſcẽtia carnis eſt, aut cõcupiſcẽtia oculorũ, aut ſuperbia vitæ. Quod etiã intelligi poteſt, per modũ hyperbolicæ loquutionis, qua aliquid dicitur C per exceſſum abſq; mendacio, ad inſinuandum magnitudinem rei. Sicut ad Ioſeph Pharao dixit: Abſq; oris tui imperio nullus mouebit manum, aut pedem, in omni terra Aegypti. Et ita ſanctus Ioãnes nũc profert hæc verba, ad inſinuandum quod hæc tria mala magis abundant in mundo. Et ſubdit, *Quæ*, triplex cõcupiſcentia. vel quæ ſuperbia vitæ, *Non eſt ex patre*, quantum ad ſuã deformitatem, ſeu obliquitatem culpabilem, *Sed ex mundo eſt*, id eſt, ex inordinata voluntate, ſeu appetitu corrupto hominum mundanorum. Voluntas enim creata, in quantum ex nihilo eſt & defectiua in ſe, eſt prima peccati origo. Sic enim competit ſibi ex ſeipſa deficere, & peccare. ¶ Si autem obiiciatur, quod omne ęſſe & om-

Pſal. 79.

B

Gene. 41.

ſ nis

D nis actio ſunt à deo: ergo & vitioſæ actiones & prauæ concupiſcētiæ, in quibus ſunt reales & poſitiuæ entitates, quæ à primo ente primordialiter manant. Reſpōdetur, quod talia ſunt à deo quantum ad entitatem exiſtentem in eis, non quo ad eorum deformitatem. Vnde dici ſolet, quod ſunt à deo quantum ad ſubſtantiam actus, vel quantum ad ſuum materiale: non quantum ad ſuum formale, quæ eſt ipſa deordinatio actus, quę nō eſt aliquid poſitiuū, ſed priuatio ſpeciei, modi ac ordinis. Si itaq; cupimus in charitate ꝑficere & diuino amore ſuccendi, à prædicta triplici cōcupiſcētia interiora noſtra purgemus. Siquidē quāto ab ea nos amplius emūdamus, tāto in ſpiritali amore plenius creſcimus, ſalubriuſq; proficimus. Idcirco ad nullam rem creatam, carnalem, ſenſibilem, aut ca-
E ducam inordinate ſiue ſuperflue afficiamur: ſed ordinate duntaxat & ſapienter ac virtuoſe, vtpote in quantum nobis neceſſaria, vtilisve conſiſtit ad vitæ ſuſtentaculum, ad dei obſequium & honorem, ad ſpiritalem profectum, ad incrementum ſcientiæ ac virtutum, ac diuini inflammationem amoris.

Et mundus tranſibit, vel (vt alij textus habent) tranſit. Hoc multipliciter poteſt intelligi. Primo, quod per ignem conflagrationis purgabitur, atque ad meliorem diſpoſitionem perducetur in die iudicij, prout hoc diffuſe expoſitum eſt. 2. Petri 3. Secundo quòd mundus iſte inferior, ſcilicet regio elementorum & mixtorum in variatione conſiſtit continua, & præterit in multis eius figura: præſertim in generabilibus &
1.Cor.7. corruptibilibus, quò ad ſe tota. Vnde prima Corinth. dicitur:
F Qui vtuntur hoc mundo, ſint tanquā non vtentes, præterit enim figura huius mundi. Tertio quòd mundus tranſit, id eſt, mundani vitioſiq; homines inceſſanter deficiunt, & ad mortē feſtinant, non ſolum ad mortem naturæ, ſed etiā culpæ ac in-
Sap.2. fernalis miſeriæ. Vnde & apud Sapientē fatentur: Vmbræ trā-
Pſal.102. ſitus eſt tempus noſtrū. De quibus habetur in Pſal. Tanquam fœnū velociter areſcent, & quemadmodū olera herbarū cito
Pſal.7. decident. Itēq;: Quomodo facti ſunt in deſolationē? ſubito defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam. *Et concupiſcentia eius*, id eſt, præfata triplex cōcupiſcentia hominū mūda-
Pſal.145. norū celeriter finē accipiet: quia ſimul cū impiis peribit: iuxta illud Pſal. Exibit ſpiritus ei9, & reuertetur in terrā ſuam, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Hinc primo

Mach.habetur:A verbis peccatoris ne timueritis,quia gloria *1.Mac.2.*
eius ſtercus & vermis.Hodie extollitur & cras nō inuenitur: A
quia cōuerſus eſt in terram ſuā,& cogitatio eius periit. Hinc
ait Grego.Quia labenti mūdo inhæremus, cū ipſo cadimus, *Gregor.*
quem labentem tenemus. Et ſicut qui rebus labentibus innititur,eis cadentibus labitur: ſic qui rebus cœleſtibus & æternis inhæret,cū eis perpetuo pmanebit. Propter qđ ſubditur,
Qui autem facit uoluntatem dei, id eſt, deo in cunctis obedit,
Manet in æternū, id eſt,ſpiritalē vitā nunquā amittit,quāuis corporaliter morietur.Quia de vita gratiæ pducetur ad vitā gloriæ,& deo vnietur beatifice ſine fine. Nō ergo mente inhæreamus rebus carnalibus,fallacibus,& caducis ſed ſummo & inuariabili bono,illud ſuper omnia diligentes,feruide cupientes,reuerenter colentes,& ſemper ſperantes in ipſo:vt cū B
propheta dicere valeam⁹:In deo ſalutare meū, & gloria mea, *Eſa.61.*
deus auxilij mei,& ſpes mea in deo eſt.Et iterū: Mihi adhærere deo bonū eſt: ponere in domino deo ſpem meam. Alioquin cum inſenſatis amatoribus ſeculi huius dānati, ſero di- *Pſal.72.*
cemus illud Sapien. Quid nobis profuit ſuperbia,aut quid di *Sapien.5.*
uitiarū iactantia cōtulit nobis? Tranſierūt omnia illa tanquā vmbra.Cōſequenter armat ac roborat credentes contra perfidorum fallacias. *Filioli mei Nouiſſ.ma hora eſt,* id eſt,vltima mundi ætas durans à Chriſti aduentu vſq; ad diem iudicij. Quæ quāuis videatur diuturna,tamen cōparatione duratiōis futuri ſeculi,quaſi breuiſſima hora eſt. Vnde & Paulus fatetur:Nos ſumus in quos fines ſeculi deuenerūt. Hinc in ſcri- *1.Cor.10.*
pturis veteris teſtamenti tempus Chriſti & Euangelicæ legis C
appellatur dies nouiſſimus,vt cum Iacob patriarcha ait:Cō- *Gene.46*
gregamini vt annūciem vobis,quæ ventura ſunt vobis in nouiſſimis diebus.Et quę ibi prædicit,pro maxima parte ad primum Chriſti ſpectant aduentū.Apud Iohelem quoque ſecūdum antiquam tranſlationem (qua in Act. beatiſſimus vtitur *Iohel.2.*
princeps Apoſtolorum)habetur:Et erit in nouiſſimis diebus, *Act.2.*
dicit dominus,effundā de ſpiritu meo ſuper omnem carnem: quod in die Pentecoſtes ſacratiſſimus Petrus impletū eſſe diſſeruit. ¶Nec moueat quenquā,quòd hæc vltima ætas mundi præcedentibus mundi ætatibus eſt protractior: cum & vltima vnius hominis ætas frequenter diuturnior ſit multis præcedentibus ætatibus eius.Decentiſſimum quoq; eſt, & ad

D præcipuam infinitæ miſericordiæ dei pertinet laudem, quod ætas ad tempus gratiæ legemq; Chriſti pertinens cõſiſtat diffuſior, vt plures in ea ſaluẽtur: præſertim cũ ætas iſta ſit præcedentium finis ætatum. Inſuper poteſt & ita exponi: Nouiſſima hora eſt, id eſt, tempus quod circa mundi finem venturũ eſt perſequutione Antichriſti durante, nunc eſt per ſimilitudinẽ ſeu conformitatẽ & ęquiualentiã ac myſticã deſignationẽ. Iuxta quẽ modũ ait in Euangelio Chriſtus: Si vultis ſcire, Ioannes ipſe eſt Helias. In Gen. quoq;: Catulus leonis Iuda. Tempore nanq; apoſtolicæ prædicationis, tanta fuit fidelium ab hæreticis & tyrannis afflictio, quod perſequutionem Antichriſti præfigurauit. Propter quod ad Theſſ. Paulus cõſcripſit: Myſterium iam operatur iniquitatis, *Et ſicut audiſtis quia Antichriſtus uenit.* Hoc tripliciter poteſt intelligi. Primo ſic, Sicut audiſtis à veris Euangelicæ legis prædicatoribus, ꝙ Antichriſtus ſuo tẽpore veniet. Habet nanque ſanctus Ioannes frequẽter talem modũ loquendi, hoc eſt, ponendi præſens pro futuro. Vt cum in Euãgelio ſuo ait: Colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Secundo ſic, Sicut audiſtis, ab aliquibus, quantum ad hoc male opinãtibus, ꝙ Antichriſtus venit. Hoc nanq; ob cauſam prætactã aliqui tunc putabant: ſicut & interim hoc frequenter putatũ eſt. Tertio ſic, Audiſtis veraciter quia venit Antichriſtus iam, non in propria perſona, ſed in figura. Hoc eſt, in aliquo impio, eum præfigurãte. Ac ſi dicat: Vere ſic eſt. Nam ſubditur, *Nũc Antichriſti multi facti ſunt,* id eſt, propria libertate tam ſcelerati effecti ſunt, vt rite Antichriſti, id eſt, Chriſto valde cõtrarij appellentur. Siquidem Antichriſtus dicitur ab anti, quod eſt cõtra, & Chriſtus. Tales fuerunt Ebion & Cherintus ac Marcion impiſſimi hæreſiarchæ, qui adhuc viuente ſancto Ioanne Euangeliſta ſurrexerunt in Aſia. Sed & alij multi in diuerſis partibus mũdi. Tales item fuerũt tyrãni. Beda quoq; hic ait: Qui catholicã fidẽ, quã verbis cõfitentur, peruerſis cõmaculant actibus, Antichriſti, id eſt, Chriſto cõtrarij nuncupantur. Et maxime qui alios ſcandalizant, & trahunt ad vitia, atque ſalutem impediunt proximorum, Antichriſti merentur vocari. A quibus, teſte Bernardo, grauiorem Chriſtus ſuſtinet perſequutionem, quam ſuſtinuit à Iudæis, *Vnde ſcimus,* id eſt, ex iſto cognoſcimus. *Quia nouiſſima hora eſt,* id eſt, tempus Antichriſti in fine

Marginalia: *Mat.11.* *Gene.49* *2.Theſ.1.* E *Ioan.15.* F *Bernard.*

fine mundi futurum, iam per ſimilitudinem, æquiualentiam quandam,& myſterialiter aduenit,ſeu vltima mundi præſens eſt ætas. Vnde prima ad Timotheum loquitur Paulus: In nouiſſimis diebus diſcedent quidam à fide attẽdentes ſpiritibus erroris, *Ex nobis,* id eſt ex noſtra collectiõe, *Prodierũt,* quia ad tempus fuerunt nobiſcum & fideles,vt videbatur, extiterant, *Sed non erant ex nobis,* id eſt, ad noſtram ſocietatem non pertinebant ſecundum diuinam prædeſtinationem, nec ſecundum fidei veræ cõſtantiam. *Nam ſi fuiſſent ex nobis,* modo præfato,vtpote veri & conſtantes, ac prædeſtinati catholici, *Permanſiſſent utique nobiſcum,* in fide & eccleſiaſtica vnitate, *Sed ut manifeſti ſint, quia non ſunt omnes ex nobis,* id eſt, ad hoc deo diſponente eorum error innotuit. Vel idcirco ego Ioannes hæc ſcribo,ſeu,ideo exierunt,vt manifeſtentur & cognoſcantur eſſe hæretici, non vere catholici: ne latendo diutius plures fallant catholicos. In præſenti etenim vita bonis mali miſcentur:ſicut in corpore animali mali humores bonis miſcentur humoribus. Et ſicut corpus naturale purgatur ac releuatur,dum mali ab eo expelluntur humores: ſic myſticum corpus Eccleſiæ,dum vitioſi & reprobi ſeparantur à veris & viuis membris ipſius. Hinc Chriſtus comparat Eccleſiam ſageuæ miſſæ in mare,& ex omni genere piſcium congreganti. In cœna quoque nouiſſima, proditore egreſſo & filiis lucis ſecum manentibus dixit: Nunc clarificatus eſt filius hominis. Introducto vituperio hæreticorum, tangit ſanctus Apoſtolus præconium catholicorum: quatenus oppoſita iuxta ſe poſita clarius innoteſcant. *Sed uos,* catholici & conſtãtes, *Vnctionem habetis à ſancto,* id eſt, illuminationem, conſolationem, inflammationem accepiſtis à deo,ſeu ſpecialiter à ſpiritu paracleto eſſentialiter ſancto: qui varios effectus internos ac ſecretiſſimos per fidem & charitatem ac ſapientiæ donum,aliaq́; gratiæ ſuæ chariſmata in ſuorum operatur cordibus electorum,per quæ eos in fidei veritate mirabiliter roborat, atq; per guſtum occultum, per ſupernaturales irradiationes,gratioſiſſimas viſitationes,inflammationes cœleſtes,admirabiles præuentiones,per raptus & myſticas contemplationes,per exuberãtiſſimas diuinorum munerũ adimpletiones,mentes electorũ ſuorum in fidei ſynceritate, in eccleſiaſtica vnitate,immobiles ac certiſſimas reddit,ita, vt per

A | 1.Timo. 4. | B | Matth. 13. | Ioan. 13. | C

D experientias ſupernaturales clariſſime ſciant, quod vera & ſancta ſit catholicæ militantis Eccleſiæ fides. Propter quod
Ioan.14. loquitur Chriſtus: Spiritus ſanctus docebit vos omnia, & ſuggeret vobis omnia, quæcũq; dixero vobis. Hinc ſubditur, *Et noſtis omnia,* nõ omnifarie omnia, ſed omnem articulorũ fidei veritatem, & cuncta neceſſaria ad ſalutẽ. Iuxta illud Ioan.16. Cum venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veri-
Ioan.15. tatem. Vnde & rurſus Chriſtus dixit Apoſtolis: Omnia quæcunq; audiui à patre meo annunciaui vobis. Porrò vnuſquiſque ſecundũ exigentiam ſui ſtatus ſeu gradus ſiue officij de-
2.Tim.2. bet eſſe inſtructus. Hinc Timotheo Pau. ſcripſit Apoſt. Dabit
Iacobi.1 tibi dominus de omnibus intellectũ. Et Iacobus ait: Si quis indiget ſapientia, poſtulet à deo, qui dat omnibus affluenter: &
E dabitur ei. *Non ſcripſi uobis, quaſi ignorantibus ueritatẽ,* ſcripturæ, & neceſſariũ ſaluti. *Sed quaſi ſcientibus eam,* vt proficiatis in ea, & roboretur cor veſtrũ magis ac magis in fidei theoria.
Prou.28. Quia vt in Prouer. habetur: Audiens ſapiens, ſapientior erit.
Prou.9. Et rurſus Salomon ait: Da ſapienti occaſionẽ, & addetur ei ſa-
Rom.7. pientia. Sic & Pau. Apoſt. Scientibus (inquit) legem loquor.
Rom.15. Et denuo: Tanquã in memoriam vos reducens. Hoc quoque vobis ſcientibus. *Quoniam omne mendacium ex ueritate non eſt,* id eſt, nulla falſitas à ſumma veritate proceſſit: ideo qui mẽtitur quantũ ad hoc, non eſt ex deo. Et qui fidei ac ſcripturis aut determinationi Eccleſiæ contradicit, à deo auerſus eſt, &
Ioan.8. falſitati ſubiectus, eiusque filius: de quo ait Saluator: Diabolus in veritate nõ ſtetit, quia veritas nõ eſt in eo. Cum loqui-
F tur mendaciũ, ex proprio loquitur: quia mendax eſt, & pater eius. i. pater mendacij. Diabolus ergo eſt origo mendacij, qui
Eſa.4. & angelis in cœlo & protoplaſtis hominibus in paradiſo im-
Gene.3. pietatem & falſitatem ſuggeſſit. Quemadmodũ autem volũtas creata, inquantũ ex nihilo & defectiua, eſt peccati origo: ſic intellectus creatus in quantum defectiuus, & ex nihilo procreatus, falſitatis origo cenſetur. Veritas autem ſeu verum, ſecundum quod tale, nequaquam mendacij cauſa aut fons eſt: cũ agens ſimile ſibi producat. *Quis eſt mendax,* mẽdacio ſuperſtitionis, & veræ religioni fideique contrario. *Niſi is qui negat quoniam Ieſus non eſt Chriſtus?* propoſitionem hanc negatiuam, Ieſus Nazarenus non eſt Chriſtus in lege & prophetis prænunciatus ac promiſſus, conce-

dit, ſeu

dit,ſeu veram eſſe affirmat. Quod autē iſte ſit ſenſus,& quòd ita hoc loco accipiatur verbum hoc,negat,ſequẽtia verba teſtantur *Hic eſt Antichriſtus* id eſt,infidelis,Chriſto contrarius *Qui negat patrē & filium* id eſt,qui negat in diuinis eſſe perſonam patris æterni,& perſonā vnigeniti filij eius.Hoc autem negat, qui negat Ieſum eſſe Chriſtum. Nam Ieſus in veritate eſt Chriſtus filius dei patris, prout ipſe per ſcripturas atque miracula demonſtrauit. Qui autem negat filium dei, negat & patrem ipſius: quoniam pater & filius correlatiua dicuntur. Relatiua autem ſunt ſimul natura. Nam vno poſito,ponitur & alterum:& vno ablato,aufertur & alterum. A

¶Pater quoque & filius ſubſtantialiter idem ſunt. Idcirco vno negato, negatur & alter. Iterum, Chriſtus dicitur quaſi vnctus, ita quòd in nomine Chriſti intelligitur perſona vngens, ſcilicet pater, perſona vncta, videlicet filius, ipſa quoque vnctio quæ eſt ſpiritus ſanctus. Qui itaque negat Chriſtum vnctum, negat & patrem vngentem, qui nomine Chriſti datur intelligi. Hinc ſubditur *Omnis qui negat filium, nec patrem habet* id eſt,deum eſſe patrem non admittit, nec vere deum habet quem colat, id eſt, deum non colit veraciter: ſed maxime derogat ei, cuius æternam generationem non credit. Idcirco loquitur Chriſtus, Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui miſit illum. Et iterum ait Iudæis incredulis, Eſt pater meus, quem vos dicitis quia deus noſter eſt, & non cognouiſtis eum *Qui confitetur filium, & patrem habet* id eſt, patrem etiam confitetur, cum filius referatur ad patrem,& talis colit ac fide cognoſcit patrem B Ioan.3. Ioan.8.

Vos autem quod ab initio audiſtis in uobis permaneat id eſt, fides & euangelica doctrina, quam ab exordio veſtræ conuerſionis à me aliiſque Chriſti prædicatoribus didiciſtis, perſeueret in cordibus veſtris. Beati enim, qui audiunt verbum dei, & cuſtodiunt illud. Vnde Paulus redarguit Galatas, eo quòd non perſeuerauerunt in euangelica veritate, quam docuit eos.Et addit, quòd licet angelus eis annunciaret oppoſitum,tanquam anathema illud arbitrarentur. *Si in uobis permanſerit quod ab initio audiſtis* id eſt, euangelicam doctrinam memoria & effectu ſeruaueritis, credendo ac conuerſando iuxta Chriſti doctrinam & iuſſionem *Vos in filio & patre manebitis* id eſt, patri & filio per fidem & charitatē ac C Lucæ.11. Gal.1.3.

D obedientiam ſtabiliter adhærebitis,& eritis patri filioque vniti in via,per gratiam,atque in patria per gloriam. Propter quod filius proteſtatur: Omnis qui audit verba mea & facit ea,aſſimilabitur viro ſapienti,qui ædificauit domum ſuam ſupra petram.Porrò patre & filio nominatis,intelligitur ſuperdulciſſimus paracletus adorandus ſpiritus ſanctus:qui eſt patris ac filij nexus amor & oſculum, communeque germen,& coæternum profluuium, ſecundum Didymum in libro de ſpiritu ſancto.Quicunque enim manet in vna trium æternarum ac ſuperuenerabilium perſonarum,manet in omnibus tribus: & qui diligit colitque vnam,amat & colit omnes.Et quaſi interrogaremus,quo fructu, quo præmio in patre filioque manebimus, ſubdit. *Et hæc eſt repromiſſio* id eſt,res promiſſa.

E . *Quam ipſe* filius *Pollicitus eſt nobis, uitam æternam* id eſt, perpetuam felicitatem nobis pro mercede ſpopondit,dicens:

Matth. 7. Qui facit voluntatem patris mei,ipſe intrabit in regnum cœ-
Ioan.6. lorum. Et rurſus: Hæc eſt voluntas patris mei, qui miſit me, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam.Sed & alibi clarius loquens,ait:Pater clarifica filium tuum,ſicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis,vt omne quod dedeſti ei,det eis vitam æternam. Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te verum deum &c. *Hæc* quæ de Antichriſtis iam natis dixi *Scripſi uobis de his qui ſeducunt uos,* vt eos vitetis atque in fide & charitate ac conuerſatione integri maneatis. Seductores vero ſunt, non ſolum hæretici, ſed & omnes qui vitioſis exemplis,prauis ſuggeſtionibus,blandis pro-

F miſſionibus aut comminationibus,ſeu alio quouis modo proximos ſuos decipiunt:ſiue ad perfidiam,ſiue ad quancunque culpam,præſertim mortalem,eos trahendo. Quibus non ſufficit damnatio propria,ſed tanquam membra ſatellitesq; diaboli,alios ſecum damnationi inuoluunt.De quibus loquitur

2.Timo.3. Paulus:Impij proficient in peius,errãtes,& in errorem mit-
Matt.18. tentes. Quibus timendum eſt quod ait Saluator: Væ homini per quem ſcandalum venit. *Et uos unctionem quam accepiſtis ab eo* id eſt, præfata vnctio ſpiritus ſancti, gratia vobis ab eo infuſa, charitas in cordibus veſtris per ſpiritum ſanctum diffuſa *Maneat in uobis* id eſt,animas veſtras ſolicitè cuſto-

Prou.4. dite,ne peccando excidatis à gratia. Propter quod Salomon
Mich.6. cohortatur:Omni cuſtodia cuſtodit cor tuũ.Et propheta Micheas

cheas nos admonet, vt cũ deo ſolicite ambulemus. Paul. quo- A
que: Cũ metu (inquit) & timore ac tremore veſtrã ſalutẽ ope- *Philip.5.*
remini. Nẽpe ſi fecerit homo quod in ſe eſt, deus gratiã ei infundit, infuſam cuſtodit, cuſtoditãque perficit. Nec ſuperpiiſſimus deus quenquam relinquit, niſi relinquatur prius ab eo. Propter quod in libro Iob aſſeritur: Si direxerit homo ad deũ cor ſuum, ſpiritum illius & flatum ad ſe trahet. Primoq; Regum Samuel monet: Præparate corda veſtra domino. Salomon quoque: Hominis, inquit, eſt animum præparare *Et non neceſſe habetis, ut aliquis doceat uos* id eſt, tam gratioſe deus vos præuenit, tam copioſe illuminat, vt non ſit vobis neceſſaria inſtructio humana. Quod fuit in iſtis priuilegium ſpeciale. Vel ſi iſtud intelligatur de cunctis bonis fidelibus dictum, ſenſus eſt, Quòd ſi fecerint quod in eis eſt, deus eos ſufficienter informabit, quanuis humana eis deſit inſtructio: quæ tamen ſi aſſit, non eſt deſpicienda. Nam deus per angelos ſanctos ac homines inſtruit plebem. *Sed ſicut unctio eius docet uos de omnibus* pertinentibus ad ſalutem *Et uerum eſt* quod docet vnctio illa, cum ſit directio optimi infallibiliſque magiſtri, videlicet ſpiritus ſancti *Et non eſt mendacium* in doctrina ipſius. Vnde doctrinæ ſacræ ſcripturę nequaquam miſcetur mendaciũ, quemadmodum doctrinis philoſophorum. *Iob.34.* *2.Reg.7.* *Prou.16.* B

Et *ſicut docuit uos* per ſeipſum, per angelicã inſpirationem, & per noſtram prædicationem *Manete in eo* per fidem, charitatem, & opera ſancta. Propter quod ad Hebræos dicitur: Doctrinis variis & peregrinis, nolite abduci. Hoc eſt quod in Prouerbiis ſcriptum eſt: Habe fiduciam in domino, ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus viis tuis cogita illum, & ipſe diriget greſſus tuos. Hinc apud Iob inducitur, Acquieſce deo & habeto pacem, & per hoc habebis fructus optimos. Hoc eſt, quod Tobias docet, Omnibus diebus vitæ tuæ deum in mente habeto: & caue ne aliquãdo peccato conſentias *Et nunc filioli manete in eo* conſtantes, vt nec proſpera, nec aduerſa, nec mors, nec vita, nec dæmones, nec tyranni, neq; carnales amici, ſiue propinqui, aut ſocij, à Chriſto vos retrahant *Vt cũ apparuerit* id eſt, ſuo tribunali fuerimus præſentati, ſiue in particulari ſiue in generali iudicio *Hebr.13.* *Prouer.38* C *Iob.22.* *Iob.4.*

Habeamus fiduciam id eſt, conſcientiam bonam & confidentiam ex ea naſcentem. Conſcientia etenim pura, ſalubrem

D brem gignit fiduciam:quemadmodum conſcientia praua for
Sapien.17 midinem.Iuxta quod in lib.Sapientiæ ſcribitur:Semper pręſumit ſæua perturbata conſcientia *Et non cōfundamur ab eo in aduentu eius* id eſt,non reprobemur à Chriſto iudice ſummo in ſuo,ad nos aduentu,per exequutionem iudicij:ſiue in morte,cum particulariter iudicat quoſque, atque per hoc ſpiritaliter,ſeu per effectum ſuæ iuſtitiæ,venit ad eos:ſiue in die nouiſſimo, quādo dicturus eſt reprobis,Ite maledicti in ignem
Luc.9. æternum.Porrò qui deficit inter aduerſa,aut trāſgreditur dei præcepta, qui aduerſarios odit, aut ſeipſum vlciſcitur: hunc Chriſtus in iudicio,tam particulari, quàm vniuerſali,confundet. Quemadmodum in euangelio proteſtatur, Qui me eru-
Matth.15. buerit,& meos ſermones,hunc filius hominis erubeſcet, cum venerit in maieſtate ſua *Si* pro quia *Scitis quia iuſtus eſt,ſci-*
E *tote quoniam & omnis qui faciat iuſtitiam* id eſt, actus infuſæ iuſtitiæ. Et poteſt hic ſumi iuſtitia, prout eſt virtus communis: vt iuſtitiam facere aſſeratur, qui cōdignos pœnitētię fructus exercet,qui deum cum debita reuerentia colit,totóque corde amat,& cætera dei obſeruat præcepta. Talis *Ex ipſo natus eſt,* id eſt, per gratiam gratum facientem ſpiritaliter generatus. Vtpote in eſſe ſupernaturali ad promerendum vitam æternā idoneo,conſtitutus. ¶ Quotieſcunq; etenim quis peccat mortaliter,ſpiritaliter moritur,ſi fuit in gratia: quoniam ſpiritale eſſe gratiæ gratumfacientis amittit. Et quotieſcunque per pœnitentiam ad ſtatum ſalutis per gratiæ recuperationem reducitur,toties ex deo,ſeu Chriſto renaſcitur, Veruntamen quo-
F niam quidam præſciti ad tempus per gratiam operantur iuſtitiam, tales quanuis non ſint ex deo nati per prædeſtinationem,ſunt tamen ex eo nati ſecūdum præſentem iuſtitiam. Poſtremo iuſtitia hominum quantumlibet perfectorum,in vita præſenti eſt plurimùm imperfecta,& ſæpe interrupta,multiſque defectuoſitatibus mixta,variis culpis fuſcata: & comparatione honorificentiæ qua deus ſuperdigniſſimus eſt, tam
Eſa.64. modica, imò magis tam nulla, vt Eſaias teſtetur: Quaſi pannus mēſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtrę. In beatis verò qui indeſinenter totis viribus deo intenti ſunt honorificentiamque impendunt, nec vlla culpa tanguntur, eſt ſuo modo perfecta iuſtitia. Deus vero in infinitum honorabilior eſt, quam ab vniuerſis valeat honorari,

¶ Eluci-

¶Elucidatio Cap. III. *Videte qualem.* ARTI. IIII. A

SAnctus Ioánes præſenti capitulo dei beneficia ac promiſſa, atque moralia documenta, diffuſius recitat dicens, *Videte* id eſt, fideliter aduertite, acutè penſate *Qualem charitatem dedit nobis pater, ut filii dei nominemur, & ſimus* hoc dupliciter poteſt exponi. Primo ſic, Qualem charitatem dedit nobis pater, id eſt, quàm magnam ſuam erga nos dilectionem nobis oſtendit, ſeu quantū ſe diligere nos monſtrauit, per hoc quòd contulit nobis gratiam iſtam talem ac tantam, vt adoptiui filij eius vocemur & ſimus. ¶Eſt enim conſuetudo ſcripturæ, vt aliquid dicatur fieri ſeu donari, quando eius factio ſeu donatio innoteſcit ſeu manifeſtatur. Quemadmodum poſt reſurrectionē Chriſtus diſſeruit, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra: quæ vtique poteſtas ſibi ab incarnationis exordio fuit collata. Sicque deus pater magnam charitatem nobis dedit per hoc quod eximiam ſuam dilectionem nobis per Chriſtum monſtrauit, in tantum quod per Chriſtum eiuſque diſcipulos proteſtatus eſt, nos eſſe adoptiuos filios ſuos per fidem & charitatem. Vnde Saluator in Euangelio ſæpius loquitur, Sitis filij patris veſtri, qui in cœlis eſt. Atque ad Galatas fertur: Omnes filij dei eſtis per fidē in Chriſto Ieſu. Et alibi inducitur, Quotquot autē receperunt eū, dedit eis poteſtatem filios dei fieri. Sicque per deum patrem hoc loco ritè intelligitur trinitas deus, cui aſſiduè dicimus: Pater noſter qui es in cœlis. Totius etenim ſuperdigniſſimæ trinitatis, vna eſt erga nos dilectio, & vna charitatis ad extra effuſio: quoniam operatio eius ad extra eſt indiuiſa, cum trium ſupereſſentialium perſonarum ſit vna eſſentia, eademq; poteſtas. Secundo exponitur ſic, Videte qualē charitatē dedit nobis deus, id eſt, quàm ſublimis, digna, & efficax ſit charitas ipſa infuſa, virtus theologica, quā deus p creationē nobis largitus eſt: cuius tāta eſt virtus, ac eminētia, vt per eā potiſſimè adoptiui filij dei efficimur & vocamur. Propter quod loquitur Paulus, Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris p ſpiritū ſanctū qui datus eſt nobis. Et rurſus: Nō accepiſtis, inqt, ſpiritū ſeruitutis iterū in timore, ſed accepiſtis ſpiritū adoptionis filiorū in quo clamamus, Abba, pater. Hinc rurſus hortatur: Imitatores dei eſtote, ſicut filij chariſſimi, & ambulate in dilectione, ſicut &

Chriſtus

Matth.28
B
Rom.8.
Matth.5.
Luc.6.
Galat.3.
Ioan.8.
Matth.6.
C
Roma.5.
Roma.8.
Ephes.5.

D Chriſtus dilexit nos. *Propter hoc mundus non nouit uos* id eſt, quia adoptiui filij dei ſumus per charitatem, per quam contemptis carnalibus ac terrenis diuina & æterna quærimus & amamus. Idcirco carnales mundaniq; homines per approbationem non noſcunt nos: imò quàm vere virtuoſa deoq; placita ſit conuerſatio noſtra, prorſus ignorãt. Nam Paulo teſte:
1.Cor.2. Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei. Stultitia enim eſt illi: & non poteſt intelligere. Hinc tales, prauis & mundanis excæcati affectibus, peruerſe iudicant de ſpiritalibus & deuotis hominibus, eis præſertim quos vident abiecte veſtitos, & eos derident ac fatuos arbitrantur. Quemadmodũ
4.Reg.9. 4. Regum principes viſo diſcipulo Heliſæi dixerũt ad Iehu:
E Quid venit inſanus iſte ad te? Vnde, vt Sapiens aſſerit, in fine
Sapien.5. dicturi ſunt: Hi ſunt, quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinem improperij. Nos inſenſati vitam illorũ æſtimabamus inſaniam. Idcirco autem mundus iſte nõ nouit vos.

Quia nõ nouit eum id eſt, deum patrem cuius filij ſumus, quẽ formata cognitione non noſcit, iuxta quod Chriſtus cõteſta-
Ioan.17. tur: Pater iuſte mundus te non cognouit, ego autem te cogno-
Titum.1. ui. De talibus fertur ad Titum: Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negãt: cum ſint abominati, & reprobi. Iſti quoque non conſiderant deum vt approbatorẽ eorum qui mundo deſpecti ſunt, neq; vt datorem gratiæ ac virtutum in præſenti, cœleſtiſq; glorię in futuro: ſed carnalibus ac terrenis immerſi ſunt, & talia appreciantur. Vnde, quemadmodum deus ſtul
F tam fecit ſapientiam huius mundi, ita & mundus ſtultam reputat ſapientiã dei, id eſt, verã infuſam ac ſalutarẽ ſapientiã, qua homini ſolus deus dulceſcit: cũctaq; tranſitoria, & mũda-
1.Cor.1. na vileſcũt: ſed nunc allegatũ eſt inde verbũ Pauli ad Corin.
1.Cor.2. dicẽtis: Animalis homo non percipit ea quę ſunt ſpiritus dei.
1.Cor.1. Stultitia enim eſt illi. Et iterum fatetur: Verbum crucis per-
Prou.18. euntibus quidem ſtultitia eſt. Salomon quoq; teſtatur: Nõ recipit ſtultus verba prudentiæ. Sed & in Eccleſiaſt. ſcriptũ eſt:
Eccli.21. Cor fatui quaſi vas confractum, omnem ſapientiam nõ tenebit. Porrò in ſcripturis omnes iniqui vocantur indocti & ſtulti. Eſt nanq; in eis vitium puerilitatis, quod eſt ſtultitia dono ſapientiæ contraria: quoniam iſta carnalia & caduca ſummo & inuariabili bono doniſq; gratiæ ac virtutum pręponunt, & veram ſapientiam deteſtantur. De quibus in Eccleſi. habetur:

Quàm

Quàm aſpera nimis eſt indoctis hominibus ſapientia. *Chariſſimi nunc filii dei ſumus* per ſimilitudinem charitatis & gratiæ. Filij vtiq; adoptiui: iuxta illud ad Epheſ. Deus prædeſtinauit nos in adoptionem filiorum per Ieſum Chriſtū. Et denuo ad Corinth. Paulus ſcripturam allegat dicentem: Immundum ne tetigeritis, & ego recipiā vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, & filias, dicit dominus omnipotēs. In Deuter. quoq; dicitur: Filij eſtote domini dei veſtri. Eccli. 6. A Epheſ. 1. 1. Cor. 6. Deut. 14.

Et nondum apparuit, quod erimus id eſt, excellentia quā in cœleſti beatitudine adipiſcemur, nondum innotuit aut manifeſtata eſt: quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit deus ſuis electis. *Scimus quoniam cum apparuerit* quod erimus, id eſt, cum deus manifeſtè per effectū monſtrauerit illam beatitudinē, eā nobis corā ſanctis omnibus conferendo, noſq; glorificatos monſtrando. Vel cum apparuerit, id eſt, Chriſtus in ſecundo aduētu ſe manifeſtauerit. *Similes ei erimus* id eſt, deo perfectè cōformabimur per dona gloriç. cui & nunc aliqualiter aſſimilamur per munera gratiæ. Tunc enim per plenū ardentiſſimumq; amorem erimus in deum ineffabiliter transformati, & quantum fieri poteſt, in ipſum abſorpti. Tamen & per beatificam viſionem aſſimilatio illa peragitur formaliter & directe: propter quod ſubditur. *Quia videbimus eū ſicuti eſt* id eſt, clare per ſpeciem, ita ꝙ ipſam ſuperadorandę deitatis ſuperſubſtantialem eſſentiam in ſeipſa, per ſeipſam, clare, & immediate cōſpiciemus. Cognitio autem ſecundum philoſophos, fit per aſſimilationē cognoſcētis ad cognitū, inquantū ſimilitudo ſeu ſpecies cogniti ineſt cognoſcēti. Cūq; omnis forma creata à clara & immediata repræſentatione diuinę eſſentię deficiat infinitè, cōſtat ꝙ diuina eſſentia à mēte creata clare & immediate videri non valeat per formam ſpeciémve creatam. Ideò ipſamet diuina eſſentia vnitur mentibus beatorum loco ſpeciei & intelligibilis formæ, ita quòd ipſa eſt quod, & quo, id eſt, quod videtur, & id quo fit viſio, ſeu obiectum & ſpecies: ſicut & ipſe deus videt ſe per ſe, ſic ꝙ in eius æterna & increata ſuiipſius intuitione idem ſunt obiectum & ſpecies. ¶ Per hanc ergo beatificam viſionem, claram & penitus ſupernaturalem beati deo perfectiſſimè aſſimilantur: cum ipſa diuina eſſentia eis tam ineffabiliter, ac intimę vniatur. Hinc ad Corinth. Eſa. 64. 1. Cor. 2. B C

D rinth. ſcriptum eſt: Ex parte cognoſcimus: cum autem venerit
1.Cor.2. quod perfectum eſt, euacuabitur, quod ex parte eſt. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum. Hæc eſt admiranda, ſuperpiiſſima, liberaliſſima communicatio beatitudinis: qua ſuperbonus deus beatitudinem ſuam immenſam electis ſuis communicat, & vitam eorũ ſuæ vitæ conformat eosq; plenam ſocietatem ſecum facit habere. Quoniam ſicut deus clarè & inceſſabiliter, ſumme, & ardentiſſime contemplatur & amat ſeipſum: ita & ipſi indeſinẽter, clarè, feruentiſſimè contemplãtur & diligunt eum. Hinc
Coloſſ.3. ad Coloſſ. loquitur Paulus: Vita veſtra abſcõdita eſt cũ Chriſto in deo. Cum autem apparuerit Chriſtus vita veſtra, tunc
E & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Nec his obſtat illud in
Pſal.88. Pſal. Quis in nubibus æquabitur domino, ſimilis erit domino in filiis dei? Hoc enim & quædam ſimilia verba ſcripturæ de ſimilitudine æqualitatis intelliguntur, prout vnigenitus naturaliſq; filius deo patri ſimilis perhibetur. *Et omnis qui habet hanc ſpem in eo* id eſt, qui auxilio gratiæ dei confidit ſe ad prætactam viſionem dei beatificam peruenturum. *Sanctificat ſe* id eſt, à vitiis ſe expurgat, ac virtuoſis actibus ſe perornat, ſciens ſe abſque interna puritate ad tantam beatitudinem nõ
Matt.5. poſſe pertingere: cum dicat ſaluator: Beati mundo corde, quoniam ipſi deũ videbunt. Propter quod ad Hebræos ſcribitur:
Hebr.12. Sanctimoniam ſequimini: ſine qua nemo deum videbit. Itaq;
F ſanctificat ſe. *Sicut & ille ſanctus eſt* id eſt, diuinæ ſanctitati ſe aliquo modo conformat, luci ſapientiæ & ſplendori virtutum, ſanctiſq; actibus inſiſtendo. Hinc in Leuitico loquitur
Leuit.20. deus: Nolite contaminare animas veſtras: ego enim ſum dominus deus veſter. Sãcti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Sed prædictis obuiare videtur, ꝙ multi æternam ſperant fœlicitatem acquirere, & tamen viuunt iniquè. Reſpondetur quòd
Auguſt. ſecundum Auguſt. in Enchiridio, fides & ſpes poſſunt eſſe informes, non charitas. Idcirco ſanctus Ioannes nunc loquitur de ſpe formata. De qua etiam datur diffinitio illa communis: Spes eſt certa expectatio futuræ fœlicitatis, ex gratia dei & meritis propriis proueniens. In qua tamen diffinitione ſumitur ſpes pro actu ſpei, non pro habitu. Vnde & ipſe interior actus ſpei formatæ eſt quædam ſanctificatio hominis. *Omnis*

qui facit

qui facit peccatum, & iniquitatem facit id eſt, legem dei tranſgre- A
ditur, cum peccatum ſit tranſgreſſio legis diuinæ & cœleſtiũ
inobedientia mandatorum: quod de mortali peccato eſt accipiendum. Porrò iniquitas, Beda atteſtante, græcè anomia appellatur, quod deſignat quaſi contra legẽ vel ſine lege factũ. Lex autem diuina eſt æquitas ipſa: ſicq; mortale peccatũ eſt iniquitas, id eſt, non æquitas, vtpote violatio æquitatis. Propter quod ait Pſalmiſta: Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Eſaias quoq; loquitur de iniuſtis: Tranſgreſſi ſunt pactum, violauerunt ius, corruperunt fœdus ſempiternũ. Hinc ſubditur. *Et peccatum iniquitas eſt. Et ſcitis* per fidem. *Pſal.18. Eſa.24.*

Quoniam ille vtpote Chriſtus. *Apparuit* id eſt, per aſſumptã humanitatem venit in mũdum. *Vt peccata tolleret* id eſt, ſuæ ſanctiſſimæ paſſionis merito, pro peccatis humani generis ſatisfaceret. ¶ Chriſtus quoque docendo atque ſanctiſſimè cõuerſando, tulit & tollit peccata, impediendo ne fiant, ſeu homines à vitiis retrahendo, & formam viuendi monſtrãdo, ac gratiam vitandi peccata nobis largiſſimè promerẽdo. Per eccleſiaſtica etiam ſacramenta à ſe inſtituta, quotidie noſtra auſert peccata. Idcirco ait de Chriſto beatiſſimus eius baptiſta: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. De quo angelus dixit ad Ioſeph: Vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Vnde apud Eſa. deus pater ait de homine Chriſto: In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit. Dicit autem Beda hoc loco: Chriſtus tollit peccata, dimittendo quæ facta ſunt: & adiuuando ne fiant, ac perducendo ad vitam beatam, vbi peccat nequaquam fieri poſſunt. B *Ioan.1. Matt.1. Eſa.53.* C

Et peccatum in eo non eſt nec vnquã fuit, nec potuit eſſe: quia ſecundum ꝙ deus, eſſentialiter ſanctus eſt: ſecundum naturã vero aſſumptã, ab exordio incarnationis fuit excellentiſſimè confirmatus in gratia: imò & cõprehenſor perfectus, quãtum ad ſuperiorẽ ſuæ animæ portionẽ, ad increatũ obiectũ relatã.

Omnis qui in eo manet per fidem formatã ſeu charitatẽ. *Non peccat* quia in eo manendo nõ peccat, & inqtũ in eo manet, & quãdiu in eo manet, nõ peccat: ſed recedendo ab ipſo, vtpote ab illo ſe libere auertendo. Peccatũ enim mortale & charitas ſimul ſtare nõ queunt. *Et omnis qui peccat nõ uidet eũ, nec nouit eum* id eſt, eo tẽpore ſeu momento, quo peccat per omiſſionẽ

debiti

D debiti,vel commiſſionem illiciti, non videt deum per fidem formatam:nec eum per donum ſapientiæ intuetur,nec noſcit eum formata ac ſalutari notitia. Hæc enim ſimul in eodẽ eſſe non valent,quia contraria ſunt. Nihilominus qui in charitate eſt,poteſt peccare,& peccando charitatem amittere. Similiter qui nũc peccat,poteſt fuiſſe in charitate & gratia. Et ita nihil prohibet eum,qui iam peccat, antequam peccet, deum præfato modo vidiſſe ac cognouiſſe. Vt patet de Dauid,& aliis iuſtis,qui poſt magnam perfectionem collapſi ſunt. Mo-

2.Reg.12 ſes quoq; qui (Auguſtino teſtante) deum vidit per ſpeciem in

Exod.33. hac vita,ſicut & Paulus poſtmodum, ad aquas contradictio-

2.Cor.12. nis peccauit non modicè. *Filioli,nemo uos ſeducat* ſuggeſtio-

E ne peſtifera, argumentatione philoſophica, prauo exemplo, blandis ac proſperis ſiue aduerſis,vt aliquid fidei contrarium ſentiatis,aut quicquam diuinæ legi repugnans agatis. Sicut &

Num. 20. Paulus hortatur: Nemo vos ſeducat per inanem philoſophiã.

Galat.6. Et rurſus: Nolite ſeduci,deus non irridetur. *Qui facit iuſtitiã*, id eſt,opera iuſta exercet. *Iuſtus eſt* quia non ſufficit ad ſalutem, ſolam fidem aut iuſtitiæ habitum ſolum habere: ſed

Iacobi.2. oportet in actum virtutum procedere,ſi aſſit facultas. In actu

Mat.3. enim cõſiſtunt meritum atq; demeritum:actuiq; virtutis correſpõdet & redditur prẽmiũ. Imò fides ſine operibus mortua eſt in ſemetipſa. Propter quod ſacratiſſim⁹ Chriſti prẽcurſor teſtatur: Omnis arbor quẽ non facit fructum bonum,excidetur,& in ignem mittetur. Talis itaque iuſtus eſt. *Sicut & ille*,

F videlicet Chriſtus. *Iuſtus eſt* id eſt,Chriſti iuſtitiã in aliquo imitatur,& Chriſti exẽplo obedit diuinis prẽceptis. Et ſumitur hic iuſtitia prout eſt virtus communis, ſeu omnis virtus: quia per vnamquãque virtutem homo ſe habet, ſicut tenetur aut decet. *Qui facit peccatum,ex diabolo eſt* iã ſupra dixit primo capite: Si dixerimus quia peccatũ nõ habemus, noſipſos

3.Reg. 8. ſeducimus. Et Salomon loquitur: Non eſt homo, qui nõ facit

Prou.24. bonũ,& non peccet. Et rurſus: Iuſtus ſepties cadit. Omnes ergo ex diabolo ſumus,quia omnes peccamus quotidie. ¶ Denique multi electi ad tempus viuunt iniquè, qui tamen non videntur eſſe ex diabolo,cum ſint prædeſtinati à deo. Et reſpondendum,ꝙ omnis qui peccat, loquendo de mortali peccato,ex diabolo eſt: non corpus aut animam ab illo habendo, ſed eius prauitatẽ ſequendo, aut eius tentationi conſentiẽdo:

pertinẽdo

pertinendo quoq; ad eum tanquam membrum ipſius, atque A
mancipiũ. Propter quod Sapiens aſſerit: Inuidia diaboli mors *Sapien.2.*
introiuit in orbem terrarum. Imitantur autem illum, qui ſunt
ex parte illius. Chriſtus quoq; obſtinatis loquẽs Iudæis: Vos, *Ioan.8.*
inquit, ex patre diabolo eſtis. Itaq; qui facit peccatũ, inquantum huiuſmodi, ex diabolo eſt per imitationem illicitam: & nihilominus, ſi de electorũ eſt numero, ex deo eſt per prædeſtinationem æternam. Omnes autem ex deo ſunt per creationem. Præſciti vero qui ad tempus ſunt iuſti, quandiu in gratia ſunt, ex deo ſunt ſecundum præſentem iuſtitiam. Cur demum peccans ex diabolo ſit, ſubditur. *Quoniam ab initio diabolus peccat* quia à primo inſtante, quo fuit diabolus, id eſt, ex angelo in diabolum propria iniquitate ſponte mutatus, non ceſſauit peccare: ſed & à principio mundi, & à ſuæ creationis B
exordio, peccauit vſque in præſens: non quòd creatus ſit malus, aut in primo inſtante ſuæ productionis effectus ſit malus. Non enim peccauit in illo primo ſuæ creationis inſtante. Dicitur tamen ab initio peccaſſe, quia permodica fuit mora inter creationem eius & lapſum ſeu culpam. Imo aliqui dicunt eum ſtatim poſt primum inſtans ſuæ creationis peccaſſe. Vnde & Saluator apud Ioãnem ait: Diabolus homicida erat ab *Ibidem.*
initio. Quod exponitur, quoniam primos parentes ſeduxit, *Gene.3.*
ſpiritaliterque occidit: quod tamen ſexto factum eſt die. De hac materia multas vtiles quæſtiones mouet ac ſoluit Thomas in prima parte Summæ, quæſtione ſexageſimatertia. vtpote, An angelus in primo inſtanti ſuæ creationis potuit eſſe malus, An aliqua mora fuit inter creationem eius & lapſum, C
&c. Albertus quoque aliqua ſcribit inde hoc loco, & plenius ſuper ſententias: quæ breuitati ſtudens dimitto. *In hoc apparuit filius dei* id eſt, ideo factus eſt homo, & venit in mũdum. *Ioan.1.*
Vt diſſoluat opera diaboli id eſt, vitia tollat, ab operibus tenebrarum homines reuocet, tentamenta diaboli auferat, peccatores ſecundum quod tales diſſipet, id eſt, ſalubriter deſtruat, extinguendo in eis culpam, non naturam: vt iam de cætero nõ ſint tales, quales extiterũt. Iuxta illud Prouerb. Verte impios, *Prou.12.*
& non erunt, *Omnis qui natus eſt ex deo, peccatum non facit.* Alio quoque loco habetur: Quotquot receperunt eum, dedit *Ioan.1.*
eis poteſtatem filios dei fieri, his, qui credunt in nomine eius. Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex

D voluntate viri,ſed ex deo nati ſunt. Omnes ergo in Chriſtum credentes,omnes regenerati ex aqua & ſpiritu ſancto, ex deo ſunt nati:quoniam eſſe gratiæ gratum facientis ab ipſo ſortiti ſunt. Ergo nullus eorum peccat, & ita qui habet charitatẽ, non poteſt eam amittere:quod ſtultum eſt dicere. Quid eſt ergo quod ait, omnis qui natus eſt ex deo peccatum non facit? dicendum iuxta præhabita,ꝙ ſicut qui manet in deo non peccat in quantum in deo manet:ita qui ex deo natus eſt non facit peccatum,in quantum talis. Et quòd iſta ſit mens ſancti Ioannis, ſequentia verba teſtantur. Nam ſubditur. *Quoniam ſemen ipſius in eo manet.* Semen etenim dei eſt gratia ipſius ſeu charitas, ex qua tanquam ex ſemine omnis meritoria oritur actio. Charitas nanque cæteris virtutibus præcipit,ita quòd

Ioan.3.

E omnis meritoria actio eſt à charitate,aut elicitiue,aut imperatiue. Nam actus qui directe & immediate manant à charitate,dicuntur ab ea elicitiue procedere:cęterarum vero actus virtutum imperatiue. Iterum: Sicut in ſemine tota moles fructus virtualiter continetur, ita in charitate ceteræ virtutes virtualiter ſunt contentæ. Propter quod,Paulo teſtante: Plenitudo legis eſt dilectio. Ex gratia quoque virtutes, & dona, quantum ad actus ſuos,pullulare dicuntur. Quia ergo hoc ſemen manet in renato,idcirco non peccat vt talis,neq; ſemine hoc in eo manente:quia hoc ſemen & mortale peccatum non compatiuntur ſe mutuò. Hinc ſubditur. *Et non poteſt peccare* iuxta ſenſum præhabitum. Propoſitio quippe de poſſibili poteſt poni in eſſe, inconueniente nullo ſequente. *Quoniam ex*

Rom.13.

F *deo natus eſt* id eſt,charitatem & gratiam,per quam fit ſpiritualis regeneratio, habet in ſe. Iuxta quẽ ſenſum ait Saluator: Non poteſt arbor bona fructus malos facere,neq; arbor mala fructus bonos facere. Iuxta hunc modum, currens non poteſt quieſcere,nec econtra. Hinc dialectici propoſitiones huiuſmodi diſtinguunt penes ſenſum compoſitum & diuiſum, ſecundum quod extrema propoſitionum accipi poſſunt materialiter, atq; formaliter. Imò & iuxta hanc diſtinctionem neceſſe eſt multa in ſcripturis & in dictis ſanctorum exponi. Sicut cum dicitur:Iuſtus non poteſt damnari. Et:Impius non poteſt ſaluari. Qui ſe humiliat exaltabitur:qui ſe exaltat humiliabitur. Verũtamen ea quæ dicta ſunt, quidã ita exponũt: Qui natus eſt ex deo,non peccat,id eſt, in peccatis nõ perſe-

Mat.7.

Lucæ.18.

uerat.

uerat. Et non poteſt peccare, id eſt, in vitiis perſeuerare. Quæ A
vtiq; expoſitio eſſet valde conueniens, ſi ſoli prædeſtinati dicerentur in ſcripturis ex deo renati: quod tamen omnino dici non poſſe, verba pandunt ſequentia: quibus inter filios dei, & filios diaboli diſtinctio aſſignatur. *In hoc* id eſt, in eo quod ſequitur. *Manifeſti ſunt* id eſt, euidéter inter ſe & ab inuicē diſtinguuntur. *Filii dei, & filii diaboli* id eſt, homines virtuoſi, qui ſunt adoptiui filij creatoris: & homines vitioſi, qui p imitationē prauitatis filij ſunt diaboli. *Omnis qui nō eſt iuſtus, non eſt ex deo. Et qui nō diligit fratrē ſuū* id eſt, quicũq; iniuſtus eſt: & quicunq; proximos ſuos vniuerſos ſpiritali amore non diligit, iſte non eſt natus ex deo. ¶ Ex quo innoteſcit, ꝙ exiſtentes in charitate ſunt nati ex deo. Qui autem in mortali eſt vitio, præſertim in odio, non eſt natus ex deo nec filius dei, ſed B
eſt ex diabolo natus, eiuſq; filius. Et hoc intelligẽdum eſt de diſtinctione, inter hos data ſecundum præſentem iuſtitiã, nō ſecundum prædeſtinationē diuinam, ſecundum quam multi reprobi iuſti ſunt, & multi prædeſtinati iniuſti ad tẽpus. Itaque ſecundum preſentem iuſtitiã ſola charitas inter filios dei filiosq; diſtinguit diaboli. Vnde ſecũdum Auguſt. duo amores duas cõſtituunt ciuitates. Quoniã amor dei, creſcens vſq; ad cõtemptum ſui, ciuitatem conſtituit dei: amor vero ſui, vtpote amor ad ſe reflexus reprobus & priuatus, ciuitatē efficit Babylonis, & regnum diaboli. Verũtamen durante hac vita, fiunt quotidie de ciuibus Babylonis filiisq; diaboli ciues dei & filij eius, & econuerſo. Nullus vero ciuium filiorumq; dei ſecũdum prædeſtinationē, fit aut inuenitur finaliter ciuis Ba- C
bylonis filiúsve diaboli. Si enim prædeſtinatus eſt, ad tempus quidē errare poteſt, æternaliter vero perire nō valet. Interim tamē iſta nō ſunt ita intelligenda, quaſi in vita præſenti poſſimus abſq; reuelatione diuina inter iuſtos infuſa iuſtitia & iniuſtos, hoc eſt inter exiſtẽtes in charitate & alios, certitudinaliter in particulari diſcernere. Cũ enim quiſq; de ſeipſo incertus ſit, an amore ſit dignus an odio, quãto magis de aliis? Præſertim cũ dicat Apoſt. Paul. Quid agatur in homine, nullus ſcit niſi ſpiritus hominis. Sed in generali manifeſta eſt iſta diſtinctio, in ſpeciali vero manifeſta eſſe poteſt probabiliter ſiue cõiecturaliter, tãtoq; probabilius q̃to veriſimiliora charitatis ac virtutũ opa ſiue indicia apparẽt in aliquo, & q̃to proba-

Auguſt. Eccli. 9. 1. Cor. 2.

 biliora

D biliora in aliquo apparent indicia vitiorum. Imò aliquem eſſe in mortali peccato in multis caſibus, tam ab eo quàm ab aliis, certitudinaliter poteſt agnoſci. Sed hoc manet ſibi aliiſque ignotum, an finaliter conuertetur atq; ſaluabitur, hoc eſt, an prædeſtinatus exiſtat. Porro quod charitas inter filios dei filioſq; ſecernat diaboli, docet ſanctus Ioannes dicendo.

Quoniam hæc eſt annunciatio id eſt, prædicatio. *Quam audiſtis ab initio* id eſt, quam à me & ab aliis prædicatoribus Euangelicæ legis ab exordio veſtræ cõuerſionis ſumpſiſtis. *Vt diligatis alterutrum* id eſt, inuicem per infuſum diligatis amorẽ, vtpote pure ac ſpiritaliter: quatenus vnus deſideret ſalutem alterius, & cooperetur ei ad illam pro poſſe: orando, hortando, E corripiendo, & ſubueniẽdo. Hinc enim iuſſit ſaluator: Hoc eſt
Ioan.15. præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Hinc
Rom.13. ad Rom. dicitur: Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem
Exod.20. diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furtum facies, non falſum teſtimonium dices: & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur: Diliges proximũ tuũ ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio. Porrò vt verba hæc beatiſſimi Pauli apoſtoli clarius intelligantur, penſandum, quòd inter decem pręcepta decalogi tria prima pertinebant ad charitatem cultumq; dei, videlicet vnum credere ac colere deum, nec vane aut inordinate iurare per ipſum, & dies celebrare feſtiuos. Et tria hæc in præcepto F dilectionis dei ſpecialiter continebantur. Alia ſeptem pręcepta pertinebant ad proximum, ſcilicet honorare parentes, nõ occidere, non furari, &c. Et iſta ſpecialiter contenta erant & includebantur in præcepto dilectionis fraternæ. Hinc Chri-
Matt.22. ſtus diſſeruit, quòd in duobus charitatis præceptis tota lex pendet & prophetæ. Sed quia charitas dei & dilectio proximi inſeparabiliter ſunt connexæ, ſacra ſcriptura nunc in dilectione dei, nunc in dilectione proximi, ſalutem noſtram & ſummam legis diuinæ conſtituit. Nihilominus dilectio proximi & cuncta præcepta ad eam ſpectantia in dei dilectione virtualiter includuntur. Nempe qui diligit deum, eius obedit præceptis, & per conſequẽs diligit proximos, & præcepta ad proximi charitatem pertinentia implet: quia hoc deus pręcepit. Iſta ergo eſt præcipua annunciatio ſeu doctrina, quã ab exordio

exordio inſtructionis ac conuerſionis veſtræ audiſtis,vt dili- A
gatis alterutrum. *Non ſicut Cain* id eſt,nō ſitis,nec doloſe di-
ligatis,vt impius Cain, *Qui ex maligno erat* id eſt,ex diabo-
lo,quantum ad imitationem iniquitatis. Nam ſicut diabolus
primos parentes ſpiritaliter interfecit ex inuidia,ſic Cain fra
trem ſuum iuſtum Abel ex inuidia trucidauit, ſicut ſubiūgi-
tur. *Et occidit fratrē ſuum* ſicut in Geneſi deſcribitur. *Et pro-* *Gene.3.*
pter quid occidit eum? id eſt, quid mouit Cain ad fratricidiū?

Quoniam opera eius maligna erāt,fratris autem eius iuſta id eſt,
opera Cain,& opera ſancti Abel erant cōtraria,prout hoc in
Geneſi plenius recitatur,vbi inter cætera legitur:Factum eſt,
vt offerret Cain munera domino de fructibus terræ, Abel
quoque obtulit de primogenitis gregis ſui, & adipibus eorū,
&c. Circa quod quidam dicunt expoſitores, ꝙ Cain obtulit B
de vilioribus ſuæ ſubſtantiæ,Abel autem de melioribus. Id-
circo deus reſpexit ad Abel,& ad munera eius,quia eius ob-
lationes habebat acceptas:non autem reſpexit ad Cain,eiuſ-
que munera. Illum vero reſpectum ſeu acceptationē deus, vt *Ibidem.*
cōmuniter dicitur,per ſignum viſibile demōſtrauit:quoniam
ipſo Abel offerente, ignis de cœlo deſcendens incendit atque *Iudic.6.*
conſumpſit ſacrificium eius.Sicut in libro Iudicum de ſacri- *Iudic.13.*
ficiis Gedeonis ac Manue legitur,&.3.Reg. de ſacrificio He- *3.Reg.8.*
liæ,atque ſecundo Paralip.de ſacrificio Salomonis:in Leuiti- *2.Para.6.*
co quoque de ſacrificiis Aaron.Vnde in Geneſi vbi noſtra ha *Leuit.9.*
bet tranſlatio:reſpexit deus ad Abel,&c.Theodocion trāſtu- *Gene.4.*
lit:Inflammauit deus ſuper Abel,ſuper Cain vero non inflā- C
mauit.Sacrificia demū quæ in lege naturæ & lege ſcripta of-
ferebantur,non erāt ex ſeipſis deo accepta, ſed ex virtutibus
ac deuotione offerentium. Idcirco præallegato Geneſis loco
aſſeritur, ꝙ primo deus reſpexit ad Abel, deinde ad munera
eius. Quòd autē ita non aſpexit ad Cain,eiuſq; munera,ſignū
fuit malitiæ Cain. Quod Cain perpendens,& proſperitati ſui
fratris infeliciter inuidens, ex rancore eum in agro peremit.
Quēadmodum enim ſimilitudo eſt, per ſe & directe loquēdo,
cauſa ſeu ratio vnionis & cōplacentiæ,ac amoris:ſic diſſimi-
litudo cauſa & ratio eſt auerſionis, diſplicentiæ ac rancoris.
Hinc ſequitur. *Nolite mirari fratres ſi odit vos mundus* id eſt, *Epiſtola.*
carnalium & mundanorū hominū multitudo. Quia iuſtorum
& taliū mundanorū hominū deſideria & opera ex diametro

D inter ſe pugnant: quæ carnales homines maxime cupiunt, ſpiritales homines aſpernantur. Mundanorum quoq; hominum vitant conſortia, & eorum ſtudia reprehendunt. Non itaque mirum, ſi odio habeantur à mundo. Hinc ait Saluator diſcipulis, & in eorum perſona cũctis vere Chriſtifidelibus: Si mũ-
Ioan.5. dus vos odit, ſcitote quia me priorẽ vobis odio habuit. Si de mundo eſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret. Quia vero de mundo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo, propterea
Eccli.13. odit vos mundus. In Eccleſiaſt. quoq; fertur: Sicut communicabit lupus cum agno aliquando, ſic peccator iuſto. Quæ cõmunicatio homini ſancto ad carnem? Veruntamen his obiici poteſt, quod quidam valde mundani videntur amare religioſos, humiles & abſtractos. Nam & vitam eorum extollunt, eos
E ad talis vitæ continuationem hortantur, atque eorum orationibus ſe commendant. Et reſpondendum, quòd homines ſeculares carnales nõ ſunt omnes æquè in ſuis affectionibus iudiciiſque corrupti. Nunc autem de carnalibus ac mundanis hominibus, ſecundum quòd tales ſunt, ſermo eſt: non ſecundũ quod aliquid ſpiritualitatis aut rectæ rationis participant. Quidam quoq; mũdani, quamuis propinquos ſuos religioſos aut virtuoſos naturali aut ſenſuali ament affectu, vere tamen & ſpiritaliter odiunt eos: quoniam vellent eos non eſſe tales, & pro poſſe à tali conuerſatione ipſos auertunt. Porrò nonnulli ſuis vitiis ita ſunt inuoluti, cæcati, & obſtinati, vt religioſos & virtuoſos abſolute odiant, perſequantur, derideant, ac obloquendo dilanient, ac diffament: quod prorſus diabo-
F licum ſceleratiſſimúmque cenſetur. *Nos ſcimus, quoniam trãſlati ſumus de morte ad uitam* id eſt, de ſtatu damnationis traducti ſumus ad ſtatum ſalutis, de morte culpæ ad vitam gratiæ, de filiis iræ facti ſumus filij charitatis & pacis. *Quoniam diligimus fratres* id eſt, proximos vniuerſos ſpiritali a-
Ioan.13. more. De quo aſſerit dominus: In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Hæc nanque dilectio cum mortali non poteſt eſſe peccato.

Qui non diligit deum & proximos ſpiritali dilectione, *Manet in morte* id eſt, mortali ſubiacet culpæ, cum careat charitate, quæ vita eſt animæ. De tali etenim morte ait Saluator
Matth.8. in Euãgelio: Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. In Apo
Apoc 3. calypſi quoque: Nomen habes, quòd viuis: ſed mortuus es.

¶Ex his

¶Ex his iam ſequi videtur, quòd virtuoſi ſciant ſe tranſlatos de morte ad vitam, & per conſequens quod in charitate exiſtant. Reſpondetur, quod apoſtoli certitudinaliter nouerant ſe eſſe in charitate, ex diuina reuelatione:& quãtum ad illos, verbũ iſtud exponitur de certa ſcientia:quantũ vero ad alios, de coniecturali probabiliq; notitia, *Omnis qui odit fratrẽ ſuũ, homicida eſt*, id eſt, ſimilis homicidæ. Vel homicida eſt volũtate, ſi cupit eius mortem quẽ odit. Eſt etiam homicida diſpoſitiue, quoniã odiũ via eſt ad homicidiũ. Deniq; ſanctus martyr doctor & põtifex ſummus beatus Clemens refert, quemadmodum beatiſſimus Petrus dixit eſſe homicidium triplex, Vnum corporale, quo eſſe naturæ aufertur. Aliud dixit eſſe detractionem, quo eſſe bonæ famæ tollitur, & homo in corde aliorum quodãmodo moritur, dum de eo male ſentitur. Tertium dixit odiũ eſſe. ¶Rurſus dicitur aliquis homicida quatuor modis. Primo, prouocatiõe, vt qui alium ad iram rixaſque concitat, & per hoc ad homicidium cadit. Secundo, voluntate, vt qui mortem cupit alterius contra ordinem iuris. Tertiò, procuratione, vt qui alterius machinatur occiſionem. Quartò, opere, vt qui realiter perimit per ſeipſum, Iterũ: Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt, ſeipſum in primis ſpiritaliter occidendo. Nam prauitas primo omnium proprium lædit perimitque ſubiectum, *Et ſcitis quoniam omnis homicida non habet uitam æternam in ſe manentem*, id eſt, nullus aliquo præfatorum modorum homicida habet vitam in ſe beatam, imò miſer & impius eſt, ſpiritaliter mortuus, vita gratiæ deſtitutus, & vita gloriæ prorſus indignus:nec deum, qui eſt vita æterna increata, & ſupereſſentialis, habet in ſe manentem per fidem formatam:ſed diabolum habet cor ſuum excæcantem, ac poſſidentem, atque in eo regnantem.

A

Homicidiũ trifariam dici.

B

C

¶Proſecutio expoſitionis huius capituli ab illo loco.

In hoc cognouimus charitatem dei.

ARTICVLVS QVINTVS.

QVoniam (ſicut prædictum eſt) tanta eſt odij grauitas: inducit ſanctus Ioannes ad fraternam dilectionem, per charitatis Chriſti commemorationem, *In hoc cognouimus charitatem dei, quoniam ille*, ſcilicet dei filius propter nos homo factus, *Pro nobis animam ſuam poſuit*, id eſt, pro noſtra ſaluatiõe vi-

D tam ſuam corporalem morti expoſuit: iuxta illud Eſa. Tradidit in mortem animam ſuam. Vnde & ipſe proteſtatur: Ego ſum paſtor bonus, & animam meam pono pro ouibus meis. Porrò quod iſtud ſit præcipuum charitatis opus atque indicium, ipſe Chriſtus pandit: Maiorem (inquiens) hac dilectionem nemo habet, vt animā ſuam ponat quis pro amicis ſuis, *Et nos debemus pro fratribus animas ponere*. i. pro ſalute proximi debet vnuſquiſq; ſuam corporalem vitam exponere morti. Et hoc eſt de neceſſitate præcepti in certo caſu, præſertim in neceſſitatis articulo: vt ſi quis cernat proximum ſuum periclitari in anima, nec aliunde ſibi impendi auxilium, tenetur eum pro poſſe à periculo peccati mortalis eripere, quāuis ſibi ex hoc mors corporalis certo immineat. Vt ſi quis videat quempiam ab infidelibus ad fidei denegationem compelli, & illum ſe ad iniquum conſenſum diſponere, obligatur illum pro poſſe confortare in fide, martyriique conſtantia. Et ad hoc quilibet tenetur Chriſtianus pro viribus ſuis ex ordine charitatis. Nam quilibet tenetur magis diligere proximū, quàm proprium corpus: ideo pro proximi ſui ſalute tenetur corpus ſuum dare in mortem in caſu præfato. Qui vero animarum curam habent, ad iſtud ſublimius obligantur: vt ſcilicet gregem ſuum cuſtodiant, informent, ac tueantur vſq; ad mortem incluſiue, quandocunque imminet credito eis gregi periculum culpæ mortalis, ſeu corruptionis in fide, aut moribus. Sed extra hos caſus hæc facere, ſupererogationis eſſe cenſetur. ¶ Porrò ſecundum Auguſt. quatuor ſunt diligenda ex charitate, & hoc ordine quodam, ita quod primò ſummè & incomparabiliter amandus eſt ex toto corde deus. Deinde diligere debet homo ſeipſum. Tertiò, animā proximi. Quartò proprium corpus. Ideo pro ſalute animæ proximi exponēdum eſt proprium corpus in mortem. Deinde ſubſtantia cōmunicanda eſt proximo, ſicut ſubiungitur, *Qui habuerit ſubſtantiam mundi huius, & uiderit fratrem ſuum neceſſe habere,* id eſt, proximum ſuum notabilem aut extremam indigentiam ſuſtinere, *Et clauſerit uiſcera ſua ab eo,* id eſt, charitatis & pietatis affectum non impendat ei eleemoſynam tribuendo. Sūt enim ſpiritalia animæ viſcera, quæ ſunt charitatis & pietatis affectus, de quibus Philemoni ſcribens Paul. Ego, inquit, te fruar in domino: refice viſcera mea in Chriſto. Quæ viſcera

Ioan.10. Ioan.15. E Deut.6. F Philemo.

etiam incõmutabili ac ſuperſimpliſſimo deo attribuuntur: A
iuxta illud: Per viſcera miſericordiæ dei noſtri, in quibus viſitauit nos oriens ex alto. *Quomodo charitas dei manet in eo?* Luc.1.
quaſi dicat: Nõ manet in homine tam immiſericordi. Ex quo patet, quod in tali caſu eleemoſynam non conferre, ſit peccatum mortale, & contra præceptum Chriſti, dicentis: Eſtote Luc.6.
miſericordes, ſicut & pater veſter cœleſtis miſericors eſt. Itẽque: Quod ſupereſt, date eleemoſynam. Quocirca quæri poteſt: Quomodo eleemoſynam dare ſit de neceſſitate præcepti, & quomodo de neceſſario ſit eleemoſyna facienda: Ad quod Thom. in. 2. 2. reſpondet: In præcepto largitionis eleemoſynæ eſt aliquid conſiderandum ex parte dantis, & aliquid ex parte recipientis. ¶ Ex parte dantis conſiderandum eſt, vt id quod in eleemoſynam dandum eſt, ſit ei ſuperfluum: Lucæ.11.
non ſolum quo ad ſuam perſonam, ſed etiam quantum ad ſibi commiſſos. Ex parte vero recipientis penſandum vt neceſſitatem habeat. Veruntamen cum vnus ſubuenire non valeat omnibus neceſſitatem habentibus, non omnis neceſſitas obligat, ſed extrema. Sic itaq; dare eleemoſynã de ſuperfluo ita accepto, eſt ſub præcepto: & dare ei, qui eſt in extrema neceſſitate. Quanuis autem temporalia bona ſint poſſidentis, quantũ ad proprietatem: tamen quo ad vſum eſſe debent eorum, qui de eorũ ſuperfluo indigent ſuſtentari. Propter quod ait Baſilius: Si fateris ea tibi diuinitus proueniſſe, an iniuſtus eſt deus res inæqualiter nobis diſtribuens? Cur tu abũdas & ille mendicat, niſi vt tu bonæ diſpẽſationis merita cõſequaris: ille autem patientiæ brauiis decoretur? Famelici panis eſt, quẽ tu detines, nudi tunica quã in conclaui cõſeruas, diſcalceati calceus qui apud te marceſcit, indigentis pecunia quã poſſides inhumatam. Quocirca tot iniuriis afficis, quot per te dare valeres. Eſt autẽ grande periculũ his qui quotidie variis ac precioſis ciborũ ſe replent generibus, & modica largiuntur pauperibus. Propter quod ſubditur, *Filioli mei non diligamus uerbo, neque lingua,* id eſt, non verbis duntaxat pulchris, blandis, doloſis, oſtendamus nos diligere proximos noſtros. Quẽadmodum à Hieremia quoq; dicitur de quibuſdã: In ore ſuo pacẽ cum amico ſuo loquitur, & occulte ponit ei inſidias. Et in Pſal. Qui loquuntur pacẽ cum proximo ſuo, mala autẽ in cordibus eorũ, *Sed opere,* id eſt, per actus virtuoſos, pios, & cha-

B (margin) · Baſilius. · C · Hier.9. · Pſal.27.

D & charitatiuos demõſtremus nos diligere proximos noſtros: vt per opera miſericordiæ tã corporalia q̃ ſpiritalia eis impẽdamus pro viribus. *Et ueritate.* i.ſyncera & recta intentione hoc faciamus:nõ pro laude humana,aut cõmodo temporali, ſed ad omnipotẽtis gloriã ac honorẽ.Propter quod ait Saluator:Attendite,ne iuſtitiã veſtrã faciatis corã hominibus,vt videamini ab eis, alioquin mercedẽ non habebitis apud patrẽ. Et rurſus:Te,inquit,faciente eleemoſynã,neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Sit ergo in corde pura & recta intẽtio,nõ fraus aut vlla nequitia:cũ in Eccleſ.ſcriptũ ſit: Anima nequã diſpdit illũ qui habet illã,& in gaudiũ inimici ſui dat illũ.Sit quoq; in ore ſyncera,nõ fallax aut ſimulata loquutio, cum in Prouerb.ſcriptũ ſit: Qui peruerſi cordis eſt ,nõ inueniet bona:& qui vertit linguam ſuã, incidet in malũ. Sit item in opere fidelis ſubuẽtio,cũ ibidem Salomon cõteſtetur. Omni tempore diligit,qui amicus eſt, & frater in anguſtiis comprobatur. Quodſi quis nõ queat opere ſubuenire,debet animo cõdolere,& affectu ſupplere,quod nõ poteſt in effectu peragere. His itaq; verbis hortatur ſanctus Ioãnes fideles ad opa pietatis.Quia vt iterũ in Prouerb.habetur: Qui clauſerit aures ſuas ad clamorẽ pauperũ,clamabit, & non exaudietur.In Eccleſ.quoq; præcipitur:Eleemoſynã pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne trãſuertas à paupere, cor inopis nẽ afflixeris,& ne protrahas datũ anguſtiati. Rogationẽ contribulati ne abiicias,& ne auertas faciem tuã ab vllo egeno . Hinc Salomõ ait: Benefacit animæ ſuæ vir miſericors.Et rurſus Prouerb.15.ait: Per miſericordiam & fidem purgantur peccata. Sed & dominus ait:Beati miſericordes,quoniã ipſi miſericordiam cõſequentur. *In hoc cognoſcimus,* id eſt,per præfata charitatis pietatiſq; opera probabiliter ſcimus, *Quoniam ex ueritate ſumus,* id eſt,ex deo eſſentialiter vero ac veritate ſpiritaliter ſumus renati,ſeu eius gratiam gratum facientem adepti.Operatio nanque arguit formam. Per eadem etiam opera ſcimus quod, *Et in conſpectu eius ſuademus corda noſtra,* id eſt, mentes noſtras rationabiliter ſecundum doctrinam ſcripturæ inſtruimus,intentionem dirigendo ad deum, & ea cogitando ac mente reuoluendo,quæ ſunt placita deo.Sic enim debet vnuſquiſque cor ſuum ſecundum ſcripturæ doctrinam coram deo ſuadere ſeu informare,vt vniuerſa quæ agit,ex rectæ rationis

Marginalia: Matth.6. Eccli.6. Prou.17. E Proue.21. Eccli.4. F

ſtæ rationis procedant iudicio,& taliter fiant quòd placeant deo. De hac ſalubri ſuaſione in Eccleſiaſtico inducitur: Fili ſine conſilio nihil facias,& poſt factum non pœnitebis. Et Timotheo dicitur: Sine præiudicio (id eſt, præuio iudicio) nihil facias. Sic cor ſuum ſuadet, qui in ſummi iudicis præſentia ſe omnia agere, indeſinenterque eſſe perpendit, cum beatiſſimo dicẽs Helia: Viuit dominus, in cuius cõſpectu ſto hodie. Et cum Pſal. Meditatio cordis mei in conſpectu tuo ſemper. Quæ ſuaſio quàm fructuoſa eſt, pandit idem dicẽdo: Seruaui mandata tua: & teſtimonia tua, quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo. Hoc cordi ſuo ſuaſit ſanctus Iob dicens: Nonne deus cõſiderat viã meã,& omnes greſſus meos dinumerat? Cur aũt debeamus corda noſtra ſic ſuadere, ſubiũgitur. *Quoniam ſi reprehenderit nos cor noſtrum,* id eſt, à propria conſciẽtia redargui fuerimus, eo quod non recta intentione, prout deus requirit, egerimus bona, quæ egimus, *Maior eſt deus corde noſtro,* id eſt, ſapientior, potentior, atq; in infinitum perfectior. In ſpiritualib⁹ quippe idem eſt eſſe maiorem & meliorem, ſeu perfectiorem. Hinc Heliu loquitur: Deum homini nõ æquabo. Et iterum: Reſpondebo tibi, quod maior ſit deus homine. Suſpice æthera, quòd altior te ſit, *Et nouit omnia,* idcirco cordis noſtri ſecreta eũ non valent latere. Propter quod debemus corda noſtra coram eo ſynceriter ſuadere, informare, dirigere, cum ipſe per Hieremiam loquatur: Ego ſum teſtis & iudex. Cui Iob vir ſanctus fatetur: Scio domine, quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio, *Chariſſimi, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos,* id eſt, de malo præſertim mortali peccato ſibi non fuerit conſcium poſt diligentem conſcientiæ ſuæ diſcuſſionem, ita quòd nunquam peccauimus mortaliter, vel de præteritis peccatis per veram contritionem, confeſſionem, & ſatisfactionem ſumus purgati inſtar Pauli dicentis: Nihil mihi conſcius ſum. Et denuo: Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtrę, *Fiduciam habemus ad deum,* id eſt, digne & efficaciter in deo confidere poſſumus ac debemus, tanquam adoptiui filij ac fideles miniſtri ipſius. Talium nanque Chriſtianorũ ſpes ad deum & in deo, eſt ſpes formata ac ſalutaris, ex gratia dei & bonis operibus prodiens: de qua loquitur Eſaias: Qui ſperant in domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas, vt aquilæ volabunt, & non

Margin: A; Eccli. 32.; 1. Tim. 5.; 3. Reg. 17. 18.; Pſal. 18.; Pſal. 118.; Iob. 31.; B; Iob. 32.; Iob. 33.; Hier. 29.; Iob. 24.; C; 1. Cor. 4.; 2. Cor. 1.; Eſa. 40.

D & non deficient *Et quicquid petierimus ab eo, accipiemus* id eſt, quicquid ad ſalutem pertinens perſeueranter rogauerimus deum, accipiemus ab eo tempore opportuno. Nēpe vt loqui-
Lucæ.18. tur dominus: Oportet ſemper orare, & non deficere. Et rurſus
Ioan.16. ait, Si quid petieritis patrē in nomine meo, dabit vobis. ¶In nomine etenim ſaluatoris, videlicet Chriſti, precatur, qui pertinentia ad ſalutem, deſuper obtinere conatur. Veruntamen deus interdum differt petitionis impletionem: vt interim feruentius diutiuſque orando exuberantius exaudiamur tempore ſuo, & ne ex facilitate exauditionis paruipendamus diuina chariſmata, eademq́; perdamus: & per ingratitudinem ac recidiuationem damnabiliores reddamur. Si ergo cupimus ex-
E audiri ſtudeamus in primis vitam deo placētem habere: quia
Ioan.9. vt fertur in Ioāne, Peccatores deus non audit, ſed ſi quis cultor eſt dei, & voluntatem eius facit, hunc exaudit: In Prouer-
Prou.18. biis quoque aſſeritur: Qui declinat aures ſuas ne audiat legē, oratio eius erit execrabilis. Hinc ſubditur *Quoniam mandata eius cuſtodimus, &* pro, id eſt, *Quæ ſunt placita coram eo* id eſt, opera deo placentia, *Facimus*. Ratio igitur exauditionis eſt virtuoſitas conuerſationis, ſeu obſeruantia præcepto-
Pſal.33. rum. Ideo ait propheta: Oculi domini ſuper iuſtos, & aures e-
Ioan.15. ius in preces eorum. Et Chriſtus loquitur: Si māſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint: quodcūque volueritis petetis, & fiet vobis. Et quaſi quæreremus quæ ſint dei mandata, adiecit *Et hoc eſt mandatum eius* videlicet dei patris *Vt credamus in nomine filii eius Ieſu Chriſti* id eſt, in Chriſtum vni-
F genitum patris. Vnde Chriſtus ait Iudæis, Hoc eſt opus dei,
Ioan.6. vt credatis in eum quem miſit ille. Et rurſus loquens diſcipu-
Ioan.14. lis, Creditis (inquit) in deum, & in me credite: Conſequens e-
Ioan.3. tenim eſt, vt qui credit in deum, credat in Chriſtum, quoniā Chriſtus eſt verus deus. Imo tota ſuperdigniſſima trinitas ſicut eſt vna ſumma & incommutabilis veritas, ita eſt vnum fi-
Gene.1. dei obiectum: Hinc alibi legitur, Qui non credit, iam iudicatus eſt: quia non credit in nomine vnigeniti filij dei *Et diligamus alterutrum* puro ſpiritali & infuſo amore, qui charitas nuncupatur, quo deus proximuſque meritoriē ac ſyncerē diligitur. deus propter propriam bonitatē, & proximus propter deū: vtpote quoniam deus hoc iuſſit, & quia ad dei imaginem eſt plaſmatus, & propter adipiſcendam beatitudinem

quæ

quæ obiectaliter ſumpta, deus eſt: formaliter verò conſiſtit in deo: & quoniã Chriſti ſanguine eſt redemptus, *Sicut dedit mandatum nobis* dicendo: Dilige proximum tuum, ſicut teipſum. Et rurſus Chriſtus diſſeruit: Hoc eſt præceptum meũ, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. *Qui ſeruat mandata eius* id eſt, charitatis impulſu omnia implet tẽpore congruo, quãtum ſpectat ad ipſum, & ſibi poſſibile eſt. Nempe (vt Iacobus dixit) quicunque totam legem impleuerit, offendat autem in vno, factus eſt omniũ reus *In illo manet* id eſt deo per charitatem vnitus eſt, & in ipſo tanquam in vltimo fine quieſcit, atque per obedientiam ei adhæret *Et ipſe in eo* id eſt, deus etiam per fidem formatã & gratiam manet, habitat & quieſcit in homine tali tanquam in throno ac templo, dicente apoſtolo Paulo: Templum dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Et iterum ait ſcriptura: Anima iuſti ſedes eſt ſapiẽtiæ. Iuſtus igitur & obediens manet in deo tanquam in adiutore & protectore: deus verò manet in eo ſicut in adiuto & protecto, & velut in vaſe miſericordiæ ſuæ. Deus ergo ſit nobis domus, noſque ſimus domus dei: maneamus in eo, & maneat ipſe in nobis: maneamus in eo, ne corruamus: maneat in nobis, vt nos cõſeruet: Turris nãque fortiſſima nomen domini: ad ipſam curris iuſtus, & exaltabitur. Idcirco orauit propheta: Eſto mihi in deum protectorem, & in domum refugij, vt ſaluum me facias *Et in hoc ſcimus, quoniam manet in nobis, de ſpiritu quem dedit nobis* id eſt, per conditionem & infuſioné ſpiritus ſancti, quem deus pater nobis infudit ac dedit, & per liberalem elargitionem donorum ſpiritus ſancti, agnoſcimus deum patrẽ, imò & totam ſuperaltiſſimam trinitatem, habitare in nobis: quod ſancti apoſtoli & alij multi in primitiua Eccleſia certitudinaliter cognouerunt, præſertim qui ſpiritum ſanctum in ſigno viſibili acceperunt, & ſimul cum illo genera linguarũ, & alia diuerſa ac copioſa ſumpſerũt chariſmata. Alij vero fideles virtuoſi per dilectionẽ ſpiritalem, & præceptorum obſeruantiam efficacem, probabiliter cognouerunt & noſcunt, quod in ipſis maneat deus: Quia, vt Paulus fatetur, charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis: Qui rurſum ad Titum loquitur, Apparuit benignitas dei per renouationem ſpiritus ſancti quem effudit in nobis abũde. Per hoc vtique copioſiſſime & pleniſſime innoteſcit

A Matth.22. Ioan.15. Iacob.2. B Sapien.7. 1.Cor.3. Prou.18. Pſal.30. C Actuũ.2. Roma.5. Titum.3.

D noteſcit charitas increata dei ad nos, charitaſque creata infuſa,per quam corda noſtra inhabitat deus.

¶Explanatio IIII. Cap. *Chariſſimi nolite omni ſpiritu credere.* ARTICVLVS SEXTVS.

Onſequēter hortatur ſanctus apoſt. Ioannes fideles,vt fidei cognitione ſint circūſpecti,puri,ac ſtabiles:quia in primitiua Eccleſia abundabãt hæretici catholicorum fidem euertere multipliciter laborantes. *Chariſſimi nolite omni ſpiritui credere* id eſt,cūctis hominibus, ſeu vniuerſis ſpiritibus per eorū ora loquentibus,fidem præbere. Hoc enim periculoſum, puerile, & fatuum eſt, quum multi ſint verſipelles & callidi, maiorq́;
E hominum pars ſit iniqua, fallax ac reproba: per quos etiam ſpiritus maligni frequenter loquuntur, inſpirãdo & inſtigando illos ad verba prauiſſima. Hinc in Eccleſiaſtico fertur,
Eccle.19. Qui citò credit,leuis eſt corde,& minorabitur.Et rurſus, A fi-
Eccle.32. liis tuis caue,& à domeſticis tuis attende. In prouerbiis quo-
Prouer.14 que legitur: Innocens credit omni verbo, aſtutus conſiderat greſſus ſuos. *Sed probate ſpiritus,ſi ex deo ſunt* id eſt,verba & facta eorum,qui vobis loquuntur, ſapiēter diſcutite an rectæ fidei conſonent, virtutibuſque concordent: quatenus per hoc agnoſcatis an ex deo ſint per imitationem veritatis atque virtutum *Quoniam multi pſeudoprophetæ* id eſt,hæretici & ſeductores *Exierunt in mundum* id eſt, inter fideles ſe miſcuerūt,
F &vndique ſunt diffuſi,ac plurimos deceperunt. Propter quod
Galat.1. Galatis ſcripſit Paulus: Miror quod tam citò trāsferimini in
2.Cor.11. aliud euangeliū. Et iterū Corinthiis: Timeo ne ſicut ſerpens
Gene.3. ſeduxit Euā aſtutia,ita corrūpantur ſenſus veſtri,& excidant à ſimplicitate quę eſt in Chriſto Ieſu. *in hoc* quod ſubditur:
Cognoſcitur ſpiritus dei id eſt,ſcitur quod ſpiritus loquēs per hominem,ſit ſpiritus fidelis,ac bonus ex deo exiſtens, modo prætacto, *Omnis ſpiritus,qui confitetur* cōfeſſione fidei formatæ *Ieſum Chriſtum in carne ueniſſe* id eſt,verbum patris æternum eſſe veraciter incarnatum, & in carne aſſumpta inter ho-
Ioan.1. mines viſum,ac conuerſatum:iuxta illud:Verbum caro factū
Baruch.3. eſt, & habitauit in nobis. Et Baruch. Poſt hæc in terris viſus eſt,& cum hominibus conuerſatus. *Ex deo eſt* per fidei veritatem ac gratiam,ita quòd eſt vere fidelis, deoque placitus: ſicut & Paulus teſtatur: Corde creditur ad iuſtitiam,ore autem

tem confeſſio fit ad ſalutem. Propter quod in Euangelio loquitur Chriſtus, Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Hæc quippe confeſſio includit charitatē,& alia neceſſaria ad ſalutem. Huius autem oppoſitum docuit Marcion hæreſiarcha, & poſtmodum Manichæus, dicentes Chriſtum non eſſe, veraciter, ſed phantaſticè incarnatū. *Et omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum Chriſtum* id eſt, qui aliquid dicit cōtrariū veræ fidei quę habetur de Chriſto, vt Ebion & Cherintus, Neſtorius, & Photinus, q Chriſti deitatem negabant *Ex deo non eſt* per imitationē veritatis, nec placet deo, nec ex inſpiratione diuina eſt loquens. Schiſmatici quoque & impij Chriſtiani, quātum in ipſis eſt, Chriſtum ſoluunt: quoniā eius iuſtitiæ vnitati ſeu eccleſiaſticæ integritati & diuinis præceptis repugnāt *Et hic eſt Antichriſtus* id eſt, talis hæreticus & peruerſus Chriſto contrarius, Antichriſtique typus, dicitur Antichriſtus per ſimilitudinē & typicam præfigurationem, & quantum ad nominis interpretationem *De quo* Antichriſto *Audiſtis, quoniam uenit, & nunc iam in mundo eſt* id eſt, Antichriſtū veniſſe audiſtis, & aliquo modo ſic eſt. Iſtud ſuprà tertio articulo prahabitum eſt, pleniusque expoſitum. *Vos ex deo eſtis* per ſpiritalem regenerationem, & veritatis ac bonitatis imitationem atque amorē, vt frequenter expoſitum eſt *Et uiciſtis eum* videlicet Antichriſtum ſeu mundum, id eſt, Antichriſti erroribus mundique vitiis per veram fidem & ſanctam dilectionem hucuſque deo vos adiuuante præualuiſtis *Quoniam maior eſt qui in uobis eſt, quàm qui in mundo* id eſt, deus ſeu ſpiritus ſanctus per dona gratiæ ſuæ in veſtris cordibus habitans ſapiētior eſt atque potentior ſpiritu maligno, qui in mundanis regnat hominibus, & hæreticorum poſſidet corda, *Ipſi de mundo ſunt* id eſt, hæretici ac ſcelerati & reprobi ſunt de numero hominū mundanorum atque carnalium *Ideo de mundo loquuntur* id eſt, de carnalibus deliciis, mundanis diuitiis, temporali honore, ac proprio commodo. Sed & ſapientum ſeculi huius, videlicet philoſophorum & hæreſiarcharum dicta & ſcripta reuoluunt, allegant, & per ea ſuos probant errores. Delectabilia quoque mundi & carnis conceſſerunt diſcipulis ſuis, vt plures per hoc ſibi allicerent: Hinc Auguſtinus lib. de vtilitate credendi, Hæreticus, inquit, eſt qui alicuius commodi *Auguſt.*

temporalis

A B C

D temporalis intuitu,& maxime gloriæ principatus ſui gratia, falſos,recentes,fideique contrarios errores gignit, aut ſequi-
2.Timo.2. tur *Et mundus eos audit* id eſt,mundani homines libenter au diunt tales, quia loquuntur eis placentia. De quibus ad Timotheum loquitur Paulus,quòd ad ſua deſideria coacerua-
Ioan.8. bunt ſibi magiſtros prurientes auribus,& à veritate quidẽ au-
Marc.2. ditum auertent,ad fabulas autem conuertentur. Vnunquod-
Lucæ.6. que enim applaudit ſimili ſibi.Ideo ſicuti qui ex deo eſt,verba dei audit:ita qui ex diabolo & de mundo ſunt, verba mundana atque vaniloquos hilariter audiũt. Imo & verba huiuſmodi vana,erronea, & laſciua libenter frequenterque proferunt:Quia,vt ait Saluator, Ex abũdantia cordis os loquitur. Iuxta hunc modum aſſerit dominus:Ego dedi eis (puta diſci
E pulis meis)ſermonem tuum,& mundus eos odio habuit: quia de mundo non ſunt,ſicut & ego non ſum de mundo. *Nos ex deo ſumus* id eſt, nos fide & opere Chriſtiani ex deo ſumus per charitatem gratiamque renati. De quibus princeps apo-
Ioan.17. ſtolorum loquutus eſt,Vos genus electum,regale ſacerdotiũ, gens ſancta,populus acquiſitionis. *Qui nouit deum* agnitione formata per fidem viuam ac ſapientiæ donum *Audit nos*
1.Pet.1. id eſt,Euangelicæ prædicationi intentus eſt,& obedit.Eſt autem & quædam informis cognitio dei, quæ eſt actus fidei nudæ ſeu naturalis vel acquiſitæ ſcientiæ.De qua veritas proteſtatur.Seruus qui cognouit voluntatem domini ſui & non fa-
Lucæ.12. cit, plagis vapulabit multis: Et Paulus ad Titum , Dicunt ſe
Titum.1. noſſe deum,factis autem negant *Qui nõ eſt ex deo* id eſt,qui non eſt per gratiã regeneratus ab eo,nec prædeſtinatus *Non*
F *audit nos* id eſt,prædicationi noſtræ non acquieſcit finaliter, quanuis forſitan acquieſcere videatur ad tẽpus:Vnde loquu-
Ioan.17. tus eſt Chriſtus ad patrem:Non pro mũdo rogo, ſed pro his
Ioan.10. quos dediſti mihi de mundo.Et alibi,Qui intrat per oſtium, paſtor eſt ouium,& oues vocem eius audiunt:alienum autem non ſequuntur, quia non nouerunt vocem alienorum. *In hoc cognoſcimus ſpiritum ueritatis, & ſpiritum erroris* id eſt, per id quod dixi,ſcilicet per audire nos, & per non audire nos, diſcernimus inter ſpiritum vera docentem & inter ſpiritum falſa docentem, Similiter inter diſcipulum ſeu auditorem veritatis, & inter diſcipulũ ſeu auditorem falſitatis:quia qui audit nos,bene docet, bene diſcit,& bene viuit. Idcirco in ipſo eſt ſpi-

A eſt ſpiritus veritatis, ſiue per ſpiritũ veritatis intelligatur ſpiritus ſanctus, ſiue anima rationalis veritati inhærens atq; obtemperans. Qui autem non audit nos, nec bene docet, nec bene diſcit, nec bene viuit: ideoque in eo eſt ſpiritus erroris, puta diabolus ad errorem inſtigans: De quo ad Corinth. conſcriptum eſt: Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium, vt (1. Corin. 4) non fulgeat eis illuminatio Euangelij gloriæ Chriſti. (Matth. 4.) Spiritus quoque erroris accipi poteſt anima errori ſubiecta. Denique qui catholice credunt, nec tamen obediunt Chriſto iubenti, vt diligant inimicos & odientibus benefaciãt, iniuriantibuſque ignoſcant, imò dicunt ſe hæc implere non poſſe: iſti non audiunt Chriſtum nec eius apoſtolos, eſtque in eis ſpiritus erroris, & ex diabolo ſunt atque de mundo, imò infidelibus (Roma. 13.) deteriores probantur: quoniam domini ſui voluntatem B ſcientes, eam non exequuntur. *Chariſſimi diligamus inuicem* frequẽter repetit iſtud, quia qui proximum diligit, legem impleuit. Et, *Quia charitas ex deo eſt,* eſt enim virtus theologica, virtutum digniſſima, à deo per creationẽ infuſa, & ſupernaturalis ſimilitudo increati amoris, qui per appropriationẽ dicitur Spiritus ſanctus *Et omnis qui diligit* deum ac proximos *Ex deo natus eſt* quia per gratiam gratum facientem in eſſe ſpiritali, deiformi, ſupernaturali, ad promerendum condigno, eſt conſtitutus. Charitas quoque eſt ſpiritalis & ſupernaturalis vita animæ ac participatio admiranda diuinæ increatæque vitæ *Et cognoſcit deum* per fidem formatam & ſapiẽtiæ donũ, quæ charitati in vita præſenti inſeparabiliter ſunt connexa. Imo quicunque habet charitatem, habet ſeptem do- C na ſpiritus ſancti ſecundum aliquem gradum: & quanto plus creſcit in charitate, tanto plus creſcit in eis *Qui non diligit* ſpiritali amore *Non nouit deum* agnitione formata, ſalutari, meritoria iam præfata *Quoniã deus charitas eſt* Non pro eodem accipitur charitas modò vt paulò antè, quando dictũ eſt, Charitas ex deo eſt. (1. Cor. 7.) Ibi enim accipitur pro charitate creata, infuſa: hic verò pro charitate increata, quæ deus eſt, qui dicitur charitas, ſicut & ſapientia. Nec credendum quòd charitas, qua immediatè deum & proximum diligimus, ſit charitas increata ſeu Spirituſſanctus: ſicut Magiſter ſententiarum putauit, in hoc ipſo deceptus: Imò ſicut deus perficit intelle- (Baruch. 3.) ctum per habitum fidei, hoc eſt per fidem habitualem: ſic per-

D ficit volũtatem per habitum charitatis,& per habitum illum mouet eam ad meritorios actus. *In hoc apparuit charitas dei in nobis* id eſt,per beneficium iſtud inenarrabile deus pater manifeſtauit increatam dilectionem ſuam ad nos, ſeu quàm vehementer dilexit nos. Deinde exprimitur beneficium iſtud *Quoniam filium ſuum unigenitum miſit in hunc mundum* id eſt, incarnari & inter homines conuerſari voluit *Vt uiuamus per eum* id eſt, merito ſanctiſſimæ conuerſationis ac acerbiſſimæ paſſionis Chriſti mundemur à vitiis, virtutibus impleamur: Sicque per gratiam in præſenti & per gloriam in futuro ſpiritaliter, feliciter, æternaliterque viuamus. Propter quod

Ioan. 10. aſſerit Chriſtus: Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeãt. Venit etiam Chriſtus, vt per eius ſalutarem doctrinã

E & exemplariſſimam vitam viuamus,iuxta eas iugiter cõuerſando *In hoc eſt charitas* id eſt, per hoc amor dei ad nos innoteſcit *Non quaſi nos dilexerimus deum* antequam nos dilexit, quia tunc amor dei ad homines non videretur pure gratuitus.Imò cũ amor dei æternus ſit & cauſa omnis boni creati,non potuit amor hominis dei præuenire amorem aut cauſare eundem:ſed ecõtra æternus dei amor præuenit nos.Propter quod ſubditur, *Sed quoniam ipſe prior dilexit nos*. Diligere ſiquidem eſt alicui bonum velle. Cum ergo omne bonum naturæ, omne donum gratiæ, omne munus gloriæ à diuina fluat volũtate liberè operante,cõſtat quòd amor dei in-

F creatus ſit cauſa effectiua totius boni creati. *Et miſit filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris* id eſt,ſatisfactorẽ pro

Ioan. 3. eis & ſaluatorem humani generis. Hinc alibi fertur:Sic deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret,vt omnis qui credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam.

Rom. 8. Et Paulus: Proprio,inquit, filio non pepercit: ſed pro omnibus nobis tradidit illum.Hæc eſt miſericordiſſima ac gratio-

Roma. 5. ſiſſima præuentio dei.De qua ad Romanos inducitur:Commendat charitatem ſuam in nobis deus,quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. *Chariſſimi ſi* pro quia *Deus dilexit nos* tam eminenter,vt dictum eſt. *Et nos debemus alterutrum diligere* id eſt,mutuò charitatiue amare,conformando nos deo in hoc ipſo pro poſſe. Et quoniam deus id præcepit, cuius præcepto tanto promptiùs obedire debemus, quanto gratioſiùs nos prædilexit: & quò

amplius non pro ſuo commodo, ſed noſtra ſalute id iuſſit. Si vero prædictis obiiciatur, quod Saluator teſtatur: Ipſe, inquiens, pater amat vos quia vos me amatis. Reſpōdetur quòd coiunctio illa, quia, dicit ibi cauſam à poſteriori ſeu ſignum diuini amoris ad nos. *Deum nemo uidit unquam* Hoc idem alio loco Ioannes habet: cui illud Iob contrariari videtur: Omnes homines vident deum. Chriſtus quoq; ait Philippo apoſtolo: Qui videt me, videt & patrem. Sed apoſtoli viderūt Chriſtum, ergo & patrem. Præterea, ſecundum Auguſtin. ſuper Geneſim, & in lib. de videndo deum, Moſes magiſter Iudæorum, & Paulus gentium doctor, viderunt deum in hac vita per ſpeciem. Reſpondetur, quòd multiplex eſt viſio. Vtpote corporalis, ſecundum quam deus nequaquam viſibilis eſt in ſuæ deitatis natura: quæ eſt ſuperpuriſſima & ſuperſimpliciſſima in infinitum præ omni mente creata. Secunda eſt viſio imaginaria, qua ſancti prophetæ deum vidiſſe leguntur: non vtique in ſuæ deitatis eſſentia, quæ omnē imaginem interioreque ſenſum infinitè tranſcendit: ſed in ſubiecta creatura, forma ſeu ſpecie, intelligendi ſunt deum vidiſſe. Nam & Iacob patriarcha angelo viſo dixit. Vidi dominum facie ad faciem. Tertia eſt viſio intellectualis, & iſta eſt multiplex. Nam quædam eſt à poſteriori, & cognitio rei quantum ad quia eſt. Sicque deum in vita iſta, intellectu videmus, tam per fidem quo ad ea quæ naturalem rationem excedunt, vt eſt trinitas perſonarum: quàm per naturalē philoſophicamque ſcientiam, quantùm ad ea quæ per naturalem poſſunt rationem cognoſci, vt quòd vnus eſt, verus & ſummus deus, perfectus, æternus, omnium cauſa, &c. Alia eſt viſio intellectualis à priori, ſeu cognitio ac intuitio rei in ſeipſa, & quātum ad quid eſt. Et hæc rurſus eſt duplex. Vna, qua res tam perfectè cognoſcitur, ſicut ex ſua natura cognoſcibilis exiſtit, quæ cognitio propriè comprehenſiua vocatur: ſicque à nullo creato intellectu deus videri poteſt, etiam nec ab anima Chriſti. Imò hoc modo ſibi ſoli viſibilis ac comprehēſibilis eſt deus, cum ipſe ſit infinitæ actualitatis & intelligibilitatis. Propter quod à ſolo intellectu infinitæ capacitatis & perſpicacitatis hoc modo viſibilis comprehenſibiliſque conſiſtit. Vnde hoc modo vnaquæque diuina & increata perſona, ſeipſam & aliam quamlibet videt & comprehendit. Infinitum autem à

[Margin: A; Ioan.16.; Ioan.1.; Iob.36.; Ioan.14.; Auguſt.; Exod.13.; 2.Cor.12.; B; Geneſ.32.; C]

D finito ſic videri comprehendique nequit: quia quod ita videtur, totum ac totaliter intra videntis terminos continetur, nec eius capacitatem tranſcendit. Porro alia eſt viſio intellectualis quantum ad quid eſt, qua licet res in ſeipſa clarè ac immediatè conſpiciatur: non tamen plenè cõprehenditur, quia non tã perfectè cognoſcitur ſicut ex ſua natura cognoſcibilis eſt. Sicque beati in patria vident deum: quæ viſio, extenſiue loquendo, comprehenſio appellatur: vnde beati, comprehenſores dicuntur. Sic autem nullus poteſt in hac vita deum videre, viuendo vita ſenſitiua humana. Propter quod deus ait ad

Exod.33. Moſen: Non videbit me homo & viuet. ¶ Idcirco hi, quibus in ſeculo iſto datum eſt ſupernaturaliter per omnipotentiam creatoris deum videre hoc modo per ſpeciem ſiue eſſentiam,

E pro illo tempore ſeu momento non erant viuentes vita ſenſitiua humana: ſed intellectuali duntaxat, atque diuina. Erant enim in maxima abſtractione ab omni virium inferiorum actu, penitùs mente ſuſpenſi ad deum. Nec poteſt deus ita videri per intelligibilem formam creatam, quoniam omnis talis forma ſeu ſpecies à clara & immediata repræſentatione diuinæ eſſentiæ deficit infinitè. Propterea in tali viſione diuina eſſentia menti creatæ vnitur loco intelligibilis formæ: non tamen per inhæſionem, ſed cohæſionem & repræſentationem. Sic igitur deum nemo vidit vnquam. Nihilominus *Si diligimus inuicem* ſpiritali non carnali amore *Deus in nobis manet* quia per fidem formatam, charitatem infuſam, & gra-

1.Ioan.2. F tiam gratumfaciẽtem animas noſtras inhabitat *Et charitas eius in nobis perfecta eſt* quantum ad ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, prout iſtud ſupra plenius fuit expoſitum *In hoc intelligimus, quoniam in eo manemus & ipſe in nobis, quoniam de Spiritusſancto ſuo dedit nobis* hoc eſt, quod in fine præcedentis capituli dictum eſt, atque expoſitum. Ibi etenim dictum eſt,

1.Ioan.3. In hoc ſcimus, quoniam manet in nobis de ſpiritu quem dedit nobis. ¶ Dicitur autem deus pater dediſſe apoſtolis cæteriſq; fidelibus de ſpiritu ſancto, non ꝙ partem ſpiritusſancti, qui ſimplex & indiuiſibilis eſt, eis contulerit: ſed quia diuerſa chariſmata de ſpiritu ſancto manantia, eis largitus eſt. Iuxta quem modum deus dixit ad Moſen, Auferam de ſpiritu, qui in te eſt, & dabo ſenioribus, & cætera. ¶ Præterea ſi probabiliter cognoſcere cupimus, an ſpiritum ſanctum per

gratiam

gratiam habeamus, interiora noſtra examinemus, an diuina A
impleamus præcepta, an vniuerſa vitemus peccata mortalia,
an inimicos quoque cordialiter diligamus, an coram deo timoratè nos iugiter habemus: ſi charitatis accendamur affe-ctibus,& zelo diuini honoris atque communis vniuerſorum ſalutis,carnalia & terrena deſpicientes. *Et nos uidimus & teſtificamur,quoniam pater miſit filium ſuum ſaluatorem mundi.* Glorioſi nanque Apoſtoli corporalibus oculis Chriſtum dei filium inter homines conuerſantem viderunt, eiuſque deitatem per fidem aliquo modo nouerunt: ſed & per miracula, & varios ſupnaturales affectus. Quibus loquutus eſt Chriſtus: *Titum.11.*
Beati oculi, qui vident quæ vos videtis. Beatiſſimus quoque *Matth.13.*
Ioannes Chriſti interfuit paſſioni, idcirco de omnibus iſtis *Luc.10.*
potuit teſtimonium ferre. Vnde Chriſtus apoſtolis loquens: *Ioan.19.*
Et vos, inquit, teſtimonium perhibebitis, quia ab initio me- *Ioan.15.*
cum eſtis. Denique Chriſto ſecundum vtranque naturam, B
competit eſſe mundi ſaluatorem. Quia ſecundum deitatem competit ei, tanquam efficienti & principali cauſæ ſalutis, qui ſolus efficienter & per creationem dona gratiæ in præſenti largitur, & dona gloriæ in patria impartitur. Idcirco apud Eſaiam teſtatur: Deus iuſtus, & ſaluans non eſt præter *Eſa.45.*
me. In Oſea quoque: Ego dominus deus tuus,& ſaluator non *Oſee.13.*
eſt præter me. Secundum humanitatem vero aſſumptam conuenit Chriſto eſſe humani generis ſaluatorem,tanquam mediatori & ſatisfactori, & tanquam inſtrumentali ac meritoriæ cauſæ: quoniam ſuæ ſanctiſſimæ conuerſationis paſſioniſque merito pro peccatis omniū ſatiſfecit, deum placauit,
ei genus reconciliauit humanum, & gratiam ac ſalutem pro- C
meruit nobis. Propter quod ſcriptum eſt: Non miſit deus fi- *Ioan.3.*
lium ſuum, vt iudicet mundum: ſed vt mundus ſaluetur per ipſum. *Quiſquis confeſſus fuerit, quoniam Ieſus eſt filius dei, deus in eo manet, & ipſe in deo* ſimile huic eſt, quod aſſerit Chriſtus: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus *Marc.16.*
erit. Et ſicut illud de fide formata, ſic iſtud de actu huiuſmodi fidei eſt intelligendum. Quemadmodum enim duplex eſt fides, informis, ſcilicet,& formata: ſic duplex eſt confeſſio fidei. ¶Inſuper de triplice confeſſione fit mentio in ſcripturis. Vna eſt actus pœnitentiæ, & vocatur confeſſio *Iacob.5.*
propriæ culpæ. De qua Iacobus: Confitemini, inquit, alter-

 utrum

D utrum peccata veſtra. Secunda eſt actus latriæ,& vocatur cõfeſſio laudis diuinæ. De qua Chriſtus ait, Cõfiteor tibi pater domine cœli & terrę. Tertia eſt actus fidei, de qua agitur modo,& vocatur cõfeſſio credendorũ. De qua Paulus apoſt, ait:
Romã. 10. Galat. 5. Corde creditur ad iuſtitiã, ore autẽ cõfeſſio fit ad ſalutẽ. Qui itaque cõfeſſione fidei formatæ, ſeu per dilectionem operantis, confitetur quod Ieſus eſt vnigenitus, naturalis, æternuſque filius dei patris patri conſubſtantialis & coæqualis, deus Trinitas manet in eo per gratiam,& ipſe in deo per fidem & ſubiectionem ſalubrem. Vnde ad inſinuãdum inenarrabilitatem & æqualitatem filij dei ac patris ſui æterni, Salomõ ait: Quod
Prou. 10. nomen eius,& quod nomen filij eius, ſi noſti? *Et nos cognouimus* quòd pater miſit filium ſuum ſaluatorẽ mundi. Ad quod
Gene. 41. præfigurandum Ioſeph, qui fuit in multis euidens Chriſti figura, vocatus eſt à Pharaone Saluator mũdi, *Et credimus charitati, quam habet deus in nobis* id eſt, verum credimus, ꝙ deus
E pater tantam ad nos habeat charitatem, ꝙ filium ſuum propter nos miſit in mundum,& tanta nobis per eũ beneficia eſt largitus, tamque copioſe & multipliciter dilectionem ſuam nobis oſtendit, per quem & adoptauit nos ſibi in filios iuxta
Epheſ. 1. illud ad Epheſios, Deus prædeſtinauit nos in adoptionem fi-
Hebr. 2. liorum per Ieſum Chriſtum, voluitq́ue vnigenitum filium ſuũ pro adoptiuorũ filiorum mori ſalute, quemadmodũ ad Hebr. habetur, Decebat eum propter quẽ omnia,& per quẽ omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, authorem ſalutis eo-
Ioan. 19. rum per paſſiones conſummari. Ampliùs, diſcipulus iſte quẽ
F diligebat Ieſus charitatis viſceribus totus pereffluens & ſuccenſus, charitatem in iſta epiſtola non ceſſat repetitis vicibus cõmendare, atque ad eam nos exhortari. Vnde & conſequenter eam in tantum collaudat, vt dicat, *Deus charitas eſt* quod
Epiſtola. paulò antè expoſitum eſt. Denique, teſte Anſelmo, quicquid abſolutè loquendo melius eſt in eſſe ſeu haberi quàm deeſſe, hoc cõuenit deo & eſt ipſemet deus: omni tamen impfectione quã habet in rebus creatis, excluſa. Charitas autẽ, virtus, ſanctitas, ſapiẽtia, ſciẽtia, pulchritudo, dulcedo, felicitas,& cõſimilia ſunt huiuſmodi: ideo cõpetunt deo,& prędicãtur de eo: non autem fides, ſpes, opinio,& cætera. quia in ſua ratione imperfectionem includunt. Deus eſt ergo charitas, id eſt, pu-
Sapiẽ. 11. ra & ſupereſſentialis dilectio. Diligit enim in primis ſeipſum,

ſum; deinde & alia in quantum aliquid ſuæ bonitatis parti- A
cipant. Cui Sapiens dicit: Diligis omnia quæ ſunt, & nihil o- Sapien. 11.
diſti eorum quæ feciſti. Suntq; idem in deo, diligẽs, dilectio,
& dilectum, & voluntas cui dilectio competit. Charitas quo- 1. Cor. 1.
que ſecundum ſe eſt nomen abſolutũ & eſſentiale, toti ſuper-
glorioſiſſimæ Trinitati & vnicuiq; increatæ perſonæ conue-
niens, ita ꝙ tota trinitas adoranda eſt vna charitas, ſicut & vna ſapiẽtia. Nihilominus ſicut ſapientia appropriatur filio, quia eſt emanatio intellectus, id eſt, verbũ ab intellectu procedens. Propter quod ea quæ ad intellectum pertinent, ei appropriantur aut propria ſunt, vtpote ars, ſapientia, verbũ, exemplar, idea, ſplendor, imago. Sic ſpiritui ſancto appropriatur charitas, quoniam ſpiritus ſanctus eſt emanatio voluntatis, id eſt, amor ſpiratus à voluntate patris filiique emanans. B Propter quod ad voluntatem ſpectantia ei appropriantur aut propria nuncupantur, vt charitas, nexus, pax, oſculũ, ſuauitas, donum, communio, gaudium. *Et qui manet in charitate, in deo manet* hoc verum eſt, ſiue de increata ſiue de creata charitate intelligatur. Cũ enim deus ſit ſubſtãtialiter charitas, cõſtat, ꝙ qui manet in charitate increata ei finaliter adhærendo, manet in deo qui eſt charitas ipſa. Similiter qui manet in charitate creata, quæ eſt admirabilis & ſupernaturalis participatio increatæ charitatis, manet in deo: quia per eam coniungitur & cohæret ei, vt ſummo bono finique vltimato. *Et deus* manet *In eo.* deus enim eſt in omnibus per eſſentiam, præſentiã, & potentiam: atq; in Chriſto per hypoſtaticã vnionem quo ad perſonã filij, in iuſtis vero per charitatem & C gratiam. Deinde ponit effectũ & ſignum charitatis iſtius infuſæ. *In hoc perfecta eſt charitas dei nobiſcum* id eſt, charitas dei exiſtẽs in nobis perfecta eſſe cognoſcitur per hoc. *Vt fiduciã habeamus in die iudicii* id eſt, diem iudicij tã vniuerſalis quàm particularis, quo ſtatim poſt mortẽ iudicandi ſumus, fiducialiter ſeu bona conſciẽtia expectemus, confidentes quòd tunc beatitudinẽ conſequamur. Charitas nanq; cõtra terrorẽ iudicij confidentiam donat, quoniã amor aduentum amati facit optare, & de eius præſentia gloriari. Ideo loquẽs Saluator de ſignis terribilibus iudiciũ præceſſuris diſſeruit. His fieri incipiẽtibus, leuate capita veſtra, quia appropinquabit redẽptio Lucæ. 21.
veſtra. Verũtamẽ nullus ꝗtũlibet iuſtus & feruẽs debet eſſe ni-

Auguſt. mis ſecurus,cum aſſerat Auguſt.Erunt tunc ſecuri,qui modo
D non ſunt ſecuri:& iterum,tunc timebunt,qui modo timere nolunt. Charitas autem immoderatum & anguſtiantem timorē iudicij tanto plus tollit, quanto ipſa plus creſcit, ſynceriorq́; efficitur. *Quia ſicut ille eſt,& nos ſumus in hoc mundo* id eſt,per charitatem in tantum deo aſſimilamur, ꝙ ſicut ipſe eſt in cœlo ex ſua charitate & pietate bonis & malis, gratis & ingratis,in ſeculo iſto bona multa impendens, videlicet neceſſaria victui,conſeruationem vitæ,angelorū cuſtodiam,ſolis ac lunæ obſequium, elemētorum ſeruitutem & vſum: ita & nos in ſeculo per charitatem amicos aduerſarioſque diligimus, pro perſequentibus deprecamur, & bona pro malis rependimus.
E Quod cum nos experimur implere, poſſumus horam iudicij
Matt.5. fiducialiter præſtolari. Hinc monet Saluator:Diligite inimi-
Lucæ.5. ços veſtros,benefacite his qui oderunt vos, & eritis filij altiſſimi:quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos. *Timor nō eſt in charitate* id eſt, timor ſeruilis, in quantum ſeruilis, non eſt charitati coniunctus: non enim ſtant ſimul timor pure ſeruilis, & charitas. Quia qui ſolum ſeruiliter deum timet,non amat eū:nec habet iuſtitiæ zelum, ſed quātum in ſe eſt habet voluntatē peccādi:& ſi à peccato retrahitur,hoc nō eſt ex dei intuitu & amore,nec zelo iuſtitiæ, ſed formidine pœnæ: quæ formido cauſatur ex priuato amore, ideo ſubditur. *Sed perfecta charitas foras mittit timorem* id eſt, ſeruilem pauorē excludit. Quoniam vitat malum,nō vt non puniatur, ſed ne deum
F offendat,aut inhonoret.Qualibet autem charitas excludit illum ſeruilem timorem qui ſimul cū charitate ſtare non valet, & dānationem meretur.Nihilominus aliqui motus minuti illius ſeruilis timoris cum charitate imperfecta poſſunt miſceri.Sicut & aliarū paſſionum mortaliumq́; culparū primi motus veniales exiſtentes,meritoriis actibus ſæpe miſcētur.Charitas vero perfecta ſeruilem timorem habet omnino excludere.Et tāto integrius eum excludit,quanto eſt perfectior. Imò in viris perfectis nō raro ſic creſcit,feruet,& inualeſcit,vt malint ſua peccata puniri, quàm dei offenſam manere inultam. Idcirco ſubiungitur. *Quoniā timor pœnam habet* id eſt, timor ſeruilis ſecundum ꝙ talis pœnā & cōdemnationem meretur, non in quātum malū culpæ deuitat,ſed quia non facit hoc ex dei amore & zelo iuſtitiæ,ſed dūtaxat punitionis horrore,ex infecta

infecta radice:quia videlicet amat malum culpæ. Omnia au- A
tem ſimili ordine diuini amoris ponere obligamur atque ad
dei referre honorem. Idcirco ſi quis ex ſolo ſeruili timore pa-
teretur mortẽ pro fide, nihilominus dãnaretur. Quod & Pau-
lus Apoſt. apertè inſinuãs: Si tradidero, inquit, corpus meum 1.Cor.13.
ita vt ardeã: charitatem autem non habuero, nihil mihi pro-
deſt. *Qui autẽ timet non eſt perfectus in charitate* ſi hoc intelli-
gatur de timore ſeruili aut carnali ſeu mundano, difficultatẽ
nõ habet: cũ illi ſint timores culpabiles: & ſi ſint prædominã-
tes, cũ charitate non ſtant. Timor vero pure naturalis, qui &
paſſione inſtante fuit in Chriſto, eſt in ſe indifferens: ſicut &
cęterę affectiones pure naturales. ¶ Eſt autem adhuc duplex Matt.26.
timor laudabilis, puta initialis & filialis. Timor initialis eſt
quo culpa vitatur, partim timore pœnæ, partim amore dei & B
zelo iuſtitiæ: poteſtq; timor ille eſſe cum charitate, nõ autem
in charitate perfecta vt tali: quia in quantũ aliquid ſeruilita-
tis ſortitur, à perfecta charitate eiicitur. Idcirco qui timet ini
tiali timore, non eſt perfectus in charitate, inquãtum initia-
liter timens. Porrò timor filialis caſtus & ſanctus eſt, quo ma
lum culpæ vitatur ſolum eo reſpectu, ne piiſſimus & amãtiſ-
ſimus pater cœleſtis offendatur, inhonoretur, eiuſque gratia
amittatur aut elongetur à metuente. Hunc ſanctum timorem
reuerentialem pudicum, perfecta charitas nõ ſolum non eii-
cit: ſed parit, nutrit, conſeruat: imò quanto quis purius atque
ardentius diligit deum, eo amplius hoc timore metuit eum. C
De quo in lib. Sapien. multa conſcripta ſunt. Vt eſt illud: Ti- Eccli.25.
mor domini ſuper omnia ſe poſuit. Timor domini corona iu Eccli.1.
ſtitiæ. Beatus cui datum eſt habere timorẽ domini. Nihil dul Eccli.25.
cius, quàm timere deum. Sapiens in omnibus metuit. Et Salo- Eccli.23.
mon: Timor domini fons vitæ, vt declinet à ruina mortis. Eccli.18.

Nos ergo diligamus deum, quoniã ipſe prior dilexit nos hoc pau Prou.14.
lo ante expoſitum eſt, & oſtenſum, ꝙ amor dei ad nos eſt cau-
ſa omnis boni in nobis. ¶ Vna itaq; ratio diligendi deum eſt,
quoniã ipſe primo amauit nos. Quemadmodum enim arduũ
eſt odientem diligere: ſic præamantem non reamare, prorſus
improbum ingratiſſimumq; conſiſtit. Eſt quoq; perfacile eũ
diligere à quo quis ſcit ſe diligi & in amore eſſe præuentum.
Idcirco quãto hoc facilius adimpletur, tanto iniquius negli-
gitur. Alia atque potiſſima ratio deum amãdi eſt pura & in-

finita

D finita bonitas eius. Tertia, eſt collatio beneficiorũ eius. Quarta, promiſſio ac præparatio futuræ felicitatis. *Si quis dixerit, quia diligo deum, & fratrem ſuum* id eſt, proximum quemcũq; ſiue amicum ſiue aduerſarium. *Oderit, mendax eſt* in verbis & factis, quoniam contra veritatem doctrinæ loquitur, & cõtra veritatem iuſtitiæ operatur. Iam enim frequenter præhabitum eſt quòd amor dei & proximi inſeparabiliter connectũtur: præſertim cum eadem ſit charitas habitualis qua deus

Matt. 22. proximusq; diligitur. Iterum dictum eſt, quòd nemo diligat

Rom. 13. deum, niſi qui eius obſeruat mandata. Cum ergo deus præcipiat proximos diligi, qui non diligit proximum, non implet dei præceptum: ergo nec diligit eũ. Rurſus proximus eſt via & medium diligẽdi dominum deum. Propter quod ſequitur.

E *Qui enim non diligit proximum ſuum quem uidet, deum quem nõ uidet, quomodo poteſt diligere?* quaſi dicat, nemo poteſt. ¶ Sed huic obiici poteſt, quoniam deus ex ſeipſo incomparabiliter amabilior eſt cunctis hominibus: ergo viſio proximi non eſt neceſſaria ad dei habendum amorem. Reſpondetur, ꝙ multæ ſunt cauſæ dilectionis. Vtpote bonitas rei, quæ eſt ratio obiectalis amandi. Item ſimilitudo quæ incitat ad amorem. Beneficentia quoq; atque communio & item propinquitas. Sed cognitio eſt cauſa dilectionis, tanquam via ad eam deducens. Cũ igitur proximus ſit nobis notior, ſimilior & propinquior quàm deus, & quantum ad hæc, prius ad dilgendum nobis occurrat: idcirco ſanctus Ioannes prætacto vtitur argumento: &

F quoniam quantum ad iſta, facilius eſt proximũ amare quàm deum. Non autem vult dicere, ꝙ proximus ſit amabilior deo.

Et hoc mandatum habemus à deo, ut qui diligit deum, diligat &

Matt. 22. *proximũ ſuum.* Vnde cum Chriſtus dixiſſet: Diliges dominũ deum tuũ ex toto corde tuo, &c. ſtatim adiecit: Diliges proximum tuum ſicut teipſum: non quidem æqualiter, quia poſt deum debet homo præcipuè amare ſeipſum: ſed ſimiliter vtpote ſpiritaliter & propter æternam obtinendam ſalutem. Ecce ſæpiſſime repetit glorioſiſſimus iſte Chriſti diſcipulus fraternæ dilectionis præceptum. Idcirco illud tanto diligentius obſeruemus, tanto perfectius impleamus, quanto frequentius ab ipſo repetitur, & quãto nobis ab ipſo ſerioſius inculcatur.

Declaratio quinti Cap. *Omnis qui credit.*

ARTICVLVS VII.

PArtes diuinæ legis duę ſunt, videlicet teſtimonia A
& mandata. Teſtimonia pertinent ad credenda, mandata ad agenda. Poſtquã ergo iam ante beatus Apoſtolus diſſeruit de mandatis, nunc ſpecialiter loquitur de teſtimoniis ſeu credendis: q̃-uis aliqua inſerat de præceptis, ſicut & antè quædam inſeruit de credendis. *Omnis qui credit* fide formata, id eſt, charitate boniſq; actibus decorata. *Quoniam Ieſus eſt Chriſtus* id eſt, ꝙ Ieſus Nazarenus ſit Chriſtus in lege Moſi & prophetis promiſſus. *Ex deo natus eſt* per regenerationem baptiſmalem, vt quidam exponunt. Quæ expoſitio non habet vniuerſaliter veritatem, quoniam multi martyres ſine baptiſmate deceſſerunt: niſi per regenerationem baptiſmalem intelligatur baptiſmus non ſolum fluminis, ſed etiam flaminis ac ſanguinis. B
Eſt itaq; taliter credens ex deo natus per charitatis & gratiæ infuſionem, per veritatis imitationem, & virtutum amorem. Deniq; Machometus infœlix in Alchorano ſuo frequẽter fatetur, quòd Ieſus Nazarenus ſit Chriſtus ſeu Meſſias in lege promiſſus, quòd item Iudæi diſperſi & capti ſunt eo quòd Ieſum pro Chriſto non acceperunt: ſed contra diuinitatẽ Chriſti blaſphemias euomit multas. *Et omnis qui diligit eum qui genuit* id eſt, deum patrem. *Diligit eũ qui natus eſt ex eo* id eſt, vnigenitum filium eius, cum pater & filius ſint vnum & idem ſummum & inuariabile bonum, nec vna perſona diuina & increata ſine alia infuſo amore diligi poſſit: cum ſint vnus, verus, ſimplex, & omnipotens deus. Vel ſic: Omnis qui diligit eum qui genuit, id eſt, creatorem altiſſimum, qui homines ſpiritaliter regenerauit per ſacramenta & verba cœleſtia gratiarumque dona, iuxta quod ſcriptum eſt: Voluntarie genuit C
nos verbo veritatis. Diligit eũ qui natus eſt ex eo, id eſt, quẽlibet chriſtifidelem. Qui enim veraciter diligit deum, diligit *Iacobi.1.*
& pertinentes ad eum membra miniſtros ac milites Chriſti. Huic expoſitioni ſequentia conſonant verba. *In hoc cognoſcimus, quòniam diligimus natos dei* id eſt, proximos noſtros à deo regeneratos, eiuſq; filios adoptiuos. *Cum deum diligamus & mãdata eius faciamus* quia (vt dictũ eſt ſæpe) amor dei & proximorũ dilectio inuicẽ ſe includũt inſeparabileſq; cõſiſtunt, nec vere diligit deũ niſi qui ei & eius obedit vicariis. De quibus ait: Qui vos audit me audit, & qui vos ſpernit me ſpernit. *Lucæ.10.*

Hæc eſt

D *Hæc eſt enim charitas dei,* id eſt,in hoc conſiſtit, hoc exigit, per hoc quaſi per effectum & ſignum manifeſtatur & innoteſcit, *Vt mandata eius cuſtodiamus*, qui enim ſyncere diligit deum,honorat eum,& voluntatem ſuam voluntati ipſius cōformat ac ſubdit: cum amicorum ſit eadem velle & nolle.
Ioan.14. Propter quod Chriſtus loquitur:Si diligitis me,mādata mea
Ibidem. ſeruate.Itemque: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, *Et mandata eius grauia non ſunt,* videtur quod imò, cum
Matth.7. Chriſtus proteſtetur: Quam anguſta porta & arcta via quæ ducit ad vitam,& pauci inuenient eam.Denique valde difficile eſt concupiſcentias carnis, paſſiones, & vitia ſuperare.
2.Cor.10. Difficillimum quoque videtur, intellectum in captiuitatem redigere ad credendum incomprehenſibilia illa,quæ in Euā-
E gelica lege credi iubentur. Et reſpondendum, quòd diuina præcepta non ſunt grauia duplici ratione.Primò,quia virtutes de quarum actibus dantur præcepta, ſunt ex ſua natura ſuaues,& cōuenientes, habentq́; delectationes ſynceras actibus ſuis annexas.Secundò,ex adiutorio dei,qui per dona gratiæ,præſertim per charitatem,hominem ſic confortat, inflāmat, & conſolatur, vt ei dulceſcat via ſalutis & obſeruantia præceptorum: imò cum ingenti alacritate & gaudio illa adimpleat.
Pſal.118. Propter quod ait Propheta:In via teſtimoniorū tuo-
Ibidem. rum delectatus ſum,ſicut in omnibus diuitiis.Et,Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum. Iterumq́; hortatur: Seruite domino in lætitia. Tertiò, ex inæſtimabili magnitudine præmij deſuper repromiſſi: cuius reſpectu om-
F nis labor & omnis difficultas & pœna vitæ præſentis eſt tan-
Gregor. quam momentum.Propter quod dicitur: Conſideratio præ-
2.Cor.4. mij minuit vim flagelli. Paul.quoque ad Corinth.Id,inquit, quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus
Matth.11. operatur in nobis. Hinc ait Saluator: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiā vos. Iugum enim meum ſuaue eſt,& onus meum leue. Quarto,mandata euangelicæ legis leuia ſunt ob ſuam paucitatem,cōparatione prçceptorum Moſaicæ legis, quæ multitudine ſua erāt onus tam
Act.15. graue: vt princeps dicat Apoſtolorum: Quid tentatis deum, imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum,quod neq́; patres noſtri, neque nos portare potuimus? Nempe vt Rabbi

Moſes

Moſes ſcribit, tot erant in lege præcepta quot ſunt dies in anno, & quot ſunt oſſa in homine, ita quod horum par extitit multitudo. Porro difficultas implendi pręcepta conſurgit ex noſtra infectione, & hoſtium impugnatione, ac obiectorũ valida motione, aliiſque cauſis diuerſis. Conſequenter ſubditur vna cauſa, cur præcepta ſint leuia, *Quoniam omne quod natum eſt ex deo,* id eſt, omnis fidelis ex deo per charitatem & gratiam regeneratus, *Vincit mundum,* id eſt, auxilio charitatis & gratiæ, imò & fidei Chriſtianæ (vt ſtatim ſubiũgitur) ſuperat tentationes & impugnationes hominum mundanorũ, tyrannorum, & philoſophorum: qui Chriſtianos variis modis à fide auertere ſunt conati. Mundum etiam vincit, qui diuitias, delitias, vanitates, prauitates, honores mundi non affectat: ſed omnia talia aſpernatur, cum Apoſt. Paulo dicẽs: Mihi abſit gloriari, niſi in cruce domini mei Ieſu Chriſti. Et, Omnia arbitror vt ſtercora, vt Chriſtũ lucrifaciam, *Et hæc eſt victoria, quæ vincit mundum, fides noſtra,* id eſt, fides catholica per dilectionem operans, eſt virtus per quã vincimus mundum: iuxta illud Hebr. Sancti per fidem vicerunt regna. Per fidem nanque cognoſcimus imminẽtia nobis bella atq; pericula, dei quoque præſidia nobis parata, & atrocitatẽ, & fortitudinem, ac multitudinem hoſtium noſtræ ſalutis. Sicque fides nos dirigit in pugnando, in orando, ac reſiſtendo. Nam & ipſa eſt fundamentum virtutum & efficaciæ tantæ, vt aſſerat veritas: Omnia poſſibilia ſunt credenti. Ideo princeps Apoſt. locutus eſt: Diabolo reſiſtite fortes in fide. Et ad Ephe. habetur: Accipite armaturam dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo, induti loricam iuſtitiæ: in omnibus ſumentes ſcutũ fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere, & galeam ſpem ſalutis, & gladiũ ſpiritus, quod eſt verbũ dei, orantes omni tempore in ſpiritu. *Quis eſt autem qui vincit mũdum, niſi qui credit,* fide formata, *Quoniam Ieſus eſt filius dei?* id eſt, naturalis, vnicus, conſubſtantialiſque filius patris æterni. Talis enim nec philoſophicis argumentis, nec tyrannicis infeſtationibus cedit ac vincitur, nec mundi blandimẽtis nec aduerſis deiicitur, quandiu ſic credit. Ait hoc loco Albertus: Quemadmodum corporaliter pugnans, indiget quatuor armorum generibus, ſcilicet gladio ad percutiendum, ſcuto ad ſe defendendum, forti ſocietate ad præmuniendum, & veritate, id eſt,

A
Epiſt.
B
Galat. 6.
Philip. 3.
Galat. 5.
Hebr. 11.
Marci. 9.
C

D te, id eſt, iuſta cauſa ad prælιandum: ſic Chriſtianus contra mundum ac reliquos ſuæ ſalutis aduerſarios pugnans, indi-
Ioan. 19. get primo pro enſe, habere charitatis feruorem. Secundo, pro
Matt. 3. ſcuto, fidei cōfortationem. Tertio, pro ſocietate diuinum angelicumque auxilium. Quarto, pro veritate ſeu cauſa, Chriſti veram confeſſionem. *Hic eſt qui uenit per aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus*, id eſt, ad noſtram redemptionem proceſſit, & eam efficit per aquā baptiſmatis, & ſanguinem ſui corporis quem in cruce fudit pro nobis. Chriſtus nanque ſacramentum baptiſmi inſtituit, & baptiſmum à præcurſore accipiens tactu ſuæ ſanctiſſimæ carnis vim regeneratiuam præſtitit aquis: atque à merito ſuæ paſſionis omnia ſacraméta ſuas
Colo. 1. ſortiuntur virtutes. Hinc loquitur Paulus: Chriſtus per ſan-
E guinem crucis ſuæ pacificauit, ſiue quę in cœlis ſunt, ſiue quę
Ephe. 5. in terra. Et rurſus: Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetipſū pro ea, mūdans illam lauacro aquæ in verbo vitæ. In
Apoc. 1. Apocalypſi quoq; habetur: Chriſtus dilexit nos, & lauit nos
Ioan. 19. à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Deniq; cum vnus militum lancea latus Chriſti aperuiſſet, continuo inde exiuit ſanguis & aqua. Vnde de latere Chriſti ſacramenta Eccleſiæ dicuntur fluxiſſe, quia videlicet vim ſanctificandi inde ſuſcipiunt, & ita quo ad hoc venit in aqua & ſanguine. *Non in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine*, hoc additur ad differentiam ſan-
Mat. 3. cti Ioannis Baptiſtæ, qui venit in aqua ſolum: qui baptizauit
Luc. 3. corpora aquis, ſed ſanguinem ſuum pro mundi non fudit pec-
F catis, nec animas lauit à vitiis. Vel ideo additur hoc, quoni-
Ioan. 1. am Chriſtus non ſolum dignatus eſt propter nos baptizari, vt ſuæ carnis attactu aquis vim regeneratiuam præſtaret: ſed & ſanguinem ſuum pro noſtra fudit ſalute. Porro ſecundum
Exod. 2. Bernard. in ſerm. iſtud eſt additum ad differentiam Moſi, qui venit in aqua tantum, à qua nomen ei eſt impoſitum, *Et ſpiritus eſt qui teſtificatur, quoniā Chriſtus eſt ueritas*, hoc enim ſpiritusſ. teſtatus eſt ante Chriſti paſſioné & poſt eam. Ante paſſionem, ſcilicet cū baptizatus fuiſſet à beatiſſimo Ioan. Bapti-
Luc. 2. ſta. Iuxta illud: Factū eſt Ieſu baptizato & orante, apertū eſt cœlum, & deſcendit ſpiritus ſanctus corporali ſpecie, ſicut columba in ipſum, & vox de cœlo facta eſt: Tu es filius meus dilectus. Porro Chriſtus ſecundum quòd deus, eſt vere ſub-
Ioan. 14. ſtantialiter verus & veritas. Propter quod ait: Ego ſum via,

veritas,

veritas,& vita. Et quia per modum intellectualis emanationis procedit à patre, veritas ei appropriatur, vt dictum eſt plenius paulo ante. Rurſus poſt paſſionē, in die Pentecoſtes, & deinceps ſpiritus ſanctus per Apoſtolos teſtificabatur idipſum,& per tam ſupernaturalem Apoſtolorum illuminationem, inflammationem, roborationem, aliaque mirabilia quæ apparebant in eis & fiebant per eos, luce clarius demonſtrauit ꝙ Chriſtus ſit veritas, cuius vniuerſa promiſſa tam veriſſime & ſupernaturaliter implebantur. Hinc poſt cœnam dixit in ſermone Apoſtolis illud: Cum venerit paracletus, quē ego mittam vobis à patre, ſpiritum veritatis, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Nec ſolum ſpiritus ſanctus id proteſtatur. *Quoniam tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, pater, uerbum, & ſpiritus ſanctus,* id eſt, tota ſuperessentialis & ſuperdigniſſima Trinitas in cœlo empyreo ſpecialiter habitans, præſtat coram omni cœleſti militia teſtimonium, quòd Chriſtus ſit veritas: quia declarat Trinitas adoranda cunctis cœleſtibus ciuibus ſemetipſam, & qualiter verbum procedit à patre & ſpiritus ſanctus ab vtroque, iuxta illud in Pſalmo: In lumine tuo videbimus lumen. De quo teſtimonio loquitur Chriſtus patri: Clarifica me tu pater apud teipſum, claritate quam habui priuſquam mundus eſſet. Et rurſus: Pater quos dediſti mihi, volo vt videant claritatem meam, quam dediſti mihi. *Et hi tres unum ſunt,* quoniam tres ſuperbenedictæ & ſuperuenerandæ perſonæ ſunt, vna eſſentia, vnus deus, vnum vniuerſorum principium, & vnus omniū vltimus finis: vnum ſummum bonum: vnum plenæ felicitatis obiectum, quo ſolo fruendum eſt. Diuinitatis quippe natura nequaquam poteſt multiplicari, ſed eſt numero vna in tribus: & quicquid abſolute competit deo, toti Trinitati, ſingulisque perſonis cōmune eſt, & vnum in tribus. Propter quod loquitur Chriſtus: Ego & pater vnū ſumus. Superexcellentiſſimæ quoque Trinitatis perſonalem diſtinctionē eſſentialemque vnitatē Chriſtus pandit dicens: Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti. *Et tres ſunt, qui teſtimonia dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis,* id eſt, in militāti eccleſia, ſpiritus vtpote rationalis anima Chriſti, aqua quoq; & ſanguis quæ de eius latere profluxerūt in cruce, cōteſtantur quod Chriſtus ſit verus ac veritas in eo, ꝙ dixit ſe

Margin: A; Act.2.; Ioan.15.; B; Pſal.35.; Ioan.17.; Ibidem.; C; Ioan.10.; Matt.28.

D eſſe non ſolum dei vnicum filium, ſed etiam hominem verũ,
Ioan.19. Palpate,inquiens, & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet,ſicut me videtis habere. Vel, Tres teſtimoniũ dant in terra,quia in ſacraméto baptiſmi eſt ſpiritus viuificans,aqua abluens,& ſanguis Chriſti virtualiter operans & emundans, per quæ patet veritas Chriſti. De quo deus dixit Ioanni Ba-
Luc.24. ptiſtæ:Super quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eũ,hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſancto. *Et hi tres unum ſunt,* id eſt, vnum habent effectum,& in eiuſdem veritatis manifeſtatione conueniuut. Deinde oſtenditur irrefragabilis certitudo fidei Chriſtianæ. *Si,* pro quia, *Teſtimoniũ hominũ accipimus,* hoc dupliciter poteſt intelligi.Primo,quòd in rebus & cauſis humanis teſtimonium hominũ efficax re-
E putatur: quemadmodum ſcriptum eſt: In ore duorũ vel triũ
Deut.17. teſtiũ ſtabit omne verbũ.Secundo, ꝙ teſtimoniũ ſanctorũ ho
Matth.18 minũ,vtpote prophetarũ de Chriſto prænunciatũ, iudicatur
2.Cor.15. idoneũ, *Teſtimoniũ dei maius eſt,* id eſt,teſtimoniũ dei patris de Chriſto prolatũ præclarius eſt:ſicut & deus pater omni homine conſiſtit ſublimior, cuius teſtimonio falſum ſubeſſe nõ poteſt. *Quoniã hoc eſt teſtimoniũ,quod maius eſt,* omni teſtimonio humano, *Quia teſtificatus eſt de filio ſuo,* id eſt,teſtimoniũ, quod pater perhibuit filio in baptiſmo & transfiguratione, dicens: Tu es filius meus dilectus in quo mihi bene complacuit,maius eſt teſtimonio hominum. De quo teſtimonio etiã dictum eſt à Petro: Accepit(inquit)à deo patre honoré & glo
F riam, voce delapſa ad eum huiuſcemodi à magnifica gloria, Hic eſt filius meus dilectus. *Qui credit in filium dei, teſtimoniũ dei habet in ſe,* id eſt,teſtimonio dei patris aſſentit, & operatur in eo teſtimonium illud ſalubrem credulitatem,dum modo iuxta fidei exigentiam conuerſetur. Credere autem in filium dei eſt, per fidem charitate formatã & actiones virtutũ in Chriſtum dei vnigenitum tendere, *Qui uero non credit in filiũ,mendacem facit eum,* id eſt,deum patrem, quãtum in ſe eſt, facit ſeu eſſe oſtendit,mendacem & teſtem fallacem, *Quoniã non credit in teſtimonio,quod teſtificatus eſt deus de filio ſuo,* di-
Lucæ.3. cens: Tu es filius meus dilectus,&c. Nec poſſunt ſe excuſare
Mat.13. infideles dicendo,quòd pater non dixit hoc: quia per infinita miracula ſoli omnipotenti deo poſſibilia, interim vberrime eſt oſtenſum,quòd euangelica lex in qua hoc continetur,

ſit vere

ſit vere à deo,& ipſum euangelium recitans hoc ſit omni veritate pleniſſimum. Teſtatus eſt quoque deus pater de filio ſuo per ſanctos prophetas, Dauid, Eſaiam, Hieremiam, Micheam,Danielem,ac alios. Deinde per ſanctos Apoſtolos & Euangeliſtas,quorum doctrinam per copioſiſſima ac præclariſſima confirmauit miracula. Similiter per martyres glorioſos, quos in ſuis paſſionibus & ante ac poſtea magnificis honorauit ꝓdigiis. Deinde per alios innumerabiles ſanctos, confeſſores, doctores, prædicatores, prælatos: quorum doctrinam & ſanctitatem per ſigna admiranda ac abundantiſſima declarauit & approbauit. Sed & per miracula ab ipſomet Chriſto peracta pater teſtimonium præbuit ei. Propter quod loquitur Chriſtus: Opera quæ dedit mihi pater quæ facio,teſtimonium perhibent de me. Et denuo: Si non facio opera dei, nolite credere: ſi autem facio, & ſi mihi non creditis, operibus credite. Ad hæc magnum glorioſum, & iucundum eſt, quod etiam iſtis diebus deus ſublimis & benedictus tot & tanta operatur miracula ad ſanctorum ſuorum promotionem, ad fidei roborationem, ac conſolationem Eccleſiæ, ad confuſionem omnis plebis incredulæ, imò ad ſuiipſius gloriam & honorem. *Hoc eſt teſtimonium,* id eſt,intentio, fructus & finis teſtimonij prædicti: quia ad hoc deus pater iſtud de filio ſuo teſtatus eſt, quatenus hoc credendo vitam obtineamus beatam. ideo ſubditur, *Quoniam uitam æternam dedit nobis deus,* id eſt, vitam gloriæ præſtitit nobis modo in ſpe, in cauſa, præmio & radice, in inchoatione,prælibatione,ac arra ſeu pignore. Aeternam enim beatitudinem nobis promiſit: vitam gratiæ quæ pignus eſt vitæ gloriæ,communicauit: charitatem, quæ nunquam excidit, infundit. actus meritorios condonauit, futuræ ſuauitatis conceſſit prægustum. Hinc etenim conteſtatur: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Et Paulus:Dedit(inquit) nobis pignus ſpiritus. Itemque: Gratia dei vita æterna. Et rurſus loquitur Chriſtus: Hæc eſt voluntas patris mei qui miſit me, vt omnis qui videt filium & credit in eum,habeat vitam æternam. Vel ſic:Hoc eſt teſtimonium, quod ſcilicet nos, Apoſtoli perhibemus de Chriſto, quoniam vitam æternam dedit nobis deus per Chriſtum, quia hanc Chriſtus ſua paſſione promeruit nobis. *Et hæc uita,* id

A — Ioan.5. — Ioan.13. — B — C — 1.Cor.13. — Matth.5. — 2.Cor.1. — Rom.6. — Ioan.6.

D eſt, æterna felicitas, *In filio eius eſt,* id eſt, per fidem & gratiam filij dei acquiritur, quemadmodum ipſe faſſus eſt:
Ioan.14. Ego ſum via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem niſi per
Act.4. me. Vnde in Actibus princeps Apoſtolorum fatetur: Non eſt nomen aliud ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Et rurſus aſſerit filius dei: Omnis qui
Ioan.11. credit in me, non morietur in æternum. Vel hæc vita in filio eius eſt, quia in viſione diuinitatis filij dei vera beatitu-
Ioan.17. do obiectiue conſiſtit, prout ipſe ait: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te verum deum & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Hinc ipſe vnigenitus cultori ſuo pro præmio pollice-
Ioan.14. tur: Qui diligit me, manifeſtabo ei meipſum. Et pater in
Pſal.90. Pſalmo: Longitudine (inquit) dierum replebo eum, & oſtendam illi ſalutare meum. Poteſt & ita exponi: Hæc vi-
E ta in filio eius eſt, quia æterna beatitudo in filio dei eſt ſecundum plenitudinem infinitam, inquantum eſt deus: atque ſecundum naturam aſſumptam fuit in eo participatiue præ omnibus ſanctis ab exordio incarnationis. Quia ex tunc anima Chriſti fuit in pleniſſima fruitione diuinitatis. Hinc
Ioan.5. idem ait: Sicut pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo. *Qui habet filium dei,* id eſt, is in quo filius dei per fidem & gratiam habitat. ita quòd habet filium dei vnigenitum ſui cordis habitatorē, iuxta quod
Ephe.1. Paulus Apoſtolus ait: Deus pater det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris, *Habet uitam æternam,* id eſt, beatitudinem ſempiter-
F nam iam habet in ſpe, prout dictum eſt plenius. Vnde fi-
Ioan.17. lius loquitur patri: Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis, vt omne quod dedit ei, det eis vitam. Vel habet vitam æternam, quoniam ipſemet filius eſt eſſentialiter, ſecundum
Ioan.11. quod deus, vita æterna: ſicut profitetur: Ego ſum reſurrectio & vita. *Qui non habet filium,* modo prætacto, *Non habet uitam,* quia nec vitam gratiæ habet in præſenti, nec vitam gloriæ habebit in futuro: niſi conuertatur ad Chriſtum, *Hæc ſcribo uobis, ut ſciatis,* per fidem illuminatam certitudine adhærentiæ & experientia prælibationis futuræ iucunditatis, *Quoniam uitam æternam habetis, qui creditis in nomine filii dei,* id eſt, in Chriſtum vnigenitum patris æter-
Ibidem. ni, qui ait: Qui credit in me, etiam ſi mortuus fuerit, viuet.

Itaque

Itaque nomen filij dei ſumitur hic pro nomine nominato, puta pro ipſo dei vnico filio. Et de fide formata intelligenda ſunt iſta. Ex hac autem fide oritur confidentia magna ad deum, ideo ſubiungitur, *Et hæc eſt fiducia quam habemus ad eum, quia quodcunque petierimus*, ab eo, *Secundum uoluntatem eius*, id eſt, ſecundum beneplacitum dei, vtpote piè & ſalubriter ad ipſius honorem & noſtram ſalutem, *Audit nos*, ſi perſeueranter petamus, *Et ſcimus quoniam audit nos, quicquid petierimus*, maxime ſi pro nobiſipſis oremus, quia non ſemper exaudiũtur deuoti pro aliis. Hanc ſpem, imò certitudinem atque ſcientiam exauditionis diuinæ, Chriſtus in euangelio nobis copioſiſſimè inculcauit. Ait nanque: Omnia quęcunque orantes petitis, credite, quia accipietis, & venient vobis. Alibi quoque: Petite & dabitur vobis, quærite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis. Omnis qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulſanti aperietur. Et denuo ait: Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quantomagis pater veſter cœleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? Cũ enim ad ſupernaturalẽ beatitudinẽ creauerit nos, & præcepta cœleſtia dederit nobis: quam beatitudinem ſine donis gratiæ eius promereri adipiſcique non poſſumus, & quæ pręcepta ſine eiſdẽ implere nequaquam valemus: nullum relinquitur dubium, quin paratiſſimus ſit, quantum in ſe eſt, gratiarum chariſmata nobis tam neceſſaria, diſtribuere nobis. Dabitque ea ſi ritè petamus. Prȩterea cum à nobis pater appellari dignetur, haud dubium quin paterna pietate ſubuenire & exaudire paratus ſit. Inſuper ipſe qui ad orandũ nos exhortatur, ſeq; exauditurũ promittit: vtiq; libenter exaudiet, cum tam infinita ſit pietas, liberalitas, veritasque ipſius. Poſtremo ipſe ſuperbenigniſſimus deus, qui etiam non exoratus tanta beneficia nobis largitus eſt, qui tam charitatiuè præuenit nos, qui ingratis ac perfidis tot bona largitur: fidelibus & deuotis ipſum inuocantibus vt oportet, non deerit. Sed tantum regem ac dominum cum omni humilitate, ſubiectione, & reuerentia exorare neceſſe eſt. Propter quod Moſes proteſtatur: Cum quæſieris dominum deum tuum, inuenies eum: ſi tamen toto corde quæſieris eum, & tota tribulatione animæ tuæ. Et ipſemet Chriſtus: Oportet (inquit) ſemper orare, & nõ deficere. Potiſſimè vero exau-

Marginal notes: A; Marci.11. B; Matth.7.; Lucæ.11.; Malac.1. C; Deut.4.; Luc.18.

D diri cupientes aduertant & impleant quod loquitur dominus:
Marc. 11. Cũ ſtabitis ad orãdũ, dimittite ſi q̃d habetis aduerſus aliquẽ: quod ſi non dimiſeritis, nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. *Scimus quoniam habemus poſtulationes quas poſtulamus ab eo,* id eſt, certi ſumus, quòd petitionum quas deo offerimus effectum ſeu exauditionem ſortiemur ab eo, iuxta ſenſum prætactum. Vel ſenſus eſt, quòd orationes quas deo offerimus, non ex proprio ſenſu, ſed ex diuina inſtructione accepimus. Quid enim & qualiter debeamus orare, Chriſtus in Euangelio docuit, & inter cætera dixit: Sic ergo orabitis:
Mat. 6. Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum, &c.
Rom. 8. Ideo loquitur Paulus: Quid oremus ſicut oportet, neſcimus: ſed ipſe ſpiritus orat pro nobis, id eſt, exorantes nos facit.

E Conſequenter ſanctus Apoſtolus inter peccata diſtinguit, & qualiter circa diuerſos peccatores diuerſimode nos habere debeamus, exponit. *Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem,* &c. Locus iſte difficilis eſt, qui primo ſic poteſt intelligi. Qui ſcit proximum ſuum venialiter peccare, quod non inducit mortem animæ in præſenti, nec mortem æternæ miſeriæ in futuro, *Petat,* id eſt, pro illo oret, *Et dabitur ei uita,* id eſt, ad eius inſtantiam dabitur remiſſio talis culpæ, *Peccanti non ad mortem,* id eſt, venialiter peccanti. Quemadmodum enim venialia difficulter vitantur, ſic faciliter dimittuntur: vtpote oratione dominica, confeſſione mutua, correptione & correctione fraterna, pœnitentia aſſidua, aſperſione aquæ benedictæ, ingreſſu Eccleſiæ, pectoris tunſione, charitatis feruore, remiſſione illatæ iniuriæ, exercitatione operum miſericordiæ.

Pctã uenialia quibus mediis deleantur.

F Secundo exponitur ſic: Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem, & non continuare peccata vſque ad mortem incluſiue: petat pro illo, & exaudietur. Nam talis vitam gratiæ obtinet, & vitam gloriæ conſequitur: Quia non manet in vitiis vſque in finem vitæ præſentis, in qua eſt tempus, locus, ac ſtatus merendi ac demerendi. Non tamen poteſt de aliquo certitudinaliter ſciri abſque reuelatione, an ante mortem verè pœniteat: alioquin ſciretur eſſe in charitate. Sed ideo ſanctus Ioannes hæc dicit, vt agnoſcamus, quòd pro illo fruſtra oramus qui in vita præſenti non pœnitet: ſed abſque cõtritione decedit. Tertio exponitur ſic: Qui ſcit fratrem ſuum

peccare peccatum non ad mortem, id eſt, non facere irremiſſibile peccatum: vt ſunt peccata in ſpiritum ſanctum, quæ irremiſſibilia aſſeruntur, quæ quia difficulter & vix dimittuntur, & finalis impœnitentia nunquam dimittitur: petat pro illo, & exaudietur: non quod ſemper oratio fuſa pro taliter peccante exaudiatur, ſed quia ſpes exauditionis eſt, & quãdoq; exauditio fit pro illo, *Sed eſt peccatũ uſque ad mortẽ, non pro illo dico ut roget quis,* ſi hoc de finali impœnitentia, ſeu de quocunque mortali vſque ad mortem continuato, & per contritionem non deleto, intelligatur, certum eſt quòd pro defuncto in tali facinore non ſit orandum. Si autem de quolibet peccato in ſpiritum ſanctum intelligatur, ſenſus eſt, quòd valde difficulter quis exaudiatur pro ita peccante. Ideo dicitur pro illo non eſſe rogandum, non vt nequaquam oretur, cum de nullo ſit penitus deſperandum: ſed ad inſinuandum quàm difficulter impetretur à deo venia talis peccati. Iuxta quem ſenſum Chriſtus in Euangelio loquitur: Si quis blaſphemauerit in ſpiritum ſanctum, non habet remiſſionem in præſenti ſeculo neque in futuro. Hinc ſubditur, *Omnis iniquitas peccatũ eſt,* id eſt, culpa mortalis, cum ſit trãſgreſſio legis diuinæ, *Et eſt peccatum ad mortem,* quod tripliciter accipi poteſt, ſicut tactum eſt. Quaſi dicat: Non omnem culpam mortalem voco peccatum ad mortem. Vel ſic: Omnis iniquitas, id eſt, omnis non æquitas, ſeu quantumlibet modicus ab æquitate receſſus peccatum eſt, ad minus veniale: & eſt peccatum ad mortem, id eſt, mortale peccatum ad infernalem trahens interitum. *Scimus quia omnis qui natus eſt ex deo, non peccat, ſed generatio dei conſeruat eum,* hoc eſt, quod ſupra tertio huius epiſt. cap. dictum eſt: Omnis qui natus eſt ex deo, non peccat: quoniam ſemen ipſius in eo manet, & non poteſt peccare: quoniam ex deo natus eſt. quod ibidem ſatis reor expoſitum. Et quod ibi dicitur ſemen, hic generatio nominatur. Generatio enim dei, id eſt, ſpiritalis renouatio in baptiſmate ſeu pœnitentia facta, ſeu gratia ibi infuſa, conſeruat eum in bono & præſeruat à vitio, quantum ex ſe eſt: ipſe tamen ſe poteſt à deo propria libertate auertere. *Et malignus non tangit eum,* inquantum ex deo natus eſt, & gratia confortatus. Quia vt talem, non poteſt eum ad peccatum impellere: ſed vt defectibilem, fragilem, ac

A — B — C

Mat. 12. Marc. 3. Luc. 12.

D liberi arbitrij exiſtentem, poteſt eum tentare, ſuperare ſeu tangere, *Scimus quoniam ex deo ſumus,* hoc ſupra expoſitum eſt. Apoſtoli quippe certitudinaliter ſe eſſe in charitate nouerunt, cæteri vero catholici ac deuoti probabiliter ſciunt hoc, *Et mundus totus in maligno poſitus eſt,* id eſt, mundani carnaleſque homines diabolo ſunt ſubiecti, vitiiſq; inuoluti, & malæ libidinis igne ſuccenſi: quia in talibus abundant

Pſal.13.52 peccata: de quibus ait propheta: Omnes declinauerunt, ſi-

Oſee.4. mul inutiles facti ſunt. Vnde in Oſea habetur: Non eſt veritas, & non eſt miſericordia, & non eſt ſcientia dei in terra. Maledictum, & homicidium, mendacium, & furtum, & adulterium inundauerunt. *Et ſcimus quoniam filius dei uenit,* id eſt, per incarnationis myſterium in inferiorem hunc mun-

E dum ingreſſus eſt. Sicut ipſe ait: Exiui à patre & veni in

Ioan.16. mundum. *Et dedit nobis ſenſum,* id eſt, ſapientiam ſalutarem & euangelicæ legis doctrinam, *ut cognoſcamus uerum deum,* per quem hoc loco intelligitur pater æternus. Nam ſubditur *Et ſimus,* per fidem & charitatem *In uero filio eius,* id eſt, in vnigenito naturali & coæterno ipſius filio Ieſu Chriſto, qui in vnitate perſonæ eſt deus & homo. Venit itaque filius dei, vt cognoſcamus verum deum per fidem viuam & illuminatam, & per ſapientiæ donum in vita præſenti, deinde clarè per ſpeciem in regno cœleſti. *Hic,* verus filius dei, *Eſt uerus deus,* veritate naturæ, ita quòd vera diuinitas eſt in eo non participatio quædam, ſicut in aliis qui in ſcripturis dij vo-

F cantur. *Et uita æterna,* eſt enim eſſentialiter viuens, & vita,

Ioan.14. veritas, ſapientia, ac diuina eſſentia. Porro patre filioque ex-

1.Cor.1. preſſis, intelligitur ſuperbenedictus & adorandus ſpiritus ſanctus, patris ac filij amor, oſculum & amplexus. O quanta fuit infelicium hæreticorum inſania: qui contra hanc lucidiſſimam proteſtationem tanti Apoſtoli, diuinitatem Chriſti negare impiiſſimè præſumpſerunt. Quanta etiam fuit væſania Machometi, qui licet in Alchorano teſtetur Chriſtum fuiſſe ſummum ſapientiſſimumque prophetam, non tamen admittit vt filius dei aut deus dicatur, ſed purum fuiſſe hominem reprobus ille mentitur. *Filioli cuſtodite uos à ſimulacris,*

Coloſ.3. id eſt, idolis ac idololatriis, atque ab omni auaritia, quæ idolorum eſt ſeruitus, ab hæreticorum quoque figmentis, qui de deo patre & filio eius ac ſpiritu ſancto nō id ſenſerunt ac do-

cuerunt

cuerunt quòd pater & filius & ſpiritus ſanctus ſunt: ſed quod A
ipſi maledicti eos eſſe finxerunt. Simulacra quoque ſunt vana phantaſmata, cagitationes inutiles, phãtaſticæ ac ſtolidæ apprehẽſiones, ſomniorumq́; obſeruationes: A quibus omnibus nos cuſtodire debemus, & ſyncerè atq; catholicè de deo vno ac trino ſentire, ſalubria cogitare, ſapientialibus meditationibus & conſiderationibus immorari, ac dominum maieſtatis immẽſæ totis præcordiis iugiter venerari. *Amen* id eſt, ſic eſt, & ita fiat. Ad laudem & gloriam creatoris omnipotentis, qui eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus.

D. DIONYSII CARTHVſiani in ſecundam beati Ioannis Apoſtoli Epiſtolam. B

ENARRATIO.

SANCTVS Ioannes in præinducta epiſtola inſtruxit fideles in generali, nũc inſtruit quaſdã perſonas in ſpeciali. Porro ſenſus huius compendioſæ epiſtolæ in præhabita ſentẽtioſa epiſtola pro maxima parte eſt habitus, ideo immorari non congruit. *Senior Electæ dominæ* Vt recitat Beda, quidam dixerunt præſentem epiſtolam & ſequentẽ non eſſe Ioannis apoſtoli, ſed alterius presbyteri nomine Ioannis, vt infrà pleniùs referetur. Sed nunc eccleſia communiter tenet, quòd ſit Ioãnis apoſtoli: quòd etiam ex ſtylo, ac ſenſu, & ſimili ſermonis charactere ſatis videtur. ¶Vocat autem beatus Ioannes ſe ſeniorem, quia iam erat prouectæ ætatis: & ratione ſui officij, quoniam nomen ſenioris epiſcopis quoque propter grauitatem ſapientiæ maturitatiſque congruit. Vnde tunc rectores eccleſiarum propter diſcretionem & morum maturitatem Senes appellabantur. Propter quod vt antè iam patuit, princeps Apo- C

Cõtra eos qui duas has epiſtolas alterius dicũt ioannis cuiuſdam presbyteri.

D ſtolorum in prima ſua canonica, paſtoribus loquens: Seniores (inquit) qui in vobis ſunt, obſecro. Itaque ſenior iſte Ioannes Apoſtolus, omnium qui in Aſia præerant Chriſtianis, præcipuus ſcribit *Electæ dominæ* Hæc nanque veneranda & ſancta matrona, cui tam reuerenter ſcripſit tantus apoſtolus, vocabatur ſecundum expoſitores Electa. Quod nomen illi optime competebat, quoniã vtique valde electa erat à deo: quam in præſenti epiſtola ſanctus Ioannes de multis commendat, ſicut patebit *Et natis eius* id eſt, filiis eius non ſolum carnis propagatione, ſed & virtutũ imitatione. Nam & proles eius atque familia erant, & ita etiam ſpiritalem matrem ſe eis exhibuit, & quòd parentes ſuis tenentur impendere filiis, vtpote educationem, inſtructionem, correptionem & caſtigationẽ
E exhibuit eis *Quos ego diligo in ueritate* id eſt, vero & ſpiritali amore. Sciebat ſiquidem tantus Apoſtolus ſe eſſe in charitate, imò & in charitate perfecta. *Et non ego ſolus, ſed & omnes qui cognouerunt ueritatem* id eſt, vniuerſi fideles, qui Euãgelicæ legis ac fidei veritatem, Chriſtum quoque qui ſumma eſt veritas agnouerunt, diligunt iſtos. Fuit nanque domina iſta nobilis ac famoſa cum ſobole ſua, & hoſpitabat ac ſuſtentabat credentes ac miniſtros eccleſiæ. Ideo omnes boni fideles, ad quos fama eius peruenit, eam ac ſobolem eius amabãt. Cur autẽ amabant eam & natos eius, ſubiungitur, *Propter ueritatem, quæ permanet in uobis* id eſt, propter veram dei notitiam atque iuſtitiæ æquitatẽ & vitæ ſynceritatem. Fuit enim in iſtis veritas triplex, videlicet veritas vitę, veritas doctrinę,
F veritaſque iuſtitiæ *Et uobiſcum erit in æternum* quia poſthanc vitam fuit in eis veritas iſta, & in æternũ manebit in eis multò perfectiùs, quàm fuit in vita præſenti. Nẽpe quod hic nouerunt per fidem, in cœlo contemplantur per ſpeciem. In cœlo quoque eſt perfecta iuſtitia ac veritas vitæ falſitate impermixta: quoniam ſancti ſecundum extremum poſſe ſuum deo intenti ſunt, honorificentiamque impendunt, nec quidpiã culpæ eorum vitæ miſcetur. *Sit uobiſcum gratia* gratificans, quæ eſt qualitas ſupernaturalis, eſſentiam rationalis creaturæ immediatè perficiens, & eam in eſſe deiformi ad promerendum idoneo ponens, vt magni deſcribunt doctores *Miſericordia* id eſt, pia aſſiſtentia dei in omnibus, & remiſſio culpæ ac conſeruatio gratiæ *Et pax* pectoris in præſenti, quæ pax eſt trãquillitas

quillitas internæ ordinationis, & quies mentis in deo. Pax A quoque æternitatis in futuro, quæ eſt pax plena ſemper in actu, & gaudium prorſus imperturbatum. Pax etiam temporis eſt optanda, vt cum omnibus habeatur concordia bona, & quietam ac trãquillam vitam agamus in omni pietate *A deo patre, & Ieſu Chriſto filio patris* Pater enim & filius ſunt vnum effectiuum principium gratiæ, & omnis boni creati. Propter quod ait filius: Quæcunque facit pater, hæc & filius ſimiliter facit. Ioan. 5. Et ita per verba hæc, diuinitas filij inſinuatur: eo quod dona iſta dicũtur eſſe à filio ſicut à patre, & idẽ intelligẽdum eſt de ſpiritu ſancto. Totius etenim ſuperpræſtantiſſimæ trinitatis eſt vna eſſentia, vna poteſtas, vna indiuiſaque actio ad extra. Et tota trinitas eſt vnus deus, vnus creator & rector ac dominus vniuerſorũ. Sit itaq; vobis pax à patre & filio *In ueritate & charitate* id eſt, p hoc quod eſtis & ſtatis in veritate B doctrinæ ac fidei Chriſtianæ, atq; in charitate dei ac proximorum, & vt proficiatis in iſtis. *Gauiſus ſum ualde* gaudio ſpiritali in domino *Quoniam inueni de filiis tuis* id eſt, aliquos filiorum tuorum *Ambulantes in ueritate* Vel inueni de filiis, id eſt, hoc de eis cognoui, quòd ſunt ambulantes in veritate, id eſt, in fide catholica, morum ſynceritate atque iuſtitia conuerſantes ac proficientes, non in tenebris ignorantiæ ac peccatis, non in ſimulatione ac calliditate viuentes. De hoc autem eſt bonis prælatis cõſolatio valde præcipua, quod eorum ſubditi virtuoſè fructuoſéque viuunt, cũ eos tamẽ ſpiritualiter ament *Sicut mandatum accepimus à patre* id eſt, deo C trinitate omnium creatore. *Et nunc rogo te domina, non quaſi mandatum nouum ſcribens tibi, ſed quod habuimus ab initio* hoc inquam rogo. & hoc eſt mandatum quod ab initio noſtræ cõuerſionis ad Chriſtum, ſeu Euangelicæ prædicationis, à deo accepimus *Vt diligamus alterutrum* id eſt, ſpiritaliter inuicem nos amemus *Et hæc eſt charitas* id eſt, in hoc conſiſtit ac innoteſcit, idque requirit *Vt ambulemus ſecundum mandata eius* id eſt, ſecundum dei præcepta viuamus, proficiamus, atque ad cœleſtem patriam properemus. *Hoc eſt enim mandatum* dei, vt quemadmodum audiſtis ab initio veſtræ conuerſionis *In eo ambuletis* id eſt, ſecundum dei beneplacitũ in lege & fide Chriſti viuatis, perſeueretis, & gratioſè creſcatis: quod vobis nunc ſcribo, ac neceſſarium dico *Quoniam*

D *niam multi ſeductores exierunt in mundum* id eſt, diuerſi hæreſiarchæ & falſi magiſtri proruperunt in medium *Qui non confitentur Ieſum Chriſtum ueniſſe in carne* id eſt, dei filium nô credunt veraciter incarnatum , & in carne aſſumpta inter homines conuerſatum . Hoc enim dixerunt Marcionitæ hæretici, aſſerentes Chriſtum corpus habuiſſe phantaſticum : quorum hæreſim ſequutus eſt & auxit impius Manichæus *Hic eſt ſeductor & Antichriſtus* id eſt, quicunque hoc aſſerit, fallit ſeipſum & alios. Eſt quoq; Chriſto contrarius, & Antichriſti præcurſor ac typus. *Videte uoſmetipſos* id eſt, conſiderate & cuſtodite vos *Ne perdatis omnia que operati eſtis* id eſt, ne cadendo à fide catholica iuſtaq; vita, priuemini merito & præmio omniũ actuum virtuoſorum, quos peregiſtis. Quia dum iuſtus mortaliter peccat, mortificantur præcedentia meritoria opera eius: quę tamen rurſus viuificantur, dum pœnitet & reſurgit. *Sed ut mercedem plenam accipiatis* id eſt, idcirco vos cuſtodite, vt perſeuerando in bonis, beatam in cœlo retributionem plenariè quietantem ac contentantem obtineatis.

E

Matth.14 Qui enim perſeuerauerit vſque in finẽ, hic ſaluus erit. *Scientes quòd omnis qui recedit* vel vt alij legunt, præcedit, id eſt, quicunque mẽte à veritate auertitur. Vel qui præcedit, id eſt, primò rectè inceſſit, & bene viuere cœpit *Et non permanet in doctrina Chriſti* iuxta illam, credendo, ac conuerſando *Deũ non habet* per charitatem & gratiam, nec eſt eius ſeruus, ſed dæmonis. *Qui permanet in doctrina eius* id eſt, Euangelicis Chriſti documentis obedit *Hic & filium & patrem habet* id eſt, pater & filius, imò & ſpiritus ſanctus, ſunt inhabitator & dominus ac poſſeſſor cordis illius. Quemadmodum loquitur Chriſtus, Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit: & pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & mãſionem apud eum faciemus. *Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert.* id eſt, hæreticam falſitatem catholicæ veritati cõtrariam docet *Nolite eum recipere in domo* id eſt, eum non hoſpitetis, nec habitatione iungamini ei *Nec Aue ei dixeritis* id eſt, nõ communicetis ei in verbo ſalutationis, nec vllam cum eo ſocietatem aut familiaritatẽ habeatis. *Qui enim dixerit ei, Aue,* cõmunicando ſecũ in verbis *Cõmunicat operibus eius malignis* id eſt, periculum incidit, & quaſi ſociũ prauitatis illius ſe eſſe oſtendit. Iſtud de hæreticis excõmunicatis, præſcitis præſer-

F

Ioan.14.

tim accipitur: atq; in primitiua eccleſia ſeruabatur tam ſtri- A
ctè, ne credentes nondũ ſatis roborati & exercitati in Euangelica veritate, à talibus ſeducerentur. Vt etiam manifeſtarét quàm vitandi ſint aduerſarij veritatis fidei Chriſtianæ. Vnde & Paulus, Hæreticum (inquit) hominẽ, poſt vnam & ſecũdam correptionem deuita. Et rurſus: Si quis nõ obedierit ſermoni noſtro per epiſtolá hunc notate, & ne commiſceamini cum illo. *Ecce prædixi uobis* id eſt, de periculo iſto præmonui vos *Vt in die domini noſtri Ieſu Chriſti*; id eſt, in die quo iudicabimini à Chriſto *Non confundamini* id eſt, ne interim peccando mereamini tunc ab eo confundi, reprobari, damnari. *Plura habens uobis ſcribere*, id eſt, quanuis alia multa ſalubria vobis ſcribere poſſem *Nolui per chartam & atramentum* id eſt, literis ſcripto digeſtis nolui vobis iſta inſinuare. B *Spero enim me uenturum ad uos, & ore ad os loqui* id eſt, ſpero quod os meum loquetur coràm ad os veſtrum. Præſentia nanque doctoris, & viua vox eius ſpecialem habent vigorem, & frequenter plùs operantur in ſubditis *Vt gaudium ueſtrum ſit plenum* id eſt, ſpiritale gaudium veſtrum ex mea præſentia & alloquutione perficiatur, atque ad æternæ iucunditatis plenitudinem pertingatis. *Salutant te filii ſororis tuæ Electæ*, habuit iſta ſancta matrona ſororem, quæ vt aſſerit gloſſa etiam vocabatur Electa ſicut & iſta, & filij eius erant Chriſtiani, ac ſancti Ioãnis diſcipuli, & forſitan apud eum quando hæc ſcripſit. Porrò quod in aliquibus ſubiungitur, C
Gratia tecum, Amen, non eſt vt dicitur, in libris correctis.

Titum.3.
2.Theſ.3.

D.DIO-

D # D. DIONYSII CARTHVſiani in Tertiam B. Ioannis apoſt. Epiſt. Enarratio.

Hierony. SENIOR *Caio chariſſimo, quem ego diligo in ueritate.* Sicut refert Hieronymus lib. de viris illuſtribus, quidam dixerunt iſtam ac præcedentem epiſtolam non eſſe ſancti
E Ioannis apoſtoli, ſed Ioãnis preſbyteri: quam Papias Hieropolitanus epiſcopus diſcipulus Ioannis Apoſt. in ſuis opuſculis, ſubinde allegat, ſenioremque vocat: cuius etiam ſepulchrum in Epheſo mõſtrabatur. Sed quemadmodũ tactum eſt, Eccleſia rationabiliter tenet, ꝙ hæ duæ epiſtolæ ſint Ioannis apoſtoli: qui cur Senior nuncupetur in præcedẽtis expoſitione epiſtolę eſt expreſſum. ¶ Porrò Caius iſte, cui ſcribit, creditur fuiſſe vir ille Corinthius, de quo ad Roma-
Rom. 16. nos loquitur Paulus: Salutat vos Caius hoſpes meus. Et prima
1. Cor. 1. ad Corinth. Neminem veſtrum baptizaui, niſi Criſpum & Caium. Suſtentauit ſiquidem & bene tractauit Euangelicæ le
F gis prædicatores, virtuoſusq; fuit, ideo fuit amabilis. *Chariſſime, de omnibus,* id eſt, pro cunctis ad ſalutem pertinentibus. *Orationem facio* vt ſcilicet in omnibus actibus meritoriis creſcas: ideo ſubditur. *Proſpere te ingredi & ualere* id eſt, vt feliciter conuerſeris proficiendo ſemper in melius, & valeas mente ac corpore: quatenus opera miſericordiæ copioſius & expeditius proſequaris. *Sicut proſpere agit anima tua* id eſt, feliciter cõuerſatur in virtutibus creſcens quotidie. Et ponitur hic pars pro toto. *Gauiſus ſum ualde* in domino gaudio ſpiritali. *Venientibus fratribus* id eſt, Chriſtianis peregrinis & cæteris. *Et teſtimonium perhibentibus ueritati tuæ* id eſt, conuerſationi tuæ veraciter virtuoſæ, quam nobis recitauerunt cum certitudine coniecturali, fiduciali, probabili. *Sicut tu in ueritate ambulas* triplici veritate ornatus, vtpote veritate vitę, doctrinæ, iuſtitię. Nec eſt in tę hypocritica cõfictio, aut vulpina

calliditas:

calliditas: quod ſanctus Apoſtolus potuit, deo reuelante, certitudinaliter ſcire. *Maiorem horum gratiam non habeo* id eſt, nihil mihi cõmodius vel acceptius reputo inter hæc foris oc currẽria. *Quàm ut audiam filios meos* ſpiritales. *In ueritate ambulare* id eſt, in vera & catholica fide in virtutum ſynceritate, & iuſtitiæ æqualitate deo ſeruire. Prælatus enim zelo ſalutis proximorum potiſſimè ſibi commiſſorum debet eſſe omnino accenſus, & de eorum ſpiritali profectu ac conuerſione magis, quàm de omnibus mũdi bonis gaudere. Propter quod Paulus ſuis ſcribens diſcipulis: Tũc, inquit, viuimus ſi vos ſtatis in domino. *Chariſſime fideliter facis* id eſt, iuxta exigentiã fidei, quæ requirit vt opera ei correſpondentia fiant, conuerſaris, quoniã ſine operibus virtuoſis mortua iudicatur. Sic ergo fideliter facis. *Quicquid operaris in fratres* id eſt, omne opus miſericordiæ quod fidelibus proximis impendis. *Et hoc in peregrinos* quibus miſericordiæ actus impartiri magis acceptum eſt creatori. De quo in Deuter. legitur: Dominus facit iudicium pupillo, & viduæ, amatq; peregrinum. *Qui teſtimonium reddiderunt charitati tuæ in conſpectu Eccleſiæ* id eſt, coram fidelium multitudine faſſi ſunt & dixerunt, ꝙ circa eos charitatiue & pie te habuiſti. *Quos benefaciens deduces digne deo* id eſt, quibus de viatico ſeu neceſſariis prouidens, deduces ſeu diriges tam charitatiue ac reuerenter, vt Chriſti membra ac ſeruos ad alia loca dũci ſeu dirigi decet. Quod agens eris benefaciens ſeu meritorie operans. Quia, vt Salomõ ait: Benefacit animæ ſuæ vir miſericors. Chriſtus quoq; in Euãg. Quod vni, inquit, ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Vnde & Paulus ſcripſit ad Timoth. Zenã legiſperitum & Apollo ſolicite præmitte, vt nihil illis deſit. *Pro nomine enim eius profecti ſunt* id eſt, pro dei honore iter peregrinationis aſſumpſerunt, ſeu ad prædicandum egreſſi ſunt. Vel, vt quidam exponunt, pro fide Chriſti à ſuis conciuibus ſunt expulſi. *Nihil accipientes à gentibus* id eſt, ab infidelibus ſuſtentaculum vitæ nec acceperunt nec petierũt. Vel hoc ideo dicitur, quoniã infideles abſtulerunt iſtis quæ poſſederunt, quatenus iſti paupertate coacti ad idololatriam reuerterentur. *Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi* id eſt, tales bene tractare. *Vt cooperatores ſimus ueritatis* id eſt, eis cooperemur ad exercenda opera fidei ac virtutum, ſiue ad prædicandũ euangelicæ legis doctrinam.

A · B · 1. Theſſ. 3. · Iacobi. 2. · Deut. 10. · Prou. 11. · Matt. 25. · C

D ctrinam. Hoc dicit ſanctus Apoſtolus in perſona habentium facultatem faciendi talia opera miſericordiæ. Et quãuis ipſe propria non haberet, tamen vt ſummus Aſiæ præſul diſpenſauit bona Eccleſiæ, pro pauperum ſuſtentatione collata.

Scripſiſſem forſitan Eccleſiæ id eſt, congregationi fidelium, in tua ciuitate moranti. *Sed is qui amat primatũ gerere in eis Diotrephes non recipit nos* id eſt, noſtris verbis aut ſcriptis nõ acquieſcit. Diotrephes iſte fuit inſolẽs & ſuperbus, hæreſiarcha quoq;, vt aliqui dicunt, & ambitioſus. Et fuit ibi prælatus, vel ad fratrum præſidentiam aſpirauit. *Propter hoc ſi uenero* ad vos. *Commoueam* ſeu, vt aliqui legunt, commonebo. *Eius opera quæ facit* id eſt, ea publicè reprehendam, quoniam publicè peccat, præſertim quia ſalutem impedit aliorum. *Verbis malignis garriens in nos* id eſt, impudenter detrahẽs nobis, & noſtris contradicens doctrinis. Quocirca loquitur Beda: Linguas detrahentium ſicut noſtro vitio excitare non debemus, ne pereant: ita ex ſua malitia excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum creſcat. Aliquando autem etiam compeſcere, ne dum de nobis mala diſſeminant, innocentium corda, qui bona de nobis audire poterant, corrumpant. Hinc ſanctus Ioannes obtrectatores ſui linguam redarguit, ne alij à ſuæ prædicationis audientia impedirentur. Hęc Beda. Specialiter vero reſiſtendum eſt detractori quempiam de hæreticæ prauitatis aut infidelitatis vitio mendaciter diffamanti. *Et quaſi non ei iſta ſufficiant* id eſt, in tantorum criminum commiſſione non contentatur. Sicque quod ait, quaſi, dicit hic veritatem, non ſimilitudinem tantum. *Nec ipſe ſuſcipit fratres,* id eſt, hoſpitalitatem non exhibet peregrinis, atque pauperibus, ac prædicatoribus. *Et eos qui ſuſcipiunt illos, prohibet* à tam charitatiuis ac piis operibus. *Et de Eccleſia eiicit.* niſi ſibi obediant in præceptis tã vitioſis. Ex quo ſequi videtur quòd fuit prælatus, & cõſtat quòd erat valde peruerſus. *Chariſſime noli imitari malum,* id eſt, praua huius & conſimilium ſibi exempla. *Sed quod bonum eſt* id eſt, aliorum opera virtuoſa. Iuxta illud: Declina à malo, & fac bonum.

Pſal.11. Ne cum peruerſo peruertaris. *Qui bene facit ex deo eſt* quã-

Pſal.17. tum ad hoc quòd bene & meritorie agit, quia per dei gratiam non propriis viribus taliter operatur: quemadmodum per O-

Oſeæ.13. ſeam dominus loquitur: Perditio tua ex te, in me tantummodo auxi-

do auxilium tuum. Omnia autem ex deo ſunt, quãtum ad id A
boni quod habent aut ſunt, quemadmodum Paulus fatetur:
Ex ipſo,& per ipſũ,& in ipſo ſunt omnia. Electi vero ex deo Rom.11.
ſunt ſecundum prædeſtinationem æternam. Prout iſta ſupe-
rius plenius ſunt expreſſa. *Qui male facit, non uidet deum,* id
eſt, deum formata & charitatiua cognitione non noſcit, nec
eius præſentiam efficaciter penſat, neque iuſtitiam eius ritè
veretur, ſed propria culpa cecatur, quod de mortali potiſſimè
peccato accipitur. *Demetrio teſtimonium redditur ab omnibus,*
bonis hominibus eum agnoſcẽtibus, quòd ſcilicet opera vir-
tutum exerceat, & hoſpitalitati intentus ſit. *Et ab ipſa ueri-
tate* id eſt, à propria ſua iuſtitia, quæ materialiter teſtimo-
nium perhibet ei, atque à veritate exiſtente in aliis formali-
ter, quos veritas mouet ad perhibẽdum teſtimonium ei. Itém- B
que à iudice ſummo, qui eſt veritas ipſa. *Et nos,* Ioannes A-
poſtolus. *Ei teſtimonium perhibemus* qui deo reuelante certi-
tudinaliter, aut aliunde probabiliter ſcimus, iuſtum eſſe hunc
ipſum Demetrium. *Et noſti, quoniam teſtimonium noſtrum ue-
rum eſt,* quia à ſpiritu ſancto mouemur. Et quicquid in ſcri-
ptis redigimus atque aſſerimus, canonicam habet authori-
tatem, & certam ac infallibilem veritatem, quia in his à ſpi-
ritu ſancto infallibiliter regulamur. *Multa habui ſcribere ti-
bi, ſed nolui per atramentum, & calamum. Spero autem protinus te
uidere, & ore ad os loqui,* hoc totum in fine præcedentis epi-
ſtolæ habitum eſt atque expoſitum. Siquidem ſecundum vnã Ioan.2.
conſiderationem habuit ſanctus Ioannes ſcribere Caio iſti:
ſed ex alia conſideratione dimiſit hoc, quia ſperauit ſe in bre C
ui oretenus loquuturum cum illo. *Pax tibi* id eſt, tranquilli-
tas mentis in deo iugiter tibi inſit, etiam in aduerſis: & tan-
dem in cœlis, vbi nulla erit aduerſitas. *Salutant te amici* tui
& mei, qui mecum conſiſtunt. *Saluta amicos nominatim,* tuos
& meos qui tecum ſunt. ¶ Poſtremo quoniam in duabus
iſtis compendioſis epiſtolis frequenter nominata, & variis
modis accepta eſt veritas, pro eorundem clariori intelligen-
tia obtinenda ſciendum, quòd in ſcripturis theologicis ac
philoſophicis dictis verum & veritas multipliciter accipiun-
tur, ac diſtinguuntur. Primo itaq; diuiditur veritas in verita-
tem increatã, & veritatem creatam. Veritas increata, eſt ipſe-
met deus, ſeu diuina eſſentia, quę dicitur vera & veritas. Dici-

tur etenim

D tur etenim vera quoniam ſumme incommutabilis,vniformis, perfecta, diuino intellectui ſe clariſſimè repræſentans, pura & omni alieno,omni vano & falſo penitus impermixta, omniſq; creatæ veritatis origo fontana,exemplaris,æterna,infallibilis regula,inuariabiliſq; menſura. Et quoniam ſimpliciſſima eſt,idcirco eſt veritas ſua,vtpote, proprietas diuini & omnino neceſſarij eſſe. Et quanuis veritas filio approprietur, propter cauſam præhabitam:tamen abſolute loquendo cuilibet diuinæ perſonæ veriſſimè competit, totaq; trinitas adoranda,eſt veritas vna:quemadmodum & vna eſſentia:præſertim cum ens & verum conuertantur:atq; (vt ait philoſophus) vnumquodq; ſicut ſe habet ad eſſe,ita ad veritatem. ¶Porrò veritas creata eſt multiplex. Eſt enim in primis veritas rei,&
E veritas propoſitionis. Veritas rei,eſt veritas naturæ ſeu entis, non ſuperaddens reale aliquid enti ſiue eſſentiæ rei, ſed proprietatem quandam,ita ꝙ res creata dicitur vera duplici ratione. Primo enim,propter conformitatem ſuam ad rationem ſuam cauſalem ac idealem,quam habet in mente diuina:ſicq; dicitur vera,quia ſortita eſt eſſe,prout deus per rationē idealem ei dare inſtituit, ſeu inquantum imitatur ſuum eſſe exemplare,quod habet in animo creatoris. Secundo,inquantū apta eſt facere veram ſui apprehenſionem in anima intelligentis, ſeu manifeſtare ſe ſecundum ꝙ eſt. Veritas autem propoſitionis,eſt veritas complexa, quæ eſt in intellectu formaliter ac ſubiectiue,& dicitur adæquatio intellectus ad rem intellectā. Vnde ſecundum philoſophum,bonum & malū ſunt in re, verum & falſum in intellectu. Communiter quoq; fertur,ꝙ res
F dicitur vera per comparationē ad intellectum, & bona in ordine ad voluntatem. In propoſitione autem eſt tanquam in ſigno. ¶Iterum veritas creata ponitur triplex, videlicet veritas vitæ,veritas doctrinæ,& veritas iuſtitiæ. Veritas vitæ eſt ipſa rationalis creaturæ conuerſatio vitaliſve actio ſecūdum diuinæ legis rectitudinem regulata, dum agit quæ deo ſunt placita,& eius iuſſionibus cōſona. De qua loquitur Chriſtus:
Ioan.3. Omnis qui facit veritatem,venit ad lucem, vt manifeſtentur
1.Timo.6. opera eius,quia in deo ſunt facta. Et Paulus ad Timoth. Diuitibus præcipe non ſublime ſapere, vt apprehendant veram vitam. Inſuper veritas doctrinæ eſt conformitas ſeu conſonātia inſtructionis mentis creatæ cum ſapientia mentis æternę.

Imò

Imò hæc veritas eſt ipſa doctrina rei, de qua agit, concordãs. A
De qua aſſerit Chriſtus, loquens ad patrem: Sermo tuus veritas eſt. *Ioan.17.* Et Paulus ad Galat. *Galat.1.* Licet angelus de cœlo euangelizet præter id quod euangelizauimus vobis, anathema ſit. At vero veritas iuſtitiæ dupliciter dicitur. Primo, ſecundum q ipſa iuſtitia eſt quædã rectitudo, ac veritas increatæ iuſtitiæ ſynceritatem & continentiam imitans. Secũdo, prout aliquis ex iuſtitia veritatem fatetur, ſicut in foro iudiciali. De qua veritate fertur in Pſalmo.22. Vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. ❡ Deniq; de hac triplici veritate dixerunt aduerſarij veritatis ad veritatem æternã: Magiſter, ſcimus quia verax es (in quo tangitur veritas vitæ) & viam dei in veritate doces (in quo tãgitur veritas doctrinæ) & non eſt tibi cura de aliquo, in quo tangitur veritas iuſtitię. Interdum quoq; ſumitur veritas pro virtute morali, per quam homo in verbis & factis correſpondenter ſe habet, quod ad veritatem pertinet vitæ, & item aliquo modo ad veritatem iuſtitiæ. B

D. DIONYSII CARTHVſiani in Epiſtolam beati Iudæ Apoſtoli, ENARRATIO.

Cap. I. *Iudas Ieſu Chriſti ſeruus.*

IVDAS *Ieſu Chriſti ſeruus, frater autem Iacobi.* Iſte eſt Iudas, quẽ euãgeliſtæ Matthæus & Marcus vocãt Thadęum: qui Actuum primo Iudas Iacobi appellatur: qui etiã, vt in libro de viris illuſtrib⁹ refert Hieronymus, vocatus eſt Corculus, id eſt, proprij cordis cuſtos, quia mẽtis ſuæ diligentiſſimus cuſtos fuit: iuxta illud Prouerb. Omni cuſtodia cuſtodi cor tuum. Et quanuis fuerit etiam frater Simonis Zelotis apoſtoli, tamen fratrem Iacobi ſe appellat, C *Matt.10.* *Mar.13.* *Prou.4.*

D quoniã Iacobus inter eos extitit principalis, & magis famoſus,ac primus Hieroſolymitarum antiſtes. Ad diſtinctionem quoq; Iudæ traditoris,vocat ſe Iacobi fratrẽ. Cuius humilitas innoteſcit, ꝙ quãuis fuerit Chriſti conſanguineus tã propinquus atq; apoſtolus,tamẽ ſeruum ſe vocat Chriſti,nõ apoſtolum.Fuitq; ſeruus Chriſti ſeruitute filialis timoris ac charitatis,nõ ſeruilis formidinis.Hic itaq; ſanctus Iudas,de quo

Ioan.16. in Ioanne ſcriptum eſt:Dixit ei(ſcilicet Chriſto)Iudas,non ille Iſcariothes,Domine,quid factum eſt, quia manifeſtaturus es nobis teipſum,& non mundo?Hic inq̃ beatus Iudas ſcribit.

His qui ſunt in deo patre dilectis id eſt,fidelibus , qui per fidẽ & charitatẽ, ſunt in patre æterno, & ſpiritaliter diliguntur à ceteris Chriſtianis in eo. *Et in Ieſu Chriſto,cõſeruatis & uocatis.*

E id eſt,qui à Chriſto ſunt conſeruati in gratia, & vocati ad fidẽ ac gratiarum chariſmata,gaudiaq; cœleſtia. *Miſericordia uobis & pax & charitas adimpleatur* id eſt , gratioſa aſſiſtentia dei,pax ſpiritalis, charitasq; infuſa, perſeuerent & creſcãt in vobis in vita præſenti,perficiãturq; in vobis in patria, quãuis gratioſa aſſiſtẽtia dei ita non habeat locum in beatis,ſicut in viatoribus. Nihilominus beati ſeu comprehenſores indigent indeſinẽter conſeruari à deo in eſſe, & in bono eis collato, q̃uis ſint confirmati in bono. *Chariſſimi omnẽ ſolicitudinẽ* id eſt, magnã & perfectam curã ſeu diligentiam. *Faciens ſcribẽdi uobis de cõmuni ueſtra ſalute* docendo qualiter impedimenta ſalutis debeatis vitare,& verarñ beatitudinem promereri ac obtinere, *Neceſſe habui ſcribere uobis* id eſt,ex parte mei fuit ne-

F ceſſarium mihi ſcribere vobis, quatenus debitum officij mei apoſtolatus circa vos adimplerẽ:quia ex iniuncto officio habeo vos docere.Fuit itẽ neceſſariũ ex parte veſtri, ne ab hæreticis & peruerſis fallamini,vt infra dicetur. *Deprecans ſuper certari* hoc eſt,rogans vt ſtrenuè certetis ſeu præliemini.

Semel traditæ ſanctis fidei id eſt, pro defenſione ac virtuoſa perornatione fidei catholicæ,quę ſemel tradita eſt ſanctis,id eſt,à deo infuſa electis & virtuoſis fidelibus.Vel vobis tradita eſt à ſanctis apoſtolis ſemel,vtpote in veſtra cõuerſione ad Chriſtum.Vult ergo Apoſt.vt contra inuiſibiles atq; viſibiles hoſtes pugnent Chriſtiani pro fidei defenſione. Pugnent inquã tentationibus reſiſtendo , orando, lachrymando, ſanctis operibus inſiſtendo,matryrium ſuſtinendo.Porrò brachio ſe-

culari

culari in certis caſibus licitum eſt, imò incūbit, materiali gladio pro fide pugnare, & perfidos expugnare. Hinc ſcriptū eſt in Eccle. Pro iuſtitia agonizare, pro anima tua, & vſq; ad mortē certa pro iuſtitia, & deus expugnabit pro te. Et Paulus Timoth. exhortans: Certa, inquit, bonum certamē fidei. Iterūq; de ſeipſo: Bonum, ait, certamen certaui. Conſequēter tāgit cur eis hæc ſcripſit, videlicet propter deceptores & hæreſiarchas, ne eorum peruerſis dogmatibus deciperētur. *Subintroierunt enim* id eſt, aſtutè & ſub ſpecie religioſitatis introierunt inter cōuerſos, eis ſe callidè admiſcēdo. *Qui olim præſcripti ſunt,* id eſt, denunciati, & in ſcripturis præfigurati, vel ab æterno præuiſi, atq; præſciti à deo, *Impii* contra verum dei cultum peccātes atq; docentes. Pręſcripti, inquā, *In hoc iudicium* id eſt, ad condēnationem iſtā, quam reprobis docet ſcriptura infligēdā. Prædixit enim & præfigurauit ſcriptura eos eſſe vēturos, & ad dānationem perpetuam ruituros. Loquitur itaque nunc de iudicio reprobationis & condemnationis, de quo ait Saluator: Qui verbum meū audit, & credit ei qui miſit me, habet vitam æternā, & in iudicium non venit. Et denuo: Procedent qui bona fecerunt in reſurrectionē vitæ: qui vero mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. Hi itaque ſubintroierunt.

A
Eccl i. 4.
I. Timo. 6.
Ibidem.
B

Dei noſtri gratiā transferentes in luxuriam id eſt, Chriſti pietate abutentes, & eius occaſione ad vitia carnalia corruentes. Ex quo enim lex Chriſti eſt lex pietatis, ſicut lex Moſi lex rigoris, quia Chriſtus non præcepit trāſgreſſores ſuę legis ſtatim in hac vita ita puniri, lapidari, incendi, aut iugulari: ſicut lex Moſi, ideo iſti tanto intimoratius atq; liberius peccauerunt, carnaliterq; vixerunt, quāto minus metuebāt ſe per hoc in hac vita taliter puniēdos. Tales ſunt omnes qui non intuitu & amore dei, ſeu timore diuini iudicij, retrahuntur à vitiis. Vel ſic, Dei noſtri gratiā transferentes in luxuriā, id eſt, fidei Chriſtianæ ac legi euāgelicæ admiſcentes carnalia oblectamēta. Nam vt plures allicerēt ſibi diſcipulos, carnalia opera, crapuloſa, ac lubrica eis tanq̄ licita cōceſſerūt, & frequēter talia exercuerūt. De talibus ad Timoth. loquitur Paul. Erūt homines amātes ſeipſos, voluptatū amatores magis q̄ dei, habētes quidē ſpeciē pietatis, virtutem autē eius abnegātes, & hos deuita. Alibi quoq;: Quæ in occulto, inquit, fiunt ab eis, turpe eſt dicere. *Et ſolum dominatorem & dominum noſtrum Ieſum*

Leuit. 24.
C
2. Tim. 3.
Epheſ. 5.

D *Chriſtũ negantes* id eſt, de Chriſto impiè ſentientes, vel veram eius diuinitatẽ, aut veram humanitatẽ negãtes, aut ipſum per
Titum.1. reprobam fidẽ abnuentes: iuxta illud ad Titũ: Confitentur ſe noſſe deum, factis autẽ negant, cum ſint abominati & reprobi. Dicitur autẽ Chriſtus ſolus dominator & dominus inquãtum deus, non ꝙ pater & cõſimiliter ſpiritus ſanctus, non ſint dominator & dominus, ſed quoniam pater & filius & ſpiritus ſanctus, ſunt vnus dominator & vnus dominus: ſicut ſunt vnus creator & vnus deus, propter vnitatem & identitatẽ naturæ in tribus perſonis. Vnde in tali propoſitione iſta vox, ſolus, excludit aliud ſeu diuerſum, nõ alterum, ſeu alium. Pater autẽ & ſpiritus ſanctus non ſunt diuerſum, aut aliud à filio, q̃uis vnuſquiſq; eorũ ſit à filio alter ſeu alius, alia ſcilicet perſona. Præ-
E terea qualiter dictio excluſiua poſſit addi in diuinis ex parte ſubiecti, & quomodo ex parte prædicati, & qualiter trino eſſentiali cum prædicamẽto perſonali, qualiter etiã econuerſo. 1. Sentent. diſtinct. 21. diſcutitur. Per verba vero hæc preinducta ſanctus Apoſto. Iudas Chriſti diuinitatẽ clarè fatetur, quod item facit per verba textus ſequentia. Hic Chriſtus eſt dominator, de quo cãtat eccleſia: Ecce aduenit dominator dominus, & regnũ in manu eius, & poteſtas & imperium. De quo Daniel ait: Aſpiciebã in viſione noctis, & ecce in nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat, & vſq; ad antiquũ dierũ peruenit, & dedit ei poteſtatẽ, & honorẽ, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ ſeruiẽt ei. Poteſtas eius, poteſtas æterna,
F quæ nõ auferetur: & regnũ eius, quod non corrũpetur. In quibus verbis pſonalis diſtinctio patris & filij, & duplex Chriſti natura, diuina ſcilicet & humana, vnitasq; pſonæ eu idẽter tan
Pſal.71. guntur. De quo etiã ait Pſal. Dominabitur à mari vſq; ad mare, & à flumine vſq; ad terminos orbis terrarũ. Et, Adorabunt eũ omnes reges, omnes gẽtes ſeruient ei. Sit nomen eius benedictũ in ſecula, ante ſolẽ permanet nomẽ eius. In quibus vtiq; verbis idẽ oſtenditur. *Cõmonere autẽ uos uolo, ſciẽtes ſemel omnia* .i. ad eorum quæ ſcitis memoriã reuocare, & ad eorũ fructuoſam attentionẽ incitare vos volo, ſcientes ſemel omnia. i. qui ex primordiali veſtra informatione ſcitis omnia quę ſunt fidei, atq; neceſſaria ſunt ſaluti. Idcirco nõ indigetis de hoc nouiter informari, ſed plenius inſtrui, exhortari, atq; ad actualẽ recordationẽ eorum quæ habitualiter ſcitis, reduci, ſicut &

Paul.

Paul.ait:Tanq̃ in memoriã vos reducens. *Quoniã Ieſus popu-* A Ro.15.
lũ ſuũ de terra Aegypti ſaluãs .i.filios Iſrael per Moſen de terra & ſeruitute Aegyptiaca liberãs, quod verificatur de Ieſu ſecũdum ſuã diuinam naturam ac omnipotentiã,& prout ſup ponit increatã hypoſtaſim, ſeu perſonã, ſecundum quã Ieſus eſt deus;æternus vbiq; præſens,& omnia implẽs.Qui ait:Anteq̃ Abrahã fieret,ego ſum. Ioan.8.
Qui etiã Nicodemum corporaliter ac præſentialiter alloquens dixit: Nemo aſcẽdit in cœlũ, niſi qui deſcẽdit de cœlo,filius hominis,qui eſt in cœlo. Quãuis ergo tẽpore Moſi Ieſus nõdum fuerat homo, tamẽ perſona Ieſu tunc & æternaliter fuit. Idcirco ad cõmendandã vnitatẽ perſonæ vtriuſq; naturæ in Chriſto iſta dicuntur. *Secũdo eos qui nõ crediderũt, perdidit* .i.altera vice poſt illam eductionẽ incredulos & rebelles filios Iſrael in deſerto proſtrauit,& variis plagis peremit,vt patet in lib.Exod.& Num. B Num.16.
Eos quoq; qui in ſua percuſſione nõ pœnituerunt,in æternum dãnauit.Nec obſtat illud Naũ: Non conſurget duplex tribulatio. Naum.1.
Vbi ſeptuaginta trãſtulerunt:Nõ vindicabit dominus bis in idipſũ.Hoc enim intelligitur quãdo vna tribulatio eſt pœna peccati ſufficiens,& quãdo tribulatus ſuam cognoſcit culpã,ac pœnitet,prout hoc in Decret.Canon. plenè exponitur. Porrò de expoſitione verbi huius Iudæ Apoſt.dictum eſt plenius ſuper illud Petri,Nouit dominus pios de tentatione eripere. Quẽadmodum ergo Chriſtus filios Iſrael, quos primò de Aegypto redemit, & per mare rubrum deduxit, cum clamaſſent ad eum, poſtea incredulos & rebelles perdidit, ita & Exod.14. C
nunc eos quos regenerauit baptiſmate, ſi non permãſerint in fidei ſynceritate & Euãgelicæ legis obſeruatione,debitè puniet.Et hoc conſequẽter probatur exẽplo deiectionis angelorum peccãtium. *Angelos uero, qui nõ ſeruauerũt ſuũ principatũ,* id eſt,in choro ſeu ordine ſuo,quo conditi erãt, & conſtituti, non mãſerunt ſtantes. *Sed dereliquerũt domiciliũ ſuum* id eſt, mãſionem cœleſtẽ ſeu cœli empyrij locũm. *In iudiciũ magni dei uinculis æternis ſub caligine reſeruauit,* ordo verborum eſt, Ieſus angelos illos reſeruauit ſub caligine,id eſt, in aëre caliginoſo in iudiciũ magni dei,id eſt,vſq; ad diẽ generalis iudicij, in quo deus trinitas iudicabit per principalẽ authoritatẽ. Chriſtus vero ſecundum naturã aſſumptã faciet iudicij exequutionem per miniſterialẽ poteſtatem, quia per ipſum deus

Act.17. altiſſimus iudicabit, ſecundum illud Act. Deus iudicaturus
D eſt orbem in æquitate, in viro quem ſtatuit. Porrò quod ait, vinculis æternis, referri poteſt ab verbū reſeruauit in habitudine ablatiui caſus, vt ſit ſenſus, quòd reſeruauit eos perpetua obligatione reatus vinctos & cōpeditos. Iuxta illud Prouerb.
Prou.5. Iniquitates ſuæ capient impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringetur. Poteſt quoq; referri ad verbum reſeruauit in habitudine caſus datiui, eritque ſenſus, quod reſeruauit eos perpetuæ reclusioni compedibusque inferni. De quibus
Matt.22. Chriſtus in Euangelio: Ligatis inquit, manibus, & pedibus,
Eſaie.24 mittite eū in tenebras exteriores. Vnde in Eſaia habetur: In illa die viſitabit dominus ſuper militiam cœli, & congregabuntur in congregatione vnius faſcis in lacum, & claudentur
E ibi in carcere. De hac re plenius dictum eſt ſuper illud Petri:
2.Pet.2. Si deus angelis peccantibus non pepercit. Vbi hæc eadem cōtinetur ſententia. Deinde ponitur tertiū exemplum ad idem probandū.
Gene.19. *Sicut Sodoma & Gomorra & finitimæ* id eſt, eis propinquæ. *Ciuitates* videlicet Adama, Seboim, Phegor. *Simili modo fornicatæ* id eſt, eaſdem luxurias cum Sodomitis exercē-
Rom.1. tes. *Et abeuntes poſt carnem alteram* id eſt, vitium contra naturam ſequentes, quod agebant cum carne altera quàm natura requirit, & author naturæ inſtituit: maſculis in maſculos, & fœminis in fœminas turpitudinem operātibus. *Facti ſunt exemplum ignis æterni, pœnam ſuſtinentes* id eſt, prædicti Sodomitæ, &c. ſuſtinentes pœnam ignis & ſulphuris in Geneſi deſcriptam, facti ſunt exemplum ignis æterni, id eſt, figura ſeu
F typus facti ſunt perpetuæ damnationis ac infernalis incēdij, quæ per illorum punitionem ſunt præſignata. Et iſtud in ſecunda
2.Pet.2. Petri habetur, pleniusque eſt elucidatum. *Similiter & hi carnem quidem maculant* id eſt, præfati hæretici & ſeductores laſciui corpora ſua diuerſis luxurię fœditatibus inquināt, per quod Sodomitis aſſimilantur. *Dominationem ſpernunt*, id eſt, ſanctis apoſtolis, ſummis Eccleſiæ prælatis, obedire & conſentire contemnunt. Propter quod conformantur apoſtatis angelis, deo ſubeſſe negligentibus, quales ſunt ſubditi impij, ac rebelles, ſuis ſuperioribus recalcitrantes. *Maieſtatem autem blaſphemant*, id eſt, Chriſti deitatem ac omnipotentiam negant, ſeu aliis modis enormiter inhonorant. Quod quàm graue ſit ſcelus, conſequenter probatur.

Cum

Cum Michael archangelus cum diabolo diſputans altercaretur de Moſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ: ſed dixit: Imperet tibi dominus. Circa hoc loquitur Beda: De quibus ſcripturis Iudas hoc teſtimonium aſſumpſerit, non facile patet: & rurſus quãdo de Moſi corpore contentionẽ cum diabolo Michaël habuerit, incertum eſt. Sed quicquid ſit de hoc, ad credendũ ſic contigiſſe ſufficit ſancti Apoſtoli huius authoritas, qui ex ſpiritu ſancto hæc ſcripſit. Nec oportuit eũ iſtud de ſcripturis aſſumere, quia nõ omnia ſcripta ſunt. Sicut & Paulus in Acti. ait: Oportet meminiſſe verbi domini Ieſu: Beatius eſt dare quàm accipere. quod à nullo euãgeliſtarum ſcriptũ eſt. Probabiliter ergo tenendũ eſt, ꝙ altercatio iſta inter archangelũ Michaëlem & diabolũ contigit Moſe ſepulto, cuius ſepulchrũ voluit deus eſſe & manere ignotũ, ne filij Iſraël ad idololatriã ꝓpter illud effoderẽt, & diuinis honorarẽt honoribus ſeu adorarẽt. Quod eos facturos fuiſſe inde poteſt oſtendi, ꝙ ſerpenti æneo à Moſe facto adolebãt incenſum vſque ad tempus Ezechiæ regis, qui ſerpentẽ illum cõfregit, vt quarto Regũ habetur. Eſt igitur ſenſus: Cũ Michaël archãgelus cum diabolo diſputãs, id eſt, cõtra diabolũ rationaliter loquens altercaretur. i. diſſentiret à diabolo de Moſi corpore, quoniam tanquã princeps ſynagogæ voluit corpus illud manere abſconditum, ne plebs ſibi commiſſa peccaret, diabolus vero voluit illud manifeſtare Iudæis, quatenus ſuperſtitioſe ipſum venerarentur ſeu adorarent, non eſt auſus, id eſt, non voluit, iudicium inferre blaſphemiæ, id eſt, indecentem aut derogatoriam diuino honori increpationem diabolo facere, & hoc propter naturam diaboli bonam, in qua dei ſimilitudo reſplendet, propter quod ſecundum ſe contemnenda non fuit: ſed dixit diabolo: Imperet tibi dominus, id eſt, modeſto verbo coërcuit Dæmonem, dicens: Iubeat tibi dominus, vt nec poſſis, nec audeas corpus Moſi manifeſtare. Sic & angelus apud Zachariam legitur dixiſſe diabolo aduerſanti Ieſu ſacerdoti filio Ioſedech: Increpet dominus in te Sathã, & increpet dominus in te. Ex quibus patet, qđ Chriſto inferre blaſphemiam, ſit incõparabiliter grauius, inquãtum ipſe eſt deus. ¶ Dicitur autem Michaël archangelus non quia de choro ſit archangelorũ qui chorus in infima hierarchia angelica eſt medius, quum ſit de ordine principatuũ,

[Margin: A; Act. 20.; B; Num. 21.; C; 4. Re. 18.]

Dan.12. vnde in Daniele vocatur princeps magnus,& nunc præeſt mi
D litanti eccleſiæ,ſicut tunc ſynagogæ,ſed archãgelus appellatur,quantũ ad nominis interpretationẽ cõmunem,quaſi princeps angelicus ſeu inter angelos plurimos principalis. Nã ſicut angeli vno modo dicũtur omnes angelici ſpũs,alio modo ſoli ſpiritus de infimo choro: ita archãgeli vno modo dicũtur omnes angeli ordinum ſuperiorũ,alio modo ſoli ſpũs de medio ordine infimæ angelicæ hierarchiæ. *Hi autem quæcunque ignorant blaſphemant.* i.præfati ſeductores hæretici incõprehenſibilia fidei,quæ intelligere nequeunt, negant & inhonorant,vt ꝙ deus eſt vnus & trin⁹,ꝙ Chriſtus eſt deus & homo.

Quæcunq; autẽ naturaliter,tanquã bruta animalia norunt. i. quæ ſenſitiua cognitione brutis cõueniente agnoſcunt,& ſibi qua-
E ſi delectabilia apprehendunt, *In his corrũpuntur,* id eſt, talibus male vtuntur,& in eis dãnabiliter delectantur,eiſque inordinate,& magis q̃ ſummo bono adhærent,quod totũ eſt ſpiritalis corruptio,læſio,diuiſio,imò interitio animæ. Iuxta il-
Pſal.52. lud in Pſal. Corrupti ſunt,& abominabiles facti ſunt in ini-
Oſee.10. quitatibus. Et illud Oſee: Diuiſum eſt cor eorũ, nunc interibunt. Iſti ſunt beſtiis ſimiles,quoniã inſtar brutorũ tẽporalia, ſenſibilia,& terrena,ad ſpiritalia & diuina nõ referũt, ſed eis propter ſe inhærẽt,inquantũ aliquid habent delectabilitatis, vtilitatis, ſiue decoris: per quæ ſiunt amabilia iſtis carnali-
Sap.14. bus ac peruerſis hominibus. Vnde Sapiens ſcribit: Creaturæ factæ ſunt in tentationem animæ hominum, & in muſcipulam ac laqueum pedibus inſipientium.

F

¶ Elucidatio.II.Cap. *Væ illis qui uia Cain abierunt.*

ARTICVLVS SECVNDVS.

EOdem feruore quo beatiſſimi apoſtoli Petrus & Ioãnes cõtra inſurgẽtes hæreſiarchas,ac deceptores carnales,& fictos ſcripſerũt: etiã glorioſus iſte apoſtolus Iudas cõtra eoſdẽ ſcripſit. Cõtra quos cõſequenter ſubiũgit. *Væ* æternę dãnationis debetur & im-
Gene.4. minet illis. *Qui uia Cain abierũt.* i.inuidiã Cain ſequẽtes receſſerũt mẽte à deo, *Et errore Balaã mercede effuſi ſunt.* i.ex dece-
Nume.22 ptione qua Balaã hariolus fuit deceptus, cupiditate ad vitia diuerſa ſũt fuſi,ſeu corde extẽti. Vel effuſi ſunt. i.gratiarũ chariſmata pdiderũt euacuati corde ab illis. Hęc eſt vitioſa effuſio.

ſio. ¶ Eſt aũt & virtuoſa effuſio, qua homo cordis ſui pia deſideria offert deo, & anxietates ac gemit⁹ ſuos exponit & recitat corã eo. Iuxta illud Thren. Effunde ſicut aquã cor tuũ ante conſpectũ domini dei tui. Porro omne peccatũ voluntatis, venit ex errore aliquo intellectus, hoc eſt, ex aliqua incõſideratione, inaduertẽtia, falſa opiniõe, hęretica prauitate, infidelitate ſimilive radice. Idcirco notãter ac ſubtiliter loquitur ſctũs Iudas, errore Balaã mercede effuſi ſunt. Error vero intellectus Balaã fuit incõſideratio diſtrictiõis diuini iudicij, & vitiũ ſuperſtitionis. Nam fuit hariolus auguriisq; intẽtus, prout in Num. habetur: Ex quibus errorib⁹ ad vitioſum temporaliũ rerum amorẽ dilapſus eſt. Voluitq; maledicere populo dei. Et inde à deo prohibitus, dedit regi Balach cõſiliũ ſuperprauiſſimũ contra populũ illũ, vt. ſ. per mulieres Madianitas traheretur ad idololatrias ac adulteria. Væ etiã illis qui *Et contradictione Chore perierunt*, qui rebellionẽ ipſius Chore ſequẽtes, ad ambitionẽ dilapſi ſunt, iamq; perierũt in anima, & æterna dãnatiõe meruerũt perire. Omniũ horũ ſcelera pręfati hæretici ſunt ſequuti. Quia ex inuidia ſanctos apoſtolos & eorũ coadiutores pſequebãtur. Et propter carnalia cõmoda induxerũt dogmata noua, quibus plurimos deceperũt. Deſiderio quoq; primatus ſe cõtra apoſtolos erexerũt. Inſup viã Cain ſequũtur inuidi, viã Balaã auari, viã Chore ambitioſi, inobediẽtes ſupbi, præſũptuoſi. *Hi ſunt in epulis ſuis maculæ.* i. prædicti hæretici & peruerſi in ſuis epulatiõibus tã immoderate ſe habẽt, vt non ſolũ maculati, ſed & maculæ merito nũcupentur: preſertim quia nõ ſolũ ſeipſos cõtaminant, ſed & alios quos ad vitia trahunt cõmaculant. Iuxta quẽ modũ Pau. ſcribit Epheſ. Eratis aliquãdo tenebræ, nũc aũt lux in domino, *Cõuiuantes ſine timore.* i. abſq; formidine offenſionis diuinæ crapuloſe viuẽtes, ideoq; comedẽdo grauiter excedẽtes: quoniã timor domini retrahit hominẽ à peccato: quẽadmodum in Prouer. legitur: Per timorem declinat omnis à malo. Et in Eccle. Timor domini expellit peccatũ. Idcirco qui ſine timore dei mãducat, aut aliud quippiã agit, multas incidit culpas. Specialiter quoq; indiget homo timore dei in comedẽdo quia in comeſtione ſunt variæ occaſiões peccãdi, quas abſq; timore domini homo nõ vitat. Ex quo duo eliciũtur. ¶ Primum eſt, vt cũ dei timore ſumamus cibũ & potũ: quẽadmodũ in libro

[Margin: A — Thren. 4. — Num. 22. — B — C — Ephe. 5. — Prouer. 15. — Eccli. 4.]

Tob.6. in libro Tob. aſſeritur: Cũ timore domini celebrauerũt nu-
D ptiarum cõuiuiũ. Secundũ eſt, vt in omni, qđ agimus, dei præ-
Eccli.1. ſentiã atq; iudiciũ perpẽdamus, ſicq; vniuerſis actibus noſtris
timorẽ domini ſupponamus. Hinc timor dei vocatur corona
Iob.9. iuſtitiæ. Et ſanctus Iob ait: Verebar omnia opera mea, ſciens
Eccli.1. ꝙ nõ parceres delinquẽti. In Eccleſ. quoq; ſcriptũ eſt: Qui ſi-
ne timore eſt, iuſtificari nõ poteſt. Et ſapiens in omnibus me-
Eccli.18. tuit. *Nubes ſine aqua.* i. quẽadmodũ virtuoſi prędicatores nu-
bibus cõparantur, quoniã verba ſapientiæ pluunt, virtutibus
fulgẽt, ad ſublimia per contẽplationẽ leuãtur, & cõuerſatio-
nem habẽt in cœlis. (De quibus per Eſa. loquitur ſpũs ſanct9:
Eſa.60. Qui ſunt iſti qui vt nubes volãt? Et rurſus: Mandabo, inquit,
Eſa.5. nubibus meis ne pluãt ſuper eã imbrem. Atq; in Pſal. Veritas
E tua vſq; ad nubes. Sic iſti hæretici, & ſeductores, nubes ſine
Pſal.35. aqua ſapientiæ ſalutaris vocãtur, quoniã audientiũ corda ſa-
Eccli.15. lubri doctrina nõ rigãt. *Quæ à uẽtis circũferuntur,* quoniã in-
ſtar leuium nubiũ à malignis ſpiritibus, & elationũ vanitatũ-
q; moribus impellũtur. Cõtra quod Pau. hortatur: Nõ circũ-
feramini omni vẽto doctrinæ, *Arbores autũnales.* Nam ſicut
arbores in autũno folia habẽt, nõ fructus, præſertim in terra
promiſſionis: ſic iſti apparentiã tantũ habent nõ exiſtentiam
virtutum, virtuoſorũq; actuũ. Ideo ſubditur, *Infructuoſæ,* quo-
niam bona quæ exercere videntur, nõ ſunt vere fructus vir-
tutum, *Bis mortuæ,* quia propter peccata omiſſiõis ſunt mor
tui vno modo. Iuxta illud: Omnis arbor quæ nõ facit fructũ
Mat.3. bonũ, excidetur, & in ignẽ mittetur. Et propter peccata com-
F miſſionis ſunt mortui alio modo, cũ dicat Apoſt. Vidua quæ
1.Tim.1. in delitiis viuit, viuens mortua eſt. Fuerunt etiã ſemel mortui
vitiis ante baptiſmũ, & altera vice recidiuãdo, atq; in hære-
ſim ruendo poſt baptiſmũ *Eradicatæ,* ab vnitate Eccleſiæ ac
indiuidua charitate. De quibus ſecũdo regũ loquitur Dauid,
Præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur. Et Pau. ad Rom. Pro-
pter infidelitatem exciſi ſunt. Ecõtra ait de iuſtis: In chari-
tate radicati & fundati, *Fluctus feri maris.* i. ſimiles fluctibus
maris amari, & ferocis ſeu turbulenti, quod dicitur ferox, nõ
quaſi mala ſit eius natura: ſed propter ſuũ effectum, quoniã
multi in eo mergũtur, aut tribulãtur, ac ſpoliantur, ſuntq; di-
uerſa eius pericula. Huiuſmodi maris fluctibus iſti per ſuã in
quietudinẽ amaritudinẽq; cõſimiles ſũt. Quoniã alios inquie-
tant,

tāt & pacē turbāt Eccleſiæ,plurimosq; amaricāt.Hinc in Eſa. A
legitur:Impij quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt,
Deſpumantes ſuas cōfuſiones, id eſt, cōfuſibiles ſuos errores,
ad infernalem confuſionē trahentes,per modū ſpumæ diffun
dentes & multiplicātes.Sicq; beatus Iudas ſeruat metaphorā,
quia marini fluctus ſpumāt, *Sydera errantia,* ſydera errātia
dicūtur ſtellæ nō fixæ,vtpote ſeptē planetæ,quæ præter motū
orbium ſuorū proprios habent motus,atq; quotidie in alio lo
co quàm pridie oriūtur & occidunt:habentq; motus varios &
incertos.Quibus cōparantur præfati hæretici & iniqui,quo-
niam per errores & vitia fluctuāt,nec in vniformi ſtant regu-
la veritatis,nec in Eccleſia quaſi in orbe figūtur, ſed proprios
habēt motus erronei intellectus ac impiæ volūtatis, irrefre- B
natæq; ſenſualitatis. Quibus cōpetit illud in Pſal. In circuitu
impij ambulant.Et iterū:Deus meus pone illos vt rotā. Quod
item fertur in Eſa. Deus miſcuit in medio eius ſpiritū vertigi
nis, *Quibus procella tenebrarū,* id eſt,tempeſtas infernalis ca-
liginis, *Conſeruata eſt in æternū.* Quia vt ait Saluator, mittē-
tur in tenebras exteriores.De quibus Pſalmiſta:Ignis,inquit,
ſulphur & ſpiritus procellarū pars calicis eorū.Conſequenter
dicto prophetico probat quod dixit, *Prophetauit autem de his
ſeptimus ab Adam Enoch,* qui ſeptimus fuit ab Adam eis pari-
ter computatis,vt patet in Gene.Vnde in exordio primi Pa-
ralipomenon legitur: Adam, Seth,Enos, Cainam,Malaliel,
Iareth,Enoch, *Ecce uenit dominus in ſanctis milibus ſuis facere
iudicium,* id eſt,dei filius deus veraciter incarnatus in natu-
ra aſſumpta in fine mundi venturus eſt inter omnium ange- C
lorum ſupernorumque ciuium agmina facere iudicium. Iu-
xta illud Eſaię:Dominus ad iudicium veniet cum ſenibus po
puli ſui,& principibus eius, *Contra omnes,* non penitus con-
tra omnes,ſed contra reprobos vniuerſos.Propter quod expo
ſitoriè ſubditur, *Et arguere omnes impios,* qui non pœnitue-
runt, nec deceſſerunt in gratia ab hac vita, *De omnibus tem-
poribus impietatis eorum, quibus impie egerunt,* videlicet contra
dei legem & cultum, *Et de omnibus duris quæ loquuti ſunt con-
tra deum,* id eſt, contra dei præcepta ſeu monita, vel dire-
ctè contra deum, falſe loquendo de eo, aut irreuerenter,
Peccatores impii, imo de omni verbo otioſo reddenda eſt
in die iudicij ratio, atque de omni cogitatione mala affe-
ctioneq;

D ctioneque praua, & omiſſione culpabili: quoniam immenſa dei iuſtitia nil indiſcuſſum, nil irremuneratū relinquet. Circa hūc locū ſcripſit Beda, Sciendū, qđ liber Enoch de quo verba hæc Iudas ſcripſit, ab eccleſia inter apocrypha reputatur: nō quia dicta tanti patriarchæ abiiciēda ſint, ſed quoniam liber ille nō ab Enoch, ſed ab alio ſub nomine eius ſcriptus videtur. Si enim ſcriptus eſſet ab Enoch, nō contineret cōtraria fidei ſanæ. Nūc autē quoniā multa incredibilia cōtinet (ex quibus eſt illud, ꝗ gigātes nō habuerūt homines, ſed āgelos patres) ſapiētibus cōſtat librū illū nō verè ab Enoch cōpoſitum. Propter quod iſta Iudæ Epiſtola, quia de libro apocrypho teſtimoniū ſumpſit, primis tēporibus à pleriſq; reiiciebatur, nunc tamē authoritate, vetuſtate, & vſu meruit inter ſanctas cōpu-
E tari ſcripturas, maximè quoniā tale teſtimonium de apocrypho Iudas aſſumpſit, qđ nō apocryphū, ſed vera eſt luce pſpicuū. Hęc Beda, Verūtamē ſi bene pēſemus, nō videtur ſanctus iſte apoſtolus ſpiritu ſancto repletus librum Enoch apocryphū, ſed veriſſima verba Enoch patriarchę allegare. Quæ verba aſſumpſit, nō quia in libro cōtinētur apocrypho, ſed quoniā deo reuelāte ſciuit ea ab Enoch eſſe prolata. Sicut & Moſes aliqua verba Abrahæ recitat, quæ deo reuelāte nouerat ab Abrahā eſſe pronūciata *Hi* ſcilicet prædicti hæretici, ſeductores, carnales, & ficti *Sunt murmuratores* cōtra diuina iudicia, & cōtra veros prædicatores *Querulosi* id eſt, impatiētes. Ideo quādo nō proſperè eis ſucceſſit ſed tāgebātur aduerſis,
F murmurabāt & cōquerebātur, ac ſuas indigētias expoſuerūt his quos decipiebāt, vt ab eis tēporalia extorquerēt *Secūdum deſideria ſua ambulātes* proprias affectiones ſequēdo, carna-
Philip.3. literq; viuendo. De quibus loquitur Paulus, Multi ambulant, quos ſæpe dicebā vobis, nūc autē & flēs dico, inimicos crucis Chriſti: quorū deus vēter eſt, &c. *Et os illorū loquitur ſuperbiā* quoniā iactāt & laudāt ſeipſos cum ſint magni in oculis ſuis.
Eſa.5. Quibus Eſaïas ait, Væ qui ſapiētes eſtis in oculis veſtris *Mirantes* id eſt, magnificè extollētes, ſeu cōmendantes *Perſonas* potiſſime diuites ac potentes *Quæſtus cauſa* id eſt, deſiderio ſeu intentione proprij lucri ſeu commodi, quia ob hoc diuitibus blādiebantur, vt plura ab eis acquirerent. De quibus in Eſaïa ſcriptum eſt, Popule meus qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant. Tales erāt & pſeudo-

pſeudoprophetæ in veteri teſtamento. Contra quos in Hieremia, Michæa, aliiſque prophetis multa ſcribuntur. Contra quos Ezechiel vaticinatur: Væ qui conſuũt puluillos ſub omni cubito, &c. Quorũ impietatẽ nũcuſq; multi auari, carnales, iniuſti, ſacerdotes, prælati, prædicatores, ac alij imitãtur, non dei honorẽ nec animarũ ſalutẽ, ſed propria cõmoda vitioſiſſimè exquirẽtes, in quibus regnat affectio cõmodi nõ honeſti, amorq; ſui, nõ amor dei. De quibus Paulus, Omnes, ait, quæ ſua ſunt, quærũt, nõ quæ Ieſu Chriſti. Deniq; tantò quis amplius murmurat atq; cõqueritur de præſentibus virtuoſæ vitæ laboribus, quãtò minus in ſe extinxit deſideria carnis. Qui vero ſpiritalibus deſideriis ſunt accẽſi, quãtò diligentiùs ſola ſuperna deſiderãt, tãtò libẽtiùs trãſitoria cũcta, aduerſa, paupertatẽque tolerãt. De prætactis vero quæſtus cauſa perſonãs mirãtibus loquitur Paul. ad Timo. Homines mente corrupti, qui veritate priuati ſunt, exiſtimãtes quæſtũ eſſe pietatẽ. Et ſicut ibidẽ ſubiũgitur, quæſtus magnus. ſ. ſpiritalis & verus, eſt pietas cũ ſufficiẽtia. *Vos autẽ chariſſimi memores eſtote uerborũ, quæ prædicta ſunt ab apoſtolis domini noſtri Ieſu Chriſti.* Ecce q̃ humiliter loquitur ſanctus iſte apoſtolus, quaſi vnus apoſtolorũ non extitiſſet *Qui dicebãt uobis. Quoniã in nouiſſimis diebus* præſertim tẽpore Antichriſti *Venient illuſores,* .i. deceptores ſimpliciũ, per fictã religioſitatẽ ac aliis modis illudentes. De quibus in Prouer. fertur, Illuſores deus deludet *Secundũ deſideria ſua ambulãtes impietatũ* id eſt, iuxta propria vota viuentes, quę ſunt affectiones impietatũ, à vero dei cultu impediẽtes. De quo iuxta antiquã trãſlationem in Iob aſſeritur: Ecce cultus dei ipſa eſt pietas. Tales vero ab initio primitiuæ Eccleſiæ cœperunt venire: ideo ſubditur. *Hi ſunt qui ſegregãt ſe, metipſos* ab eccleſiaſtica vnitate, & deuotorũ fratrũ communione. Cui contrariũ ad Hebr. ſcribitur: Cõſideremus inuicẽ in prouocatione charitatis & bonorũ operum, non deſerẽtes collectionẽ noſtram, ſicut eſt conſuetudinis quibuſdam *Animales* id eſt, ſenſuales, carnalitatẽ ſectãtes *Spiritũ non habẽtes* id eſt, charitatẽ & gratiã ſpiritus ſancti, per quã fideles vniũtur in myſtico corpore eccleſiæ, & in Chriſto eius capite: idcirco non ſapiunt quæ dei ſunt. Tales ſunt homines immanſueti, pertinaces, indociles in quibus vitiũ regnat ſingularitatis, qui plerũque ſe reputãt aliis ſpiritualiores, & nouitates inducunt.

A
Eſa. 5.
Hiere. 14.
Micheæ. 3
Ezech. 13.
Philip. 2.
1. Tim. 6.
B
Prouer. 3.
Iob. 23.
C
Hebr. 10.

D ducũt. Contra quod ad Philip. affectuoſiſſimè vas electionis
Philip.2. hortatur: Si quę conſolatio in Chriſto, ſi quod ſolatium charitatis, implete gaudiũ meum: vt idem ſapiatis, vnanimes, idipſum ſentientes. *Vos autem chariſſimi ſuperædificãtes uoſmetipſos ſãctiſſimæ fidei ueſtræ* id eſt, voſipſos in fide catholica per virtuoſa exercitia ſtabilite, & fidei fundamẽto iugiter inhærete. Dicitur autẽ fides Chriſtiana ſanctiſſima, cũ ſit ſupernaturalis, radius increatę veritatis, de ſuperſanctiſſimo deo vno ac trino, incarnationeq; verbi mentẽ illuſtrans *In ſpiritu ſancto orantes* id eſt, vere ſalubria, cum attentione feruida, prece aſſidua poſtulantes ſecundum inſtinctum, directionem, &
1.Cor.14. inflãmationẽ ſpiritusſãncti. Iuxta illud ad Corinthios: Ora-
Ioan.4. bo ſpiritu, orabo & mẽte. Idcirco ait Saluator: Veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu & veritate. Spiritus eſt deus, & eos qui adorãt eum, in ſpiritu & in veritate oportet adora-
E re. Quo conſtat, ꝙ qui abſque attentione & diligẽtia orat, nõ proprie orat, cũ oratio ſit aſcenſus mentis in deum, vt aſſerit Damaſcenus. *Voſmetipſos in dilectione dei ſeruate*, id eſt, diuina præcepta implete, opera charitatis continuate, corda veſtra per ardentes affectus ad deum frequenter erigite. Nempe per hæc charitas dei conſeruatur, nutritur, perficitur. Si autẽ quis negligens ſit, & loco ac tempore opportuno actus charitatis non faciat, charitatẽ amittit. Multò plùs meretur ea priuari, ſi aliquid charitati cõtrarium operetur. Hinc ad Coloſ-
Coloſſ.3. ſenſes dicitur: Super omnia charitatem habete. *Expectantes miſericordiam domini noſtri* id eſt, gratioſum Chriſti auxiliũ,
F eius piiſſimã conſeruationem indeſinentem, & finem ſalubrẽ inceſſabiliter poſtulãtes ac inuocantes *In uitam æternam*, id eſt, vt per hoc perpetuam obtineatis felicitatem. *Et hos quidem arguite iudicatos* id eſt, hæreticos, obſtinatos, qui ob ſuã infidelitatem iam iudicati dicuntur: ſecundum illud, Qui nõ
Ioan.3. credit iam iudicatus eſt. Hos inquã arguite, id eſt, redarguite eorum oſtendendo errorem, ne decipiant alios. Vel eos præſentialiter increpando ac informando, ſi aliqua dę eorũ reductione ſpes habeatur: obſeruando tamen quod loquitur Paul.
Titum.3. Hæreticum hominẽ poſt vnam & ſecundam correptionẽ deuita: ſciens quia ſubuerſus eſt qui huiuſmodi eſt, & delinquit proprio iudicio condemnatus *Illos uero ſaluatę* id eſt, peccatores non obſtinatos, hortando, exemplariter conuerſando, orando,

'erando, ad viam ſalutis reducite *De igne rapientes* id eſt, A
de feruore libidinis aliorũque vitiorum feruore eos auertentes, atque per hoc ab infernali incendio, quod meruerunt, eos eripiẽtes. Quia, vt dicit Iacobus, Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſaluabit animam ſuam à morte *Iacobi.5.* *Aliis autem miſeremini* id eſt, quos conuertere non poteſtis, eis condolete, & orate pro illis *In timore* id eſt, cum dei timore hæc omnia agite, non præſumentes de viribus veſtris, neque inaniter gloriantes, ſed de proprio periculo formidoloſi ac prouidi: iuxta illud ad Corinthios: Qui ſe exiſtimat ſtare, *1.Cor.10.* videat ne cadat. Atq; ad Galatas: Si præoccupatus fuerit homo *Galat.6.* in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, cõſiderans teipſum ne & tu tenteris
Odientes eam, quæ carnalis eſt, maculatã tunicam Per maculatam tunicam & carnalem, intelligi poteſt conuerſatio praua, B
qua peccator ſe operit. De qua ſponſa ait in Canticis: Exui tunicam meam, quomodo induar illam? Hæc tunica abſolutè eſt odienda, cum ſit malum culpæ. De quo loquitur Paulus: Odientes malum. Poteſt quoque per tunicam iſtam in- *Canti.5.* telligi corpus iſtud mortale, variis culpis fœdatum, cum ex- *Roma.12.* hibitum fuit arma iniquitatis peccato, quod eſt quaſi quoddam animæ indumentum, eſtque odiendum. Primò, quantum ad hoc quòd eſt maculatum, vt malum culpæ odio habeatur & extinguatur in eo, ſecundum illud ad Romanos: Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore. Secundo, vt corpus *Ibidem.* ſalubriter caſtigetur ac edometur. quaſi odio habeatur, quod tamẽ ex charitate procedit. Propter quod loquitur Paul. Ca- C
ſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo. Itemque, Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram. Sic quippe & *1.Corin.9.* animam noſtram debemus odire, Chriſto proteſtante: Qui *Coloſ.3.* odit animam ſuam in hoc mũdo, in vitam æternam cuſtodit *Ioan.12.* eam. Non eſt autem corpus odiendum ſimpliciter; ſed ſpiritaliter diligendum, quatenus futuræ glorificationis ſit particeps. Vnde ad Epheſios inducitur: Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit. *Ei autem qui potens eſt vos conſeruare ſine* *Epheſ.5.* *peccato* Deus enim omnipotens poteſt nos à vitiis præſeruare, nec ſine eius ope & gratia poſſumus ea euadere *Et conſtituere ante conſpectum gloriæ ſuæ* id eſt, coram glorioſa & adoranda præſentia ſua, ſeu coram ſeipſo *Immaculatos*

in exulta-

D *in exultatione in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti* id eſt, in die iudicij, ita quod tunc appareamus puri, & iucũditate repleti, ſtantes inter ſanctos à dextris iudicis ſummi. *Soli deo ſaluatori noſtro* Hoc poteſt exponi de patre ęterno, qui qualiter ſolus deus dicatur prætactum eſt, qui eſt ſaluator per principalem authoritatem & efficientiam: qui gratiam in præſenti & gloriam in futuro, creando largitur. Poteſt quoque exponi & meliùs, vt videtur, de tota ſuperbenedicta trinitate, quæ eſt vnus, ſolus, veruſque deus, & principalis ſaluator. Huic igitur ſoli deo per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum: qui licet ſit vna in trinitate perſona, tamẽ ſecundum naturam aſſumptam per ipſum, quaſi per mediatorẽ miniſterialemque cauſam, honor & gloria deo attribuuntur: inquantum per Chriſtum hominem deus trinitas, & ipſemet ſecundum quod deus, tot bo-
E na nobis exhibuit ſeu conceſſit, & tot bona per eundem Chriſtum peracta ſunt. Idcirco ſubiungitur *Gloria* id eſt, clara cũ laude notitia, ſublimiſque fama *Magnificentia* id eſt, magna ſeu pręclara efficientia. De qua in Deuteronomio fertur, Magnificentia eius diſcurrunt nubes *Imperium* id eſt, do-
Deute. 33. minatio omniũ rerum *Et poteſtas* id eſt, authoritas, ac omnipotentia. Omnia, inquam, hæc per Chriſtũ deo attribuantur, ſeu conuenire noſcantur, qui per Chriſtum nos illuſtrauit & docuit, & per eum magnifice egit nobiſcum. Per Chriſtum ergo deo conuenire noſcantur, quãtum eſt ex parte virtutis dei *Ante omnia ſecula, & nūc & in omnia ſecula ſeculorum, Amen* id eſt, æternaliter, præſentialiter, & infinibiliter. Non quod ante omnia ſecula deus creaturis actualiter imperauit,
F aut noſcebatur ab eis, vel magnificẽtiam in ipſis exercuit: ſed quoniam inerat ei virtus atque authoritas ſumma, ad omnia iſta. Vnde & dicitur æternus creator, non quòd ab æterno creauit. Inuariabilis vero in ſe, & prorſus omnipotens, ipſe eſt in ſeipſo, qui eſt ſup omnia deus ſublimis, & benedictus. Amen.

COMMENTARIORVM IN VII. Epiſtolas canonicas Finis.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN Acta Apoſtolorum Enarratio. A

PROOEMIVM.

BEATVS Homo qui inuenit ſapientiam,& qui affluit prudentia.
Quadripartito exiſtente genere li- B
brorum veteris teſtaměti, quadri-
partitum quoque eſt genus libro-
rum noui teſtamenti,ſeu Euange-
licæ legis. Librorum etenim vete-
ris teſtamonti,alij ſunt Legales,in
quibus lex dei per Moſen tradita,
eſt digeſta, vt Moſi Pětateuchum.
Alij ſunt Hiſtoriales,vt liber Ioſue & Iudicũ,Regũ & Para-
lipomenon. Alij vero ſunt Prophetales,vt conſtat. Alij autem
Sapientiales,ſicut Prouerbia. Pariformiter in nouo teſtamen
to libri Legales ſunt, quatuor Euangelia, Sapientiales, Epi-
ſtolæ apoſtolorum, Prophetalis eſt Apocalypſis, Hiſtorialis
vero eſt liber Actuum Apoſtolorum,nunc deo agente eluci- C
dandus. Porrò Euangelicam Chriſti doctrinã à ſacratiſſimis
Euangeliſtis deſcriptam omni ſapientiæ præfulgere certiſſi-
mum eſt fideli. Quanuis autem hæc ipſa ſapientia in Euange-
liis multum compendioſè & clare inueniatur conſcripta, ni-
hilominus per cęteras noui teſtaměti ſcripturas clarius eluci-
datur & firma probatur. Et in Epiſtolis quidem apoſtolorum
potiſſimè Pauli, fit hoc per allegationes ſcripturarum vete-
ris teſtamenti,& per moralia documenta: in Actibus vero A-
poſtolorum fit hoc per miraculorũ recitationem, quibus chri-
ſtianæ fidei veritas diuinitus data oſtenditur: per allegatio-
nes quoque nonnunquam ſcripturarum ac documěta mora-
lia. Denique intuentibus proceſſum libri Apocalypſis, clariſ-
ſime liquet eodě ſpiritu loquutos veteris legis beatiſſimos va

D tes & Euangelicæ legis prophetam ſanctum Euãgeliſtam Ioannem, qui in Apocal. ſua, non ſenſibus tantum, ſed & verbis quoq; & modo loquendi & procedẽdi veteris teſtamenti prophetis inuenitur cõformis: præſertim Eſaiæ, Ezechieli & Zachariæ, quemadmodũ in expoſitione Apocalypſis propriis locis monſtraui. ¶Inſuper ſapientia libri huius nunc explanãdi multipliciter commendatur. Primo ac generaliter ratione obiecti, quia de deo. Secundo à ratione authoris, quia à ſacro ſancto Luca Euãgeliſta eſt editus liber iſte. Tertiò à ratione materiæ, quoniã apoſtolicos actus deſcribit, imò in primis capitulis cum materia Euangelicorum lib. coincidit. Nam primo ca. de Chriſti aſcenſione, in ſecũdo de ſpiritus ſancti miſſione loquitur. Quarto ratione formæ procedendi, quoniam
E euidenter, diſtinctè, cõpendioſè, imò magiſtraliſſime eſt procedẽs: ſed & ſtylus ipſe venuſtus eſt, & græcam eloquentiã reſonat. Itaque vtiliſſima prorſus eſt præſentis theoria voluminis, atque hiſtoria eius: in quo exordium & proceſſus primitiuæ eccleſiæ ſeriatim deſcribitur, & item catholica fides non mediocriter roboratur. Sed & liber ipſe ſententioſus & iucũdus eſt valde. Propter quod pro illuminatione adorandi paracleti ſpiritus ſancti in eius expoſitione ſingulariter eiuſdẽ almi pneumatis immenſam clementiam ac ſupermunificentiſſimam bonitatem exoro, dicens ex corde, Veni ſancte ſpiritus, & emitte cœlitus lucis tuæ radium.

¶Enarratio I. Cap. *Primum quidem ſermonem feci de omnibus, ô Theo.* ARTICVLVS PRIMVS.

F IN exordio libri huius pandit ſe beatiſſimus Lucas eſſe præſentis conſcriptorem voluminis, dum ad finem Euangelij à ſe deſcripti ſeipſum continuat, atque eidem viro cui Euangelium ſcripſit, hunc quoque codicem ſcribere manifeſtat, dicendo, *Primum quidem* videlicet in Euangelico libro à me deſcripto *Sermonem feci de omnibus ô Theophile, quæ cœpit Ieſus facere & docere* id eſt, de factis documentiſque Chriſti, non quod vniuerſa geſta & dogmata ſaluatoris ipſe aut alius aliquis Euãgeliſta in particulari per ſingula ſit complexus: nam & quod in hoc ipſo volumine ſanctus Paul. Chriſtum protuliſſe cõmemorat, oportet, inquiens, memorẽ eſſe verbi domini

Ieſu

Ieſu,quia beatius eſt magis dare q̃ accipere: nullus in Euangelio ſuo recitat euangeliſta. In Ioanne quoque legitur, quia alia multa ſigna fecit Ieſus,quæ ſi ſcribantur per ſingula,nec ipſum (ait) arbitror mundũ poſſe capere eos qui ſcribẽdi ſunt libros. Denique quod innumerabilia particulariterque indeſcriptibilia fuerint Chriſti miracula,ex euangelio certiſſime conſtat. Scriptũ eſt enim quod omnes male habentes curauit. Itemque,Circuibat Ieſus omnes ciuitates,curans omnem languorem & omnem infirmitatem. In Matth.quoque ſcriptum eſt,quod cum veniſſet in terram Genezar,viri loci illius miſerunt in vniuerſam regionẽ illam,& obtulerunt ei omnes male habentes,& rogabant eum,vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent,& quicunque tetigerunt, ſalui facti ſunt. Similiter ſcriptũ eſt in Marco, Quocunque introibat Ieſus in vicos vel in villas, aut in ciuitates,in plateis ponebãt infirmos,& quotquot tangebant eum ſalui fiebant. Itaque diſtributio iſta qua dicitur:Sermonem feci de omnibus,intelligenda eſt de generibus ſingulorum,non de ſingulis generum. Siquidem de omnibus aliqua recitauit. Propter quod aſſerit Beda, De omnibus elegit vnde faceret ſermonem,quæ iudicauit apta & congrua ſufficere officio diſpenſationis ſuæ. Penſandus quoque eſt ordo verborum in eo quod ſcriptum eſt, Quæ cœpit Ieſus facere & docere, ita quod primò exorſus eſt operari: deinde quod fecit,edocuit. Quo multorum præſumptio atque audacia increpantur, qui proniores ſunt docere quàm diſcere, loqui quàm audire:vel qui ea quæ prædicãt, facto non exequũtur. In hoc enim ipſo ſuis ipſi doctrinis detrahũt. Neque cum aliis prælati ſint , erubeſcunt vitioſè , & inexemplariter conuerſari coram his quibus præſunt aut verbũ dei annunciant. Quibus id intuendum quod legitur apud Iacobum: Sit omnis homo velox ad audiendum,tardus autem ad loquendum. Denique cuius vita deſpicitur: reſtat vt eius prædicatio contemnatur. Imò bona docere,& impie agere, quid aliud eſt q̃ ſe voce propria condẽnare? Iuxta illud Eccle. Dum maledicit impius diabolum,maledicit ipſe animam ſuam. Et ad Rom. Inexcuſabilis es ò homo q iudicas. In quo enim aliũ iudicas, teipſum condẽnas. Eadẽ enim agis. Præterea peccatori dixit deus, Quare tu enarras iuſtitias meas? Doctor ergo, prædicator,& paſtor vnicum iſtũ ſequens magiſtrũ,primò faciat quæ

A Inf.ca.20. Ioan.21. Matth. 8. Matth.9. Matth.14. B Marc.9. Beda. C Iacob.1. Grego. Eccli.11. Rom.2.

D alios docet, ne proprio ore dánetur. Poſtremò Theophilū iſtū cui & Euangelium, & pręſentē librum Lucas conſcripſit, quidam affirmant fuiſſe virum potentem Achaię principem, alij Epiſcopum quēdam. Theophilus autem interpretatur dei amator, ſeu à deo amatus. Itaque non ſolum huic perſonæ, ſed & cunctis deum amantibus, atque ab eo ſecundum prædeſtinationem æternam amatis, ſcriptus eſt liber iſte Euangelicūque volumē. Itaque ſcripſi de omnibus quæ cœpit Ieſus facere & docere *Vſque in diem qua præcipiēs Apoſtolis per ſpiritū ſanctum quos elegit* id eſt, vſque ad diē aſcenſionis quo iuſſit apoſtolis: Euntes in mundum vniuerſum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Et qđ infra habetur: Eritis mihi teſtes in omni Iudęa & Galilęa & Samaria, & vſq; ad vltimū terræ. Quod E autem in Euāgelio ſuo Lucas vſq; ad dicta factaq; Chriſti in die aſcēſionis narrationē protraxerit, atq; ibidem finiuerit, ex fine Euāgelij ſui oſtēditur quod ita finitur: Eduxit autem eos foras in Bethaniā, & eleuatis manibus ſuis benedixit illis. Et factū eſt dū benediceret eis, receſſit ab eis & ferebatur in cœlum. Et ipſi adorantes regreſſi ſunt in Hieruſalē cum gaudio magno. Et erant ſemper in templo laudantes & benedicentes deū. ¶ Quod autē Chriſtus Apoſtolos ad gratiā apoſtolatus & prædicationis officiū elegerit, Marcus ſic refert: Aſcendēs in montē vocauit ad ſe quos voluit ipſe, & fecit vt eſſent duodecim cū illo, & vt mitteret eos prædicare Euangliū. Quibus & in Ioanne profatur, Nōne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt? ſcilicet Iudas traditor, quem certum eſt F in die aſcenſionis defuiſſe, & loco eius affuiſſe Matthiā. Porrò Chriſtus ſecundum quod homo in omnibus dirigebatur à ſpiritu ſancto imò à ſeipſo vt deus, ſeu à tota ſuperbeatiſſima trinitate. Hæc tamē directio ſpiritui ſancto magis aſcribitur, ſicut & cætera opera benignitatis, quoniā ſpiritui ſancto bonitas, benignitas, dilectio, liberalitas, appropriatur. Propter quod per Eſaïam loquitur Chriſtus vt homo, Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxerit me: ad annunciandum manſuetis miſit me. *Aſſumptus eſt,* ipſe Chriſtus ſecundum naturam aſſumptam, de terra in cœlū, iuxta id Marci, & dominus quidem Ieſus poſtquā locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum; & ſedet à dextris dei. Aſſumptus eſt autē, quia diuina virtute aſſumpſit, ſeu de terra in cœlū leuauit ſeipſum, quod & per dotem agi-

ſtem agilitatis facere potuit, ita quod corpus eius ſua agilitate potuit ſe leuare. Aſſumptio quoq; hæc toti ſuperbenedictæ trinitati poteſt aſcribi, quę in cũctis effectib⁹, potiſſimè Chriſti principaliter opatur: cuius & opera ſunt indiuiſa. Præterea aſſumptus eſt à nube pręſtãte domino ſuo obſequiũ, non ferente auxiliũ. Ab vniuerſa quoq; cœleſtis aulæ frequentia, cũ ingẽti ſuſceptus eſt gaudio: cũ diceretur ad eos, Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portę ęternales, & introibit rex gloriæ. Quod autẽ ſecundum diuinitatem illocalẽ, incõmutabilẽ, incircumſcriptibilẽ, cuncta implentẽ, immẽſam, nõ cõpetat Chriſto locũ mutare, aſcendere ſiue deſcendere, certum eſt: ſed ſecundũ formam ſerui dũtaxat, per quam terram corporali reliquit præſentia, quemadmodum paſſione inſtãte prædixit: Exiui à patrę & veni in mundum, iterum relinquo mundum & vado ad patrem. *Quibus & præbuit* id eſt, viſibiliter, audibiliter, tangibiliter, monſtrauit *Seipſum viuũ* vita corporali humana *Poſt paſſionẽ ſuam* videlicet ſtatim poſt reſurrectionem. Siquidem ſurgens Ieſus mane prima ſabbati, eodem die cœpit apparere & loqui Apoſtolis, aliiſque credẽtibus *In multis argumentis.* Argumẽtum tripliciter ſumitur. Primò, vt eſt ratio rei dubiæ faciens fidem, id eſt, certitudinẽ. Sic enim in hac definitione ſumitur fides. Et hoc modo quæ cadunt ſub fide, argumenta non habent, quoniam ex principiis per ſe notis probari non queunt. Secundo accipitur argumentum pro quocunque ſigno ſenſibili ad veritatis declarationem inducto. Tertio pro effectu huiuſcemodi argumẽtorum, puta pro adhæſione qua mens veritati aſſentit. Sicque ad Hebræos ſumitur dicente Apoſt. Fides eſt ſperandarũ ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium. Nunc autem argumentum ſecundo modo accipitur, vt ſit ſenſus, quod Ieſus per multa ſenſibilia ſigna & geſta ſeu opera, probauit ſe vere reſuſcitatum & reſurrexiſſe *Per dies quadraginta apparens eis* & ſi non quotidie, tamen frequenter, & multo frequẽtius quàm aliquis Euãgeliſtarum, imò quàm omnes ſimul deſcribunt, cum Paulus multas referat factas eius ad diſcipulos veras atque ſenſibiles appariti ones à nullo illorũ deſcriptas. Quomodo autẽ, & quoties, vbi, & quo ordine apparuerit eis, in Euangeliis & verbis Pauli Apoſtoli continetur. *Et loquens de regno dei* id eſt, de ſtatu eccleſiæ militantis ac triumphã-

A

Pſal.23.

Hiere.23.

B

Ioan.16.

Matth.16

C

Hebr.11.

1.Cor.15.

D tis. De vtroque enim regno inter hos dies multa locutus eſt.
Ioan.14. Quomodò ſcilicet diuulgandum eſſet Euágelium per totum orbem terrarum, & de miraculis per apoſtolos exhibédis, de felicitate etiam patriæ beatorum, quemadmodum Euangeliſtæ ſcribunt, *Et conueſcens* id eſt, cum diſcipulis ſuis Saluator mãducans *Præcepit eis ab Hieroſolymis ne diſcederent* Frequenter Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam cum diſcipulis legitur manducaſſe. Primò cum duobus in caſtello Emaus, iu-
Lucæ.24. xta illud Lucæ: Factum eſt, dum recumberet cum illis, accepit panẽ, &c. Secũdò cum .12. Apoſtolis & præfatis duobus in cœnaculo ſeu conclaui Hieruſalem, ſicut in dicto Lucæ capitulo ſcriptum eſt, & vtraque manducatio hæc facta eſt in
E die paſchæ. Tertiò, cum ſeptem diſcipulis iuxta mare Tyberiadis, vt habetur in Ioãne. Quartò, coram vndecim in die
Ioan.21. aſcenſionis, prout ſuper Marcum dicunt expoſitores. Si ergo
Marc.16. manducatio de qua nunc ſermo, referatur ad eam quæ fuit in die aſcenſionis, ſenſus erit, quod die illo iuſſit Apoſtolis, ne gratia prædicandi quoquã à Hieruſalem proficiſcerentur, donec ſpiritum ſanctum iuxta promiſſum reciperent. Vnde
Lucæ.24. apud Lucam ait eiſdem: Vos autem ſedete in ciuitate, quouſque induamini virtute ex alto. Si vero manducatio iſta ad ſecundam ſeu tertiam referatur (ad primam enim propriè nõ refertur) poterit eſſe ſenſus, quòd tunc præcepit eis de Hieruſalem timore Iudæorum non diſcedere: aliàs ſicut veriſimi-
Ioan.14. le eſt, diſceſſiſſent, quia tam pauidi erant *Sed expectarent*
15.16. *promiſſionem patris* id eſt, impletionem promiſſionis de miſ-
Matth.3. ſione paracleti, quem pater per os vnigeniti filij ſui promi-
F ſit: ideo ſubditur *Quam audiſtis (inquit) per os meum.* Nam paſſione inſtante Chriſtus dixit Apoſtolis illud Ioannis: Pa-
Marc.1. racletus autem ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in nomi-
Lucæ.3. ne meo, ille vos docebit omnia. *Quia Ioannes quidem baptiza*
Ioan.1. *uit aqua* id eſt, corpora aquis abluebat, animas non purga-
Ioan.4. uit: ita quod eius baptiſmus non contulit gratiam, nec fuit vnum ſeptem ſacramentorum, ſed quid ſacramentale diſpoſitiuum ad Chriſti baptiſma. *Vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto non poſt multos hos dies* id eſt, infra paucos dies. Cum apud Ioannem dicatur, quòd diſcipuli puta Apoſtoli Chriſti, baptizabant de mandato ipſius, credendum eſt, quod ipſi à Chriſto fuerint baptizati, baptiſmo Euange-

licæ

licæ legis gratiam conferente. Illo enim & ipſi baptizabant. A
Nec mirum ſi ante paſſionem apoſtolos propriis manibus baptizauit, qui tempore cœnę pedes eorum lauare dignatus eſt, *Ioan.13.*
præſertim cum iādiu ante hanc cœnam dixerit Nicodemo:
Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt *Ioan.3.*
intrare in regnum dei. Itaq; quod ait, vos autē baptizabimini ſpiritu ſancto: ſic intelligendū cenſetur, Spiritu ſancto implebimini, qui & mentes veſtras plus quàm ante ab omni ſorde lauabit. Sicq; copioſa illa ſpiritus ſancti infuſio per ſignū viſibile, baptizatio diſcipulorum vocatur, quoniā inſtar gurgitum inundantis aquę deſuper fluxit in eos. Vnde & ſpiritus ſanctus, & gratia eius, per aquam exprimitur, quoniam mentem purgat, refrigerat, reficit. Hinc in Ioanne loquitur Chriſtus: Qui credit in me (ſicut dixit ſcriptura) flumina de vētre eius fluent aquæ viuæ. Quod Euangeliſta exponens adiecit: B *Ioan.7.*
Hoc autem dicebat de ſpiritu quem accepturi erant credentes in eum. In Apocalypſi quoque ait Ioannes: Oſtendit mihi flumen aquæ ſplendidum tanquam cryſtallum: quod de ſpiritu ſancto exponitur. Sicut ergo ſpiritus ſancti illuſtratio vnctio appellatur: iuxta illud Ioannis: Vnctio eius docet vos de omnibus: ſic copioſa eius ſuſceptio, baptizatio mentis vocatur. Propterea ſecundum Rabanum in quibuſdam libris ſic habetur, Vos autem vngemini ſpiritu ſancto. & iſtud infra decem dies, ſcilicet die Pentecoſtes fuit impletum. *Igitur qui conuenerant interrogabant eum, dicentes,* non euidenter apparet in quo loco fuerit iſta diſcipulorum conuentio & interrogatio, an ſcilicet in conclaui, vel in loco aſcenſionis. In die enim aſcenſionis Chriſtus bis eis apparuit. Primo in conclaui, deinde in monte Oliueti vnde aſcendit. Veruntamen ex verbis ſequentibus videtur fuiſſe conuentio, & inquiſitio iſta circa locum aſcenſionis. Nam paulo pòſt, data ſibi reſponſione ſubiungitur: Cum hęc dixiſſet, videntibus illis eleuatus eſt. *Domine ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael?* id eſt, an ſtatim miſſo nobis ſpiritu ſancto, reparabis poteſtatem, & regiam poteſtatem Iſraelitici regni ac populi Iudæorum, dādo fidelibus tuis temporale regnum in ſeculo iſto, & temporaliter regnando in eis. Diſcipuli iſti nōdum perfecte illuſtrati, putabant propheticas promiſſiones de regno Chriſti in plebe fidelium, corporaliter temporaliterque complendas, quem-

Apoc 22. *1.Ioan.2.* *Act.2.* C *Ioan.21.* *Lucæ.24.* *Mar.10.*

 das, quem-

D das, quemadmodum excæcati Iudæi vſq; in præſens exiſtimant. Sic enim de matre filiorũ Zebedæi dicit Hieronymus,
Hierony. quòd mulier illa, quia audiuit quòd crucifigendus eſſet & reſurrecturus, putauit eum ilico regnaturum. Et Cleophas in
Matt. 20. Luca ait: Nos autem ſperabamus ꝙ ipſe eſſet redẽpturus Iſrael. Videbant enim diſcipuli ꝙ populo Iudæorum eſſet ablatum ſceptrum, alienigena eis dominante, & ꝙ ſubditi eſſent Romanis: idcirco quærebant an Chriſtus recuperaturus eſſet & ſublimaturus mox Iſrael, prout verba quædam prophetarum ſuperficietenus ſonare videntur: an potius in futuro & diu pôſt, regnum populi ſui exaltaret. Et quoniã quæſtio iſta ex ignorãtia & errore proceſſit, Chriſtus eam refellit, vt ſubditur. *Dixit autem eis, Non eſt ueſtrum noſſe tempora uel momen-*
E *ta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate* id eſt, reſtitutio Iſraelitici regni ſpiritualiter intelligenda eſt, quantum ad bona gloriæ in futuro. Et quo tempore id cõtinget, velle determinate prænoſcere, non eſt veſtræ paruitatis. Plenariè enim non fiet niſi in die iudicij, quando viri Iſraelitæ in anima & corpore glorificabuntur, & æternaliter regnabunt cum Chriſto. Particu-
Apoc. 22. lariter autem & partim fit in mortibus ſingulorum, quãdo ad
Mar. 13. patriam regni cœleſtis perueniunt. ¶ Sed nec tempus iudicij nec diem mortis vult deus præſciri, quatenus mortales tanto ſint de iudicis aduentu, mortiſq; hora ſolicitiores, quãto ſunt magis incerti: ſicq; quotidie viuant, tanquam die eodem aut alio mox ſequente ſint iudicandi. Itaq; tempora & momenta mortis atq; iudicij, vniuerſorũ pater poſuit in ſua poteſtate,
F quoniam ſuæ notitiæ ea ſeruauit, & cũ ei placuerit in eis quæ decreuit, perficiet. Ab hac tamen poteſtate atq; ſcientia, nec filius nec ſpiritus ſanctus excluditur, cum trium perſonarum ſit vna poteſtas, eademq; ſcientia: idcirco quod de vna exprimitur, de aliis eadẽ ratione intelligi datur. Interdum vero ex certa cauſa aliquibus hora mortis prænunciatur. Verũtamen Auguſt. in ſermone quodam de aſcenſione, verba iſta aliter al
Auguſt. legat, interpretatur, & tractat ſub hac forma: Domine ſi hoc tẽpore præſentaberis, & quando regnum Iſrael? & per præſentationẽ Chriſti intelligit reuelationẽ eius apertam, qua in die iudicij ab vniuerſis videbitur, veniens in maieſtate & gloria. Per regnum vero Iſrael, intelligit regnũ cœleſte, quod quoti-
Matt. 6. die nobis cõmunicari precamur dicentes: Adueniat regnum

tuum,

tuum, vt ſcilicet ad ſocietatem in cœlis regnantium perducamur, ſicq; iuxta Auguſt. intentionem: Apoſtoli quæſierunt agnoſcere tempus & horam iudicij, quorum curioſitatem reprimens Chriſtus reſpondit: Non eſt veſtrum ſcire tempora vel momenta quæ pater in ſua poſuit poteſtate, &c. Per quæ verba ſicut in libro de ciuitate dei aſſerit Auguſt. Chriſtus redarguit omnes qui de Antichriſti aduentu, & fine mundi tẽpus calculare præſumunt, cum omnium horum determinatũ tempus ex dei liberrima poteſtate depẽdeat. Idcirco nulli niſi quantum reuelauerit deus innoteſcere valet, quemadmodũ determinatum tempus creationis ſeu exordij mundi ex ſola dei reuelatione innotuit. Quid vero ad diſcipulos illos, præſertim apoſtolos pertinuerit, ſubditur. *Sed accipietis virtutẽ ſuperuenientis ſpiritus ſancti in vos* id eſt, ipſum omnipotẽtẽ ſpiritũ ſanctum vobis in ſenſibili ſigno donatum. Vel, virtutem, id eſt, fortem gratiam & præclara chariſmata ſpiritus ſancti, qui cito deſuper deſcendet in vos. Dicitur autem ſpiritus ſanctus eis à patre & filio, imò & à ſeipſo dari atque infundi, quibus dona eius ad gratiã gratumfacientẽ pertinẽtia dantur ſeu infundũtur. Vnde ſpiritus ſanctus donũ dei vocatur. Nã à patre filioq; procedit tanquam donabilis, cum ipſe ſit amor, in quo prima ratio doni relucet, & in quo cætera bona donãtur. Deſcendit quoque atque ſuperuenit ſpiritus ſanctus in homines non per loci mutationem (cum incircũſcriptibilis, inuariabiliſque conſiſtat) ſed per donorum ſuorum infuſionem. *Et eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa & Samaria, & uſque ad ultimum terræ*, id eſt, in locis his, ſeu vbique terrarũ prædicabitis me eſſe Chriſtum. Et verbis, ſignis & ſanguinis veſtri effuſione, incarnationi, paſſioni, reſurrectioni, aſcenſioni, & cæteris myſteriis ad me ſpectantibus teſtimonium perhibebitis. Quibus verbis Chriſtus prædixit Euangelium vbique per Apoſtolos diuulgandum: iuxta illud Pſalmiſtæ: In omnem terram exiuit ſonus eorum. Et Eſaiæ: A finibus terræ audiuimus laudes, gloriam iuſti. Rurſuſq; apud Eſaiã Chriſtus de hac re apertiſſimè prænunciauit: Mittam ex eis qui ſaluati fuerint, in mare, in Aphricam & Libyam, in Græciam & Italiam, ad inſulas longe, & annunciabunt gloriam meam gentibus. Vnde Thomas in India, Iacobus in Hiſpania, quæ ſunt termini terræ habitabilis prædicaſſe leguntur. *Et cum hæc di-*

[Margin: A; Auguſt.; B; Ioan. 15.; C; Pſal. 18.; Eſa. 24.; Eſa. 26.]

D *hæc dixiſſet* non ſolum hæc vtiq;, ſed & alia quædam quæ in
Mar.16. Marco referuntur. *Videtibus illis* corporalibus oculis. *Ele-uatus eſt* id eſt, in cœlum à terra aſſumptus modo iam explanato. *Et nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum* ita quòd nube circũcinctum & in altiora condeſcendentem eum, amplius non viderunt. O quàm intenta acie proſequuti ſunt aſcendentem, & quàm ingẽti lætitia hoc conſpexerunt. Id quoq; intuẽdum,
Lucæ.2. quemadmodum vbiq; creatura ſuo obediat creatori. Nempe
Matth.2. natum dominum mox angeli Iudæis, ſtella gentibus nuncia-
Matt.17. runt, in transfiguratione quoque nubes eum lucida obumbra
Matt.4. uit: & cum eſſet in deſerto cum beſtiis, angeli miniſtrauerunt
Matth.1. eidem. Denique patiente ipſo obſcuratus eſt ſol, & immuta-
Mat.27. tus eſt curſus lunæ. Aſcendenti etiam nubes obſequium non
Matth.9. ſubſidium præbuit. *Cumq; intuerentur in cœlum euntem illum,*
Ioan.7. id eſt, ad ſummum atque empyreum cœlum ſcandentem, aui-
E diſſima, deuotiſſima ac iucundiſſima mente, corporeoq; proſequerentur intuitu. *Ecce duo uiri* id eſt, angeli ſancti in forma virili. *Aſtiterunt* id eſt, ſubitò comparuerunt. *Iuxta illos, in ueſtibus albis* quarum albedo & candor puritatem naturæ angelicę, iucunditatemque huius negotij monſtrauit. *Qui & dixerunt, Viri Galilæi* Quemadmodum enim Ieſus, ſic & Apoſtoli de Galilæa fuerũt, vel omnes, vel pene omnes. *Quid ſtatis aſpicientes in cœlum?* Nam & cum dominus Ieſus nubẽ ingreſſus, atque in alta progreſſus oculis illorum fuiſſet ablatus, non ceſſauerunt ſurſum aſpicere poſt dilectum, vt moris eſt amantium atque mirantium. Ideo ad declarandam Chriſti maieſtatem, & pro conſolatione ac informatione diſcipu-
F lorum angeli apparuerunt dicentes: Quid ſtatis aſpiciẽtes in
Lucæ.1. cœlum? Tanquam dicant, Cur eatenus miramini, quòd do-
Baruch.3. minus vniuerſorum, creator cœlorum, vnigenitus dei ad cœ-
Ioan.19. leſtia tendit? Non inde miremini, ſed de hoc potius, quòd ad terras deſcendere, incarnari, inter vos conuerſari & crucifigi dignatus eſt. *Hic Ieſus qui aſſumptus eſt à uobis in cœlum, ſic ueniet quemadmodum uidiſtis eum euntem in cœlum* id eſt, ſicut cũ nube aſcẽdit, & in vera humanitate glorificata, itemque cum multitudine angelorum ac ſanctorum quos de limbo eduxit: ita in nube veniet iudicaturus mundum, in natura humana, cum multitudine ciuium ſupernorũ: iuxta illud Eſaię: Domi-
Eſa.3. nus ad iudicium veniet cum ſenibus populi ſui, & principibus eius,

bus eius. *Tunc reuerſi ſunt Hieroſolymam* ſecūdum quòd Chriſtus eis præcepit,vt dictum eſt. *A monte qui uocatur Olìueti* de quo loco Chriſtus aſcendit. *Qui eſt iuxta Hieruſalem* vtpote per vnum miliare(quod eſt media leuca)diſtās ab ea. Ideo ſubditur. *Sabbati habens iter* id eſt, per tantum ſpatium ab illa diſtans, quantum die ſabbati licuit Iudæis ſecundum legem ambulare ſeu progredi à propria mãſione videlicet per mille paſſus. Quæ ambulatio cum ad recreationem potius ſit quàm ad laborem,quieti ſabbati non derogauit. Porrò iuxta literalem intelligentiam, mons iſte dictus eſt Oliueti, quoniam oliuarum arboribus conſitus fuit. Per oliuam verò pietas,miſericordia,charitas,deſignantur. In hunc ergo mõtem Chriſtus diſcipulos conuenienter eduxit,& ab eo ritè aſcendit vbi ſpiritus ſancti vnctionem & illuſtrationem eis ſpopōdit,& benignitatem copioſam impendit.Inſuper qui cū apoſtolis ſpiritus ſancti donis cupit impleri,ſabbati iter ingrediatur,id eſt, quieti intēdat mentali, pacisq́; locum introeat, qui per Hieruſalem figuratur:vt iuxta Eſaiam: Sit ei ſabbatū ex ſabbato,ſcilicet quies patriæ,merito quietis viæ. Quia qui hic ceſſat ab inquietudine operum peruerſorum, & vitiorum tumultu,illic in retributione & pace quieſcet cœleſti. Quãuis autem ſecundum quoſdam diſcipuli de Chriſti aſcenſione cōtriſtabantur inquantum eis auferebatur dilectus, potius tamen eos puto inde vehementer gauiſos: præſertim cū ſcriptū ſit in Luca: Factum eſt dum benediceret eis, receſſit ab eis,& ferebatur in cœlum.Et ipſi adorantes regreſſi ſunt in Hieruſalem cum gaudio magno. *Et cum introiſſent in cœnaculum* in quo Chriſtus cœnam celebrauit nouiſſimam, primamq́; miſſam. *Aſcenderunt*, quod fuit in loco ſublimi, puta in monte Sion prope templum. *Vbi manebant Petrus & Ioannes, Iacobus & Andreas,Philippus & Thomas,Bartholomæus & Matthæus, Iacobus Alphæi* id eſt,Iacobus minor filius Alphæi:qui Iacobus dictus eſt frater Chriſti, tanquam forma, vultu, geſtu & modo conuerſandi ei præcipue ſimilis: & quia filius fuit ſororis virginis ſanctæ, genitricisq́ue Chriſti. *Et Simon Zelotes*, qui in Matthæo dicitur Simon Chananæus,quia de vico Galilææ nomine Chana (vbi Saluator aquam conuertit in vinum) extitit oriundus. *Et Iudas Iacobi*, ſcilicet frater Iacobi minoris, qui Iudas in ſua canonica fratrem Iacobi

A *Lucæ.6.* B *Eſa.66.* C *Lucæ.24.* *Matth.2.* *Lucæ.22.* *Ioan.13.* *Galat.1.* *Matt.10.* *Ioan.1.* *Ioan.2.*

D cobi ſe appellat. Iſti itaque cum cæteris qui ſequuntur præfatum locum ingreſſi ſunt, tum propter loci amorem & ſanctitatem, quẽ Chriſtus ſua ſanctificauit præſentia, cœna, & Euãgelicæ legis ſacramẽti inſtitutionẽ, tum vt ibi in loco abſtracto liberius orationi intẽderent, & item vt ibi latentes Iudęorum vitarent calumniam: nondum enim perfecta charitas excluſit ab eis timorem. Conuenienter quoque in altum conſcenderant locum, qui terrena ſpernentes ad ſpiritus ſancti ſe præparabant aduentum. *Hi omnes erant perſeuerantes unanimiter in oratione*, Iam nanque per charitatem fuerunt in domino adunati, id ipſum dicentes omnes, & ſchiſmata neſcientes. Itaque & nos ſi ſpiritu ſancto impleri optamus, concorditer & inſtanter orationi vacemus, vnanimes, vno ore deũ in

1.Ioan. 4.

1.Cor.1.

E omnibus honorantes, *Cum mulieribus*, vtique religioſis, videlicet, Maria Magdalene & cæteris quæ in Euangelio Chriſto miniſtraſſe legũtur, *Et Maria matre Ieſu*, Quę ſi & poſt viros hos nominetur, omnibus tamen præſtantior fuit, & ſanctior vniuerſis, *Et fratribus eius*, id eſt, cognatis: quia non tantum quidam Apoſtolorum, ſed & aliorum diſcipulorum quidam erant conſanguinei Saluatoris. Eſt autem conſuetudo ſcripturæ, vt qui de eadem cognatione ſunt, fratres vocentur. Conſequenter deſcribitur ſubſtitutio Matthiæ loco Iudæ in apoſtolatum. *Et in diebus illis, Exurgens Petrus in medio fratrum*, Ecce hic omnes Apoſtoli fratres vocantur, *Dixit*, Iam enim & ante paſſionem deſignatus, & poſt paſſionem fuit à Chriſto princeps Apoſtolorum conſtitutus, ideo tanquam maior

Rom.15.

Mat.27.

Mat.15.

Luc.30.

Matt.16.

F ac prior præ cæteris loquitur quæ ſequuntur. Denique propter tanti collegij dignitatẽ, potiſſimè propter matris Chriſti præſentiam humiliter ſurgit, reuerenter ſtat, ſapienterque loquitur. Vnde & deuotorum ac religioſorum conuentus eſt honorãdus, *Erat autem turba hominũ ſimul fere centum uiginti*, quorum quidam fuerunt viri, aliquæ fœminæ. ¶ Sed quomodo quaſi dubitans ait, ferè, cum per eum ſpiritus ſanctus loquatur? Et reſpondendum, quod, fere, non ponitur hic dubitatiue, ſed potius aſſertiue, ad innuendũ quod à prædicto numero multitudo illa parum diſtabat. In magno autem numero quod parum deficit ſeu ſuperfluit, non reputatur ſeu computatur aliquando in ſcripturis, nec communi modo loquẽdi. Propter quod iſti electiſſimi interdum aſſeruntur fuiſſe centum vi-

tum vi-

tum viginti. *Viri fratres,oportet impleri ſcripturam quam prædixit ſpiritus ſanctus per os Dauid.* Quæ autem ſit iſta ſcriptura paulo poſt ſubditur, *De Iuda qui fuit dux,* id eſt, ductor, *eorum qui comprehenderunt Ieſum,* Iuxta illud Lucæ, Iudas vnus de duodecim antecedebat eos. *Qui connumeratus erat in nobis,* id eſt, à Chriſto vnus Apoſtolorum ordinatus, ſicque ab aliis appellatus, *Et ſortitus eſt ſortem miniſterii huius,* id eſt, partem in officio & gratia apoſtolatus adeptus à Saluatore, ita quod fuit Apoſtolus & prædicauit ac baptizauit, imò (vt aſſerit Auguſtinus) baptizauit Ioannes baptiſta, & quod baptizauit, baptizatum non fuit: baptizauit Iudas, & quod baptizauit, baptizatum fuit. Quod ideo dicitur: quoniam in Ioãnis baptiſmo gratia non dabatur, idcirco taliter baptizati poſt fidei Chriſti receptionem rebaptizabantur, non autem qui à Iuda fuerant baptizati. *Et hic quidem poſſedit agrum de mercede iniquitatis,* quod tripliciter explanatur. Primo, quod per æternam ſceleris ac nominis ſui memoriam agrum hunc poſſedit in mentibus recordantium eius, & criminis eius. Vt enim in Matthæo legitur: Videns Iudas quod damnatus eſſet, deſperatiõe fractus denarios, pro quibus vẽdidit Chriſtũ, reſtituens proiecit in templum, pro quibus principes ſacerdotum agrum figuli emerunt pro ſepultura peregrinorum. Cuius rei non obliuiſcuntur fideles. Secundo, à quibuſdam exponitur, quod Iudas ibi ſepultus ſit, ideoque corporis ſui immoratione agrum iſtum poſſideat. Sed hoc certum non eſt. Ideo: Tertio exponitur, quod iuxta conſuetudinem ſacri eloquij Iudas hunc agrum poſſedit, id eſt, poſſideri fecit. Nam argẽteos reſtituendo cauſa fuit quòd ager ille emptus fuit atque poſſeſſus ab emptoribus ſeu in eo ſepultis: iuxta quem ſenſum ſanctus Iob: Abominabuntur me (inquit) veſtimenta mea, id eſt, abominabilem intuentibus reddent, *Et ſuſpenſus,* vtique à ſeipſo, nam laqueo ſe ſuſpendit, *Crepuit medius,* qui deũ & hominum mediatorem tam vili precio impiiſſime vendidit. *Et diffuſa ſunt omnia uiſcera eius,* ſic quod in horrenda illa inteſtinorum eius effuſione turpiſſima, monſtraretur, quàm enorme piaculum commiſiſſet. Ita & Arrius ſuperbiſſimus, quoniam Chriſti diuinitatem ore blaſphemauit ſacrilego, viſcerum deprehenſus dolore ad naturæ requiſita declinans inteſtina ſua turpiſſimus mox effudit. *Et notum factum eſt,* ſcelus

ſeu

A Luc.22. Mat.10. Luc.10. Ioan.1. Auguſt. B Matt.27. C Iob.9. Matt.27. 1.Tim.2.

D ſeu genus mortis Iudæ, *Omnibus habitantibus Hieruſalem, ita ut appellaretur ager ille lingua eorum Acheldemach, hoc eſt ager ſanguinis,* id eſt emptus precio ſanguinis Ieſu. Deinde ponitur ſcriptura Dauid Iudã concernens. *Scriptũ eſt enim in libro*
Pſal.68. *Pſalmorum, Fiat commoratio eius deſerta, & non ſit qui inhabitet in*
Pſal.102. *ea: Epiſcopatum eius accipiat alter:* Sciendum quod Chriſtus & Euangeliſtæ atque Apoſtoli allegando ſcripturas veteris teſtamenti interdum ſenſum magis quàm verba allegant: ita & Petrus iam agit. Inducit autem teſtimonium ex Pſalmis duobus: cuius teſtimonij prima pars quantum ad ſenſum eo Pſalmo habetur cuius exordiũ eſt: Saluũ me fac deus, in quo Iudæ eradicatio prophetatur. Verum quod ibi de Iudæis Chri-
E. ſti perſecutoribus pluraliter dicitur, hic de Iuda ſingulariter
Pſal.168. allegatur. Sic enim in Pſalmo illo noſtra habet trãſlatio: Fiat habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorũ non ſit qui inhabitet. Horum etenim vnus extitit proditor: quorũ omnium ciuitates & domus, in vltionem ſanguinis Chriſti per Romanos deſtructæ noſcuntur. Secunda vero pars teſtimonij huius de tranſlatione apoſtolatus Iudæ loquens, ſcripta eſt
Pſal.108. Pſalmo qui incipit: Deus laudem meam ne tacueris. vbi ſic legimus: Fiant dies eius pauci, & epiſcopatum eius accipiat alter. Apoſtolatus autem epiſcopatus vocatur, & apoſtolorum ſucceſſores extant epiſcopi. *Oportet ergo ex his uiris qui nobiſcum ſunt congregati,* id eſt, qui inter nos conuerſati ſunt, nuncque nobiſcum collecti. Conuerſati inquam, *In omni tem-*
F *pore quo intrauit & exiuit inter nos dominus Ieſus,* iuxta id Pſal-
Pſal.67. mi: Viderunt ingreſſus tuos deus, ingreſſus dei mei regis mei qui eſt in ſancto Eſaiæ quoque quinquageſimo ſecundo: Simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, cum conuerterit dominus Sion, *Incipiens* publice prædicare atque miracula facere, *A baptiſmate Ioannis,* id eſt, poſt baptiſmum quo fuit à Ioanne baptizatus ſeu lotus: vel poſt baptiſma à Ioanne prædicatum & datum. Ioannes enim baptizando de-
Marci.9. nunciauit quod Chriſtus mox in ſpiritu ſancto baptizaret,
Matth.1. præſenſque eſſet in carne: per hoc præparans viam Chriſto, qui ex tunc orſus eſt prædicare, & ſuam excellentiam declarare vſque ad diem aſcenſionis, ſecundũ quod ſubditur, *Vſque in diem qua aſſumptus eſt à nobis,* in aſcenſione, *Teſtem reſurrectionis eius fieri nobiſcũ,* ſcilicet, cum vndecim Apoſtolis

Vnum

Vnum ex iſtis, Ideo autem reſurrectionem ſpecialiter expri- A
mit,quia amplius latuit, & de ea Apoſtoli in die Pentecoſtes prædicationẽ ſuam exorſi ſunt. *Et ſtatuerunt duos,* id eſt, Petrus & alij ei conſentientes vnanimiter duos tanquã præ cæteris ſanctitate conſpicuos,atq; ad gratiam Apoſtolatus magis(vt videbatur)idoneos,elegerunt ac ordinauerunt, *Ioſeph qui uocabatur Barſabas,qui cognominatus eſt iuſtus,* quia tam præclaræ & euidentis fuit iuſtitiæ, ꝙ proprio nomine quaſi amiſſo,iuſtus eſt appellatus, *Et Matthiam,* Prudenti autem conſilio Ioſeph iſte laudatur , ne ex ſua culpa videatur ab apoſtolatu repulſus.Non autem Matthias,nam ei pro omni præconio poteſt ſufficere,quod alio tam iuſto in hac parte relicto, ipſe ad apoſtolatus apicem eſt aſſumptus.In quo etiam facto diuinorum iudiciorum altitudo monſtratur , quod nõ is qui B
hominum ore plus laudabatur,in Apoſtolum à deo eligitur. *Pſal.7.*
Et orantes dixerunt: Tu domine qui noſti corda hominum, oſtende *Apoc.2.*
quem elegeris ex his duobus unum,accipere locum, id eſt,authoritatem & gratiam, *Miniſterii huius,* id eſt,prædicatiõis, *Et Apoſtolatus,* qui eſt donũ gratiæ gratis datæ,ſicut & prophetia, *De quo præuaricatus eſt Iudas,* id eſt,quẽ ſua præuaricatione amiſit, *Vt abiret in locum ſuum,* id eſt, vt vnus iſtorũ in locum illius ſuccederet ſeu ſuccedat.Sicq; dictio,vt,tenetur hic cõcomitanter nõ cauſaliter. Non enim idcirco trãſgreſſus eſt Iudas,vt alter ei ſuccederet,ſed ad trãſgreſſionem eius id cõſecutum eſt. Quemadmodum fertur in Pſal.50. Tibi ſoli peccaui,vt iuſtificeris in ſermonibus tuis. *Et dederunt ſortes eis,*
& cecidit ſors ſuper Matthiã,& annumeratus eſt cum undecim Apo- C
ſtolis, ita quod duodecimꝰ fuit.Circa hoc quæritur:quid hic
nomine ſortis intelligatur,& qualiter ſortibus liceat vti. Quo- *Dionyſ.*
circa ſciendũ,quod ſecundũ doctrinã beati Dionyſij libro de Eccleſiaſtica hierarchia,ſors iſta nõ erat talis qualis in veteri teſtamẽto,ſed quidã ſplendor diuinus,ſeu radius diuinitus miſſus ſuper Matthiã,ad oſtẽdẽdũ ꝙ ipſe eſſet apoſtolus aſſumendus.Cõmunius tamẽ refertur quod ſortes his datæ fuerũt tales,quales illæ quarum in lege Moſi vſus fuit.De quibus in
Prouerb.dicitur:Sortes mittũtur in ſinum,ſed à domino tem- *Prou.16.*
perantur. Quibus Ioſue vſus eſt in deprehenſione Achan. *Ioſue.7.*
Veruntamen ſecundum Hieronymum hoc exemplo non eſt *Hierony.*
ſortibus nunc vtendum,quoniam paucorum priuilegia com-

munem

D munem legem non faciunt. Apoſtoli quoque ex occulto ſpiritus ſancti inſtinctu vſi ſunt eis, quod non eſt in conſequentiam paſſim trahendum. Inſuper Beda hic ait, quod figuram obſeruare licebit, quouſque veritas veniret ac panderetur. Vera hoſtia in cruce immolata, ſed in Pentecoſte veniente ſuper apoſtolos ſpiritu ſancto, conſummata. Idcirco in electione Matthiæ ſortibus vſi ſunt, ne à lege diſcreparent. Poſt Pentecoſten vero veritate iam propalata, ſeptem diaconi nō ſorte, ſed diſcipulorum electione Apoſtolorumque oratione, & manuum eorum ſuper illos impoſitione ſunt conſtituti. De hac autem materia loquitur Thomas in ſecunda ſecundæ quæſtione nonageſima quinta, inter cætera aſſerens quod ſortes dicuntur dum aliqua fiunt, ex quorum vario & incerto euentu occultum aliquid innoteſcit, ſicut in tractione longioris aut breuioris feſtucæ. Si ergo per ſortes quæratur, quid ſit alicui exhibendum de re poſſeſſa vel honore ſeu pœna, vocatur ſors diuiſoria. Si autem quæritur quid agendum, dicitur ſors conſultoria. Quod ſi quæratur quid ſit futurū, vocatur ſors diuinatoria. Cum itaque actus hominum qui requiruntur ad ſortes non ſubduntur influxui cœleſtium corporū aut ſtellarum, ſi ſortibus quis vtatur, quaſi actus humani ex cœleſtium corporum impreſſione dependeant, ita quod diſpoſitio euentusque ſortium ex ſtellarum influentia expectatur, ſuperſtitioſum & vanum eſt, neque occulto caret cum dæmonibus pacto: ſed hac cauſa remota, oportet ſortium diſpoſitionē expectare vel ex aliqua cauſa ſpirituali ac directiua. Et ſi à fortuna (quod in ſorte diuiſoria tantummodo locū habet) non eſt vitioſum, niſi ex cauſa procedat illicita ſcilicet cupiditate aut ſimili. Vt dum aliqui nequeunt rem concorditer diuidere, ſorte vtuntur, exponentes fortunæ quis quā partem accipiat. Porro ſi ſortium euentus expectetur à cauſa ſpirituali mala ſcilicet dæmone, impium eſt: ſi autem à bona, puta immediate à deo vel ab eo per angelos ſanctos, talis ſors nō eſt ſecundum ſe illicita ſecundum Auguſtinum. ¶ Quadrupliciter tamen poteſt id eſſe illicitum. Primo, ſi abſque neceſſitate recurratur ad ſortes, tunc ad tentationem pertinet dei. Secundo, ſi ſine debita reuerentia. Vnde Beda hic ait: Si qui neceſſitate compulſi deum putant ſortibus conſulendū exēplo Apoſtolorum, videant ipſos apoſtolos non niſi collecto fratrum

[Margin: Beda. — Act.1. — Act.6. — S.Thomas 2.2.q.95. — E — F — Beda.]

fratrum cœtu & precibus ad deum fuſis id egiſſe. Tertio, ſi di- A
uina oracula ad terrena conuertantur negotia. Quarto, ſi in
eccleſiaſticis electionibus, quæ ex ſpiritus ſancti inſpiratione
fieri debẽt, ſortibus quis vtatur. In tẽporalibus vero dignita-
tibus quæ ad terrena inſtituenda ſeu diſponenda ordinantur
ſecus eſt, quia in illarum electione homines ſortibus vti ali-
quãdo poſſunt. Itaque ſi neceſſitas alia ab electione eccleſia-
ſticæ dignitatis incumbat, licet cum debita reuerentia diui-
num iudicium ſortibus implorare. Cuius rei exempla Au-
guſtinus inducit: vt ſi inter ſeruos dei ſit diſceptatio quis eo- *Auguſt.*
rum tempore perſecutionis fugere debeat aut manere. Vel ſi
duo æque pauperes alicui obuiarent, qui aliquid dare habe-
ret, quod diri non poſſet, niſi vni. Poſtremo vt dicitur in le-
genda ſancti Matthiæ Apoſtoli, ipſe Matthias & Ioſeph di- B
ctus Barſabas fuerũt de numero. 72. diſcipulorum, & Ioſeph
præfatus fuit frater Iacobi minoris & conſanguineus Chri-
ſti, ſicque per hoc quod Chriſtus huic Ioſeph Matthiam in a-
poſtolatũ præpoſuit, docuit quod ex cõſanguinitate aut car-
nali affectu non ſunt homines ad eccleſiaſtica beneficia aut
officia promouendi. Aliqui tamen dixerunt quod Ioſeph iſte
fuit Barnabas, qui etiã ante hoc nomen ſibi ab Apoſtolis in-
ditum vocatus eſt Ioſeph. Sed hoc minus verũ cenſetur. Nam
Barſabas interpretatur filius quietis ſecũdum Hieronymum.
Barnabas autem filius conſolationis vt infra dicetur.

Expoſitio Cap. II. *Et dum complerentur dies.*

ARTICVLVS SECVNDVS. C

PRæcedenti capitulo ſcriptum eſt, quemadmodũ Chriſtus diſcipulis ſpiritũ ſanctum promiſit, nũc recitatur qualiter illa promiſſio ſit impleta, *Et dũ cõplerentur dies Pẽtecoſtes*, id eſt, quinquageſimo die à Chriſti reſurrectione, ita quod illa die quinquaginta dies cõputabãtur & implebantur à die reſurrectionis dominicæ. Pentecoſte autem dicitur à pente quod eſt quinq;, & coſte quod eſt decem, quaſi quinquies decem, quæ faciunt quinquaginta. *Erant omnes diſcipuli pariter in eodem loco*, ſcilicet in cœnaculo, in quod præcedenti capitulo aſcendiſſe ſcribuntur. *Et factus eſt repente de cœlo ſonus, tanquã ad-*

Act.1. *uenientis ſpiritus uehementis*, id eſt, inſtar grãdis tonitrui ſeu D venti impetuoſi, *Et repleuit totam domum, ubi erant ſedentes*, id eſt, manentes ſeu quieſcentes Chriſti diſcipuli. Itaque fiebat tunc ſonitus grandis & vehemens, ad declarationem maieſtatis paracleti ſpiritus ſancti deſuper venientis, & vt per ſonitum illum corda diſcipulorum ad reuerentialem dei cõcuterentur timorem, ac profundiori humilitate ad ſpiritus ſancti diſponerentur influxum, ſic & Ezechiel in viſione qua-
Ezec.1. tuor animalium & throni ac dei reſidentis in eo, magnam ſe audiſſe cõmotionem teſtatur. Illa tamen imaginaria fuit, iſta realis, quam aliqui dicunt non ſolum à diſcipulis, ſed à tota Hieruſalem fuiſſe auditam. Porro quod ait, tanquã aduenientis ſpiritus vehemẽtis, intelligi poteſt de ſpiritu ſancto: vt ſit ſenſus: Factus eſt ſonus repentinus de cœlo, tanquã aduenien-
E tis ſpiritus vehementis, id eſt, ſicut decuit ſpiritũ ſanctum, vtpote talis, qualem fieri cõdecebat ad eius efficaciam maieſtatemq; mõſtrandam. Iuxta quem modũ ſcriptũ eſt in Ezechie-
Ezec.11. le: Audiebam ſonũ alarum, quaſi ſonũ aquarum multarũ, quaſi ſonum ſublimis dei. Appellatur autem ſpũs ſanctus, ſpiritus vehemens, quaſi væ adimens, & mentem à terrenis ad cœleſtia vehens. *Et apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquã ignis*, id eſt, igneæ linguæ multipliciter diuiſæ atq; diſtinctæ, *Seditq; ſupra ſingulos eorum*, id eſt ſpiritus ſanctus in his linguis
Mat.13. ignitis ſuper vnumquenque diſcipulorum quieuit, quemad-
Ioan.1. modum ſuper Chriſtum in baptiſmo deſcendit ac manſit in forma columbæ. Præterea aduertendum quòd duplex eſt
F miſſio ſpiritus ſancti, vtpote ſpiritalis & inuiſibilis, qua men-
Ioan.3. tibus puris aut purificandis infunditur, de qua legitur: Spiritus vbi vult ſpirat, & vocẽ eius audis, ſed nõ ſcis vnde veniat, aut quo vadat. Alia eſt viſibilis, quando in aliquo ſigno ſenſibili demonſtratur ac datur, ad inſinuandum quòd earum rerum in quarum ſpecie apparet, proprietatem operatur in cordibus quibus illabitur. Hinc nunc in duplici ſigno viſibili demonſtratus ac datus eſt, ſcilicet in igne & linguis: ſic tamen quod ignis ſpeciem linguæ habebat, & linguæ igneæ apparebant, ita quod æquiualenter fuit ſignum duplex ſenſibile.

¶ In linguarum ergo ſpecie apparebat, ad innuendum quod omnium linguarum notitiam, facultatem & vſum eis infudit. Secundo, quia cunctis gentibus prædicaturi erant. Tertio, quo-

tio,quoniam linguis prædicantium ſpiritus ſancti gratia præcipue neceſſaria extat. Hæ autem linguæ igneæ erant,ad deſignandum quod verba feruentia proferre, & igneam legem docere deberent. Itemque intus igne diuini amoris ſuccenderentur. Itaque deus per hoc quod foris exhibuit, oſtendit quid interius geſſit. Qui enim diſcipulos charitate ſuccenſos, & verbo atque ſapientia eruditos intus cōſtituit, foris igneas linguas monſtrauit. Denique conuenienter quinquageſimo die à Paſcha datus eſt ita ſpiritus ſanctus. Primo, ad exprimendam veteris ac euangelicæ conſonantiam legis. Nam vetus lex per Moſen data eſt deſuper quinquageſimo die ab eſu agni paſchalis in Aegypto, & egreſſione filiorum Iſraël inde, vt dicitur in Exodo. Vnde & quinquageſima dies à paſcha illo figuratiuo apud Iudæos celebris fuit, in memoriam lationis legis Moſaicæ. ſic & à paſcha noſtro infuſum eſt donum ſpiritus ſancti cordibus diſcipulorum, per quod euangelica lex in eis illuminata, inflammata, confirmataque fuit. Secundo, quoniam quinquageſimus numerus remiſſionem & quietem deſignat. Cum ergo ſpiritus ſanctus peccata remittat, veramque tribuat pacem, & ad æternam perducat quietem, quinquageſimo die datus eſt congruenter. Ad literam quoque diſcipuli infra hos decem dies ab aſcenſione conuenienter ſe diſponere poterant ad tam copioſiſſimam ſancti ſpiritus ſuſceptionem. Quo etiam numero myſtice figuratur, quòd per obſeruationem decem præceptorum ad incrementa chariſmatum ſpiritus ſancti pertingitur. Præterea, quia in textu nunc dicitur, apparuerunt illis, & cætera quidam opinati ſunt, quòd apparitio illa imaginaria fuit. Vnde & ſecundo de Trinitate cap. ſexto Auguſtinus affirmat, quod litera hæc quæſtionem habet, an igneæ linguæ viſæ ſint corporaliter eis, an imaginarie tantum. Tenendum eſt tamen abſolute & communiter pene ab omnibus ſic tenetur, quòd vere ab extra realiter apparebant, ſicut columba ſuper Chriſtum, *Et repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto.* Quēadmodum enim domus in qua reſidebant impleta fuit ſono & igneis linguis, ita & corda eorum perfuſione, feruore & illuſtratione ſpiritus ſancti: & vtique ante horā hanc gratiā ſancti ſpiritus ſuſceperunt etiam in abundantia quadā, præſertim cū Chriſtus per inſufflationē eis ſpiritū ſanctū infudit,

A | *Exod.20.* | *Leui.25.* | B | *Auguſt.* | *Mat.3.* | *Luc.3.* | *Ioan.1.* | C | *Ioan.20.*

D ſed nunc in præexcellenti plenitudine ſpiritum ſanctum ſortiti ſunt. Sunt autem plures gradus plenitudinis, qua electi dei ſpiritu ſancto pleni aut repleti fuerunt, quum ab hac die vſque in finem vitæ ſuæ in ſpiritus ſancti chariſmatibus ſumpſerunt incrementum. ¶ Inſuper repleti modo dicuntur ſpiritu ſancto, non ſolum quoad dona gratiæ gratum facientis, ſed etiam quoad dona gratiæ gratis datæ, quæ ad aliorum præſtantur profectum. Iam enim data ſunt eis gratia miraculorum magis quàm ante, ſpiritus prophetiæ, donum linguarum, diſcretio ſpirituum, ſermo ſapientiæ, & ſermo ſcientiæ. In tanta quoque plenitudine ſpiritum ſanctum, quo ad dona gratiæ gratũ facientis ſuſceperunt, quòd cõfirmati fuerunt in gratia, ita quod poſtea mortaliter non peccarunt. *Et*

1.Cor.12.

E *cœperunt loqui uariis linguis, prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis.* Omnium enim gentium idioma proferre & intelligere potuerunt: imò quod mirabilius eſt, ſecundum gloſam & expoſitores communiter, vno eorum aliquam proferente loquelam, omnes qui aderant quantumlibet idiomatum conſiſterent diuerſorum, loquelam illam tanquam proprium idioma audierunt ac intellexerunt, diuina id agente potentia: vt ſicut per ſuperbiam & rebellionem filiorum Adæ diuiſæ ſunt linguæ: ita per humilitatem & obedientiam diſcipulorum Chriſti, operante ſpiritu ſancto vnitæ ſint. *Erant autem in Hieruſalem habitantes Iudæi uiri religioſi,* id eſt diuino cultui dediti ſeu deuoti. Religio quippe eſt virtus quæ alio nomine latria nuncupatur, per quam deo cultum ceremoniamque impẽdimus.

Gene.11.

F Vnde dupliciter religioſi dicuntur: Primo, quia diuinis intenti ſunt. Sicque omnes fideles virtuoſi, dicendi ſunt religioſi. Secundo, quia ſingulariter diuinis ſe manciparunt, ſeipſos deo totaliter offerentes, & ſeculo abrenunciantes per ordinis ingreſſum. Et ſic clauſtrales religioſi vocãtur, *Et ex omni natione quæ ſub cœlo eſt,* Hoc per hyperbolen dictum eſt, quia ex diuerſis & valde multis prouinciis quidam Iudæorum ad Hieruſalem ex deuotione confluxerunt, & illic manſerunt. Qui erant ex his Iudæis quos aduerſarij eorum Aſſyrij, Chaldæi, ac Græci ſub Antiocho rege per diuerſa vendiderant & diſperſerant loca. Vnde in libro Heſter refertur, quemadmodum in diuerſis prouinciis Aſſueri regis plurimi morabantur Iudæi.

Heſter.3.

Et quanuis à Cyro rege Perſarum habuerunt redeundi licentiam, multi tamen non redierunt. *Facta autem hac uoce*, id eſt, locutione Apoſtolorum tam mirabiliter reſonante, quando cœperunt variis linguis effari. Continuo enim ſpiritu ſancto accenſi ingreſſi ſunt templum, quod fuit prope cœnaculum, *Conuenit multitudo* hominum. Quidam vero per vocem hanc factam, intelligunt ſonum præfatum, tanquam aduenientis ſpiritus vehementis, quem dicunt ab habitatoribus Hieruſalem circa templum auditum, propter quod illuc concurrerunt. *Et mente confuſa eſt*, id eſt, plurimum admirata & conturbata, *Quoniam audiebat unuſquiſque lingua ſua illos loquentes*. Ex quo elicitur quod ſinguli vnam cuiuſlibet Apoſtolorum loquelam intellexerunt, quod fuit magnum & inauditum miraculum, omnes illos in ſtuporem conuertens, quemadmodum ſubditur, *Stupebant autem omnes*, Stupor ex magna admiratione procedit, *Et admirabantur adinuicem dicentes: Nonne ecce omnes iſti qui loquuntur*, puta Apoſtoli, *Galilæi ſunt? Et quomodo nos audiuimus unuſquiſque linguam noſtram, in qua nati ſumus?* Deinde audientium diuerſitas ex parte locorum natalium, aperitur. *Parthi & Medi & Elamitæ*, Elam eſt regio Perſiæ contra quam Hieremias prophetabat, *Et qui habitant Meſopotamiam, Iudæam*, quæ hoc loco accipitur pro terra duarum tribuum, ſcilicet Iudæ & Beniamin, ad diſtinctionem (vt ait Beda) Samariæ, Galilææ, Decapoleos, & aliarum in eadem prouincia regionum. Quæ licet omnes vna loquerentur lingua Hebræa, domeſticam tamen ſingulæ dicendi ſpeciem habuerunt diſtinctam. Vnde Petrus in paſſione domini quòd Galilæus ſit propria proditur lingua. *Et Cappadociam, Pontum, & Aſiam*, Aſia regio quæ dicitur minor, ab orientali parte qua ad Cappadociam, Syriamque progreditur, vndique circundata eſt mari. Cuius prouinciæ ſunt Phrygia, Pamphylia, Cilicia, Lycaonia, Galatia, & aliæ multæ: ſed ſpecialiter vbi Epheſus ciuitas eſt, Aſia dicitur. *Aegypti & partes Libyæ quæ eſt circa Cyrenem*. Aegypti regio à ſeptentrione magnum mare, & ſinum Arabicum ab oriente, ſeu rubrum mare, à meridie Aethiopiam, ab occaſu Libyam habet. Cuius inferiorem partem Nilus ad dexteram atque ad ſiniſtram diuiſus amplexu ſuo diſterminat. Propterea quidam Aegyptū

1.Eſd.1. A B Hier.49. C Matt.26. Mar.14.

 inter-

D inter inſulas computãt. *Et aduenæ Romani*, qui de Italia ad Hieruſalem deuenerunt, *Iudæi quoque* natura, *Et proſelyti*, ſicut in nouo teſtamento vocantur neophyti, qui de infidelitate ad euangelicam legem de nouo conuerſi ſunt: ita in veteri teſtamento dicebantur proſelyti, qui de gentilitate ad legem conuertebantur Moſaicam. *Cretes & Arabes*, Arabia regio inter ſinum maris rubri qui Arabicus, & eum qui Perſicus appellatur, plurimas habet gentes, videlicet Idumæos, Saracenos, Sabæos, & alias plures. Arabia autem ſacra interpretatur, eo quod ſit regio in qua thura naſcuntur, & producens odores. Hinc eam Græci Eudæmona, Latini beatam vocauerunt, *Audiuimus eos loquentes noſtris linguis*, ſecundũ modum prætactũ, *Magnalia dei* videlicet Chriſti reſurrectio-

E nem, aſcenſionem, paracleti miſſionem. Verũ vno Apoſtolorum loquente, aliiſq; tacentibus vnus ille non niſi vnius idiomatis protulit voces: omnibus tamen videbatur, ꝙ ſuæ loquelæ verba proferret, & virtualiter non formaliter ita fuit. Sicut & manna cunctorũ ciborum ſaporem continuit: iuxta illud Sapientiæ: Panem de cœlo præſtitiſti eis, omne delectamentum in ſe habentẽ, & omnis ſaporis ſuauitatem. Deſeruiens enim vniuſcuiuſq; voluntati, ad quod quiſq; volebat cõuertebatur. Hoc tamen in bonis Iudæis accidiſſe duntaxat aliqui aſſerunt: mali enim dicebant: Anima noſtra nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo, *Stupebant autem omnes & mirabantur, dicen-*

Num.21. *tes: Quidnam uult hoc eſſe?* Ex ingenti admiratione inter ſe cõferebant, & eadem ſæpius proferebãt, quia ex abũdantia cor-

F dis os loquitur. *Alii autem irridebant dicentes, quia muſto pleni*

Mat.12. *ſunt iſti*. Iſti erant omnino peruerſi, qui tam euidens ſpiritus

Luc.16. ſancti miraculũ ſiniſtrè interpretabãtur: & charitate ac donis ſpiritus ſancti tam exuberãter impletos, vt internus ſplendor ac mentis lætitia relucerent in vultibus eorundẽ, ebrioſos dixerunt, quaſi muſtũ hoc facere poſſet, quod omnẽ naturalem tranſcendit potentiã. Veruntamẽ ſpiritaliter ebrij erãt hi ſancti, introducti in cellam vinariã, & torrente voluptatis deificæ vſq; ad plenũ potati. In quibus illud ex Canticis fuit im-

Cant.1. pletum Comedite amici & bibite & inebriamini chariſſimi.

Pſal.35. Etenim feruor amoris, ſapientiæ ſapor, gaudiorum exceſſus,

Cant.5. inebriauerat eos, biberantq; vinum quod Chriſtus ſapientia patris miſcuit eis. *Stans autem Petrus cum undecim*, Apoſtolis,

Eleuauit

Eleuauit uocem ſuam, & locutus eſt eis Iam innoteſcere incipit A
quanta ſit efficacia gratiæ ſpirituſſan̄cti,& quãtum inter fragilitatem humanam ac diuinam diſtet virtutẽ.Ecce qui paulo ante vnius vilis mulierculæ voce cõterritus Chriſtum primam ſummamq́ue veritatẽ negauit, nunc inter tot milia,præ cæteris apoſtolis imperterrito,ac tubali eloquio teſtimonium perhibet veritati. Iam nempe in eo perfectus amor ſeruilem eiecit timorem *Viri Iudæi & qui habitatis Hieruſalem uniuerſi, hoc uobis notum ſit,& auribus percipite uerba mea* Ecce quàm au thoritatiuè & ſecurè effatur,qui paulo antè indoctus & rudis fuerat idiota *Non enim,ſicut uos æſtimatis,hi ebrii ſunt,* Ebrij quidem ſunt fateor, ſed non ſicut vos æſtimatis,qui tanquam carnales,carnaliter iudicatis, & ſimiles eſtis Heli cæcutienti, qui ſanctam Annam perhibuit temulẽtam, *Cum ſit hora diei tertia* Vnde tã mane non ſolent homines vino impleri. Porrò,ſpirituſſanctus qui eſt tertia in ſupbeatiſſima trinitate perſona maieſtatem & gloriam indiuiduæ adorãdæq́ue trinitatis mũdo per Apoſtolos prædicaturus tertia hora conuenienter deſcendit. Et quia,vt dictum eſt,diſcipuli erant in oratione perſeuerantes,rectè Spiritumſan. in hora orationis percipiunt,vt monſtretur,quod ſpirituſſan. gratia non facilè impetratur, niſi mens à carnalibus ſupernorum intẽtione leuetur. Tria autem tempora quibus Daniel genua flectere & adorare ſolebat,videlicet tertia,ſexta,& nona hora ab eccleſia obſeruantur. Nam & Chriſtus ſpiritumſan. hora tertia mittẽs,& crucem ſexta hora aſcendens,nona ſpiritum tradens,eaſdem nobis horas intimare & ſanctificare dignatus eſt. *Sed hoc* qđ cernitis *Eſt quod dictum* id eſt, prophetice prænunciatũ *Eſt per prophetã Iohel* cuius verba ſubdũtur *Et erit ĩ nouiſſimis diebus,* .i.tẽpore euãgelicę legis cui lex alia diuinitus nõ ſuccedet. De quo tẽpore ſctũs Iacob diſſeruit:Cõgregamini,vt annunciẽ vobis quæ vẽtura ſunt in nouiſſimis diebus. Et Eſaias, Erit in nouiſſimis diebus prę paratus mõs domus domini. Vnde hoc tẽpus vltima mũdi ętas vocatur,ſicut ait Apoſt. Nos ſumus in quos fines ſeculorũ deuenerũt *Dicit dominus* ſcilicet, deus pater,vel pater & filius q̃ ſũt vnus dominus. Vnus quoq; ſpirator & dator ſpũſſanctus ſicut & tres pſonę ſunt vnus creator. *Effundã de ſpiritu meo ſuper omnẽ carnem,* id eſt,cunctis hominibus ſcilicet Iudæis & gentibus ſeu quibuſdã de omni

Margin: Matth.19 — Matth.14 — Act.4. — 1.Reg.1. — B — Act.1. — Dani. 6. — Ioan.19. — C — Gene.49. — Eſa.2. — 1.Cor.10.

D genere hominum, vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorũ. Itaque omnibus his de donis & gratiis ſpiritus ſancti infundam, ſicque nomine patris intelligitur totum, videlicet homo
Ioan.1. per carnem, ſicut cum ait Ioannes: Verbum caro factum eſt.
Pſal.64. Et Pſalmiſta: Ad te omnis caro veniet. Veruntamen ſanctus Petrus hoc loco ſenſum, non formam verborum inducit. Sic
Iohel.2. enim in Iohele ſcriptum eſt: Et erit poſt hæc, effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem *Et prophetabunt* ô Iudęi *Filii ueſtri & filiæ ueſtræ* id eſt, diſcipuli & diſcipulæ Chriſti. Multi enim diſcipulorum & aliquæ ſanctæ fœminæ cum apoſtolis ſpiritum ſanctum receperunt, & gratiam propheta-
Daniel.10 lem ſortiti ſunt *Iuuenes ueſtri uiſiones uidebunt*, id eſt, reuelationes diuinas atq; propheticas verè intelligent. Intelligen
E tia enim eſt opus in viſione *Et ſeniores ueſtri ſomnia ſomniabũt*, id eſt, reuelationes deſuper tempore ſomni ſuſcipient, quando propter quietem virtutis imaginatiuæ, ac ſenſuũ exteriorum, aptior eſt anima ad illuminationes ſupernas. Propter qđ in lib. Iob legitur: Per ſomnũ in viſione nocturna aperit deus
Iob.33. aures virorum, & inſtruit diſciplina. Quod autem apoſtolorum diſcipulorũque Chriſti, alij ſeniores, alij fuerint iuniores, certũ eſt cunctis. Porrò huiuſcemodi ſomnia non ſunt va-
Eccli.34. na & ſolita omnibus, ſicut illa de quibus Eccle. Somnia extollunt imprudentes, & quaſi qui apprehendit vmbram, & perſequitur ventum, ſecundum hoc viſio ſomniorum *Et quidem ſuper ſeruos meos, & ancillas meas in diebus illis* ſcilicet in exordio euangelicæ legis *Effundam de ſpiritu meo, & prophetabunt*
F Quidam enim vtriuſque ſexus in primitiua eccleſia prophe-
Act.21. tarunt, ſicut & infra ſcribitur Philippus diaconus habuiſſe
Eſa.44. quatuor filias virgines prophetiſſas. In nomine verò effuſionis oſtẽditur gratiæ copia ſeu munerũ largitas. De qua effuſione ſcriptum eſt: Effundã ſpiritum meum ſuper ſemẽ tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpem tuam. *Et dabo prodigia in cœlo ſurſum, & ſigna in terra deorſum.* Hoc & verba ſequentia quidam exponunt de ſignis præceſſuris diem iudicij. Sed cum Petrus totam iſtam ſcripturã pro tempore ſuo, quaſi tunc impletam alleget, aptius ad præfatum tempus refertur. Dedit ergo deus in primo Chriſti aduentu, & circiter prodigia in cœlo, quando eo nato cœleſtis militiæ multitudo deũ
Lucæ.2. laudãs apparuit, ſtella in aëre radiauit: & tempore paſſionis, dum

dum luna tempore oppoſitionis ſupernaturaliter rediit, & ſe A
ſoli ſuppoſuit, totq; horis ſub ipſo permanſit, ita quòd ſol ſte- *Marc.3.*
tit immotus. Similiter in aſcenſione angeli apparuerunt. Inſu *Matth.27*
per dedit dominus ſigna in terra, quãdo in ea Chriſtus tot pa *Actuú.1.*
trauit miracula, & quãdo eo patiẽte mota eſt terra, ſciſſæ ſunt *Matth.27*
petræ, aperta ſunt monumenta, & multa corpora ſanctorũ re
ſurrexerunt à mortuis, & venientes in ſanctam ciuitaté appa-
ruerunt multis. Quòd autem iſta conuenienter ad tempus pri
mi aduentus Chriſti relata ſint, innoteſcit ex eo quod domi-
nus ait: Adhuc vnum modicum, & ego mouebo cœlum & ter *Agg.2.*
ram, mare & aridam: & veniet deſideratus cunctis gentibus:
quod omnes de primo Chriſti aduentu exponunt, de quo in
Gene. loquitur Iacob: Et ipſe erit expectatio gentium. Conſe-
quenter quædam prodigiorum iſtorum ſpecialiter exprimun *Gene.46*
tur *Sanguinem & ignem, & uaporem fumi,* Per ſanguinem in- B
telligitur ſanguis, qui de Chriſti latere fluxit, in cuius ema- *Ioan.1.*
natione duo mirabilia contigerunt. Primum, quia de mortuo
corpore ſanguinem viuaci riuo effluere, contra noſtrorum
naturam eſt corporum. Secundum, quod ſimul cum ſanguine
& aqua profluxit. Poteſt quoque per ſanguinẽ accipi ſanguis
quem pro Chriſto martyres cum mira effuderunt conſtantia,
Per ignem, ſpiritusſancti illuſtratio ac inflammatio deſigna-
tur. In igne enim ſunt ſplendor & calor. Per vaporem fumi,
excæcatio Iudæorum, vel compunctio & lachrymatio con-
uerſorum, qui per prædicationem Petri compũcti ſunt corde.
De quorum piiſſimo fletu Zacharias dicit: Plangent eũ plan *Zach.12.*
ctu, quaſi ſuper vnigenitũ. *Sol conuertetur in tenebras.* Nam C
tempore paſſionis obſcuratus eſt ſol. *Et luna in ſanguinem* *Matth.27*
id eſt, rubea apparebit. Non tamen planetæ fuerunt in ſeipſis *Luc.22.*
taliter ſe habentes, ſed ſecundum apparentiã fuit ſic. Solet au
tem luna cum eclypſim patitur, ſanguinea apparere: ſed quan
do directe ſupponitur ſoli, nigra videtur. Vnde ſi ſuppoſitio-
ne illa durante rubea apparebat mirabiliter factum eſt: quod
ſecundum Hieronymnm credi poteſt, quamuis ſcriptum non
ſit. Non enim ſcripta ſunt omnia *Antequam ueniat dies do-*
mini magnus & manifeſtus. Per diem hunc ſanctus Hierony- *Hierony.*
mus ſuper Iohelem intelligit diem dominicæ reſurrectionis, *Ioan.21.*
in quo magna operatus eſt deus. Et quem omnibus manifeſta- *Iohel.2.*
uit: de quo ait Pſalmiſta: Hæc eſt dies quam fecit dominus: *Pſal.117.*

Qui

D Qui dies per Iohelem appellatur horribilis, quia aëreis poteſtatibus impiiſque Iudæis pauendus. Poteſt quoque per diem iſtum horribilem, magnum, & manifeſtum, tempus illius grauiſſimæ ac finalis captiuitatis Iudæorum per Romanos intelligi. De iſtis hic tranſeo, quia ſuper duodecim prophetas ſuo loco ea plenius expoſui *Et erit omnis quicunque inuocauerit nomen domini* id eſt, deũ intimo cordis affectu cum fide ſyncera orauerit *Saluus erit.* non enim eſt perſonarum acceptor deus, ſed prope eſt dominus omnibus inuocãtibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate: iuxta id Eccleſiaſt. Quis inuocauit illum & deſpexit eum? Cõſequenter beatiſſimus Petrus euidẽtiùs inſtruit eos, factis & authoritatibus Ieſum eſſe Meſſiam declarans, *Viri Iſraelitæ* qui eſtis Iſraëlitæ carnis propagine, non fidei imitatione, *Audite uerba hæc. Ieſum Nazarenum uirum approbatum à deo,* à trinitate, & à ſeipſo ſecundum quod deus eſt, *In uobis* id eſt, inter vos *Virtutibus* id eſt, ſanctis operibus *Et prodigiis* quantũ ad maiora eius miracula, *Et ſignis* quantum ad minora, *Quæ fecit per illum deus in medio ueſtri.* Verbum enim ſeu trinitas operabatur per Chriſti humanitatem, quæ fuit inſtrumẽtum ſeu organum immediatum, coniunctum & proprium verbi, quemadmodum corpus noſtrum inſtrumẽtum eſt animæ noſtræ in ſuis operibus, ſecundum Damaſcenum. Vnde diuinus Dionyſius Chriſti actionem appellat Theandricã, id eſt, dei virilem. Et Chriſtus homo diuina poteſtate egit miracula

Acto.10. Pſal.144. Eccli.2. E Ioan.1. Hebr.1. Dionyſius.

F *Sicut uos ſcitis,* quibus & Chriſtus ante paſſionem dicebat. Multa bona opera oſtendi vobis ex patre meo, propter quod horum me lapidatis? *Hunc definito conſilio & præſcientia dei traditum* quamuis enim Iudas impie eum tradiderit, deus tamen eum per prophetas tradendum prædixit, prædeterminauit, & in ſua præſcientia ſempiterna pro hominibus moriturum prædiffiniuit: quemadmodum ait Apoſtolus: Proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro omnibus nobis tradidit illum. Deus quoque pater, ſeu trinitas, animæ Chriſti voluntatem moriendi pro hominibus inſpirauit. Rurſuſque eidem contulit tam iuſte conuerſari & loqui, quòd Iudæi erant inuidia cõcitati, ex qua vltrà ad Chriſti occiſionem progreſſi ſunt. Sicque traditio Chriſti, quantum ad cauſam atque principium eius, fuit directè & effectiuè à deo: loquendo tamen de cauſa

Ioan.10. Matt.26. Eſa.53. Roma.8.

traditionis huius bona,puta iuſtitia,ſpontaneoque principio, A
ratione cuius etiam ſeipſum tradidit Chriſtus,iuxta illud E-
ſaïæ: Tradidit in mortem animam ſuam *Per manus iniquo-* *Eſa.53.*
rum videlicet militum Pilati *Affigentes* cruci *Interemi-*
ſtis mortem ipſius procurando. *Quem deus ſuſcitauit* à mor- *Lucæ 23.*
tuis,imò & ipſe vt deus ſeipſum:ſicut prædixit, Poteſtatẽ ha- *Marc. 16.*
beo ponendi animam meam,& iterum ſumendi eam.Et item, *Ioan.20.*
Soluite templũ hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Hoc *Ioan.10.*
enim dixit de templo corporis ſui, vt Euangeliſta exponit *Ioan.2.*

Solutis doloribus inferni id eſt,pœnis inferni à Chriſto ſub-
latis,ita quòd eas non ſenſit,iuxta id Pſalm. Factus ſum ſicut *Pſal.87.*
homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Ablatis quoque his
pœnis à ſanctis quos Chriſtus de limbo eduxit.Nam mox cũ
ad eos anima eius veniſſet,beatifica dei viſiõe illuſtrauit eoſ- B
dem:iam enim cauſam dilationis gloriæ,videlicet originalis
peccati reatum ſua paſſione amouit. Sancti autem in limbo,
& ſi pœnam ſenſus non habuerunt,nihilominus pœna damni
fuit in eis,ſicque dilatio gloriæ eos aliquo modo afflixit,iux-
ta id Prouerb.Spes quæ differtur,affligit animam: lignum vi *Prouer.13.*
tæ deſideriũ veniens.Propter quod de iſtis Zach.dicit Chri-
ſto:Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos *Zacha.9.*
de lacu,in quo non eſt aqua. *Iuxta quod impoſſibile erat teneri*
illum ſcilicet Chriſtum *Ab eo* id eſt,ab inferno:cum enim
omni caruerit culpa,nil poteſtatis aut iuris habebat in eo dia
bolus ſeu infernus. Propter quod paſſione inſtante diſſeruit,
Venit ad me princeps mundi huius,& in me non habet quic- *Ioan.14.*
quam. *Dauid enim dicit in eũ* id eſt,de Chriſto,ita quod ver- C
ba ſequentia ad literam in Chriſti perſona dicuntur, *Proui-*
debam dominum coram me ſemper id eſt, ego vt homo, deum
iugiter intuebar,atque in omnibus prouide coram eo conuer
ſabar.Nam anima Chriſti à primo ſuæ creationis inſtanti,vi
dit deum per ſpeciem tam clarè ac inceſſanter,vt modo. *Quo-* *Pſal.15.*
niam à dextris eſt mihi id eſt, in omnibus gratioſè mihi aſſi-
ſtit,ſecundum illud Eſa.Dominus deus auxiliator meus *Ne* *Eſa.50.*
commouear id eſt, à via æquitatis & veritatis vſquam re-
cedam: intantum enim adfuit naturæ aſſumptæ, quod pec-
care nequiuit *Propter hoc lætatum eſt cor meum* videli-
cet de tam incomparabili beneficio dei, & de indeſinen-
ti aſpectu ipſius *Et exultauit lingua mea.* id eſt, in verba
laudis

Ioā.11. D laudis diuinæ cum exultatione prorupit:dicēdo:Gratias ago
Ioan.8. tibi pater. Et: Honorifico patrē meum. Et rurſus dicitur: Ex-
Lucæ.10. ultauit Ieſus ſpiritu ſancto. *Inſuper & caro mea requieſcit in ſpe* id eſt, corpore meo ab anima ſeparato atque ſepulto, de eius reſuſcitatione certus ero. *Quoniam nō derelinques animā meā in inferno* niſi quādiu ipſa voluerit, ſcilicet vſque ad inſtans reſurrectionis. Et infernus pro limbo patrum hic ſumi-
Gene.37. tur, ſicut cum Iacob ait in Geneſi: Deſcendā lugens in infernum. Atq; in ſymbolo: Sepultus deſcendit in infernum. Porrò in morte Chriſti fuerunt corpus & anima eius ab inuicem ſeparata, vtrunq; tamen manſit verbo vnitum. Ideo corpus eius
Pſal.15. reſolui non potuit, propter quod ſubditur. *Nec dabis ſanctum tuum uidere corruptionem* id eſt, corpus vnigeniti filij tui non
E permittes pati incinerationem ſeu diſſolutionem. Nihilominus ſumendo corruptionem pro occiſione, fuit vere corruptū ſeu mortuum. *Notas mihi feciſti uias uitæ* id eſt, ſemitas iuſtitiæ, quibus ad vitam beatam tranſitur, me docuiſti, & per acceleratam reſuſcitationem, iter ad vitam gloriæ aſcendere me feciſti, ita quòd tunc per experientiam illud noui. *Replebis me iucunditate cum facie tua* id eſt, cum in conſpectu tuo in cœleſti apparuero regno pleniſſimè glorificabor. Quanuis enim Chriſtus ab exordio incarnationis, quantum ad ſuperiorem animæ partem ad verbum relatam fuerit comprehenſor, & omni eſſentialis præmij gaudio plenus, nihilominus quo ad inferiores animæ vires: imò & quātum ad ſuperiores vires ad eſſentiam animæ comparatas, & quantum ad carnem paſſibi-
F lem, fuit viator, & triſtitiam aliquando habens & dolores. In aſcenſione autem pleniſſimam glorificationē ſortitus eſt, imò
Ioā.11. & ab omni triſtitia in puncto mortis extitit liberatus. Præter-
Matt.26. ea ꝙ verba inducta non de ſeipſo, ſed de Chriſto protulit Da-
Lucæ.25. uid, conſequenter probatur. *Viri fratres liceat audenter dice-*
3.Reg.2. *re ad uos de patriarcha Dauid, quoniam defunctus eſt & ſepultus, & ſepulchrum eius apud nos eſt uſque in hodiernum diē.* ſicut.3.Regum deſcribitur, ex quibus patet, ꝙ corpus eius in ſepulchro ſit diſſolutum. *Propheta ergo cum eſſet,* Nam præclariſſimus fuit propheta Dauid. *Et ſciret quia iureiurādo iuraſſet illi deus, de fructu* id eſt, ſemine. *Lumbi eius, ſedere ſuper ſedem eius* id eſt, poſt eum vere ſpiritaliterq; regnare cæteris cunctis ſubli-
Pſal.131. mius: iuxta illud in Pſalmo: Iurauit dominus Dauid veritatē

& non

& non fruſtrabitur eum,de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam,ſcilicet Chriſtum de ſemine tuo naſciturũ. De quo loquitur Eſaias:Super folium Dauid,& ſuper regnum eius ſedebit. *Prouidens* id eſt,in futurũ procul prævidens. *Locutus eſt de Chriſti reſurrectione,quia neque derelictus eſt in inferno,neque caro eius ſenſit corruptionem* iuxta expoſitionem inductã. A Eſa.9.

Hunc Ieſum ſuſcitauit deus,cuius nos omnes teſtes ſumus, quod vidimus proteſtantes,& prophetice prænunciatum nuncq; impletum monſtrantes. *Dextera ergo dei exaltatus* id eſt,diuina virtute de limbo, de ſepulchro, de terra ad cœlos leuatus.

Et promiſſione ſpiritus ſancti accepta à patre id eſt,omni glorificatione, quã ei per ſpiritum ſanctũ pater in ſcripturis promiſit,adepta, *Effudit hoc donum, quod uos uidetis & auditis* id eſt,magnam hanc gratiam,ſapientiam, linguarum notitiam, quam in nobis iam experimini,largitus eſt nobis. ¶ Promiſſionem autẽ ſpiritus ſancti accipere,competit Chriſto ſecundum naturam humanam,ſed ſpiritum ſanctum dare,ſecundũ naturam diuinam: quãuis in ipſo ſecundum humanitatem ſit gratia capitis,per quam ſuis influit mẽbris,quod agit vt cauſa gratiæ inſtrumentalis ac meritoria & coniuncta. Porrò ꝙ Chriſtus dextera patris ſit exaltatus, teſtimonio probat Pſalmiſtæ. *Non enim Dauid aſcendit in cœlum* quia quoad corpus, manſit in monumento: & quantum ad animam, in lymbo. B

Dicit autem ipſe, in pſalmo. *Dixit dominus domino meo* id eſt, pater filio. *Sede à dextris meis* id eſt, in bonis potioribus ſecũdum naturam aſſumptam,ita quòd omni bus creaturæ prælatus,plenariè glorificatus,& diuinitate præ cunctis abundãtius fruens. Iſtud dixit Chriſto homini deus pater in aſcẽſione. Secundum diuinitatem vero pater ab æterno dixit filio, ſede à dextris meis,id eſt,mihi eſto æqualis,& in ea reſide maieſtate,qua ego. *Donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedũ tuorum* id eſt,omnes reprobos tibi plenè ſubiiciam, & ſubiectos oſtẽdam,quod maxime erit in die iudicij.De expoſitione autem verſuum iſtorum nunc pertranſeo, cum in libro Pſalmorum prolixè expoſiti ſint. Quòd autem hæc dictio,donec,ſũmatur hic non finitè,ſed indefinitè conſtat:ſicut & apud Matthæum:Non cognouit eam donec peperit filium ſuum. *Certiſſimè ergo ſciat* per fidei cognitionem,non per rationem,aut ſcientiam naturalem: iuxta quem modũ ſanctus Iob ait: Scio quòd Pſal.109. C Matt.1. Iob.19.

D quòd redemptor meus viuit,& in nouiſſimo die de terra ſur-
recturus ſum. *Omnis domus Iſrael* id eſt, tota plebs Iudæorũ,
ſeu duodecim tribuum. *Quia & dominum eum & Chriſtum fe-
cit deus hunc Ieſum* id eſt, pater ſeu Trinitas ſuperdigniſſima
Ieſu Nazareno ſecundum naturam humanam contulit prin-
cipatum vniuerſorum & vnctionem gratiæ ſingularẽ ac ſum-
Pſal.44. mam:iuxta illud: Vnxit te deus oleo lætitiæ præ conſortibus
tuis. Et itẽ Chriſtus fatetur in Pſalmo ratione naturæ aſſum-
Pſal.2. ptæ & gratiæ ei collatę:Egò autem conſtitutus ſum rex ab eo
ſuper Sion montem ſanctum eius. *Quem uos crucifixiſtis,* non
veſtris,ſed militũ manibus: & magis peccaſtis quàm illi,quia
prima cauſa plus influit. *His auditis cõpuncti ſunt corde* de ſuis
E dolẽdo peccatis.Nõ omnes tamẽ,ſed multi:in quibus imple-
Matt.27. tũ eſt,quod ante paſſionem Chriſtus eis prædixit:Cũ exalta-
Mar.15. ueritis,inquiens, filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego
Luc.25. ſum. Tot itaq; ſcripturarum allegationibus & tãtis prodigiis
Ioan.19. ſunt conuicti. *Et dixerunt ad Petrũ,& ad reliquos Apoſtolos:Quid*
Ioan.7. *faciemus uiri fratres?Petrus uero dixit ad illos : Pœnitentiam agite,*
Matth.3. nec paruam ſed maximam quantum ad interiorem dolorem,
Deut.25. vt magnitudini criminis correſpondeat magnitudo doloris.
Hierony. Oportet enim ſecundum Hierony. vt dolor contritionis ad-
æquet grauitatem peccati, quatenus de maioribus vitiis ma-
ior habeatur contritio. *Et baptizetur unuſquiſque ueſtrum,in no-
mine Ieſu Chriſti, in remiſſionem peccatorum ueſtrorum* videlicet
quilibet in remiſſionem peccatorum ſuorum. Quamuis autem
Matt.28. Chriſtus formam baptiſmi docuerit dicens:Baptizãtes in no-
F mine patris & filij & ſpiritus ſancti, Apoſtoli tamẽ & eorum
diſcipuli in primitiua eccleſia ſub alia forma baptizauerũt,
ex familiari conſilio atq; inſtinctu ſpiritus ſancti vtentes hac
forma verborum:Baptizo te in nomine Ieſu Chriſti, vt ſcili-
cet nomen Chriſti amplius dilataretur,& honorabilius ac a-
mabilius redderetur hominibus, quod à Iudæis incredulis
blaſphemabatur. Quo facto,cœpit eccleſia vti forma baptiſ-
Matt.26. mi inſtituta à Chriſto.Tamen quoniã in nomine Chriſti da-
Luc.5. batur baptiſmus, forma à Chriſto præfixa implicitẽ ac vir-
tualiter ſeruabatur, quia in nomine Chriſti tota ſuperſancta
Trinitas intelligi datur. Nã Chriſtus dicitur vnctus,ſicq; in
nomine eius intelligitur pater vngens, filius vnctus, ſpiritus
ſanctus vnctionis cauſa,ſeu vnctio effectiua, qui per prædi-
cationem

cationem cauſalem vnctio appellatur. *Et accipietis donum ſpiritus ſancti* id eſt, non ſolum peccatorum remiſſionem, ſed & A
donum ſapientiæ & linguarum, quod in nobis miramini. Tūc nanq; baptizatis dabatur cōmuniter ſpiritus ſanctus in ſigno ſenſibili per impoſitionē manuum Apoſtolorum, ſicut & infra habetur. Vnde in Scholaſtica hiſtoria ſic habetur: Accipietis donum ſpiritus ſancti, ſcilicet, vt loquamini variis linguis ſicut & nos. Et hoc erat ſignum familiare in primitiua eccleſia, quia omnes ferè aſcendentes de lauachro, loquebātur variis linguis. *Vobis enim facta eſt repromiſſio & filiis veſtris,* id eſt, præfata promiſſio de effuſione ſpiritus ſancti per Iohelē prę- Iohel.2.
nunciata, vos & filios veſtros concernit, ita ꝙ in vobis implebitur. Nec ſolum in vobis Iudæis, *Sed & omnibus qui longè ſunt* à vobis ſeu loco, ſeu diſpari cultu, & diſſimili ritu, puta B
in gentibus. *Quoſcūque aduocauerit dominus deus noſter* id eſt, per Euangelicā prædicationem, ſeu inſpirationem diuinā ad fidem & charitatē ſeu eccleſiaſticam vnitatē perduxerit, hoc eſt, in omnibus prædeſtinatis. Propter quod apud Ioannem ſcriptum eſt: Ieſus moriturus erat pro gente. & nō ſolum pro Ioan.11.
gente, ſed vt filios dei qui diſperſi erāt, congregaret in vnum. Hinc gentibus ſcribens Apoſt. Vos (inquit) qui aliquando lōge fuiſtis, nunc propè facti eſtis in ſanguine Chriſti. Quod Ephes.2.
etiam in Epiſtola ad Roma. ab Eſaia prophetatum declarat. Rom.5.

Aliis etiā uerbis plurimis teſtificatus eſt, & hortabatur eos dicens, Saluamini à generatione iſta praua id eſt, ab incredulis iſtis Iudæis diuidamini corde, vt fidem & gratiam ſuſcipientes, illis Eſa.11.52.
pereuntibus vos ſaluemini. *Qui ergo receperunt ſermones eius,* C
id eſt, verbis Petri acquieuerunt. *Baptizati ſunt,* ab Apoſtolis, aliiſq; forſan diſcipulis. *Et appoſitæ ſunt,* numero credētium. *Animæ* id eſt, homines. *Circiter tria milia,* ad gloriā ſummæ Trinitatis totius gratiæ ſuperbeuedictiſſimi fontis. *In illa die,* videlicet Pentecoſtes. *Erant autem perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum,* illam manſuetè ac ſedulò audiendo ac promptè implendo. Iuxta illud Iacobi: Abiicientes omnem immunditiam, in manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, Iacobi.1.
quod poteſt ſaluare animas veſtras. Sic & ſubditi in doctrina paſtorum ſuorum debent ſtabiles permanere. *Et communicatione fractionis panis,* id eſt, perceptione ſacramenti, ſecūdum quod Paulus ait: Panis quem frangimus, nonne participatio

corporis

D corporis domini eſt? In primitiua autē eccleſia crebrò & multi quotidie communicabant. *Et orationibus* nec dubium quin & in laudibus dei, cum & maius atq; diuinius ſit, dei laudibus quàm orationibus eſſe intentum. Nā deum laudando magis ſimplificamur in ipſo, & minus ad noſipſos reflectimur.
Eccli.15. Sed cum nō ſit ſpecioſa laus in ore peccatoris, qui diuinæ laudationi cupit inſiſtere, primo in oratione perſeueret, vt purificetur, & corde mundato agat quod ſcriptum eſt: Benedicam
Pſal.33. dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo.

Fiebat autem omni animæ timor id eſt, vniuerſis Iudæis & cæteris iſta videntibus timor quidam incutiebatur propter rei nouitatem, totque mirabilium eminentiam, ex prædicatione quoq; apoſtolorum, qua incredulis damnationem commina-
E bantur æternam. *Multa quoque prodigia & ſigna* id eſt, miracula maiora & minora. *Per Apoſtolos fiebant in Hieruſalē* quæ ſanctus Lucas breuitati ſtudens non recitat. *Et metus erat magnus in uniuerſis* propter cauſas prætactas. In quo diuina potētia euidenter oſtenditur, quòd ſcilicet diſcipuli ante paracleti miſſionem trepidi, nunc erāt intrepidi, & aduerſarij eorum tam pauidi. Tantus enim gratiæ fulgor, poteſtatisq; vigor, ac diuinitatis operatio in eis ſplendebant, quòd æmuli veritatis formidare coacti ſunt, qui illos paulò antè, non modo non metuebant, ſed & occidere diſponebant. *Omnes etiam qui credebant, erant pariter* mente & corpore. *Et habebant omnia communia. Poſſeſſiones & ſubſtantias uendebant* ſcilicet immobi-
F lia & mobilia bona. *Et diuidebāt illa omnibus, prout cuique opus erat.* Quò enim ſpiritalibus diuitiis fuerunt pleniores, eò minus curauerunt opes carnales: & quò in dei ac proximi dilectione magis ardebant, eò liberalius ſua ſibiinuicem commu-
1.Cor.13. nicabant. Charitas enim omnia facit eſſe communia: nec ſua duntaxat, ſed & ſeipſam impendit. Ex quibus elicitur tantò quemq; minus habere de diuino amore, quò extat auarior. & quò amplius quærit terrena, eò animam habet pauperiorem.

Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, & frangētes circa domos, in reditu ſuo à templo. *Panem, ſumebant* cibum. *Cum exultatione*, ſpiritali non carnali. *Et ſimplicitate cordis*, tanquā ab omni ſimulatione & vanitate doloſa immunes. Tātus fuit in eis charitatis feruor & deuotionis inſtantia, quòd in exteriori occupatione & neceſſaria corporis refectione, miſerunt

manſerunt mente ad deum ſuſpenſi, & gloriantes in contem- A
platione ipſius. In quibus illud Pſal. impletum eſt: Iuſti epu- Pſal.67.
lentur, & exultent in conſpectu dei, delectentur in lætitia. In
quibus & aliæ multæ propheticæ promiſſiones, vere ſpirita-
literq́; impletæ ſunt, quas carnales & obſtinati Iudæi nondũ
putant impletas, & corporaliter præſtolantur implendas.

Collaudantes deum, & habentes gratiam ad omnem plebem, ita ꝙ omnibus erant accepti ac honorati propter tã euidẽtiſſimã gratiæ affluentiam in ipſis ſplendentem. Quemadmodum legitur de ſancto Sebaſtiano. Neceſſe erat, vt quem deus tanta perfuderat gratia, ab omnibus amaretur. *Dominus autem augebat qui ſalui fierent* id eſt, quoſdam conuertit, & fideliũ numero copulauit. *Quotidie in idipſum* collegium credentiũ, vel
in ipſomet deo incõmutabili bono, in quod mente tendebant B
& quieſcebant. De quo fertur in Pſal. Tu autem idem ipſe es. Pſal.101.
Et rurſus: In pace in idipſum dormiam & requieſcam. Pſal.4.

Expoſitio Cap. III. *Petrus autem & Ioannes aſcendebant in templum.* ARTIC. III.

CVM Euangelica doctrina ſit ſupernaturalis, neceſſe fuit eam ſupernaturalibus argumentis probari. Hinc Chriſtus & eius diſcipuli talia operabantur miracula, quæ ſola diuina virtute fieri queunt. Iccirco quàm certum eſt deũ falſitatis nõ eſſe approbatorem aut confirmatorem, tam certum eſt fidem
catholicam eſſe à deo. Nunc ergo grande narratur miraculũ, C
quo fidei veritas roborabatur, & plurimi conuertebantur.

Petrus autem & Ioannes aſcendebant in templum, videlicet ad quendam locum eius, qui (vt dicitur) fuit atrium mundorum, vbi Iudæi ſecundum legem mundi orabant. *Ad horam orationis nonam,* quocirca aliqui dicunt, quòd Iudæi ter orabant in
die, ſicut iam ante ex Daniele eſt allegatum. Veruntamen in Daniel.6.
Neemia habetur, quòd quater in die & quater in nocte confi- Neem.9.
tebantur Iudæi, & adorabant dominum deum ſuum. Prætere-
ea hi duo apoſtoli, & apoſtolorũ eximij in multis aſſociati leguntur, tanꝙ ſingulari familiaritate coniuncti quanuis vterq́; eorum carnalem fratrem haberet apoſtolum. Nam in Chriſti miniſtris plus valet gratia quàm natura, ſeu amor infuſus,

 quàm

D quàm naturalis. *Et quidam uir qui erat claudus, ex utero matris ſuæ baiulabatur* in lecto. Nam ſecundum gloſſam etiã paralyticus fuit. *Quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur Speciosa*, ſecundum ꝙ in Scholaſtica hiſtoria legitur, iccirco ſic dicta eſt, quia Alexãder Hyrcanus ornamentũ quoddã in
4.Reg.15 ea appoſuit, in qua & Herodes aureum poſuit aquilam, fuitq́ꝫ
2.Par.27. porta atrij mundorum. Palàm eſt autem ꝙ non fuit ea quam Ioatham rex Iuda ædificauit, quæ ſublimiſſima dicebatur, cũ illa fuerit per Chaldæos deſtructa. *Vt peteret eleemoſynam*, forte non ſolum pro ſe, ſed & pro miniſtrantibus ſibi. *Ab introeuntibus in templum. Is cum uidiſſet Petrum & Ioannem incipiẽtes introire in templum, rogabat ut eleemoſynam acciperet. Intuens autem in eum Petrus cum Ioanne dixit, Reſpice in nos*, quod Pe-
E trus ideo dixit, vt claudus iſte & alij ſcirent à quibus reciperet, quod mox fuerat ſuſcepturus: quatenus per hoc non ipſi Apoſtoli ſed Chriſtus glorificaretur, & ad eũ alij conuerterẽtur. *At ille intendebat in eos*, oculis mentis & corporis tanꝗ eleemoſynę auidus, & forte ex verbis Petri inſolito modo cõcuſſus. *Sperans ſe aliquid accepturum ab eis*, nec fefellit eum fiducia, quoniã plus quàm ſperauit accepit. *Petrus autẽ dixit:*
Matt.19. *Argentum & aurum non eſt mihi*, omnia enim propter Chriſtũ reliquit, nec pecunias à conuerſis ante Apoſt. pedes poſitas in ſuum vſum conuertit, ſecumq́ꝫ detulit: quia audierat à Chri-
Lucæ.10. ſto: Nihil tuleritis in via, neq́ꝫ pecuniam. Et: Nolite poſſidere
Matt.10. aurum & argentum. *Quod autem habeo*, id eſt, ſanitatis beneficium quod in mea eſt poteſtate inſtrumẽtaliter, *Hoc tibi do*,
F tanquam inſtrumentum omnipotentiæ dei, à quo gratiam ſanitatũ & virtutẽ miraculorũ ſortitus ſum. *In nomine* id eſt, in virtute & gratia. *Ieſu Chriſti Nazareni, ſurge*, de lecto. *Et ambula*, quorum nullum potuiſti hucuſq́ꝫ, ſaltem expeditẽ.

Et apprehenſa manu eius dextera, alleuauit eum, Circa quod dicit Beda: Quem verbo erigit, dextera cõfortat: quia ſermo docentis in corde audientium minus valet, niſi propriæ actionis commendetur exemplis. *Et protinus conſolidatæ ſunt baſes eius & plantæ*, id eſt, crura & pedes. *Et exiliẽs ſtetit & ambulabat*. in quo patet quòd ſubito ſit ſanatus. Virtus enim diuina cum ſit infinita, agit in inſtanti. Et in claudo hoc etiã illud Eſaiæ
Eſa.35. impletum eſt: Tunc ſaliet ſicut ceruus, claudus. Quemadmodum autem qui diu in lecto ægritudinis iacuerunt, cum ſanatos ſe

toſ ſe ſentiunt, præ gaudio (ambulare incipientes) quaſi exi- A
liunt: ſic fecit & iſte, de ſua ſanatione ineffabiliter exhilaratus. *Et intrauit cum illis in templum*, in teſtimonium veritatis. *Ambulans & exiliens, & laudans deum*, pro beneficio tanto. *Et uidit omnis populus eum ambulantem & laudantem deum. Cognoſcebant autem illum* id eſt, vniuerſi qui aderant, nouerunt hunc eſſe qui paulo ante fuerat claudus, & *Quòd ipſe erat, qui ſedebat ad eleemoſynam ad Specioſam portam templi. Et impleti ſunt ſtupore & extaſi.* Extaſis dicitur quaſi poſitio extra ſeipſum ſeu alienatio mentis à ſe, quod fit interdum pauore, interdum admiratione, interdum contemplatione ſeu reuelatione. In iſtis autem ex pauore & admiratione proceſſit. *In eo quod contigerat illi. Cum tenerent autem Petrum & Ioannem, cucurrit omnis populus ad eos*, vel quia iam nouerant eos hoc feciſſe B
prodigium, vel quia ex fama & apparatu eorum, id ſuſpicabantur etiam antequam aliunde audirent. *Ad porticum quæ appellatur Salomonis*, id eſt, in ea parte qua ſtabat Salomõ dum oraret, vt in Scholaſtica explanatur hiſtoria, non tamen fuit eadem numero, ſicut nec idem tẽplum. Vel ideo ſic vocatur, quia cõſtructa fuit in eodem loco, in quo & illa quam in primo templo Salomon ædificauit. 3.Reg.8. *Videns autem Petrus* cõcurſum. *Reſpondit ad populũ: Viri Iſraelitæ quid admiramini in hoc, aut nos quid intuemini, quaſi noſtra uirtute aut pietate fecerimus hũc ambulare?* Ad opus bonum, præſertim ad beneficij impenſionem & miſericordiæ actum, requiritur nõ ſolum poteſtas, ſed etiam pietas ſeu benigna volũtas, vel quædam compaſſio aut miſericordia, quæ nunc per pietatem exprimitur. Quanuis C
autem virtute & pietate Apoſtolorum fuerit ſignum hoc factũ inſtrumentaliter, non tamen principaliter. Et ipſi apoſtoli hanc virtutem & pietatẽ non à ſe, ſed diuinitus ſuſceperũt, ideo non ſua virtute aut pietate dicunt ſe iſtud egiſſe. Itaque Petrus non arguit eos, ꝙ de tanto miraculo mirabantur: ſed quia eorum admiratio non fuit ordinata. Aſpiciebãt enim ad ſeruos & ad inſtrumẽtum magis quàm ad dominũ ac principalem agentem. Ideo Petrus erigit eos ad principalis opificis contẽplationem, & ad conſideratiomẽ cauſæ finalis huius miraculi, quæ fuit vt per illud Ieſus oſtẽderetur eſſe filius dei, & ſic alij cõuerterẽtur ad ipſum. Hinc ſubditur. *Deus Abrahã, & deus Iſaac, & deus Iacob*, in hoc ineſtimabilis dignatio, charitas,

 & miſeri-

D & miſericordia dei ad homines deſignatur, quod deus ille altiſſimus & immenſus, deus vtiq; vniuerſorum, qui digne nominari non poteſt, dignatur ſe hominum deum vocare, quaſi principalem habens dilectionem & curam ad eos. Hinc in

Exod.3. Exod. ait ad Moſen: Hęc dices ad filios Iſrael, Dominus deus patrum veſtrorum, deus Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob miſit me ad vos. Hoc nomen mihi eſt in æternũ, & hoc eſt memoriale meum in generatione & generationẽ. Vnde quia Petrus loquebatur Iudæis, conformat ſe modo loquendi patrum veteris teſtamenti. *Deus patrum noſtrorum glorificauit filiũ ſuum,* vnigenitum, naturalem, æternum, non adoptiuum, ſcilicet *Ieſum,* id eſt, per hoc miraculum oſtendit veritatẽ & gloriam Ieſu Chriſti. Hoc enim faciendo miraculum in nomine

E Ieſu, oſtendit ꝙ vera ſit eius doctrina, & prędicatio noſtra de ipſo. *Quem uos quidem tradidiſtis,* iudici. *Et negaſtis* eſſe regem veſtrum aut filium dei. *Ante faciem Pilati,* dicẽtes, Nõ

Ioan.19. habemus regem niſi Cæſarem. Et rurſus: Tolle tolle, crucifi-

Ibidem. ge eum. *Iudicante illo,* puta Pilato. *Dimitti,* hunc Ieſum tã-

Luc.23. quam innocẽtem. Nam dixit: Nil cauſæ inuenio in eo. Et itẽ:

Ibidẽ.27. Corripiam illum & dimittam. Hoc tamen non protulit ſentẽtialiter & vltimatè, ſed interloquendo dimittendum aſſeruit. *Vos autem iuſtum & ſanctum negaſtis,* videlicet Ieſum, qui ſecundum diuinitatẽ ſuam eſt eſſentialiter ſanctus & iuſtus: ſecundum humanitatem vero, per virtutes & actus earũ iuſtior ac ſanctior vniuerſis. *Et petiſtis uirum homicidã donari uobis* id

F eſt, ad veſtram inſtãtiam liberari à morte, videlicet Barrabã,

Matt.27. qui fuit ſeditioſus & latro. *Authorẽ uero uitæ interfeciſtis,* vt-

Lucæ.23. pote vnigenitum dei, qui eſt totius vitæ fontale principiũ ſe-

Ioan.18. cundum naturam diuinam, à quo deriuatur vita naturæ, vita gratiæ, vitaq; gloriæ: qui ſecundum natu'ã aſſumptã, ſua occiſione vitã gratiæ & gloriæ inſtrumentaliter reparauit, imò & vitam naturę reſtituit his quos à morte corporea ſuſcitauit.

Luc.23. *Quẽ deus ſuſcitauit à mortuis, cuius nos teſtes ſumus. Et in fide nominis eius* ſcilicet Chriſti. *Hunc quẽ uos uidetis & noſtis, confirmauit nomen eius* id eſt, inuocatio nominis Chriſti facta in fide quam nos de ipſo habemus, conſolidauit crura & pedes iſtius, qui fuerat natus claudus, *Et fides quæ per eũ eſt* id eſt, fides noſtra, nobis à Chriſto collata, & de ipſo habita. *Dedit,* per modũ cauſæ inſtrumẽtalis ac meritoriæ. *Integrã ſanitatẽ*

iſtam

iſtam in conſpectu omnium ueſtrum, Omnia enim poſſibilia ſunt credenti, & virtute ac merito fidei ſumma fiunt prodigia: ſecundũ quod Saluator teſtatus eſt: Si habueritis fidẽ ſicut granum ſinapis, dicetis huic mõti, Iacta te in mare, & obediet vobis. Itaq; merito fidei apoſtolorũ, non claudi huius, præſtitit deus hanc ſanitatem. Miracula autem fiunt quandoq; fide facientium ea, quandoq; fide eorũ quibus fiunt. ¶Ecce qualis artifex eſt ſpiritus ſanctus, qui huic pauperi piſcatori infudit tantam conſtantiam, vt tot milibus hominum non vereretur improperare tam incomprehenſibile ſcelus, videlicet occiſionem iniuſtiſſimã vnigeniti filij dei, quod ſolo auditu horrendum eſt. Verũtamen quoniam diſcretio exigit vt rigori pietas miſceatur, quia & noſtra perfectio eſt deo aſſimilari, qui in omni effectu iuſtitię miſericordiã miſcet. Hinc Petrus poſt aſperam inuectionem blanda verba inducit, & territos conſolatur. *Et nũc fratres ſcio quòd per ignorãtiã feciſtis, ſicut & principes ueſtri*, id eſt, pontifices cæteriq; maiores: & hæc ignorantia excuſauit crimen eorũ aliqualiter, non totaliter, imò nec multum, præſertim quãtum ad principes. Tanta enim miracula fecit Ieſus, & tot ſcripturarum authoritatibus demõſtrauit ſe eſſe Meſſiã in lege promiſſum, ꝙ meritò debuiſſent credidiſſe in eum. Sed excæcauit eos malitia ſua. Quomodo autem pro tempore aliquo principes & alij quidam nouerũt Ieſum eſſe Meſſiam, & quomodo non. qualiter etiã ad tanta cęcitatem inducti ſunt ex impatientia ſua propter prædicationem Chriſti contra eos, nunc omitto, quia ſuper Matth. dixi hoc plenius: & ſi ſpiritus ſanctꝰ cõceſſerit, ſuper Lucã aliquid inde dicturus ſum, ex verbis Auguſt. in lib. de ciui. dei. *Deus autem qui prænunciauit per os omnium prophetarum pati Chriſtum ſuũ, impleuit ſic*, ſicut prędixit, Quia diuina ordinatiõe paſſus eſt Chriſtus, & eo modo deus illud impleuit quo ſenſu nunc dictũ eſt ꝙ tradidit Chriſtum. In tãtum enim illud impleuit, vt per Eſa. proteſtetur: Propter ſcelus populi mei percuſſi eũ. Non tamen induxit Iudæos ad faciendũ hoc ſcelus, ſed Chriſto inſpirauit prõptiſſimum animum patiendi, & malis actibus impiorum vſus eſt deus ad bonũ. Ex hac autem authoritate elicitur, ꝙ vniuerſi prophetæ verbo vel ſcripto aut myſtico facto Chriſtũ prænunciauerunt paſſurũ, ſicut & Zacharias fatetur: Viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ. Sicut

Marc. 9. A Matt. 17. Sapien. 7. B Luc. 7. Sapien. 2. C Eſa. 53. Lucæ. 1.

D locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt prophetarum eius. *Pœnitemini ergo* de veſtris peccatis, præſertim de Chriſti occiſione dolete. *Et conuertimini,* ad dominum ſaluatorē.
Vt deleantur peccata ueſtra, ut cum uenerint tempora refrigerii, id eſt, dies iudicij in quo electis plenaria quies præſtabitur. Vnde & iuſtis appetendus eſt dies ille: ſecundum ꝙ ait Salua-
Lucæ.21. tor: His fieri incipiētibus leuate capita veſtra, quia appropinquabit redemptio veſtra. *A conſpectu domini,* id eſt, ab ipſo deo, & clemētiſſimo eius in ſuos electos aſpectu, ab ipſo enim
Ioan.14. tempus illud proueniet. *Et miſerit eum, qui prædicaturus eſt uobis, Ieſum Chriſtum.* ad iudicandum de omnibus in forma humana, viſibili, glorificata, ſecundum quam minor eſt patre, & ab ipſo mittetur. *Quem oportet quidem cœlum ſuſcipere,* id eſt,
E ſuſceptū interim tenere, ita ꝙ interim ſedebit in cœlo ad dexteram patris. *Vſque in tempora reſtitutionis omnium* id eſt, vſq; in tempus finalis iudicij, in quo vnicuiq; quod promeruit retribuetur, & quicquid inordinatum fuit per culpam, ordina-
Apoc.22. bitur per pœnam, ita ꝙ ſingula debitis locis, ac præmiis conſtituentur. *Quæ locutus eſt deus per os ſanctorum ſuorum à ſeculo prophetarum,* quia de hac omnium reſtitutione penè à principio mundi locuti ſunt vates ſancti. Propter quod Iudas in ſua
Iudas. Canonica introducit teſtimonium Enoch de futuro iudicio. Conſequenter docet ꝙ legiſlator Iudæorum Moſes de Chri-
Deut.18. ſto ſit vaticinatus. *Moſes quidem dixit,* in Deuteronomio.
Quoniā prophetam ſuſcitabit uobis dominus deus ueſter de fratribus ueſtris, id eſt, de ſemine Iudæorū Chriſtum ſecundū car-
F nem producet, & gratia prophetię eminenter implebit. *Tanquā meipſum,* Tanquā, notat hic aliqualem multumq; defectiuam ſimilitudinē, cum Chriſtus incomparabiliter maior ſit Moſe: ſed in hoc eſt ſimilitudo, ꝙ ſicut Moſes fuit lator legis ſcriptæ, ſic Chriſtus legis Euangelicę. Chriſto autem in quātum fuit aliquo modo viator, cōpetit nomen & ratio prophetæ, quia vt ſic, claræ viſionis non fuit, vt cōprehenſores. Verū ſicut ipſe eſt angelus, & dominus atq; creator angelorum, ſic
Eſa.9. ipſe propheta & dominus ac impletor prophetarū. *Ipſum audietis iuxta omnia quæ locutus fuerit uobis.* Hoc Moſes ait hortādo nō affirmādo: nā pro maiori parte Iudęi Chriſtum audire ſpreuerūt. Inſup, iuxta morē ſcripturæ Moſes Iudęos ſui tēporis in pſona eorū, qui tēpore Chriſti erāt futuri, alloquebatur.

De toto

De toto enim populo ſolet loqui ſcriptura, quaſi de aliquo A
vno. Idcirco ad vnam partem ſub perſona alterius partis ſæ-
pe dirigitur ſermo. *Et erit omnis anima quæ non audierit pro-* Ioan.14.
phetam illum, id eſt, omnis tempore Euangelicæ legis & præ- 1.Ioan.5.
dicationis ac promulgationis eius exiſtens, qui in Chriſtum
non crediderit, nec verba eius ab ipſo vel prædicatoribus e-
ius ſuſceperit, *Exterminabitur de plebe,* id eſt, de electis po-
puli ſui tolletur atque damnabitur. *Et omnes prophetæ à Sa-*
muel, & deinceps qui locuti ſunt, annunciauerunt dies iſtos, id eſt,
de tempore primi aduentus Chriſti, & paſſionis reſurrectio-
niſque eius prophetauerunt. Chriſtus enim eſt finis legis & Rom.10.
omnium opus prophetarum, ad quem omnia tunc ordina-
bãtur, & de ipſo ac eius myſteriis loqui, fuit principalis pro-
phetarum intentio. Hinc & Iudæorũ magiſtri fatentur, quòd B
omnes prophetæ non ſunt loquuti, niſi ſuper dies Meſſiæ. Sed
cum à principio mundi & tempore patriarcharum nõ defue-
rit prophetia de Chriſto, dicente virgine glorioſa: Sicut locu- Luc.1.
tus eſt ad patres noſtros, Abraham & ſemini eius in ſecula.
Cur dé prophetis qui à tempore Samuëlis fuerunt, loquitur
Petrus, præſertim cum in Geneſi patriarcha Iacob tam euidẽ- Gene.49
ter & copioſe vaticinetur de Chriſto? Et reſpondẽdum quòd
tempore Samuëlis cœpit curſus regum in duodecim tribu-
bus Iſraël, & ex tunc fuerunt prophetæ, qui manifeſte ſcri-
pſerunt de Chriſto, ſcilicet Dauid, Eſaias Oſee. &c. Præcedẽ-
tes autem tam euidenter locuti non ſunt, ſaltem communiter.
Vel prophetias ſuas non conſcripſerunt. *Vos eſtis filii prophe-*
tarum, id eſt, diſcipuli & ſequaces ſeu poſteri. Et aliqui ve- C
ſtrum de illorum ſunt ſemine nati, *Et teſtamenti quod diſpoſuit*
deus ad patres noſtros, per Moſen in deſerto, id eſt veteris te-
ſtamenti imitatores ſeu filij eſtis, *Dicens ad Abraham,* Gene-
ſis.12. *In ſemine tuo,* id eſt, Chriſto à te ſecundum carnem na-
ſcituro, *Benedicentur,* id eſt, dona gratiæ in præſenti, & bo-
na gloriæ in patria conſequentur, *Omnes familiæ terræ,* id
eſt, vniuerſæ tribus, linguæ & gentes, videlicet quædam de o-
mnibus, iuxta id in Pſalmo: Reminiſcentur, & conuertentur
ad dominum vniuerſi fines terræ. *Vobis primum ſuſcitans,* id Pſal.21.
eſt, proponens, vel ſecundum naturam aſſumptam procreans
Deus filium ſuum, incarnatum, qui dixit: Non ſum miſſus
niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraël, *Miſit illum benedi-*

D *centem,* id eſt, multa beneficia impendentẽ, *Vobis* inter quos
Matt.25. viſus & cõuerſatus eſt. Vel ſuſcitans eum à morte ad veſtram
Baruch.3. ſalutem, miſit illum nunc vobis per noſtram prædicationem,
benedicentem vobis, id eſt, dona gratiæ conferentem aliquibus veſtrum, *Vt conuertat ſe unuſquiſque à nequitia ſua,* illam de cætero abhorrendo, præteritamque deflendo. ¶ Omne autem peccatum ex habitu vitioſo, ſeu deliberatione ac certa ſciẽtia oriens, dici poteſt nequitia, non autẽ quod ex infirmitate aut ignorantia, excuſante prodit. Præterea iuxta myſticum intellectum per hunc claudum à natiuitate intelligitur populus Iudæorum à principio legis datæ rebellis, nec in via dei recte incedens, quem ſancti patres ac prophetæ ante por-
E tam templi Specioſam, id eſt, ad Chriſtum deferebant vt ſal-
Ioan.10. uarẽtur per eum qui ait: Per me ſi quis introierit, ſaluabitur.
Ab ingredientibus autem templum, puta à ſanctis fidelibus populus iſte ſalutis ſubſidia quærere debet. Petrus vero, id eſt quicunque firmus & fortis in fide, talis poteſt iuuare, & templo inducere, ſeu Chriſto incorporare. Similiter per claudum iſtum, ſignatur quilibet Chriſtianus vitiis iugiter aſſuetus, quem deuoti ad Chriſti miſericordiam ferre conantur, & ponunt ante portam clementiæ, hortantes vt ab vniuerſis ingredientibus domum dei, id eſt, terrena ſpernẽtibus amantibuſque diuina animæ ſuæ quærat cibaria. Cui dicunt deuoti: Reſpice in nos, id eſt, conuerſationem noſtram ſectare. Qui cum fuerit radio illuſtrationis ſupernæ perfuſus, animoq; à
F claudicatione ſui obliqui inceſſus ſanatus, mox exilit, ſtat, ambulat, atque cum illis Eccleſiam intrat. Surgit à vitiis, exilit gratias referendo, quòd de tenebris ſuis eductus lucem conſpicit veritatis: in qua ſapide intuetur quàm aſpernanda ſunt omnia quibus mens impeditur à deo. Stat quoque perſeuerando in bono incœpto, ambulat proficiẽdo, intrat Eccleſiam, cœleſtis regni beatitudinem contemplando: quibus viſis, multi tantam mutationem dextrę excelſi vehementer mirantur confluuntque ad eum, per quem tanta eſt facta cõuer-
Pſal.70. ſio, qui admonet non ſe, ſed dei laudare virtutem.

Elucidatio Cap. IIII. *Loquentibus autem illis ad populum.*

ARTICVLVS QVARTVS.

Non ceſſat

NOn ceſſat aduerſarius veritatis,& æmulus æqui- A
tatis,veritati & æquitati reſiſtere. Hinc à princi-
pio Euangelicæ legis , inuiſibiles atque viſibiles
hoſtes aduerſati ſunt eccleſiæ ſanctæ, ſicut nunc
recitari incipitur, *Loquentibus autem illis,* vide-
licet Petro & Ioanne, *Ad populum ſuperuenerunt magiſtratus*
templi, id eſt, iudices & doctores, *Et Sadducæi,* qui ſpecialẽ
ſectam habebãt , quia nec angelum nec ſpiritum,nec reſurre-
ctionem eſſe dicebant:animam quoq; humanã aſſerebãt mor-
talem , & quoniam omniũ horum oppoſitum docebant Apo-
ſtoli,triſtabãtur de eorũ prædicatione hi Sadducæi. Ideo ſub-
ditur, *Dolentes quod docerent populum , & annunciarent in Ieſu*
reſurrectionem ex mortuis, id eſt, per Chriſti virtutem omnes
mortuos ſuſcitandos. Vel in Ieſu, id eſt,in eius doctrina ac fi- B
de, *Et iniecerunt in eos manus,* violentas,& ſacrilegas, *Et po-*
ſuerunt illos in cuſtodiam uſque in craſtinum. Ideo tunc eos in-
carcerauerunt,nam veſpera fuit,ſicque hora iudicandi tran-
ſierat. Hinc ſubditur, *Erat autem ueſpera. Multi autem eorũ qui* Act.2.
audierant uerbum, dei, à Petro, ſicut præcedenti capitulo ſcri-
ptum eſt, *Crediderunt,& factus eſt numerus uirorum quinque mi-*
lia, qui hoc die crediderunt,& baptizati ſunt forſitan diebus
ſequentibus . Credibile quoque eſt , quòd multæ mulieres &
pueri præſertim virorum iſtorum tunc conuerſæ ſint. Sed cõ-
ſuetudo ſcripturæ eſt,fœminarum & puerorũ numerum non Num.1.
taxare. Pueri autem vocantur ſeu paruuli qui infra viceſimũ
annum ſunt,viri qui illũ ſortiti ſunt. *Factum eſt autem in cra-*
ſtinum ut cõgregarẽtur principes eorũ & ſeniores & ſcribæ in Hie- C
ruſalem,& Annas princeps ſacerdotum, Tempore autẽ paſſio-
nis Caiphas fuit princeps ſacerdotum , ſed omni pene anno
principatus ſacerdotij tranſferebatur ad alium, *Et Caiphas &* Ioan.11.
Ioãnes,& Alexãder,& quotquot erant de genere ſacerdotali. Ita-
que conglobati ſunt,vt ſua authoritate,multitudine & excel-
lentia,apoſtolos tanquã idiotas & pauperes confutarent,ter-
rerent,obruerent, *Et ſtatuentes eos in medio interrogabant: In*
qua uirtute, aut in quo nomine, id eſt,per cuius inuocationem,
feciſtis hoc uos? ſcilicet, claudum à natiuitate optime ambu-
lantem. Opera enim gratiæ, perfectiora ſunt operibus natu-
ræ. Vnde ſicut vinum quod Chriſtus fecit de aqua fuit præ-
ualidum: ita & claudus iſte Chriſti virtute ſanatus , eminen-
ter

D ter coualuit. *Tunc Petrus repletus ſpiritu ſancto dixit ad eos: Prin-*
Ioan.2. *cipes populi & ſeniores Iſrael audite, ſi nos hodie diiudicamur in*
benefacto hominis infirmi, id eſt, ſi nūc ad iudicium trahimur,
reprobamur, damnamur pro beneficio curationis huic col-
lato, *In quo,* beneficio, *Iſte ſaluus factus eſt,* ab impedimen-
Mat.27. tis ambulandi, *Notum ſit uobis omnibus, quia in nomine domini*
Ioan.19. *noſtri Ieſu Chriſti Nazareni, quem uos crucifixiſtis,* quia id pro-
Ephe.1. curaſtis, *Iſte aſtat coram uobis ſaluus.* id eſt, virtute & inuo-
Pſal.117. catione Chriſti curatus eſt. *Hic,* ſcilicet Chriſtus, *Eſt la-*
pis angularis qui reprobatus eſt à uobis ædificantibus, id eſt, po
pulum Iudæorum inſtruentibus. *Qui factus eſt in caput angu-*
li, id eſt, à deo factus eſt coniunctor & princeps populorum
duorū. Nam ſicut in lapide angulari concurrunt, connectun-
E tur duo parietes: ita in Chriſto coniuncti ſunt electi ex Iu-
dæis atque gentibus, & ipſe eſt caput illorum, vt duos condat
in ſemetipſo, qui eſt pax noſtra, vtraque faciens vnum, vt ait
Ephe.2. Apoſt. De quo per Eſaiam dominus ait: Ponam in Syon lapi
Eſa.29. dem angularem ſummum, probatum. *Et non eſt in alio aliquo*
ſalus, Vera nanque ſalus ſeu beatitudo non conſiſtit niſi in
Chriſto obiectaliter ſecundū ſuam diuinitatem, nec per hoc
excluduntur pater & ſpiritus ſanctus, ſed includuntur, cū tres
ſuperſanctæ perſonæ ſint vnum veræ ac totius beatitudinis eſ-
ſentialis obiectum. Rurſus in ſolo Chriſto ſecundum huma-
nitatem eſt ſalus tāquā in mediatore, per quē facta eſt ſalua-
Eſa.33. tio. De quo apud Eſaiam legitur: Dominus iudex noſter, do-
minus legifer noſter, dominus rex noſter, ipſe veniet & ſalua-
F bit nos. *Nec enim aliud nomen eſt,* id eſt alia res nomine de-
ſignata, *Sub cœlo,* id eſt, in terra, *Datum hominibus,* à patre
ſeu Trinitate altiſſima, *In quo,* id eſt, cuius virtute fide &
gratia, *Oporteat nos ſaluos fieri,* Ideo omnes à principio mū-
di ſaluati, aliquo modo per Chriſti fidem & gratiam ſunt ſal-
uati. Nam & paſſio Chriſti id fecit futura, quod facit præte-
rita, mediantibus fide & ſacramento, vt Auguſt. declarat: *Vi-*
dentes autem Petri conſtantiam & Ioannis, quod ſcilicet tanto
nobiliū & potentū agmine cincti, ſteterunt intrepidi, & tam
Prou.28. ordinatè ac ſine timore Petrus reſpōdit. (Iuſtus quippe qua-
ſi leo cōfidens abſq; terrore erit) *Comperto,* id eſt, certiue in-
uento & cognito, *Quòd homines ſine literis eſſent,* id eſt, abſ-
que ſcientiis humano ſtudio acquiſitis, *Et idiotæ,* ante miſ-
ſionem

ſionem ſpiritus ſancti. Per tales enim voluit deus euangelicã legem denunciari, ne eius diuulgatio humanæ induſtriæ, ſcientiæ aut eloquentię aſcriberetur. Nam Paulus aſſerit ſe prędicaſſe, non in ſapientia verbi, ſed in oſtenſione ſignorum, ne crux Chriſti euacuetur, *Admirabantur*, videntes effectũ inſolitum, & cauſam eius, ſcilicet ſpiritusſancti infuſionem apoſtolis datam ignorãtes. Cum enim ſapientis ſit vniformiter ſe habere, cõſtantia ſapientiæ ſignum eſt: Iuxta illud Eccleſiaſtici: Homo ſanctus in ſapientia manet vt ſol: nã ſtultus mutatur vt luna. *Et cognoſcebant eos, quoniam cum Ieſu fuerant*, ante ipſius paſſionem. Ioannes nempe ſe ſcribit notum fuiſſe põtifici. Frequenter quoque Iudæi viderunt Apoſtolos ambulantes cum Ieſu, & ſecum in Hieruſalem exiſtentes, *Hominẽ quoque uidentes ſtantem cum eis*, ſcilicet Petro & Ioanne, *Qui fuerat curatus, nil poterant contradicere*, verbis Petri, ac magicis artibus tãtum deputare miraculum. Ex quo Porphyrij innoteſcit inſania, qui Petrum aſſerit magum fuiſſe, & ſignũ iſtud non vere ſed ludificatorie exhibuiſſe, ſicut in lib. de ciuit. dei plenius recitat Auguſtinus. *Iuſſerunt autem eos foras extra conſilium ſecedere*, vt inter ſe quid acturi eſſent liberius pertractarent. *Et conferebant adinuicem dicentes: Quid faciemus hominibus iſtis? Quoniamquidem notum ſignum*, id eſt, famoſum euidensque miraculum, *Factum eſt*, per eos. *Omnibus inhabitantibus Hieruſalem. Manifeſtum eſt & non poſſumus negare*, In quo declaratur iſtorum excæcatio maxima, quòd tot viſis prodigiis cõuerſi non ſunt, excæcante eos ſua malitia. Corruptio nanq; in affectu, parit corruptionẽ in intellectu ſeu rationis iudicio. *Sed ne amplius diuulgetur in populum*, iſtud miraculũ, *Comminemur eis*, ſub graui pœna, *Ne ultra loquantur in nomine hoc*, id eſt, de Ieſu Nazaręno, *Vlli homini*, In hoc iſti Iudæi egerũt contra id quod apud Tob. Raphael ait: opera dei reuelare, & confiteri honorificum eſt, *Et uocãtes eos denũciauerũt eis, ne omnino loquerẽtur neq; docerẽt in noĩe Ieſu*, nõ enim audebãt eos incarcerare aut occidere, ne cõcitarent contra ſe populũ, *Petrus uero & Ioannes dixerunt: Si iuſtũ eſt in conſpectu dei uos potius audire*, per obedientiã. *Quam deũ, iudicate*, quaſi dicãt, certiſſimũ eſt, quod nõ. Creatori enim magis q̃ creaturæ eſt obediendum, potiſſime cum illa iubet, quæ prohibet ille; vel prohibet, quæ ille iubet. Vbi enim ſuperior præcipit & inferior

A
1. Cor. 1.
Eccli. 27.
Ioan. 18.
B
Ioan. 12.
Sap. 2.
C
Tob. 12.

D & inferior contradicit,nõ eſt audiendus inferior *Non enim poſſumus quæ audiuimus & uidimus* id eſt,Chriſti myſteria,paſſionem,ſuſcitationem,aſcenſionem,paracleti miſſionem *Nõ loqui* cũ deus nobis præcepit hæc prædicare.Vnde apud Ioannem habetur: Verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis,& vidimus gloriam eius, *At illi cõminantes dimiſerunt eos, non inuenientes quomodo punirent eos propter populum* qui magnificauit apoſtolos in tanto miraculo *Quia omnes clarificabãt id quod factum fuerat* id eſt, prodigium iſtud præclarum eſſe confeſſi ſunt. *Annorum enim erat homo amplius quadraginta, in quo factum fuerat ſignum iſtud ſanitatis* Idcirco perſona eius, & innata debilitas cunctis innotuit,nec fuit tergiuerſatio aduerſus tam ſenſibilẽ veritatem. *Dimiſſi autem* Petrus & Ioannes *Venerunt ad ſuos* coapoſtolos & cõdiſcipulos *Et annunciauerunt eis quanta ad eos principes ſacerdotum & ſeniores dixerunt* Hoc nanque fuit eis vtile ſcire. Amici autem ſecreta ſua & accidentia ſibi,familiaribus ſuis reuelant.Quod tamen cum grandi agendum eſt diſcretione,ne audientis animus incidat culpam. *Qui cum audiſſent, unanimiter leuauerunt uocem ad dominum & dixerunt* ſcilicet verba ſequentia omnes pariter incœperunt, ita quod nemo eorũ alios ad proferenda hæc verba induxit primitus incipiendo,aut ſimili modo. Magnũ fuit miraculum & euidens ſignum , quod à ſpiritusancto omnes ſimiliter inſpirabantur. *Domine qui feciſti cœlum & terrã, & mare & omnia quæ in eis ſunt* Per dominum, hoc loco intelligitur deus pater,ſicut verba pandunt ſequentia *Qui ſpiritu ſancto per os patris noſtri Dauid,pueri tui,dixiſti* aliqui autem apoſtolorum ac diſcipulorum de ſemine Dauid orti fuerunt. Omnes tamen patriarcham ſuum ſpiritalem patrem eſſe profeſſi ſunt *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania* gentes contra Chriſtum frementes fuerunt, crudeliſſimi ſerui Pilati & Herodis,à quibus illuſus,flagellatus,ſpinis coronatus & crucifixus eſt dominus maieſtatis. Populi vero, qui contra filium dei meditabantur inania , fuerunt ſcribæ & phariſæi cũ aliis multis Iudæis,qui vana conſilia cõtra Chriſtum cogitauerunt,& fine optato fruſtrati ſunt. Voluerunt enim occidere Ieſum, ne locum & gentem perderent, ne ſcilicet à Romanis vaſtarentur,& vt per tam turpem mortem memoriam Ieſu extinguerent:iuxta illud Hiere.Super me cogitauerunt

Marginal notes: Ioan.1. — E — F — Pſal.2. Matth.26 Marc.15. Lucæ.23. Ioan.19. Ioan.11. — Hiere.11.

tauerunt conſilia, dicentes, Venite mittamus lignum in panẽ eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur vltrà. Rurſus inaniter meditati ſunt dicẽtes: Tanquam nugaces æſtimati ſumus ab illo: & gloriatur ſe deum patrẽ habere. Videamus ergo ſi ſermones illius veri ſunt, & tentemus quæ ventura ſunt illi. Si enim eſt verus filius dei, liberabit eum de manibus cõtrariorum. Hæc fuit infinita cæcitas Iudæorum Chriſtum in primo aduentu temporaliter regnaturum putantium, quia intra ſe cogitauerunt, quod ſi vere eſſet filius dei, pater non permitteret eum occidi. Propter quod crucifixo inſultauerunt dicẽtes: Si rex Iſraël es. Vel ſi hic eſt Chriſtus dei electus, deſcendat nunc de cruce, & crẽdimus ei, quaſi prophetæ non prædixiſſent Chriſtum pro mundi ſalute paſſurum. Hinc euenit eis oppoſitum. Nam quoniam filiũ dei crucifixerunt, à Romãnis vaſtati ſunt, & Chriſtus per ſuã paſſionem amplius glorificatus eſt, totique mundo notificatus *Aſtiterunt reges terræ* ſcilicet, Herodes rex, & Pilatus iudex, qui à regendo, non à regia poteſtate dictus eſt rex *Et principes conuenerunt in unũ* ſcilicet, Annas & Caïphas *Aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius* id eſt, cõtra patrem & filium incarnatum, totius gratiæ plenitudine vnctũ ſecundum naturam aſſumptam. Qui enim cõtra vnam diuinam agit perſonam, etiam contra alias duas peccat, quanuis aliqua peccata per appropriationem quandam dicantur contra patrem, aliqua contra filium, aliqua contra ſpiritum ſanctum: Hinc filius ait: Qui non honorificat filiũ, non honorificat patrem, qui miſit illum. Et alibi: Odio habuerunt me & patrem meum gratis. In prima quoque Canonica ſua ait Ioãnes: Qui non credit in filium, mendacem facit patrem. Conſequenter ſancti iſti inductam authoritatem ad propoſitum applicãt & exponunt, *Conuenerunt enim uerè* veritate rei & etiam veritate ſermonis, quantùm ad hiſtoricam recitationem. Nõ autem conuenerunt verè, veritate iuſtitiæ, & veritate verborum inter ſe habitorum, ſed iniuſtè atque mendoſè *In ciuitate iſta* Hieruſalem *Aduerſus ſanctum puerum tuum Ieſum* ſcilicet vnigenitum filium *Quem unxiſti* vnctione ſpiritali, videlicet, omnium gratiarum chariſmate, quãtum ad animam à primo incarnationis momento: iuxta illud: Vnxit te deus, deus tuus. Propterquod euangeliſta dicit, Non ad menſuram dat deus

ſpiritum

Margin: A — Sapien. 2. — Matth. 27 — Marc. 15. — Ioan. 5. — B — C — Ioan. 5. — Ioan. 15. — Ioan. 5. — Pſal. 44. — Ioh. 9.

D ſpiritum ſanctum homini Chriſto. *Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus, & populus Iſrael.* Herodes autem & Pilatus
Actuk. 23. quantum ad hoc conuenerunt, quod in Chriſti perſecutione vnanimes fuerunt, *Facere* id eſt, Chriſtum perſequi & occidere *Quæ manus tua & conſiliũ tuũ* id eſt, potentia & ſapiẽtia tua *Decreuerunt fieri* Quid illi igitur peccauerunt, cum poteſtati dei nullus queat reſiſtere, & bonum videtur id facere quod deus vult fieri? Sed deus non voluit illud fieri eo modo, quo impij hoc fecerunt, niſi permiſſiuè. Voluit verò id fieri eo modo, quo id paſſus eſt Chriſtus. Quomodò autem intelligendum ſit iſtud, in præcedentibus duobus capitulis dictum eſt plenius. *Et nunc domine reſpice in minas eorum* illas compeſcendo, ne aliorum ſalutem impediant. Et hoc ex cha-
E ritate & zelo iuſtitiæ orauerunt, *Et da ſeruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum, in eò quod manum* id eſt, poteſtatem *Tuam extendas ad ſanitates & ſigna & prodigia fieri per nomen ſancti filii tui Ieſu* id eſt, per virtutem & inuocationem ip-
Matth.10. ſius, per quod prædicantium fiducia augeatur & audientium corda fidem amplectantur *Et cum oraſſent, motus eſt locus in quo erant congregati* Per hũc terræ ſupernaturalem motum, ſignificauit deus quòd ſua poteſtas eis in cunctis aſſiſteret, & quòd eorum oratio eſſet audita. Itemque quod corda principum terrenorum Chriſti virtute eſſent vincenda *Et repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto* id eſt, in gratia & feruore tunc vehementer creuerunt, mirabilemque ſpiritusſancti ſenſerunt contactum, roborationem & exhilarationem *Et loquebantur uer-*
F *bum dei cum fiducia* quia & ſe fructificaturos in aliorum conuerſione ſperabant, & eos qui corpus occidunt non formidabant. *Multitudinis autem credentium, erat cor unum & anima una* id eſt, voluntatis concors affectio, & mens per charitatem eximiam coadunata. Quò enim pleniores fuerunt in gratia, charitate, & cęteris donis ſpiritusſancti, eò in omnibus cõcordiores extiterunt. Quemadmodum nanque ex humanæ mentis imperfectione generatur opinionum diuerſitas & affectionum diſcordia, ita ex gratiæ & charitatis confortatione procedit aſſertionum & deſideriorũ parilitas. Pro hac vnitate ſuorum per charitatẽ (cuius eſt vnire) orauit ſaluator an-
Ioan.17. te paſſionẽ: Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo, quos dediſti mihi, vt ſint vnum ſicut & nos: & ſint cõſummati in vnum. In quibus

quibus impletum eſt quod per Hieremiam dominus pollicetur: Dabo eis cor vnum & animã vnam: & lætabor ſuper eis, cum benefecero eis. *Nec quiſquam eorum quæ poſſidebat, quicquam ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia.* Charitas nempe quò perfectior, eò liberalius ſe communicat & effundit, nec quæ ſua ſunt quærit. Et quanto quis ſpiritalia dona, futuraq; bona ſyncerius appetit & exquirit, eò minus curat terrena. In hac autem primitiuæ eccleſiæ ſacratiſſima conuerſatione, cœnobitarum vita fundatur, quæ & vitam beatorum in patria imitatur, in qua omnia ſunt communia. *Et uirtute magna* id eſt, forti & efficaci prædicatione atque potẽti miraculorum operatione, *Reddebant apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Ieſu Chriſti domini noſtri* Idcirco de reſurrectione ſpecialem fecerunt mentionẽ, quia illa incredibilior videbatur, & in ea cætera includebantur, ſcilicet paſſio & aſcenſio, *Et gratia magna erat in omnibus illis* tam in apoſtolis quàm cæteris diſcipulis *Neque enim quiſquam egens erat inter illos* quia ſufficientiã, non ſuperfluitatẽ habebant: iuxta illud Prouerb. Mendicitatẽ & diuitias ne dederis mihi, tribue tantũ victui meo neceſſaria *Quotquot enim poſſeſſores agrorũ aut domorum erant, uendentes adferebant precia eorum quæ uendebant, & ponebant ante pedes apoſtolorum* per quod mõſtrabant ſe deſpicere iſta terrena, atque pleniſſima fide cœleſtia inquirere.

Diuidebatur autem ſingulis, prout cuique opus erat id eſt, neceſſe, & vtile. Huius vitæ figura in filiis Rechab præceſſiſſe videtur, de quibus in Hieremia habetur, quẽadmodũ Ionadab filius Rechab pater Rechabitarum præceperit filiis ſuis non bibere vinũ, nec ædificare domũ, nec ſerere agrum, nec plantare vineas, ſed habitare in tabernaculis. Denique in hac electiſſima plebe primitiuæ eccleſiæ, vere impletum eſt quod in Chriſti aduentu futurum deus per Eſaiam prædixit: Sedebit populus in pulchritudine pacis, & in tabernaculis fiduciæ, & in requie opulenta. Sophonias quoque, Reliquiæ, inquit, Iſraël non facient iniquitatem, nec loquentur mendaciũ. Quoniam ipſi paſcentur & accubabunt, & non erit qui exterreat.

Ioſeph autem qui cognominatus eſt Barnabas ab apoſtolis (quod eſt interpretatum, filius conſolationis) quem ita cognominauerunt ſancti Apoſtoli; quia & ipſi, & cæteri credentes de cõfeſſione * & maxima gratia huius Ioſeph, plurimum conſolati

A Hiere. 32. 1. Corin. 13. B Prouer. 30. Hiere. 35. Eſa. 32. * aliàs, cõuerſione.

D ſolati fuerunt. Erat nanque perſona notabilis, & ad aliorum Deute.10. inſtructionem bene diſpoſita. Ideo ſubditur *Leuites* quia de genere ſacerdotali, *Cyprius genere* id eſt, in inſula Cypro natus. Cuius parētes per captiuitatem & diſperſionem ad illum deducti ſunt locum *Cum haberet agrum* quãuis enim non licuit Leuitis habere hæreditaria bona in propria terra, tamen in aliena id licuit eis. In propria nanque terra de ſacrificiis ſuſtentabantur *Vendidit eum, & attulit pretium, & poſuit ante pedes apoſtolorum* proprietati reſignans & apoſtolorum Actuū.1. voluntati diſpenſationem commendans. Iſte eſt Barnabas comes Pauli, non ille qui ſupra dictus, cum Matthia ſtatutus.

¶ Poſtremo quod dictum eſt, multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna, quanuis ab omnibus cõſiderandum, E & imitandum atque implendum ſit Chriſtianis, potiſſimè tamen à religioſis, quia apoſtolicæ perfectionis veſtigia ſectari profeſſi ſunt. Cœnobia equidem (ſicut ait Hieronymus) ſi pacis cõcordia, charitatiſque vnitas adſint, ſunt paradiſus dei in terra: & habitantes in eis, ſunt angeli. Si verò defuerint, ſunt infernus, & habitatores diaboli.

¶ Elucidatio Cap. V. *Vir autem quidam nomine Ananias.*

ARTICVLVS QVINTVS.

Leuit.10. SICVT in veteri teſtamento quidam in principio lationis legis Moſaicæ ob eius trãſgreſſio- Nume.16. nem dirè puniti leguntur, vt filij Aarõ qui com- Nume.15. buſti ſunt, eo quod ignem alienum offerrent, & F alter qui ligna collegit ſabbato: quatenus præcipientis authoritas mõſtraretur, & alij ad obſeruantiam diligentiorem inducerentur, pateretque, quàm ſalubre eſſet legi obtemperare diuinæ, quàm impium & damnabile non parere: ita & in euangelica accidit lege, quandoquidem euangelicæ legis derogãtes ſynceritati, terribiliter ſunt plagati: quod in principio huius capituli exemplo oſtenditur, *Vir autem quidam nomine Ananias, cum Saphira uxore ſua uendidit agrum, & fraudauit de precio agri* partem pecuniæ ſibi fraudulenter ſeruando, quam totam tenebatur in communem vſum proferre *Conſcia uxore ſua* nam ea ſciente & conſentiente factum eſt hoc *Et afferens partem precii ad pedes apoſtolorum poſuit.* Dixit

autem Petrus cui iſtud per reuelationem diuinam innotuit A
Anania, cur tentauit id eſt, in tentationem induxit ac ſuperauit *Satanas cor tuum?* Vel cur tentauit, id eſt, cur ita peccaſti, quod deus ſic te dereliquit vinci? Exigentibus enim præcedentibus noſtris peccatis frequenter durè tentamur, & in tentatione à deo iuſtè relinquimur *Mentiri te ſpiritui ſancto?* id eſt, nec fidelitatem nec veritatē ei ſeruare, ſed ad eius mentiri iniuriam? Sic omnis qui frangit votum, ſpiritui ſancto mentitur. Qui autem ſocietatem illius primitiuæ eccleſiæ ingrediebātur, viuere in communi vouebant *Nonne manens manebat tibi* id eſt, nonne ager, nondum venditus tuus erat,
Et uenundatum erat in tua poteſtate? id eſt, ſpatium ſeu hæreditarium bonum agri iſtius poſt vēditionem fuit in tua voluntate, quantum ad precium venditi? Et hoc referendum ad B
tempus præcedēs votum præfatum *Quare poſuiſti in corde tuo hanc rem?* tam impiam per conſenſum. *Non es mentitus hominibus, ſed deo.* Ananias iſte eo ipſo quo partem precij ante apoſtolos poſuit, facto aſſeruit agrum non niſi tanti vēditum eſſe, ſicque mētiebatur hominibus. Probabile quoq; eſt, quod vxori ſuæ (forte & emptori, & teſtibus) cōmiſit vt diceret idē. Verū conſuetudo ſcripturæ eſt, vt cùm aliquid fit duobus notabiliter in dignitate ſeu qualitate diſtinctis, à maiori tātū factū dicatur. Sicut & Moſes ait Iudęis: Non cōtra nos eſt murmuratio veſtra, ſed contra dominum. Itemque apoſtolus, Nō eſt nōbis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinē, ſed aduerſus principes & poteſtates. Similiter Ananias nunc dicitur nō mentitus hominibus, ſed deo, quia illis non ſolū, ſed deo principaliter eſt mentitus. Sed quomodo aliquis poteſt deo mentiri, quē nemo fallere poteſt? Et reſpondendū, quod deo mentiri, eſt ad ſuæ ęternæ veritatis iniuriā, corā illo falſū proferre. Propterea notādus eſt hic ordo verborū. Primò enim locutus eſt Petrus, cur tentauit Satanas cor tuum, mentiri te ſpiritui ſancto? Deinde ſubintulit, non es mentitus hominibus, ſed deo: ex qua authoritate Thomas in ſumma cōtra gētiles probat quod Spirituſſanctus ſit deus. *Audiēs autem Ananias hæc uerba cecidit & expirauit* non magica arte id fecit Petrus, vt fingit Porphyrius, ſed ex ſpiritu ſancto locutus eſt, & angelo dei tranſgreſſorem intus cædente extinctus eſt impius. Nec fuit hoc crudelitatis, ſed æquitatis ad aliorum emēdationem:

Exod. 16.
Ephes. 6.
C

D ſicut & vnum membrum abſcinditur,ne totum corpus inficiatur. Sperari q́; poteſt quod Petrus ſua prece trãſgreſſori huic gratiam pœnitendi obtinuit,quem foris tam diſtricte correxit. Verũtamen in Scholaſtica hiſtoria fertur, quod iuſtorum ſocietatẽ intrauit,vt neceſſaria vitæ haberet ſine labore, & ſic aliũde malus & ſimulator fuiſſet. *Surgentes autem iuuenes* qui erant Chriſtiani *Amouerunt eum* id eſt, cadauer defuncti *Et efferentes ſepelierunt. Factum eſt autem quaſi horarum triũ ſpatium,& uxor eius neſciens quod factum fuerat introiit. Reſpondit autẽ ei Petrus,Dic mihi mulier* Quomodo mulieri huic reſpondet,à qua interrogatus non fuit,imò quam ipſe interrogauit? Sed reſpondet ei ad opus,non ad quæſtionem. Reſpondet enim, id eſt, correſpondenter ſeu conuenienter locutus eſt ei

E ad factum ipſius, prout factum illud exegit. *Si tanti agrum uendidiſtis?* Sicut eſt precium ante Apoſtolos poſitum, *At illa dixit,Etiam tanti* præciſe, *Petrus autem ait ad eam,Quid utique conuenit uobis tentare ſpiritum domini?* id eſt,Spiritũſanctum, ſeu ipſum dominum deum qui ſpiritus eſt? Hæc verò fraudatio fuit æquiualenter tentatio dei, qui tam fraudulenter partem precij occultauerunt, tamque audenter mentiti ſunt,quaſi de diuina prouidentia & dei ſcientia dubitaſſent.

Ecce pedes eorum qui ſepelierunt uirum tuum, ad oſtium ſunt Fortè enim Petrus audiuit redeuntium ſonitum. Vel ſpiritu vi-

4.Reg.1. dit,quemadmodũ Heliſæus vidit Giezi currentem poſt Naa-

1. Corin.5. man. Quemadmodum etiam ait Apoſtolus: Et ſi corpore abſens ſum,tamen ſpiritu præſens ſum,gaudens & videns ordi-

F nem veſtrum *Et efferent te* quaſi diceret,protinus moriẽris & ad ſepulchrum duceris. *Confeſtim cecidit ante pedes eius* percuſſa ab angelo *Et expirauit. Intrantes autem iuuenes, ſepelierunt illam ad uirum ſuum* id eſt, prope corpus viri defuncti. Fuit enim conſuetudo Iudæis,viros & coniuges in eodem tumulo poni,vt coniunctionem carnis ſequeretur coniunctio

Gene.2. pulueris, & quia de coſta viri facta eſt mulier. *Et factus eſt timor magnus in uniuerſa eccleſia,& in omnes qui audierunt hæc* id eſt, in omnibus ſcilicet credentibus qui & extra Hieruſalem erant. Perfectis autem incutiebatur timor reuerentialis ac filialis. Omnes verò cognita dei vindicta, apoſtolicæ conuerſationis ſynceritatem diligentius imitari conati ſunt. Nam & ideo deus fecit hanc vltionem, ne alij tale aliquid attentarẽt.

Timor

Timor nãque retrahit à peccato, quemadmodum in Prouer. A
ſcriptum eſt: Per timorẽ vnuſquiſque declinat à malo. ¶ De- *Prouer.15.*
nique ſicut verorum monachorum vita & inſtitutio, à conuer
ſatione & paupertate primitiuæ eccleſiæ ſumpſit exordium,
ita ex Anania & Saphira, fictorũ monachorum, qui dicti ſunt
Zarabaitæ, teterrimũ gen⁹ (Caſſiano teſtãte,) exortũ eſt. Qui
magnã coram hominibus deuotionẽ & paupertatẽ ſimulan-
tes, inter ſe clàm delicatè vixerunt. ¶ Poſtremò circa hũc lo-
cum ſcribit Beda: Nulla re hos duos pœnitẽtia curari paſſus
eſt Petrus, ſed ad timorẽ poſteris incutiendũ, noxiũ grauamẽ *Beda.*
radicitus amputare curauit. Ex quo patet quàm deteſtabile
ac horrendum ſit vitium proprietatis in religioſis, qui vtique
Euangelicam paupertatẽ profeſſi ſunt. *Per manus autem apo-
ſtolorum, fiebant ſigna & prodigia multa in plebe.* Quod ait per B
manus apoſtolorum, intelligi poteſt dupliciter. Primò, quod
per impoſitionẽ manuum eorũ ſanabãtur infirmi: iuxta illud,
Super ęgros manus imponẽt, & bene habebũt. Secũdò per ma- *Marc.16.*
nus, id eſt, per poteſtatẽ & gratiam cõceſſam apoſtolis, fiebant
in vulgo miracula multa. *Et erant unanimiter omnes in porti-
cu Salomonis* ibi enim prædicabant apoſtoli, & alij orationi-
bus inſiſtebãt. De porticu hac dictum eſt ſupra. Hinc ſcriptũ
eſt: Erant ſemper in templo laudantes & benedicentes deum. *Actuum.3.*
Cæterorum autem nemo audebat ſe coniungere illis ficte, ne *Lucæ.24.*
quod Ananiæ & coniugi eius contigerat, eis quoque accide-
ret *Sed magnificabat eos populus* tanquam dei electos, in qui-
bus diuina chariſmata præclariſſimè emicabant, & in vultu
& in vita atque miraculis, interior virtus & gratia reſplende-
bat. Ita & multi vſque in præſens vere religioſos atque deuo- C
tos commendant, nihilominus in ſuis carnalitatibus & vanita-
tibus perſeuerant, vitioſis victi affectibus. Itaq; in illis primi-
tiuæ eccleſiæ perſonis, cõſtat impletũ illud Eſaiæ: Omnes qui *Eſa.61.*
viderint eos cognoſcẽt illos, quia iſti ſunt ſemẽ cui benedixit
dominus *Magis autem augebatur in domino credentium multitu-
do uirorum ac mulierum* Viſis enim tantis prodigiis & tã eui-
dentibus indiciis ſanctitatis ac gratiæ ſpiritusſancti, multi
quotidie vtriuſq; ſexus cõuertebãtur ad Chriſtũ, quorũ fidei
magnitudo ſubiũgitur *Ita ut in plateis eiicerent infirmos, & po-
nerẽt in lectulis & grabãtis* Grabata autẽ, ſicut in Scholaſtica
hiſtoria dicitur, proprie dicũtur lectiſternia pauperũ, in qui-

D bus nil corpori ſubſternitur,ſed tãtum ſupponitur capiti ſubſtramentum *Vt ueniente Petro ſaltem umbra illius obumbraret*
Pſal.67. *quenquam illorum,& liberarentur ab infirmitatibus ſuis* Mirabilis deus in ſanctis ſuis,qui dedit virtutẽ & fortitudinem tantã apoſtolis, potiſſimè Petro, qui fuit in miraculis priuilegiatus, quoniã princeps erat apoſtolici agminis, ſicut Paulus in ſapientiæ dono. Propter quod Petrus ad prædicãdum Iudæis ſpecialiter miſſus eſt,Paulus verò ad Græcos.Nam Iudæi ſigna,Græci ſapientiam quærunt.Vnde & Paulus teſtatur:Qui
1.Corin.1. operatus eſt Petro in circuncifionẽ,operatus eſt & mihi inter
Galat.2. gentes.Et vt dicunt expoſitores:Petrus maiora fecit miracula quàm Chriſtus:nec hoc derogat Chriſto,quia non ſua,ſed
E Chriſti virtute Petrus operatus eſt ea. Hinc paſſione inſtante
Ioan.14. dixerat Chriſtus:Qui credit in me,opera quæ ego facio & ip
Matth.14 ſe faciet, & maiora horum faciet, quia ego ad patrem vado. Chriſtus non euidenter legitur ſua vmbra curaſſe infirmos, ſed veſtimenti ſui contactu.Dicitur autem vnum miraculum maius alio,tam ex parte rei geſtæ, vt ſuſcitatio mortui maius extat miraculum quàm illuminatio cæci:quàm ex parte modi agendi, & ſic Petrus maiora fertur feciſſe quàm Chriſtus miracula. *Concurrebat autem multitudo uicinarum ciuitatum in Hieruſalem, afferentes ægros & uexatos à ſpiritibus immundis,qui curabantur omnes* Vnde certiſſimum eſt innumerabilia fuiſſe apoſtolorum miracula,& de pluribus non niſi pauciſſima eſſe cõſcripta.Nec hoc aliquis ſic eſſe diſcredat,cũ & aliis quibuſdam ſanctis data ſit tãta gratia operandi miracula,vt eo-
F rum numerus deſcribi non potuerit. Verum quem deus ſper-
Eccle.7. nit,nullus corrigere poteſt.Hinc reprobi vnde corrigi deberent,deteriorãtur: quemadmodum peruerſi Iudæi ex apoſtolorum operibus tam diuinis, inuidia ſunt ſuccenſi,ſecundum quod ſubditur *Exurgens autem princeps ſacerdotum,& omnes qui cum illo erant* cõcordes in eadem perſecutione iuſtorum

Quæ eſt hæreſis Sadducæorum id eſt,qui cum illo exiſtentes fuerũt hæretici dicti Sadducæi.ſicut enim in noua lege vocãtur hæretici,qui non totã ſacram ſcripturã recipiũt,vt Manichæi,& Mõtaniſtę vetus teſtamentũ negãtes:ita in lege Moſi erant quidã hæretici,quinq; libros Moſi tantũ recipientes nõ autẽ prophetarũ ſcripturas,qui Sadducæi vocãtur, qui interpretãtur iuſti. Nã iuſtos ſe nominauerũt, quia in iudicãdo &

punieudo

puniendo fuerũt acerrimi. Sed quia nõ iuſti,ſed valde iniuſti A
fuerũt,dici poſſunt Sadducæi,quaſi ſeducti. Dicuntur tamen 3.Reg.1.
Sadducęi à Sedech verbo Hebræo quod latine dicitur iuſtus. 1.Para.24
Vnde Melchiſedech rex iuſtitię interpretatur. Vel Sadducæi vocati ſunt à Sadoch ſacerdote, de cuius ſemine ſe natos gloriabantur. Porrò hæreſis Græce ſecundũ Bedam ab electione vocatur,qua quiſque ſibi,ſpretis aliorum dictis,quod ſequendum putauerit eligit *Repleti ſunt zelo* id eſt,inuidia,nã veritas parit odium in cordibus incorrigibiliũ,quemadmodum
ſcriptũ eſt. Non amat peſtilens eum,qui ſe corripit. Apoſtoli Prouer.15.
enim prædicabant animã eſſe immortalẽ & reſurrectionẽ futuram, eſſe quoq; & angelos, atq; prophetas diuinitus inſpiratos,quæ omnia Sadducęi negabãt *Et iniecerũt manus in apoſtolos* vtique omnes,ſicut ante in Petrũ & Ioannem duntaxat
Et poſuerunt eos in cuſtodia publica id eſt,in carcere vbi & ma- B
nifeſtò rei cõcludebantur, vt talibus ſimiles putarẽtur. *Angelus autem domini per noctem* id eſt,proxima nocte *Aperiens ianuas carceris,& educens eos dixit.* Beda euidẽter hic aſſerit, quod apoſtoli ianuis clauſis educti ſunt. Vnde in Scholaſtica hiſtoria dicitur, Nõ eſt intelligendũ quod angelus aperuit ianuas carceris, ſed quod ita eduxit apoſtolos, ac ſi ianuæ fuiſſent apertę. Et quædã gloſſa hic aſſerit,quod angelus aperuit ianuas carceris nõ realiter,ſed apparenter,quia eduxit eos tã liberè per oſtia clauſa,ac ſi fuiſſent aperta,quod per omnipotentiã dei fieri potuit,non autẽ naturali virtute angelica,quæ ſe ad hoc nõ extendit,ꝙ duo corpora ſimul ſint in eodẽ loco,
per penetrationẽ dimenſionum. Quòd autẽ ianuæ non fuerũt C
apertę realiter,verba paulò poſt ſubdita inſinuare videtur,ſicut patebit. *Ite & ſtantes in templo loquimini plebi omnia uerba uitæ huius* id eſt, Chriſtianæ conuerſationis,ſeu Chriſti,qui
ait, Ego ſum via veritas & vita. *Qui cũ audiſſent,intrabant di-* Ioan.14.
luculò in templum & docebant. Adueniens autem princeps ſacerdotum,& omnes qui cum eo erant cõuocauerunt concilium,& omnes ſeniores filiorum Iſrael, & miſerunt ad carcerem ut adducerentur apoſtoli. Quia enim princeps & põtifex conſiderauit factum apoſtolorum quotidie proſperari, & plurimos à Iudaiſmo ad nouam legẽ conuerti,ſerioſiſſimè intendebat quomodo vniuerſos apoſtolos auferret de medio. Hinc magnũ & celebrem fecit cõuentũ,quaſi rem magnã acturus. Verũ (vt Salomõ ait)

 non eſt

D non eſt ſapientia, non eſt ſcientia, non eſt conſiliũ contra do-
Prouer.21. minum. Et quantò diuinæ præordinationi cor humanum im-
pudentiùs præſumptuoſiuſque reſiſtere nititur, tãtò omnipo-
tens deus, quod decreuit glorioſius operatur. *Cum autem ue-
niſſent miniſtri, & aperto carcere* ab ipſis miniſtris ſeu cuſtodi-
bus. Non enim carcerem inuenerunt apertum, vt ſtatim dice-
tur *Non inueniſſent illos, reuerſi nunciauerunt dicentes: Carcerem
quidem inuenimus clauſum cum omni diligentia, & cuſtodes carce-
ris ſtantes ad ianuas* quia enim videbãt Iudæi increduli apo-
ſtolos tot mirabilia oparí, cautiſſimè eos clauſerũt, ne aliquo
modo effugerent. *Aperientes autem* carcerem *Neminem in-
tus inuenimus* ex quo elicitur, quod clauſis ianuis egreſſi fue-
rũt apoſtoli. Si enim angelus ianuas aperuiſſet, cur denuò eas
clauſiſſet? *Vt autem audierunt hos ſermones magiſtratus templi*
E videlicet, doctores legis & iudices *Et principes ſacerdotum, am
bigebant de illis, quidnam fieret* id eſt, dubitabant, quem exitũ
res haberet, & quid de apoſtolis eſſent acturi. Circa hunc lo-
cũ ait Beda: Quid prophane Iudææ cæca ſtimularis inſania?
Matth.28 Furentibus apoſtolis dicis Chriſtum de monumento ſublatũ:
Matth.15. Dic, rogo, eoſdem apoſtolos, de carcere tuo clauſo cuius fur-
Ioan.20. to credis ablatos? Verum ingenita malitia, cor perfidum in ſi-
gnis manifeſtis obdurat. *Adueniens autem quidam* de Iu-
dæis incredulis *Nuntiauit illis, quia ecce uiri quos poſuiſtis in car-
cere, ſunt in templo ſtantes & docentes populum* Si apoſtoli ad-
uerſarios timuiſſent, non in templo ſtetiſſent *Tunc abiit magi-
ſtratus, cum miniſtris* id eſt, multitudo ſuperiorum cum ſubdi-
tis *Et adduxit illos* puta apoſtolos *Sine ui* ad principẽ ſa-
F cerdotum *Timebant enim populum ne lapidarentur* ſi violen-
tiam aliquam inferrẽt apoſtolis quos vulgus deuotè audiuit.
*Et cum adduxiſſent illos, ſtatuerunt in concilio. Et interrogauit eos
princeps ſacerdotum dicẽs: Præcipiendo præcepimus uobis ne doce-
retis in nomine iſto* videlicet in nomine Ieſu Nazareni, *Et
ecce repleſtis Hieruſalem doctrina ueſtra* quod Ieſus iſte ſit rex,
Meſſias, filius dei, mũdi ſaluator, iudex vniuerſorum *Et uul-
tis inducere ſuper nos ſanguinem hominis iſtius.* Hoc dupliciter
intelligi poteſt. Primò, vultis oſtendere, quod rei ſimus homi-
cidij hominẽ innocentem perducendo ad mortẽ. Secũdò, vul-
tis inducere ſup nos vindictã ſanguinis iſtius quẽ à nobis no-
cẽter fuſum aſſeritis. Primo modo Auguſt. intelligit, ita quod
Iudæi

Iudæi volebant quaſi immunes videri à morte Chriſti, ideo A
obtulerunt eum iudici Pilato: atq; dixerunt: Nobis non licet *Ioan.18.*
interficere quẽquam. Sicq; princeps hic ſacerdotũ nunc quaſi *Matt.27.*
oblitus fuit, quod ad pótificum inſtigationem, totus populus
Iudæorum clamauit: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios
noſtros. *Reſpondens autem Petrus & apoſtoli dixerunt: Obedire
oportet deo magis, quàm hominibus.* hoc ſupra expoſitũ eſt. Por- *Act.4.*
rò vt ait hic gloſſa quædam & Scholaſtica hiſtoria, omnes a-
poſtoli verba iſta vnanimiter proferebant, ex feruore & zelo
non patientes vnum pro omnibus loqui. Quibuſdá tamen ap
paret, quòd ſolus Petrus verba hæc protulit, quibus prolatis,
alij verbis & ſignis annuerunt, aliàs videretur ibi fuiſſe vocũ
confuſio. Verùtamen iſtud non cogit, imò probabile eſt, quòd
Petro reſponſionem inchoâte, & proſequente, alij ex feruore
aliqua verba miſcebant eadem affirmando, quod & in iudi- B
ciis accidere ſolet: non tamen inordinatè, ſed valde modeſtè
id fecerunt. *Deus patrum noſtrorum ſuſcitauit Ieſum, quem uos in- Marc.14.*
teremiſtis ſuſpendentes in ligno, manibus militum. O quàm
parati fuerunt iſti nunc mori pro Ieſu, qui tempore ſuæ ca-
ptionis omnes ſimul fugerunt ab eo. *Hunc deus principem &
Saluatorem exaltauit,* in reſurrectione & aſcenſione. *Dextera
ſua,* id eſt, ſua gratioſa potentia ac pia aſſiſtẽtia. Vel in dexte
ra ſua eum ponendo. Eſt autem Chriſtus princeps totius mi-
litantis ac triumphantis eccleſiæ, de quo Eſaias prędixit: Vo-
cabitur nomen eius admirabilis, conſiliarius, deus fortis, pa- *Eſa.9.*
ter futuri ſeculi, princeps pacis. De quo in Apocalypſi habe- C
tur: Qui eſt teſtis fidelis, primogenitus mortuorũ, & princeps
regum terræ. Itaque exaltauit illum, vt ſit caput eccleſiæ. *Ad Apoc.1.*
dandam pœnitentiam, id eſt, locum, tempus, & gratiam pœni-
tendi, ſeu pœnitentiæ ſacramẽtum atq; virtutẽ, *Iſrael,* id eſt,
populo Iſrael, imò & cunctis hominibus, *In remiſſionem pec-
catorum,* quæ per pœnitẽtiam impetratur. Propter quod poſt
reſurrectionẽ Chriſtus perhibuit: Oportebat pati Chriſtũ, &
reſurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitẽtiam *Luc.24.*
in remiſſionẽ peccatorum in omnes gẽtes. *Et nos teſtes ſumus
horum uerborum,* id eſt, rerum ſignificatarum per verba hæc,
ſcilicet reſurrectionis, aſcenſioniſq; Chriſti. Verbum autem
quandoq; accipitur pro interiori mẽtis conceptu: ſicut & ibi:
In principio erat verbũ. quandoq; pro imaginaria ſimilitudi- *Ioan.1.*

D ne rei, interdum pro verbo vocali. Aliquãdo pro re verbis ex-
4.Re.20 preſſa, quemadmodum. 4. Regum loquitur Eſaias: Non fuit
Ioan.15. verbũ in domo mea, quod non oſtenderim eis. *Et ſpiritus ſan-*
Act.2. *ctus*, eſt teſtis horum per nos loquendo, & mirabilia operando in teſtimonium Euangelicæ prædicationis. Propter quod Chriſtus prædixit: Cum venerit paracletus quem ego mittã
Ioan.6. vobis à patre, ſpiritum veritatis qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. *Quem dedit deus omnibus obedientibus ſibi*, ſcilicet nobis & condiſcipulis noſtris in ſigno viſibili. Nullus tamen deo virtuoſe obedit niſi per præuenientem gratiam ſpiritus ſancti, ſed obedientibus deo datur ſpiritus ſanctus per incrementa ſuorum chariſmatum. *Hæc cum audiſſent*, præfati principes Iudæorum. *Diſſecabantur*, vehementer frementes ac indignantes contra Apoſtolos tam authori-
E tatiue & ſine pauore loquentes. *Et cogitabant interficere illos.*
Sapien.1. In maliuolam quippe eorum animam non introierunt ſapiẽ-
Amos.5. tiæ verba: Et contumaces ſui reprehenſionem non ſuſtinent, ſed odiunt corripientem. *Surgens autem quidam in conſilio Pha-*
Act.23. *riſæus*, eo modo quo & Paulus infra teſtatur: Ego Phariſæus
Act.22. ſum. Nam ambo antequam Chriſti fidem ſuſciperent, erãt de ſecta hac quantum ad obſeruantias eius. *Nomine Gamaliel*, ad cuius pedes inſtructus eſt Paulus. *Legis doctor, uir honorabilis uniuerſæ plebi*, quia iam dudum honeſtæ fuit conuerſationis, & vita cõcordabat doctrinæ in ipſo. *Iuſſit foras ad bre-*
F *ue homines fieri*, id eſt, Apoſtolos iuſſit ad modicum tempus
Ioã.3.9.19 egredi, & extra manere. Hoc eis præcepit quanuis in corde ſuo ſibi eos præponeret, ſeque eorum ſeruum ac diſcipulum reputaret. Veruntamen inſtar iubentis locutus eſt. De quo refert Clemens in quadam epiſtola, quòd fuit Apoſtolorum diſcipulus, ſed occultus, ſicut & Nicodemus, & de conſilio Apoſtolorum manſit inter Iudæos, vt eorum contra fideles mitigaret furorem. *Dixitque illis: Viri Iſraelitæ, attendite uobis ſuper hominibus iſtis, quid acturi ſitis*, id eſt, nolite præcipitare ſententiam, nec inconſultè iſtos opprimere, neque ex paſſionis impetu quicquam peragere. Ad quod inducit duo exempla. *Ante hos enim dies extitit Theodas dicens ſe eſſe aliquem*, ſcilicet virum. *Magnum*, ac vatem. *Cui conſenſit numerus uirorum circiter quadringentorum, qui occiſus eſt, & omnes quicunque credebant ei diſſipati ſunt, & redacti ſunt ad nihilum.* non abſo-

lutè

luté ad nihilum,cum animæ ſint immortales, & prima mate- A
ria incorruptibilis,ſed ad nihilum ſunt redacti, quantum ad
id quod attentarant,& de terra ſeu vita præſenti ſublati ſunt.
Iſte Theodas (ſicut in Scholaſtica hiſtoria ex verbis Ioſephi
recitatur)dixit ſe eſſe prophetam,ad cuius perſuaſionem mul
ti Iudæorum venditis omnibus ſuis, & ſublatis ex vrbe, præ-
ſertim Hieruſalem, facultatibus,venerunt ad ripas Iordanis,
& promiſit ſe poſt triduum diuiſurum Iordanem,vt tranſiret
per aretem alueum ſicco pede,vt tempore Ioſue, & infra hoc
triduum venientes milites miſſi à præſide Syriæ ipſum occi-
derunt & multos eorum quos ſeduxit,caputque eius tulerunt
Hieruſalem.Fuit autem Theodas magus. *Poſt hunc extitit Iu-
das Galilæus in diebus profeſſionis,* id eſt, generalis deſcriptio-
nis, quando imperante Auguſto deſcriptus eſt orbis, ibantq́;
ſinguli vt profiterentur in ſua ciuitate,ſubiectos ſe eſſe Roma- B
no imperio, & capitis ſoluerent cenſum, vt apud Lucam ha-
betur. *Et auertit populum poſt ſe.* Nã docuit populum Iſrael, Luc.2.
quòd cum eſſet populus dei, nõ debere eum ſubdi Romanis,
nec eis dare tributa,quia in templo decimas ſolueret atq; pri
mitias:& quia in lege conſcriptũ eſt:Dominũ deũ tuũ adora- Deut.6.
bis,& illi ſoli ſeruies.Sed errauit,cum hoc de ſeruitute latriæ Mat. 4.
intelligatur, & ſpiritali libertati corporalis ſubiectio nõ re-
pugnat,militantibus quoq; pro bono reipublicæ ſtipẽdiũ ſeu
tributum debetur.Propter quod dixit Saluator:Reddite quæ Matt.22.
ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. *Et ipſe periit, &* Mar.32.
quotquot conſenſerant ei diſperſi ſunt. Non enim diuina virtute
cõtra Romanos roborabatur,ſed pro ſuo errore ſuccubuerũt. C

*Et nunc itaq; dico uobis:Diſcedite ab hominibus iſtis,& ſinite illos,
Quoniam ſi ex hominibus eſt conſilium hoc aut opus, diſſoluetur.* id
eſt, ſi negotium Apoſtolorum humana calliditate confictum
eſt,& doctrina eorum mendoſa eſt,magicisq; artibus innitũ-
tur,citò totum peribit, ſicut illorum duorum, *Si uero ex deo
eſt,non poteritis diſſoluere illud.Abſtinete ergo ab eis,ne & deo re-
pugnare uideamini.* Rationabilis prorſus fuit iſta inſtructio,
præſertim cum probabilia valde imò & certa omnino ſigna
apparerent, quod Apoſtolorum opus eſſet à deo. *Conſenſe-
runt autem illi,* ſcilicet Gamalieli, non tamen in toto,quia in
hoc conſenſerunt, quòd dimiſerunt Apoſtolos: non autem in
hoc, quòd eos flagellauerunt, & prædicare prohibuerunt.

Et conuo-

D *Et conuocantes Apoſtolos,cæſis* id eſt,à ſe flagellatis, *Denũciaue- uerunt, ne loquerentur in nomine Ieſu ad populum,* aliqua laude digna. *Et dimiſerunt eos.Et illi quidem ibant gaudentes à conſpe- ctu concilii, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati,* reputantes perſequutionem hanc eſſe præcipuum donũ dei, quemadmodum Paulus Theſſalonicenſibus ſcribit: Vobis datum eſt pro Chriſto non ſolum vt credatis in eum, verum vt etiam patiamini pro illo. Sic ergo impleuerunt Apo-
Matt.15. ſtoli quod audierunt à Chriſto: Gaudete in illa hora & exul-
Luc.6. tate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Hinc in Ia-
Iacobi.1. cobo habetur: Omne gaudium exiſtimate cum in diuerſas tẽ tationes incideritis. ❡Præterea, cum quælibet virtus habeat proprium gaudium ſibi annexum, perfectam patientiam ha-
E bens in aduerſitatum perpeſſione ſecundum ſuperiorem animæ partem lętatur: ita quòd ſicut gaudium eſt iuſto iuſtitiam facere, & humili ſubdi, ſic patienti gaudium eſt tribulari. Et vtique ſi Chriſtum purè diligimus, gaudere debemus quòd ei per aduerſitatum moleſtias conformamur, quia & per hoc à peccatis purgamur, ad gratiam abundantiorem diſponimur, ad regnum cœleſte compẽdioſius peruenimus. Ideo ſcri-
1.Pet.4. ptum eſt: Communicantes Chriſti paſſionibus gaudete, vt in reuelatione gloriæ eius gaudeatis. In omni ergo aduerſitate inordinatam triſtitiam repellamus, & Chriſti paſſionem ac multiplicem patientiæ fructum oculis cordis ſtabiliter pro-
F ponamus, ſcientes quòd omnes qui placuerunt deo, per mul-
Iudith. 8. tas tribulationes tranſierunt fideles. Qui autem tentationes non ſuſceperunt in timore dei & in patientia ſua, exterminati ſunt. *Omni autem die non ceſſabant in templo & circa domos docentes,* publicè & priuatè, *Et euangelizantes Chriſtum Ieſum.* in quo patet maxima fortitudo fidei charitatiſq; feruor iuſtorum, qui in regia pontificaliq; vrbe, nec verbis nec ictibus poterant à dei opere cohiberi. Et vtique niſi diuina poteſtate totum opus eorum fuiſſet fulcitum, mirum & incredibile videretur, quòd principes Iudæorum vel vno die permiſiſſent eos in vita aut ciuitate ſua metropolitana, ſed vt dictum eſt: Non eſt conſilium contra dominum.

Explanatio Cap. VI. *In diebus autem illis.*

ARTICVLVS SEXTVS.

QVIA

QVIA hoc libro ſanctus Lucas primitiuæ ſtatum A
Eccleſiæ propoſuit ſcribere, non ſolum apoſtolorum facta & verba enarrat, ſed & cęterorum fidelium poſt apoſtolos pręcipuorum. Et quoniam in eccleſia poſt ſacerdotes conſtituuntur & ſequũtur diaconi, nũc de ordinatione ſeptẽ primorum diaconorũ texit hiſtoriam. *In diebus autem illis creſcente numero diſcipulorum*, eorum videlicet qui per apoſtolos conuertebantur ad Chriſtum. Chriſtiani vero tunc generaliter vocabantur diſcipuli, vt infra habetur. Quotidie autem plurimi conuertebantur. *Factum eſt murmur Græcorum aduerſus Hebræos*, per Græcos hic intelliguntur vel Iudæi in diſperſione inter Græcos nati & educati, vel Græci & aduenæ ex gẽtilitate conuerſi, & in Hieruſalem commanentes. *Eo quòd deſpicerentur in miniſterio* B
quotidiano, ſcilicet, diſpẽſatione ſeu adminiſtratione victualium & temporalium. *Viduæ eorum*, puta Græcorum. Quod tripliciter intelligi poteſt. Primo, quòd Hebræi in miniſterio quotidiano viduas ſuas tanquam eruditiores Græcorum viduis præferebant, & ſic Beda exponit. Secundo, quòd viduæ Gręcorum in miniſterio iſto nimium grauabantur, ſeu ad viliora agenda deputabantur. Tertio, quòd viduis Græcorum, non tam bene miniſtrabantur neceſſaria, vt viduis Hebræorum. Sed cum ſuperius dictum ſit ꝙ multitudinis credentium erat cor vnũ & anima vna, & ſingulis miniſtrabatur ſicut indiguerunt, quomodo in tã ſancto collegio inuenta eſt iſta diſſenſio? Et reſpondẽdum, ꝙ numero diſcipulorum creſcente orta eſt murmuratio iſta, nõ enim omnes æque perfecti fuerunt, C
& in tanta multitudine fuiſſe aliquos imperfectos, mirum nõ eſt, Imò vt Climachus refert, quidã illorum facti fuerũt hęretici. *Conuocantes autẽ duodecim*, ſcilicet Apoſtoli. *Multitudine diſcipulorũ, dixerunt: Non eſt æquum nos relinquere uerbum dei*, id eſt, à prædicatione ceſſare. *Et miniſtrare menſis*, id eſt, victualium corporis adminiſtratione occupari. Spiritalia enim in tantũ ſunt tẽporalibus præponenda, quanto anima corpore extat præſtãtior, & qui ſunt ad ſublimiora officia, diuinioréſque actus inſtituti, nõ debẽt immoderãter ſine neceſſitate circa viliora intẽdere, ne à principalioribus impediãtur. Deniq; meliora ſunt fercula mentis quàm ventris: & vt Rabanus ait, his verbis oſtẽdunt apoſtoli Epiſcopos & doctores nõ debere corpo-

D re corporalibus implicari, dicente Apoſtolo: Nemo militans
2.Timo.2. deo implicat ſe negotiis ſecularibus. Hinc etiam Ietro conſuluit Moſi, vt præeſſet populo in his quæ ſunt ad deũ, & maiora duntaxat iudicaret negotia, minora vero ſubſtitutis principibus iudicibusque committeret, prout in Exodo habetur,
Exo.18. *Conſiderate ergo fratres uiros ex uobis*, id eſt, de veſtro collegio, *Boni teſtimonii*, ſcilicet famæ honeſtæ, *Plenos ſpiritu ſancto & ſapientia*, id eſt, euidenter virtuoſos, & ſufficienter eruditos, quantum humano modo coniici poteſt aut ſciri. Tunc enim fuerũt ibi quàm plures tanta gratia decorati, quòd certũm fuit eos ſpiritu ſancto impletos, *Septem*, tot enim ad literam probabiliter videbantur ad opus adminiſtrationis ſufficere. Per quod myſtice figuratur, quòd in diaconatum pro-
E mouendi, debent ſeptẽplici dono ſpiritus ſancti ornari, *Quos conſtituamus ſuper hoc opus*, adminiſtrationis corporalium, vt ipſi ea miniſtrent, vel miniſtrantibus præſint. *Nos uero orationi & miniſterio uerbi inſiſtentes erimus*, per miniſterium verbi, prædicatio deſignatur. O vtinã prælati iſta attenderent, quorum iam plures, pluſquam oportet, decet, aut licet, circa temporalia occupantur, in exterioribusque verſantur: quia mẽte ſunt frigidi, nec in ſpiritalibus exercitiis habent ſaporẽ. Hinc effunduntur, negligentes ſeipſos & ſibi commiſſos, *Et placuit ſermo coram omni multitudine*, qui malũ murmurationis optabant extingui, & vt boni filij patrum ſuorum conſilio tam rationabili celeriter acquieuerunt. Quòd & cunctis ſubditis eſt penſandum ac imitandum. Præterea in verbis præfatis nota-
F tur ordo in electione ſeruandus. ¶ Electio enim primo fieri debet cum diſcretione atque cõcordia, quod notatur, cum dicitur cõſiderate. Secundò ex charitate: ideo ſubditur, fratres. Tertio vnus de gremio Eccleſiæ eligi debet: hinc ſequitur, ex vobis. Quarto qui eligitur debet eſſe bonæ famæ, propter proximorum ædificationem: idcirco ſubiungitur, boni teſtimonij. Quinto, erit virtuoſæ conuerſationis quo ad deũ: ideo additur, plenos ſpiritu ſancto. Sexto erit in ſcripturis inſtructus: propter quod ſequitur, & ſapiẽtia. Poſtremo talis debet eſſe, vt magis cupiat prodeſſe, quàm præeſſe, perpendens ſe potius vocatum ad onus quàm ad honorem: idcirco annectitur, quos cõſtituamus ſuper hoc opus. *Et elegerũt Stephanũ plenũ fide*, quæ eſt virtus theologica, ſeu fidelitate quæ ad iuſti-
tiam

tiam ptinet, *Et ſpiritu ſancto,* per qđ inſinuatur cunctis fuiſſe A
plenus virtutibus. Sed in primitiua eccleſia fides fuit ſpecialiter cōmendanda tanq̃ fundamentū virtutū, & quia tūc valde neceſſaria fuit fidei fortitudo propter perſequutores, itēq; ob difficultatē ſubdendi intellectū articulis fidei, quod eſt rationem in captiuitatem redigere, *Et Philippum,* de iſto Philippo diacono infra ſcribuntur ſublimia, vnde & ipſe & cæteri qui ſequuntur pleni fuerunt fide & ſpiritu ſancto, *Et Procorū, & Nicanorē, & Timonē, & Parmenam, & Nicolaum aduenam Antiochenum,* qui vt fertur de gentilitate fuit conuerſus ad Iudaiſmū. vel forte immediate ad Chriſtianiſmum, & de Antiochia fuit, de quo occaſionem erroris ſumpſerunt quidam, in Apocalypſi Nicolaitæ vocati, aſſerentes, mulieres debere B
eſſe communes, quod & Thomas in ſumma contra gentiles affirmat hunc Nicolaum dixiſſe. Alij tamen dicunt, quod ipſe non dixit hoc: ſed cum haberet mulierem pulcherrimam, & accuſaretur de immoderato amore ad eam, volens ſe excuſare, ait coram Apoſt. Ecce coniunx mea, qui vult ea vtatur. Quod (vt iſti aſſerunt) ipſe non dixit ea mente, qua ſentiret vſum fœminarum debere eſſe communem, ſed vt per huiuſmodi modum loquendi ſe plenius excuſaret. Verum quidam peruerſi ad mala procliues, eiusque verba iuxta ſuam concupiſcentiam interpretantes, ſumpſerunt ex eis occaſionem erroris, *Hos ſtatuerunt ante conſpectum Apoſtolorum,* puto autem quod & hi ſeptem electi etiam elegerunt, ſicut in electionibus collegiorum ac cœnobiorum, qui eliguntur & eligunt. C
Et orantes, ipſi Apoſtoli, *Impoſuerunt manus,* ſecundū Rabanum hic ordo ſeruandus eſt, vt ſcilicet populus eligat, epiſcopus ordinet. Et quia Apoſtoli cum oratione & manus impoſitione ordinauerunt iſtos diaconos, in ordinibus dandis fiunt orationes, & in quibuſdam eccleſiis, manus tempore ordinationis imponuntur diaconis. In ſcholaſtica quoque fertur hiſtoria, quod horum ſeptem priorum diaconorum vicem gerunt archidiaconi, propterea inſtituti, vt portent pondus negotiorum, quatenus prædicationi ac doctrinæ liberius vacent epiſcopi. *Et uerbum domini creſcebat,* id eſt, prædicatio Apoſtolorum fructificabat, *Et multiplicabatur numerus diſcipulorum in Hieruſalem ualde,* quia plurimi conuertebātur. *Multa etiam turba ſacerdotum obediebat fidei,* rationē ſuā ſubiiciēdo

D do fidei, in quo elucescit infinita miſericordia Chriſti, quod illos conuertere dignatus eſt, à quibus tam importunè atque
Ioan.12. crudeliter fuit expetitus ad mortem, in quibus ſpecialiter eſt impletum, quod ante paſſionem Chriſtus prædixit: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoſcetis quia ego ſum.
¶Inſuper aduertendum, quòd ſicut in libro hoc beatus Lucas duorum præcipuorum Apoſtolorum actus & verba ſpecialiter proſequitur ac deſcribit: videlicet Petri & Pauli, ita & prædictorum ſeptem diaconorum duorum præcipuorum verba actusq; proſequitur, ſcilicet Stephani & Philippi, non enim ſcribere omnia potuit, *Stephanus autem plenus gratia & fortitudine,* paulo ante dixit eum plenum fide & ſpiritu ſancto, nunc gratia & fortitudine, vt monſtretur ſanctus Stepha-
E nus fuiſſe vir apoſtolicæ perfectionis. & quia iam eius martyrium deſcripturus eſt, aptè præmittit quod fortitudine plenus fuit, tam illa quæ eſt virtus moralis & cardinalis, cuius eſt in periculis mortis eſſe conſtantem: quàm illa quæ eſt donum, cuius eſt operibus perfectionis conſtanter inſiſtere, *Faciebat ſigna & prodigia magna in populo,* quæ ſanct⁹ Lucas breuitati ſtudens non proſequitur. *Surrexerunt autem quidam de ſynagoga libertinorum.* Iſti Iudæi increduli dicti ſunt libertini, quia manumiſſi, id eſt libertate donati fuerunt, cum prius ſerui fuiſſent, ſicque conditionis fuerunt ſeruilis qui fidei reſtiterunt. *Et Cyrenenſium,* à Cyrene, quæ eſt ciuitas Libyæ, ſecundũ Bedam, *Et Alexandrinorũ,* id eſt, ab Alexãdria vrbe Aegypti, *Et eorũ qui erant à Cilicia, & Aſia,* quæ ſunt regio-
F nes vicinæ adinuicẽ, *Diſputantes cum Stephano,* volentes probare, quod Ieſus nõ eſſet Chriſtus in lege promiſſus, *Et non poterant reſiſtere ſapientiæ* Stephani, *Et ſpiritui,* id eſt, ſpiritui ſancto, *Qui loquebatur,* per Stephanum: ſicut ait Salua-
Matt.10. tor: Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Vel ſpiritui.i. animæ Stephani qui loquebatur, ſicque implebatur in Stephano illa Chriſti pro-
Luc.21. miſſio: Ego dabo vobis os & ſapientiam cui nõ poterunt reſiſtere & cõtradicere omnes aduerſarij veſtri, *Tunc ſubmiſerunt uiros,* ſcilicet falſos teſtes, *Qui dicerẽt ſe audiuiſſe eum di-*
Mat.26. *centem uerba blaſphemiæ, in Moſen & in deum,* ſicut fecerũt re-
Marci.14 gi, ita & militi. Nam & cõtra Chriſtũ produxerunt falſos te-
Luc.24. ſtes Iudæi. Eſt autẽ proprium peruerſorũ, vt cum ratiõe præualere

ualere nõ valent, ſeq; rationabiliter cõuinci proſpiciunt, ad calliditates & violentias cõuertantur. Sic egerunt & iſti, *Cõmouerunt itaque*, id eſt, ad irã & zelum indiſcretũ prouocauerunt, *Plebẽ & ſeniores & ſcribas*, id eſt, iudices & doctores, A

Et cõcurrentes rapuerunt eũ, cum impetu violẽto tanquã maleficum, *Et adduxerunt in cõciliũ, & ſtatuerunt falſos teſtes dicẽtes: Homo iſte non ceſſat loqui aduerſus locũ ſanctum & legem*, id eſt, templo & legi Moſi per verba blaſphemiæ detrahit, *Audiuimus enim eũ dicentem: Quoniam Ieſus Nazaræus hic deſtruet locũ iſtum & mutabit traditiones*, id eſt, leges ſeu ordinationes & obſeruantias, *Quas tradidit nobis Moſes*, Etiã ſi Stephanus hęc verba dixiſſet, nõ fuiſſet blaſphemia ſecundũ veritatem, ſed ſecundũ Iudæorum iſtorũ æſtimationem. Romani enim Chriſti poteſtate deſtruxerũt vrbem & templũ Hieruſalem. B Cerimonialia quoq; legis Chriſt⁹ mutauit in melius, & alias dedit inſtitutiones viuendi ac deũ colendi quàm Moſes. Verè excęcati Iudæi putabãt cęremonialia & iudicialia legis pręcepta poſt Chriſti aduentũ ſemper ſeruãda ſicut moralia. Nihilominus teſtes iſti mentiti ſunt, vel Stephanus iſta verba nõ dixit, vel ea nõ dixit eo ſenſu quo ipſi ea propoſuerunt. Sic enim ea propoſuerũt, quaſi Ieſus aſſeruiſſet ſe legalia mutaturum, quaſi ſimpliciter reprobans ea, vel quaſi omnia mutans: Chriſtus vero ita non dixit nec Stephanus: imò Chriſtus teſtatus eſt: Non veni legem ſoluere ſed adimplere, id eſt, perficere. Mat. 5. Cæremonialia enim figuratiua fuerunt, quæ in Chriſto impleta ſunt atq; in eccleſia. Præcepta quoq; moralia euãgelicis perfecit cõſiliis, *Et intuentes in eum omnes qui ſedebant in cõcilio, uiderunt faciem eius tanquã faciem angeli*, id eſt, ſplẽdidiſſima claritate ac miro decore perfuſam, per quod internæ perfectionis magnitudo, puritas & innocentia mõſtrabatur. C In quo Moſi parificatus eſt Stephanus. Nam & Moſi vultus præ ſplendore à Iudæis aſpici non valebat. In tali autẽ & tanta maieſtate oſtendit deus Iudæis Stephani vultum, vt cõuerterentur ad veritatem ſi vellent, aut ſi nollent, de ſua obſtinatione inexcuſabiliores ac damnabiliores redderentur. Porro in ſcripturis canonicis non legitur homo vultum huiuſcemodi habuiſſe in terra corã hominibus, niſi Chriſtus in trãſfiguratione & Moſes ac Stephanus. in quo magna valde Stephani excellentia innoteſcit.

Elucidatiõ

D Elucidatio Cap. VII. *Dixit autem.*

ARTICVLVS SEPTIMVS.

D*Ixit autem princeps ſacerdotum,ſi hæc ita ſe haberent.* Quoniam accuſato dandus eſt locus excuſationis,& reſponſionis, princeps ſacerdotum tanquã iudex ſciſcitatus eſt Stephanum, an in ſibi obiectis eſſet culpabilis, *Qui ait: Viri fratres & patres audite,* ſanctus Stephanus reſpõſurus,verbis modeſtis ac blãdis in exordio vſus eſt:quia vt ſcribitur in Prouerb. Reſponſio mollis frangit irã. *Deus gloriæ apparuit patri noſtro Abraã,*
Act.6. Quatuor obiecta fuerũt Stephano.ſ.blaphemia in deũ,in Moſen,in legem,in templum.Ideo de his quatuor ſe excuſat, &
E primo de blaſphemia contra deum,quem deum gloriæ nuncupat, quia in ipſo eſt beatitudo & gloria infinita, & ab ipſo vita gloriæ profluit.Ipſe quoque eſt maieſtatis immenſæ.apparuit autem Abraam per ſubiectam creaturam,ſcilicet angelum, *Cum eſſet in Meſopotamia,* quæ eſt regio ſic dicta, quia media inter aquas ſita eſt,inter fluuios,ſcilicet Euphratem,& Tigrim, *Priuſquam moraretur in Charran,* quæ ſecundum Bedam eſtvrbs regiõis Meſopotamię,& in Geneſi dicitur Aran,
Gene.12. *Et dixit ad illum: Exi de terra tua,& de cognatione tua, & ueni in terram quam monſtrauero tibi,* ſcilicet in terram Chanaan.
¶ Circa hoc dubia oriuntur. Abraam nanque oriundus fuit de Chaldæa,& inde venit in prouinciam Meſopotamiæ, deinde in ciuitatem illius,nomine Charran. Quomodo ergo ei
F de terra ſua iam egreſſo atque in aliena poſito,dicitur,exi de
Gene.11. terra tua?Item in Gene.lib.legitur, quod Abraam cum patre ſuo Thare habitauit in Aran quæ alio nomine dicitur Charan,& mortuo ibi ipſo Thare patre Abraæ,dominus illi pręcepit;egredere de terra tua,&c. Ad primum reſpondetur tripliciter. Primo, ſecũdum Bedam & Scholaſticam hiſtoriam, quòd licet iam egreſſus fuerat de Chaldæa corpore, non tamen mente, quia adhuc tenebãtur ſpe ac deſiderio redeundi. Idcirco præcipitur ei vt etiam mente egrediatur de ea, vt ſcilicet non proponat in eam reuerti. Secundo, iuxta Auguſtinum,quod Meſopotamia eſt pars Chaldææ,& ita non fuit de tota Chaldęa egreſſus,ſed de vna eius parte introiit aliã, nunc ergo iubetur totã relinquere.Tertio,vt quod dicitur ei,

exi

exi de terra tua,ſic exponatur,id eſt,lõgius diſcede ab ea. Ad A
aliud reſpõdetur,quod vel bis iuſſũ eſt Abrahæ exire de terra cognationeq́; ſua , videlicet ſemel ante mortem patris ſui, & tunc ex cauſa rationabili diſtulit,forte vt patri ſuo tanquã ſeni pro ſolatio, & exhibendo obſequio maneret coniunctus. Secundo,poſt patris ſui dormitionem,vel vt aliqui dicũt hoc quod dicitur,exi de terra tua,per anticipationem eſt dictum. Denique in hoc præcepto Abrahæ facto , myſterialiter præfigurabatur,quod Chriſtus poſtea per ſeipſum conſuluit,vt.ſ. propter ipſum omnia relinquantur, etiã parentes,fratres,ſorores,&c. *Tunc exiit de terra Chaldæorum,* ſecundum varium
ſenſum nunc tactũ,ſcilicet longius diſcedendo ab ea,vel par- Luc.14.
tem eius deſerendo. *Et inde habitauit in Charan.Et inde poſtquã* Gen.11.
mortuus eſt pater eius, Thare in Charã cum eſſet ducentorũ B
quinque annorũ,vt dicitur in Gene. *Tranſtulit,* id eſt,ire præcepit, *Illum in terram iſtam,in qua nunc uos habitatis,* quæ dicitur terra promiſſionis, *Et non dedit illi hæreditatem in ea, nec paſſum pedis,* id eſt,nec minimã partem.Nec obeſt ꝙ in Gene.ſcribitur Abraham emiſſe ſpeluncam cum agro:nam hanc
partem habuit in titulo emptionis pro ſepultura,nõ hæredi- Gene.23.
tate poſſedit ad colendũ aut habitandum, *Sed repromiſit dare eam illi in poſſeſſionẽ,& pro,*id eſt, *Semini eius,* illis videlicet
qui cũ Ioſue terrã iſtam ingreſſi ſunt, *Cum non haberet filium,* Ioſue.14.
id eſt,ante natiuitatẽ Iſaac,imò & Iſmaëlis,& hoc quantũ ad promiſſionẽ primo factã . Sæpius enim ei iſtud promiſit, ſed prima,vt ſcribitur in Gen.fuit lõge ante Iſmaëlis generatio-
nem.Vbicunq; autẽ in Gen.legitur deus promiſiſſe Abrahæ, Gene.12.
vel Iſaac,aut Iacob,quòd eis hanc terram daret, referendum C
eſt ad poſteritatem ipſorũ, *Locutus eſt autem ei deus,* per angelum, *Quia erit ſemen tuum accola,* id eſt, filij tui peregrini erunt & aduenæ, *In terra aliena,* ſcilicet in regiõe Chanaã, & Aegypti, *Et ſeruituti eos ſubiicient , & male tractabunt annis
quadringẽtis triginta,* vnde legitur dominus locutus ad Abra Gene.17.
ham,Scio prænoſcens,quod peregrinũ futurum ſit ſemen tuũ, & ſeruituti eos ſubiiciẽt,& affligent quadringẽtis annis.Porro hos quadringentos triginta annos cõputat Rabanus à die quo facta eſt iſta promiſſio Abrahæ vſque ad exitum de Aegypto.Quadringentos vero annos nonnulli incipiunt à natiuitate Iſaac,vſq; ad egreſſum Iſraël de Aegypto. Aliqui vero

D quia

D quia dictum eſt Abrahæ: In Iſaac vocabitur tibi ſemen, com-
putant iſtos quadringentos annos à natiuitate Iſaac vſque ad
mortem Seon regis Amorreorum, & Og regis Baſan. Præter-
ea quanuis dictũ ſit, quod filij Iſraël aduenę forent in terra a-
liena, & ſeruituti ſubiiciendi ac male tractandi, nõ tamen ſen-
ſus eſt, quòd toto hoc tẽpore fuerint in huiuſmodi afflictiõe,
ſed pars pro toto eſt poſita, aut ecõuerſo. Nam pro parte qua-
dam huius temporis fuerunt afflicti in terra Aegypti, *Et gẽ-
tem cui ſeruierint,* puta Aegyptios, *Iudicabo ego,* iudicio pu-
nitionis & condemnationis, *Dicit dominus,* nam ſubmerſit
eos in mari rubro & ſtatuit in inferno. *Et poſt hæc exibũt,* de
Aegypto ſeu eremo, *Et deſeruient mihi in loco iſto,* ſcilicet in
Ioſue.13. Iudæa, quod tempore Ioſue inceperunt. *Et dedit illi,* vide-
E licet Abrahæ, *Teſtamẽtum,* id eſt, pactum, *Circunciſionis,* di-
cens: Hoc eſt pactũ meũ quod obſeruabitis. Circuncidetur ex
vobis omne maſculinum, *Et ſic genuit Iſaac,* cum eſſet cen-
Ge.17.21. tum annorum, vt ſcribitur in Geneſi. Erat autem nonaginta-
nouem annorum cum pactum circunciſionis accepit, *Et cir-*
Ge.37.38 *cuncidit eum die octauo,* ſicut in Gene. habetur, *Et Iſaac,* ge-
nuit *Iacob, & Iacob duodecim patriarchas. Et patriarchæ æmulan-
tes,* id eſt, inuidentes ipſi, *Ioſeph,* quia à patre plus amaba-
tur, & ſomnia quædam eis diſplicentia vidiſſe ſe eis narrauit,
Vendiderunt eum in Aegyptum, id eſt, Iſmaëlitis negociato-
ribus in Aegyptum pergentibus, ſecumque ducentibus atque
ibidem vendentibus Ioſeph. Non tamen omnes patriarchæ
duodecim id fecerunt, quia nec Beniamin adfuit neq; Rubẽ.
F *Et erat deus cum eo,* per gratiam magnam, & prouidentiam
ſingularem ac gratioſam, *Eripuit eum ab omnibus tribulationi-
bus ſuis,* ſcilicet, de manibus fratrũ, & Aegyptij qui eum in-
Sap.10. carcerauit, vnde in Sapientiæ libro legitur: Hæc, ſcilicet ſa-
pientia diuina, venditum iuſtum nõ dereliquit, ſed à pecca-
toribus liberauit eũ, *Et dedit ei gratiam & ſapiẽtiam, in cõſpe-*
Gene.41. *ctu Pharaonis Aegypti regis,* nam ex diuina reuelatione expo-
Dan.2. ſuit ſomnia Pharaonis, ſicut Daniel ſomnia regis Babylonis,
*Et cõſtituit eum præpoſitũ ſuper Aegyptum, & ſuper omnẽ domum
ſuam,* id eſt, ſuper omnem ſuam familiam atque ſubſtãtiam,
Gene.41. dicens ad eum: Vno tantum regni ſolio te præcedam. *Ve-*
42. *nit autem fames in vniuerſam Aegyptum & Chanaan, & tribula-
tio magna,* Nam has duas regiones fames illa maxime op-
primebat;

primebat: quæ omnia in Geneſi plenius ſcripta ſunt, *Et non inuenerunt cibos patres noſtri,* in terra in qua habitabant. A

Cum autem audiſſet Iacob frumentum eſſe in Aegypto, miſit patres noſtros, id eſt, decem patriarchas, Beniamim ſecũ retento, *Primum,* id eſt, prima vice, *Et ſecundo,* id eſt, ſecunda eorum miſſione in Aegyptum pro victualibus emendis.

Cognitus eſt Ioſeph à fratribus ſuis, quia tunc dixit eis: Ego ſum Ioſeph, *Et manifeſtum eſt Pharaoni genus eius,* id eſt, cognatio. Tunc enim in aula Regis celebri dictum eſt ſermone: Venerunt fratres Ioſeph. *Mittens autem Ioſeph,* fratres ſuos, cum plauſtris & aſinis, multiſque diuitiis, *Accerſiuit patrem ſuum,* per iſtos denuncians vt veniret ad ſe, *Et omnem cognationem ſuam in animabus,* id eſt, hominibus, *Septuaginta quinque,* In Geneſi habetur: Cunctæ animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob in Aegyptum, & egreſſæ ex femore illius abſque vxoribus filiorum, ſexaginta ſex. Et in Exodo: Erant omnes animæ eorum qui egreſſi ſunt de femore Iacob, ſeptuaginta. Sed Lucas ſequens interpretationem Septuaginta, ponit ſeptuagintaquinque per anticipationem, connumerans quinque nepotes Ioſeph. Quibus omnibus ſi addantur ipſemet Iacob & filius eius Ioſeph, cum duobus filiis eius Effraim & Manaſſe, habentur ſeptuagintaquinque. Gene. 45. 46. 47. B Exod. 1. Gen. 49.

Et defunctus eſt ipſe, Iacob in Aegypto, *Et patres noſtri,* id eſt, duodecim patriarchæ, ibidem, *Et tranſlati ſunt in Sichem, & poſiti in ſepulchro quod emit Abraham precio argenti à filiis Emor filii Sichem,* in Geneſi ſcriptum eſt quòd Iacob emit partem agri à filiis Emor patris Sichem centum agnis, fuitque ager iſte iuxta Salem Vrbem Sichimorum. Porro alio loco in Geneſi legitur, quomodo Abraham emit ab Ephron filio Seon Ethæo ſpeluncam duplicem vna cum agro in quo fuit iuxta Hebron, quadringentis argenti ſiclis. Quomodo ergo nunc dicitur, quòd Abraham emit ſepulchrum à filiis Emor, & quomodo Emor vocatur hic filius Sichem, cum in Geneſi appelletur pater ipſius Sichem? Itaque intuendum quòd Iacob, ſicut in Geneſi ſcribitur fuit cito poſt mortem ſuam in ſpelunca duplici poſitus, Ioſeph vero tempore Ioſue in Sichem, & in eodem loco, ſecundum ſanctum Hieronymum, ſepulti fuerunt alij patriarchæ, delatis eorum oſſibus ex Aegypto, C Ge. 31. 23.

D quamuis in Geneſi non legatur. Poſtea autem poſiti ſunt in ſepulchro quod emit Abraham. Verum quod in litera dicitur, à filiis Emor filij Sychem, refertur ad verba præcedentia, ſcilicet, tranſlati ſunt in Sychem: vt ſit ſenſus, quòd tranſlati ſunt in Sychem emptam à filiis Emor, à quibus Iacob emit hunc agrum Sychem. Quod autem Emor dicitur hic filius Sychem, & in Geneſi, pater Sychem, côcordatur, quia frequenter contingit, quòd aliquis habeat patrem & filium eodem nomine appellatos. Hæc in Scholaſtica hiſtoria plenius ſcripta ſunt. *Cum appropinquaret autē tempus repromiſſionis quā confeſſus,* id eſt, proteſtatus, *Fuit deus Abrahæ,* id eſt, proximante tempore quo implendum fuit quod deus Abrahæ prænunciauit de eductione poſteritatis ſuæ ex Aegypto, & intro-E ductione in terrā promiſſiōis, *Creuit populus,* Iſraël, *Et multiplicatus eſt in Aegypto,* Iuxta id Exodi: Filij Iſraël creuerūt, & quaſi germinātes multiplicati ſūt & roborati nimis, impleuerūt terrā. *Quoadusq; rex alius ſurrexit in Aegypto, qui nō ſciebat Ioſeph,* id eſt, quanta bona Aegyptiorum regi populoque præſtiterit. Rex iſte ſub quo natus eſt Moſes non fuit de ſemine regis Aegypti qui conſtituit Ioſeph ſuper Aegyptum, vt Ioſephus ſcribit. Et vt aliqui dicunt, octauus fuit poſt illum, *Hic circumueniens genus noſtrum,* id eſt, populum Iſraël callidè opprimens, iuxta quod ait in Exodo: Venite ſapienter opprimamus eum, *Afflixit patres noſtros,* crudeli præcepto, *Vt exponerent infantes ſuos,* id eſt, ab obſtetricibus eos occidi permitterēt, vel in flumē proiicerent, aut proiici ſinerēt,

F *Ne uiuificarentur,* id eſt, ne infantes iſti manerent viuentes, & per hoc populus Iſraël inualeſceret. Primo quippe præcepit obſtetricibus vt infantes maſculos Hebræorum necarent. Quibus id ex timore dei non exequentibus, iuſſit Pharao omni populo ſuo, vt quicquid maſculini ſexus gignerent coniuges Hebræorū, in flumē proiicerēt, vt in Exodi lib. habetur.

Exod.1. Et quoniam ſanctus Stephanus accuſabatur quaſi obloquens Moſi, conſequenter ad eius commendationem deſcendit, *Eodem tempore natus eſt Moſes,* durante ſcilicet præcepto occidendi paruulos Hebræorum, *Et fuit gratus deo,* id eſt, acceptus, non ex propriis meritis, ſed ex dei bonitate tanquam æternaliter prædeſtinatus, atque ad plurima opera bona a-

Ibidem. genda præordinatus. *Qui nutritus eſt in domo patris ſui tribus menſibus,*

menſibus, videntes enim parentes eius pulchrum & elegantem eum eſſe infantem, miſerti ipſius cum periculo contra regis edictum conſeruauerunt eum in vita & abſconderunt. A

Expoſito autem illo, id eſt, in flumen proiecto & poſito in vaſculo quodam, iuxta id Exodi: Cumque iam celare non poſſet, ſcilicet mater eius eum, ſumpſit fiſcellam ſcirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice, poſuitque intus infantulum, & poſuit eum in carecto ripæ fluminis, *Suſtulit eum filia Pharaonis*, viſa enim fiſcella iuſſit vni ancillarum vt illam ſibi afferret. Qua aperta & reperto infantulo, miſerta eius dixit: De infantibus Hebræorum hic eſt, *Et enutriuit eum ſibi in filium*, Commiſit enim matri Moſi vt eum nutriret, & adultum ſibi ſcilicet filiæ Pharaonis referret: quo facto adoptauit eum in filium. Hæc autem in Exodo plenius recitantur. *Et eruditus eſt Moſes omni ſapientia Aegyptiorum*, ſcilicet in naturali philoſophia & Aſtronomia. Studium autem Philoſophiæ primo viguit in Aegypto, *Et erat potens in uerbis, & in operibus ſuis*, id eſt, ſapiens in loquendo, & fortis in operando. Et quia hic dicitur quod erat potens in verbis: Origenes aſſerit, quod eloquens fuit. Et quod in Exodo Moſes impeditioris linguæ ſe eſſe teſtatur, ſoluit per hoc, quod tunc ineloquentem ſe dixit, cum deum audiuit ſibi loquentem, cuius cōparatione omnis rationalis creatura conſiſtit ineloquens. Alij probabilius aiunt quòd fuit linguæ impeditæ, tūc tamen potens in verbis fuiſſe aſſeritur, non ob promptitudinem expreſſiuè ſed ob diſcretionem in differendo. B Origenes. Exod. 4. Exod. 2.

Cum autē impleretur ei quadraginta annorum tempus, aſcendit in cor eius, ut uiſitaret fratres ſuos filios Iſrael, in terra Geſſen, vt in moleſtiſſima ſeruitute poſitos conſolaretur. Condoluit enim eis tanquam piiſſimus. *Et cum uidiſſet quendam Hebræum iniuriā patientem*, ab Aegyptio, *Fecit ultionem ei qui iniuriam ſuſtinebat, percuſſo Aegyptio*, id eſt, iniuriam Hebræi vltus eſt, interficiēdo iniuriantem Aegyptium. In quo facto aliqui dicunt eum peccaſſe. Alij vero affirmant quod non, quia iam deo reuelāte cognouit quod liberaturus eſſet filios Iſraël de Aegypto, ſicq; cognouit ſe cōſtitutum à deo defenſorem populi Iſraël, ſecundū quod ſubditur. *Exiſtimabat autem intelligere fratres*, puta Hebræos, *Quod deus per manum*, id eſt, miniſterium & virtutem, *ipſius daret ſalutem*, id eſt, liberationem de mani- C

D bus Aegyptiorum præſtiturus eſſet, *Illis,* ſcilicet Hebręis, *At illi non intellexerunt,* id eſt, non conſiderauerunt hoc. *Sequenti uero die,* vel immediate poſt diem quo occidit Aegyptium, *Apparuit illis litigantibus,* id eſt, duobus Hebræis inter ſe rixantibus, *Et reconciliabat eos,* id eſt, pacificare conatus eſt eos, *In pace, dicens: Viri fratres eſtis,* quia de eodem ſemine Abrahæ, Iſaac, & Iacob, *Vt quid nocetis alterutrum?* Quaſi dicat: Cum fratres ſitis, vnus alteri benefacere obligatur. Iniuſtum eſt ergo quòd vnus alium lædit. Hoc & Chriſtianis quibuſlibet præſertim religioſis, & clericis inter ſe contendentibus eſt dicendum, *Qui autem iniuriam faciebat proximo ſuo,* Hebræo, *Repulit eum dicens: Quis te cōſtituit principē aut iudicem ſuper nos?* Tanquā dicat. Cur quod
Exod. 2.
E ad te non ſpectat præſumis, atque indebitam tibi authoritatem vſurpas? Ecce quàm peruerſus fuit hic homo, qui charitatiuam increpationem tam grauiter tulit, & piè arguentem redarguit impiè: ſimilis vtique Sodomitis, qui Loth eos leniter increpanti locuti ſunt: Ingreſſus es vt aduena, nunquid vt iudices? *Nunquid interficere tu me uis quemadmodum heri interfeciſti Aegyptium?* Huic prauiſſimo homini aſſimilantur qui ſecreta alicuius propalant ex paſſione, cum admonentur, reprehenduntur, ſeu iuſtè puniuntur ab eo. *Fugit autem Moſes in uerbo iſto,* id eſt, audito hoc verbo & cognito quòd Pharao id percepiſſet, qui & voluit occidere Moſen fugit, *Et factus aduena in terra Madian,* habitans ibi cum Ietro ſacerdote Madian, vbi generauit duos filios, ſcilicet Gerſan & E-
F liezer de Sephora filia Ietro. Et expletis annis 40. à tempore fugæ præfatæ, *Apparuit illi in deſerto montis Sinai,* quia in illa ſolitudine ſitus eſt mons Sinai. Cum enim minaſſet Moſes gregem quem pauit ac interiora deſerti, & veniſſet ad montem dei Oreb (videlicet Sinai: Nam pes montis dicitur Oreb, ſummitas vero Sinai, & interdum vnum pro alio ponitur) apparuit ei, *Angelus,* tamē in perſona dei, & eius perſona loquēs ad Moſen. Idcirco in Exo. ſcribitur, qđ dominus ei apparuit, *In igne flāmæ rubi,* quia de medio ignis quo rubus videbatur opertus, angelus Moſi loquebatur. Ideo quoq; igne apparuit, quia (vt diuinus Diony. edocet) ignis maximā habet cōuenientiā cū ſpiritalibus rebus: vnde ſuo ſplēdore ac ſimplicitate, angelicę naturę puritatē & ſapiētiā ſignat. Et ruſ-

ſus ob

ſus ob id in igne ſplendente non nocente nec comburente rubum, apparuit, ad inſinuandum quòd filij Iſraël in igne tribulationis, quem in Aegypto patiebantur, purgarentur non conſummarentur *Moſes autem uidens* rubum igne opertum *Admiratus eſt uiſum*, id eſt, rem viſam, cur ſcilicet, rubus igne non læderetur, qui faciliter inflammatur *Et accedente illo ut conſideraret, facta eſt ad eum uox domini* per angelum loquentis, *Dicens: Ego ſum deus patrum tuorum, deus Abraham, deus Iſaac, & deus Iacob. Tremefactus autem Moſes* ex allocutione inſolita, tubali, angelica, & ex præſentia maieſtatis diuinæ. Tales enim viſiones & allocutiones maximam pariunt alterationem in mente & corpore *Non audebat conſiderare*, id eſt, rubum ſeu ignem illum aſpicere, tanquam ſtupidus factus. Nam & tales alterationes primò impediunt vſum rationis, donec gratia confortetur, quemadmodum patet in Daniele, propter quod Ezechieli dominus ait: Sta ſupra pedes tuos & loquar tecum *Dixit autem illi deus: Solue* id eſt, exue & depone *Calciamenta pedum tuorum* cuius ratio ſubditur, *Locus enim in quo ſtas ſanctus eſt* id eſt, ſanctificatus, ſeu ad aliquid ſanctum deputatus propter præſentiam dei ſeu angeli. & quia in loco iſto aliqua ſanctiſſima opera erant paulopoſt diuinitus peragenda, quando ſcilicet in monte Sina data eſt lex. Et vſque in præſens eſt ibi locus cultus diuini & religioſorum cœnobium. Fuit autem vt dicitur antiquis, & præſertim Hebræis conſuetudo non ingredi loca ſancta, niſi pedibus nudis, quod nuncuſque Saraceni obſeruare dicuntur. Inſuper dominus ait *Videns uidi* oculo miſericordiæ *Afflictionem populi mei qui eſt in Aegypto*, qui fuit populus dei non ſolum per creationem vt cæteri, ſed & per electionem. Iſta verò geminatio in loquendo qua dicitur, Videns vidi, conſueta & frequens eſt in ſcripturis veteris teſtamenti *Et gemitum eorum audiui* id eſt, cognoui *Et deſcendi liberare eos* angelus autem hæc proferens vere localiterque deſcendit. Deo autem cum incircunſcriptibilis inuariabiliſque conſiſtat, non competit localiter deſcendere, nec moueri ſecundum ſe, ſed ratione ſui effectus. hæc atque ſimilia ei attribuuntur. Nam quamuis vbique ſit, ibi tamen ſpecialiter eſſe dicitur, vbi ſpecialiter operatur *Et nunc ueni* mentali acceſſu, per obedientiam te mihi

A

B

Daniel. 9.
Ezech. 2.
Exod. 3.

C

 ſubdendo

D ſubdendo *Mittam te in Aegyptum* ad educendum inde filios
Exod.2. Iſraël. Hæc in Exodo plenius enarrantur *Hunc Moſen quem negauerunt dicentes, quis te conſtituit principem aut iudicem ſuper nos?* Suprà iam dixit quod vnus eum negauit:nunc verò pluraliter ait,quem negauerunt. aut ergo nunc ponitur ſingularis numerus pro plurali, ſicut frequenter fit in ſcripturis, aut vnus ille complices habuit & fautores,qui idem cũ ipſo verbis ſignis ſeu factis dixerunt *Hunc deus principem* Iſraëliticæ plebis *Et redemptorem* eorum de ſeruitute Aegypti *Miſit cum manu* id eſt, poteſtate & cooperatione *Angeli qui apparuit illi in rubo* itaque angelus ille in omnibus affuit Moſi, & fortè fuit Michael, qui princeps extitit ſynagogæ, vel alius angelus eius repræſentans perſonam *Hic* Moſes
E *Eduxit illos* videlicet filios Iſraël de Aegypto. *Faciens ſigna & prodigia in terra Aegypti,in mari rubro & in deſerto annis quadraginta* quæ in libris Exodi, Leuitico, & Numerorum copioſè conſcripta ſunt. *Hic eſt Moſes qui dixit filiis Iſraël,*
Exod.11. *Prophetam uobis ſuſcitabit de fratribus ueſtris, tanquam me, ipſum audietis* Hanc authoritatem ſupra cap.3. ſanctus Petrus induxit,eſtque ibidem expoſita *Hic* Moſes *Eſt qui fuit in ec-*
Exod. 14. *cleſia* id eſt,collectione populi Iſraël deum colentis. Quan-
15,16. uis autem communiter eccleſia à ſynagoga diſtinguatur, ita
Leuit.19. vt Chriſtianorum collectio nuncupetur eccleſia, viciſſim ta-
20. men etiam Iudæorum congregatio appellatur eccleſia, vt
Nume.11. tertio Regum: Benedixit Salomon omni Eccleſiæ Iſraël
16,21. *In ſolitudine* quam perambulauerunt filij Iſraël quadra-
F ginta annis *Cum angelo qui loquebatur ei in monte Sinai* tam
Exod.24. ante eductionem Iſraël ex Aegypto,quàm poſtea in legiſlatione *Et cum patribus noſtris,qui accepit uerba uitæ* id eſt,ſacrã ſcripturam *Dare nobis* vel verba vitæ ſunt legis præcepta. Per obſeruationem autem verborum ſcripturæ ac præceptorum, vita gratiæ continuatur & vita gloriæ obtinetur: iuxta
Deute.8. illud Deuterono. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni
Matth. 4. verbo quod egreditur de ore dei. *Cui noluerunt obedire patres noſtri* pro maiori parte eorum ac temporis, nam pene omnes & frequenter rebelles fuerunt *Sed repulerunt eum*
Nume.14 verba eius ſpernendo *Et auerſi ſunt cordibus ſuis* à deo & Moſe *Redeuntes* mente *In Aegyptum* iuxta illud in Numeris, Conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in Aegyptum

ptum *Dicentes ad Aaron, Fac nobis deos qui præcedant nos.* A
Putabant nanque in idolis eſſe aliquid vitale ac intellectua- *Exod.32.*
le, & tamen quàm ſtultum fuit hoc verbum. Si enim Aa-
ron eis non ſuffecit pro duce, quomodo ipſe potuit facere
deos ſe ad ducendum efficaciores? Nunquid ſua cauſa eſt
effectus præſtantior? *Moſi enim huic qui eduxit nos de terra*
Aegypti, neſcimus quid factum eſt ei id eſt, quid ſibi conti- *Ibidem.*
gerit. Hoc dicebant quando Moſes inſolitam moram fecit
in ſummitate montis Sinai cum angelo, quando quadragin-
ta diebus ieiunauit & legem ſuſcepit *Et uitulum fecerunt in*
illis diebus Nam ad importunam eorum inſtantiam & qua-
ſi coactionem, Aaron proiecit aurum in ignem, & opere fu-
ſorio egreſſa eſt vituli ſimilitudo *Et obtulerunt hoſtiam ſimu-*
lacro ſicut in Exod. habetur, Surgentes mane obtulerunt B
holocauſta & victimas pacificas *Et lætabantur in operibus*
manuum ſuarum, id eſt, in idololatriis vel ſacrilegiis & præ-
fato ſimulacro dicentes. Iſti ſunt dij tui Iſraël, qui te edu-
xerunt de terra Aegypti. vnde præallegato fertur capite: 4.Reg.
Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt lude- 20,21.
re *Conuertit autem deus* id eſt, in malum verti permiſit: 2.Para.33.
quemadmodum fertur in pſalmo: Conuertit cor eorum vt
odirent populum eius *Et tradidit eos* permiſſiuè *Serui-*
re militiæ cœli videlicet ſtellis & duodecim ſignis atque
planetis, quod quarto Regum potiſſimè ſub rege Manaſſe
feciſſe legũtur *Sicut ſcriptum eſt* de Iudæorum idololatria

In libro prophetarum ſcilicet Amos quinto, cuius liber per- C
tinet ad totalem librum duodecim prophetarum, de quo
Stephanus loquitur *Nunquid uictimas & hoſtias obtuliſtis mi-*
hi in deſerto quadraginta annis domus Iſrael? Circa hoc di-
cũt Hierony. Beda & gloſſa ſuper Amos, quod ex eo tempore
quo filij Iſraël adorauerunt vitulũ aureum, vltrà nõ obtule-
runt hoſtias deo ſed idolis. Et quæ deo obtuliſſe leguntur,
non voluntate ſed metu pœnarum ei obtulerunt, idcirco deus
voluntatem magis quàm opus aſpiciens, non reputat illa ſi-
bi oblata. Alij dicunt, quòd imo vtique poſt id tempus ali-
qua deo deuotè ſacrificia obtulerunt, videlicet in dedicatiõ-
ne tabernaculi, & conſecratione Aaron filiorumque eius:
pauca tamen deo ſacrificia (vt iſti aſſerunt) obtulerunt, quia
ſuper ſacrificiis offerendis deus per Moſen diſpenſauit cum
eis,

D eis,ſicut & de circuncifionis dilatione, propter incertum motum nobis. Et quia quod modicum eſt pro nihilo computatur, nunc dicuntur non obtuliſſe deo victimas infra tempus, quo in deſerto fuerunt. De his opinionibus plenius dixi ſuper Amos *Et ſuſcepiſtis tabernaculum Moloch* .i.fanum idoli nomine Moloch amplexati eſtis affectu,& illud idolum coluiſtis, quod poſt ingreſſum terræ Chanaan feciſſe leguntur *Et ſydus dei ueſtri Rempham* id eſt, ſtellam matutinam puta luciferum coluiſtis pro deo, ita quod ſydus nomine Rempham fuit à vobis deus reputatus. Sicque ſydus dei veſtri ſumitur hic intranſitiuè, vt idem deſignet; ſydus dei veſtri,& ſydus quod eſt deus veſter. Hanc autem ſtellam multi
E idololatrarum ob eius venuſtatem adorant, ſecundum Hie-
3.Reg.12. ron. *Figuras quas feciſtis adorare eas* id eſt, deorum iſtorum veſtrorum imagines ſuſcepiſtis,quas vobis intentione adorandi eas feciſtis *Et transferam uos* per captiuitatem in vltionem tanti facinoris *Trans Babylonem* quod fuit dum decem tribus ductæ ſunt in terras Aſſyriorum, & duæ in terram Chaldæorum. quia verò ad illas terras ducti ſunt, per
Exod.31. ſeu circa Damaſcum & Syriam,cuius metropolis eſt Damaſcus:ideo, Amos quinto, ſcribitur: Tranſmigrare vos faciam trans Damaſcum. Itaque Stephanus quo ad hec ſenſum magis quàm verba allegat. Itaque in his verbis loquitur Stephanus, partim de idololatria in deſerto commiſſa, & partim de ea quæ facta eſt in terra promiſſionis. Conſequenter S. Stephanus templum volens laudare, à tabernaculo Moſi ſumit exordium *Tabernaculum teſtimonii* quod Moſes per manus
F Beſeleel & Ooliab fecit,in quo veritatis teſtimonia & diuina ſuſcepit oracula,in quo fuit arca teſtamenti; & ante cuius fores cauſæ ſub teſtibus determinabantur,propter quod meritò dictum eſt tabernaculum teſtimonij *Fuit cum patribus noſtris in deſerto* Nam illud ſecum tulerunt poſtquam completum fuit & dedicatum,ſicut diſpoſuit illis deus, iubens vt inter eos maneret, *Loquens ad Moſen ut faceret illud* id eſt, fieri iuberet *Secundum formam quam uiderat* in monte Sinai iuxta id Exod. Inſpice & fac ſecundum exemplar quod ibi in monte monſtratum eſt *Quod induxerunt ſuſcipientes patres noſtri*. id eſt, tabernaculum iſtud ſecum ſumentes *Cum Ieſu* videlicet Ioſue, qui dictus eſt Oſee, Ioſue, &

Ieſus,

Ieſus, *In poſſeſſionem gentium* id eſt, in terram Chananæorum *Quas expulit deus* per occiſionem & fugam, *A facie patrum noſtrorum*, tempore Ioſue, *Vſque in diebus Dauid* manſit & fuit tabernaculum iſtud in terra pręfata. Dauid verò tranſtulit arcam in ciuitatem Hieruſalē. Ad tempus tamen fuit arca in terra Philiſtiim, ſed hoc breue fuit *Qui inuenit gratiam ante deum* quia deo acceptus fuit beatiſſimus Dauid *Et petiit ut inueniret tabernaculum deo Iacob* id eſt, deo Iſraël templum conſtituere poſſet, in quo arca dei poneretur, vt patet, 2. Reg. Vnde quod ait inueniret, intelligi poteſt inueniri faceret, vel licentiam ædificandi inueniret *Salomon autē ædificauit illi domum* id eſt, templum, à cuius ædificatione fuit Dauid à deo prohibitus, quoniam multum effuderat ſanguinem. *Sed non excelſus in manu factis habitat* id eſt, deus ſublimis in ædificiis manu factis aut corporalibus non habitat: per aliquam circunſcriptionem ſeu continentiam corporalem, cum ſit ſpiritus ſimpliciſſimus, & immenſus: habitat tamen ibi per miſericordiæ ſuæ operationem, & ſuæ potentiæ oſtenſionem. In eccleſiis verò materialibus Chriſtus quātum ad naturā aſſumptam veraciter cōtinetur, *Sicut per prophetā dicit* ſcilicet Eſaīam, *Cœlū mihi ſedes eſt, terra autē ſcabellum pedū meorum*, id eſt, adeo magnus ſum, imo immēſus, vt hac metaphorica locutione id manifeſtē, me nullo loco concludi *Quā domū ædificabitis mihi* .i. nullā dignam habitationē corporalē meæ maieſtatis contentatiuā per circunſcriptionē, mihi parare valetis *Aut quis locus requietionis meæ eſt?* id eſt, in nulla re extra me contineor, quieſco, & circunſcribor. Etſi in aliis quieſcere dicitur deus, hoc eſt, per effectum, ipſe verò in ſeipſo quieſcit, quia ipſe ſibi eſt finis: nulliuſque eget, & in ſeipſo plenè beatus eſt. Hoc & Salomon templo ſuo conſtructo profeſſus eſt, dicens, Si cœlū (inquit) & cœli cœlorū te capere nequeunt, quanto magis domus hæc quam ædificaui? *Nōne manus* id eſt, omnipotentia *Mea fecit hæc omnia?* Ideo omnibus extat ſublimior, nec indiget loco, ſicut nec ante omnium creationem. Et nunc eſt vbi & tunc, quemadmodum tunc vbi & nunc, nec in ſe aliquo modo eſt variata, ſed prædicationum diuerſitas eſt ex parte effectuum. Conſequenter zelo æquitatis inuehitur contra iniquos, & legem fuiſſe diuinitus datam fatetur. *Dura ceruice* id eſt, mente indurata, ſicut

& Moſes

A 2.Reg.6. 1.Reg.4. 2.Reg.7. 3.Reg.5,6.7. B Ioan.4. 2.Para.6. Eſa.66. C 2.Para.6.

Deut. 9. D & Moſes in Deut. ait: Duriſſimæ ceruicis es populus. Et rurſus: Ego ſcio contẽtionem tuam, & ceruicem tuam duriſſimã.
Deut. 31.
Et incircuncisi corde à uitiis, ita quòd vitiis pleni eſtis. *Et auribus*, à verbis perfidię. Propter quod Hieremias inquit: Omnes gentes habent præputium, omnis autem domus Iſrael incircuncisi ſunt corde: Itemq; Hieremias: Circũcidamini, & auferte præputia cordium veſtrorum. *Vos ſemper reſtitiſtis ſpiritui ſancto*, eius inſtinctum non proſequendo, & verbis ſanctorum ab ipſo vnctorum contradicendo. *Sicut & patres ueſtri*, quorum nõ ſolum carnis propagatione, ſed & prauitatis imitatione filij eſtis. *Quem prophetarum nõ ſunt perſecuti patres ueſtri?* quaſi dicat, omnes, vel penè omnes ſunt perſecuti. *Et occiderunt eos qui prænunciauerunt de aduẽtu iuſti*, videlicet Chriſti, qui per excellentiam iuſtus vocatur, quippe in quo nulla vnquam iniuſtitia fuit: quia peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Eſſentialiter quoque iuſtus fonsq; iuſtitiæ, ſecundum diuinam extat naturam. Omne autem peccatum iniuſtitia quædam eſt, ſecundum quòd iniuſtitia opponitur iuſtitiæ, quæ eſt virtus communis, & omnis virtus. Non tamen vniuerſos prophetas interfecerunt, ſed quoſdam, vt Eſaiam, Ezechielem, Hieremiam, Amos, Zachariam filium Barachiæ ſeu Ioiadæ. *Cuius uos nunc proditores & homicidæ fuiſtis*, quia cum traditore eius fraudulenter de eius morte turpiſſima tractaſtis, & per manus militum feciſtis crucifigi eũdem. O quanta fuit huius ſancti viri conſtantia, quanta fidei fortitudo, quantus ardor amoris, quanta promptitudo ad moriendum pro Chriſto, quantus zelus iuſtitiæ, quanta ſecuritas atque tranquillitas mẽtis. Sed in his omnibus glorificetur artifex ſummus paracletus ſpiritus ſanctꝰ. *Qui accepiſtis*, per Moſen, *Legem datam*, in Sinai. *In diſpoſitione angelorum*, id eſt, per eorum obſequium deo principaliter conferente. *Et nõ cuſtodiſtis*, eã. Ex hoc elicitur quòd in datione legis plures angeli viſi & obſeruati ſunt, quanuis de vno tanquam de principali faciat Moſes mentionem. Vnde ad Galatas ait Apoſto. Lex ordinata eſt per angelos in manu mediatoris. *Audientes autem hæc*, verba iuſtæ increpationis, & rationabilis excuſationis, victorioſæq; informationis. *Diſſecabantur cordibus ſuis*, id eſt, variis modis ſecabantur, & intra ſe quaſi diuidebantur, ac rumpebãtur, quemadmodum mala olla in igne poſita crepat &

Marginalia: Hiere. 9. — Hiere. 4. — 1. Pet. 2. E — 2. Par. 24. — Ioan. 19. — F — Exod. 34. — Exod. 31. — Galat. 3.

pat & exilit,quia ſuperbi,impatientes, & incorrigibiles erãt. A
Quorum peruerſitatem atque inſaniam multi ſequuntur, qui Prou.28.
dura ceruice arguentem corripiunt,& quò rationabilius con
uincuntur,eò plus iraſcuntur & indignantur. *Et ſtridebant dẽ
tibus in eum,* ita quòd inſtar rabidi canis mentis furorem fo-
rinſecus oſtendebant. *Cum autem eſſet Stephanus plenus ſpiritu
ſancto,* in cuius donis & ſancto feruore in toto iſto conflictu
mirabiliter creuit, & gratiæ plenitudo in martyrio (quod eſt
actus charitatis)ſpecialiter augmentatur. *Intendẽs in cœlum,*
oculis mentis & corporis tãquam ad deſideratiſſimam patriã
quam fuit mox ingreſſurus. *Vidit gloriam dei,* ita quòd bea-
titudinem & mercedem ſibi paratã deus ſibi oſtendit prægu-
ſtareq; fecit. *Et Ieſum ſtantem à dextris uirtutis dei.* Verba iſta
penſando, videor mihi audire tonitruum. Quis enim huius B
beatiſſimi martyris excellentiam dignè miretur? quis huius
viſionis magnificè exprimat qualitatẽ? quis demum in hac re
diuinæ maieſtatis pietatem ſatis collaudet? Itaque vidit glo-
riam dei,id eſt,deum glorioſum, ſeu felicitatem, maieſtatem
& excellentiam eius.Sed quomodo vidit?Per fidẽ?an per ſpe-
ciem?Et dicunt nonnulli ꝙ pro morula illa vidit deũ per ſpe- Exod.33.
ciem ſeu diuinam eſſentiam clarè,ſicut beati in patria. Quẽ- 2.Cor. 12.
admodum datum eſt Moſi & Paulo videre deum per ſpeciem
in hac vita,ſecundum Auguſt. Verum contra hoc alij ſatis ap-
parenter obiiciunt,quòd deus ait ad Moſen:Non videbit me Exod.33.
homo & viuet. Circa quod dicũt doctores communiter,quòd
nullus in vita præſenti viuens vita humana, vtpote ſenſibus
vtens corporeis,poſſit videre deum per ſpeciem,ſed ab omniũ C
organicarum virium operatione & vſu ſuſpenditur. Stepha-
nus autem hæc videns ſenſibus actualiter vtebatur loquẽs Iu-
dæis. Hinc alij dicunt,quòd gloriam dei vidit viſione imagi-
naria,quemadmodum Eſaias,Ezechiel, & Micheas, Ioannes Eſa.6.
quoque in Apocalypſi,& Daniel. In quorum omnium imagi- Ezech.1.
naria virtute fuit per angelum effigies quædam formata, di- Mich.4.
uinæ maieſtatis repræſentatiua. Cæteri dicunt,quòd effigies Apo.7.15.
huiuſcemodi corporalibus oculis ſancti Stephani fuit obie- Daniel. 7
cta,ſicut Ioannes Baptiſta vidit ſpiritum ſanctum in forma co
lumbę. Diuina autem virtute potuit tale quid extra formari,
& in cœlo conſiſtẽs viſum Stephani immutare. Sed quòniam Ioan.1.
iuxta ſancti & diuini Dionyſij documenta, viſio dei anago- Diony.
gica

D gica extat ſublimior quàm ſymbolica: imaginaria autem viſio ad ſymbolicam pertinet: potius reor quod viſio Stephani fuit anagogica, pura, & intellectualis ſine admixtione phantaſmatum, quomodo etiam ſanctus Dauid diuinas habuit viſiones, ſecundum doctores. Viſio quoque Stephani medio modo ſe habuit, inter viſionem viæ per fidem, & patriæ per ſpeciem, eratque per ſplendidiſſimam quandam irradiationem increatæ æternæ lucis in ſuperiori parte animæ eius, imò in apice intellectus: ſicut in contemplatione myſticæ Theologiæ ſeu vnitiuæ ſapientiæ fieri ſolet. Inſuper qualiter Ieſum in forma humana vidit? Dicunt quidam, quòd viſus Stephani diuina potentia ſic fuit cōfortatus, quòd ſua acie cœlos penetrans vidit Ieſum in cœlo empyreo. Sed cum viſio fiat in-
E tus ſuſcipiendo magis quàm extra mittendo, alij aſtruunt, quod corpus Chriſti viſū Stephani immutauit. In poteſtate etenim Chriſti eſt vt corpus ſuum faciat videri à longe ſicut de prope. Imò cum corpus glorificatum plenè ſubiectum ſit animæ ſuæ, in poteſtate animæ glorioſæ eſt, vt ad libitū eius corpus ſuum aliorum viſum immutet, vel nō immutet. Viſus eſt autē Ieſus ſtare à dextris virtutis dei, qui eſt ſua virtus ac fortitudo, ſeu omnipotentia. Et quia ſedere eſt regnantis ac imperātis, ſtare autem pugnantis & adiuuantis, Marcus euangeliſta ſcribit Chriſtum à dextris dei ſedentem, & Stephanus vidit hunc ſtantem. Nam Ieſus pro milite ſuo pugnauit, eumque adiuuit. Et ait: *Ecce uideo cœlos apertos*, Hoc intelligendum
Mat.3. eſt eo modo quo in Chriſti baptiſmo cœli leguntur aperti, nō
Luc.3. vtique quòd incorruptibilia illa corpora ſint fracta ſiue di-
F uiſa, ſed quoniam intuentis oculum ab aſpectu habitantis in cœlo non impediebant, & forſitan ſancto Stephano aperti apparuerūt, ob lucis cuiuſdam corporeæ emicationem deſuper à corpore Chriſti radiantem, ſicut in magnis coruſcationibus cœli aperiri videntur. *Et filium hominis ſtantem à dextris uirtutis dei*, in quo omnium martyrum animata & roborata ſunt corda, omniumque fidelium fortificata eſt fides non parum. *Exclamantes autem uoce magna, continuerunt aures ſuas*, ne verba ſua æſtimatione blaſphema audirent, zelum dei ſe habere ſimulantes, eiusque iniuriam quaſi perpeti non valentes: ſed ipſi tanquam filij falſitatis obſtruxerunt eas veritati tam ſublimi ac ſanctæ. *Et impetum fecerūt unanimiter in eum*, id eſt,

id eſt, pari malitia. Non enim ex charitate, ſed ex infidelitate A
vnanimitas illa proceſſit. *Et eiicientes eum extra ciuitatem lapidabant*, in quo ſe legem ſeruare putabant, ſecundum quam blaſphemi lapidandi erant extra caſtra. *Et teſtes depoſuerūt veſtimenta ſua ſecus pedes adoleſcentis qui uocabatur Saulus*, Iſti fuerunt teſtes mendoſi, qui Stephanū de blaſphemia accuſauerunt, & primi contra eum lapides iactauerunt. Nam per Moſen dominus iuſſit, vt manus teſtium prima eſſet ſuper eū qui fuerat lapidandus. Denique veſtes ſuas exuerunt ne tactu illius inquinarentur, & item, vt expeditiores eſſent ad fortiter proiiciendum, atque celeriter occidendum. Adoleſcens Deut.17.
vero hic, poſtea dictus eſt Paulus, qui aliorum veſtes cuſto- Act.13.
diens quaſi omnium manibus lapidabat. *Et lapidabant Ste-* Luc.23.
phanum inuocantem & dicentem: Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meū. B
Sic & Chriſtus dicebat: Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum. *Poſitis autem*, id eſt, flexis, *Genibus clamauit uoce magna*, quia ex magno & intimo charitatis affectu, & ex compaſſione errantium dixit, *Domine, ne ſtatuas* id eſt, ignoſce *illis hoc peccatum*. Ecce pro ſe ſtans, pro interfectoribus ſuis, & interfectoribus tam crudelibus genua flectens orauit. In quo mira ipſius patientia & perfecta charitas declaratur; & quòd ſuperiora verba, non ex aliqua inordinata auerſione, ſed ex zelo iuſtitiæ atque amoris magnitudine protulit. Secutus eſt autem Stephanus documenta & opera Chriſti tā ſublimiter quàm conformiter implens quod docuit Chriſtus: Orate pro perſequentibus & calūniantibus vobis: & ſequens Matt.25.
quod egit in cruce: Pater, inquiens, ignoſce illis. Sed nunquid Lucæ.23.
ſanctiſſima oratio Stephani poterat eſſe infructuoſa? Nequaq̄. C
Imò eius virtute Paulus creditur illuſtratus. *Et cū hoc dixiſſet obdormiuit in domino.* Nā de corporis occiſione, perrexit ad quietem dulciſſimam patriæ, & feliciter prorſus obdormiuit in domino, qui eum in ſua immenſæ claritatis aſſumpſit, demerſit, abſorbuitque abyſſum. *Saulus autem erat conſentiens neci illius.* tanquam perſecutor eccleſiæ: idcirco particeps culpæ, ſecundum quòd ipſe poſtea docuit, quia Rom.1.
morte digni ſunt, non ſolū qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.

Explanatio

D Explanatio Cap. VIII. *Facta eſt autem perſe-quutio magna in eccleſia.* ARTIC. VIII.

FACTA *eſt autem in illa die,* qua lapidatus eſt Stephanus, *Perſecutio magna in eccleſia quæ erat Hieroſolymis.* Stephano nãq; qui poſt apoſtolos fuit vnus de primis in fratribus tãquã blaſphemo extincto, ſuccenſus eſt furor perfidorum Iudæorum contra conuerſos ex Iudaiſmo, cœperuntq́; perſequi eos atrociter. *Et omnes diſcipuli,* vel penè omnes ſeu notabiliores & famoſiores, *Diſperſi ſunt,* egrediẽdo Hieruſalem. *Per regiones Iudææ,* ſcilicet duarum tribuum. *Et Samariæ,* id eſt, de-
E cem tribuum. *Præter Apoſtolos,* qui tãquam dominici gregis arietes fuerunt conſtantiores, imò in hoc Chriſti doctrinam ſunt imitati, dicentis: Cum perſecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Denique diſperſio iſta occaſio fuit ſalu-
Matt.10. tis multorum, dilatationisq; fidei inter eos ad quos peruenerunt diſperſi: propter quod, vt Beda fatetur: Dei nutu id gerebatur: vt tribulationis occaſio fieret Euangelij ſeminarium. Conſtat quoque ꝙ ab exordio primitiuæ Eccleſiæ fides perſecutionibus non eſt minorata, ſed aucta, deo fidei veritatem tuente, monſtrante & glorificante, aliàs millies fuiſſet extincta. *Curauerunt,* id eſt, cum diligentia & cura ſepelierunt.

Autem Stephanum uiri timorati, qui fuerunt ex Iudaiſmo conuerſi, filialem habentes timorem ad deum, & coram eo ſolici-
F tè & cum metu & reuerentia ambulantes, quos imitari debemus. inter quos Gamaliel fertur fuiſſe. Vnde pateſcit quòd nõ penitus omnes Chriſtiani à Hieruſalem tunc fugerunt præ-
Hebr.12. ter Apoſtolos. *Et fecerunt planctum magnum ſuper eum,* non propter damnum occiſi (imò triumphó & glorificationi eius congratulari noſcuntur) ſed ex deſiderio martyrizati, tã dulcis & optimi fratris deſiderantes habere præſentiam, maxime quando primitiua eccleſia adhuc erat tam parua. Fuit quoq; conſuetudo Iudæis, defunctos ſuos, præſertim ſpectabiles, vehementer deplangere. Circa hunc locũ Scholaſtica habet hiſtoria. Tunc apoſtoli videntes, quód ad gentes eſſent poſtmodum tranſituri, ordinauerunt Iacobum Alphæi filium epiſcopum Hieroſolymorum, & impoſuerunt ei manus Petrus, Iacobus & Ioannes. Ideo non à paucioribus quàm à tribus epi-

ſcopis,

ſcopis, epiſcopus hodie conſecratur. *Saulus autem deuaſtabat* A
eccleſiam, id eſt, Chriſtianos perſequebatur. *Per domos*, eorum, *Intrans,* ad quærendum eos. *Viros ac mulieres,* fideles.
Trahens, tradebat in cuſtodiam, id eſt, in carcerem. In quo crudelitas eius oſtenditur, quòd nec ætati pepercit, nec ſexui. Verum ignorans in incredulitate fecit, paternarum Galat.1.
ſuarum traditionum abundantius æmulator exiſtens. *Igitur qui diſperſi erant pertranſibant,* per loca Iudææ atque Samariæ. *Euangelizantes*, id eſt, prædicantes. *Verbum dei*. Conſequenter ſanctus Lucas deſcribit ſecundi diaconi inter ſeptem prædicationem & opera. *Philippus autem,* qui ſupra legitur ſtatim poſt Stephanum in diaconatum electus. *Deſcendens in ciuitatē Samariæ*, Samaria nunc accipitur non pro Act.7.
tota regione decem tribuum,ſed pro ciuitate eius metropoli. B
Prædicabat illis Chriſtum: intendebant autem turbæ, habitantes Samariam. *His quæ à Philippo dicebantur,unanimiter audientes, & uidentes ſigna quæ faciebat.* Ex hoc loco,& item ex his quę apud Ioannem leguntur,monſtratur ꝙ Samaritani hi prompti fuerunt ad ſuſcipiendam euangelicæ legis doctrinam. Nam ibi habetur quemadmodum rogauerunt Chriſtum, vt apud eos maneret, & quòd multi eorũ crediderunt in ipſum, dicentes:quia hic eſt vere Saluator mundi. *Multi enim eorum* Ioan.4.
qui habebant ſpiritus immundos, puta obſeſſi, *Clamãtes uoce magna exibant ab obſeſſis,* diaboli inuitè Chriſti poteſtate compulſi. *Multi autem paralytici & claudi curati ſunt,* à Philippo.
Factum eſt ergo gaudium magnum in illa ciuitate, quia de ſua illuminatione,conuerſione,infirmorum curatione, cæteriſque C
dei beneficiis magnificè ſunt gauiſi. *Vir autem quidam nomine Simon, qui antè fuerat in ciuitate,* Samariæ. *Seducens gentem Samariæ dicens ſe eſſe aliquem magnum,* ſcilicet aut vatem, ſeu filium dei,vel Chriſtum. *Cui auſcultabant omnes à minimo,* ratione vtente. *Vſque ad maximum, dicentes: Hic eſt uirtus dei, quæ dicitur magna,* Nam propter mira quæ arte magica fecit, putabant quòd eſſet filius dei,& virtus eius, quemadmodum de Chriſto ait Apoſt. Prædicamus Chriſtum dei virtutem & 1.Cor.1.
dei ſapientiã:imò vt ſcribit Hieron. Simon hic in tantã proru pit ſuperbiam,vt diceret: Ego ſum ſermo dei, ego virtus dei, Hierony.
ego omnipotens. *Attendebant autē eum propter quòd multo tēpore magicis ſuis dementaſſet,* id eſt, mentis recto iudicio priuaſ-

D ſet. Eos, vt falſa pro veris ſuſciperēt. *Cum autem credidiſſent Philippo,* qui ante crediderant Simoni. *Et in nomine Ieſu Chriſti baptizarentur uiri ac mulieres, tunc Simō & ipſe credidit.* Aliqui dicunt quòd ad tempus verè credidit, ſed poſt ad vomitum rediit. In Scholaſtica vero hiſtoria fertur, quòd ficte credidit, & ficte baptiſma ſuſcepit, vt Philippo familiariter adhærendo ab ipſo diſceret artem talia ſigna agendi, qualia fecit Philippus. Vnde Beda hic ait: Vel beati Philippi verbis & virtute deuictus veraciter domino credidit, vel (quod magis credibile eſt) credere ſe quouſque baptiſma ſuſciperet ſimulauit: vt quoniam laudis erat àuidiſſimus, ita vt Chriſtum ſe credi velit (vt narrant hiſtoriæ) artes ab eo quibus miracula faceret diſceret. Quod etiam ſuaſores eius fecerūt, qui autho-E ris ſui malignis artibus inſtituti, eccleſiam qualibet arte ingredi, & baptiſma furari ſoliti erant. *Et cum baptizatus eſſet, adhærebat Philippo,* modo prædicto. Eſt autem conſuetudo ſcripturæ rem geſtam narrare eo modo, quo cum fieret, ab omnibus fieri putabatur, vt ait Hieronymus. *Videns etiam ſigna & uirtutes maximas,* id eſt, præclara valde miracula. *Fieri,* per Philippum, qualia ipſe nunquam facere quiuit. *Stupens admirabatur.* maiora fieri verè, quàm ipſe fecerat ficte.

Hierony.

Cum autem audiſſent apoſtoli qui erant Hieroſolymis, quia recepiſſet Samaria uerbū dei, hoc enim (vt dicitur) Philippus iſte eis inſinuauit, rogans vt quidam eorum venirent Samariā ad imponendum manum baptizatis, quatenus in ſigno viſibili reciperent ſpiritum ſanctum. Nam manus imponere baptizatis, F fuit officium apoſtolorum, ſicut & nūc epiſcoporum, qui ſunt ſucceſſores illorum. Ex quibus conſtat, quòd Philippus iſte non fuit apoſtolus. *Miſerunt ad eos Petrum & Ioānem,* Si alij apoſtoli miſerunt hos duos principales apoſtolos, cur Arrius finxit vnigenitum dei filium, patre eſſe minorem, quia à patre eſt miſſus. *Qui cum ueniſſent, orauerunt pro ipſis ut acciperent ſpiritum ſanctum.* cum ſigno ſenſibili, & cum dono linguarum.

Nondum enim in quenquam illorum uenerat, cum ſigno viſibili, inuiſibiliter tamen venit in eos, quia in baptiſmo receperunt remiſſionem & gratiam iuſtificantem, ſicut nunc baptizati recipiunt. *Sed baptizati tantum erant in nomine domini Ieſu.* Quod ait, tantum refertur ad nomen, baptizati, vt ſit ſenſus, quòd ſic erant baptizati, quòd nōdum cum ſigno ſenſibili

ſpiritum

ſpiritum ſanctũ erant ſortiti, id eſt, cum ſigno ſenſibiliter demonſtrante ſpiritus ſancti infuſionem. Quare autẽ & quo ſenſu in primitiua eccleſia fiebat baptiſmus in nomine Ieſu Chriſti, dictum eſt ſupra. *Tunc imponebant manus ſuper illos, & accipiebant ſpiritum ſanctum.* cum ſigno viſibili, ſicut nunc dictum eſt, & cum plenitudine gratiæ amplioris, ſecundum ꝙ maius aut minus, ad hoc per mentis deuotionem ſe diſpoſuerunt. A Act.2.

Cum uidiſſet autem Simon, quia per impoſitionem manus apoſtolorũ daretur ſpiritusſanctus, cum huiuſmodi ſigno viſibili. *Obtulit eis,* videlicet Petro & Ioanni. *Pecuniã, dicens: Date & mihi hãc poteſtatem, ut cuicũq; impoſuero manus accipiat ſpiritum ſanctũ,* In hoc multipliciter Simon peccauit. Nã & cupiditate lucri voluit hanc poteſtatem mercari, quatenus impie emptam poteſtatem, alij quoque venundaret, & propter lucrum manus imponeret. Item quòd pro temporali ſpiritale bonum emere affectauit. Hinc à Simone iſto Simoniaci nominantur, qui pro temporali ſpiritale emunt & vendunt. Qui venditores, etiam dici poſſunt Giezitæ, à Giezi miniſtro Heliſæi, qui à Naamã Syro ſumpſit pecuniam pro beneficio curationis à lepra. *Petrus autem dixit ad eum,* zelo iuſtitiæ, & vt futuris obuiaret periculis. *Pecunia tua tecum ſit in perditionem,* id eſt, eam nolo, ſed iuſtum eſt te cum ea perire. Porro ſancti viri cum maledictionis ſententiam proferunt, non affectu vltionis, ſed æquitatis id agunt. *Quoniam donum dei,* ſpiritale, quod in baptiſmo confertur. *Exiſtimaſti pecunia poſſideri.* quaſi eſſet tam vile, vt corporalibus cõpararetur. Hinc ait Saluator: Gratis accepiſtis, gratis date. *Non eſt tibi pars, neque ſors,* id eſt, ſaluſ briſeuentus. *In ſermone iſto,* vt ſcilicet ad manuum tuarum impoſitionẽ detur ſpiritus ſanctus. Vel in ſermone iſto, id eſt, in poteſtate hac dandi ſpiritum ſanctum. *Cor enim tuum non eſt rectum coram deo,* ſed peruerſum & cupidum: quod deo reuelante Petrus cognouit, & ex opere Simonis id penſauit. B 4.Reg.5. Matt.10. C

Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua & roga Deum, ſi fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui, quia cogitaſti cum cõſenſu, pecuniam ſic offerre. Quod ait Petrus, ſi forte: non ideo ait, quia peccatum Simonis fuit irremiſſibile, vel quia pœnitere non potuit, ſed ad innuẽdum, ꝙ grauiſſimum fuerit. Vel vt aliqui dicunt, quia in ſpiritu vidit Simonẽ pœnitentiam nõ acturũ. Admonuit tamẽ eũ ad hoc, ſicut ſui officij fuit. *In felle enim*

le enim amaritudinis, id eſt,obliqua atque nequiſſima intẽtione ad gehennalem amaritudinem deducente. *Et obligationẽ peccati,* id eſt,reatu damnationis ſeu prauitate ad inferos obligante. *Video,* id eſt,conſidero te eſſe. ¶ Hinc ſpiritus ſan-
Luc.3. ctus in ſpecie columbæ deſcendit, vt eos qui ſe accipere vo-
Ioan.10. lunt, ſimplices & ſuaues eſſe debere doceret. Nempe qui fel amaritudinis in corde reſeruat,quantũlibet baptizatus ſit,nõ eſt iniquitatis ſuæ vinculis abſolutus: ſed quaſi ad punctũ hora baptizandi purgatus, mox acriore dæmone ſeptempliciter eſt oppreſſus. Fruſtra igitur ſpiritus ſancti gratiam tentat acquirere,qui ſeſe mente coruina non curat exuere. Hinc ſcri-
Eccli.21. ptum eſt:Non eſt ſenſus,vbi abũdat amaritudo. Et ad Hebr.
Hebr.13. Paulus:Ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impe-
E diat,& per illam inquinentur multi. *Reſpondens autem Simon dixit: Precamini uos pro me ad dominum,ut nihil ueniat ſuper me horum quæ dixiſtis,* id eſt,ne peccata hæc mihi ad damnationem imputentur. Interdum impij verba humilitatem prætendentia,mẽte proferunt vitioſa,& pro ſe orari ac ſibi ignoſci precantur non dei amore aut zelo iuſtitiæ,ſed timore pœnarum. Eſt enim qui nequiter ſe humiliat,& interiora eius plena ſunt dolo. Sic Achaz dixit ad Eſa. Non tentabo dominum. Et An-
Eccli.19. tiochus ſe Iudæum futurum ſpopondit. *Et illi quidem,* vide-
Eſa.71. licet,Petrus & Ioannes. *Teſtificati,* id eſt, verbis & miracu-
2.Mac.9. lis verum eſſe teſtati, *Et loquuti uerbum dei redibant Hieroſolymam, & multis ciuitatibus Samaritanorum euangelizabant prædicando in urbibus per quas reuertebantur. Angelus autem domini lo-*
F *quutus eſt ad Philippum,* Diaconum. *Dicẽs,* An apparitio iſta atque loquutio fuerit intus an foris exhibita,certũ non reor. *Surge,& uade contra meridianum,* id eſt, verſus plagam auſtralem. *Ad uiam quæ deſcendit ab Hieruſalem in Gazam: hæc,*
Sophe.2. ſcilicet Gaza de qua loquor, *Eſt deſerta,* id eſt, deſtructa.
Iudith.16. Hoc dicitur ad differentiam alterius Gazæ, quæ fuit alio loco poſt prioris Gazæ deſtructionem ædificata in terra Philiſtiim. *Et ſurgens abiit,* promptè obediens, nec cauſam iuſſionis inquirens. Quo informamur,vt ſubditi ſuperioribus ſine ſuperflua inquiſitione ſtatim obediãt. Imò olim ſancti ſubditi patribus ſuis, etiam in his quæ vel irrationabilia, vel inutilia videbantur,obedierũt celeriter. *Et ecce uir Aethiops eunuchus potens Candacis reginæ Aethiopum,* Meritò homo iſte

vir vo-

vir vocatur, ab animi vigore, & virtute, qui tam ſtudioſus in A
diuinis fuit codicibus, tantúq; religionis diuinæ amorē poſſedit, vt aula regali deaurata relicta, à finibus terrę ad tēplum Hieruſalē properaret. Eunuchus quoq; vocatur, vel quia caſtratus, vel ob probitatem morum & caſtitatem. Quemadmodum ait Saluator: Sunt eunuchi qui ſe caſtrauerunt propter *Matt. 19.*
regnum dei. Fuit autem cuſtos theſaurorum reginæ Aethiopum, &(vt in Scholaſtica fertur hiſtoria)conſuetudo fuit eunuchorū, cuſtodire theſauros potētum. Beda quoq; affirmat, quòd moris fuit huic Aethiopum nationi, à fœminis gubernari, eaſq; Cādaces vocari. Ex his patet intellectus eius quod ſubditur. *Qui erat ſuper omnes gazas eius,* id eſt, theſauros.

Venerat, in curru. *Adorare in Hieruſalem,* Erat enim vnius B
veri dei cultor, & ad Iudaiſmum videtur fuiſſe conuerſus, quia, vt ſubditur, legit Eſaiam prophetam. Vnde perpenditur, quòd & alios libros legis ac prophetarum habuerit. Iudæi autem per mundum diſperſi, quoſdam gētilium hinc inde conuerterunt, qui certis temporibus venerūt ad templum Hieruſalem adorare deum, quemadmodum etiam in Ioanne legitur, quòd quidam gentilium venerunt ad diem feſtum. Et *Ioan. 7.*
ſecundo Machabæorum narratur, quòd templum Hieruſalē *2. Mac. 2.*
fuit per totum orbem venerabile & famoſum. *Et reuertebatur,* de templo ad propria. *Sedens ſuper currum ſuum, legenſq; Eſaiam prophetam. Dixit autem ſpiritus Philippo,* hoc de locutione interna accipit Beda. Poteſtque per ſpiritum hoc loco intelligi angelus, qui paulo ante loquutus fuit Philippo, & itē C
ſpiritus ſanctus, cuius inſtinctu agebatur Philippus. *Accede, & adiunge te ad currum iſtum. Accurrens autem Philippus audiuit eum legentem Eſaiam prophetam, & dixit: Putáſne intelligis quæ legis? Et dixit: Quomodo poſſum, niſi aliquis oſtenderit mihi?* Quæritur qua lingua loquebantur iſti adinuicem. Et de Philippo *Act. 2.*
non dubium eſt, quin donum linguarum acceperit ſicut apoſtoli. Idcirco potuit affari eunuchum in lingua illius. De eunucho autem incertum eſt, an ſciuit linguam Hebræam, & an textus Eſaiæ quē legit fuit verbis Hebraicis ſcriptus an Grçcis. Nam eo tempore tranſlatio ſeptuaginta fuit famoſa. Solent autem officiales regum & reginarū diuerſas diſcere linguas. *Rogauitq; Philippum ut aſcenderet & ſederet ſecum,* Ex apparatu nempe Philippi, conſiderauit, quòd vir eſſet reli-

 gioſus.

D gioſus. *Locus autem ſcripturæ quem legebat, erat: Tāquam ouis ad occiſionem ductus eſt: & ſicut agnus coram tondente eſt ſine uoce, ſic non aperuit os ſuum,* Iſta ad literā de Chriſto in Eſaia ſcripta

Eſa.52. ſunt. Chriſtus enim cum manſuetudine ſumma, mititate, & taciturnitate ad locum iuit ſupplicij, quanuis pauciſſima quædam verba in via ad mulieres protulerit. Ipſe eſt agnus de

Ioan.1. quo dixit præcurſor: Ecce agnus dei qui tollit peccata mun-

Hiere.11. di. Qui per Hieremiam profitetur: Ego quaſi agnus innocēs,

Pſal.34. qui portatur ad victimam. Atque in Pſalmo: Quaſi lugens & contriſtatus ſic humiliabar. *In humilitate iudicium eius ſublatū eſt,* id eſt, Chriſtus ob humilitatem, paupertatē & abiectionem, quam pro nobis accepit, contemptus eſt, & iniuſte iudicatus eſt, ſeu iuſto iudicio ſpoliatus. Allegat autem Lucas ſcri

E pturam hanc ſecundum tranſlationem. 70. Noſtra vero tranſlatio habet ſic: De anguſtia & de iudicio ſublatus eſt, id eſt, de anxietate, pœnaque mortis, & de iudicio, quo ab impiis adiudicatus eſt morti. Vel de iudicio, quo cæteri ſancti detinebā-

Rom.6. tur in limbo, liberatus eſt Chriſtus à morte reſurgens, & victor aſcendens ad patrem. *Generationem eius quis enarrabit?* quaſi dicat, perfectè enarrari & comprehendi nequit. Quod de generatione Chriſti æterna atque diuina certiſſimum eſt. Incarnationis quoque myſterium incomprehenſibile extat, nec effari quis poteſt plenarie, quomodo inuariabilis æternusque deus, de nouo ſit ex virgine natus. Quomodo diuina & humana natura in Chriſto hypoſtaticę ſunt vnitæ, quali-

Luc.2. ter clauſo prodiit vtero. Inſuper generatio Chriſti ſpiritalis,

F videlicet multiplicatio fidelium per baptiſmi regenerationē, ac fidei ſuſceptionem, mira eſt nimis. Maximum nanque miraculum eſt conuerſio mundi ad tam arduam legem, & incōprehenſibilem fidem, & quòd illum mundus pro deo vero adorat, qui tam turpiſſima morte occiſus eſt. Hinc ſequitur.

Quoniā tolletur de terra uita eius, id eſt, ipſe occidetur, & de

Sapien.2. hominū in terra viuentium cōſortio auferetur. Non caſu, ſed ſpiritu ſancti diſpoſitione hūc paſſum Eſaiæ legit eunuchus, vt in hac occaſione cōuenientius atq; facilius induceretur ad fidem. *Reſpondens autem eunuchus Philippo, dixit: Obſecro te, de quo propheta dicit hoc, de ſe, an de alio aliquo?* Magna fuit ſtudioſitas huius gentilis: & eius diligentia noſtram confundit pigritiam, qua ſacras ſcripturas negligimus diſcere.

Aperiens

Aperiens autem Philippus os ſuum. tanquã ordinatè & de ma- A
gno myſterio loquuturus, *Et incipiens à ſcriptura iſta, euange-*
lizauit illi Ieſum, quid de eo eſſet credendum. *Et dum irent*
per uiam, non pedeſtres, quia in curru ſedebant, ſed ibant per
viam, quia vehiculo illo proceſſerũt in via, *Venerunt ad quã-*
dam aquam, Et ait Eunuchus: Ecce aqua, Quis me prohibet baptizari?
quaſi dicat, rationabile impedimentum non occurrit. *Dixit*
autem ei Philippus: Si credis ex toto corde, id eſt, intellectum tuũ
totaliter ſubiicis fidei, & nulla tibi ineſt dubitatio de fidei ve-
ritate, *Licet,* te baptizari. Hinc adulti dum baptizãdi ſunt,
fidem ſuam profitentur, pro infantibus autem reſpondent le-
uantes de fonte, *Et reſpondens ait: Credo dei filium eſſe Ieſum. Et*
iuſſit ſtare currum. Et deſcenderunt uterque in aquam, & baptizauit
eum. Eunuchus vtique magnam ſecum familiam habuit, nec B
tamẽ coram illis ſe nudare, ac lauari erubuit, dum coram deo
de propriis verecundabatur peccatis. Quo confunduntur qui
hominum magis quàm dei reuerẽtur aut verentur aſpectum.

Cum autem aſcendiſſent de aqua, ſpiritus domini rapuit Philip-
pum, id eſt, de loco illo ad alium ſubito mirabiliter tranſtu-
lit. Et per ſpiritum domini, Hieronymus angelum dei intel- *Hierony.*
ligit. Eſtque ſimile, quod in Daniele de Abacuch ſcribitur, *Dan.14.*
qualiter angelus de Iudæa in Babylonem tulerit eum pilo
capitis ſui. Quidam vero per ſpiritum domini, ſpiritum ſan-
ctum accipiunt. Sed primum eſt melius. Per ſubiectam quip-
pe creaturam, fecit hoc omnipotentia ſpiritus ſancti, *Et am-*
plius non uidit eum Eunuchus, repente enim & celerrimo mo-
tu diſparuit. Denique totum hoc ad confirmationem fidei in
Eunucho peractum eſt, vt per tam mirabilem raptum ſciret C
Eunuchus, quòd diuino nutu Philippus ad ipſum deuenerit:
eſtque credibile, quod Philippus dixit Eunucho iam cre-
denti, quomodo angelo imperante veniſſet. *Ibat autem per*
uiam ſuam gaudens, id eſt, Eunuchus cum ingenti receſſit
lætitia, quòd tantam circa ſe prouidentiam dei, pietatem &
gratiam eſſet expertus. Nec dubiũ quin ſpiritus ſanctus ſin-
gulari conſolatione, perfectione & gratia, cor eius imple-
uerit. Et forte reuerſus ad propria, quoſdam ſuæ gratiæ fecit
participes, eos conuertendo ad Chriſtum. *Philippus autem*
inuentus eſt in Azoto. fortè vſque ad illam Philiſtinorũ vr-
bem tranſtulit eum ſpiritus domini, *Et pertranſiens euange-*

D lizauit ciuitatibus cũctis, quas habebat in via obuias ſibi, *Do-nec ueniret Cæſareã,* ſcilicet Paleſtinæ, in qua habuit domũ,
Act.12. quæ(vt aſſerit Beda)vſq; hodie demonſtratur. cubiculũ quoque filiarum eius,virginum prophetiſſarum, de quibus infra habetur: ſed demonſtrationem illam,puto ad tempus præteritum referendam: an vero iam ita ſit,neſcio.

Elucidatio Cap. IX. *Saulus adhuc ſpirans minarum & cædis.*

ARTICVLVS NONVS.

Circa principiũ præcedentis capituli dixit Lucas:
Act.8. Saulus autem deuaſtabat eccleſiã.Nunc ad illud
E verba ſua cõtinuans,proſequitur, quod incœpit, *Saulus adhuc ſpirans minarum,& cædis.* id eſt,minas & percuſſiones ex intimis ſuis effundens, *In diſcipulos domini,acceſſit ad principem ſacerdotum, & petiit ab eo epiſtolas,* deferendas à ſe, *In Damaſcum,ad ſynagogas,* id eſt,Iudæorum congregationes ibi manentes, *Vt ſi quos inueniret huius uiæ,* ſcilicet euangelicæ legis, *uiros ac mulieres, uinctos perduceret in Hieruſalem,* vt ibi iuxta decretum pontificis punirentur. *Et cum iter ageret, contigit ut appropinquaret Damaſco: & ſubito circunfulſit eum lux de cœlo,* Fuitq́ue lux illa ſenſibilis,quam viderunt gradientes cum Paulo, vt infra habetur,& per circunfulgentiam iſtam ſenſibilem,inſinuabatur,quod intellectuali luce fuit intus mox perfundendus,cu-
F ius necdum extitit capax, *Et cadens in terram,* præ pauore,ſtupore,& admiratione. Neſciuit enim quid ei acciderit, aut quid circunfulſio illa,tam repentina atque inſolita, deſignaret *Audiuit uocem dicentem ſibi,Saule Saule,quid me perſequeris?* Tanta eſt dilectio & vnitas Chriſti ad ſuos fideles, qui & myſticum Chriſti corpus vocantur, vt quicquid boni aut mali fuerit illis irrogatum, ſibi reputet factum. Quem-
Matth.25 admodum in Euãngelio ait, Eſuriui, & non dediſtis mihi
Ibidem. manducare: nudus fui, & non operuiſtis me. Et item: Quod vni ex minimis meis feciſtis,mihi feciſtis. Sic & per Zacha-
Zacha.2. riam denunciat. Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi
1.Cor.8. mei. Itaque Paulus Chriſtum in membris ſuis perſequebatur. Similiter omnes qui alios ad vitia trahunt aut ſcandalizant, Chriſtum perſequuntur; nam illas euertunt animas,

pro

pro quibus ſuum ſanguinem fudit Saluator. Propter quod ait Apoſtolus: Peccantes in fratres,& percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis. *Qui dixit: Quis es domine?* qui me tam potenter ac ſubito proſtrauiſti, tam valde terruiſti? *Et ille, Ego ſum Ieſus Nazaraenus, quem tu perſequeris,* Nō dixit ego ſum deus, vnigenitus dei, ſed ego ſum Ieſus Nazarenus, tanquam dicat: Humilitatem meam aſſume, & ſuperbiæ tuæ ſquamas depone. *Durum eſt tibi contra ſtimulum calcitrare,* Qui contra ſtimulum calcitrat, ſeipſum, non ſtimulum lædit. Et quo fortius feruentiusque recalcitrat, eo ſe grauius vulnerat. Similiter vniuerſis qui ſe Chriſto opponunt contingit: ſibi enim nocent, non illi. Et quo magis in illum inſaniunt, eo infelicius perire noſcuntur. Itaque durum eſt contra ſtimulum calcitrare, id eſt, potentiori reſiſtere: cui qui reſiſtit, nihil proficit, ſed penitus deficit. *Et tremens,* corpore, *Ac ſtupens,* mente, *Dixit: Domine quid me uis facere?* Chriſti maieſtate cognita & experta (quē paulo ante inter deſcendentes in lacum æſtimauit) miratus eſt vehementer, & de ſuo confuſus errore: mentem quoque & carnem eius ingens horror concuſſit, moxque in verba perfectæ conuerſionis ac plenæ obedientiæ prorupit dicendo: Domine quid me vis facere? Tanquā dicat: Tuum eſt imperare, meum parēre. Quicquid placuerit tibi, iniūge, ad omnia ſum paratus. Sic ſubditi ſuperioribus ſuis dicere debent. Verum (vt ait Bernardus) plures ſunt imbecilles, quibus cæci illius verba â ſuperiori dici oporteat. Quid vis faciam tibi? Iam ergo Paulus cœpit intus radio veritatis perfundi, *Et dominus ad eum, Surge,* adhuc enim iacebat proſtratus in terram. Surge etiam ab erroribus & peccatis, â crudelitate, â cœpto propoſito vitioſo, *Et ingredere ciuitatem* Damaſcum, *Et dicetur tibi,* ibi â quodam diſcipulo, *Quid te oporteat facere,* His verbis ſocialis vita commendatur, & declaratur, quod quæ â deo ſunt, ordinata ſunt, quodque voluntas dei ſit, vt homo ab homine inſtruatur: & quod volentes ſaluari, deuotos ac religioſos debeant viſitare, audire, & ſequi eorum cōſilium ac doctrinam. Etenim (ſicut Salomon ait) frater qui adiuuatur â fratre, quaſi ciuitas munita. *Viri autem qui comitabantur cū eo, ſtabant ſtupefacti,* de Pauli proſtratione & humili loquutione, cœleſtiſque lucis diffuſione, *Audientes quidē uocem,* Pauli, nō Chriſti, ſe-

Margin: A; B; *Bernard.*; *Lucæ.18.*; C; *Rom.13.*; *Prou.18.*

D ſti,ſecundũ quod infra aſſerit Paulus: Viri qui mecũ erant lumen viderunt, vocem autem non audierũt eius qui loquebatur mecum, *Neminem autem uidentes,* ad quem Paulus verba ſua dirigeret,ſeipſos tamen & Paulum viderunt. *Surrexit autem Saulus de terra,apertisq́; oculis nihil uidebat.* obfuſcatus ſplendore lucis in quam oculos fixit, magis autem propter mentis raptum in deum:cuius in illo tanta fuit occupatio, quod exteriorum ſenſuum caruit vſu, *Ad manum autem illum trahentes, introduxerunt Damaſcum,* in tantum fuit in Paulo corporalis natura ſuis viribus deſtituta ex alteratione timoris,ſtuporis,& contẽplationis interius factæ, quòd per ſe proficiſci nõ potuit.Sic enim & Daniel ait ad angelum: Domine in viſione tua,diſſolutæ ſunt cõpages meæ, & nihil in me remanſit viriũ. *Et erat tribus diebus non uidens,* oculo corporali, *Et non manducauit neque bibit,* Tanta fuit in eo eleuatio mentis ad deum,quòd vires ſenſitiuæ ac vegetatiuæ à ſuis actibus fuerunt ſuſpenſæ. Conſtat enim, quòd quanto anima intentius occupatur circa operationem vnius potentiæ, tanto plus in aliarum actibus potentiarum remittitur. Nempe infra hoc triduum creditur raptus fuiſſe vſque ad tertium cœlum, vidiſſeque deum per ſpeciem,& audiſſe arcana verba, quæ non licet homini loqui, quemadmodum in ſecunda ad Corinth.proteſtatur epiſtola: In quo etiam triduo creditur à ſpiritu ſancto Euangelium didiciſſe,prout ait ad Gal.Neque ab homine,inquiens,accepi illud,neque didici,ſed per reuelationem Ieſu Chriſti. *Erat autem quidam diſcipulus Damaſci nomine Ananias.Et dixit ad illũ in uiſu dominus,* id eſt,in viſiõe, forſitan tempore ſomni. *Anania.At ille ait: Ecce ego domine.* Sic quoq; deus frequẽter(ſicut in Geneſi legitur) ad Iacob in ſomno per angelum dixit,Iacob Iacob.Qui reſpõdit,adſum. *Et dominus ad illum: Surge & uade in uicum, qui uocatur Rectus, & quære in domo Iudæ Saulum nomĩe Tharſenſem,* Forte hoſpes Pauli vocatus eſt Iudas.Paulus quoque appellatur Tharſenſis, quia à ciuitate Tharſo extitit oriundus, *Ecce enim orat.* Quaſi dicat: Ne timeas,quia non crudelitati, ſed deuotione & orationi intentus eſt,mutatus eſt in alium virum,factus eſt de lupo agnus;de Saulo ſuperbo,humilis Paulus. Porro cum Paulus à raptu præfato ad ſeipſum rediiſſet, deo gratias agens cœpit orare, *Et uidit,* ipſe Paulus in ſpiritali,ac imaginaria

Margin: Dan.12. E 1.Cor.12. Galat.1. F Gen.31.

ginaria viſione, *Virum nomine Ananiam introeuntem ad ſe,& imponentem ſibi manus,ut uiſum recipiat,* Antequam enim Ananias corporaliter ad Paulum veniret,deus eius aduentũ Paulo in ſpiritu præmonſtrauit,apparebatque Paulo,quod Ananias manus ſibi imponeret,vt reciperet viſum,quod & paulò poſt realiter geſtũ eſt. *Reſpõdit aũt Ananias* , excuſare ſe volens. *Domine audiui à multis de uiro hoc,quanta mala,* pœnalia, *Fecerit ſanctis tuis in Hieruſalem. Et hic habet poteſtatem à principibus ſacerdotum uinciendi omnes, qui inuocant nomen tuum. Et dominus ad eum: Vade,* intrepidus, *Quoniam uas electionis mihi eſt iſte,* id eſt,valde electum gratiæ receptaculum. Eſt autem conſuetudo linguæ Hebrææ, vt omne alicuius ſuſceptiuũ,vas appelletur, *Vt portet nomen meum,* id eſt,prędicando inſinuet, *Coram gentibus & regibus,& filiis Iſrael. Ergo enim oſtendam illi,* per præuiam reuelationem, *Quanta oporteat eũ pati pro nomine meo.* ſ. pro meipſo,vt per multas tribulationes probetur vas electũ:& pœnas quas intulit ſanctis, nunc demũ patiatur cũ ſanctis, *Et abiit Ananias,& introiuit in domũ & imponens ei manus dixit: Saule frater,dominus Ieſus miſit me,ut uideas,* corporaliter, *Et implearis ſpiritu ſancto,* id eſt, gratia implearis abũdantiori in ſuſceptiõe baptiſmi, in quo gratia ſacramẽtalis confertur, *Et confeſtim ceciderũt ab oculis eius tanquam ſquamæ,* id eſt,maculæ quædã albæ,ſimiles lucentibus piſcium ſquamis, quas quidam dicunt in oculis Pauli cauſatas ab excelſiſſimo illo lumine ipſum cæcante, A Sapien.3. B

Et uiſum, id eſt, viſum oculorum, *Recepit. Et ſurgens, baptizatus eſt, Et cum accepiſſet cibum, confortatus eſt,* corpore, quod propter cõtemplationis exceſſum , fuit valde debilitatum, *Fuit autem cum diſcipulis,* ſcilicet,Chriſtianis, *Qui erant Damaſci,* ductus ad eos per Ananiam, *Per dies aliquot. Et continuo,* ſcilicet ſtatim poſt baptiſmum, *Ingreſſus in ſynagogas, prædicabat Ieſum , quoniam hic eſt filius dei,* naturalis,conſubſtantialis,æternus,nõ adoptiuus.Per hoc(ſicut Rabanus ait) dat Paulus exemplũ non erubeſcendi mutare ſententias,vt pateat veritas. *Stupebant autem omnes qui eum audiebant,& dicebant: Nonne hic eſt qui expugnabat in Hieruſalem eos qui inuocabant nomen iſtud? Et huc ad hoc uenit, ut uinctos illos,* id eſt ,nomen illud in Damaſco inuocantes, *Duceret ad principes ſacerdotum. Saulus autem magis conualeſcebat,* C

D *ſcebat*, Operando enim & loquẽdo quæ dei ſunt, profecit in gratia, & feruor ſanctus in ipſo præualuit. Nam ſicut peccato gratia minoratur, ſic actibus virtuoſis augetur: *Et cõfundebat Iudæos qui habitabant Damaſci.* Nam per ſcripturas legis prophetarum, eis monſtrauit veniſſe Meſſiam, nec quibant ei reſiſtere *Affirmans quoniam hic eſt Chriſtus* mundi Saluator. *Cum autem implerentur dies multi, conſilium fecerunt Iudæi* in Damaſco manentes *Vt eum interficerent* cui per rationem reſiſtere non valebant. Solent enim duri & incorrigibiles perſequi eos à quibus redarguũtur. *Notæ autem factæ ſunt Saulo* vel per fratrum intimationem, vel per reuelationem diuinam *Inſidiæ eorum. Cuſtodiebant autem portas* Damaſci *Die ac nocte* miniſtri præpoſiti Damaſci *Vt eum interficerent* Non Iudæi ſed ciues Damaſci & præpoſitus Aretæ re-

E

2.Cor.11. gis, ad Iudæorum inſtantiã, ſicut ad Corinth. ſcribit Apoſtolus, Damaſci præpoſitus gentis Aretæ regis cuſtodiebat ciuitatem Damaſcenorum, vt me comprehenderet. *Accipientes autem eum diſcipuli nocte, dimiſerunt eum per murum, ſubmittentes in ſporta* nõ quòd Paulus timeret mori pro Chriſto, ſed quia maiorem producere fructum in Eccleſia concupiuit. Ex quo etiam patet, quòd interdum liceat humanę induſtriæ vti ſubſidio, vt vitentur pericula. *Cũ autem ueniſſent in Hieruſalẽ, tentauit ſe iungere diſcipulis* Omnis enim caro ad ſibi ſimilẽ iungitur. *Et omnes timebãt eum, non credentes quod eſſet diſcipulus. Barnabas autem apprehenſum eum duxit ad Apoſtolos, & enarrauit illis, quomodo in uia* verſus Damaſcum *Vidiſſet dominum* Ieſum *Et quia locutus eſt ei, & quomodo in Damaſco fiducialiter egerit in nomine Ieſu* eum cum grandi fiducia fideliter prædicando. Scriptura hæc loquitur quaſi Paulus ſtatim poſt ſuam in Damaſco baptizationẽ ac prędicationẽ veniſſet Hieruſalẽ,

Eccli.13.

F

Galat.1. ſed obuiat, quod ipſemet de ſe ſcribit ad Galat. Non veni, inquiens, Hieroſolymam ad anteceſſores meos Apoſtolos, ſed abij in Arabiam, & iterum reuerſus ſum Damaſcum. Deinde poſt annos tres veni Hieroſolymam videre Petrum, & manſi apud eum diebus quindecim. Alium autem Apoſtolorum vidi neminem, niſi Iacobum fratrem domini. Ex quibus pateſcit quòd bis prædicauerit in Damaſco, ſcilicet primò ſtatim poſt ſuum baptiſmum, & rurſus poſtquàm ab Arabia eſſet ad eam reuerſus antequam venit Hieruſalẽ. Alij autem affirmãt

quòd

quòd citò poſt ſuam cõuerſionem venit Hieruſalem. Si enim A
tam diu tardaſſet, diſcipuli in Hieruſalem bene percepiſſent
conuerſionem & prædicationem ipſius, præſertim in Damaſco
factam, nec eum in primo ſuo ad eos acceſſu vitaſſent.
Veruntamen vt iſti aſſerunt, non reputatur tunc veniſſe Hieruſalem, quia mox abiit. Hinc quod dictum eſt de fuga Pauli à Damaſco, quidam referunt ad tempus quo primò prædicauit ibidem, alij ad illud, quo ſecundò. *Et erat cum illis* puta diſcipulis atque apoſtolis, ſaltem Petro & Iacobo Hieroſolymitarum epiſcopo *Intrans & exiens & fiducialiter agens in domino. Loquebatur quoque gentibus* qui venerunt Hieruſalem adorare, vel quos alibi reperit *Et diſputabat cum Græcis* id eſt, Iudæis ex Græcia natis omnibus his loquebatur de Chriſto *Illi autem* videlicet Græci *Quærebant occidere eum.* B
Quod cum cognouiſſent fratres, deduxerunt eum nocte Cæſaream ciuitatem Paleſtinæ *Et dimiſerunt Tharſum* vrbem, de qua fuerat natus *Conſiderantes enim fratres* ſcilicet Chriſtiani inter quos fuit, quàm vtilis eſſet eccleſiæ propter ſapientiam ſibi datam, curauerunt eum à morte ſubtrahere *Eccleſia quidem per totam Iudæam & Samariam & Galilæam habebat pacem* Act. 7. 8. Iudith. 8. pectoris & temporis, ita quòd fuit mente quieta in deo, & ab Pſal. 83. hominũ perſecutione quieſcẽs. Poſt perſecutionẽ enim & occiſionem Stephani ſubſequentem, data eſt pax hæc Chriſtianis à deo, qui poſt tempeſtatem tranquillum facit, & poſt fletum conſolationem infundit, & ædificabatur in virtutibus, vno alium ad meliora prouocante, & ſpiritu ſancto ſibi in omnibus manſionem conſtruente, ambulans de virtute in virtutẽ, de via ad patriã, de bono in melius C *In timore domini* filiali, ſancto & caſto *Et cõſolatione ſpiritus ſancti replebatur* quæ tunc valde neceſſaria fuit, quando deuotiſſimi Chriſtiani omnes carnales conſolationes ſpreuerunt. Conſequenter ad enarranda principis apoſtolorũ geſta & documenta, Lucas reuertitur *Factum eſt autem, dum Petrus pertrãſiret uniuerſos* id eſt, fideles in Iudæa hinc inde celeriter viſitaret, eos in fide & gratia roborando, ac plurimos conuertendo *Venire ad ſanctos* id eſt, Chriſtianos valde virtuoſos *Qui habitabãt Liddæ* id eſt, in ciuitate ſic dicta. *Inuenit autem ibi hominem nomine Aeneam, ab annis octo iacentẽ in grabbato, qui erat paraliticus* ideo ambulare non potuit, quia contractus *Et ait illi Petrus, Aenea,*

D *ſanet te dominus Ieſus Chriſtus, Surge & ſterne tibi. Et continuò ſur rexit. Et uiderunt illum omnes qui erant Liddæ & Saronæ* id eſt, in vrbibus iſtis *Qui conuerſi ſunt ad dominum* nec hoc extitit leuitatis, quia infirmitas illa fuit incurabilis per naturam. Nec curatio eius fuit mirabilior quàm modus curandi, quòd ſcilicet, ad vnius verbi prolationem tanta infirmitas, tam ſubitò atque totaliter eſt repulſa. Petrus quoque ſapientiſſime diſſeruit eis de Chriſto, & eius myſteriis atq; miraculis, quibus auditis & viſis crediderunt in Chriſtum *In Ioppe autem* ciuitate præantiqua *Fuit quædam diſcipula nomine Tabitha* in Hebræo *Quæ interpretata dicitur Dorcas* in Græco, in quo Lucas ſcripſit hunc librũ, latine verò dicitur Damula, vel Caprea *Hæc erat plena operibus bonis, & eleemoſynis quas facie-*
E *bat. Factum eſt autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cum lauiſſent, poſuerunt eam in cœnaculo* domus ſuæ. *Cum autem prope eſſet* id eſt, parum diſtaret. *Lidda ab Ioppe, diſcipuli audientes quia Petrus eſſet in ea, duos uiros miſerunt ad eum, rogantes, ne pigriteris uenire ad nos. Et cum ueniſſet duxerunt eum in cœnaculum. Et circunſteterunt eum omnes uiduæ, flentes, & oſtendẽtes tunicas & ueſtes, quas faciebat illis Dorcas* vt per hoc Petrũ ad compaſſionem ſuam, & ad ſuſcitationem defunctæ indu-
Matth. 4. cerent *Eiectis autem omnibus foras* vt Chriſtum ſequeretur,
Marc. 5. qui in ſuſcitatione filiæ archiſynagogi pene omnes eiecit. Et item, vt in ſecreto liberius quietiuſque oraret, & vt oſtentationem doceret vitandam. *Petrus ponens* id eſt, in terra humiliter figens *Genua, orauit* cuius verba Lucas non recitat. Orando autem intellexit ſe ſpiritu reuelante interius exauditũ.
F *Et conuerſus ad corpus dixit, Tabitha ſurge* id eſt, tu corpus exanime denuo animare & viue, ac ſurge de mortis ſopore. Pars ergo pro toto eſt poſita *At illa aperuit oculos ſuos, & uiſo Petro reſedit* ſicque ſenſu ac motu monſtrauit ſe viuere, & in iſto rurſus miraculo, modus agendi præclarus eſt. Nec enim Helias nec Heliſæus tam faciliter, tamque celeriter mortuos
3. Reg. 17 ſuſcitauerunt, vt Petrus hanc fœminam. *Dans autem illi ma-*
4. Reg. 4 *num, erexit eam. Et cũ uocaſſet ſanctos ac uiduas, aſſignauit eam uiuã* oſtendens ſe eorũ deſiderio ſatisfeciſſe *Notum autem factum eſt per uniuerſam Ioppen, & crediderunt multi in domino* Nam vera ſuſcitatio mortuorum, ſola dei omnipotentis fit poteſtate. Vnde ob aliorum cõuerſionem præſertim ſuſcitata eſt fœmina

mina iſta, & etiam propter conſolationem fidelium vidua- A
rum: alioquin tam ſanctæ mulieri melius videretur non ſu-
ſcitari, quàm ad vitam hanc miſeram reuocari: niſi forte pro-
pter maius meritum eius. *Factum eſt autem ut dies multos mo-
raretur in Ioppe, apud Simonem quendam coriarium* vel vt alij
dicunt curiarium: Vel quia coria parauit, aut curialis fuit.
Aliqui etiam ſic vocantur ſine proprietate per nomen ſigni-
ficatæ. Porrò (ſecundum Bedam) per Tabitham hanc ſeu Da
mulam vel Capream, intelliguntur animæ virtutum ſtudio
alitæ, quamuis hominum æſtimatione viles. Damula quippe
& Caprea animalia ſunt in natura ſimilluna, ſed magnitudi-
ne differentia: quæ in ſublimibus montibus habitãt, & de lon
ginquo omnes qui veniũt vident. Vnde ab acumine viſus Græ-
ce dorcades appellantur. Sic ſancti meritis operum in excel- B
ſis habitantes, mentis contemplatione ſupernis intendunt, ibi-
que ſumma ſemper & cauta circunſpectione, inuigilant, &
quid futurum ſit, eisve accidere queat, vigilanter perpen-
dunt. Huiuſmodi animarum ſi quæ per fragilitatem, aut
ignorantiam lapſa fuerit in peccatum, continuò à viris per-
fectis ad vitam gratiæ reducitur.

¶ Elucidatio Cap. X. *Vir autem quidam erat in Cæſarea nomine Cornelius.* ARTICVLVS X.

OStenſo quemadmodum inter Iudæos prædicata
ſit fides Chriſtiana, nũc declaratur qualiter in- *Hieronym.*
ter gentiles cœperit publicari *Vir autem quidam* *Matth. 16.*
erat in Cæſarea nomine Cornelius Tres famoſæ C
vrbes fuerũt, nomine Cæſarea, quæ in ſacris lite-
ris memorãtur. Vna eſt, Cæſarea vrbs Paleſtinæ in littore ma
ris ſita, quæ olim Pyrgos, id eſt, turris Stratonis vocabatur,
quam Herodes maior nobilius extruens, in honore Cæſaris
Auguſti, ſcilicet, Octauiani, nominauit Cæſaream, in qua ha-
bitauit iſte Cornelius. Alia appellatur Cæſarea Philippi, ad
radices mõtis Libani ſita, vbi Iordanis oriẽs habet duos fon-
tes, vnum nomine Ior, alium nomine Dan, quam Philip-
pus præfati Herodis filius, in honore Tyberij Cæſaris Cæ-
ſaream cognominauit. Tertia quoque extat Cæſarea, eſtque *Actuū. 15.*
metropolis Cappadociæ, de qua infra habetur. Hic ergo præ-
electus,

Mat.9. D electus,beatiſſimuſque Cornelius,mente & corpore fortis,in corporalium ac ſpiritalium armorum exercitiis ſtrenuus fuit *Centurio* id eſt,cētum ſub ſe milites habens *Cohortis quæ dicitur Italica*, quia miltes iſti cum ipſo fuerunt de Italia, imo ſicut in Scholaſtica fertur hiſtoria, Cornelius miſſus fuit à Roma ciuitate metropolitana Italiæ. Romani etenim imperatores mittebant milites ſuos per diuerſas ciuitates ad cuſtodiendas munitiones, terraſque Romanis ſubiectas tuendas *Vir religioſus* id eſt, actibus religionis deditus: poteſtque religio accipi ſiue pro latria, per quam ſummo deo debitus cultus impenditur, ſiue pro pietate, tam illa quæ eſt donum, quàm illa quæ eſt virtus moralis,& miſericordia nūcupatur. Operibus ſiquidem pietatis & miſericordiæ fuit valde inten-

E tus *Et timens deum* non timore pure ſeruili,ſed caſto & reuerētiali. Timor autem ſeruilis,eſt fuga,abominatio ſeu deteſtatio mali pœnæ,qui in ſe nec virtuoſus eſt nec meritorius timor vero caſtus ſeu filialis eſt fuga & deteſtatio mali culpę quo dei offenſam timemus. Porrò timor initialis aliquid habet de vtroque *Cum omni domo* id eſt,familià *Sua* ita quod cuncti domeſtici eius fuerūt timorati, ad quod ipſe verbis & exemplis eos induxit, quod & omnes patresfamilias aſſequi debent,ſuam ad virtutes dirigendo familiam, eamque de vitiis increpando, & per hoc quaſi epiſcopale officiū in ſuis domibus exercendo *Faciens eleemoſynas multas plebi* omnibus ſcilicet,indigentibus atque petentibus ſine perſonarum acceptione *Et deprecans deum ſemper* omni ſcilicet tempore op-

F portuno. Orauitque deum,præſertim, vt eum in viam ſalutis

Canō attendēdus dirigeret. Vnde ſecundum doctores quicunque facit quod in ſe eſt,gratiam & illuminationem à deo conſequitur: ita quod ſi quis paganus ſeu infidelis ex naturali ratione ſe ad primū principiū erigat, ipſumque roget vt dirigat ſe in viam ſalutis quatenus caueat à peccatis, deus ſibi de neceſſariis ad ſalutē miſericorditer prouidebit,reuelando ei per angelum ſeu doctorem quemcunque de fide catholica quātum requiritur ad ſalutem. Hinc ſecundum diuinum Dionyſium multi gentiliū legem Moſi non habentes per angelos ad deum reducti ſunt & edocti *Is uidit* oculo corporali *In uiſu* exteriori *Manifeſte* in plena vigilia, non in ſomno nec in imaginaria viſione, *Quaſi hora diei nona angelum dei introeūtem ad ſe,& dicentem*

centem ſibi, Corneli. At ille intuens in eum timore correptus dixit: A
Certum quod angelus in forma humana apparens voce magnifica & tubali loquutus eſt, atque cum ſplendore præclaro apparuit. Hinc admiratione & naturali timore impletus fuit Cornelius. Non enim tam venerandam, mirabilemque perſonam ante proſpexit. Hinc dixit ad eum, *Quis es domine?* quaſi dicat. Maior homine eſſe videris *Dixit autem illi* angelus, *Orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu domini* id eſt, deo acceptæ ſunt, & miſericorditer ab eo conſideratæ: idcirco me miſit ad te, qui & tua virtuoſa conuerſatione, angelica viſitatione dignus effectus es. Angelus ad verba Cornelij non legitur reſpôdiſſe, ſed de ſua ſalute eũ inſtruxit, vt doceamur vtilia & viciniora ſaluti, non curioſa ſiue ſuperflua ſciſcitari, quamuis interrogatio Cornelij non fuerit inordinata. Simili modo in veteri teſtamento quærenti ſancto Iacob ab angelo quo nomine vocaretur, nõ datur reſpõſio, nec Manuæ patri Sampſonis, quemadmodum etiam hoc loco orationes Cornelij leguntur coram domino aſcendiſſe, & angelus miſſus ad eum. Ita etiam ſcriptum eſt de orationibus Tobiæ & Saræ, deſtinationeque Raphaelis ad eos. Inſuper de Cornelio dicunt doctores, quòd ante apparitionem hanc habuit fidem quæ eſt virtus theologica, ſine qua impoſſibile eſt placere deo, habuitque fidem formatam ſeu charitate ornatam, habuit demum de Chriſto fidem ſaltem implicitam & indiſtinctam, ſecundum Thom. in. 2. 2. credidit enim deum habere prouidentiam vniuerſorum, & eſſe hominum ſaluatorem ſecundum modum ſibi notũ, & in ſanctis patribus reuelatum. In Scholaſti. tamen hiſtoria dicitur, quod fidem incarnationis habuerit, ſed de tempore fuit incertus, ignorans an iam eſſet incarnatus, an adhuc incarnandus. Beda quoque hoc loco allegat Gregorij verba dicentis, Non virtutibus ad fidẽ, ſed fide pertingitur ad virtutes. Cornelius enim cuius orationes ante baptiſmum angelo teſte laudatæ ſunt, nõ operibus ad fidem, ſed fide ad opera venit. Sciebat igitur creatorem omnium deum, ſed quòd eius omnipotens filius incarnatus eſſet, ignorauit. Bona autem operatione promeruit, vt deum perfecte cognoſceret, & de vnigenito eius incarnationis myſterium crederet, quatenus ad ſacramẽtum baptiſmatis perueniret. Per fidem ergo peruenit ad opera, ſed

B Hebr. 6. Gene. 22. Iudith. 13. Tob. 5. Hebr. 11. C Gregorius

D ra, ſed per opera ſolidatus eſt in fide, ¶ Poſtremo ſunt qui dicunt angelum, qui Cornelio apparuit, fuiſſe illum qui cuſtodiæ Cornelij fuerat deputatus. *Et nunc mitte uiros in Ioppen, & accerſi per illos Simonem qui cognominatur Petrus* Primo enim appellatus Simon, poſtea Petrus à Chriſto *Hic dicet tibi, quid te oporteat facere* quæ à deo ſunt, ordinata ſunt. Ideo diuina ordinatione ſuperiores inferioribus auxiliantur ordine pulchro *Hic hoſpitatur apud quendam coriarium, cuius eſt domus iuxta mare* quod Syriæ Paleſtinæ quæ Iudæa dicitur, adiacet, vbi teſte Hieronymo in littore vſque hodie mõſtrantur ſaxa, in quibus Andromeda religata, Perſei quondam fuit liberata præſidio. *Et cum diſceſſiſſet angelus qui loquebatur illi* angelus enim in corpore aſſumpto apparuit, quòd ſicut ſua poteſtate formauit vt appareret in eo, ſic eadem illud diſſoluit, nec amplius viſus eſt. Et ex his Cornelius intellexit angelum eſſe qui ſibi apparuit *Vocauit duos domeſticos ſuos, & militem metuentem deum ex his qui illi* puta Cornelio *Parebant* id eſt, ex ſubditis ſuis. Iam dictum fuit, quod domeſtici Cornelij fuerant timorati, ideo non dicitur, quòd hi duo domeſtici timuerunt deum, ſed de milite id dicitur quem vocauit, qui forte extra domum Cornelij in propria domo, ſuis vixit ſtipendiis *Quibus cum narraſſet omnia* audita, viſa nunc ſcripta tanquam ſibi charioribus, familiarioribus ac melioribus inter plures, *Miſit illos in Ioppen, Poſtera autem die* videlicet, immediate ſequente *Iter illis facientibus & appropinquantibus ciuitati* Ioppe *Aſcendit Petrus in ſuperiora* domus, *Vt oraret* in ſolario, vel cœnaculo, tanquam in loco ſecretiori, & ad contemplationem congruentiori: ſicut & Chriſtus aſcendit in montem orare. Aliqui etiam ſolent in loco altiori orare deuotius *Circa horam ſextam* quæ eſt hora refectionis, antequam veleſabat oratione ſe munire, dans nobis exemplum ſimiliter faciendi, vt ſimus in comeſtione circunſpectiores ne grauentur corda noſtra vel crapula vel ebrietate. *Et cum eſuriret, uoluit guſtare* id eſt, parce & modeſte comedere. Quod eſt contra eos qui inſtar canis famelici effundunt ſe ſuper cibum *Parantibus autem* cibum *illis* qui erant in ſuo hoſpitio *Cecidit ſuper eum mentis exceſſus* id eſt, tanta eleuatio mentis ad aliquòd myſticum contemplandum, quod deo operante

[Margin notes: Matth.18 — Ioan.1. — Roma.13. — Hierony. — E — F — Lucæ.9. — Luc.12.]

operante paſſus eſt alienationem ab vſu ſenſuum exteriorum A
Et uidit cœlum apertum quia in viſione imaginaria ape-
riri videbatur: ad innuendum quod à domino cœlis præſi-
denti aliquid ſpeciale fieret circa Petrum, quemadmodum
Ezechiel ſcribit cœlos apertos, in viſione ei oſtenſa *Et de-* Ezech.1.
ſcendens uas quoddam uelut linteum magnum quatuor initiis, id
eſt, angulis *Submitti de cœlo in terram* forte per funes in
angulis alligatos, *In quo erant omnia quadrupedia & ſerpen-*
tia terræ, & uolatilia cœli Erant autem ibi non realiter ſed Leuit.11.
imaginarie, per ſimilitudines rerum repræſentatiuas. Per vas
magnum deſignatur eccleſia. Per animalia vero illa ſecun-
dum legem immunda, gentiles, quas ſpernebant Iudæi nec
veſcebantur cum eis. Specialiter per quadrupedia quæ ter-
ris adhærent, auari, per ſerpentes doloſi & virulenti, per B
volatilia autem elati. *Et facta eſt uox ad eum, dicens.* Vo-
cem hanc angelus formauit in interiori ſenſu Petri, qui an-
gelus totam viſionem hanc miniſterialiter exhibebat, for-
mando ſpecies rerum iſtarum in vi imaginatiua Apoſtoli
Surge Petre, occide & manduca Quod Petrus corporali-
ter intelligendum putans reſpondit, vt ſubditur *Abſit domi-*
ne, quia nunquam manducaui omne commune & immundum id
eſt, cibos lege prohibitos nunquam accepi, in quo etiam con-
ſtat magna iuſtitia beatiſſimi viri, qui antequam Chriſto ad-
hæreret cæremonialia legis tam diligenter impleuit, nec du-
bium quin in obſeruantiis præceptorum maiorum diligen-
tiam adhibuerit ampliorem. Porro ſecũdum morem Iudæo-
rum loquutus eſt Petrus, qui cibos lege prohibitos vocabant C
immundos, itemque communes, quia à gentibus communi-
ter edebãtur. Præinducta autem angeli verba ſpiritaliter ſunt
intelligenda: vt ſit ſenſus, Occide, id eſt, vitia in gentibus pe-
rime, & manduca, id eſt, Chriſto atque eccleſiæ eas incorpo-
ra, quemadmodum in ſubſtantiam aliti vertitur cibus. Hinc
ſequitur *Et uox iterum ſecundo* ait *Ad eum: Quod deus purifi-*
cauit, tu commune ne dixeris id eſt, gentes à deo electas ac præ-
deſtinatas, Chriſtique ſanguine liberatas, & iam in dei præ-
ſcientia purificatas, & Chriſti paſſione ablutas, per præfata 1.Tim.2.
immunda atque communia animalia deſignatas, non æſti- Galat.3.
mes contemnendas, neque vitandas, ſed confidenter vade ad 1.Petr.2.
eas. Poteſt quoque de cibis aliquibus lege prohibitis accipi,

D quorum vſus in nouo teſtamento eſt licitus. Nam ceremonialia legis in Chriſti paſſione finē ſortita ſunt, nec poſtea obligant, vt infra dicetur. *Hoc autem factum eſt per ter* id eſt, tribus vicibus viſio iſta fuit Petro exhibita ad confirmationem maiorē, & ad innuēdum, quod ad ſuperbeatiſſimæ Trinitatis fidem & cultum gentes eſſent mox conuertendæ, in eiuſque nomine baptizandæ *Et ſtatim receptum eſt uas in cœlum* ſecundum imaginariam apparitionem, per quod inſinuatum eſt, quod eccleſia gentium in regnum introducenda eſſet cœlorum. *Et dum intra ſe hæſitaret Petrus, quidnam eſſet uiſio quā uidiſſet* id eſt, quid ſignificaret, in hac enim viſione ſpiritusſanctus Petrum non docuit ſubito & per ſeipſum complete, ſed pedetentim & partim per homines, quia ad conſeruandā
E mētis humanæ humilitatem, ſpiritusſanctus quādoq; ex parte animum tangit & ex parte non tangit *Ecce uiri miſſi à Cornelio, ſteterūt ad ianuam. Et interrogabant, ſi Simon Petrus illic haberet hoſpitium. Petro autem* ad ſe reuerſo & *Cogitāte de uiſione* præfata, quæ eſſet intelligentia eius *Dixit ſpiritus ei* loquutione internā, videlicet, ſpiritusſanctus ſeu angelus *Ecce tres uiri quærunt te. Surge itaque* ab oratione & meditatione *Et deſcende* de iſto cœnaculo, ſeu contemplationis excelſo *Et uade cum eis* ad prædicandum. & communicandum gentibus *Nihil dubitans* quin bene agas in hoc *Quia ego miſi illos* id eſt, mitti feci à Cornelio. Interdum ergo dum ratio & charitas poſtulant, ab actibus vitæ cōtemplatiuæ ceſſandum, atque ad opera vitæ actiuæ eſt egredien-
F dum. Virtutes etenim ſibi inuicem cedunt, quāuis ſe inuicem nequaquam impediant. *Deſcendens autem Petrus ad uiros, dixit: Ecce ego ſum quem quæritis. Quæ cauſa eſt propter quam uenistis?* adhuc non videtur Petrus plene ſignificationem viſionis ſibi oſtenſæ nouiſſe *Qui dixerunt, Cornelius Centurio uir iuſtus & timens deum, & teſtimonium habens* virtutum *Ab uniuerſa gente Iudæorum* Charus enim acceptus & placitus fuit deo atque hominibus, tanta fuit pietate & gratia decoratus *Reſponſum accepit ab angelo ſancto accerſiri te in domum ſuam, & audire uerba abs te* id eſt ſalutis conſilium & doctrinam. Quibus auditis Petrus ſignificationem viſionis cœpit aduertere, quòd ſcilicet, per animalia illa immunda, deſignarentur gentiles, & quod illis communicare deberet. Ideo ſubditur,

ditur, *Introducens ergo eos, recepit hoſpitio* in quo & ipſe manebat; manſeruntque apud eum illa nocte, & de tam gratioſo rumore atque negotio gauiſi ſunt omnes qui aderant vehementer. *Sequenti autem die ſurgens, profectus eſt cum illis, & quidam ex fratribus* ſcilicet, Chriſtianis ex Iudaiſmo conuerſis *Comitati ſunt eum* id eſt, ſimul profecti, qui fuerant numero ſex, in teſtimonium veritatis, & ob reuerentiam Petri. *Altera autem die introiuit Cæſaream* Paleſtinæ, in qua morabatur Cornelius, *Cornelius uero expectabat illos* cum ingenti affectu videndi virum tam ſanctum, & audiendi verba dei per ipſum, obtinendique gratiam ſibi & ſuis, de quibus ſubiungitur *Conuocatis cognatis ſuis, & neceſſariis amicis* quos omnes ſpiritualiter diligens ſecum dei gratiam conſequi & ſalutem optauit. Neceſſarij autem amici vocantur, vel qui iure affinitatis coniuncti ſunt, quòd nulla inter eos ceſſatio, id eſt, ſeparatio ſit, vel qui amicum in articulo neceſſitatis non deſerunt, Vnde in Eccleſiaſtico habetur: Si poſſides amicum, in tentatione poſſide eum, & ne facilè credas ei teipſum. Eſt enim amicus ſecundum tempus ſuum, & non permanet in die tribulationis. Amicus, ſi permanſerit fixus, erit tibi coæqualis

Et factum eſt cum introiſſet Petrus forſitan primam portam ſeu atrium domus Cornelij *Obuius ei uenit Cornelius* ob tanti aduentantis honorem. Ex dilectione autem, & humilitate hoc fecit Cornelius, quemadmodum Martha occurrit Chriſto. Itaque doctori obuiauit auditor, vt corde intento verba eius caſto ſuſciperet pectore, iuxta illud Eccleſiaſtici: Auris bona cum omni concupiſcentia audit ſapientiam *Et procidens ad pedes eius, adorauit eum* id eſt, reuerentiam duliæ ei tanquam excellenti perſonæ ſpiritalique patri exhibuit, geſtu corporis mentis deuotionem reuerentiamque proteſtans. In quo magna illuſtris viri commendatur humilitas *Petrus uerò eleuauit eum dicens: Surge, ego ipſe homo ſum* tibi ſimilis in natura, idcirco in honorando me, moderamen obſerua, cum purus ſim homo

Et loquens cum illo puta Cornelio *Inuenit* in domo eius *Multos qui conuenerant* cauſa audiendi verbum ſalutis *Dixitque ad illos, Vos ſcitis quomodo abominatum ſit uiro Iudæo* id eſt, quàm multum abominentur Iudæi *Coniungi*

Marginalia: A; B; C; Eccleſ. 6.; Eccle. 3.

D *iungi aut accedere ad alienigenam* id eſt, gentilibus, communicando cum eis in victu. *Sed mihi oſtendit deus* in
Roma.1. præfata viſione *Neminem communem aut immundum dicere hominem* id eſt, nullum hominem quanuis gentilem, eſſe ſpernendum aut vitandum ſeu repellendum à communione fidelium, dummodò velit conuerti. Vel ſecundum quod homo eſt, & purificatus in præſcientia dei, aut liberatus ſanguine Chriſti *Propter quod ſine dubio* tanquam certus de bonitate itineris *Veni accerſitus. Interrogo ergo, quam ob cauſam accerſiſtis me? Et Cornelius ait, A nudiuſquarta die uſque in hanc horam* id eſt, quarta die ante hanc horam qua interrogas iſta *Orans eram in domo mea* die enim qua orauit & angelum vidit, miſit tres viros, qui ſecundo die
E venerunt in Ioppen, & tertio redire cœperunt, quartoque die venerunt Cæſaream *Et ecce uir* ſcilicet angelus in forma viri *Stetit ante me in ueſte candida, & ait: Exaudita eſt oratio tua, & cætera. Nunc ergo omnes nos aſſumus in conſpectu tuo audire omnia quæcunque præcepta ſunt tibi à domino* id eſt, parati audire & obedire. *Aperiens autem Petrus os ſuum, dixit, In ueritate comperi* id eſt, vere & experimentaliter nunc cognoui *Quia non eſt perſonarum acceptor deus* id eſt, non vnum magis quàm alium approbat aut reprobat, niſi ex cauſa iuſta: nec inter Iudæos & gẽtiles diſcernit, quantum ad conſequendam ſalutem, dummodo ſe diſponant. Propter quod ait Apoſtolus ad Romanos: An Iudæorum
F deus tantum? Nonne & gentium? Et alibi: Omnes homines
Roma.2. vult ſaluos fieri, & ad cognitionem veritatis venire. In Sa-
1. Timo.1. pientiæ quoque libro legitur, Nec enim eſt alius deus quàm
Sapien.2. tu, cui cura eſt de omnibus. Et ſecundo Paralipomenon,
1.Para.19. Non eſt apud dominum deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum acceptio, neque acceptio munerum. ¶ Sed videtur oppoſitum, quia duorum hominum vnius conditionis atque in omnibus parium, deus vnum miſericorditer accipit, alterum iuſte relinquit. Eſt reſpondendum, quòd perſonarum acceptio opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ, quæ diuerſis perſonis tribuit ſecundum dignitatem ipſarum & merita. Eſt itaque perſonarum acceptio cum in eo cui aliquid datur, non attenditur id propter quod id quod ei datur ſit ſibi proportionatum aut debitum: vt ſi prælatus

det

det alicui beneficium, quia diues ſiue cognatus. Veruntamen duplex eſt datio: vna, quæ eſt actus iuſtitiæ, & circa hanc attenditur ac verſatur perſonarum acceptio. Alia vero, quæ eſt actus liberalitatis, qua alicui gratis confertur quod ei nō debetur: qualis eſt collatio donorum dei, qui nulli eſt obligatus, & circa huiuſmodi non eſt perſonarum acceptio, quoniam vnuſquiſque poteſt propria dare, cui vult, & quantum vult. Hoc ſecundum Thomam dictum ſit, quod in 2.2. quæſtione. 63. plenius continetur. *Sed in omni gente,* cuiuſcunque ſit nationis. *Qui timet eum,* timore caſto & filiali, vel ſaltem initiali. *Et operatur iuſtitiam,* id eſt, actus iuſtitiæ quæ eſt virtus infuſa, propter debitum rectumque finem, quod ſine fide fieri nequit. *Acceptus eſt illi,* ita ꝙ eſt in ſtatu ſalutis ac promerendi. Sola autem naturalis virtus, & cognitio dei nemini ſufficiunt ad ſalutem: ſed ad ſupernaturalis finis ſeu felicitatis adeptionem, ſupernaturalia media exiguntur, vt media fini proportionentur. *Verbum miſit deus filiis Iſrael,* nam pater verbum ſuum veraciter incarnatum miſit Iudæis, ipſo verbo id proteſtante: Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Miſit quoq; verbum, id eſt, euangelicam doctrinam. *Annuncians pacem,* id eſt, humani generis reconciliationem cum deo. *Per Ieſum Chriſtum,* dei & hominum mediatorem, qui in quãtum mediator, pacificauit nos deo per ſanguinem ſuum. Hinc ait Apoſtolus: Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi. Et Chriſtus in propria perſona hæc prædicauit, pacemque pectoris annunciauit & dedit: ſecũdum quòd ait: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Et rurſus: Venit filius hominis quærere, & ſaluum facere quod perierat. *Hic eſt omnium deus,* quia verax deus, rex regum, & dominus dominorum. Nempe vt deus, eſt dominus per propriam authoritatem, vt præſidens principalis: ſed vt homo, omnibus præſidet vt inſtrumentalis. *Vos ſcitis quòd factum eſt uerbum per uniuerſam Iudæam,* id eſt, prædicationẽ Ieſu ibidem eſſe diſſeminatam. Miracula etenim Chriſti fecerunt eum in locis vicinis hinc inde famoſum. *Incipiens enim,* Ieſus prædicationem ſuam. *A Galilæa,* ſicut in paſſione Iudæi dixerunt: Commouet populum, docens per vniuerſam Iudæam, incipiens à Galilæa vſque huc. *Poſt baptiſmum quod prædicauit Ioannes Ieſum à Nazareth,* Ioannes enim baptiſta

[Margin: A; B; Matth. 15.; 2. Cor. 5.; C; Ioan. 14.; Luc. 19.; Apoc. 19.; Luc. 23.]

D populum baptizando inſinuauit eis Chriſtum veniſſe, dicendo: Medius veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis. Vel ſic, incipiens Ieſus publicè prædicare poſt baptiſmũ quo fuit à Ioanne baptizatus. Scitis inquam quòd prædicauit Ioannes Ieſum, tanquam eius præcurſor. Prædicauit autem Ioannes baptiſta.

Ioan.1.

Quomodo unxit eum, ſcilicet Ieſum ſecundum naturã aſſumptã. *Deus*, pater ſeu trinitas. *Spiritu ſancto & uirtute*, id eſt, plenitudine gratiæ & ſanctitatis, ſeu poteſtate in miraculis peragendis. Nam & ſpiritus ſanctus Chriſtum, vt hominem vnxit & miſit: iuxta illud in Eſaia: Et nũc dominus miſit me, & ſpiritus eius. Hinc de Chriſto dixit baptiſta: Non ad menſuram dat deus ſpiritum, ſcilicet homini Chriſto: nam gratia eius quodammodo infinita conſiſtit. Hæc vnctio ſpiritalis & inuiſibilis data eſt animæ Chriſti in ipſo ſuæ creationis primordio, quo ſimul cum carne vnita eſt verbo totius gratiæ fonti æterno. *Qui pertranſiit*, inter homines, cõuerſando, ambulando, & prædicando. *Benefaciendo*, id eſt, multa beneficia dando hominibus, *Et ſanando omnes oppreſſos à diabolo*, multos quippe obſeſſos curauit. Spiritaliter quoq; dæmonibus plenos, cõuertit ad deum: ſicut de Maria Magdalena eiecit ſeptem dæmonia. Imò quantum in ipſo fuit, ſua benedicta paſſione vniuerſos peccatores ſaluauit. Quicunq; autem in mortali iacet peccato, à dæmonibus eſt oppreſſus, proſtratus, victus, & excæcatus. Verum quòd ait, omnes oppreſſos, accipi poteſt de generibus ſingulorũ potius quàm de ſingulis generum. *Quoniam deus erat cum illo*, ſcilicet pater cum filio, queádmodum in Euangelio loquitur: Non ſum ſolus, ſed ego & qui miſit me pater. Verũtamen coniunctionem hanc, quoniam, bene penſando, intelligendum eſt, quòd deus erat cum Chriſto ſecundum naturam humanam, illa nanq; habuit efficaciam ſic agendi ex aſſiſtentia dei: ſicq; intelligi etiam poteſt, ꝙ deus ſcilicet verbum æternum, erat cum illo, id eſt, cum Ieſu, quo ad ſuam humanitatem, per hypoſtaticam vnionem. quamuis expoſitio iſta non ſit propria ſecundum Bedam, ne Chriſti perſonam geminare videamur. *Et nos ſumus teſtes omnium*, mirabilium. *Quæ fecit in regione Iudæorum & in Hieruſalem: quem occiderunt ſuſpendentes in ligno. Quem deus ſuſcitauit tertia die.* Iſta iã ſæpe expoſita ſunt. *Et dedit eum manifeſtũ fieri*, poſt reſurrectionem. *Non omni populo*, immediatè, imò nec

Eſa.48. Ioan.3. E Baruch.3. Luc.6.7. Marc.16. F Ioan.8.

nec omnibus abſolutè. *Sed teſtibus præordinatis à deo, nobis qui manducauimus & bibimus cum illo poſtquam reſurrexit à mortuis.* Hoc enim opus ordinatiſſimus æternæ ſapientiæ dei proceſſus, vt ſupernaturalia non omnibus immediatè reuelētur, ſed primo quibuſdam electis atq; maioribus, & per illos cæteris. Quod & in hierarchiis obſeruatur angelicis, in quibus illuminationes diuinę à ſuperioribus deueniūt ad inferiores per medios angelicos ſpiritus, vt diuinus Dionyſius edocet. Præterea aduertendum, quod Petrus ait: Nobis qui manducauimus & bibimus, &c. Nam licet in euāgelio legatur Chriſtus cum diſcipulis poſt reſurrectionem manducaſſe, non tamen ibidē exprimitur cū eis bibiſſe, ſed ex his verbis id ſcitur. *Et præcepit nobis prædicare populo, & teſtificari quia ipſe eſt, qui conſtitutus eſt à deo,* patre ſecundum naturam humanam. *Iudex viuorum ac mortuorum,* id eſt, vniuerſorum qui vel ante finē mūdi erunt defuncti, vel circa finem mundi inuenientur, & in igne conflagrationis morituri dicuntur. Vel per viuos intelliguntur electi, qui viuunt per gratiam: per mortuos reprobi, qui mortui ſunt per culpam. Porro in iudicio duo conſiderātur. Primum eſt authoritas iudicandi, & illa tribus perſonis cōmunis & vna eſt. Secundum eſt iudicij exequutio ſeu prolatio ſententiæ, quæ cōpetit Chriſto ſecundum naturā humanam, quam & ſua humiliatione ac paſſione promeruit. Propter quod ait: Poteſtatē dedit ei & iudicium facere, quia filius hominis eſt. Itemq;: Neq; enim pater iudicat quenquā, ſed iudicium omne dedit filio. *Huic,* ſcilicet Chriſto. *Omnes prophetæ teſtimonium perhibent,* vt domino ſerui. *Remiſſionē peccatorum accipere per nomen eius,* id eſt, per inuocationem & fidem ipſius. *Omnes qui credunt in eum,* qui ſcilicet, fide & charitate Chriſto incorporantur. Prophetæ enim concorditer loquuntur de Chriſto, tanquam de omnium ſaluatore, ita quòd credentes per gratiam eius iuſtificantur. *Adhuc loquēte Petro verba hæc, cecidit,* id eſt, ſubitò venit, ſeu repentē deſcendit.

A | Diony. | Luc. 14. | B | Ioan. 5. | Ibidem. | C

Spiritus ſanctus, non per ſuam circūſcriptam, incommutabilemq; ſubſtantiam, ſed per pietatis ſuæ effectus & gratiæ dona. *Super omnes qui audiebant verbum,* videlicet, ſuper Cornelium, & ſuos, quibus prædicatio iſta fiebat. Deſcēdit autem ſpiritus ſanctus in ſigno viſibili, ſiue ſenſibili, ſed an in igneis linguis, an in alia ſpecie, incertum eſt, vt Scholaſtica ait hiſtoria.

D ſtoria. *Et obſtupuerunt ex circũciſione fideles*, id eſt, ex Iudaiſmo conuerſi. *Qui uenerant cum Petro, quia & in nationes*, id eſt, in gentiles. *Gratia ſpiritus ſancti effuſa eſt*, cum abundantia tãta. Iudæi equidem conſueuerant gẽtiles pro nihilo reputare, nec ſimile huic rei vnquam fuerat factum. Ideo de effectu tã magno atq; inſolito, prę admirationis magnitudine velut ſtupidi reddebantur. Fuit enim reuera grande miraculum, & maxima pietas dei. *Audiebant enim illos loquentes linguis*, diuer-
Act.2. ſis, ſicut apoſtoli loquebantur in die Pentecoſtes. *Et magnificantes deum*, gratias deuotiſſimè referendo, eiuſq; bonitatem & beneficia totis præcordiis attollendo. *Tunc reſpondit Petrus: Nunquid aquam prohibere quis poteſt, ut non baptizentur hi qui ſpi-*
Rom.8. *ritum ſanctum acceperunt, ſicut & nos?* Apoſtoli ſcilicet cum ſi-
E gno ſenſibili, & dono linguarum, quanuis non in tanta plenitudine ſicut apoſtoli, qui primitias ſpiritus acceperunt. *Et iuſſit eos baptizari in nomine Ieſu Chriſti.* De hac forma baptiſmi, & quare in ea dabatur baptiſmus in primitiua eccleſia, dictum eſt ſupra. Apoſtoli autem conſueuerunt per diſcipulos ſuos baptizare conuerſos, & ipſi verbo prædicationis inſiſte-
Act.2. bant, ſecundum quòd Paulus teſtatur: Non miſit me Chriſtus
1.Cor.1. baptizare ſed prædicare. Interdum tamen aliquos baptizabant. *Tunc rogauerunt eum*, ſcilicet Petrũ. *Vt maneret apud eos aliquot diebus.* pro eorum conſolatione, & pleniore inſtructione, & præſertim ex dilectione quam ad tam felicẽ & glorioſum conceperũt magiſtrum, patrem atque Apoſtolum: nec
F dubium quin eis conſenſit.

Declaratio Cap. XI. *Audierunt autem apoſtoli.*

ARTICVLVS VNDECIMVS.

QVID ex prima illa gẽtilium conuerſione ſequutũ ſit ſubditur. *Audierunt autẽ apoſtoli qui erant in Iudæa*, vbi prædicabãt hinc inde. *Et fratres*, id eſt, cæteri diſcipuli. *Quia & gẽtes*, videlicet Cor-
Matt.10. nelius cum ſuis, *Receperunt uerbum dei. Cum autẽ aſcendiſſet Petrus Hieroſolymam*, à Cæſarea rediens. *Diſceptabant aduerſus illum qui erant ex circũciſione*, id eſt, ex Iudaiſmo conuerſi, *Dicentes: Quare introiſti ad uiros præputium habentes, & manducaſti cum illis?* quaſi dicant, in hoc contra legẽ feciſti. *Incipiens autem Petrus, exponebat illis per ordinem*, id eſt, cur hoc

hoc feciſſet eis ordinatè expoſuit, ſeq; excuſando reuelauit A
eis qualem habuiſſet viſionem in Ioppe. Per quã deus ſibi mõ Act.10.
ſtrauit vt faceret ita, & quòd angelus idipſum admonuiſſet.
Litera autem plana eſt & præcedẽti capitulo habita atq; expoſita vſque ad id. *Recordatus ſum autem uerbi domini, ſicut dicebat, Ioannes quidem baptizauit aqua, uos autem baptizabimini ſpiritu ſancto,* Hoc ſupra legitur Chriſtus dixiſſe apoſtolis, quod Act.1.
expoſitum eſt ibidem, & in præfatis gentilibus conuerſis impletum, iuxta expoſitionem ibi introductam. *Si,* pro quia.
Ergo eandem gratiam dedit illis, puta Cornelio & ſibi adiunctis. *Sicut & nobis, qui credimus in dominum Ieſum Chriſtũ,* vtriſque enim contulit deus dona gratiæ gratum facientis & gratis datæ: tamen vt dictum eſt, Apoſtoli in ampliore plenitudine perfectioríque gradu ſortiti ſunt eam. *Ego quis eram, qui poſſem prohibere deum?* à gentilium horum viſitatione. Quaſi B
dicat, Hoc paruitatis meæ non fuit, quin potius charitas id requirit, vt de illorum gratia gratularer. *His auditis tacuerũt, & glorificauerunt deum,* id eſt, glorioſum, mirabilem, liberalem, liberrimum eſſe in operibus ſuis profeſſi ſunt. *Dicentes: Ergo & pœnitentiam,* id eſt, gratiam, locum, tempus, pœnitendi. *Dedit deus gentibus,* quas tam diu in ſuis reliquit erroribus. *Ad uitam,* gratiæ obtinendam in ſeculo iſto, vitamque gloriæ in futuro. Recitatis geſtis quorundam præcipuorum fidelium, ſcilicet apoſtolorum & diaconorum, proſequitur quædam de factis inferiorum diſcipulorum. *Et illi quidem,* diſcipuli. *Qui diſperſi fuerant,* de Hieruſalem. *A tribulatione quæ facta fuerat ſub Stephano,* à Iudæis lapidato, quam iſti Act.7. C
deo imperante fugerunt. *Perambulauerunt uſque ad Phœnicem,* occidentalem, videlicet quandam prouinciam Syriæ.
Et Cyprum, inſulam in Carpathio mari, ab ortu Ciliciæ, occaſu vero Syriæ obiectam. *Et Antiochiam,* Epidaphnem.
Nemini loquentes uerbum dei, niſi ſolis Iudæis, quibus primo annunciandum fuit Euangelium Chriſti, poſtea autem prædicauerunt & gentibus, agnito quòd Petrus conuertiſſet gentiles. *Erant autem quidam ex ipſis uiri Cyprii & Cyrenæi,* id eſt, de Cypro, & Cyrene ciuitate ſic dicta, quos aliqui putant fuiſſe natione gentiles, ſed ad Chriſtum conuerſos, & primo ad Iudaiſmum, deinde ad Chriſtum. Alij opinantur, quòd nati fuerunt ex Iudæis, per loca illa diſperſis.

D *Cum autem introiſſent Antiochiam, loquebantur ad gentes,* id eſt, gentiles illic morantes, *Annunciantes dominum Ieſum,* eſſe mundi ſaluatorem, *Et erat manus,* id eſt, auxilium, *Domini cum eis. Multusq; numerus credentium,* per prædicationẽ eorum, *Conuerſus eſt ad dominũ. Peruenit autem ſermo ad aures eccleſiæ quæ erat Hieroſolymis ſuper iſtis,* negotiis & fidei incrementis. In Hieroſolymitana nanque eccleſia antiſtes fuit tunc Iacobus, & Apoſtoli communiter ibi erant: iccirco diſcipuli intimauerunt eis profectum fidei in aliorum conuerſione, *Et miſerunt Barnabam uſque ad Antiochiam,* vt conuerſos plenius informaret, cõfortaret, cõſolaretur, ac regeret. *Qui cũ ueniſſet & uidiſſet gratiã dei,* id eſt, virtuoſam fideliũ cõuerſationẽ & dona gratiarum in eis, *Gauiſus eſt* ſecundũ

E quod charitas dei & proximi exigit, vt de dei veneratione, & proximorum ſalute quilibet glorietur, *Et hortabatur omnes in propoſito cordis permanere in domino,* vt eſſent in bono cœpto ſtabiles. Qui enim perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Hinc ad Coloſ. monet Apoſtolus: Stabiles eſtote & immobiles, abundantes in opere domini ſemper, ſcientes, quod labor veſter non eſt inanis in domino. Inconſtantia etenim mẽtis magna eſt imperfectio, muliebreque vitium, imò & quædam fatuitas. Stultus enim mutatur vt luna. Propterea ſcriptum eſt: Eſto firmus in via domini, & in veritate ſenſus tui, *Quia erat uir bonus,* moraliter, imò heroicus & perfectus, ideo ſubditur, *Et plenus ſpiritu ſancto,* id eſt, donis virtutibusque infuſis, *Et fide,* ita quod habuit fidem ſecundũ

F ſtatum perfectum, vtpote cum rationibus credẽdorum, & purificatæ mentis intelligentia. Vnde fides hic accipi poteſt, nõ vt eſt virtus, ſed fructus, videlicet, eminens quædam fidei certitudo. Sic quippe inter fructus ſpiritus ab Apoſtolo computatur, *Et appoſita,* id eſt, mente applicata ſeu cõuerſa, *Eſt turba multa domino* in Antiochia per Barnabæ prędicationem, præter eos, de quorum conuerſione prædictum eſt. *Profectus eſt autem,* Barnabas *Tharſum, ut quæreret Saulum.* Ad hanc enim vrbem vt patuit, Paulus à Hieroſolymis venit, quẽ Barnabas inquiſiuit, vt eius fultus auxilio plures cõuerteret, & conuerſos efficaciter gubernaret. *Quem cum inueniſſet, perduxit Antiochiam. Et annum totum,* id eſt, per integrum annum, *Conuerſati ſunt in eccleſia,* id eſt, inter fideles, *Et docuerunt*

Mat. 14. Coloſ. 1. Eccli. 27. Eccli. 5. Act. 9. Galat. 5.

runt turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ diſcipuli Chriſtiani, id eſt, conuerſi ad Chriſtum, qui primo generali nomine dicebantur diſcipuli, ibidem propter eorum multitudinem, cœperunt Chriſtiani à Chriſto capite ſuo atque magiſtro vocari, tuncque impletum eſt illud Eſaiæ: Seruos ſuos vocabit dominus nomine alio, in quo qui benedictus eſt ſuper terram, benedicetur in deo, amen. Hic tamen nõ dicitur, an nominatio iſta ſit inſtituta à fidelibus ex Iudaiſmo conuerſis, vel ex gentilitate credentibus, an forte ab infidelibus, qui nouam ſectã conſurgere & augeri mirantes, à Chriſto domino ſuo eos appellauerunt Chriſtianos. In Scholaſtica vero hiſtoria dicitur, quòd à gentilibus cõuerſis prodierit inſtitutio appellationis iſtius, quibus viſum eſt ſequaces Chriſti, Chriſtianos debere vocari. Quemadmodum in ſectis philoſophorum diſcipuli à magiſtris nomen ſpeciale accipiunt, vt à Platone, Platonici. *In his autem diebus ſuperuenerunt à Hieroſolymis prophetæ Antiochiam,* In primitiua nempe ecclecleſia multi ſpiritu fulſerunt prophetico, ſicut ſupra ex verbis Iohelis fuerat allegatũ. In diebus illis, ſuper ſeruos meos, & ancillas meas effundam de ſpiritu meo, & prophetabunt. A Eſa.65. B Act.2. Iohel.2.

Surgens autem unus ex eis nomine Agabus, qui propter tam ſancti conuentus reuerentiam humiliter aſſurrexit, ſtanſque loquutus eſt, *Significabat per ſpiritũ,* id eſt, per reuelationẽ ſpiritus ſancti prædixit, *Famem magnam futuram in uniuerſo orbe, quæ facta eſt ſub Claudio* imperatore, ſcilicet quarto anno imperij eius, & fuit hæc fames præcipuè in Iudæa, vt fertur in Eccleſiaſtica hiſtoria. *Diſcipuli autẽ,* exiſtẽtes in Antiochia, *Prout quiſque habebat,* vnuſquiſque iuxta ſuæ modulum facultatis, *Propoſuerunt ſinguli,* non ſeorſum, ſed omnes pariter, *In miniſterium,* id eſt, ad vſus corporis neceſſarios, *Mittere,* victualia, ſeu precium ad emendum, *Habitantibus in Iudæa fratribus,* id eſt, Chriſtianis ibidem, potiſſime in Hieruſalem cõmanentibus, qui tanquam inter cæteros perfectiſſimi Apoſtolicam vitam ducentes omnia ſua in principio vendiderunt, & ante Apoſtolorum pedes preciis poſitis in communi vitam pauperem ducere ſunt contenti. Poſtea vero ab infidelibus Iudæis fuerãt ſpoliati qui aliquid adhuc habebãt. Hinc Antiocheni fideles, & poſtea alij multi fecerunt collectas, quas ſuis temporibus miſerunt pręfatis. De C Act.4.

quâ

1.Cor.16. qua re in Epiſtolis Pauli multa leguntur. Fuitque iuſtum vt
D gentiles facti participes ſpiritualium bonorum fidelium Iu-
dęorum,de corporalibus ſuis ſubſtantiis recompenſam face-
rent eis tempore neceſſitatis:quod & Paul.pro minimo repu-
1.Cor.9. tans:Si nos(inquit)vobis ſpiritalia ſeminauimus,magnum eſt
ſi carnalia veſtra metamus? *Quod & fecerunt*, bonum pro-
poſitum effectui celeriter mancipātes,& malum inopiæ præ-
uenientes, *Mittentes ad ſeniores*, qui in Eccleſia illa Hie-
ruſalem cæteris præfuerunt ac prouiderunt, *Per manus Bar-*
nabæ & Sauli, qui erant nuncij fide digniſſimi.Miſerūt ita-
que,& contulit quilibet iuxta quod habuit, implentes illud
Tob.4. Tobiæ:Quomodo potueris,ita eſto miſericors.Si multum ti-
2.Cor.12. bi fuerit,abundanter tribue.Si autem exiguum,etiam exiguū
E libenter impartiri ſtude. Itaque in articulo neceſſitatis etiam
filij parentibus theſaurizare ſeu prouidere tenentur.Nec iſta
Mat.6. prouiſio obuiauit verbo Chriſti dicentis: Nolite ſoliciti eſſe
Luc.12. de craſtino: ſiquidem verbis illis immoderata cura, non ordi
nata prouidentia inhibetur.Nec tentandus eſt deus,ſed peri
culis humano modo quātū cōgrue fieri poteſt eſt occurrēdū.

Expoſitio Cap. XII. *Eodem tempore miſit.*
ARTICVLVS. XII.

E*Odem temporē*, de quo in fine præcedentis capi-
Act.11. tuli dictū eſt, *Miſit Herodes rex*, filius Ariſtobo-
Luc.2. li filij Herodis Aſcalonitæ, cuius tempore natus
F eſt Chriſtus: qui Herodes etiam pater fuit Hero-
Marci.6. dis Antipæ à quo Ioannes baptiſta occiſus eſt, &
Ioan.18. Chriſtus in paſſione illuſus. Porro Herodes de quo nunc fit
Act.25. ſermo,interfector Iacobi Apoſtoli à Ioſepho vocatur Agrip-
pa. Habuitq; filium nomine Agrippam qui ei ſucceſſit in re-
gno,de quo infra habetur, *Manus*, id eſt,virtutem ſui ex-
ercitus, *Vt affligeret quoſdam de eccleſia*, primitiua,id eſt,
quoſdam Chriſtianos. *Occidit autem Iacobum fratrem Ioan-*
nis gladio, id eſt,occidi fecit,ante dies azymorum. *Vides*
autem, quia placeret Iudæis, incredulis occiſio Iacobi. *Ap-*
poſuit apprehendere & Petrum, tanquam capitaneum Chri-
ſtianorum,vt amplius complaceret Iudæis. *Erant autem dies*
Exod.12. *azymorum*, id eſt, paſchalis feſtiuitatis, quando Iudæi ſe-

ptem diebus azymis panibus veſcebantur, infra quos dies Iudæi non faciliter aliquem occiderunt. *Quem cum apprehendiſſet, miſit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum cuſtodiendum,* Sicut centurio appellatur qui centum præeſt militibus, ita quaternio qui quatuor militibus præeſt. Sicque ſub his quatuor quaternionibus erant ſedecim milites, ac per hoc viginti ſimul fuerunt præter cuſtodes carceris. Cōmiſit enim tam multis cuſtodiam Petri, ne aliqua arte effugeret, quia Herodes non ignorauit multa mirabilia facta fuiſſe à Petro, ideo caute fecit eum ſeruari, ſicut & Iudas de Ieſu dixit Iudæis: Ducite eum caute: ne, ſcilicet veſtris è manibus elabatur, *Volens poſt paſcha producere eum populo,* Iudæorum, vt occideretur ad voluntatem eorum. *Et Petrus quidem ſeruabatur in carcere, oratio autem fiebat ſine intermiſſione ab eccleſia ad deum, pro eo,* quia magis neceſſarius fuit eccleſiæ tanquam princeps Apoſtolorum, & eminentior in operibus miraculorum. *Cum autem producturus eum eſſet Herodes,* id eſt, populo præſentaturus ad mortem, *In ipſa nocte,* diem quo hoc facere voluit præcedente, *Erat Petrus dormiens inter duos milites, uinctus catenis duabus, & cuſtodes ante oſtium cuſtodiebant carcerem,* Vnde conſtat eum ſic cuſtoditum, quòd humana via ſiue induſtria nequiuit effugere. *Et ecce angelus domini aſtitit, & lumen refulſit in habitaculo,* angelus enim cum ſplendido vultu apparens carcerem illuſtrauit, ſolus tamen Petrus lumen illud aſpexit, miraculoſe deo id peragēte, ne & alij illud viderent. *Percuſſoque latere Petri, excitauit eum dicens: Surge uelociter. Et ceciderunt catenæ de manibus eius,* angelo eas diſſoluente. *Dixit autem angelus ad eum, Præcingere,* id eſt, cinge te. Vt enim Scholaſtica refert hiſtoria ex verbis Bedæ: Petrus depoſuit cingulum ſuum propter moleſtiam carceris vt tunica circa pedes demiſſa temperaret frigus noctis. Quo datur exemplum deuotis, quod tempore corporalis moleſtiæ, atque anguſtiæ magnæ, liceat eis aliquid de propoſiti ſui rigore laxare. Inſuper ſecundū Caſſianum, quoniā Helias & Petrus cingulis vſi legūtur, monachi in deſertis cingulis vtebātur, *Et calcia te caligas tuas.* i. calciamēta tua indue. Dicūt aliq, ꝙ caliga genꝰſit calciamēti non habētis coriū ſuper pedē, qđ quidā ſandaliū vocāt. Nūc autē caliga in alia ſignificatione accipi ſolet. *Et fecit ſic. Et dixit illi: Circunda*

A Mar. 14. B C

D *tibi ueſtimentum tuum, & ſequere me. Et exiens* carcerem, *Se-*
4.Reg.1. *quebatur eum,* ſcilicet angelũ, *Et neſciebat quia uerum eſt,* id eſt, aliquid reale, *Quod per angelum fiebat,* ſcilicet eductio eius de carcere, *Exiſtimabat autem ſe uiſum uidere,* id eſt, omnia iſta putabat in imaginaria viſione ſibi monſtrari, non realiter exhiberi. Ex quo apparet, quòd non plenariè vigilauit, ſed imperfectè. Aliqui nanque in ſomno ſurgunt & gradiuntur. *Tranſeuntes autem primam ac ſecundam cuſtodiam,* id eſt, cuſtodes per duo loca diuiſos, ſeu duobus partitos ordinibus, ex omni enim parte adhibuerunt cuſtodiam, ne aliqua induſtria Petrus euaderet. Cuſtodes autem ſomno fuerunt oppreſſi, aut tali cæcitate percuſſi, quali ſerui regis Syriæ ſub Heliſæo, aut alio ſimili modo diuina virtute detine-
E bantur, ne Petrum egredientem ſentirent, aut prohiberent.

Venerunt ad portam ferream, quæ putatur fuiſſe in atrio carceris atque exterior, *Quæ ducit ad ciuitatem,* Hieruſalem. Ex quo elicitur, quod carcer extra vrbem fuit, aut in exteriore eius parte, *Quæ ultro aperta eſt eis,* poteſtate diui-
4.Re.6. na atque angelica. Nam & angelicis ſpiritibus materia corporalis obedit, quo ad motũ localem. *Et exeuntes* per ferream portam, *Proceſſerunt uicum unum,* vrbem intrando, *Et continuo diſceſſit angelus ab eo,* repente diſparens. *Et Petrus ad ſe reuerſus,* id eſt, compos mentis effectus, & ratione plenariè vtens *Dixit: Nunc ſcio uere,* & experimẽtaliter, *Quia miſit dominus angelum ſuum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudæorum.* In omnibus vtitur Pe-
F trus ſtilo armato & eleganti, & frequenter difficili, ſemperq; ſententioſo. *Conſideransq́;* quomodo eſſet eductus, & vbi nunc eſſet, quóve diuerteret, *Venit ad domum Mariæ matris Ioannis qui cognominatus eſt Marcus,* fuitque cõſobrinus Barnabæ, non Marcus Euangeliſta. *Vbi erant multi congregati,* mente & corpore, tanquam deuotiſſimi, *Et orantes,* inter cætera pro Petri liberatione. *Pulſante autem eo, proceſſit puella nomine Rhode. Et ut cognouit uocem Petri, præ gaudio non aperuit ianuam,* cupiens fœminea feſtinatione lætum rumorem ſuis inſinuare, *Sed intro currens, nunciauit Petrum ſtare ante ianuam. At illi dixerunt: Inſanis,* tanquam illuſa & ratione priuata. Hoc dixerunt attendendo ad naturalem rerum potentiam, per quam impoſſibile videbatur quod dicebatur. *Illa autem*

autem affirmabat ſic ſe habere . Illi autem dixerunt : Angelus eius eſt, Ex hoc loco atq; ex aliis multis probatur quemlibet hominem habere angelum ſanctũ cuſtodem , qui etiam crebro apparent in ſpecie eorũ, quibus ſunt deputati. *Petrus autem perſeuerabat pulſans,* more eorũ qui educti clam de captiuitate,non libenter diu ſtant extra domum. *Cum autem aperuiſſent oſtium,uiderunt eum,& obſtupuerunt,* viſo tam miraculoſo effectu,& cauſam nondũ ſcientes. *annuens autem eis manu,ut tacerent,* ne eorum ſtrepitu & clamore gaudioſo Petri præſentia perciperetur,& vt miraculum cum ſilẽtio modeſtè aduerterent, *Narrauit,quomodo dominus eduxiſſet eum de carcere,* per angelũ. *Dixitq́;,Nunciate Iacobo,* ſcilicet Epiſcopo Chriſtianorum in Hieruſalem. *Et fratribus hæc,* vt ſciant ſe exauditos,& deo gratias agant atque lætentur in domino. *Et egreſſus,* de Hieruſalem eadem nocte, *Abiit in alium locum. Facta autem die,* quo Herodes decreuit Petrum producere populo. *Erat non parua turbatio inter milites quidnam factum eſſet de Petro,* quomodo abiſſet. Timebant autem ne Herodes tali pœna eos afficeret,quali Petrum afficere cogitauit. *Herodes autem cum requiſiſſet eum,* ſcilicet Petrum, *Et non inueniſſet,* nã & portæ & ianuæ apertę inuentæ fuerunt,vt creditur,cum hoc de porta ferrea aperta dicatur, *Inquiſitiõe facta de cuſtodibus,* id eſt,diligẽter ſciſcitatus ab eis,quomodo Petrus euaſiſſet, *Iuſſit eos adduci,* id eſt,carceri mancipari : vel duci(vt aliqui textus habent)id eſt,ſibi pręſentari ad puniendum eos de negligentia.Nõ tamen nocuit eis poſtea vt decreuit,domino prouidente,ne Petri ereptio fieret aliis mortis occaſio.Herodes enim morte fuit præuentus,vt ſubditur. *Deſcendensq́; à Iudæa in Cæſaream,* Paleſtinæ,ſecundũ Bedã, *Ibi moratus eſt,* ad debellandũ aduerſarios ſuos, *Erat autem iratus Tyriis & Sydoniis. At illi unanimes uenerũt ad eum,* vt ei reconciliarentur quaſi reſiſtere non valentes, *Et perſuaſo,* id informato, *Blaſto qui erat ſuper cubiculum regis,* id eſt, cubicularius eius, *Poſtulauerunt pacem,* per Blaſtum , qui loquebatur pro eis, *Eo quod alerentur regiones eorum ab illo,* id eſt, de bonis terræ Herodis, quia anguſtæ erant eorũ prouinciæ , nec poterant tam vicini regis, Cæſari chariſſimi,inimicitias ferre. *Statuto autem die,* id eſt, ab Herode præfixo ad loquendum Tyriis atque Sydoniis, *Herodes ueſti-*

A B C

D *tus ueſte regali ſedit pro tribunali,* ad ferendum ſententiam, *Et concionabatur ad eos,* id eſt,blandis,ornatis,egregiis verbis loquutus eſt eis. *Populus autem acclamauit,* Herodi, *Dei uoces & non hominis,* quas audimus,ſunt. Et ſic diuinis præconiis non humanis eum laudabant, aſcribentes ei diuinitatem quandam & laudem deo ſolummodo debitam. *Confeſtim autem percuſſit eum angelus domini,* id eſt,intus plagauit grauiſſimo vẽtris dolore, *Eo quod non dediſſet honorem deo:* præconia ſibi blaſphemanter aſcripta ſpernendo,ſeq́ue humiliãdo,& deo vero talia aſcribẽdo, *Et conſumptus à uermibus,* qui intra eum oriebantur putreſcentibus carnibus eius, *Expirauit,* infra quinque dies ſecundum Ioſephum. *Verbum autem domini creſcebat & multiplicabatur,* id eſt,Herode fidei per-
E ſequutore occiſo,Euangelica prædicatio circunquaque diffundebatur, & plurimi conuertebantur. *Barnabas autem & Paulus reuerſi ſunt,* Antiochiam *Ab Hieroſolymis, expleto miniſterio,* id eſt,allatis ibi eleemoſynis ſeu collectis ab Antiochia miſſis, ſicut in præcedenti capitulo eſt dictum, *Aſſumpto Ioanne,qui cognominatus eſt Marcus,* de quo iam dictũ eſt.

Elucidatio Cap. XIII. *Erant autem in eccleſia quæ erat Antiochiæ prophetæ & doctores.*

ARTICVLVS XIII.

ERant autem in eccleſia,quæ erat Antiochiæ, prophetæ & doctores. Quemadmodum ſcribit Apoſtolus,
F in primitiua eccleſia fuerunt diuerſa dona gratiarum,officiorum & ſtatuum,iuxta illud ad Co-
1.Cor.12. rinth. Quoſdam poſuit deus in eccleſia, primo Apoſtolos,deinde prophetas,tertio doctores.Itaque prophetæ vocati ſunt, propter reuelationem futurorum. Doctores propter ſcripturarum interpretationem, populorum informationem,præteritorum enarrationẽ.Poteſt quoque ad eoſdem referri. Nam quidam eorum prophetæ erant pariter & doctores, *In quibus Barnabas, & Simon,qui uocabatur Niger,* ad diſtinctionem Simonis Petri. Et dictus eſt niger, vel à colore,ſi niger ſumatur latine.Vel quaſi aſcendens à virtute ſcilicet in virtutem, ſi niger ſit nomen Hebræum. Niger enim quandoque Hebræum eſt, & interpretatur aſcendens. Ve-

tuntamen aliqui ſortiti ſunt huiuſmodi nomina abſque in-exiſtentia proprietatis actionis ſeu qualitatis deſignatæ per ipſum, imò aliqui à contrario ſenſu nomina ſortiuntur. A *Et Lucius Cyrenenſis*, à Cyrene ciuitate ſic appellatus, *Et Manachen, qui erat Herodis tetrarchæ*, qui vocatus eſt Herodes Antipas, quem Chriſtus nominat vulpem, & decollauit Ioannem, *Collactaneus*, id eſt, eodem cum eo lacte educatus, *Et Saulus*. *Miniſtrantibus autem illis domino*, in actibus virtuoſis, in obſeruantiis præceptorum & conſiliorum, in cõuerſione aliorum, *Et ieiunantibus*, vt caro per omnia caſtigaretur, atque in ſeruitutem ſpiritus redigeretur, mensque in ſpiritalibus ditaretur, & ad contemplanda erigeretur ſuperna. Quanta nempe ſit virtus ieiunij liquet ex eo, quod de duriſſimo malignorum ſpirituum genere ait Saluator: Hoc genus dæmoniorum in nullo poteſt exire, niſi in oratione & ieiunio. Denique (ſicut in præfatione cantatur) deus corporali ieiunio vitia comprimit, mentem eleuat, virtutes largitur & præmia. Tobiæ quoque Raphael angelus proteſtatur: Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna, *Dixit ſpiritus ſanctus*, vel per inſpirationem internam, vel per aliquem prophetarum iſtorũ, ſiue per angelũ. *Segregate mihi*, id eſt, ad meũ honorẽ à veſtra ſocietate, ſeu grege veſtro corporaliter atque localiter ſeparate. *Barnabam & Saulũ, in opus ad quod aſſumpſi eos*, id eſt, ad prædicandum in gentibus ad quod eos elegi, conuerti, & mihi per gratiam iunxi. Vnde ad Romanos Apoſtolus de ſe loquitur: Paulus ſegregatus in Euangelium. *Tunc ieiunantes & orantes, imponentesque illis manus, dimiſerunt eos*, vt irent euangelizare in Gentibus. Verum quia hic dicitur, quod impoſuerunt eis manus, videlicet in modũ ordinandorum in ſacerdotiũ, dicunt nonnulli, & habetur in Scholaſtica hiſtoria, ꝙ prefati ſãcti in Antiochia, audito ſpiritus ſancti conſilio, orãtes pro Paulo & Barnaba, miſerunt eos Hieruſalem ad Petrum, Iacobum, & Ioannem tunc exiſtentes ibidem. Qui audito ſpiritus ſancti mandato gauiſi ſunt, impoſueruntque eis manus, quoniam manuum impoſitio ad Apoſtolos pertinebat. Sed quoniã litera nõ videtur hoc velle, alij opinantur, quod iam in Antiochena Eccleſia fuerunt quidã epiſcopi ab Apoſtolis ordinati ad regẽdam multitudinẽ fidelium, qui tunc ibidem vehemẽter mul-

Mat.13. Mar.6. Marc.9. B Rom.1. C

D tiplicati fuerũt. Epiſcopi autẽ ſunt Apoſtolorum ſucceſſores, idcirco ad eorũ officium ſpectat impoſitio manuũ, potuerũtque Paulo & Barnabæ manus imponere. Vtrum autem præter impoſitionem manuũ aliam ordinationis ſolennitatẽ circa eos celebrauerint tres prædicti Apoſtoli, ſiue alij quicunque epiſcopi, nõ eſt certum, vt Scholaſtica ait hiſtoria: quæ etiam perhibet quod nec de Apoſtolorũ ordinatione aliquid legitur, vel ꝙ Chriſtus eis manus impoſuit. De Petro tamen certũ habetur, quod Antiochiæ celebrauerit miſſam. Sed potuit Apoſtolis pro ordinatione ſufficere: quia dictum eſt eis à

Matth.26 domino: Hoc facite in meam cõmemorationem. Et licet tũc

Mar.14. non interfuerint Paulus & Barnabas, tamen quia poſtea electi ſunt ad apoſtolatum conſilio, imò præcepto ſpiritus ſan-

E cti, forſan in hoc cum aliis Apoſtolis fuerũt priuilegiati, nec alia ordinationis ſolennitas circa eos celebrata eſt, & multi in primitiua eccleſia ſine hac ſolẽnitate ordinationis, ad ſacerdotium ſunt promoti, etiã multi laici ſine diaconio, & præcedentibus ordinibus, facti ſunt ſacerdotes. Inſuper Beda hic ait: Videtur Saulus iuxta hiſtoriæ ordinẽ tertiodecimo poſt domini paſſionẽ anno apoſtolatum cũ Barnaba, Pauliq; accepiſſe vocabulũ. Quartodecimo autem anno iuxta condictũ Iacobi: Cephæ ſcilicet Petri, & Ioannis ad gentiũ magiſteriũ fuiſſe profectũ, nec hiſtoria Eccleſiaſtica repugnat, dicens Apoſtolis præceptũ fuiſſe, vt annis duodecim in Iudæa prædicarent, quia duodecimo anno non ſtatim reliquerunt Iudæã, ſed decimotertio exire cœperũt, & paulatim egreſſi ſũt. *Et ipſi,*

F ſcilicet Paulus & Barnabas, *Miſſi à ſpiritu ſancto, abierunt Seleuciam,* quæ eſt ciuitas Syriæ maritima à Seleuco regẽ Aſiæ, de quo ſecũdo Machabæorũ habetur, conſtructa, & nominata vt dicitur, *Et inde nauigauerunt Cyprum,* inſulam ſupra memoratam, *Et cum ueniſſent Salaminam,* vrbem Cypri, in qua Barnabas natus & paſſus fertur, nunc Cõſtantiã dictã ſecundũ Bedam, quæ & ſita eſt in parte illius inſulæ orientali reſpiciens Syriam, *Prædicabant uerbum dei in Synagoga Iudæorum,* quibus verbũ dei fuerat primo denunciandum, ſecundum quòd infra Paulus fatetur: Vobis oportebat primũ loqui verbum dei. Porro ſecundum Bedam, vbicunque dicitur in ſynagoga, inſinuatur factum in ciuitate quod legitur. *Habebant autem & Ioannem in miniſterio,* ſuæ prædicatiõis.

Iſte

Iſte eſt Ioannes cognominatus Marcus, de quo in præcedentibus iam dictũ eſt. *Et cum perambulaſſent uniuerſam inſulam*, Cypri, *Vſque Paphum*, occidentalem inſulæ vrbẽ. Paphus ſecundũ Bedam eſt ciuitas Cypri maritima iuxta inſulã Veneris, quondam carminibus poetarum famoſa, quæ frequenti terræ motu lapſa, nunc ruinarum veſtigiis, quid olim fuerit, oſtendit, *Inuenerunt quendam uirum magum pſeudoprophetam*, qui opera magica arte facta, dixit diuina, *Iudæorum, cui nomen erat Barien, qui erat cum Proconſule Sergio Paulo, uiro prudẽte*, qui fuit magnæ dignitatis & proconſul, id eſt, ſecundus à conſule, cui cauſa quæſtus, & ambitione honoris coniunxit ſe magus ad deceptionẽ ipſius. *Hic accerſitis Barnaba & Paulo deſiderabat audire uerbum dei. Reſiſtebat autem illis Elymas magus (ſic enim interpretatur nomen eius) quærens auertere Proconſulem à fide* Chriſtiana, per quã illius magicæ artes confundebãtur. Horum duorũ nominum, ſcilicet Elymas & magus, vnum eſt interpretatio alterius. Elymas enim ſecundũ Scholaſticam hiſtoriam interpretatur magus, ſicq; commune nomen maleficorũ appropriatum eſt huic. Alij dicũt quod Elymas interpretatur dei mei mẽſura, vel ſenſus, ſicq; iſte fecerit ſe vocari, vt dei nũcius crederetur, & ita nomẽ Barien, prędicto modo exponitur Elymas, hac de cauſa. *Saulus autem qui & Paulus repletus ſpiritu ſancto, intuens in eum dixit*. Ho loco Saulus, primo vocatur Paulus, eſtq; hoc nomẽ ſortitus ſecundum multos ſanctorũ doctorum à Paulo proconſule quem cõuertit. Homines enim aliquãdo conſueuerunt nomina ex aliquo notabili facto ſortiri. Verũtamen ſecundũ Origenem ſemper fuit binomius, vnde iam dicitur Saulus qui & Paulus. Quaſi dicat: Vtroq; vocatus eſt nomine. Vel poſt ſuã ad Chriſtũ cõuerſionem, vocauit ſe Paulum, quaſi humilem & modicum.

Act.13.

A

Act.11.

Act.12.

B

C

O plene & omni dolo & omni fallacia, quia verbis & operib⁹ fraudulẽtus. Virum autem ſanguinum & doloſum abominabitur dominus. Et Eſaia teſtante: Fraudulenti vaſa ſunt peſſima, *Fili diaboli*. per imitationem doli & vitiorum, iuxta illud Sapientię: Imitantur illum qui ſunt ex parte ipſius. Hinc ait Saluator Iudæis: Vos ex patre diabolo eſtis, *Inimice omnis iuſtitiæ*, Legis naturalis, legis ſcriptæ, legiſque Euangelicæ, *Non deſinis ſubuertere uias domini rectas*, id eſt, diuina præcepta, documenta, conſilia, quantum in te eſt concul-

Pſal.5.

Eſa.32.

Sap.2.

Ioan.8.

D cas, atque ab aliis tollis, & prauè exponis. Huius magi memi
Dionyſ. nit in libro de diuinis nominibus diuinus Dionyſius, aſſe-
rens ſtultam fuiſſe obiectionem quam verbis Pauli obiecit,
2.Tim.2. quibus Paulus affirmat ad Timotheum, deus ſeipſum nega-
re non poteſt, & arguit Elymas, quod ſecundum hoc, deus nō
eſſet omnipotens, quaſi veritatem negare, mentiri, peccare, po-
tentiæ, & non potius impotentiæ atque miſeriæ eſſet. *Et nūc ecce manus domini ſuper te,* .i. diuina poteſtas te puniet, *Et eris cæcus non uidens ſolē,* nec lumen eius, *Vſque ad tēpus,* vt per tuam corpoream cæcitatem, innoteſcat ſpiritalis cæcitas tuæ mentis. Et vt intus priuatus es luce atq; intuitu ſolis iuſtitiæ, ſcilicet Chriſti, ſic foris priuaberis materialis ſolis aſpectu. *Et confeſtim cecidit in eum caligo & tenebræ,* ſcilicet.
E in inſtanti. Virtus enim dei cū ſit infinita operatur in inſtāti. Quod item factū eſt ad declarandū quod excæcatio illa miraculoſa fuit nō naturalis, *Et circuiens quærebat, qui ei manum daret.* Territus enim fuit ſentiens plagā dei, & inſtar cæcorum in gyro ſe vertit quærens ducatū & ſuſtentationē, ne laberetur in præceps. *Tunc Proconſul cum uidiſſet factum,* tam miraculoſum, *Credidit, admirans ſuper doctrina domini,* id eſt, altitudinem ſapientię Chriſtianæ, & virtutē miraculorū quibus cōfirmabatur. Nouerat enim tanquam vir prudens quòd deus fons veritatis, nō perhibeat teſtimonium falſitati: ideo cernens Apoſtolorum iſtorum doctrinam huiuſmodi miraculo confirmari, mox credidit, & magum abiecit. *Et cum à Papho nauigaſſent Paulus & qui cum illo erant,* ſcilicet, Barna-
F bas, Ioannes, & forſitan plures. Nam & id credi poteſt, quod aliqui de miniſtris Proconſulis eius cōuerſione & inſtructione inducti, pariter ſint cōuerſi, *Venerunt Pergen Pamphyliæ.* Pergen eſt maritima ciuitas prouinciæ Aſiæ, quæ prouincia vocatur Pamphylia iuxta Bedam. *Ioannes autem diſcedens ab eis, reuerſus eſt Hieroſolymam.* De cauſa ſuæ abſceſſionis infra dicetur. *Illi uero,* ſcilicet Paulus & Barnabas. *Pertranſeuntes Pergen, uenerunt Antiochiam Piſidiæ.* Piſidia eſt prouincia Aſiæ, & Antiochia ſita in ea: alia eſt ab Antiochia Syriæ ſupra memorata, & in ſcripturis celebriori, quæ
Act.11. olim Reblatha, & Remath magna dicebatur. *Et ingreſſi ſy-*
4.Re.25. *nagogam die ſabbatorum, ſederunt,* quaſi vere manſueti ad audiendum verbum dei, & prompti ad prædicandum. *Poſt*

lectionem

lectionem autem legis & prophetarum, miſerunt principes ſynago-ge videlicet prælati inter Iudæos *Ad eos dicentes: Viri fra-tres, ſi quis eſt in uobis ſermo exhortationis ad plebem, dicite.* Ex ipſo enim apparatu, probitate & grauitate Pauli & Barnabæ, conſiderauerunt eos eſſe viros religioſos ac ſapientes. Siquidem ſapientia hominis lucet in facie eius. *Surgens autē Paulus* principibus & toti congregationi honorem impendens, A

Et manu ſilentium indicens vt attentius audiretur *Ait: Viri Iſraelitæ, & qui timetis deum audite.* His verbis beneuolentiam eorum captat, vt fructuoſius audiatur. *Deus plebis Iſrael elegit patres noſtros* ab æterno, & tēpore diuinitus præſtituto effectus gratioſos huius electionis impertitus eſt eis

Et plebem Iſraeliticam *Exaltauit, cum eſſent incolæ in terra Aegypti.* Nam tempore Ioſeph & etiam tempore eductionis per Moſen, & paulo ante fuerunt ibidem honorifice ſublimati *Et per quadraginta annorum tempus, ſuſtinuit mores eorum in deſerto* mores inquam peruerſos, murmurationes & rebelliones: quandoque tamen ſatis acriter correxit quoſdam eorum, ſed totam gentem non deleuit. *Et deſtruens* partim occidendo, partim fugando, partim in captiuitatem redigendo *In terra Chanaam ſeptem gentes* id eſt, totidem nationes filiorum Cham, vtpote Chananæos, Amorræos, Euæos, Iebuſæos, Phereſæos, Ethæos & Gergeſæos *Sorte* id eſt, per ſortium miſſionem *Diuiſit eis terram eorum* per manus Ioſue, Eleazari, & principum tribuum filiorum Iſrael, ſicut in Ioſue legitur. Duabus tamē tribubus ac dimidiæ ante per Moſen fuit diuiſa pars terræ trans Iordanem *Quaſi poſt quadringentos & quadraginta annos.* Computatio annorum iſtorum ſecundum Bedam atque Scholaſticam hiſtoriam inchoatur à natiuitate Iſaac, à qua vſque ad exitum Iſrael de Aegypto fluxerūt anni quadringenti & quinque, quibus iungūtur quadraginta anni quibus in ſolitudine erant, & quinque in terra Chanaā, poſt quos quieuit terra à prœliis, tuncq; diuiſa eſt terra, ſicut in libro Ioſue legitur. *Et poſt hæc dedit iudices* quorū primus fuit Othoniel frater Caleph minor, vt ſcribitur in libro Iudicū *Vſque ad Samuel prophetā* incluſiue, quia & ipſe Iudex fuit Iſraeliticæ plebis. *Et exinde poſtulauerūt regem* nā filij Samuelis iudices à patre ſuo cōſtituti poſt auaritiā declinauerūt, vt primo Reg. habetur *Et dedit eis Saul filiū Cis ui-*

B — Gene. 47. Exod. 16. Nume. 22. Deut. 29.

C — Eſa. 123. Ioſue. 14. Pſal. 77. Nume. 35. Ioſ. 11. 12. Iudith. 3.

D *rum de tribu Beniamin* quo pro tunc nō erat inter filios Iſraël melior. *Et amoto illo* à regno propter ſua peccata, quia in eo honores mutauerunt mores *Suſcitauit illis Dauid regem, cui teſtimonium perhibens dixit, Inueni Dauid filium Ieſſe uirum ſecun-*
1.Reg. 7. *dum cor meum* id eſt, mihi placentem, ſeu meæ voluntati con
1.Reg.8. formē, in donis naturæ & gratiæ bene diſpoſitum, *Qui faciet*
1.Reg.10. *omnes uoluntates meas* id eſt, volita à me implebit, & mihi o-
1.Reg.16. bediet. Non talem deus iſtum improuiſe inuenit, ſed vt talem
Roma.1 eū inueniret, prius per gratiā talem fecit, imo ab æterno prædeſtinauit ſe illum talem facturum, quo facto talem inuenit qualem voluit & exegit. Et iſta eſt præclariſſima laus ſancti Dauid. Quid enim nobilius voluntati creatæ, quam increatæ dei ſui voluntati eſſe cōformem, cum & amicorum ſit eadem
E velle & nolle? *Huius deus ex ſemine* id eſt, ex ſemine Dauid *Secundū promiſſionem* factam ipſi Dauid *Eduxit* per generationem ex virgine *Iſrael* id eſt, ad ſalutem populi Iſ-
Luc.3. raël *Saluatorem Ieſum* qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem, vt dicitur ad Romanos *Prædicante Ioanne ante faciem aduentus eius* id eſt, ante manifeſtam Chriſti prædicationem & apparitionem, qua per miracula ſe dei filium de-
Ioan.1. clarauit *Baptiſmum pœnitentiæ* id eſt, diſpoſitiuum ad pœnitentiā, & in quo Iudæi ſua confitebātur peccata, non cōfeſſione ſacramētali, ſed generali *Omni populo Iſrael* qui venit ad eum. *Cum autem impleret Ioannes curſum ſuum* id eſt, circa finem ſuæ prædicationis morti propinquans, *Dixit* Iudæis. *Quem me arbitramini eſſe non ſum ego* id eſt, non ſum Chri
F ſtus ſicut putatis. Hoc enim ſuperiores & inferiores Iudæorū
Luc.3. concorditer exiſtimabant, propter ſanctiſſimam conuerſatio-
Matth.3. nem Ioannis. *Sed ecce uenit poſt me* ad prædicandum & ba
Marc.1. ptizandum per ſuos diſcipulos. Chriſtus etiam natus eſt poſt Ioannem *Cuius non ſum dignus ſoluere calciamenta pedum eius* id eſt, nec in minimo dignus ſum ei exhibere obſequium, eo quod incomparabiliter ſit maior me ſecundum diuinam naturam, & ſecundum aſſumptam quoque, vt verbo immediatè ſuppoſitaliterque vnitam, & omni gratia ſecundum totam capacitatem mentis creatæ repletam quaſi ineffabiliter maior eſt me, quia toto vniuerſo præſtantior. Vnde ad Chriſti maieſtatem habendo reſpectum non fuit Ioānes dignus ad id. Veruntamen conſiderando Ioannis obſequium, vt ex charitate, & actuali

& actuali motione ſpiritusſancti procedens, meritorium fuit A
vitæ æternæ etiam de condigno ſecundum multos doctores.
Ex quo ad id, dignus fuit dominum Ieſum baptizare: imo ſic
deuotus ſacerdos dignus eſt corpus eius & ſanguinem conſecrare, tractare, & ſumere, ad quod nemo condignus eſt, ſi ad
Chriſti dignitatem habeatur duntaxat reſpectus. Poſtremo
verbis his non datur intelligi, quòd Chriſtus vſus ſit calceis,
quem conſtat nudis pedibus inceſſiſſe: ſed eſt modus loquendi Hebræorum *Viri fratres, filii generis* id eſt, tribus *Abraham, & qui in uobis timent deum* quod referri poteſt ad cõuerſos ad Iudaiſmum *Vobis uerbum* id eſt, prædicatio *Salutis huius miſſum eſt* vel verbum ſalutis huius, id eſt, verbum dei
incarnatum, humanæ author ſalutis miſſum primo ſpecialiter ac principaliter, ita vt ipſemet Chriſtus teſtatus ſit, Non B *Matth.16.*
ſum miſſus, niſi ad oues domus Iſrael quæ perierunt. Diſcipulis quoque præcepit: In viam gentium ne abieritis, ſed ad oues perditas domus Iſrael. *Matt.10.* *Qui enim habitant Hieruſalem* puta vulgares *Et principes eius, hunc* Ieſum *Ignorantes* Meſſiam. Quod quomodo verum ſit tactum eſt ſuper id, Scio fratres, quia per ignorantiam peccaſtis, ſicut & principes veſtri.

Et uoces prophetarum, quæ per omne ſabbatum leguntur in ſynagogis ſeu ſcholis eorum, quia verba prophetarum de Chriſto non intellexerunt *Iudicantes* quod morte eſſet condignus *Impleuerunt* quæ de Chriſti paſſione prophetata fuerunt *Et nullam cauſam mortis inuenientes in eo* ſecundum veritatem *Petierunt à Pilato ut interficerent eum* id eſt, ex eius C
ſententia per milites interfici facerent, quod & fecerunt. *Cũque conſummaſſent omnia quæ de eo ſcripta erant* videlicet de eius comprehenſione, ligatione, conſputione, paſſione, *Deponentes eum de ligno poſuerunt in monumento* non vtique iidem numero interfecerunt & depoſuerunt, ac ſepelierunt: ſed *Ioan.19.*
illud impij, hoc iuſti, videlicet Ioſeph ab Arimathia, & Nicodemus. Verũ ſcriptura more ſolito loquitur de diuerſis quaſi *Pſal.43.*
de eiſdem: ſicut in Pſalmo: Cum occideret eos quærebant eũ.
Et iterum, Et non receſſit retro cor noſtrum, & declinaſti ſemitas noſtras à via tua. *Deus uero ſuſcitauit eum à mortuis tertia die, qui uiſus eſt per dies multos, his qui ſimul aſcenderãt cum eo de Galilæa in Hieruſalem* ſcilicet viris ac fœminis præſertim Apoſtolis, prout dictum eſt ante ſcilicet: Poſt paſſionem autem

D tem ſuam per dies quadraginta apparens eis *Qui uſque nunc ſunt teſtes eius ad plebem* quod ipſe ſit Chriſtus pro hominibus crucifixus & ſuſcitatus. *Et nos uobis annunciamus eam quae ad patres noſtros repromiſſio facta eſt* de Chriſti aduẽtu, & ſaluatione generis humani per ipſum *Quoniam hanc deus adimpleuit filiis noſtris* id eſt, Iudæis qui nunc ſunt ſcilicet ad eorũ ſalutem, qui ſi in Chriſtum crediderint, immaculateque vixerint, non habebunt neceſſe ad limbũ deſcendere vt patres eorum quantũlibet ſancti, ſed morientes mox euolabunt *Reſuſcitans Ieſum. Sicut & in pſalmo ſecundo ſcriptum eſt* dicente pa-

Pſaml.2. tre ad Chriſtum: *Filius meus es tu* non adoptiuus, ſed na-

Act.4. turalis *Ego hodie* id eſt, in æternitatis inuariabili, indiuiſibilique momento *Genui te* generatione immateriali, &

E intellectuali. Authoritas iſta ſupra allegata eſt atque expoſita, quam hic inducit Apoſtolus, non ad probandum Chriſti

Roma.9. reſuſcitationem, ſed diuinitatem, de qua iam fuit locutus. De ſuſcitatione vero ſubiungit. *Quod autem ſuſcitauit eum à mortuis, amplius non reuerſurum in corruptionem* hoc eſt, ad vitam immortalem & impaſſibilem *Ita dicit* per Eſaiam, ſecun-

Eſa.55. dum tranſlationem ſeptuaginta interpretum *Quia dabo uobis Dauid ſancta fidelia* id eſt, quęcunque ipſi Dauid de Chriſto promiſi, vel per ipſum de Chriſto loquutus ſum, vobis fideliter adimplebo. Loco cuius noſtra tranſlatio habet, Feriam

Eſa.35. vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordias Dauid fidelis.

F Ideoque & alibi dicit puta in Pſalmo, ipſe Dauid ad pa-

Pſal.15. trem de Chriſti reſurrectione vaticinans. *Non dabis ſanctum tuum uidere corruptionem* id eſt, corpus Chriſti, ſancti ſanctorum non permittes in ſepulchro reſolui, aut incinerari. Iſtud

Actuũ.2. iam ante plenius fuit expoſitum. Porro quod hoc de Chriſto, non de Dauid prædictum ſit, probat Apoſtolus. *Dauid enim in ſua generatione, cum adminiſtraſſet uoluntati dei* ei fideliter obediendo, atque ſecundum ipſius volũtatem populum Iſrael gubernãdo *Dormiuit, & appoſitus eſt ad patres ſuos* quia ſecundum corpus cum eis ſub terra defoſſus, & quo od animam, cum eorum ſpiritibus in limbo locatus *Et uidit corruptionem* id eſt, corpus eius in pulueres eſt redactum. *Quem uero deus ſuſcitauit à mortuis* tertia die, vt dictum eſt *Non uidit corruptionem* id eſt, corpus eius poſt animæ receſſum non eſt reſolutum. *Notum ergo uobis ſit uiri fratres, quia per hunc*

hunc tanquam per ſaluatorem,& mediatorem dei ac hominum Ieſum Chriſtum *Vobis remiſſio peccatorum annunciatur* ita quod eius paſſione,virtute ac merito eſtis ſaluati,dummodo in ipſum credatis,& charitate iungamini,vt virtus & meritum paſſionis ſuæ vobis per ſacramenta Euangelicæ legis applicetur *Ab omnibus* ſcilicet peccatis purgatio *A quibus non potuiſtis in lege Moſi iuſtificari* id eſt, mundari per ſacrificia legis, neque per ipſam legem, quia lex illa non continuit nec contulit gratiam,ſicut lex noua inquantũ includit Euangelica ſacramenta gratiæ ſignificatiua,contentiua,& effectiua. Efficiunt enim quod deſignant. Hinc ad Hebræos multa ſcribit Apoſtolus: Nihil,inquiẽs, ad perfectum adduxit lex. Et, Impoſſibile eſt ſanguine hircorũ & vitulorũ auferri peccata.Illa enim ſacrificia non ex ſe erant accepta,ſed ex offerentium deuotione.In veteri quoque teſtamento non fuit remedium contra reatum originalis peccati, quo ad patriæ ingreſſum,ſed omnes electi illi deſcenderunt in limbum,Electi quoque qui tunc iuſtificabantur, nõ per legem, ſed per fidem Chriſti futuri,tunc iuſtificati noſcuntur. Hinc ſubditur, *In hoc enim omnis qui credit iuſtificatur* id eſt,omnis qui ꝑ fidẽ formatam Chriſto vnitur ſeu incorporatur,virtutis & meriti ſuę ſalutiferæ paſſionis cõſors particepsq; efficitur. Ipſe enim eſt in quo dominus poſuit iniquitatẽ omniũ noſtrum, qui ſatisfecit pro nobis cũ diſciplina pacis noſtræ fuit ſuper eũ:cuius liuore ſanati ſumus,q dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.Sed caput mẽbris nõ influit,nec ipſa viuificãtur ab ipſo niſi eidẽ cõnectãtur:ita vitã gratię,motũq; virtutũ à Chriſto nõ ſortitur,qui ei per fidẽ & charitatẽ nõ counitur.

I.Timo. 2. — A — *Hebr. 7.* — B — *Hebræ.10* — *Eſa.53.* — *Apoca.1.* — C.

Videte ergo ne ſuperueniat uobis,quod dictũ eſt in prophetis id eſt,ne pœna prophetice prænũciata vos apprehẽdat.Quid vero ſit dictũ in prophetis,adiecit. *Videte cõtẽptores & admiramini & diſperdimini:qa opus ego operor in diebus ueſtris,opus quod nõ credetis,ſi quis enarrauerit uobis* Iſtã ſcripturã allegat Lucas ſecundũ tranſlationẽ ſeptuaginta,qua ſuo tẽpore vtebatur eccleſia, quæ & apud Abacuk habetur. Noſtra quoq; ſic habet trãſlatio, Aſpicite in gẽtibꝰ,& videte,& admiramini,& obſtupeſcite: qa opus factũ eſt in diebus veſtris qđ nemo credet cũ enarrabitur.Loquitur autẽ propheta ad literã de captiuitate & punitione Iudæorũ per Chaldæos, quã ſibi imminere credere

Abac.1.

dere

D dere noluerunt, prenunciantibus id prophetis. Hortatur ergo Apoſtolus Iudæos, ne ſicut illi Iudęi ob ſuam incredulitatem & peruerſitatem inciderunt maximam calamitatē, Chaldęorumq; rabiem: ſic ipſi incidant ſimilem pœnam & manus Romanorum, vel potius dæmonum, qui per Chaldæos ſpiritaliter deſignantur. Itaq; ſenſus eſt, Videte & præcauete ô contēptores verborum dei & promiſſionis diuinæ, & admiramini de magnitudine veſtri periculi, & diſperdimini per vitia & errores, itemq; per captiuitatem hanc vltimā, qua vagi eſtis in nationibus, quia opus ego operor in diebus veſtris, videlicet ſaluationem generis humani per Chriſtum, ſeu incarnationem, paſſionem, reſurrectionem & aſcenſionem ipſius, quod non credetis ſi quis enarrauerit vobis. Nam pro maiori parte
E manſerunt incredulí. Poteſt quoque hoc opus intelligi pœna eis inflicta eo quòd non ſuſceperunt Chriſtum, *Exeuntibus autem illis*, videlicet Paulo & Barnaba Synagogam. *Rogabant principes Synagogæ, ut ſequenti ſabbato loquerentur ſibi hæc uerba.* Quidam exiſtimant ꝙ malitioſè id rogauerunt tanquam indignantes de hoc quòd Paulus dixit eos in lege Moſi nō poſſe iuſtificari, idcirco volebant hoc rurſus ab eo audire, vt maiorem contra eum occaſionem haberent. Vnde & ſequēti ſabbato in euidentem proruperunt malitiam. Fortè tamen bono id animo precabantur, vt de tam nouo rumore ac magno negocio plenius inſtruerentur. Poſtea tamen ſubuerſi fuerunt.

Cum autē dimiſſa eſſet Synagoga, id eſt, conuētus ſolutus vnoquoque ad propria remeante. *Secuti ſunt multi Iudæorum & co-*
F *lentium*, deum. *Aduenarum Paulum & Barnabam*, vt eorum prædicationibus certius imbuerentur. Aduenæ vero deum colentes intelliguntur qui natione erant gentiles, ſed religione Iudæi, ſeu ad Iudaiſmum conuerſi, qui proſelyti dicebantur, vel Iudæi de diſperſione venientes. *Qui*, puta Apoſtoli. *Loquentes perſuadebant eis, ut permanerent in gratia dei*, id eſt, in fide Chriſti miſericorditer iuſtificari exquirerent non in obſeruantiis legis. Dei quoque gratioſo auxilio inniterentur, nō legis iuſtitiæ. Aliqui autē dicunt iſtos iam credidiſſe in Chriſtum, ideoque moneri, vt in ea fide permaneant fixi. *Sequenti uero ſabbato penè uniuerſa ciuitas conuenit audire uerbum dei*, à Paulo & Barnaba, quorum infra hos dies inter medios percrebuit fama atq; innotuit. *Videntes autem turbas*, gentiliū ho-

rum

rũ Iudæi repleti ſunt zelo, *Inuidiæ cõtra apoſtolos*, & cõtradicebãt his quæ à Paulo dicebãtur de Chriſto. *Blaſphemãtes*, dicendo ꝙ Ieſus Nazarenus non eſſet verus Chriſtus. *Tunc conſtanter Paulus & Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primũ loqui uerbum dei*, id eſt, Euangelicam prędicationem proponere, quia vt dictum eſt ſæpe, Chriſtus atq; apoſtoli primo directi ſunt ad Iudæorum conuerſionẽ, quibus propheticæ promiſſiones tanquã populo peculiari præſertim factæ fuerunt. A Matt.10. Mat.16.

Sed quoniam repuliſtis illud, obſtinato animo veritati Euangelicæ contradicendo. *Et indignos uos iudicaſtis*, id eſt, facto peruerſo indignos monſtrãſtis. *Vitæ æternæ*, quæ eſt beatitudo vera per Chriſtum reparata. *Ecce conuertimur ad gẽtes*, inſtruendas & conuertendas. Itaq; Iudæorum infidelitas, obſtinatio, rebellio, fuit occaſio inſtructionis, illuminationis ſaluationisq; gẽtium. Propter quod ad Romanos ſcribit Apoſt. Delictum eorum ſalus eſt gentibus. Quòd ſi delictum eorum diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentiũ, quãto magis plenitudo eorum? *Sic enim præcepit nobis dominus*, vt Iudæis obſtinatis relictis, procedamus ad gentes: ad quod authoritatem Eſaiæ allegat, *Poſui te in lumen gentibus*, id eſt, ad gentilium illuminationem te ordinaui. *Vt ſis in ſalutem*, cunctis credentibus. *Vſque ad extremum terræ*, id eſt, per omnes terminos mundi. Vnde & Symeon loquens de Chriſto, confeſſus eſt deo patri: Viderunt oculi mei ſalutare tuũ, quod paraſti ante faciem omnium populorum: Lumẽ ad reuelationem gentium. Et Pſalmiſta: Viderunt omnes fines terræ ſalutare dei noſtri. Sed cũ hæc verba ſint literaliter dicta de Chriſto, quomodo apoſtoli ea cõmemorant tanquam de ipſis prolata? Ad quod Beda reſpondet: Quòd de Chriſto ſpecialiter dictum eſt, hoc iam ſibi dictum arbitrantur apoſtoli, mẽbra, ſcilicet, illius eſſe ſe recolentes, ſicut etiam ipſe propter eiuſdem corporis vnionem dixit: Saule Saule, quid me perſequeris? Tanta enim eſt vnio capitis & membrorum. Poteſt & aliter reſponderi, quòd licet hæc verba de Chriſto pronuncientur ad literam, quoniam tamen exequutioni mancipata non ſunt niſi per prædicationem apoſtolorũ, idcirco apoſtoli congruenter ea de ſe dicta fatentur. Præterea vt iſta authoritas clarius intelligatur, penſandum, quòd prætacto Eſaiæ cap. cũ vaticinio illuminationis gẽtium excæcatio Iudæorũ in Chriſti ad- Rom.11. B Eſa.49. Luc.2. C Act.9. Eſa.46.

D ſti aduentu apertiſſimè prænunciatur. Sic nempe Chriſtus ait ibidem: Et nunc hæc dicit dominus formans me ex vtero ſeruum ſibi, vt reducam Iacob ad eum, & Iſrael non congregabitur. Quid enim eſt Iſrael non congregabitur, niſi non cōuertetur, nec intra electorum eccleſiam colligetur? Deinde loquitur Chriſtus: Et glorificatus ſum in oculis domini: & dixit: Parum eſt, vt ſis mihi ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fœces Iſrael conuertendas. Dedi te in lucem gētibus, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ. *Audientes autem gentes,* ſuā ſaluationem propheticè prænunciatā. *Gauiſæ ſunt,* deo gratias referentes. *Et glorificauerunt,* id eſt, magnificè laudauerunt, reuerenterq; audierunt. *Verbum domini,* id eſt, Euāgelicam prædicationem, ſeu Chriſtum, qui eſt verbum, ſermo,

Ioan.1. Eccli.1. 1.Cor.1.

E & veritas dei patris. *Et crediderunt quotquot erant præordinati ad uitam æternam,* id eſt, omnes prædeſtinati. His enim quos deus omnipotens & ſublimis ad vitam gloriæ ab æterno elegit, in ſeculo iſto de donis gratiæ miſericorditer prouidet, atque de omnibus mediis ad conſequendam beatitudinem requiſitis: inter quæ primum, ac fundamentum eſt fides catholica, quæ eſt oculus mētis, vltimum finem oſtendens, atque ad eius adeptionem omnia dirigens. *Diſſeminabatur autem uerbū domini per uniuerſam regionem,* id eſt, Euangelica prædicatio inſtar ſeminis per terram gentilium ſpargebatur in cordibus hominum. Semen nanq; eſt verbum dei. *Iudæi autem,* potiſſimè principes Synagogæ. *Concitauerunt,* id eſt, contra apoſtolos prouocarunt. *Mulieres religioſas & honeſtas, & primos,*

Mat.13.

F puta rectores & nobiliores. *Ciuitatis, & excitauerūt perſecutionem in Paulum & Barnabam,* Mulieres iſtæ atq; primarij vrbis vidētur primo fauiſſe apoſtolis, ſed per impiam informationem Iudæorum auerſi. *Et eiecerunt eos de finibus ſuis At illi excuſſo puluere pedum in eos uenerunt Iconium,* Hoc Chriſtus in Euangelio docuit faciēdum in teſtimonium ſui laboris, & inexcuſabilitatis illorum, qui verbum dei recipere abnuerunt. Iconium autem ſecundum Bedam eſt ciuitas celeberrima Lycaoniæ, eſt quoq; & alia in Cilicia. *Diſcipuli quoque,* id eſt, credentes in Chriſtum. *Replebantur gaudio,* ſpiritali, interno ex cōtemplatione amoroſa bonitatis diuinæ, beneficiorumq; eius, imò in omni opere virtuoſo gaudebāt, quæ bona ſunt delectabiliter peragentes. Signum enim virtutis perfectæ inexiſtentis

Matt.10. Mar.9.

ſtentis eſt delectatio operationi coniuncta. Inſuper & in aduerſis cordialiter lætabantur, videntes ſe Chriſti paſſionibus communicare & conformari, in præſenti quoq; ſeculo aduerſitatibus exerceri, vt moris eſt filiorũ dei. *Et ſpiritu ſancto*, id eſt, charismatibus eius in donis atq; virtutibus quotidie proficientes. Quanto autem in primitiua eccleſia tribulatio amplius abundauit, tanto huiuſmodi gaudiũ magis neceſſarium fuit, ne imbecillitas mẽtis humanæ ſub onere ruens deficeret. Vnde & tunc munificẽtia ſpiritus ſancti copioſius ſe diffudit. A Prou. 3.

Expoſitio Cap. XIIII. *Factum eſt autem in Iconio.*
ARTICVLVS XIIII.

PROSEQVITVR ſanctus Lucas proceſſum Apoſtolicæ prædicationis in vrbe Iconio. *Factum eſt autem in Iconio, ut ſimul introirent in Synagogam Iudæorũ & loquerentur*, Paulus & Barnabas exiſtentibus in Synagoga. *Ita ut crederet Iudæorum & Græcorum*, id eſt, gentiliũ quorundã, fortè proſelytorum, ſeu Iudæorũ ex Græcia. *Copioſa multitudo*, in quo fructus prædicationis huius oſtenditur, quæ variis miraculis diuinitus confirmabatur. *Qui uero increduli fuerunt Iudæi, ſuſcitauerunt ad iracundiam animas gentiliũ aduerſus fratres*, id eſt, Chriſtianos, præcipue contra Apoſtolos, aſſerendo ꝙ nouam & falſam ſectam inducerent, & agerent cõtra Romanos. B

Dominus autem dedit cito pacem, Ipſe enim ad nutum corda immutat, & quocunq; voluerit vertit. *Multo igitur tempore demorati ſunt*, in vrbe hac. *Fiducialiter agẽtes in domino*, id eſt, imperterrita mente euangelizantes. *Teſtimonium perhibente uerbo gratiæ ſuæ*, id eſt, ipſo domino atteſtante veritati Euãgelicæ prædicationis, in qua gratia & miſericordia dei maxime commendatur, docetur, & continetur. Quomodo autem atteſtatus ſit ſubditur. *Dante*, deo. *Signa & prodigia fieri per manus eorũ*, id eſt, per preces, virtutes & miniſterium Pauli & Barnabæ. Hæc tamẽ miracula Lucas breuitati ſtudẽs non recitat. *Diuiſa eſt autem multitudo ciuitatis*, id eſt, diſcors effecta. *Et quidã quidẽ erãt cũ Iudæis*, videlicet, infideles. *Quidam uero cũ Apoſtolis*, ſcilicet cõuerſi ab eis. *Cũ autẽ factus eſſet impetus*, ex vehementia paſſionũ, nõ ex ratione & æquitate procedẽs. Prou. 21. C

Gentilium

D *Gentilium & Iudæorum*, incredulorum. *Cum principibus ſuis, & contumeliis afficerent & lapidarent eos*, puta apoſtolos. *Intelligentes*, Apoſtoli quod imminebat. *Confugerunt ad ciuitates Lycaoniæ Lyſtram & Derben*, non inordinate timendo, ſed
Matt.10. Chriſto obediendo hoc fecerunt. Nam dixit & Saluator: Cũ perſequuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. *Et quidã uir in Lyſtris infirmus pedibus, ſedebat claudus ex utero matris ſuæ, qui nunquam ambulauerat*, nec potuit ſtare, ſed portabatur, aut ſuſtentaculis vtebatur. *Hic audiuit Paulum loquentem*, id eſt, prædicationem intente aduertit. *Qui*, Paulus. *Intuitus eum*, oculo compaſſionis interno, & viſu corporeo. *Et uidẽs*, id eſt, ſpiritu ſancto reuelante perpendens. *Quia fidem haberet, ut ſaluus fieret*, id eſt, quòd verbis Pauli credebat, & in no
E mine Chriſti ſe ſaluandum ſperaret, aut etiam corporaliter reformandum, talem & tantam fidem contulit ei ſpiritus ſanctus, qui miraculum facere iam decreuit. *Dixit uoce magna*, vt ſignum mox futurum ad Chriſti gloriam audientiumque ſalutem cunctis pateret. *Surge ſuper pedes tuos rectus*, ita vt nulla prioris defectuoſitatis in te ſigna remaneant. Porrò ſecundum Bedã in Græco codice ſic habetur: Tibi dico in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, ſurge ſuper pedes tuos rectus. *Et exiliuit & ambulabat*, id eſt, protinus ſine omni obſtaculo celerrimè conſurrexit & expeditè inceſſit, quod fuit valde grande miraculum ſoli diuinitati poſſibile. *Turbæ autem gentiles atque idololatræ cum uidiſſent quod fecerat Paulus, leuauerunt uocem ſuam Lycaonicè dicẽtes*, ſcilicet iuxta linguam
F maternam, quia Lyſtra ciuitas fuit prouinciæ Lycaoniæ. *Dii ſimiles facti hominibus*, id eſt, in humana effigie apparentes.

Deſcenderunt ad nos de cœlo, quod eſt locus deorum ſecundũ illorum errores. Putabant quippe Paulum propria id poteſtate feciſſe. *Et uocabãt Barnabam Iouem*, eo quòd prior & ſenior videbatur. Iouem enim regem deorum & patrem putabant. *Paulum uero Mercurium*, qui ſecundum vanitatem, Iouẽ comitabatur. *Quoniam ipſe erat dux uerbi*, id eſt, in loquendo & proponendo verbum dei, habens primatum: & quia Mercurius ſecundum eorum perfidiam, eruditus & eloquens fuit in tantum, vt deus eloquentiæ diceretur, Paulum eius nomine exprimebant. *Sacerdos quoque Iouis, qui erat ante ciuitatem*, audito rumore miraculi. *Tauros*, ad immolandum. *Et coronas*, ad impo-

ad imponendum eas capitibus apoſtolorum ad decorem eorum, vel ad templum ornandum. *Afferens ad ianuas,* templi. A
Cum populis uoluit ſacrificare, id eſt, hoſtias mactare & immolare apoſtolis tanquã immortalibus diis. *Quod ubi audierunt apoſtoli Paulus & Barnabas, conſciſſis tunicis ſuis,* more Iudęorũ, qui audita diuinæ maieſtatis blaſphemia, veſtes ſcindere conſueuerunt zelo dei, quaſi eius iniuriam perpeti non valentes, & cordis ſui dolorem monſtrantes. *Exilierunt in turbas, clamã tes, & dicentes: Viri quid hæc facitis?* id eſt, cur nobis ſacrificare diſponitis? Quò ſancti apoſtoli humiliores fuerunt, eò pœnalius fuit eis hoc factum, diuinæ maieſtatis inhonoratiuũ.
Et nos mortales ſumus, ſimiles uobis, in natura ſpecifica. *Homines annunciantes uobis ab his uanis,* idolorum culturis, in quibus nec veritas eſt, neque vtilitas: & quæ à vera beatitudine ſeu vltimo hominis fine colentes impediunt. *Conuerti ad deum uiuum,* qui ſolus eſt viuẽs, & vita pura ac plena per ſuã eſſentiam. Dij autem quos colitis mortui ſunt & damnati: vt Iupiter, Mercurius, &c. qui homines ſcelerati fuerunt. *Qui fecit cœlum & terram, & omnia quæ in eis ſunt,* Cœlum enim & terram per ſeipſum immediatè creauit, in quibus ſunt multa quæ non ſunt immediatè à deo ſecundum ſe tota creata, vt bruta, originaliter tamen principaliterque à deo fluxerunt, & prima materia vniuerſorum ab illo eſt immediatè producta. B
Qui in præteritis generibus dimiſit omnes gentes ingredi uias ſuas, id eſt, vniuerſos gentiles in ſuis adinuentionibus, erroribus & peccatis defluere ac perire. Nam vſq; ad Chriſti aduentum & prædicationem eius ac diſcipulorum ſuorum, gẽtes communiter idolis ſeruiebant, pauciſſimis interdum exceptis, ſoliq́ue filij Iſrael vias dei ambulauerunt, vnum verum deum colendo. *Et quidem non ſine teſtimonio ſemetipſum reliquit,* id eſt, bonitatem & diuinitatem ſuam manifeſtare, ſeq; deũ eſſe teſtari per varia beneficia non ceſſauit, benefaciens, totum vniuerſum conſeruando in eſſe, & gubernando. *De cœlo,* aëreo. *Dans pluuias & tempora fructifera,* æſtatem & ver. C
Implens cibo & lætitia corda ueſtra. Omnia enim dona naturæ, & bona fortunæ, beneficia ſunt ſummi dei, cuius vnitas, maieſtas ac diuinitas per vniuerſi gubernationem, temporũ diſtinctionem, cœleſtium motionem, inferiorum moderationem ac prouiſionem ipſis quoque philoſophis innotuerunt.

D Naturalis autem delectatio quæ ex coniunctione potentię cũ conuenienti obiecto cauſatur, à deo principaliter deriuatur, qui inſtitutor eſt ordinis & cohabitudinis rerum. Corda vero, id eſt, mentes non implētur cibo corporeo, niſi quo ad deſiderij actuationem. *Et hæc dicentes uix ſedauerunt turbas ne ſibi immolarent,* propter magnitudinem rei geſtæ, & quia ad idololatriam pronæ fuerunt. Hoc de ſacerdote Iouis nō ſpecificatur, qui fortè deum ſuum reprobari inuitè & indignanter audiuit. *Superuenerunt autem quidam ab Antiochia,* Piſidiæ, quæ fuit huic vrbi vicinior, quàm Antiochia Syriæ. *Et Iconio Iudæi,* increduli. *Et perſuaſis turbis,* ciuitatis Lyſtris.

2.Cor.11. *Lapidantesq́; Paulum,* Vnde & ipſe ſcribit: Semel lapidatus ſum. *Traxerunt extra ciuitatem,* tanquam ſepultura indignũ,

E & vt vile cadauer. *Exiſtimantes eum mortuum eſſe,* quia ſigna vitæ non apparebāt in eo tam grauiter vulnerato: mortuusq́; fuiſſet, niſi diuina fuiſſet poteſtate mirabiliter præſeruatus.

Circundantibus autem eum diſcipulis, quaſi plangerent mortuum, & ne à Iudæis viuere perciperetur. *Surgens intrauit ciuitatem.* Lyſtris occultè, quia diuina virtute fuit ſanatus ſeu confortatus, aliter proficiſci non potuiſſet. *Et poſtera die profectus eſt cum Barnaba in Derben,* Lycaoniæ vrbem. *Cumq́; euāgelizaſſent illi ciuitati, & docuiſſent multos, reuerſi ſunt Lyſtram, & Iconium, & Antiochiam* Piſidiæ, vrbes in quibus iam antea prædicauerunt. *Confirmantes animas diſcipulorum,* ſermonibus optimis. *Exhortantesq́;, ut permanerent in fide,* tanquam in fundamento virtutum ſpiritalisque vitæ. Quo ſublato tota

F corruit machina ſpiritalis in anima. *Et quoniam per multas tribulationes,* à mundo, à dæmonibus, à propria carne, & improba voluntate, *Oportet nos intrare in regnum cœlorum,* de exilio enim non venitur ad patriam, niſi per diuerſos labores.

Galat.5. Quotidiana quoque noſtra peccata caſtigationem dei paternam requirunt. Caro etiam aduerſatur ſpiritui: & quò magis proficere cupimus & conamur, eò inuiſibiles hoſtes grauius

Ioan.13. nobis inſiſtunt. Denique non eſt ſeruus maior domino ſuo. Si

Luc.24. ergo oportuit Chriſtum pati, & ita intrare in gloriam ſuam, quomodo nos ſerui eius viliſſimi, ſine tribulationibus optamus ſaluari? Itaque qui ſe dicit in Chriſto manere, debet ſi-

1.Ioan.1. cut ille ambulauit & ipſe ambulare. Qui enim nunc compa-

Rom.8. titur Chriſto, conglorificabitur pòſt cum eo. Hinc ait Pſalmiſta:

miſta: Multæ tribulationes iuſtorum. Et item: Tranſiuimus A Pſal.33.
per ignem & aquam. Hinc arcta dicitur via quæ ducit ad vitam. Pſal.63.
Væ filiis ſeculi, amatoribus huius mundi, qui cuncta quę Mat.7.
carni mollia ſunt quærunt, qui nullam volunt ferre iniuriam,
nil perpeti propter Chriſtum, qui inſtar brutorum paſſiones
concupiſcentiasque ſequuntur. Ideo dicit Saluator: Qui vult Luc.9.
venire poſt me, tollat crucem ſuam quotidie, & ſequatur me. 2.Timo.2.
Et Apoſtolus: Non coronatur niſi qui legitimè certauerit. Vbi
ideo iam illi, qui tempus iuuentutis ac ſanitatis in vitiis expendentes
ſpem ſtultam ſibi confingunt, quòd in ſenio ſeu lăguore, pœnitentiam ſint acturi? *Et cum conſtituiſſent illis,* diſcipulis *Per uniuerſas eccleſias presbyteros,* id eſt, epiſcopos
ſecundum quoſdă. In primitiua nanq; eccleſia, non fuit inter
iſtos diſtinctio, & frequenter eodĕ nomine cenſebantur, quod B
ex verbis ad Titum habitis, facile eſt penſare. Cum enim dixiſſet ad Titum, conſtituas per ſingulas ciuitates presbyteros, Titum.1.
& quales debeant eſſe presbyteri, ſubdens paulo poſt ait:
Oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe. Similiter ad Timotheum
poſt epiſcopi deſcriptionem, mox ad diaconos ſe 1.Timo.3.
conuertit. Similiter ad Philippenſes in exordio: Cum epiſcopis, Philip.1.
inquit, & diaconibus. *Et oraſſent cum ieiunationibus & orationibus, commendauerunt eos domino, in quem crediderant,* quī ſolus eſt principalis conſeruator & cuſtos. *Tranſeuntesq; Piſidiam, uenerunt Pamphyliam,* prouinciam Aſiæ. *Et loquentes uerbum dei in Pergen,* ciuitatem Pamphyliæ, *Deſcenderunt in Attaliam,* quæ ſecundum Bedam eſt ciuitas Pamphylię maritima. C
Et inde nauigauerunt Antiochiam, Syriæ, *Vnde erant traditi gratiæ dei,* id eſt, ab aliis ſanctis ibidĕ exhibitis operibus gratiæ ſpiritus ſancti. *In opus quod compleuerunt.* id eſt,
ad prædicationem & apoſtolatus officium, vt dictum eſt ſupra.
Cum autem ueniſſent Antiochiam, & cōgregaſſent eccleſiam, Act.13.
narrauerunt quanta feciſſet deus cum illis, id eſt, quantam dediſſet eis virtutem & gratiam in conuerſione gentiliū & Iudæorum quorundam. *Quia aperuiſſet oſtium gentibus fidei,* id eſt,
fidem quæ eſt ianua ad cætera dona, gentibus infudiſſet.

Morati ſunt autem tempus non modicum cum diſcipulis. in Antiochia. Hæc autem ad dei gloriam, & audientiam ſpiritalem
exhilarationem eccleſiæ retulerunt.

D Expoſitio Cap. XV. *Et quidam deſcendentes de Iudæa.* ARTICVLVS XV.

CONSEQVENTER ardua quædam quæſtio determinatur, quæ in primitiua Eccleſiâ multos ſollicitauit, *Et quidam deſcendentes de Iudæa,* præſertim de Hieruſalem: erantq́ iſti Iudæi de ſecta Phariſæorum ad Chriſtum cōuerſi, vt infra habetur. *Docebant fratres,* id eſt, Chriſtianos in Antiochia conſiſtentes de gentilitate conuerſos. *Quia niſi circumcidamini ſecundum legem Moſi, non poteſtis ſalui fieri.* id eſt, obſeruatio legis Euangelicæ, ſine cuſtodia legis Moſaicæ, & circuncīſionis potiſſimè, non ſufficit vobis ad ſalutem. Nō enim
E ſolam circūciſionem, ſed cætera quoque legalia, voluerunt à conuerſis gentilibus obſeruari, eademq́ ratio eſt de circunci-
Galat.5. ſione & cæteris. Propter quod ad Galatas ait Apoſto. Teſtificor omni homini circuncidenti ſe, quia debitor eſt vniuerſæ legis ſeruandæ. *Facta ergo ſeditione non minima Paulo & Barnabæ aduerſus illos,* Paulus enim & Barnabas docuerunt oppoſitum, nec gentes à ſe conuerſas ad legalia induxerunt, niſi quo ad præcepta moralia, & quę à Chriſto iubentur, ſuntq́ de naturalis dictamine rationis, propter quod ad eorum cuſtodiam omnes tenentur. *Statuerunt,* id eſt, omnes ibi fideles concorditer ordinauerunt. *Vt aſcenderent Paulus & Barnabas, & quidam alii ex aliis,* id eſt, aliqui de parte aduerſa. *Ad apoſtolos & presbyteros,* id eſt, ſacerdotes ſeu ſeniores.
F *In Hieruſalem ſuper hac quæſtione,* ad ſolutionem ipſius habendam, & in hoc iuxta legis dogma ſapienter fecerunt. In
Deut.17. Deuter. enim legitur: Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris, venies ad ſacerdotes, & illi indicabunt tibi iudicij veritatē. De hac re ſcribit ad Galat. ſanctus Apoſt.
Galat.2. Deinde poſt annos quatuordecim aſcendi Hieroſolymā cum Barnaba, aſſumpto & Tito. Et contuli cum illis euangelium quod prædico in gentibus. Circa quod oritur quæſtio. Nā dictum eſt ſupra, iuſſum fuiſſe apoſtolis vt duodecim annis in Iudæa prædicarent, quomodo ergo quartodecimo anno conuerſionis Pauli, quidā eorum in Hieruſalem ſunt inuenti? Ad quod reſpondet Scholaſtica hiſtoria, ꝙ tertiodecimo anno exire cœperunt, non ſtatim tamen in toto reliquerunt Iudæā.

Beda quoq; hic ait: Scimus Petrum & Paulũ apoſtolos anno A
poſt domini paſſionem.38.id eſt, vltimo Neronis anno paſſos
martyrium: tamen in Scholaſtica hiſtoria fertur id.39. anno
peractum, fortè liber expoſitionis Bedæ, quem vidi, non fuit
correctus. Petrus autem.25.annis in cathedra epiſcopali ſedit *Galat.2.*
Romæ. Ex quibus colligitur, quia eodem anno quo Paulus
nunc ſcribitur aſcendiſſe Hieruſalem, Petrus quoq; aſcende-
rit Romã, quo pergens tranſiuit per Antiochiam, vt cõfirma-
ret ſubditos ſuos, quibus iam ante præfuit ſeptẽ annis, quibus
in Antiochena ſede reſedit: & in hoc trãſitu per Antiochiam
reſtitit ei Paulus, quoniam diſcernebat cibos. Vnde ad Galat.
loquitur Paulus: Cum veniſſet Cephas Antiochiam, in faciẽ *Ibidem.*
reſtiti ei. *Illi ergo,* ſcilicet Paulus & Barnabas. *Deducti ab ec
cleſia,* Antiochena. Aliqui enim fidelium loci illius ad ſpa-
cium pergebant cum eis. *Venerunt Phœnicem & Samariã,* id B
eſt, ad has regiones terræ ſanctæ. *Narrãtes,* ad gloriam dei.
*Conuerſionẽ gentium: & faciebant gaudium magnũ omnibus fra-
tribus,* qui tanquã veraciter charitatiui de proximorum, ſicut
de propria gloriabantur ſalute, præſertim quod Chriſti paſſionẽ
ſic fructificare cernebant. *Cum autẽ ueniſſent Hieroſolymã, rece-
pti ſunt ab eccleſia, & ab apoſtolis, & ſenioribus,* qui præfuerunt
eccleſiæ illi, & maxime à Iacobo tunc ibi antiſtite. Deniq; ſi-
cut ad Galat. habetur: Petrus, Iacobus & Ioannes tunc erant *Ibidem.*
ibidem. *Annunciantes, quanta feciſſet deus cũ illis,* ſicut in fine
præcedentis cap. dictum eſt atq; expoſitum. Vnde cũ aliquis
quendam aut quoſdã conuertit, nõ ſuæ id aſcribat virtuti, ſed
gratię dei: nec in ſe, ſed in domino glorietur, quia reuera grã-
de eſt beneficium dei quod vnum hominem ſibi facit cooperato- C
rem in conuerſione aut ſaluatione alterius. *Surrexerunt autẽ* *1.Cor.1.*
quidam de hæreſi Phariſæorũ, qui crediderant, Iſti Phariſæi cre-
dentes, dicuntur de hæreſi Phariſæorum, vel quia de illorum
ſecta ante conuerſionẽ fuerũt, ſicut & Paulus. Vel, quia lega-
lia cum euangelio pertinaciter obſeruanda dicentes, non ca-
tholici ſed hæretici extiterunt. *Dicentes, quia oportet circũcidi* *Act.23.*
eos, id eſt, gentiles conuerſos. *Præcipere quoq;,* Apoſtolos &
prædicatores, ſiue prælatos inferioribus iſtis, & cunctis ad
Chriſtum conuerſis ſibi cõmiſſis. *Seruare legem Moſi,* nõ ſo-
lum quo ad pręcepta moralia, ſed etiã cæremonialia ac iudi-
cialia. *Conueneruntq; apoſtoli & ſeniores uidere,* oculis mẽtis,

 id eſt,

D id eſt, conſyderare & determinare. *De uerbo hoc. Cū autem magna inquiſitio fieret,* pro vtraq; parte variis argumentis adductis. *Surgens Petrus dixit ad eos:* propter reuerentiā tam venerandi ac ſancti conuentus, præſertim Iacobi apoſtoli atq; epiſcopi ibi tunc præſidentis, & itē vt melius inter tot audiretur ſurrexit archiapoſtolus: in quo & humilitatis reliquit exemplū. *Viri fratres, uos ſcitis quoniā ab antiquis diebus,* id eſt, ante multos annos, videlicet non diu poſt Chriſti aſcenſionē, atq; paracleti miſſionē. *In nobis elegit deus per os meū gentes audire uerbū Euāgelii & credere,* id eſt, me primò deus deſtinauit

Act.10. ad prædicādum Euangelicā legem gētilibus, puta Cornelio centurioni & ſuis, quibus & per me, fidem gratiamq; infudit.

Et qui corda nouit deus, id eſt, deus infallibilis iudex, cordiū

E humanorū inſpector. *Teſtimoniū perhibuit,* illos ſibi placere, & me ſecundū eius beneplacitum illis prædicare. *Dās illis ſpiritum ſanctū,* in ſigno viſibili ſine ſenſibili, etiā anteq̄ baptizarētur. *Sicut & nobis,* dedit in die Pētecoſtes. *Et nihil diſcreuit*

Act.2. *inter nos,* circūciſos ex Iudaiſmo credentes. *Et illos,* ex gētilitate conuerſos. *Fide,* formata, quę per dilectionē operatur.

Galat.5. Hebr.2. *Purificans corda eorū,* non obſeruantiis legis, quia credendo,

Hebr.10. non legē obſeruando meruerunt accipere ſpiritū ſanctum. Iu-

Epheſ.3. ſtus enim ex fide viuit, & per fidē habitat Chriſtus in nobis,

Matt.9. qui in Euang. ait frequēter: Fides tua te ſaluum fecit. Nā fide,

Marc.5. error & ignorantia intellectus repellitur, oculus mētis in vl-

Luc.7. timum finē dirigitur, vis intellectiua in captiuitatē ſe redigit,

2.Cor.10. & deo perfecte ſe ſubiicit, aſſentiēdo ſeu adhærendo his quæ

F cōprehēdere nequit, propter authoritatē & reuerentiā primæ & inuiolabilis veritatis. *Nunc ergo quid tētatis deū?* id eſt, cur laboratis diuinæ diſpoſitioni reſiſtere, & aliter q̄ ipſe iuſſit peragere, vtpote *Imponere iugū,* id eſt, onus obſeruationis legaliū. *Sup ceruices,* id eſt, vires operatiuas *Diſcipulorū,* id eſt, Chriſtianorū, præſertim gētiliū cōuerſorū. *Quod neq; nos, neq; patres noſtri portare potuimus,* propter multitudinē præceptorū legis & eorundē rigorē. vt enim aſſerit Rabbi Moſes, tot erāt pręcepta in lege, quot oſſa ſunt in homine. Verū cum certū ſit deū impoſſibile nō iubere (dicēte Hieron. in expoſitione fidei

Hierony. catholicæ: Anathema ſit qui dicit deum aliquid impoſſibile præcepiſſe) onus pręceptorū legaliū importabile fuiſſe Iudęis aſſeritur, non quia ſimpliciter obſeruare non poterant, ſed

quia

quia difficillimum fuit vniuerſa ſeruare,ſicq; patres legis di- A
cuntur ea nō potuiſſe implere ob difficultatem, nō ob abſo-
lutam impoſſibilitatē. Vnde nōnulli eorum ea ſeruaſſe noſcū
tur,ſicut de Ioſue ſcriptū eſt:Nō prçteriuit Ioſue de vniuerſis *Ioſue.11.*
mandatis domini,ne vnū quidem verbū, quæ præcepit Moſi.
Sed per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti credimus ſaluari. Hoc
verum eſt,ſiue gratia accipiatur pro habitu gratię gratum fa
cientis, ſiue pro quocunq; gratioſo auxilio Chriſti, ſiue pro
virtute & merito paſſionis ipſius.Meritū enim, virtus & gra-
tia Chriſti,paſſioniſq; eius,nobis per ſacraméta eccleſiæ ap-
plicantur,& quicquid virtutis,ſalutis aut meriti in nobis cō-
ſiſtit, per meritum Chriſti nobis impenditur. Propter quod
ſcriptum eſt:Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ie- *Ioan.1.*
ſum Chriſtū facta eſt.De quo apud Eſa.fertur: Dominus po- *Eſa.53.*
ſuit in eo iniquitatem omnium noſtrū,cuius liuore ſanati ſu- B
mus.Hinc ſubditur, *Quemadmodū illi,* ſcilicet patres no-
ſtri,patres veteris teſtaméti,qui omnes per aduentū ac opem,
paſſionem, & meritū regis Meſſiæ ſaluari ſperabāt erantque
ei per fidem,charitatē & ſpem counitì. Vnde & Abrahā ante *Gene.15.*
circuncisionem placuit deo per fidem, nec tamen quiſquā il-
lorum ſine Chriſti paſſione & merito ab originalis peccati
reatu quiuit ſaluari,aut patriā ingredi. Hinc in Geneſi Iacob
patriarcha fatetur: Salutare tuū expectabo domine. *Tacuit* *Gene.47*
autem omnis multitudo. Etenim in tam ponderoſo tractatu nō
decuit quempiā leuiter loqui, aut tanti Apoſtoli interrūpere
verba,ſecūdū qđ in Eccle. legitur: In medio ſeniorū ne adii- *Eccli.32.*
cias loqui. Itēq;: Audi tacens & pro reuerētia accedet tibi bo- *Ibidem.*
na gratia. *Et audiebant Barnabā & Paulum narrantes,quanta fe* C
ciſſet deus ſigna & prodigia in gentibus per eos. Per quæ verba
argumētatio ſancti Petri cōfirmabatur. Nō enim inter gētiles
deus mirabilia illa feciſſet, niſi & Apoſtolorū iſtorum prędi-
cationē,& illorum conuerſionē acceptaſſet, Conſequenter in-
ducitur definitiua ſententia Iacobi Hieroſolymitarum epi-
ſcopi,qui pōtificali authoritate habuit determinationē pro-
ferre. *Et poſtquam tacuerunt, reſpondit Iacobus,* vnde in
tractatibus conciliatiuis, nullus debet præcipitanter quid
loqui, aut iudiciū vſurpare. *Viri fratres audite me,* quàm
breue facit præambulum, contra eos qui tædioſa prolixi-
tate verba multiplicant. *Simon narrauit, quemadmodum deus*

D *primo uiſitauit,* id eſt, gratioſe dignatus eſt, *Sumere ex gentibus populum nomini ſuo,* id eſt, ad ſuiipſius gloriã quoſdam ex gentibus ad fidem cõuertere. *Et huic concordant uerba prophetarum,* quorũ multi de gentium illuminatione vaticinati
Oſee.13. ſciuntur, potiſſime Eſaias, Oſeas quoq; & Daniel, *Sicut ſcri-*
Dan.7. *ptum eſt.* per Amos, *Poſt hæc reuertar & ædificabo taberna-*
Amos.9. *culum Dauid quod cecidit, & diruta eius reædificabo & erigam illud, ut requirant cæteri hominum dominum, & omnes gentes ſuper quas inuocatum eſt nomen meum, dicit dominus faciens hæc.* Hãc autem ſcripturã allegat Lucas ſecundũ tranſlationẽ ſeptuaginta. Noſtra vero tranſlatio habet ſic: In die illo ſuſcitabo tabernaculũ Dauid quod cecidit, & reædificabo aperturas murorum eius, & ea quæ corruerant inſtaurabo. Et reædificabo
E ſicut in diebus antiquis, vt poſſideant reliquias Idumææ & omnes nationes, eo quod inuocatũ ſit nomen meum ſuper eos, dicit dominus faciens hæc. Itaq; ſenſus eſt: Poſt hæc. i. poſt Iſraeliticæ plebis diſperſionẽ per omnes gentes, ſeu legis Moſaicæ curſum, reuertar, per multiplicis gratiæ meæ effectum, poſt vnigeniti filij mei miſſionem in mundũ, & ædificabo, in fide, moribus, ſacramẽtis, virtutibus, tabernaculũ Dauid, id eſt, eccleſiam Chriſti, quod cecidit, per vitia & errores, præſertim per idololatriã ante legẽ & ſub lege. Itaq; per Eccleſiã Chriſti hoc loco, deſignatur vniuerſitas fideliũ à principio mundi
Mat.20. vſq; ad finem ipſius, de qua in Euangelio dicitur: Simile eſt regnum cœlorũ homini patrifamilias, qui exiit primo mane cõducere operarios in vineam ſuã. Vbi per primũ mane, pri-
F ma mundi ætas innuitur. Porro quod per Dauid intelligatur Chriſtus ad literam, patet in diuerſis locis ſcripturæ, videli-
Hiere.30. cet Hieremia: Seruient domino deo ſuo, & Dauid regi ſuo.
Ezec.4. Ezechiele: Ego ero eis in deũ, & ſeruus meus Dauid princeps eorum, & diruta eius, id eſt, per tranſgreſſionẽ legis naturalis & ſcriptæ deſtructa atq; diuiſa, reædificabo, omnes gentes in eccleſiaſtica vnitate colligẽdo, & erigã illud. i. ad cœleſtia eleuabo, & multis miraculis beneficiiſq; præclaris honorabo: vt requirãt cæteri hominũ dominũ. i. gẽtiles quoq; iſta cernẽtes cõuertantur ad Chriſtũ: & pro. i. omnes gentes ſuper quas inuocatum eſt nomen meũ, quæ poſt conuerſionẽ ſuam me ſui per ſe inuocauerunt, & pro quorum conuerſione ſancti patres me orauerunt. *Notum eſt à ſeculo domino opus eius,* id eſt, æternali-

æternaliter ei innotuit quicquid in tempore facit,& quod de gentium cõuerſione operari decreuit:iuxta illud Ecleſ. Domino deo antequam crearentur,omnia ſunt cognita, *Propter quod ego iudico,* tanquam ep ſcopus, *Nõ inquietari eos qui ex gentibus conuertuntur ad dominũ,* id eſt,gentiles conuerſos nõ eſſe turbandos ſeu aggrauãdos per obligationem,ad ſeruanda legalia, *Sed ſcribere eis,ut abſtineant ſe à contaminationibus ſimulacrorum,* id eſt,à cultura deorũ, quibus anima nõ mundatur,ſed maculatur. Vel contaminationes ſimulacrorum vocantur comeſtiones idolothytorũ videlicet, ſacrificiorũ idolis oblatorũ, quod fuit in lege prohibitum; *Et fornicatione,* quam gentiles reputabant opus naturale ac licitum, *Et ſuffocato,* id eſt,eſu cuiuſcũq; animalis per ſuffocationẽ occiſi, *Et ſanguine,* id eſt,ſanguinis effuſione,vel mãducatione cũ ſanguine. Horũ quatuor,tria ſunt ad cæremonialia legis ſpectantia,ſcilicet primum,tertiũ,quartum,quæ idcirco Apoſtoli gentibus præceperũt, quatenus cum Iudæis conuerſis concorditer coaleſcerent ac ſocialiter viuerent,ſicut frequẽter in ſocietate plurimorũ ex diuerſis nationibus collectorũ aliqua ordinantur pro pace cõmuni ad tempus. Poſtmodũ vero Euãgelicę legis veritate plenius elucidata,ceſſauit obſeruatio horum triũ,quia vt ait Saluator: Nõ quod intrat in os coinquinat hominem. Omnis quoq; creatura dei bona, nihilq; reiiciendum quod cum gratiarũ actione ſumitur. Sanctificatur enim per verbũ dei & orationem, *Moſes enim à temporibus antiquis habet in ſingulis ciuitatibus,qui eum,* id eſt,ſcipturas & libros eius, *Prædicent in ſynagogis,ubi per omne ſabbatũ legitur.* Hoc intelligendũ eſt de vrbibus Iudææ,& aliquarum terrarũ in quibus diſperſi fuerunt Iudæi. Vbi à tempore ſuæ diſperſionis libros legis habuerunt atq; legerunt,qui etiã ad Chriſtum conuerſi,nõ protinus legalia omiſerunt in toto,ſed paulatim,quouſque Euangelio diuulgato determinauit Eccleſia, legalia omittenda. *Tunc placuit Apoſtolis & ſenioribus cum omni Eccleſia,* Hieroſolymitana, *Eligere uiros ex eis, & mittere,* eos *Antiochiam cum Paulo & Barnaba,* omnes enim concorditer verbis Petri & Iacobi conſenſerunt. Deinde viri illi electi exprimuntur, *Iudam qui cognominatur Barſabas, & Syleam, uiros primos in fratribus,* id eſt,poſt Apoſtolos inter notabiliores ſeu eminentiores, in quibus dona gratiæ clarius emicabant.

[Margin: A — Eccli. 23. — Neem. 7. — B — Mat. 15. — Marc. 17. — 1. Tim. 4. — C]

D cabant. Supra quoq; dictũ eſt quod Ioſeph cnm Matthia cõſtitutus, vt vnus eorũ Apoſtolus fieret, cognominatus ſit Barſabas, quod interpretatur filius quietis. Et forte ab excellẽtia huius perfectiõis, ſeu gratiæ contẽplationis, ſic vocatus eſt Iudas iſte, *Scribentes*, id eſt, ſcriptã epiſtolam dirigẽtes, *Per manus eorũ*, ſcilicet Iudæ atq; Syleæ, non Pauli & Barnabæ qui in hac cauſa pars fuerunt. *Apoſtoli & ſeniores fratres his qui ſunt Antiochiæ, & Syriæ, & Ciliciæ fratribus ex gẽtibus*, id eſt, de gentilitate cõuerſis, *Salutem*, id eſt, verã beatitudinem optant. Porro Syria quæ ab Hebræis Aran dicitur, regio eſt inter Euphratem & mare mediterraneũ, vſq; ad Aegyptum pertingens, & maximas habet prouincias. Cilicia quoq; nomẽ eſt prouinciæ Aſiæ. Nã & Paul. de Tharſo vrbe Ciliciæ fuit.

Act.2.

Act.22.

E *Quoniã audiuimus, quod quidã ex nobis exeuntes*, ſcilicet Phariſæi præfati credentes, *Turbauerunt uos euertẽtes animas ueſtras*, à tranquillitate & ſynceritate Euangelicæ cõuerſationis, *Quibus non mandauimus*, vt ita docerent legalia obſeruanda, *Placuit nobis collectis in unũ*, corporaliter ac ſpiritaliter, quia de communi ſenſu acta ſunt hæc, imo & de Chriſti inſpiratione qui ait: Vbi fuerint duo vel tres cõgregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorũ. *Eligere uiros*, ſcilicet Iudam & Syleã, *Et mittere ad uos cũ chariſſimis noſtris Barnaba & Paulo hominibus, qui tradiderunt animas ſuas*, id eſt, mortis periculis expoſuerunt, diuerſis laboribus mãcipauerunt, *Pro nomine domini noſtri Ieſu Chriſti*, id eſt, ex eius amore pro catholica veritate ad ipſius honorem. *Miſimus ergo Iudam & Syleã*,

Matth.18

F *qui & ipſi uobis eadem uerbis referent*, quæ in epiſtola continentur, vt ſitis certiſſimi de noſtra reſponſione, verbis & ſcriptis inſtructi. *Viſum eſt enim*, id eſt, bonũ apparuit, ſeu placuit, *Spiritui ſancto*, qui infallibilis eſt magiſter, & arbiter ſuæ poteſtatis exiſtens, vbi vult ſpirat, & ea quæ vult loquitur. *Et nobis*, ſpiritus ſancti illuminatione edoctis non ſenſum humanum ſequentibus, *Nihil ultra uobis imponere oneris*, id eſt, obſeruantiæ legalis, *Quam hæc neceſſaria*, obſeruanda propter cauſas prætactas, *Vt abſtineatis ab immolatis ſimulacrorum, & ſanguine, & ſuffocato*, quæ verba iam expoſita ſunt, *Et fornicatione*, quod non ad cæremonialia, ſed moralia ſpectat præcepta. Nec dubium, quin Paulus & Barnabas de fornicatione idipſum docuerint, ab Apoſtolis tamen repetitur,

Ioan.3.
1.Cor.12.

titur,vt à gẽtibus fortius obſeruetur, *A quibus cuſtodiẽtes uos, bene agetis,* id eſt,meritoriè,iuſtè,& obedienter viuetis,ſimul & alia à Chriſto tradita adimplentes. *Illi ergo dimiſſi,* ab Eccleſia Hieroſolymitana, *Deſcenderunt Antiochiam. Et congregata multitudine,* conuerſorum ibidem fidelium, *Tradiderunt epiſtolam. quam cum legiſſent gauiſi ſunt,* gentiles conuerſi, *Super conſolatione,* id eſt, de conſolatoria iſta epiſtola, per quam à legalium iugo exonerabantur. *Iudas autem & Syleas & ipſi cum eſſent prophetæ,* ſpiritu enim fulſerunt prophetico, & Apoſtolicæ perfectionis viri fuerunt, *Verbo plurimum conſolati ſunt fratres, & confirmauerunt,* in fide atque virtutibus. Saluberrima enim documenta,& ſcripturarum allegationes,cum finali remuneratione iuſtorum ac impiorum propoſuerunt, quibus auditis fratres conuerſi in bonis actibus roborabantur, id eſt, in mundi contemptu & diuinitatis amore creuerunt. *Facto autem ibi aliquanto tempore dimiſſi ſunt cum pace,* ab Antiochia, *A fratribus,* illius vrbis, *Ad eos qui miſerunt illos,* ſcilicet, qui in Hieruſalem erant. Hoc tamen de Sylea accipiendum non eſt, quia cum Paulo remanſit: nam ſequitur. *Viſum eſt autem Syleæ ibi remanere,* Iudas autem ſolus abiit Hieruſalem. *Paulus autem & Barnabas demorabantur Antiochiæ,* tuncque impletum fuit, quod ait Paulus: Cum veniſſet Cephas Antiochiam, in faciem reſtiti ei, *Docentes & euangelizantes cum aliis,* pluribus viris ſanctis in Antiochia exiſtentibus, *Verbum dei,* Verum quod dictum eſt: Viſum eſt autem Syleæ, vſque ad id, Paulus autem & Barnabas,non eſt de textu, nec habetur in Græco, neque in libris correctis, ſed olim gloſſaliter additum, inſertum eſt textui. *Poſt aliquot autem dies, dixit ad Barnabam Paulus: Reuertentes uiſitemus fratres per uniuerſas ciuitates in quibus prædicauimus uerbum domini, quomodo ſe habeant,* id eſt,redeuntes ad eos, videamus qualiter ſtent in fide, cæteriſque virtutibus. In quo patet quanta fuerit in Paulo omnium ſollicitudo Eccleſiarum. *Barnabas autem uolebat ſecum aſſumere Ioannem, qui cognominatur Marcus,* de quo dictum eſt ſæpe. *Paulus autem rogabat eum,* ſcilicet Barnabã, *Vt quia Ioannes diſceſſiſſet ab eis à Pamphylia,* ſicut ſupra iam dictũ eſt, *Et nõ iſſet cũ eis in opus.* i.opus dei viriliter aggreſſus nõ fuit, videli-

[Right margin: A; B; Galat.2.; C; *Diony.ſecutus Lyranũ hoc ſcripſit.ſiquidẽGræca exẽpl. incolumẽ hãc ſeruãt ſniam ſolũ deſit,Iudas autẽ ſolus abiit hieruſalẽ.*]

D videlicet prædicationis officiũ, ſeu perſequutionis periculũ, ſiquidem timore imminentium periculorum abſceſſiſſe videtur *Non debere recipi eum* in comitatu, ne rurſus deficiẽs alios ſuo ſcandalizaret pauore. Prædicantes etenim verbũ dei potiſſime inter infideles ſtabiles eſſe debent, imperterriti, &
2.Mac.7. pro fide ſeu æquitate mori parati. *Facta eſt autẽ diſſenſio inter Paulum & Barnabã.* Iſta diſſenſio non fuit vitioſa, ſed potius à ſpiritu ſancto, vt ſancti viri ab inuicem ſeparati, maiorem fructum prædicando producerent, dum in pluribus locis ac gentibus, verbum dei diſſeminarent. Vterque etiam ex rationabili mouebatur motiuo, nec quicquam proprij commodi quiſpiam eorum quærebat, ſed bonum commune: nec enim ex impatientia aut ſimili paſſione, ſed ratione dictan-
E te ſeparabantur. Vnde ſecundum doctores paci atque concordiæ aliquando non repugnat quod aliqui in duobus diſcordant, dummodo in vno tertio ſint concordes. Et ſic fuit in iſto. Nam & Paulus & Barnabas concordabant in hoc, vt id fieret, quod fuit magis pro dei honore, & Euangelicæ prædicationis profectu *Ita ut diſcederent ab inuicem. Et Barnabas quidem aſſumpto Marco nauigaret Cyprum* de qua fuerat natus. Dicit autem hoc loco Scholaſtica hiſtoria. Ex eo quod Barnabas noluit Marcum dimittere, perpenditur fuiſſe eius cognatus, leguntur enim fuiſſe conſobrini: iuxta illud ad Co-
Coloſſ.4. loſſenſes: Salutat vos Ariſtarchus, & Marcus conſobrinus Barnabæ. *Paulus autem electo Sylea* in adiutorem & comitem *Profectus eſt* ab Antiochia, *Traditus* id eſt oblatus ſeu
F commiſſus *Gratiæ dei*, tanquam fortiſſimo adiutorio, ſine quo nihil valebat *A fratribus* Antiochenis pro ipſo deuotiſſime interuenientibus. *Perambulabat autem Syriam & Ciliciam, confirmans eccleſiam* id eſt, fideles, quoſcunque inuenit, præcipiens eos cuſtodire præcepta Appoſtolorum & ſeniorum qui in Hieruſalem erant, & aliqua pro fidelium ſalute inſtituerunt ſeruanda, ſicut in præſenti capitulo de quatuor punctis inductum eſt.

¶ Expoſitio Cap. XVI. *Peruenit autem in Derben & Lyſtram.* ARTICVLVS XVI.

AB hoc loco vſque in finem voluminis proſequitur ſanctus Lucas prædicationes, actus, atque miracula Pauli Apoſtoli. *Peruenit autem* Paulus cum Sylea *In Derben & Lyſtram* ciuitates prouinciæ Lycaoniæ. *Et ecce diſcipulus quidam erat ibi* ſcilicet in Lyſtris *Nomine Timotheus* iam Chriſtianus effectus *Filius mulieris uiduæ* nam pater eius fuit tunc mortuus *Fidelis* quia natione fuit Iudæa, religione vero Chriſtiana, quemadmodum ad eundem Timotheum ſcribit Apoſto. Recordationem inquiens accipiens fidei quæ eſt in te nō fictæ, quæ & habitauit primum in auia tua Loyde, & matre tua Eunica *Pater gentili* pater enim ipſius fuit gentilis. Iudæi nāque diſperſi cum alienigenis contraxerunt. *Huic* vtpote Timotheo *Teſtimonium bonum perhibebant, qui in Lyſtris erant & Iconio fratres* id eſt, in vrbibus illis. *Hunc uoluit Paulus ſecum proficiſci* vidit enim quod idoneus eſſet, & aliis præſidere ac prædicare, magnumque ſecum fructum afferre. Veruntamen in Scholaſtica fertur hiſtoria, quòd primo fecit eum epiſcopum fidelium in Lyſtris manentium, poſtea duxerit eum ſecum *Et aſſumens circuncidit eum, propter Iudæos qui erant in illis locis* ne ſcandalizarentur, habendo epiſcopū non circuncisum, ſeu intuendo quòd Iudæus incircunciſus iret & prædicaret cum Paulo. Illa autem circūciſio, quanuis nō fuit neceſſaria, tamen licita fuit, ad remouendum ſcandalum puſillorum. Legalia enim tunc ad tempus poterant à Iudæis cōuerſis ſeruari, dummodo ſpem in illis nō ponerent, paulatimque non ſubito erant tollenda, & quaſi cū honore mater Synagoga ſepelienda *Sciebant enim omnes, quòd pater eius gentilis erat* ideo non permiſit ſuum filium circuncidi, quod & Iudæis illis innotuit. *Cum autem pertranſirent ciuitates* Paulus, Syleas, & Timotheus *Tradebant eis* id eſt, Chriſtianis, in vrbibus illis morantibus commiſerunt *Dogmata quæ erant directa* ſeruari *Ab Apoſtolis & ſenioribus qui erant Hieroſolymis* qui tanquā principaliſſimi, cæteris certa documenta ſeruanda ſanxerunt ac inſinuauerunt. *Et eccleſiæ quidem* particulares per diuerſas prouincias *Confirmabantur in fide* quæ tunc præneceſſaria fuit, imo & cunctis virtutibus principaliter à ſpiritu ſancto, miniſterialiter vero ab Apoſtolis, adiutoribuſq; ipſorum. *Et abūdabant numero quotidie* ita quòd

omni

[Margin: A; 2.Timo.1.; B; C]

D omni die plures cõuertebantur ad fidem. *Tranſeuntes autem Phrygiam* prouinciam Aſiæ *Et Galatiæ regionem* etiam Aſię: dicitque Beda, Galatia prouincia Aſiæ à Gallis vocabulũ trahens, qui in auxilium à Rege Bithyniæ euocati, regnum cum eo, facta victoria diuiſerũt:& ita deinde Græcis admixti, primo Gallogræci, poſtea Galatę ſunt vocati. *Vetiti* id eſt, prohibiti *Sunt à ſpiritu ſancto* per reuelatiõẽ internam ſeu alio modo *Loqui uerbum dei in Aſia* Cur hoc? Forte quia ſpiritus ſanctus præuidit Aſianos tũc non credituros: ideo ne grauius caderẽt prohibuit eis prædicari. Vel quia alteri Apoſtolo puta Ioanni hanc inſtruendam ſeruauit prouinciam. *Cum autem ueniſſent Myſiam* quæ eſt prouincia Aſiæ, & nunc Colis vocatur. Eſt autem & altera eiuſdem nominis in Europa, My
E ſia ſuperior, quæ nunc Boſna vocatur:& inferior, quæ Bulgaria, vbi Danubius Euxinum pontum influit *Tentabant ire Bithyniam* Bithynia eſt nomẽ prouinciæ Aſiæ minoris, & item ciuitatis in ea *Et non permiſit eos ſpiritus Ieſu* illuc ire ad prædicandum, eiſdem rationibus, quæ de præcedenti prohibitione ſunt aſſignatæ. Nã & Lucas poſt in Bithynia prædicauit.

Roma. 8. ¶ Porro ſpiritus Ieſu, eſt ſpiritusſanctus: de quo ait Apoſt. Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Appellaturque demum ſpiritusſanctus, ſpiritus Ieſu ſeu Chriſti, quia ab ipſo ſecundum ſuam diuinam naturam procedit, atque in ipſo ſecundum naturam humanam pleniſſime requieuit ac re-
Eſa. 61. quieſcit: iuxta illud Eſaię: Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxerit me. *Cũ autem pertranſiſſent Myſiam, deſcenderunt Troa-*
Luc. 4. *dem* ciuitatem Aſiæ maritimam, quæ & Antigonia eſt voca-
F ta *Et uiſio per noctem Paulo oſtenſa eſt* Iſta fuit imaginaria viſio, & facta videtur in ſomno, Deinde viſio ipſa deſcribitur: *Vir quidã Macedo* id eſt, effigies viri Macedonis, vel ſecundum Bedam & Scholaſticã hiſtoriam angelus gẽtis illius, in ſimilitudinem viri huiuſmodi *Erat ſtans, deprecans* ſcilicet Paulum *Et dicens, Tranſiens in Macedoniã adiuua nos* ad cõſequendam ſalutem. Certum eſt quòd imagines rerum iſtarũ & verba interna, angelico miniſterio formabantur in vi imaginatiua ſancti Pauli, ſicut in propheticis viſionibus fieri cõſueuit. *Vt autem uiſum uidit* ſpiritaliterque intellexit *Statim die facto Quæſiuimus proficiſci in Macedoniã certi facti, quod uocaſſet nos dominus euãgelizare eis.* Hoc loco Lucas primo cõ-

numerat

numerat ſe ſociis Pauli. Macedonia autem eſt prouincia Græciæ nobiliſſima, & virtutibus Alexandri magni nobilior facta. *Nauigantes autem à Troade recto curſu uenimus Samothraciā* quæ eſt Aegei maris inſula, in Pagaſeo ſinu *Et ſequenti die Neapolim* Ciuitas eſt Cariæ, quæ eſt prouincia Aſiæ *Et deinde Philippis* quæ eſt ciuitas in prima parte Macedoniæ à Philippo rege patre Alexandri magni nomē ſortita, cuius fidelibus miſſa eſt epiſtola Pauli, quæ ad Philippēſes intitulatur *Quæ eſt prima* pars *Macedoniæ* quia primo occurrit intrantibus Macedoniam ab ea parte, qua Paulus de mari egrediēs, & eā ingreſſus eſt *Ciuitas Colonia.* Dicitur autem colonia ciuitas, quæ defectu indigenarū nouis impletur habitatoribus atq; cultoribus. Vnde à cultu agri, colonia dicta eſt. *Eramus autem in urbe hac diebus aliquot conferentes* cū ciuibus vrbis iſtius. *Die autem ſabbatorum egreſſi ſumus foras portam iuxta flumen, ubi uidebatur oratio eſſe* quia ibidem quædam perſonæ confluxerant ad ſupplicandum, ſiue loquendū. Orare enim vtrūque ſignificat. Locus quoque ille videbatur aptus ad hæc. *Et ſedentes loquebamur mulieribus quæ conuenerant. Et quædam mulier nomine Lydia purpuraria ciuitatis Thyathirenorum* id eſt, hominum de vrbe nomine Thyathira, quæ fuit vrbs Lydiæ prouinciæ Aſiæ, de qua in Apocalypſi habetur, Angelo Thyathiræ eccleſiæ ſcribe. De qua vrbe fuit hæc Lydia oriunda, ſed in Philippis manebat. Dicitur autem purpuraria ſecundū Bedam, quia venditrix purpuræ, vel ſecundū alios, quia textrix illius *Colens deū* verū, qui vnus eſt. Iam enim fuit, vt legitur, de gētilitate ad Iudaiſmū conuerſa *Audiuit* verba noſtra *Cuius dominus aperuit cor intēdere his, quæ dicebantur à Paulo.* Homo enim forinſecus mouet auditū, ſed niſi deus intus mētem tangat atq; illuminet, inanis eſt ſtrepitus. Ideo ait Saluator: Nemo venit ad me, niſi pater meus traxerit eum. *Cùm autem baptizata eſſet ipſa, & domus* id eſt, ſoboles ſeu familia *Eius, deprecata eſt dicēs: Si iudicaſtis me fidelē eſſe domino* id eſt, veraciter Chriſtianā *Introite in domū meā, & manete* ibidem ad libitum *Et coegit nos* ex quibus conſtat quòd opulenta fuit, grata & multum deuota. *Factum eſt autem euntibus nobis ad orationem.* id eſt, locum ad hoc aptum *Puellam quandam habētem ſpiritum pythonem obuiare nobis, quæ magnum quæſtū præſtabat dominis ſuis diuinando* Apollo qui & Pytho,

A | Philip.1. | B | Apoc.2. | C | Ioan.6.

D Pytho, vel Pythio inuentor fuit cuiuſdã diuinationis, qua veritas à mortuis inueſtigatur, per ſuſcitationem defuncti præſtigialem: vel à viuis, qui reuelante diabolo ſecreta ſeu figura denunciant: & viri hæc facientes ſeu taliter diuinãtes Pythones, à Pythone Apolline, mulieres autem Pythoniſſæ vocantur. Et iuxta primum modum, dicitur mulier Pythoniſſa, de

1.Reg.28 qua primo Regum ſcribitur Saul petiſſe ſuffragium. Sed iu-

1.Para.10. xta ſecundum modum hæc puella Pythoniſſa aſſeritur, quæ diuinando, id eſt, futura aut ſecreta ex dæmonis reuelatione pandendo, magnum quæſtum, id eſt, lucrum contulit dominis quorum ipſa fuit ancilla, quia pro precio ad interrogata reſpondit. Præterea ſicut in Scholaſtica hiſtoria dicitur, dupliciter intelligi poteſt iſta puella fuiſſe Pythoniſſa, primo

E quia per ſpiritũ Pythonis operabatur arte magica, ſicut mulier illa primo Reg. quæ per magicam artem fecit dæmonem apparere in ſimilitudine alicuius defuncti ad dãdum de occultis reſponſum. Secundo quia ſpiritu Pythonico vexabatur, ſicq; aliqui aſſerunt eam Pythoniſſam fuiſſe atque obſeſſam: nã dæmon habitauit in ea, dans per ipſam reſpõſa. Quæritur quomodo puella iſta habuit ſpiritum Pythonem? Et reſpondendum, quòd per ſpiritum Pythonem, intelligi poteſt diabolicus ſpiritus, per artem à Pythone Apolline inuentam euocatus, apparens ſiue cooperãs atque reſpondens. Vnde pri

1.Reg.28 mo Regum ſcribitur Saul dixiſſe: Quærite mihi mulierẽ habẽtem Pythonem. De hac autem diuinatione loquitur Thomas in.2.2.quæſt.95. *Hæc ſubſequuta Paulũ & nos, clamabat di-*

F *cens, Iſti homines ſerui dei excelſi ſunt, qui annunciant uobis uiam ſalutis* ſcilicet Euangelicam legem, & diuinorum præceptorũ cuſtodiam, ſeu fidem catholicam, quæ omnia ſunt via ducens

Ioan.14. ad ſalutem æternam ſeu Chriſtũ: qui ait, Ego ſum via. Et, Ne-

Ibidem. mo venit ad patrem niſi per me. *Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens autem Paulus* de periculo & infeſtatione puellæ *Conuerſus* vultu ad puellam retro ſe vociferantem *Dixit ſpiritui. Præcipio tibi in nomine Ieſu Chriſti, exire ab ea* quia indignum fuit, vt verbum Euangelij ſpiritus nunciaret immundus, ideo quoque iuſſit eum exire, ne qui eum audierunt vera loquentem, crederent poſtea mẽdacia proferenti. Veris enim falſa admiſcere dæmones conſueuerunt. Vnde hoc facto Pau

Marc.3. lus imitatus eſt Chriſtum qui dæmoni dicenti: Scio quia ſis

ſanctus dei, dixit: Obmuteſce & exi de homine. ℂ Quæritur A
quo impellente loquutus eſt dæmon aduerſarius humanæ ſalutis verba memorata, de Paulo eiuſque ſociis. Et reſpondendum ſecundum quoſdam, quòd bono naturæ hæc dixit, quia naturæ conſonum eſt, verum cognitum confiteri. Alij dicunt, quod cogente ſpiritu ſancto hæc protulit. Ait nanque circa hoc Beda: Non voluntatis iſta confeſſio eſt, quã ſequitur præmiũ confitendi. ſed timore ſpiritus ſancti cogẽte, vera ſpiritus mẽdax loquitur, nõ auſus luce præſente ſuas vltra cælare virtutes. Peccatori autẽ dixit deus: Quare tu enarras iuſtitias meas? Pſal. 49.
Verum contra hoc obiiciunt quidam, quod dictum eſt, Dolens Paulus ſcilicet de illo clamore, nõ enim doluiſſet de eo, quod à ſpiritu ſãcto factũ fuiſſet, nec illud impediuiſſet. Sed illa inſtantia faciliter ſoluitur. Nẽpe quod dicitur, dolens autem Paulus, non oportet ad veritatis illius proteſtationem referre, ſed ad calamitatem puellę. Rurſus etſi de proteſtatione veritatis per dæmonem facta dolebat, hoc non fuit inquantum ibi fuit enunciatio veri, ſed inquantũ id mala intentione fiebat, & ne veritati ſpiritus nequam inde falſa miſceret *Videntes autem domini eius* puta puellæ *Quod exiit ſpes quæſtus eorum* id eſt, amplius fiduciam nõ haberent ſolita lucra obtinendi per diuinationem ſuæ ancillæ *Apprehendentes Paulum & Syleã, perduxerunt in forum ad principes* quorum fuit iudicare impios & punire *Et offerẽtes eos magiſtratibus, dixerũt, Hi homines conturbant ciuitatem noſtram* id eſt, conciues *Cum ſint Iudæi* qui contra Romanorum cenſuram, prohibẽt deorum culturam *Et annunciant morem* id eſt, nouum ritum colendi deum Chriſtum *Quem non licet nobis ſuſcipere, neque facere, cum ſimus Romani* id eſt, Romanis confœderati ac ſubditi. Iam enim ordinauerunt Romani ne ſine approbatione Senatus aliquis de nouo deus diceretur aut coleretur. *Et cõcurrit plebs aduerſus eos & magiſtratus* cito credẽtes omni ſpiritui *Et ſciſſis tunicis eorum* tanquam hominum peſſimorũ & vilium *Iuſſerunt* magiſtratus *Virgis eos cædi. Et cũ multas plagas eis impoſuiſſent, miſerunt eos in carcerem* In hac punitione fecerunt contra Romanos, ſicut infra dicetur *Præcipientes cuſtodi, ut diligenter eos cuſtodiret* tanquam valde dãnabiles. *Qui cum tale præceptum accepiſſet, miſit eos in interiorẽ carcerem* qui fuit forte profundior, pœnalior, & incõfringibilior

D bilior *Et pedes eorũ ſtrinxit in ligno* ne quoquã modo effu-
gerent. *Media autẽ nocte Paulus & Syleas, adorantes laudabant*
deum in tot aduerſitatibus gratias cũ gaudio referẽtes: iuxta
quod legitur: Media nocte ſurgebã ad confitẽdum tibi. *Et au-*
Pſal.118. *diebãt eos qui in cuſtodia* id eſt, in carcere *Erãt* quod tã ala-
criter deũ laudarent. *Subito vero terræmotus factus eſt magnus*
non vbiq;, neque à cauſa naturali, ſed vbi fuerunt detenti, & à
virtute angelica ad demõſtrandum ſanctitatẽ & virtutem ora
tionis iſtorum. Propter quod ait Beda: Deuotio Apoſtolici pe
ctoris, & virtus orationis exprimitur, dum & illi hymnos in
imo carceris cecinerunt, & eorum laus terrã commouerit, car
cerisq; fundamenta cõcuſſerit, & aperuerit oſtia, atq; ipſas po-
ſtremo vinculatorum catenas reſoluerit. Hinc ſubditur *Ita ut*
E *mouerẽtur fundamenta carceris. Et ſtatim aperta ſunt omnia oſtia, &*
uniuerſorum non Pauli & Syleæ dũtaxat, ſed omnium qui e-
rant in carcere, qui meritorum participes facti ſunt apoſtolo-
rum ſanctorum *Vincula ſoluta ſunt* poteſtate angelica ac di
uina. *Expergefactus autem cuſtos carceris, & uidens ianuas car-*
ceris apertas, euaginato gladio uolebat ſe interficere præ triſti-
tia & dolore *Aeſtimans fugiſſe uinctos* & ob id morte ſub-
ſtantiáue puniendum ſe reputans *Clamauit autem Paulus uoce*
magna dicẽs, Nihil tibi feceris mali. Vniuerſi enim hic ſumus Spi-
ritu reuelante, vidit in mente quid carceris cuſtos moliretur
facere, cuius damnationi compatiens, affectuoſiſſimè clama-
uit *Petitóque lumine* à miniſtris ſuis *Ingreſſus eſt, & tre-*
mefactus de effectibus tam miraculoſis *Procidit Paulo & Sy-*
F *leæ ad pedes* ſanctitatem & virtutem eorum admirans, ho-
norans, imitarique cupiens *Et producens eos foras* ſcilicet
extra carcerem: in quo patet, quòd amor apoſtolorum abſtu-
lit ab eo timorem principum ſuorum, cõtra quorum edictum
eduxit apoſtolos: imo & amor veræ ſalutis ad hoc ipſum in-
duxit, nam ſubditur, *Ait, domini, quid me oportet facere ut ſal-*
uus fiam? At illi dixerunt: Crede in dominum Ieſum deum & ho-
minem, in quem creditur ſecundum ꝙ deus eſt. Propter quod
Marc.1. dixit apoſtolis: Creditis in deum, & in me credite. Porrò in
Ieſum credere eſt charitate & opere fidem ornare. *Et ſaluus*
eris tu & domus tua id eſt, domeſtici tui, tuum ſequendo ex-
Ioan.14. emplum *Et loquuti ſunt ei uerbum domini cum omnibus qui erant*
in domo eius, & tollens eos id eſt, ad meliora domus ſuæ loca
introdu-

introducens eos *In illa hora noctis lauit plagas eorum* corporales,vt lauarentur ab eis ſuæ plagæ ſpiritales *Et baptizatus eſt ipſe,& omnis domus eius continuo.* Non dubium quin ante baptizationem hanc apoſtolus prædicauerit illis diffuſe, de myſteriis fidei Chriſtianæ. *Cumque perduxiſſet eos in domum ſuam appoſuit eis menſam* Ad corporalem refectionem,à quibus mente fuit refectus.Nec indecẽs fuit apoſtolis tam mane ſeu ante auroram comedere, qui flagellis ac carcere fuerant extenuati.Neceſſitas quippe impoſſibilitas,& infirmitas legẽ non habent. *Et lætatus eſt cum omni domo ſua* de ſua conuerſione,apoſtolorum ſanctitate, & quòd ſe gladio non inuaſit. Similiter omnes domeſtici ſui ſunt gauiſi. *Et cum factus eſſet dies miſerunt magiſtratus lictores* ſcilicet nuncios ad cuſtodem carceris *Dicentes: Dimitte homines illos.* Cur hoc nũciauerunt, in textu non dicitur, verum in Eccleſiaſtica hiſtoria legitur,quod ideo ne plures crederẽt,quia miraculum præſcriptum iam eis innotuit. Vel,vt alij dicunt,paſſionum impetu, quo iniuſte punierunt apoſtolos iam ſedato, aduerterũt ſe iniuſte feciſſe. *Nunciauit autem cuſtos carceris uerba hæc Paulo* tanquã principaliori *Quia miſerũt magiſtratus,ut dimittamini* & inde gauiſus eſt cuſtos cernẽs nullum ſibi inſtare periculum,ꝙ eduxiſſet illos de carcere. *Nunc ergo exeuntes, ite in pace.Paulus autem dixit,Cæſos nos publice indemnatos homines Romanos miſerunt in carcerem* quaſi dicat, In hoc multipliciter exceſſerunt, quod homines innocentes quaſi maleficos publice flagellari fecerunt,& ſine iuſto iudicio incarcerauerunt,ex vehementia paſſionum ſuarum, cum ſimus Romani. Paulus enim fuit ciuis Romanus, nõ quaſi ibi natus, ſed quia ciuilitas illa patri eius fuit collata pro ſeipſo,ſuiſq; filiis,vt infra dicetur. Quomodo autẽ Syleas fuit Romanus, nõ eſt adeo certum,ſed in Scholaſtica hiſtoria ita habetur:Romanos,id eſt, ſubiectionẽ profeſſos Romano imperio,capitis cẽſu puta denario qui ſuper caput ponebatur, ab his qui ſe Romano imperatori profitebãtur ſubiectos,atq; Romana libertate donatos. *Et nunc occulte nos eiiciunt?* in quo Romanæ ciuilitati derogauerunt,& contra Romanorũ egerunt decretũ:quo fuit ſancitũ,nullum dãnari niſi locũ excuſationis acciperet. *Nõ ita,ſed ueniãt,& ipſi nos eiiciãt* Nõ ex ĩpatiẽtia ſed zelo iuſtitiæ dixit Paul.& ne in ipſo ac ſuis ſcãdalizarẽtur,atq; à fide ſuſcipienda,

A

Actu.22.

B

C

D ſcipienda, impedirētur puſilli. Et item, vt ſicut fuit publica punitio, ſic eſſet & manifeſta ereptio, vt veritas cunctis pateret. *Nunciauerunt autem lictores magiſtratibus uerba hæc: timueruntque audito quod Romani eſſent* Formidabant enim de his apud Romanos accuſari atque affligi *Venienteſque deprecati ſunt eos* vt ſibi ignoſcerent, quia per ignorantiam hæc feciſſent *Et educentes rogabant eos ut egrederentur* de vrbe, ne in ciuitate oriretur diſſenſio, propter eorum præſentiam & doctrinam. *Exeuntes autem de carcere introierunt ad Lydiam* primo tamen de carcere ingreſſi fuerūt domum cuſtodis ipſius. Nam fœmina hęc de apoſtolorum iniuſta perſequutione fuit plurimum contriſtata, quod Paulus in ſeipſo perpendens, acceſſit ad eam cum ſuis gratia conſolationis, mirabilia dei quę
E contigerunt inſinuans ei, ipſamque in fide confortans *Et uiſis fratribus* ſcilicet Chriſtianis, qui iam in hac vrbe fuerūt *Conſolati ſunt eos, & profecti ſunt.*

¶ Expoſitio Cap. XVII. *Cum autem perambulaſſent Amphibolim.* ARTIC. XVII.

C*Vm autem perambulaſſent Amphibolim* vrbem ſcilicet Macedoniæ ſic vocatam *Et Apolloniam* quę & ipſa eſt ciuitas Macedoniæ: & eſt alia in Aphrica, quæ vocatur Pentapolis *Peruenerunt Theſſalonicam* Macedoniæ vrbem *Vbi erat Synagoga Iu*
F *dæorum* Iudæi enim ibidem manētes, in vrbe illa domum, in qua ad colendum deum confluebant, habebant. Et ſicut eccleſia interdum pro congregatione Chriſtianorū, interdum pro materiali templo accipitur, ita & Synagoga nunc pro collectione Iudæorum, nunc pro materiali eorū ſuſcipitur templo. Vnde apud Lucam dicunt Iudęi de centurione ad Chriſtum, Synagogam ipſe ædificauit nobis. *Secundum conſuetudinē autem ſuam Paulus introiuit ad eos* in Synagogam, volens omnibus loqui de Chriſto *Et per ſabbata tria diſſerebat eis de ſcripturis* Die enim ſabbati magis confluxerunt Iudæi, & Paulatim præparauit corda illorum ad ſuſcipiendā fidem catho-
Luc. 24. licam, comprobans ex ſcripturis, quæ de Chriſto mox propo
Dani. 6. nere intendebat. Hinc ſubditur *Adaperiens & inſinuans, quia Chriſtū oportuit pati, & reſurgere tertia die à mortuis* Horū vtrūque in

que in prophetis de Chriſto copioſe prædictũ eſt,imò & tem pus ſuæ occiſionis in Daniele apertiſſime prætaxatũ oſtẽditur.Oportuit aũt Chriſtũ pati nõ neceſſitate abſoluta,imò ipſe ſeipſum tradidit morti,quẽadmodũ in Eſaia habetur: Oblatus eſt,quia voluit:ſed cõditione,ſeu ex hypotheſi,quia videlicet diuinitus fuit præordinatũ,atq; prophetice prænunciatũ,per voluntariã Chriſti paſſionẽ,ſaluandũ eſſe genus humanum,& ꝙ nõ aliter ſaluaretur. *Et quia hic eſt Ieſus Chriſtus,quẽ ego annũcio uobis.* Quicquid nãq; de Chriſto vaticinatũ fuit, in Ieſu Nazareno impletũ probatur,videlicet quo ad locũ,& tẽpus ac genus.Nã natus eſt tẽpore à Daniele pręfixo in ciuitate à Michæa prædicta,itẽ de tribu Iuda,prout Iacob prædixit. Inſup fecit miracula quẽadmodũ Eſaias prædixit. Vixit, docuit,ſicut in prophetis prædictum eſt.Suſtinuit tale genus mortis,quale à Dauid & ab Eſaia fuit prænũciatũ.Deinde reſurrexit,aſcendit,ſpiritũſanctũ miſit.Per diſcipulos innumerabilia,maxima,ſoliq; deo poſſibilia egit miracula. *Et quidã ex eis* puta Iudæis iſtis *Crediderunt* in Chriſtũ *Et adiuncti ſunt* mẽte & corpore *Paulo & Sylea* vt plenius informarẽtur de Chriſto & fide catholica *Et de colẽtibus* ſcilicet,gentilibus ad Iudaiſmũ conuerſis vnũ verum deũ,qui appellãtur proſelyti *Gentilibus* qui ſcilicet vſq; tunc in gẽtili ritu permanſerant *Multitudo magna* cõuerſa eſt *Et mulieres nobiles nõ paucæ* quę & ſi ante iã carnis propagine nobiles extiterũt, credendo in Chriſtũ atq; cœleſtẽ regenerationẽ ſumẽdo,multo nobiliores effectæ ſunt mente,virtutũ pręclariſſima dignitate. *Zelantes autem Iudæi* id eſt,increduli Iudæi honori & gloriæ Ieſu Chriſti diſcipulorũq; eius inuidẽtes,& legẽ Moſaicã inordinate zelãtes,ſeu diligẽtes vel imitãtes *Aſſumẽtẽſque de uulgo uiros quoſdã malos* vt multitudine ac impetuoſo & irrationabili ſtrepitu præualerẽt,qui nullã pro ſe rationẽ habebant *Turba facta,cõcitauerunt ciuitatem* id eſt, habitatores Theſſalonicæ,verbis mẽdacibus eos cõtra apoſto.prouocãdo

Et aſſiſtẽtes domui Iaſonis hoſpitis Pauli & Sylee *Quærebãt eos producere in populũ* id eſt,ad publicũ trahere,tanꝗ maleficos,vt eis viſis,populus cõtra eos inſurgeret. *Et cũ non inueniſſent eos* quia iam alibi occupabantur *Trahebãt Iaſonem & quoſdã fratres* ſcilicet Chriſtianos,ad principes ciuitatis, forte putabãt apoſtolos ab iſtis præmonitos aut occultatos *Clamantes,*

A
Eſa.52.
Danie.6.
B
Matth.28.
Actuũ.1.
Act.2.
C

D *mantes. Quoniã hi ſunt qui urbem cõcitant* id eſt, diſcordiã inter ciues pariũt. Semp malitia, ſpecie aliqua bonitatis ſe palliat. Vnde & hi cũ eſſent prauiſſimi, tamẽ reipublicæ amatores ſe cõfinxerũt, vt eis celerius crederetur: & quod ipſi fecerũt, apo-
Apoca.6. ſtolis & eorũ imponebãt diſcipulis *Et huc* puta ad Theſſalonicam *Venerunt* ſcilicet Paulus cũ ſuis *Quos Iaſon ſuſcepit* hoſpitio *Et hi cõtra decreta Cæſaris faciũt, regem aliũ dicentes eſſe Ieſum.* Romanus etenim imperator, tũc fuit monarcha, & ſine ſua licentia noluit aliquẽ regem vocari, præſertim qui nõ fateretur ſe Romano ſubiectũ imperio. Paulus autem & Syleas prædicauerũt Ieſum eſſe regem regum, ſed per hoc temporali dominio imperatoris nõ derogabãt. *Concitauerunt autẽ plebem, & principes ciuitatis audiẽtes hæc* verba, & nõ in-
E telligẽtes quo ſenſu eſſent prolata. *Et accepta ſatisfactione à Iaſone & fratribus* cũ enim veraciter fuerint innoxij, poterãt ſe rationabiliter excuſare, & verba apoſtolorũ ita interpretari, ꝙ non derogabant Romanis, eò ꝙ Chriſti regnũ ſpiritale cõ ſiſtat *Dimiſerunt eos. Fratres uero confeſtim per noctẽ dimiſerunt Paulũ & Syleam in Berœam* Macedoniæ vrbẽ ſic dictã: nõ Be-
Ioan.7. roam, vt quidã ſcribunt. Opportuno etenim tẽpore fugiendũ
Matth.10. eſſe à facie perſequẽtium de loco ad locũ Chriſtus verbo docuit & exẽplo. Nã & ipſe in Euangelio ſcribitur ſic operatus.

Qui cũ ueniſſent in Berœam *In Synagogã Iudæorũ introierunt* ineffabili enim & ardentiſſima charitatis affectione ſitiebat Paulus Iudæorum ſalutem: & quo eum durius perſequebantur, eo cordialius eis compatiebatur, nec aduerſa in ipſo cha-
F ritatem tepere fecerunt, imo potius ſuccenderunt. Hinc ab aliis eiectus ad alios accedere non ceſſauit, cupiens ſaltem aliquem ſaluare ex eis. *Hi autem* ſcilicet, Berœenſes *Erant nobiliores* nobilitate animi & virtutum *Eorum qui ſunt Theſſalonicæ* id eſt, Theſſalonicenſibus nobiliores, ſeu de nobilioribus illorum. Et cur hoc, ſubdidit *Qui ſuſceperunt uerbum* Euangelicæ prædicationis à Paulo *Cum omni auiditate* id eſt, perfecta mentis appetitione, qua veritatem appetierũt ac ſalutem *Quotidie ſcrutantes* id eſt, diligenter inueſtigantes & conſiderantes *ſcripturas* veteris teſtamenti, in quibus de Chriſto fit mẽtio *Si hæc* quæ Paulus de Ieſu prædicauit *Ita ſe haberent* Non enim leui, incircunſpectaq; mente fuit lex noua ſuſcipiẽda, aut aliquis Chriſtus credẽdus, ſed ſcripturæ

fuerant

fuerant reuoluendæ an noua veteribus conſonarent. Verum A
fide recepta non ſunt ſcripturæ ſcrutandæ ad videndũ an hęc ita ſe habeant, ſed ad intuendum clarius, ad pręđicandũ, probandumq́; fortius, quòd vtique ita ſe habent. Itaq; nobilitas mentis, eſt ſtudio ſcripturarum ſyncero fine inſiſtere, ſapientiæ operam dare, virtutibus animam decorare. Et qui in his amplius occupatur, illuſtrior comprobatur. *Et multi quidẽ crediderunt ex eis, & gentilium mulierum honeſtarum,* quæ ſua honeſtate ac probitate naturali ad fidei ſuſceptionem, & veritatis amplexum magis erant diſpoſitæ. *Et uiri non pauci,* ſicq; ex vtroq; populo, & ſexu vtroq; conuerſi ſunt plurimi. *Cum autẽ cognouiſſent in Theſſalonica Iudæi, quia & Berœæ prædicatum eſt à Paulo uerbum dei, uenerunt illuc, cõmouentes & turbantes multitudinem,* Berœenſium. Impiis quippe damnatio non ſufficit propria, ſed aliorum quoq; impedire ſalutem nituntur, & parificare eos ſibi in vitiis. *Statimq́; Paulum tunc dimiſerunt fratres, ut iret uſque ad mare,* & per illud ad loca alia nauigaret ad prædicandum. Ipſum enim Iudæi magis perſequebãtur, quia erat dux verbi. *Syleas autem & Timotheus remanſerunt ibi,* puta in Berœa, ad confirmationem & conſolationem ibi credentium. *Qui autem deducebant Paulum,* qui erant credentes. Act.14.
Perduxerunt eum uſque ad Athenas, famoſiſſimam Græciæ vrbem, & philoſophiæ ſtudiis olim mancipatam. Nouerant hi Paulum ducentes, quòd Græci ſapientiam quærerent, ideo eũ tanquam ſapientiſſimum ad vrbem ſtudentium deduxerunt,

Et accepto mandato ab eo, ſcilicet Paulo, *Ad Syleã & Timotheum,* quibus mãdauit. *Vt quàm celeriter,* id eſt, valde feſtinanter, *Venirent ad illum, profecti ſunt.* ad eum, tãquam boni diſcipuli. Paulus enim intendebat in Athenis fortiter prædicare, idcirco illorum tã præcipuorum virorũ volebat aſſiſtẽtiam habere atq; præſentiã, quatenus & ipſi aliquibus loquerentur quæ dei ſunt. Siquidem frater qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas munita. *Paulus autẽ cũ Athenis eos expectaret, incitabatur ſpiritus eius in ipſo,* id eſt, anima eius intra ſe æſtuauit dolore, cõpaſſione deſiderioq; conuerſionis errantiũ. *Vidẽs idololatriæ deditam ciuitatem,* tam inclytam. Vnde zelo diuini honoris ſuccenſus eſt, & à ſpiritu ſancto inflammatus ad verę diuinitatis cultũ denunciandũ. *Diſputabat ergo in ſynagoga cũ Iudæis & colentibus,* id eſt, gẽtilibus ad Iudaicã legẽ cõuerſis,

1.Cor.1. C

Prou.18.

D *Et in foro per omnes dies*, quibus ibi fuit, ex quo loqui exorſus eſt. *Ad eos qui audierunt*, qui ſcilicet ibi præſentes fuerũt. Veritas enim non quærit angulum, & omnis qui facit veritatem, venit ad lucem. *Quidam autem Epicurei & Stoici philoſophi diſſerebant cum illo*, contra eũ argumentãdo vt moris eſt ipſis philoſophis, dum aliqua ſuis documentis contraria audiunt.
Ioan.3. De ſectis vero & diſtinctionibus philoſophorũ Auguſt. in libro de ciuit. dei copioſe pertractat. Epicurei autẽ philoſophi à magiſtro & principe ſuo Epicuro nomẽ ſortiti ſunt, beatitudinẽ hominis in corporis voluptatibus conſtituentes, quanquã teſte Hierony. ipſemet Epicurus hoc docẽs continẽtiſſimè vixerit, oleribus vtẽs exiguis. Stoici vero in ſola animi virtute felicitatẽ hominis poſuerunt. Hi inter ſe diſcordãtes, cõ-
E tra apoſtolũ concorditer argumentabantur. *Et alii dicebant, Quid uult ſeminiuerbius hic dicere*, id eſt, quid iſte fabulator, & inutilium prolator ſermonum prætendit. Verũtamen ſanctus apoſt. verè ſeminiuerbius, id eſt, verbi ſeminator fuit. Semẽ enim eſt verbũ dei. Et ipſe ait: Nos vobis ſpiritualia ſemi-
Matt.13. nauimus. Seminator ergo erat verborum, & meſſor morũ, de
Luc.8. huiuſmodi meſſione vberes fructus expectans. *Alii dicebant:*
1.Cor.9. *Nouorum dæmoniorum uidetur annunciator eſſe*, Varios dæmonũ ordines poſuerunt gentiles, præſertim Platonici, ſcilicet, Calodæmones, Catodæmones, & Cacodemones: quorũ quoſdam dixerunt bonos, quoſdam peruerſos. Calodæmones aſſerebãt multũ virtuoſos, & ſummo deo iugiter aſſiſtentes, quod theologi de angelis ſuperiorum aſtruunt ordinum. Agathodęmo-
F nes ſiue Catodęmones inſuper appellabant ſubſtantias intellectuales bonas, hominum cuſtodiæ delegatas, atq; ad bona cohortantes, quod de angelis inferiorum chororum edocent ſancti. Cacodęmones vero vocabant malorum perſuaſores ac
1.Pet.5. punitores, quod nos dæmonibus conuenire aſſerimus. Platonici tamen nomine dæmonis non ſemper intellectum peruerſum intellexerunt, ſed intellectualem ſubſtantiam, cum dęmõ dicatur à dæmon nomine gręco, quod latine interpretatũ eſt, intellectus, vel peritus. Præfatas demum ſubſtãtias inter deos cõputauerunt & coluerũt, potiſſimè quæ de primo ſecundoq; ordine ſunt, imò & quidã etiam infernalibus diis ſacrificauerunt, quatenus amicorũ & propinquorum ſuorum ſpiritibus in inferno detentis, mitiores cõſiſterent. De hac re in Phędo-

ne &

ne & Timæo loquitur Plato. Itaq; quibuſdam Athenienſibus A videbatur, ꝙ ſanctus Paulus ob nimiam doctrinæ ſuæ incomprehenſibilitatẽ, inauditamq; altitudinem prædicaret colẽda eſſe dæmonia, hactenus inaudita, ſiue de bonis ſiue de malis, ſiue de optimis ſecundũ eorũ errores id intelligatur. Dæmones equidem dicebant animalia mente rationalia, animo paſſiua, corpore aërea, tẽpore æterna, ſicut ex Porphyrij verbis & Apulei innoteſcit. Nos autẽ Chriſtiani dæmones dicimus quidem in cœlo creatos, & de cœlo eorum exigente ſuperbia partim in infima terræ deiectos, partim in aëre tanquã congruo ſibi carcere dãnatos, nocendi ſemper cupidos, à iuſtitia alienos, ſuperbia tumidos, inuidẽtia liuidos, fallacia callidos.

Et apprehẽſum eũ, ad Ariopagum, id eſt, vicũ in quo Mars colebatur, *Duxerunt dicentes:* Notandum ꝙ Athenienſes ſingulos vicos, à diis qui in eis colebãtur nominauerũt. Ares autẽ græce, latinè Mars dicitur. Pagos vero vicus, ſeu villa. Inde Areopagus, id eſt, vicus Martis. *Poſſumus ſcire quæ eſt hæc noua, quæ à te dicitur doctrina? Noua enim quædã infers auribus noſtris.* Quaſi dicant, cum ſint mira & inconſueta quæ doces, libenter audiremus explanationẽ eorum & rationẽ. Huius interrogationis cauſam Lucas interponit ſubdẽdo. *Athenieñſes enim ad nihil aliud uacabant, niſi aut diſcere aut audire aliquid noui.* quod partim curioſitatis partim ſtudioſitatis fuiſſe videtur. Philoſophi nanq; veritatis ſunt auidi. Ciuitas autẽ Athenienſis ſtudio philoſophiæ vacabat vehementiſſimè, ideo omniũ rerum rationes ſcrutabantur & cauſas, & nouis adinuẽtionibus gloriabãtur. *Stans autem Paulus in medio Ariopagi, ait:* inter vicos C Athenarum Ariopagus erat præclarior. Nã ibi erat curia magiſtratuum & ſchola liberaliũm artium. *Viri Athenieñſes, per omnia quaſi ſuperſtitioſos uos uideo,* quaſi, non tantum ſimilitudinem hic deſignat, ſed etiã veritatem. Veraciter enim fuerũt ſuperſtitioſi, quia idololatræ. Superſtitio quippe eſt vitiũ religioni ſeu latriæ oppoſitum ſecũdum exceſſum, quoniam exhibet cultum diuinũ cui non debet, vel eo modo quo non debet. Quomodo autem in cultu dei poſſit eſſe ſuperfluum, & quid ſit ſuperſtitio, de ſpeciebusq; eius Thomas in.2.2. quæſtione.62. inducit. *Præteriens enim & uidens ſimulachra ueſtra,* quæ ideo conſideraui, vt & eorum culturam diligentius reprobarẽ. *Inueni arã,* id eſt, altare. *In qua ſcriptum erat: Ignoto deo.*

D *deo.* Et eſt ſenſus: Ara hæc conſecrata eſt deo ignoto, quantũ ad particulares proprietates ſeu diſtinctã cognitionẽ ipſius. Atheniẽſes enim ſingulis aris, ſingulos titulos ſuperponebãt, monſtrantes quibus eſſent dedicatæ. *Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuncio uobis,* id eſt, deum cui cõſecrata eſt hæc, vobis ignotum, cui tamen ſacrificatis, ego prędico adorãdum atq; colendum. *Deus qui fecit hunc mundum & omnia quæ in eo ſunt,* Mũdus tam à philoſophis, quàm à theologis, variis modis accipitur. Quandoq; pro elemẽto terræ, interdum pro regione elementari, aliquando pro tota machina mundi ſenſibilis ſeu corporei, quantum ad principales ipſius partes, videlicet pro regione elementarium atq; cœleſtium corporum, & ſic modo accipitur. *Hic cœli & terræ cum ſit dominus,* propria
E authoritate vniuerſaliq; poteſtate, & perfecta prouidentia in
Iob.14. omnibus præſidens, de quo in libro Iob habetur: Quem cõſtituit alium ſuper terram, aut quem poſuit ſuper orbem quẽ fabricatus eſt? *Non in manufactis templis habitat,* per aliquã circũſcriptionem, localémue determinationem, ſicut Stephanus
Act.7. dixit ſupra, ibidemq; expoſitum eſt. *Nec manibus humanis colitur indigens aliquo,* Quod ait deum manibus humanis nõ coli, ſic accipi poteſt quòd exterioribus & corporalibus actibus deus principaliter nõ honoretur. Principales nanq; & primarij actus religionis ſeu latrię, ſunt actus interiores: actus vero exteriores ſunt ſecundarij & minus principales, quibus velut quibuſdã ſignis, anima ad internos ſpiritualesq; actus latria
Rom.1. excitatur. Siquidem cum inuiſibilia dei, per viſibilia cogno-
F ſcantur, ad hoc ꝙ mens noſtra deo vniatur, ſenſibilium indiget manuductione. Præterea deum colimus & laudamus, non quòd ipſe indigeat, aut aliquid beatitudinis hinc ei accreſcat, ſed quoniam ipſe dignus eſt ſummo honore, omniq; laude, & quoniã tot bona nobis largitus eſt. Propter quod ait Pſal. Di-
Pſal.15. xi domino, deus meus es tu, quoniã bonorum meorum non eges. Ipſe etenim in ſeipſo vere & abſolute perfectus eſt, ſibi in ſe & per ſe prorſus ſufficiens, infinitis diuitiis in ſeipſo æternaliter opulentus, deus ſupergloriosus & ſuperbenedictus in
Ioan.1. ſempiternum. *Cum ipſe det omnibus uitam,* Omnibus plane viuentibus vitam dat deus quocunq; genere vitæ viuentes ſint. *Et inſpirationẽ,* qui per inſpirationem conſeruantur in vita. *Et omnia,* quæ habent: nã omne eſſe, ab ipſo primæuo fonte

eſſendi

eſſendi manauit. *Fecitq́ ex uno homine,* ſcilicet protoplaſto parente Adam. *Omne genus hominũ,* id eſt, homines vniuerſos. *Inhabitare ſuper uniuerſam ſuperficiem terræ,* ita q Adam eſt principium totius ſpeciei humanæ. Nã & prima mater noſtra Eua de eius formata eſt coſta. Hinc apud Malachiã ſcriptum eſt: Nonne pater vnus omnium noſtrum? *Definiens ſtatuta tempora,* id eſt, tempora ab ipſo inſtituta determinans & diſtinguens, eisq́; finem imponens, de quo cantamus in hymnis quòd temperet rerum vices, & lucis diurnæ tempora ſucceſſibus determinat. De quo etiam in libro Iob conſcribitur: Ab omnipotente non ſunt abſcondita tẽpora. Et rurſus in eodem: Tempus poſuit tenebris, & vniuerſorum finẽ ipſe conſiderat. In Danielis quoq; volumine: Ipſe mutat tẽpora & ætates. *Definiens,* etiã & *Terminos habitationis eorũ* id eſt, certa terræ loca hominibus pro habitatione concedens: nã partem terræ aquis opertã reliquit: partẽ ſiccauit, & quouſq; loca habitabilia tenderẽtur, præfixit. Propter quod aſſerit ſcriptura: Quando diuidebat altiſſimus gentes, quando ſeparabat filios Adã, conſtituit terminos populorum. *Quærere deũ,* id eſt, ad hoc tẽpora terminosq́; diſtinxit, vt homines in tẽpore huius incolatus deum creatorẽ mente quærãt, colant & diligãt. *Si fortè attrectent,* id eſt, mente attingãt *Et aut inueniant,* Ideo additur fortè, quoniã perfectè in vita hac attingi nequit, aut inueniri, & quia in hominũ libertate eſt facere iſta. In creaturis autẽ creatoris relucet maieſtas, iuxta illud Sap. A magnitudine ſpeciei creaturę, poterit creator horũ cognoſcibiliter videri. *Quáuis non lõgè ſit ab unoquoq; noſtrũ,* imò in omnibus nobis eſt, atq; in cunctis creaturis, per eſſentiã, præſentiã, atq; potẽtiam, qui apud Hiere. proteſtatur: Cœlũ & terrã ego impleo. Sed parũ ſibi hoc eſt, cum magnitudinis eius nullus ſit finis, cuius cõparatione totus mundus eſt tanquã puluis exiguus. Cæterũ in bonis eſt deus per dona gratiæ, in beatis per dona gloriæ, in peruerſis per rigorẽ iuſtitię, in dãnatis per illationẽ vindictę. Sic ergo quęrẽdus eſt deus nõ quaſi loco diſtãs à nobis, ſed incomparabili dignitate eminens vniuerſis, à quo impij diſſimilitudine diſtãt: iuxta illud Salo. Lõge eſt dominus ab impiis. Quęrẽdus eſt ergo de' vt clarius agnoſcatur, ardẽtius diligatur, firmius cõſeruetur, pfectius honoretur: vt ei per aſſimilationẽ propinquemus, eius bonitatem imitãdo, eiusq́;

A Gene.1. Malac.1. Iob.24. 28. Danie.2. B Deut.32. Eccli.15. Sapiẽ.13. C Hiere.23. Prou.15.

D eiuſque dona participando, qui eſt ante omnia: nam ſolus poteſt omnia, non præuentus, in omnibus, non incluſus: extra omnia, non excluſus: ſupra omnia, non elatus: infra omnia, nō oppreſſus: manens æternaliter, in ſua ſupereſſentiali infinitaque ſimplicitate ac luce incommutabiliter habitans ac ſubſiſtens. *In ipſo enim,* id eſt, diuina virtute, eiusque inceſſabili manutenentia, *Viuimus, mouemur, & ſumus,* ita quod nec in momento ſubſiſteremus, niſi ab ipſo conſeruaremur, quia indeſinenter dependemus ab ipſo in eſſe & permanere, multo plus quàm riuus à fonte, dies à ſole, aut ſplēdor à luce. His autem verbis oſtendit Apoſtolus deum in his quæ creauit indeſinenter operari, ſecundum quod ait Saluator: Pater meus vſque modo operatur, & ego operor. In ſapientiæ quoque libro legitur: Attingit ſapientia à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Denique his concordat quod in prima parte quæſtione. 18. loquitur Thomas: Res inquiens ſunt in deo dupliciter. Vno modo ſicut in conſeruante vel cōtinente, ſicque res in ſe acceptæ ſeu conſideratæ, ſunt in deo, ſicut in virtute eas regente, & ita dicit Apoſtolus: In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. Alio modo ſunt in ipſo, ſicut in exemplari principio, & ſic omnia ſunt vita in deo, in quo idealiter, vitaliterque conſiſtunt: iuxta illud Ioannis: Quod factum eſt, in ipſo vita erat. *Sicut & quidam ueſtrorum poetarum dixerunt.* Hoc enim dixit Aratus poeta cum ſuis ſequacibus. Conuenienter autem Apoſtolus contra gentiles diſputans, nō ſcripturas noui ac veteris teſtamēnti, ſed gentilis viri teſtimonium profert, quoniam contra diuerſos fidei aduerſarios, diuerſis argumentandum eſt modis ac viis, vtpote cōtra Iudæos, per ſcripturas legis ac prophetarum: contra hæreticos, etiam per noui teſtamenti ſcripturas: contra gentiles per naturalis rationis diſcurſum. Oportet nāque audientium cōſiderare perſonas, & eas allegare cuique ſcripturas, ſeu documenta, quæ recipit. *Ipſius enim,* ſcilicet dei, *Genus ſumus,* id eſt, genitura ſeu factura ipſius, ad eius imaginem & ſimilitudinem conditi, non quaſi de eius ſubſtantia, vel pars ſuæ ſubſtantiæ exiſtentes, ſed ab eo in eſſe naturæ producti, per dona gratiæ reformati, per dona gloriæ beatificandi. Vnde Beda fatetur: Genus dei ſumus, non ex eius natura editi, ſed ipſius ſpiritu voluntariè creati, & adoptiuè recreati. Hinc

Ioan.5. Sap.8. E F Gene.9.

Iacobus:

Iacobus: Voluntariè(inquit)genuit nos verbo veritatis,vt ſimus initium aliquod creaturæ eius.Prædicta autem verba ip ſius enim genus ſumus, ſunt verba ab Arato poeta prolata. Quæ Paulus cum ſciret de Ioue gentilium deo maximo errore dicta,ſubtiliter ad veri dei prædicationem aſſumit· *Genus ergo cum ſimus dei,* ſicut ſupra expoſitum eſt, *Non debemus æſtimare, auro,aut argento, aut lapidi ſculpturæ artis,* id eſt,in quo per artem eſt exarata ſculptura, *Aut cogitationi hominis diuinum eſſe ſimile,* id eſt,diuinum ſeu deum nō debemus putare ſimilem fore metallis aut ſaxis ſeu idolis manu factis,aut humana comprehenſibilem ratione.Si enim ita ſentimus,ſummo,ſuperexaltato,incircunſcriptibili ac ſimpliciſſimo deo,iniuriam maximam irrogamus, & noſipſos viliter degeneramus.Idcirco tanquam nobilescreaturæ,nobiliter digne & verè de deo noſtro creatore debemus ſentire. His verbis Apoſtolus idololatriam reprobat. *Et tempora quidem huius ignorantiæ deſpiciens deus,* id eſt,tempus quo idololatria viguit, imo potius ipſos idololatras, qui ante Euangelicam prædicationem fuerunt, deus iuſto iudicio deſerens & contemnens. Tempori quippe aſcribitur, quod omnibus in tempore exiſtentibus,competit ſeu contingit. Vnde dies mali dicũtur.Et craſtinus dies ſibiipſi ſolicitus erit. Et tempus quoſdam iuuare aſſeritur.Hinc alibi dicit Apoſt. In præteritis generationibus dimiſit deus gentes ingredi vias ſuas. *Nunc annunciat hominibus,* per prædicationem ſcilicet Apoſtolorum diſcipulorumque Chriſti, *Vt omnes ubique pœnitentiã agant,* ſe conuertendo ad Chriſtum per pœnitentiam ſalutarem, *Eo quod,* deus, *Statuit diem in quo iudicaturus eſt orbem,* id eſt, homines vniuerſos, *In æquitate,* vnumquemque videlicet ſecundum quod meruit ſecundum diuinam procedendo iuſtitiam,in retributione mercedis, *In uiro quem ſtatuit,* id eſt, per Chriſtũ, quem ſecundum naturam aſſumptam ordinauit atque cõſtituit iudicem vniuerſorum, per iudicij exequutionem, atque ſententiæ prolationem quæ Chriſto ſecundum quod homo eſt competit,quemadmodum ait: Dedit ei poteſtatem & iudicium facere, quia filius hominis eſt.Porro in finali iudicio deus trinitas per authoritatem principaliter iudicabit. Chriſtus autem vt homo,miniſterialiter iudiciũ exhibebit, *Suſcitans eum à mortuis tertia die.Cum audiſſent autem reſurre-*

Iacobi.1. A B *2.Tim.3. Mat.6. 1.Mac.12. Eccle.2.* C *Hier.18. Matt.3. Luc.3. Ioan.5.*

D *reſurrectionem mortuorum,* futuram in omnibus ante iudicium,& iam in Chriſto completam, *Quidam quidem,* incorrigibiles,quorum corda non tetigit ſpiritus ſanctus, *Irridebant eum,* ſcilicet Paulum ,tanquam irrationabilia ac impoſſibilia prædicantem, non enim ad dei omnipotentiam, ſed ad naturalem rationem,poteſtatem, & ordinem aſpiciebant. *Quidam uero dicebant, Audiemus te de hoc iterum,* vt diligentius conferamus, & quod verum eſt approbemus. *Sic Paulus exiuit de medio eorum. Quidam uero uiri,* vigore virtutum animæque decore, *Adhærentes ei crediderunt, in quibus & Dionyſius Ariopagita,* qui ab Ariopago, in quo ipſe principalis fuit philoſophus magiſter & doctor præclarus, *Et mulier nomine Damaris,* quam dicunt fuiſſe coniugem

E eius, *Et alii quidam cum eis.* Poſtremo dicendum nunc eſſet, quare in Athenis, conſecrata fuit ara ignoto deo. Quod quia in legenda diuini & magni Dionyſij diffuſius continetur,hic non niſi breuiter eſt tangendum. Videntes philoſophi tempore paſſionis Chriſti mirabilem illam eclipſim,naturalem cauſam inuenire nequibant, imo per naturalem ſuam ſapientiam agnoſcebant illam eclipſim naturalem non eſſe, & multa ſupernaturalia in ea conſiſtere: vehementiſſime mirabantur, cernentes cœleſtium corporum ſolitum curſum, naturalemque legem ac ordinem variari. Hinc veluti in exceſſu quodammodo poſiti loquebantur: Aut deus naturæ patitur, aut machina mundi peribit, aut ſydera fallunt.Propterea deo cuius virtute & cauſa mirabilia illa fie-

F bant, aram conſtituerunt. Et quoniam dei illius determinatam non habuerunt notitiam, pro titulo affixerunt:Ignoto deo, quem etiam genuflexionibus ac precibus, non animalium oblationibus cenſebant colendum. Cum ergo Paulus Athenienſium altaria perluſtraſſet, & cauſam,modum,ac tempus dedicationis altaris ignoti dei nouiſſet, dixit Philoſophis: Quem ignorantes colitis, ego annuntio vobis. Deinde ſpecialiter principem philoſophorum illorum Dionyſium eſt affatus. Qui licet ad prædicationem Pauli faciliter crederet, non tamen niſi poſt acerrimam atque longiſſimam diſputationem ſe credere fatebatur. Porro quam mirabilis fuerit præfata eclipſis, ſanctus Dionyſius in epiſtolis ad Apollophanem, & item ad Polycarpum deſcribit.

Nam

Nam ſicut ad Polycarpum diſſeruit, quatuor mirabilia in illa eclipſi cõſiderata fuerãt. Primũ, quia tunc fuit oppoſitio & plenilunium. Naturalis vero eclipſis fit tempore coniunctionis ſolis & lunæ. Secundum, quia cùm luna fuiſſet ſoli ſuppoſita circa horam ſextam in medio cœli, tamen in veſperis reſtituta fuit ſuo loco in oriente oppoſita ſoli. Vnde temporum ordo non fuit turbatus. Tertium, quia eclipſis naturaliter incipit ab occidente, & peruenit ad orientem, quoniam motus lunæ in proprio orbe velocior eſt motu ſolis in circulo proprio, ſicq; pertranſit ſolem ab occidente accedens, ſed tunc luna pertranſiit ſolem diſtans ab eo per circuli medietatem in oppoſitione exiſtens: idcirco oportuit, vt ab oriente reuerteretur ad ſolem & primò attingeret eum à parte orientali, illamq; primitus eclipſaret. Quartum, quia in naturali eclipſi illa pars ſolis primo apparet, quæ primo fuerat obſcurata, tunc vero partem vltimo occupatã, primo reliquit. Præterea Beda & Scholaſtica hiſtoria referũt hũc eſſe Dionyſium, qui à Paulo epiſcopus ordinatus Corinthiorũ, glorioſè rexit eccleſiam, multaque ad vtilitatem eccleſiæ pertinentia, quæ hactenus manent, ingenij ſui reliquit volumina. Veruntamen in eius legenda habetur, quod ab Apoſtolo Athenienſium fuerit ordinatus epiſcopus. Sed forſitã dici poteſt, quod ſucceſſiuè in diuerſis præfuerit locis. Hic eſt quem Gregorius vocat antiquum & venerabilem patrem, Damaſcenus diuiniſſimum, ſacratiſſimum, theologiſſimumque appellat. Hugo theologum per antonomaſiam, & principem theologorũ affirmat. Poſtremo ſicut in eius legenda aſſeritur: Paulus eã quæ in tertium cœlum raptus vidit, & verba arcana quæ ibi audiuit, huic viro eximio creditur reuelaſſe. 2.Cor. 12.

Expoſitio Cap. XVIII. *Poſt hæc egreſſus ab Athenis.* ARTICVLVS. XVIII.

Poſt hæc egreſſus, Paulus, *Ab Athenis venit Corinthum. Et inueniens,* ibi *Quendam Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere,* id eſt, de Ponto Aſiæ prouincia oriundum. Vnde & ſupra ſcriptum eſt, Pontum & Aſiam. Eſt autem Pontus lata regio, complectens Colchum, Cappadociam, Armeniam, & alias prouincias,

D prouincias, *Qui nuper uenerat de Italia, & uxorem eius Priſcillam.* Horum frequenter in ſuis Apoſtolus epiſtolis meminit, *Eo quòd præcepiſſet Claudius,* imperator *Diſcedere omnes Iudæos à Roma.* Hoc Ioſephus narrat nono anno imperij Claudij cõtigiſſe. Cuius ratio in Scholaſtica hiſtoria fertur, quoniam vxor Claudij tantum cum Iudæis familiaritatẽ cõtraxit, quòd ad illorum ritum tracta fuit & iudaizare iam

Act.10. cœpit, *Acceſſit ad eos. Et quia eiuſdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur,* propriis manibus victum ſibi procurans, ne quenquam grauaret. Vnde & infra profitetur: Ad ea quæ mihi neceſſaria erant, miniſtrauerunt manus iſtæ. *Erant enim ſcenofactoriæ artis,* quia videlicet, tentoria ſeu papiliones fecerunt, vel vela picta quibus aulæ teguntur diuitum & no-

E bilium, vt dicatur ars ſcenofactoria, à ſcene Græco, quod interpretatur habitatio vel tabernaculũ. *Et diſputabat in ſynagoga,* Paulus *Per omne ſabbatum,* id eſt, quolibet ſabbato, *Interponens nomen domini Ieſu,* vt paulatim diſponerentur ad fidem, *Suadebatque Iudæis & Græcis,* ex gentilitate ad Iudaiſmum conuerſis, vel etiam adhuc in gentilitate manentibus, his rationabiliter ſuaſit Euangelio credere. *Cum ueniſſent autem de Macedonia Syleas & Timotheus inſtabat,* verbo Euangelicæ prædicationis. *Paulus, teſtificans,* per miracu-

2.Cor.12. la & ſcripturas, *Iudæis, eſſe Ieſum Chriſtum,* id eſt, quod Ieſus Nazarenus ſit rex Meſſias. *Contradicentibus autem eis & blaſphemantibus,* id eſt, verba blaſphema contra Chriſtum Ieſum loquentibus, *Excutiens ueſtimenta ſua.* Quæ excuſ-

F ſio fiebat eiſdem de cauſis, quibus & excuſſio puluerum pedum, de qua dictum eſt ſupra, *Dixit ad eos,* zelo iuſtitiæ, non commotione impatientiæ. *Sanguis ueſter, ſuper caput ueſtrum,* id eſt, iniquitas veſtra redundabit in vos, & inexcuſabiles eritis, apprehendetque vos debita ac diſtricta dam-

Dan.13. natio. Hic modus loquendi in Ezechiele potiſſimè frequen-

Ezec.33. tatur. *Mundus ego ex hoc, ad gentes uadam,* id eſt, ex tempore iſto, ibo ad euangelizandum gentibus, innocens de veſtro periculo, quia quantum in me fuit ſategi vos ad ſalutem reducere. Sed cum ſitis indurati, ego vltra, cauſam non habeo. Vnde apud Ezechielem dominus ait: Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei, vt auertatur à via ſua impia, & viuat: ipſe in iniquitate ſua morietur, ſanguinem

autem eius de manu tua requiram. Si autem annunciaueris impio, & ille non fuerit conuerſus, ipſe quidem in iniquitate ſua morietur, tu autem animam tuam liberaſti. *Et migrãs inde, intrauit in domum cuiuſdam nomine Titi iuſti, colentis deum*, fuit enim de gentilitate ad Iudaiſmum conuerſus, & in lege Moſi digne conuerſans, *Cuius domus erat coniuncta ſynagogæ*, ſcilicet ædificio illi materiali, quo congregabantur Iudæi in Corintho manentes. *Criſpus autem archiſynagogus credidit domino cum omni domo ſua*, Iſte fuit inter Iudæos Corinthios principalis, atque ad Chriſtum cum domeſticis ſuis conuerſus, *Et multi Corinthiorum audientes*, prædicationem Pauli, A

Credebant & baptizabantur. Dixit autem dominus nocte per uiſionem Paulo, Hoc deus in ſomno per miniſterium angeli in dei perſona loquentis ac apparentis, imaginaria viſione loquutus eſt Paulo. *Noli timere*, inordinato pauore eos qui corpus occidunt. *Sed loquere*, prædicando, *Et ne taceas*, à verbis prædicationis, *Propter quod ego ſum tecum*, id eſt, eo quod me habeas iugiter aſſiſtentem ac ſubuenientem. Simili modo confortauit dominus Hieremiam, *Et nemo apponetur tibi, ut noceat te*, id eſt, me protegente te, nullus accedentium, tibi inferet nocumentum, læſionem, ſeu mortem, B Matt.10. Hiere.1.

Quoniam populus eſt mihi multus in ciuitate hac, id eſt, multi ſunt æternaliter prædeſtinati per te conuertendi, & gratia mea ſaluandi: qui ſunt populus meus, non creatione duntaxat, ſed etiã prædeſtinatione, *Sedit autem ibi*, id eſt, in Corintho fuit & manſit, iuxta communẽ modũ loquẽdi, quo dicimus, Ille ſedit Romæ tot annis. Et in Deuteronomio Moſes filiis Iſraël loquens: Sediſtis, inquit, in Cades Barne multo tempore. Itaque ſedit ibi, *Annum & ſex menſes, docens apud eos uerbum dei. Gallione autem proconſule*, id eſt, procuratore, & ſecundo à Conſule, *Achaiæ*, regionis in qua continetur Corinthus, *Inſurrexerunt uno animo*, id eſt, in peccatis cõcordes, *Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal*, Gallionis, *Dicentes, quia contra legẽ*, Moſi *Hic Paulus perſuadet hominibus colere deum*, id eſt, nouam ſeruare legem, veteri derelicta. *Incipiente autem Paulo aperire os*, ad ſatiſfaciendum & exufflandum, non veram, ſed apparentem lucẽ mendacij, *Dixit Gallio*, vir gentilis, *Ad iudæos: Si quidem eſſet iniquũ aliquid aut facinus peſſimũ ô uiri Iudæi*, in Paulo *Re-* Deut.1. C

K *cte uos*

D *ſte uos ſuſtinerem,* id eſt, iuſte veſtram accuſationem admitterem, & veſtram moleſtiam ferrem, *Si uero ſunt quæſtiones de uerbo & nominibus legis ueſtræ,* id eſt, ſermonibus & perſonis, de quibus in veſtra lege fit ſermo, *Voſipſi uideritis,* id eſt, inter vos diſcernite, quid de hoc vobis incumbat agendum. *Iudex horum ego nolo eſſe,* quia incerta ſunt mihi, nec ad meum pertinent forum. *Et minauit,* id eſt, comminando recedere fecit. *Eos à tribunali. Apprehendentes autem omnes,* puta gentiles qui aderant infideles, *Soſtenem principem ſynagogæ,* Corinthi, *Percutiebant eum ante tribunal,* tanquam capitaneum irrationabilis illius con-
E curſus: quod tanto audentius fecerant, quanto viderant proconſulem minus fouere partem Iudæorum. Ideo ſubditur, *Et nihil eorum Gallioni curæ erat.* Paulo ante iam dictum eſt quod Criſpus fuit archiſynagogus, quomodo ergo nunc Soſtenes princeps ſynagogæ illius vocatur? Ad quod puto dicendum, quod Iudæi increduli agnita Chriſti conuerſione, à principatu depoſuerunt eundem. *Paulus autem cum ſuſtinuiſſet adhuc dies multos,* in Corintho, vel circiter, *Fratribus,* id eſt, Chriſtianis qui erant ibidem, *Valefaciens nauigauit Syriam, & cum eo Priſcilla & Aquila, qui* Paulus *Sibi totōderat caput,* id eſt, pilos capitis ſui abraſit, *In Cenchris,* portu Corinthio, de quo loco fuit Phœbe, de qua ad Roma-
Rom.16. nos ſcribit Apoſtolus: Commendo vobis Phœben ſororem
F noſtram, quæ eſt in miniſterio Eccleſiæ quæ eſt Cenchris, *Habebat enim uotum,* quia fuit Nazaræus ex voto. Nazaræi quippe vſque ad tempus determinatum ex voto comam nutriebant: completoque tempore voti, pilos radebant, atque in ſacrificij igne ponebant. Hæc Paulus fecit, ne Iudæi cōuerſi & adhuc puſilli, ſcādalizarentur. Fuit quoque id licitum pro tunc, ſcilicet, legalia obſeruare, Iudæis cōuerſis, vſque ad Euangelij publicationem ſufficientem. Sic tamen, vt in illorum obſeruantiis non poneretur ſpes ſalutis, ſeu fides, quod ſcilicet ſine eis fides & gratia Chriſti non ſufficeret ad ſalutem, *Deuenitque Epheſum, & illos,* puta Aquilam & Priſcillam, *Ibi reliquit. Ipſe uero ingreſſus ſynagogam, diſputabat cum Iudæis, Rogantibus autem eis, ut ampliori tempore apud eos maneret,* pro pleniore informatione eorum, *Non conſenſit,* omnium ardens amore, at-

que

que intendens bonum cõmune vbique, *Sed ualefaciens,* eis A
Et dicens: Oportet me, id eſt, expedit mihi, *Diem ſolẽnem aduenientem,* qui hic non ſpecificatur, *Facere,* id eſt, celebriter agere ſecundum ſpiritalem intelligentiam, *Hieroſolymis: & iterum reuertar ad uos,* per quod eos conſolabatur, *Deo uolente.* Quod inſtruit nos, vt dum aliqua in futurum nos acturos proferimus, ſobriè & modeſtè loquamur. Quippe qui ignoramus, an craſtino die viuemus. Iccirco addamus, deo volente, aut aliquid ſimile. Sic enim & Iacobus docet in ſua canonica. *Profectus eſt ab Epheſo, & deſcendens Cæſaream.* Multæ in diuerſis prouinciis conſtructæ vel inſtauratæ ciuitates in honorem Cęſarum diuerſorum noſcuntur, & dictæ Cæſareæ, vnde hoc loco non facilè arbitror definiendum, quænam hæc fuerit Cæſarea ad quam Paulus ab Epheſo deuenit, cum in textu diſtinctè non ſit poſita, & plures in Aſia ſint huius nominis ciuitates. Ego tamen puto eam eſſe, quæ vocatur Diocæſarea, propter ea quæ in textu ſtatim ſequuntur, *Aſcendit & ſalutauit eccleſiam,* quæ ibi tunc fuit, Iacobi. 4. B
Et deſcendit Antiochiam, Piſidiæ, ad quam per Diocæſareã ab Epheſo rectum eſt iter. *Et facto ibi aliquanto tempore profectus eſt, perambulans ex ordine Galatiam regionem,* quæ coniuncta eſt Piſidiæ, *Et Phrygiam, confirmans omnes diſcipulos. Iudæus autem quidam Apollo nomine Alexandrinus genere,* quia in Alexandria natus, *Vir eloquens, deuenit Epheſum, potens in ſcripturis,* veteris teſtamenti. *Hic erat edoctus uiam domini,* id eſt, Euangelicam Chriſti doctrinam, *Et feruens ſpiritu,* id eſt, Chriſti flagrans amore, & zelo ſalutis proximorum, C
Loquebatur & docebat diligenter, ea quæ ſunt de Ieſu, quod ſcilicet ipſe eſſet Chriſtus filius dei, *ſciens tantum baptiſma Ioannis,* quo & baptizatus fuit, non autem baptiſmo Chriſti pro tunc ſed poſtea: nondum quippe fuit plene inſtructus de ſacramentis Eccleſiæ, fideique myſteriis. *Hic ergo cœpit fiducialiter agere in ſynagoga,* fortiter prædicando Iudæis, quod Ieſus eſſet Meſſias. *Quam cum audiſſent Priſcilla & Aquila, aſſumpſerunt eum, & diligentius expoſuerunt ei uiam domini,* id eſt, de doctrina & ſacramẽtis Chriſti diſtinctius docuerunt. *Cum autem uellet ire Achaiam,* puta Corinthum vrbem Achaiæ, *Exhortati fratres.* ab eo, vel eum, vt in bono cœpto perſiſteret, *Scripſerunt diſcipulis,* Matt. 1. Luc. 2. Ioan. 4. Ioan. 4.

D Corinthi, *Vt ſuſciperent eum,* tanquam fidelem, cum charitate & gaudio. *Qui cum ueniſſet,* Corinthum, *Contulit multum,* id eſt, valde profuit, *His qui crediderant,* fidem eorum roborando. *Vehementer enim Iudæos,* incredulos, *Reuincebat,* id eſt, iterum & frequenter conuicit, *Publice oſtendens per ſcripturas,* prophetarum ac legis, *Eſſe Chriſtum Ieſum.* Ad hoc quoque eloquentia ſua non parum deſeruiuit eidem.

Explanatio Cap. XIX. *Factum eſt autem.*
ARTICVLVS XIX.

F*Actum eſt autem, cum Apollo eſſet Corinthi, ut Paulus*
E *peragratis ſuperioribus regidibus,* in quibus diſcipulos cōfortauit, plurimosq́; cōuertit, *Veniret Epheſum.* à qua præcedēti capitulo ſcribitur receſſiſſe, *Et inueniret quoſdā diſcipulos,* id eſt, quoi-
Act. 18. dam in breui Chriſtianos factos, ſed incompletè, diſpoſiti vero fuerant ad credendum perfectè, *Dixitq́; ad eos: Si ſpiritum ſanctum accepiſtis,* in ſigno viſibili per manuum impoſitionem *Credentes?* plenariè. *At illi dixerunt: Sed neque ſi ſpiritus ſanctus eſt audiuimus.* Aſſerunt quidam, quod iſti iam audierunt & crediderunt, deum eſſe vnum & trinum, & per conſequens ſpiritum ſanctum, idcirco verba hæc ita exponunt. Sed neque ſi ſpiritus ſanctus eſt, ſcilicet hoc modo datus ſeu dandus, audiuimus. Sed hoc textui non ſatis conſo-
F nare videtur: & mirum, ſi audierunt quòd deus ſit vnus & tri-
Act. 2. nus quòd non audierunt ſpiritum ſanctum datum Apoſtolis in ſigno ſenſibili in die Pentecoſtes. Verius ergo putatur, quòd non habuerunt adhuc diſtinctam de ſuperbenedicta trinitate fidem, nec in articulis fidei fuerunt competenter inſtructi, ſed Ieſum eſſe Meſſiam credebant. *Ille uero ait: In quo ergo,* id eſt, cuius baptiſmo, *Baptizati eſtis? At illi dixe-*
Marc. 1. *runt: In Ioannis baptiſmate. Dixit autem Paulus, Ioannes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ populum,* quia ad agendam pœnitentiam ille ordinabatur baptiſmus, non autem deleuit peccata imò proteſtatio fuit agendi pœnitentiam, ac præparandi ſe ad Chriſti baptiſmum, *Dicens in eum qui uenturus eſt poſt ipſum, ut crederent, hoc eſt in Ieſum,* id eſt, Ioānes ſub hac forma

ſorma verborum baptizauit: Ego te baptizo in nomine venturi, videlicet Chriſti, qui iam tunc venit in carnem, ſed nondum venit prædicando, & miracula faciendo in publicum. Sic ergo baptizauit Ioannes, vt baptizatos induceret ad credendum in Ieſum. Nam dixit: Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit ſpiritu ſancto. Ideo eius baptiſmus non fuit plenariè ſacramentum: ſed eo ſuſcepto, nihilominus ſuſcipiendus fuit Chriſti baptiſmus. *His auditis baptizati ſunt in nomine domini Ieſu.* Cur & quomodo ſub hac forma dabatur baptiſmus in primitiua Eccleſia, dictum eſt ante. *Et cum impoſuiſſet illis manum Paulus, uenit ſpiritus ſanctus ſuper eos,* id eſt, per ſenſibile ſignum, ſe gratiam illis infudiſſe monſtrauit, & dona ſua ſenſibiliter ſuper eos effudit. Hinc ſubditur, *Et loquebantur linguis,* id eſt, diuerſis idiomatibus, *Et prophetabant,* ſicque duo hæc dona gratiæ gratis datæ, videlicet genus linguarum, & ſpiritus prophetiæ, per ſuos actus ſenſibiliter innotuerunt. Et hæc reuera fuit magna & admirabilis gratia. *Erant autem omnes uiri,* tanta gratia locupletati, *Fere duodecim,* temperatè loquitur Lucas. *Ingreſſus autem ſynagogam,* Epheſi, *Cum fiducia loquebatur per tres menſes,* opportunis, ſcilicet horis. Videns enim viris illis tantum gratiæ munus collatum, exhilaratus eſt ſpiritu, & ingenti impletus fiducia, quod & in aliis fructificaret, *Diſputans & ſuadens de regno dei,* id eſt, de ſtatu & gratia Eccleſiæ militantis, vel de felicitate & gloria Eccleſiæ triumphantis, & quomodo per fidem & Chriſti myſteria ad illud regnum pertingitur. *Cum autem quidam,* audientium, præſertim Iudæorum, *Indurarentur in ſua malitia, & non crederent.* Sicut enim electi & boni ex auditu verbi dei ad pœnitentiam emolliuntur, ſic peruerſi & reprobi obſtinantur, *Maledicentes uiam domini,* id eſt, Euangelium Chriſti, *Coram multitudine,* audientium prædicationem Pauli, vt ſic eam à Paulo auerterent, *Diſcedens ab eis,* tanquam incorrigibilibus, *Segregauit diſcipulos,* ſeparando credentes ab incredulis, ſicut ſeparantur agni ab hœdis, ne inficerentur boni, ex verbis peſſimorum blaſphemis, quorum ſermo vt cancer ſerpit, *Quotidie diſputans in ſchola tyranni cuiuſdam,* probabiliter dicitur, quod per tyrannum hoc loco intelligitur

Marginalia: A — *Mat.3.* — *Act.2.* — B — C — *Mar.4.* — *Mat.25.* 13.

D vir potens & nobilis, & forte ſatis rigoroſus & ferus, à quo Paulus domum conduxit, faciens ſcholam de ea, in qua diſcipulos quotidie inſtruebat de fide, atq; ſcripturis ac moribus, vt increduli formidarēt eū in domo hac impedire timore eius cui domus attinebat. Aliqui tamen putant, quod Tyrannus ſit hic proprium nomen. *Hoc autem factum eſt per biennium, ita ut omnes qui habitabant in Aſia audirent uerbum dei,* Iudæi atque Gentiles. De Aſia minori eſt ſermo. Et diſtributio iſta qua dicitur, omnes qui habitabant in Aſia, accipienda eſt pro generibus ſingulorum, ad innuendum quod ex omni genere indigenarum terræ illius, valde multi confluxerunt ad Paulum, & conuertebantur non pauci. *Vir-*
E *tuteſque non modicas,* id eſt, opera miraculoſa potentia non qualiacunque, non parua, neque communia, qualia per mi-
2.Cor.12. nores ſanctos fieri ſolent, *Faciebat deus per manum Pauli;*
Act.12. ad confirmationem ſuæ doctrinæ, & conuerſionem populi audientis, *Ita ut etiam ſuper languidos deferrentur à corpore eius ſudaria, uel ſemicinctia,* id eſt, veſtes medietatem corporis tegentes, à ſemis quod eſt medium, & cingo, *Et recedebant ab eis languores, & ſpiritus nequam egrediebātur,* ab obſeſſis per talium pannorum contactum, quod fuit grande miraculum, & quodammodo maius quàm quod de Chriſto
Mat.9.14 legitur, quòd omnes qui tangebant fimbriam veſtimenti eius
Marc.6. ſanabantur. Quo enim huiuſmodi accidentalia corpori, re-
Luc.8. motius amouentur à corpore, eo præclarius eſt, ſi per ea fiunt
F miracula: quia per hoc virtus & ſanctitas animæ latius ſe ex-
2.Cor.12. tendit, & in diſtantiora operatur atque redundat. Vnde & Paulus in Epiſtolis ſuis frequenter tangit quemadmodum prædicatio ſua non fuit in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſignorum, virtutum, & prodigiorum, & in plenitudine multa. Et hoc ſcribit ad eos, quibus mentiri non potuit, quippe in quorum conſpectu facta erant huiuſmodi, vt & nos certiſſimi ſimus de veritate. *Tentauerunt autem quidam & de circumeuntibus Iudæis exorciſtis,* id eſt, dæmonum adiuratoribus, *Inuocare ſuper eos qui habebant ſpiritus malos,* puta obſeſſos, *Nomen domini Ieſu Chriſti, dicentes: Adiuro uos per Ieſum quem Paulus prædicat.* Refert Ioſephus Salomonem excogitaſſe & docuiſſe populum ſuum modos exorciſmi, id eſt, adiurationis, quibus im-

bus immundi ſpiritus expulſi ab homine vlterius reuerti nō A
ſunt auſi,& vt aſſerit Beda,fit hoc interdum etiam per reprobos, ad condemnationem eorum qui faciunt, vel ob vtilitatem eorum qui vident & audiūt, vt licet homines deſpiciant ſigna facientes, tamen deum honorent ad cuius inuocationē fiunt tāta miracula. Verum ſicut Scholaſtica narrat hiſtoria, quāuis per exorciſmos Salomonis eiicerent dæmones, non tamen abſq; multo labore: ſed quibuſdā herbis & gemmis adhibitis, vt tradidit Ioſephus. Vt ergo facilius expellerent dæmones, adiurabant eos hoc modo, Adiuro vos per Ieſum quē Paulus prædicabat, ſicq; exibant dæmones ab obſeſſis *Erant autem cuiuſdam Scenæ* id eſt, viri ſic dicti *Iudæi principis ſacerdotum* inter ſuos in Epheſo *Septem filii, qui hoc faciebant. Reſpondens autem ſpiritus nequam dixit eis, Ieſum noui* cognitione informi, quia non diligo eum B *Et Paulum ſcio* id eſt, nomina, perſonas, virtutes, eorum agnoſco. *Vos autem qui eſtis?* quaſi dicat. Non tales vos noſco, vt deceat vos adiurare nos per Ieſum, quēadmodū Paulus, cū ſitis increduli. *Et inſiliens homo in eos, in quo erat dæmonium peſſimum* id eſt, crudeliſſimū & difficulter eiicibile *Et dominatus amborum* id eſt, duorum filiorum præfati principis ſacerdotum, inualuit contra eos, cæteris forte interim fugientibus, vel non præſentibus, quia non ſemper omnes ſimul hoc faciebant *Ita ut nudi, & uulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem notum factum eſt omnibus Iudæis atque gentilibus qui habitabant Epheſi: & cecidit timor ſuper omnes illos* agnita Chriſti potentia. Vnde amplius talia attentare nullus eorum præſumpſit, *Et magnificabatur* C *nomen domini Ieſu* id eſt, ipſe Ieſus ab omnibus illis magnificus cognoſcebatur & prædicabatur, tanquam dæmonum omnipotens refrenator. *Multique credentium ueniebant* ad Paulum *Confitentes & annunciantes actus ſuos* culpabiles: quia compuncti ſunt corde, & ore confeſſi *Multi autem ex eis qui fuerant curioſa* videlicet magicas artes *Sectati, contulerunt libros* artium harum *Et combuſſerunt coram omnibus* in ſignum quod talia nunc cordialiter abhorrerent, ne amplius exercere intenderent *Et computatis preciis eorum* ſcilicet quantum valuiſſe putabantur, ſeu quāti conſtitiſſent *Inuenerunt pecuniam denariorum quinquagintamilium* quòd ſcili-

D cet tanti precij erāt. Ex quo patet, quòd valde multi libri fuerunt ibi combuſti, & ex ingenti deuotione, quòd etiam multi magi fuerunt ibidem conuerſi. *Ita fortiter creſcebat uerbum dei* id eſt, fructificabat Euangelica prædicatio Pauli, in conuerſione audientium *Et multiplicabatur* numero meritoque credentium *His autem expletis propoſuit Paulus in ſpiritu,* id eſt, inſtinctu ſpiritusſancti non propria excogitatione *Tranſita Macedonia & Achaia,* id eſt, diſcipulis in illis prouinciis demorantibus viſitatis & confortatis *Ire Hieroſolymā* ob loci reuerentiam, ſanctorumque locorum, & primitiuæ eccleſiæ, præſertim ſancti Iacobi viſitationem *Dicens, quoniam poſtquā uenero, illuc oportet me & Romā uidere* ad

E prædicādum ibidem, & quia à deo præordinatum eſt hoc ad ſuiipſius honorem, meriti mei incrementum & aliorum conuerſionem. *Mittens autem in Macedoniam duos ex miniſtrantibus ſibi, Timotheum & Eraſtum* quos iccirco præmiſit, vt eleemoſynam in Hieruſalem ſanctis fidelibus deferendā per Paulum colligerent, eamque Paulus adueniēs inueniret paratam

Ipſe remanſit ad tēpus in Aſia adhuc enim manſit in Epheſo, vt verba pandunt ſequentia. *Facta eſt autem illa die turbatio non modica de uia domini* id eſt, de fide religioneq; Chriſti in Epheſo *Demetrius enim quidam nomine argentarius,* id eſt, in argenti materia artificialiter operans *Faciens ædes argēteas Dianæ,* id eſt, imaginibus Dianæ, quæ in ædiculis illis ſpecioſis ponebantur *Præſtabat artificibus non modicum quæſtum,* id eſt, magnum lucrum *Quos conuocans, &*

F *eos qui eiuſmodi erant opifices,* id eſt, ſimiles artifices *Dixit, Viri ſcitis quia de hoc artificio, acquiſitio eſt nobis* quia ædes imagineſque formando, multa lucramur *Et uidetis & auditis, quia non ſolum Epheſi, ſed & totius penè Aſiæ* minoris

Paulus hic ſuadens id eſt, varias perſuaſiones pro ſua prædicatione adducens *Euertit multam turbam* ab idolorum

Eſa.44. cultura *Dicens, Quoniam non ſunt dii qui manibus fiunt* Ho-
Hiere.2. mo enim cum ſit fragilis & mortalis, deum formare non va-
Sapien.13. let: quemadmodum in Eſaia, Hieremia, & libro Sapientiæ
14. demonſtratur. *Non ſolum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem uenire,* id eſt, non tantum periculoſe nobis opponetur quod non ſint dij qui manibus fiunt humanis, & quòd eis inaniter facimus ædes *Sed & magnæ Dianæ templum in*

plum in nihilum reputabitur, id eſt, deſpicietur, omnibus ad Chriſtum conuerſis. Dicitur autem magna Diana, quia inter deas gentilium fuerat præfamoſa *Sed & deſtrui incipiet maieſtas eius,* id eſt, vilipendetur, quæ hucuſque reputata eſt magna *Quam tota Aſia colit & orbis.* Fuit enim cultus Dianæ vndique dilatatus. *His auditis repleti ſunt ira, & exclamauerunt dicentes, Magna Diana Epheſiorum. Et repleta eſt ciuitas confuſione,* id eſt, ciues Epheſij inordinatione & turbatione impleti ſunt *Et impetum fecerunt uno animo in theatrum.* Theatrum ſecundum Bedam eſt locus ſemicirculi habens figuram, in quo ſtantes populi ludos ſcenicos intus aſpiciebant. Vel vt alij dicunt, theatrum fuit locus, in quo rei puniebantur, quoniam illuc etiam conuenerant ad ſpeculanda reorum ſupplicia. Nam theatrum Græce, Latine ſpectaculum ſignificat. Forte vtrunque iſtorum fiebat in loco huiuſmodi *Rapto Caio & Ariſtarcho Macedonibus,* id eſt, de Macedonia oriundis *Comitibus,* id eſt, ſociis *Pauli* Hos enim violenter traxerunt ad theatrum, Paulum non inuenientes. *Paulo autem uolente intrare in populum* vt falſitati reſiſteret, & quia pro veritate & æquitate mori paratiſſimus fuit *Non permiſerunt diſcipuli* propter commune bonum eccleſiæ, volentes eum conſeruare in vita, quemadmodum ipſe ſcribit ad Philippenſes, Manere in carne neceſſarium propter vos. *Quidam autem & de Aſiæ principibus* tunc in Epheſo conſiſtentes *Qui erant amici eius, miſerunt ad eum rogantes ne ſe daret in theatrum* quia ex hoc aucta fuiſſet turbatio. Iſti fuerunt ad fidem conuerſi. *Alii autem aliud clamabant,* id eſt, vnuſquiſque furentium ſecundum paſſionis ſuæ impetum vociferabatur. *Erat enim eccleſia* id eſt, collectio hominum illorum *Confuſa, & plures neſciebant qua ex cauſa conueniſſent,* id eſt, cur congregatus fuiſſet hic cœtus. *De turba autem detraxerunt* aliqui *Alexandrum* vt à tumultu abſtractus redderet, rationem, audientiamque haberet *Propellentibus eum Iudæis* non enim faciliter egredi potuit in tanta caterua. *Alexander autem manu ſilentio poſtulato, uolebat rationem reddere populo. Quem ut cognouerunt Iudæum eſſe* & per conſequens idola reprobantem *Vox facta eſt una omnium, quaſi per horas duas clamantium, Magna Diana Epheſiorum.* Videntes enim aduerſarios

A
B
C

D aduerſarios ſui ritus, magis accenſi ſunt ſuæ religionis ac deæ amore ac laude. *Et cum ſedaſſet ſcriba turbas* fuit enim magiſter & doctor inter gentiles *Dixit, Viri Epheſii, quis neſciat Epheſiorum ciuitatem cultricem eſſe magnæ Dianæ Iouiſque prolis?* nam Iuppiter fuit pater Dianæ. *Cum ergo his contradici non poſſit* licite ſecundum noſtram ſectam *Oportet uos ſedatos eſſe, & nihil temere agere. Adduxiſtis enim homines iſtos* Pauli diſcipulos *Neque ſacrilegos, neque blaſphemantes deam ueſtram.* Quomodo verum eſt hoc? Nonne idololatriam reprobabant? Et reſpondendum, quòd vtique, ſed modus forte latuit ſcribam, vel fauorabiliter loquebatur pro illis violenter adductis, vt ſeditionem ſopiret *Quod ſi Demetrius & qui cum*
E *eo ſunt artifices habeat aduerſus aliquem* horum *Cauſam, conuentus forenſes aguntur* in foro & publico *Et Proconſules ſunt* loco conſulum conſtituti *Accuſent inuicem. Si quid autem alterius rei quæritur* præter cauſam Demetrij *In legitima eccleſia poterit abſolui,* id eſt, in congregatione ordinate collecta poterit à iudicibus ordinariis terminari. *Nam & periclitamur argui ſeditionis hodiernæ* id eſt, periculum nobis imminet, quòd forſitan à ſuperioribus redarguemur, & puniemur ob ſeditionem præſentem *Cum nullus obnoxius ſit* de quo poſſimus reddere rationem *Concurſus iſtius* id eſt, nullus hic ita exceſſit, vt ob id excuſari poſſit præſens concurſus. *Cum autem dixiſſet hæc, demiſit Eccleſiam* ſcilicet vnumquenque in ſua.

F

¶Expoſitio Cap. XX. *Poſtquam autem ceſſauit tumultus, uocatis ad ſe Paulus diſcipulis.*

ARTICVLVS XX.

Poſtquam autem ceſſauit tumultus capite præcedenti deſcriptus *Conuocatis Paulus diſcipulis, & exhortatus eos* vt vſque in finem in fide & ſanctitate perſeuerarent *Valedixit & profectus eſt* ab Epheſo *Vt iret in Macedoniam* cauſa admonendi ibidem diſcipulos. *Cum autem perambulaſſet partes illas* ſcilicet Macedoniam & vicinas *Et exhortatus eos fuiſſet multo ſermone, uenit Græciam* ſcilicet quandam Græciæ partem, & vt in Scholaſtica hiſtoria dicitur, venit Athenas,

thenas. *Vbi cum feciſſet* id eſt, fructuoſe expendiſſet A
Menſes tres aliorum conuerſioni & confortationi inſiſtens *Factæ ſunt illi inſidiæ à Iudæis* incredulis *Nauigaturo in Syriam* verſus Hieruſalem *Habuitque conſilium ut reuerteretur per Macedoniam* ad euadendũ inſidias, & ne ſpoliaretur eleemoſynis, ſeu collectis, quas detulit ſecum verſus Hieruſalem. An vero inſidias illas agnouerit ab homine, aut ex reuelatione ſuperna, ambigitur. Conſequenter exprimuntur in textu qui ambulauerunt cum Paulo. *Comitatus eſt autem eum Soſipater Berœenſis* id eſt, de vrbe Berœa, & cætera. *Hi cum præceſſiſſent* ex Pauli commiſſione *Suſtinuerunt* id eſt, expectauerunt *Nos* ſcilicet Paulum & exiſtentes cum eo, quorum & vnus ego fui *Troade* id eſt, in vrbe ſic dicta, de qua dictum eſt ſupra *Nos uero nauigantes poſt dies azimorum* id eſt, poſt ſolennitatem paſchalem, B
in qua Iudæi azimis panibus veſcebantur *A Philippis* ciuitate Macedoniæ *Venimus ad eos Troadem in diebus quinque: ubi morati ſumus diebus ſeptem* ad conſolationem & informationem credentium qui ibi degebant. *Vna autem ſabbati* id eſt, prima die poſt ſabbatum, ſeu prima die hebdomadæ, puta die dominica, ſecundum Bedam *Cum conueniſſemus ad frangendum panem* id eſt, ad ſacra myſteria celebranda, ſecundum eundem. Vnde ſupra dictum eſt, quod perſeuerabant in communicatione fractionis panis. Vel ad frangendum panem, pro corporis refectione: & ita in Scholaſtica hiſtoria explanatur, cum dicitur, Vna ſabbati cum cœnaremus *Paulus diſputabat cum eis* de euangelica veritate C
conferendo ac prædicando in Troade *Profecturus in craſtinum* Ideo ante ſuum receſſum voluit eos diligenter inſtruere *Protraxitque ſermonem uſque in mediam noctem* In quo feruor eius oſtenditur zeluſque animarum. *Erant autem lampades copioſæ in cœnaculo, ubi eramus congregati. Sedens autem quidam adoleſcens nomine Euthycus ſuper feneſtram, cum mergeretur graui ſomno* id eſt, ab exterioribus reduceretur ad intima ſicut qui mergitur, & rationis iam vſu priuatur obdormiendo *Diſputante diu Paulo, ductus ſomno* cui non reſtitit, victus ſopore *Cecidit de tertio cœnaculo deorſum, & ſublatus, oblatus* id eſt, præſentatus *Eſt* omnibus *Mortuus. Ad quem cum deſcendiſſet Paulus, incubuit*

Exod. 12.

D *reſurrectionem mortuorum,* futuram in omnibus ante iudicium,& iam in Chriſto completam, *Quidam quidem,* incorrigibiles,quorum corda non tetigit ſpiritus ſanctus, *Irridebant eum,* ſcilicet Paulum, tanquam irrationabilia ac impoſſibilia prædicantem, non enim ad dei omnipotentiam, ſed ad naturalem rationem,poteſtatem, & ordinem aſpiciebant. *Quidam uero dicebant, Audiemus te de hoc iterum,* vt diligentius conferamus, & quod verum eſt approbemus. *Sic Paulus exiuit de medio eorum. Quidam uero uiri,* vigore virtutum animæque decore, *Adhærentes ei crediderunt, in quibus & Dionyſius Ariopagita,* qui ab Ariopago, in quo ipſe principalis fuit philoſophus magiſter & doctor præclarus, *Et mulier nomine Damaris,* quam dicunt fuiſſe coniugem E eius, *Et alii quidam cum eis.* Poſtremo dicendum nunc eſſet, quare in Athenis, conſecrata fuit ara ignoto deo. Quod quia in legenda diuini & magni Dionyſij diffuſius continetur, hic non niſi breuiter eſt tangendum. Videntes philoſophi tempore paſſionis Chriſti mirabilem illam eclipſim, naturalem cauſam inuenire nequibant, imo per naturalem ſuam ſapientiam agnoſcebant illam eclipſim naturalem non eſſe, & multa ſupernaturalia in ea conſiſtere: vehementiſſime mirabantur, cernentes cœleſtium corporum ſolitum curſum, naturalemque legem ac ordinem variari. Hinc veluti in exceſſu quodammodo poſiti loquebantur: Aut deus naturæ patitur, aut machina mundi peribit, aut ſydera fallunt. Propterea deo cuius virtute & cauſa mirabilia illa fie-F bant, aram conſtituerunt. Et quoniam dei illius determinatam non habuerunt notitiam, pro titulo affixerunt: Ignoto deo, quem etiam genuflexionibus ac precibus, non animalium oblationibus cenſebant colendum. Cum ergo Paulus Athenienſium altaria perluſtraſſet, & cauſam, modum, ac tempus dedicationis altaris ignoti dei nouiſſet, dixit Philoſophis: Quem ignorantes colitis, ego annuntio vobis. Deinde ſpecialiter principem philoſophorum illorum Dionyſium eſt affatus. Qui licet ad prædicationem Pauli faciliter crederet, non tamen niſi poſt acerrimam atque longiſſimam diſputationem ſe credere fatebatur. Porro quam mirabilis fuerit præfata eclipſis, ſanctus Dionyſius in epiſtolis ad Apollophanem, & item ad Polycarpum deſcribit.

Nam

Nam ſicut ad Polycarpum diſſeruit, quatuor mirabilia in illa eclipſi cōſiderata fuerāt. Primū, quia tunc fuit oppoſitio & plenilunium. Naturalis vero eclipſis fit tempore coniunctionis ſolis & lunæ. Secundum, quia cùm luna fuiſſet ſoli ſuppoſita circa horam ſextam in medio cœli, tamen in veſperis reſtituta fuit ſuo loco in oriente oppoſita ſoli. Vnde temporum ordo non fuit turbatus. Tertium, quia eclipſis naturaliter incipit ab occidente, & peruenit ad orientem, quoniam motus lunæ in proprio orbe velocior eſt motu ſolis in circulo proprio; ſicq; pertranſit ſolem ab occidente accedens, ſed tunc luna pertranſiit ſolem diſtans ab eo per circuli medietatem in oppoſitione exiſtens: idcirco oportuit, vt ab oriente reuerteretur ad ſolem & primò attingeret eum à parte orientali, illamq; primitus eclipſaret. A

Quartum, quia in naturali eclipſi illa pars ſolis primo apparet, quæ primo fuerat obſcurata, tunc vero partem vltimo occupatā, primo reliquit. Præterea Beda & Scholaſtica hiſtoria referūt hūc eſſe Dionyſium, qui à Paulo epiſcopus ordinatus Corinthiorū; glorioſè rexit eccleſiam, multaque ad vtilitatem eccleſiæ pertinentia, quæ hactenus manent, ingenij ſui reliquit volumina. Veruntamen in eius legenda habetur, quod ab Apoſtolo Athenienſium fuerit ordinatus epiſcopus. Sed forſitā dici poteſt, quod ſucceſſiuè in diuerſis præfuerit locis. Hic eſt quem Gregorius vocat antiquum & venerabilem patrem, Damaſcenus diuiniſſimum, ſacratiſſimum, theologiſſimumque appellat. Hugo theologum per antonomaſiam, & principem theologorū affirmat. B

Poſtremo ſicut in eius legenda aſſeritur: Paulus ea quæ in tertium cœlum raptus vidit, & verba arcana quæ ibi audiuit, huic viro eximio creditur reuelaſſe. C — 2.Cor.12.

Expoſitio Cap. XVIII. *Poſt hæc egreſſus ab Athenis.* ARTICVLVS. XVIII.

Poſt hæc egreſſus, Paulus, *Ab Athenis uenit Corinthum. Et inueniens,* ibi *Quendam Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere,* id eſt, de Ponto Aſiæ prouincia oriundum. Vnde & ſupra ſcriptum eſt, Pontum & Aſiam. Eſt autem Pontus lata regio, complectens Colchum, Cappadociam, Armeniam, & alias

prouincias,

D prouincias, *Qui nuper uenerat de Italia,& uxorem eius Priſcil-lam.* Horum frequenter in ſuis Apoſtolus epiſtolis meminit, *Eo quòd præcepiſſet Claudius,* imperator *Diſcedere omnes Iudæos à Roma.* Hoc Ioſephus narrat nono anno imperij Claudij cõtigiſſe. Cuius ratio in Scholaſtica hiſtoria fertur, quoniam vxor Claudij tantum cum Iudæis familiaritatẽ cõtraxit, quòd ad illorum ritum tracta fuit & iudaizare iam

Act.10. cœpit, *Acceſſit ad eos. Et quia eiuſdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur,* propriis manibus victum ſibi procurans, ne quenquam grauaret. Vnde & infra profitetur: Ad ea quæ mihi neceſſaria erant, miniſtrauerunt manus iſtæ. *Erant enim ſcenofactoriæ artis,* quia videlicet, tentoria ſeu papiliones fecerunt, vel vela picta quibus aulæ teguntur diuitum & no-

E bilium, vt dicatur ars ſcenofactoria, à ſcene Græco, quod interpretatur habitatio vel tabernaculũ. *Et diſputabat in ſynagoga,* Paulus *Per omne ſabbatum,* id eſt, quolibet ſabbato, *Interponens nomen domini Ieſu,* vt paulatim diſponerentur ad fidem, *Suadebatque Iudæis & Græcis,* ex gentilitate ad Iudaiſmum conuerſis, vel etiam adhuc in gentilitate manentibus, his rationabiliter ſuaſit Euangelio credere. *Cum ueniſſent autem de Macedonia Syleas & Timotheus inſtabat,* verbo Euangelicæ prædicationis. *Paulus, teſtificans,* per miracu-

2.Cor.12. la & ſcripturas, *Iudæis, eſſe Ieſum Chriſtum,* id eſt, quod Ieſus Nazarenus ſit rex Meſſias. *Contradicentibus autem eis & blaſphemantibus,* id eſt, verba blaſphema contra Chriſtum Ieſum loquentibus, *Excutiens ueſtimenta ſua.* Quæ excuſ-

F ſio fiebat eiſdem de cauſis, quibus & excuſſio puluerum pedum, de qua dictum eſt ſupra, *Dixit ad eos,* zelo iuſtitiæ, non commotione impatientiæ. *Sanguis ueſter, ſuper caput ueſtrum,* id eſt, iniquitas veſtra redundabit in vos, & inexcuſabiles eritis, apprehendetque vos debita ac diſtricta dam-

Dan.13. natio. Hic modus loquendi in Ezechiele potiſſimè frequen-

Ezec.33. tatur. *Mundus ego ex hoc, ad gentes uadam,* id eſt, ex tempore iſto, ibo a d euangelizandum gentibus, innocens de veſtro periculo, quia quantum in me fuit ſategi vos ad ſalutem reducere. Sed cum ſitis indurati, ego vltra, cauſam non habeo. Vnde apud Ezechielem dominus ait: Si dicente me ad impium, morte morieris, non annunciaueris ei, vt auertatur à via ſua impia, & viuat: ipſe in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem

autem eius de manu tua requiram. Si autem annunciaueris impio, & ille non fuerit conuerſus, ipſe quidem in iniquitate ſua morietur, tu autem animam tuam liberaſti. *Et migrãs inde, intrauit in domum cuiuſdam nomine Titi iuſti, colentis deum,* fuit enim de gentilitate ad Iudaiſmum conuerſus, & in lege Moſi digne conuerſans, *Cuius domus erat coniuncta ſynagogæ,* ſcilicet ædificio illi materiali, quo congregabantur Iudæi in Corintho manentes. *Criſpus autem archiſynagogus credidit domino cum omni domo ſua,* Iſte fuit inter Iudæos Corinthios principalis, atque ad Chriſtum cum domeſticis ſuis conuerſus, *Et multi Corinthiorum audientes,* prædicationem Pauli, *Credebant & baptizabantur. Dixit autem dominus nocte per viſionem Paulo,* Hoc deus in ſomno per miniſterium angeli in dei perſona loquentis ac apparentis, imaginaria viſione loquutus eſt Paulo. *Noli timere,* inordinato pauore eos qui corpus occidunt. *Sed loquere,* prædicando, *Et ne taceas,* à verbis prædicationis, *Propter quod ego ſum tecum,* id eſt, eo quod me habeas iugiter aſſiſtentem ac ſubuenientem. Simili modo confortauit dominus Hieremiam, *Et nemo apponetur tibi, ut noceat te,* id eſt, me protegente te, nullus accedentium, tibi inferet nocumentum, læſionem, ſeu mortem, *Quoniam populus eſt mihi multus in ciuitate hac,* id eſt, multi ſunt æternaliter prædeſtinati per te conuertendi, & gratia mea ſaluandi: qui ſunt populus meus, non creatione duntaxat, ſed etiã prædeſtinatione, *Sedit autem ibi,* id eſt, in Corintho fuit & manſit, iuxta communẽ modũ loquẽdi, quo dicimus, Ille ſedit Romæ tot annis. Et in Deuteronomio Moſes filiis Iſraël loquens: Sediſtis, inquit, in Cades Barne multo tempore. Itaque ſedit ibi, *Annum & ſex menſes, docens apud eos uerbum dei. Gallione autem proconſule,* id eſt, procuratore, & ſecundo à Conſule, *Achaiæ,* regionis in qua continetur Corinthus, *Inſurrexerunt uno animo,* id eſt, in peccatis cõcordes, *Iudæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal,* Gallionis, *Dicentes, quia contra legẽ,* Moſi *Hic* Paulus *Perſuadet hominibus colere deum,* id eſt, nouam ſeruare legem, veteri derelicta. *Incipiente autem Paulo aperire os,* ad ſatiſfaciendum & exufflandum, non veram, ſed apparentem lucẽ mendacij, *Dixit Gallio,* vir gentilis, *Ad iudæos: Si quidem eſſet iniquũ aliquid aut facinus peſſimũ ô uiri Iudæi,* in Paulo *Recte uos*

A

B

Matt. 10.

Hiere. 1.

Deut. 1.

C

D *ſte uos ſuſtinerem,* id eſt, iuſte veſtram accuſationem admitterem, & veſtram moleſtiam ferrem, *Si uero ſunt quæſtiones de uerbo & nominibus legis ueſtræ,* id eſt,ſermonibus & perſonis, de quibus in veſtra lege fit ſermo, *Vosipſi uideritis,* id eſt,inter vos diſcernite,quid de hoc vobis incumbat agendum. *Iudex horum ego nolo eſſe,* quia incerta ſunt mihi, nec ad meum pertinent forum. *Et minauit,* id eſt, comminando recedere fecit. *Eos à tribunali. Apprehendentes autem omnes,* puta gentiles qui aderant infideles, *Soſtenem principem ſynagogæ,* Corinthi, *Percutiebant eum ante tribunal,* tanquam capitaneum irrationabilis illius con-
E curſus: quod tanto audentius fecerant,quanto viderant proconſulem minus fouere partem Iudæorum. Ideo ſubditur, *Et nihil eorum Gallioni curæ erat.* Paulo ante iam dictum eſt quod Criſpus fuit archiſynagogus, quomodo ergo nunc Soſtenes princeps ſynagogæ illius vocatur? Ad quod puto dicendum, quod Iudæi increduli agnita Chriſti conuerſione, à principatu depoſuerunt eundem. *Paulus autem cum ſuſtinuiſſet adhuc dies multos,* in Corintho, vel circiter, *Fratribus,* id eſt, Chriſtianis qui erant ibidem, *Valefaciens nauigauit Syriam, & cum eo Priſcilla & Aquila, qui* Paulus *Sibi totōderat caput,* id eſt,pilos capitis ſui abraſit, *In Cenchris,* portu Corinthio, de quo loco fuit Phœbe,de qua ad Roma-
Rom.16. nos ſcribit Apoſtolus: Commendo vobis Phœben ſororem
F noſtram, quæ eſt in miniſterio Eccleſiæ quæ eſt Cenchris, *Habebat enim uotum,* quia fuit Nazaræus ex voto. Nazaræi quippe vſque ad tempus determinatum ex voto comam nutriebant: completoq́ue tempore voti, pilos radebant, atque in ſacrificij igne ponebant. Hæc Paulus fecit, ne Iudæi cōuerſi & adhuc puſilli, ſcādalizarentur. Fuit quoque id licitum pro tunc, ſcilicet, legalia obſeruare, Iudæis cōuerſis, vſque ad Euangelij publicationem ſufficientem: Sic tamen, vt in illorum obſeruantiis non poneretur ſpes ſalutis, ſeu fides, quod ſcilicet ſine eis fides & gratia Chriſti non ſufficeret ad ſalutem, *Deuenitque Epheſum, & illos,* puta Aquilam & Priſcillam, *Ibi reliquit. Ipſe uero ingreſſus ſynagogam, diſputabat cum Iudæis, Rogantibus autem eis, ut ampliori tempore apud eos maneret,* pro pleniore informatione eorum, *Non conſenſit,* omnium ardens amore, atque

que intendens bonum cõmune vbique, *Sed ualefaciens,* eis A
Et dicens: Oportet me, id eſt, expedit mihi, *Diem ſolẽnem aduenientem,* qui hic non ſpecificatur, *Facere,* id eſt, celebriter agere ſecundum ſpiritalem intelligentiam, *Hieroſolymis: & iterum reuertar ad uos,* per quod eos conſolabatur, *Deo uolente.* Quod inſtruit nos, vt dum aliqua in futurum nos acturos proferimus, ſobriè & modeſtè loquamur. Quippe qui ignoramus, an craſtino die viuemus. Iccirco addamus, deo volente, aut aliquid ſimile. Sic enim & Iacobus docet in ſua canonica. *Profectus eſt ab Epheſo, & deſcendens Cæſaream.* Multæ in diuerſis prouinciis conſtructæ vel inſtauratæ ciuitates in honorem Cęſarum diuerſorum noſcuntur, & dictæ Cæſareæ, vnde hoc loco non facilè arbitror definiendum, quænam hæc fuerit Cæſarea ad quam Paulus ab Epheſo deuenit, cum in textu diſtinctè non ſit poſita, & plures in Aſia ſint huius nominis ciuitates. Ego tamen puto eam eſſe, quæ vocatur Diocæſarea, propter ea quæ in textu ſtatim ſequuntur, *Aſcendit & ſalutauit eccleſiam,* quæ ibi tunc fuit, *Et deſcendit Antiochiam,* Piſidiæ, ad quam per Diocæſareã ab Epheſo rectum eſt iter. *Et facto ibi aliquanto tempore profectus eſt, perambulans ex ordine Galatiam regionem,* quæ coniuncta eſt Piſidiæ, *Et Phrygiam, confirmans omnes diſcipulos. Iudæus autem quidam Apollo nomine Alexandrinus genere,* quia in Alexandria natus, *Vir eloquens, deuenit Epheſum, potens in ſcripturis,* veteris teſtamenti. *Hic erat edoctus uiam domini,* id eſt, Euangelicam Chriſti doctrinam, *Et feruens ſpiritu,* id eſt, Chriſti flagrans amore, & zelo ſalutis proximorum, C
Loquebatur & docebat diligenter, ea quæ ſunt de Ieſu, quod ſcilicet ipſe eſſet Chriſtus filius dei, *ſciens tantum baptiſma Ioannis,* quo & baptizatus fuit, non autem baptiſmo Chriſti pro tunc ſed poſtea: nondum quippe fuit plene inſtructus de ſacramentis Eccleſiæ, fideique myſteriis. *Hic ergo cœpit fiducialiter agere in ſynagoga,* fortiter prædicando Iudæis, quod Ieſus eſſet Meſſias. *Quam cum audiſſent Priſcilla & Aquila, aſſummpſerunt eum, & diligentius expoſuerunt ei uiam domini,* id eſt, de doctrina & ſacramẽtis Chriſti diſtinctius docuerunt. *Cum autem uellet ire Achaiam,* puta Corinthum vrbem Achaiæ, *Exhortati fratres.* ab eo, vel eum, vt in bono cœpto perſiſteret, *Scripſerunt diſcipulis,*

Iacobi.4.
Matt.1.
Luc.2.
Ioan.4.
Ioan.4.

D Corinthi, *Vt ſuſciperent eum,* tanquam fidelem, cum charitate & gaudio. *Qui cum ueniſſet,* Corinthum, *Contulit multum,* id eſt, valde profuit, *His qui crediderant,* fidem eorum roborando. *Vehementer enim Iudæos,* incredulos, *Reuincebat,* id eſt, iterum & frequenter conuicit, *Publice oſtendens per ſcripturas,* prophetarum ac legis, *Eſſe Chriſtum Ieſum.* Ad hoc quoque eloquentia ſua non parum deſeruiuit eidem.

Explanatio Cap. XIX. *Factum eſt autem.*
ARTICVLVS XIX.

E *F*Actum eſt autem, cum Apollo eſſet Corinthi, ut Paulus peragratis ſuperioribus regiõibus,* in quibus diſcipulos cõfortauit, plurimosq; cõuertit, *Veniret Epheſum.* à qua præcedẽti capitulo ſcribitur receſſiſſe, *Et inueniret quoſdã diſcipulos,* id eſt, quoſdam in breui Chriſtianos factos, ſed incompletè, diſpoſiti vero fuerant ad credendum perfectè, *Dixitq; ad eos: Si ſpiritum ſanctum accepiſtis,* in ſigno viſibili per manuum impoſitionem *Credentes?* plenariè. *At illi dixerunt: Sed neque ſi ſpiritus ſanctus eſt audiuimus.* Aſſerunt quidam, quod iſti iam audierunt & crediderunt, deum eſſe vnum & trinum, & per conſequens ſpiritum ſanctum, idcirco verba hæc ita exponunt. Sed neque ſi ſpiritus ſanctus eſt, ſcilicet hoc modo datus ſeu dandus, audiuimus. Sed hoc textui non ſatis conſo-

Act.18.

F nare videtur: & mirum, ſi audierunt quòd deus ſit vnus & trinus quòd non audierunt ſpiritum ſanctum datum Apoſtolis in ſigno ſenſibili in die Pentecoſtes. Verius ergo putatur, quòd non habuerunt adhuc diſtinctam de ſuperbenedicta trinitate fidem, nec in articulis fidei fuerunt competenter inſtructi, ſed Ieſum eſſe Meſſiam credebant. *Ille uero ait: In quo ergo,* id eſt, cuius baptiſmo, *Baptizati eſtis? At illi dixerunt: In Ioannis baptiſmate. Dixit autem Paulus, Ioannes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ populum,* quia ad agendam pœnitentiam ille ordinabatur baptiſmus, non autem deleuit peccata imò proteſtatio fuit agendi pœnitentiam, ac præparandi ſe ad Chriſti baptiſmum, *Dicens in eum qui uenturus eſt poſt ipſum, ut crederent, hoc eſt in Ieſum,* id eſt, Ioãnes ſub hac

Act.2.

Marc.1.

forma verborum baptizauit: Ego te baptizo in nomine venturi, videlicet Chriſti, qui iam tunc venit in carnem, ſed nondum venit prædicando, & miracula faciendo in publicum. Sic ergo baptizauit Ioannes, vt baptizatos induceret ad credendum in Ieſum. Nam dixit: Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit ſpiritu ſancto. Ideo eius baptiſmus non fuit plenariè ſacramentum: ſed eo ſuſcepto, nihilominus ſuſcipiendus fuit Chriſti baptiſmus. *His auditis baptizati ſunt in nomine domini Ieſu.* Cur & quomodo ſub hac forma dabatur baptiſmus in primitiua Eccleſia, dictum eſt ante. *Et cum impoſuiſſet illis manum Paulus, uenit ſpiritus ſanctus ſuper eos,* id eſt, per ſenſibile ſignum, ſe gratiam illis infudiſſe monſtrauit, & dona ſua ſenſibiliter ſuper eos effudit. Hinc ſubditur, *Et loquebantur linguis,* id eſt, diuerſis idiomatibus, *Et prophetabant,* ſicque duo hæc dona gratiæ gratis datæ, videlicet genus linguarum, & ſpiritus prophetiæ, per ſuos actus ſenſibiliter innotuerunt. Et hæc reuera fuit magna & admirabilis gratia. *Erant autem omnes uiri,* tanta gratia locupletati, *Fere duodecim,* temperatè loquitur Lucas. *Ingreſſus autem ſynagogam,* Epheſi, *Cum fiducia loquebatur per tres menſes,* opportunis, ſcilicet horis. Videns enim viris illis tantum gratiæ munus collatum, exhilaratus eſt ſpiritu, & ingenti impletus fiducia, quod & in aliis fructificaret, *Diſputans & ſuadens de regno dei,* id eſt, de ſtatu & gratia Eccleſiæ militantis, vel de felicitate & gloria Eccleſiæ triumphantis, & quomodo per fidem & Chriſti myſteria ad illud regnum pertingitur. *Cum autem quidam,* audientium, præſertim Iudæorum, *Indurarentur in ſua malitia, & non crederent.* Sicut enim electi & boni ex auditu verbi dei ad pœnitentiam emolliuntur, ſic peruerſi & reprobi obſtinantur, *Maledicentes uiam domini,* id eſt, Euangelium Chriſti, *Coram multitudine,* audientium prædicationem Pauli, vt ſic eam à Paulo auerterent, *Diſcedens ab eis,* tanquam incorrigibilibus, *Segregauit diſcipulos,* ſeparando credentes ab incredulis, ſicut ſeparantur agni ab hœdis, ne inficerentur boni, ex verbis peſſimorum blaſphemis, quorum ſermo vt cancer ſerpit, *Quotidie diſputans in ſchola tyranni cuiuſdam,* probabiliter dicitur, quod per tyrannum hoc loco intelligitur

[Margin: A; Mat. 3.; Act. 2.; B; C; Mat. 4.; Mat. 25. 13.]

D vir potens & nobilis, & forte ſatis rigoroſus & ferus, à quo Paulus domum conduxit, faciens ſcholam in ea, in qua diſcipulos quotidie inſtruebat de fide, atq; ſcripturis ac moribus, vt increduli formidarēt eū in domo hac impedire timore eius cui domus attinebat. Aliqui tamen putant, quod Tyrannus ſit hic proprium nomen. *Hoc autem factum eſt per biennium, ita ut omnes qui habitabant in Aſia audirent uerbum dei,* Iudæi atque Gentiles. De Aſia minori eſt ſermo. Et diſtributio iſta qua dicitur, omnes qui habitabant in Aſia, accipienda eſt pro generibus ſingulorum, ad innuendum quod ex omni genere indigenarum terræ illius, valde multi confluxerunt ad Paulum, & conuertebantur non pauci. *Vir-*
E *tuteſque non modicas,* id eſt, opera miraculoſa potentia non qualiacunque, non parua, neque communia, qualia per mi-
2.Cor.12. nores ſanctos fieri ſolent, *Faciebat deus per manum Pauli,*
Act.12. ad confirmationem ſuæ doctrinæ, & conuerſionem populi audientis, *Ita ut etiam ſuper languidos deferrentur à corpore eius ſudaria, uel ſemicinctia,* id eſt, veſtes medietatem corporis tegentes, à ſemis quod eſt medium, & cingo, *Et recedebant ab eis languores, & ſpiritus nequam egrediebâtur,* ab obſeſſis per talium pannorum contactum, quod fuit grande miraculum, & quodammodo maius quàm quod de Chriſto
Mat.9.14 legitur, quòd omnes qui tangebant fimbriam veſtimenti eius
Marc.6. ſanabantur. Quo enim huiuſmodi accidentalia corpori, re-
Luc.8. motius amouentur à corpore, eo præclarius eſt, ſi per ea fiunt
F miracula: quia per hoc virtus & ſanctitas animæ latius ſe ex-
2.Cor.12. tendit, & in diſtantiora operatur atque redundat. Vnde & Paulus in Epiſtolis ſuis frequenter tangit quemadmodum prædicatio ſua non fuit in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſignorum, virtutum, & prodigiorum, & in plenitudine multa. Et hoc ſcribit ad eos, quibus mentiri non potuit, quippe in quorum conſpectu facta erant huiuſmodi, vt & nos certiſſimi ſimus de veritate. *Tentauerunt autem quidam & de circumeuntibus Iudæis exorciſtis,* id eſt, dæmonum adiuratoribus, *Inuocare ſuper eos qui habebant ſpiritus malos,* puta obſeſſos, *Nomen domini Ieſu Chriſti, dicentes: Adiuro uos per Ieſum quem Paulus prædicat.* Refert Ioſephus Salomonem excogitaſſe & docuiſſe populum ſuum modos exorciſmi, id eſt, adiurationis, quibus im-

bus immundi ſpiritus expulſi ab homine vlterius reuerti nõ ſunt auſi,& vt aſſerit Beda,fit hoc interdum etiam per reprobos, ad condemnationem eorum qui faciunt, vel ob vtilitatem eorum qui vident & audiũt, vt licet homines deſpiciant ſigna facientes, tamen deum honorent ad cuius inuocationẽ fiunt tãta miracula. Verum ſicut Scholaſtica narrat hiſtoria, quãuis per exorciſmos Salomonis eiicerent dæmones,non tamen abſq; multo labore: ſed quibuſdã herbis & gemmis adhibitis,vt tradidit Ioſephus.Vt ergo facilius expellerent dæmones,adiurabant eos hoc modo, Adiuro vos per Ieſum quẽ Paulus prædicabat,ſicq; exibant dæmones ab obſeſſis *Erant autem cuiuſdam Scenæ* id eſt,viri ſic dicti *Iudæi principis ſacerdotum* inter ſuos in Epheſo *Septem filii,qui hoc faciebant. Reſpondens autem ſpiritus nequam dixit eis,Ieſum noui* cognitione informi,quia non diligo eum *Et Paulum ſcio* id eſt,nomina, perſonas, virtutes, eorum agnoſco. *Vos autem qui eſtis?* quaſi dicat. Non tales vos noſco, vt deceat vos adiurare nos per Ieſum,quẽadmodũ Paulus,cũ ſitis increduli. *Et inſiliens homo in eos,in quo erat dæmonium peſſimum* id eſt,crudeliſſimũ & difficulter eiicibile *Et dominatus amborum* id eſt,duorum filiorum præfati principis ſacerdotum, inualuit contra eos, cæteris forte interim fugientibus, vel non præſentibus, quia non ſemper omnes ſimul hoc faciebant *Ita ut nudi, & vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem notum factum eſt omnibus Iudæis atque gentilibus qui habitabant Epheſi: & cecidit timor ſuper omnes illos* agnita Chriſti potentia. Vnde amplius talia attentare nullus eorum præſumpſit, *Et magnificabatur nomen domini Ieſu* id eſt, ipſe Ieſus ab omnibus illis magnificus cognoſcebatur & prædicabatur, tanquam dæmonum omnipotens refrenator. *Multique credentium ueniebant* ad Paulum *Confitentes & annunciantes actus ſuos* culpabiles: quia compuncti ſunt corde, & ore confeſſi *Multi autem ex eis qui fuerant curioſa* videlicet magicas artes *Sectati, contulerunt libros* artium harum *Et combuſſerunt coram omnibus* in ſignum quod talia nunc cordialiter abhorrerent, ne amplius exercere intenderent *Et computatis preciis eorum* ſcilicet quantum valuiſſe putabantur,ſeu quãti conſtitiſſent *Inuenerunt pecuniam denariorum quinquagintamilium* quòd ſcili-

D cet tanti precij erãt. Ex quo patet, quòd valde multi libri fuerunt ibi combuſti, & ex ingenti deuotione, quòd etiam multi magi fuerunt ibidem conuerſi. *Ita fortiter creſcebat uerbum dei* id eſt, fructificabat Euangelica prædicatio Pauli, in conuerſione audientium *Et multiplicabatur* numero meritoque credentium *His autem expletis propoſuit Paulus in ſpiritu,* id eſt, inſtinctu ſpiritusſancti non propria excogitatione *Tranſita Macedonia & Achaia,* id eſt, diſcipulis in illis prouinciis demorantibus viſitatis & confortatis *Ire Hieroſolymã* ob loci reuerentiam, ſanctorumque locorum, & primitiuæ eccleſiæ, præſertim ſancti Iacobi viſitationem *Dicens, quoniam poſtquã uenero, illuc oportet me & Romã uidere* ad

E prædicãdum ibidem, & quia à deo præordinatum eſt hoc ad ſuiipſius honorem, meriti mei incrementum & aliorum conuerſionem. *Mittens autem in Macedoniam duos ex miniſtrantibus ſibi, Timotheum & Eraſtum* quos iccirco præmiſit, vt eleemoſynam in Hieruſalem ſanctis fidelibus deferendã per Paulum colligerent, eamque Paulus adueniẽs inueniret paratam

Ipſe remanſit ad tẽpus in Aſia adhuc enim manſit in Epheſo, vt verba pandunt ſequentia. *Facta eſt autem illa die turbatio non modica de uia domini* id eſt, de fide religioneq; Chriſti in Epheſo *Demetrius enim quidam nomine argentarius,* id eſt, in argenti materia artificialiter operans *Faciens ædes argẽteas Dianæ,* id eſt, imaginibus Dianæ, quæ in ædiculis illis ſpecioſis ponebantur *Præſtabat artificibus non modicum quæſtum,* id eſt, magnum lucrum

F *Quos conuocans, & eos qui eiuſmodi erant opifices,* id eſt, ſimiles artifices *Dixit, Viri ſcitis quia de hoc artificio, acquiſitio eſt nobis* quia ædes imagineſque formando, multa lucramur *Et uidetis & auditis, quia non ſolum Epheſi, ſed & totius penè Aſiæ* minoris

Paulus hic ſuadens id eſt, varias perſuaſiones pro ſua prædicatione adducens *Euertit multam turbam* ab idolorum

Eſa.44. cultura *Dicens, Quoniam non ſunt dii qui manibus fiunt* Homo

Hiere.2. enim cum ſit fragilis & mortalis, deum formare non va-

Sapien.13. let: quemadmodum in Eſaia, Hieremia, & libro Sapientiæ

14. demonſtratur. *Non ſolum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem uenire,* id eſt, non tantum periculoſe nobis opponetur quod non ſint dij qui manibus fiunt humanis, & quòd eis inaniter facimus ædes *Sed & magnæ Dianæ templum in*

plum in nihilum reputabitur, id eſt, deſpicietur, omnibus ad A
Chriſtum conuerſis. Dicitur autem magna Diana, quia inter deas gentilium fuerat præfamoſa *Sed & deſtrui incipiet maieſtas eius,* id eſt, vilipendetur, quæ hucuſque reputata eſt magna *Quam tota Aſia colit & orbis.* Fuit enim cultus Dianæ vndique dilatatus. *His auditis repleti ſunt ira, & exclamauerunt dicentes, Magna Diana Epheſiorum. Et repleta eſt ciuitas confuſione,* id eſt, ciues Epheſij inordinatione & turbatione impleti ſunt *Et impetum fecerunt uno animo in theatrum.* Theatrum ſecundum Bedam eſt locus ſemicirculi habens figuram, in quo ſtantes populi ludos ſcenicos intus aſpiciebant. Vel vt alij dicunt, theatrum fuit locus, in quo rei puniebantur, quoniam illuc etiam conuenerant ad ſpeculanda reorum ſupplicia. Nam theatrum Græce, La- B
tine ſpectaculum ſignificat. Forte vtrunque iſtorum fiebat in loco huiuſmodi *Rapto Caio & Ariſtarcho Macedonibus,* id eſt, de Macedonia oriundis *Comitibus,* id eſt, ſociis *Pauli* Hos enim violenter traxerunt ad theatrum, Paulum non inuenientes. *Paulo autem uolente intrare in populum* vt falſificati reſiſteret, & quia pro veritate & æquitate mori parātiſſimus fuit *Non permiſerunt diſcipuli* propter commune bonum eccleſiæ, volentes eum conſeruare in vita, quemadmodum ipſe ſcribit ad Philippenſes, Manere in carne neceſſarium propter vos. *Quidam autem & de Aſiæ principibus* tunc in Epheſo conſiſtentes *Qui erant amici eius, miſerunt ad eum rogantes ne ſe daret in theatrum* quia ex hoc C
aucta fuiſſet turbatio. Iſti fuerunt ad fidem conuerſi. *Alii autem aliud clamabant,* id eſt, vnuſquiſque furentium ſecundum paſſionis ſuæ impetum vociferabatur. *Erat enim eccleſia* id eſt, collectio hominum illorum *Confuſa, & plures neſciebant qua ex cauſa conueniſſent,* id eſt, cur congregatus fuiſſet hic cœtus. *De turba autem detraxerunt* aliqui *Alexandrum* vt à tumultu abſtractus redderet, rationem, audientiamque haberet *Propellentibus eum Iudæis* non enim faciliter egredi potuit in tanta caterua. *Alexander autem manu ſilentio poſtulato, uolebat rationem reddere populo. Quem ut cognouerunt Iudæum eſſe* & per conſequens idola reprobantem *Vox facta eſt una omnium, quaſi per horas duas clamantium, Magna Diana Epheſiorum.* Videntes enim

aduerſarios

D aduerſarios ſui ritus, magis accenſi ſunt ſuæ religionis ac deæ amore ac laude. *Et cum ſedaſſet ſcriba turbas* fuit enim magiſter & doctor inter gentiles *Dixit, Viri Epheſii, quis neſciat Epheſiorum ciuitatem cultricem eſſe magnæ Dianæ Iouiſque prolis?* nam Iuppiter fuit pater Dianæ. *Cum ergo his contradici non poſſit* licite ſecundum noſtram ſectam *Oportet uos ſedatos eſſe, & nihil temere agere. Adduxiſtis enim homines iſtos* Pauli diſcipulos *Neque ſacrilegos, neque blaſphemantes deam ueſtram.* Quomodo verum eſt hoc? Nonne idololatriam reprobabant? Et reſpondendum, quòd vtique, ſed modus forte latuit ſcribam, vel fauorabiliter loquebatur pro illis violenter adductis, vt ſeditionem ſopiret *Quod ſi Demetrius & qui cum eo ſunt artifices habeat aduerſus aliquem* horum *Cauſam,*
E *conuentus forenſes aguntur* in foro & publico *Et Proconſules ſunt* loco conſulum conſtituti *Accuſent inuicem. Si quid autem alterius rei quæritur* præter cauſam Demetrij *In legitima eccleſia poterit abſolui,* id eſt, in congregatione ordinate collecta poterit à iudicibus ordinariis terminari. *Nam & periclitamur argui ſeditionis hodiernæ* id eſt, periculum nobis imminet, quòd forſitan à ſuperioribus redarguemur, & puniemur ob ſeditionem præſentem *Cum nullus obnoxius ſit* de quo poſſimus reddere rationem *Concurſus iſtius* id eſt, nullus hic ita exceſſit, vt ob id excuſari poſſit præſens concurſus. *Cum autem dixiſſet hæc, demiſit Eccleſiam* ſcilicet vnumquenque in ſua.

F

¶Expoſitio Cap. XX. *Poſtquam autem ceſſauit tumultus, uocatis ad ſe Paulus diſcipulis.*

ARTICVLVS XX.

P*oſtquam autem ceſſauit tumultus* capite præcedenti deſcriptus *Conuocatis Paulus diſcipulis, & exhortatus eos* vt vſque in finem in fide & ſanctitate perſeuerarent *Valedixit & profectus eſt* ab Epheſo *Vt iret in Macedoniam* cauſa admonendi ibidem diſcipulos. *Cum autem perambulaſſet partes illas* ſcilicet Macedoniam & vicinas *Et exhortatus eos fuiſſet multo ſermone, uenit Græciam* ſcilicet quandam Græciæ partem, & vt in Scholaſtica hiſtoria dicitur, venit Athenas,

thenas. *Vbi cum feciſſet* id eſt, fructuoſe expendiſſet A
Menſes tres aliorum conuerſioni & confortationi in-
ſiſtens *Factæ ſunt illi inſidiæ à Iudæis* incredulis *Nauiga-
turo in Syriam* verſus Hieruſalem *Habuitque conſilium ut re-
uerteretur per Macedoniam* ad euadendũ inſidias, & ne ſpo-
liaretur eleemoſynis, ſeu collectis, quas detulit ſecum ver-
ſus Hieruſalem. An vero inſidias illas agnouerit ab homine,
aut ex reuelatione ſuperna, ambigitur. Conſequenter expri-
muntur in textu qui ambulauerunt cum Paulo. *Comitatus
eſt autem eum Soſipater Berœenſis* id eſt, de vrbe Berœa, & cæ-
tera. *Hi cum præceſſiſſent* ex Pauli commiſſione *Suſtinue-
runt* id eſt, expectauerunt *Nos* ſcilicet Paulum & exi-
ſtentes cum eo, quorum & vnus ego fui *Troade* id eſt, in
vrbe ſic dicta, de qua dictum eſt ſupra *Nos uero nauigan-* B
tes poſt dies azimorum id eſt, poſt ſolennitatem paſchalem,
in qua Iudæi azimis panibus veſcebantur *A Philippis* ci-
uitate Macedoniæ *Venimus ad eos Troadem in diebus quin-* Exod.12.
que: ubi morati ſumus diebus ſeptem ad conſolationem & in-
formationem credentium qui ibi degebant. *Vna autem ſab-
bati* id eſt, prima die poſt ſabbatum, ſeu prima die heb-
domadæ, puta die dominica, ſecundum Bedam *Cum con-
ueniſſemus ad frangendum panem* id eſt, ad ſacra myſteria
celebranda, ſecundum eundem. Vnde ſupra dictum eſt, quod
perſeuerabant in communicatione fractionis panis. Vel ad
frangendum panem, pro corporis refectione: & ita in Scho-
laſtica hiſtoria explanatur, cum dicitur, Vna ſabbati cum cœ-
naremus *Paulus diſputabat cum eis* de euangelica veritate C
conferendo ac prædicando in Troade *Profecturus in cra-
ſtinum* Ideo ante ſuum receſſum voluit eos diligenter in-
ſtruere *Protraxitque ſermonem uſque in mediam noctem* In
quo feruor eius oſtenditur zeluſque animarum. *Erant au-
tem lampades copioſæ in cœnaculo, ubi eramus congregati. Se-
dens autem quidam adoleſcens nomine Euthycus ſuper feneſtram,
cum mergeretur graui ſomno* id eſt, ab exterioribus redu-
ceretur ad intima ſicut qui mergitur, & rationis iam vſu
priuatur obdormiendo *Diſputante diu Paulo, ductus ſom-
no* cui non reſtitit, victus ſopore *Cecidit de tertio cœ-
naculo deorſum, & ſublatus, oblatus* id eſt, præſentatus
Eſt omnibus *Mortuus. Ad quem cum deſcendiſſet Paulus, incu-*
buit

D *buit ſuper eum,* ſequens in hoc Heliam & Heliſæum, quorum
3.Reg.17. primus ter, ſecundus ſepties ſuper defunctum incubuit. Pau-
4.Reg.4 lus vero ſemel duntaxat, moxque impetrauit quod petiit, in quo eius excellentia declaratur. *Et complexus,* defunctũ ex amore & compaſſione, *Dixit: Nolite turbari,* iam enim certus fuit Apoſtolus, ſe exaudiendũ pro pueri ſuſcitatione: ideo addit, *Anima enim ipſius eſt in eo,* id eſt, tam propè eſt vt ſuſcitetur, vt per idẽ ſit, quaſi nũc viueret: ſicut de homine agonizante mox morituro dicimus, Mortuus homo eſt. *Aſcendens autem,* ad cœnaculum tertium in quo ante diſputauit.

Frangensq́; panem & guſtans, ſatisq́; alloquutus eos uſque ad lucem, profectus eſt. Adduxerunt autem puerum uiuentem, & conſolati ſunt non minimè. Opportunè deo diſponẽte inter verba prę-
E dicationis occurrit occaſio curationis tam miraculoſe, vt oſtẽſione prodigij, confirmaretur prędicatio Pauli, arctiusque infigeretur mentibus diſcipulorum memoria boni magiſtri ab ęis mox diſceſſuri. Innoteſcit quoque ex his ſolicitudo & feruor Apoſtoli pro proximorum ſalute. Nã profecturus in craſtinum totam noctem duxit inſomnẽ, prædicationi intendens vſque ad mediam noctem. & tunc iuuene ſuſcitato, & modico cibo ſumpto ſermonem reſumpſit ac continuauit vſq; ad auroram, ſicq; receſſit. *Nos autem aſcendentes nauem, nauigauimus in Aſſon, inde ſuſcepturi Paulum. Sic enim diſpoſuerat ipſe, per terram iter facturus.* Itaque comites & diſcipulos ſuos præmiſit in Aſſon, vt ibi præſtolarentur eius aduentum, qui fortè vo lebat in terris intermediis aliquibus loqui verbum dei. Porrò
F Aſſon eſt ciuitas Aſiæ maritima. *Cum autem inueniſſet nos in Aſſon, aſſumpto eo uenimus Mitylenem,* quæ vrbs eſt in Lesbo, Aegæi maris inſula. *Et inde nauigantes ſequenti die uenimus contra Chium,* quæ item eſt inſula Aegæi maris, habẽs ad oriẽtem Lydiam Aſiæ prouinciam. *Et alio die applicuimus Samũ,* Samos etiam eſt inſula in Aegæo mari, in qua traduntur vaſa fictilia primo inuenta, & vaſa Samia appellata ſunt. Vnde in
Eſa.45. Eſaia habetur: Teſta de Samo, &c. Eſt autẽ inſula ipſa Epheſo appoſita, & vicina Andro. *Et ſequenti die uenimus Miletũ,* ciuitatem Aſiæ maritimam. *Propoſuerat enim Paulus tranſnauigare Epheſum,* id eſt, non accedere eam quanuis prope eam nauigaret. *Ne qua illi mora fieret in Aſia,* minori, cuius Epheſus vna metropolis erat, nempe Ioniæ Aſiæ prouinciæ. Ideo ſi

acceſſiſſet

acceſſiſſet ad eam non tã cito dimiſiſſent eum diſcipuli Ephe- A
ſij. *Feſtinabat enim, ſi poſſibile eſſet, ut diem Pentecoſten faceret,* Act.2.
id eſt, celebraret. *Hieroſolymis,* potiſſimè, quia in eo datus 1.Cor.16.
fuit ſpiritus ſanctus. Illa quoque celebritas ſolénis fuit, propter legis dationem, cuius precepta decalogi manent in Euãgelio Saluatoris. *A Mileto autem mittens Epheſum, uocauit maiores natu eccleſiæ,* Epheſinę. *Qui cũ ueniſſent ad eum, & ſimul eſſent,* in Mileto, *Dixit eis: Vos ſcitis à prima die qua ingreſſus ſum in Aſiam,* gratia prædicandi. *Qualis per omne tempus uobiſcum fuerim, ſeruiens domino cum omni humilitate,* iuxta illud: Eccli.3.
Quanto maior es, humilia te in omnibus. *Et manſuetudine,* quæ tam decet prælatos, quàm indecens eis eſt ira. *Et lachrymis multis,* quibus veſtra peccata deplanxi, gratiam vobis poſtulaui, ad patriam aſpiraui. *Et tentationibus,* id eſt, perſecutionibus. B
Quæ mihi acciderunt ex inſidiis Iudæorum, quomodo nihil ſubtraxerim uobis utilium, id eſt, non omiſi vobis communicare ea, quæ animarum proſunt, expediuntq́; ſaluti. Nilq́; de veſtris ſubſtãtiis ſeu facultatibus ad boni vtilis ſpeciem pertinentibus abſtuli vobis, quacunque induſtria mihi talia colligendo. *Quo minus annunciarem uobis,* quæ ſalutem veſtram concernunt. *Et docerem uos publicè, & per domos,* ſcilicet in priuato. *Teſtificans Iudæis atq; gentilibus in deum pœnitentiam,* id eſt, agendam eſſe pœnitentiam perducentem ad deum, ſeu per diuinam clementiam. Hæc aliqui prælatorum ſubtrahũt ſubditis ex auaritia palpando eorum peccata, ne eis offenſis temporale damnum incurrant, qui non ſunt veri paſtores, nec digni appellatione prælati. *Et fidem in dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum,* id eſt, fidem catholicam tendentem in Chriſtum, & ſecundum eius doctrinam ſe habentem. *Et ecce nunc alligatus ego ſpiritu,* id eſt, ſpiritu ſancto me ad id aſtringẽte ac impellente. *Vado in Hieruſalem, quæ in ea mihi uentura ſunt ignorans, niſi quòd ſpiritus ſanctus per omnes ciuitates proteſtatur mihi,* id eſt, in congregationibus Chriſtianis per varias vrbes diffuſis, ſunt aliqui ſpiritu prophetico ornati, per quos ſpiritus ſanctus mihi inſinuat. *Dicens: quoniam uincula & tribulationes me manent,* id eſt, expectant in Hieroſolymis, ſicque certus ſum reuelatione illorum, quòd ibidem ligabor, captuſq́; tenebor ac tribulabor. Quibus verbis oſtendit Apoſtolus, non ſibiipſi immediatè à ſpiritu ſancto ſed aliis fuiſſe reuelata, quę in Hie- Ioan.16. C

ruſalem

D rusalem paſſurus fuit aduerſa, quemadmodum etiā deus per
2.Reg.12 Nathan & Gad prophetas multa reuelauit ſancto Dauid de
2.Re.24. proprio ſuo ſtatu, cui immediatè multa alia reuelauit, de my
1.Para.21. ſteriis Chriſti, & ſtatu eccleſię. *Sed nihil horum uereor*, id eſt,
Matt.10. aduerſa pro Chriſto pati non timeo, nec eos qui corpus occidunt, formido, qui iam ad tantum patientiæ gradum culménque deueni, vt in omni tribulatione læter ex animo, & inconcuſſus mēte permaneo. *Nec facio animā meā*, id eſt, vitā corporalem ac ſenſitiuā. *Precioſiorem quàm me*, totū, ſeu quo ad id quòd ſum ſecundum interiorem ſuperioremq; hominem, puta ſupremam animæ partem, videlicet, intellectiuam. Intellectus enim dicitur homo, dicente philoſopho, ꝙ homo maximè eſt ſuus intellectus, iuxta modum loquendi, quò totum à
E parte principaliori denominatur. Itaq; vitam corporalem pro nihilo ducit, qui in futuro quærit vitā æternā. Ideo ſubditur.
Dummodo conſummem curſum meum, id eſt, peregrinationē & conuerſationem meam ad finem felicem perducam. *Et miniſterium uerbi*, id eſt, officiū prædicandi. *Quæ accepi à domino Ieſu teſtificari*, id eſt, cum proteſtatione & maxima affirmatione pronunciare, *Euangelium gratiæ dei*, quia in Euange-
Rom.6. lio Chriſti gratia dei potiſſimè commendatur, docetur, refulget, & ipſum ex diuina pietate ac gratia hominibus eſt collatum. Sed & lex Euangelica gratiam confert, ſecundum ꝙ ſacramenta ſua includit. *Et nunc ecce ego ſcio*, inſpiratione diuina. *Quia amplius nō uidebitis faciem meam*, in præſenti vita.
F *Omnes uos*, Epheſij. *Per quos tranſiui prædicans uerbum dei*. Sciebat namq; Apoſtolus ſe ad illas partes amplius non venturum. *Quapropter conteſtor uos hodierna die, quia mundus ſum à ſanguine omnium ueſtrum*, id eſt, ſi quid periculi animæ inciderit is, ego immunis ſum. *Non enim ſubterfugi quo minus annunciarem uobis omne conſilium dei*, id eſt, ea quæ diuina ſapientia circa humani generis redemptionem inſtituit & effecit, præcepta quoque & documenta ipſius vobis notificaui, myſteria demum fidei Chriſtianæ, qualiter æterno ſummæ trinitatis conſilio ſeu decreto peractum eſt, vt per vnius diuinæ increatæ perſonæ puta per verbi incarnationem & paſſionem
Eſa.40. ſaluatum eſt genus humanum. Sed cum alibi ſcriptū ſit: Quis
Rom.11. cōſiliarius eius fuit? Sapiens quoque dixerit: Quis hominum
Sapien.9. poterit ſcire conſiliū dei: quomodo potuit Paulus omne conſilium

filium dei annunciare hominibus? Et reſpondendū, quòd non A
ſimpliciter de omni conſilio dei intendit, ſed de omni conſilio dei, quantum ad humanam ſpectat ſalutem. Quemadmodum etiam ait Saluator: Omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. *Ioan.15.* Præterea cum in ratione cōſilij includatur inquiſitio, quæ neſcientiam quandam ſupponit, certum quòd conſilium propriè ſumptum non competit deo: ſic enim eſt ignorantis naturæ, ſecundum Damaſcenum. Sed ideo deo aſcribitur: quia nil agit improuidè. *Attēdite uobis & uniuerſo gregi.* Primo, inquit, attendite vobis, id eſt, circūſpectè in omnibus vos habete, coram deo ſolicitè ambulate, omni diligentia cor veſtrum in puritate ſeruate, deinde ſimiliter veſtris ſubditis præeſtote ac prouidete. *Mich.6.* *Prou.4.* Charitas enim incipit à ſeipſa. Et qui B
ſibi nequā eſt, cui bonus eſt? Qui autem ſeipſum in omnibus rationabiliter dirigit, alios quoq; gubernare poterit eſſe idoneus. *Eccli.14.* *In quo uos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos,* ſi ſoli Chriſtiani de vrbe Epheſo ibi fuerunt, non erant ibi multi epiſcopi, niſi epiſcopi pro ſacerdotibus accipiātur. Vnde aliqui dicunt conuocaſſe Apoſt. omnes maiores natu de diœceſi Epheſina, & aliis fortaſſis. Nā id ſuperioribus verbis innuitur vbi ait: Omnes vos, per quos tranſiui prædicans verbum dei. Neque enim pertranſiuit ſolā Epheſinā diœceſim, *Regere,* id eſt, ad regendum *Eccleſiā dei,* id eſt, congregationem fidelium Chriſti. Nā hic nomine dei perſona filij deſignatur, quia ſubiungitur, *Quā acquiſiuit,* id eſt, de manu inimici eripuit & ſibi incorporauit. *Sanguine ſuo,* videlicet, ſuæ digniſſimę paſſionis virtute ac merito. Quo vtiq; teſtimonio diuinitas Chriſti euidenter probatur. C *Ego ſcio, quoniā intrabunt poſt diſceſſionē meam,* corporalē à vobis. *Lupi rapaces in uos,* hæreſiarchę, & falſi apoſtoli, dona gratiæ à fideliū mentibus rapientes. *Non parcentes gregi,* ſed ſpiritaliter eā, letaliterq; lædentes, diuerſis erroribus & peccatis. *Et ex uobiſipſis exurgēt uiri loquentes peruerſa,* id eſt, aliqui veſtrū ſeu eorum qui prodibunt ex vobis à fidei ſynceritate recedēt, & cōtraria fidei atq; iuſtitię affirmabūt. *Vt abducāt,* ab eccleſiaſtica vnitate, *Poſt ſe,* id eſt, ad inhærēdū eorū erroribus. *Diſcipulos,* Hæretici enim libidine dominādi, docēdi & apparēdi, ſuos cōfinxerunt errores. *2.Pet.2.* De talibus in ſua 1. cano. ait Ioā. In nobis erāt, ſed nō erant ex nobis. *1.Ioan.1.* *Propter qđ uigilate,* id eſt, diligētes eſtote in cuſtodiēdo

voſipſos

Abac.2.D voſipſos ac ſubditos, iuxta illud Abacuc: Super cuſtodiã meã ſtabo. *Memoria retinentes, quoniam per triennium,* quo prædicaui in Aſia, præſertim in Epheſo. *Nocte ac die nõ ceſſaui,* tẽpore congruo. *Lachrymis monens unũquenq; ueſtrum,* nunc in generali nunc in ſpeciali, & vnũquenq; ſecundũ ſuã capacitatem, vocationem & ſtatum informans. *Et nunc commendo uos*
Pſal. 126. *deo,* Etenim niſi dominus cuſtodierit ciuitatem fruſtra vigilant, qui cuſtodiunt eam. Diuinæ igitur protectioni ac pietati omnem quem diligimus iugiter cõmendemus. *Et uerbo gratiæ eius,* id eſt, promiſſionibus diuini eloquij, quibus miſericordiam ſuam confugientibus ad ipſum promiſit, vt illę effectũ ſortiantur in vobis. Vel, verbo, id eſt, effectui gratiæ eius.
Ioan.6. Sæpe equidem in ſcripturis, verbum pro facto accipitur.

E *Qui potens eſt ædificare,* id eſt, corda virtutibus confirmare & vnum per alium ad meliora prouehere. *Et dare hæreditatẽ,* id eſt, dona glorię in futuro. *In ſanctificatis omnibus,* qui in ba
Ezech.14 ptiſmo, & in actibus virtuoſis ſanctificati ſunt. *Argentum & aurum, aut ueſtem nullius concupiui, ipſi ſcitis,* Hoc contra paſtores & prædicatores auaros, qui temporalia ſpiritualibus pręferunt, qui lana ouium operiuntur, & lacte earum reficiuntur, ipſas vero perire permittunt. *Quoniã ad ea quæ opus mihi erãt, & his qui mecum ſunt, miniſtrauerunt manus iſtæ,* id eſt, propriis manibus neceſſaria corpori tam mihi quàm exiſtentibus me-
1. Theſſ.3. cum procuraui, labori manuum inſiſtendo ne quenquam gra
2.Cor.11. uarem. Vnde Corinthiis ſcribit: In omnibus ſine onere me vobis ſeruaui, & ſeruabo. *Omnia* ad perfectionem pertinentia,
F *oſtendi uobis,* verbo & exemplo. *Quoniam ſic laborantes, oportet ſuſcipere infirmos,* id eſt, corporaliter languidos, de labore propriarum manuum ſuſtentare. Vel infirmos vtpote imperfectos puſillos ad virtutes inducere. Iſtud eſt perfectionis nõ neceſſitatis niſi in caſu. *Ac meminiſſe,* mente & operis exhibitione. *Verbi domini Ieſu, quoniam ipſe dixit: Beatius eſt magis dare, quàm accipere.* Hoc verum eſt, ſecundum ſe, cęteris paribus, & iuxta intentionem Apoſtoli: Etenim cæteris paribus amplioris eſt meriti eleemoſynã dare, quàm ſumere, ſi ſumẽs eiuſdem ſit facultatis ad dãdum vt ille à quo accipit. Propter
Mat.4. quod Beda ait: Nõ illis qui relictis omnibus ſequuti ſunt do-
Luc.4. minum, diuites & eleemoſynarios præfert: ſed illos quàm maximè glorificat, qui cunctis quæ poſſident ſemel renũciatis,

nihilominus

nihilominus laborant operando manibus quod bonum eſt, vt habeant vnde tribuant neceſſitatem patienti. Hinc tanquam hæretici reprobantur dicentes, ꝙ maioris perfectionis eſt, diuitias proprias in ſeculo erogare, quàm in religione mēdicare. Propter quod in libro de eccleſiaſticis dogmatibus dicitur: Bonum eſt cum diſpenſatione bona pauperibus erogare, ſed melius eſt intentione ſequendi Chriſtum, totū ſimul donare, & abſolutum à ſolicitudine cum Chriſto egere. Præterea cōſtat ex his, multa eſſe dicta documentaq; Chriſti, quæ nullus Euangeliſtarum deſcripſit: quia verbum nunc allegatum in Euangelio non habetur. *Et cum hæc dixiſſet, poſitis,* id eſt, flexis *Genibus orauit cum omnibus illis,* vt deus vniuerſos miſericorditer conſeruaret. *Magnus autem fletus factus eſt omnium. Et procumbentes ſuper collum Pauli oſculabantur eum, dolētes maximè in uerbo quod dixerat: quoniam amplius faciem eius nō eſſent uiſuri.* Et vtiq; ingens omnino fuit cauſa plorandi, & triſte diuortiū à tam dulci magiſtro, tam præclaro doctore, tam liberaliſſimo ac vtiliſſimo benefactore, tam charitatiuo & affectuoſiſſimo patre ſine reuiſendi ſpe ſeparari. *Et deducebant eum ad nauem.* iuxta quam valefecerunt ſibi inuicem non ſine grādi dolore, qui ex præcordiali proceſſit amore.

A B — Ephes. 4.

Expoſitio Cap. XXI. *Cum autem factum eſſet ut nauigaremus.* ARTICVLVS XXI.

CVM *autē factū eſſet ut nauigaremus, abſtracti ab eis,* id eſt, ab Epheſiis illis ſeparati. *Recto curſu,* nauis, *Venimus Coum,* inſulam oppoſitam Aſiæ. *Et ſequenti die Rhodum,* inſulam claram in Carpathio mari oppoſitam Lyciæ. *Et Pateram,* quę eſt ciuitas Lyciæ prouinciæ in Aſia, deinde Mirrhęam. Iſtud nō eſt de textu, vt dicitur, vnde nec Beda nomen huius loci exponit in libello, quem de expoſitione nominum locorum, quæ in hoc libello exprimuntur, compilauit. *Cum apparuiſſemus autem Cypro, relinquentes eam ad ſiniſtram, nauigauimus in Syriā, & venimus Tyrum. Ibi enim nauis expoſitura erat onus,* ideo applicare oportuit. *Inuentis autem diſcipulis,* id eſt, Chriſtianis illic manentibus, quos diligenter tanquā fratres noſtros quæſiuimus. *Manſimus ibi diebus ſeptem,* ad eorum conſolationē,

C

D & noſtram refocillationem. *Qui Paulo dicebant per ſpiritum, ne*
Act.20. *aſcenderet Hieroſolymam.* Capitulo præcedenti dixit ſe Paulus à ſpiritu ſancto agi ad eundem Hieruſalem: quomodo ergo iſti prophetæ, per ſpiritũ prophetiæ ſuaſerunt oppoſitũ? Nũquid ſpiritus ſanctus verbis propriis cõtradicit? Ad quod reſpondendum, quòd vnum & idem, ſecundum diuerſas conſiderationes, ſuadetur & diſſuadetur. Alij quoque reſpondẽt, quòd iſti per ſpiritum ſanctum nouerunt & prædixerunt Paulum ſi aſcenderet Hieruſalem ibi plura paſſurum. Quòd vero ſuaſerunt ne illuc aſcenderet, ex ſuo ſpiritu, pia quadam compaſſione protulerunt. *Et expletis diebus ſeptem ibamus,* à Tyro, *Deducentibus nos omnibus,* Tyriis Chriſtianis, *Cũ*
E *uxoribus & liberis,* id eſt, filiis, *Suis, uſque foras ciuitatem,* in quo patet, quantus fuerit ſanctæ dilectionis ardor in primitiua eccleſia. *Et poſitis genibus in littore orauimus,* pro inuicem, pro omnium noſtrum communi ſalute, & vt deus omnia in melius ordinaret, noſque ſpiritaliter adunatos conſeruaret, & ad patriam tandem perduceret. *Et cum ualefeciſſemus inuicem, aſcendimus nauem, illi autem redierunt in ſua. Et deſcendimus Ptolomaidem.* Ptolomais ciuitas eſt terræ ſanctæ maritima, in tribu Aſer, alio nomine Acon dicta. Eſt autem & altera Ptolomais in Pentapoli prouincia Aphricæ. *Et ſalutatis fratribus,* Chriſtianis ibidem. *Manſimus die una apud illos. Alia die profecti uenimus Cæſaream Paleſtinæ.* de qua dictũ eſt ſupra. *Et intrantes domum Philippi Euangeliſtæ, qui erat unus*
F *de ſeptem diaconis,* ad inſinuandum quòd non fuit Philippus Apoſtolus. Dicitur autem Euangeliſta, non quia Euangelij deſcriptor, ſed fructuoſus valde continuus ac feruidus prædicator, vt conſtat ex his quæ ſupra de ipſo contenta ſunt.

Iacobi.3. [margin]

Act.11. [margin]

Manſimus apud eum, ad reuerentiam tanti patris, viri Apo-
Act.8. ſtolicæ perfectionis ac poteſtatis inſignis. *Huic autem erant quatuor filiæ uirgines prophetantes,* quæ ſicut in Scholaſtica fertur hiſtoria, prædixerunt Paulo quod ei in Hieruſalem erat venturum. *Et cum moraremur ibi per dies aliquot, ſuperuenit quidam à Iudæa nomine Agabus. Is cum ueniſſet ad nos, tulit zonam Pauli, & alligans ſibi pedes ac manus, dixit:* Quod ait, ſibi, ad quem referatur, an ſcilicet ad ipſummet Agabum, vel ad Paulum, incertum videtur, niſi quòd Gregorius in quadam Homilia refert ad Paulum, quod & probabilius reor.

Hæc

Hæc dicit ſpiritus ſanctus: Virum cuius eſt zona hæc, ſic alligabunt in Hieruſalem Iudæi: & tradent in manus gentium. A Agabus iſte in modo loquendi & opere imitatus eſt veteris legis prophetas, qui dicere conſueuerunt: Hæc dicit dominus. Interdum verbis facta ſeu ſigna ſenſibilia ac viſibilia adhibebant, ad prænunciādum, quòd incumbebat. Quemadmodum Ezechiel in caligine vaſa ſua efferens, parietémque perfodiens, oculos quoque velauit. *Quod cum audiſſemus, rogabamus ne aſcenderet Hieroſolymam. Et dixit: Quid facitis flentes & affligentes cor meum?* Ezech.12. quod veſtro dolori compatitur, & non ſine afflictione audit verba quæ contrariantur inſtinctui ſpiritus ſancti in me, quamuis vos pia moueamini ratione. *Ego enim non ſolum alligari, ſed & mori in Hieruſalem paratus ſum, pro nomine domini Ieſu.* Ecce vere ſtrenuus miles, ardens amator, fortis pugnator, imperterritus præco. B *Poſt dies autem iſtos, aſcendebamus Hieruſalem. Venerunt autem quidam & ex diſcipulis à Cæſarea nobiſcum, adducentes ſecum apud quem hoſpitaremur Iaſonem quendam Cyprium genere, antiquum diſcipulum,* quia iam diu fuerat fideliter fixus in Chriſtianiſmo. Vbi autem hoſpitauerit Paulum & ſuos, non dicitur. *Et cum veniſſemus Hieroſolymam, libenter exceperunt nos fratres. Sequenti autem die, introibat Paulus nobiſcum ad Iacobum,* Hieroſolymitanæ eccleſiæ primum epiſcopum, de quo dictum eſt ſæpe.

Omnéſque collecti ſunt ſeniores. Chriſtiani audito Pauli aduentu. Et fortè à Iacobo conuocabantur. *Quos cum ſalutaſſet Paulus, narrabat per ſingula, quanta feciſſet deus in gentibus per miniſterium illius,* C quanta videlicet ſigna atque miracula, quantam gentilium conuerſionem, quanta gratiarum chariſmata & immenſæ ſuæ clementiæ opera. *At illi cum audiſſent, magnificabant deum,* gratias referendo pietati diuinæ. *Dixeruntque ei,* ſcilicet Paulo. *Vides frater quot milia ſunt in Iudæis qui crediderunt deo?* fidem Chriſti ſuſcipiendo. *Et omnes æmulatores ſunt legis,* id eſt, amatores & imitatores legis Moſaicæ, ne illam ſubitò ſpernere videantur, tanquam non eſſet data à deo. Veruntamen iſti non poſuerunt ſpem ſalutis in legalium obſeruatione.

Audierunt autem de te, quòd diſceſſionem doceas à Moſe, eorum qui per gentes ſunt Iudæorum, Act.15. id eſt, quòd Iudæos inter gentiles diſperſos, informes dimittere obſeruantiam

 legis

D legis Moſaicæ. *Dicens non debere eos circuncidere filios ſuos, neque ſecundum conſuetudinem legis ingredi,* id eſt, conuerſari. Quidam infideles Iudæi Paulum mẽdaciter accuſauerunt quaſi doceret legalia etiam pro tempore illo eſſe mortifera: quod falſum fuit, quia vt patuit ipſemet Timotheum circuncidit, & proprium caput totundit in Cenchris. Gentilibus vero conuerſis talia prohibebat, ſed Iudæis ea conceſſit, vſque ad pleniorem Euangelij diuulgationem, ob cõmendandam veteris legis authoritatem & ſacramentorum illorũ pro-

Act.16. pheticam ſanctitatem. Hæc autem ſuperius tacta ſunt ſæpe.

Act.18. *Quid ergo eſt?* agendum. *Vtique oportet conuenire multitudinem,* Iudæorum in Hieruſalem credentium de te ſiniſtrè informatam, vt veritate agnita contententur.

E *Audierunt enim te ſuperueniſſe,* non hi tantum, ſed & infideles Iudæi. *Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis,* id eſt, inter nos, *Viri quatuor,* Iudæi ad Chriſtum conuerſi. *Votum habentes ſuper ſe,* quia aliquid deo vouerũt. *His aſſumptis ſanctifica te cum illis,* id eſt, ſecundum legem deo te exhibe ſicut & illi. *Et impende in illis,* oblationem ſeu exhortationem. *Vt radant capita ſua,* ſecundum legis traditionem. *Et ſcient omnes quia quæ de te audierãt,* de legalium abolitione, *Falſa ſunt, ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legem,* etiam quo ad cæremonialia, dum tempus, cauſa, & locus id exigunt ad vitandum ſcandalum infirmorũ, atque ob alias rationabiles cauſas frequenter prætactas. *De his autem qui crediderunt ex gentibus, nos ſcripſimus iudicantes, ut*

F *abſtineant ſe ab idolis immolato,* id eſt, ne edant ſacrificia illis

Act.13. oblata. *Et ſanguine & ſuffocato, & fornicatione.* Quomodo factum & intelligendum ſit hoc ſupra diffuſè tractatum eſt.

Tunc Paulus aſſumptis uiris, poſtera die purificatus cum illis, ſecũdum ritum legalem. *Intrauit in templum, annuncians expletionẽ dierum purificationis,* obſeruandæ ſecundum legem circa tales, quales iſti quibus iunxit ſe Paulus, fuerunt, *Donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. Cum autem ſeptẽ dies conſummarentur,* vel ab ingreſſu Pauli in Hieruſalem, vt aliqui dicũt, vel potius ſecundum Bedam & gloſſam, nondum in toto con ſummati erant hi ſeptem dies, ſed eorum curſus & cõſummatio agebatur. Vnde expreſſius in Græco habetur: Cum autẽ incipiebant ſeptem dies conſummari, alioquin nõ poteſt ſtare quod Paulus poſt quinque dies aduentus ſui in Cæſaream

præſidi

præſidi ait: Quia non ſunt mihi plus quàm duodecim dies ex A
quo aſcendi adorare in Hieruſalem. Si enim his ſeptem, & Act.24.
illis quinque diebus adiiciantur dies cõſilij quo Paulus Pha- Act.23.
riſæos & Sadducæos diſſociauit, itémq; dies quo ſe deuoue-
runt Iudæi Paulum occiſuros, quatuordecim erant dies. *Hi qui de Aſia erant Iudæi,* in ſua infidelitate obſtinati, *Cum uidiſſent eum in templo, concitauerunt omnem populum,* tunc præſentem, *Et iniecerunt ei,* ſcilicet Paulo, *Manus, dicentes: Viri Iſraelitæ adiuuate. Hic eſt homo qui aduerſus populum,* Iudæorum.

Et legem, Moſi, *Et locum hunc,* vtpote templum, *Omnes docet,* quaſi populus Iudæorum ſit totaliter reprobus, léxque eorum abolita, & templum violandum. *Inſuper & gentiles induxit in templum, & uiolauit ſanctum locum iſtum,* quia à templi ingreſſu prohibet lex gentiles. Cur autem de gen- B
tilium inductione in templum id dixerint, ſubditur. *Viderant enim Trophimum Epheſium,* diſcipulum Pauli, *In ciuitate,* Hieruſalem. *Cum ipſo, quem æſtimauerunt, quoniam in templum induxiſſet Paulus.* ſicque ex ſola ſuſpitione in certam ſententiam proruperunt. Affectu nanque corrupto, ratio prorſus inficitur, & modica orta occaſione turbatur. *Commotaq́; eſt omnis ciuitas,* Hieruſalem hoc rumore audito. *Et factus eſt concurſus populi. Et apprehendentes Paulum trahebant eum extra templum, & ſtatim clauſæ ſunt ianuæ,* templi, ne ab aliquo gentilium amplius violaretur, & Paulus ne in illud refugeret. *Quærentibus autem eum occidere, nunciatum eſt tribuno cohortis,* videlicet Claudio Lyſiæ miſſo à Felice præſide, *Quia tota confunditur Hieruſalem,* id eſt, vniuerſus eius populus tur- C
batur. *Qui ſtatim aſſumptis militibus & centurionibus,* quorum quilibet præfuit centum militibus, *Decurrit ad illos,* qui propria authoritate ſe vindicare vſurpauerunt. *Cum uidiſſent autem tribunum & milites, ceſſauerunt percutere Paulum. Tunc tribunus apprehendit eum,* videlicet Paulum, *Et iuſſit ligari catenis duabus,* putans eum multum foreſeciſſe, contra quem tota plebs Iudaica ita furebat. *Et interrogabat eum quis eſſet, & quid feciſſet.* vt ſi proprio teſtimonio conuinceretur, non puniretur per alios ad extorquẽdam notitiam ſuorum exceſſuum, ſed per tribunum iudicaretur. *Et cum non poſſet certum cognoſcere præ tumultu, iuſſit eum duci in caſtra,* id eſt, in turrim regiam qua ponebantur captiui. *Et cum uenif-*

 ſet Pau-

D *ſet Paulus ad gradus,* fortè turris illius, *Contigit ut portare-tur à militibus propter uim populi,* volentis eum diſcerpere. *Sequebatur enim multitudo, clamans tolle,* id eſt, aufer. *Eum,* à vita. *Et cum cœpiſſet duci in caſtra, Paulus dicit tri-buno: Si* id eſt, an *Licet mihi loqui ad te aliquid. Qui dixit: Græ-cè noſti?* id eſt, ſcis græcum idioma? Loquutus enim fuit Pau lo tribunus græcè, ne Iudæi intelligerent, vt Scholaſtica nar-rat hiſtoria. Cúmque eadem lingua reſponderet Paulus, mi-rabatur tribunus quòd linguam hanc noſceret. Idcirco ad-iecit. *Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies tumultum conci-taſti: & duxiſti in deſertum quatuor milia uirorum ſicariorum?*

Beda. Quemadmodum Beda & Scholaſtica hiſtoria ex verbis Io-ſephi recitant, Aegyptius quidam tempore Felicis præſidis E de quo paulo poſt ſermo eſt, magica arte prophetam ſe fe-cit putari, congregatiſque triginta milibus circiter Iudæo-rum, duxit eos per deſertum vſque ad montem Oliueti, vo-lens ſuper Hieruſalem repente irruere vt caperet eam. Cui occurrens Felix præſes cum multis militibus, fugauit eum cum paucis, & alios interfecit. Nec obſtat quòd tribunus fe-cit mentionem de quatuor milibus, quia fortaſſe primo pau-ciores deinde plures fuerunt. Dicunturque viri ſicarij, quo-niam ſicas, id eſt, gladios breues manu geſtabant, quibus po-pulos clam letaliter vulnerauerunt, ita vt mors præueni-ret querelam, & lateret percuſſor. *Et dixit ad eum Paulus:* F *Ego quidem ſum homo Iudæus,* non à tribu Iuda, ſed prout

Act.9. omnes Iſraelitæ tunc Iudæi dicebantur. *A Tharſo,* vrbe, *Ciliciæ,* vt dictum eſt: *Non ignotæ,* id eſt, non obſcu-ræ. *Ciuitatis municeps,* id eſt, ciuis. *Rogo autem te per-mitte me loqui ad populum. Et cum ille permiſiſſet, Paulus ſtans in gradibus, innuit manu ad plebem:* vt eum aduerteret. *Et magno ſilentio facto,* non ob reuerentiam Pauli, ſed auidi-tate ſciendi, quid excuſationis prætenderet. *Alloquutus eſt eos Hebræa lingua, dicens:* Circa hunc locum Scholaſtica ait hiſtoria: Diſtingue quatuor ſynodos in primitiua eccle-ſia celebratas Hieroſolymis. Primam, de ſubſtitutione Matthiæ pro Iuda. Secundam, de electione ſeptem dia-

Act.1. conorum. Tertiam, quòd Gentilibus conuerſis non eſ-

Act.7. ſet imponendum onus legalium. Quartam, de qua hic

Act.15. agitur, quia ſtatutum eſt non prohiberi Iudæos à legali-

bus

bus obſeruantiis,tempore primitiuæ eccleſiæ,dũmodo ſpem non conſtituerent ſibi in eis. Poſtremo quia in præinductis frequenter iam habitum eſt, legem Moſi, quantum ad aliqua, puta præcepta moralia in lege Euangelica obſeruandam,non autem quo ad præcepta cæremonialia,vt illud plenius innoteſcat, ſciẽdũ, quod ſicut in prima ſecũdæ Thomas edocuit,triplicia erãt legis præcepta,videlicet moralia, cęremonialia & iudicialia.Moralia ſunt decẽ pręcepta decalogi, quia ad bonos ptinẽt mores, & immediatè de virtutũ actibus cõferuntur.Lex enim diuina ad dei amorẽ homines ordinare intendit,quod fieri nequit,niſi per actus virtutum.Diuinę quoque legis intentio eſt homines conuenienter diſponere, tam ad ſeipſos, quàm in ordine ad deum,& horum vtrunque in cõmuni eſt de naturali lege ſeu naturalis rationis dictamẽ, oportuit tamen vtrunque determinari in ſpeciali, videlicet quantum ad modum colendi deum, & item quo ad modum obſeruandi iuſtitiam inter homines. Illa ergo præcepta,quæ determinant præcepta moralia quo ad deum, aſſignando ſpeciales modos & ritus cultus diuini, ceremonialia nominantur: quæ vero determinant præcepta moralia quantum ad homines aſſignando ſpeciales modos ſeruandi iuſtitiam inter homines,iudicialia appellantur. Ad ceremonialia autem præcepta pertinebant oblationes & ſacrificia legis.Cum autem præcepta moralia ſint immediatè de actibus iuſtitiæ ad charitatem dei & proximi ordinatis, manent & obligant in Euangelica lege: præcepta vero ceremonialia quoniam figuratiua erant Chriſti & myſteriorum ipſius ac cultus noui teſtamenti, in noua lege non obligant, nec Euangelio diuulgato fuerant obſeruanda.Nam veritate veniente ac patefacta ceſſat figura: & ſi adhuc obſeruarentur, hoc eſſet ipſo facto aſſerere Chriſtum nondum veniſſe. Præcepta demũ iudicialia nõ erant ſic figuratiua, idcirco in lege noua poſſent ſeruari,ſi ab aliquo cuius eſt leges condere inſtituerentur.

A B C

Expoſitio Cap. XXII. *Viri fratres & patres.*

ARTICVLVS. XXII.

Viri fratres & patres audite nunc, quam ad uos reddo rationem. Cum audiſſent autem quia Hebræa lingua loqueretur,magis præſtiterunt ſilentium.Et dixit: Ego quidem ſum uir Iudæus natus in Tharſo Ciliciæ, nutri-

D *tus autem in ciuitate iſta,ſecus pedes Gamalielis,eruditus iuxta ueritatem paternæ legis,* id eſt,legis Moſi, quam pater meus & prædeceſſores mei ſeruauerunt. Porrò ſecundum Bedam,parentes Pauli de oppido quodam Galilææ fuerunt,quo à Romanis capto per diſperſionẽ venerunt,& habitauerunt Tharſum Ciliciæ. Filium autem ſuum Paulum miſerunt Hieroſolymam ob ſtudia legis. Qui à Gamaliele viro doctiſſimo ibi-

1.Cor.3. dem inſtructus eſt, *Aemulator legis ſicut uos omnes hodie,* ſicut,notat hic ſimilitudinem aliqualem non totalem, imò nec magnam. Siquidem ante conuerſionem ſuam Paulus dum perſequeretur credentes in Chriſtum, habuit æmulationem zelumque legis indiſcretum & excæcatum, ſicut & iſti infi-

Act.7. deles Iudæi. ſed quando hæc dixit: Aemulator fuit legis ſe-

E cundum ſpiritalem ipſius intelligentiam, non ſecundum literam occidentem, iuxta quam iſti æmulabantur eam, *Qui hanc uiam,* ſcilicet euangelicam fidem ac legem, *Perſecutus ſum uſque ad mortem,* quorundam qui me procurante occiſi fuerunt pro fide hac,quorum Stephanus fuit vnus. *Alligans & tradens in cuſtodiam,* id eſt, in carcerem, *Viros ac mulieres,ſicut princeps ſacerdotum teſtimonium reddit mihi. Factum eſt autem appropinquante me Damaſco,media die ſubito de cœlo ercũfulſit me lux copioſa,& decidens in terram,audiui uocem dicentem*

Act.9. *mihi:Saule Saule, quid me perſequeris?&c.* Iſta ſupra expoſita ſunt & deſcripta. *Et qui mecum erant, lumen quidem uiderunt, uocem autem eius qui loquebatur mecum, non audierunt,* Vnde quod.9.cap.ait Paulus: vocem quidem audientes expoſitum

F eſt ibi de voce Pauli, nõ Chriſti. Beda tamen hoc loco innuit vtrunque de voce Chriſti intelligendũm,ita quod ſonũ confuſum audierunt. Ideo ſupra dixit Paulus: Vocem quidẽ audientes,non autem vocis ſeu verborũ diſtinctionem. Eſtque iſtud ſimile voci quę legitur facta. Cũ enim Chriſtus in Euã-

Ioan.12. gelio dixiſſet: Pater clarifica filium tuũ,venit vox dicens: Et clarificaui,& iterum clarificabo. Cuius ſonũ quidam cõfuſè audientes dixerũt, tonitruum factũ eſſe. Alij qui diſtinctius perceperũt,dixerunt (quod verũ eſt) Angelus ei loquutus eſt.

Et cum non uiderem præ claritate luminis illius, ſicut qui ſoli intendit, impeditur in viſu alterius rei, *Ad manus deductus, ueni Damaſcũ. Ananias autem,&c, Dixit mihi:Deus patrum noſtrorum præordinauit te,ut agnoſceres uoluntatẽ eius,* qua vult homines

mines fidem Chriſti ſuſcipere, *Et uideres iuſtum*, id eſt, Chriſtum inſpiceres ſiue cognoſceres, quādo apparuit tibi in via, & maxime infra triduū, quo in Damaſco cæcus fuiſti, nō comedens neq; bibēs. Tūc enim raptus fuit ad tertiū cœlū, *Et audires uocem ex ore eius: quia teſtis eris illius ad omnes homines eorum quæ uidiſti & audiſti, &c. Factum eſt autem reuertenti mihi in Hieruſalem & oranti in templo, fieri me in ſtupore mentis*, id eſt, ecſtaſim quandā incidere prę eleuatione mentis in deū, ſicut in ꝓpheticis viſiōibus fit alienatio à ſenſu exteriori. Iſtud contigit Paulo cū Damaſco rediſſet in Hieruſalē: de quo reditu dictū eſt ſupra, *Et uidere illū*. ſcilicet Chriſtū, *Dicentē mihi*: Viſio iſta fuit in ſpiritu, & imaginaria erat, angelico famulatu exhibita, ſicut & illa quā ſibi in Apocalypſi factam deſcribit ſanctus Ioannes, *Feſtina & exi cito de Hieruſalem, quoniam nō recipient*, habitatores eius, *Teſtimonium tuū de me: Et dixi: Domine ipſi ſciunt, quia ego eram cōcludens in carcerem & cædens*, per manus aliorū, *Per ſynagogas eos, qui credebant in te. Et cū funderetur ſanguis Stephani, ego aſtabam*. Quaſi dicat: Iſta poſſunt eis ſufficere ad credendū, quòd nō niſi à deo conuerſus & miſſus ſum. *Et dixit*, Chriſtus, *Ad me: Vade quoniam ego ad nationes longe mittā te. Audiebant autē*, Iudæi, *Eum*, ſcilicet Paulum vſq; ad hoc verbū, cum ſilentio, quo audito impatiētia ſuperati, eo ꝙ diceret ſe diuinitus miſſum ad gentilium conuerſionem, reprobatis obſtinatis & derelictis ipſis Iudæis, qui gentiles velut canes ſpernebant, *Et leuauerunt uocē dicentes*. Feruor & impetus animi facit in magnam prorumpere vocem: nam cauſa aucta augetur effectus, *Tolle*, ô tribune, *De terra*, id eſt, de hominum cōmunione, *Eiuſmodi*, deceptorem. *Non enim fas eſt eum uiuere*, Iſti incorrigibiles verba Pauli verificauerunt, quibus iam dixit ſibi à Chriſto prænunciatum, quod teſtimonium ſuum nequaquam reciperent. *Vociferantibus autem eis, & proiicientibus ueſtimenta ſua, & puluerem iactantibus in aerem*, per quæ omnia animorum ſuorum turbulentiam & furorem monſtrarūt, *Iuſſit tribunus induci eum in caſtra*, videlicet in turrim, de qua iam dictum eſt, *Et flagellis cædi & torqueri eum, ut ſciret propter quam cauſam ſic acclamarent ei*, Suſpicabatur enim tribunus, quod non niſi ob grauem exceſſum, tam impetuoſe contra Paulum mouerentur, *Et cum aſtrinxiſſent eum loris*, ſeu funibus

A
Act.9.
2.Cor.12.
Act.9.
Apoc.1.
B
Act.7.
C
Act.21.

D funibus vel catenis, *Dixit aſtanti ſibi centurioni Paulus: Si ho-minem Romanum,* vtpote ciuem vrbis illius, *Indemnatum,* id eſt, de nullo exceſſu ſecũdum proceſſum & ordinem iuris conuictum, *Licet uobis flagellare?* Quaſi dicat, nequaquam. Magnis enim priuilegiis gaudebant vbique ciues Romani: inter quæ vnum fuit, ne ante iudiciariam culpæ oſtenſionem aliqua pœna afficerentur. *Quo audito centurio acceſſit ad tri-bunum dicens: Quid acturus es?* Quaſi dicat: Magno te expoſuiſti periculo, quoniam Romani Imperatoris incides iram, ſi, quæ egiſti, perceperit. *Hic enim homo ciuis Romanus eſt. Ac-cedens autem tribunus dixit: Dic mihi, ſi ciuis Romanus es? At ille di-xit: Etiam. Reſpõdit Tribunus: Ego multa ſummá,* pecuniæ, *Ci-uilitatem hanc aſſequutus ſum,* id eſt, cum magna eam emi pe-

E cunia. *Et ait Paulus: Ego autem & natus ſum.* Non quòd Paulus natus ſit Romæ, ſed quia pater eius Legatis Romanorum honorifice obuiauit tam reuerẽter ſe & ſua eis exhibuit, quod ciuilitatem hanc ſibi largiti ſunt, pro ipſo & pro filiis ſuis, antequam Paulus eſſet natus. Idque diuina factum eſt ordinatione pro commodo Pauli, qui hanc ciuilitatem allegauit, non quod pro Chriſto pati & mori paratus non fuerit: ſed quia humana induſtria potuit vti ad excutiendum ſe de hoſtium manibus, vt amplius fructificaret in mundo. *Protinus ergo diſceſſerunt ab illo, qui eum erant torturi. Tribunus quoque ti-muit, poſtquam reſciuit,* id eſt, vere cognouit, inquiſitione diligentiore peracta, *Quia ciuis Romanus eſſet, & quia ligaſſet eũ,* timens de hoc apud Romanos accuſari. *Poſtera autem die uo-*

F *lens ſcire diligentius, qua ex cauſa accuſaretur à Iudæis, ſoluit eum, & iuſſit ſacerdotes conuenire, & omne concilium iudæorum, & pro-ducens Paulum, ſtatuit inter illos.*

Elucidatio Cap. XXIII. *Intendens autem in concilium Paulus.*

ARTICVLVS XXIII.

INtendens autem in concilium Paulus,* id eſt, Iudæorũ principes conſuleſq; aſpiciens, *Ait: Viri fra-tres ego omni conſcientia bona cõuerſatus ſum ante deum, uſque in hodiernum diem.* Conſcientia ſecundum Tho. non potẽtiam aut habitum nominat,

nat,ſed actum:ſicque in vno homine eſt cõſcientia vna in genere,ſed multæ in ſpecie,ſecũdum quòd homo in variis actibus virtuoſis,diuerſas in eis conſcientias habet bonas.Itaque ait ſanctus Apoſt. quòd à tempore quo ad Chriſtum conuerſus eſt,nõ fuerit ſibi conſcius de aliquo mortali peccato, imò in omnibus conſcientiam bonam ſortitus eſt : non tamen per hoc aſſerit ſe interim venialiter nõ peccaſſe,nec iſta præſumptuoſe ſiue vanè loquutus eſt, ſed opportunè ad gloriam dei, veritatisq; oſtenſionem & aliorũ ędificationẽ.Nam ait:Nihil mihi cõſcius ſum. Sic nãq; & alij ſancti iuſtitias ſuas profeſſi leguntur,vt patet de Samuele, Dauid & Ezechia in lib.Reg. quia & Chriſtus ait:Sic luceat lux veſtra corã hominibus, vt videant bona facta veſtra, & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. *Princeps autem ſacerdotum Ananias præcepit aſſtantibus ſibi,* ſubditis ſuis, *Percutere os eius,* tanquam organum, per quod verba præſumptuoſa ac blaſphema dixiſſet,& forſitan indignabatur occulte, quòd Paulus non exhibuiſſet ſibi maiorem reuerentiam in loquendo:ſed ſolum dixiſſet, viri fratres ego omni conſcientia,&c. Spiritualiter enim ſuperbi,libenter patres & domini appellantur, & nomina quæ æqualitatem prætendunt, abominantur. *Tunc Paulus dixit: Percutiet te deus paries dealbate,* Secundum Bedam & Rabanum, verbum iſtud prophetia eſt, non maledictio. Et in hoc Auguſt.ſequi videntur.Etenim Beda ait: Non perturbatione animi Paulus commotus hoc dixit,ſed vtiq; prophetando loquutus eſt : qua figura pontificium illud legale quod erat in ſimilitudine parietis dealbati compoſitum percutiendum eſſet ac deſtruendum, cum iam verum ſacerdotium Apoſtolis Euangelium Chriſti prædicantibus aduenisſet. & inde eſt quod ait, percutiet te deus, non ait:percutiat, ſed indicatiuo modo hoc ipſum futurum ſignificans, non optatiuo maledicens. Vnde in Scholaſtica hiſtoria dicitur: Forte prophetauit Paulus de abolitione ſacerdotij Iudæorum, dicens : Percutiet te deus paries dealbate, quaſi dicat : Deſtruet ſacerdotium tuum. ¶ Verum his obiici poſſet, quòd ſi Paulus prophetando hæc protulit, tunc vtique ſenſum verborum ſuorum intellexit. Intelligẽtia enim eſt opus in viſione : niſi omnino impropriè dicatur hæc prophetice retuliſſe,quomodo Cayphas ꝓphetauit de Chriſto,

A 1.Cor.4. 1.Re.12. 1.Re.6. 4.Re.10. Mat.5. B C Dan.10.

D ſto, Quia expedit vnum hominem mori pro populo. Paulus autem in verbis his præfatum ſenſum propheticum nō videtur intellexiſſe, non enim ſciebat, quòd vir ille pontifex eſſet, ſicut verba ſtatim ſequentia conteſtantur. Quomodo ergo loquendo ad eū; percutiet te deus, intellexit aut inſinuauit pontificium Iudæorum deſtruendum? Hoc tangendo non re ro- bando ſit dictum. Puto ergo beatū apoſtolum apoſtolica authoritate protuliſſe zelo iuſtitiæ; futuram punitionem illius reprobi nunciando: tanquam dicat, Percutiet te, id eſt, tuam impietatem vindicabit. Denique hoc modo Hieremias & alij ſancti frequenter contra aduerſarios ſuos loquuti noſcuntur.

Hiere.11. Videam (ait Hieremias) vltionem tuam ex eis. Vocando autem pontificem parietem, notat eum fuiſſe hypocritam, quia

E & foris æquitatem prætendebat, & intus paſſionibus peſſimis erat plenus. Quomodo etiam Chriſtus ſcribis phariſæiſque ait: Væ vobis qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, &c. *Et tu*

Nume.35. *ſedens* in cathedra quaſi epiſcopus *Iudicas me ſecundum le-*

Danie.13. *gem* vt dicis, quamuis ita non ſit: cum lex dicat, innocentem

Leuit.24. non cædendum, *Et contra legem iubes me percuti* cum in lege dicatur: Innocentem non condemnabis. Vel ſenſus eſt, ſecundum legem iudicas me eſſe blaſphemum, & tamen non iubes mihi pœnam infligi blaſphemiæ, quia ſecundum legem, blaſphemi ſunt extra caſtra ducēdi ac lapidandi. *Tunc qui aſtabant, dixerunt, Summum ſacerdotem dei maledicis.* Quaſi dicant, In hoc præſumptuoſiſſime facis, & contra legem quam

F te perhibes æmulari, & contra propria verba quibus dixiſti te

Roma.13. in omni bona conſcientia conuerſatum *Dixit autem Paulus, Neſciebam fratres, quia princeps eſſet ſacerdotum.* Quaſi diceret, Si hoc ſciuiſſem, ad vitandum ſcandalum puſillorum moderatius eſſem loquutus, propter eum à quo eſt omnis poteſtas. Non tamen peccauit verba prædicta loquendo, nam æquitate inſtigante hæc dixit: & inquantum apoſtolus, altioris fuit epiſcopatus ac dignitatis, quàm antiſtes legalis. Apoſtoli nanque fuerunt primi pontifices euangelicæ legis. & ſicut ſacerdotium noui teſtamenti præferendum eſt ſacerdotio veteris legis, & pontificium iſtud, illi eſt pontificio anteponendū.

Exod.22. *Scriptum eſt enim* in exodo, *Principem populi tui non male-*

Philip.3. *dices* Blande ſe excuſauit apoſtolus, ne illi in vitia laberentur. Sed pōtifex iſte principatum non habuit ſuper Paulum,

nec

nec ſuper quenquam credentium, qui Chriſti poteſtati ſubiecti à legali dominatione fuerunt erepti. Porro his dictis cernens apoſtolus, quòd omnes iſti de concilio concordes eſſent ad faciendum impetũ contra eum, cum tamen plurimum inter ſe diſcordarent, decreuit malam eorum concordiam diſſipare, & vtilem inter eos diuiſionem conſerere. Quemadmodũ enim bonorum pax & vnio bona eſt, & plurimũ vtilis: ſic impiorũ concordia nocet, præſertim dum bono cõtrariantur cõmuni, aut vnus alteri cooperatur. Itaq; ſequitur, *Sciens autem Paulus, quia pars una eorũ eſſet* de ſecta & numero *Sadducæorũ & altera phariſæorum, exclamauit in cõcilio, Viri fratres ego phariſeus ſum, filius phariſeorũ* Non mendoſe hoc dixit, nã ante cõuerſionem ſecundum phariſæorum religionẽ ſine querela eſt conuerſatus. Conuerſus vero ad Chriſtũ, adhuc obſeruantias ſectæ iſtius tenebat pro loco, cauſa, & tempore, quantũ euangelica lex permiſit, ſicut iam patuit. *De ſpe & reſurrectione mortuorum ego iudicor* id eſt, à vobis condemnor, quoniã reſurrectionem ex mortuis prædico, & futurã beatitudinẽ credentibus euangelizo. Et hoc iterum verum eſt allegauitque cauſam ſuę diiudicationis in genere, non in ſingulari. Non enim dixit, de reſurrectione & glorificatione Chriſti iudicor, ſed de ſpe & reſurrectione mortuorum, quorum & Chriſtus fuerat vnus, cuius reſurrectionem prædicando, Iudæorum incurrit offenſam. Ex quibus elicitur, quòd aliquãdo liceat vti honeſta induſtria, & veritatem ſapienter velare, vt mala maiora vitentur. *Et cum hæc dixiſſet, facta eſt diſſenſio inter phariſæos & Sadducæos & ſoluta* id eſt, diuiſa & diſgregata *Eſt multitudo* cõcilij *Sadducæi enim dicunt non eſſe reſurrectionẽ* quia & animas hominum aſſerebant mortales, *Neque angelum, neque ſpiritũ* id eſt, immateriales ſubſtantias, in quo eorũ maxima ruditas innoteſcit, cum & in lib. Moyſi toties fiat de angelis mentio. *Phariſæi autem utrunque confitentur* videlicet reſurrectionem mortuorum, & angelos. Erant autem inter Iudæos tres ſectæ, videlicet Sadducæi, qui libros Moyſi tantummodo receperunt: & Phariſæi, qui etiam libros prophetarum ſuſceperunt: & Eſſæi, qui fuerunt cæteris religioſiores ac meliores. Vnde nec Chriſtum in Euangelio perſequuti legũtur,

A

B
Matth. 22
Luc. 20.

Matth. 22
C
Ibidem.

Factus eſt autem clamor magnus quibuſdam vociferantibus contra Paulum, & aliis inter ſe corrixantibus, *Et exurgentes*

tes

D *tes quidam phariſæorum pugnabant* gladio oris ſui pro Paulo contra Sadducæos. *Dicentes, Nihil mali inuenimus in homine iſto.* Et hoc verum fuit, quanuis non eo modo quo ipſi putabant, *Quid ſi ſpiritus ei loquutus eſt, aut angelus?* quaſi dicat, Non abſurdum eſt hoc, ſpiritum autem & angelum, vel pro eodem accipiũt, vel ſpiritum pro anima defuncti vel pro ſpiritu dei, quanuis fidem trinitatis non habuerint vt apparet.

Et cũ magna diſſenſio facta eſſet, timens tribunus ne Paulus diſcerperetur ab eis, iuſſit milites deſcẽdere, & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in caſtra puta in turrim cuſtodiæ capti-

Tobiæ.3. uorum, *Sequenti autem nocte aſtans ei dominus* Chriſtus qui poſt fletum conſolationem infundit, *Ait, Conſtans eſto,* qualis fuerit viſio iſta non dicitur, ſed puto quòd imaginaria

E fuit atque in ſomno, angelo in perſona Chriſti apparente ac admonente *Sicut enim teſtificatus es de me in Hieruſalem, ſic te oportet & Romæ teſtificari.* Hoc enim à diuina prouidentia eſt decretum, idcirco per comparationem ad eam neceſſe eſt adimpleri, quanuis in ſe contingens ſit. Tibi quoque & aliis plurimis expediet teſtificatio ſeu prædicatio tua in Roma. Deinde Lucas deſcribit quemadmodum 40. circiter Iudæi voto ſe aſtrinxerunt, quòd nec biberent, neque comederent, donec occiderent Paulum. Ideo conſuluerunt pontifici, vt faceret eum adduci ad ſe, ad inquirendum de veritate: & ipſi in via interficerent eum. Nec eſt difficultas in textu *Quod cum audiſſet filius ſororis Pauli* puta *Inſidias* iſtas *Venit & annunciauit Paulo,* qui per Centurionem direxit nepotem ſuum

F ad tribunũ, vt hæc inſinuaret eidem. Quo facto, tribunus commiſit cognato Pauli ne alicui proderet, ꝙ hęc ſibi intimaſſet,

Et nunc parati ſunt Iudæi, ſuſcipere Paulũ inſidioſe, *Expectantes promiſſum tuum* quo eis dixiſti, quòd adhuc mitteres eis Paulum ad examinandum. Verum vt Beda hic ait, nõ eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra do-

Beda. minum. Nam & ſupra quãuis Paulus hoſtias obtulerit, caput

Prouer.21. raſerit, nudipedalia exercuerit, & Iudæus factus ſit, vincula

Zacha.8. tamen quæ prædicta fuerant, non euaſit. Et iſti quanuis concilia cogitent, voueant, inſidias tendant, ſeruatur tamen Paulus, quatenus Romæ (ſicut dictum erat) Chriſto teſtimonium reddat. ¶ Sciendum quoque, quòd ſicut iuramentum ſeruandum nõ eſt, ſi deſint comites eius, veritas, iuſtitia atque iudi-

cium ſeu diſcretio:ita & de voto rite tenendum. *Tribunus ergo conuocatis duobus centurionibus, dixit eis:Parate milites ducētos, ut eant uſque Cæſaream* forte pedeſtres, *Et equites ſeptuaginta,& lancearios ducentos à tertia hora noctis* incipiendo,tribus ſcilicet horis iam euolutis, ſeu tertia hora poſt mediam noctem,vel ſumitur horarum iſtarum diſtinctio ſecundū diuerſas vigilias noctis, *Et iumēta præparate,* videlicet equos ſeu alia bruta ad ferendos homines apta, *Vt imponentes* milites *Paulum* iumento,forte ſocios ac diſcipulos eius aliis iumētis, *Saluū perducerent eū ad Felicem præſidem* tot quippe homines pugnatores miſit tribunus cum Paulo, ne ei quid fieret à Iudæis,quòd etiam nocte peregit,vt lateret,& ſeditio vitaretur, *Scribens* tribunus *Ei epiſtolam* præſidi hæc verba *Continentem:Claudius Lyſias optimo præſidi Felici ſalutem* Videtur tribunus iſte binomius fuiſſe. *Virum hunc* ſcilicet Paulum *Cōpræhenſum à Iudæis & interfici incipiētem,* tam grauiter enim inceperunt eū affligere,quòd mors mox ſecutura videbatur. *Eripui,cognito quòd Romanus eſſet.* Quando tribunus eripuit primo Paulum ,nondū ſciebat quòd eſſet Romanus,imò putauit quod eſſet Aegyptius. Veruntamen ita ſcribit,quaſi tunc id nouiſſet,ad ornandum tenorem epiſtolæ,& vt videatur honorare Romanos apud quos timuit accuſari, quòd Paulum ciuem Roma. indēnatum ligaſſet ac flagellari iuſſiſſet, *Volenſque ſcire cauſam quā obiiciebant illi* Iudæi *Deduxi eum in concilium eorum. Quem inueni accuſari de queſtionibus legis ipſorum* videlicet an legalia eſſent ſeruanda,an Meſſias veniſſet, & an Ieſus Nazaræus eſſet Meſſias. *Nihil uero dignum morte aut uinculis habentem criminis. Et cum mihi perlatum eſſet de inſidiis quas parauerunt ei,miſi eum ad te,denūcians & accuſatoribus* eius Iudæis, *Vt dicant apud te* ea quæ ſibi obiiciunt *Vale. Milites ergo per noctem duxerunt paulum in Antipatridem.* Antipatris ciuitas eſt Paleſtinæ nunc diruta, quam Herodes Aſcolonita rex Iudææ ex patris ſui nomine appellauit. *Cum ueniſſent Ceſaream, & tradidiſſent epiſtolam præſidi, ſtatuerunt ante illū & Paulū. Cui* Præſes *Dixit,Audiam te cum accuſatores tui uenerint, iuſſitque in prætorium Herodis cuſtodiri eum.* prætorium eſt domus maiorum,vbi ad tractandum cōueniunt. Eſt enim domus prætorum, id eſt, præceptorum, ſecundum Bedam. O Felix præſes, quàm verè felix

D felix fuiſſes,ſi agnouiſſes qualis & quãtus fuerat iſte tibi di-
Act.10. rectus,& manibus tuis ad tempus ſubiectus: quàm humiliter
eum ſuſcepiſſes,& quàm reuerenter tractaſſes,ſicut Cornelius
centurio Petrũ. Et nunc quia id nõ nouiſti, neq; per Paulum
conuerti meruiſti,quem tamen pro tua cõuerſione ſæpe oraſ-
ſe non ambigo,miſer potius quàm felix fuiſti.

¶Expoſitio Cap. XXIIII. *Poſt quinque autem dies.* ARTICVLVS XXIIII.

P*oſt quinque autem dies deſcendens princeps ſacerdotum Ananias cũ ſenioribus* quibuſdam Iudæis, *Et Tertullo quodam oratore* id eſt,viro eloquente ſeu rhetore,qui eſſet aduocatus,& verbis ornaret materiam , vt cauſa eorum rationabilior videretur.
E
Attende. Eloquentia enim animum mollit,& ad conſentiendum aures
inclinat , niſi ſapientia audientibus adſit atque iuſtitia, *Qui audierunt præſidem* Felicem , in Cæſarea *Aduerſus Paulum. Et citato Paulo,Cœpit accuſare Tertullus,dicẽs,Cum in multa pace agamus per te* id eſt,valde pacifice tuo viuamus regimine *Et multa corrigantur per tuam prouidentiam.* Præſidentis enim eſt bona conſeruare,imò & in melius commutare,mala corrigere,& collapſa in priſtinum reformare, *Semper* id eſt,omni tempore quo nobis præfuiſti, *Et ubique* in noſtra prouincia *Suſcipimus te optime Felix cum omni* id eſt,plena *Gratiarum actione.* In primis rhetor iſte iudicis beneuolentiam
F captat,eumque vehementer commendat,vt blandis alliciatur ſermonibus,nec ab eis diſſentiãt,quos ſuis beneficiis conſpexerit adeo gratos. *Ne autẽ diutius protraham te* id eſt,ne longiori te prooemio occupem, quamuis multo amplius ſis laudandus, nempe cũ iudex ſis multa habes peragere , nec vacat tibi vacare præludiis *Oro,breuiter audias me pro tua clementia* id eſt,propter tuam pietatem,ſi non ob merita noſtra *Inue-*
Pſalm.1. *nimus hunc hominem peſtiferum* id eſt,animarum infectorem in cathedra peſtilentiæ reſidentem *Et concitantem ſeditionem omnibus Iudæis in uniuerſo orbe* auertendo quoſdam eorum à lege patrũ ſuorum ad nouam legem.Propter quod inter eos& alios in priſtina lege manentes ſeditio oritur *Et authorẽ ſeditionis ſectæ Nazarænorũ* id eſt,vnum de principalibus prædi-

catoribus

catoribus Euangelicæ nouæque legis, quam non arbitramur A
niſi ſeditionis originem, ſectam ſeu hæreſim Nazarænorum,
id eſt, Chriſtianorum, qui tunc à Ieſu Nazaræno, Nazareni à
Iudæis quodam vocabantur opprobrio. Poſtea verò in Iudæa
hæreſis conſurrexit quorundam, qui Ieſum eſſe Chriſtum &
dei filium de virgine natum credentes, cum Euangelio ſimul
legalia obſeruarunt. Vnde cum Iudæi voluiſſent eſſe & Chri-
ſtiani, nec Iudæi fuerũt nec Chriſtiani. Et iſti hæretici voca-
ti ſunt Nazaræni, *Qui etiam templum uiolare conatus eſt* in-
ducendo in illud gentiles, quod ſibi mendaciter impoſuerũt,
quanquam conuerſi gentiles digniores fuerunt ingredi tem-
plum, quàm infideles Iudæi. *Quem apprehenſum* id eſt, ten
tum & captum à nobis *Secundum legem noſtram iudicare uo-
luimus* damnando eum, tanquã legis diuinæ violatorem at- B
que blaſphemum. *Superueniens autem Lyſias tribunus cum ma
gna ui eripuit eum de manibus noſtris, à quo* Lyſia *Poteris* tu
Ipſe iudicans, de omnibus iſtis cognoſcere ueritatem. Quaſi di
cat, Ipſe atteſtabitur verbis noſtris. *Reſpõdens autem Paulus
annuente ſibi præſide dixit, Ex multis annis te eſſe iudicẽ genti huic
ſciens, bono animo pro me ſatisfaciam.* Non præmiſit Apoſto-
lus verba mulcentia ſicut Tertullus, ſed ipſa veritate fuit con
tentus *Neque in templo inuenerunt me cum aliquo diſputantem,
aut concurſum facientem populi, neque in ſynagoga, neque in ciuita-
te.* Et quanuis iſta feciſſet Apoſtolus prædicando de Chri- *Actuũ.3.*
ſto, non vtique offendiſſet, quia & alij Apoſtoli præſertim Pe *Luc.24.*
trus & Ioannes ante eum iſta fecerũt, quibus & Chriſtus præ-
cepit, Eritis mihi teſtes in Hieruſalem. *Confiteor autem tibi,* C
quod ſecundum ſectam id eſt, Euangelicam legem, & fidem ab
aliis diuiſam *Quam dicunt hæreſim, ſic deſeruio deo patri meo*
qui per gratiam ſingularem & deuotiſſimum cultum eſt ſpe *Actuũ.1.*
cialiter deus & pater meus *Credens omnibus quæ in lege & in* *Iob.19.*
prophetis ſcripta ſunt tanquam verbis diuinitus reuelatis aut
ſcriptis *Spem habens in deum, quam & hi ipſi expectant* vide-
licet *Reſurrectionem futuram* in die nouiſſimo *Iuſtorum &
iniquorum.* Ex quo elicitur iſtos de Phariſæorum ſecta fuiſ-
ſe, non Sadducæorum, & quod Phariſæi inſtantius perſequu-
ti ſunt Paulum quàm Sadducæi. *Poſt annos autem plures* à
mea ad Chriſtum conuerſione *Eleemoſynam facturus in gen-
tem meam* id eſt, Chriſtianis in Hieruſalem habitãtibus al- *Act.15.*

D latурus collectas, eis à gentibus conuerſis miſſas *Veni in Hieruſalem, & oblationes & uota facturus* ibidem in templo, ſecundum quod Iacobus & ſeniores Chriſtiani cum ipſo, mihi ſuaſerunt *In quibus inuenerunt me purificatum in templo* quia in hoc legalia obſeruaui, & dies purificationis prædicaui, vt dictum eſt ſupra. *Et apprehenderunt me* in templo

Actuũ.21. *Clamantes* coram tribuno. *Tolle inimicum noſtrum. Quidam autem ex Aſia Iudæi, quos oportebat apud te præſto eſſe* ſi accuſatio iſta deberet reputari idonea. Quoniam accuſator & accuſatus ſimul coram iudice debent conſiſtere, *Aut ipſi* id eſt, Iudæi iſti hîc ſtantes *Dicant ſi quid inuenerunt in me iniquitatis.* Nam quæ mihi obiiciunt ex Aſianorum habuerunt relatu *Cum ſtarem in concilio eorum* Hieruſalem *Niſi de una*

E *hac ſolummodo uoce. Quoniam de reſurrectione mortuorum ego iudicor hodie à uobis. Diſtulit autem illos Felix* non ſtatim expediendo Iudæos *Certiſſime ſciens de uia hac* quia iam nomen Chriſtianorum ſibi innotuit, & multos eſſe Chriſtianos cognouit *Dicens, Cum Lyſias tribunus deſcenderit audiam uos* ô Iudæi *Iuſſitque centurioni cuſtodiri eum* videlicet Paulum *Et habere requiem* vt libere ingredi poſſet & egredi *Nec quenquam prohibere de ſuis* puta diſcipulis Pauli *Miniſtrare ei. Poſt aliquot autem dies ueniens Felix cum Druſilla uxore ſua, quæ erat Iudæa.* Fuit quoq; vt in Scholaſtica fertur hiſtoria, pulcherrima, & relicto viro priori, nupſit huic Felici. Et quoniã fuit Iudæa, Paulum libenter audiuit *Vocauit Paulum & audiuit*

F *ab eo fidem quæ eſt in Chriſtum Ieſum. Diſputante autem Paulo de iuſtitia & caſtitate, & iudicio futuro, tremefactus Felix reſpondit.* De his tribus Paulus diſſeruit: quoniam contra iuſtitiã ex incontinentia Felix coniugem iſtam adeptus fuit. Quod & ipſe cognoſcens non immerito contremuit, audito quòd à deo eſſet iudicandus: ſed non tetigit eum ſpiritusſanctus cõplete, nec conuertebatur ad fidem, ſed dixit, *Quid nunc attinet loqui?* de his? Quaſi dicat, Non ideo te vocaui, vt tractaremus de iſtis *Vade: Tempore enim opportuno accerſam te. Simul & ſperans quia pecunia daretur à Paulo* quem vidit tot ſpiritalium hominum patrem, à quibus putauit eum plurima collegiſſe *Propter quod & frequenter accerſens eum, loquebatur cum eo* vir cupidus & voluptatibus deditus, atque ob id ad Euangelicæ ſapientiæ ſuſceptionem indiſpoſitus & indignus.

Biennio

Biennio autem expleto accepit ſucceſſorem Felix Portium Feſtum A
Hoc de biennio conuerſationis Pauli in Cæſarea non præſidentiæ Felicis Beda exponit:in Scholaſtica tamẽ hiſtoria dicitur,quod nondum fluxerant duo anni ex quo Paulus venit Hieruſalem, idcirco ibidem exponitur de biennio ab accuſatione, qua Iudæi accuſauerunt Felicem apud Neronem imperatorem,& biennio ab accuſatione iſta expleto,amotus eſt à præſidatu,& ſubſtitutus eſt ei Feſtus. *Volẽs autem gratiam præſtare Iudæis Felix,reliquit Paulum vinctum* vt per hoc in fine præſidatus ſui placeret Iudæis.

¶Expoſitio Cap. XXV. *Feſtus ergo.*

ARTICVLVS XXV.

F*Eſtus ergo cum ueniſſet in prouinciam* Iudææ, ſeu B
Syriæ Paleſtinæ cui præſes fuit directus *Poſt triduũ aſcendit Hieroſolymam* videre regiam vrbem atque metropolim Iudæorum, & forte ob alias cauſas *A Cæſarea* Paleſtinæ de qua ſæpe dictum eſt *Adieruntque eum principes ſacerdotum,&c.* vt Paulum ad eos tranſmitteret, volentes eum in via extinguere. *Feſtus autem reſpondit ſeruari Paulum in Cæſarea, ſe autem maturius profecturum* id eſt,tempore opportuno ad Cęſaream deſcenſurum. Deinde *Deſcendit Cæſaream,& ſedit pro tribunali,& iuſſit Paulum adduci.* Quo adducto *Circunſteterunt eum Iudæi,* qui cum Feſto contra eum à Hieruſalem deſcende-
runt *Multas & graues cauſas obiicientes,quas non poterant pro-* C
bare. Paulo autem rationem reddente, dixit ei Feſtus, Vis Hieroſolymam aſcendere, & ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæſaris ſto quia & tribunal Feſti fuit imperatori ſubiectũ, & vt aliqui dicunt, Paulus ſtetit apud quandam ſedem, quam Herodes parauerat Cæſari, ſi quando eò veniret, vt reſideret in ea, vel iudices mitteret *Vbi* vtpo-
te apud Cæſarem *Oportet me iudicari. Cæſarem appello* quod *Actuũ.3.*
ideo fecit Apoſtolus,vt prędicationi Romę inſiſteret,& quia *Actuũ.12.*
id Chriſtus ſibi prænunciauit. *Tunc Feſtus cum concilio locutus, reſpondit, Cæſarem appellaſti, ad Cæſarem ibis. Et cum dies aliqui tranſacti eſſent, Agrippa rex* filius Herodis Agrippæ ab angelo percuſſi, vt dictum eſt *Et Beronice* quam Beda vocat ſororem Agrippæ, quod ſecundum Hebræum

D idioma accipiendum eſſe dicit Scholaſtica hiſtoria, quia fuit cognata Agrippæ,& aliqui aſſerunt quòd fuit vxor ipſius,vel quaſi vxor , quia maxime diligebat eam , habuitq́ue nomen quod ea abuteretur *Deſcenderunt Cæſaream ad ſalutãdum Feſtum,qui indicauit regi de Paulo dicẽs,Adieruut me principes ſacerdotum in Hieroſolymis,poſtulantes aduerſus illum damnationem,ad quos reſpondi, quia non eſt Romanis conſuetudo damnare aliquẽ hominem, priuſquam is qui accuſatur,præſentes habeat accuſatores,locúmque defendendi accipiat ad abluenda crimina* quæ ei obiiciuntur. Lex iſta valde rationabilis fuit & pia, non enim leuiter damnandus eſt aliquis,nec omni credẽdum ſpiritui:ſed audienda eſt altera pars , & cauſa vtriuſque diligenter tractanda , reſponſio quoque partium aduertenda. *Quæſtiones*
E *quaſdam de ſua ſuperſtitione habebant aduerſus eum* ſcilicet
1.Ioan.4. Paulum *Et de quodam Ieſu defuncto,quem Paulus affirmabat uiuere.* Feſtus iſte tanquam homo gentilis , legem ſeu ritum Iudæorum ſuperſtitionem quandam putauit. *Paulo autem appellante,ut ſeruaretur ad Auguſti cognitionem* id eſt,vt viuus mitteretur ad imperatorem,& audiretur ab eo *Iuſſit ſeruari eum.* Romani autem imperatores ab Octauiano potentiſſimo imperatore,quia rem publicam maxime auxit, atque ob id Auguſtus vocatus eſt,nomen Auguſti ſortiti ſunt. *Agrippa dixit , Volebam & ego hominem audire. Altera die cum ueniſſet Agrippa,& Beronice cum multa ambitione* id eſt,cũ grandi apparatu & faſtu *Iubente Feſto adductus eſt Paulus.* &c. *De quo* Paulo *Quid certum ſcribam* Ego Feſtus *Domino im-*
F *peratori* Neroni *Non habeo* &c. *Sine ratione enim* id eſt,irrationabile *Mihi eſſe uidetur,mittere uinctum* ad iudicem *Et cauſam eius non ſignificare* verbis aut ſcriptis.

¶Explanatio Cap. XXVI. *Agrippa uero ad Paulum ait.* ARTICVLVS XXVI.

A*Grippa uero ad Paulũ ait, Permittitur tibi loqui pro te metipſo* id eſt, damus tibi licentiam te excuſandi veridice. *Tunc Paulus extenta manu* more cõcionantium, & vt verba eius diligẽtius auſcultarentur *Cœpit rationem reddere dicens, De omnibus quibus accuſor à Iudæis rex Agrippa,me æſtimo beatũ* id eſt,innocentem,

cẽtem, vel beatitudinem quãdam adeptũ *Apud te, cum ſim de fenſurus me hodie* Quia cum ſis notitiam legis habens, coram te tanquam viro perito libentius reſpondebo *Maxime ſciente te omnia* ſaltem in genere *Quæ apud Iudæos ſunt conſuetudines & quæſtiones. Propter quod obſecro patienter me audias. Et quidem uitam meam* &c. qualiter à iuuẽtute inter Iudęos in Hieruſalem vixi *Sciunt Iudæi, quoniam ſecundum certiſſimam ſectam noſtræ religionis uixi Phariſæus.* Secta autem Phariſæorum famoſa atque notiſſima fuit. Connumerat quoque Apoſt. ſe Iudæis, dicendo, noſtræ religionis, videlicet, Iudaiſmi ſeu veteris teſtamenti, loquens de ſe pro tempore iuuentutis ſuæ. *Et nunc in ſpe repromiſſionis* æternæ hæreditatis, ſeu Chriſti, & beneficiorum ipſius *Quæ ad patres noſtros facta eſt à deo* qui iſta patriarchis & prophetis reuelauit atque promiſit *In qua duodecim tribus noſtræ* id eſt, aliqui de duodecim tribubus Iſrael *Nocte ac die ſeruientes* deo *Sperant deuenire* vt bona promiſſa obtineant. Quod de conuerſis Iudæis certum eſt veritatem habere. De incredulis quoque quodammodo verum eſt, quamuis inordinate deſeruiant, & in modo expectandi bona promiſſa multipliciter errant. *De qua ſpe accuſor à Iudæis ô rex* Nam mihi imponunt, quòd mendaciter aſſero ſpem iſtam in Ieſu Nazaræno partim impletam, pleniuſque complendam, quando electi per ipſum corporis & animæ glorificationem plenariam conſequentur. Gratia nanque & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, & credentes in Chriſtum, hæreditatem cœleſtem ſuſcipiunt, à reatu originalis peccati eruuntur, ac varia gratiæ dona nunc capiunt. *Quid incredibile iudicatur apud uos, ſi deus mortuos ſuſcitat?* id eſt, inter eos qui Moſi legem ſuſcipiunt, non debet incredibilis reputari ſuſcitatio mortuorum, cum quidam in lege poteſtate diuina id egerint, vt Helias & Heliſæus. Idcirco quod *Ego aſſero Ieſum à deo reſuſcitatum* non debet incredibile iudicari.

A — B — *Ioan.3.* *Roma.8.* — C — *1.Reg.12.* *4.Reg.4*

Et ego quidem exiſtimaui me &c. Hic reſumit Apoſt. modum ſuæ cõuerſionis, patetq́; litera ex præinductis. *Et per omnes ſynagogas puniens eos.* Non abſolute per omnes, ſed per omnes circa vel intra Hieruſalém. *Vidi ſuper ſplendorem ſolis circunfulſiſſe me lumen, & eos qui ſimul mecum erant* ita quòd claritas illa cœleſtis videbatur ſplẽdore ſolis lucidior, eo modo quo ſtella magis apparens, cæteris ſtellis fertur fuiſſe mi-

Actuũ.7. *Actuũ.9.*

D cantior:quia ſic apparebat his,quorum viſui fuit propinqua. Deniq; claritas illa deſuper fuſa,fuit ſplēdidior claritate ſolis recepta in terrenis corporibus, eiſque ſubiectiuè inhærente. Ex quo tamen non ſequitur, quod fuit maior luce ſolis, quæ ſoli inhæret. *Omnéſque nos cum decidiſſemus in terram.*
Actuū.9. Superiús dictum eſt quod Paulus in terram corruerit:hîc vero adiicitur,quod omnes comites eius in terram collapſi ſint, vtique præ timore & admiratione. *Audiui uocem dicentem mihi Hebraica lingua.* Quòd vocem audierit, ſuprà iam dictū eſt,non autem quod fuit Hebraica. *Saule Saule,quid me perſequeris?* &c. *Exurge & ſta ſupra pedes tuos.* Hoc quoque
Ezech.1. dominus loquitur Ezechieli:Fili hominis,ſta ſupra pedes tuos & loquar tecum. Per quod deſignatur, quòd intellectu at-
E que affectu mentali erigi debet ad deum, qui diuinarum reuelationum ſecreta percipiet *Ad hoc enim apparuit tibi* ego Ieſus Nazarenus *Vt conſtituam te in miniſtrum* .i.euangelizatorem *Et teſtem eorum quæ uidiſti, & eorum quibus* .i. in quibus *Apparebo tibi* .i. procedente tempore tibi reuelabo *Eripiens te de populis & gentibus* .ſ.Iudæis atque gentilibus *In quos ego nunc mitto te, aperire oculos* .i. illuminare corda *Eorum,ut conuertantur de tenebris* ignorantiæ & peccati,præſertimque idololatriæ *Ad lucem* quę Chriſtus eſt,
Ioan.1. qui ait: Ego ſum lux mundi. Ad quem quoque Euangelicæ veritatis *Et de poteſtate Satanæ* cuius ſerui fuerunt impiè conuerſando *Ad deum* Pœnitendo enim, & in Chriſtum credendo taliter conuertuntur *Vt accipiant remiſſionem pec-*
F *catorum & ſortem* .i.partem *Inter ſanctos* videlicet dona gratiæ in præſenti, & dona gloriæ in futuro *Per fidem quæ eſt in me* .i.tendit & ducit ad me, & meam diuinitatem ſub ratione primæ veritatis habet pro obiecto. *Vnde non fui in-*
Ibidem. *credulus cœleſti uiſioni* putando eam phantaſticam *Sed omnibus annunciabam,ut pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad deum* contemptis bonis variabilibus & caducis *Digna pœnitentiæ opera facientes* vt.ſ. tanto maiora ac ſtrenuiora eſſent pœnitentiæ opera, atque ex præcordialiori contritione prodeuntia, quantò plura & enormiora fuiſſent peccata.
Luc.3. Sic & Ioannes baptiſta hortatur,facite(inquiens)dignos pœnitentiæ fructus *Auxilio autē dei adiutus ſto* in culmine virtutum immobilis *Vſque in hodiernum diem teſtificans minori*

atque

atque maiori, quòd Ieſus ſit Chriſtus, & ſine conuerſione ad A
ipſum,nulli ſit ſalus. *Nihil extra dicens, quàm ea quæ prophetæ*
ſunt loquuti, id eſt,in nullo ab illis diſcordās,imò ea dico im-
pleta, quæ ipſi prænunciauerunt implenda. *Si,* pro quia.
Paſſibilis Chriſtus, fuit. Nam eum pro mundi ſalute paſſurū
dixerunt prophetæ. *Si primus ex reſurrectione mortuorum,* id Ioan.6.
eſt,inter mortuos ſuſcitatos primus non tempore,ſed dignita- Tren.4.
te & cauſalitate, & quia propria virtute ſeipſum ſuſcitauit, Danie.9.
quanuis non ſecundum idem conuenerit ei mori & ſuſcitare
à mortuis.Verbum iſtud ſuperiori plenius fuit expoſitum ca-
pitulo. *Lumen annunciaturus eſt populo,* Iudæorum. *Et genti-*
bus. Hoc enim prænunciauerunt prophetæ,hoc prænuncia- Ioan.1.
uerunt Apoſtoli: quòd Chriſtus ſit lumen hominum vniuer-
ſorum,lumen vtique corda illuminans,Euangelicam ſapien- B
tiam docens,ad felicitatem verā perducens.De quo Symeon
iuſtus profeſſus eſt:Viderunt oculi mei ſalutare tuum. Quod
paraſti ante faciem omnium populorum.Lumē ad reuelatio-
nem gentium.Et Eſaias: Populus qui ambulabat in tenebris,
vidit lucem magnam.Itemq; Ioannes:Erat lux vera quæ illu- 1.Cor.1.
minat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Hæc*
loquente eo, ſcilicet Paulo. *Feſtus uoce magna dixit:Inſanis Pau*
le.Multæ te literæ ad inſaniam conuertunt, Quemadmodū ſtul-
tam fecit deus ſapientiam huius mundi, ita & filiis huius ſe-
culi ſtultitia videtur ſapientia dei.Rurſus irrationabilis ex-
ceſſus viſus eſt Feſto viro gentili, quòd Paulus tot ſupernatu
ralia prædicauit,quòd captiuitatis & vinculorum ſuorū qua-
ſi immemor factus, de puritate conſcientiæ ſuæ coram deo, C
de reſurrectione mortuorum, de communi hominum ſalute,
fecit ſermonem. *Et Paulus: Non inſanio,inquit, optime Feſte, ſed*
ueritatis & ſobrietatis uerba loquor, Mirum videri poteſt,quòd
ſanctus veridicuſque Apoſtolus, virum infidelem gentilem,
optimum nominat. Sed optimus,id eſt, valde bonus erat,lo-
quendo de bonitate morali, quātum ad virtutes acquiſitas ac
naturales:ſicut & multi gentilium eminenter boni fuiſſe legū
tur,vt Hector & Iulius.Vnde de Hectore refert philoſophus,
ꝙ potius videbatur filius dei, quàm hominis. *Scit enim de*
his rex, ad quem & conſtanter loquor, non pauens vt moris
eſt aliquibus: qui ſi cum aliqua eminenti perſona loqui de-
beant, contremiſcunt. *Latere enim eum nihil horum arbitror.*

Ioã.18. D *Neq; enim in angulo quicquam horum geſtum eſt.* Non adulatoriè,ſed veraciter loquutus eſt iſta Apoſt.quia Agrippa imbutus fuit lege & ritibus Iudæorum.Rumor quoque miraculorum,documẽtorum , myſteriorumq; Chriſti & diſcipulorum ipſius ad eũ copioſe peruenit. Et vt refert hic Beda: Agrippa rex in concione quadam ad Iudeos habita fertur dixiſſe: Si de religionis auxilio præſumitis,cum vrbem iam Romanam diſcipuli Ieſu repleuerint,haud ſine nutu dei, putamus illam creſcere religionẽ. *Agrippa autẽ dixit ad Paulum:In modico,* id eſt,pro parte, *Me ſuades fieri Chriſtianum. Et Paulus.Opto apud deũ,& in modico & magno, non tantũ te, ſed & omnes qui audiũt, tales fieri qualis & ego,* ſcilicet Chriſtianos omnino. *Exceptis uinculis his,* id eſt,dẽpto ꝙ non eſſent vinculati vt ego. ¶Sed E cũ vinculatũ eſſe,vt fuerat Paulus,fuerit maximè meritoriũ, quare id excepit apoſtolus?Eſt reſpondẽdum,quòd illud excepit,non quia in ſe malum,aut quia non meritorium,ſed ſub ratione pœnæ duntaxat, vt ſcilicet, quid pœnale ſecundum ſe,ſic enim optandum nõ fuit, ſed per relationem ad fructum multiplicem. *Agrippa autem Feſto dixit: Dimitti poterat homo iſte,ſi non appellaſſet Cæſarem.*

Expoſitio Cap. XXVII. *Vt autem adiudicatum eſt.*
ARTICVLVS XXVII.

V*T autem adiudicatum eſt,* id eſt,poſtquam Agrippa & Feſtus iudicauerunt *Eum,* ſcilicet Paulum, *Nauigare in Italiam,* puta ad Romam & imperatorem. *Tradidit Paulum,* Feſtus præſes, *Cum* F *reliquis cuſtodiis,* id eſt, cæteris captiuis. *Centurioni,nomine Iulio,cohortis Auguſtæ,* quia hic Iulius fuit magiſter atque cẽturio ſuper cohortem ſeu turbam militum, quos Imp.Roma.miſit, qui etiam Auguſtus nominatus eſt, ratione præhabita. *Aſcendentes autem Adrumetinã,* Adrumes Adrumetis nomẽ eſt ciuitatis in Aphrica,inde dicitur nauis Adrumetina,quaſi de oppido illo. *Incipientes nauigare,cum Aſiæ loca ſuſtulimus, ſequenti die uenimus Sydonem,* quæ olim inſignis fuit vrbs Phœniciæ. *Humanè autem,* id eſt, vrbanè, charitatiuè, & piè. *Tractans Iulius Paulũ,* cuius ſapientiam & virtutes fuerat ſępe expertus. *Permiſit ad amicos,* ſuos. *Ire & curã ſui agere,* ad neceſſitatem, non ad voluptatẽ in his quæ corpus re-

pus requirit. *Et inde,* vtpote à Sydone. *Cum ſuſtuliſſemus,ſub-* A
nauigauimus Cyprum, cõtra propoſitum. *Propterea quòd eſſent*
uenti contrarii, noſtro optato proceſſui. *Et pelagus Ciliciæ &*
Pamphyliæ, de quibus locis dictum eſt ſupra. *Nauigantes*
uenimus Lyſtram, ciuitatem. *Quæ eſt,* vrbs prouinciæ, *Ly-*
ciæ, & ibi inueniens centurio nauem Alexandrinam, de Alexan-
dria ciuitate Aegypti. *Nauigantem in Italiam, trāſpoſuit nos in*
eam. Et cum multis diebus tardè nauigaremus, & uix ueniſſemus cō-
tra Gnidum, quæ ciuitas eſt, vel promontorium Doridæ pro-
uinciæ minoris Aſiæ Cretam reſpiciens. *Vento nos prohiben-*
te adnauigauimus Cretæ, ciuitati ſeu inſulæ, *Iuxta Salmonem,*
ciuitatem maritimam illius inſulæ. *Et iuxta,* Salmonem,

Nauigantes, uenimus in locum quendam, qui uocatur Boniportus,
cuius iuxta erat ciuitas Theſſala. Multo autem tempore ibi peracto, B
cum iam non eſſet tuta nauigatio, eo quòd ieiunium iam præteriiſſet,
id eſt, fames magna præteriiſſet & fatigaſſet nautas in naui,
reddens eos ad laborem infirmos, vt quidam exponunt: quod
tamen non videtur competere, quia vt infra habetur, in naui
erat copia rerum. Vnde quidā exponunt de quodam ieiunio
legis circa hyemem vel in hyeme. In hyeme autem nō eſt tu-
tū nauigare. *Conſolabatur eos Paulus, dicens: Viri uideo,* id eſt,
ex ſignis tempeſtatem conſidero, ſeu deo reuelāte cognoſco.

Alii Thalaſſa, at exemplar Aldinum habet, λασαία

Quoniam cum iniuria & multo damno, non ſolum oneris, id eſt,
rerum quæ vehuntur in naui. *Et nauis, ſed etiam animarum no-*
ſtrarum, incipit eſſe nauigatio, id eſt, cum periculo vitæ noſtræ.
Anima enim hic pro vita animali ſenſitiua accipitur. *Centu-*
rio autem gubernatori & nauclero, id eſt, rectori & domino na- C
uis. *Magis credebat quàm Paulo,* ſequens in hoc ſenſum hu-
manum, quo vnicuique in ſua arte experto amplius creditur.
Quod & ideo fecit, quia portus in quo erant non fuit ad hye-
mandū idoneus, ideo ad naucleri conſilium contra cōſilium
Pauli tanſnauigauerunt. Ideo ſubditur. *Et cū aptus portus non*
eſſet ad hyemandū, quāuis comparatiue loquendo aptus fuiſ-
ſet, prout Paulus conſuluit. *Statuerunt cōſilium nauigare inde,*
ſi quo modo poſſent deuenientes Phœnicem, alium quendā portū
Cretæ ſic dictum. *Hyemare, apud portum Cretæ reſpicientē ad*
Aphricum & ad Corum, ventos ſic dictos. *Aſpirante autem au-*
ſtro, id eſt, vento auſtrali. *Aeſtimantes propoſitum ſe tenere,*
id eſt, portum aptiorem attingere. *Cum ſuſtuliſſent de Aſſon,*

Superius

D Superius dictum eſt Thalaſſam vocari vrbem Cretæ, vbi centurio cum nautis & captiuis multum tempus peregerũt, à quo loco non leguntur ſolui ſſe. Quomodo ergo hic dicitur, cũ ſuſtuliſſent de Aſſon, cum Aſſon ſuperius commemorata ſit eſſe ciuitas Aſiæ maritima? Ego opinor (ſaluo doctiorum iudicio) eundem locum qui prius Thalaſſa dictus eſt, nũc dici Aſſon, quod fortè ſcriptorum vitio accidit. Aliàs videretur hic à Luca multa omiſſa, quod non patitur conſequentia hiſtoriæ.

Legebant Cretam, hoc eſt, littus illius inſulæ prænauigabant. *Non poſt multum autem*, id eſt, poſt breue tempus, *Miſit ſe contra ipſam*, Cretam ſeu nauem. *Ventus Typhonicus, qui uocatur Euroaquilo.* Dicitur vẽtus Typhonicus, qui inflat & intumeſcere facit mare, maximè nauigantibus infeſtus, non ſolum antennas, ſed etiam nauigia ipſa confringens. Generatur autem hic ventus, dum exhalatio terreſtris, vnctuoſitatis non omnino expers, in nube concluſa per foramen egreditur, & pars egreſſa à terrena reſiliens, ratione caloris reaſcẽdens parti alteri deſcendentis circulariter inuoluitur. Arbores quãdoque eradicat, tecta atq; ædificia alta deiicit. Dicitur autẽ Typhonicus, à verbo Græco Typho, id eſt, accendo. *Cumq; arrepta eſſet nauis*, impulſu venti iſtius. *Et non poſſet conari in uẽtum*, id eſt, reſiſtere ei. *Data naue*, id eſt, priſtina directione

F ceſſante ab ea, & incerto euentui commendata. *Flatibus ferebamur*, ſcilicet in incertum, quia colligere vela cœperũt. *In inſulam autem quãdam decurrentes, quæ uocatur Cauda*, quã tamẽ occupare non potuerunt. *Vix potuimus obtinere*, id eſt, cõprehendere ſeu attrahere. *Scapham*. quã de naue depoſuerũt in mare in adiutorium nauis. Scapha nanq; impetu fluctuũ penè rapta fuit. Et dicitur ſcapha leuis nauicula, ex vna tantum arbore excauata, vel nauis modica ex vimine facta, & crudo corio tecta. Eſt autem nomen à Græcis ſumptum, apud quos ſcapha alueus, concauitas, foſſura dicitur. Deferuntur huiuſmodi nauiculæ in nauibus, & imminente naufragio, deponũtur in mare ad ſuccurrendũ naui, vt accingatur, & in procinctu tẽpeſtatis armetur. Hinc ſubditur. *Quæ ſublata, adiutoriis utebantur accingentes nauem*, ne vi ventorum & fluctuũ læderetur. *Timentes autem ne Syrtim inciderẽt, ſubmiſſo uaſe*, id eſt, aliquo ponderoſo in aquam demiſſo ad retardãdum curſum nauis, *Sic ferebantur*. Porrò Syrtes vocantur arenoſa loca in

mari

mari valde horrenda,in fine Aphricæ ſita,quæ inacceſſa reddit vadoſum ac reciprocũ mare:ſuntq; periculoſa valde propter æſtus,id eſt,motus inquietos,& arenæ copiã. *Valde autem tempeſtate nobis quaſſatis,ſequenti die iactum fecerunt*, vtenſilia eiiciendo de naui pro releuamine eius. *Et tertia die ſuis manibus armamẽta nauis proiecerunt.Neq; ſole autẽ*, in die, *Neq; ſyderibus apparentibus per plures dies,& tẽpeſtate non exigua imminẽte, iam ſublata erat ſpes ſalutis noſtræ*, corporalis videlicet euaſionis de mari,ita ꝙ deſperauimus nos poſſe mortem euadere.Et hoc verum eſt,quantũ ad illos gentiles,& quo ad naturalem potentiã ac ſpem.Paulus tamen & eius diſcipuli diuina virtute crediderunt ſe euaſuros,eo ꝙ ſæpius Paulo fuiſſet diuinitus reuelatũ,ꝙ Romæ foret prædicaturus. *Et multa ieiunatio fuiſſet*, id eſt,cum diu ieiunaſſemus,vel pro euaſione B
periculi,vel ex victualiũ inopia,vel ex deſolatione qua cibus vertebatur in nauſeã. *Tunc ſtans Paulus in medio eorũ dixit:Oportebat quidem ô uiri,audito me non tollere à Creta*, id eſt,cõtra cõſilium meum non debuiſſetis à loco illo præfato nauigaſſe.

Lucriq; facere iniuriã hanc & iacturã, id eſt,nõ incurrere tantum damnũ rerum veſtrarũ. *Et nũc ſuadeo uobis bono animo eſſe. Amiſſio enim nullius animæ*, id eſt perſonæ ſeu vitæ, *Erit ex uobis*. ſæpe enim ponitur pars pro toto, prꝫterq̃ nauis quæ deſtruetur. *Aſtitit enim mihi hac nocte angelus dei*, vel in imaginaria viſione tempore ſomni,vel in vigilia manifeſtè. *Cuius*, dei veri ac omnipotentis, *Sum ego*, non tantum per creationem , ſed per præcipuam dilectionẽ ac deuotionem prouidẽtiamq; ſpecialem circa me. *Et cui deſeruio*, in actibus latriæ. C

Dicens:Ne timeas Paule.Cæſari te oportet aſſiſtere.Et ecce donauit tibi deus omnes qui nauigant tecum, id eſt,meritis tuę ſanctitatis omnes illos ab imminenti præſeruabit periculo tẽpeſtatis. *Propter quod bono animo eſtote uiri.Credo enim deo meo*, qui licet ſit omnium deus creatione & gubernatione ac remunneratione:ſpecialiter tamẽ deus meus eſt, per ſingularem quam ad ipſum habeo charitatem & cultum. *Quia ſic erit quẽadmodum dictum eſt mihi . In inſulam autem quandam oportet nos deuenire.* Hoc eis prædicit quatenus id impleri cernentes, de veritate verborũ Pauli non dubitẽt . Deniq; Paulus iſta dicẽdo, nõ ſeipſum iactabat,ſed illos ad fidẽ prouocabat. Nã & ideo pelag⁹ turbari permiſſũ eſt, vt & per id quod Paulus auditus

nõ eſt,

D non eſt,& per id quod anditus eſt , ſpecialis eius gratia pan-
deretur. *Sed poſteaquam quartadecima die nox superuenit , na-
uigantibus nobis in Adria circa mediã noctem ſuſpicabantur nautæ
apparere ſibi aliquam regionem. Et ſubmittentes,* id eſt in aquam
dimittentes, *Bolidem,* hoc eſt,pondus plumbi aut ſimilis rei,
qua maris profunditas inueſtigatur, *Inuenerunt paſſus uigin-
ti,* profunditatis maris vbi erant. *Et puſillum inde ſeparati, in-
uenerunt paſſus quindecim,* ita quod profunditas cœpit minor
inueniri. *Timentes autẽ ne in aſpera loca incideremus,* vbi na-
uis progredi nõ valeret, *De puppi mittẽtes ancoras quatuor,* in
aquã ad nauem figendã, *Optabant diem fieri,* vt cautius ſibi
prouiderent. *Nautis uero quærentibus fugere de naui,* nõ enim
credebãt verbis Pauli,quibus aſſeruit ſibi diuinitus affirma-
E tum quod meritis ſuis omnes euaderent, *Cum miſiſſent ſcaphã
in mari.* Quid ſit ſcapha prædictũ eſt, *Sub obtentu quaſi in-
ciperet à prora ancoras extẽdere, Dixit Paulus,* intentionẽ nauta-
rum deo reuelante cognoſcens, *Centurioni & militibus. Niſi hi
in naui manſerint,uos ſalui fieri non poteſtis,* non ꝙ deus vnum
illorũ ſine alio nõ poſſet eripere, ſed quia ab eo decretũ fuit,
vt omnespariter de periculo pelagi ſaluarẽtur. Nec tamẽ pro-
uidentia aut prænũciatio dei imponit rebus abſolutã neceſſi-
tatem. *Tunc abſciderunt milites funes ſcaphæ, & paſſi ſunt eã ex-
cidere,* id eſt,perire ſeu perdi, *Et cum lux inciperet fieri,roga-
bat Paulus omnes cibũ ſumere, dicens: Quartadecima die hodie ex-
pectantes,ieiuni permanetis,nihil accipientes.* Nõ eſt veriſimile,
quod infra quatuordecim dies nihil comederint,& ꝙ parum
eſt pro nihilo cõputatur . Vel quartadecima die qua Paulus
F hæc dixit, nihil de cibo ſumpſerunt. *Propter quod rogo uos ci-
bum accipere pro ſalute ueſtra,* id eſt, corporis ſanitate & cõ-
fortatione,ſeu etiã animæ ſalute,ne inordinate ieiunando,ſe-
ipſos interemiſſe iudicarentur. *Quia nullius ueſtrum capillus de
capite peribit,* hac vice,præſentíue tempeſtate. *Et cũ hæc di-
xiſſet,ſumens panem gratias egit deo in conſpectu omnium. Et cũ fre
giſſet cœpit manducare. Animæquiores autẽ facti omnes, & ipſi ſum-
pſerunt cibũ. Eramus autem uniuerſæ animæ,* id eſt,homines, *In
naui,ducenti ſeptuaginta ſex. Et ſatiati cibo, alleuiabant nauem ia-
ctantes triticum in mare,* Iam enim & Paulus eis prædixit na-
uem periclitandam. Ponit autem hoc loco Lucas partem ho-
Gen.46. minis,ſcilicet animã,pro toto homine.ſicut in Geneſi legitur.

Iacob

Iacob in Aegyptum deſcendiſſe in animabus ſexaginta ſex. A
Cum autem dies factus eſſet, terrā non cognoſcebant, ſinū uero, id eſt, portum ſeu alium locum conſimilem, *Quendam conſiderabant habentem littus, in quem cogitabant, ſi poſſent eiicere nauē. Et cum ancoras ſuſtuliſſent,* quas pauló ante in aquam miſerāt, *Committebant ſe mari,* ſine conatu nauigij, vidētes quod ſeipſos iuuare multum nō poſſent, *Simul laxantes iuncturas gubernaculorum nauis, & leuato artemone,* id eſt modico velo, directioni potius quàm celeritati nauis accommodato, *Secundum auræ flatum, tendebant ad littus. Et cum incidiſſemus in locum dithalaſſum,* id eſt, cōcurſum duorum marium, vel iſthmum, id eſt, linguam quandā terræ in mare protenſam mari vtrinque circundatam, *Impegerunt nauem,* quæ in hunc locū offendit. *Et prora quidem fixa manebat immobilis,* vtpote ipſo æquoris fundo violenter infixa, & ſolo retenta, *Puppis uero ſoluebatur à ui maris,* id eſt, maris impetu frangebatur. Puppis autem eſt poſterior pars nauis, *Militum autem conſilium fuit ut cuſtodias,* id eſt, vinctos & captos, *Occiderent, ne quis cum enataſſet, effugeret. Centurio uero uolens ſeruare Paulum, prohibuit fieri,* quia & Paulus vnus fuit vinctorum, *Iuſſitq́ qui poſſent natare, mittere ſe in mare primos, & euadere,* vt eorum euaſione conſpecta, aliorum augeretur fiducia, *Et alios in tabulis ferebant. Et ſic factum eſt, ut omnes animæ,* id eſt, homines, *Euaderent ad terram,* vt Paulus veridicus monſtraretur. B

Expoſitio Cap. XXVIII. *Et cum euaſiſſemus periculū.*

ARTICVLVS XXVIII. C

ET *cum euaſiſſemus periculum,* tempeſtatis marinæ, *Tunc cognouimus,* ab habitatoribus loci illius. *Quia Mitylene inſula uocabatur,* Naufragium tamen hoc vt quibuſdā placet, in Adriatico mari accidiſſe videtur. Nam proxime præcedenti capitulo ſcriptum eſt, nauigantibus nobis in Adria. Adria autē (vt dicunt) non ſolū vrbs eſt Italiæ ad mare quod vocatur ab ea Adriaticum vel Adriacum, ſed ponitur etiā Adria pro ipſo mari Adriatico. Vnde hoc loco haud eſſe legendum, Mitylene inſula vocabatur: ſed legendū eis apparet, Meligina inſula vocabatur. Nam Meligina vel vt alij appellāt Mitylene, eſt inſula in Adriatico mari, Dalmatiæ adiacens, non longe à Corſyra Act. 27.

D Corſyra nigra diſtans,& Garganũ Apuliæ montem ex oppoſito conſpectans. Sunt alij qui putant legendũ eſſe, Melite inſula vocabatur. Nanq; Pachino Siciliæ promontorio inſula Melite verſus miridiem adiacet. Ex hac inſula poſt naufragiũ eſſe nauigatũ, hoc illis eſt argumẽto, quod poſt egreſſum de inſula immediatè in textu ſubditur: Et cũ veniſſemus Syracuſas. *Barbari uero præſtabant non modicam humanitatem nobis,* id eſt, multũ benigne ſe habuerunt ad nos, cũ tamen barbari ſoleant eſſe crudeles & inhumani, ſed tũc ad miſericordiam moti ſunt, cõſideratione grauiſſimæ tribulationis, quæ tam diu affixerat iſtos. Porro præter Hebræos, Latinos, & Græcos, cæteri, Barbari appellantur. *Accenſa enim pyra,* id eſt, lignorum ſtrue, *Reficiebant nos omnes propter hymbrem qui*
E *imminebat & frigus,* vnde & deſiccatiõe veſtigiũ, & corporis calefactione indiguimus. *Cũ cõgregaſſet autẽ Paulus ſarmentorũ aliquantulam multitudinẽ,* id eſt, lignorũ faſciculũ, *Et impoſuiſſet ſuper ignem,* pro eius fomẽto & incremento, *Vipera* occulte latens inter ſarmenta, *A calore cum proceſſiſſet,* id eſt, calorem fugiens erupiſſet, *Inuaſit manum eius. Vt ergo uiderunt Barbari pendentem beſtiam de manu eius, ad inuicem dicebãt: Vtiq; homicida eſt homo hic.* In hoc non multũ errabãt, quòd eum homicidam dicebant, licet manu propria non interemerit quenquam, quanuis in iudicando de cauſa errauerunt. Non enim in peccati vltionem, ſed ad ſanctitatis ſuæ oſtenſionem, diuinæque poteſtatis declarationem iſta res contigit. Vnde quòd ſubdunt verum non eſt, *Quia cum euaſerit*
F *de mari, ultio eum nõ ſinit uiuere. Et ille quidem excutiens beſtiam,* venenoſam, *In ignem, nihil mali,* pœnalis *Paſſus eſt,* ab ea. *At illi æſtimabant eum in tumorem conuertendum,* inſtar eorum qui veneno infecti ſunt, *Et ſubito caſurum & mori,* & naturaliter ita fuiſſet, niſi ſupernaturalis virtus actionem naturalium impediuiſſet cauſarum, *Diu autem illis expectantibus, & uidentibus nihil mali in eo fieri, conuertentes ſe,* id eſt, mutuo ſe aſpicientes, *Dicebant eum eſſe deum,* Et hoc aliqualiter verum fuit, quanuis non eo modo, vt illi putabant. Fuit autem deus quidẽ per gratiam excellentẽ modo quo ſcriptũ
Pſal.81. eſt: Ego dixi dij eſtis. Et item: Dij fortes terræ vehemẽter ele-
Pſal.46. uati ſunt. Natura quidẽ operãtis quodãmodo transformatur in id, cuius operationibus præcipuè cõformatur, iugiterque inſiſtit.

inſiſtit. Ideo ſicut carnalis homo dicitur porcus, ſic ſpiritalis ac contéplatiuus, dicitur deus. Iudices quoque & prælati in ſcripturis dij vocantur, ſecundum quod Moſes ait: Seruus applicabitur ad deos. Et rurſus: Ad deos cauſa præueniet. Itemque: Diis non detrahes. Rurſus propter eminentiam poteſtatis Pauli ad facienda miracula, deus quodammodo fuit. Sic enim ad Moſen dominus ait: Conſtitui te deum Pharaonis. Iuxta hos modos, etiam ſecundum Philoſophos, homo ſolus, dicitur deus vel beſtia. Præterea gentilium ſtulta cæcitas deum putauit quicquid vltra communem curſum aut ſeriem, magnum atque inſolitum aliquid peragebat. *In locis autem illis erant prædia inſulæ principis nomine Publii: qui nos ſuſcipiens, triduò benigne exhibuit,* Publius iſte poeta factus eſt vir eximiæ perfectionis & ſanctitatis. *Contigit autem patrem Publii febribus & dyſenteria,* id eſt, profluuio ventris, *Vexatum iacere,* & hoc ordinatione diuina, vt per eius curationem multi conuerterentur ad Chriſtum. *Ad quem Paulus intrauit, & cum oraſſet, & impoſuiſſet ei manus, ſaluauit eũ,* id eſt, ſanum effecit, & deinceps cõuertit. *Quo facto & omnes qui in inſula habebant infirmitates, accedebant,* vel per ſe, vel adducti per alios, *Et curabantur,* in quo diuinæ ſapientiæ diſpenſatio eſt penſanda, quemadmodum miracula ad aliorum cõuerſionem ſeu admonitionem fiunt, & iniuſtis quandoq; potius quàm iuſtis impédũtur. Vnde Paul. ad Timotheũ ſtomacho languidũ prece nõ curat, Trophimũ quoq; diſcipulũ ſuũ Mileti infirmũ reliquit, qui tamen gentibus cõuertendis tot ſigna exhibuit. *Qui etiam multis honoribus nos honorauerũt, & nauigãtibus impoſuerunt quæ neceſſaria erant.* Dignum etenim fuit, vt Apoſtolo eiuſque diſcipulis atque comitibus de corporalibus prouiderent, à quo tot ſpiritalia beneficia ſuſceperunt, & per quem ad fidem fuerunt conuerſi. Vnde & in ipſum tanquam Apoſtolum, ſpiritalemque patrem venerabantur, & propter eum & eius diſcipulos. *Poſt menſes autem tres:* infra quos Paul. prædicationi ibidem fuit intentus, *Nauigauimus in naui Alexãdrina quæ in inſula hyemauerat. Cui inſulæ erat inſigne caſtrorum,* quia adhuc apparebant vt dicitur in inſula antiquorum caſtrorum veſtigia. Vel cui naui erat inſigne caſtrorum, quia in modum caſtrorum erant inſignita vel intexta. Porro ſecundum Bedam verior tranſlatio habet,

Margin: A; Exod. 22.; Exod. 7.; B; 1. Tim. 5.; C

D tio habet, non Caſtrorũ, ſed caſtorum, ita ꝙ vitio ſcriptorum in ſecũda ſyllaba adiũcta eſt litera, r: quia videlicet Caſtor & Pollux gemini fratres fuerũt, quos gentiles præcipue in periculo maris inuocabãt, maxime autẽ à piratis mare tueri putabantur. Vnde in littore maris eis tẽpla ſtruxerunt. Alia trãſlatio cõtinet cui erat inſigne filiorũ Iouis. Fabulantur nanque gentiles, præſertim poetæ, Caſtorem & Pollucẽ fuiſſe filios Iouis, ex Leda Theſæi coniuge, quã conſtuprauerit Iupiter.

Et cum ueniſſemus Syracuſas, vrbem pulcherrimã Siciliæ, beatiſſimæ Luciæ virginis martyrio famoſam, *Manſimus ibi triduo, & inde circũlegentes deuenimus Rhegyum,* Rhegyũ in vltimo Italiæ ſeu Calabriæ (quo loco Sicilia ab Italia dirupta eſt) ſitum eſt oppidũ, à quo Rhegyni habitatores vocantur. Et Rhegynẽſis eccleſia diuum Brunonẽ Carthuſiani ordinis initiatorẽ in archiepiſcopũ dũ adhucviueret elegit. Sed epiſcopatui eremiticam vitã præferens, in vltimo Calabriæ ſolitariam vitam læto fine terminauit. Illic in domo, ſcilicet Stephani à ſe cõſtructa ſepultus, *Et poſt unũ diem afflante auſtro ſequenti die uenimus Puteolos,* quæ eſt ciuitas Colonia Cãpaniæ ſecundũ Bedam, tamen in Scholaſtica hiſtoria legitur, quod nomen ſit inſulæ. Fertur quoq; in gloſſa, quod ſit locus vbi Virgilius inuenit balnea medicinalia, *Vbi inuentis fratribus,* ſcilicet Chriſtianis, qui tunc ſe mutuo omnes fratres vocabant, dei & proximi charitate in omnibus æſtuante cum omni humilitate, *Rogati ſumus,* ab eis, *Manere apud eos diebus ſeptem,* ad noſtrã refocillationem, & ipſorũ informationem ac conſolationem. Iam enim fama Pauli apud vniuerſos Chriſtianos celeberrima fuit. *Et ſic uenimus Romã. Et inde,* puta à Roma, *Cum audiſſent fratres,* id eſt, Chriſtiani Romani noſtrũ aduentum ſiue ab homine ſiue ab angelo, *occurrerunt nobis,* ex charitate & reuerẽtia ſua ad nos, præſertim ad Paulũ, *uſq; ad Appii forũ, & tribustabernis,* Secundũ quoſdam vnũ vocabulum eſt Appij forũ, eſtq; nomẽ fori Romę ab Appio quondã conſule cõſtitutũ, à quo Appio & via Appia cognominata eſt. Præterea in Scholaſtica recitatur hiſtoria, ꝙ forũ hoc fuit ab Appio in maris littore conſtitutũ, vt de nocte applicãtes ibi inuenirẽt victualia. Ibidẽ quoque cõſtituit Appius tres tabernas, vtpote tres domus in quibus cibi exponerentur venales. Vnde tribus tabernis eſt hic vnũ nomẽ indeclinabile

S. Bruno Carthuſianus Archiepiſcopus Rhegynenſis electus.

E

F

declinabile ſignificans locum illũ, ſeu tres domos præfatas. A
Quos fratres *Cum uidiſſet Paulus*, nam ex habitu, occurſu & apparatu pẽſauit quòd eſſent fideles,timorati & iuſti, *Gratias agens deo*, quod iam Romæ conuerſi eſſent nõnulli ad Chriſtũ, & quod hi tam charitatiue ſibi occurrerent, *Accepit fiduciam*, maiorẽ quàm antè,ſeu fiduciæ incrementũ,quod aduentus ſuus ad Romã fieret fructuoſus. *Cum autem ueniſſemus Romam permiſſum eſt Paulo permanere ſibimet*, id eſt,ad ſuum libitum libere ambulare in vrbe, *Cum cuſtodiẽte ſe milite*, ita quod vnus miles fuit à Centurione deputatus ad eius cuſtodiam,de cuius fuga timendũ non fuit. Nempe cum Romam veniſſent nondum fuit Nero in imperio cõfirmatus, nec innotuit eius crudelitas,audiensq́; controuerſiam eſſe de lege Chriſtianorũ ac Iudæorum, paruipendit negotium, nec B
Paulum recluſit. *Poſt tertium autem diem conuocauit Paulus primos Iudæorum*, qui Romæ manebant,ſcilicet principaliores.
Cunque ueniſſent,dicebat eis: Ego uiri fratres: nil aduerſus plebem faciens, id eſt,cõtra Iudæos, quorum cõparatione gentiles increduli, durante curſu legis, reputati ſunt canes, imò non Moſes tantũ,ſed & Chriſtus ita eos appellat.Non eſt,inquiens,bonũ ſumere panem filiorum,& mittere canibus, *Aut morem paternum*, id eſt, legis ritum ſeu Iudaiſmũ *Vinctus ab Hieroſolymis,traditus ſum in manus Romanorũ*, videlicet tribuni ac præſidis, centurionis ac militis, *Qui cum interrogationem de me habuiſſent*, cauſam meam inquirendo & diſcutiendo, *uoluerunt me dimittere, eo quòd nulla cauſa mortis eſſet in me. Contradicentibus autem Iudæis coactus ſum appellare Cæſarem,non quaſi gentem meam*, Iudaicam, de cuius ſemine ego ſum, *Habens aliquid accuſare.Propter hanc ergo cauſam rogaui uos uidere & alloqui*, ne forte contingat vos informari ſiniſtre. *Propter ſpem enim Iſrael*, propter bonum ſperatũ, Iſraëli promiſſum, videlicet propter teſtimonium ſeu prædicationem,qua dico hanc ſpem eſſe impletam,quantũ ad primum Chriſti aduentum,paſſionem ac reſurrectionem, *Catena hac circundatus ſum*. Quo conſtat quod Apoſtolus vinctus ſeu catenatus inceſſit tempore tanto, cuius exemplo patientiam addiſcamus. *Dixerunt:Nos neque literas accepimus de te à Iudæa*, id eſt, nulla nobis à Iudæis terræ promiſſionis ſcripta eſt accuſatio contra te, *Neque adueniens aliquis fra-*

Marc.7. Matt.13. Marc.7.

C

N trum,

D *trum*, de populo Iudæorum, *Loquutus eſt quid de te malum. Rogamus autem audire à te quæ ſentis,* de Chriſti aduentu atque myſteriis, *Nam de ſecta hac,* id eſt, Chriſtianorum lege, *Notum eſt nobis, quia ubique ei contradicitur,* à multis tam gentilibus quàm Iudæis, qui & particulares perſecutiones cõtra Chriſtianos mouerunt. *Cum conſtituiſſet autem eis diem, cõuenerunt ad eum in hoſpitium plures, quibus exponebat,* teſtimonia Chriſti, *Teſtificans regnum dei,* id eſt, ſtatum & regionem eccleſiæ militantis, beatitudinemque patriæ cœleſtis, cũ teſtificatione affirmans nunc adueniſſe Chriſtum, *Suadenſque de Ieſu,* quod eſſet verus Meſſias rex Iſraël, *Ex lege Moſi & prophetis à mane uſque ad ueſperam,* in quo feruor Apoſtoli innoteſcit. *Et quidam Iudæorum,* illorum *Credebãt*

E *his quæ à Paulo dicebantur, & quidam non credebant. Cumq; inuicẽ non eſſent conſentientes diſcedebant, dicente Paulo unum uerbum,* id eſt, allegante vnum teſtimonium prophetale, *Quia bene*

Eſa.6. *loquutus eſt ſpiritus ſanctus per Eſaiam prophetam: Vade ad populum iſtum, & dic ad eos,* ô tu Eſaia. *Aure* corporali, *Audietis,* ô Iudæi verba Chriſti, diſcipulorumque eius, *Et nõ intelligetis ea,* virtutem & veritatem eorum percipiendo ac intuendo, *Et uidentes,* viſu carnali, *uidebitis* opera Chriſti ac Apoſtolorum, *Et non perſpicietis,* hoc eſt, ex hoc nõ penetrabitis acie mentis vim operum horum, quomodo ſcilicet non niſi deo agẽte fieri queant, & qualiter Euangelicę legis veritas per ea monſtratur, quemadmodum ait Saluator:

Ioan.10. Opera quæ dedit mihi pater, teſtimonium perhibent de me,

F *Incraſſatum eſt enim cor populi huius,* id eſt, mens Iudæorum obtuſa, & obtenebrata eſt nebula propriæ pueritatis, ſicut &

Deut.32. Moſes ait: Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit. Craſſitudo hæc cordis Iudęorum fuit eorũ carnalitas, qua terrenis po

Ioan.10. tiſſime inhæſerunt. Propter quod Chriſti documenta ad omnium terrenorũ contemptũ hortantia aſpernabantur dicẽtes: Inſanit. Quid enim auditis? ¶ Præterea, ſicut craſſitudo corporalis efficit corpus minus agile, minusq; mobile: ſic craſſitudo cordis, reddit animam veritatum cœleſtium incapacem, accedioſam ac tenebroſam. *Et auribus,* mentis & corporis, *Grauiter audierunt,* quia & verba Chriſti indignanter, atque inuitẽ corporaliter audierunt, ad conſiderandã quoq; eorum efficaciam fuerũt tardiſſimi, quibus dixit Saluator: Qui

Ioan.18.

ex deo

ex deo eſt, verba dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex deo nō eſtis, *Et oculos ſuos* mentales *Compreſſerunt*, hoc eſt, ab intuitu euangelicæ theoriæ ſpontaneè auerterunt, ſpiritui ſancto obicem ponentes, *Ne forte videant oculis*, interioribus, quæ ſunt veræ ſalutis, *Et auribus audiant*, diligenter quæ dei ſunt. *Et corde intelligant*, ea quæ fidei ſunt, per donū intellectus penetrando, *Et conuertantur*, per corporalem agnitæ veritatis amorem ad deū, *Et ſanem eos*, ab infidelitate ac cæteris vitiis, animarum languoribus: ſecundū quod per Hieremiā dico: Conuertimini ad me, & ſanabo auerſiones veſtras. Hanc autem ſcripturam allegat Lucas, ſecūdum tranſlationem ſeptuaginta interpretum. Hieronymus autem quantum ad tenorem ſeu formam verborū, aliter tranſtulit, ſenſus vero redit in idē. Quemadmodū ſuper Eſa. oſtendit. Ioannes quoq; Euāgeliſta allegat hæc verba pro tempore Chriſti prædicta atque impleta. Vbi etiam quædam iſtorū verborum aſſerit in perſona filij dei eſſe ad Eſa. prolata, videlicet ne forte conuertantur & ſanem eos. Paulus vero primum horum verborum dicit à ſpiritu ſancto prolatum, ſicut nunc patuit. ex quo Didymus (quem Beda hoc loco beatum appellat) in lib. de ſpiritu ſancto, diuinitatem ſpiritus ſancti probauit. Quod enim nunc Paulus ait à ſpiritu ſancto dictum, id Eſaias à domino dictum perhibet. Et ibi per dominum intelligitur verus deus. Ex quibus omnibus ſanctus Hierony. duriſſime increpat Origenem, qui per dominū ſedentem in ſolio eleuato, iſtaque verba Eſaiæ loquentem, intelligit deū patrem. Per ſeraphin vero filium & ſpiritum ſanctum. Nunc enim oſtenſum eſt per dominū ibi deſignari ſpiritum ſanctū, imò deum abſolute ſeu vnāquanq; diuinam perſonā. Ex quo liquido demonſtratur vnā eſſe & voluntatem & naturam dei & ſpiritus ſancti, Quod & Didymus ſubtiliſſime docet. *Notum ergo ſit uobis, quoniam gentibus miſſum eſt hoc ſalutare dei*, hoc eſt, Chriſtus mundi Saluator, ad gentium conuerſionem & gloriam à patre per incarnationis myſterium miſſus eſt, & per Apoſtolos deportatus, deſpicientibus Chriſtum Iudæis, quemadmodum XIII. cap. dictum eſt. *Ipſi & audient*, auribus mentis & corporis, prædicationem Euangelij Chriſti, iuxta illud: Notum fecit dominus ſalutare ſuum, in conſpectu gentium reuelat iuſtitiam ſuam. *Manſit autem biennio*

A | Hiere. 3. | B | Eſa. 6. | Ioan. 12. | Eſa. 6. | Hierony. | C

D *toto in ſuo conductu,* hoc eſt, in hoſpitio quod ipſe ſibi conduxerat, *Et in cuſtodia libera, & ſuſcipiebat,* hoc eſt, ad audiẽtiam ſuæ prædicationis piè & charitatiuè admiſit, *Omnes qui ingrediebantur ad eum,* Iudæos ac Gentiles, *Prædicans regnum dei,* hoc eſt, ſtatum & gratiam Eccleſiæ militantis, quæ frequenter à Chriſto regnum cœlorum, & regnum dei vocatur. Statum quoque & gloriam Eccleſiæ triumphantis, *Et docens quæ ſunt de domino Ieſu Chriſto,* vtpote præcepta, conſilia, documenta & teſtimonia Saluatoris, *Cum omni fiducia,* aſſiſtentiæ dei conuerſioniſque plurimorum, *Sine prohibitione,* Nam ante aduentum Pauli ad Romam, Nero annis regnauit duobus, nondum tamẽ fuit confirmatus in regno. Propter quod dimiſit Apoſtolum toto biẽnio infra Romam in ſuo conductu liberaque cuſtodia. Poſtea vero per de-
E cennium, ſcilicet decem annis dimiſit eum in libertate maiori, vt etiam extra Romam in occidentalibus partibus prædicaret. Poſtea XIIII. anno Imperij Neronis, Paulus ab ipſo, martyrio coronatur pro fide catholica, quæ radius eſt primæ & inuiolabilis veritatis, omni admiratione, gratiarum actione, honore & gloria ſuperdigniſſimæ, cum ipſa ſit ſuper omnia deus ſublimis & benedictus, Amen.

COMMENTARIORVM IN
acta Apoſtolorum
FINIS.

A

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN B. Ioannis Apoſtoli Apocalypſim Enarratio.

PROOEMIVM.

ECCE puer meus electus, quē elegi, dilectus meus, in quo bene pla- B
cuit animæ meæ: ponam ſpiritum
meum ſuper eum, & iudicium gē-
tibus nunciabit. Verba hæc iuxta
ſenſum ab Eſaia, atque à Matthæo *Eſa.42.*
in forma (quantum ad literam) de *Mat.12.*
vnigenito dei vero, æterno, natu-
ralique filio domino noſtro Ieſu
Chriſto conſcripta ſunt. De Ioāne
tamen Euangeliſta, iuxta myſticam intelligentiam congrue
aſſumuntur. Ipſe enim eſt vnus puerorum illorū, quibus poſt
reſurrectionem ſuam loquutus eſt Chriſtus: Pueri nunquid *Ioan.12.*
pulmētarium habetis? De quibus per Eſaiam dixit Saluator: *Eſa.8.*
Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi dominus. Ioanni ita- C
que loquitur Euangeliſtæ deus ſublimis: Ecce puer meus.
Puer vtique ab innocētiæ puritate ac ſanctimonia vitæ: quo-
modo Paulus hortatur: Nolite pueri effici ſenſibus, ſed mali- *.1Cor.14.*
tia paruuli eſtote. Et Pſalmiſta: Laudate pueri dominum. *Pſal.112.*
Meus, plane per gratiā adoptionis, per prouidentiam æternæ
prędeſtinationis, per cōmunionē pręcipuę familiaritatis, per
eminentiā apoſtolatus. Quē elegi prę milibus, quē & ore pro- *Mat.4.*
prio à naui ad diſcipulatū, deinde ad apoſtolatū vocaui. Di *Marc.3.*
lectus meus, & tā ſingulariter prædilectus vt ipſe toties de ſe-
ipſo loquēs veraciter dicat: diſcipulus quē diligebat Ieſus. In *Ioā.13.20.*
quo bene placuit animæ Chriſti, ita vt in cœna ſuper pectus
eius, & in ſinu eius recūberet. Vel vt ad deū patrem ſeu totam

D Trinitatẽ referatur,quod dicitur: Bene placuit animæ meæ.
Ioan.13. Anima deo trino ac ſimplici metaphoricè adſcribitur, volũtatem ſeu mentem intelligendo per animam,ſecundum quod
Hiere.5. per Hieremiam dominus aſſerit:Nunquid in gente huiuſcemodi nõ vlciſcitur anima mea? Et in Amos propheta habe-
Amos.6. tur:Iurauit dominus per animã ſuam.Super hunc felicem Ioannem poſuit deus ſpiritũ ſuum,vtiq; ſpiritum ſanctũ:præſer-
Act.2. tim in die Pentecoſtes, cũ ſedit ſpiritus ſanctus ſuper ſingulos diſcipulorũ.Nec tantum poſuit deus ſpiritũ ſuum ſuper eum dando ei gratiã gratum facientẽ,& virtutes,ac dona cõcomitantia illã: ſed inſuper dona gratiæ gratis datæ accumulauit in eo,fecitq; eum Apoſtolũ,Euangeliſtam,prophetã,docto-
Hebr.5. rem,mirabiliũ operatorem,cœleſtium ſecretorũ altiſſimũ cõtemplatorem,omnium linguarũ atq; totius diuinæ ſcripturæ
E tribuens ei notitiã.Hic Ioãnes: Iudicium,id eſt, diuinæ æquitatis effectus & vltiones,æternæ ſapiẽtiæ decreta ac inſtituta,diſcretionẽ quoq; inter verũ & falſum,inter bonũ & malum,itẽq; finale iudiciũ gentibus nunciauit.Per quẽ deus omnem militãtem Eccleſiã præcipue illuſtrauit. Nã totius Aſiæ minoris Ioãnes fundauit rexitq; eccleſias.Cũq; ad Domitiani Imperatoris præceptũ Romã vſq; eſſet deduct⁹, atq; in bullientis olei doliũ miſſus,nec læderetur in eo,in Patmos inſulam exul eſt relegatus. Vbi cũ ſolus ſoli deo vacaret, cognouit per ſpiritũ,quãta mala in eccleſiis Aſiæ pullularent.Super quo dolens ac dominũ deprecans raptus fuit,& non ſolũ quæ fiebãt in Aſia: ſed quæ toto orbe in eccleſiis tunc fiebant, & principalia vſq; ad finẽ mundi vẽtura vniuerſali Eccleſiæ,an-
F gelo reuelãte cognouit.Super quibus librum iſtum cõpoſuit, ſuis eũ mittẽs diſcipulis, nõ ad eorũ duntaxat, ſed ad omniũ Chriſtianorũ profectũ,Præterea quædã expoſitioni huius libri poſſent præmitti,videlicet,q̃d ſit prophetia,de gradibus, ſpeciebus,& ordine ꝓphetiæ,de multiplici expoſitione ſacræ ſcripturæ,& de ſeptẽ regulis intelligẽtię ſcripturarũ valde ꝓficuis:de quibus nũc tranſeo,quia in exordio expoſitiõis libri Pſalmorũ ea vtcũq; induxi. Poſtremo quemadmodũ librorũ veteris teſtamenti,quidã dicũtur legales,vt libri Moſi: alij hiſtoriales, vt libri Regũ & Paralipomenon: alij ſapientiales, vt libri Salomonis;alij ꝓphetales:Ita in nouo teſtamẽto libri legales ſunt quatuor Euãgelia,hiſtorialis liber eſt Actus Apoſtolórum:

ſtolorum:ſapientiales libri,Epiſtolæ Pauli,& aliæ ſeptem canonicę:Prophetalis autem liber eſt Apocalypſis. Nec iſta intelligenda ſunt per præciſionem,ſed quandam appropriationem:cum certum ſit,in quolibet genere librorum iſtorum,aliqua de aliorum librorum contineri materia. A

¶Elucidatio Cap. I. *Apocalypſis Ieſu Chriſti quam dedit illi deus.*

ARTIC. I.

Apocalypſis Ieſu Chriſti,quã dedit illi deus palam facere ſeruis ſuis. Apocalypſis reuelatio dicitur. Vnde Corinthiis ſcribit Apoſto.Cum conuenitis vnuſquiſque veſtrũ pſalmum habet,doctrinam habet, Apocalypſim habet.Itaq; Apocalypſis Ieſu Chriſti, ideſt, reuelatio facta Chriſto ſecundum naturam aſſumptam à patre,vel tota ſuperbenedicta Trinitate,cuius indiuiſa ſunt opera. Denique omniũ rerum cognitio,vniuerſorumque ſecretorum reuelatio facta eſt animæ Chriſti in primo incarnationis inſtanti: in quo omnium præteritorum, præſentium, ac futurorum plena notitia Chriſto homini eſt infuſa. Propter quòd ait in Ioan. Pater diligit filium, & omnia demonſtrat ei quæ ipſe facit.Et denuo proteſtatur,A meipſo facio nihil, ſed ſicut docuit me pater ſic loquor. Vel Apocalypſis Ieſu Chriſti, id eſt, quam dominus Ieſus per angelum reuelauit Ioanni, & per Ioannem toti eccleſiæ, quam dedit illi deus,ſcilicet filio ſecundum quòd homo eſt,deus pater, palã facere,id eſt,manifeſtare ſeruis ſuis,omnibus Chriſtianis ſecundum ordinem iam prætactum: quia pater reuelauit filio,filius angelo,angelus Ioanni,Ioannes fidelibus qui ſerui ſunt dei ſeruitute filialis timòris, non ſeruilis formidinis.Imo filius ſecundum quòd deus, ſibiipſi,ſecundum quòd homo, hanc reuelationem peregit. Nihilominus filius etiam ſecundum diuinam naturam omnia habet à patre:ſicque à patre habet virtutem & ſapientiam,qua reuelat *Quæ oportet fieri cito* id eſt,reuelatio iſta continet atque prænũciat tribulationes eccleſiæ, quas fideles cito paſſuri ſunt. Et iſta futura non oportet fieri neceſſitate abſoluta: cum in ſe ſint futura contingentia, non ſine magno impiorum peccato implenda. Sed eo modo,quo neceſſe eſt,vt veniãt ſcãdala:& ſicut opor-

Margin: 1. Cor.14. — B — Ioan.5. — Ioan.8. — C — Ioan.10. — Matth.18 — 1.Corin.11

D tet hæreſes eſſe, videlicet neceſſitate conditionata, & ex hypotheſi conſequentiæ non conſequentis. Cū enim à deo præuiſa ſint, & ab eius ſapientia ad electorū profectum ſint præordinata: non poſſunt non euenire ſecundum reſpectum. Verum tamen prouidentia dei mutabilibus neceſſitatē non imprimit, nec libertatem hominibus tollit. Oportet demum hęc fieri citò, id eſt, in hac vltima mundi ætate, de qua ait in prima Canoni. ſua Ioan. Nouiſſima hora eſt. Vel ideo ait cito, quia à tempore Apoſtolorum tribulationes iſtæ ſumpſerunt exordium. Hinc etiam ait cito, quoniam præſens tempus futuro ſeculo comparatum, eſt velut momentum. Propter quod Iacobus, Ecce, inquit, iudex ante ianuam aſſiſtit. Præterea oportet, id eſt, expedit, hæc fieri cito: quia expediens eſt electis, in præſenti tribulationibus exerceri: vt à vitiis emundentur, ad gratiam diſponantur, à futuris pœnis per temporales afflictiones eruantur, Chriſto conformentur. Vexatio quoque dat intellectum, & futuram beatitudinem facit auidius deſiderari: imo & mundi contemptum inducit. *Et ſignificauit mittens per angelum ſuum* id eſt, Ieſus Chriſtus mittens angelum ſuum, per eundem manifeſtauit, quæ cito fieri oportet *Seruo ſuo Ioanni* in hoc Ioannis commendatur humilitas, quòd ſe Chriſti ſeruum potius quàm Apoſtolum vocat. Huic autem expoſitioni alludit, quod infra fertur: Ego Ieſus miſi angelum meum teſtificari hæc in eccleſiis. *Qui teſtimonium perhibuit uerbo dei* id eſt, vnigenito patris æterni. In quo verbo docuit ſanctus Ioannes duplicem eſſe naturam, & F vnam hypoſtaſim ſeu perſonam. In principio, inquiens, erat verbum: & verbum caro factum eſt. Vel teſtimonium perhibuit verbo dei, id eſt, ſermones dei in ſcripturis contentos veros eſſe diſſeruit. Nec ſolū loquendo, ſcribēdo, ſed & ſanctiſſime conuerſando, præclariſſima miracula perpetrando, martyrio ſe exponendo, exiliumque ferendo, perhibuit teſtimoniū verbo dei, ſecundū vtrunque hunc ſenſum. *Et teſtimonium Ieſu Chriſti* id eſt, de Chriſto perhibuit *Quæcunque uidit* quoniam teſtimonium iſtud fuit aſſertio operum paſſioniſq; Chriſti, & cæterorum, quæ in eius conuerſatione ac paſſione, poſt reſurrectionem quoque vſque ad aſcenſionem & ſpiritusſancti miſſionem, conſpexit Ioannes oculis mentis & corporis. Vnde in Euangelio ſuo teſtatur: Et qui vidit, teſtimonium

1.Ioan.2. *Iacobi.5.* *Eſa.28.* *Apoc.22.* *Ioan.5.* *Ioan.1.* *Ioan.3.5.* *Ioan.21.*

niũ perhibet de his,& ſcripſit hæc.Et in primæ ſuæ Cano.ait A
principio:Quod vidimus oculis noſtris,& manus noſtræ con 1.Ioan.1.
trectauerunt,de verbo vitæ annunciamus vobis. Sed quomodo ait nunc,quæcunque vidit:cum in fine ſui Euangelij proteſtetur : Multa alia fecit Ieſus, quæ non ſunt ſcripta in libro Ioan.21.
hoc?Et reſpondendum,quòd quando Ioannes hunc edidit librum , nondum ſcripſit Euangelium nec in eo vniuerſa ſcripſit,quæ prædicando perhibuit.Diſtributio quoque iſta, qua ait,quæcunque,intelligi poteſt de generibus ſingulorum:non de ſingulis generum:quia de omnibus aliqua enarrauit.Iuxta quem modum ait pſalmiſta,Narrabo omnia mirabilia tua Pſalm.9.
Et in Eccle.Nonne deus fecit ſanctos enarrare omnia mira- Eccli. 42.
bilia ſua,quæ cõfirmauit omnipotens dominus,ſtabilis in glo Eccle.18.
ria ſua? Nihilominus in eodem libro conſcribitur,Quis ſuf- B
ficiet enarrare omnia mirabilia eius? Et:pauca vidimus operum eius . Conſequenter pandit Ioannes quam fructuoſa ſit hæc eius doctrina,& quanta attentione ſit aduertenda. *Beatus* nunc beatitudine viæ,ac ſpei,ſiue per meritum:nondum beatitudine patriæ,ſeu rei,per præmium *Qui legit* alios erudiendo vel per ſeipſum ſtudendo *Et qui audit* . diſcendo, ſeu aduertendo,vel auribus mentis percipiendo,ſcilicet,obediendo *Verba prophetiæ huius* . id eſt,libri iſtius prophetici qui vaticiniis plenus eſt,in quo etiam verba prophetarum frequenter introducuntur *Et ſeruat* id eſt,memoriter retinet,efficaciter implet, patiéterque ſuſtinet *Ea quæ in ea ſcripta ſunt* id eſt, quæ in prophetia huius voluminis docentur,
iubentur,prenunciantur. Siquidem in libro iſto contenta ſunt C
ſaluberrima documenta,ſerioſa precepta,futura aduerſa.Itaque quod ait,beatus qui legit,audit,& ſeruat, coniunctim eſt intelligendum.Nõ enim ſufficit legere,vel audire,niſi & ſeruentur lecta vel audita,Propter quod ait Saluator,Beati qui Lucæ.11.
audiunt verbũ dei,& cuſtodiunt illud.Et Iacobus:Scienti bonum & non facienti, peccatum eſt illi. Veruntamen quia non omnes ſciunt hæc legere,ſufficit audire & obſeruare.Si tamẽ quod dicitur,legit & audit, intelligatur de lectione & auditione charitatiua interna attenta (quomodo ait Apoſto. Nemo poteſt dicere dominum Ieſum , niſi in ſpiritu ſancto) vtrunque per ſe ſufficiens erit: quia & tunc tertium virtualiter Iacobi.4.
includunt, ſeu comprehendunt. Circa hunc locum dicit Berengandus,

D rengandus, Multi præcepta dei legunt vel audiũt, ſed nihil eos iuuat. Aut enim acquirendis terrenis mens eorum dedita eſt, aut libidine exagitatur, aut proximum exagitat, aut contra prælatum ſuperbit, aut fingit ſe potentem vel magnum futurum, aut cæteris vaniſſimis rebus diſtẽditur. Alij diuinas ſcripturas legunt & audiunt, vt ſapientes & egregij apud homines habeantur, & in ſeculi proſperitatibus floreant: non vt reprobam corrigant vitam. Cur vero, qui verba libri huius legit, audit, ſeruat, beatus ſit, ſubditur. *Tempus enim prope eſt* id eſt, dies iudicij particularis ſingulorum, imo & vniuerſalis, tempus quoque æternæ retributionis. Vnde futuræ vitæ æternitatem attendens Apoſtolus dixit, Momentaneum & leue tribulationis noſtræ, æternum gloriæ pondus operatur in nobis *Ioannes* mandat & ſcribit *Septem eccleſiis, quæ ſunt in Aſia.* Quando enim Ioannes hæc ſcripſit, erant in Aſia ſeptem eccleſiæ particulares & principales, videlicet ſeptem congregationes fidelium in ſeptem ciuitatibus Aſiæ minoris: cuius Epheſus fuit metropolis: quæ eccleſiæ & ciuitates infra exprimuntur. Per has autem ſeptem eccleſias, vniuerſæ deſignantur eccleſiæ: quoniam ſeptenario numero vniuerſitas ſignificari ſolet: eò quòd ſeptem dierum numero omne tempus comprehendatur, & ſeptem diebus omne tempus euoluatur. Et propter ſeptemplicem gratiam ſpiritus ſancti, qua impletur eccleſia. Denique vniuerſæ eccleſiæ, ſunt vna eccleſia catholica: quæ per ſeptem eccleſias explicatur, propter ſeptem dona ſpiritus ſancti, quibus illuſtrata in mundo refulget. *Gratia vobis & pax* Gratia proprie ſumpta, eſt habitus ſupernaturalis menti per creationem infuſus, eſſe ſpiritale, deiforme, atque idoneum ad promerendam vitam æternam, conferens ei. Hanc habet omnis qui eſt in ſtatu ſalutis. Sed ſicut charitas, ita & gratia iſta perficitur. Itaque gratiam non habentibus optat gratiam dari, habentibus vero appetit perfici. Poteſt tamen hoc loco per gratiam quodcunque ſpiritale donum, conferens ad ſalutem, intelligi. Pax autem eſt tranquillitas mentis, & quies eius in deo: quam maxime habere condecet Chriſtianum. Nam & Chriſtus ſic ſuos ſalutauit diſcipulos: Pax vobis. Et aſcẽſurus in cœlum loquutus eſt eis, paſſioni iam proximus: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Inſuper

Margin notes: 1.Cor.4. — E — F — *Gratia qd & quiſnã eã habeat* — Luc.24. — Ioan.20.

per hanc ſalutationis formam ipſis præfixit: In quancunque A
(inquit) domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui. Quàm vero deſiderabile, deificum, ac beatum ſit pacem habere, oſtendit dicendo: Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. Ideo monet Apoſtolus: Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris. Nullam itaque turbulentiam animi, nullam inquietudinem vitij, aut amaritudinem ſpiritus admittamus: ſed tranquilla deo mente vacemus. Itaque gratia diſponens ad pacem veram, ſpiritalem, internam, & pax conſequens illam, inſit, detur, & conſeruetur vobis *Ab eo qui eſt, & qui erat, & qui uenturus eſt* id eſt, à deo patre æterno. Cuius æternitas quanuis ſit inextenſa, inuariabilis, totaque ſimpliciſſime ſimul: per temporum tamen differentias deſignatur: quoniam omne tempus ambit, includit, & tempori omni B
aſſiſtit: nec à nobis intelligitur, niſi ex tempore, & per comparationem ad tempus: eo modo, quo incorporalia atque ſimplicia, per corporalia & compoſita intelligere dicimur: puta per abnegationé, & etiam aliis modis. Itaque deus pater nunc incommutabiliter eſt, & ante omnia erat, & venturus eſt ad eccleſiam militantem ac triumphantem, per charitatem, gratiam, ſeu gloriam inhabitando: ſeque ſuis electis manifeſtando, ac noua & mira agendo, non locum mutando. Sic nempe ait Chriſtus, Qui diligit me, ſermonem meum ſeruabit: & pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & máſionem apud eum faciemus. Venturus eſt itaque omnium electorum remunerator & corporum glorificator. Quanuis autem iuxta hũc C
ſenſum vnicuique diuinæ perſonæ cõueniat eſſe, fuiſſe, venturúmque eſſe: tamen hoc loco patri appropriatur, propter verba ſequentia. Sequitur enim *Et à ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt.* Per ſeptem ſpiritus multi expoſitorum accipiunt ſpiritum ſanctum, eo quòd in donis ſit ſeptiformis: quanuis ſit ſimplex vnuſque in natura. Cuius dona (quę apud Eſaiam ſpiritus nomine exprimuntur cum dicitur: Spiritus ſapientiæ & intellectus &c.) ſunt in conſpectu throni eius, id eſt, in mente ac intelligentia animæ Chriſti, cuius humanitas thronus patris vocatur. Vel per ſeptem ſpiritus intelliguntur angeli ſancti, ita vt per ſeptem, vniuerſitas angelorum inſinuetur, eo modo quo Tobiæ Raphael loquitur: Ego ſum vnus de ſeptem, qui aſtamus ante deum. Vel certe per ſeptẽ ſpiritus,

Ioan.14. Luc.20. Matth.5. Coloſſ.3. Ioan.14. Eſa.11. Tobiæ.12.

D ritus,ſpecialiter denotantur illi ſeptem angelici ſpiritus, qui ſeptem eccleſiis Aſiæ præfuerunt. Quidam etenim vni priuatæ perſonæ,quidam communitati ſunt præſidétes. Omnes autem angeli ſunt in conſpectu throni dei,id eſt, ipſi deo omni-
Danie.10. potenti aſſiſtunt,tanquam obſequi præparati. Thronus quoq;
Danie.12. dei vocatur vno modo ipſum tertium intellectualeq; cœlum, in quo reſidet Trinitas adoranda. Ad quod ſecundum vnam
2.Cor. 12. expoſitionem raptus eſt Paulus. Nec aliud eſt thronus iſte, quàm ipſa reſidentis authoritas ac maieſtas, qui in ſeipſo eſſe & quieſcere perhibetur. Obiter aduertendũ,quòd non eodem modo gratia & pax ſunt à deo & angelis eius. A deo enim ſunt effectiuè,ac principaliter:ab angelis impetratiuè, & inſtrumentaliter. Orãt quippe pro nobis,& noſtra obſequia offerunt deo. *Et à Ieſu Chriſto*, qui ſecundum diuinitatem eſt
E idem dator pacis & gratiæ cum patre & ſpiritu,& eodem mo
Tobiæ.12. do cum illis hæc tribuit. Propter quod ait: Quæcunque facit
Act.10. pater, hæc & filius ſimiliter facit. Etenim trium perſonarum
Ioan.15. eſt vna eſſentia,vna poteſtas:idcirco & actio ad extra indiuiſa. Porrò Chriſtus ſecundum ꝙ homo & mediator, eſt cauſa pacis & gratiæ meritoria,inſtrumẽtalis,ſecundaria: cum eius humanitas ſit inſtrumẽtum proprium,coniunctum, animatũ, immediatumq; diuinitatis ſeu verbi:per quam humanitatem verbum incarnatum,ſeu Chriſtus homo,promeruit nobis dona gratiæ,imò & gloriæ. Et precamur virtute ac merito Chri
Ioan.14. ſti dona ſpiritalia nobis præſtari. *Qui eſt teſtis fidelis*, id eſt,
Luc.21. verax in verbis,factis,& promiſſis,intantum vt dicat: Cœlum
Ioan.16. & terra tranſibunt,verba autem mea non tranſibunt. Dedit au
F tem teſtimonium fidele de patre,dicendo: Exiui à patre,& veni in mundum. Et alia multa ſublimia,quæ in Euangelio Ioannis potiſſimè ſunt deſcripta. Verbis quoque & factis teſtimoniũ perhibuit de ſeipſo, qui in die iudicij teſtimoniũ per-
Hier.14. hibebit cõtra reprobatos,& pro electis. Iuxta illud: Ego ſum
Eſa.55. iudex & teſtis. Deniq; Euãgelicæ legis doctrinam teſtatus eſt populo,de quo loquitur pater: Ecce teſtem populis dedi eum.

Primogenitus mortuorum, Cum innumerabiles mortales & mortui fuerint ante Chriſti aduẽtũ, quomodo dictus eſt primogenitus mortuorum? Ad quod Berengandus reſpondet,ꝙ primogenitus hic pro primo accipitur: ſicut primos eos in populo vocamus,nõ qui ætate, ſed honore ac dignitate cæteros antecellũt.

antecellunt. Et hoc verum eſt, ſiue per mortuos intelligamus corpore mortuos, ſiue ſpiritaliter atq; ſalubriter mortificatos, quales fuerunt quibus ſcribit Apoſtolus: Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo. Primogenitus itaq; mortuorum Chriſtus eſt, quoniam eſt primus & caput omnium hominum electorũ. Vel ſic, Primogenitus mortuorum, id eſt, inter reſurgentes à morte, primus ad immortalem vitam reſurgens. Primus etiam inter hos dignitate & cauſalitate. Qui autem ante Chriſtum à morte ſuſcitati leguntur, ad vitam mortalem rurſus morituri reſuſcitabãtur. Hinc ad Coloſſenſ. ſcribit de Chriſto Apoſtolus: Quid eſt primogenitus creaturæ, & primogenitus mortuorum. *Et princeps regum terræ*, Omnia enim ſubiecta ſunt Chriſto, etiam ſecundum naturam aſſumptam. Vnde & paſſione inſtãte dixit ad patrem: Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis. Et teſte Apoſtolo: In nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorũ. De quo Daniel ait: Omnes populi, tribus & linguæ ſeruient ei. ¶ Sed quomodo princeps regum terræ dicitur Chriſtus, cum tam multi reges terræ ei non pareant, imò rebelles ſint? Et reſpondẽdum, ꝙ plenariam poteſtatem ſuper eos ſortitus ſit: & cum ſibi placuerit, poteſtatem hanc oſtendet eis. *Qui dilexit nos*, amore æterno & increato, ſecundum ꝙ deus: amore quoque creato, gratuito & infuſo, imò & naturali amore, tanquam naturæ ſuæ conſortes & fratres, ſecundum ꝙ homo. Vnde monet Apoſtolus: Ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos. Quàm perfecte autem dilexerit nos demonſtrat: Maiorem (inquiens) hac dilectionem nemo habet, quàm vt animã ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Si hanc dilectionem volumus nobis prodeſſe, obediamus iubẽti: Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. *Et lauit nos à peccatis noſtris, in ſanguine ſuo*, id eſt, merito paſſionis ſuæ, & precio ſanguinis ſui à peccato originali & actuali nos emundauit tẽpore paſſionis, & hoc quantũ ad ſufficientiã. Quoniam quãtum in ſe eſt, pro omnibus ſatiſfecit: ſed quantum ad efficientiam ſeu efficaciam, lauat nos à peccatis, in ſacramento baptiſmi ac pœnitentiæ: quę à paſſione Chriſti efficaciam ſortiuntur, ſicut & cætera ſacramenta: quæ ſunt velut vaſa medicinalia, dominicæ paſſionis virtutẽ & gratiam quodammodo cõtinentia, per quæ meritũ Chriſti nobis

A 1. Cor. 5. Ephes. 5. Coloſſ. 4. Hebr. 2. Ioan. 17. Coloſſ. 1. Hebr. 2. Ioan. 17. Philip. 2. B Epheſ. 2. C Danie. 7. Epheſ. 5. Ioan. 15. ibidem

D nobis applicatur. Præterea quandocunq; veniam ex toto corde precamur, lauat nos à peccato in ſanguine ſuo. Nam preces noſtræ, & omnis noſtra operatio, per hoc redduntur deo acceptæ ac vigoroſæ, quòd Chriſto capiti noſtro per fidē cōiūgimur. Hinc ad Epheſios inducitur: Chriſtus dilexit eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea, vt illam ſanctificaret. Nā quia dilexit, tradidit ſe & lauit, nō quia digni eramus. *Et fecit nos regnum,* id eſt, ex hominibus conſtituit ſibi, ædificauit, & fecit eccleſiam: tales eos efficiens, vt in ipſis habitare & regnare in via per gratiam, atque in patria per gloriam dignaretur. Vnde in Euangelio eccleſia frequenter regnum cœlorum vocatur, imò & regnum dei. Fecit quoque nos regnum, quia cœleſtis regni ciues nos aſcripſit, dicente Apoſtolo: Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed ciues ſanctorum & domeſtici dei. *Et ſacerdotes,* quod ad ſacerdotes eccleſiæ poteſt referri, quibus competit corpus domini conſecrare, generaliter quoque ad omnes fideles, qui per ſimilitudinem, proprietatē & actus quoſdam ſacerdotes dicuntur. Primo, quia ſeipſos offerunt deo, & quoniam corpora ſua mortificant per pœnitentię actus, ſicut Apoſtolus inſtruit: Exhibete corpora veſtra hoſtiam ſanctam viuentem, deo placentem. Et quia per compūctionem internam, animas ſuas immolant creatori. Sacrificiū enim deo ſpiritus cōtribulatus. Sed & orationes, laudes ac cætera virtutum exercitia, offerunt deo indeſinēter. Vnde in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt: Salutare ſacrificium, attendere in mādatis. Et in Pſalmo: Immola deo ſacrificium laudis. Poſtremo F ſummi atque æterni ſacerdotis ſunt membra, videlicet Chriſti. Fecit ergo nos regnum & ſacerdotes. *Deo & patri ſuo,* id eſt, ad gloriam dei patris, qui eſt deus Chriſti ſecundum humanitatem, & pater eius ſecūdum diuinitatem. Propter quod ait: Aſcēdo ad patrem meum, & deum meum. *Ipſi gloria,* id eſt, beatitudo perfecta ineſt & competit. Vel gloria, id eſt, excellentia, ſeu clara cum laude notitia. Ipſi quoque glorificatio ab omnibus impendatur. *Et imperium,* nam ipſe ſummus eſt Imperator, cuius eſt cunctis præcipere. Ipſi ergo obedientia exhibeatur. Hoc verbo docemur, deo cordialiter de ſuis beneficiis regratiari, eiuſque beatitudini toto corde congratulari, ideo ſequitur. *Amē,* id eſt, fiat. *Ecce uenit cum nubibus,* id eſt, in nubibus ad iudicandum venturus eſt. Quemadmodum

Epheſ. 5. Matt. 13. Epheſ. 2. Luc. 22. E Rom. 12. Pſal. 50. Eccli. 35. Pſal. 49. Exod. 19. Ioan. 20.

dum teſtatur: Videbitis filium hominis venientem in nubibus A *Act.1.*
cœli, cum poteſtate magna & maieſtate. ſic enim aſcendit. Et *Matt.26.*
de ipſo angeli prædixerunt: Quemadmodum vidiſtis eum a- *Act.1.*
ſcendẽtem in cœlum, ſic veniet. Venit quoque cum nubibus, id eſt, cum angelicis ſpiritibus, ſanctis apoſtolis, cæteriſque perfectis ac prædicatoribus, qui in ſcripturis nubes vocantur. *Et uidebit eum omnis oculus.* Hic ponitur pars pro toto, & genus pro ſpecie: per omnem oculum intelligendo omnem hominem: & rurſus per omnem oculum, omnẽ oculum humanum. Chriſtus quippe cum ſit deus & homo, in forma huma- *Eſa.6.*
na à bonis ac malis corporaliter conſpicietur. Et electis qui-
dem dulcis ac blandus, reprobis vero ſeuerus atque terribilis *Matt.25.*
apparebit. Dicuntq; aliqui, quòd terror & blandities naſcetur non ex videntium conſcientiis tantum, ſed etiam ex ipſo iudi- B
cis apparatu: qui iuſtorum viſum tanquam conuenientiſſimũ obiectum immutabit, eoſq; ſereniſſimo vultu aſpiciet: reproborum vero viſum tanquam obiectum valde contrarium, & ſeipſum eis iratum ac indignabundum, in vultu terrifico exhibebit. Inſuper quanuis electi, qui ante iudicium deum beatificè cernunt aut cernẽt, Chriſtum in ipſo iudicio ſint in ſua diuinitate clare feliciterq; viſuri: illi tamen electi, qui vſque ad iudicium nondum iudicati extiterint, vel de ſuo præmio nondum ſecuri effecti, non videbunt eum durante iudicio in diuinitate ſua per ſpeciem: ſed per fidem, quæ non aufertur electis, niſi ad beatificam peruenerint viſionem. Poſtquã autem Ioannes aſſeruit, videbit eũ omnis oculus, de interfectoribus tamen Chriſti, quibus viſio eius erit ſpecialiter moleſta C
confuſibilis ac pœnoſa, ſubiungit. *Et qui eum pupugerunt,* vt *Ioan.19.*
Iudæi qui eius crucifixionem procurauerunt, Pilatus qui dedit ſententiam, milites qui illam ſunt exequuti. Teſtimonium iſtud ſumptũ eſt ex eo quod per Zachariã loquitur Chriſtus: Aſpicient ad me quem cõfixerunt. Quod quantum ad ſenſum *Zacha.12.*
verborum, alibi allegatur cũ dicitur: Scriptura dicit: Videbũt in quem transfixerunt. Vnde & tẽpore paſſionis Chriſtus teſtatus eſt Caiphæ & Iudæis: Amodo videbitis filiũ hominis ſedentem à dextris dei, & veniẽtẽ in nubibus cœli. *Et plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ,* id eſt, multi de tribubus vniuerſis. Vel omnes qui terrena potius q̃ diuina dilexerunt.
De quibus loquitur Hiere. Recedẽtes à te in terra ſcribentur. *Hiere.17.*

Iſti

D Iſti plangent ſe ſuper eum, id eſt, malitiam, blaſphemiam, ingratitudinem ſuam in Chriſtum deflebunt. Non quòd & de ipſa culpa, ſecundum ꝙ culpa eſt, vel dei offenſiua, vere dolebunt: ſed inquantum eſt cauſa punitionis eorum. Iuxta quod ſcriptum eſt: Videntes turbabuntur timore horribili, gemētes præ anguſtia ſpiritus, dicentes intra ſe pœnitentiam agentes: Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam. Iſtud quoq; teſtimonium ex præallegata prophetia Zachariæ aſ-
Zach.12. ſumptum eſt. Quod & in Matthæo Chriſtus cōmemorat vbi
Mat.24. ait: Tunc apparebit ſignum filij hominis in cœlo, & plangēt omnes tribus terræ. *Etiam amen*, reduplicatio iſta deſignat, ꝙ ita certiſſimè ac ineuitabiliter fient. Etiam nāque & Amen idem ſignificant. Deinde verba Chriſti inducit Ioannes. *Ego*
E *ſum Alpha & ω*, A eſt prima litera Græcorum, & ω vltima. Literis itaque iſtis ſe cōparat ſeu exprimit Chriſtus ad innuendum, quòd ipſe ſit vniuerſorum primum principium, ac vltimus finis. Omnia enim propter ſeipſum operatus eſt dominus. Hinc quaſi verba præfata exponens addidit Chriſtus,
Prou.16. *Principium & finis.* eſt nempe principium effectiuum, quia creator: & beatificus finis, quia veræ felicitatis obiectum, & ipſa beatitudo obiectalis eſt electorum, qui per Eſaiam teſta-
Eſa.44. tur: Ego primus, & ego nouiſſimus. Ad ipſum ergo noſipſos & omnia noſtra iugiter ordinemus, ad eum ſemper ſynceriter intendamus: nec poſſumus eſſe beati aut bene diſpoſiti, niſi ad ipſum ſtemus conuerſi, à quo ſumus exorti. *Dicit dominus*
F *deus*, qui ſolus eſt propria authoritate omnium dominus.
Act.10. *Qui eſt*, quoniam eſſe verum, plenum, perfectum, immēſum,
Exod.3. inuariabile poſſidet, ſicut ad Moſen ait: Ego ſum qui ſū. Hæc dices, qui eſt, miſit me. *Et qui erat*, ab æterno. *Et qui venturus eſt*, ad iudicādum de omnibus. *Omnipotens.* quia in iudicio omnipotentiaꝫ ſuam demonſtrabit potiſſimè, iuxta illud in
Pſal.9. Pſalmo: Cognoſcetur dominus iudicia faciens. Poſſunt quoq; hæc verba abſolute de deo, & de qualibet diuina exponi perſona, dummodo vltima iſta particula, qui venturus eſt omnipotens, exponatur, ſicut iā paulo antè expoſita eſt, de patre.

Proſequutio huius Cap. ab eo loco, quo ait,
Ego Ioannes frater veſter.

ARTICVLVS SECVNDVS.

PROOEMIO,

PROOEMIO, titulo,ac ſalutatione præmiſ- A
ſis,ponit narrationem, & materiã libri huius tã-
git ſub quadam communitate. *Ego Ioannes fra-*
ter ueſter, natura,religione atq; baptiſmatis re-
generatione. Frater quoq;, quia de eiſdem pro-
toplaſtis parentibus ſecundum carnem, & de eodem deo ſe-
cundum animam,iuxta illud Malachiæ: Nunquid non pater *Malac. 2.*
vnus omnium noſtrum? Nunquid non deus vnus creauit nos?
Iterum frater,quia eiuſdem matris puta Eccleſiæ filius,& ra-
tione materiæ:iuxta illud in Iob: Ecce me ſicut te fecit deus. *Iob.33.*
Et de eodem luto formatus ſum. Diſcipulos itaq; ſuos ac fi-
lios nominat tantus pater atq; Apoſtolus fratres, dans humi-
litatis exemplum, vt prælati in humilitate permaneant,& ſe
quaſi vnum de grege exiſtimẽt.Iuxta illud Eccleſiaſtici: Re- B
ctorem te poſuerunt, noli extolli. Eſto in illis quaſi vnus ex
ipſis. *Et particeps in tribulatione.* id eſt, in perſequutionibus
propter Chriſtum illatis vobis conformis. Tũc enim Domi-
tiani perſequutio totã infeſtauit eccleſiam. *Et regno,* id eſt,
cœleſtis patriæ præmio,vobis & mihi parato. Qui enim ſocij
ſunt tribulationis propter Chriſtum, ſocij erunt cõſolationis
in regno cœleſti cum Chriſto. Vel in regno militantis eccle-
ſiæ,cuius mẽbrum ſum ego,ſicut & vos. *Et patientia,* ſine qua
tribulatio ad regnum non duceret,nec prodeſſet. Patiẽtia in-
quam *In Chriſto Ieſu,* id eſt, ſecundum voluntatem eius & ad
honorem ipſius, à quo vera patientia datur. De quo ait Pſal.
Verũtamen deo ſubiecta eſto anima mea,quoniam ab ipſo pa *Pſal,61.*
tientia mea. Et: Quoniam tu es patiẽtia mea domine. *Fui in* *Pſal.70.*
inſula,quæ uocatur Patmos,propter uerbum dei, id eſt, vnigenitũ C
patris, vel propter prædicationis inſtantiam. *Et teſtimonium*
Ieſu, id eſt,propter teſtificationes, quibus quotidie teſtifica-
bar Ieſum eſſe regem Meſſiam,omnium creatorem, ac ſaluato-
torẽ. Hac nempe de cauſa miſſus eſt in exilium Patmos à Do
mitiano. *Fui in ſpiritu,* id eſt,mentis exceſſu ſeu ecſtaſi,vtpo-
te ab exterioribus ſenſibus alienatus, & ad diuina vehemẽter
ac ſupernaturaliter eleuatus,quemadmodum in imaginariis
ſimul & intellectualibus viſionibus prophetarũ fieri conſue-
uit. Vnde Ezechiel: Statim,inquit, fui in ſpiritu. *In dominica* *Ezech.1.*
die, qui eſt dies diuinorum occupationibus deputatus, plus
quàm cæteri dies. Sicq; verbis prætactis tangitur congruẽtia

D reuelationis deſuper factæ ſancto Ioanni ex parte loci ac tẽporis. Loci in eo quod ait, fui in inſula Patmos. Locus enim ab aliorum habitatione ſemotus, quanto quietior, tanto cõtemplationi, reuelationi, orationiq; aptior. Tẽporis vero, dũ addit, In dominico die. Deniq; cum liber iſte ſit de viſionibus, quibus ſecũdum Albertum Magnũ virum ſubtiliſſimum atq; doctiſſimum, non eſt de facili credendum: ſanctus Ioãnes plura tangit, per quæ verba ſua credibilia fiunt. Propter quod etiam Beda diſſeruit: Perſonã, locum, tempus, cauſamq; viſionis inſinuat, ne carnali phantaſmate putaretur illuſus. *Et audiui,* interiori non corporali auditu. *Poſt me vocẽ magnam tãquam tubæ dicẽtis:* id eſt, tubalem, angelicã, alta magna & myſtica ſignificantẽ. Per quod angeli loquentis idoneitas ad ſui officij exequutionẽ innuitur. Simile huic eſt illud Ezech. Audiui poſt me vocem cõmotionis magnæ. Sed cur ait poſt me, & nõ potius intra me, quẽadmodum Zacha. Angelus, inquit, loquebatur in me: vel ſupra me? Reſpõdet Berengãdus: Quaſi poſt nos eſt, quod ignoramus. Poſt ſe Ioannes vocem audiuit, quia myſteria quæ tũc ei reuelata ſunt, nondũ perfectè cognouerat. Profecerunt enim apoſtoli & prophetæ in reuelationibus diuinorũ. Quæ vox tubæ aſſimilatur. Nã ſicut per tubam ad pugnã homines prouocantur, ita per verba libri huius fideles ad prælia cõtra peccata diabolũ, ac perſecutorũ inſaniã inuitantur ac animãtur. Verũtamen aliqui dicunt, ꝙ iſta per F angelum reuelata, fuerunt Ioanni antea manifeſta: quod intelligi poteſt quantũ ad aliqua principalia, & in quodã cõmuni. Propterea etiam ait, poſt me, quoniã angelus à cõtemplatione diuinorum, vocauit eũ ad conſideratiõnẽ actuum humanorũ. Nã & prælati ab apice contẽplationis, quodãmodo retrahuntur, dum ad ſubditorũ curam & prouidentiã reuocãtur. Inſuper de hac voce tubali Haymo ſcribit: Vox quã audit Ioannes, bene tanq̃ vox tubæ dicitur, quæ ab interioribus ſine ſtrepitu ſonum accipit, quẽ promit exterius: quia ille ſine ſono vocis prius audiuit in corde, quod poſtea exterius ſonuit in voce. In viſionibus quippe imaginariis omnia per ſimilitudines rerũ gerũtur ac repræſentãtur. *Quod vides,* id eſt, ea quæ nũc tibi reuelo, & me mõſtrãte intelligis. *Scribe.* ad informationẽ fidelium. *In libro, & mitte ſeptẽ eccleſiis, quæ ſunt in Aſia,* de quibus eccleſiis & quomodo per eas vniuerſæ eccleſiæ deſignentur,

Albertus. Beda. E Ezech. 1.

gnentur, iam dictum eſt in præcedẽti articulo. *Epheſum*, id A
eſt, ad fideles in Epheſo, metropoli Aſiæ minoris, mitte hunc librum. Sic quoq; mitte *Ad Smyrnã & Pergamũ, & Thyathyrã, & Sardis, & Philadelphiam, & Laodiceã,* Iſta ſunt nomina ſeptẽ ciuitatum Aſię, quarum eccleſiis præſidebat Ioãnes. Interpretationẽ ciuitatum iſtarum, & quomodo per eas cæteræ eccleſiæ deſignãtur, omitto: quia non videtur magni momenti. *Et conuerſus ſum,* ſpiritali conuerſione, aſpiciendo ad eum quem Exod.19.
poſt me audiui. Vel, conuerſus ſum, aciem mentis à contẽplatione ſupernorum, ad horum aduertentiã dirigẽdo. Præterea quia in viſione imaginaria videbatur Ioanni, ꝙ poſt tergum ſuũ vox loqueretur ad eum, etiã in eadem imaginatione ſibi apparuit, ꝙ retroſpiceret ad loquẽtem. *Vt uiderem,* viſione mentali & diligẽter aduerterem. *Vocẽ quæ loquebatur mecum,* B
alloquutione interna, quæ exteriori non percipiebatur auditu. Solet tamẽ viſus pro omni ſenſu accipi. Vnde in Exodo habetur: Populus videbat voces & tonitrua. Vel viderẽ vocem, id eſt, vociferantem tubaliter, ſcilicet angelum. *Et conuerſus,* ad alloquentẽ me, *Vidi ſeptem candelabra aurea.* Quid autẽ per ea ſignificetur, in fine huius capitis dicitur. Significat enim ſeptẽ eccleſias Aſiæ, imò per eas totius Chriſtianitatis eccleſias, ſeptemplici dono ſpiritus ſancti ſplendẽtes. Dicitur autem eccleſia per aſſimilationem quandã cãdelabrum, quoniã ſuper ſe portat lumẽ clariſſimum, ſcilicet Chriſtum & munera eius, quæ ſunt ſplendiflua, lumina mentis, puta gratiã gratificantem, virtutes ac dona, eorumq; actus: qui beatitudines appellantur & fructus. Iſtud quoq; candelabrum dicitur au- C
reum, vel propter charitatis ardorẽ, & ſapientiæ ſalutaris fulgorem: vel propter martyrum ſanguinẽ, & fidelium quotidianã perſequutionem, tribulationẽ, ac mortificationem. Iterum eccleſia, aureum cãdelabrum nuncupatur, quia per ſcripturarum notitiã lucida, per charitatem & gratiã precioſa, per patientiam ſolida, per obedientiã ductilis, per prædicationẽ ſonora, per perſeuerantiã longa, per ſpem erecta, per fidẽ in deo fundata. Huic autem viſioni Ioãnis ſimile eſt quod Zacharias ait: Vidi cãdelabrum aureum totũ, & lampas ſuper illud. Zach.4.
Vbi per cãdelabrum aureũ allegoricè, hic autem literaliter, deſignatur eccleſia: ſicut ibidem expoſui. *Et in medio,* ſeptẽ, *Candelabrorum aureorum,* id eſt, eccleſiarum, vidi *Similem fi,*

D *lio hominis*, id eſt, angelum in ſpecie humana, vel potius in perſona Chriſti, quē repræſentauit. Quòd autē angelus Chriſti perſonam gerens viſus eſt in medio candelabrorum iſtorū, id figurauit quod Chriſtus eſt in medio electorum fidelium,
Matt.18. ſecundum quòd ait: Vbi fuerint duo vel tres congregati in no
Mat.28. mine meo, ibi in medio eorum ſum. Et denuo: Ego vobiſcum ſum cunctis diebus, vſq; ad conſummationem ſeculi. Propter quod in Eſaia ſcriptum eſt: Exulta & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui ſanctus Iſrael. *Veſtitum podêre*, id eſt, veſte ſacerdotali, vſq; ad talos dependente. Vnde Sapiens
Sapiē. 18. aſſerit: In veſte podêris quam habebat Aarō, totus erat orbis terrarum: & magnificentia tua domine, in diademate capitis illius erat ſcripta. Per veſtem hanc Beda intelligit ſacerdotiū
E Chriſti, ſummi ſacerdotis eccleſiæ: qui Apoſtolos fecit ſacerdotes, & in ara crucis ſemetipſum immolauit pro nobis. Alij per podêrem intelligunt Chriſti humanitatem, vel carnem in qua humiliauit ſe vſq; ad mortē, deditq; ſe pro nobis oblatio-
Hebr.3. nem & hoſtiam deo in odorem ſuauitatis, ſecundum Apoſt.
Luc.22. ad Epheſios.5. Vnde de veſtimento hoc, angeli Chriſtum ſciſcitati ſunt aſcendentem: Quare rubrum eſt indumētū tuum? Eſaiæ.63. Alij per podêrem intelligunt totam eccleſiam, vſq; ad finem ſeculi permanentem: qua Chriſtus quaſi veſtimento cingitur ac ornatur, cum ſit myſticū corpus ipſius. De qua viſione in Eſaia recolitur: His omnibus, quaſi ornamento veſtieris. Poſtremo cum podêris ſit veſtis linea, quæ communiter dicitur alba: poteſt per eam Chriſti innocētia, puritasque
F illibata intelligi. *Et præcinctum ad mamillas zona aurea*, Per hanc præcinctionem ſuā Chriſtus docet atq; inſinuat, cor eſſe reſtringendum ab indiſcreto ſcrutinio diuinorum: iuxta quod Salomon ait: Sicut qui mel comedit multū, non eſt ei bo num: ſic qui perſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria.
Prou.25. In Eccleſiaſtico quoq; legitur: Altiora te ne quæſieris, & for-
Eccli.3. tiora te ne ſcrutatus fueris. Præterea cōtemplandum, ꝙ in ve-
Exod.20. teri teſtamento prohibetur ipſa luxuria, in nouo autem con-
Danie.10. cupiſcentia inordinata. Idcirco in Daniele legitur dominus apparuiſſe præcinctus ad renes, per quod reſtrinctio carnis innuitur. In nouo autem teſtamento, ſcilicet loco præſenti, apparuit dominus ad mamillas pręcinctus, per quod reſtrinctio cordis inſinuatur. Aurea autem zona charitatē deſignat, per quam

quam mentem in deo ligatam tenemus,& ab illicitis refrenamus. Porro ſecundum Bedam, mamillæ ſunt duo teſtamenta, zona aurea chorus ſanctorum,ſeu multitudo fidelium vnanimi charitate deo adhærẽs, & teſtaměta quibus ſpiritaliter nutritur cõplectens & ſeruãs(vt docet Apoſt.)vnitatẽ ſpiritus in vinculo pacis. Apparuit ergo angelus ad mamillas præcinctus, ad innuendum,quòd Chriſtus eccleſiam ſibi connexam per vtriuſq; teſtamenti fouet ſcripturas. Poſſumus etiam conuenienter aſſerere, deo ad mamillas zona aurea præcinctum: quoniam pectus Chriſti charitate pleniſſimum eſt atq; ornatum,& ſuis fidelibus intime copulatum. *Caput autem & capilli eius erant candidi, tanquam lana alba,& tanquam nix,* Caput Chriſti eſt eius diuinitas vel ſuperior animæ portio, ab omni labe peccati inſtar lanæ ac niuis immunis. Per capitis quoq; albiformem candorem,antiquitas ſeu æternitas, ac immortalitas maieſtatis Chriſti oſtenditur. Vnde in Daniele ſcribitur: Antiquus dierum ſedit. Capilli capitis eius quaſi lana mũda. Per capillos autem deſignantur fideles ex Chriſto ſpiritaliter geniti,in eſſe gratiæ ac virtutũ,qui ſunt oues ad dexteram collocandæ, & Chriſto capiti proximè inhærentes: qui Chriſti munditiam ac ſanctimoniam imitantur, & loti ab eo ſuper niuem dealbantur:quibus Petrus in.1.ſua ſcribit Cano. Secundum eũ qui vocauit vos ſanctum, & vos ſancti in omni conuerſatione ſitis. At vero ſicut lana eſt alba, mollis & calefactiua:ſic iſti ſunt albi per cordis munditiã,molles per docilitatem ac mititatem, habentes cor carneum ad ſuſceptionẽ deuotionis aptiſſimum:calefactiuum propriæ mentis ac proximorum per infuſum ſibi diuinũ amorem. Nix vero eſt frigida,ita & ipſi concupiſcentiæ carent feruore, & frigidi ſunt à mundi huius amore. *Et oculi eius tanquã flamma ignis,* Nam viſus Chriſti clariſſimus,acutiſſimus, calidiſſimusq; cõſiſtit, dicẽte Apoſt. Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. Mẽs etenim Chriſti plena eſt zelo æquitatis ac ſapientia. Per hoc quoq; oſtenditur, ꝙ Chriſti aſpectus valde terribilis erit iniuſtis. Vnde cuſtodes ſepulchri viſo angelo, cuius aſpectus erat vt fulgur, facti ſunt velut amentes & mortui. Oculi inſuper Chriſti vocãtur ſeptẽ dona ſpiritus ſancti, quæ fuerũt & ſunt in anima Chriſti:de quibus ſcriptũ eſt:Super lapidẽ vnum ſeptem oculi ſunt,lapis enim angularis eſt Chriſtus. Oculi iſti

A · Act.4. · Epheſ.4. · 1.Cor.12. · B · Danie. 7. · 1.Pet.3. · Ezech.11. · C · Hebr.4. · Zacha.1.

D in anima Chriſti lucent & ardent vt flamma. Quidã per oculos Chriſti intelligũt Apoſtolos, prædicatores, doctores, quorum eſt aliorũ corda illuminare ac inflãmare. *Et pedes eius ſimiles aurichalco, ſicut in camino ardenti,* Per quod datur intelligi, ꝙ finis Chriſti in ſeculo iſto per amariſſimã paſſionem fuit, cuius & pedes clauis transfixi conformati ſunt aurichalco. Haymo autẽ & Beda per pedes intelligunt Chriſtianos in fine ſeculi tẽpore Antichriſti: qui erunt extremi & vltimi, ſicut pedes ſunt extremum & vltimũ corporis. Iſti ſimiles erunt aurichalco, quod eſt ęs per ignẽ & plurima medicamina perductũ ad auri colorem: ſic illi per acerbiſſimas perſecutiones exercebuntur ac perducẽtur ad plenũ charitatis fulgorẽ: ideo
E ſubditur, ſicut in camino ardẽti, id eſt, tribulatiõe ingẽti. Qui etiã aurichalco potius, q̃ auro aſſimilantur. quia & ſi primus eccleſiæ ſanctis ſimiles ſint futuri, in perfectione virtutũ: non tamẽ ita ſplendebit, aut innoteſcet eorũ perfectio per miracula, ſicut priorum ſanctorũ. *Et uox illius tanq̃ uox aquarũ multarũ,* id eſt, eloquẽtia eius ſonora atq; magnifica fuit. Per quod loquentis authoritas deſignatur, ſicut & ſupra per tubam. Sed quia per aquas populi exprimuntur, ideo vox eius quaſi vox aquarũ multarũ auditur, quoniã gẽtes quãplurimæ fidẽ Chriſti amplexæ ſunt. Vnde Berengãdus: Per vocẽ aquarum multarũ multitudo gẽtium, quę ad fidẽ Chriſti cucurrit, ſignatur. Et Beda: Vox, inquit, cõfeſſionis, prædicationis, & laudis non in Iudæa tãtum, ſed in diuerſis populis reſonat. Iuxta illud in Eſa. A finibus terræ laudes audiuimus, gloriã iuſti. Quòd au-
F tẽ huiuſmodi vox deceat Chriſtũ, patet per illud Ezech. Audiebã ſonum alarũ, quaſi ſonũ aquarum multarũ, quaſi ſonũ ſublimis dei. Rurſus vox Chriſti tanq̃ vox aquarũ multarum
Ioan. 7. aſſeritur: quoniã ipſe eſt fons opulentiſſimus, ex quo flumina gratiarũ procedunt, fluẽta ſapientiæ deriuãtur, riui virtutum naſcũtur. *Et habebat in dextera ſua ſtellas ſeptẽ.* Stellæ hę ſunt epiſcopi, ſeu paſtores præfatarũ Aſiæ eccleſiarũ: qui ſtellæ dicuntur, quia illuminãt ſubditos, & in Chriſto (tanq̃ in firmamẽto fixæ & altæ) ſunt collocati. Magna etiã poteſtate ac in-
Danie. 12. fluentia præditi. Vnde in Daniele legitur: Qui ad iuſtitiã erudiũt plurimos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates fulgebũt. Deniq; ſicut cãdela ponitur ſuper candelabrũ, ita epiſcopus ſuper eccleſiã: & vt ſtella orbem cœleſtẽ, ſic prælatus dignus

ornat

ornat Eccleſiam. Stellæ iſtæ ad dexteram ſunt Chriſti, quia eius gratioſo auxilio iugiter innituntur: ſine quo nil meritoriè operantur, ſecundum quod ait: Sine me nihil poteſtis facere. Et quia in ſpiritalibus Chriſti bonis atque internis conſolationibus, quæ nomine dexteræ deſignantur, quieſcant. Item quia in die iudicij ſtabunt ad dexteram. Nunc quoque in cœlis ſunt per amorem & vitæ imitationem. Denique de ipſa Eccleſia dicitur Chriſto: Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato. Epiſcopi autem, tanquam ſucceſſores Apoſtolorum, ſunt principalis pars huius Eccleſiæ. A Ioan.15. Mat.25. Pſal.4.

Et de ore eius gladius ex utraque parte acutus exibat, id eſt, ſententia iuſti iudicij nimis duriſſima reprobis & verbum aſperrimum, ſcilicet: Ite maledicti in ignem æternum. Vel gladius iſte eſt Euangelica doctrina Chriſti, vitia reſecans, partem carnalem occidens, homines mutuo chariſſimos abinuicem propter deum corporaliter diuidens. Vnde ait: Non veni pacem mittere, ſed gladium. Et Pſalmiſta: Accingere gladio tuo, ſuper fœmur tuum potentiſſime. In Eſa. quoque loquitur Chriſtus vt homo: Poſuit dominus os meum quaſi gladium acutum. Præterea aduertendum: quòd angelus Ioanni apparens in ſpecie Chriſti, repræſentauit Chriſtũ vt ſacerdotẽ ac iudicem. Idcirco enim podêre videbatur veſtitus, & canos habens: quia ad ſacerdotem ac iudicem canities atque ætatis maturitas pertinent cõdecenter. Nempe, væ terræ cuius princeps puer. Ad iudicem vero gladium certum eſt pertinere. Verum in Canticis vbi Chriſtus deſcribitur vt ſpõſus ad quẽ ſpectat iuuentus, capilli eius nigri dicuntur. Berengãdus per gladiũ iſtum intelligit Chriſtianos, qui in fine cõtra Antichriſti errores prædicãdo pugnabũt, *Et facies eius ſicut ſol lucet in uirtute ſua*, Chriſtus enim eſt lux mũdi, & clarior omni creato. Qui & ante paſſionẽ in trãsfiguratione viſus eſt vultu radiare vt ſol. Et cũ admirabili fulgore apparuit Ioanni. Quidã autem per ſolem intelligunt Eccleſiã, quantũ ad ſtatũ ſuæ glorificationis poſt generalem reſurrectionem, quãdo (Chriſto teſtante) iuſti fulgebũt vt ſol in regno patris eorũ. Porro quod ait in virtute ſua, poteſt referri ad Chriſtũ, qui ſua virtute ita ſplendebat: vel ad ſolem cuius virtus illuminatiua hora meridiana maxime demonſtratur. Quemadmodum autem à ſole cuncta ſydera ac reliqua corporalia Mat.26. B Mat.10. Luc.12. Pſal.44. Eſa.49. Eccle.10. Canti.5. C Ioan.8. Mat.17. Marc.9. Mat.13.

D clarificantur:ſic à Chriſto, æterno ſole iuſtitiæ ac ſapientiæ
Sap.5. omnes electi irradiantur: & ſignatũ eſt ſuper nos lumẽ vultus
Pſal.4. eius. *Et cum uidiſſem eum, cecidi ad pedes eius tanquã mortuus.*
Totum iſtud in imaginaria viſione fiebat. Eſt autem homini naturale, vt in talium inſolitorum aſpectu ex ſua fragilitate debilitetur, reſoluatur, & obſtupeſcat. Quemadmodum Da-
Dan.10. niel ait ad angelum: Domine in viſione tua diſſolutæ ſunt compages meę, & nihil in me remanſit virium. Sed & halitus
Ezec.2. meus intercluditur. Vnde prophetæ viſis mirabilibus dei, cõmuniter ſe corruiſſe fatentur. Tres quoque Apoſtoli cũ Chriſtum transfiguratum aſpicerent, corruerunt in terram. Cecidit quoque Ioannes per humilitatem, & Chriſti maieſtate cõ
Matt.17. ſpecta propriam prauitatem magis perpendit. Ex quo etiam
Mar.9. caſu innuitur, quod quanto quis diuinitatis ſublimitatem cla-
E rius cernit in via, tanto plus videt ſe ab eius comprehenſione deficere, nec poſſe ſe aciem mentis in eius claritatem, ſecundũ quod in ſeipſa eſt figere: ſicque profundius ſeipſum humiliat, & deo altiſſimo reuerentialius ſe proſternit. *Et poſuit dexteram ſuam ſuper me, dicens:* Sic enim in imaginaria viſione Ioanni apparuit. Per quod datur intelligi, quod ſpiritualiter eum conſolabatur, confortauit, erexit. *Noli timere,* immoderanter ex maieſtatis meæ metuendo & inconſueto aſpectu.
Ezech.2. Iuxta hunc modum dictum eſt Ezechieli: Fili hominis ſta ſupra pedes tuos. Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, & dixit: Ne
Hiere.1. timeas. Et Hieremias ait: Miſit dominus manum ſuam, &
Dan.10. tetigit os meum, & cætera. Daniel quoque ſimilitudinem ma-
F nus ad ſe perhibet miſſam, quæ ſe confortauit. *Ego ſum primus & nouiſſimus,* eo ſenſu quo iam dixit, Ego ſum Alpha & ω, principium & finis. Quælibet autem diuina perſona dici poteſt prima atque nouiſſima: & omnes ſimul ſunt vnus primus, & vnus nouiſſimus. Quia in hac ſuperbeatiſſima Trinitate nihil eſt prius aut poſterius, & ipſæ tres perſonæ ſunt omnium rerum vnum primum principium, & vnus vltimus finis: ſicut ſunt vnus Deus, vnus creator, vna natura, *Et ſum uiuus,* vita diuina & increata, vita quoque creata humana, *Et fui mortuus,* ſecundum naturam aſſumptam,
Ioan.14. *Et ecce ſum uiuens in ſecula ſeculorum,* Chriſtus enim re-
Rom.6. ſurgens ex mortuis, iam vltra non moritur. Quaſi dicat, Cum talis ac tantus ſim, debes mihi congratulari tanquam chariſ-

ſimo domino, cui in paſſione condoluiſti, non formidare. A
Ex his confunduntur omnes, qui Chriſtum puram creatu- Ioan.19.
ram eſſe mentiti ſunt. Tunc enim primus non eſſet, *Et habeo claues mortis & inferni.* Qui clauem domus habet, quem vult intromittit: quem vult, ab ingreſſu repellit. Chriſtus itaque claues mortis & inferni habere ſe aſſerit, quia quem vult à morte peccati ac pœnis inferni miſericorditer eripit, vel præſeruat: & quem vult, iuſte relinquit atque condemnat. Vnde claues iſtæ ſunt iudiciaria Chriſti poteſtas, virtus & ſapientia. Si autem infernus pro loco, quo patres ſancti detinebantur, accipiatur: ſic Chriſtus de inferno quoſdam in
reſurrectione eduxit. Propter quod in Oſea loquitur: Ero Oſee.13.
mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne. Et Sapiens: Tu do- Sapien.6.
mine vitæ & mortis habes imperium. Itemque alio loco: Do- 1.Re.2.
minus mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. B
Præfatam autem poteſtatem etiam Eccleſiæ ſuæ Chriſtus proportionabiliter communicauit, cum ſpiritum ſanctum
inſufflando in Apoſtolos loquutus eſt: Quorum dimiſeritis Ioan.20.
peccata, remittentur eis, & quorum retinueritis retẽta erunt.
Scribe ergo quæ uidiſti, & quę nũc tibi oſtẽdit, & opera mea, quæ te cernente egi, cum hominibus conuerſando in terra,
Et quæ ſunt, id eſt, quæ nunc in Eccleſia peraguntur, & Baruch.3.
quæ fideles quotidie patiuntur, *Et quæ oportet fieri cito poſt hæc,* præſentia quæ per decurſum temporum fient in populo Chriſtiano, potiſſimè tempore Antichriſti, videlicet, tribulationes iuſtorum ex hoc vſque in finem ſeculi euenturas. Itaque ſcribe & expone, *Sacramentum ſeptem ſtellarum,* id
eſt, ſacrum ſecretum, ſiue myſterium quod deſignant: vbi a- C
liud videtur, aliudque intelligitur, *Quas uidiſti in dextera mea, & ſeptem candebra aurea.* Porro quid ſtellæ iſtæ ſignificent, angelus pandit, *Septem ſtellæ, angeli ſunt,* id eſt, ſeptem epiſcopos ſeu prælatos repræſentant, *Septem eccleſiarum,* Aſiæ, iuxta modum præhabitum. Et quomodo illi ſeptem eccleſiæ vniuerſas deſignãt eccleſias, ita hi ſeptem angeli ſeu prælati cunctos eccleſiarum prælatos ſiue pontifices. Cum enim angelus nuncius interpretetur, Epiſcopi, qui à deo ſunt deſtinati ac ordinati, vt voluntatem præceptaque
dei nuncient, recte angeli ſunt vocati. Imo cum in Malach. Mala.2.
non tantum Epiſcopus, ſed & ſacerdos angelus nuncupetur:
conſtat

D conſtat Epiſcopos qui ſacerdotum ſunt principes,congruentius angelos dici. Sic enim ſcriptum eſt: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent de ore eius: quia angelus domini exercituum eſt. Denique(iuxta diuinũ Dionyſium)ſupremũ ordinis inferioris cum infimo ordinis ſuperioris præcipuam habet cõuenientiam, & interdũ nomen vnius tranſit ad alium. Cum ergo angelus propriè ſit nomen cœleſtium ſpirituum infimi chori ſeu ordinis, Epiſcopus vero ſupremum quid ſit in Eccleſiaſtica hierarchia:cõuenientiã magnam ſortiti ſunt, & vnum nomine alterius deſignatur. *Et ſeptem candelabra,* ſcilicet aurea, *Septem eccleſiæ ſunt,* ſecũdum ſenſum & rationes præhabitas. Nam & prælati ſubditorum facultatibus ſuſtentãtur, ſicut candelę à candelabro. Totus vero hic liber obſcuritatib⁹,& metaphoricis loquutionibus plenus eſt:ſed quædã ab angelo exponũtur, vt per ea detur nobis introitus ad intelligentiã aliorum. Quæ idcirco ab ipſo nõ exponuntur, vt ſtudioſis detur occaſio bonæ exercitationis, & ſpiritus ſancti illuminationẽ indeſinenter efflagitent:& ne ſanctũ canibus detur, ne.ſ.myſteria Eccleſiæ ꝓpalẽtur indignis. Etenim ſacramentũ regis abſcõdere bonũ eſt.

E

Mat.7. Tob.12.

Elucidatio Cap. II. *Et angelo Epheſi eccleſiæ ſcribe.*

ARTICVLVS III.

Apoc.1.

F

PRæcedenti capitulo dixit angelus Ioanni, vt ſibi oſtenſa eccleſiis Aſiæ ſcriberet: nunc ei inſinuat, quid vnicuiq; eccleſiarum illarũ ſcribere debeat, *Et angelo,* id eſt, præſuli & paſtori, *Epheſi eccleſiæ,* qui Epheſiis præfuit, *Scribe,* Cui idcirco primo ſcribitur, quia in Aſia minori Epheſus fuit metropolis. Sicq; epiſcopus eius, tanquam metropolitanus, authoritate & dignitate extitit maior. Vnde ſicut eius defect⁹ aliis nocuit, ſic emẽdatio eius aliis ędificatoria fuit. Sacerdos autẽ & põtifex præter rationes pręcedẽti articulo introductas angelus nominatur, quia in terris angelicã vitã imitari tenetur, per mentis & corporis caſtitatẽ. In carne ſiquidẽ ſine carne viuere, angelicũ perhibetur. Secũdo, per contẽplationis ſynceritatem. Tertio, per gregis ſui vigilantẽ cuſtodiam. Quarto, per eam qua inter deũ & hominem ſequeſter eſt mediationẽ.

Dan.10.

Nam

Nam ſicut angeli noſtra obſequia offerunt deo, orantque pro nobis, & dei munera gratioſa nobis referunt & procurant: ita ſacerdos & pontifex gregis ſui preces, vota, hoſtias immolat deo, cuius gratiã impetrat populo. Quinto, nam ſicut angelus ſuperior inferiorẽ purgat, illuminat, perficit: ſic prælatus ſibi ſubiectos purgare, illuminare, perficere debet. *Hæc dicit, qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua,* id eſt, Epiſcopos ſeptem ecclesiarum Aſiæ, gratioſe conſeruat ac dirigit, ſicut præcedenti articulo plenius fuit expoſitum, *Qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorum,* id eſt, eccleſiarum. Dicitur autem Chriſtus ambulare in medio fidelium, non hinc inde localiter progrediendo: ſed corda credentium viſitando, varioſque in eis effectus agendo: & nunc proſperis nunc aduerſis exercendo. Vnde Moſes ait: Dominus deus tuus ambulat in medio caſtrorũ. Et Apoſt. Vos eſtis templum dei viui, ſicut dicit dominus: Quoniam inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorum deus. Hoc modo deus vadit cum ſuis, ſecũdum quòd Moſes orat: Si nõ tuipſe ambulaueris nobiſcũ ne educas nos de loco iſto. Iacob quoque in Geneſi proteſtatur, quemadmodum deus fuerit ſocius ſui itineris. Iuſtum nanque deduxit dominus per vias rectas. Imò in tantum ducit deus clementiſſimus ſuos electos, corda eorum in omnibus dirigendo, clarificando, tuendo, fouendo, vt dicat vir ſanctus: Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me. Denique electos tenet Chriſtus in dextera ſua per prædeſtinationem, ambulatque in eis per donorum infuſionẽ, *Scio* per approbationẽ, *Opera tua,* quę ante feciſti, quia ex charitate fluxerunt: vel etiam quæ nunc agis. Si enim in bono nõ perſeueraſſet, bona præterita fuiſſent mortificata, & omnium iuſtitiarum eius deus nõ fuiſſet memoratus ſicut per Ezechielẽ fatetur: Si iuſtus fecerit iniquitatem, omnes iuſtitias eius non recordabor. De hac approbationis ſcientia loquitur Paulus: Si quis diligit deũ, hic cognitus eſt ab eo. Et Moſi dominus loquens: Te, inquit, cognoui ex nomine, *Et laborem tuũ,* in miniſterio dei, & cura atq; regimine ſubditorũ. De quo hortatur Apoſt. Labora ſicut bonus miles Chriſti. Laborẽ quoq; quẽ habuiſti reſiſtẽdo hæreticis ac peruerſis, corporis etiã afflictionem omnẽq; conatũ pro vitiis extirpandis, atque virtutibus inſerendis, *Et patientiam tuã,* actualẽ & habitualẽ, qua

A Apoc.1. B Deut.23. 2.Cor.6. Exod.33. Gen.33. Sap.10. Pſal.72. C Ezech.3. 1.Cor.8. 2.Tim.2.

aduerſa

D aduerſa æquanimiter ſuſtines: non admittendo inordinatam triſtitiam contra aliquem, nec ad teipſum. Patientia nempe eſt virtus moralis, paſſionem triſtitię moderans ac refrenans. Quæ virtus omni Chriſtiano potiſſime neceſſaria eſt, cũ per
Act.14. multas tribulationes oporteat nos ſaluari. *Et quia nõ potes ſu*
Matth.5. *ſtinere malos* id eſt, vitia eorum diſſimulare, & palpare non
Roma.12. vales: quamuis naturam, perſonãq; diligas. Nã & inimicos iu-
Pſal.119. bemur diligere, cibare, potare, imo bonum pro malo reddere. Et Pſalmiſta teſtatur. Cum his qui oderũt pacem, eram pacificus. Itaque huic verbo, quo laudatur iſte Epiſc. quia malos ſuſtinere non potuit, non repugnat illud Gregorij: Qui malorũ prauitatem æquanimiter ſuſtinere nõ poteſt, ipſe ſibi per impatientiam ſuam teſtis eſt, quia bonus non eſt. Illudq; Au-
E guſtini, Bonus non fuit qui malos ſuſtinere non potuit. Non enim ex aliorum malitia ſiue moleſtia, frangi vel cõcuti debet patientia noſtra. Nihilominus illorum impietas per charitatem & zelum iuſtitiæ eſt increpanda ac punienda, potiſſime à prælato: & quando eſt ſpes de correctione eorum. Rurſus quidam ſunt mali, qui commune bonum Eccleſiæ conantur corrumpere, & iſti non ſunt ſuſtinendi, ſicut hæretici, dicente Apoſto. Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita. Alij ſunt peccatores, qui bonum cõmune corrumpere non intendunt: & iſti ſunt ſuſtinendi, dum ſperatur eorum correctio. Vnde circa hunc locum loquitur Be-
Berengandus. reng. De hæreticis mihi dictum videtur. Nam proximorum mala aliquando reprehendendo corrigere debemus, tempore
F ſcilicet opportuno: aliquando tolerare, vt quos correctio non emendat, patientia ad emendationem prouocet. Sunt nanque nonnulli, qui reprehendere proximos neſciunt, niſi ira accenſi. Horum aliquis ſi non ſolum pro magna, verũetiam pro parua aliqua re, contra proximum commotus fuerit: tam diu irã in corde geſtat, vſque dum in actibus proximi aliquid videat, quod reprehendere poſſit. Et tunc lætus efficitur, cum repre-
Pſal.7. henſionis vindictam intulerit proximo. Quod ſi alicui viderit diſplicuiſſe, dicit ſe zelo dei id feciſſe. Ad te ergo loquor qui talis es, Cur quæris fallere deũ, qui cordium occulta conſiderat? Si zelus dei in te eſt, cur oculi tui per diuerſa vagantur more diabolico, deſiderãs potius malum videre quàm bonum? Deſiderans in proximo videre malum quod reprehendas,

hendas, non bonum vnde ædificeris? Sunt etiam multi, qui eos à quibus aliquam iniuriam pertulerunt, etiã pro minimis cul pis impatienter inſectantur: eos vero quos diligunt, nõ ſolum non reprehendunt, imo tota virtute defendunt. O infelix amicitia, quæ illum quem diligit tacendo & defendendo diabolo tradit: illum vero, cui iratus eſt reprehendendo à diabolo abſtrahit. Hæc ille. *Et tentaſti eos, qui ſe dicunt apoſtolos eſſe, & non ſunt* Hos tentaſti doctrinam eorum ſapiẽter penſando, cum eis ſollicite conferendo, opera eorum conſiderando. Sic enim ait Saluator: A fructibus eorum cognoſcetis eos. De quibus Romanis ſcribit Apoſt. Huiuſmodi pſeudapoſtoli nõ Chriſto, ſed ſuo ventri deſeruiunt. Iſti fuerunt heretici, qui ſe à Chriſto miſſos dicebant: vt Ebion Marcion, & Cherinthus, qui tũc in Aſia conſurrexerunt *Et inueniſti eos mendaces* verbis & actibus *Et patientiam habes* vitioſam triſtitiã, ſeu turbulentiã non admittendo. Sicq́ue nõ obuiat huic verbo quod dictum eſt, nõ potes ſuſtinere malos *Et ſuſtinuiſti* infeſtationes illorum ac perſecutiones atque laborem in gregis tui defenſione ab illorum infeſtatione *Propter nomen meum* id eſt, amore mei & propter maieſtatis meæ honorẽ, & non propter proprium emolumentum, ſeu bonum priuatum *Et non defeciſti* difficultate, quæ eſt in aduerſitatũ perpeſſione ſuccumbendo. Hinc in Eccle. ſcriptum eſt: In humilitate tua patientiam habe. Et Apoſto. Benefacientes (inquit) nolite deficere *Sed habeo aduerſum te pauca* Commendatione præmiſſa increpationem ſubiungit, quã tamen ſobriè promit dicendo pauca. Nam in multis offendimus omnes. Per quod informamur, vt ſi quẽ reprehendere volumus, primo bona eius cõmemorando, beneuolentiam eius captemus: & ne nimis aſpere increpatio proponatur: ſed magis in ſpiritu bonitatis, niſi forte ratio aliud poſtulet, popter cauſas *Quod charitatem tuam primam reliquiſti* Secundum Haymonem non reprehenditur præſul iſte ratione ſui, ſed quorundam ſubditorum ipſius malorum. Idem videtur Beda ſentire. Porro Berẽgandus hic ait: Multi ſunt, qui initio conuerſionis ſuæ in ſeruitio dei feruentes exiſtunt: ſed proceſſu tẽporis tepeſcunt. Quod præſuli eccleſiæ Epheſi manifeſtum eſt contigiſſe. Alij aſſerunt, increpationẽ iſtam dirigi ad epiſcopum hunc nõ ſolum pro ſe, ſed & pro ſubditis ſuis. Sed literæ magis cõſonare videtur, quòd

Margin: A — Matth. 7. — Roma. 16. — 2. Cor. 11. — B — Eccli. 2. — Galat. 6. — C — Berengandus

D quòd Epiſcopus principaliter increpatur, non quòd charitatē abſolute amiſerit, in mortale ruēdo: ſed quòd priſtinum charitatis ardorem, & quædam opera charitatis omiſerit. Iam enim dixit dominus approbare ſe opera eius, & quòd non defecerit: idcirco dicendum, quòd defecit, & non defecit. Defecit quidem à præfato feruore, non penitus ab amore, & actibus charitatis. Refert Lyra, quòd expoſitores communiter dicunt Epiſcopum iſtum fuiſſe Timotheū, quem Paulus Epheſiis præfecerat: ego tamen in nullo expoſitore id legi. Reprobat etiam Lyra dictum illorum expoſitorum. Quia vt ipſe affirmat, illi ex hoc mouentur, quòd circa tempora illa nullus excellentior Timotheo legitur Epheſiorum rexiſſe eccle-
E ſiam. Fateor quod iſtud motiuum inualidum eſſet, verūtamen dicto iſtorum aliquid certius poſſet apparentiam facere. Siquidem in exordio ſecundæ Epiſtolæ ad Timotheum ſcribit idem Apoſt. Admoneo te vt reſuſcites gratiam dei quæ eſt in
2. Timo. 1. te. Noli erubeſcere teſtimonium domini noſtri Ieſu Chriſti. Vbi expoſitores concorditer aſtruunt, quòd Timotheus abūdantia tribulationum aliqualiter fractus fuit, ac remiſſius egit. Propter quod in Epiſtola illa ad martyrium hortatur eū Apoſt. Sed quicquid de iſto dicatur, incertū puto, an Epiſcopus hic increpatus fuerit Timotheus. *Memor eſto itaque unde excideris* id eſt, de quali charitatis feruore, operumque inſtantia, tepeſcēdo paulatim, & tuum circa ſubditos officium remiſſius adimplendo *Et age pœnitentiam* quòd in via dei
F non continue profeciſti *Et prima opera fac* id eſt, tā feruenter ac abundanter operare quæ bona ſunt, ſicut tempore primi tui feruoris. Sed quia remiſſi viciſſim comminatione magis quàm blanda admonitione corriguntur, ſubiungitur *Sin autem* id eſt, ſi ita non feceris *Venio tibi cito* inferendo vindictam celeriter *Et mouebo candelabrum tuū de loco ſuo, niſi pœnitentiam egeris* id eſt, eccleſiam tuam tollam à te, ita quòd non præeris ei, nec quieſcet in te ſicut in patre & capite, ſe-
Eſa. 22. cundum quòd per Eſaiam dominus indigno ait prelato: Expellam te de ſtatione tua, & de miniſterio tuo deponā te. Rurſus ne Epiſcopus iſte ex increpatione hac exaſperetur, vel ab aliis contēnatur, à domino commendatur *Sed hoc habes* bonum *Quia odiſti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi* Secundum
Auguſt. Auguſt. libro de hæreſibus, Nicolaus iſte fuit vnus de ſeptem

Diaconis

Diaconis primis: qui cum culparetur, quòd vxorem ſuã quæ pulcherrima erat nimis zelaret, volens ſe de hoc excuſare, dixit: Nô curo quid faciat: qui vult vtatur ea. Vnde vt dicitur, tranſiit in vſum communem. Quod factũ imitati ſunt aliqui. Thomas in ſumma contra gentiles affirmat, quòd Nicolaus prædicauit, mulieres debere eſſe cõmunes, ſicut & cætera bona exteriora, quæ in primitiua eccleſia erant communia. Porro in Scholaſtica hiſtoria dicitur, quòd Nicolaus iſte vixit ſanctè & caſte: ſed volens ſe excuſare de vitio zelotypię, dixit coram apoſtolis: Ecce vxor mea, qui vult eam accipiat. Non intendens per hoc eam communicare, ſed ſe excuſare. Verum incontinentes verbum eius in peius interpretantes, dixerunt vxores debere eſſe communes: & id Nicolaum dixiſſe. Et iſti vocati ſunt Nicolaitæ: contra quorũ errorem & opera vitioſa prædicauit hic Epheſiorũ antiſtes. *Qui habet aurẽ* interiorem: puta mentem capacem *Audiat* auditu corporali, ſi eum habuerit, atque mẽtali, id eſt, diligẽter aduertat *Quid ſpiritus dicat eccleſiis* id eſt, ſpirituſſanctus de quo ait Saluator: Spiritus blaſphemia nõ remittitur hominibus. Vel ſpiritus, id eſt, deus trinus & vnus. Spiritus enim eſt deus. Et Apoſt. ait: Dominus ſpiritus eſt. Hũc modum loquẽdi Chriſtus in Euangelio habet, dicẽdo: Qui habet aures audiẽdi audiat. Et ad Ezechielẽ dominus ait: Domus Iſrael aures habẽt ad audiendũ, & nõ audiunt. *Vincenti* cuncta aduerſa per patientiã, perſeueranti vſq; in finem, dominãti animo ſuo, ſuperanti mũdi vanitates, carnales affectus, diabolica tẽtamenta *Dabo edere de ligno uitæ* id eſt, meipſius beatifica fruitione reficiã eũ *Quod eſt in paradiſo dei mei* .i. in patria beatorũ, in loco voluptatis deificæ, in eccleſia triumphãte. Chriſtus autẽ ſecundum quod homo, deum ſuũ nominat cœleſtis paradiſi dominatorẽ. Chriſtus vero lignũ vitæ vocatur, ſecundũ quod de ſapientia Salo. loquitur: Lignũ vitæ eſt omnibus apprehẽdentibus eam. Ipſe ſiquidem eſt viride lignũ, & fructuoſiſſima arbor, à qua vita gratiæ vitaque gloriæ emanauit, qui ſuis electis immortalitatem concedit. Qui licet vbique ſit per diuinitatis naturam, & in Eccleſia militante per ſacramentalem præſentiam: in regno tamen cœleſti proprie & aperte conſiſtere dicitur, vbi facie ad faciẽ cernitur. Cui ait Pſalmiſta: Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Et ait: Satiabor cũ apparuerit gloria tua.

Marginalia: A; Actuũ.6.; B; Matt.12.; Marc.3.; C; Pſal.15.; Pſal.16.

Hoc

D Hoc præmium etiam Chriſtus ſpondet, dicendo: Qui diligit
Ioan.14. me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. His verbis vniuerſi fideles ad patientiam atq; conſtantiam animantur. Patet quoque ex his, quòd ea quæ vni Epiſcopo vel vni eccleſiæ, cunctis Epiſcopis eccleſiiſq; ſcri
Marc.13. buntur. Sicut & Chriſtus in Euãgelio ait: Quod vobis dico.
Apoca.1. omnibus dico. Vnde & ſupra iubetur Ioanni, vt ſcribat & mittat eccleſiis: & tamen hic iubetur angelis eccleſiarum ſcribere: quia Epiſcopus eſt principalis pars ſuæ eccleſiæ, & quod ei dicitur, omni Chriſtiano dicitur, qui eiuſdẽ defectibus ſubditur. Hinc prçinductis verbis omnes epiſcopi, prçlati & ſubditi, qui à priſtino charitatis feruore prolapſi ſunt, admonen-
E tur pœnitẽtiam agere, & ad priorem feruorem ac agilitatem in ſanctis operibus ſine dilatione reuerti. Quod tamen prçlatis omnibus ſumme neceſſarium extat. Conſequenter dirigitur ſermo ad Smyrnæorũ eccleſiæ præſulem. *Et angelo Smyrnæ eccleſiæ ſcribe. Hæc dicit primus & nouiſſimus, qui fuit mortuus & viuit* ſcilicet, Ieſus Chriſtus, de quo verba iſta ante ſcripta ſunt atque expoſita *Scio* id eſt, attendo, approbo, remunerare diſpono *Tribulationem tuam* id eſt, moleſtias, quas ab hæreticis & tyrannis, à rebellibus & peruerſis, imo & ab inuiſibilibus hoſtibus ſuſtines: non ſolum in teipſo, ſed in populo tibi commiſſo: quorum tribulatio tuam auget, quibus in proſperis congratularis, in aduerſis compateris *Et paupertatem tuam* in temporalibus rebus, quia & tua pauperibus erogaſti, & infideles te ac tuos ſpoliaſſe creduntur *Sed diues es* id
F eſt, in ſpiritalibus opulentus virtutibus, quæ ſunt veræ diuitię
Eſa.31. animi, plenus. Diuitiæ enim ſalutis ſapiẽtia & ſcientia. Et minimum bonum gratiæ ac virtutũ, præſtantius eſt cunctis terrenis diuitiis. Denique, quanto quis dei amore perituras diuitias amplius ſpernit, eo in anima exuberãtius locupletatur: ſicut in beato Franciſco oſtenſum eſt. Et quanto quis temporales diuitias diligẽtius quærit, eo in anima extat pauperior

Et blaſphemaris id eſt, blaſphemus vocaris, vituperaris, contemneris *Ab his qui ſe dicũt Iudæos eſſe, & non ſunt, ſed ſunt ſynagoga Satanæ* id eſt, congregatio ad diabolum pertinens. Iſti fuerunt Iudæi ſecundum carnis propagationem, non ſecundum virtutum imitationem, nec ſecũdum nominis ſui interpretationem. Iudæi enim confitentes interpretabantur, iſti

autem

autem Chriſtum negabant. De quibus ait Apoſto. Videte Iſrael ſecundum carnem. Hinc non fuerunt digni Iudæi vocari, ſecundũ quòd incredulis Iudæis ait Saluator: Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. Quaſi dicat, Cum eius virtutes non imitemini, non eſtis digni eius filij nuncupari. Ideo ſubdit, Vos ex patre diabolo eſtis. *Nihil horum timeas quæ paſſurus es* id eſt, corporales afflictiones, & varias impugnationes. Sic enim hortatus eſt Chriſtus: Nolite timere eos qui corpus occidunt. Et alibi dicitur: Quis tu vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis, qui quaſi fœnum areſcet? Porro qui deũ ſibi aſſiſtere, æternumque præmium dare paratum conſiderat, poteſt dicere cum Pſalm. Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quẽ timebo? Dominus protector vitæ meæ à quo trepidabo? Et: Non timebo milia populi circundantis me *Ecce miſſurus eſt diabolus ex uobis in carcerem* id eſt, ſuggerente diabolo, aliqui de grege veſtro ab infidelibus incarcerabuntur. Poteſtque nomine carceris quælibet tribulatio deſignari *Vt tentemini* id eſt, patiẽtia veſtra per aduerſa probetur, & aliis ad ædificationem innoteſcat. Iuxta illud, Tãquam aurum in fornace probauit iuſtos dominus. Et: Vaſa figuli probat fornax, homines autẽ iuſtos tentatio tribulationis *Et habebitis tribulationem diebus decem* per hoc intelligi poteſt, quòd tribulatio hæc diebus decẽ durius ſæuiebat: ſic enim Berengandus exponit. Alij per decem dies intelligunt totum tempus vitæ præſentis, in quo in decem præceptis exerceri debeamus. Et quia frequenter per numerum determinatum, indeterminatus exprimitur, ſicut in Pſalmo: Memor fui teſtamenti ſui, verbi quod mandauit in mille generationes. Et in Iob: En decies confunditis me *Eſto fidelis* id eſt, conſtans, in fide atq; iuſtitia *Quæ ad mortem* incluſiue, ſicut ſanctus Iob ait, Donec deficiam, non recedam ab innocentia mea. Hinc in Eccleſ. dicitur: Pro iuſtitia agonizare pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro iuſtitia: & deus expugnabit pro te. Et rurſum, Eſto firmus in via domini, & in veritate ſenſus tui. Debemus autem deo fidelitatem immobiliter obſeruare *Et dabo tibi coronam uitæ* id eſt, præmium eſſentiale beatorum in patria, quod aurea dicitur, & mentem coronat reginamque efficit, ac omnem mortis occaſum excludit. De quo fertur in Pſalmo: Poſuiſti in capite eius coronam de lapide precioſo.

Et alibi,

Margin: A — *1.Corin.19* — *Ioan.18.* — *Matth.10.* — *Eſa.51.* — *Pſalm.26.* — B — *Pſaml.3.* — *Berengandus.* — C — *Pſalm.20.*

P

D Et alibi, Accipient iuſti regnum decoris, & diadema ſpeciei
Sapien.5. de manu domini. Huic verbo conſonat illud Iacobi: Beatus vir qui ſuffert tentationem,quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ, quam repromiſit deus diligentibus ſe.
Matth.14 Itaque perſeueremus vſque in finem:qui enim in finem perſe-
Grego. uerauerit (Chriſto teſtante) ſaluus erit. Qui perfectus eſt, a-
Rom.8. more boni perſeuerat in bono. Occidi poteſt, flecti non poteſt. Qui imperfectus, ſaltem amore præmij perſeueret. Non
Hebr. 12. enim ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad venturam gloriam. Hinc Hebræos monet Apoſto. dicens, Deponentes omne pondus & circunſtans nos peccatum, per patientiam curramus propoſitum nobis certamen: aſpicientes in authorem fidei Ieſum, vt non fatigemur animis noſtris. *Qui habet au-*
E *res, audiat quid ſpiritus dicat eccleſiis.* Hoc nunc expoſitum.
Apoca.21. *Qui uicerit* ea quæ aduerſantur ſaluti, ac diſplicent deo
Albertus. *Non lædetur à morte ſecunda* id eſt, à damnatione æterna ſeu pœna inferni, quæ infra mors ſecunda vocatur. Poteſt quoque per mortem ſecundam intelligi culpa, quæ animam lædit ac perimit. Porro ſecundum Albertum, peccatum recte mors dicitur, quoniam ſicut mors corporalis ſeparat animam à corpore, ab amicis, à diuitiis, à viſu, imò ab omni corporeo ſenſu: ſic peccatum ſeparat mentem à deo, ab angelis, cunctiſque ſanctis, à ſpiritalibus diuitiis, à viſu interno, ac cæteris ſpiritalibus ſenſibus. Rurſus mors animæ puta peccatũ morti corporis aſſimilatur in multis. Nam primo corpus diſtem-
F peratur, deinde infirmatur, poſtea moritur. Hinc effertur, ſepelitur, lapide operitur, nouiſſime à vermibus conſumitur. Sic anima primo diſtemperatur per malam affectionem, infirmatur per noxiam delectationem, moritur per conſenſum, effertur per opera, ſepelitur per conſuetudinem malam, operitur lapide per obdurationem, ignibus vermibuſque gehennæ torquetur in finem. Præterea aduertendum, quòd memoratum Smyrnæ pontificem quidam affirmant fuiſſe beatum Polycarpum: & Iudæos incredulos in vrbe illa morantes excitaſſe perſequutionem contra Polycarpum & eius diſcipulos, inflammãdo gentiles contra hos Chriſtianos: in qua perſequutione multi Chriſtianorum fuerunt occiſi, ſanctuſque Polycarpus in ignem proiectus. Vbi cum non læderetur, tandem gladio cæſus migrauit ad Chriſtum. Conſequenter ad

præſulem

præſulem Pergamenſis eccleſiæ ſermo dirigitur. *Et angelo eccleſiæ Pergami ſcribe, Hæc dicit, qui habet romphæam ex utraque parte acutam* id eſt, Chriſtus de quo ſupra dicebatur, De ore eius procedebat gladius ex vtraque parte acutus, quod ibidē expoſitum eſt. Per quod vtique inſinuatur rigor diuini iudicij, quamque horrendum ſit incidere in manus dei viuentis. Quidam autem per rompheam intelligunt ſacram ſcripturam, quæ vitia reſecando, mentem ad cœleſtia acuendo, intima cordis penetrando, animam à rebus ſecularibus, deſideriiſque carnalibus occidendo, acuta vocatur. Et ex vtraque parte acuta, propter duo teſtamenta: quorum ſcripturæ hæc agunt. Hinc de Chriſto dicitur: Ipſe quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum. *Scio ubi habitas* ſcilicet, in quali oppido atque conſortio. Quaſi dicat, Hoc te laudabiliorem, ampliorique præmio efficit dignum, quód inter tam prauos nō relinquis iuſtitiam. Difficilius etenim eſt, inter peruerſos iuſte viuere, quàm inter deuotos *Vbi ſedes eſt Satanæ* id eſt, infidelium hominum multitudo, in quorum cordibus manet diabolus *Et tenes nomen meum* id eſt, fortiter prædicas, confiteris, exaltas, & Chriſtiano nomine dignū te exhibes, Chriſtiformiter conuerſando *Et non negaſti fidem meam* timore perſequutorum, vel moleſtia impugnationum, *Et in diebus illis* quibus inter illos moratus eſt. *Antipas teſtis meus fidelis* fuit in vrbe hac *Qui occiſus eſt apud uos* ab infidelibus Pergami *Vbi Satanas habitat* in vaſis ſuis prauis hominibus. Vnde in Euangelio ait Saluator, ꝙ immundi ſpiritus ingreſſi hominem habitant ibi. Conſtat virum iſtum, qui cæteris omiſſis tam ſolēniter à domino commemoratur & commendatur, ſingularis ſanctitatis atque cōſtantiæ extitiſſe: qui dicitur teſtis Chriſti, quoniam verbo, facto, & ſanguinis ſui effuſione teſtimonium perhibuit veritati fidei Chriſtianæ. Martyr autem græce, latine dicitur teſtis. *Sed habeo aduerſum te pauca* emendatione digna *Quia habes illic* ſcilicet, inter tuos *Tenentes doctrinam Balaam* qui conſilio Balaam æquiualenter conſentiunt *Qui docebat Balach* regem Moabitarum. *Mittere ſcandalum* id eſt, offendiculum oculorum & occaſionem peccandi *Coram filiis Iſrael* Nam ſuggerente Balaam hariolo, Balach miſit fœminas ſpecioſas prope filios Iſrael: vt earum pulchritudine tracti in lu-

A Apoc. 1. Hebr. 10. Malac. 3. B Luc. 11. C

D xuriam ruerent, atque de ſacrificiis idolorum comederent. Ideo ſubditur *Edere* de ſacrificiis idolorum *Et fornicari.*
Pſal.105. De hoc in Pſalmo: Et imitati ſunt Beelphegor, & comederũt ſacrificia mortuorum *Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum* id eſt, hæreticos quoſdam inter tuos eſſe permittis, nec eos expellis, ſeu idonee reprobas: qui inſtar Balaam, docent cum illegitimis commiſceri, aſſerentes mulieres debere eſſe communes: ſicut dictũ eſt plenius ſupra de erroribus Ni-
Apoca.1. colaitarũ. De talibus quoque in Canonica Iudæ habetur, Væ
Iudæ.I. illis qui in via Cain abierunt, & errore Balaã mercede effuſi ſunt. Hi ſunt in epulis ſuis conuiuantes ſine timore, ſemetipſos paſcentes, arbores infructuoſæ, bis mortuæ, deſpumantes
E ſuas confuſiones: quibus procella tenebrarum conſeruata eſt in æternum *Similiter pœnitentiam age* id eſt, ſicut epiſcopo Epheſi iuſſi, ſic iubeo tibi pœnitentiam agere. Vel ſimiliter, id eſt, ſicut & iſti decepti. Nam pari reatu tenetur, qui peccat: & qui peccantem cum poteſt & debet, non corripit, vel peccare permittit. *Si quo minus* feceris, id eſt, niſi pœnitueris *Veniam tibi cito* id eſt, per caſtigationem diſtrictam te viſitabo, vel ante mortem vel in morte, ſeu in iudicio generali: quod comparatione futuræ perpetuitatis mox erit *Et pugnabo cum illis* errantibus, quos reprimere negligis, id eſt, contra illos diſceptabo *In gladio oris mei* id eſt, per ſententiam damnationis, & per iudiciariam poteſtatem, eoſque damnabiles eſſe conuincam. Itaque tu cum illis peribis, niſi pœnitentiam egeris. Quo patet, quàm peri-
F culoſa ſit cura animarum, cum paſtor damnetur, niſi oues errantes pro poſſe reduxerit, diligenter inſtruxerit, ſerioſe arguerit, & quantum valet repreſſerit. Vel pugnabo cum illis in gladio oris mei, id eſt, te de ſtatione tua amoto, meliorem in tuo loco ſubſtituam: per cuius verba aduerſarios veritatis deiiciam, ac deceptos reducam. *Qui habet aurem, audiat quid ſpiritus dicat eccleſiis* Iſtud frequenter repetitur. Et quoties clauſula hæc in hoc loco vel alibi in ſcripturis inſeritur, ſignum eſt notabile, magnum aut myſticum, ſalubre, omni quoque aduertentia dignum eſſe quod dicitur. *Vincenti* paſſiones & vitia, tentationes, & cuncta aduerſa *Dabo manna abſconditum* id eſt, refectionem internam, conſolationem occultam, panem cœleſtem. De quo in Euangelio legitur: Beatus qui

tus qui manducabit panem in regno dei. Vel manna abſconditũ, eſt ipſemet dulciſſimus dominus Ieſus, cuius figura fuit manna filiis Iſrael præſtitũ. Vnde ait Iudæis, Non Moſes dedit vobis panem, ſed pater meus dat vobis panem verũ. Ego ſum panis vitæ. Hunc panẽ dat nobis deus, ſeu ipſemet Chriſtus, in via per quendam dulcem prægustum, per contemplationem & ſpem, per quotidianam appropinquationem: in patria autem per plenariam communicationẽ, ac beatificam refectionem. Denique Chriſtus ſuo corpore & ſanguine nos in præſenti exilio fouet, conſolatur, ac reficit, tanquam per gratiæ inſtrumentum, gratiæ veraciter contentiuũ: per diuinitatem vero nos alit, tanquam per principale obiectale beatificatiuum edulium. Manna inſuper iſtud abſconditum fertur, A quia ſecundum diuinitatem Chriſtus eſt incomprehenſibilis. Iuxta illud Eſaiæ, Vere tu es deus abſconditus, deus Iſrael B ſaluator. Et quia nunc per fidem ambulamus, atque per ſpeculum in ænigmate cognoſcimus. In ſacramento etiam non parum abſconditur, nec à carnalibus eius ſapor percipitur: ſed deuotis, dicente propheta, Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine, quam abſcondiſti timentibus te. Similiter de ſapientia ſcriptum eſt, Abſcondita eſt ab oculis omnium viuentium, nec inuenitur in terra ſuauiter viuentium. Trahitur autem ſapientia de occultis. Vnde ſecundum Berengan. manna abſconditũ dicitur, quia ſapiẽtia dei ſuperbis abſcõditur, humilibus autem reuelatur, Chriſto dicente, Cõfiteor tibi domine pater, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis *Et dabo ei calculum candidum* id eſt, corpus incorruptionis gloria in futuro refulgens, ſecundum Bedam. Sicque per manna poteſt intelligi præmium eſſentiale, & per calculum præmium accidentale. Sed ipſemet Chriſtus, qui eſt precioſiſſima margarita pro qua cuncta ſpernuntur, ſplendidiſſimuſque carbunculus in tenebris lucens, eaſque fugans: candidus calculus appellatur, qui per humilitatem ſe paruum exhibuit, electorum vero corda ſuo ſplendore perfudit. Rurſus, per calculum candidum intelligi poteſt aureola martyrum. Nam ad martyrium verbis his Chriſtus ſuos milites animauit. Sicut enim per lapidem precioſum, præmium eſſentiale, ſeu aurea: ita per calculum candidũ puta carbunculum, præmium accidentale atque aureola intelligitur.

Berengandus. C

D telligitur. *Et in calculo nomen nouum ſcriptum* quo beatus vocabitur, & filius dei per dona gloriæ cenſebitur. Recipiendo enim hunc calculum, ſortietur & nomen nouum, in calculo ipſo relucens: vt perfecte glorificatus & duplici ſtola indutus dicatur. *Quod nemo ſcit* per notitiam experimentalem, plenariam, ſeu formatam *Niſi qui accipit* ipſum. Quid enim ſit deo ſic frui, ita beatificari, ita per ſimilitudinẽ donorum gloriæ dei filius eſſe & appellari, nunc perfecte cognoſcere non valemus: dicente Apoſtolo: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderũt quæ præparauit deus diligentibus ſe. Vel per nomen iſtud intelligitur ipſemet Chriſtus nomine deſignatus, vt ſit ſermo de nomine nominato: de
E quo legitur, Non eſt aliud nomen datum hominibus ſub cœlo, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Chriſtus autem, tanquam puriſſimus amator, ac liberaliſſimus dator, dando dona gratiæ & gloriæ, ſimul cum illis præſtat ſeipſum. quem nemo nouit, niſi qui per charitatem ipſum ſuſcepit, loquendo de cognitione formata. Siquidem qui dicit ſe noſſe deum, & mandata eius non cuſtodit, ab Apoſtolo Ioanne, imo à ſpiritu ſancto, mendax vocatur. Berengandus per calculum candidum intelligit Euãgeliũ & per nomen in deo ſcriptum, illud quod legimus, In principio erat verbum, &c. Quidam Epiſcopum iſtum Pergami aſſerunt fuiſſe ſanctum Carpum. Conſequenter ad Epiſcopum eccleſiæ Thyatirenſis dirigitur ſermo, *Et angelo Thyatiræ eccleſiæ ſcribe, Hæc dicit filius dei, qui habet oculos tanquam flammam ignis, & pedes eius ſimiles aurichalco* hoc

Berengandus.

F totum ſemel expoſitum cõſtat. *Noui opera tua* virtuoſa quæ approbo *Et fidem* viuam, formatam: rationibus credendorum ornatam, & purificatæ mentis intelligentia decoratam, quæ eſt fides ſecundum ſtatum perfectum *Et charitatem* qua deum & proximum amas *Et miniſterium* id eſt, officij tui exequutionẽ in actibus Epiſcopatus ac ſacerdotij *Et patientiam tuam* inter tot aſpera *Et opera tua nouiſſima plura prioribus* ita, quòd in bonis actibus abundanter creuiſti *Sed habeo aduerſus te, quia permittis mulierem Hiezabel, quæ ſe dicit prophetem, docere & ſeducere ſeruos meos, fornicari & manducare de idolothytis.* Fuit itaq; in eccleſia huius antiſtitis mulier, quæ vel proprio nomine dicta eſt Hiezabel, vel propter parem impietatem cũ Hiezabel vxore quõdam Achab regis Iſrael, de cuius

cuius prauitate.3.Regum habetur,ſic dicta fuit.Dicũtq; ali- A 3.Reg. 16.18.
qui,quòd fuit vxor huius epiſcopi. Vnde ſecũdum Albertum
alia tranſlatio habet: Habeo aduerſus te, quòd ſinis vxorem
tuam Hiezabel. Et ita audacius dixit ſe eſſe prophetiſſam,tã-
quam antiſtitis,& quidem tam ſancti antiſtitis,cõiugem. Id-
circo etiam dixit ſe prophetiſſam,vt dũ crederetur inſpirata
diuinitus,facilius eius doctrina ſuſciperetur.Docuit ergo fal
laciter,& docendo induxit fideles ad fornicationem carnalẽ,
eo modo quo Nicolaitę:vel ad fornicationem ſpiritalem,quę
eſt cum dæmonibus,dum rebus caducis magis quàm deo al-
tiſſimo inhæretur.Non autem docuit idololatriam corpora-
lem,ſecundum Bedam,quia tunc nõ potuiſſet ſe fingere pro-
phetiſſam.Dicit quoq; Albertus,quòd per mulierẽ hanc(ſci-
licet eius imitatione ſiue exẽplo)introducta fuit perfidia Ma B
chometi,qui etiam finxit ſe eſſe prophetam.Porrò per idolo-
thyta intelliguntur,quæ idolis immolata ſeu conſecrata fue-
runt:de quibus manducare licet,ſecundum Apoſtolum, quã-
do fit ſine ſcandalo proximi,& non in venerationẽ idolorum: 1.Cor.9.
ſed mulier iſta docuit illud paſſim licere.¶ Sed mirũ videtur
ꝙ epiſcopus iſte tantæ perfectionis,tã grande malum permi-
ſit.Ad quod Haymo reſpõdens:Nulla,inquit,ratio permittit, Haymo.
vt iſte hoc vitio notetur, quẽ dominus tanta laude proſequi-
tur:ſed à corpore electorum conuertit ſermonẽ ad partem re-
proborum:quæ in doctoribus intelligitur, qui ſua negligẽtia
prædicta mala in eccleſia eſſe ſinunt. Alij tamen de epiſcopo
iſto verba inducta exponunt. Et potuit fieri, ꝙ epiſcopus in
aliis occupatus, prauitatẽ fœminæ huius non ſatis aduertit, C
vel eius culpam nõ tam cito vel tam efficaciter increpauit,vt
debuit. *Et dedi illi tempus, ut pœnitentiam ageret,* in quo mi-
ſericordia dei oſtenditur. Omnipotens enim eſt patiens red- Eccli.5.
ditor,nec animas vult perire. *Et nõ vult pœnitere à fornicatio-*
ne ſua, quam docet & facit:præteritam deplorando, & futu-
ram vitãdo. Vnde impletũ eſt in muliere hac illud Iob: Deus Iob.34.
dedit illi locum pœnitẽtiæ,& ille abutitur eo in peccatũ. Sed
quia tãto diſtrictior eſt dei vindicta, quanto lõganimior atq;
clementior fuit expectatio ſua,ſubiungitur, *Et ecce mitto eam*
in lectũ, id eſt,graui languore eã viſitabo, & per mortẽ corpo
ralẽ mittã eã ad mortem ac lectũ infernalem:vbi ſepultus eſt Luc.16.
diues. *Et qui mœchãtur cum ea,* id eſt, eius doctrinis ac vitiis

D participant, vel ei miſcentur. *In tribulatione maxima erunt,* ita quòd dira morte conſumētur, deinde æterna ſupplicia patientur. *Niſi pœnitentiam egerint ab operibus ſuis,* imò & ab affectionibus ſuis, verbis, & cogitationibus: quæ omnia actus & opera hominis frequenter in ſcriptura dicūtur. Hinc in E-
Luc.12. uangelio Chriſtus ait: Niſi pœnitētiam egeritis, omnes ſimul
Eccli.12. peribitis. Et in Eccleſiaſtico habetur: Niſi pœnitentiam egerimus, incidemus in manus dei, & non in manus hominum.

Et filios eius, id eſt, imitatores, qui præ cęteris ei in vitiis cō formantur. Propter quod nō ſolum participes, ſed & filij eius vocantur. *Interficiam in morte,* formaliter ſcilicet ipſa morte, id eſt, inſanabili plaga, vel morte gehēnæ, quæ eſt mors ſe-
Apoc.21. cunda, damnatioq; perpetua. *Et ſcient omnes eccleſiæ,* ex ef-
Pſal.7. fectu meæ iuſtitiæ. *Quia ego ſum ſcrutās corda & renes,* id eſt,
E intimè cernens, diligenter diſcutiens, vſq; ad vnguem diiudicans deſideria & opera carnis, quæ nomine renum ſignantur, & cogitatus affectionesq; cordis. *Et dabo unicuique ueſtrū ſe-*
Iob.24. *cundum opera ſua,* ita quòd nullum bonum dimittam irremuneratum, nullumq; malum impunitum. Hæc idem per Hiere-
Hier.17. miam dicit: Ego dominus, inquiens, ſcrutans cor & probans renes, qui do vnicuiq; iuxta vias ſuas, & iuxta fructum adin-
Pſal.7. uentionum ſuarum. Quod & in Pſalmo cantatur. Verūtamen nomine ſcrutationis quandoq; datur intelligi inquiſitio quędam de re ignota, vel nota aliqualiter, vt noſcatur certitudi-
Iob.10. naliter: ſicq; deo non competit, & iuxta hoc ſcriptum eſt: Nū-quid ſicut dies hominis, dies tui: vt quæras iniquitatem meā,
F & peccatum meum ſcruteris? Præterea cum ratio meriti atq; demeriti magis conſiſtat in actibus interioribus, potiſſimè voluntatis, quàm exterioribus, qui rationem virtutis aut vitij ab interioribus ſortiuntur: cum deus dicitur vnicuique redditurus ſecundum opera ſua: per opera intelligūtur actus interiores & exteriores, ita vt & paſſiones ſub nomine actus cōprehendantur. Vnde quòd actus interior opus dicatur, patet ex
Ioan.6. eo quod in Euāgelio loquitur Chriſtus Iudæis: Hoc eſt opus dei, vt credatis in eum quem miſit ille. *Vobis autem,* fidelibus meis, *Dico & cæteris qui Thyatiræ eſtis,* id eſt, cunctis qui eſtis in domo epiſcopi, & in tota vrbe hac commorantes.

Quicunque non habent doctrinam hanc, impiiſſimæ Hiezabel, id eſt, ei non acquieuerunt. *Et qui non cognouerūt,* per approbationem,

bationem, *Altitudinem Satanæ,* id eſt, ſuperbias atque aſtu- A
tias diaboli, filiorumque eius hæreſiarcharum, Ebionis, Che-
rinti, ac Martionis. *Quemadmodum dicunt, non mittam ſuper uos*
aliud pondus, id eſt, ego non imponam vobis obſeruationem
legalium, quam Petrus apoſtolus vocat importabile pondus: *Act.15.*
quemadmodum hæretici iam præfati dixerunt, & me miſſu-
rum aſſeruerunt. Docuerunt enim legalia cum Euãgelio ob-
ſeruanda, ita quòd deus mitteret hoc pondus ſuper ceruices
diſcipulorum, vltra pondus Euangelicæ legis. *Tamen id quod*
habetis tenete, id eſt, Euangelica documenta firmiter obſer-
uate, quæ iamdudum accepiſtis, *Donec ueniam,* id eſt, vſque *2.Pet.3.*
ad mortem, quando vos viſitabo, & perſeuerantes de via ad *Mich.6.*
patriam eleuabo. *Et qui uicerit,* ſecundum ſenſum iam ſæpe
inductum. *Et qui cuſtodierit uſque in finem opera mea,* id eſt, B
ſine reprehenſione & macula exhibuerit opera mihi placi-
ta, & mea virtute peracta: in omnibus cuſtoditè, circunſpectè,
cautè, ſolicitè, timoratè ſe habens. *Dabo illi poteſtatem ſuper*
gentes. Sancti enim ſecundum Apoſtolum de hoc mundo iu *1.Cor.6.*
dicabunt, quibus & Chriſtus promiſit: Sedebitis ſuper ſedes *Mat.19.*
iudicantes duodecim tribus Iſrael. Vnde in libro Sapientiæ
ſcriptum eſt: Iudicabunt nationes & dominabuntur populis.

Et reget eas in uirga ferrea, id eſt, in rigore iuſtitiæ. Vel cum *Pſal.2.*
damnationis ſententia mittet ſeu diriget eas ad finem eis de-
bitum, puta ad pœnas inferni. Nam ſimul cum Chriſto iudi- *Luc.22.*
cabunt, & eius ſententiam approbabunt. *Et tanquam uas figu*
li confringentur, non eſſe, ſed omne bene eſſe, perdendo. De-
nique ſancti in patria poteſtatem ſortiti ſunt ſubueniẽdi via- G
toribus, & gratiam boni regiminis eis procurandi, impioſque
torquendi. Vel, qui cuſtodierit vſque in finem opera mea, id
eſt, in bonis actibus ſtabilis manſerit, & verè ac efficaciter in
bono perſeuerare decreuerit: dabo illi poteſtatem ſuper gen-
tes, id eſt, aliis eum præficiam, tanquam dignum prælatum,
alioſque docere idoneum. Et reget eos in virga ferrea, id eſt,
conſtanti inflexibilique iuſtitia. Vel in Euangelica lege ſeu
rigore diſciplinæ. Et tanquam vas figuli confringentur, à ſua
duritia amittendo non eſſe naturæ, ſed propriæ peruerſitatis
& libertatis irrefrenatæ. Secundum quòd Salomon ait: Ver- *Prou.12.*
te impios, & non erunt. Hæc eſt ſalubris confractio, qua quis
vincit ſeipſum, & frangit proprium animum, quod eſt abne-
gare

Luc.9. D garc ſeipſum. Quod qui fecerit, dicere poteſt illud apoſtoli:
Galat.2. Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chriſtus. *Sicut & ego accepi à patre meo,* poteſtatem præfatam acceptione ęter na, ſecundum quòd deus: & acceptione temporali, ſecundum
Ioan.10. quòd homo. Omnia enim filius habet à patre: iuxta illud: O-
Ioan.17. mnia mea abs te ſunt. Et in ipſo incarnationis inſtanti, prela-
Matt.18. ta eſt humanitas Chriſti omni creaturæ, & data eſt ei tunc omnis poteſtas in cœlo & in terra: videlicet poteſtas iudiciaria, ſacerdotalis ac regia, miraculorumq́; operatiua, authoritas quoque iubendi angelis bonis ac malis, propter hypoſtaticam ſuam vnionem cum verbo: ſed quantum ad manifeſtationem, dicitur iſta poteſtas Chriſto in reſurrectione collata.
Ibidem. Vnde ipſe tunc dixit: Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo &
E in terra. Porrò hæc verba in Pſalmo de Chriſto ad literã ſcripta ſunt, vbi pater ait ad filium ſecundum formam ſeruilem:
Pſal.9. Poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. quæ ſecundum hanc eorum introductionem, de membris ipſius exponuntur. *Et dabo illi ſtellam matutinam,* id eſt, meipſum ſecundum quod infra dicitur: Ego ſum radix Dauid, ſtella ſplẽdida & matutina. Iterum: Dabo illi ſtellam matutinam, id eſt, angelum ſanctum ſuæ vitæ cuſtodem, ſocium habebit in gloria, eritque ſicut angelus dei, atque in cœlo empyreo matuti-
Mat.22. na ſtella figetur. Quòd enim angeli ſancti ſtellæ ſint matuti-
Iob.34. næ, beato Iob dominus pandit dicendo: Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina, & iubilarent omnes filij dei? Vel ſtella matutina, eſt lucidiſſima illa contemplatio diuinorum. Denique ſicut prædictum eſt: quicquid in iſtis capitulis ad præſu-
F les Aſiæ ſcribitur, cunctis prælatis, imò & partim vniuerſis Chriſtianis denunciatur. Defectus itaque propter quos antiſtites illi reprehenduntur, omnis prælatus ſeu Chriſtianus in ſe & ſuis debet corrigere, ſi de eis ſibi conſcius fuerit. Virtutes quoq́;, de quibus illi laudantur, exequi debet. Vnde ſi quis primæ charitatis feruorem, & priſtinæ deuotionis alacritatẽ reliquerit, memor ſit vnde exciderit, & pœnitentiam agat: ne
Galat.3. cum ſpiritu cœperit, carne conſumatur & pereat. Cum enim
Iob.14. in eodem ſtatu homo non maneat, qui non proficit, deficit: & qui negligit modica, paulatim penitus euacuatur, niſi ſolicitè ſe emendet. Propter quod tali dicitur: Si non in timore do-
Eccli.19. mini tenueris te inſtãter, cito ſubuertetur domus tua. Etenim timor

timor filialis & caſtus, qui eſt fuga mali culpæ, ab omni ab- A
ſtrahit diuinitatis offenſa,à torpore atque ignauia,ſecundum Eccli.27.
illud dictum Salomonis: Qui timet deum,nihil negligit.Præ- Eccli.7.
terea ſi quis prælatus in grege ſibi cõmiſſo percipiat aliquos
eſſe peſtiferos, peruerſa docentes, & ſcandalizantes puſillos,
trahentes ad carnis inquinamenta vel ſpiritalia vitia,omnem
mox diligentiam ac laborem apponat,vt tantum malum ex-
tirpet,animarum ſubuerſores corripiat,excludat,deuitet,ſi ſe
emendare noluerint.Conſideremus ſolerter,quanta ſit pietas Philip.2.
dei quantum noſtram optet ſalutem,quomodo nunc minan-
do pœnas,nunc promittendo iucunda,ſatagat nos à vitiis re-
uocare, ad virtutes inflammare , ad beatitudinem ſublimare.
Non paruipendamus gratiam dei,nec prouidẽtiæ eius ſimus
ingrati:alioquin omnia cooperabuntur nobis in malũ,& quã- B
to maiora ac plura ſunt eius beneficia,tanto enormiora erunt
noſtra facinora,& duriora ſupplicia.

Explanatio Cap. III. *Et angelo Sardis eccleſiæ ſcribe.*
ARTICVLVS QVARTVS.

CAPITVLO præcedenti ſcripta ſunt,quæ ad
quatuor epiſcopos quatuor eccleſiarũ Aſiæ per- Apoc.2.
tinẽt: nunc quæ ad reliquos tres epiſcopos eiuſ-
dem prouinciæ ſpectant , ſcribuntur. *Et angelo,*
id eſt , præſuli, *Eccleſiæ,* ſcilicet Chriſtiano-
rum qui ſunt in ciuitate, *Sardis ſcribe , Hæc dicit qui habet ſe-
ptem ſpiritus dei,* id eſt , Chriſtus, in quo ſeptem dona ſpiri- C
tus pleniſſima fuerunt & ſunt, qui & ſeptem ſpirituum,id eſt,
omnium angelicorum ſpirituum dominus eſt:qui per ſeptem
ſpiritus deſignantur , vt dictum eſt ſuper illud : Et à ſeptem Eſa.11.
ſpiritibus qui in conſpectu throni eius ſunt. *Et ſeptem ſtel-
las,* id eſt,ſeptem epiſcopos eccleſiarum Aſiæ , per quos vni-
uerſarum ſignificantur eccleſiarum epiſcopi & prælati : quia
omnes in manu ſunt Saluatoris : vnde in fine primi capi-
tis ſcribitur , Septem ſtellæ angeli (id eſt , epiſcopi) ſunt ſe- Apoc.1.
ptem Eccleſiarum. *Scio opera tua ,* quæ diſplicent mihi. Ibidem.
Bona ſcit deus per approbationem , mala per ſimplicem co-
gnitionem & deteſtationem : iuxta illud : Cognoui multa
ſcelera veſtra . Et illud : Dominus ſcit cogitationes homi-

D num,quoniã vanæ ſunt.Nec obſtat quod Abacuh dicit: Mũdi ſunt oculi tui domine,ne videas malum: & reſpicere ad iniquitatem non poteris.Hoc enim non aſſerendo, ſed conquerendo,& ex contrario dicitur ſenſu, *Quia nomen habes,quòd viuas,* id eſt,ab aliis per charitatem & gratiam viuere æſtimaris,& famam bonam per hypocriſim tuam ſortitus es. Fama autem nomen vocatur,iuxta illud: Curam habe de bono nomine.Et illud Macchabæorũ:Faciamus & ipſi nobis nomẽ.

Et mortuus es, morte peccati,de qua ait Saluator : Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.Spiritalis ſiquidem vita animæ eſt charitas,quam,qui mortaliter peccat,amittit,ſpiritaliterque moritur,nec aliquem actum deo placentem ac meritorium operatur:ſed eſt velut turpe fœtidumque cadauer coE ram ſuperſanctiſſimo deo. *Eſto uigilans,* id eſt, diligens in cuſtodia cordis tui ac ſubditorum: & quò pluribus praes,tãto ſolicitior & agibilior conſiſtas.Omnem enim prorſus torporem abiicere debet prælatus, & omni metu, timore atque

Philip.2. tremore ſuam ac gregis operari ſalutem. Vnde de indignis

Eſa.56. paſtoribus dicitur: Speculatores cæci, videntes vana & dor-

Rom.12. mientes.Hinc Romanos monet Apoſtolus: Qui præeſt,in ſo-

Galat.6. licitudine,ſupple præſit, *Et confirma cætera, quæ moritura erant,* id eſt, opera tua parua, quæ facis & de genere bona ſunt,maiore puritate exerce: vt ex charitate naſcãtur,& meritoria comprobentur: quæ aliàs nihil tibi proficient ad ſalutem.Vel confirma cętera quæ moritura erant,id eſt,infirmos ſeu imperfectos gregis tui,orando,docendo,exemplariter cõ-

F uerſando ad virtutes erige.Sicut & Petro ait Saluator:Tu a-

Luc.22. liquando conuerſus,confirma fratres tuos. Grex nempe cito in vitia labitur,& mortem culpæ mox patietur,niſi à prælato iuuetur,confirmetur,& deducatur,ſecundum quod dominus

Ezec.34. per prophetam ait:Diſperſæ ſunt oues meæ,eo quòd nõ eſſet paſtor. *Non enim inuenio opera tua plena,* id eſt,veraciter virtuoſa, *Coram deo meo,* ſecundum quod homo ſum.Qui enim vana intentione quæ bona ſunt agit, mente eſt vacuus, peccato exhauſtus,vere pauperrimus.Tales ſunt qui quærũt placere hominibus, qui apparentiam magis quam exiſtẽtiam ſanctitatis aſſumunt:qui etſi coram hominibus aliquid vide-

Matt.25. antur:deum tamen fallere nequeunt.Vnde & fatuarũ virginũ

Ambroſ. lampades extinguuntur.Et teſte Ambroſio, plenitudinẽ vitæ

iuſti

iuſti habet, inanes autem ſunt dies malorum. *In mente ergo* A
habe. id eſt, diligenter conſidera, *Qualiter acceperis,* gratiam dei in baptiſmo, deinde ſacerdotium, Epiſcopatuſque gradũ, *Et audieris,* à me cæteriſq; ſanctis ea quę ad Epiſcopum ptinẽt, ac reliqua Euãgelicæ legis documẽta, præcepta, conſilia, *Et ſerua,* hæc omnia memoriter recolendo, & efficaciter proſequendo. Vnde & Timotheum admonens Paulus: Noli, inquit, negligere gratiam quæ data eſt tibi cum impoſitione manuum presbyterij. Et ruſus: Confortare in gratia: & quæ audiſti à me per multos teſtes, hæc commenda fidelibus, *Et pœnitentiam age,* de bonis omiſſis & malis cõmiſſis. *Si ergo non uigilaueris,* id eſt, niſi officium tuũ ſolerter fueris exequutus, oculoſque direxeris ad conſiderãdos defectus tuos ac ſubditorum, *Veniam ad te,* per potentiæ B
meæ effectum, & æquitatis vindictam, *Tanquam fur,* id eſt, improuiſè, iuxta illud Apoſtoli: Dies domini tanquam fur in *1. Theſ. 5.*
nocte ita veniet, *Et neſcies qua hora ueniam ad te,* niſi cum pœnã ipſam cœperis experiri. Nam hora mortis incerta eſt. Quapropter Chriſtus hortatur: Vigilate, neſcitis enim qua *Marc. 13.*
hora dominus veniat, ſero an media nocte, an gallicantu, an mane: ne cum venerit repentè, inueniat vos dormientes: videte, vigilate, & orate. Denique corporaliter dormit, qui oculos carnis tenet clauſos, nec vtitur ratione, nec quippiã facit aduertẽns: ſic ſpiritaliter ac miſerabiliter, dormit, qui oculos mẽtis ad ea quæ dei ſunt ac ſuæ ſalutis non aperit, qui rationẽ, quæ ad optima inſtigat, non ſequitur, qui nil meritorium o- C
peratur. *Sed habes pauca nomina in Sardis,* id eſt, quoſdã fideles in tua eccleſia, *Qui non inquinauerunt ueſtimenta ſua* .i. veſtem innocentiæ in baptiſmo collatam ſeruauerunt incontaminatam, poſtea mortaliter non peccando, & de venialibus quotidie ſatisfaciendo: imò in ſplendore gratiæ ac virtutum creuerunt. Veſtimenta quoque animæ ſunt virtutes ac dona ſpiritus ſancti: quibus mens decoratur, & contra frigora vi- *Mat. 22.*
tiorum, atque ardores concupiſcentiarum, ac tentamẽtorum munitur. Vnde & charitas dicitur veſtis nuptialis. Et de ſpõ- *Canti. 4.*
ſa cantatur: Vidi ſpecioſam, cuius inæſtimabilis odor erat nimis in veſtimentis eius, quibus ſe indutam gloriatur quæ di- *Eſa. 61.*
cit: Gaudens gaudebo in domino, quia induit me veſtimento ſalutis, & indumento iuſtitiæ circundedit me. Hæc veſtimenta nõ

D ta non fœdat, qui in mortale non ruit:& de venialibus omni hora ſe purgat,mentem frequenter eleuando ad deum,boniſque actibus iugiter inſiſtendo.Iterum veſtimenta ſunt opera.
Canti.5. Vnde quæ opera tenebrarum abiecit,ait:Exui tunicam meã,
1.Cor.6. quomodo induar illam?Qui itaq; ſatagit deo in puritate ſeruire, nemini (quantum in ſe eſt) dans vllam offenſionem: iſte
Philip.1. veſtimenta ſua non inquinat.Ad quod Philippenſes hortatur Apoſtolus: Charitas veſtra magis ac magis abundet, vt ſitis ſynceri & ſine offenſione.Sed quomodo poteſt quis veſtiméta iſta ſeruare non inquinata,cum conqueratur propheta di-
Eſa.64. cens: Facti ſumus vt immundi omnes nos: quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ?Et reſpondendum,quòd cõ-
E paratione lucis ac puritatis diuinæ id dicitur.Sic enim & cœ
Iob.15. li non ſunt mundi. Hinc in libro Iob dicitur: Non iuſtifica-
Iob.9. tur homo compoſitus deo.Et item: Quid eſt homo vt imma-
Iob.15. culatus ſit,& iuſtus appareat natus de muliere? Nihilominus
Pſal.85. ait Pſalmiſta:Cuſtodi animam meam,quoniam ſanctus ſum.
1.Cor.3. Et Apoſtolus: Nihil mihi conſcius ſum. Propterea aduertendum,quòd dupliciter dicitur quis veſtimenta præfata nõ inquinaſſe.Primo,cum poſt primam iuſtificationem ſeu gratiæ infuſionem nunquam peccauit mortaliter,quod pauciſſimis competit. Secundo, cum actualiter in charitate & gratia eſt ſtudens deo in ſanctitate & iuſtitia cunctis diebus ſuis ſerui-
F re: quòd omnibus vere pœnitentibus, ac proficientibus certũ
Luc.1. eſt conuenire.Quæritur quare potius ait dominus,habes pauca nomina,quàm paucos homines, cum de hominibus ſermo ſit?Et reſpondendum quod ideo,vt innuat quod electos & bonos noſcit per modum ſpecialem,per acceptionẽ & directio-
Rom.8. nem præcipuam,dicente Apoſtolo: Quos prædeſtinauit, hos
Exod.33. & vocauit.Et Moſi ait qui omnia nouit: Teipſum noui ex nomine.Vnde de ſeipſo loquẽs Chriſt9 ſub nomine boni paſto-
Ioan.10. ris ait: Proprias oues vocat nominatim. In parabola quoque purpurati diuitis, electum pauperem exprimit nominatim, reprobum diuitem appellatione communi. *Et ambulabunt mecum in albis,* id eſt,mecum erunt in regno cœleſti, ſtola gloriæ ac immortalitatis induti, In albis quoque,id eſt,corporibus glorificatis ac ſplendidiſſimis gloriæ donis. In eccleſia etiam militanti ambulabunt mecum,id eſt, corã me & ve-
Lucæ.16. ſtigia mea ſequendo. Qui enim ſe dicit in Chriſto manere, debet

debet ſicut ille ambulauit,& ipſe ambulare. Sic Dauid commendat ſcriptura,quod corã domino ambulauerit. Et Abrahæ dicitur: Ambula coram me, & eſto perfectus. In albis, id eſt,innocentiæ indumentis,ſi gratiam baptiſmalem non perdiderunt. Vel in bonis operibus,ſecundum Berengandũ. Vnde,vt Haymo aſſerit:nõ ſolum qui in innocẽtia permanſerũt, ſed & hi qui per pœnitentiam ſurrexerũt, puta omnes electi, ambulabunt cum Chriſto in albis,qui dicit: Pater quos dediſti mihi,volo vt vbi ſum ego & illi ſint mecũ: vt videant claritatem meam. *Quoniam digni ſunt.* Ex quo ſequi videtur, quòd aliquis de condigno mereatur vitam æternam, cum tamen dicat Apoſtolus: Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam. Et Saluator: Cum feceritis, inquit,omnia quæ præcepta ſunt vobis,dicite: Serui inutiles ſumus:quod debuimus facere fecimus.Sed dicendũ, quòd homo exiſtens in charitate meretur vitam æternam de condigno, in quantũ ſpiritus ſanctus charitatẽ mouet & excitat ad agẽdum,nõ inquantũ procedit, vel paſſio acceptatur à libero arbitrio etiã habitu charitatis adiuncto.Hæc eſt ſancti Thomæ reſpõſio. *Qui vicerit,* vanitates ſeculi, deſideria carnis, ſuggeſtiones diaboli, *Sic veſtietur veſtimentis albis,* id eſt, præinductis bonis gratiæ ac gloriæ donis ornabitur, *Et non delebo nomen eius de libro vitæ,* Minus dicit & plus ſignificat, vt ſit ſenſus: Oſtendam eum ſcriptum eſſe in libro vitæ. Vbi quærendũ eſt, quomodo aliquis dicatur deleri de libro vitæ. Et reſpondendum, quòd liber vitæ in deo eſt electorum conſcriptio, tenax memoria ſeu firma notitia in mente diuina, qui liber eſt ipſa prædeſtinatio. Itaque ſecundum Thomam, aliquis dicitur ſcriptus in libro vitæ dupliciter Primo,ſecundum ordinationem prædeſtinationis, vt hi quos deus ſaluare decreuit:& ſic nullus deletur.Secũdo,quãtũ ad prędeſtinationis effectum,ſcilicet charitatem & gratiam:quam qui habet, dignus eſt vita æterna.Ideo ſcriptus dicitur in libro vitæ. Et cum ea peccando amittit, deletur ſecundum iſtum reſpectum, videlicet quo ad effectum prædeſtinationis diuinæ. In idem redit quod alij dicunt, aliquem ſcriptum in libro vitæ, per præſcientiam æternam, & ſic ſcriptus nunquam deletur, ſicut nec dei præſcientia fallitur. Propter quod ſcriptum eſt: Sanctus vocabitur omnis,qui ſcriptus eſt in vita in Hieruſalẽ.

Margin: A · 1.Ioan.2. · Ruth.4. · 2.Re.3. · Gene.17. · B · C · Eſa.4.

D Hieruſalem. Secundo, per præſentem iuſtitiam: & ſic poteſt
Exod.32. deleri. Vnde cum Moſes dixiſſet ad dominum: Aut dimitte populo hanc noxam, aut dele me de libro quem ſcripſiſti, dominus mox reſpondit: Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. Porro qui ſcriptus eſt in libro vitæ primo modo, dicitur ſimpliciter ſcriptus: qui ſecundo modo, ſcriptus dicitur ſecundum quid. Ideo abſolute loquendo, nullus proprie
Luc.12. deletur de libro vitæ: ſicut nec prædeſtinatus damnatur. *Et confitebor nomen eius,* id eſt, in hora iudicij eius particularis ac vniuerſalis, ipſum ad me pertinere teſtabor, *Coram patre meo, & coram angelis eius,* quæ confeſſio, eſt honor præclarus, ob quem contemnendus eſt omnis honor terrenus. *Qui habet aures audiat, quid ſpiritus dicat eccleſiis.* Iſta admonitio
E pollicitationi diuinæ nunc præponitur, nunc ſubiunguntur: ad innuendum, quod verba dei ac diuina promiſſa diligenter auſcultare debemus, ſiue ad hoc præmonemur, ſiue non. Conſequẽter præſuli Philadelphiæ eccleſiæ ſermo dirigitur.
Apoc.2. *Et angelo Philadelphiæ eccleſiæ,* id eſt Epiſcopo congregationis Chriſtianæ in vrbe hac commorantis, *Scribe: Hæc dicit ſanctus & uerus,* id eſt, Chriſtus, qui ſecũdum diuinã naturã eſſentialiter ſanctus & verus eſt, ſecundũ naturã quoq; aſſumptam ſanctior vniuerſis, & verus in verbis atque operi-
Ioan.14. bus, qui teſtatur: Ego ſum via, veritas, & vita. De quo apud Danielem dicitur: Vngatur ſanctus ſanctorum, *Qui habet clauem Dauid,* Clauis eſt qua abdita reſerantur, & clauſa pãduntur, ac ianua aperitur. Ita clauis hæc Dauid quam habet
F Chriſtus, eſt virtus ſua illuminatiua ſeu ſapientia, per quam aperit nobis myſteria ſcripturarũ, ſicut & Apoſtolis aperuit ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Per hanc autem virtutem aperit nobis & ipſum Dauid, ſeu librum Pſalmorum, in quo ſecundum diuinum Dionyſium, virtualiter continetur, quicquid in ſcripturis habetur. Vnde & clauis iſta vocata eſt clauis Dauid, qui præ cæteris de Chriſto ꝓphetauit, cuius Pſalmos Chriſtus elucidauit. Veruntamen ſecundum Berengãdum & Haymonem, per clauem Dauid intelligitur Chriſti humanitas, de ſemine Dauid aſſumpta, per quã reſerata ſunt
Rom.1. omnia, & quæ Dauid de deo, & quæ deus ad Dauid loquutus eſt: per quam etiam ianua regni cœleſtis eſt patefacta, & tota eccleſia illuſtrata, *Qui aperit,* id eſt, ſcripturarum notitiam

titiam menti infundit,corda ad gratiam,charitatem & fidem patula facit, *Et nemo claudit,* ei cui Chriſtus ſic aperit:quoniam Chriſti operationem nullus prohibere,impedirève poteſt directè,& dum Chriſtus noluerit: quanquam diabolus & homines praui nonnunquam diſpoſitiue illuminatos ad tenebras falſitatis ac vitiorum declinent: ſicut in Euangelio ait Saluator: Venit diabolus, & tollit verbum dei de corde ipſorum,ne ſalui fiant.Et denuo: Væ vobis ſcribæ & phariſæi, qui clauditis regnum cœlorum ante homines: ipſi non intratis,nec alios intrare permittitis, ſcilicet quãtum in vobis eſt. A *Matt.23.*

Claudit, id eſt,gratiam ſubtrahit,intellectum ſcripturarum ſalutarem non influit ſuperbis ac reprobis, *Et nemo aperit,* eis tanta bona. Ipſe vtique clauſit Iudæis & aperuit gentibus. Sicut in Euangelio loquitur: In iudicium ego in hunc mundum veni,vt qui non vident,videant: & qui vident cæci fiant. At vero verba hæc ſcripta ſunt in Eſaia de Eliachim, ſecundum quod fuit Chriſti figura cum dicitur: Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius, & aperiet: & non eſt, qui claudat,&c. *Scio opera tua,* per approbationem. B *Ioan.9.* *Eſa.22.*

Ecce dedi coram te oſtium apertum, id eſt, patefeci tibi ingreſſum ad intelligentiam ſcripturarum, mentem tuam claritate ſcientiæ ſalutaris illuminando, *Quod nemo poteſt claudere,* tibi cum ego id aperuero, qui potens ſum te in data diuinorum notitia conſeruare. Hoc etenim oſtium eſt infuſa clarificatio animæ per quam ſcripturas intelligit. Denique præter oſtiũ hoc loquitur ſcriptura adhuc de multiplici hoſtio. Eſt enim prædicatio oſtium, iuxta illud Pauli: Oſtium mihi apertum eſt magnum & euidens,& aduerſarij multi. Fides etiam dicitur oſtium,vt in Actis:Retulerũt,quia aperuiſſet deus gentibus oſtiũ fidei. Inſuper præparatio cordis ad ea. quæ dei ſunt,oſtium appellatur,dicente Apoſtolo: Cum autẽ veniſſem Troadem, & oſtium mihi apertũ eſſet in domino. Chriſtus nihilominus etiam oſtium cœleſtis patriæ nũcupatur:Ego,inquit,ſum oſtium, *Quia modicã habes uirtutẽ.* Hoc multipliciter exponitur. Quidam enim per modicam virtutẽ intelligunt humilitatẽ,per quam efficitur homo diuinã illuſtrationem ſuſcipere aptus, iuxta illud: Declaratio ſermonũ tuorum illuminat & intellectũ dat paruulis. Alij dicunt quòd ideo fertur habere modicã virtutem,quia nõ habuit poteſta- C *Act.14.* *2.Cor.2.* *Ioan.10.* *Pſal.118.*

D tem ſeu gratiam faciendi miracula,ſicut Epiſcopi communiter tunc habebant: idcirco deus in intelligentia ſcripturarum ei recompenſauit, quod in illa ipſa gratia defuit. Berēgandus videtur iſtud ſubtilius elucidare,dicēdo: Videtur mihi,quod iſte angelus Philadelphiæ eccleſiæ in diuinis ſcripturis nō ſatis fuerit eruditus: & ideo dixit eum modicam habere virtutem ad conuincendos fidei inimicos. Ideo dedi coram te oſtium apertū in diuinis ſcripturis,vt intelligas myſteria ſcripturarum: quod nemo poterit claudere,id eſt, ſapientiæ quæ tibi dabitur,nullus poterit reſiſtere inimicorum. Poteſt quoque ſic accipi. Modicam habes virtutem, id eſt, naturalis & propria virtus atque ſcientia tibi non ſufficit, idcirco auxi-

E lium gratiæ tibi impendo, *Et ſeruaſti uerbū meum,* id eſt,ſer-

Luc.12. monibus meis obediuiſti, *Et non negaſti nomen meum,* meipſum:ſed te eſſe Chriſtianū,& me eſſe dei filium,libere es pro-

Ioan.8.

Rom.2. feſſus. *Et ecce dabo tibi de ſynagoga ſatanæ,* id eſt,aliquos incredulorum Iudæorum per tuam prędicātionem conuertam, & tibi ſubiiciam, *Qui ſe dicunt Iudæos eſſe,* vere ac proprie ſecundum nominis proprietatem, & virtutum patrum ſuorū imitationem. Iudæi enim quaſi confitentes dicuntur, & iſti antequam fidem Chriſti reciperent,iactabant ſe deum fideliter colere & confiteri,patrumque ſuorum fidem ac opera ſequi:quod ita non fuit,ideo ſubditur, *Et non ſunt,* hoc modo Iudæi, *Sed mentiuntur,* quia ſecundum carnem tantum Iudæi ſunt. Chriſtiani verò ſpiritaliter circuncisi, ſecundum

F proprietatem ſpiritalem atque virtutem Iudæi vocantur cōfitendo Chriſtum de ſemine Iudæ exortum. Propter quod ait Apoſtolus: Non qui in manifeſto Iudæus eſt, neque quæ in manifeſto in carne eſt circuncisio, ſed qui in abſcondito Iudæus eſt,& circuncisio cordis in ſpiritu non litera. Et iterum:

Galat.3. Qui ex fide ſunt,hi ſunt filij Abrahæ. *Ecce faciam illos,* tales per gratiam, *Vt ueniant & adorent ante pedes tuos,* id eſt, tibi humiliter ſe fide ſuſcepta, ſubiicient, teque vt patrem

Rom.8. honorabunt: deum cultu latriæ, & te cultu duliæ venerantes,

Luc.12. *Et ſcient, quia ego dilexi te,* quem ad tantam abundantiam gratiæ gratum facientis, ac gratiæ gratis datæ promoui,ita illuminaui,Epiſcōpum ordinaui,aliorum pędagogum conſtitui. Cum enim diligere ſit alicui bonum velle,hos diligit deus,quos ad bona gratiæ donaque gloriæ præordinauit.

Quoniam

Quoniam ſeruaſti uerbum patientiæ meæ, id eſt, documentum meum, quo patientiam præcepi ac docui, quam & opere demonſtraui, *Et ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ uētura eſt in orbem uniuerſum, tentare habitantes in terra.* Per hanc horam tentationis quidam intelligunt tempus perſequutionis Eccleſiæ ab Antichriſto, qui vbique perſequuturus eſt Chriſtianos: alij diem iudicij. Poteſt autem magis ad literam ad huius Epiſcopi tempus referri, & de perſequutione Chriſtianorum à Romanis Imperatoribus eorumque ſatellitibus accipi. Iam enim quando Ioannes hæc ſcripſit, cœperunt hi eccleſiam generaliter perſequi: & quidam poſt eos grauius perſecuti ſunt eam. Promittitur ergo huic Epiſcopo, quod inſtantibus grauiſſimis quibuſque tribulationibus, per virtutē & gratiam ſpiritus ſancti ſeruabitur: nō vt aduerſa nō patiatur, ſed ne eis vincatur, ne in tentationē ducatur. i. tentationibus obruatur, atq; cōſentiat. Vnde vt Haymo aſſerit: tentatio hic pro deceptiōis lapſu accipitur. Nihilomin⁹ quælibet perſequutio ac tribulatio dici poteſt tētatiō: quia per eam homo examinatur, & qualis ſit noſcitur. Sic enim deus tētat electos, quia per aduerſa & aſpera de eorum perfectione accipit experimentum, probationē, ſeu euidentiā: nō vt ipſe agnoſcat, ſed vt aliis ad ædificationem pateſcat. Sic enim legitur, quod deus tentauerit Abraham. Moſes quoque populo Iſraël loquitur: Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te dominus: vt affligeret te atque tentaret, & nota fierent quæ verſabātur in corde tuo: vtrum cuſtodires mandata illius, an nō. Vnde & in libro Sapientiæ: Deus probauit illos, & inuenit illos dignos ſe. Præterea ex eo quod dominus ait: quia ſeruaſti verbum meum, faciam vt veniant & adorent ante pedes tuos, elicitur, quod dum homo humilitatem patientiamque obſeruat, aduerſarij ei reconciliantur: quemadmodum ſcriptum eſt: Quum placuerint domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem. *Ecce uenio cito,* trāſferendo te de via ad patriam, de tribulatione ad gloriam, de merito ad præmium. Hoc verbo conſolationem infundit, & ad patiētiam excitat, *Tene quod habes,* id eſt, in donis gratiæ perſeuera, *Vt nemo accipiat coronā tuam,* id eſt, ne præmio diſpoſito deſtituaris per propriā culpā, & alius loco tui ſubrogetur. Quū enim certus ſit numerus ſaluandorū, ſi vnus iu-

A · B · Sap. 3. · Gen. 2. · Deut. 8. · Sapien. 3. · C

D ſtus ceciderit atq; perierit: alius in gradum eius ſeu locũ ſuccedet. Quãuis autem nec prędeſtinatus poſſit corona priuari, nec præſcitus eam ſortiri in ſenſu cõpoſito, puta vt talis & per cõparationem ad prouidentiã dei: vterque tamen manet liberi arbitrij, & in ſenſu diuiſo ille poteſt damnari, & iſte ſaluari. *Qui uicerit*, id eſt, peccata cõtempſerit, nec alicui illicito conſenſum præbuerit. *Faciam illũ columnam*, id eſt fortem, fixum ac eminentẽ, *In templo meo*, id eſt, in eccleſia, vt poſſit aliorũ imbecillitatem portare, & ſimpliciores docere. Vnde per columnã perfecti & prædicatores ac prælati ſignãtur: quorũ eſt, cæteros per charitatem portare, roborare, conſtabi-
Galat.2. lire: ſic enim Paulus, Petrum, Iacobum, & Ioannem columnas appellat. *Et foras non egredietur amplius*, ab eccleſiaſtica v-
E nitate, ac indiuidua charitate recedendo: imò vſq; in finẽ, me operante, in ſanctis operibus perſeuerabit, *Et ſcribã ſuper eũ nomen dei mei*, id eſt, deũ alium eum faciam appellari, quãdoquidem & virtuoſi homines dij vocantur, iuxta illud: Ego
Pſal.81. dixi, dij eſtis. *Et nomen ciuitatis dei mei nouæ Hieruſalem*, id eſt, nomẽ eccleſiæ militantis imprimã ei, ita quòd catholicus, ſeu eccleſiaſticus, ac fidelis ꝑ omnia aſſeretur. Eccleſia enim eſt ciuitas dei noua per gratiam, quę Hieruſalem nũcupatur: quia in ea eſt viſio pacis inchoatio ac contẽplatio quietis cœleſtis, *Quæ deſcendit de cœlo à deo meo*, id eſt, à ſupnis & à ſpiritu ſãcto profluxit, regenerata eſt, ordinatur ac regitur. Om-
Iacobi.1. ne enim bonũ optimum, & omne donum perfectũ deſurſum eſt, deſcendens à patre luminũ. Nihilominus eccleſia aſcẽdit
F ad cœlũ, ad bona gloriæ aſpirando. Hęc loquitur Chriſtus ſecundum quod homo, dicens à deo meo, *Et nomen meũ nouũ*
Act.11. ſcribam ſuper eũ, vt à me Chriſto Chriſtianus vocetur. Nam filius dei ex tempore cœpit Chriſtus vocari. Sed quia nonnulli fidelium, qui in eccleſia videbantur columnæ ceciderunt, & per prauam doctrinam foras egreſſi ſunt, quorum vnum dicit Berengandus fuiſſe Origenem: hinc locũ hunc exponit de præmio atque eccleſia triumphãte, vt ſit ſenſus: Qui vicerit, faciam illum columnam in templo dei mei, id eſt, in regno cœleſti firmiſſima ſtabilitate locabitur: nec beatitudinem illam amittet, hoc eſt, foras non egredietur amplius. Et ſcribam ſuper eum nomen dei mei. Nomen dei eſt eſſe æternum, quod ſuper vincentes ſcribitur, cũ eis æternitas cõmunicatur,

catur,

catur, ita quod ſine fine cum domino cõmorantur. Et ciuitas dei mei nouæ Hieruſalẽ, id eſt, eccleſiæ triumphãtis: quę Hieruſalem dicitur, quia in ea increata pax dei omnem ſenſum exuperans, facie ad faciẽ cernitur. Huius ergo ciuitatis nouæ per dona gloriæ nomẽ ſcribitur ſuper electos, quãdo eam ingreſſi, ciues ac filij eius vocãtur. Quæ deſcendit de cœlo, quia domino Ieſu Chriſto de cœlis ad noſtrã redemptionem deſcendente, ſimul ac ſancti deſcenderũt: quia iam per prædeſtinationem illi cõiuncti erant. Sic ille exponit. Cõſequenter ad Laodicenſis eccleſiæ præſulem ſermo dirigitur. *Et angelo Laodiciæ eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit amen teſtis fidelis & uerus,* id eſt, Chriſt⁹ qui eſt verus & veritas, teſtiſq; dei patris, & actuũ humanorũ. Amen quãdoq; nominaliter ſumitur, vt hic: & tũc ſignficat verũ. Sicq; cõpetit Chriſto, qui eſt ipſũ primũ, ſummũ, & exẽplare verũ. Quandoq; ſumitur aduerbialiter, & tũc ſignificat vere, *Qui eſt principium creaturæ dei,* id eſt, vniuerſorum creator, per quẽ pater omnia fecit, iuxta illud: Omnia per ipſum facta ſunt. Propter quod ait Iudæis: Ego principium, qui & loquor vobis. Vel principiũ creaturæ dei, id eſt, inter creata primus dignitate & gratia, ſecũdum naturam aſſumptam: quemadmodum ſupra plenius dictum eſt. *Scio opera tua,* ſimplici notitia, *Quia neque frigidus es,* per infidelitatem, *Neque calidus,* per charitatem infuſam, *Vtinam frigidus eſſes, aut calidus,* id eſt, in altero extremorum, videlicet totaliter ſine notitia dei & ſimulata iuſtitia, vel feruens amore: tunc enim minus eſſet tuum peccatum, eo quòd ſeruus ſciens voluntatem domini ſui nec implens, grauius peccet. Facilius quoque tunc conuertereris ad feruorem amoris, quia audito dei verbo te peccatorẽ apertum perpenderes: nec te aliquid reputares, ſed accuſares: ſicque vbi abũdauit culpa, abundaret & gratia. *Sed quia tepidus es,* id eſt, piger, acedioſus & negligens, habens fidem informem, & aliquid eſſe te reputans, *Et nõ frigidus, neque calidus, incipiam te euomere de ore meo,* id eſt, mea ſententia reprobare, à fideliũ numero ſegregare, ab officio tuo deponere. Fideles autem & feruidi Chriſto ſunt incorporati, à quo reiiciuntur dum in mortale labuntur. Quemadmodum autem aqua tepida, tanquam faſtidium generans, cito euomitur: ſic tepidi iſti ſunt deo ſpecialiter deteſtabiles, atq; ingrati. Et videmus ad oculũ

A Philip. 4. Ioan. 14. B Ioan. 1. Ioan. 8. Apoc. 1. C Luc. 12. Rom. 5.

D quod hi qui manifeſte ſunt vitioſi,ita,vt ne aliquid boni ſe egiſſe aut agere putent, facilius conuertantur, quàm tepidi: ſeu illi qui volunt partim deo, partim ſeculo cohærere, placere, ſeruire. Tepidum demum hoc loco non ſumitur quaſi mediū, de charitatis calore aliquid participans:ſic enim melius eſt eſſe tepidū,quàm frigidum, *Quia dicis,* verbo mētali,ſiue vocali, *Quod diues ſum,* per virtutes & dona ſpiritus ſancti, *Et locupletatus,* per opera meritoria copioſa, *Et nullius egeo,* id eſt,maior profectus ſeu gratia, vel aliorum oratio, ſeu doctrina mihi neceſſaria non eſt ad ſalutem, *Et neſcis,* id eſt,non attendis,vel ſcire non vis:ſicq; habes ignorantiam affectatā,quę inexcuſabilis perhibetur:de qua fertur

E in Pſal. Noluit intelligere, vt bene ageret, *Quia tu es miſer,*

Eſa.35. per culpam.iuxta illud: Iuſtitia eleuat gentem, miſeros facit

Prou.14. populos peccatum, *Et miſerabilis,* aliis, propter pœnā tibi imminentē ac debitam, *Et pauper,* donis gratiæ ſpoliatus, *Et cæcus* ſapientiam non habendo, & vitiis excæcatus, *Et nudus,* à bonis operibus,ac virtuoſis habitibus. *Suadeo tibi emere à me,* opulentiſſimo fonte omnium bonorum, *Aurum ignitum probatū,* id eſt,charitatem feruentem,diuinitus commendatam,aduerſitatibus exercitatā,verā non fictam,ab omnibus vere ſapiētibus approbatā. Hæc charitas ſic inter cæteras excedit virtutes,rubet,fulget, perornatq; thalamū mētis: quemadmodū aurum inter metalla præſtātius eſt,& corpora-

1.Cor.13. lem ſtructurā decorat. Charitas autē & gratia emi adſeritur, nō quod aliquis in mortali exiſtens eas de condigno merea-

F tur,ſed vtcunq; de congruo:quādo ſe ad eas habilitat & diſponit,faciens quod in ſe eſt. Hinc enim ait Apoſtolus: Si autem gratia iam nō ex operib9. Alioquin gratia nō eſt gratia. Rurſus per aurum intelligitur ſapiētia,potiſſime illa quæ eſt primum inter dona:quæ eſt ſaporoſa & affectuoſa diuinorū cognitio. Idcirco ignita vocatur atque probata: quoniam eos,à quibus habetur,amoroſos & deo acceptos cōſtituit. Vnde &

Prou.21. Salomon: Theſaurus, inquit, deſiderabilis in ore ſapientis. Quomodo autem charitas vel ſapientia emitur, cum ſanctus

Iob.21. Iob cōteſtetur:Non dabitur pro ea aurū obrizū,& neſcit ho-

Prouer.3. mo preciū eius?Sed & Salo. Precioſior eſt,ait, ſapiētia cūctis opibus:& omnia quę deſiderātur,huic nō valēt cōparari. Ad

Eſa.55. quę ꝓpheticus ſermo reſpōdet: Oēs ſitiētes venite ad aquas, & qui

& qui non habetis argentũ, properate, venite, emite abſq; argento, & abſq; vlla cõmutatione vinũ & lac. Itaque nõ temporali re emitur, ſed bonis opibus, cõtinuis precibus, miſericordiæ actibus, pœnitẽtiæ ſtudiis, omniũ terrenorũ contẽptu, poſtremo chariſſimo numo puta ſeipſo, ſeu propriç volũtatis abnegatione, ſpõtanea paupertate. Ideo loquitur Chriſtus, Si vis perfectus eſſe vẽde omnia quæ habes, & da pauperibus, & veniẽs ſequere me *Vt locuples fias* in ſpiritalibus bonis. Nẽpe qui charitatẽ, vel ſapiẽtiæ donũ adeptus eſt, omnes habet virtutes & omnia dona *Et ueſtimẽtis albis induaris* id eſt, mũdis operibus adorneris, ſicut ait ſcriptura: Omni tẽpore veſtimẽta tua ſint cãdida. Paſſiones autẽ & vitia nigredini cõparantur *Vt non appareat cõfuſio nuditatis tuæ* id eſt, ne corã deo & eius miniſtris tam inhoneſtus, ac ſpiritaliter turpis, menteq́ue vacuus ac deteſtãdus appareas. Si enim de corporis nuditate corã hominibus verecũdamur, potiſſime propter inhoneſtiora corporis mẽbra: incõparabiliter plus erubeſcere nos oportet corã deo & angelis eius de animæ nuditate, deformitate, ſordidatione. Hæc eſt erubeſcẽtia ſalutaris, qua diuinæ puritatis aſpectui erubeſcimus maculati & ſordidi apparere. *Et collyrio inunge oculos tuos, ut uideas.* Per collyriũ, quod de terra naſcitur, quo oculus primo turbatur, deinde à noxio humore purgatur, ſicq́; clarioris viſus efficitur: cordis contritio, ſeu compunctio deſignatur: quæ primo per dolorem de peccatis mentẽ amaricat: à vitiorũ ſqualore emũdat, lachrymas elicit, illuminationẽ procurat. Hoc collyrio oculi cordis vngũtur, dũ in deo verẽ cõpungimur, ſicq́; videmus in lumine gratiæ, & defectus noſtros cognoſcimus, deũ perpendimus: quicquid ſalus noſtra requirit cõſideramus. Rurſus collyrium dici poteſt ſermo diuinus, vel dominicæ paſſionis memoria, vel ſciẽtia ſalutaris. Vnde vt Beda diſſeruit, collyrio oculos vngere, eſt boni operis exequutione, ſcripturarum intelligentiam promereri. Sed quia increpatio prçinducta aſpera ſatis videtur, clementiſſimus deus increpatum, ne plus induretur, dulciſſime cõſolatur. Quo dat prælatis increpatoribuſq́ue exemplum, vt verbis aſperæ increpationis, charitatis dulcia iungãt eloquia: inſtar boni Samaritani, qui vino oleũ miſcuit. *Ego quos amo* puta electos & bonos *Arguo* per me & meos vicarios, verbis *Et caſtigo* verberib⁹ ſeu aduerſis, ne quid mali in

Margin: A; *Hebr.19.*; *Eccle.9.*; B; C; *Luc.10.*

D eis remaneat. Cum ergo hos taliter tractem, quantomagis tu imperfectus debes hæc cum gratiarum actione gaudenter recipere, tanquam animæ medicinam? Hinc ſpiritusſanctus monet: Diſciplinam domini fili mi ne abiicias, & ne deficias, cũ ab illo argueris. Quẽ enim diligit dominus, corripit: & quaſi pater in filio complacet ſibi. Et alibi, Beatus homo qui corripitur à domino. Hinc ait Apoſtolus, Si extra diſciplinã eſtis, ergo adulteri, & non filij eſtis. Itaque grauiſſima dei ira ac vltio eſt, dum peccatorem proſperari atque ad libitum peccare impune permittit: quemadmodũ de reprobis ait in Pſalmo, Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus ſuis. *Aemulare ergo* id eſt, bonos ſequere: iuxta illud: Aemulamini bonum in bono ſemper. Et iterum, Aemulamini chariſmata meliora, *Et pœnitentiam age* quòd hucuſque tam negligens extitiſti. Nam & ego paratus ſum tibi ſuccurrere. Et ideo ſubditur *Ecce ſto ad oſtium* id eſt, oſtio cordis, ſcilicet libero arbitrio, ſeu voluntati, aſſiſto ſeu præſens ſum: qui omnia impleo, & nullibi deſum *Et pulſo* per ſacram ſcripturam hortando, per vicarios meos loquendo, per angelicam inſpirationem, per motionem internam qua moueo mentem ad ſupernaturale bonum, per beneficiorum collationem, per aduerſitatum exercitationem. His ſiquidem modis, deus omnipotens cordis noſtri pulſat quotidie ianuam. Vnde & loquitur ſponſæ ſeu animæ amoroſæ, Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea. Hinc de increata ſapientia legitur, Sapientia præoccupat eos qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat: qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: aſſidentem enim illam foribus ſuis inueniet. Itaque Chriſtus pulſat, ſicut ſcriptum eſt, Vox dilecti mei pulſantis. Præterea contuendum, quòd gratia interdum accipitur pro habitu eſſentiam rationalis creaturæ deo gratam faciente, interdum pro diuina motione qua deus animam mouet ad ſupernaturale bonum: quemadmodum motione naturali ac generali mouet omnia ad ſibi connaturalia. Propter quod dicitur, Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Hic autem diuinus inſtinctus ſiue influxus, vel motio hæc communiter fit cunctis hominibus quandiu in vita præſenti ſubſiſtunt. Quem quidem influxum quidem ſequuntur, per liberi conatum vel coope-

Prouer.3. Iob.5. Hebr.12. 2. Mac.6. Galat.4. E Hiere.23. Canti.5. F Sapien.8.

cooperationem arbitrij ad ſupernaturale bonum ſe diſponentes. Alij non ſequuntur, propter quod nō merentur ſibiipſis relinqui, ſicque ex ſua defectibilitate de peccato in peccatum labuntur. *Si quis audierit uocem meam* id eſt, inſpirationi diuinæ ſiue angelicæ, vel verbis ſacræ ſcripturæ conſenſerit, atque paruerit *Et aperuerit mihi ianuam* cordis ſui, id eſt, mentem cum affectu ſpiritaliter dilatauerit ſeu patefecerit ad me ſuſcipiendum: ſecundum illud prophetæ, Præparare in occurſum dei tui *Intrabo ad illum* dona gratiæ infundendo, infuſa augendo, miſericorditer conſolando, varios effectus in ſecretis animæ producendo *Et cœnabo cum illo* id eſt, eius ſaluti atque profectui congratulabor: ſicut ſcriptum eſt: Beneplacitum eſt domino in populo ſuo. Et iterum, Gaudium domini eſt fortitudo veſtra *Et ipſe mecum* delectando in me per conſcientiæ puritatem, & de cœleſtis gloriæ promiſſo lætando per ſpē. Et in iſto ineffabiliter commendatur nobis clementia, charitas atque dignatio dei noſtri ad nos tantillos vermiculos. Hinc etenim conteſtatur dicens: Delitiæ meæ, eſſe cum filiis hominum. Et iterum, Lætabor ſuper eis, cum benefecero eis. Tantum igitur pulſatorem non repellamus, cum tanto hoſpite cœnare quotidie properemus: quicquid eius introitum impedit, quicquid vultum ipſius offendit, vitemus. Porro ipſe lux eſt, peccata & paſſiones ſunt tenebræ: & ſcimus, quòd non ſit conuentio luci ad tenebras. Ab his ergo, mentis cœnaculum emundare oportet. Sed cur potius ait cœnabo cum illo, quàm prandebo? Et reſpondendum, vt innuat ſcilicet, ſe velle pernoctare nobiſcum, atque in thalamo mentis quieſcere: vt in pace in id ipſum dormiamus, & requieſcamus. Sic cœnat cū Chriſto, atque in eius caſtis quieſcit amplexibus, qui corde deuoto pergit ad ſtratum, & in meditationibus ſanctis obdormit. Talis non timet à timore nocturno, ſed de mentis ſecuritate reficitur. Secura enim mens, quaſi iuge conuiuium. *Qui uicerit* impedimenta ſalutis ſuæ *Dabo ei ſedere mecum in throno meo* id eſt, in regno cœleſti in cœlo empyreo. Teſte enim propheta, Cœlum mihi ſedes eſt. Hinc in Euangelio ait, Vado parare vobis locum. Et, Iterum veniam & aſſumam vos ad meipſum: vt vbi ego ſum, & vos ſitis. Dabo quoque ei ſedere mecum in throno meo, id eſt, poteſtatem iudicandi

[Margin: A; *Amos.4.* B; *Pſal.149.* *Nehem.8*; *Hiere.32.*; C; *2.Cor.16.* *Pſal.14.*; *Prouer.13.* *Ioan.14.*]

D iudicandi mecum in finali iudicio, ſecundum promiſſionem
Matth.19. illam, Sedebitis & vos ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſrael *Sicut & ego uici* per patientiam cuncta aduerſa: per paſſionem meam, diabolum: per aciem virtutum, aciem vitiorum: per inflexibilem æquitatem, blanda & aſpera mundi. Chriſtus enim fortem armatum ligauit, vaſa eius diripuit, mundi gloriam ſtrauit: ſed & aduerſarios ſuos induratos Iudæos deiecit. Hinc ait militibus ſuis, In mundo preſſuram habebitis. Sed confidite, ego vici mundum *Et ſedi cum patre meo in throno eius* in cœleſti palatio: iuxta illud
Hebr.1. Apoſtoli, Sedet ad dexteram maieſtatis in excelſis. De quo throno ſcriptum eſt, Mitte ſapientiam à ſede magnitudinis tuæ, Itemque, Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius.
E Qui thronus intelligi poteſt, vel ipſum cœlum, vel iudiciaria regiaque poteſtas, dignitas ſiue authoritas dei, in ſeipſo inuariabiliter quieſcentis. Vnde quod ait, ſedi cum patre meo in throno eius, ſic poteſt exponi, poteſtatem iudicandi à patre accepi. Pater enim omne iudicium dedit filio. Et Pſalmiſta ait: Deus iudicium tuum regi da. Quanuis autem Chriſto ſecundum diuinitatem conueniat iudicare per authoritatem, tamẽ iudicij exequutionem meruit per ſuam humiliationem ac paſſionẽ: ſicut & corporis glorificationẽ, & exaltationẽ ſuper omnes cœlos, per palmam præfatam meruit. Ideo loquẽs Chriſtus de patre & de ſeipſo teſtatur, Poteſtatẽ dedit ei iudicium facere, quia filius hominis eſt. *Qui habet aures audiat quid ſpiritus dicat eccleſiis.* Exhortatio iſta iam ſeptima vice
F repetitur, atque in Epiſtola cuiuſlibet eccleſiæ Aſiæ ponitur: quatenus omnes Chriſtiani iſta perpendant, & quicquid Epiſcopis Aſiæ ſcriptum eſt ad ſuam informationem conuertant: quod tamen Epiſcopis ac prælatis ſumme incumbit. Videamus itaque, vt opera noſtra plena ſint coram deo, & ne nomen ſanctitatis habendo mortui ſimus coram altiſſimo: quod eis eueniet, qui laudes quærunt humanas, ac commodum temporale: inſuper caueant pigri potiſſime religioſi remiſſi, quod dominus cuidam tunc improperauit, quia nec frigidus es, neq; calidus, & cætera. Cũ enim religioſi teneantur quotidie ad perfectionem, iuxta ſuæ profeſſionis exigentiam tendere: hi qui peruigilem curam non adhibent per paſſionum ſuarum reformationem & ordinis obſeruationem

ſeruationem ac operum dei reuerentialem exequutionem, tepidi comprobantur, & non progrediendo in dei itinere, infeliciter retrogrediũtur. Poſtremo ex præinductis certiſſimum eſt, per angelos ſeptem eccleſiarum Aſiæ in iſtis duobus capitulis non intelligi ſpiritus ſupernos beatos, quibus præſcripti defectus nullatenus competunt. A

Elucidatio Cap. IIII. *Poſt hæc uidi, & ecce oſtium apertum in cœlo.*

ARTIC. V.

Poſtquã in precedentibus, beatus Ioannes ſeptem eccleſias Aſiæ, præſertim earum Epiſcopos informauit, & per eos vniuerſam eccleſiam: nunc totius eccleſiæ ſtatum, ſublimitatem, decurſum, generalius pleniuſq; proſequitur, ſeu deſcribit. Eſt autem totus hic liber mirabiliter difficilis & obſcurus, etiam præ cunctis libris propheticis. Nam per imaginarias viſiones ac ſpecies eſt deſcriptus, ita quod ſenſus literalis ipſius eſt, qui per ſimilitudines & res, non qui per voces ſignatur. Vnde & expoſitores variis modis hunc librum exponunt, nec aliquis plene eum intelligit, ita quòd expoſitiones huiuſmodi pro magna parte ſunt infra certitudinem, nec aliquid certum intuentur in his, niſi vt ſecundum fidem ſint. Hinc & ego puſillus, nil noui introducere præſumens, ea quæ ab aliis catholicè dicta ſunt, quantum deus præſtiterit, breuiter tangam & colligam. *Poſt hæc uidi, & ecce oſtium apertum in cœlo* Apoca. 1. 2. B *Difficultas libri huius intellectus*

Quod ait, poſt hæc, ad ordinem viſionis, nõ ad interualla ſeu viciſſitudinem temporis refertur, ſecundum Haymonem & Gloſſam. Eodem enim die vidit omnes viſiones in libro iſto deſcriptas, ſicut ſuperius inſinuauit, dicendo: fui in ſpiritu dominica die. Porrò ſeptem ſunt viſiones huius voluminis, quarum ſecunda hic incipit. Itaque poſt hæc, id eſt, poſt reuelationem primam hucuſque protẽſam: vidi, viſione imaginaria, ac intellectuali. Eadem quippe viſio interior, imaginaria & intellectualis fuit. Imaginaria, quia per corporalium rerum ſimilitudines, ſeu materiales imagines, in interiori ſenſu angelico miniſterio formatas fiebat. Intellectualis, quia per illuminationem ſupernam Ioannes, quid illæ ſpecies deſignarent, veraciter intellexit: alias non fuiſſet propheta. C *Apoca. 1.*

Quia

D Quia intelligentia eſt opus ſeu principale in viſione, prout in
Danie.10. Daniele legitur. Verùtamen quod ait, poſt hæc, etiam ad temporis diſtinctionem videtur poſſe referri. Quanuis enim omnia iſta intuitus ſit vno die, & forte vna hora vel tempore breuiori, non tamen ſimul & ſemel, ſeu eodem tempore præciſe, ſed quælibet viſio ſuam habuit morulam. Simul enim non intelliguntur viſiones, niſi quæ per eandem ſpeciem repræſentantur. Porrò hæ viſiones per diuerſas oſtenſæ ſunt ſpecies. Sed quia inter viſionum iſtarum impreſſiones non fuit notabilis interſtitio temporis, imò vna alteri mox ſucceſſit: dicunt expoſitores, non ad ordinem temporis, ſed viſionis referendũ quod ait, poſt hæc: Et ecce oſtium apertum in cœlo. Per oſtiũ
E iſtud communiter expoſitores intelligunt Chriſtum, qui ait:
Ioan.10. Ego ſum oſtium ouium. Per me ſi quis introierit, ſaluabitur. Quod apertum aſſeritur, quoniam Chriſtus notitiã ſui aperuit in mundo, & ore ſuo aperto per ſeipſum docuit homines. In paſſione quoq; corpus eius multis vulneribus fuit apertũ,
Ioan.19. quando & vnus militum lancea latus eius aperuit. Inſuper Chriſtus omnibus ad ſe venientibus gremium offert clementiæ, & miſericordiæ ſuæ aperit ianuam: ſecundum quòd ait:
Matt.11. Venite ad me omnes qui laboratis. Et idem: Eum qui venit ad me nõ eiiciam foras. Hoc oſtium apertũ eſt in cœlo, id eſt, in eccleſia militante, quã Chriſtus ſæpiſſime in euang. regnũ cœ-
Ioan.6. lorum appellat dicendo: Simile eſt regnum cœlorum decem virginibus. Quarum vtiq; fatuæ quinque fuerunt, quod eccle-
F ſiæ triumphanti nullatenus competit. Aliqui vero dicunt, q. Ioannes in iſto capitulo deſcribit maieſtatem dei, qui vnus eſt in natura, trinus in perſonis, qui Chriſto homini Apocalypſim, ſeu viſiones huius libri, per ſe immediatè reuelauit ſeu indidit. Idcirco primo deſcribitur eius maieſtas, quantum ad eminentiam ſui throni ſeu loci, quo reſidere cenſetur. Et ita per hoc quod dicitur, ecce oſtium apertum in cœlo, datur intelligi, quòd Ioãni in viſione imaginaria apparebat, quòd ianua quædam aperiretur in cœlo, vt dei omnipotẽtis maieſtas ipſi oſtenderetur ſub corporalium ſpeciebus, atq; ad innuendum quòd deſuper ipſi reuelaretur ſtatus eccleſiæ, iuxta quẽ
Ezech.1. modum Ezechiel dicit: Aperti ſunt cœli, & vidi viſiones dei. Itemq; Thronus ſuper firmamentum, & ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper. Per quod

deus

deus altiſſimus omnibus præſidens deſignatur: prout ibidem plenius dixi. *Et uox prima, quam audiui, tanquam tubæ loquentis mecum dicens: Aſcende huc, & oſtendam tibi, quæ oportet fieri citò poſt hæc,* Per iſtam vocem tubalem, quæ prima fuit in hac viſione, quidam intelligunt vetus teſtamentum ſeu doctrinam propheticam, quam per illuminationem supernã audiuit interiori auditu Ioannes, quę admonuit eum aſcendere huc, ſcilicet ad Chriſtum, ſpiritualemq; intellectum. Hæc autẽ expoſitio videtur nimiũ ſpiritalis, nec apparet quomodo iſta vox dixerit Ioanni, oſtendam tibi quæ oportet fieri cito poſt hæc, niſi forte formaliter. Deniq; in die ſancto Pentecoſtes, veniẽte ſuper apoſtolos ſpiritu ſancto, infuſa fuit Ioanni excellẽs notitia legis & prophetarum. Alij ergo per vocem hanc intelligunt inſpirationem diuinam. Sed quoniam deus non docuit hæc Ioãnem immediatè per ſeipſum, imò nec per Chriſtum, ſed per angelum in perſona Chriſti apparentem: aptius, vt arbitror, poſſet per vocem hanc angelica alloquutio ſeu inſpiratio accipi, vel ipſemet angelus Ioannem interius alloquens & informans. Cur autem vox angeli quaſi vox tubæ dicatur, ſemel iam expoſitum eſt: cum de hac voce dixit Ioannes: Cõuerſus ſum, vt viderem vocem quæ loquebatur mecum, intelligendo per vocem vocis prolatorem. Sed & Dionyſio conteſtante, propheticæ reuelationes per angelos factæ ſunt. Itáq; ait vox prima, quaſi dicat eadem quam iam antè audiui. Nã quod præceſſit, primum vocare ſolemus. Verũtamen Berengandus per vocem primam intelligit Ioãnem Baptiſtam, qui de ſeipſo fatetur: Ego vox clamantis in deſerto. De quo fuit prædictum: Tu puer propheta altiſſimi vocaberis. Aſcende huc, id eſt, ad contemplationem te erige. De ſpiritali nanque nõ de corporali aſcenſu hoc dicitur, & oſtendã tibi quæ oportet fieri cito poſt hæc, id eſt, proceſſum, ſtatũ, & tribulationes eccleſię, quę ex hoc vſq; in finem mundi protrahẽtur ac fient. A B *Apoc.1.* C *Luc.1.*

Et ſtatim fui in ſpiritu, id eſt, alienatus ab omni exteriorum ſenſuum vſu, atq; extaſi mentis, per intentiſſimam eorum quæ mihi oſtendebantur interius conſiderationem. *Et ecce ſedes poſita fuit in cœlo.* Si per cœlum intelligamus militantẽ eccleſiam, ſedes in eo poſita, eſt quæuis cõgregatio deuota, ſeu corda amore dei accenſa, in quibus deus regnat, reſidet & quieſcit: dicente Apoſtolo: Templum dei ſanctum eſt quod eſtis

vos.

D vos. Nam & anima iuſti ſedes eſt ſapiētiæ. Vnde ſcriptura aſ-
Pſal.88. ſerit: Iuſtitia & iudicium præparatio ſedis tuæ. Quia videli-
cet, per iuſtitiæ exequutionem, atque iudicij diſcretionē, ani-
ma deo diſponitur, vt in ea reſidere dignetur. Si vero per cœ-
lum intelligatur patria beatorum, ſeu triumphās eccleſia, per
ſedem in ea poſitā intelliguntur angelicæ poteſtates, omnēſ-
que mentes deo beatificē perfruentes, quibus deus ſublimiter
præſidens, interius cuncta diſponit. Rurſus per ſedem hāc au
thoritas & poteſtas dei eccleſiam gubernantis, exprimitur.
Deus etenim nullibi verius, quàm in ſeipſo eſſe & quieſcere
perhibetur. Poſtremo quia & ipſa eccleſia ſedes eſt dei, ſedes
in cœlo eſt poſita, quia eccleſia militans, quāuis adhuc in car
E ne verſetur, mente tamen cœlum inhabitat. *Et ſupra ſedem ſe-
dens*, ſcilicet deus trinus & vnus omnibus dominās. De quo
fertur in Pſalmo: Deus in cœlo ſedes eius. Et: Deus ſedet ſu-
per ſedem ſanctam ſuam. Quidam autem per ſedentem ſpe-
cialiter intelligunt Chriſtum, de quo ſcriptum eſt: Dominus
quidem Ieſus poſtquam loquutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœ-
lum, & ſedet à dextris dei. *Et qui ſedebat, ſimilis erat aſpectui la
pidis iaſpidis, & ſardii*, Per aſpectum Iaſpidis ac Sardij color
eorum exprimitur. Iaſpis autem viridis eſt coloris, qui color
viſum oblectat atque confortat. Sardius vero rubeum habet
colorem. Hinc Berengandus & Haymo per Iaſpidis viridita-
tem, intelligunt Chriſti diuinitatem, quæ interiorem viſum
ſummè oblectat, reficit, & confortat. Per Sardij rubedinē, eius
F humanitatem pro nobis ſanguine ſacro perfuſam accipiunt.
Eſa.37. Iuxta illud: Quare ergo rubeum eſt indumentum tuum? Rur-
ſus, quoniam Iaſpis apparentiam aquæ habet. Sardius vero
ignis, Chriſtus omnium iudex ſecundum Bedam, his compa-
ratur, quia iam vnum iudicium per aquā exercuit, aliud per
ignem exercebit. Albertus per Iaſpidis virorem intelligit im
marceſſibilem felicitatis coronam, quam Chriſtus electis do
nabit. Per Sardij ruborem, æterni ignis incendium, quod re-
probis irrogabit. Alij qui per ſedentem intelligunt deū vnum
ac trinum: dicunt, Quod imaginariæ illæ propheticæ appa-
ritiones, fiunt ſecundum congruentiam ad id, quod per ima-
gines deſignatur, ac reuelatur. Deus autem apparuit, vt mili-
tantis eccleſiæ gubernator, ad quam ſe habet vt dulcis conſo-
lator, & charitatis accenſor: quorum primum deſignat viri-
ditas

ditas Iaſpidis,ſecundum Sardij rubor. Porrò in viſione Eze- A
chielis, deus ſedens in throno videtur in ſimilitudine electri, Ezech.1.
velut aſpectus ignis. Et ibidem per ſplendorem electri(quod
aurei igneiq; coloris eſt)prouidentia & ſapiẽtia dei deſigna-
tur.Hinc ergo hoc loco per Sardij igniformem ruborem,di-
uina ſapientia:per Iaſpidis vero virorem, incommutabilitas,
decor ac dignitas diuinæ naturæ, quæ æternaliter eiuſdẽ vi-
goris eſt,vel etiam aſſumptæ humanitatis,quæ in reſurrectio-
ne refloruit,intelligi poteſt. *Et iris erat in circuitu ſedis,* ſicut
in Geneſi legitur:Dominus dixit ad Noe: Arcum meum po- Gene.9.
nam in nubibus cœli,& erit ſignum fœderis inter me & inter
terram. Itaq; per irim ſeu arcum,clementia & fœdus amici-
tiæ dei ad eccleſiam inſinuatur.Sic enim dilexit mundum,vt
vnigenitum filium ſuum daret ei,& pro eo,Eſa.teſtante:Puer B
natus eſt nobis,filius datus eſt nobis.Itaq; iris erat in circuitu
ſedis,id eſt,eccleſiæ ſeu electorum,qui thronus ſunt dei, quo-
niam miſericordia dei,& pactum amicitiæ eius circũdat,mu-
nit,tuetur eccleſiam. Miſericordia enim domini ab æterno &
vſq; in æternum ſuper timentes eum. *Similis uiſioni ſmaragdi-
næ,* Smaragdis ſiue Smaragdus eſt lapis viriditatis clarioris
ac plenioris quàm Iaſpis:eſt enim nimiæ, atq; gratiſſimę viri-
ditatis,in tantum,vt videntium animos in admirationem con
uertat.Quòd ergo iris,in quo tripartitus color apparet,viſio-
ni ſeu colori ſmaragdi aſſimilatur,deſignat, ꝙ miſericordia,
gratia,dilectio dei ad eccleſiã ſit electis admirabilis, ſummè
accepta,euidentiſſimè cognita,confortatiua,& conſolatoria.
Vnde per irim euãgelica lex,quæ eſt lex amoris & gratiæ,po C
teſt intelligi.De quo Hieremiæ loquitur dominus:Feriã do- Hiere.31.
mui Iſrael & domui Iuda pactum nouum.Rurſus,per arcum
ſeu irim deſignatur,ꝙ deus omnibus elementis,eorumq; im-
preſſionibus,& alterationibus dominetur. *Et in circuitu ſedis
ſedilia uigintiquatuor,& ſuper thronos uigintiquatuor ſeniores ſedẽ
tes,* Secundũ Berengãdum,per vigintiquatuor ſeniores in li-
bro hoc,interdum patres veteris teſtamenti, interdum patres
noui teſtamenti:aliquando ſimul vtriq; ſignificantur.Nũc au
tem per eos ſecundum dictum Berengandum, ſignantur pa-
tres veteris teſtamenti.Et per ſedilia vigintiquatuor,inſinuã-
tur vigintiquatuor libri veteris teſtamenti,in quorũ lectione
ac meditatione,quaſi in ſedibus,veteres ſancti à laboribus cu

riſque

D riſque ſeculi quieſcebant. Sed cum ſecundum hunc expoſitorem per ſedem intelligatur eccleſia militans, cuius decurſus & ſtatus hoc libro deſcribitur: non videtur quòd patres veteris teſtamẽti tempore huius reuelationis, dicti ſint eſſe in circuitu eccleſiæ militantis, qui iam ad triumphãtem eccleſiam in Chriſti aſcenſione erant tranſlati: niſi fortè dicantur eſſe in circuitu eccleſiæ, eam ſuis præſidiis muniendo, nõ ad eius numerum pertinendo. Quod ſi dicatur, nondum apparet, quòd tunc in libris veteris teſtamenti, ſeu eorum lectione ac meditatione quieſcebant: quando iam non per fidem, ſed per ſpeciem cognoſcebant. Omnis enim ſcriptura noui ac veteris teſtamenti ad fidei obſcuram ſpectat notitiam, cum iuxta Apoſtolum per ſpeculum in ęnigmate cognoſcamus. Quòd ſi quis
1.Cor.13. E dixerit per eccleſiam iã ſignari vniuerſos fideles à principio mundi vſq; ad vltimum electorum, qui naſcetur in mundo: ſicut Gregorius in parabola euangelica de vinea tangit, hoc rurſus non approbatur. Nũc enim deſcribitur eccleſiæ ſtatus, prout à ſynagoga diſtinguitur: vtpote prout à Chriſti aduentu, & euangelicæ legis prædicatione, ſeu nouo teſtamẽto ſumpſit exordium. Et quamuis illud quis diceret, nihilominus tẽpore huius reuelationis patres veteris teſtamenti, extra ſtatũ & ordinem militantis eccleſiæ fuerunt. Porrò ſi per ſedem authoritas, & poteſtas trini ac ſimplicis dei intelligatur, nõ inconuenienter patres veteris teſtamenti in circuitu ſedis huius ac ſedenti aſſediſſe feruntur: qui iam tempore huius prophetiæ ad patriam deuenerunt, & cũ angelicis mentibus regi glo
F riæ aſſiſtebant. Sed tunc in præfatis ſedilibus non ſederunt. Alij ergo per vigintiquatuor ſeniores veteris ac noui teſtamẽti ſanctos patres intelligunt, vt Beda & Haymo: qui propter duodecim apoſtolos atq; duodecim patriarchas, à quibus ſpiritaliter ſiue corporaliter nati ſunt, vigintiquatuor deſcribũtur. Vnde ſicut apud Matthæum per duodecim ſedes, in quibus ad iudicandum ſeſſuri dicuntur apoſtoli, vniuerſitas ſedium ac perfectorum qui in eis ad iudicandum ſedebunt exprimitur. propter duodenarium numerum apoſtolorum, eorumq; dignitatem, quorum filij, vniuerſi ſunt Chriſtiani: ita hoc loco per vigintiquatuor ſedes vniuerſitas ſanctorũ vtriuſque teſtamenti, quibus iudiciaria communicatur aliquo modo poteſtas, innuitur: ſicq; per numerum determinatum, indeterminatus

terminatus numerus denotatur. Verũ contra hoc videtur prę- A inducta inſtantia, quantum ad patres veteris teſtamenti, procedere: niſi forte quis dicat, quod Ioannes hoc loco more prophetico ponit tempus præſens pro præterito, quantum ad ſanctos Moſaicæ legis. Alij ergo per vigintiquatuor ſedes intelligunt vniuerſas euangelicæ legis cathedrales eccleſias: & per totidem ſeniores, earum epiſcopos: & hoc propter concordãtiam noui teſtamenti ad vetus. Nam primo Paralipomenon ſcriptum eſt, quemadmodum Dauid diuinum cupiẽs cultum augere, conſtituit vigintiquatuor ſacerdotes ſucceſſiuè per hebdomadas in templo miniſtrantes. Et ſic rurſus per numerum determinatum indeterminatus exprimitur. Interdum ſiquidem ſeptenario, quandoque denario, ſubinde centenario, aliquando millenario, nonnunquam & aliis numerorum ſpeciebus vniuerſitas deſignatur, ſecundum varias conſiderationes, numerorumque proprietates vel perfectiones. Sed quia præfati vigintiquatuor ſacerdotes à Dauid diſpoſiti nõ erãt pontifices, imò ſub pontifice, apparet quòd per eos conuenientius vniuerſitas ſacerdotum Euangelicæ legis exprimeretur: per ſedes autem eorum poteſtas & gratia, ſeu virtus, & merita eis collata, in quibus velut in ſedibus ſpiritualiter conquieſcunt. Dicuntur quoque iſta ſedilia & eorum ſeſſores eſſe in circuitu ſedis, puta eccleſiæ: quia eorum eſt, alios ab antiquo hoſte, cunctiſque veræ ſalutis aduerſis tueri. Veruntamen iſta atque ſimilia, ſolum probabiliter ſentio, plenam certamq; notitiam deo, & his quibus ipſe reuelare dignatur, committens: nec aliorum atque maiorum meorum, quorum comparatione C nihil ſum, dicta in aliquo reprehendens. *Circumamicti ſtolis albis*, quia (ad literam) albis tempore ſacrificij induuntur, caſtitate quoque corporis, & mentis puritate debent fulgere.

1. Par. 24.

B

Et in capitibus eorum coronæ aureæ, ſunt enim regale ſacerdotium, & rectores fidelium. Porrò in ſcripturis per caput mens, per aurum ſapientia exprimi ſolet. Aureas ergo in capitibus ſuis habent coronas, quia mentes eorum dono ſapientiæ decorantur. Vel coronæ iſtæ ſunt merita quibus futuræ beatitudinis promeruerunt coronas. *Et de throno*, id eſt, de eccleſia militante, quæ ſedes eſt dei. *Procedebant fulgura*, puta miracula, quæ inſtar fulguris terrent atque illuminant: ſicut ſcriptum eſt: Timebunt qui habitant terminos terræ à

Mar.4. D ſignis tuis. Et in euangelio ſæpius legitur: quomodo turbę viſis Chriſti prodigiis timuerunt. Fulgura etiam ſunt commi- nationes futuri iudicij, & pœnarum inferni. *Et uoces*, id eſt, prædicatio mediocris & ſimplex, ſicut de ſeipſo loquens cõmemorat Apoſtolus: Quaſi paruulis in Chriſto lac dedi, non ſolidum cibum. Vnicuique enim proponendum eſt verbum dei ſecundum ſuam capacitatem. *Et tonitrua*, id eſt, prædicatio ſublimis, ſonora, profunda. Vnde in euangelio Chriſtus
Mar.3. quoſdam apoſtolorum filios tonitrui nuncupauit. Et alibi ſermo diuinus teſtatur: Ecce hęc ex parte dicta ſunt viarum dei. Et cum vix paruam ſtillam ſermonum eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis eius intueri? Tonitrua ſunt
Ioan.1. verba Ioannis: In principio erat verbum, & verbum caro fa-
E ctum eſt. Et illud quod Paulus dicit: Audiui arcana verba, quæ non licet homini loqui. Itemque: Sapientiam loquimur inter perfectos. *Et ſeptem lampades ardentes ante thronum*, id eſt, in conſpectu eccleſiæ, & ante oculos fidelium interiores, vel potius in mente ipſorum. Quid autem ſignificent lampades ardentes, ipſe ſubdendo expoſuit. *Qui ſunt ſeptem ſpiritus dei*, id eſt, ſeptem dona ſpiritus ſancti, quibus mens velut lampadibus illuſtratur, ac inflammatur. Vel ſeptem ſpiritus dei, intelligendi ſunt omnes angeli ſancti, quorum miniſterio corda fidelium irradiantur, & accenduntur. Vnde & ſu-
Apoc.1. perius dicebatur: A ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt. *Et in conſpectu ſedis*, id eſt, eccleſiæ militantis, quæ thronus eſt dei. *Quaſi mare uitreum*, id eſt, baptiſmatis
F ſacramentum, in quo ſubmergitur exercitus vitiorum, ſicut in mari rubro exercitus Aegyptiorum, quod inſtar vitri perlucidum eſt, animaſque clarificat. Per quod velut per vitrum ſplẽdor ſolis iuſtitiæ mentem ſubintrat. *Simile cryſtallo*, ratione ſui effectus. Ab omni enim culpa ac pœna emundat, omnium virtutum atque donorum ſpecioſitatem inducit: ita vt enolet qui ipſum ſuſcepit, niſi aliunde fœdetur. Rurſus in cryſtallo, quod ex nimia congelatione non fluit, neque reſoluitur, aſſimilatur baptiſmus ob ſui effectus ſoliditatem. Nam indelebilem characterem imprimit, vnde nec iteratur. Quidam per mare vitreum ſimile cryſtallo intelligunt pœnitentiæ ſacramentum, in quo eſſe debet fons lachrymarum. Porrò Berengandus per mare vitreum ſimile cryſtallo, intelligit

nouum

nouum teſtamentum.In hoc etenim mari tria inſinuantur, vi- A
delicet mare,& vitrum,item cryſtallum.Per mare ergo hiſto-
ria,per vitrum moralis intelligentia, in qua velut in ſpeculo,
homo quicquid in ſe vitioſum eſt, perſpicit: per cryſtallum,
quod cunctis gemmis ſplendidius eſt, radioſque ſplendoris
emittit,ſpiritalis intelligentia deſignatur,quæ obſcura quæq;
ſcripturarum elucidat,mentes ſpiritualium ſenſuum flammis
illuminat, & quoſdam dei ac cœleſtis patriæ amore ſuccen-
dit.Denique,ſecundum eundem venerabilem patrem,in tem-
plo Salomonis mare æneum fuiſſe legimus:in quo lauabãtur *2.Para.4.*
ſacerdotes,antequam accederent ad hoſtias offerendas.Aeris
vero ſplendor quadam nigredine citò obnubilatur. Per ma-
re itaque æneum lex Moſi deſignatur,quę fulgorem ſpiritua-
lis intelligentiæ,literæ nigredine obſcurat. Et ſicut æs ſi lima B
teratur,ſplendor eius aperitur, ita & ſpiritualis intelligentia,
quæ literæ ſuperficie obſcuratur in lege: ſi à fidelibus viris di
ligenter diſcutiatur,per dei gratiam manifeſtatur.In hoc er-
go mari ſacerdotes lauabãtur, quia per ſacrificia,& quaſdam
obſeruationes legales, quædam peccata veteris populi dele-
bantur. *Et in medio ſedis, & in circuitu ſedis quatuor animalia
plena oculis antè & retro.* Hoc(vt aſſerit Berengandus) ſecun-
dum hiſtoriam ſtare non poteſt.Neque enim tam paruus nu-
merus ambitum ſedis & medietatem eius potuit obtinere: ſed
ſpiritualiter intelligenda ſunt. Hæc quatuor ergo animalia in
hoc libro,non ſemper quatuor euangeliſtas,ſed & omnes do-
ctores eccleſiæ, qui eorum doctrinam ſequuntur, deſignant.
Huic aſſertioni etiam Beda & Albertus ſubſcribũt. Ait enim C
Beda, per quatuor animalia in hoc libro non ſemper quatuor *Beda.*
euangeliſtas intelligi: ſed quandoque eccleſias. Et Albertus *Albertus.*
ait, quòd per quatuor animalia omnes prædicatores, & præ-
cipuè quatuor euangeliſtæ,ſignati ſunt. Dicuntur autem prę-
dicatores quatuor animalia, quia de quatuor euangeliis eo-
rum prædicatio ſumitur. Itaque ſenſus eſt: Et in medio ſedis,
id eſt,in ſuſtentatione eccleſiæ, ſeu inter fideles, & in circui-
tu ſedis, id eſt, in protectione atque cuſtodia Chriſtiano-
rum, quatuor animalia, id eſt, vniuerſi doctores & prædi-
catores conſiſtunt, quorum eſt gregem dominicum ab om-
ni animarum munire diſpendio, qui pleni ſunt oculis antè
& retro, id eſt, ſcripturarum ſententiis, & conſideratione

D præteritorum ac futurorum. Veruntamen quoniam, teſte Gre-
Gregor. gorio ſuper Ezech. & ſecundū plurimorum doctorū conſonā aſſertionem, per quatuor animalia quatuor Euangeliſtæ notantur, dicendum: quòd ipſi ſuis prædicationibus ac doctrinis ſeu Euangelicis libris, vſque in præſens eccleſiam Chriſti ſuſtentant, cuſtodiunt, ac defendūt. Vnde & ſpiritaliter ambiūt eam. Nihilominus huic expoſitioni difficultatem facit, quod ſubditur, *Et animal primum ſimile leoni, & ſecundum animal ſimile uitulo, & tertium animal habens faciem quaſi hominis, & quartum animal ſimile aquilæ uolanti.* Qui enim animalia iſta euangeliſtas interpretantur, per faciem hominis Matthæum accipiunt: qui primus eſt in ordine euangeliſtarū, & primus euan-
Hierony. gelium ſcripſit, ſecundum Hieronymum. Cum ergo hoc loco
E animal habens faciem quaſi hominis tertio loco ponatur, nō videtur per ipſum ſignificari Matthæus. Iſta obiectio, quam aliqui ponderant, non videtur mihi alicuius momenti. Pri-
Gregor. mo, quoniam teſte beato Gregorio, Hieronymo, multiſq; ſanctis doctoribus, quemadmodum apud Ezechielem, ita & hoc loco per præfata animalia euangeliſtæ ſignātur. Ezechiel autem faciem hominis ponit primo loco, & per eam ibidem ſi-
Mat.1. gnificatur Matthæus. Similiter hic non obſtat variatio ordi-
Mar.1. nis: nam diuerſis reſpectibus, idē alicui præponitur, aut poſtponitur. Hinc, vt Haymo ait, Ezechiel primo ponit hominē, ſecundo leonem, tertio vitulum, quarto aquilam: ſeruans hiſtoriæ ordinem, quoniam primo natus eſt Chriſtus vt homo, ſecundo terribiliter prædicans vocem emiſit vt leo, tertio in
F paſſione oblatus eſt vt vitulus, poſtremo aſcendit in cœlum vt aquila. Porrò Ioannes primo ponit leonem, quoniā Chriſtus iam ſurrexit à mortuis, cuius reſurrectioni fides præſertim innititur: ideo Ioannes tanquam teſtis reſurrectionis, primo expreſſit leonem. Quanuis autem prætacta Gregorij expoſitio, qua per hominem Matthæus, per vitulum Lucas, & cętera inſinuatur, communis ſit: aliqui tamen ſanctorum aliam
Matt.1. habuerunt conſiderationem. Nam ſicut hic retulit Beda, beatus Auguſtinus per leonem intellexit Matthæum, quoniā regiam Chriſti proſapiam in exordio euangelij ſui cōſcripſit. Per vitulum autem Lucam, quoniam ſacerdotalem Chriſti originem ſcripſit, vt fertur, & Hilarius tangit. Per hominem Marcum, quoniam cæteris iam prætactis omiſſis, humanos

Chriſti

Chriſti actus conſcribit. Per aquilam vero omnes Ioannẽ intelligunt, ob ſenſuum ſui euãgelij ſublimitatem. Præterea (vt recitat Berẽgandus) quidam aliter moti per leonem (vt dictũ eſt) Matthæum, per vitulum vero Marcũ propter eloquij ſimplicitatem, & per hominem intellexerunt Lucam, quoniam humanam Chriſti generationem eſt plenius proſecutus. Videlicet quemadmodum angelo nunciante conceptus ſit, qualiter natus, in præſepio collocatus, circuncisus, in templo oblatus, in eodem duodecim habens annos inuentus. Aliqui demum per quatuor animalia iſta, quatuor patriarchales eccleſias intelligi volũt. Primam, videlicet Hieroſolymitanam per leonem, propter cõſtantiam apoſtolorum, ac primitiuæ illius eccleſiæ. Secundam, ſcilicet Antiochenam, per vitulum, propter obedientiam, qua primi illius eccleſiæ filij parati fuerũt apoſtolis obedire. Tertiam, vtpote Alexandrinam, per hominem, quia in ea à principio fuerunt doctiſſimi viri. Quartam, puta Conſtantinopolitanam, per aquilam, quia in ea fuerunt viri per contemplationem eleuati. Sed hoc Hieroſolymitanæ eccleſiæ multo ſublimius competit, quando in ea fuerũt apoſtoli, & primi Chriſti diſcipuli apoſtolicæ perfectionis viri, qui omnes in contemplationis gratia prorſus omnibus præfulſerunt. Finaliter per quatuor animalia quatuor euangeliſtas hic deſignatos opinor: quãquam per ea etiam Chriſtus & mẽbra eius, ſcilicet viri Chriſtiani, queant intelligi: ſicut Gregorius eleganter edocuit: Fuit enim Chriſtus homo in natiuitate, vitulus in paſſione ac obedientia, leo in prædicatione ac reſurrectione, aquila in contemplatione & aſcenſione. Sic & quilibet Chriſtifidelis, homo eſt, rationem ſequendo, vitulus carnem cum vitiis & concupiſcentiis crucifigendo: leo ſpiritaliter reſurgendo, & hoſtibus ſuæ ſalutis fortiter ac magnanimiter reluctando: aquila cœleſtium contemplationibus inſiſtendo, orationi, deuotioni, laudi diuinæ vacando. *Et quatuor animalia ſingula eorum habebant alas ſenas.* Alę ſanctorum ſunt virtutes, quibus in alta conſcendũt. Quoniam ergo ſenarius numerus eſt perfectus, & per ipſum frequenter perfectio deſignatur: ideo quodlibet animal ſex alas habere aſſeritur. Quia in vniuſcuiuſq; euangeliſtæ libro omnium virtutũ perfectio edocetur, ac nouæ legis doctrina perfectionaliter continetur. Rurſus ſex alæ ſanctorum ſunt, lex naturę, lex Moſi,

A B *Gregor.* C

D doctrina prophetica,lex euangelica, Apoſtolica documenta, & catholicorum patrum inſtructio ſeu generalium conciliorum ſtatuta. His alis homines virtuoſi per amorem & cõtemplationem aſcendunt, & ad proximorum ædificationem deſcendunt. Volant quoque ad dexteram,gratias agẽdo in proſperis,item ad ſiniſtram,per patientiam in aduerſis. Præterea
Eſa.6. Seraphin quæ Eſaiæ apparuerunt ſex alas habebant. Hinc & animalia iſta,ſex alis alata feruntur, quoniam per euangeliſtarum doctrinam ad angelicam perfectionẽ, beatitudinémque pertingitur. Iterum per ſex alas, ſex ſpecies cõtemplationis (ſecundum quòd quidam eas aſſignant) intelligi poſſunt. Quæritur,cur hoc loco animalia ſancta ſex alas habere ſcribantur, cum apud alium prophetam quatuor pennas habere
E commemorentur? Huic quæſtioni reſpondere difficile arbitror,niſi quis contendat,myſterium animalium horum Ioanni euidentius atque ſublimius reuelatum fuiſſe quàm illi. *Et*
Ezech.1. *in circuitu,* id eſt,per totum corpus ſuum,ſicut & Ezechiel vidit. Vnde & alia trãſlatio habet, antè & retro. *Et intus plena ſunt oculis,* id eſt,conſiderationibus ſapientialibus & ſcripturarum ſententiis, creatoris ac creaturarum notitiis. Quia in omnibus circũſpectè ſe habent,reuerẽter ad deum,exemplariter ad proximũ,diſcretè ad ſeipſos,præterita recolunt, præſentia penſant,futura prouident: & ipſi Euangeliſtæ non ſibi duntaxat,ſed toti eccleſię Chriſti viderunt. Nec fuit quicquã in congerie actionum eorum, quod oculo directionis care-
F ret. Quod & ſapientibus & virtuoſis competit,ſecũdum quòd
Matt.6. ait Saluator: Si fuerit oculus tuus ſimplex, totum corpus tuũ lucidum erit. Vnde & nos in omnibus oculati eſſe debemus, nec aliquid ſine prudenti conſideratione peragere, prout Salomon loquitur: Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. Et Apoſtolus: Sine præiudicio (id eſt, præuio iudicio) nihil facias. Et in Eccleſiaſtico: Fili,ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis. *Et requiem nõ habebant,* Sancti enim in hac vita variis tribulationibus exercentur, nec modo corporalem pauſationem libenter admittunt, vt in futuro æternaliter conquieſcãt. Reprobi vero in hoc ſeculo pacem ſuam carnalem & requiem quærunt, quibus æterna tribulatio imminet. Requiem quoque animalia non habebant, quoniam euangeliſtæ,& vniuerſi qui eorum doctrinam ſectantur,à dei

laudibus

laudibus,orationibus,ac bonis operibus non ceſſauerunt,ne- A
que deſiſtunt. Oportet enim,Chriſto teſtante,ſemper orare & *Luc.18.*
non deficere,iuxta Dauidicam profeſſionem:Benedicam do-
minum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. Ideo
ſubditur, *Die ac nocte,* id eſt,congruis horis dierum ac no-
ctiũ,in proſperis & aduerſis, *Clamãtia:Sanctus,ſanctus,ſanctus,*
dominus deus omnipotens,qui erat, ante omnia ab æterno, *Et*
qui eſt, inuariabiliter in ipſo æternitatis inſtãti atq; momen-
to, *Et qui uenturus eſt,* id eſt,æternaliter erit, & in iudicio
ſuam æquitatem ac poteſtatem monſtrabit, venturuſque eſt
omniũ iuſtiſſimus remunerator. Iſtud ſupra plenius fuit ex-
poſitum. Huic autem cantico ſimile eſt & illud angelicũ: Cla *Apoc.1.*
mabant alter ad alterum, Sanctus, ſanctus, ſanctus, dominus
deus exercituum. Itaque eccleſia militans in laudibus crea- B
toris ſe triumphanti conformat, tanquam ventura ad illam,
& ſine fine deũ cum ea feliciter laudatura. Porrò in eo quòd
ter ſanctus profertur,ſuperbeatiſſimæ trinitatis myſteriũ cõ-
mendatur: vnitas vero diuinitatis, per id quod ſingulariter
ſubditur,dominus deus omnipotens. Eſt autem deus glorio-
ſus & ſummus eſſentialiter ſanctus,tanquam in ſuiipſius na-
tura vere puriſſimus,ſupermundiſſimus,lux immenſa,ſapiẽ-
tia infinita, virtus fontana: à quo omnis ſynceritas deriua-
tur,in quem ſolum per naturam culpa cadere nequit:cum ip-
ſe ſibi ſit finis,& à nullo dependeat. Quo autem quis ſanctior
eſt,eo fœditatem peccati plus deteſtatur. Cum autem deus a-
dorandus ac benedictus ſit ſanctitatis omnifariè infinitæ,cõ-
ſtat, quòd deteſtatione immenſa abominatur turpitudinem C
culpæ. Si igitur ei placere,vniri,conformari optamus,defor-
mitatem peccati tota mẽte odiamus,vitemus,purgemus. Nõ
enim habitabit iuxta eum malignus,nec permanebunt iniu- *Pſal.5.*
ſti ante oculos eius. Adde,quòd quantumcunque quis in ſan-
ctitate profecerit,ſi ad diuinæ mentis ſanctitatem ſe conferre
contenderit:obſcurum & maculatiſſimũ ſe proclamabit, *Et*
cum darent illa quatuor animalia gloriam, & honorem, & bene-
dictionem, id eſt, quatuor euangeliſtis verbis & ſcriptis per
mundum Chriſti myſteria & euangelicam legem diſſemi-
nantibus, per quod glorificabant, honorabant, ac bene-
dicebant, *Sedenti ſuper thronum,* id eſt, deo præſidenti
Eccleſiæ, & propria authoritate omnibus dominanti, *Vi-*

D *uenti in ſecula ſeculorum,* id eſt, æternaliter: cum ipſe ſit
1.Tim.1. per eſſentiam viuens & vita, totiuſque vitæ ſuperopulentum principium, *Procidebant uigintiquatuor ſeniores, ante ſedentem in throno,* id eſt, vniuerſi ſacerdotes, prædicatores ac patres noui Teſtamenti deo ſe profundè humiliarunt, ac paruerunt, *Et adorabant uiuentem in ſecula ſeculorum,* ſcilicet deum verum, cui ſoli cultus latriæ eſt impendendus, non idolis. Quo datur intelligi, per Euãgeliſtarum prædicationem idololatriam pro maxima parte deſtructam, ſecundũ quod propheta vaticinatus eſt dicens: In die illa, dicit dominus, diſ-
Zacha.13. perdam nomina idolorum de terra, *Et mittebant coronas ſuas ante thronum,* id eſt, deo altiſſimo humiliter gratiſſima mẽte adſcripſerunt, quicquid ſapientiæ ac virtutum, quicquid
E victoriæ de hoſtibus ſuæ ſalutis obtinuiſſent: non in ſe ſed in domino gloriantes, *Dicentes: Dignus es domine deus noſter,* omnium vtique deus per creationem & præſidentiam omni-
Hiere.9. potentem, in cuius ditione cuncta ſunt poſita. Specialiter autem deus noſter, per ſingularia beneficia tua ſuper nos, atque per noſtram deuotionem ad te, *Accipere gloriam, & honorẽ, & uirtutem,* id eſt, vt tibi à cunctis gloria, honor, omniſque virtus attribuatur ſeu impẽdatur, vel aſcribatur, & omnia ad tuam gloriam ordinentur: non proprius, ſed tuus ſemper honor quæratur: tu ſolus virtuoſus, omnipotens, per te ſufficiẽs, omnis quoque virtutis collator ab omnibus prædiceris. Sicut Pſalmiſta ait: Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo
F da gloriam. Et Apoſtolus: Soli deo honor & gloria, *Quia tu creaſti omnia,* qui ſolus es ens per eſſentiam, & alia vniuerſa ſunt entia per participationem. Creauit autem deus omnia, vel totaliter quantum ad id quod ſunt, vel quo ad primordialem materiam, vel quantum ad eorum primarias cauſas, *Et propter uoluntatem tuam erant,* non antequam crearentur, ſed quod ex eo inſtanti ex quo creata ſunt erant, & vſque in præſens perſeuerãt, tuæ eſt libertimæ voluntatis. Propter quam, ſeu ex qua, *Et* ſecundun quam *Creata ſunt.* liberè, non per modum naturalis emanationis, vel de neceſſitate naturæ, ſicut radius procedit à ſole. Imò potius eo modo, quo dona procedũt à dante, & artificiata ab artifice. Propter
Ephe.1. quod dicit Apoſtolus: Deus operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Et de increata ſapientia dicit quidam: Omnium

Omnium eſt enim artifex, omnem habens virtutem. Vel ſic: A
Propter voluntatem tuam erant, id eſt, ſecundum volũtatem tuam per complacentiam fuerunt æternaliter, quantum ad eſſe ideale in increata tua arte ac diſpoſitione ſeu prædeſtinatione, iuxta illud: Quod factum eſt, in ipſo vita erat. Et creata ſunt, de eſſe ideali procedēdo ad eſſe proprię ſpeciei & exiſtentiæ actualis: tunc & taliter, quando & qualiter tibi ſupergloriosiſſimo creatori cõplacuit. Quemadmodum veſtis ſeu domus eſt in mente artificis antequam in opere fiat. Propter quod ſeptimo primæ philoſophiæ Ariſt. ait: quod domus eſt à domo, & ſanitas à ſanitate. Domus videlicet materialis & ſanitas corporalis, à domo & ſanitate quæ ſunt in conceptu artificis per intelligibile eſſe. Itaque quoniam omnia profluxerunt à deo, omnia ad eum ſunt referenda, vt vnde exeunt B
flumina, reuertãtur. Et de omnibus atque in omnibus exhibenda ſunt deo, honor, gloria, & virtus, tanquam principio & fini abſolute perfecto.

Expoſitio Cap. V. *Et uidi.*
ARTICVLVS VI.

E*T uidi in dextera ſedentis ſuper thronum librum ſcriptum intus & foris, ſignatum ſigillis ſeptem,* Quidam hunc librum in aliquibus locis tot modis exponunt, vt expoſitionis multiplicitas confuſionem, obſcuritatem, atque faſtidium parere videatur. Hinc planius procedendo, & quantũ deo agente potero, iuxta literam permanẽdo, id quod ordini literæ magis cõuenire apparet, inducã. Iam autẽ ſatis præhabitũ eſt, quod C
in iſto volumine decurſus ac ſtatus Eccleſiæ à tẽpore Chriſti vel Apoſtolorũ vſque in finem ſeculi deſcribatur. Vidit ergo Ioannes imaginaria viſione in dextera ſedentis ſuper thronũ, id eſt, dei omnipotentis toti Eccleſiæ præſidentis librum ſcriptum intus ac foris, & ſeptem ſigillis ſignatum. Sic nanq; in imaginaria viſione, apparebat Ioanni, quòd huiuſcemodi librum videret, quẽadmodũ etiã Ezechiel aſſerit: Vidi, inquiẽs, & ecce manus miſſa ad me, in qua erat inuolutus liber: & expandit illũ coram me, qui erat ſcriptus intus & foris. Quẽadmodũ ergo in viſione Ezechielis per librũ imaginaria repræſentatione viſum, ſcriptũ, expoſitum, & comeſtum deſignatur

eorum

D eorum cognitio, quæ Deus Ezechieli per angelum reuelauit, quæ & in Ezechielis libro cõſcripta ſunt: ita hoc loco per librum Ioanni oſtenſum intelligitur notitia vel ſcientia eorũ, quæ Ioanni de ipſo eccleſiæ ſtatu fuerãt reuelanda. Quæ & nunc in hoc Apocalypſis volumine ſunt deſcripta. Qui liber intus & foris ſcriptus apparuit, ſcilicet ab vtraq; parte, vel in ambobus lateribus: ad innuendũ, quod valde multa myſteria cõtineret, & ſenſibus redundaret. Item, quædã obſcura, & aliqua clara haberet. Imo & aliqua de præſenti militanti eccleſia, & aliqua de futura vita nondũ nobis patẽte: ſed quaſi intus ſcripta, ſiue incluſa ſeruaret. Porro quid ſeptẽ deſignẽt ſigilla, infra deo implente dicetur: nũc vero in tantũ tangatur, quod tot ſigillorũ ſignatio, difficultatem, obſcuritatem, pre-

E cioſitatem ſententiarũ libri huius ſignificat. *Et uidi angelum fortem prædicantem uoce magna: Quis eſt dignus aperire librum,* id eſt, ſententias huius libri exponere, *Et ſoluere ſignacula eius.* id eſt, cauſas difficultatis eius amouere: vt quæ latent, pateſcant? Quidã hunc angelum dicunt fuiſſe Gabrielẽ, qui fortitudo dei interpretatur: potius tamẽ apparet, ꝙ fuerit angelus Ioanni in Chriſti perſona apparens eumq; de omnibus his informans, ſecundũ quod ſuperius dicebatur. Deniq; angelus iſte tam tubaliter inquiſiuit, quis librum hũc aperiret: quatenus mentem Ioannis ad horũ aduertentiã prouocaret, atque ſciendi hæc deſiderio inflammaret. Non enim ex ignorantia interrogauit. Clamauit quoque voce tam grandi, ad

F inſinuandum quòd magna prorſus exiſterent quæ erant ſcripta atque pandenda. *Et nemo poterat in cœlo,* id eſt, nullus angelorum, *Neque in terra,* id eſt, nullus viatorum. *Neque ſubtus terram,* id eſt, nullus eorum qui ſub terra ſunt, ſcilicet mortuorum, vel dæmonum, vt quidam exponunt, quod tamen improprie (vt arbitror) ſonat. Iccirco per eos qui ſub terra ſunt potius deſignati videntur defuncti ſaluandi, qui in locis purgatoriis ſunt: vel angeli boni, qui ad eorum conſolationem deſcendunt, *Aperire librum,* id eſt, horum ſcientiam elucidare, *Neque reſpicere illum,* id eſt, ſecreta eius cõprehendere aut rimari. Quidam per librũ iſtum vtriuſque teſtamenti ſcripturã intelligunt: Per angelũ verò fortem, patres veteris teſtamẽti. Sed hanc ſcripturã ſancti angeli intelligunt aperireq; poſſunt, prophetæ quoq; ea quæ de Chriſto prædixe-

prædixerunt, eiusq; myſteria ſibi oſtenſa, intellexerunt, cum A
intelligentia ſit opus in viſione. Inſuper ſanctus iſte Ioannes
quando in die Pentecoſtes ſpiritum ſanctum ſuſcepit, vtriuſ- Act.2.
que teſtamenti ſcripturas atque myſteria eminenter cognô-
uit. Hinc per librum iſtum potius arbitror deſignari horum
ſecretorum notitiam, ſecundum quod eſt in mente diuina: cu-
ius ſcientiam incomprehenſibilem eſſe conſtat. Vel certe hãc
ipſam notitiam, ſecundum quod Chriſto homini fuit reuela-
ta atque infuſa: quia in tanta plenitudine nulli alteri commu Coloſ.2.
nicatur. Sicq; liber iſte viſus eſt in dextera dei, ad innuendũ,
quod in pia ac gratioſa dei virtute cõſiſtat, cui & quantũ ve-
lit aliis hæc ſecreta manifeſtare. *Et ego flebam multũ, quoniã
nemo,* id eſt, nullus præfatorum, *Dignus inuentus eſt aperire
librum, nec uidere illum,* ſecundum ſenſum prætactum. Potuit B
tamen aliquo modo videri, cum Ioãnes dicat ſe eum vidiſſe.
Sed ſciẽtiam increatã, vel animæ Chriſti infuſam, nullus ho-
rum potuit penetrare. In quibus vtiq; verbis pandit Ioannes,
quãto feruore optauit horũ notitiã ac futurũ eccleſiæ decur-
ſum & ſtatũ agnoſcere: ita ꝙ vere cum Daniele & plus quàm Dan.10.
Daniel, vir deſideriorũ poſſit vocari. *Et unus de ſenioribus di-
xit mihi,* me cõſolando. Nempe tam ſancto dolori ac fletui cõ
ſolatio debebatur, quia poſt fletum virtutis deus conſolatio- Iob.3.
nem infundit, docẽte Chriſto: Beati qui lugẽt, quoniam ipſi Matth.5.
conſolabuntur. *Ne fleueris,* tam amarè, *Ecce uicit leo de* Lucæ.6.
tribu Iuda, id eſt, Chriſtus, qui dictus eſt leo propter fortitu-
dinem, regiam dignitatẽ, ac imperterritũ animum. Ortuſque C
eſt de ſemine Iuda per Dauid, qui moriẽdo mortẽ deſtruxit, Matth.1.
atque in reſurrectione victor apparuit. Hic vicit diabolũ, eius Hebr.2.
vaſa diripiendo, eiusq; potentiam debilitãdo. Vnde paſſioni Mat.2.
iam proximus dixit: Nunc princeps huius mũdi eiicietur fo
ras. Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meip- Ioan.2.
ſum. Inſuper ſpoliauit infernum, captiuam duxit captiuitatẽ, Pſal.67.
& per patientiam omnia ſuperauit aduerſa, *Radix Dauid,*
quia de radice ipſius Dauid, ſecundum naturam aſſumptam
deſcendit, ſicut prophetatum fuerat: Egredietur virga de ra- Eſa.11.
dice Ieſſe. Chriſtus quoque ſecundũ ſuam diuinitatem, fuit
origo, radix ac fundamentum Dauid, & omnium. Rurſus:
Chriſtus eſt radix Dauid, id eſt, radix ad Dauid ſecundum
carnis propaginẽ pertinẽs: de qua radice fideles quaſi virgul-
ta naſcun-

D ta naſcuntur. Imò & ipſa eccleſia tãquam oliua arbor ac vinea fructuoſa eſt nata. *Aperire librum & ſoluere ſeptem ſignacula eius* id eſt, Chriſtus quoniam victor ſurrexit, potens eſt tibi libri huius myſteria reuelare, & quicquid ſcire cupis oſtendere: ita quod increata dei cognitio futurorum ac ſecretorũ, per ipſum tibi ſecundum tuam capacitatem nunc patefiet. Chriſto quippe etiam ſecundum formam aſſumptam, competit omnem mentem creatam purgare, illuminare, perficere ex plenitudine ſibi collata. Notandum, quod per vnũ ſeniorum, qui Ioanni iſta locutus eſt, quidam Matthæum apoſtolum, quidã Petrum archiapoſtolum putant expreſſum, qui tempore huius reuelationis iam ſub Nerone, per martyrium migrauit ad dominum. Probabilius autem loqui videntur, qui omnia iſta
E per eundem angelum Ioanni reuelata affirmant: qui tamẽ in vi imaginatiua Ioannis diuerſarum perſonarum formauit effigiem. Sicque in illorum perſona ſermo dirigebatur interno affatu ad hunc ſanctum. Conſequenter proſequitur quomodo Chriſtus aperuerit librum *Et uidi, & ecce in medio throni, & quatuor animalium & ſeniorum* id eſt, in medio militantis Eccleſiæ, quæ ſedes eſt Chriſti ad quam Euangeliſtæ, ac cæteri pertinent ſancti. Nam & ſecundũ Berengãdum, per thronum & quatuor animalia ac ſeniores, vna Eccleſia cum cunctis ſuis ordinibus deſignatur *Stantem agnũ* ſcilicet, Chri-
Ioan.1. ſtũ, de quo ait præcurſor Baptiſta, Ecce agnus dei. Et de quo item Hieremias, Ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimam. Agnus nanque propter innocentiam, manſuetudi-
F nem, obediẽtiam & immolationem vocatur. De quo & Eſaias
Eſa.56. prædixit: Sicut ouis ad occiſionem ducetur: & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet. Chriſtus itaque in medio eccle-
Matth.28 ſiæ viſus eſt à Ioanne. Nam & hoc ſpopondit: Ecce, inquiens, vobiſcum ſum cunctis diebus. Præterea Chriſtus dicitur in medio fidelium ambulare (in quãtum dona ſua eis diſtribuit), & in throno ſedere vt omnium princeps ac iudex: nunc vero dicitur ſtare, quaſi paratus iuuare certantes *Tanquam occiſum* quia reuera ante fuit occiſus, & nunc quaſi occiſus apparuit cum cicatricibus vulnerum, cum indubitanter ad immortalem reſurrexerit vitam *Habentem cornua ſeptem* id eſt, omnium regum atque regnorum poteſtates: iuxta illud: Omnes
Danie. 7. populi tribus & linguæ ſeruient ei. Poteſtas eius poteſtas æterna,

terna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrum- A
petur. Item in Pſalm. Adorabunt eum omnes reges terræ, om- *Pſalm. 71.*
nes gentes ſeruient ei. Berengandus per ſeptem cornua omnes
electos intelligit: qui regnũ dei vocantur, & per ſeptem mundi ætates diſtinguuntur *Et oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus dei* Itaque oculi iſti ſunt ſeptem dona ſpiritusſancti, quę ſpiritus, id eſt, ſpiritales influxus appellantur *Miſſi in omnẽ terram* id eſt, per totam Eccleſiam fidelium animabus infuſi. Iſtis donis plena eſt anima Chriſti, de quibus ſermo propheticus loquitur, Super lapidem vnũ oculi ſeptem ſunt. Sed *Zacha. 3.*
quia per oculum intellectus exprimitur, poſſunt per ſeptem oculos vniuerſæ angelicæ mentes, quæ propter cognitionis eminentiã oculi nominantur, intelligi: quę ad eccleſiam cuſtodiendã, ac gubernandã mittuntur. Sicut Apoſt. aſtruit, Non- B
ne omnes adminiſtratorij ſpiritus ſunt in miniſterium miſſi, *Hebr. 1.*
propter eos qui hæreditatem capiunt ſalutis? Qui omnes ſunt
in manu Chriſti, ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorũ *Pſal. 122.*
ſuorum. *Et uenit & accepit de dextera ſedentis in throno librũ.* Sic nẽpe in imaginaria viſione apparebat Ioanni, quod Chriſtus homo ad patrem in throno ſedentem accedens, librum præfatũ de dextera eius acciperet. Simile & in Daniele ſcri-
ptum eſt: Aſpiciebam in viſione noctis, & ecce quaſi filius ho *Danie. 7.*
minis veniebat, & ad antiquum dierum peruenit. Per hoc igitur quod vidit Ioannes figurabatur, quod Chriſtus vt homo à patre, imo à tota ſuperfelici Trinitate, omnẽ ſuam ſciẽtiam, efficaciãque aperiendi librũ ſortitus ſit: non tunc quando Ioannes hæc vidit, ſed à primo incarnationis momento. C
Sed nunc iſta monſtrantur illi, vt videat ſe per Chriſtum, mediante angelo, edocendum. *Et cum aperuiſſet librum* diuina ſecreta, & ſtatum Eccleſiæ, ac ſcripturarum myſteria reſerando *Quatuor animalia, & uigintiquatuor ſenieres* id eſt, primi doctores ac prælati & ſacerdotes Eccleſiæ, prout in præcedẽtibus plenius dictum eſt *Ceciderunt coram agno* ei humiliter gratias de tantæ illuminationis beneficio referẽtes. Cum enim fideles in Aſia, deinde & cæteri, reuelationem hoc libro contentam à Chriſto per angelum & Ioannem ſuſcepiſſent, in domino ſunt gauiſi *Habentes ſinguli citharas & phialas aureas* Per citharam, carnis mortificatio, quæ in auribus dei bene ſonãtem facit harmoniam, exprimitur. Porro per phialas aureas,

D las aureas,quæ latæ ac lucidæ ſunt,mentes deuotæ per charitatem dilatatæ, per ſapientiam clarificatæ ſignantur *Plenas odoramentorum,quæ ſunt orationes ſanctorum* exponit hoc loco ſeipſum,vt per hoc in aliis ad expoſitionem myſticam manuducamur. Hæc itaque odoramenta ſunt ſpiritalia, puta orationes ſanctorum iſtorum, quas pro ſeipſis, ac aliis fundunt, & ſicut incenſum coram deo aſcendunt eique ſuauiter redolent, & per eas bonus odor Chriſti deo efficimur, multo amplius quam per ſacrificia legis, quorum odorem deus toties legitur odoratus,quod non eſt aliud niſi quòd ea propter deuotionem offerentium acceptauit. *Et cantabant canticum nouum* id eſt,ad Euangelicam pertinens legem,& de humani generis innouatione tractans, nouaque geſta continens

2.Cor.2. Gene.8, Exod.29. Leuit.26. Nume.28

E *Dicentes, Dignus es domine deus* Ieſu Chriſte, qui in vna perſona es verus deus veruſque homo *Accipere librum & ſoluere ſignacula eius* id eſt,præfata myſteria fidelibus elucidare *Quoniam occiſus es, & redemiſti nos deo* id eſt, ad gloriam dei,qui vnus ac trinus eſt *In ſanguine tuo* id eſt, precioſi tui ſanguinis effuſione. Ex quo ſequi videtur, ꝙ Chriſtus ſua paſſione libri huius acceptionem meruit, ac reuelationem:quem tamen,vt dictum eſt, ab incarnationis exordio ſumpſit, ac nouit. Itaque aduertendum, quòd ſecundum Damaſcenũ humanitati Chriſti ratione ſuæ hypoſtaticæ vnionis cum verbo, data eſt & competit ab incarnationis inſtanti plenitudo gratiæ ac ſapientiæ: poteſtas quoque atque prælatio ſuper omnem creaturam ita,quod quicquid deus ſcit ſcien-

Coloſ.1.

F tia viſionis,quę eſt de exiſtentibus ſecundum quãcunque differentiam temporis,ſcit etiã anima Chriſti à primo ſuæ creationis momento. Nihilominus corporis ſui glorificationem, exaltationem, iudiciariam dignitatem, dicitur ſua paſſione ac humiliatione promeruiſſe,quãuis hæc ratione præfatæ vnionis ei competerẽt. Vnde quod nunc dicitur agnus dignus accipere librum & ſoluere eius ſignacula,quia occiſus eſt:intelligẽdum eſt quantum ad manifeſtationem huius acceptionis. Sicut & agnus ipſe Chriſtus dominus eſt poſt paſſionem conteſtatus,Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Quia tunc cœpit poteſtas hæc manifeſtari. Veruntamen aliqui dicunt quòd ſolutionem ſignaculorum libri videlicet reuelationem myſteriorum eius, Chriſtus ſua paſſione promeruit,

Philip.2. Matth.28

ruit,ſicut & corporis ſui glorificationem. Itaq; redemiſti nos A
Ex omni tribu & lingua, & populo & natione. Hoc dupliciter exponitur. Primo,quod ipſa eccleſia ex omnibus iſtis cōſtet ſiue collecta ſit,iuxta illud,Reminiſcentur & conuertentur ad dominum vniuerſi fines terræ. Secundo, quod fideles, præſertim electi,ex omni tribu,lingua, & populo ita redempti ſunt deo,quod alij multi eiuſdem populi linguæ ac tribus relicti & reprobi ſunt. Secundum quod Lucas ait: Crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam. *Et feciſti nos deo noſtro regnum & ſacerdotes* hoc ipſum ſupra ſcriptum eſt atque expoſitum *Et regnabimus ſuper terram* id eſt,corpori noſtro dominabimur, eius carnalitatem ac paſſiones frenando. Iuxta quod ait Saluator, Beati mites,quoniā ipſi poſſidebunt terrā. Denique Chriſto ſeruire regnare eſt,& ingenuitas ſumma, quemadmodum beatiſſima proteſtata eſt Agatha: Quid enim eſt Chriſto ſeruire,niſi diabolo,mūdo,carni ac propriæ voluntati victorialiter dominari? Quemadmodum nāque vitioſi ſunt ſerui diaboli,ſic virtuoſi ſunt domini eius. Vel,quia non dicunt regnabimus in terra, ſed ſuper terram: exponi poteſt quod dicitur ſuper terrā,id eſt,in cœlo. Sed & cœlū terra viuentiū appellatur. Imo cū ſint verba quatuor animalium & ſeniorum,per quos prælati,doctores,& ſacerdotes intelliguntur: exponi poteſt de præſidētia, qua iſti inferiores gubernāt. Præterea quoniā angeli ſancti humanū genus, tāquam ſibi in intellectuali perfectione ſimile,diligunt,eiuſq; ſalutem deſiderant: & quoniā per hominum ſaluationem eorū inſtauratur ruina,præmiū quoque & gaudiū accidentale augetur. Iccirco ſaluationi hominū congratulati ſunt, ſicut ſubiungitur. *Et uidi* id eſt,ſpiritaliter intuitus ſum *Et audiui* interiori auditu *Vocem angelorū multorum in circuitu throni, & animaliū,& ſeniorum* id eſt,per gyrū totius eccleſiæ, quam angeli ſancti circūeunt,cuſtodiunt,protegunt,ſicut & dæmones eandē circueunt ad deuorandum *Et erat numerus eorum milia milium* id eſt,pene innumerabilia milia. Siquidem per hunc maximū numerum innumerabilis eorum multitudo exprimitur: quæ etſi deo ſit certa,viatoribus tamē innumerabilis eſt. Hinc vox illa admirātis, Nunquid eſt numerus militū eius: Hic autem, ſecundū Berengandū & alios,ſit ſermo de angelis ad hominū cuſtodiā deſtinatis,qui de inferioribus cōſiſtūt ordinibus: niſi

Pſal.21. Actuū.13. Apoc.1. B C Iob.25.

quis

D quis dicat, omnium cœleſtium ordinum ſpiritus ad externũ mitti obſequium: quod ſancto Dionyſio non concordat. Si ergo eſt tantus numerus angelorum Eccleſiam cuſtodientium, quantus eſt numerus vniuerſorum: præſertim cum iuxta diui- num Dionyſium quãto in cœleſtibus hierarchiis chorus ſeu ordo eſt altior: tanto plures in ſe angelicos continet ſpiritus. Hinc aſſerit ſanctus Thomas, quod ſicut cœleſtia corpora excedunt inferiora quaſi incomparabiliter in magnitudine: ita angelici ſpiritus in multitudine. Propter quod ait Daniel, Milia milium miniſtrabant ei, & decies milies centena milia aſſiſtebant ei *Voce magna* id eſt, iucundiſſima & vehementer affectuoſa. *Dicentium, Dignus eſt agnus, qui occiſus eſt, accipere uirtutem & diuinitatem, & ſapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem* id eſt, rationabile eſt, iuſtum, & opportunum, vt omnia iſta Chriſto adſcribantur, cõuenire ſeu ineſſe dicantur, eique competere manifeſtẽtur. Accipit ergo iſta à nobis, quando laudamus, & confitemur ei iſta ineſſe, ſeu conuenire. Ipſe quippe eſt virtus & ſapiẽtia patris, vnigenitus dei, & verus deus. Fortitudo quoque creata ei maxima eſt collata, ſecundum quod homo. Benedicimus autem Chriſto benedictione laudis, & benedicit nobis benedictione conſecrationis, ſeu ſanctificationis, munera gratiæ infundendo. De qua benedictione ait Apoſtolus, ſine vlla contradictione quod minus eſt, à maiore benedicitur. *Et omnẽ creaturam quæ in cœlo eſt* id eſt, vniuerſos ſanctos dignus eſt poſſidere, & ſubiectos habere, etiam ſecundum naturam aſſumptam *Et quæ in mari, & quæ ſunt ſuper terram, & quæ ſub terra* id eſt, homines viatores & damnatos, imò & cuncta creata *Et quæ ſunt in aere* id eſt, piſces & aues. Vnde ad Chriſtum maxime pertinet illud Dauidicum, Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius, oues & boues vniuerſas, inſuper & pecora campi. Volucres cœli & piſces maris. Hinc alius propheta teſtatur, quòd antiquus dierum, videlicet pater æternus, dedit Chriſto poteſtatem, honorem, & regnum *Omnes* id eſt, angelos vniuerſos & militãtis eccleſiæ ſeniores, ac filios *Audiui dicẽtes ſedẽti in throno* id eſt, deo excelſo vni ac trino *Et agno* id eſt, Chriſto ſecundum naturam aſſumptam. *Benedictio* laudis & gratiarum actionis *Et honor* latriæ, ſeu hyperduliæ quantum ad Chriſti humanitatem *Et gloria & poteſtas in ſecula ſeculorum*

Marginalia: Dionyſius. | Danie. 7. | E | 1. Corin. 1. | Hebr. 1. | F

culorum Hæc competunt deo,& hæc ei ab omnibus adſcribi optare, & eius perfectioni ac beatitudini congaudere, debemus *Et quatuor animalia dicebant amen* diuina præconia cōfirmando, & de laude ac excellentia dei cordialiſſime exultando. Quod & Euangeliſtis præcipue competit. *Et uiginti quatuor ſeniores ceciderunt in facies ſuas* de omnipotenti mente & corpore ſe humiliter proſternendo,quod & quotidie agunt electi fideles *Et adorabant uiuentem in ſecula ſeculorum* ſcilicet deū,qui eſſentialiter vita eſt:in quo idem ſunt viuens, vita, & viuere. Cuius vita tantæ eſt eminentiæ, vt eius reſpectu nullum aliorum viuens dicatur: quia ab illius vitæ puritate,felicitate,ac plenitudine,diſtat in infinitum:iuxta quem modum ſolus deus dicitur bonus, ſolus ens, ſoluſque ſapiens. Ab hoc viuente primo fontano, puriſſimo:cuius vita in ſeipſa mundiſſima eſt, nobiliſſima, delitioſiſſima, inuariabilis, infinitis diuitiis plena: profluit omnis vita. Vita vegetatiua, vita ſenſitiua, vita ſecundum locum motiua, & intellectiua. Vita naturæ, vita gratiæ, vita gloriæ. Denique ex prædictis patet conſenſus militantis ac triumphantis Eccleſiæ in laudibus dei: & quantum omnes ſancti regratiati ſunt Chriſto pro beneficiis eius: præſertim quod ſuo nos ſanguine liberauit. Hinc ergo & nos debemus deum indeſinenter cordialiter cōcorditerque laudare, beneficia Chriſti, potiſſimè eius ſalutiferam paſſionem, inceſſabiliter menti noſtræ proponere, gratias agere, imitari ac obedire.

A

Ioan.5.

1. Timo.6.

B

¶Explanatio Cap. VI. *Et uidi quod aperuiſſet agnus unum de ſeptem ſigillis.* C

ARTIC. VII.

PRæcedenti capitulo dictum eſt,librum in dextera dei viſum fuiſſe, ſeptem ſigillis ſignatum:nūc de reſeratione ſigillorum iſtorum, & quid cuiuſlibet ſigilli apertionem ſequutum ſit, edocetur. *Et uidi quod aperuiſſet agnus unum de ſeptem ſigillis* id eſt,primum ſigillum quo clauſus fuit liber hic.Nunc incumbit oſtendere quid iſta ſigilla deſignent. Qui ergo per librum intelligunt totam vtriuſque teſtamēti ſcripturam,per iſta ſigilla intelligunt inuolutiones ſeu obſcuritates, quibus Chriſti atq; eccleſię myſteria in ſcripturis velantur.Sed quia

S probabilius

D Chriſti veſtiuit diuinitatē. Et de hac corona intelligi poteſt
Canti.3. illud Canticorum: Egredimini filiæ Sion,& videte regem Salomonem,in diademate quo coronauit eū mater ſua. *Et exiuit* de medio Hieruſalē ſeu primitiuæ Eccleſiæ,quando poſt paſſionē,& ſpiritusſancti miſſionem, Apoſtolos miſit per mūdum: ſicque per poteſtatis ſuæ operationem exiuit cum eis. Item exiuit à patre,& venit in mundum. Exiuit itaque *Vincens* diabolum ſua profundiſſima humilitate, mundum ſua paupertate,carnem ſua caſtimonia *Vt uinceret.* Nam aduerſarios ſuos ſuæ poteſtati ſubiecit,quoſdam cōuertendo ad fidem & obedientiam,alios deſerendo & adiiciendo damnationi per propriæ ęquitatis ſententiam. Propter quod ait pro-
Pſal.44. pheta,Sagittæ tuæ acutæ(populi ſub te cadēt)in corde inimi-
Pſal.109. corum regis. Et item,Dominare in medio inimicorum tuorū.
E *Et cum aperuiſſet ſigillum ſecundum* id eſt, diuinæ præſcientiæ ſecretum de futuro ſtatu Eccleſiæ copioſius mihi Ioanni elucidaſſet *Audiui ſecundum animal dicens,Veni & uide* Secundum animal,ſecūdum ordinem quatuor animalium ſupra inductum,eſt vitulus,per quem deſignatus eſt Lucas. Qui quo-
Apoca.4. modo intelligendus ſit affari Ioannem, iam tetigi. *Et exiuit alius equus rufus, & qui ſedebat ſuper eum, datum eſt illi ut ſumeret pacem de terra* In iſto capitulo ponit ſanctus Ioannes apparuiſſe ſibi quatuor equos:quorum primus fuit albus,ſecundus rufus,tertius niger,quartus pallidus:ad quos pertinēt prima quatuor ſigilla libri. Vnde in cuiuſlibet ſigillorū iſtorum apertiōe videtur egredi equus. Per quod datur intelligi,quod
F mox cum Ioannes in viſione imaginaria cernebat ab agno aliquod horum ſigillorum aperiri, ſeu ſolui, intuitus eſt equū imaginarie egredi. Per qđ ei imaginaria viſione præſentabatur,& ſimul intellectuali reuelatione pandebatur,quid in ſtatu eccleſiæ eſſet venturum ſeu inchoatū, pleniuſque implendum. Itaque ſecundum Bedam & Albertum, ſequentes in hoc Auguſtinum, in primi ſigilli apertione per equū album oſtenditur ſtatus primitiuæ eccleſiæ. In tribus autē ſigillis ſequentibus triforme bellum contra eccleſiam. Ita quod in apertione ſecundi ſigilli per equum rufum oſtenditur ſtatus eccleſiæ tempore perſequutorum ac martyrum. In apertione verò tertij ſigilli: per equum nigrū ſtatus eccleſiæ tempore hæreſiatcharum. In apertione autem quarti ſigilli, per equum pallidū

ſtatus

ſtatus eccleſiæ tẽpore hypocritarũ,falſorumq́ue fratrũ.Porrò A
in quinto ſigillo oſtenditur gloria triumphantiũ in hoc bello.In ſexto autem ſigillo ea, quæ fient in perſequutione tempore Antichriſti.In ſeptimo quietis æternæ initium. Alij vero aliam conſiderationẽ aſſumunt, putãtes omnia iſta,quæ in quinque ſigillorũ apertionibus viſa ſunt,ad Imperatores Romanos Eccleſiæ perſequutores debere referri, ita vt per equũ rufum & eius ſeſſorem,intelligatur populus Romanus,& Nero imperator ei præſidens: qui propter ſanguinem fidelium, quem fuderunt,per equum rufum eiuſque ſeſſorem, ſignãtur. Inſuper per equum nigrum & eius ſeſſorem , intelligunt populum Romanum & Titum imperatorem:qui nigro equo ſignati ſunt,quoniam Iudæos ad tantam calamitatẽ duxerunt, quod fame fuerant denigrati.Per equum pallidum & eius ſeſ- B
ſorem, accipiunt populum Romanum & Domitianum imperatorem.Per apertionem quinti ſigilli, dicunt manifeſtatum ſtatum ac perſequutionem eccleſiæ à Traiano. Per apertionẽ ſexti ſigilli, perſequutionem eccleſiæ ſub Diocletiano. Septimi verò apertionem ſigilli referunt ad tempus hæreticorum. Verum contra hoc multa poſſent induci.Primũ.quod iſti expoſitores nituntur reuelationes ſancti Ioãnis exponere ſecundum proceſſum ac ordinem temporis: vt quæ primo ſunt ſcripta,prius credantur impleta,ne eadem ſæpius iterentur. Hoc autem omnino incertum eſt, præſertim cũ liber iſte propheticus ſit,& inſtar prophetalium procedat voluminum:in quibus tẽporis ordo non obſeruatur, ſicut in hiſtorialibus libris: & in quibus etiam ſæpe eadem tractantur.Sicut in Eſaia,Hie C
remia, Ezechiele, clariſſimum eſt videre. Quoties nempe de *Eſa.57.32*
Sẽnacherib regis aſſyriorũ deiectione Eſaias prophetat?quoties *Hiere.21.*
Hieremias atque Ezechiel de vaſtatione Hieruſalem per *32.& 39.*
Chaldæos vaticinantur?Propterea qua ratione per equum ru *Eze.7.17.*
fum & eius ſeſſorem populus Romanus ac Nero ſignantur, *& 24.*
aliis quoque imperatores præfati ſignificari dicerentur. Omnes enim in effuſione ſanguinis Chriſtiani rufi ac Cruẽti fuerunt,maxime Diocletianus. At vero quod dicũt de Tito, nõ videtur ad propoſitum pertinere. Titus enim nõ fuit eccleſiæ perſecutor, ſed infidelium Iudæorũ: & antequã obſedit Hieruſalẽ ac Iudæã,Chriſtiani qui morabãtur ibidẽ,ex angelica admonitione inde regreſſi fuerũt,& regnũ Agrippæ(qui fuit

D confœderatus Romanis) inhabitauerũt, quẽadmodũ in eccleſiaſtica narrat hiſtoria Euſebius. Preterea ex prehabitis innoteſcit, ea potiſſime in horũ ſigillorum apertura Ioanni oſtẽſa, quæ ante latebant, vel futura erãt. Titus autẽ ante hanc reuelationẽ vaſtauit Iudæos, & obiit. Nã Domitianus frater eius imperauit poſt eũ. Poſtremo his, quæ hoc loco ſcribit Ioãnes de quatuor equis, ſimilia pro magna parte ſunt, quæ apud Zachariam legũtur. Scribit enim ibidem ille quemadmodũ viderit quatuor quadrigas egrediẽtes. In quarum prima fuerũt equi rubei, in ſecunda equi nigri, in tertia albi, in quarta equi varij & fortes. Et ſecundũ Hieronymum & alios doctores, ibidem per quatuor quadrigas & earũ equos, in colore quadriformiter variatos, intelligũtur quatuor regna & reges eorum: ſic tamen vt per eoſdem equos plures reges eiuſdem regni ſignentur. Idcirco & hoc loco probabile eſt, omnes Romanos imperatores cruentos eccleſiæ perſecutores, eiuſdẽ ſcilicet regni reges aut imperij, per equum rufum ſignificari. Itaq; Auguſtinum, Bedam, Albertũ ſequendo, aperto ſecundo ſigillo, exiuit alius equus rufus. Sic apparebat Ioanni in imaginaria viſione. Et eſt ſenſus, quod per illum equũ ac eius ſeſſorẽ, ſibi tunc reuelabatur ſtatus eccleſiæ tempore perſequutorũ, qui à tempore Neronis cœperũt eccleſiã generaliter perſequi. Vnde per equum rufum exprimitur multitudo miniſtrorũ principum perſequutorũ. Per cuius ſeſſorem, intelligitur multitudo dominorum illorum crudelium, qui per martyrũ occiſionem ſanguinarij extiterũt. Huic multitudini principanti data eſt poteſtas, qua abutitur in perſequutione iuſtorũ. Sicut & Chriſtus dixit Pilato: Nõ haberes aduerſum me poteſtatem vllã, niſi tibi deſuper datũ eſſet. Datum itaque ſeu promiſſum eſt ei *Sumere pacem de terra* id eſt, fideles in terra peregrinantes terrere, turbare, inquietare, occidere: ſecundum quod Chriſtus prædixit: Trademini à parẽtibus, & fratribus, & cognatis, & amicis: & eritis odio omnibus hominibus propter me. Hoc à tempore Neronis vſq; ad Cõſtantini cõuerſionem durauit. Abſtulit ergo electis pacẽ tẽporis, & exteriorẽ quietẽ: non pacem pectoris, aut æternitatis *Et ut ſe inuicem interficiãt* Fideles enim, vt dictũ eſt, ab infidelibus etiam valde propinquis, familiaribus, & amicis occidebãtur: quod in ſanctorũ legẽdis & chronicis ſatis deſcribitur, Propter quod præmonuit Chriſtus,

Zach. 6. *Hierony.* E F *Ioan. 19.* *Matth. 10.* *Marc. 31.* *Luc. 21.*

Chriſtus: Tradet autem frater fratrem in mortem. *Et datus eſt illi gladius magnus,* id eſt, grandis poteſtas occidendi fideles. Romanis enim Imperatoribus perſequentibus Chriſtianos data deſuper fuit monarchia, ſed abuſi ſunt ea, & ſibi ſubditos ac fauentes ſpiritaliter peremerunt, ad tot ſcelera ac ſacrilegia eos trahēdo. *Et cum aperuiſſet ſigillum tertium,* id eſt, vlteriorem, maiorem, & extenſiorem futurorum notitiam mihi reuelare cœpiſſet, librūm increatæ ſcientiæ mihi plenius exponendo, ſeu aperiendo. *Audiui tertium animal dicens: Veni & uide,* Tertium animal habens faciem quaſi hominis Matthæū ſignificat. Cuius anima vel effigies, ſeu angelus in eius perſona dixit Ioāni: Veni & vide. *Et ecce equus niger,* id eſt, hæreticorum caterua vitiis denigrata, atque à lumine veritatis maximè aliena, dæmonibus coæquata. *Et qui ſedebat ſuper eum,* videlicet hæreſiarcharum, qui errorum inuentores errantiumque rectores fuerunt, caterua ſeu multitudo: vt Arrius, Manichæus, Fotinus. *Habebat ſtateram in manu ſua,* Per ſtateram, quam hæreticorum doctores in manu, operatione ſeu vſu habent, intelligi poteſt ſimulata eorum iuſtitia: qua ſe alios poſſe ponderare, eorumque opera menſurare, præſumunt. Vnde Saluator: Attendite (inquit) vobis à falſis prophetis, qui veniunt in veſtimentis ouium. Rurſus ſtatera eſt ſacra ſcriptura, qua cognoſcitur quanti ponderis ſit ſpiritus: quemadmodum per ſtateram perpenditur, quanti ponderis ſit corpus. Hanc hæretici pro ſe allegant, doloſe proponunt, falſe exponunt, doctores ſe iactant, ſecundum eam ſe viuere aſſerunt. Denique vt hi qui volunt aliquid emere in ſtatera pōderant illud, ſit ne dignum precio an non: ita hæreſiarchæ eos quos ſibi acquirere atq; decipere intendunt, prius per conſiderationem acutam pōderant, an graues ſint an leues, docti vel ſimplices, virtuoſi an ad ruinam procliues. *Et audiui tanquam uocem in medio quatuor animalium,* id eſt, angeli exiſtentis inter hæc animalia, ita quòd vox iſta de throno ſeu eccleſia ſonat.

A B *Matt. 7.* C

Bilibris tritici denario uno, & tres bilibres ordei denario uno, & uinum & oleum ne læſeris. Bilibris eſt menſura ſeu vas continens duas libras, per quam hoc loco ſignatur eccleſiaſtica cōgregatio, vtriuſque teſtamenti doctrinis imbuta, gemina charitate fundata, duobus ex populis adunata. Porrò per triticū, quod eſt optimū granū, prælati, perfecti ac prædicatores ex-

D preſſi ſunt: quorum eſt, alios ſpiritaliter ac ſaporoſe reficere. Itaq; bilibris tritici eſt collectio eminentium perſonarum eccleſiæ. Hæc empta eſt denario vno, ſcilicet precio ſanguinis Chriſti: ſicut ait apoſtolus: Empti eſtis precio magno. Vel denarius eſt vita, ſeu merces beata in patria: quæ in Euangelio per denarium ſignificatur diurnum. Hoc nummo digna cenſetur eccleſia, & pro eo obtinendo redempta eſt & renata in Chriſto. Inſuper nomine ordei inferiores, rudiores, & ſubditi exprimuntur. Tres vero bilibres ordei, ſunt tota hæc fidelium multitudo, in fide ſuperdigniſſimæ Trinitatis viuẽs, quę licet inferior ſit gradu, dignitate, aut merito: eodẽ tamen precio eſt redempta, & ad eandem beatitudinem ordinata. Ideo cum tantæ æſtimationis ſint apud deum fideles, clamat ange-

Matth. 7.
1. Cor. 6.

E lus ne lædantur malo exemplo: vel ne corporalis afflictio eis ſpiritaliter noceat, videlicet ne ſuccumbant, imò per aduerſa proficiant & ſaluentur. Item ne corporaliter plus quàm deus permittit, ab aliquo moleſtentur. Per vinum autem & oleum intelliguntur, qui quaſi medio modo inter iſtos ſe habent, vel medium ſtatum tenent: qui propter deuotionis feruorem, & mentis in deo iucũditatem, ſignificantur per vinum. Per oleũ vero, propter pietatem & animi bonitatem. Tales præcipuè ſunt religioſi, qui ſimiliter non ſunt lædendi. Poteſt quoq; verborum horũ hic eſſe ſenſus, quòd vox illa dei prędixerit fideles maiores atq; minores in tantum à perſequutoribus eſſe vilipendendos, vt pro vno denario traderẽt multos, vixq; alicuius valoris eos haberent. Iuxta id quod in fine dicturi ſunt:

F Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem ſine honore. Quomodo ergo computati ſunt inter filios dei? & inter ſanctos ſors illorum eſt? Vnde cum precioſi ſint coram deo, per vinum & oleũ deſignãtur, & perſequutori omni præcipitur, ne eos lædat modis prætactis. *Et cum aperuiſſet ſigillũ quartum,* ſecundum ſenſum de aliorum ſigillorum apertione inductum. *Audiui uocem quarti animalis,* videlicet aquilę per quam Ioannes ſignificatur: cuius vice loquutus eſt angelus ad eundem, perſonam eccleſiæ repræſentantem. *Veni & uide. Et ecce equus pallidus,* id eſt, hypocritarum & fallacium fratrum cœtus. *Et qui ſedebat ſuper eum,* id eſt, quicunq; principalis & ductor illorũ. *Nomen illi mors,* quia & ipſe in anima mortuus eſt, aliorumque animas ſubuertendo occidit. Hic equus

Sapien. 5.

eſt pal-

eſt pallidus, quoniam deſignati ſunt per eum, qui charitate A
& ſapientia quaſi aurũ ſe fulgere fingunt: ſed ſimulatione pal
leſcunt: inſuper exterminant facies ſuas, vt pareãt hominibus *Matt. 6.*
ieiunantes. *Et infernus ſequebatur eum,* id eſt, æterna pœna
morientem talem mox comitatur. Sed & multi diaboli currũt
poſt eum, & ſuæ doloſitatis ſunt comites & conſortes. *Et da-
ta eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ,* quia in omni loco
eccleſiæ hypocritarum ac ſeductorum genus conſiſtit, eſtque
vbiq; in falſis fratribus periculum. Nã vir fratrẽ ſuũ venatur *1.Cor.11.*
ad mortẽ. Atq; in omni angulo terrę inueniũtur, qui proximũ *Mich.7.*
à deo auertere, & ad vana cõuertere moliũtur. Ideo ſubditur,

Interficere gladio, id eſt, ſermone venenato: nam gladius in *Pſal.58.*
labiis eorum, *Fame,* id eſt, ſubtractione alimoniæ verbi dei *Matth. 4.*
ac ſacramentorum. *Et beſtiis terræ,* id eſt, carnalibus & irra B
tionabilibus concupiſcentiarum vitiorumq; motibus: vel cru *Deut.8.*
delibus prælatis atq; principibus, per quos multi ſpiritaliter
corporaliterq; necantur, *Et morte,* id eſt, alio quouis modo
nocendi ac perimendi, in corpore ſiue in anima. *Et cum ape-
ruiſſet ſigillum quintum,* iuxta ſenſum præhabitũ, *Vidi ſubtus
altare,* id eſt, in ſecretario laudis æternæ, quod eſt ſublime al
tare triũphãtis eccleſię. Vel ſubtus altare, id eſt, ſub Chriſti cu
ſtodia & quiete. Chriſtus enim vno modo altare vocatur, in
quo & ſuper quod cuncta quæ immolamus, offerre debemus,
videlicet in fide & charitate ipſius. *Animas interfectorum pro-
pter uerbum dei, & teſtimoniũ quod habebant,* id eſt, animas mar
tyrum qui occiſi ſunt, eo quòd Chriſtum prædicauerunt, ſiue
confeſſi ſunt. Has animas earumq; gloriam vidit Ioannes in C
ſpiritu, eo modo quo vidit & angelum ſecum loquẽtem. Om-
nia enim hæc per quaſdam effigies ſibi præſentabantur. *Et
clamabant uoce magna,* id eſt, plurimum affectuoſa, *Vſquequo
domine ſanctus & uerus non uindicas ſanguinem noſtrum de his qui
habitant in terra?* id eſt, in perſequutoribus noſtris? Hæc beatę
animæ diuinæ æquitati penitus conformatæ, zelo iuſtitiæ, nõ
appetitu vltionis nudè hæc precantur. Quòd enim id liceat,
per id conſtat quod Chriſtus ait in euangelio: Deus nõ faciet *Luc.11.18.*
vindictam ſeruorum ſuorum, clamantium ad ſe die ac nocte?
Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorũ. Hinc ſubditur.
Et datæ ſunt illis ſingulæ ſtolæ albæ, id eſt, vnicuiq; præmium
eſſentiale, quod eſt gloria animæ. *Et dictũ eſt illis,* id eſt, à deo
reſpõſum,

D reſponſum, *Vt requieſcerent tempus adhuc modicum,* id eſt, patienter præſtolarentur, & interim corpora eorũ in ſepulchris quieſcerent vſq; ad diem iudicij: quod modicum eſt, comparatione durationis futuri ſequentiſq; ſeculi. *Donec impleatur numerus conſeruorum eorum,* qui nunc in militanti eccleſia deo miniſtrant: vel conciuium ſuorum, qui cum ipſis in cœlis deo deſeruiunt. *Et fratrum eorum qui interficiendi ſunt, ſicut & illi,* pro fide occubuerũt. Multi enim ſub Antichriſto circa finem ſeculi occidẽtur. Et tã diu durabit huius mũdi decurſus, quouſq; electorum numerus cõpleatur. Vnde per fratres poſſunt intelligi martyres propter ampliorẽ mutuo ſimilitudinẽ. Per conſeruos vero confeſſores. Itaque in huius ſigilli apertione, plenius declarata eſt ſancto Ioãni gloria quieſcentiũ in Chri
E ſto, & conſolatio eorundem, futurumq; martyrium plurimorum in eccleſia militanti. Sed cum ſancti in patria nil precentur niſi quod obtinẽt, animarum iſtarum oratio fuit à domino exaudita: quia nec ipſi aliter appetierunt fieri vltionem, quàm deo placeret. Ex his etiam probantur animæ ante futuram reſurrectionem beatificari. Iterũ innoteſcit ex his, quàm ſtulta fuerit hęreſis dicentium, impios in die iudicij precibus electorum ſaluandos, cum ex hoc loco ac euangelio pateat, quòd ſancti optant poſtulantq; iuſtam vindictam. *Et uidi, cũ aperuiſſet ſigillum ſextum,* magis ac magis reuelando mihi diuinæ ſcientiæ de ſtatu eccleſiæ ſacramẽtum. *Ecce terræmotus factus eſt magnus.* Iſta de nouiſſima ſub Antichriſto perſecutione acerrima exponuntur. Loquitur autem Ioannes more
F prophetico de futuro quaſi præterito, propter certitudinem prophetiæ. Tunc igitur erit magnus terræmotus, id eſt, maxima inquietudo, turbatio, motio, habitantiũ in terra. Erit enim
Mat.2. tunc tribulatio qualis non fuit à principio, vt proprio ore cõ-
Danie.7. teſtatus eſt Chriſtus: qui & per Danielẽ idipſum prædixit. *Et ſol factus eſt niger,* id eſt, Chriſtus ſol iuſtitiæ tũc maieſtatem ſuam minus ſolito declarabit, nec coruſcabit per ſeruos ſuos miraculis. Diffamabiturq; nomen ipſius, & blaſphemiis ipſe inhonorabitur maximis vehementer. *Tãquam ſaccus cilicinus.* qui eſt obſcuri coloris, & vilis putatur. Quidam per ſolem intelligunt doctores eccleſię, qui tunc per ſapientiam non lucebunt vt antè, nec fulgebunt prodigiis. *Et luna facta eſt ut ſanguis,* id eſt, eccleſia plus ſolito ſanguinem fundet, atq; ab im-

piis

piis ſanguinolenta, ſeu peccatrix dicetur. *Et ſtellæ cœli ceciderunt ſuper terram,* id eſt, qui in eccleſia ſplendidi videbantur, timore & acerbitate perſequutionis illius à fide recedent: quidam veraciter, quidam ſimulatè, ſeu apparenter. Aliqui quoque ſimulata ſanctitate & miraculis Antichriſti fallẽtur. A

Sicut ficus emittit groſſos ſuos, cùm uento magno mouetur, tunc enim groſſi, id eſt, primi temporis fructus arboris fici ex vento impellente mox cadunt in terrã. *Et cœlum receſſit,* id eſt, eccleſia tunc prædicationem ſuam abſcondet, nec publicè more ſolito apparere, Chriſtumq́; colere & laudare audebit: niſi aliqui valde perfecti ſeu deprehenſi. *Sicut liber inuolutus,* id eſt, ſignatus & clauſus. Nam ſicut huiuſmodi liber quid intus contineat, non oſtendit: ſic eccleſia tunc filiis ſuis, non extraneis ſe manifeſtabit. Vnde Beda hic ait: Sicut liber inuolutus myſteria quidem intus, ſed foris non apparentia continet: ſic & tunc eccleſia ſuis tantum cognita, perſequutionem diſcretè vitans recedet: vt ab extraneis abdita, non videatur. *Et omnes montes & inſulæ moti ſunt de locis ſuis,* id eſt, magni ac eis in inſulis ſubditi, à facie tyrannidis Antichriſti vel corporaliter fugient, vel ab eccleſiaſtica vnitate ac fide recedent: Sic tamen, vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorum: quoniam quidam de omnibus mouebuntur. *Et reges terræ, & principes, & tribuni, & diuites, & fortes, & omnis ſeruus, & liber abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in petris montium. Et dicunt montibus & petris: Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedẽtis ſuper thronum,* id eſt, dei omnipotẽtis, qui vnus eſt & trinus. *Et ab ira agni,* videlicet Chriſti, ſecũdum naturam aſſumptam, in qua iudicium exequetur. Totum iſtud vno modo exponitur de Chriſtianis, qui tunc ab Antichriſti ferocia ſe abſcondent diuerſis ac ſecretis latibulis, & præ vehementi anguſtia, quaſi per exceſſum loquentes precantur, vt à mõtibus & petris operiantur & abſcondantur à facie ſedẽtis ſuper thronum, id eſt, perſequutionis acerbitatem, quam deo permittente ſeu ordinante ſciunt graſſari in populo Chriſtiano, effugiant. Iuxta quem modum & in Euangelio ſcriptum eſt: Dicent montibus, cadite ſuper nos: & collibus, operite nos. Quod & Chriſtus tempore paſſionis teſtatus eſt, peccatores eſſe dicturos. B Beda. C Luc. 23.

Quoniam uenit dies magnus iræ ipſorum, ſcilicet ſedentis in throno & agni, id eſt, tempus grauiſſimæ perſequutionis à

deo &

D deo & Chriſto permiſſæ,quæ patiētibus atq; timētibus quaſi ira dei videbitur: quamuis ira propriè deo non cōpetat,qui electos ſuos & amore potius & pietate, quàm ex ira in præſenti flagellat, vt emendentur aut perficiantur. Præterea per montes & petras,à quibus quærunt operiri & abſcondi, quidam intelligunt maiores & perfectiores,quorū conſilio, auxilio,precibusq; inferiores & minus perfecti,quęrent iuuari, defendi,ſaluari: ne Chriſto veniente ſint imparati,ſed fixi reperiantur in fide. Pleriq; per montes & petras intelligūt ſanctos in patria confirmatos in bono,inſtar petrarū & quaſi mōtes præcelſos:quorū ſuffragia tunc iſti poſtulabunt. Secundo hic locus exponitur de reprobis, qui die iudicij imminente, ſe quærent abſcondere, & iram dei euadere. *Et quis poterit*
E *ſtare,* id eſt,conſtans in fide manere tēpore tantæ perſequutionis?Nullus vtiq; propria virtute. Erit enim tunc tentatio tanta, vt in errorē ducātur etiā,ſi fieri poteſt,electi. Poſtremo quod dictū eſt,ſol factus eſt niger,& luna vt ſanguis,& ſtellæ cœli ceciderunt,& cœlū receſſit,& cætera,puto adhuc aliter poſſe intelligi. Siquidem ſanctus Ioannes volumine iſto prophetali,ſequitur modū loquendi prophetarum. Eſt autē conſuetudo prophetis, vt grauem cum aliquā hominibus vaſtitatem denunciant,luminaria cœli aſſerant immutari:quia videlicet hominibus in mœrorem deiectis ad ſolatium nō relucent,quibus omnia ſunt amara,& ipſa etiam lux conſiſtit odibilis. Et iuxta hūc ſenſum verba hic poſita in prophetis quoque inueniuntur conſcripta. Et primo (vt aliqua cōmemorē-
Iohe.2. tur) apud Iohelem dicitur: Sol & luna obtenebrati ſunt, &
F ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuū. Itemque: Sol conuertetur
Eſa.24. in tenebras,& luna in ſanguinem. Item apud Eſaiam: Complicabuntur ſicut liber cœli. Sic & in Ezechiele, cum domi-
Ezech.32 nus Pharaonis clades prædiceret: Operiam(inquit)cum extinctus fueris,cœlos:& nigreſcere faciam ſtellas. Omnia luminaria cœli mœrere faciam ſuper te.

Expoſitio Cap. VII. *Poſt hæc uidi quatuor angelos ſtantes.*

ARTICVLVS. VIII.

QVoniam ea,quæ in fine præcedentis capituli ſub ſexti ſigilli reſeratione deſcripta ſunt, ad Antichriſti perſequutiones ac tempora ſunt relata:cōuenientius reor ex ipſo textus tenore, connexione,&

ne,& forma etiam quæ ſequuntur,ad prædicta referre.Subditur enim, *Poſt hæc uidi quatuor angelos, ſtantes ſuper quatuor angulos terræ,tenẽtes quatuor uentos terræ, ne flarent ſuper terrã.* Itaque quæ nunc dicuntur,oſtenſa ſunt ei poſt ea quæ præcedenti capitulo ſcripſit,tanquam implenda,dum implebuntur quæ ſexti ſigilli apertionem concernunt. Nondum enim de ſeptimi ſigilli apertura diſſeruit.Denique tempore Antichriſti,ſatellites eius in principalibus mundi partibus,plagis,ſeu regnis tenebunt dominium,nec Euangelicæ legis prædicatores permittẽt verbum dei diſſeminare. Eſt itaque ſenſus: Poſt hæc vidi quatuor angelos,id eſt, quatuor dæmones ſecũdum Haymonem.De quibus Paul. Neſcitis(inquit) quia & angelos iudicabimus? Et rurſus: Certus ſum, quia neque angeli, neque principatus, neque virtutes poterũt nos ſeparare à charitate dei. Alij per quatuor angelos,intelligunt ſeculi principes,ſtantes ſuper quatuor angulos terræ in quatuor partibus mundi habẽtes dominiũ ſi de terrenis principibus intelligatur.Si autem de ſpiritibus malis,ſenſus eſt, quod & ipſi in locis impiorum conſiſtunt.Quemadmodum autem regnis præſident angeli boni, ita apponũtur eis & angeli mali. Tenentes quatuor ventos terræ, id eſt, vitæ ſpiraculum auferentes credentibus,& ſuo dominatu omnia præfocantes: ne flarent ſuper terram,id eſt, ne fidelibus pacificè viuere cõcederetur. Per hanc metaphoricam loquutionem innuitur,quòd ad tantam anguſtiam impij illi perducerent eccleſiam, vt reſpirare vix queat.Rurſus venti terræ dicuntur prædicatores,qui audientium corda refrigerant,ſpiritalis vitæ flatum infundunt, nubem obumbrantis gratiæ afferunt. Itaque præfati angeli tenebunt quatuor ventos terræ,id eſt,prædicatores totius eccleſiæ impedient,ne flent ſuper terram,id eſt, ne verbum dei hominibus prædicent.De quo flatu in canticis dicitur: Veni auſter perfla hortum meũ, *Neque ſuper mare,* id eſt, in inſulis maris,& his qui occupantur in aquis multis, *Neque in ullam arborem,* id eſt, in eos qui habitant in locis arboribus conſitis. Vel arbores ſunt homines, ſecundum quod ait Saluator:Aut facite arborem bonam,aut facite arborem malam.

A

1.Cor.6.
Rom.8.
B
C
Canti.4.
Mat.12.
Eſa.6.

Et uidi alterum angelum aſcendentem ab ortu ſolis, id eſt, ab oriente, *Habentem ſignum dei uiui,* Per hunc angelum quidam intelligunt Ieſum Chriſtum, qui eſt magni conſilij angelus,

D gelus, viſitauitque nos oriens ex alto: & aſcendit, id eſt, ſublimiter venit & glorioſe innotuit, ab ortu ſolis æterni, ex corde patris altiſſimi, ex ſummo cœlo vbi eſt nunquam deficiẽs.
Luc. 7.
Vbi ſol intelligentiæ mentibus oritur beatorum. Hic habuit ſignum dei viui, ſcilicet crucis vexillum. Habuit quoque ſignum quòd vere miſſus eſſet à deo, & quòd eſſet deus verus:
Ioan. 18. ſecundum quod ait: Opera quæ dedit mihi pater, teſtimoniũ perhibent de me. Veruntamen per angelum iſtum potius arbitror intelligendum angelicum ſpiritum diuinitus miſſum,
Hebr. 1. prout infra in textu tangi videtur. Deus enim per angelos diſponit eccleſiam. Qui angelus in viſione imaginaria videbatur Ioanni quaſi ab oriente conſcendere, atque in altiora volare: ſicque in ſublimi ſtans, ea quæ ſubſequũtur clamare. Habuit autem ſignum dei viui, quia in eo certum videbatur iudicium, quòd eſſet de curia ſummi regis, & angelus ſanctus non malus, ſicut prędicti. Prętera angeli ſancti ſubinde cum crucis vexillo apparuiſſe leguntur. Sed & ſignum iſtud intelligi poteſt poteſtas refrenandi ac compeſcendi ferociam malignorum ſpirituum. *Et clamauit uoce magna,* id eſt, grandi authoritate præcepit, *Quatuor angelis, quibus datum,* id eſt, permiſſum, vel etiam diuina iuſtitia exigente conceſſum, *eſt, nocere terræ & mari,* id eſt, perſecutionem inferre fidelibus, in prouinciis ac inſulis hinc inde manentibus, *Dicens: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus,* id eſt, vltra non attentetis vexare fideles (qui per terram mare & arbores, ſicut expoſitum eſt, deſignantur) ſicut feciſtis, *Quoadusque ſigne-*
F *mus ſeruos dei noſtri in frontibus eorum,* id eſt, quoaduſque ego & angeli ſancti, mihi cooperãtes, crucis vexillo fideles ab infidelibus diſcernamus: vel prædeſtinatos ad fidem conuertẽdos notemus, eorumque conuerſioni cooperemur. Quibus verbis inſtruimur, quod licet deus permittet Antichriſtũ ad tempus regnare, cito tamen malitiæ eius ſatellitumque ipſius finem imponet, ita quod angeli ſancti dæmonum quoque tũc compeſcent ſæuitiam, ne Chriſtianos omnino extinguãt, nec electorum conuerſionem ad Chriſtum impediant. Quidam vero, vt Berengandus & Beda, exponunt hæc pro tẽpore primi aduentus Chriſti, quando quatuor principalia regna mũdi perfida erant, & homines variis modis vexabant, poſtea quoque euangelicæ legis prædicationẽ impedire conati ſunt.

Quorum

Quorum prauitatem compeſcuit Chriſtus,ſuoſq; protexit,ne A
eorum quis impediret ſalutem. Imo ante ſuã natiuitatem ex
virgine voluit pacem eſſe in mundo,cunctis ſubiectis Roma-
no imperio. Quamuis autem iſtud catholice dictum ſit,nõ ta-
men videtur expoſitio iſta ad præcedentia atque ſequẽtia eſ-
ſe connexa. Neque enim in primo Chriſti aduentu impleta
ſunt,quæ mox ſubduntur. Alij referunt iſtud ad tẽpora Con-
ſtantini Imperatoris,cuius temporibus dicunt fuiſſe quatuor
perſequutores præcipuos in diuerſis prouinciis, quos dicunt
hic per quatuor angelos, tenentes quatuor ventos ſignari. Et
per angelum aſcendentem ab ortu ſolis æſtimant Conſtanti-
num Imperatorem notari,cuius virtute prædicti perſequuto-
res à Chriſtianorũ infeſtatione repreſſi ſint. Veruntamen e-
ius tempore impletum non eſt,quod de ſignatione ſeruorum B
dei in frontibus ſuis ſubiungitur,niſi ſecũdum ſpiritalem in-
telligentiam,ſecundum nominum interpretationem acceptã.
Sequitur enim de numero ſignandorum, & iam in dei præ-
ſcientia ſignatorum, *Et audiui numerum ſignatorum,* ſigno
dei in fronte, vt dictum eſt, *Centum quadraginta quatuor mi-
lia ex omni tribu filiorum Iſrael,* ita quod omnes ſimul accepti,
tot fuerunt,ſeu erunt. Ex qualibet enim tribu erunt duode-
cim milia. Cumque duodecim tribus ſint,ſignati ex omnibus
tribubus iſtis pariter ſumpti conſtituunt numerum memora-
tum. Nam in fine, Antichriſti detecta perfidia, omnes tribus
Iſraël conuertentur ad prædicationem Heliæ. multo vtique
plures quàm hic taxantur. Vnde per numerum iſtum deter- Pſal.58.
minatum indeterminatus exprimitur, propter perfectionem
numeri huius:quemadmodũ expoſitores ſatis declarant, *Ex* C
tribu Iuda duodecim milia ſignati, id eſt, duodecim milia ho-
minum ex hac tribu ſignabuntur ſigno crucis fide ſuſcepta,
Ex tribu Ruben duodecim milia ſignati,&c. Conuenienter à
tribu Iuda incepit,quia ex ea nati ſunt reges,& quoniam Iu- 1.Par.28.
das inter fratres ſuos robuſtiſſimus fuit, vt primo Paralipo- Mat.1.
menon legitur. Potiſſime autẽ, quia de ſemine eius natus eſt
Chriſtus. Omittit autem tribum Dan,quia de ea(vt dicitur)
Antichriſtus naſcetur. Duodecim tamen nomina tribuum po-
nit. Nam tribum Manaſſe & tribum Ioſeph diſtinguit, cum
tamen Manaſſes filius fuerit Ioſeph. Similiter tribum Ephrã Gen.4.
im non expreſſit: cuius ſecundum quoſdam eſt ratio, quia
Hieroboam

D Hieroboam primus rex decem tribuum Ephrateus, popu-
lum Iſraël ad idololatriam traxit. Alij aſſerunt, per tribum
Ioſeph tribum Ephraim deſignari. Qui autem hoc loco per
duodecim tribus intelligunt vniuerſos fideles (qui patriar-
charum fidem & opera imitando, ſpiritaliter eorum filij nũ-
cupantur, iuxta illud Apoſtoli: Si enim vos Chriſti, ergo ſe-
Galat.3. men Abrahæ eſtis) myſticam intelligentiam penes nominum
Gene.29. interpretationem accipiunt. Iudas enim interpretatur cõfeſ-
ſio. Idcirco per tribum Iuda omnes, qui Chriſtum veraciter
confitentur, & propria quoque mala confiteri non renuunt,
Ibidem. intelliguntur. Porro Ruben interpretatur videns filium,
vel vidẽs in medio, vel filius viſionis. Eius itaque tribus ſunt,
qui viſioni contemplationis inſiſtunt, & in medio laqueorum
ſe poſitos cernunt. *Ex tribu Gad, duodecim milia ſignati,* Per
E Gad, qui interpretatur accinctus, intelligũtur qui virtutibus
contra peccata armantur, *Ex tribu Aſer duodecim milia ſigna-
ti,* Per Aſer, qui interpretatur beatus, ſignificantur qui euã-
gelicarum beatitudinum poſſeſſores ſunt & futuram prægu-
ſtare beatitudinem nunc merentur, *Ex tribu Neptalim duode-*
Gen.42. *cim milia ſignati,* Per Neptalim, qui latitudo interpretatur,
Gen.30. hi qui charitate extenduntur ad omnes, ſignificantur, *Ex tri-*
Gene.49 *bu Manaſſe duodecim milia ſignati,* Per Manaſſen, qui obli-
Gene.41. uio interpretatur, ſignati ſunt qui inferiorum ac volubilium
obliuiſcentes, diuinorum meditationibus ſuam ſemper reple-
re & occupare nituntur memoriam. *Ex tribu Symeon duode-
cim milia ſignati,* Per Symeonẽ, qui audiẽs mœrorẽ interpre-
F tatur, ſunt intelligẽdi, qui ex paſſionis Chriſti memoria, ſalu-
bri cõficiuntur mœrore, etiã ex deſiderio patriæ, ex contẽptu
proprię culpæ, ex proximorũ ruina, & ex proficiẽdi affectu,
Gene.22. *Ex tribu Leui duodecim milia ſignati,* Per Leui, qui additus
dicitur, exprimũtur qui bona bonis accumulãt, & obſeruãtiæ
præceptorum obſeruantiam conſiliorum adiiciunt, *Ex tri-
bu Iſachar duodecim milia ſignati,* Per Iſachar, qui merces in-
terpretatur, dantur intelligi qui meritis abundare ſatagunt,
præmiique intuitu fortiter agunt, *Ex tribu Zabulon duodecim*
Gene.49 *milia ſignati,* per Zabulõ, qui habitaculũ fortitudinis inter-
pretatur, ſignati ſunt qui perſeuerantes in bonis, in deo quaſi
in firmiſſima terra, quieſcunt, *Ex tribu Ioſeph duodecim milia*
Gene.10. *ſignati,* Per Ioſeph, qui interpretatur augmentum, expreſſi
ſunt

ſunt qui ſpiritalibus diuitiis quotidie augmentantur, *Ex tribu Beniamin duodecim milia ſignati,* Per Beniamin, qui filius dexteræ interpretatur, figurati ſunt qui deum ſibi gratioſe ac piè aſſiſtentem ſortiti ſunt, atque in eius dextera collocabuntur. Sed quia poſt Antichriſti interitum, & generalem Iudęorum conuerſionem, mox beatitudo ęterna præſtatur, congruenter de triũphante Eccleſia ſubditur, *Poſt hæc uidi,* in ſpiritu, *Turbam magnam, quam dinumerare nemo,* id eſt, nullus homo viator, *Poterat,* beatis vero in patria numerum electorum conciuium ſuorum conſtare, probabile eſt, *Ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis ſtantes ante thronũ,* id eſt, coram maieſtate diuina, cuius thronus quandoque Eccleſia militans, quãdoque Eccleſia triumphans, interdũ Chriſti humanitas, interdum anima iuſti, interim cœlum empyreum, nonnunquam ipſamet dei authoritas ac poteſtas vocatur: ſicque nunc potiſſimè ſumitur. Dicũtur autẽ ſancti ſtare corã deo, & ante eum, nõ quaſi deus nõ ſit intra eos, qui omnia implet ac penetrat: ſed humano more loquuntur ſcripturæ, morẽ gerentes infirmitati intelligẽtiæ noſtræ. Stant itaq; ante thronũ, tanquã vultui maieſtatis intenti, eiuſq; obſequio cum inæſtimabili reuerentia indeſinenter parati, *In cõſpectu agni,* quia de Chriſti humanitate ſpeciali gaudio reficiũtur, cui etiam ſecundum naturam aſſumptam reuerenter ſubdũtur. *Amicti ſtolis albis,* id eſt, candidiſſimis incõtaminatiſq; glorię veſtimentis, puta duplicibus ſtolis, beatitudine animę & corporis, præmio eſſentiali, & accidentali: ſicut ſcriptũ eſt: Propterea in terra ſua duplicia poſſidebũt, *Et palmæ,* id eſt, victoriæ ſuæ indicia, *In manibus eorum. Et clamabant uoce magna,* id eſt, amoroſa, iucunda, deuota, *Salus deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum,* id eſt, vni trinoque deo ſit ſumma, æterna, & infinita felicitas, omniſque gloria ei attribuatur: & quicquid ſalutis in nobis eſt, ab ipſo profluxit. Hoc congratulando dicunt, quia ſic eſt, non orando: vt ſit, ſicut cum dicimus: Laudate eum omnes angeli eius, *Et agno,* id eſt, Chriſto ſecundum quod homo eſt. Aliter tamen competit ſalus Chriſto vt homo, quàm ſuperbenedictæ Trinitati. Siquidem ſecundum quod homo eſt, cauſa eſt noſtræ ſalutis inſtrumentalis & meritoria, habetque felicitatem creatam finitam: ſed maiorẽ, quã cæteri vniuerſi ſimul accepti. *Et omnes*

[Margin: A; B *Eſa. 61.*; C *Pſal. 48.*]

D *angeli ſtabãt in circuitu throni & ſeniorum & quatuor animalium,* id eſt, hominum beatorum in cœlo glorificatorum, ſcilicet Euangeliſtarũ & præcipuorum patrum Eccleſię:qui,vt dictũ eſt, per quatuor animalia & ſeniores expreſſi ſunt. Loquitur autem Ioannes de iſtis,ſecundum quod ipſi in viſione apparuit,& pro ſtatu futuro in patria. *Et ceciderũt in cõſpectu throni in facies ſuas,* ſic in imaginaria viſione apparebat Ioanni. Quo ſignificatur,quod angeli ſancti deo ſpiritaliter atq; humiliter proſternuntur, eiq; de hominum triumpho & gloria regratiantur, *Et adorauerunt deum,dicentes Amen,* id eſt,ſic ſit,& verè ſic eſt, ſicut ſancti iſti homines ſunt loquuti, ſalus deo noſtro,&c.Nam dicẽdo amen,hominũ laudem cõfirmauerunt,diuinæq; maieſtatis honorationi cõgratulari ſe mon-
E ſtrant. Deniq; addunt, *Benedictio & claritas, & ſapientia, &*
1.Ioan.1. *gratiarũ actio,honor,& uirtus,& fortitudo deo noſtro in ſecula ſeculorum amen,* id eſt, iſta omnia deo noſtro cõueniunt ſeu debentur.Ipſi benedictio.i.laudatio impẽdatur,ab omnibus benedictus cognaſcatur & cõmendetur.Ipſi claritas,pulchritudo,ſynceritas,nobilitas cõpetit,in quo nulla eſt macula,nulla imperfectionis aut defectibilitatis admixtio. Deus enim
Sap.7. lux eſt, & tenebræ nõ ſunt in eo vllæ, qui in ſeipſo immenſa prorſus claritatevenuſtus eſt.Ipſe quoq; ſapiẽtia eſt,& omnis virtutis origo, cui oẽs mẽtes bene diſpoſitę,intimo regratiãtur affectu, & optare debemus, vt ei ab omnibus ſempiterna
Dan.9. gratiarũ actio exhibeatur,cui ſoli honor latriæ debetur. Ipſe
Ephe.5. eſt virtus virtutũ,ſanctus ſanctorũ,omni virtute ſine menſura
F cõſpicuus: cuius fortitudo ſeu omnipotentia finẽ non habet. Hoc angelicũ canticum mente & ore deuotiſſimè frequentemus,nuncq; pro viribus vitã inchoemus cœleſtem, pſallendo deo iugiter in cordibus noſtris: ſemper gratias referentes eidem,& cõfitentes ex animo, quod à digna ac plena gratiarũ actione deficimus in immẽſum. *Et reſpõdit,* id eſt,ad animę meæ admirationem ſeu diſpoſitionem cõuenienter loquutus eſt, *Vnus de ſenioribus,* mihi in viſione apparentibus, *Et dixit mihi,* non quaſi ignorans,ſed me inſtruere volens. *Hi qui amicti ſunt, ſtolis albis qui ſunt, & unde uenerunt? Et dixi illi: Domine tu ſcis,* qui iam vnus illorũ es,& regnas in patria. Si-
Zacha.4. cut Zacharias angelo, ita Ioannes ſeniori huic reſpondit, quem aliqui putant Petrum fuiſſe Apoſtolum, qui tempore huius

huius reuelationis triumphauit cum Chriſto. *Et dixit mihi:Hi ſunt qui uenerũt ex magna tribulatione,* Per multas enim tribulationes oportet nos ingredi regnum dei, *Et lauerunt ſtolas ſuas,& dealbauerũt eas in ſanguine agni,* id eſt,opera interiora & exteriora,quæ ſunt mentis & corporis ſpiritalia indumenta. Vel ſtolæ ſunt corpus,quo anima veſtitur, & anima qua corpus ornatur. Has ſtolas ab inquinamento peccati mũdauerunt in ſanguine agni.i. in fide & imitatione, in virtute & merito paſſionis Chriſti. Vnde non ait rubricauerũt, ſed dealbauerunt:ad innuendũ, quod de ſpiritali dealbatione ſit ſermo: itemq;,quod omni caret immũditia culpæ,quæ nigredini cõparatur. Præterea aliqui dicunt hæc de ſolis martyribus dici. Beda vero & alij multi, exponunt de cunctis beatis hominibus. Nam & aliqui confeſſorũ,longum,magnũ,ac durum in mundo duxerunt martyriũ,ſicut Hieronymus & beatiſſimi eremitæ, *Ideo ſunt ante thronũ dei,* id eſt,deo facie ad faciem fruuntur, *Et ſeruiunt ei,* cultu latriæ,ſcilicet laudatione,adoratione, gratiarum actione, *Die ac nocte,* id eſt, ſine interruptione in ipſa æternitate,omne tempus dierum ac noctium cõplectente, *In templo eius,* puta in patria ac triũphanti eccleſia. Veruntamen infra dicit Ioannes templũ non vidi in ea,ſcilicet ciuitate cœleſti: quod quomodo intelligẽdum ſit,ibidem deo implente dicetur. Hæc ſeruitus, quietiſſima atq; dulciſſima merces eſt ſeruitutis præſentis laborioſæ. *Et qui ſedet ſuper thronum,* id eſt,deus omnipotens,trinus & ſimplex, *Habitat ſuper illos,* id eſt, in eis per dona gloriæ indeſinenter quieſcit, & deſuper poſſidet eos, gubernatque immediatè per ſeipſum, non dirigendo eos in finem adipiſcendum,ſed conſeruando immobiliter in fine adepto.

A (margin) Act.14.

B

C

Non eſurient neque ſitient amplius, ſecundum quod in eſurie ac ſiti defectus atq; pœnalitas includuntur: iugiter tamẽ appetent eum,in quẽ & angeli deſiderant proſpicere. Satiabitur ergo & omnino impletur in bonis deſiderium cordis eorum, ita quod cõtentantur. *Neq; cadet ſuper illos ſol,* id eſt,feruor perſequutionis, *Neque ullus æſtus,* diræ aduerſitatis vel anxietatis, *quoniam agnus,qui in medio throni eſt,* id eſt, inter beatos, & omnium corda inhabitans, *Reget eos.* id eſt, cõfirmatos tenebit in bono,ita quod amplius errare,peccare, labi,aut pati nõ poterũt, *Et deducet eos ad fontes uitæ aquarũ,*

1.Pet.1. Pſal.102.

D id eſt,plenitudine ſapientiæ,exuberantia gaudiorum , inun-
dantia æternalium diuitiarũ , eos ſine fine reficiet & potabit.
Pſal.38. Iuxta quod ſcriptum eſt:Inebriabuntur ab vbertate domus
tuæ,& torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te
eſt fons vitæ. Fontes enim aquarũ vitæ ſunt infinita ſapientia
dei,immenſa eius opulentia, plenitudoq; iucunditatis ipſius.
Quæ omnia quamuis in deo ſunt vnus ſimpliciſſimus fons,ta-
men ob diuerſitatem effectuũ ſeu donorum pluraliter nomi-
natur.Sicut & miſericordia dei in ſe vna eſt , quæ frequenter
plurali numero deſignatur. De hoc fonte ad plenum potātur
Pſal.45. beati, iuxta illud : Fluminis impetus lætificat ciuitatem dei.
Eſa.66. In quibus impletur, quod dominus per prophetā dicit : Ecce
ego declino in eos vt flumē pacis,&vt torrens inundās glorię
E gentium. Quod autē hic dictum eſt, apud Eſa.fere eiſdē ver-
Eſa.40. bis exprimitur , vbi habetur : Non eſurient neque ſitient am-
plius , & non percutiet eos æſtus & ſol:quia miſerator eorum
reget eos, & ad fontes aquarũ potabit eos, *Et abſterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum.* Ecce quàm dulce verbum,
quàm familiarē ſe exhibet deus in patria his,qui piè lachry-
mantur,atque ſalubriter cōpunguntur in via. Quàm felix la-
chryma,quam creatoris clementiſſimi manus abſterget.Ideo
Matth.5. ait Saluator : Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.
Hoc ipſum eſt,quod propheta prædixit:Præcipitabit(inqui-
Eſa.25. ens)dominus mortem in ſempiternum,& auferet lachrymam
ab omni facie.Nonne ſtultiſſimi ac vaniſſimi probantur,qui
propter huius breuiſſimæ vitæ ac immundiſſimæ carnis de-
F litias,tanta ſe beatitudine priuant?Quibus loquitur & Chri-
ſtus:Væ vobis qui ridetis,quia plorabitis & flebitis.Væ vobis
diuitibus,quia nunc habetis conſolationem veſtram.

Explanatio Cap. VIII. *Et cum aperuiſſet ſigillum ſeptimũ,*
ARTICVLVS IX.

OCtauum capitulum quidam incipiũt in hoc verbo : Et cum aperuiſſet , quidam in eo quod poſt pauca ſubiungitur:Et vidi ſeptem angelos . Itaq; *Cum* agnus habens clauē ſcientiæ , in quo ſunt omnes ſapientiæ theſauri, *Aperuiſſet ſigillum ſeptimum,* id eſt,ſeipſum vltimumque libri oſtenſi ſigillũ , ſe-

cretum

cretum præſcientiæ dei de ſtatu Eccleſiæ plenius enodaſſet, A
& quid in fine ſeculi Antichriſto perempto futurum eſſet, inſinuaſſet, *Factum eſt ſilentium in cœlo*, id eſt, quies & pax in eccleſia, *Quaſi media hora*, id eſt, modico tẽpore. Per quod figurabatur, quòd Antichriſto deleto eccleſia erit in pace, & libere prædicabit, quod tamen non diu durabit, quoniam cito veniet ad iudicium Chriſtus. Vnde Beda hic ait, poſt interitum Antichriſti aliquantula requies futura creditur in Eccleſia. De qua Daniel ita prædixit: Beatus qui expectat, & peruenit ad dies mille trecentos triginta quinque. Quod exponens Hierony. Beatus (inquit) qui interfecto Antichriſto ſupra mille ducentos nonaginta dies. i. tres ſemis annos dies quadraginta quinque præſtolatur: quibus dominus atq; Saluator in ſua maieſtate eſt vẽturus, *Et uidi ſeptẽ angelos*, Hic B
ſecundũ Albertum incipit tertia viſio. Et de angelis iſtis infra ſingillatim tractatur. Per quos quidã intelligunt ſeptem hæreſiarchas, Arrium, Macedonium, Pelagium, &c. Quibus quod ſubditur, non videtur bene congruere, *Stantes in conſpectu dei, & datæ ſunt illis ſeptem tubæ*, niſi forte dicatur, quod etiam alibi Satan legitur affuiſſe inter filios dei, & coram eo ſtetiſſe. Iob.1.
Hinc Berengandus, Haymo, Beda, & alij multi per ſeptem angelos intelligunt prædicatores Euangelicæ legis vniuerſos: quia frequenter & maxime in libro iſto per ſeptenarium vniuerſitas denotatur. Quibus diuinitus datæ ſunt ſeptem tubæ, id eſt, cuilibet data eſt efficacia prædicandi, & ſermo idoneus, quæ tubæ nomine exprimuntur, C
iuxta illud: Quaſi tuba exalta vocem tuam. Et illud: In gutture tuo ſit tuba. Eſa.58. Oſee.8.
Et alius angelus uenit & ſtetit ante altare. Quoniam hic iam alia viſio eſt oſtenſa Ioanni, dicunt doctores catholici, hoc loco ſtatum & curſum Eccleſiæ plenius quaſi à principio demonſtrari atque conſcribi. Vnde per angelum iſtum intelligunt Chriſtum, qui eſt magni conſilij angelus, & per incarnationis myſterium venit in mundum, ſtetitque ante altare, id eſt, in conſpectu Eccleſiæ; quæ ſecundum Berengandum & Bedam altare vocatur. Vel altare eſt ara crucis, in qua ipſe ſummus ſacerdos ſacrificauit deo patri ſeipſum. Sed & menſa, in qua cœnauit & primam miſſam celebrauit, corpus ſuum & ſanguinẽ conſecrando, atque diſcipulis porrigendo, nõne altare rite vocatur? Vel ſtetit an- Eſa.9. Matt.26. Ioan.11.

D te altare illud ſublime in patria. Quia licet eſſet in terra viſibiliter, in cœlo tamen erat veraciter, & per clariſſimam contemplationem aſtitit patri, *Habens thuribulum aureum in manu ſua,* Thuribulum aureum quidam exponunt corpus Chriſti immaculatū, ex quo deus odorem ſuauitatis accepit. Alij corda Apoſtolorum, atque credentium quæ erant in manu, diſpoſitione, directioneq; Chriſti. Poteſt nihilominus per thuribulum iſtud intelligi ſanctiſſima conuerſatio, ſeu meritum Chriſti, ſplendore ſapientiæ & charitatis ardore ornata: quæ thuribuli proprietates & actus impleuit, ſicut paulo poſt dicetur. *Et data ſunt ei incenſa multa,* id eſt ſpiritalia holocauſta, videlicet orationes ſanctorum ignitæ, quas fideles offerūt Chriſto mediatori, vt meritis ſuæ ſacratiſſimæ in mundo hoc
E conuerſionis perficiantur, atq; à deo patre ſeu Trinitate exaudiantur. Sicque conuerſatio ſeu meritum Chriſti ſortitur rationē thuribuli: quia ſicut in thuribulo ignis & thus ſimul ponuntur, vt odor ſuauis erumpat, ita in cōuerſatione ac merito Chriſti preces fidelium actusq; fundantur, vt coram deo ſuauiter redoleſcant, *Vt daret,* id eſt, patri offerret, tanquam aduocatus ac mediator, non vt verbū genitori æquale, *De orationibus ſanctorum.* quia incēſa iſta ſunt de numero orationum, quas deuoti per Chriſtum immolant deo. Iuxta il-
Pſal.140. lud: Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo, *Super altare aureū,* id eſt, ſuper conuerſationis ſuæ meritum. Vel corpus ſuum ac corporis ſui paſſionem, vt ſcilicet horum dignitate atque virtute orationes ſanctorum ſortirentur
F effectum. Denique, teſte Apoſtolo: Chriſtus interpellat pro nobis. Et Ioannes dicit: Aduocatū habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtū, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, *Quod eſt ante thronum dei,* id eſt, in approbatione &
Mat.5.17 beneplacito eius, ſicut ad filium loquutus eſt pater: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, *Et aſcendit fumus aromatum,* id eſt, odor ſeu grata acceptio, *De orationibus ſanctorum,* quæ ſunt flagrantiſſima coram deo aromata, *De manu angeli,* id eſt, virtute, interpellatione, & merito Chriſti: qui preces ſuorū immolat patri, cuius vultui nūc apparet pro nobis oſtendens ei quam pro nobis aſſumpſit naturam, & quid in ea pro nobis fecit ac pertulit. Ideo ſubditur, *Coram deo. Et accepit angelus.* id eſt, Chriſtus, *Thuribulum*

bulum aureum id eſt,corpus ſuum incontaminatum, vel conuerſationem ſuam ſanctiſſimam,eam pro nobis patri allegando,ac offerendo, ſeu oſtendendo *Et impleuit illud de igne altaris* id eſt,donis,feruore,& gratia ſpiritusſancti:qui altaris, id eſt,eccleſię ignis eſt.Nã & Chriſto homini dedit pater ſeu trinitas ſpiritum non ad menſurã.Et ipſemet Chriſtus opera ſua in ſumma charitate exhibuit & effecit *Et miſit in terram* ignem iſtum ſeu gratiam & ardorem ſpiritus ſancti.Nam de plenitudine Chriſti accepimus omnes:qui ait,Ignẽ veni mittere in terram.Miſit quoque corpus ſuum in terrã,ſcilicet,in ſepulchrum,& derelinquens illud in ſacramento eccleſiæ cunctis fidelibus ad refectionẽ ſalutis,ad charitatis indicium, ad perpetuam rei memoriã.Sed & cõuerſationem ſuam nobis in exemplum reliquit. Sicut ſcriptũ eſt, Chriſtus paſſus eſt pro nobis, nobis reliquens exemplum , vt ſequamur veſtigia eius A B 1.Petr.2.

Et facta ſunt tonitrua & uoces id eſt,ſublimia ac mediocria documenta *Et fulgura* id eſt,coruſcantia ſigna,prout ſupra magis expoſitum eſt *Et terræmotus magnus* id eſt, grandis admiratio habitatorum terræ,aliis pœnitentibus, aliis obſtinatis & conuerſos vexantibus . Quamuis autem expoſitio iſta ſit vera atque catholica : aptius tamen videtur vt angelus iſte intelligatur angelicus ſpiritus eccleſiæ præſidens ,ſcilicet Michael, quia nunc princeps extat eccleſiæ, ſicut olim ſynagogæ.Iſte eccleſiam viſitat,& ante eius altare ſtat habẽs thuribulum aureũ,id eſt,charitatẽ præcipuam ad fideles,per quã eorum ſpiritalia ſacrificia colligit,deoq́; offert:cui dantur incenſa multa,quãdo eccleſia eius ſuffragia petit, ſuaſq; preces per manus illius deo offerri precatur. Quod & ille diligenter exequitur , offerens preces & actus fidelium ſuper altare aureũ illud cœleſte in patria , ſuper quod beati laudes & preces offerunt domino.Inſuper accipit angelus iſte thuribulum ſuũ aureum, quia charitatem ſuam extendit ad nos,eumq́; implet igne præfati altaris,ſeipſum ad nos amandos inflammans:vel precibus ſuis ac noſtris ardorẽ ſanctæ charitatis nobis à deo obtinẽs ac reportãs.Ideo ſequitur:Et miſit in terrã.i.corda fideliũ hoc igne charitatis ſuccẽdit, quo facto fiebãt tonitrua, voces & fulgura,quia tũc corda predicatorum,prelatorũ ſiue doctorum cõfortata ſunt atq; idonea facta ad prædicandũ,& ad miraculoſe agendũ *Et ſeptẽ angeli qui habebãt ſeptem tubas.* Danie.12. C

D Quid per angelos iſtos eorumque tubas ſignetur,pro viribus dictum eſt *Præparauerunt ſe,ut tuba canerent* id eſt,ad proſequendum prædicationis officium ſibi iniūctum ſe idoneos exhibuerunt,ſe humiliando,in dei ope ſperando,iuſte viuendo,vt quod prædicaturi erant,primo implerent,exēplo Chriſti qui cœpit facere & docere *Et primus angelus tuba cecinit* Per primum angelum tuba canentem, primus prædicatorum eccleſiæ ordo,videlicet apoſtolorum chorus, tubaliter, prædicans deſignatur *Et facta eſt grando & ignis mixta ſanguine* hoc accipi poteſt in bono,quantum ad electos atque conuerſos:& in malo,quantum ad infideles,duros & reprobos.Iuxta primum ſenſum per grandinem quæ percutit verba Apoſtolorum,quæ corda prauorum arguendo percutiebāt,& conuertebant,intelligūtur.Per ignem amor & gratia ſpiritusſancti.Per ſanguinem cruor Chriſti pro hominibus fuſus.Hi ergo verbo dei percuſſi,& ſpiritusſancti igne inde ſuccēſi ſunt, quæ grando & ignis mixta ſunt ſanguine,id eſt,virtute dominicæ paſſionis dabantur & operabātur. Porro iuxta ſenſum ſecundum, per apoſtolorum prædicationem reprobi maiorem damnationem promeruerunt verbis dei non obediendo: ſicque facta ſunt eis grando & ignis mixta ſanguine, id eſt, tempeſtas atque incendium infernale pro ſanguinolentis & carnalibus eorum operibus. Verum enimuero Beda venerab. hunc aſſumit ſenſum,quod per apoſtolorum prædicationem hæ pœnæ infernales innotuerunt hominibus,ita vt per grandinem intelligatur frigus inferni,per ignem ardor ipſius. Ab

Actuũ.1. (margin)

E (margin)

F aquis enim niuium ad calorem nimium tranſient,& vſque ad inferos peccatum illorum, vt Iob ait. Præter hunc & alius non inconueniens ſenſus accipi poteſt,quòd, ſcilicet ex apoſtolorum prædicatione facta eſt grandis tempeſtas & ignis æmulationis in mundo, ad quæ conſequuta eſt ſanguinis copioſa effuſio,quibuſdam credentibus,aliis contradicentibus, & credentes necantibus *Et miſſum eſt in terrā* Totum iſtud ſecundum Gloſſam,ſcilicet,grando,ignis& ſanguis, id eſt,hominibus iſta denunciata ſiue illata ſunt,electis quidē ſalubriter ſecundum primam expoſitionem, reprobis vero damnabiliter, ſcilicet ad damnationem eorum, iuxta expoſitionem ſecundam *Et tertia pars terræ & arborum combuſta eſt,& omne fœnum uiride combuſtum eſt* Sacra ſcriptura multiplicem ſenſum

Iob.14. (margin)

ſum habere aſſeritur, non idcirco dũtaxat,quoniã literaliter, A
tropologicè, allegoricè, & anagogicè explanatur : ſed ideo
quoque, quia in ea vic iſſim ſenſus literalis multiplex, ſecun-
dum Auguſtinum. Cuius ratio eſt,quia interdum ſenſus lite- *Auguſt.*
ralis ſcripturæ nõ eſt qui per verba,ſed qui per res verbis de-
ſignatas exprimitur. Res autem huiuſmodi diuerſas ſortitæ
ſunt proprietates & actus,ideo iuxta hoc ſenſus literalis mul
tiplicatur. Sic autẽ eſt in loco præſenti. Preterea quod per ter *Matth.3.*
ram habitantes in terra ſignificentur,certiſſimè conſtat,quod
etiã per arbores intelligãtur homines, liquet ex eo quod ait
Saluator, Omnis arbor quæ non facit fructum bonum exci-
detur & in ignem mittetur. Quòd demum nomine fœni ho-
mines innuantur,pandit ſermo propheticus dicens,Verè fœ- *Eſa.40.*
num eſt populus. Inſuper per tertiam partem iſtorum, ſcilicet *1.Petr.1.*
terræ,fœni,ac arborum,intelligẽda eſt pars valde magna eo- B
rum. Itaq; tertia pars terræ,id eſt,hominum inferiorũ ac ſub-
ditorum,& arborũ, id eſt,maiorum ac prælatorũ,& omne fœ
num viride,id eſt,homines in quibus floret iuuẽtus & humor
carnalitatis ac mũdi proſperitas,cõbuſta ſunt,id eſt,conſum-
pti. Quidã ſalubriter,eſſe culpæ amittendo,iuxta ſapiẽtis ſen
tentiã dicentis,Verte impios & non erunt. Quidã infeliciter, *Prouer.1.*
dãnationem incurrendo,prout grãdo,ignis, & ſanguis dupli
citer exponũtur. Quod autẽ grandinis nomine verbũ dei poſ-
ſit intelligi,hinc cõſtat,quod per Hieremiam dominus loqui-
tur, Nunquid nõ verba mea ſunt quaſi malleus conterens pe- *Hiere. 23.*
tram? *Et ſecũdus angelus tuba cecinit* id eſt,chorus ordo ſeu
cœtus diſcipulorũ,quos apoſtoli à ſuis ſedibus ad loca diuer- C
ſa prædicãdi gratia direxerũt,vel in certis vrbibus ordinaue-
runt epiſcopos:quales fuerunt excellentiſſimi patres ac præ-
dicatores Dionyſius,Polycarpus,Ignatius *Et ecce tanquã mõs
magnus igne ardẽs* id eſt,diabolus per ſuperbiã eleuatus:cui
dicitur, Quid tu mons magne coram Zorobabel, in quo eſt *Zacha. 4.*
ignis inuidiæ,feruor totius impietatis? Vnde ſecundũ Diony-
ſiũ in diabolo eſt amẽs furor, *Miſſus eſt in mare* id eſt,in cor
da incredulorũ amara & inquieta ingreſſus eſt,vt per eos euã-
gelicę prędicationi reſiſteret. Nã (vt Dionyſius ſcribit) audiẽ-
tes Græci crucẽ prædicari & reſurrectionẽ ex mortuis,lato o-
re riſerunt,& tyrãni exacerbati fuerunt *Et facta eſt tertia pars
maris ſanguis* id eſt,valde magna pars gentiliũ fidẽ recipien-
tium

D tium ſunt occiſi *Et mortua eſt tertia pars creaturæ, quæ habebat animam in mari* Quia, vt dictũ eſt, in hoc mari magno, quod eſt ſeculum nequam, multi iſtorũ ſunt trucidati. Alij vero qui vel non crediderunt, vel credẽtes vexauerunt, ſpiritaliter mortui ſunt. Itaque nomine creaturæ intelligitur homo, teſtante

Marc.16. ſeruatore, Prædicate euangelium omni creaturæ. Et Apoſto-

Roma.1. lo dicẽte, Inuiſibilia dei à creatura mũdi, per ea quę facta ſũt, intellecta cõſpiciuntur *Et tertia pars nauiũ interiit* id eſt, rectorum & prelatorũ eccleſiæ, quorũ eſt alios per hoc mare turbulentiſſimum ad ſalutis vehere portum. Tunc nãque epiſcopi, aliique principales inter fideles, primi trahebãtur ad mortem *Et tertius angelus tuba cecinit* id eſt, ordo ſanctorum doctorum qui ceſſante perſecutione Eccleſiæ à tyrannis contra

E inſurgentes hæreticos tubaliter prædicauit, & ſcripturas vere expoſuit ſcilicet Hieronymus, Auguſtinus, Ambroſius *Et cecidit de cœlo* id eſt, de eccleſia, *Stella magna* id eſt, quiuis hæreſiarcha, vel hæreſiarcharũ catena vel cœtus, qui ad ſciẽ-

Iudæ.1. tiæ eminentiam, ſanctitatiſque apparentiam, ſtellæ vocantur. Nã & tales ab apoſtolo Iuda ſidera errantia vocantur. Et quidam per ſtellam iſtam intelligunt Pelagium hæreſiarcham, qui fuit valde literatus & monachus *Ardens ſicut facula* Hi enim flãma proprij ſenſus & igne ambitionis vehementer accenſi fuerunt. *Et cecidit in tertiam partem fluminum & in fontes aquarum* id eſt, corda multorum etiam baptizatorum infecit ac perturbauit. Imo & fontes aquarum, doctores videlicet & prælatos, à quibus riui ſcientiæ ad ſubditos profluunt,

F partim ſubuertit. Nam multi epiſcopi ac prælati per hæreſiarchas fuerunt corrupti, *Et nomen ſtellæ dicitur abſinthium* quia maximè amaritudo, triſtitia, & dolor generabatur electis ex cuiuſcunq; hæreſiarchæ peruerſiſſimis documẽtis *Et facta eſt tertia pars aquarum abſinthium* idque dupliciter. Nam qui conſenſerunt hæreſiarchis facti ſunt ſimiles eis, & appellantur abſinthium, propter amaritudinem vitiorum, quibus contra catholicos ſæuiebant. Cæteri autẽ fideles propter hæreticorum impudẽtiam & errores, ſimpliciumque pereuntium ſeductionẽ amarè planxerunt *Et multi homines mortui ſunt de aquis* id eſt, de hæreſiarcharũ doctrinis, ſiue diſcipulis *Quia amaræ factæ ſunt aquæ* id eſt, ſpiritus ſancti dulcedinem perdiderunt, & felle falſitatis ac prauitatis infectæ ſunt. Vnde &

de & quoſdam catholicorum corporaliter occiderunt. *Et* A
quartus angelus tuba cecinit id eſt, ordo vel cœtus doctorum qui contra negligentiã, & peccata fideliũ præſertim paſtorum loquuntur. Olim nanque quando vigebant hæretici, erant valde ſancti epiſcopi, poſtea autem reddita vndique pace cœperunt prælati negligentius agere, & quadam ſecuritate torpere. Vnde & ſubditi inferioresque delapſi ſunt *Percuſſa eſt tertia pars ſolis* id eſt, prælatorum qui debent inſtar ſolis lucere, & calorem amoris diuini in aliorũ corde producere. Quibus ait Saluator: Vos eſtis lux mundi. Iſtis verbis diuinitus percuſſi, reprehenſi, notati ſunt *Et* *Matth.5.*
tertia pars lunæ id eſt, congregationis Eccleſiaſticæ illis ſub- *Danie.2.*
iectæ à quibus eſt illuſtranda *Et tertia pars ſtellarum* id
eſt, religioſorum ac inferiorum prædicatorum, quibus or- B
natur eccleſia ſicut cœlum aſtris *Ita ut obſcuraretur tertia pars eorum* Nam ex prælatorum potiſſimè Epiſcoporum ruina & impia vita, inferiores iſti paſſi ſunt magnam diuinæ illuſtrationis & gratiæ minorationem, ſplendoremque ſanctitatis, & famæ perdiderunt nitorem *Et diei non luceret pars tertia noctis ſimiliter* per diem contemplatiui, per noctem actiui, & in pœnitentiæ actibus conſtituti ſignantur. Horum grandis pars claritatem gratiæ amiſerunt, ita quod ſicut tenetur, proximis ſuis non lucent exemplo, fama, doctrina, conſilio atque auxilio: quandoquidem maximum malum eccleſiæ, eſt negligentia ſuperiorum, & conſequens inde caſus inferiorum, ac diſſolutio atque carnalitas religioſorũ mul
torum. Iuxta hunc modum ſumendi diem & noctem fertur C
in Pſalm. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſciẽtiam *Et uidi* in imaginaria viſione *Et audiui* id eſt, angelo edocente percepi ac intellexi. Vnde iſtud videre & au-
dire realiter idem ſunt *Vocem unius aquilæ uolantis per me-* *Pſal.18.*
dium cœlum Per aquilæ huius effigiem quam in interioribus ſancti Ioannis angelus ſanctus formauit, ipſemet Ioannes horum ſcriptor ac denũciator figurabatur. Porro per medium cœlum, eccleſiæ protenſio inſinuatur *Et dicentis uoce magna* id eſt, ſerioſa & affectuoſa *Væ uæ uæ habitantibus in terra* id eſt, viatoribus præſertim terrena amãtibus. Dicitq́; ter væ, ad ampliorem exaggerationem, clarioremque mentis ſuæ expreſſionem, conformans ſe conſuetudini prophe-

tarum,

D tarum,qui inſtante magno periculo, vocem doloris ſignificatiuam ter exprimere conſueuerunt. Quemadmodum Iohel, Hieremias, Ezechiel, in quorum libris ſubinde ſic ſcribitur: A,a,a,diei domini,vel aliquid tale. Et in Zacharia,O,bis repetitur. *De cæteris uocibus trium angelorum qui erant tuba canituri.* id eſt,toties dixit væ habitantibus,&c.propter acerbitatem tribulationum denunciandarum ſub vocibus trium angelorum ſequẽtium.Iam enim quinq; angelorum buccinatio eſt deſcripta,reſtat trium.Itaq; ſi per væ intelligatur pœna damnationis æternæ vel malum culpæ,referenda erunt hæc væ ad ipſos perſequutores iuſtorum,ſeu reprobos. Si vero temporalem afflictionem deſignet, poterit ad electos,qui multipliciter affliguntur,referri. Vnde & ad innuẽdum triplex malum, E dicit ter væ. Eſt enim peccatum, temporalis vexatio, æterna damnatio.Poſtremo quæ dicta ſunt,ad noſtram poſſent informationem conuerti, vt ſcilicet diſcamus & ſtudeamus continuis atq; ardentibus orationibus inſudare:quum tanta ſit orationis virtus & dignitas,vt angelicis manibus recipiatur,ac in cœlum mox deferatur, faciatq; ſuauem coram deo odorẽ, & qualiter cætera nobis valeant coaptari,perfacilè reor.

Iohel.1. Hiere.1. Ezech.2. Zacha.4. Tob.12.

Explanatio Cap. IX. *Et quintus angelus tuba cecinit.*

ARTICVLVS DECIMVS.

QVemadmodum ſtatim poſt Chriſti aſcenſionem, & ſpiritus ſancti miſſionem, cœpta euangelicæ legis prædicatione hæreſes oriri cœperunt:ſic ſecũ- F dum quoſdam catholicos doctores & patres,Antichriſti aduentum præcurſuræ ſunt hæreticę prauitates.Et inde quidam exponunt præſens capitulum.Omnes autem de hæreticis iſta exponunt. Sed aliqui de illis hæreticis, qui in primitiua fuerunt eccleſia, aliqui de illis qui poſt Arrium eruperunt. Beda vero, Albertus & alij multi, de illis qui Antichriſti præcurrent aduentum.Senſus autem pro magna parte redit in idem. Vnde & ſic exponenda eſt litera, vt omnibus queat aptari. *Et quintus angelus tuba cecinit,* id eſt, quintus ordo vel chorus prædicatorum atq; doctorũ, ea quæ Chriſti ſunt fortiter prædicauit, quod tamen potiſſimè ſumitur de his prædicatoribus,qui poſt præfatos erunt,aduenientibus memoratis hæreticis Antichriſti aduentum præcurrentibus,

tibus. *Et vidi ſtellam de cœlo cecidiſſe ſuper terram,* id eſt, quẽpiam hæreſiarcham, ſeu hæreſiarcharum cateruã, qui ob ſciẽtiæ fulgorem ſtellæ vocantur. Et quia pleriq; eorum, antequã laberentur in hæreſim, quaſi ſtellæ in eccleſia ſplenduerunt, ſecundum Berengandum. Labuntur ergo de cœlo, id eſt, de eccleſia quæ regnum cœlorum vocatur. In terram, id eſt, ad vitã terrenam & vitioſam: atq; ad eos quorum affectio in terrenis verſatur. *Et data eſt illi clauis putei abyſſi,* id eſt, poteſtas ſiue induſtria aperiendi profunditatem, vel ſecretum fluctuantis amari hæretici documenti. Aqua enim doctrinam ſignificat: Abyſſus vero mortifera ac ſubmergentia hæreticorũ figmenta. Hæreſiarchæ itaq; per apparentem ac fictam ſanctitatem, per eloquentiæ venuſtatem, per naturalem philoſophiam, per ſcripturarum inordinatam allegationem, ſecreta ſuorum pãdunt atq; proponunt errorum. Denique puteus abyſſi dici poteſt intellectus hæreſiarchæ, ex quo dogmata hauriuntur iniqua: & hunc puteum ſuum ſimulatores & callidi hæreſiarchę ſub ſpecie ſereniſſimi fontis aperiunt, felq; ſub colore mellis propinant. Hinc ſubditur, *Et aperuit puteũ abyſſi,* id eſt, cordis ſui verſutias hæreticosq; errores. *Et aſcendit fumus putei abyſſi ſicut fumus fornacis magnæ,* id eſt, hæreticę impietatis tenebroſus error & falſitas nubiloſa, longe lateq; diſperſa ſunt copioſe, & fœtor perfidię coram deo aſcendit: ſed & fama hæreſiarchæ vulgata eſt. Quia vt facerent ſibi nomen, noua aſſerere præſumpſerunt. *Et obſcuratus eſt ſol & aer de fumo putei,* Per ſolem ſicut iam dictum eſt, prælati atq; doctores ac ſuperiores quiq; ſeu eminentes (quorum eſt alios illuſtrare) ſignãtur, & talium multi hæreticorum errore commaculantur: lumen rectæ fidei, ac virtutum perdentes ſplendorem. Aëris vero nomine plebs ipſa ſeu grex ſignificatur, qui à prælato ſuſcipit ſcientiæ lumen, quemadmodum à ſole aër fulgorẽ. Plebs autem facilius etiam decipitur. Obſcurantur quoq; electi, dũ per hæreticos diffamantur & contriſtantur. *Et de fumo putei exierunt locuſtæ ſuper terram,* id eſt, hæretici hæreſiarcharum filij ſiue diſcipuli, inſtar locuſtarum multi, & diſtortè incedẽtes per ſemitas tenebrarum, animo leues ac petulantes. Hi nẽpe ab hæreſiarchis ſpiritaliter generantur. *Et data eſt illis poteſtas ſicut habẽt poteſtatem ſcorpiones terræ,* id eſt, deo permittente poteſtate ſibi conceſſa abutentur, & nocebũt ac animas

A Mar. 13. Matt. 25. B Apoc. 8. C Mat. 14.

D lædent improuiſe,acute,blanditioſe: ſicut ſcorpio improuiſe diffundit venenum. nam vultu blanditur, & percutit cauda.
Eſa.40. *Et præceptum eſt illis,* id eſt, deo agente prohibiti ſunt. *Ne læderent fœnum terræ,neque omne viride,neque omnem arborem: ſed tantum homines,qui non habent ſignũ dei in frontibus ſuis.* Per fœnum,inferiores,fragiles, & inſipientes: per viride mediocres & proficientes:per arbores,maiores atq; perfecti ſunt deſignati:quibus deo iubente hæretici non queunt nocere in anima, quando electi ſunt: quoniam dei gratia conſeruantur.
Matt.24. Homines vero ſignum dei in ſuis frontibus nõ habentes,ſunt qui charitatem & opera fidei non habent: qui iuſto dei iudicio falli,ac diſperire ſinuntur. Quemadmodum ait Apoſto-
2.Theſſ.2. lus:Mittet illis deus ſpiritum erroris,vt credant mendacio,eo
E quòd veritatis charitatem non receperunt. Et Chriſtus teſta-
Matt.24. tur:Quoniam refrigeſcet charitas, abundabit iniquitas multorum. *Et datum eſt illis,* id eſt,hæreticis à deo prærordinatũ.

Ne occiderent eos, puta præfatos fideles,morte perfidiæ vel naturæ. Nam & ſi aliquos Chriſtianos, non tamen vniuerſos occidere permittentur. *Sed ut cruciarent eos,* id eſt,corporaliter perſequerentur. *Menſibus quinq;,* id eſt, per omne tempus vitæ præſentis: quæ propter quinq; ſenſus in quibus agitur, & quinque ætates quibus extenditur (quæ ſunt infantia, pueritia,adoleſcentia,iuuentus & ſenectus)per quinque men-
Gregor. ſes deſignatur. Beatus Gregorius facit ſex ætates in homine. Nam vltimam bipartitur, vocans poſteriorem eius partẽ decrepitam, vt ſex ætates hominis,ſex ætatibus mundi confor-
F met. Itaque permittit deus in ſeculo iſto catholicos ab hære-
1.Cor.11. ticis tribulari,ſicut Apoſtolus loquitur: Oportet hæreſes eſſe vt qui probati ſunt,manifeſti fiant. *Et cruciatus eorum,* id eſt, pœna à perfidis inflicta fidelibus erit. *Vt cruciatus ſcorpionum cum percutit hominem,* id eſt,talis erit,qualis eſt pœna quam ſuſtinet à ſcorpione percuſſus:quia vt tactum eſt,acute, improuiſe,& venenate nocebunt. *Et in diebus illis,* quibus hæretici ſic vaſtabunt eccleſiam,& variis modis eã irreuerenter tractabunt,plurimoſq; decipient, *Quærent homines mortẽ,* cor-
Rom.7. poralem dicentes cum Paulo: Infœlix ego homo,quis me liberabit de corpore mortis huius? Vt ſcilicet ſint cũ Chriſto, nec tantam enormitatem conſpiciant. Sicut & Moſes domino
Num.11. ait:Obſecro vt occidas me, ne tantis afficiar malis. *Et nõ inuenient*

venient eam, & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab illis, Quoniam deus pro ampliori eorum profectu, atq; propter inferiorum cuſtodiam conſeruabit eos in vita. Itaq; in tribulatione grauiſſima conſtitutus poteſt appetere mortem corporalem, vt viam ad vitam beatam, & cum conditione ſaltem implicita, in quantum ſcilicet deo placuerit. Sic enim Helias & Tobias animas ſuas tolli rogabant à corpore. Paulus quoq;, Supra modum, inquit, grauati ſumus, ita vt tæderet nos viuere. *Et ſimilitudines locuſtarum ſimiles equis paratis in prælium,* Non ait locuſtæ, ſed ſimilitudines locuſtarum, ad innuendũ, quòd omnia iſta in imaginaria viſione ſibi oſtenſa ſunt. Itaq; ſimilitudines locuſtarum, id eſt, hæretici, ſimiles erant equis ad pugnam paratis, id eſt, cum feruore & impetu procedẽtes, ſine dei timore ac diſcretione. Et ſicut equi non ſua ratione, ſed ſeſſoris impulſu aguntur in bellum: ita doctores peſtiferi diabolico ſpiritu agitati feruntur contra eccleſiam. *Et ſuper capita eorum tanquam coronæ ſimiles auro,* id eſt, ſigna victoriæ præferent. In mentibus quoque eorum, quæ ſpiritaliter capita nuncupantur, ſecularis ſapientiæ fulgor, imò & ſcripturarum quædam cognitio refulgebit. Veruntamen, quoniam vera & ſalutari ſapientia carent, nec ipſas ſcripturas rectè intelligunt, ſed ſubuertunt, non coronæ aureæ, ſed tanquam coronæ auro ſimiles in eorum capitibus deſcribuntur. *Et facies eorum ſicut facies hominis,* Hoc ideo dicitur, quia hæreſiarchæ & quidam eorum ſequaces frequenter ſunt ingenioſi ſeu cautéloſi. Per faciem equidem ratio deſignatur. Ad inſinuandum ergo quòd rationabiles quodammodo eſſe videntur (nam & naturalis rationis argumentis ſe muniunt) dictum eſt, facies eorum ſicut facies hominis. Et ſicut in facie hominis ſunt os, per quod eloquentia, naſus quo diſcretio, oculi quibus ſapiẽtia & manſuetudo ſeu modeſtia deſignatur: ita hæreſiarchæ eloquentes, prudentes, diſcreti inaniter apparebunt. *Et habebant capillos ſicut capillos mulierum,* Per capillos capitis, cogitationes, affectioneſq; cordis ſignantur. Quũ ergo hæretici cogitationibus affectionibuſq; carnalibus, mollibus, inſtabilibus, effœminatis repleti ſint: rectè inſtar fœminarũ criniti ſe rũtur. *Et dẽtes eorũ ſicut dẽtes leonũ,* id eſt, quicquid ſimulationis & fictę pietatis aſſumpſerint, tamẽ re ipſa ſęuiſſimi erũt, & animas dilaniabũt, atq; cõſũptas in diaboli corp⁹ traiiciẽt.

Marginalia: A; 3. Reg. 19.; Tob. 3.; 2. Cor. 1.; Danie. 28; B; Matt. 27.; C; Eccli. 21.

Rurſus,

D Rurſus,quemadmodum dentes leonum fœtorem emittũt: ſic
iſti per diffamiam fœtidi erunt,& vitiis coram deo fœtentes.
Et habebant loricas ſicut loricas ferreas, id eſt,indurata contra
veritatem præcordia, & varia errorum ſuorum munimenta,
vndiq; contra catholicos ſe armantes. *Et uox alarum,* id eſt,
inſolentia verborum, ſeu ſtrepitus exercituum, earum. *Sicut
uox equorum multorum currentium in prælium,* Quo datur intel-
ligi, ꝙ nullam habent in loquendo verecundiam garruli &
2. Timo.3. procaces,quorum ſermo ſerpit vt cancer. Præterea, quòd per
Eſa.8. alas ſignificentur exercitus,patet per illud Eſaiæ:Erit exten-
ſio alarum eius,vtpote regis Aſſyriorum,implés latitudinem
terræ tuæ ô Emmanuel. *Et habebant caudas,* id eſt, fautores
& turmas poſt ſe currentes, *Similes ſcorpionum,* id eſt,pungi-
E tiuas,crudeles,procaces. Qui enim alium ſequitur adulando,
Eſa.9. iuuando,hortando,cauda vocatur:Eſaia dicẽte: Propheta do
cens mendacium cauda eſt. *Et aculei,* id eſt,induſtriæ deci-
piendi,blaſphemiæ,ſcandala, & tormenta quæ infligunt ca-
tholicis, *Erant in caudis earum,* quia his iaculis feriunt,& oc
cidunt quamplurimos. *Et poteſtas earum nocere hominibus mẽ-
ſibus quinq;,* Permittuntur enim decipere reprobos,tempora-
literq; affligere iuſtos.Cur autem per menſes quinque totum
tempus præſentis vitæ exprimatur,iam patuit. *Et habebant ſu
per ſe regem angelum abyſſi,* id eſt,diabolum qui in impiis re-
Iob.41. gnat:iuxta illud Iob:Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbię.
Eſa.57. Impij autem,ſecundum quòd Eſaias profatur,ſunt quaſi ma-
Hebr.1. re feruens quod quieſcere non poteſt.Quemadmodum autem
F quidam angelici ſpiritus præſident ſingulis hominibus,ſcili-
cet,quilibet vni,& quidam eorum præſident regnis, vt hi qui
ſunt de ſupremo ordine infimæ hierarchiæ:ſic & quilibet ho
mo vnum habet exercentem diabolum,& regnis certi aduer-
ſantur diaboli. Nam & de quolibet ordine angelorum aliqui
lapſi creduntur. *Cui nomen Hebraice abaddon,* quod interpre-
tatur exterminãs,ſeu diſperdens. *Græce autem ἀπολλύων, La-
tine autem habet nomen exterminans,* & hoc ab effectu ſuæ ma
litiæ. Nam per ſeipſum & ſuos miniſtros indeſinẽter conatur
fideles exterminare,hoc eſt, extra fines ſeu terminos eccleſiæ
militantis ac triumphantis ſtatuere, & vera beatitudine, quæ
1.Pet.3. rationalis creaturæ finis eſt, ſpoliare. Ponitur autem nomen
Ephes.6. diaboli in tribus linguis præcipuis,per quas cæteræ dãtur in-
telligi:

telligi:quia hæc ſcripta ſunt ad totius profectum eccleſiæ, ex A
variis linguis collectæ, quatenus vniuerſis diaboli innoteſcat
proprietas: qui & in omni lingua multos exterminauit. De
quibus Sapiens loquitur: Ab itinere iuſto abierũt in extermi- Sapien. 1.
nium. *Væ unum abiit*, id eſt, vna harum trium tribulationũ
modo deſcripta eſt,& tempore ſuo finem habebit. *Et ecce ue-
niunt adhuc duo uæ*, id eſt, duæ prægraues tribulationes poſt
illam ſequentur ſub tuba ſexti & ſeptimi angeli. *Et ſextus an
gelus tuba cecinit*, id eſt, ſextus ordo ſeu chorus prædicatorũ
valde prædicauit. Quod de prędicatoribus illis accipitur, qui
inſtante Antichriſti aduentu eccleſiæ filios præmunire ſtude-
bunt, ſecundum Haymonem, Bedam, Albertum. *Et audiui uo
cem unã ex quatuor cornibus altaris aurei, quod eſt ante oculos dei.*
Omnia iſta in imaginaria viſione oſtendebantur Ioanni per B
angelum, qui verba, effigies, atque imagines in interiori ſen-
ſu Ioãnis formauit. Itaque per vocem iſtam, quam audiuit in
ſpiritu deſignatur, concors totius eccleſiæ ſenſus, prædicatio, Apoc. 1.
ved doctrina. Porrò altare aureum appellatur eccleſia ſeu fi- Mar. 16.
des & charitas eius, ſecundum quòd plenius dictum eſt. Qua-
tuor cornua ſunt quatuor euangelia, vel quatuor principales
virtutes, vel vniuerſi doctores ac prædicatores, eccleſiam in
quatuor mundi partibus protegẽtes: ex quibus omnibus vna-
nimis prædicatio oritur, vt contra Antichriſtum & eius falla
cias prædicetur. Eſt quoque altare hoc ante oculos dei, quia
acceptum eſt cuncta cernenti. Oculi enim domini ſuper iu- Pſal. 30.
ſtos. Et beneplacitum eſt domino in populo ſuo. Itaq; audiui Pſal. 149.
vocem, *Dicentem ſexto angelo, qui habebat tubam*, id eſt, me- C
morato ordini prædicatorum tempore ſuo fortiter prædica-
turo. *Solue quatuor angelos qui alligati ſunt in flumine magno Eu
phrate*, Per hos quatuor angelos quidam intelligunt dæmo-
nes. Alij principes ſeculi infideles, qui omnes dicti ſunt qua-
tuor, propter quatuor plagas terræ principales, in quibus de-
morantur & regnant. Inſuper per Euphratem, ſeculum nequã
procelloſum ac fluctuans deſignatur: in quo angeli iſti ligati
ſunt, quoniam diuina virtute eorum refrenatur crudelitas, ne
iuxta libitum ſuum queãt nocere. Hos igitur angelus iſte ſol-
uet, id eſt, ſoluendos denunciabit, quia tunc plus ſolito deſæ-
uire, tentare & perſequi permittentur. *Et ſoluti ſunt quatuor
angeli*, id eſt, aduerſarij iſti tempore ſuo eccleſiam impu-

D gnare ſinentur. *Qui parati erant*, id eſt erunt. Loquitur enim de futuro quaſi præterito, conſuetudine prophetali, propter certitudinem veritatis. *In horam & diem & menſem & annum*, id eſt, indefeſſo animo parati erunt continue ſeu omni temporis ſui ſpacio, perſequi iuſtos. Veruntamen Haymo per horam intelligit medium annum, per alia tria tres annos, quibus Antichriſti durabit tyrannis. *Vt occiderent tertiam partem hominum*, id eſt, plurimos valde. *Et tertia pars terræ combuſta eſt*, id eſt, multitudo habitatorum terræ igni impietatis ſeu duritia tribulationis conſumpta. Multos enim ſpiritaliter periment, quos à Chriſti fide & cultu auertent: quos autem auertere nequierint, corporaliter lędēt. *Et numerus equeſtris exercitus*, iſtorum quatuor angelorum Satanæ eſt. *Vicies milies dena milia*, Hic rurſus, ſicut & ſupra frequenter, ponitur numerus determinatus pro indeterminato, quaſi innumerabilis multitudo tunc perſequutura eſt Chriſtianos. Vicies autem eſt bis decies, hoc eſt viceſies. Porrò, vt ait Berengādus, quemadmodum deus habet equos ſuos ſcilicet prædicatores, qui eū per vniuerſum orbem deportauerūt, ita habet diabolus equos ſuos, id eſt, omnes impios ſuper quos ſedet, & ad perpetranda diuerſa ſcelera impellit. Deniq; hæreſiarcharum diſcipuli dicuntur eorum equi: omnes quoque miniſtri principum iniquorum, equi eorum vocantur, dum eis ad mala agenda infeliciter obſequuntur. *Et audiui numerum eorum*, id eſt, angelo loquente & edocente, percepi ac intellexi numerum huius equeſtris exercitus, & quid ſignificaret. *Et ita uidi equos in uiſione*, imaginaria atq; prophetica, ꝙ ſcilicet iſti veritatis aduerſarij hæretici, fuerunt mihi oſtenſi tanquam diabolorum mācipia. *Et qui ſedebant ſuper eos*, id eſt, dæmones hęreſiarchis ac hęreticis pręſidentes. Vel hæreſiarchæ & principes perſequutores ſuis diſcipulis ac miniſtris dominantes.

Iob.3. — E — Matt.24. — Apoc.7. — Hiere. 4. — Iohel.2. — F

Habebant loricas igneas & hyacinthinas, & ſulphureas, Per loricam hoc loco exprimitur quæcunq; armatura ſpiritalis cōtra fidei ac virtutum ſynceritatē, ſeu cordis duritia. Vel propriè lorica eſt iniuſtitia: ſicut & lorica bonorū extat iuſtitia, ſecūdū illud Pauli: Induti loricā iuſtitię. Iſtę loricę ſūt igneę, propter ardentē perſequendi affectū, & propter ignē iræ atq; furoris perſequutorū. Et hyacinthinæ, id eſt, cœleſtis cuiuſdā apparentiæ erunt, quoniā magnā boni & veri ſpeciē ſibi aſſument:

Epheſ.6.

ment: ſecundum q́ diabolus transfigurat ſe in angelum lucis. A
Hyacinthus autem cœleſtem habet colorem. Vel hyacinthinæ, id eſt, fumeæ, ſecundum Haymonem & Bedam: eo q́ oculum mentis obtenebrabunt, quemadmodũ fumus oculos corporales. Sulphureæ quoq; ſcribuntur, quia per falſitatem, impietatem, blaſphemiam contra Chriſtum procedẽt. *Et capita equorum,* id eſt, dæmones, hæreſiarchæ atq; tyrãni, impiorum iſtorum capitanei. *Erant ut capita leonum,* id eſt, ſuperbi erunt, feroces, & deuoratores fideliũ. *Et de ore ipſorum procedebat ignis,* id eſt, ſermo inuidioſus & rabidus, ſeu ſententia occiſionis contra fideles. *Et fumus,* id eſt, verba ventoſa, vanitatisq; vapor inſtabilis. *Et ſulphur,* id eſt, blaſphemiæ fœtor. Etenim ſic loqui, imprudentibus, non ſapientibus competit, iuxta illud Iob: Nunquid ſapiens reſpondebit quaſi in ventum loquens, & implebit ardore ſtomachum ſuum? B *Iob.15.* *Et ab his tribus plagis occiſa eſt tertia pars,* id eſt, magna multitudo, *Hominum,* vtpote *De igne, fumo & ſulphure,* Nam & ipſi hæreſiarchæ & hæretici ſuis erroribus & peccatis primo ſpiritaliter ſeipſos occident, deinde multos inficient: ſtabilitos vero in fide & gratia corporaliter tribulabunt. *Poteſtas enim equorũ,* id eſt, hominum impiorum iſtorum, *In ore ipſorũ eſt,* id eſt, ſermone iactantiæ. Vel in ore, id eſt, hæreſiarcha eorum magiſtro, qui eſt tanquam os diſcipulorum ſuorum, pro quibus effatur. *Et in caudis eorum,* id eſt, miniſtris eos ſequentibus. Vel in caudis, id eſt, officio aſtutiisq; eorum. Ideo ſubditur. *2.Theſ.2.*

Nam caudæ eorum ſimiles ſunt ſerpentibus, propter calliditatem, & quia falſitatum venenis erunt repleti. C *Habẽtes capita,* id eſt, magiſtros ac principes mendaciorum ac vitiorum. *Et in his nocent,* id eſt, authoritate, virtute, ſuggeſtione capitum horum vaſtabunt catholicos. *Et cæteri homines, qui non ſunt occiſi in his plagis,* id eſt, pagani atque idololatræ, qui pro fide perſequutionem paſſi non ſunt. *Neque egerunt pœnitentiã ab operibus manuum ſuarum, ut non adorarent ſimulacra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea,* id eſt, de idololatria ſua ſe nõ emẽdauerunt. *Et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis ſuis neque à ueneficiis,* quibus occultè læſerunt. *Luca.13.* *Neque à fornicatione neque à furtis.* omnes, inquam, hi ſimul peribunt. Eſtq; hic modus loquendi detruncatus ſeu decurtatus, in quo aliquid ſubintelligere & ſupplere oportet.

D Expoſitio Cap. X. *Et uidi alium angelum fortem &c.*

ARTICVLVS VNDECIMVS.

QVemadmodum tactum eſt, quidam conati ſunt librum iſtum exponere de ſtatu & tribulatione eccleſiæ, ſecundum proceſſum & ordinem temporum ſub euangelica lege, à tempore apoſtolorum ſeu primo Chriſti aduentu, vſq; ad perſequutionem Antichriſti, finemq; ſeculi. Talem quoq; expoſitionẽ ex hiſtoriis & chronicis extrahũt, & vſque ad tempus ſuum quo taliter hæc expoſuerunt, protendunt. Deniq; quidam eorũ ſatis ſubtiliter applicãt hiſtorias huiuſmodi ad huius libri te-
E norem. Et quòd duobus præcedentibus capitulis de ſeptẽ an-
Apoc.8.9. gelis tuba canentibus ſcriptum eſt, de angelis Satanæ ſeu peſſimis hominibus, ſcilicet hęreſiarchis atq; eorum ſequacibus, interpretantur, per primum horum angelorum intelligentes Arrium, qui patrem & filium & ſpiritum ſanctum perſona & natura diſtingui mentitus eſt. Pro cuius intolerabilis cõdemnatione erroris, congregata fuit ſancta Synodus Nicæna trecentorum decem & octo epiſcoporum. Per ſecundum intelligunt Macedonium, qui patrem & filium vnius eſſe naturæ cõcedens ſpiritum ſanctum creaturã eſſe affirmare præſumpſit, ſequens in hoc Lactantium, qui hoc ipſum aſſeruit, teſte Hie-
Hierony. ronymo. Contra huius Macedonij perfidiam, collecta fuit Synodus Conſtantinopolitana centum quinquaginta epiſcopo-
F rum. Porrò per tertium angelum accipiunt Pelagiũ hæreſiarcham, qui contra articulum fidei de gratia ſpiritus ſancti, dixit hominẽ propria poteſtate ſine gratia, ſcilicet ex puris naturalibus, poſſe meritoriè agere, nec peccatum priorũ parentum transfundi in poſteros. Per quartum intelligũt Eutichen hæreſiarcham Conſtantinopolitanum, aſſerẽtem in Chriſto eſſe vnam duntaxat naturam, ex vnione naturæ diuinæ & humanæ reſultantem. Per quintum angelum intelligunt Valentem imperatorem, qui de coniugis ſuæ conſilio in Arrianam lapſus eſt hæreſim. Per ſextum autem Laurentium, qui ad papatum inordinatè tendebat. Sub his angelis impiis factæ ſunt
Apoc.11. graues perſequutiones fidelium, præſertim ſub primo & eius fautoribus, ſcilicet Arrianis. De ſeptimo autẽ angelo dicetur poſtea. Verũtamen contra expoſitiones has quædam ſuperius

breuiter

breuiter ſunt obiecta. Inſuper quod pręſenti nunc elucidando capitulo ſcribitur. *Et uidi alium angelum fortem deſcendentem de cœlo, amictum nube, & iris erat in capite eius, & facies eius erat ut ſol, & pedes eius tanquam columna ignis,* exponunt de Iuſtino ſeniore Imperatore Conſtantinopolitano, qui fuit vir Chriſtianiſſimus atq; piiſſimus, & contra Arrianorum mendacia fidei zelo ſuccenſus. Hanc autem expoſitionē non proſequor, præſertim cum in commento cuiuſdam nunc ſatis noti contē ta ſit, & quia ſuperioribus non ſatis concordat, nec antiquis ac ſolidis expoſitoribus Auguſtino, Haymoni, Bedæ, Berengando, &c. conſonare videtur. Illos ergo ſequendo dicendum, q̀ deſcriptis eccleſiæ perſequutionibus, nunc conſolatio ponitur ex deſcriptione myſteriorum Chriſti. Nempe in libro iſto, ſicut in cæteris libris propheticis, ſæpius de eodem fit, & repetitur ſermo, ſub alia ac alia forma & cū additione, maioreque explanatione. Itaq; per hunc angelum fortem deſcendentē de ſummo vtique cœlo: iuxta illud: A ſummo cœlo egreſſio eius, haud dubium quin per incarnationis myſterium intelligitur Chriſtus magni cōſilij angelus. Sicut ſuperius declaratum eſt plenius. *Amictum nube,* id eſt, carne aſſumpta, peccato nō aggrauata, per quam pluuiam gratiæ, ſapientiæ, & ſanguinis nobis diffudit. Vnde in Eſaiæ prophetia dicitur: Ecce dominus aſcendet ſuper nubem leuem, & ingredietur Aegyptum, *Et iris erat in capite eius,* id eſt, charitatis & reconciliationis iudicium atque clementia in ipſo apparuit. Id nanque iris deſignat: iuxta quod dominus ait: Arcum meum ponam in nubibus cœli, & erit ſignum fœderis inter me & terram. *Et facies eius erat ut ſol,* hoc ſupra tractatum eſt plenius, vbi habetur: Facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua. *Et pedes eius tanquā columna ignis,* per pedes intelliguntur affectiones. Sanctæ autem & feruidę affectiones ſunt quaſi columna ignis, quoniam ardent in ſe, & aliis exemplariter lucent, quod Chriſto maximè competit. Certum eſt autem, quòd ſicut corpus pedibus, ſic ſpiritus moueatur affectibus. Ideo quoque Chriſti pedes quaſi columna ignis apparuerunt, quoniam ipſe in cunctis ſuis operibus immaculatus permanſit, nec terram calcando labem incurrit, imò in extremis ac infimis actibus ſuis corporalibus, ſicut ſunt manducare, bibere, &c. in pleno charitatis feruore, ſapientiæ quoque ſplendore actualiter manſit ſta-

[Margin: A; *Lyrā intelligit.*; B; *Pſal. 18.*; *Eſa. 10.*; *Gene. 9.*; C]

D bilis indeſinenter. Præterea pedes Chriſti ſunt prædicatores virtuoſi, præſertim apoſtoli, qui eius nomen vbique tulerũt,
Act.9. quemadmodũ de Paulo loquitur: Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet nomen meum coram gentibus. Hi ergo habent pedes vt ignis columnam, charitate feruendo, & ſapientia illuſtrando, imò & alios inflammando, & fideles charitatiuè portando, prout Paulus commemorat, dicendo, Petrus, Iacobus & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe. *Et habebat in manu ſua libellum apertum,* Sic enim in imaginaria viſione apparuit, & per libellum hunc ſignificabatur euangelica Chriſti doctrina, verbis parua, ſenſuum vero maieſtate permaxima.
Eſa.10. Vnde & Eſaias prædixit: Verbũ abbreuiatum faciet dominus ſuper terram. Hunc libellũ Chriſtus præſertim aperuit, quan-
E do per ſpiritus ſancti infuſionẽ in die ſancto Pẽtecoſtes cor-
Act.2. da apoſtolorum de lege euangelica plenè inſtruxit: quando item proprio ore ſermocinatus eſt mundo. Præterea antè iam dixit Ioannes: Vidi in dextera ſedẽtis ſuper thronum librum ſignatum ſigillis ſeptem, & vidi agnum, & venit, & accepit librum de dextera ſedentis ſuper thronum. Cumque aperuiſſet librum, &c. Itaque quod ibi per librum ſignatum eſt, hoc hic per librum apertũ, diuerſis reſpectibus inſinuatur, vtpote quia æterna dei præſcientia de ſtatu, de curſu, tribulatione eccleſiæ latuit homines, quouſque per Chriſtum eis eſt reſerata. Ideo quia iam de ſeptem ſigillorum libri apertione præhabitũ eſt, meritò ſcribitur angelus iſte, libellum in manu apertum habere. Sed cum liber iſte ſit æternæ atque immenſæ præſciẽtiæ
F dei deſignatiuus, cur modo libellus vocatur? Reſpondendum quia per comparationem ad plenitudinem præſcientiæ & notitiæ rerum in mente diuina permodicum eſt, quicquid homi-
Matt.10. nibus reuelatur. *Et poſuit pedem ſuum dexterum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram,* id eſt, tam habitantibus in inſulis maris, quàm eis qui in arida commorantur. Chriſtus per diſcipulos euangelium prædicauit, imò & proprio ore aliqualiter id impleuit ad mare Tyberiadis, & ciuitates maritimas prædicando, quando & ſubinde in nauicula ſtetit in mari. Berengandus per pedem dextrum intelligit nouum teſtamẽtum, per ſiniſtrum vetus, per mare gẽtiles in quibus erat profunditas ignorãtiæ & errorum: per terram Iudæos, qui per legem & prophetas erant exculti. Per hoc itaq;, quod in viſione

iſta

iſta apparuit angelus Chriſtum repręſentans quaſi ponens A
pedem dextrum ſuper mare, ſignatum eſt quòd euangelicam
legem propoſuit gentibus per Apoſtolos Chriſtus. Per hoc
vero quod ſiniſtrum pedem poſuit ſuper terram ſignificabatur,
quòd Iudæis vetus tradidit teſtamentum. Præterea quia,
vt dictum eſt, per pedes Chriſti eius apoſtoli exprimuntur
(dextrum vocamus quod iucũdum ac proſperum eſt, ſiniſtrũ
quod aduerſum)tunc Chriſtus pedẽ,dextrũ poſuit ſuper mare,
quãdo relictæ olim gentilitati per apoſtolos proſpera nũciauit,
qđ ſcilicet ad bona gratiæ & glorię eſſet electa. Prout
in actis Paulus teſtatur dicendo: Ecce cõuertimur ad gentes. Act.13.
Vbi mox ſubditur: Audientes autem gentes gauiſæ ſunt. Siniſtrum
autem pedem poſuit ſuper terrã, id eſt, ſuper carnales
& induratos Iudæos, quãdo eiſdem per apoſtolos prænũciauit, B
quod relinquendi eſſent ac perituri, ſecundũ quod Paulus
dicebat: Notum vobis ſit, quia gentibus miſſum eſt hoc Act.28.
ſalutare dei, *Et clamauit voce magna, quemadmodũ cum leo rugit,*
Chriſtus enim affectuoſiſſime ac ſerioſiſſime prædicauit, dæmones
impioſque perterruit, & cum ſumma authoritate ac efficacia
eſt loquutus. Diffuſa eſt enim gratia in labiis eius. De
quo & aduerſarij eius compulſi ſunt dicere: Nunquã ſic loquutus
eſt homo, ſicut hic loquitur. Sed quomodo ſtare hæc
poſſunt, cũ apud Eſa. prophetã de Chriſto prædictũ ſit (quod Eſa.42.
& Matthæus allegat) nõ clamabit, nec audietur foris vox eius? Mat.12.
Et reſpondendũ, quod per hoc non niſi irrationabilis paſſionatuſque
clamor aufertur à Chriſto. Sicut & Paulus hortatur:
Omnis amaritudo, & indignatio, & clamor tollatur à vo Ephe.4.
bis. *Et cum clamaſſet,* Euãgelium prædicando, *Loquuta ſunt* C
ſeptem tonitrua voces ſuas, id eſt, vniuerſi prædicatores eius,
præſertim Apoſtoli atque eorum diſcipuli: qui ſeptenario exprimuntur
propter illius numeri perfectionem & myſteria,
& quoniam ſeptiformi gratia ſpiritus ſancti erant repleti, ex
Chriſti commiſſione, prædicationis voces effundere ſunt
exorſi. Nam & ante paſſionem miſit Apoſtolos & ſeptuaginta
duos diſcipulos euangelizare, poſt paſſionem vero loquens
Apoſtolis: Euntes (inquit) in mundum vniuerſum
prædicate Euangelium omni creaturæ. Prædicatores autem
ſancti propter verborum ſuorum efficaciam & terrorem
tonitrua appellantur. *Et cum loquuta fuiſſent ſeptem to-*

D *nitrua uoces ſuas,* iuxta ſenſum præhabitum, *Scripturus eram,* id eſt,putaui ac præparaui me conſcribere eas.Sicut ſupra ab angelo ſancto audiui,Quod vides,ſcribe in libro, *Et audiui uocem de cœlo dicentem:* per inſpirationē internam,quæ vox ab angelo eſt formata, *Signa quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua, noli ea ſcribere.* Quod ait ſigna,poteſt eſſe nomen & verbū. Si nomen, ſenſus eſt: Signa,id eſt, voces præfatas quæ ſigna ſunt rerum non ſcribas.Si autem ſit verbum,quod magis apparet,ſenſus redit in idem.Signa,id eſt,abſconde & ſub ſecreto claude ea,quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua,& noli ea ſcribere,ſeu omnibus pandere. Hoc ideo dicitur, quia non omnia omnibus competunt, nec Chriſtianæ fidei myſteria cunctis ſunt paſſim pandenda, cum dicat Saluator: Nolite ſan-

Mat.7. E ctum dare canibus,neque margaritas veſtras proiiciatis ante porcos,ne conculcent eas pedibus ſuis. Propter quod Paulus de ſe quaſi de alio loquens:Audiui(inquit)arcana verba,quæ

2.Cor.12. non licet homini loqui.Et rurſus: Nō potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus,ſed quaſi carnalibus.Iſta ergo ſecretiora Chriſtianæ ſapientiæ documenta, non ſunt ſapiētibus & perfectis, ſed imperfectis & iniuſtis celanda, vt pateant probis,lateant improbos.Hinc Danieli loquutus eſt angelus: Signa librum

Dan.12. & claude ſermonem vſque ad tempus ſtatutum, *Et angelus quem uidi ſtantem ſuper mare,* cum dextro pede. *Et ſuper terram,* cum ſiniſtro, vt dictum eſt, *Leuauit manum ſuam ad cœlum,* geſtum habitumque iurantis aſſumens, *Et iurauit per uiuentem in ſecula ſeculorum,* ſcilicet per deum æternum totius

F vitæ opulentiſſimum & incommutabilem viuidiſſimum fontem, *Qui creauit cœlū,* id eſt,omnes orbes cœleſtes, *Et omnia quæ in eis ſunt,* ſcilicet angelos,& beatos, ſolem,& lunam, & aſtra, *Et terram,& ea quæ in ea ſunt,quia tempus amplius non erit,* Quomodo autem tempus amplius non erit ſubiūgitur, *Sed in diebus uocis ſeptimi angeli cum cœperit tuba canere,* id eſt,fortiter prædicare, *Conſummabitur,* id eſt,ad effectū ducetur ſeu perficietur, *Myſterium,* id eſt,ſecretū, *dei,* quod in fine mundi præſignauit implendū, *Sicut euangelizauit per ſeruos prophetas,* qui tā in veteri,quàm in euāgelica lege fuerunt,atq; de Chriſti myſteriis,conſummationeq; ſeculi,& retributione finali noſcuntur loquuti. Omnes quippe Apoſtoli & cæteri quidam diſcipuli in nouo teſtamento ſpiritu fulſerunt

runt prophetico. Sicut & ſanctus Diony. qui huic beato Ioāni in Patinos relegato miſit epiſtolam, in qua & de eius reditu ad Epheſum prophetauit. Itaque quod angelus iſte iurando aſſeruit, quia tempus vltra non erit, refertur ad ſeculi conſummationem, quia peracto finali iudicio ceſſabit motus primi mobilis, cuius motus menſura eſt tēpus, ceſſabitq; tūc motus cœleſtium corporū, ac tranſmutatio elementorū. Porro ſi tempus ſumatur ſecundū quod dicitur menſura motus rerum mutabilium, manebit quantū ad reprobos in inferno, iuxta illud: Inimici domini mentiti ſunt ei, & erit tempus eorū in ſecula. Vnde & Beda hic ait: Erit vtiq;, vt ait Pſalmus, tempus impiorum inæternum, ſed mutabilis ſecularium temporū varietas in nouiſſima tuba ceſſabit. Haymo quoq; ait, ꝙ in beatis tunc tempus nō erit, ſed in reprobis. Si vero obiiciatur, id quod diuinus ſermo quodam loco teſtatur dicendo: Erit mēſis ex menſe, & ſabbatū ex ſabbato, dicendū ꝙ verbis illis non temporalis viciſſitudo, ſed perpetuitas patriæ deſignatur. ¶ Ex his vacillare videtur expoſitio, exponētis hęc de Iuſtino Imperatore, & quæ infra dicentur de ſeptimo angelo de Iuſtino Imperatore filio filij Iuſtini præfati: nō enim tunc tēpus ceſſabit. Nec Iuſtino illi ſeniori cōpetit, quod hic de angelo ſuper mare ſtante aſſeritur, quod iurauit, quia tēpus vltra non erit, &c. *Et uocem quam audiui iterum loquentem mecum & dicentem,* Per vocem hāc intelligitur interna alloquutio angeli qui iā paulo ante dixit Ioāni: Signa quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua, noli ea ſcribere, &c. Per quē angelum quidā intelligunt angelū, qui in perſona Chriſti Ioanni iſta oſtēdit ac dixit, ſecundū quod ſupra dicebatur. *Vade accipe librum apertum de manu angeli ſtantis ſuper mare & ſuper terram,* id eſt, ſcripturarum nouæ legis intelligentiam ſume à Chriſto. Quidam putant hoc dictū Ioanni in perſona Apoſtolorū, ad innuendū ꝙ omnes Apoſtoli à Chriſto inſtructi ſunt. Vel in perſona futurorū prædicatorū, qui docebuntur à Chriſto. Verius tamē reor, vt in perſona propria Ioanni hoc dictū credatur, vel vt ſcripturarum myſteria profundius cōtemplaretur, clariusque cognoſceret: vel vt futura eccleſiæ aduerſa, curſum, & ſtatum plenius noſceret: vel vt prædicationis officium ad Epheſum reuerſus reſumeret: vel certe ad inſinuandum; quod poſt iſtam reuelationem in Aſia euangelium eſſet ſcri-

pturus,

A
Eſa. 59.
B
C

D ptur⁹, *Et abii ad angelum,* ſtantem ſuper mare & terram, puta ad Chriſtum, *Et dixi ei ut daret mihi librum,* id eſt, horum notitiam mihi infunderet. Videbatur autem Ioanni in imaginaria viſione, quod iſta corporaliter agerentur: ſed intellectualiter deo per angelum edocente cognouit, quid ſignificarent. Itaque mente ſtudioſa veritatiſque auida, animo

Proue.22. obediente ac prompto, ſpiritali approximatione acceſſit, *Et dixit mihi. accipe librum & deuora illum* .i. diuinorum ac futurorum notitiam diligenter aſſume, memoria retine, ſpiritaliter maſtica, mentis viſceribus imprime. Verbum etenim dei cibus eſt animæ, *Et faciet amaricari uentrem tuũ,* id eſt, memoriam tuam ſeu mentem, quæ animæ venter eſt. Iuxta illud

Ezec.2. diuini eloquij: Fili accipe ſapientiam quæ pulchra tibi erit,

E cum in ventre tuo eam acceperis. Et illud Ioannis ſeptimo: Flumina de ventre eius fluent aquę viuæ. In reuelatione enim præfata cognouit Ioannes, quanta paſſura eſſet eccleſia: idcirco ei compaſſus eſt, & amaritudine bona repletus. Amaricata quoque eſt anima eius, quia tot Chriſtianos vidit in hæreſes & alia vitia ruituros. Quemadmodum & Ezechiel cum librum ſibi oblatum, ſe deuoraſſe deſcriberet, addidit: Abij amarus indignatione ſpiritus mei, quæ videlicet fuit indignatio virtuoſa contra iniquorum peccata: quam Apoſtolus

1.Cor.6. Corinthiis ſcribens connumerat bonis affectibus ex triſtitia, quæ ſecundũ deum eſt, conſequentibus. Inſuper faciet amaricari vẽtrem tuum, id eſt, inferiorem animæ tuæ portionem, & corporalem naturam: quando cognitionem libri huius cœ-

F peris effectui mancipare, prædicando & operando ac multipliciter in dei vinea laborando, *Sed in ore tuo erit dulce ſicut mel,* id eſt, in ipſa diuinorum reuelatiõe, primo delectationem in intellectu habebis. Veritatis nanque cõſideratio dulcis eſt ex ſua natura: nec delectationi, quę eſt in conſiderãdo, opponitur triſtitia. Delectabile ergo eſt animæ diuinitus illuſtrari, regi, doceri. Sed quia nonnunquam in tali reuelatione ſeu cõſideratione monſtrantur dura & mala, idcirco in attẽdẽdo effectus qui cõſequuntur, amaritudo ſeu dolor mox generatur, *Et accepi librũ de manu angeli, & deuoraui illũ: & erat in ore meo tanquã mel dulce.* Iſtud totũ modo expoſitum eſt. Vnde & Pſalmiſta decantat Pſalmo.118. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo. In viſione autem apparebat

parebat Ioanni, quod iſta corporaliter fierent:ſed eorum ſi- A
gnificationem intellexit. *Et cum deuoraſſem eum,* ruminan-
do quæ mente percepi, *Amaricatus eſt uenter meus,* ſecundũ
intellectum nunc introductũ. *Et dixit mihi: Oportet te iterum*
prophetare, id eſt, futura prænunciare ac euãgelizare, & ſcri
pturas ſacras interpretari, verbo vel ſcripto, *Populis & genti*
bus, & linguis, & regibus multis. His verbis angelus prænun-
ciauit Ioanni, quod de exilio eſſet Epheſum reuerſurus, atq;
ibidem ac locis circumiacentibus prædicaturus. Sed cum re-
uerſus non niſi in Aſia prædicaſſe legatur, quomodo populis
& gentibus & linguis, multiſq; regibus prædicauit, ſeu pro-
phetauit? Eſt reſpondendum, quod verbo vel ſcripto eis lo-
cutus eſt, mediatè vel immediatè. Et quoniam ea quæ ſcripſit
in libro iſto & in Euangelio poſt Apocalypſis huius deſcri- B
ptionem conſcripto omnes Chriſtianos cõcernunt. Dubium
quoque non eſt, quin diuerſarum regionum ac prouinciarũ
Chriſtiani ad Epheſum cauſa videndi & audiendi tam ſubli-
mem Apoſtolum copioſe confluxerint, præſertim cum poſt
reditum à Patmo tot vixerit annis, vſque ad Traiani Impe-
ratoris tempora perſeuerans. ¶ Poſtremo ſecundum Beren-
gandum, præcipitur Ioanni vt librum accipiat, id eſt, Chriſti
diuinitatem conſideret, & Euangelium inde conſcribat. De-
uorauit autẽ hunc librum, cum ſcientiam Euangelij à Chri-
ſto ſuſcepit. Præinductæ inſuper reuelationi Ioãnis de libro
accipiendo ac deuorando conſonat illud quod in Ezechielis C
tertio capite dicitur: Fili hominis comede volumen iſtud. Et
aperuit os meum, & cibauit me volumine illo: & factum eſt
in ore meo quaſi mel dulce. Hoc quoque penſandum, quòd
cunctis deuotis verbum dei in meditatione & auditione dul
ceſcit: ſed venter eorum ac ſenſualitas amaricantur, & affli- *Galat.5.*
guntur: dum ſecundum verba dei operantur, & carnem ſuam
cum vitiis & concupiſcentiis per abſtinentias, vigilias, diſci-
plinas, ſolitudines, lachrymas, crucifigunt.

Explanatio Cap. XI. *Et datus eſt mihi calamus ſimilis uirgæ.*

ARTICVLVS. XII.

ET *datus eſt mihi,* Ioanni, haud dubium quin ab
angelo, ſecundum imaginariam apparitionem,
Calamus ſimilis uirgæ, Calamus plura ſignificat,
Interdum enim accipitur pro menſura ſex cubi-
torum,

D torum, vti apud Ezechielem: vbi angelus templum menſuráſ,
Ezech.40 calamum fertur habuiſſe in manu. Per calamũ autem ibidem
Sapien.2. ſcientia ſeu prouidentia dei omnipotentis (qua cuncta in numero, pondere, & menſura conſtituit atque vniuerſa metitur, cunctorum actus meritaque perpendens) ſignatur. Interdum calamus pro inſtrumento ſcriptorio accipitur: ſicut in Pſal-
Pſal.44. mo, Lingua mea calamus ſcribæ. Itaque ſecundum Berengaudum & Bed. hoc loco per calamum intelligitur euangelium, quod ſcripſit beatus Ioã. Vel, vt alij dicũt, ſacræ ſcripturæ notitia: per quã virtutes animo inſeruntur, merita quoque & demerita hominum perpenduntur: ſicut per calamum literæ in membranis formantur. Eſtq; calamus iſte ſimilis virgæ, quoniam corrigit vitia, Chriſti regnum deſcribit, bene agentibus
E regnum cœleſte promittit. Per eam quoque prælati gregẽ domini dirigunt, peccantibus comminantur. *Et dictum eſt mihi,* ab angelo *Surge* id eſt, ad actum quem tibi iniungo procede in diuinorum illuminationibus creſce, ad altiora &
Philip.3. anteriora te erige. Hoc modo ſurgere debemus, quãtumlibet ſtemus. Sicut Apoſtolus profitetur, Ego non arbitror me apprehendiſſe, ſed quæ priora ſunt oblitus, ad anteriora extendo meipſum *Et metire templum, & altare, & adorantes in eo.* Templum eſt eccleſia militans, ſeu fidelium congregatio: cui
1.Cor.3. ait Apoſto. Templum dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Altare vero ſunt perfecti, & cõtemplatiui: quorum auxilio aliorum ſacrificia innituntur. Adorantes vero in tẽplo ſunt reliqua credẽtium multitudo. Poteſt quoque de templo & altari materia
F libus accipi inanimatiſque. Sicque adorantes in templo ſunt vniuerſi catholici. Si templum & altare primo modo ſumantur, ſenſus eſt, Metire, id eſt, ſingulorum capacitatem, perfectionem, mẽſuram, conſidera: vt vnicuique ſecundum ſuã capacitatẽ, & modũ dei verbum proponas. Alij enim & alij ali-
1.Cor.2. ter & aliter ſunt docendi. Quod Paulus obſeruãs ait, Sapiẽtiã
1.Cor.3. loquimur inter perfectos. Et rurſus, Non potui vobis loqui
Hebr.5. quaſi ſpiritalibus. Itemque, Facti eſtis quibus lacte opus eſt, non ſolido cibo. Si autem ſecundo modo ſumantur, ſenſus eſt,
Malach.1. Metire templum & altare, id eſt, quemadmodum eccleſiæ atque altaria Chriſti, per totũ mundum ſint conſtruenda, intẽde, ita, quod ſicut in Malachia prædictũ eſt, in omni loco offertur deo oblatio munda. Iuxta hunc modum ſcriptum eſt

apud

apud Zacha. quemadmodum angelus veniens mẽſurare Hieruſalem, habebat in manu funiculum menſorum *Atrium autem, quod foris templum eſt* id eſt, peccatores, impœnitentes, præſertim hæreticos: qui vel merito, vel fide, ſunt extra eccleſiam: nec Chriſto per charitatẽ ſunt incorporati *proiice foras* per excommunicationẽ & reprobationem, ſeu foris proiiciendum denũcia. Quia in tenebras proiicientur tartareas *Et ne metiaris illud* id eſt, ab illis auertere, nec deſignes eos ad eccleſiam pertinere, aut in ſtructura ſupernæ Hieruſalem collocandos. Ita & Paul. loquitur Tito, Hęreticum hominẽ poſt vnam & ſecundam correptionem deuita *Quoniam datum eſt gentibus* id eſt, inter paganos & perfidos hi computantur, atque cum eis inferni ſupplicia ſortientur. Quibus & Chriſtus dicturus eſt, Amen dico vobis, quia neſcio vos. Porro Berengan. per atrium iſtud intellexit populum Iudæorum, qui per infidelitatem extra eccleſiã fuerunt, & tamen in cordib. Apoſto. per amorem manſerunt, deſiderantium conuerſionem eorum. Quoniam vero indurati erant, iubetur Ioan. vt verbum prædicationis eis non inferat, qui gentibus comparati ſunt, & manibus traditi Romanorum *Et ciuitatem ſanctam* puta eccleſiam dei, de qua Paul. teſtatur, quod Chriſtus elegit ſibi glorioſam eccleſiam, non habentẽm maculam, neque rugam: cuius myſteria in decem vltimis Ezech. cap. iuſto deſcribuntur ſermone *Calcabunt menſibus quadraginta duobus* id eſt, annis tribus cum dimidio. Tanto enim tẽpore dicitur Antichriſtus regnaturus, ſecundum quòd Danie. ait: per tempus & tempora, & dimidium temporis: per tempus intelligens annum, per tempora duos annos, per dimidium temporis medium annum, quibus Chriſtiani atrociſſimè opprimentur *Et dabo duobus teſtibus meis* ſcilicet, Enoch & Heliæ, copioſiſſima gratiæ dona, virtutẽ & conſtantiam contra Antichriſtum, ſapientiam & eloquentiam conuertendi Iudæos, fortitudinem patiendi martyrium *Et prophetabunt* contra Antichriſti perfidiam fortiter prædicando, eiuſque ruinam prænunciando *Diebus mille ducentis ſexaginta* id eſt, tribus annis cum medio vel circiter. Aliqui enim dies deficiunt. Sed in talibus cõputationibus ſcriptura non ſolet vim facere de modico. *Amicti ſaccis* .i. pœnitentialibus aſperis, abiectis humilibus indumentis: vt ſicut verbis, ita & habitu pœnitentiã prędicent.

A Zach. 2.
Matth. 25.
Titum. 3.
B
Matth. 25
Ephes. 5.
C
Matth. 17.

D dicent.Denique quod horum teſtiũ vnus fuerit Helias,Chri-
Malac.4. ſtus in euangelio proteſtatur.Et in Malachia dicitur,Ecce e-
Gene.3. go mittam vobis Heliam prophetam antequam veniat dies
domini magnus & horribilis, & conuertet cor patrum ad fi-
lios,& cor filiorum ad patres.Quod vero Enoch ſit alter,eli-
citur ex eo quod in Geneſi legitur, videlicet quod tulit eum
Eccle.44 deus.Et in Eccleſ. quod tranſlatus eſt in paradiſum *Hi ſunt*
duæ oliuæ id eſt, arbores fructuoſæ, quæ oliuæ vocati ſunt,
quoniam charitate ac pietate,vnctioneque ſpiritusſancti ſunt
pleni *Et duo candelabra* id eſt,fidelium luminaria,qui do-
nis ſapientiæ,ſcientiæ,intellectus,conſilij,intra ſe lucẽt,aliiſ-
que per ea verbis & exemplis lucebunt.Et ſicut candelabrum
ſuper ſe poſitum gerit lumen,& aſſiſtentes per illud illuſtrat:
ſic iſti Chriſtũ qui vera lux eſt,in corde portabũt,& per eum
Ioan.1. E plurimos illuminando docebunt *In conſpectu domini terræ*
ſtantes id eſt,deo placentes,eius imperio promptè obedien
tes, & ſeipſos coram deo ſolicite cuſtodientes. Sicut Helias
nondum tranſlatus dicere conſueuit,Viuit dominus in cuius
conſpectu ſto hodie.Huic autẽ verbo conſonat, quod in Za-
3.Reg.17 charia habetur, Cum enim Zacha. dixiſſet ad angelum qui
18. ſunt iſtæ duæ oliuæ?Reſpõſum eſt ei,Iſti ſunt duo filij olei ſi-
Zacha.4. ue ſplendoris (ſecundum quod Aquila tranſtulit) qui aſſiſtũt
dominatori vniuerſæ terræ.Quod ibidem ad literam de Ieſu
ſacerdote magno ſiue põtifice,& Zorobabel principe Iudæo-
rum dicitur *Et ſi quis voluerit eis nocere* id eſt,à prædica-
tionis officio impedire,terrere,ligare *Ignis* id eſt,virtus,
F gratia,ſermo ignitus verbum igneæ prædicationis *Exiet de*
ore eorum,& deuorabit inimicos eorum id eſt, rationabiliter ſu
perabit,confundet,damnandos oſtendet.Dabit enim eis Chri
ſtus os & ſapientiam,cui non poterũt reſiſtere aduerſarij eo-
rum omnes.Nam & id Heliæ ante tranſlationem ſuam colla-
Luc.21. tum eſt:iuxta illud Eccle.Surrexit Helias quaſi ignis,& ver-
Eccli.48. bum illius quaſi facula ardebat. *Et ſi quis voluerit eos lædere*
in corpore *Sic oportet* diuina iuſtitia exigente *Eum occidi*
in anima.Omnis nempe qui gladiũ accipit,gladio perit,quo-
niam alium perſequendo impie,aut occidẽdo, animam ſuam
peccãdo mortaliter perimit. Quod maximè euenit,dum quis
iuſtos infeſtat.Vniuſcuiuſque etenim culpa, malitia,crudeli-
Matth.27 tas,in proprium recidiuat authorẽ,magiſque,imo incompara-
biliter

biliter amplius nocet ſibi, quàm alteri: dum alter patientiam ſeruet, nec deum offendat. Ideo Salomon loquitur: In inſidiis ſuis capietur iniqui. &, Qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber *Hi habent poteſtatem claudendi cœlũ, ne pluat diebus prophetiæ eorũ: & poteſtatẽ habẽt ſuper aquas, cõuertẽdi eas in ſanguinem: & percutere terram omni plaga, quotieſcunque uoluerint* Circa hoc loquitur Berengandus, Legimus Heliã oratione clauſiſſe cœlum, & iterũ aperuiſſe: ſed & Moſen aquas in ſanguinem conuertiſſe. Non ergo putandum eſt Heliam minorem virtutem habere, cum ad explendum ſuæ prædicationis officium venerit, quàm habuit eo tẽpore quo inter homines conuerſatus eſt, ſed potiorem. Ex quo ſequi videtur, quòd Helias & Enoch tunc miracula ſint facturi, quod & quidam concedunt. Alij aſſerunt, quòd Eccleſia durante rabie Antichriſti non coruſcabit miraculis, quod item Helias & Enoch tunc poteſtate hac non vtentur. Ideo iſta ſpiritaliter interpretãtur; vt dicantur poteſtatem habere claudendi cœlum ne pluat ſuper terram: quoniam tantę virtutis & familiaritatis ſunt apud deum, vt queant quibuſdam pluuiam gratiæ, & rorem benedictionis cœleſtis orando acquirere: aliis autem iuſto zelo punitionẽ cõdignam deſuper imprecari. Rurſus per cœlũ ecclẽſia deſignatur, quã poterunt claudere, ne documentorũ fluenta influãt habitatoribus terræ. Poterunt etiam aquas, id eſt, riuos doctrinarum ſuarum in ſanguinem, id eſt, in peccatum conuertere, reprobis prædicando, qui ex prædicatione audita dum eam non implent, grauius condemnantur. Vel aquæ ſunt hæreticorum doctrinæ: iuxta illud, Aquæ furtiuæ dulciores ſunt. Quas cõuertent in ſanguinem, eorũ errores reprobãdo, & morte æterna dignos monſtrando. Habẽt etiã poteſtatem percutere terram omni plaga, quotieſcunque voluerint, id eſt, aduerſa & vltiones habitatoribus terræ diuinitus procurare, verbum prædicationis indignis ſubtrahere. Sicut ad Moſen dominus dixit: Conſtitui te dominum Pharaonis. Denique eccleſia virtute clauium poteſt claudere cœlum ne pluat quoniã dona gratiæ non infunduntur eis, quos eccleſiã iuſte non abſoluẽdos iudicat. Poteſtque terram percutere omni plaga per excommunicationis ſententiam iuſte prolatam.

A Prouer. 23. Eccle. 20. 3. Reg. 17. B C Prouer. 9. Exod. 7.

Et cum finierint teſtimonium ſuum id eſt, prædicationem, qua Ieſum eſſe Chriſtum conteſtabuntur *Beſtia*, id eſt, Antichriſtus

D tichriſtus irrationabiliſſimus blaſphemus & ferox. De qua in
Danie. 7. Daniele plura leguntur *Quæ aſcendet de abyſſo* id eſt, de te-
nebroſo ſuo latibulo, quo ſe bonum & iuſtum ſimulauit, vt po
te de calliditate ſua atque hypocriſi: qui & naſcetur de excę-
cato populo Iſrael, & de hoc ſeculo nequā mari magno aſcen
det ad apertam tyrānidem vſurpatumque regnum. Sed & a-
bundantia impietatis, ac diabolicæ cooperationis caligo, a-
byſſus ſunt, vnde hæc beſtia ſcandet *Faciet aduerſus eos bel-
lum* verbis, factis, ſignis, corporalium ſuppliciorū inflictio-
nibus. Variis enim modis Antichriſtus perſuadebit, ſe verum
Chriſtum eſſe *Et uincet illos* non ratione, ſed violētia: quia
interimet eos, ſicut ſubiungitur *Et occidet eos. Et corpora eorū
iacebunt in plateis ciuitatis magnæ* id eſt, irreuerenter inſepul-
E ta manebunt ad terrorem fidelium *Quæ ſpiritualiter uocatur
Sodoma & Aegyptus* Per ciuitatem hanc magnam quidam
intelligūt ipſam Hieruſalem, eo quod ſubditur *Vbi & domi-
nus illorum crucifixus eſt* ſcilicet, Chriſtus, dominus Heliæ &
Enoch ac omnium prophetarum. Sed contra hoc arguit Be-
rengandus, Quia Hieruſalem, in qua paſſus & crucifixus eſt
Chriſtus, funditus ſit deſtructa, & ea quæ pro illa conſtructa
eſt, in alio ſita eſt loco. Et quoniā tēpore Berengandi à Chri-
ſtianis ciuitas illa habitabatur, ideo non diceretur Sodoma &
Aegyptus. Itemque quia in libro iſto per ciuitatem magnam,
intelligitur Babylon ciuitas diaboli, ex omnibus reprobis cō-
ſtans, Hinc per ciuitatem hanc quidam intelligunt generali-
F ter infidelium Antichriſti ſatellitum collectionem, inter quos
iſti ſunt occidendi: quæ congregatio ob vitiorum abomina-
1.Petr.5. bilitatem, & mentis caliginem, Sodoma & Aegyptus ſpirita-
liter appellatur. Quemadmodum Petrus in prima ſua Cano-
nica Romam nominat Babylonem, Aegyptus autem caligo
ſeu tenebræ, Sodoma vero muta vel cæcitas interpretatur. Im
pij autem à dei laudibus obmuteſcunt, excęcataque mente ad
inferos præcipiti properant gradu. Veruntamen de hac re ni
hil affirmo. Neque enim certum habeo an ſancti iſti in Hieru
ſalem occidentur. Argumenta quoq; Berengandi faciliter ſol-
uerentur, pręſertim cum Hieruſalem modo conſtructa ſit vbi
crucifixus eſt dominus, ita quod locū illum intra ſe continet:
de qua ciuitate nunc agitur penes qualitatē eius pro tempore
Antichriſti. Si vero ciuitas magna intelligatur ſeculū, nequā,
ſeu con-

ſeu congregatio iniquorũ, palàm quod in ea occiſus ſit Chri- A
ſtus *Et uidebunt de populis, & tribubus, & linguis, & gentibus* Galat.1.
ſcilicet, multi ex omnibus iſtis *Corpora eorum per tres dies & dimidium* in plateis iacentia *Et corpora eorum non ſinent poni in monumentis. Et inhabitãtes terram* id eſt, terreni ac vitioſi ſatellites Antichriſti *Gaudebunt & iucundabuntur* anima & corpore gloriando de illorum occiſione *Et munera mittẽt inuicem* in ſignum pacis & gaudij, *Quoniam hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitant ſuper terram* id eſt, amatores terrenorum, cõtra eorum carnalia deſideria prædicando, æternam damnationem eis minando, contra eorum magiſtrũ Antichriſtum efficaciter edocendo *Et poſt tres dies & dimidium ſpiritus uitæ à deo intrauit in eos* id eſt, deo miniſtrante animã ſuam quiſque eorum recepit, & reſuſcitatus eſt *Et ſteterunt ſu* B
pra pedes ſuos, & timor magnus cecidit ſuper eos, qui uiderunt eos iam ſuſcitatos per diuinam potentiam. Increduli enim quò de eorum occiſione magis gauiſi ſunt, eo de eorum ſuſcitatione amplius doluerunt: formidantes ea omnia fore implenda, quæ illi fuerũt comminati. *Et audierunt* Enoch & Helias iam ſuſcitati. *Vocem magnam de cœlo dicentem, Aſcendite huc* hæc fuit vox angeli, in dei Ieſu Chriſti perſona loquentis *Et aſcenderunt in cœlũ in nube* eos obumbrante, ſicut & Chriſtus aſcendit. Loquitur antẽ de futuro per modum præteriti, more prophetico *Et uiderunt illos inimici eorum* ſcilicet, infide- Actu.1.
les. Quemadmodum loquitur Berengandus, an hæc ſecũdum hiſtoriam implebuntur, hominibus quidem incognitum eſt: deo autem nota ſunt omnia. Multi tamen doctores aſtruunt, C
hæc literaliter adimplenda. *Et in illa hora* quando aſcendere viſi ſunt *Factus eſt terræ motus magnus* quia tunc vel circiter terra mouebitur, ſeu habitatores eius variis affectionibus agitabuntur *Et decima pars ciuitatis cecidit* quia circa hoc tempus multi de Antichriſti miniſtris ſimul cum ipſo peribunt. Ciuitas itaque hæc eſt congregatio impiorum, quę eſt ciuitas diaboli. *Et occiſi ſunt in terræmotu nomina hominum ſeptem milia* per numerum iſtum determinatum exprimitur indeterminata multitudo ſeruorum Antichriſti, qui in præfata tempeſtate peribunt *Et reliqui* qui cum illis non perierunt *In timore miſſi ſunt* id eſt, diuinæ æquitatis iudiciũ ex conſideratione tantæ vltionis mox expauerunt *Et dederunt*

D *gloriam deo cœli* ei de ſua euaſione regratiantes, nec aliquid boni ſibiipſis de cętero adſcribentes. Multi enim ab Antichriſto ſeducti, viſa hac vltione conuertentur, & gratias agent im menſas *Væ ſecundum abiit* id eſt, media de iſtis tribus gra- uioribus tribulationibus (de quibus ſupra dictum eſt, quæ ad trium vltimorum angelorum de ſeptem præfatis angelis tu- Apoca.8. bicinium pertinent) ſuo tempore ſub Antichriſto celeriter fi- nietur *Et ecce uæ tertium ueniet cito* ſcilicet, preſſura atque anguſtia hominum, ex conſideratione finalis iudicij imminē- tis *Et ſeptimus angelus tuba cecinit* id eſt, ſeptimus ordo præ- dicatorum, qui Antichriſto deiecto inſtanter diem iudicij im minentem inſinuabit, & retributionem electorum nunc pro- E ximam eſſe *Et factæ ſunt uoces magnæ in cœlo* ſcilicet, in ec cleſia militante, ac triumphante *Dicentes* cum ingenti gra tiarum actione, & gaudio *Factum eſt regnum huius mundi dei noſtri & Chriſti eius* id eſt, multitudo hominum, in quibus tē- pore Antichriſti regnauit diabolus, & erant filij huius mūdi: nunc Antichriſto oppreſſo cū multis ſuorum ad deum patrē & Ieſum Chriſtum, ab eo ſecundum naturam aſſumptam ſpi- ritaliter vnctum, conuerſa eſt, pertinetque ad patrem & filiū, nec dubium quin æque ad ſpiritum ſanctum *Et regnabit* in eis deus & Chriſtus eius *In ſecula ſeculorum.* Tunc enim to- tus pene mundus ad Chriſtum conuertetur, ſecundum docto- Danie.7. res. Vnde angelus loquitur Danieli Regnum autem & pote- ſtas quod eſt ſubter omne cœlum, tradetur populo ſanctorū: F qui & obtinebunt illud vſque in ſeculum ſeculorum. *Et ui- gintiquatuor ſeniores, qui in conſpectu dei ſedēt in ſedibus ſuis* per ſeniores hos intelligi poſſunt hoc loco tam pręcellentes in ec cleſia militāti, quàm triumphāti: imo & omnes beati. De qui- bus ſenioribus & ſignificatione eorū ac ſedibus, dictū eſt ple- nius ſupra. Sedes autē, quas habēt in patria, ſunt quies & man- ſio illa cœleſtis. Sedent beati in patria, in diuino conſpectu, id eſt, ſuauiſſime requieſcunt, creatoris faciem beatifice intuen- do, eique cum omni reuerentia aſſiſtendo *Ceciderunt in facies ſuas* deo humillimè ſe proſternentes, eiuſque ſuperimmēſam altitudinem admirantes *Et adorauerunt deum dicentes, Gra-* Apoc.4. *tias agimus tibi domine deus omnipotens* pro beneficio tātæ cle mentiæ, quia homines de Antichriſti erroribus eruiſti & con- uertiſti. Imo & pro vniuerſis beneficiis tuis, ſcilicet, donis na- turæ,

turæ,gratię,& gloriæ *Qui es,qui eras,& qui uenturus es* quomodo iſtud intelligendum ſit,& de deo vno ac trino,itemque ſpecialiter de Chriſto accipi poſſit,diffuſè tractatum eſt *Qui accepiſti uirtutē magnam* id eſt,inuariabili tua poteſtate,quàm æternaliter habes,in reproborum damnatione, electorumque ſaluatione,euidenter ac recenter nūc vſus es:eamque plus ſolito nunc demonſtraſti,in effectibus miſericordię,atque iuſtitiæ tuæ *Et regnaſti* in cordibus electorum,dæmonibus & peccatis depulſis: quæ corda electorum tuæ voluntati nunc ſubdidiſti, humiliterque ſeruire feciſti. *Et iratæ ſunt gentes* ſcilicet reprobi, obſtinati: qui nec Antichriſto occiſo pœnitentiam agent, & de principis ſui deiectione dolebunt A Apoc.1.

Quia aduenit ira tua id eſt, hora iuſtæ tuæ vindictæ, qua & gentes in tantum excæcari permiſiſti, digna quoque pro tot malis tormenta infliges *Et tempus mortuorū iudicari* id eſt, tempus aduenit,quo mortui iudicentur,tempus etiam aduenit *Reddere mercedem ſeruis tuis prophetis, & ſanctis, & timentibus nomen tuum* filiali timore, id eſt, vniuerſis electis, ſiue qui gratia prophetali fulſerunt, ſiue qui ſine ea virtuoſè vixerunt *Puſillis & magnis* id eſt, perfectis & minus perfectis,prælatis & ſubditis, ſuperioribus & inferioribus. Non enim eſt perſonarum acceptor deus,de quo Sapiens ait: Puſillum & magnum ipſe fecit, & æqua eſt illi cura de omnibus. Iterum tempus aduenit *Exterminandi eos, qui corruperunt terram* id eſt, ſeparandi iniquos à conſortio electorum, vt ſint extra fines electæ Eccleſiæ: qui habitantes in terra ſpiritualiter infecerunt, læſerunt & peremerunt: puta ſeipſos & proximos, impie conuerſando, ſcandalizando, falſa docendo, fallaciter conſulendo. Itaque iſtud eſt tubicinium ſeptimi angeli, ſcilicet exterminatio reproborum in die iudicij. At vero quod dictum eſt,gratias agimus tibi domine deus omnipotens,ſpecialiter accipi poteſt de Chriſto: qui virtutem ſuam,tempore paſſionis quaſi depoſuit, eam non demonſtrando. Iuxta illud Abacuc. Ibi abſcondita eſt fortitudo eius. Sed in reſurrectione, ſanctorum de inferno eductione,aſcenſione,& ſpiritus ſancti miſſione,accepit eandem omnipotentiam ſuam, palam oſtendens: & regnauit per fidem, charitatem, & gratiam in cordibus eorum, qui præordinati fuerunt ad vitam æternam. Hūc autem verſiculum,etiam nos B Acto.10. Sapien.6. C Abac.3. Actuū.15.

D vbertim Chriſto grata mente cantemus,& de vniuerſis beneficiis eius, gratias cum pura charitate veraque obedientia referamus.Poſtremo penſandum,quòd illi, qui aſſerũt Heliam & Enoch ante alios aliquos reſurrecturos,dicũt,quòd eorum reſurrectio erit tũc glorioſa,& ex ſpeciali priuilegio per anticipationem præſtanda eſt eis. Cum vero aſſeritur quòd omnes ſimul reſurgent,dicunt hoc ſecundum communem legem
Lyranus. intelligendum. Quantum præterea in huius capituli expoſitione quidam à forma textus recedat, dum iſta ſecũdum temporis curſum & ordinem exponere nititur; & per duos teſtes præfatos,Siluerium papam & alium quẽdam dei ſeruum intelligendos putat, omni intuenti ſatis reor patere. Neque enim hi duo leguntur fuiſſe prophetæ,nec ita occiſi ſunt quòd corpora eorum inſepulta iacere viſa ſunt,nec poſt tres dies &
E dimidium à morte ſunt ſuſcitati.

¶Explanatio Cap. XII. *Et apertum eſt templum dei in cœlo.* ARTICVLVS XIII.

Secundum explanationem antiquorum doctorũ catholicorumque patrum , Auguſtini , Bedæ, Haymonis , Berengandi , & item eos ſequentis Alberti,frequẽter in iſto volumine ſanctus Ioannes,cũ perſecutiones eccleſiæ à tyrannis,ab hæreticis,à falſis fratribus,vel ab Antichriſto eidem inferendas deſcripſerit, ab exordio rurſum reſumit : & Chriſti myſteria ſub aliis verbis, plenius eminentiuſque deſcribit. Verũ,vt ſæ-
F pe nunc tetigi,quidam conati ſunt librũ iſtum de diuerſis eccleſiæ euentibus,ſecundum temporis proceſſum ac ordinẽ explanare:de quorum expoſitione quid appareat,ſubinde prætactum eſt: quantum etiam in huius capituli expoſitione videatur hi à textus tenore recedere, paulo poſt tangã.Solidorũ ergo illorũ doctorũ ſentẽtiis inhærendo proceda *Et apertum eſt templum dei in cœlo* Templũ dei vno modo eſt Chri-
Ioan.2. ſtus vt homo,ſeu corpus ipſius.Secundũ quod ait:Soluite templum hoc,& in tribus diebus excitabo illud. Hoc autem dicebat de templo corporis ſui , vt euangeliſta Ioannes exponit. Hoc templum apertum eſt,id eſt,manifeſtatum,effuſum,paratum in cœlo,id eſt,eccleſia militante:cui per euangeliſtarũ doctrinam,apoſtolorum prædicationem, miraculorũ operationem,

tionem,& cætera Chriſtianæ fidei argumēta,innotuit Chriſtus: qui & ſeipſum ei aperuit,per largifluam gratiarum ſuarum infuſionem,cunctis quoque apertum,ſeu paratum ſe exhibet, qui pœnitenti ac humili mente, ad ipſum confugiunt. Rurſus templum dei eſt Ecclеſia,quæ aperta,id eſt, diuinorū illuſtrationibus reſerata, ablato velamine legaliū figurarum: aperta quoque,quia publice deum colit,& Chriſtū libere cōfitetur, cuius vtique cor apertū eſt ad ſuſcipienda chariſmata ſpiritusſancti.In cœlo,id eſt,in conuerſatione cœleſti,ſicut apoſto.aſtruit,Noſtra cōuerſatio in cœlis eſt *Et uiſa eſt arca teſtamēti eius in tēplo eius* In arca Moſi,vt dicitur ad Hebræos,fuerūt tabulæ Moſi,virga Aarō quæ fronduerat, & māna. Per arcam itaque quidā intelligunt Chriſtū,in quo eſt ſapiētia & doctrina per tabulā deſignata,virga correctionis & directionis ac poteſtas, quæ ſignificabantur per virgam Aaron: manna quoque pietatis,cōſolationis,refectioniſq; noſtræ. Eſt itaque ſenſus, ꝙ per oculū fidei & gratiam contēplationis, in templo Eccleſiæ militātis, Chriſtus à fidelibus fit conſpectus poſtquā ſeipſum eis aperuit.Diuerſis itaque reſpectibus Chriſtus vocatur templū dei,& arca teſtamenti noui cuius ipſe eſt inſtitutor.Beda vero per arcā intelligit corpus Chriſti,in quo velut in auro mūdo conſiſtit diuinitas.Porro Berēgandus per templū dei,intelligit Chriſtiferam Mariam: in qua, velut in templo,Chriſtus tot menſibus requieuit, atq; in mente ipſius ſemper gratioſiſſime habitauit:per arcā vero Chriſtū, qui ex ea carnē aſſumpſit.Dicitur autē virgo beata aperta, inquantū ex ea Chriſtus viſibiliter prodiit: quamuis vterus eius virgineus clauſus permāſerit. Poſtremo apertum eſt templum dei in cœlo,quando in primitiua eccleſia,teſtamentum,lex, ſcriptura & ſtatus ſynagogæ, ſpiritaliter intellecta,clarè cognita,veraciterque adimpleta fuerunt. Tunc quoque arca teſtamenti eius viſa eſt in templo eius,quando ſpiritu ſancto edocente innotuit Chriſtianis,quòd iuxta ſpiritalē intelligētiam arca illa,ſcilicet Chriſtus,ſeu euāgelica eius doctrina in templo dei,vero viuo & rationabili,ſcilicet in Eccleſiaſtica congregatione,maneret. *Et facta ſunt fulgura* id eſt,præclara miracula,quæ inſtar fulgurū timorem incutiūt,ad virtutis ſplēdorē deducunt, & cauſant ſtuporē *Voces & tonitrua* id eſt, prædicationes,laudationes,pœnarū commemorationes, ma-

A

Philip.3.

Hebr.6.

B

C

D gnæ & paruæ, altæ & ſubmiſſæ, difficiliores & minus diffici-
Actuũ.2. les *Et grando magna* id eſt, perſequutionum tempeſtas. Statim nẽpe miſſo deſuper ſpiritu ſancto, facta ſunt iſta in Chriſti eccleſia quando apoſtoli orſi ſunt prædicare, Chriſtũ laudare, incredulis pœnam æternã minari, miraculis coruſcare.

Et ſignum magnum apparuit in cœlo id eſt, in eccleſia, ſcilicet, mihi Ioanni, cui ſubſcriptum ſignũ, ſeu imaginaria viſio monſtrabatur. Secũdum Albertum, hic incipit quarta viſio huius libri. Vnde & multi aſſerunt, hic eſſe exordiũ duodecimi capituli. Conſequenter quod fuerit ſignum iſtud, ſubiungitur

Mulier amicta ſole In hac etenim quarta viſione ſtatus Eccleſiæ deſcribitur, ſub figura mulieris parientis: in qua labo-
E res atque victorias eccleſiæ aperit, & præmia digna ſe rependere Chriſtus demonſtrat. Itaque mulier amicta ſole, eſt eccleſia militans, quæ in baptiſmo induit Chriſtum ſapiẽtiæ atque
Galat.3. iuſtitiæ ſolem, iuxta illud ad Galatas: Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Denique in pœnitentiali emendatione, ſeu mentis cõuerſione, induimus Chriſtum. Secundum quod ad Coloſſenſes hortatur apoſtolus, Expolian-
Coloſſ.3. tes vos veterem hominem cum actibus ſuis, induite nouũ. Imo quanto plus in Chriſti imitatione proficimus, tanto plus eum
Roma. 13. induimus. Ideo nãque ait apoſtolus, Induimini dominum Ieſum. Quemadmodum autem veſtis corpus tegit, ornat, ab incommodis protegit, & calefacit: ſic Chriſtus ſol iuſtitiæ animam tegit, eius peccata per gratiã ſacramentorũ operiẽdo: ornat, virtutes & dona ſancti ſpiritus infundẽdo, protegit, tẽta-
F tiones & vitia propellẽdo: calefacit, dei & proximi charitatẽ præſtãdo *Et luna ſub pedibus eius* per lunã ob ſuam cõtinuã variationẽ, mundialiũ rerum inſtabilitas, ſeu terrena opulentia, vel mũdus ipſe fallax & labilis, deſignatur. Cũ ergo eccleſia terrena iſta deſpiciat, calcet, trãſcendat, recte ſub pedibus, id eſt, affectibus eius, luna eſſe aſſeritur. Rurſus per pedes Eccleſiæ, inferiores poſſunt intelligi. Cũ ergo ad tales pertineat temporaliũ diſpoſitio, luna. i. mutabilia ac defectiua ſub eccleſię pedibus ordinãtur. Propter quod ad Corint. ait Apoſt. Se-
1.Corin.6. cularia iudicia ſi habetis, contẽptibiles qui ſunt in eccleſia, cõſtituite ad iudicandũ. Circa hunc locũ loquitur Berengãdus, Quia luna noctem illuminat, melius videtur vt per lunam, ſacrã ſcripturã intelligamus, ſine cuius lumine in nocte huius

ſeculi

ſeculi per vias rectitudinis incedere nō valemus. De hoc lumi A
ne Pſal. dicit: Lucerna pedibus meis verbū tuū domine, & lumen ſemitis meis. Mulier ergo lunā ſub pedibus ſuis habuiſſe Pſal. 118.
viſa eſt, quia eccleſia greſſus mentis ſuæ in præceptis diuinarum ſcripturarum figens, ad cœleſtia tendere nouit. *Et in capite eius corona ſtellarum duodecim,* ſiue per caput eccleſiæ intelligatur Chriſtus, de quo ait Apoſtolus: Ipſe eſt caput corporis eccleſiæ: ſiue ipſa mens Chriſtianorum, eo modo quo principale alicuius rei caput eius vocatur: ſiue primitiua eccleſia, ſecundum quód principium rei caput eius aſſeritur. per coronam ſtellarum duodecim intelliguntur duodecim apoſtoli, eorumque doctrina & opera, qui Chriſto tam proximè adhæſerunt, vt capiti corona. Iuxta illud Eccleſiaſtici: Circa Eccli. 50.
illum corona fratrum quaſi plantatio cedri in libano. His ſan B
ctis apoſtolis, velut ſplendidiſſimis ſtellis, fulgorem ſapientiæ, ardoremque charitatis mittentibus ornabatur eccleſia: quorum doctrina ac imitatione decorantur animæ Chriſtianæ in mente. Nihilominus per coronam ſtellarum duodecim intelligi poteſt ornamentum duodecim fructuū ſpiritus, quos ad Galatas ponit Apoſtolus, duodecim quoque virtutum mo Galat. 5.
ralium. Quomodo autem hæc verba (quæ ad literam de eccleſia militante dicuntur, ſicut ſequentia verba teſtantur) de beata Chriſtifera virgine poſſint exponi, Bernardus in quodam ſermone pulcherrimè docet. *Et in utero habens clamabat parturiens, & cruciatur ut pariat.* Per ventrem ſeu vterum in nouo ac veteri teſtamento, mens ſiue memoria, interdum ad literam (ſicut oſtenſum eſt) deſignatur. Nam & in Pſalmo pater C
loquitur filio: Ex vtero ante luciferum genui te. Eccleſia ergo habet in vtero, id eſt, mente concepit, & iugi memoria tractat cōuerſionem animarum ad deū. Diligit etenim omnes, Pſal. 109.
& quos amore cōplectitur, deo vnire conatur. Clamat quoq; parturiēs, quia orando ac prædicando, & ſeipſam multipliciter affligendo filios ſpirituales producit, quos ad eſſe gratiæ, & dei amorem producit. Sicut quibuſdam ſcribit Apoſtolus: Per euangelium in Chriſto Ieſu ego vos genui. Itemque 1. Cor. 4.
alibi: Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Et cruciatur, id eſt, aliorum errori compatitur, Galat. 4.
de peccatorum peruerſitate affligitur: ſeipſam vt pro eis exaudiatur, orationibus, vigiliis, ieiuniis, diſciplinis exercet. Vt

D pariat,id eſt,ad deum quoſdã conuertat,& de filiis ſeculi atq; diaboli,filios dei efficiat. Hoc omnis prædicator,prælatus & paſtor debet implere: vt ſubditos ſuos ſeu proximos ſemper in memoria habeat,pro eis ad dominũ clamet,ſe quoq; præfatis modis affligat: quatenus eis gratiam deſideratã queat à
Rom.9. domino obtinere. Quod Apoſtolus ſe feciſſe proteſtãs ait: Triſtitia mihi magna eſt,& dolor continuus cordi meo, pro fra-
2.Cor.12. tribus meis Iudæis. Et rurſus ad gentes: Libenter impendam & impendar ipſe pro animabus veſtris. In Actibus quoq; lo-
Act.20. quens Epheſiis: Per triennium,ait,non ceſſaui quotidie, cum lachrymis monens vnumquemq; veſtrum. *Et uiſum eſt aliud ſignum in cœlo,* quod ipſe Ioãnes viſione cõſueta intuitus eſt,
E in cœlo,id eſt,in eccleſia, vbi inter fideles diſcurrit inquietiſ-
1.Pet.5. ſimus inimicus,qui vt leo rugiens circuit, quærens quẽ deuoret. Deinde ponitur ſignum iſtud. *Et ecce draco magnus & rufus,* id eſt,diabolus,qui alios inficiendo tentationum veneno, callidè circũueniendo,in ſeipſo igne malignitatis ardẽdo,dicitur draco:& magnus,nõ virtute,ſed prauitate,vel etiam po-
Iob.41. teſtate. Non eſt enim poteſtas ſuper terram,quæ comparetur
Ioan.8. ei. Rufus vero,quia vt dicit Saluator: Ille homicida erat ab initio. Et inuidia eius mors introiuit in orbem terrarum. Nec aliud ſitit niſi ſanguinem animarum, id eſt, vitam charitatis & gratiæ eis auferre. *Habens capita ſeptem,* id eſt, ſeptẽ ſpi-
Matt.12. ritus nequam: iuxta illud: Tunc vadit & aſſumit ſeptem ſpiri
Luc.11. tus nequiores ſe. Septẽ quoq; capitalia vitia, & ſeptẽ ſpirita-
F lia nocumẽta cõtraria ſeptẽ donis ſpiritus ſancti. Berengãdus per ſeptem capita iſta intelligit vniuerſitatem reproborum, quibus ad aliorũ deceptionẽ diabolus vtitur. *Et cornua decẽ,* per cornua quandoque reges ſeu principes,interdũ regna ſeu acies deſignantur. Vnde in Daniele ſcriptum eſt: Decem cornua quæ vidiſti decem reges ſunt. Et primo Macchabeorũ habetur: Bacchides erat in dextero cornu. Vbi per cornu,exercitus ad bellandum diſpoſitus explicatur. Itaq; per decem cornua,vniuerſi reges,principes,& acies huius exprimuntur draconis. Quemadmodum enim ſeptenario, ita & denario vniuerſitas deſignatur,eo quòd ſeptem diebus omne tẽpus euoluitur, & numeri qui ſequuntur denarium, ſunt quædã repli-
Ioã.14.19. cationes ipſius, *Et in capitibus ſuis ſeptem diademata,* Habuit enim draco ſeptem capita,& in quolibet vnũ diadema: quod eſt ſignũ

eſt ſignum regiæ poteſtatis, indiciumq́; triumphi. Ipſe quippe eſt princeps huius mundi, & rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. Itaq; ad innuendum, quòd omnibus his dominetur atque præualeat, ſeptẽ diademata in ſuis viſus eſt habere capitibus. A

Et cauda eius trahebat tertiam partem ſtellarũ cœli, poteſt per caudam diaboli, eius doloſitas accipi, per quam innumerabilem multitudinem angelorum hominumq́; fefellit. Ita expoſuit Beda. Berengandus autem per caudam, quæ finis eſt corporis, Antichriſtum intelligit, qui plurimos in Eccleſia inſtar ſtellarum fama atque ſcientia reſplendentes decepturus non ignoratur. Iterum per caudam diaboli, intelliguntur ſpiritus maligni, principem ſuum ſequentes, plurimosq́; fallẽtes. Rurſus quoniam animalia turpitudinem ſuam cauda operiũt, poteſt per caudam diaboli multitudo hypocritarum, falſorumq́; exprimi fratrum, per quos diabolus ſuam tegit & exercet malitiam. Quòd autem per tertiam partẽ non illud ſemper quod præciſe tertia pars eſt, ſed magna quędam pluralitas inſinuetur, prę habitum eſt: ſicut & mediũ non ſemper vocamus quod æqualiter diſtat ab extremis, ſed illud quoq; quod mediat ſeu comprehenſum eſt inter extrema: quemadmodũ Tyrus ſcribitur in medio maris ſita. *Et miſit eos in terram,* ſpiritaliter interfecit, terrenorum amore inuoluit, in perditionis foueam iecit, vel in aërem caliginoſum, quantum ad dæmones: qui & frequenter ad homines tentandi cauſa, à principe ſuo mittuntur. *Et draco ſtetit ante mulierẽ,* id eſt, diabolus omnibus modis aduerſabatur eccleſiæ: iuxta illud: Inimicitias ponã inter te & mulierẽ. In Zacharia quoq; Satan ſtabat à dextris Ieſu, vt aduerſaretur ei, *Quæ paritura erat,* id eſt, aliquos in Chriſto regeneratura ſeu conuerſura. Non enim infructuoſi ſunt eius labores, quibus pro aliorum conuerſione deſudat. *Vt quũ peperiſſet, filium eius deuoraret,* id eſt, ſibi per peccatũ incorporaret, gratia atq; virtutibus ſpoliatũ. Hoc enim ſummè conatur, intendit, deſiderat: vt renatos & conuerſos auertat, perimat, damnet. *Et peperit filium maſculum,* quidam per fœminam, beatam Mariam, per filium maſculũ intelligunt Chriſtũ: cui mox nato per Herodẽ inſidiatus eſt dæmon. Sed quia, vt patuit, hoc loco per mulierem non intelligitur ad literam ſancta Maria, ſed eccleſia, per filium maſculum intelligi puto cœtum fortium, & virtuoſorum Chriſtianorum: vt per ſingulare

B — *Gene. 3.* — C — *Mat. 2.*

D lare intelligatur plurale, quod in iſto volumine ſępius agitur, vt patet in his quæ de ſeptem angelis ſunt prædicta. Iſti ob animi robur fideiq; conſtantiam, quibus diabolo præualēt, vir maſculus nūcupantur. *Qui recturus erat gētes in uirga ferrea,* id eſt, in rigore diſciplinæ, ac vigore iuſtitiæ. Tales nanque idonei ſunt alios gubernare. Quomodo autem illud perfectis

Apoc.11. & electis cōueniat, dictum eſt plenius. *Et raptus eſt filius eius ad deum,* id eſt, cœtus fidelium perfectorum ſub diuinæ protectionis vmbra quieuit, & mēte ad deum erectus eſt. *Et mulier fugit in ſolitudinem,* inſidiante dracone per ſe, & angelos tenebrarum, ac miniſtros peccati eccleſiæ dei: illa hominū vitauit tumultus, omnemq; inquietudinem terrenorum & mentis, intrauit ſecretum pœnitentię locum. Cum omni tempore

E perſequutionum infeſtarent tyranni famulos Chriſti, frequēter ad loca ſolitaria confugerunt. Quod & poſtea innumerabiles eremitæ ac monachi feciſſe noſcuntur, implentes illud

Pſal.54. Pſalmiſtæ: Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine,

Oſee.11. *Vbi habebat locum paratum à deo,* qui ait per Oſee: Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. Illic enim ſpecialiter viſitat deus ſuos electos. Quia quo amplius propter deū ab humano conſortio, alloquio, & tumultu fuerint ſeparati: eò ad diuinam alloquutionem, illuſtrationem, trāquillitatem

Mar.6. ſunt aptiores. Vnde & Chriſtus dixit Apoſtolis: Venite ſeorſum in deſertum locum, & requieſcite puſillum. Deniq; illic ipſemet deus eſt locus eorum, quia in ipſo quieſcunt collocā-

Pſal.70. tur & commorantur. Propter quod orat vir ſanctus: Eſto mi-

F hi in deum protectorem, & in locum munitum. *Vbi paſcat il-*

Matt.6. *lam,* orātem: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. *Diebus mille ducentis ſexaginta,* per hos dies (qui faciunt annos tres & medium) ſecūdum Bedam, ſignatur totum tempus Chriſtianitatis, ſeu euangelicæ legis: quoniam tanto tempore Chriſtus prædicauit. Qui eccleſiam ſuam quotidie multiplici reficit pane, ſcilicet ſacramentali, pane lachrymarum, confortationis, cōſolationis, pane bonę operationis. Virtutes quoque & dona panes ſunt animæ. Conſequēter oſtenditur, quòd

4.Reg.6. angelica præſidia aſſint eccleſiæ. Plures enim nobiſcum ſunt, quàm cōtra nos. *Et factum eſt prælium magnum in cœlo,* id eſt, in eccleſia militante, vbi iugiter virtuoſi contra mundum &

Danie.12. carnem diabolumq; confligunt. *Michael & angeli eius præliabantur*

liabantur cum dracone, Michael (qui eſt princeps eccleſiæ) de ſupremo ordine infimæ hierarchiæ, videlicet de choro princi patuum eſſe creditur. Itaque angeli eius ſunt angeli ſancti eo inferiores, ſingulis hominibus præſidentes, & in gubernatione eccleſiæ cooperantes eidem. Hi prçliantur cum dracone, id eſt, contra diabolum pro eccleſia & ſingulis filiis eius orãdo, mentem illuſtrando, ſalubria inſpirando, à diabolicis tentationibus eruendo, illorum ſæuitiam & potentiam reprimẽdo. A

Et draco pugnabat & angeli eius, ſcilicet angeli tenebrarum, qui cum ſuo principe corruerunt. Imò ſecundum Bedam, hoc loco angeli eius non ſolum ſpiritus maligni, ſed & homines dæmonum laqueis irretiti intelliguntur: qui ſi aliorum damnationi ſeu tranſgreſſioni cooperentur, nónne veraciter angeli Satanæ ſunt dicendi? Hi itaq; pugnant contra eccleſiam, id B eſt, re & nomine Chriſtianos, vt eos à via æquitatis auertant. Eſtq; prælium iſtud adeo graue, vt dicat Apoſto. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates. Potiſſimè autem bellum iſtud incepit à tẽpore prædicationis euangelicæ legis, quia tunc de innumerabilium hominũ cordibus vbiq; terrarum expellebatur diabolus. Secundum quod Chriſtus paſſione inſtante prædixit: Nunc iudiciũ eſt mundi, nunc princeps huius mũdi eiicietur foras. ❡Denique dæmones contra angelos ſanctos pugnant, quia vt valent eis reſiſtunt, ſemperq; impedire atq; deſtruere moliuntur, quod illi operantur in nobis. Quidã præfatũ prælium in cœlo factum, exponunt de diſſenſione angelorum in exordio ante confirmationem bonorum, quando aliqui lucifero conſenſerunt, alij diſſenſerunt: tuncq; expulſi ſunt impij, fortè miniſterio ſtantiũ. *Et non præualuerũt*, draco cum ſuis contra angelos ſanctos & eccleſiã, angelorum ope protectam. Electos enim finaliter ſupplãtare non queunt, & renitentibus eis, gentilitas ad fidẽ conuerſa eſt. *Neq; locus inuentus eſt eorũ amplius in cœlo*, id eſt, in eccleſia quantũ ad eos, quorũ côuerſatio eſt in cœlis, qui acquieſcũt Pau. dicẽti: Nolite locũ dare diabolo. Et Iac. admonẽti: Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. De cuius eiectione de cordibus fideliũ electorũ ſubiungitur. C

Ephes. 6. *Ioan. 12.* *Philip. 3.* *Ephes. 4.* *Iacobi. 4.*

Et proiectus eſt, id eſt, ſpiritus ſancti virtute, angelica ope, libero arbitrio côcurrente & cooperãte, per conuerſionẽ ſuam ad deum, de credentiũ corde expulſus eſt, *Draco iſte magnus*, cuius

D cuius venter animarum pereuntium damnatione non ſatiatur, magnus prauitate, non bonitate, & magnus propria æſtimatione, quia ſuperbus, *Serpens antiquus*, ob calliditatem
Iob.41. ſic dictus, & quia per ſerpentem loquens hominem vicit, qui
Gene.3. vocatur antiquus: non quod propriè eſſe eius tempore menſuretur, quum ſit incorporeus ſpiritus: Sed quoniam ab initio mundi fuit, & impius extitit, habens nocendi cõſuetudinem, experientiam, artem, *Qui uocatur diabolus*, quaſi deorſum fluens, & duo, videlicet corpus & animam mordens. *Et ſatanas*, qui interpretatur aduerſans, quia noſtræ inceſſabiliter inimicatur ſaluti, *Qui ſeducit uniuerſum orbem*, id eſt, multos vbique terrarũ. Multi enim ſunt reprobi & terreni. Et quis eſt, qui & ſi electus ſit, non tamen aliquando ſeductus eſt, tē-
E tante diabolo? Verum ante Chriſti aduẽtum, totum pene orbem vehementer ſeduxit, omnibus ad idololatriam tractis: ſed per Apoſtolorum prædicationes fallaciæ eius ſunt reſeratæ. *Proiectus eſt in terram*, id eſt, in infernum, vel in reproborum corda terrena, vel in terram ad literam. Quum e-
Mat.12. nim immundus ſpiritus exierit ab homine ambulat per loca
Iob.1. inaquoſa. Vnde ad dominum loquitur: Circuiui terrã, & perambulaui eam. *Et angeli eius cum eo miſſi ſunt*, id eſt, de electorum corde depulſi atq; in ima detruſi. De qua re omnes virtuoſi in eccleſia triumphante ac militante lætati ſunt: & deo gratias cecinerunt, ſecundum quod ſubditur. *Et audiui uocem magnam de cœlo dicentem*: Iſta fuit vox angeli ſancti,
F qui iſta demonſtrauit Ioanni. Poteſtq́ue per cœlum intelligi eccleſia militans & triumphans. *Nunc facta eſt ſalus, & uirtus, & regnum dei noſtri & poteſtas Chriſti eius*, id eſt, hominibus ad veritatem conuerſis, dæmonibusq́ue deiectis, facta eſt à deo in animabus credentium, ſalus ſeu beatitudo in ſpe, & virtus infuſa ſeu gratia ac fortitudo, contra aduerſarias poteſtates, & regnum, id eſt, regnatio dei patris, ſeu trinitatis in mentibus electorũ, in quibus ante regnauit diabolus. Vel regnum, id eſt, populus Chriſtianus talis per gratiam eſt effectus, vt merito regnum dei vocetur, & deus altiſſimus in ipſo regnare ac habitare dignetur. Sed & poteſtas Chriſti eius nũc facta eſt.i. manifeſtata in aduerſariorum proſtratione, & prędeſtinatorum illuminatione. Rurſus poteſtas eius, id eſt, potens atque magnificus eius effectus impletus eſt, puta mundi

cõuerſio

conuerſio ad tam arduam legem, tamque incomprehenſibilem fidē: quod omni miraculo mirabilius eſt. Iuxta hūc ſenſum,& increata dei ſalus ac virtus facta nunc eſt,quantum ad manifeſtationem: quoniam per prædicta,beatitudo & excellentia dei,mundo innotuit. *Quia proiectus eſt accuſator fratrū noſtrorum,* id eſt,diabolus ſemper intentus,quomodo hominum peccata coram deo allegando poſſit obtinere licentiam magis tentandi,nocendi,perimendi,atque tartareas miſerias inferendi. Ecce angelus ſanctus homines vocat fratres, tanquam futuros conciues, & per dona gloriæ ſibi confirmandos,ac in natura intellectuali ſaltem quantum ad genus cōſortes,itemque ab eodem creatore immediatè manētes. *Qui accuſabat illos ante conſpectum dei noſtri die ac nocte,* id eſt,inexcuſabiles. Quum enim ſit plenus inuidia, ſemper paratus eſt mala commemorare,& dei iuſtitiam ad vltionem inducere, quantū in ſe eſt. Accuſat quoque, id eſt accuſabiles facit, quando ad vitia pertrahit, *Et ipſi uicerunt illum,* puta diabolum accuſatorem, *Propter ſanguinem agni,* id eſt,virtute & merito paſſionis Chriſti,ob quam datur electis virtus,& gratia præualendi, *Et propter uerbum teſtimonii ſui,* id eſt, per confeſſionem & prædicationem nominis Chriſti,quibus ei coram hominibus teſtimonium perhibuerunt. Vel propter verbum teſtimonij ſui,id eſt, per adimpletionem verborum Chriſti, quibus teſtatus eſt nobis, quid credere, quid facere, quid vitare debemus. *Et non dilexerunt animas ſuas uſque ad mortem,* id eſt,nec ſeipſos, nec animas ſuas carnaliter dilexerunt. Imo ſalubriter odierunt,abſtrahendo ſibi delectabilia vitæ præſentis, & aſperis,mortiſque periculis, ſe pro deo ac iuſtitia exponendo. Hoc eſt odium bonū,de quo ait Chriſtus: Qui odit animam ſuam in hoc mūdo,in vitam æternam cuſtodit eam. Imo ſic odiſſe eſt vere diligere. Nempe cum diligere ſit alicui bonum velle,ille verè ſe diligit, qui ſummum & incommutabile bonum,ſcilicet deum deſiderat: & omnia, quæ ad illius boni adeptionem neceſſaria, ſiue accommoda ſunt,amat: quæ verè ab illo impediunt,odit puta delitias carnis,homines,vanitates,& cuncta quæ lege prohibentur diuina. Et quia huiuſmodi quandoque bona ſunt apparenter, delectabilia,& iucunda,iccirco talia ſibimet denegando, dicitur quodammodo ſe odiſſe,quia vult ſibi mala pœnalia,& nō vult

A
B
Sapien. 1.
C
Ioan. 12.

D vult ſibi bona carnalia. Iſtud tamen, vt dixi, eſt vere diligere: & qui carnali amore ſe diligunt, vere ſe oderunt. Ea etenim quærunt & amant, quæ ſuę aduerſantur ſaluti: quibus animas ſuas grauiſſimè lædunt, deum amittunt, & diabolo attinent. *Propterea lætamini cœli, & qui habitatis in eis,* ſi per habitatores cœli intelliguntur beati, quomodo cœli dicuntur lætari? Quidam ergo per cœlos intelligũt angelos ſuperiores: & per habitatores eorum, angelos inferiores: qui in ſuperioribus habitant, inquantum ab eis illuſtrationes ſuſcipiunt. Verũtamẽ & ſi orbes cœleſtes quis dixerit non eſſe animatos, dicuntur tamen laudare, benedicere, lætari, materialiter ſaltem: inquãtum intuentibus præbent lætandi benedicendi, laudandi materiam. Sed quum beati habitent omnes in vno cœlo, puta

E empyreo, quomodo nunc pluraliter dicitur, qui habitatis in eis? Et reſpondendum, quòd in ſcripturis frequenter ponitur numerus ſingularis pro plurali. Porro hoc loco per cœlos intelligi poſſunt Eccleſia militans & triumphans, omnes quoque particulares eccleſiæ & manſiones, ac chori cœleſtes: qui inuitantur lætari, de electorum ſaluatione, & dæmonum ſuperatione.

Luc.1. Gaudium enim eſt angelis dei, ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, *Væ terræ & mari,* id eſt, habitatoribus prouinciarum ac inſularum obſtinatione in malo duris, firmis, & aridis, vitiorumq; fluxu inſtabilibus, *Quia deſcendit ad vos diabolus,* expulſus enim ab electis, atrocius ſupplantare conatus eſt cæteros, *Habens iram magnam,* ſcilicet grandem ac inflammatum appetitum nocendi, ſeu vin-

F dicandi ſe, de hoc quòd à priſtinis habitaculis ſuis expellitur, in quo ſuperbiſſimus reputat ſibi iniuriam fieri, *Sciens quòd modicum tempus habet,* nocendi. Vel quia omne tempus præſens reſpectu durationis futuræ, breuiſſimum perhibetur:

Iob.14. vel quia eorum quos tentare molitur, breuis omnino eſt vita, & quia indeſinẽter cernit propinquare diem iudicij. *Et poſtquam uidit draco, quòd proiectus eſt in terram,* iuxta ſenſum nunc introductum, *Perſequutus eſt mulierem, quæ peperit maſculum,* id eſt, Eccleſiam, quæ mater eſt cœtus fidelium robuſtorum. Non enim ceſſat diabolus perſequi & tentare cre-

Beda. dentes, imò ſecundum Bedam, execrabili aſtutia diabolus, quanto fortius ab Eccleſia deiicitur, tanto pertinacius eam

Luc.4. perſequitur. Nam & de Chriſto ſcriptum eſt: Conſummata omni

omni tentatione, diabolus receſſit ab eo vſque ad tempus. Eſt autem Eccleſia, ſponſa Chriſti per fidem & charitatem: mater, per prædicationem: ſoror, per naturæ conformitatem: & vxor per bonorum operum inhæſionem. *Et datæ ſunt,* à ſpiritu ſancto, *Mulieri,* id eſt, Eccleſiæ, *Duæ alæ aquilæ, magnæ,* id eſt, deuotio orationis & ſynceritas contemplationis, quibus altiſſime volat præ cunctis generationibus mũdi, ſicut & aquila cæteris auibus volat ſublimius. Quidam per duas alas duo teſtamenta, ſeu duo charitatis præcepta, vel actiuam contemplatiuamque vitam accipiunt. *Vt volaret in deſertum in locum ſuum,* id eſt, in ſolitudinem iam præfatam, *Vbi alatur per tempus & tempora, & dimidium temporis,* per tempus, annum: per tempora duos annos, per dimidium temporis: medium annum, hic & in Danıele ſignificari iam patuit. Quomodo autem Eccleſia per tantum temporis à Chriſto in ſolitudine nutriatur, in iſto articulo dictum eſt. *A facie ſerpentis,* id eſt, à venenata tentatione callidiſſimi hoſtis, quem vincere niſi ad Chriſtum confugiens nequit. *Et miſit ſerpens ex ore ſuo,* id eſt, ex corde ſuo nequiſſimo, *Aquam tanquam flumen poſt mulierem,* id eſt, impetum perſequutionum, abundantiam tentationũ, ſeu copiam perſequẽtium populorum, poſt eccleſiam. His nãque eam infeſtat, quantumlibet ad ſecreta confugiat. Imo quo ſerioſius ad deũ ſe erigit, eo ille malignantius eam inſequitur. *Et adiuuit terra mulierem,* id eſt, perfectiores quiq; in terra morantes, vel angeli ad homines cuſtodiendos tranſmiſſi, pro Eccleſia fortiter orauerunt, eiuſque hoſtibus per arma iuſtitiæ reſtiterũt. Terra quoque eſt ſancta Maria, de qua loquitur Eſaias: Aperiatur terra, & germinet ſaluatorem. Atque Pſal. Terra noſtra dabit fructum ſuum. Ipſa autem eſt fideliſſima Eccleſiæ aduocata. *Et aperuit terra os ſuum,* preces ad deum fundẽdo. *Et abſorbuit flumen, quod miſit ſerpẽs ex ore ſuo,* id eſt, ſua virtute ac prece machinatiões diaboli prorſus extinxit, gratiãq; patiẽtię cõtra eas, Eccleſię ꝓcurauit. *Et iratus eſt draco in mulierem,* id eſt, cõtra Eccleſiam, quòd eam ſuperare nequiuit, *Et abiit facere prælium cũ reliquis de ſemine eius* .i. filios eius imperfectiores tentare. Dũ enim perfectos deiicere nequit, ad ĩpfectos expugnãdos conuertitur, *Qui cuſtodiũt mãdata dei,* puta decalogum. Vnde loquitur Chriſtus, Si vis ad vitam intrare,

A B C Dan. 12.

D trare,ſerua mandata, *Et habent teſtimonium Ieſu,* id eſt, fide & opere teſtimonium perhibent Chriſto, eius ſe famulos oſtendendo. *Et ſtetit ſuper arenam maris,* id eſt,in hominibus vanis & leuibus incompactis & infructuoſis conquieuit, & principatũ obtinuit,qui ſunt tanquam puluis, quẽ proiicit ventus à facie terræ.Poſtremo,quidam hunc librum ſecundũ ipſum proceſſum ac ordinem temporis exponentes,præſcriptam tribulationẽ Eccleſiæ exponunt de perſequutione Chriſtianorum à Coſdroe rege Perſarum: quem dicunt hoc loco ad literam appellari draconem magnum,ſerpentem antiquũ, atque diabolum. Quod prima facie non habet apparentiam magnam,cum in tota ſcriptura canonica alibi tale nil inueniatur:quanuis in Ezechiele Pharao draco magnus vocetur. Ezech.29

E Nec Coſdroe competit proprie quod ſequitur, qui ſeducit vniuerſum orbem. Per maſculum autem quem mulier peperit,intelligũt Heraclium Imperatorem, qui cõtra Coſdroam deo iuuante prǫualuit.Per Michaelem quoque quidam ad literam intelligit imperatorem præfatum: quod qualem apparentiam habeat diligenti lectori committo. Multa autem poſſent huic expoſitioni opponi,ſed melius arbitror pertranſire. Neque enim Apocalypſis in locis obſcuris certitudinaliter intelligi poteſt,niſi per reuelationem diuinam.Legi etiam in cuiuſdam commento,quòd ſecundum omnes expoſitores,per draconem & angelos eius intelligatur Coſdroa,& ſuus exercitus.Hoc verbum indiget pio intellectu. Cum nec Auguſtinus,nec Beda,nec Haymo,nec Berengandus,nec Gloſſa,ne-

F que Albertus ita exponant.

Expoſitio Cap.XIII. *Et uidi de mari beſtiam aſcendentem.* ARTICVLVS XIIII.

Act.12. PRæcedenti capitulo dictum eſt,qualiter draco, hoc eſt,diabolus,perſequitur Eccleſiam:nunc denunciatur,quomodo corpus & familia eius id faciat. *Et uidi de mari beſtiam aſcendentem,* beſtia iſta eſt Antichriſtus irrationabiliſſimè ſe habiturus,vel cœtus reproborum beſtialiter agens. Quæ aſcendit de mari,ſcilicet de ſeculo nequã, de pelago iniquitatis, de profundo vitiorum, de vitioſis principibus. Vel mare deſignat inquietam

inquietam, amaramque tribum, & de qua Antichriſtus naſcetur. *Habentem capita ſeptem, & cornua decem: & ſuper cornua eius decem diademata,* per ſeptem capita Antichriſti, vniuerſitas capitaneorum ſeu principũ eius exprimitur. Porro per decem cornua, vniuerſitas regnorum ſeu acierum ipſius expreſſa eſt. Per diademata vero ſignificatum eſt, quod populos ſibi adhærentes regio coronabit honore, multiplicique triumpho, *Et ſuper capita,* id eſt, principes, *Eius, nomina blaſphemiæ,* id eſt, principes eius pleni erunt blaſphemiis contra Chriſtum. *Et beſtia quam uidi, ſimilis erat pardo,* id eſt, varietate vitiorum atque hypocriſi perfuſa ac palliata. Antichriſtus enim cum nequiſſimus ſit futurus, ſanctum tamen ſe multipliciter ſimulabit. Pardus autem animal eſt variis reſperſum coloribus. Iuxta illud Hiere. Si mutare poteſt pardus varietates ſuas, & vos poteritis bene facere. *Et pedes eius ſicut pedes urſi.* Secundum Berengandum, vrſus eſt calidiſſimum animal: per quod Antichriſti aſtutia qua homines fallet, exprimitur. Rurſus per vrſum, animal pedibus conculcans ac deuorans, innuitur quod Chriſtianos auide conculcabit. *Et os eius ſicut os leonis,* quia in loquendo erit fidelibus crudelis ac animoſus. *Et dedit illi draco,* puta diabolus, *Virtutem ſuam & poteſtatem magnam,* quod etiam per ſeipſum facere non valebit, per Antichriſtum implebit, qui erit velut vas & inſtrumentum diaboli. Iuxta illud in Eſaia: Ego creaui fabrum ſufflantem prunas & proferentem vas in opus ſuum. ¶ Sed cum omnis poteſtas ſit à deo, quomodo à diabolo erit Antichriſti poteſtas? Et reſpondendũ, quòd omnis poteſtas & virtus quantum ad ſuam eſſentiam, eſt à deo mediate vel immediatè, nõ autem quo ad ſuam abuſionem. Iſta ſiquidem eſt à voluntate creata peruerſa ac defectiua. Poteſtas ergo diaboli eſt à deo. Et cum illa ſit adeo magna, vt non ſit poteſtas ſuper terrã quę cõparetur ei, conſtat q hanc poteſtatem cõmunicando Antichriſto, dabit ei poteſtatem magnam. Dabit enim ei ſcientiam naturaliũ rerum, & poteſtatẽ faciendi miracula, ſecundũ Gloſſam. Quomodo autẽ facturus ſit miracula, poſtea eſt tangendũ. Rurſus in omnibus cooperabitur ei occulte. Verum hac poteſtate eatenus ille impius abutetur, vt melius à diabolo, quàm à deo collata feratur. *Et uidi unum de capitibus eius quaſi occiſum in mortem,* ipſemet Antichriſtus

A

B

Hiere.13.

Eſa.54.

Rom.13.

C

Iob.41.

D eſt vnus ſeu primus inter principes ſuos, qui ſecundum Bedam, finget ſe occiſum, & ſuſcitatum, vt Chriſtus verus credatur. Ideo ſubditur, *Et plaga mortis eius curata eſt*, id eſt, à morte hac ſimulata ſe reſurrexiſſe magica arte monſtrabit.
Act.8. Cuius rei typus in Simone mago præceſſiſſe aſſeritur. *Et admirata eſt uniuerſa terra poſt beſtiam*, id eſt, vniuerſi terreni & ſeducti his viſis, cum admiratione ſequuturi ſunt Antichriſtum, tanquam verum meſſiam, in quo prophetarum eloquia ſint completa. *Et adorauerunt draconem*, id eſt, diabolum, ſcilicet in Antichriſto, quem adorando vt deum, non deum, ſed dæmonem impiiſſimo vaſculo præſidente adorabunt, *Qui dedit poteſtatem beſtiæ*, vtpote Antichriſto, iuxta ſenſum nunc tactum, *Et adorauerunt beſtiam*, nam
E & Antichriſtum tanquam dei filium adorabunt, *Dicentes: Quis ſimilis beſtiæ?* Putabunt enim, quòd nec in ſanctitate, nec in ſapientia, nec in poteſtate operandi miracula fuit aut ſit ſimilis ei, *Aut quis poterit pugnare cum ea?* Quaſi dicerent. Non eſt, qui ei queat reſiſtere. Vnde de Antichriſto ait Apoſtolus: Qui extollitur ſupra omne quod dicitur aut colitur deus, ita vt in templo dei ſedeat, oſtendens ſe quaſi ſit deus. Veruntamen eius miniſtri verba præfata formaliter dicturi non ſunt, ſed æquiualenter. Ipſi etenim dicent: Quis ſimilis Chriſto, aut quis poterit pugnare cum eo? Verum (quoniam iſte, quem Chriſtum putabunt, potius beſtia quàm homo aut Chriſtus dicendus eſt) fertur quòd dicent: Quis ſimilis beſtiæ, & cætera. *Et datum eſt ei os loquens magna*,
F id eſt, præſumptuoſe ſe verbis magnificabit. Os autem quo loquetur habebit à deo, abuſionem vero à ſemetipſo & à diabolo, *Et blaſphemias*. Nam Ieſum Chriſtum dicet fuiſſe Antichriſtum. *Et data eſt illi poteſtas facere menſes quadraginta duos*, qui faciũt annos tres ac mediũ, tanto enim tempore blaſphemare, regnare ac præualere diuinitus permittetur. *Et aperuit os ſuũ in blaſphemias ad deum*, id eſt, contra deum blaſphemando vnigenitum filium eius Ieſum Chri-
1.Ioan.5. ſtum. Qui enim non credit in filium, mẽdacem facit patrem.
1.Ioan.2. Et qui non cõfitetur filium, nec patrem habet, vt in prima Io-
Ioan.5. annis epiſtola legitur. Et ipſemet Chriſtus teſtatur: Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui miſit illum. Poteſt quoque hoc loco nomine dei, filius, qui eſt verus deus

& vita æterna, intelligi. Aperiet itaque os ſuum in blaſphemias contra deum, *Blaſphemare nomen eius,* dicẽdo, quòd Chriſtus fuit ſeductor & mendax, *Et tabernaculum eius,* id eſt, Eccleſiam, ſcilicet omnes ſanctos qui in Ieſum Chriſtum crediderunt: quos omnes dicet deceptos, atque damnatos. Ideo ſubditur, *Et eos qui habitant in cœlis,* id eſt, Apoſtolos & martyres, quos dicet periſſe, *Et datum,* id eſt, à deo permiſſum, & à diabolo inſpiratum, *Eſt illi facere bellum cum ſanctis,* id eſt, contra ſanctos, *Et uincere illos,* nam Chriſtianos conſtãtes corporaliter perimet. Vnde in Daniele legitur: Tradentur ſancti in manus eius vſque ad tempus & tempora & dimidiũ temporis. Plures etenim ſub eius tyrannide martyrio coronabuntur. Quorũ triumphus ſecundum Gregorium glorioſiſſimus erit: quia non ipſi, ſed perſequutor eorum miraculis choruſcabit. *Et data eſt illi poteſtas in omnem tribum, & linguam, & gentem,* Ex omni enim natione tribu ac populo aliqui, imò & plurimi ei ſubdenter: vt videatur impleri in eo, quod de Chriſto prædictum eſt per Danielem: Omnes populi, tribus, & linguæ ſeruient ei. *Et adorauerunt eum omnes, qui habitant in terra,* id eſt, quidam de omnibus, vel omnes terreni & reprobi. De quibus loquitur Hieremias: Recedentes à te domine in terra ſcribentur. Vel ideo ait omnes, quoniam tam multi eum adoraturi ſunt, vt eorum comparatione alij videantur pauci aut nulli. Veruntamen multi ſolo timore eum adorabunt oretenus: non ex corde. *Quorum non ſunt nomina ſcripta in libro uitæ agni,* id eſt, qui præſtinati non ſunt, nec ſcripti in libro vitæ gloriæ: quam agnus nobis promeruit, ſecundum quòd homo, & quam authoritatiuè præſtat vt deus. De hoc libro ſupra dictum eſt plenius. *Qui occiſus eſt ab origine mundi,* vel diſpoſitiuè, vel præfiguratiuè. Quia in Abel occiſione, Chriſti fuit figurata occiſio. Propter quod aſſerit Auguſtinus, quòd Chriſtus fuit in Abel occiſus, & in prophetis exhonoratus. Rurſus quoniam paſſio Chriſti hoc egit implenda ſeu futura, quod facit impleta atque præterita. Omnes enim qui in Chriſtum ante eius aduentum crediderunt, per eius fidem ſaluati ſunt. Chriſtus ab origine mundi, ſcilicet à tempore Adæ, occiſus eſt virtualiter: quoniam virtute ſuæ paſſionis, & ipſi protoplaſti parentes ſaluati ſunt. Denique ſecundum Beren-

[Margin: A; Ioã.1.14.; Dan.8.; Gregor.; B; Hiere.17; C; Apoc.3.; Gen.4.; Auguſt.]

D gandum, quod dicitur ab origine mundi, referri poteſt ad illud quod dictum eſt, non ſunt ſcripta: vt ſit ſenſus, quòd hi quorum nomina non ſunt ſcripta ab origine mundi, adoraturi ſunt Antichriſtum. Iterum ait circa hunc locum, Difficile videtur vt in tam breuiſſimo tempore, id eſt, in tribus annis & dimidio, omnes gentes ſibi ſubiicere, & ad ſuam culturam genus humanum Antichriſtus poſſit, præter paucos electos, perducere. Erunt enim multi electi, ſed in comparatione infidelium pauciſſimi. Veruntamen poteſt fieri, vt primo omnes gentes ſuæ ditioni ſubiiciat, poſtea vero in ſuperbiam elatus, ſe pro deo coli inſtituat. Nam ſicut mihi videtur, in tribus annis & dimidio, perſequutionis tempus tantūmodo comprehenditur: in quo & per ſe & ſuos diſcipulos, & per oſten-

E ſionem ſignorum, tota virtute laborabit vt culturam deitatis omnes homines ſibi impendant. Hæc Berengandus. Faciet autem bellum contra ſanctos, blandiendo, terrendo, ſcripturas allegando, mirabilia operando, vt probet ſe Chriſtum. Præterea multi quærunt, cur deus talia fieri ſinat, vt ſcilicet genus humanū Antichriſtus tam peſſime fallat. Verum duabus ex cauſis, Deus iſta permittet. Nam ſicut ipſe dicit in Euā-

Mat.24. gelio, in illis diebus refrigeſcet charitas & abundabit iniquitas multorum, propter hoc digni erunt à deo relinqui, & tam peſſimo homini ſubiici. Secundum illud, ad Theſſaloni-

2.Theſ.2. cenſes: Reuelabitur ille iniquus, cuius eſt aduentus in omni ſeductione iniquitatis, his qui pereunt: eo quod charitatem veritatis non receperunt vt ſalui fierent, ideo mittet illis

F deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt ini-

Iob.34. quitati. Vnde in Iob quoque legitur: Deus regnare facit ho-

Sap.3. minem hypocritam, propter peccata populi. Rurſus per-

Prou.17. mittet deus hæc fieri, propter probationem electorum ſuo-

27. rum. Vt ſicut aurum probatur per ignem, ita & illi in perſe-

Dan.12. quutione Antichriſti probentur. Iuxta illud in Daniele: Eligentur & dealbabuntur, & quaſi aurū probabuntur plurimi. Præterea ſi quæratur, an aliqui electorum ab Antichriſto fallentur, dicendum quòd Antichriſto occiſo, multi eorum, quos decepit efficaciter pœnitebunt: quos conſtat electos.

Mat.24. Hinc quod ait Saluator, erit tribulatio magna ita vt in errorem ducantur, ſi poſſibile eſt, & electi, intelligendum eſt,

quòd

quòd non poterunt finaliter decipi, *Si quis habet aures audiat,* id eſt, iſta diligenter aduertat. Vbicunque in ſcripturis hoc dicitur, ſignum eſt, quòd notabile vel obſcurum diligenterque penſandum ſit, quod profertur. *Qui in captiuitatem duxerit,* id eſt, Antichriſtus & eius exercitus, qui Chriſtianos corporaliter captiuabunt, & multos ſpiritualiter capient, eos ſuis erroribus implicando, & dæmonum captiuitati ſubiiciẽdo, *In captiuitatem uadet,* id eſt, dæmonum vinculis impietatiſque propriæ funibus irretietur. Ligatis ergo manibus & pedibus in exteriores tenebras proiicietur. Quod & de omnibus violentis captiuatoribus accipi poteſt, in quibus illud Prouerbiorum completur: Iniquitates ſuæ capient impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringetur. *Qui in gladio occidit, oportet eum in gladio occidi,* ſimile eſt quod ait Saluator: Omnis qui acceperit gladium, gladio peribit. Sine enim materiali gladio alium corporaliter quis occidat iniuſtè, ſiue ſpirituali gladio peſtiferæ perſuaſionis aut ſcandali animam ei⁹ necauerit, gladio diuinæ ſentẽtiæ eſt damnãdus, imò propria impietate quam gladio cõmittit: animam ſuam mortaliter lædit ac perdit. *Hic eſt,* id eſt, in harum tribulationũ æquanimi perpeſſione conſiſtit, *Patientia,* cuius eſt in aduerſis inordinatam auferre triſtitiã, *Et fides,* id eſt, credulitas, *Sanctorum,* quorum fides in hoc conſtans & integra cõprobatur, quòd nec aduerſis concutitur: quod eſt contra eos, qui ad tempus credunt, ac laudabiliter agunt: ſed tempore tentationis ſuccumbunt, & deũ relinquunt, *Et uidi aliam beſtiam aſcendentem de terra,* Hæc beſtia eſt cœtus principalium miniſtrorum, vtpote prædicatorum Antichriſti. Qui de terra, id eſt, de vita terrena, & tẽporalium rerũ opulentia erigentur in altum elationis, *Et habebat duo cornua ſimilia agni,* Quia ſicut in Chriſtum crediderunt quidam ex Iudæis, & quidã ex gentibus: ita & in Antichriſtum ex vtroque populo credituri ſunt plurimi. Acies autem iſtorũ cornua nuncupantur. Deniq; tam Antichriſtus quàm iſte cœtus ipſius Chriſto ſimiles apparebũt per ſimulatã ſanctitatem, & miraculorum operationẽ, *Et loquebatur ſicut draco,* verba blaſphema, infeſtiua, ac diabolica proferendo. Nã & diabolus per Antichriſti prædicatores, ſicut per ipſum, loquetur, *Et omnem poteſtatem prioris beſtiæ,* ſcilicet Antichriſti, *Faciebat in conſpectu,* id

Marginalia: A; Prou. 6.; Matt. 22.; B; Mat. 26.; C; Luc. 8.

D eſt, in præſentia, beneplacito, vel nomine, *Eius* mirabilia enim, quæ opere diaboli faciet Antichriſtus, faciet & iſte cœtus prædicatorum eius. Qui non omnes erunt ſemper in corporali eius præſentia, ſed vbique diſcurrentes, in eius nomine & virtute operari ſe fatebuntur, *Et fecit terram &c*, pro id eſt, *Inhabitantes in ea adorare beſtiam primam*, ſcilicet, Antichriſtum, *Cuius curata eſt plaga mortis* .i. qui à morte ſimulatè finget ſe ſuſcitatum, vt patuit. Ad hoc nanque prædicatores Antichriſti tendent, vt vniuerſos inducant ad credendum, quòd ipſe ſit filius dei. *Et fecit ſigna magna, ita ut etiam ignem faceret de cœlo deſcendere*, quod dupliciter explanatur. Primo, quòd ſicut diabolus per ſeipſum deo permittente fecit ignem materialem deſcendere, qui oues ſancti

Iob.1. Iob puerosque cõſumpſit: ita in fine Antichriſtus & eius mi-

E niſtri ope diaboli facient ignem corporalem de cœlo aëreo cadere. Quem vtique ignem diabolus naturali virtute atque induſtria facile producere poterit. Secundo, quòd ſicut Chri-

Act.2. ſtus diſcipulis in ſpecie ignis ſpiritum ſanctum miſit: ita & Antichriſtus, prædicatorésve eius, igne deſuper veniente, dicent ſpiritum dei ſuper credentes in ipſum deſcendere, *In terram in conſpectu hominũ. Et ſeducet habitantes in terra propter*, id eſt, per *Signa quæ data ſunt illi facere in conſpectu beſtiæ*, id eſt, quæ in nomine vel præſentia Antichriſti factura eſt, coope-

Exod.7. ráte diabolo. Sicut & magi Pharaonis eo præſente arte magica non parua mirabilia opati legũtur. Vnde Chriſtus prædixit: Surgẽt pſeudoapoſtoli, & dabunt ſigna magna *Dicens:*

F ſcilicet iſta beſtia ſecunda ſeu chorus, ordo, & cœtus prædicantium Antichriſtum habitantibus in terra, *Vt faciant imaginem beſtiæ*, id eſt, Antichriſto ſe conforment, vel eum depingant, atque in imaginibus ſuis adorent. Sicut Chriſtiani habent in Eccleſiis imaginem Chriſti. Hoc fortè iubebunt, *Quæ habet plagam gladii*, id eſt, quæ fuit occiſa, *Et uixit*, Secundum apparentiam enim, non in veritate occidetur, atque reſurget. Sicut de Symone mago narratur. Tamen quod ait, quæ habet plagam mortis, quidam exponunt, quòd cicatrices vulnerum in ſe ad hominem deceptionem oſtendet, *Et datum eſt illi*, id eſt, beſtiæ huic prædicatrici Antichriſti à deo permiſſum eſt, *Vt daret ſpiritum imagini beſtiæ, & loquatur imago beſtiæ*, Si per imaginẽ beſtiæ intelligatur ſta-

tur ſtatua Antichriſti, ſenſus eſt, ꝙ arte magica facient prędicatores iſti ſtatuas Antichriſti verba formare: non quòd ſtatuæ veraciter ſint loquentes, ſed ſpiritus maligni per eas, quẽadmodum in idolis paganorum. Si autẽ per imaginem beſtiæ intelligantur conformantes ſe Antichriſto, ſenſus eſt, ꝙ quaſi ſpiritum prophetiæ atque ſcientiæ eis prę̃ſtabunt veniente in iſtos Antichriſto ſe conformantes, non ſpiritu ſancto, ſed diabolico, per quem prophetandi ac prædicandi officium vſurpabunt *Et faciet* beſtia prædicans Antichriſtum *Vt quicunque non adorauerint imaginem beſtiæ* ſcilicet, ſtatuam Antichriſti, ſeu ipſum in ea *Occidantur* poteſtate ſecularium principum Antichriſto credentium. *Et faciet omnes, puſillos & magnos, & diuites & pauperes, & liberos & ſeruos* non ſimpliciter omnes, ſed de omnibus plures, vel omnes ſeductos *Habere characterem in dextera manu, aut in frontibus ſuis* hoc forte corporaliter ſic erit, vt ſcilicet, ad diſcernẽdum credentes in Antichriſtum ab aliis, faciant eos certo ſigno aut figura notari. Vel character Antichriſti eſt conformitas ſeu imitatio vitæ doctrinæque eius: quæ in manu dextera ac frontibus, id eſt, opere manifeſto & oris confeſſione ſeu mentis manifeſtatione, ab Antichriſtianis habebitur. *Et ne quis poſſit emere uel uendere, niſi qui habuerit characterem beſtiæ aut nomen eius* vt eum confiteatur, ſeu prædicet, atque ab ipſo appellationem aliquam ſortiatur, ſecundum quòd nos à Chriſto Chriſtiani vocamur *Et numerum nominis eius* id eſt, de numero ſit credentium Antichriſto. Vel per numerum nominis eius intelliguntur opera ſecundum doctrinam Antichriſti multipliciter adimpleta, Itaque Chriſtiani tunc velut excommunicati vitabuntur, & mutuo emere ac vendere non licebit aperte, niſi ſignatis charactere Antichriſti *Hic ſapientia eſt* id eſt, in conſideratione ſeu cognitione myſterij, quod ſequitur, ſapiẽtia magna cõſiſtit *Qui habet intellectũ* illuminatum à deo, vt poſſit mẽte viuaci diuina penetrare myſteria *Cõputet numerũ beſtiæ* .i. annos pertinẽtes ad Antichriſtũ, vt numeri huius agnoſcat myſteriũ. Vel numerũ beſtię .i. literas nominis eius. *Numerus enim hominis eſt* .i. numerus iſte reſpicit Antichriſtũ: qui erit veraciter homo, nõ diabolus, vt aliqui putauerũt: nec deus, vt quidã tũc æſtimabũt. *Et numerus eius eſt ſexcẽti ſexaginta ſex* ſcilicet anni. Vel ſenſus eſt, ꝙ lite-

A B Actuũ. 11. C

D ræ nominis Antichriſti talem numerum ſignāt, ſcilicet. 666. Quaſi dicat, coniungat literas, quæ talem numerum ſignant, & habebit nomen beſtiæ, ſcilicet, Antichriſti, circa quod ſcri-

Berengandus. bit Berengandus. De hoc numero multi multa dixerunt, pleraque nomina repererunt, in quorum literis hic numerus inuenitur. Tamē ſi aliquod ex his nominibus Antichriſtus poſſideat, præuidere non potuerunt. Sed de re tam incerta nil audeo definire. Quis enim ſcit, ſi nomen, quod à parentibus ei imponetur, numerum iſtum contineat? Hæc Berengandus.

Albertus. Porrò Albertus de loco iſto obſcuriſſimo, ſubtiliter ſcribens

Beda. ſequitur Bedam. Et ait Albertus, quòd Apocalypſis, ſcilicet liber iſte, primo à Ioanne ſcriptus eſt græco ſermone. Ideo ſe-

Pſal.18. cundum modum Græcorum hic numerus nominis hominis,

E accipiendus eſt. Greci autem per literas ſignificant numeros, ſecundum quòd in alphabeto Græco ponuntur, ita quòd prima eorū litera, ſcilicet a ſignificat vnū, ſecūda duo, tertia tria: ſicque vſq; ad decimā literā, ſcilicet iota, quæ decē ſignificat: ſequens autē poſt eā, ſignat viginti: & quæ hāc ſequitur, ſignat triginta: & ita vſq; ad centū. Sequēs demū poſt hāc, ſignificat ducēta. Et ſic procedēdo vſq; ad mille. Itaq; ſecūdum Bedam & Albertū nomē Grecum in quo literæ præfatū numerū deſignātes contētæ ſunt, eſt Teitā, quod intepretatur gygas, quod nomē ſibi Antichriſtus aſſumet, quaſi omnibus fortior eminētiórq; conſiſtat, iactās ſe eſſe eū de quo fertur in Pſal. Exultauit vt gygas ad currendā viam. Numerus autē huius nominis

F eſt ſexcēti ſexaginta ſex, id eſt, talē numerum literæ nominis huius importāt. T. enim deſignat trecēta, E, quinq;, I, decem, T, trecēta, A vnū, N, quinquaginta: quę ſimul faciunt. 666. Simile huic ſecundū Albertum eſt, ſi iuxta latinos dicamus pro vno vocaculo DICLVX, quod competit Antichriſto, qui vnicuiq; imperabit. Diclux, id eſt, dic me eſſe lucē veram. In hoc autē nomine præfatus numerus inuenitur. Nā apud nos, D. ſignificat quingēta, I vnum, C centum, L quinquaginta, V quinq;, X decē: quę ſimul numerū pręfatum cōſtituūt. De hac re plura cōſcribit Albertus. Securius autē Berēgandū ſequor. Nā locus iſte obſcuriſſimus eſt omnino. Et aliqui per numerum iſtū, tot annorū curricula intelligenda exiſtimāt. Poſtremo quēadmodum quidā per beſtiā de mari aſcēdentē, de qua in huius capituli principio agitur, intelligūt filium Coſdroæ

regis

regis Perſarum,& quę de beſtia iſta iam dicta ſunt exponunt A
de perſequutione eccleſiæ illata à filio Coſdroę:ita per aliam beſtiã aſcendentẽ de terra,de qua in ſequẽti huius parte capituli dictũ eſt,intelligunt Mahumetũ legiſlatorẽ Sarracenorũ. Et quæ de beſtia iſta cõſcripta ſunt,exponũt de perſequutione eccleſiæ,à Mahumeto & ſuis eidẽ illata. Hæc autẽ expoſitio videtur à litera in pluribus diſcordare, præſertim quo ad ea quæ de Mahumeto dicuntur: quod diligẽter inſpiciẽtibus textũ:& huiuſmodi expoſitionẽ reor ſatis poſſe cõſtare. Neq; enim poſt filiũ Coſdroæ admirata eſt vniuerſa terra, nec adorauit eum, nec ipſe ſuſcepit poteſtatẽ in omnẽ populum & tribum & linguã & gentem, nec adorabant eum omnes reprobi qui inhabitabant terrã:quę omnia de beſtia aſcẽdente de mari ſcribuntur. Similiter Mahumeto non cõpetit, quod de alia B
beſtia aſcendẽti de terra prædictum eſt,quod,ſcilicet omnem poteſtatem prioris beſtię fecit in cõſpectu illius,quodq; fecit habitãtes in terra adorare beſtiam primam. Nõ enim Mahumetus corã filio Coſdroæ, exercuit poteſtatẽ ipſius filij Coſdroæ,nec induxit habitatores terrę ad adorandũ filium Coſdroæ,nec etiã Mahumetus fecit ignẽ de cœlo deſcendere, nec angelum ſanctũ,nec per ſigna mundũ ſeduxit:imo armis præualuit, ſecũdum quod ipſemet aſſerit deum ſibi dixiſſe,quod nõ permiſit eum miracula facere. Similiter reliqua non proprie videntur Mahumeto competere. Verum(vt dicitur)ſcriptura cereũ habet naſum, hinc diuerſimode applicatur. Ego tamen nullius catholicorum dicta,catholice introducta infirmare intendo,neque in his aliquid pertinaciter aſſero. ¶Solet autem inquiri,an Antichriſtus & eius miniſtri facient vera miracula. Et apparet quod non,cum dicat Pſalmiſta, Benedictus dominus deus Iſrael,qui facit mirabilia ſolus. Apoſtolus quoque loquens de Antichriſto, Cuius eſt(inquit)aduentus in omni virtute & ſignis & prodigiis mendacibus. Oppoſitum vero patet ex dictis. Facturi ſunt enim ſigna magna. Et reſpondendum, quòd propriiſſimẽ loquendo de mirabilibus atque miraculis,vtpote ſecundum quod ſunt effectus totũ naturalem rerum curſum,legem,virtutem,& ordinem tranſcendentes, ſic deo duntaxat competit vera operari miracula. Si vero de miraculis & mirabilibus communius extenſiuſque loquamur,puta vt ſunt effectus incõſueti & miri ſolitum rerum curſum

C — Pſal. 71. — 2. Theſ. 2.

D curſum & ordinem excedentes, & præter naturalem modum
producti: ſic tamen vt in rebus creatis ſit naturalis cauſalitas,
capacitas ſeu poteſtas ad huiuſmodi effectus ſe extendens: ſic
cooperante diabolo, miracula ſeu mirabilia facient: quæ ta-
men vocantur mendacia ratione finis, quia ad homines deci-
piendos ordinabuntur & fient. Aliqua quoque erunt omnino
mendacia, apparētia ſiue phātaſtica, & in præſtigiis tantū: vt ſi
ea, que primo modo miracula nuncupātur, ſe operari iactent,

¶Explanatio Cap. XIIII. *Et uidi, & ecce agnus ſtabat.* ARTIC. XV.

Enunciatis grauiſſimis eccleſię perſecutionibus,
decuit cōſolatoriū aliquid interponi: & hoc præ-
E ſenti agitur loco, vbi de Chriſto eiuſq; plebe ele
cta & glorioſa tractat, *Et uidi, & ecce agnus ſta*
bat ſupra montem Sion, & cum eo centum quadraginta
quatuor milia per montē Sion quidā hic intelligunt eccleſiam
militantē, alij triūphantem. Sed quantū capere valeo, vtrūque
dici nil prohibet. Itaq; conſueta ſeu imaginaria viſione intui-
tus eſt Ioānes Chriſtum ſtantē ſupra eccleſiā, hoc eſt, in ver-
tice omniū electorum ſuorū, & tam militanti q̄ triumphāti ec
cleſiæ pręſidentē, militantibus quoq; pro ipſo auxiliari para-
Actu.7. tum, ſecūdum quod Stephanus ait, Ecce video cœlos apertos
& filium hominis ſtantē à dextris virtutis dei. Et Chriſtus in
Pſalm.2. pſal. loquens de patre, Ego (inquit) ſum conſtitutus rex ab eo
ſuper Sion montē ſanctum eius, Sion autē ſpeculatio interpre
tatur, quod militāti eccleſiæ cōpetit: quæ videt per ſpeculum
F in ænigmate, reuelataque facie gloriā domini ſpeculatur. Sed
triumphāti eccleſiæ cōpetit ſynceriſſimè contēplari, quippe
quæ facie ad faciē contuetur. Iſte eſt mons dei, mōs pinguis,
Hebr.12. de quo Apoſto. Acceſſiſtis ad montē Sion. Deniq; per centum
quadraginta quatuor milia, numerum determinatum atq; fi-
nitum, indeterminatus innuitur numerus ſanctorum iſtorum,
de quibus ſubiungitur *Habētes nomen eius & nomē patris eius*
ſcriptū in frontibus ſuis id eſt, vnigenitum dei & patrē æternū
(quibus prolatis datur intelligi amborum ſuperdulciſſimus
nexus ſpiritusſancti) in mentibus ſuis firmiſſime commoran-
tes, amoroſè impreſſos, memoriter tētos. Libera quoq; & aper
ta cōfeſſione proteſtātes, ſe patris & filij eſſe miniſtros, ſum-
mamque

mamq́ue trinitatem inceſſanter laudantes *Et audiui uocem de* A
cœlo vox iſta fuit cantus, ſeu laus horum milium deum lau
dantium:quã de cœlo militãtis ſeu triumphantis eccleſiæ in-
teriori auditu audiuit Ioannes *Tanquam uocem aquarum mul-*
tarum, & tanquã uocem tonitrui magni per quod inſinuatur ꝙ
forti,affectuoſo,tubali atq; magnifico pręconio deum lauda-
bunt. Vel ideo ait,tanquã aquarũ multarum,quoniã fuit vox
hominum plurimorum. Aquæ autẽ ſignificãt populum,ſecun
dum quod infra habetur,Aquæ multæ,populi multi ſunt *Et*
uocem quã audiui,ſicut citharœdorum citharizantium in citharis ſuis
id eſt,laus iſta fuit deo gratiſſima,angelis placita,mihi quo-
que Ioanni inſtar ſuauiſſimę melodiæ videbatur delectabilis
ac iucũda.¶ Circa hoc verbum loquitur Beda,Cũ citharistę B
dei ſint omnes ſancti,qui carnem ſuã cum vitiis & concupi-
ſcentiis crucifigẽtes deum laudãt in pſalterio & cithara, quã- Apoc.11.
to amplius illi qui euãgelicæ priuilegio caſtitatis,toto ſe deo Beda.
faciunt holocauſtum,& ſingulariter abnegant ſemetipſos,tol
lenteſq́; crucem ſuã ſequuntur agnũ quocunq; vadit. *Et can-*
tabant quaſi canticũ nouum ante ſedem dei cum enim electi de
via patriã ingrediũtur cœleſtẽ, mox nouũ cãticũ offerũt deo,
quẽ tunc incõparabiliter clarius cernunt,profundius noſcunt
ardentius diligunt,immobilius tenent. Vnde & præclariori-
bus eum attollunt præconiis,quæ ex mentibus per dona glo-
riæ innouatis,ſemperq́ue recentibus & nunquam veteraſcen-
tibus prodeunt. Porro electi deuoti,& amoroſi in præſenti ec
cleſia domino militantes , quaſi canticum nouum decantant.
per Euangelicæ legis verba,& opera deum laudãdo: eumq́ue C
quotidie ex recenti renouata ac inflammata deuotione nouis
laudibus ſecundum multiplicem ſpiritus inſtigationem, vber-
tim atque ſæpiſſimè commẽdando. Nam & ſeculi amatores,
Nonne frequenter carmina componunt & cantant recentia,
de re ſibi dilecta? Itaque nouum canticum cantauerunt ante
ſedem dei,id eſt,coram altiſſimo præſidente,ad eius honorẽ,
ipſique cordialiſſimè regratiãtes de omni ſua victoria & vir
tute. De vniuerſis beneficiis eius , videlicet donis gratiæ, ſeu
dotibus gloriæ *Et ante quatuor animalia & ſeniores* id eſt,co
ram quatuor euangeliſtis ac cæteris præcipuis ſanctis apoſto
lis,patriarchis,prophetis,atq; perfectis. Hi nãque,qui in præ-
ſenti adhuc peregrinãtur eccleſia , ad deũ ac beatos in patria
oculos

D oculos erigunt,& in eorum præſentia ſe per fidei contemplationem conſtituũt: ſicq; laudes,gratiarum actiones,& vota offerunt ſuperbeatiſſimo deo:cuius excellentiã attoniti ritè mirantur. *Et nemo poterat dicere cãticum,* iſtud,videlicet de quo nunc ſermo:quia nunc agitur ad literam de cãtico virginum, qui quodam ſingulari cantico,gaudio,præmio,de ſua virginitate lætantur,regratiantur,ac munerantur. Nam & ſpecialis aureola eis confertur. *Niſi illa centum quadraginta quatuor milia,* id eſt,niſi vniuerſitas virginum mente & corpore, quæ præfato numero deſignantur. ❡Præterea ſecundum Bedam, ſingulariter canticũ agno cãtare, eſt cum eo in perpetuũ præ- cæteris fidelibus etiã de carnis incorruptione gaudere. Quod canticum cæteri electi audire poſſunt, licet dicere nequeunt:

E quia per charitatem in eorum celſitudine læti ſunt, quãuis ad eorum prẽmia non aſſurgant.❡Verũtamen non eſt putandũ, quòd abſolutè loquendo virgines maioris ſint meriti in præſenti & præmij in futuro,quàm cæteri vniuerſi electi, qui vel coniugio vel alio modo virginitatem amiſerunt: ſed quod in accidentali quodam merito præmioq; excellant,& cęteris paribus,beatiores ſint. Qui vero in charitate diuina eſt ardẽtior ſiue perfectior,hic abſolutè eminentior eſt,in eſſentialiq; prẽmio erit ſublimior. Vnde quòd aliqui putauerũt virgines tãtum ad angelicos ordines aſſumendos, cæteros vero infra futuros,ſtultiſſimum fuit. *Qui empti ſunt de terra,* id eſt,de ſocietate terrenorum atq; carnalium hominum miſericorditer ſegregati, & de terra ac fragilitate corporis proprij ſurſum

F per gratiam eleuati. Emptiq; ſunt non corruptibilibus auro vel argento,ſed precioſo ſanguine agni immaculati. *Hi ſunt*

1.Pet.1. *qui cum mulieribus nõ ſunt coinquinati,* id eſt,mixti ſiue fœdati. *Virgines enim ſunt,* mẽte & corpore. ❡Virginitas autem ſola cogitatione amiſſa,per pœnitentiam recuperatur:alioquin virgines aureolam non obtinerent, qui vel ſemel in illicitam copulam,aut etiam licitam conſenſiſſent, quantũlibet poſtea pœniterent & continerent. *Hi ſequuntur agnum quocunq; ierit,* In præſenti enim ſequuntur Chriſtum, non ſolum per viam præceptorum,ſed etiam conſiliorum:in patria quoq; quadam ſingulari familiaritate ei adhærent, & quocunque ſe verterit, quęcunq; viſitauerit,ad quodcunque ſe extenderit,ſpeciali eũ proſequuntur feruore: quemadmodum nunc pro eius amore contra

contra propriam carnem laborioſius certauerũt. De virginibus enim huiuſmodi præcipuè ſermo eſt,qui ætatem adultam ſortiti,per rationis iudicium gratia duce vicerũt ſeipſos. Vnde Ambroſius ait:Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturę,per quam homines angelis aſſimilantur.Maior enim victoria virginum eſt,quàm angelorum. Angeli nãque ſine carne viuunt,virgines in carne triumphant. Auguſtinus quoq; circa hũc locum deuotiſſimè ſcribit : Pergite ſancti dei pueri & puellę,mares ac fœminę,cœlibes & innuptæ,pergite perſeueranter in finem.Laudate dominum dulcius, quem cogitatis vberius: ſperate felicius, cui ſeruitis inſtantius: amate ardentius,cui placetis attentius. Lumbis accinctis & lucernis ardentibus expectate dominum,quãdo veniat à nuptiis. Vos affertis ad nuptias agni canticum nouum, quod cantabitis in citharis veſtrîs:vtiq; tale , quale nemo poterit dicere niſi vos. Sic enim vidit vos in Apocalypſi quidam præ cęteris dilectus agno, qui diſcumbere ſuper pectus eius ſolitus erat. Ipſe vos vidit duodecies duodena milia ſanctorum citharœdorum,illibatæ virginitatis in corpore,inuiolatę veritatis in corde.Sequimini eum virginitate cordis & corporis quocunque ierit. — A; *Ambroſ.*; *Auguſt.*; *Luc.12.*; B; *Ioan.3.21.*

Hi empti ſunt, ſanguine Chriſti, *Ex omnibus,* id eſt,de toto grege eccleſiæ, *Primitiæ deo & agno,* id eſt,ad hoc vt ſint ad gloriam dei patris & Chriſti, nec minus ad honorem ſpiritus ſancti,priores hoſtiæ & quaſi fructus primi tẽporis : qui magis accepti ac dulces conſiſtunt:quia præ cæteris exhibent corpora ſua,hoſtiam ſanctam,viuentem, deo placẽtem. Hinc Berengandus ait:In lege præceptum eſt,vt primitiæ offerãtur domino.Per primitias frugum deſignantur electi. Nam ſicut ex multitudine fructuum paruæ primitiæ offerebantur deo, ita ex multitudine populorum paruus electorum eligitur numerus,qui ab angelis deo in templo gloriæ cœleſtis offertur. — C; *Rom.12.*; *Exod.23.*; *17.*

Et in ore eorum non eſt inuentum mẽdacium, Vel quia nunquã mentiti ſunt,vel quia de præteritis ſuis mendaciis ante mortem ſeu in purgatorio ſunt purgati.Eſt autem mendaciũ pernicioſum,quod mortale cẽſetur, à quo timorati iugiter cauẽt. Qui autem in mendacium officioſum ſeu iocoſum nunquam collapſus eſt,ſingularis eſt gratiæ. Interdum vero mẽdacium extenſe accipitur, pro inſtabilitate vanitate ſeu mutabilitate entis creati,quæ incommutabili & vero eſſe opponitur: ſicq; — *Deute.12.*; *26.*

D omnis creatura ex ſe dicitur mendax & vana, inquantum ex
Iacobi.3. nihilo eſt producta. Iuxta illud: Vanitas vanitatum, & omnia
Eccli.1. vanitas. Item alibi: Verũtamen vniuerſa vanitas omnis homo
Pſal.38. viuens. Et: Ego dixi in exceſſu meo, omnis homo mendax. A-
Pſal.115. poſtolus quoq; loquitur ad Romanos: Eſt autem deus verax,
Roma.3. omnis autem homo mẽdax. Et rurſus: Vanitati creatura ſub-
Rom.8. iecta eſt. Huic mendacio ſeu vanitati contrariam quandam veritatem habet homo, omniſque creatura, quæ dicitur veritas naturæ ſeu entis. *Sine macula ſunt ante thronum dei,* In ecclesia enim militante ſunt ſine macula peccati mortalis, in patria vero omni maculá carẽt. ¶ Verum circa hæc oritur quæſtio. Ex his nanque videtur quòd virgines ſunt, abſolutè loquendo, cæteris præſtantiores, cum ſint primitiæ deo. Reſpõ-
E dendum quòd iſta eorum prærogatiua ad accidentale præmium pertinet: nec ſola virginitate ſimpliciter cæteris præferuntur, niſi & in aliis ſint æquales. Verũtamen, vt recitat Beda, Tichonius non de virginibus ſpecialiter iſta exponit, ſed
2.Cor.10. de tota eccleſia generaliter: quam deſpõdit Apoſtolus vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Eccleſia enim virgo & ſponſa vocatur. Similiter Berengandus per hæc centum quadraginta quatuor milia, intelligit vniuerſos homines iam beatificatos in patria, qui dicuntur non inquinati cum mulieribus, quia & ſi inquinati fuerunt, poſtea tamen per pœnitentiã ſunt abluti & emundati. Prima tamen expoſitio magis conſonat textui. *Et uidi alterum angelum uolantem per medium cœ-*
F *lum, habentem euangelium æternum,* Quemadmodum ſupra, ita nunc nomine angeli, cœtum, chorum, ſeu ordinem prædicationis euangelicæ legis deſignat, qui Ioanni oſtenſus eſt, dũ agnum ſupra montem Sion ſtantem vidiſſet. Tunc enim reuelatum eſt ei plenius, quòd impiorum non obſtante inſania, perſecutione, & cõprehenſione, qua prædicatores captos claudunt, euangelium Chriſti diuulgandum eſſet vbique. Itaq; vidi in ſpiritu angelum volantem, id eſt, cœtum prædicantiũ Chriſtum affectuoſe alacriter atque celeriter, procedentẽ per medium cœlum, id eſt, per omnem eccleſiam, habentem euãgelium æternum, id eſt, annunciationem ſeu doctrinã à Chriſto collatã, quæ eſt annunciatio bona & optima. Dicitur quoque euangelium iſtud æternum, quia ab æterno dari diſpoſitum, & quia promittit bona æterna, & quoniam aliud nõ ſuccedet

cedet ei dandum à deo. *Vt euangelizaret ſedentibus*, id eſt, A morantibus, *Super terra*, quod conſequenter ſpecialius explicat *Super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum*, id eſt, omnibus his euangelicæ legis doctrinam infunderet.

Dicens, angelus iſte, *Voce magna*, id eſt, affectuoſa, diligenti, tubali, *Timete dominum*, ô peccatores primo timore, ad minus ſeruili, vt ſaltem pœnarum formidine pœniteatis. Deinde proficiendo timete eum timore initiali, vt ad perfectionem veniẽdo timorem ſeruilem penitus abiiciatis, deúmque vt patrem chariſſimum, dulciſſimum, atque piiſſimum timeatis, timore filiali caſto & ſancto, quo malum culpæ, ſcilicet dei offenſa, ex ingenti amore & zelo iuſtitiæ timetur ac euitatur. *Et date illi honorem*, id eſt, latriæ cultum: ei quoque in omnibus obediatis, omne bonum ipſi attribuatis: toto corde voſipſos & alios ad diuinæ maieſtatis honorificentiam inflammetis, optantes ex animo ipſum ab omnibus in cunctis ſemper & vbiq; ſolicitè honorari. *Quia uenit hora iudicii eius*, quod intelligi poteſt de iudicio diſcretionis, quo deus in præſenti inter prædeſtinatos ac præſcitos diſcernit ac diuidit, illos miſericorditer conuertendo, hos iuſtè derelinquẽdo: quod à tempore euangelicæ prædicationis in toto mundo maxime fieri cœpit. Propter quod ante paſſionem dixit ſaluator: Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Vel venit hora iudicij eius, quoniam prope eſt vt ſingulos tempore mortis iudicet iudicio particulari, omnesque ſimul iudicio vniuerſali. *Et adorate eum*, cum omni reuerentia, cuſtodia, munditia cordis, mente ſtabili, & deuota, tanti domini maieſtatem penſantes. *Qui fecit cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt, & fontes aquarum*, qui eius ſapientia fluunt ex mari magno ad hominum vſum. *Et alius angelus ſequutus eſt eum*, Iſte alius angelus ſequens priorem, ſecundum Berengandum eſt ordo ſeu agmen prædicatorum, qui finitis perſequutionibus principalibus, eccleſiam gubernauerunt. Prædicatores enim ſibi inuicem ſuccedunt, ſecũdum gloſſam.

B

Ioan. 12.

C

Dicens, Cecidit, cecidit Babylon illa magna, Per Babylonem, quæ confuſio interpretatur, intelligitur regnum, corpus, congregatio, ciuitasque diaboli, vitiorum confuſione repleta, vtpote reproborum hominum collectio: cuius idololatria fuit per Christi diſcipulos iam deſtructa, tyrannorum crudelitas Eſa. 21.

iam

D iam refrenata, omniſq; mũdi decor & gloria reprobati. Ideo ad ampliorem aſſertionem ait bis, cecidit, & etiá propter intentionem mouẽdam. Item, quia duplici cecidit caſu, puta in culpam & pœnam æternam. Vnde his verbis vanitas, inſtabilitas, breuitas gloriæ ſecularis exprimitur: iuxta illud: Quomodo facti ſunt in deſolationem, ſubito defecerunt, perierũt propter iniquitatem ſuam. Et denuo: Quoniam tanquam fœnum velociter areſcent, & tanquam olera herbarum cito decident. *Quæ à uino iræ fornicationis ſuæ*, id eſt, ſeminatione erroris idololatriæ impietatiſq; ſuę multipertitæ, *Potauit omnes gentes*, id eſt, quoſdam ex omni natione, & penè omnes ante Chriſti aduẽtum. Idololatria autem ſpecialiter, ſpiritalis fornicatio vocatur: quia per eam potiſſimè mens à ſponſo cœleſti diuiditur, & dæmoni tãquam eius adultera copulatur. De qua fornicatione in Hieremia, Ezechiele, cęterisque prophetis frequentiſſimè agitur. Error autem & impietas & præſertim idololatria dicitur vinum, quoniá animã quaſi inebriat, ne rationem ſequatur, eiusque ſtatum euertit, & ipſam efficit ſtultam. Rurſus vinum iræ dicitur, quoniam dei iram ſeu vltionem meretur. Præterea cum Babylon aliud nihil ſit, quàm omnes gentes ſeu reprobi vniuerſi, quomodo omnes gẽtes vino iræ fornicationis ſuæ potauit? Reſpondendũ ꝙ quia vnus aliũ ad vitia traxit, & ille tertiũ, ſicq; deinceps. Imò vnus frequenter multos infecit. Et ita in omnes hos diabolicus error ingreſſus eſt. Vtiq; Babylõ omnes gẽtes potauit. *Et tertius angelus ſequutus eſt, dicẽs uoce magna:* Iſte eſt ordo pdicatorũ, qui cõtra inſtãtẽ Antichriſti perfidiã circa nouiſſima tẽpora prædicabit. *Si quis adorauerit beſtiã*, vtpote Antichriſtũ, *Et imaginẽ*, id eſt, ſtatuã *eius*, vel eius imitatores fuerit veneratus, *Et acceperit characterem*, id eſt, ſignum, cultũ, profeſſionem, figuram Antichriſti, *In fronte ſua*, per apertam illius confeſſionem, *Aut in manu ſua*, ei operibus ſeruiendo. Quid autem ſit Antichriſti character, & illum recipere in manu aut in fronte, ſupra dictum eſt plenius. *Hic bibet de uino iræ dei*, id eſt, diuina vltione quaſi potu implebitur. *Quod mixtum eſt mero, in calice iræ ipſius*, Merum dicitur purum. In vino autẽ duo inueniũtur, vnum impurum ſcilicet fex, aliud purum videlicet merum. Cum ergo nũc dicitur ꝙ bibet de vino quod mixtum eſt mero, accipit vinum pro impuro, & merum pro puro.

Pſal. 72. Pſal. 36. E Hiere. 3 Ezech. 16 F Apoc. 13.

puro. Inſuper in ſcripturis per calicem pœna vel paſſio deſignatur: iuxta illud: Tranſeat à me calix iſte. Et: Calicem meũ bibetis. Poteſt quoque per calicem menſura retributionis ſeu vltionis, vel diuina æquitas menſurate ac proportionabiliter puniens, accipi. Itaque vinum iſtud, id eſt, vltio æquitatis diuinæ mixtũ eſt mero, id eſt, ſalubri antidoto, ſeu potione medicinali, in calice iræ ipſius, id eſt, in propinatione pœnæ, quã infligit dum aliquem in præſenti vita paternaliter corrigit, ne æternaliter pereat. De calice iſto multa loquitur Hieremias, de quo & canit Pſalmiſta: Calix in manu domini, vini meri plenus mixto. Poſſumus etiam dicere, quòd vinũ diuinæ vindictæ mixtum eſt mero in calice iræ ipſius, quoniã deus ſemper citra condignum punit reum: miſericordiã ſuam, quæ per merum exprimitur, rigori ſuæ miſcens iuſtitiæ, cuius effectus quaſi fex reprobis amareſcit. *Et cruciabitur igne,* gehennæ, qui in ſeipſo non extinxit ignem malitię, feruorem libidinis, inclinationem propriæ voluntatis. *Et ſulphure,* de quo maximus fœtor egreditur, id eſt, fœtore tartareo. Vt ſicut in peccato ſunt feruor improbæ voluntatis, & fœtor deformitatis: ita in pœna peccati ſint feruor ignis, & fœtor infernalis. *In conſpectu angelorum ſanctorum,* Vniuerſi enim beati reproborum tormenta conſpiciunt, nec compaſſione aliqua affliguntur, cum ſint diuinę voluntati & æquitati totaliter conformati: imò inde deo amplius regratiantur, cernentes quid per diuinam clementiam euaſerunt. Siquidem lætabitur iuſtus, cum viderit vindictam. *Et ante conſpectum agni,* qui coram Chriſto & angelis eius peccare non erubuerunt, eis cernẽtibus torqueantur ad ſuam ampliorem confuſionem, *Et fumus tormentorum eius aſcẽdet in ſecula ſeculorum,* id eſt, ignis ille nunquã deficiet, imò reprobos dirè operiet. Ignis autem inferni non clarus & ſplendidus, ſed fumoſus & quodammodo tenebroſus aſſeritur. Veruntamen ſecũdum Thomam modicum quid ſortitur de luce: in tantum vt damnati ad calamitatis ſuę augmentum ſe inuicem aſpicere queant. *Nec habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt beſtiam & imaginem eius,* id eſt, continuò & indeſinenter puniuntur. Ex quo ſequi videtur, quòd pœna inferni ſit non ſolum æterna, ſed etiam non interrupta.

Et ſi quis acceperit characterem nominis eius, ſcilicet Antichriſti iuxta ſenſum expoſitum, ille, vt dictum eſt, punietur:

Marginalia: A — Matt. 26. — Mat. 20. — Hiere. 15. — Pſal. 14. — B — Pſal. 47. — C

D imò & vniuerſi,qui in mortali vitio moriuntur, his ſubiacent pœnis. *Hic patientia ſanctorum eſt,* id eſt,in huius æternę dánationis prauorum conſideratione ſancti patientiam ſuam in vita hac fundant.Penſantes enim,quòd pro temporali perſecutione vel afflictione æternam beatitudinem ſortientur,impij vero & tribulatores eorum pro ſua iniuſtitia infernalem damnationem obtineant:in aduerſis non contriſtantur,ſed omnia æquanimiter ferunt. *Qui cuſtodiunt mandata dei,* illa
2.Cor.10. memoriter retinendo, & opere exequẽdo. *Et fidem Ieſu,* intellectum ſuum in Chriſti obſequium in captiuitatem humiliter redigentes:non immoderanter ſcrutantes incomprehenſibilia fidei, ſed authoritati Chriſti ingenium ſuum ſubdentes. Nec fidem propter quæcunque aduerſa aut aſpera abne-
E gantes vel deſerentes.Conſequenter pro cõſolatione eccleſiæ, deſcripta impiorum damnatione proponitur beatitudo & gloria electorum in hoc ſeculo multipliciter afflictorum.quatenus oppoſita iuxta ſe poſita,clarius innoteſcant. *Et audiui vocem de cœlo dicentem mihi: Scribe, Beati mortui,qui in domino moriuntur,* Hanc vocem non corporalem, nec foris ſonãtem aut perſtrepẽtem, ſed ſpiritalem & intus formatam per angelum qui Apocalypſim ſeu reuelationem hanc oſtendit Ioanni,audiuit ipſe beatus Ioannes interiori auditu. De cœlo, puta ab angelo ciue cœleſti, in ſua vel prædicatorum perſona loquẽte loquutione interna: ſicut in viſionibus imaginariis ac intellectualibus fieri ſolet, quemadmodum loquitur Zacharias:
Zach.1. Angelus qui loquebatur in me egrediebatur.Scribe,id eſt,cor
F di proprio imprime, & ad profectum eccleſiæ in libro exara verbum notabile,quod tibi nũc dico:Beati mortui qui in domino moriuntur.Quid eſt hoc? Nempe quod mortuum eſt,vita caret.Quod autem vita caret,nec moritur nec mori poteſt: niſi prius viuificetur.Itaque intuendum,quòd verbũ hoc multipliciter poſſit exponi.Primo,Beati mortui,id eſt,felices ſũt illi defuncti,qui in domino moriuntur, id eſt, in domino obierunt,puta in ſtatu ſalutis,in charitate,in diuini nominis cõfeſſione, in mentis ad deum conuerſione. Tales enim ſecuri ſunt quòd nunquam auertentur à deo,& ſi veniale quid deferant ſecum,per purgatorium pertingunt ad patriam. Si vero plenè ſatisfecerunt,omníve macula reatuq; carent,mox euolant.Sæpe autem in ſcripturis verba à connotatione temporis abſoluũtur,

abſoluuntur,& verbum vnius temporis pro verbo alterius tē- A
poris ponitur, etiam in his quæ hiſtorialiter conſcribuntur.
Quod in euangelio ſancti Ioannis frequentiſſimè fieri, omni
conſtat legenti, nec opus eſt inde allegare exempla. Secundo
ſic, Beati mortui, id eſt, mortales & agonizantes. Solemus e-
nim de aliquo lætaliter infirmanti, mortique proximo dice-
re, quòd ſit mortuus homo. Vnde Iairus archiſynagogus, qui
apud Marcum legitur Chriſto dixiſſe, filia mea in extremis *Mar.5.*
eſt, in alio euangelio fertur ei loquutus: Filia mea modo de- *Matt.9.*
functa eſt. Qui in domino moriuntur, ſecundum ſenſum indu
ctum. In ea enim mentis diſpoſitione ſeu conuerſione, qua mo
ritur homo, permanet anima eius perpetuò. Ideo qui in do-
mino moriuntur, videlicet in conuerſione mentis ad eū, nun-
quam auertuntur ab ipſo. Iuxta illud: In quocunque loco ce- *Eccli.11.*
ciderit lignū, ibi erit. Propter quod aſſerit Damaſcenus: Quod B
angelis eſt ruina, hoc homini mors. Tertio ſic, beati mortui,
id eſt, qui mortui ſunt huic ſeculo & peccatis, imò ſibiipſis, vi
delicet propriæ voluntati, & omni vitioſæ affectioni, atq; mū-
danæ vanitati, qui cum Apoſtolo dicere poſſunt: Viuo autem *Galat.2.*
iam non ego, viuit vero in me Chriſtus. Et item: Mihi abſit *Galat.6.*
gloriari, niſi in cruce domini mei Ieſu Chriſti, per quem mi-
hi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. De taliter mortuis
alibi dicit Paulus: Qui mortui ſumus peccato, quomodo ad- *Rom.6.*
huc viuemus in eo? Et ad Coloſſenſes: Mortui enim eſtis, & *Coloſſ.3.*
vita veſtra abſcōdita eſt cum Chriſto in deo. Hi ſunt qui do-
minantur animo ſuo, & vincunt ſeipſos, odiuntque peccare
amore virtutum, atque ſyncero dei intuitu. Qui in domino
moriuntur, per ſeparationem animæ à corpore. Hi enim per- C
ſeuerando vſque in finem, non niſi in domino feliciter mo-
riuntur. Sed quoniam nunc de Antichriſto facta eſt mentio,
poſſunt hæc verba ſpecialiter accipi de his, qui ab illo pro fi-
de catholica occidentur, & de vniuerſis martyribus. Vt ſit
ſenſus, Beati mortui qui in domino moriuntur, id eſt, per pal-
mam martyrij migrauerunt ad dominum, in eius confeſſione
ſpiritum exhalantes. *Amodo,* id eſt, à tempore iſto vitę prę-
ſentis, vel à tempore mortis, *Iam dicit ſpiritus, ut requieſcant à
laboribus ſuis,* id eſt, amplius non laborent nec affligantur: ſed
ab omni fatigatione, pœna, aduerſitate, & tædio ceſſent, libe-
ri & immunes ſint cum ad patriam venerint: in qua æternam

 quietem

D quietem & pacem quæ omnem ſenſum exuperat, plenamque beatitudinem ſortiuntur. In paucis enim & modico tempore vexati, in multis perpetuò feliciter diſponētur. Poteſt autem hoc loco per ſpiritum intelligi angelicus ſpiritus, cuius miniſterio deus iſta reuelauit Ioanni. Vel ſpiritus ſanctus, per quē propheticæ reuelationes per appropriationem quandam fieri aſſeruntur. Quemadmodum ſeptem dona dicūtur dona ſpiritus ſancti, cum vtique ſint dona totius ſuperbeatiſſimæ trinitatis, cuius indiuiſa ſunt opera. Et quia tota ſuperbenedicta
2.Cor.3. trinitas ſpiritus eſt (dicente Apoſtolo: Dominus ſpiritus eſt.
Ioan.4. Et apud Ioannem ipſomet Chriſto: Spiritus eſt deus) poteſt iā per ſpiritum deus trinitas accipi. Idcirco autē beati ſunt iſti ſic mortui, & ideo requieſcent. *Opera enim illorum ſequuntur*
E *illos,* Quomodo ergo opera quæ præterierunt & eſſe deſierunt, poterunt mortuos ſequi? Et nónne opera noſtra præcedunt nos ante mortem, & præparant viam, cum oratio hu-
Eccli.31. miliantis ſe & deprecatio iuſti penetret cœlos? Et Cornelio
Act.10. dictum ſit: Orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu dei? Reſpondēdum, quòd opera bona & mala, ſeu meritoria & demeritoria, ſequuntur morientes, id eſt, comitantur vel ſimul pergunt cum eis, in quantum ſplendor virtutum, & ratio obtinēdi felicitatem cœleſtem in iuſtis decedentibus permanent & comitantur eoſdem. In reprobis autem macula vitiorū & reatus pœnæ æternæ manēt, ſequuntur, comitanturq; eos. Itaque non diuitias, non delitias, non honores, nec aliquid huius mundi: ſed opera virtuoſa de-
F ſideremus, amemus, colligamus, & vſque in finem cuſtodiamus. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid poſſumus. Sola autē opera noſtra merita vel demerita pergent nobiſcum, & inſeparabiliter adhęrebunt. At vero ſecundum Haymonem, quia poſt opus ſequitur operis merces, opera electorum ipſos ſequi dicuntur: quoniam præmium ſuorum operum conſequuntur. Conſequenter de finali iudicio agitur, & ipſa perſona iudicis imaginaria repræſentatione deſcribitur. *Et uidi,* imaginaria, intellectuali, prophetaliq; viſione. *Et ecce nubem candidam, & ſuper nubem ſedentem ſimilem filio hominis, habentem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem acutam,* Itaque in viſione imaginaria apparebat Ioāni angelus ſimilis filio hominis, id eſt,

eſt, Chriſtum repræſentans, vel in forma humana apparens, A
ſedere ſuper nubem claram & lucidam, qui habuit coronā au
ream, per quam regia Chriſti dignitas deſignatur: & in manu
falcem acutam, per quam iudiciaria eius poteſtas, ſeueraque
æquitas, ſeu diſtrictum eius iudicium explicantur, quæ ſupra
per gladium ex vtraq; parte acutum expreſſa ſunt. Poteſt au- Apoc.1.
tem per nubem candidam, immaculatiſſima Chriſti caro in- Act.1.
telligi: ſuper quam ſedet, inquantum eidem per diuinitatis po Danie.1.
tentiam præſidet. Et quia in finali iudicio Chriſtus apparebit
ſublimis in aëre, rectè ſuper nubem candidam angelus eū re-
præſentans videbatur ſedere. *Et alter angelus exiuit de templo clamans uoce magna ad ſedentem ſuper nubem, dicens: Mitte falcē tuam & mete, quia uenit hora ut metatur,* Angelus iſte, quem in
viſione imaginaria vidit Ioannes exire de tēplo eccleſiæ triū-
phantis (in qua habitat tanquam ciuis) vel de templo eccleſiæ B
militantis, puta de ipſa eccleſia, in qua eſt tanquam cuſtos &
viſitator ipſius, repręſentat perſonam ſanctorum, qui circa ho
ram iudicij deſiderabunt illud compleri zelo iuſtitię, vt diui-
na æquitas declaretur, & electi plenariè glorificentur, impij
quoque digna ſortiantur tormenta. Hi ergo, ſicut & angelus Matt.13.
iſte, clamabunt voce magna affectuoſa & ſerioſa ad ſedentem Matt. 25.
ſuper nubem, puta ad Chriſtum: Mitte falcem tuam, id eſt, iu Matt.13.
diciariam poteſtatem extende in opus, exercendo iudiciū. Et
mete, id eſt, homines dele de terra, electos à reprobis diuide:
illos ad cœlos, iſtos ad infernum mittendo. Quia venit hora
vt metatur, id eſt, iudicandi tempus à te æternaliter prærordi-
natum aduenit, & completus eſt numerus electorum. *Quoniam aruit meſſis terræ,* id eſt, homines in terra exiſtentes, qui C
ſunt velut germina terræ in qua naſcuntur, ſteriles facti ſunt
ab opere bono, & flamma vitiorum exuſti. Tunc enim Chri
ſto teſtante, abundabit iniquitas, & charitas refrigeſcet. Sicq;
gratiarum rore ſubtracto arida erit meſſis: quæ ſicut Chriſtus Matt.24.
loquitur, eſt conſummatio ſeculi, vtpote homines illi, qui in
ſeculo iſto futuri ſunt vltimi, ſecundum vnam expoſitionem. Lucæ.21.

Et mittebat, qui ſedebat ſuper nubem, falcem ſuam in terram, id
eſt, iudiciariam poteſtatem in habitatoribus terræ exercuit.

Et meſſuit terram, id eſt, homines congregauit, iudicauit, &
vnumquēque in locum quem meruit, collocauit. Loquitur au-
tem Ioannes more prophetico de futuro quaſi de præterito,

D & quia in viſione iſta iam facta fuerunt. *Et alius angelus exiuit de templo, quod eſt in cœlo,* eccleſiæ militantis ſeu triumphantis: ſicut de præcedenti angelo dictum eſt. Templum autem, & eccleſia, & cœlum, in libro iſto frequenter pro eodem ſumuntur. Electi enim in quibus deus per dona gratiæ ſeu gloriæ habitat, ſunt templum, eccleſia & cœlum. *Habens & ipſe falcem acutam,* Per angelum iſtum quidam intelligunt eundem, qui & per ſedentem ſuper nubem exprimitur, ſcilicet Chriſtum. Quia tamen nunc dicitur alius angelus exiuit, Albertus ſatis conuenienter per angelum iſtum intelligit cho-
Mat.19. rum ſanctorum, qui iudicabunt cum Chriſto, & iudiciariam
Sapien. 3. poteſtatem ſuo modo ſortiti ſunt. Iuxta illud: Iudicabunt ſan-
1.Cor.6. cti nationes. Et Paulus ait: Neſcitis quia ſancti de hoc mun-
E do iudicabunt? Verum quia vt Chriſtus in Euangelio docuit,
Matt.13. meſſores ſunt angeli, per angelum iſtum congruè intelligitur agmen illud angelicum, per quod exhibebitur atque implebitur finale iudicium, ſecundum quòd verba ſtatim ſequentia monſtrabunt. Subditur enim, *Et alius angelus exiuit de altari,* videlicet de principaliori & ſecuriori loco eccleſiæ militantis, ſeu triumphantis: quaſi à conſpectu dei egrediens, & de Chriſto qui altare vocatur (vt ſæpius patuit) miſſus. *Qui habebat poteſtatem ſuper ignẽ,* quia angelico miniſterio ignis conflagrationis per terram & aërem diffundetur, & reproborum cuneus in ignem gehennæ mittetur. Sed quoniam nomine ignis quælibet dira punitio deſignatur, angelus iſta poteſtatẽ habet ſuper ignẽ. i. virtutẽ inferendi debitã pœnã mali-
F gnis. *Et clamauit uoce magna ad eũ qui habebat falcem acutã,* id eſt, ad eos qui per præcedentẽ, videlicet, tertiũ angelũ exprimũtur, *Dicens: Mitte falcẽ tuã* .i. poteſtatẽ tibi cõceſſam, extẽde in opus tibi cõmiſſum. *Et uindemia* .i. de terra abſcinde, *Botros uineæ terræ,* .i. homines malos, qui ſunt botri vineæ malæ. Sicut enim eccleſia electorũ eſt vinea dei, ſic collectio reproborũ eſt vinea terræ, vinea mala, infructuoſa, vinea pla-
Hiere.2. nè diaboli. Vnde ſynagogæ dominus ait per Hieremiã: Quomodo cõuerſa es in prauũ vinea aliena? *Quoniam maturæ ſunt uuæ eius,* .i. botri eius prefati, ſcilicet impij ad plenitudinẽ vitiorũ peruenerunt, ita quòd conſummatis eorũ peccatis, nil reſtat niſi vt iudicentur. *Et miſit angelus,* iſte tertius, *Falcem ſuam in terram,* ſecundum quòd deus per angelum intimauit.

Siquidem de diuinis operibus ſuperiores angeli inferiores il- A
luminant, diuinam eis voluntatem inſinuando, quemadmodum Zacharias proteſtans: Angelus, inquit, qui loquebatur *Zacha.1.*
in me egrediebatur, & alius angelus egrediebatur in occurſum eius, & dixit: Curre & loquere ad puerũ iſtum, *Et uindemiauit uineam terræ,* id eſt, impiorum collectionem de loco ſuo & ſtatu amouit, *Et miſit in lacum iræ dei magnum,* ſcilicet in infernum, qui ob ſuam profunditatem dicitur lacus, de quo apud Ezechielem multa ſcribuntur, eſtque ob ſuam *Ezec.22.*
capacitatem magnus & ſpatioſus. De quo & Eſaias ait: Præ- *13.*
parata eſt ab heri Tophet, à rege præparata, profunda, & di- *Eſa.30.*
latata. Porro per Tophet, ſecundum beatum Hieronymum, *Hierony.*
alioſque expoſitores, ſignificatur gehenna, à rege cœlorum impiis præparata. Denique quòd angeli ſancti in fine ſeculi B
hoc modo vindemiabunt botros præfatos, atque eoſdem in inferno contrudent, innoteſcit ex verbis Chriſti dicentis: In *Mat.13.*
conſummatione ſeculi exibunt angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent eos in caminum ignis. Angeli quoque, ſecundum doctores, reprobos ſuſcitatos ad locum iudicij deferent. *Et calcatus eſt lacus,* id eſt, miſſi in foueam infernalem in perpetuam calamitatem, depreſſi ſunt ibi. Interdum enim continens pro contento ponitur, *Extra ciuitatem.* Nam lacus iſte longe eſt extra ciuitatem dei viuentis, quæ eſt Eccleſia electorum, *Et exiuit ſanguis de lacu,* id eſt, vindicta ſeu pœna pro ſanguine ſeu peccato inflicta exuberauit, *Vſque ad frenos equorum,* id eſt, vſque ad principes C
& prælatos, qui faſtu ſuperbiæ præfuerunt: quorum crudelitas per frenos innuitur, qui per eam ſubditos pro ſua voluntate compeſcuerunt, ſicut freno compeſcitur equus. Dicuntur autem ſuperiores equi, quoniam ſua poteſtate abutendo, inſtar equorum ad libitum, hinc inde per omnia mala liberè velociterque feruntur, *Per ſtadia mille ſexcenta,* quo numero ſecundum Berengandum & alios, omnes mali Chriſtiani iniuſti ac vani intelliguntur. Stadium enim, ſecundum quod Haymo dicit, eſt Græca menſura, & nomen à ſtando ſortitur: eſtq; certi ſpacij metrũ, quo Greci mẽſurauerunt loca in quibus ludebãt, atq; ibidẽ ſpatiantes deãbulabãt. Sicq; pręſtadia iſta ſignãtur, qui ludis & vanitatib⁹ ſeculi vacãt. Poteſt quoq; hic locus facilius, & vt apparet, cõue-

D nientius explanari: vt quod ait, exiuit ſanguis de lacu vſque ad frenos equorum per ſtadia mille ſexcenta, ſit metaphoricus ac hyperbolicus ſermo: ſicut quod in Euangelio Ioannis
Ioan.21. ſcriptum eſt: Multa alia fecit Ieſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula, nec ipſum mundum arbitror poſſe capere eos, qui ſcri-
Pſal.100. bendi ſunt, libros. Et in Pſalm. Aſcendunt vſque ad cœlos, & deſcendunt vſque in abyſſos. Et ita his verbis nil aliud deſignatur, niſi quod ineffabiliter grauis magna atque exuberans ſit pœna reproborum in lacu gehennæ: quemadmodum inæſtimabiliter magna eſſet preſſura, vbi tot homines occiderentur, quòd ſanguis à foueis terræ, vſque ad frenos equorum aſcenderet per ſtadia præſignata. Quidam ordinem ſucceſſionis temporum in expoſitione huius voluminis pro-
E ſequentes, per numerum centum quadraginta quatuor milium virginum, de quibus in principio huius capituli ſermo eſt, intelligunt religioſos à Mahumeto eiuſque ſatellitibus interfectos, quando terras Chriſtianorum in Aegypto & alibi vaſtauerunt, Sed ſcire quis poteſt (niſi deus reuelet) an illi tot fuerũt, vel ſi inter illos tot virgines extiterũt? Sed & numerus iſte myſticè potius, quàm ſecundum literalem ſuperficiem exponendus videtur: præſertim quum ſupra eum de ſignatis ex omni tribu filiorũ Iſraël ageretur, etiam numerus iſte taxatus ſit. Præterea quod ſubditur, *Et uidi alterũ ange-*
Apoc.7. *lum uolantẽ per mediũ cœlum,* exponunt de ſancto Bonifacio, miſſo à Romano pontifice: qui aliquibus gentibus prædicauit. Sed quomodo hoc ſtare poſſit, non video. Quomodo
F enim Papa miſit eum ad Euangelizandum ſuper omnem gentem, tribum, linguam, & populum: qui omnium linguarum vſum, notitiamque non habuit? Nec Bonifacius iſte omni populo, omni genti, & linguæ euangelizauit. Hinc antiqui & ſolidi expoſitores per angelum iſtum non intellexerunt aliquem prædicatorem determinatum & ſingularem, ſed cœtum ac ordinem prædicatorum, iuxta ſenſum præhabitum. Qualiter autem quæ ſequuntur exponant, omitto: quoniam euidentem inſtantiã pati videntur. Nam & per Ba-
Eſa.21. bylonem de qua ſequitur: Cecidit, cecidit Babylon, intelligũt regnum Græcorum pro tempore Iuſtiniani Imperatoris.

Expoſitio Cap. XV. *Et uidi aliud ſignum in cœlo magnum.* ARTICVLVS XVI. A

HOc loco incipit viſio quinta, *Et uidi aliud ſignum in cœlo magnum & mirabile,* Quod autem fuerit ſignum hoc, ſubditur *Septem angelos, habentes ſeptem plagas nouiſſimas.* Itaque imaginaria viſione intuebatur Ioannes in ſpiritu quiddam mirabile, quod fuit indicium ſeu figura ſignificatiua rei futuræ. Vidit enim ſeptem angelos, id eſt, ſimilitudinem repræſentatiuam eorum in cœlo, ſcilicet in Eccleſia militante in qua ipſe tunc fuit, & angelus ſecum exiſtens, iſtaque ſibi per rerum imagines mouſtrans: & quoniã angeli iſti eccleſiaſticas perſonas deſignant, ſicut patebit. Quid vero per angelos ſeptem, eorumque plagas ſignificetur, infra in textus expoſitione clarebit. Nunc in tantum tangatur, quòd per eos, prædicatores Eccleſiæ, per plagas autem quas habere viſi ſunt, vindicta & pœna, quas reprobos denunciabunt paſſuros, inſinuatur. Et ſicut per ſeptem angelos plenitudo & vniuerſitas prædicatorum, ita per ſeptem plagas plenitudo & conſummatio ſupplicij reproborum innuitur. Quemadmodum & in Exo. dominus ait: Percutiam vos ſeptem plagis. Septenario ſiquidem, ſicut frequenter nunc patuit, vniuerſitas deſignatur. Hinc de plagis iſtis ſubiungitur, *Quoniam in illis conſummata eſt ira dei,* id eſt, per eas rigor diuinæ iuſtitiæ iudicabit plenariè demerita impiorum. Dicuntur quoque nouiſſimæ, quia grauiſſimæ: & quia in fine, tempore Antichriſti potiſſimè infligentur, *Et uidi tanquam mare uitreum mixtum igne,* Quemadmodum per mare vitreum intelligatur fons baptiſmi purus ac lucidus tanquam vitrum, vel doctrina euangelicæ legis inſtar aquæ clariſſima vndique fluens & tanquam vitrum ſublimium virtutum ſplendore pellucida, in ſuperioribus à nobis dictum eſt capite quarto. Porro mare hoc mixtum eſt igne, quoniam in baptiſmo infunditur ſpiritus ſanctus qui ignis vocatur, & charitas eius qui ardor aſſeritur. Propter quod Ioannes Baptiſta de Chriſto prædixit: Ille vos baptizabit ſpiritu ſancto & igne. Chriſtus quoque Apoſtolis loquens: Vos, inquit, baptizabimini ſpiritu ſancto. Sed & virtus ſacramentalis ipſius baptiſmi,

B (beside "deſignant, ſicut patebit") — Exod. 32. (beside "dominus ait") — C (beside "uiſſimæ, quia grauiſſimæ") — Mat. 3. (beside "prædixit") — Act. 1. (beside "ſtus quoque Apoſtolis")

quum

D quum ſit cooperatiua ad charitatem & gratiam quæ in baptiſmo præſtantur, nomine ignis poteſt intelligi. In doctrina verò euangelicæ legis, ignis diuini amoris, de quo loquitur Chriſtus: Ignem veni mittere in terram, copioſe miſcetur, relucet, operatur, & inflammatur. Propter quod ſacra ſcriptura ſeu theologia à quibuſdam doctoribus dicitur affectiua potius, quàm practica vel ſpeculatiua, *Et eos qui uicerunt beſtiam, & imaginem, & numerum nominis eius,* id eſt, qui Antichriſto & imitatoribus, atque ad eum quouis modo ſpectãtibus, non conſenſerunt: nec cultum latriæ aut reuerentiam exhibuerunt. Qui licet ab illis ſint occidendi, ſpiritaliter tamen præualebunt, veritati immobiliter adhærendo, & per

Luc.12.

E patientiam in omnibus ſuperando. Quemadmodum ait Apoſtolus: In omnibus his ſuperamus propter eũ qui dilexit nos.

Rom.8.

Stantes ſupra mare, id eſt, gratiæ baptiſmali ſacramentorumque fidei firmiter innitentes, veritati quoque ſcripturæ inſuperabiliter cohærentes, atque in ea greſſus ſuos ſemper fundantes. Iuxta illud: Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniuſtitia. Quòd agentes à plaga ſeptem angelorum eripiuntur, *Habentes citharas dei,* id eſt, mentes deuotas deo, in quibus iuxta Apoſtolicum documentum, cantant & pſallunt deo ſemper. Citharæ quoque ſanctorum, ſunt mortificatio carnis, compaſſio cordis, patientia in aduerſis, prædicatio oris, gratiarum actio pro beneficiis. *Et cantantes canticum Moſi ſerui dei,*

Pſal.118.

F *& canticum agni,* id eſt, ex vtriuſque teſtamenti ſcripturis deum laudantes. In Eccleſia enim libri Moſi frequentantur. Nec Chriſtiani ſunt qui vetus teſtamentum non acceptant, *Dicentes, magna & mirabilia ſunt opera tua domine deus omnipotens,* Hoc in libris Moſi & in Euangelio Chriſti concorditer edocetur. Quum enim opifex deus cũctis cauſis & operationibus in infinitum emineat in poteſtate, ſapientia, voluntate, omnique perfectione, decuit opera eius eſſe incomparabiliter magna & mira. Deniq; magna & mirabilia ſunt opera naturæ, maiora & mirabiliora opera gratiæ, maxima vero ac mirabiliſſima opera gloriæ. Hæc ſunt opera creationis, recreationis, glorificationis, quæ omnia noſtram capacitatem vehementer tranſcendunt. Hinc Moſes ait: Quis ſimilis tui in fortibus domine, quis ſimilis tui? Magnificus in

ſanctitate,

ſanctitate, terribilis atque laudabilis, & faciens mirabilia, A
Iuſtæ & ueræ ſunt uiæ tuæ, id eſt, tua inſtituta, præcepta, opera, atque iudicia. Iuſtus enim dominus in omnibus viis ſuis, & ſanctus in omnibus operibus ſuis, qui vnicuique tribuit, quod meretur: & quod promiſit, adimplet: quod aſſerit, exhibet. Ideo ait propheta ſanctus Deuteronomij trigeſimo ſecundo: Date magnificentiam deo noſtro, dei perfecta ſunt opera, & omnes viæ eius iudicia. Deus fidelis, & abſque vlla iniquitate iuſtus & rectus. Daniel quoque dicit: Iuſtus es domine in omnibus quæ feciſti nobis, & vniuerſa opera tua vera. Et vera ſunt omnia iudicia tua. *Rex ſeculorum,* qui vniuerſorum es primus, atque altiſſimus dominator, rector ac ordinator. De quo loquitur Paulus prima ad Timotheum primo: Regi autem ſeculorum immortali inuiſibili, ſoli deo honor & gloria. *Quis non timebit te, & magnificabit nomen tuum?* Tanquã dicat: Nimis errat & grauiter peccat, qui te non timet, & qui maieſtatem tuam non magnificat, id eſt, magnam atque digniſſimam profitetur: qui non verbis & factis pro viribus ſuis te magnum eſſe oſtendit, qui tibi cum ingenti reuerentia non obedit. Tua enim opera te metuendiſſimũ ſummeque magnificandum & honorandum demonſtrant. Nempe in omnibus tua omnipotentia, ſapientia, bonitas, lucent. Hinc ait propheta Hieremias: Non eſt ſimilis tui domine. Magnus es tu, & magnum nomen tuũ in fortitudine. Quis non timebit te ô rex gẽtium? Et Eſaias: Dominum exercituũ, ipſum ſanctificate. Ipſe pauor veſter, & ipſe terror veſter. Sed & Salomon ait: Fecit deus opera ſua, vt timeatur. *Quia tu ſolus pius es,* Nonne & pia virgo Maria? nonne & pius ſanctus iſte Ioannes? Nonne pius & Moſes, qui erat manſuetus ſuper omnes homines qui morabantur in terra? Quomodo ergo ſolus pius deus, præſertim cum nemo placeat deo, niſi donum habeat pietatis? Sed ſic ſolus pius deus, quomodo ſolus ſapiens, ſolus ens, ſolus bonus. In tantum ſiquidem eius pietas omnium pietatem excedit, vt comparatione ipſius nullus ſit pius. Nam & impiiſſimis hominibus indeſinenter beneficia multa impendit, & peccantibus diu ac ſæpiſſime parcit, iudicium differt, ſuſpendit vindictam, & frequẽter in his abundantiam gratiæ cumulat à quibus innumerabilibus vicibus grauiſſime eſt offenſus. Iuxta hunc modũ ſcriptũ eſt in

Pſal.144. *Dan.3.* *Pſal.71.* B *Hiere.11.* *Eſa.8.* C *Eccli.3.* *Sapien.8.* *Mat.10.*

D eſt in libro Macchabęorum, Domine deus qui ſolus es rex bo
2.Mac.1. nus, ſolus præſtans, ſolus iuſtus, omnipotens & æternus *Quoniam omnes gentes uenient & adorabunt in conſpectu tuo* Nam ante finem mundi pene omnes conuertentur, & iam quodammodo omnes venerunt: vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorum, non pro ſingulis generum. In hora quoque iudicij omnes venturæ ſunt, ſed tunc non omnes adorabunt. Niſi forte
Pſalm.85. quis dicat, reprobos tunc pro venia oraturos ex ſeruili timore, quam nullatenus obtinebunt. Hinc fertur in pſalmo, Omnes gentes quaſcunque feciſti, venient & adorabunt coram te domine, & glorificabunt nomen tuum. *Quoniam iudicia tua manifeſta ſunt* id eſt, euidenter coram omnibus fient, quando in die iudicij omnes iudicabis, cũctiſque patebit, quod ve-
E re & iuſte de omnibus iudicas. Omnis enim qui facit veritatem, venit ad lucem. Sicq; iudicia dei ſumuntur pro exequutionibus atq; effectibus diuinæ iuſtitiæ. Si autem iudicia dei ſumantur, prout ſunt in ipſo deo, quibus ipſe in ſeipſo de cunctis quid agendum ſit, diſcernit: quæ licet ſint vnum in re, plura tamen dicuntur per relationem adiudicata: ſic iudicia dei
Roma.11. ſunt incõprehenſibilia ſecundum Apoſtolum, & abyſſus mul
Pſalm.35. ta iuxta Pſalmiſtam. Vnde Haymo ait, Subtilitatem iudiciorum dei quare hoc vel illud facit, nemo comprehendere valet. Manifeſta vero ſunt in eo, quod iuſta ſunt, quia à cunctis vera nocentibus iuſta eſſe ſciuntur. Præterea vt ſcribit Albertus, duplex eſt iudicium dei. Videlicet ſingulare, quo vnum
Macha.1. eligit, alium reprobat, ſine præuiis meritis: iuxta illud, Iacob
F dilexi, Eſau vero odio habui. Item quo facit vnum pauperem, alium ditem: vnum ſanum, alium infirmum, quæ omnia facit ex cauſa rationabili, licet nobis ignota. Iſta iudicia manifeſta ſunt in ſuo actu in quem exeunt, quia ſic eſſe omnibus patet: ſed occulta ſunt in ſua cauſa, ex qua exeunt. Incertum eſt enim quare ſic fiat. Aliud eſt iudicium generale, & iſtud eſt triplex. Videlicet diſcretionis, quo in die nouiſſimo ſeparabit electos à reprobis, illos ad dexteram, iſtos ad ſiniſtram conſtituendo. Secundum eſt diſceptationis. Tertiũ diffinitionis, quo dabit ſententiam. Iſta iudicia nota ſunt in cauſa, quoniam clarum eſt, quòd omnes ſecundum opera ſua iudicabuntur: ignota ſunt autem quo ad exitum cauſæ, quia neſcitur, qui ſunt iſti vel illi *Poſt hæc uidi, & ecce apertũ eſt templum.*

plum tabernaculi teſtimonii in cœlo id eſt, myſteria dei in ecA
cleſia omnibus intrare volentibus ſunt reſerata,& Chriſti ſaApoc. 14.
cramenta ſunt patefacta. Templum autem tabernaculi eſt ipſa eccleſia,quæ & templum eſt in quo deus per gratiam habitat,& tabernaculum quod venientem in ſe dominum recipit, Eſtque templum & tabernaculum iſtud,templum & tabernaculum teſtimonij,per tabernaculum Moſi & templum Salomonis præfiguratum,teſtimoniū verbo & opere vſque ad ſanExod. 26.
guinem perhibens deo,vtriuſque quoque Teſtamēti teſtimo3.Reg. 8.
nia continens, præcepta adimplens, ſcripturas amplectens. Quod etiam apertum eſt in cœlo, videlicet, inter ipſos fideles:quorum conuerſatio eſt in cœlis,qui & regnum cœlorum vocantur. Quidam vero per templum iſtud intelligunt eccleB
ſiam triumphantem,ſeu patriam beatorum, cuius ianuą merito paſſionis Chriſti eſt reſerata *Et exierunt ſeptem angeli habentes ſeptem plagas* hoc iam in principio huius articuli eſt tractatum *Veſtiti lapide mundo & candido* ſcilicet Chriſto,qui eſt lapis angularis,factus in caput anguli.De quo ſcriEſa.28.
ptum eſt, Ecce ego mittam in fundamentis Sion dicit domiZacha.3.
nus lapidem angularem, probatum precioſum: & omnis qui Danie. 2.
crediderit in eum, non confundetur. Et alibi, Super lapidem Vnum oculi ſeptem ſunt, qui apud Danielem, vocatur lapis abſciſus ſine manibus de monte. Hoc lapide veſtiuntur fideles in anima, eum per amorem ſtringendo, & conuerſatione ſequendo,eius quoque protectione gaudendo. Secundū quod Roma. 13.
ait apoſto. Induimini dominum Ieſum. Qui eſt lapis mūdus, C
quia ab omni peccati labe immunis,& candidus ſplendore ſapientiæ omniumque virtutum decore. Poteſt quoque per lapidem iſtum,gratia,fides,& quælibet virtus intelligi *Et præcincti circa pectora zonis aureis* id eſt, ſapiētiæ fulgore, charitatiſq; vinculis,& caſtimonia mētis. De hac præcinctione dictū eſt plenius ſupra, vbi & angelus Ioāni in Chriſti perſona Apoca.1.
apparēs,deſcribitur zona aurea ad māmillas præcinctus:ideo pertranſeo. His autem ornamentis debent præcingi, ſtringi atque connecti prædicatores & omnes vicarij Chriſti *Et unum de quatuor animalibus* id eſt,euangeliſtis *Dedit ſeptem angelis* id eſt, prædicatoribus iam præfatis, de quibus plura dicentur proprijs locis *Septem phialas aureas, plenas ira dei uiuentis in ſecula ſeculorum* Phialæ aureæ ſecundum Berengandum

D rengandum ſunt corda,ſapientiæ ſplendore ornata,vel intelligentia ſcripturarum,ſecūdum Albertum, quod redit in idē. Vnicuique ergo prædicatori angelo ſeu nuncio dei data eſt phiala aurea,id eſt,mens illuminata, vel ſacræ ſcripturæ notitia,quàm Chriſtus vt deus,dat authoritatiue.Vnum vero de quatuor animalibus dedit eā inſtrumentaliter,quia ex Euangelico libro accipitur & precibus impetrat eam à deo: miſſus quoque ad viatores illuſtrat eoſdem. Quidā per animal iſtud Matthæum,alij Marcum,alij Lucam intelligunt. Potius autē tenendum eſt, quod in imaginaria viſione angelus repræſentauit Ioanni effigiem vnius quatuor Euangeliſtarum : ad innuendum quòd poſteriores prædicatores à prioribus illuminationem accipiunt.Sed quomodo phialæ iſtæ plenæ ſunt iræ,& non potius clementia,atque dulcedine dei? Reſpondendum,quòd vtroque ſunt plenæ. Nam impiis cōminantur ſupplicia,iuſtis præmia pollicentur.Vnde apoſtolus proteſtatur,
E

2.Cor.2. Chriſti bonus odor ſumus,& his qui ſalui fiūt,& his qui pereunt , aliis odor vitæ in vitam , aliis odor mortis in mortem.

Et impletum eſt templum fumo à maieſtate dei,& de uirtute eius, Per fumum quidam intelligunt,quod in eccleſia militante eſt obſcura & imperfecta cognitio diuinorum propter excellentiam maieſtatis ac ſanctitatis dei immēſi. Sicut apoſtolus ait,

1.Corin.13 Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, & nunc cognoſco ex parte . Alij per fumum, quo impletur eccleſia, intelligunt ignorantiā atque caliginē impiorum,quibus diuina myſteria iuſte claudūtur. Beda vero exponit in bono,vt eccleſia fumo

F dicatur impleta,id eſt,quia ex igne charitatis in ipſa ſucceſſo,vapor piæ confeſſionis & gratiarum actionis aſcendit.De-

Eſa.6. nique Eſaias dicit, quòd templum impletum eſt fumo , quando videlicet, Seraphin clamauerunt ter ſanctus. Et ibidem Iudæorum magiſtri, teſte Hieronymo, per fumum intelligunt incenſum ſeu thymiama , quo templum affirmant fuiſſe impletum propter diuinæ maieſtatis præſentiam Hieronymus tamen ibidem per fumum intelligit Iudæorum ignorantiā &

3. Reg.8. errorē.Rurſus in libris Regū & Paralipomenon legitur,quēadmodum in dedicatione templi Salomonis nebula impleuerit

2. Para.6. domum domini. Vbi ſecundum quoſdā per nebulam gratioſa dei condeſcenſio atque præſentia deſignatur. *Et nemo poterat introire in templum, donec conſummarentur ſeptem plagæ,*

ſeptem

ſeptem angelorum id eſt, nullus à fide & Chriſto extraneus poterit eccleſiam ingredi, Chriſto incorporari, ciuis ſanctorũ & domeſticus dei fieri, niſi à prædicatoribus audiat comminationes pœnarum quas deus impiis præparauit, vel quouſq; à prędicatoribus cõpleatur ſermocinatio, qua futura tormẽta denunciant. Hoc de lege cõmuni ſic eſt. Nam per huiuſmodi denunciationẽ mali perterriti ſolent cõuerti. Vnde Beda ſcribit hoc loco, Nemo poteſt eccleſiæ membris incorporari, niſi qui myſteria fidei audiens, diſcat à prædicatoribus, quia Ieſus conſtitutus eſt à deo Iudex viuorum & mortuorum. A

Act.10.

¶ Expoſitio Cap. XVI. *Et audiui uocem magnam de templo.* ARTICVLVS XVII. B

Conſequenter ſpecificatur, quid præfatis ſeptem angelis diuinitus committatur: demõſtratúrque damnatio impiorum per prædicationem bonorum. *Et audiui uocem magnam de templo* ſiue de cœlo *Dicentem ſeptem angelis* id eſt, cunctis prædicatoribus, de quibus nunc ſermo: qui ſicut in præcedentibus patuit, ſeptenario deſignantur. Hanc autem vocem angelus, Ioanni omnia iſta oſtendens, formauit & protulit in interioribus auribus eius, in perſona dei omnipotentis: cui primo & propriè competit, prædicationis officium quibus voluerit commendare. *Ite & effundite ſeptem phialas iræ dei* id eſt, ſapientialia dogmata ſcripturarum, ac virtuoſa eloquia earundem, in quibus dei vltio contra iniquos oſtenditur. *In terram* id eſt, habitatores eius, præſertim in terrenos atque carnales, annunciando eis quid ipſis emineat *Et abiit primus angelus* ſcilicet primus prædicatorum iſtorum ordo vel cœtus, *Et effudit phialam ſuam in terram* id eſt, ſacræ ſcripturæ eloquia prædicauit Iudæis: Qui nomine terræ expreſſi ſunt, quoniam duri fuerunt, & terrena auidè quæſierunt: vel etiam quia ſolidi, quantum ad electos Iudæorum, & quia per legem diuinã præ cæteris gentibus à vitiorum profluuiis deſiccati. *Et factum eſt uulnus ſæuum & peſſimum* id eſt, grauiſſima excæcatio in cordibus horum infidelium Iudæorum, in quos ira dei peruenit vſque in finem. Ideo ſequitur *In omnes qui habebant characterem beſtiæ* id eſt, fidem Antichriſti, quem recipient pro Chriſto, C

Apoc.15.

nuncque

D nuncq́ue præſtolantur eundem *Et in eos qui adorauerunt imaginem eius* id eſt, eum in ſua imagine ſeu imitatoribus eius ſuperfluè honorauerunt, aut honorabunt. Iſta Iudæis qui fuerunt, côueniunt, in quibus illud Hieremiæ completum eſt. Inſanabilis eſt fractura tua, inſanabilis plaga tua. Quibus & Chriſtus teſtatus eſt: Ego veni in nomine patris mei, & nô recepiſtis me. Si alius venerit in nomine ſuo, illū recipietis. Præterea ſecundum Bedam dupliciter prædicatores phialas iræ dei offendunt. Primò, pœnas impiorum eis ſpiritaliter per iudicium irrogando. Sicut Petrus dixit ad Simonem Magum, Pecunia tua tecum ſit in perditionem, Paulus quoque excommunicauit Corinthium. Secundo eas Eccleſiæ prædicando.

Hiere.10. Ioan.5. Actuū.8. 1.Corin.5.

Et ſecundus angelus effudit phialam ſuam in mare per mare
E ſignantur gentiles, inquieti, amari, ac tumidi, nullo diuinæ legis freno ſedati: in quos ſecūdus angelus, vtpote ſecūdus prædicantium chorus, phialam ſuam effudit, ſacri eloquij verba, infideliumq́ue tormenta, eis annunciando *Et factus eſt ſanguis tanquam mortui* per ſanguinē intelligitur vel effuſio ſanguinis prædicatorum, quem fuderunt increduli vel ſanguinolenta eorum tranſgreſſio, ſiue ſempiterna damnatio *Et omnis anima uiuens, mortua eſt in mari* Per partem intelligitur totū, videlicet homo per animā. Iſta quoque diſtributio eſt pro generibus ſingulorum, non pro ſingulis generum: niſi ſecūdum diuerſam mortis acceptionem. Gētilium enim aliqui conuertebantur, & hi ab incredulis pro magna parte occidebantur. Occiſores vero propria impietate, infidelitate, & rabie, deterius occiderūt ſeipſos, atque totaliter perierunt
F *Et tertius angelus effudit phialam ſuam* id eſt, tertius ordo prædicantium euangelicam veritatem, eandem aperuit *Super flumina & ſuper fontes aquarum* Flumina iſta & fontes ſunt hæretici, cum hæreſiarchis ſuis magiſtris, qui hæretici inſtar fluminū abundabant & vndique effluebant & diſcurrebant, vt plures ſibi in erroribus conſociarent. Quoniam tamen reſpectu aliorum pauci fuerūt, & qui ex eis orti ſunt, potius flumina quàm mare vocantur: præſertim quia non ſolum à catholicorum eccleſia, ſed etiam à ſe inuicē varijs aſſertionibus diuidūtur. Quorum principes & magiſtri fontes ſapientiæ ſe æſtimare præſumunt, ſuiſq́ue poculum mortis propinant, qui aquas furtiuas iudicant dulciores *Et factus eſt ſanguis* quia ipſi incorrigibiles

Prouer.9.

biles ſunt atq; damnantur,& prædicatores catholicos pro viribus perſequũtur *Et audiui angelũ aquarũ dicentem, Iuſtus es domine* Per angelũ aquarum, id eſt, populorũ (aquę enim ſignificant populũ, ſicut & Salo. ait, Mitte panẽ tuũ ſuper tranſeuntes aquas) intelligitur multitudo tã ſupernorũ ſpirituum, qui præſunt hominibus, q̃ prędicatorũ atque paſtorũ bonorum eccleſiæ, qui populũ dei cuſtodiũt. Omnes iſti diuinã approbãt æquitatẽ, & de iuſto eius iudicio gratias agũt dicentes, Iuſtus es domine, qui das vnicuiq; quod ei debetur, ſeu dare te decet. A Eccle.11.

Qui es & qui eras ſanctus per eſſentiã, ac totius iuſtitiæ es origo *Quia hæc iudicaſti* id eſt, iſta iudicia exercuiſti, & reprobos taliter perdidiſti: in quo relucet tua iuſtitia. Vnde q̃d ait, quia, nõ notat cauſam à priori ſeu propriẽ, ſed ſignũ vel cauſam à poſteriori, ſcilicet, quantũ ad nos, quibus diuina ꝑ ſuos effectus innoteſcit iuſtitia *Quia ſanguinẽ ſanctorũ & prophetarũ fuderũt* eo modo quo omnes peruerſi ac perſecutores, vna generatio & vnũ corpus diaboli appellãtur: ſicq; quod vnus ſeu quidã fecerũt, toti aſcribitur, ſecundũ ꝙ ait Saluator Iudęis, Vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus qui effuſus eſt ſuper terrã, &c. Prædicatores autẽ eccleſię primi & præcipui gratiã propheticã habuerunt. Verũ circa hæc quæritur, cur non omnes angeli iſti phialas ſuas fuderũt ſuper terrã: ſed ſecũdus ſuper mare, tertius ſuper flumina, &c. cũ tamẽ vox diuina dixerit eis, Effundite phialas veſtras ſuper terrã. Et reſpondendũ, quod ibi ꝑ terrã, habitatores terræ, ſcilicet homines deſignantur: qui ob varias proprietates & culpas, diuerſis poſtea exprimuntur nominibus *Et ſanguinẽ dediſti bibere* id eſt, ſui ſanguinis effuſione eos repleſti, ita q̃d & ipſi occiſi ſunt, vel morte eos potaſti, atq; diriſſima vltione eorũ homicidia vindicaſti *Vt digni ſunt* per ſua demerita. Vnde in prophetis ſępius ſcriptũ eſt, Sanguis tuus ſuper caput tuũ. Et ſanguis eius ſuper eũ veniet. In Geneſi quoq; habetur, Quicunque effuderit ſanguinem humanũ, effundetur ſanguis illius *Et audiui alterũ dicentem* ſcilicet, angelum *Ab altari* id eſt, ſecretiori loco eccleſiæ, vel de interiori cordis affectu. Altare etenim dei, eſt mens deuota *Etiã domine deus omnipotens, vera & iuſta iudicia tua* Per angelũ iſtũ ſignati ſunt cæteri militãtis ac triũphantis eccleſiæ nũcij & cuſtodes, qui eorũ, quos per precedentem angelũ iam dixi expreſſos, cõfirmãt ſententiam, & diuinæ applaudunt B Matth.23. C Ezech.33. Oſeæ.12. Gene.9.

aa plaudunt

D Quomodo autē hoc poſſint & quantū, dictum eſt ſupra, cum
Exod.7. oſtēdebatur quomodo Antichriſtus miracula ſit facturus, *Et*
Apoca.13. *procedūt ad reges terræ cōgregare illos in prælium* id eſt, regi-
bus inſpirāt & ſuggerunt occaſiones & propoſitum præliādi
cōtra ſe inuicē, & præſertim cōtra fideles & iuſtos, quod & tē-
pore Antichriſti potiſſimè facient *Ad diem magnū dei omni-*
potentis id eſt, vt prælientur tēpore diuinitus præſtituto, qui
dies dicitur magnus, quia magna fient in eo. Poteſt quoq; per
diem hūc dies iudicij accipi, quia ex præliatione illa regum
iniuſta, ſequetur quod ad diuinū iudiciū ducētur, & corā om-
nibus diiudicabuntur. Vnde in Chriſti perſona ſubiungitur
Ecce uenio ſicut fur id eſt, improuiſè ac ſubito ad iudican-
Matth.25. dum deſcendā, & peccata vlciſcar. Vnde in Euangelio loqui-
E tur, Qua hora nō putatis, filius hominis veniet. Et rurſus, Si-
Lucæ.12. cut erāt in diebus Noe edētes & bibentes, quouſq; venit dilu-
Marc.13. uiū, & tulit omnes: ita erit aduētus filij hominis. *Beatus* eſt
Mich.6. nūc in ſpe & in merito *Qui uigilat* mēte, id eſt, corā deo dili-
Prouer.4. gens eſt ne peccet, ſed deo in cūctis obediat: iuxta illud, Om-
ni cuſtodia cuſtodi cor tuum *Et cuſtodit ueſtimēta ſua* id eſt,
virtutes & dona ac cætera gratiarū chariſmata, & quantū poſ-
ſibile eſt, opera bona cōtinuat, quibus anima decoratur, pro-
tegitur & veſtitur. *Ne nudus ambulet* id eſt, donis gratię ſpo-
liatus viuat, ad infernūque tēdat *Et uideāt* deus & angeli bo-
ni ac mali, vel etiā proximi, qui poterūt ſcādalizari *Turpitu-*
dinem eius id eſt, inhoneſtā ac vitioſam ipſius cōuerſationē,
F & animæ deformitatē. Verba hæc plenius ſcripta & expoſita
ſunt *Et cōgregabit illos in locū, qui hebraice dicitur herma geddō*
quod eſt ſecundum Bedā, conſurrectio in priora, vel mōs glo-
boſus. Quod & in bono, & in malo accipi poteſt. Si in bono,
Apoca.3. ſenſus erit quod Chriſtus iudex cōgregabit reges terræ, imo
& omnes ad locū ſui iudicij: in quo ipſemet Chriſtus cōſur-
get, vt teſtis fidelis & verax pro ſuis, & contra iniquos: vbi &
vniuerſi homines quodāmodo ſuo cōcurſu cōglobabūtur. Si
in malo, ſenſus eſt, quod diabolus ſeu triū prefatorū immūdo-
rum ſpirituum numerus colliget, interius ſuggerendo, reges
terræ ad collegium Antichriſti, vt ei adhæreant, quod colle-
gium cōſurget aduerſus fideles, prioremq; fidem Eccleſiæ, &
erit ſua multitudine velut mons globoſus contra electos. *Et*
ſeptimus angelus id eſt, ſeptimus ordo prædicatorum: quorū
diſtinctio

diſtinctio in iſto cap. non ſemper accipitur ex parte perſonarum, ſed interdum ex parte officiorum ſeu actuum *Effudit phialam ſuam* id eſt, prædicationem ſuam, & futuræ plenariȩ damnationis iram *In aerem* id eſt, aereas poteſtates, ſecundum Bedam & Albertum, illarum pœnas denunciando: quæ ſimul cum Antichriſto & eius miniſtris, in infernum trudentur. Quemadmodum per Eſaiam prædictum eſt, In die illa viſitabit dominus ſuper militiam cœli in excelſo, & ſuper reges terræ, & congregabuntur congregatione vnius faſcis in lacũ, & claudẽtur in carcere. Dæmones autem ob ſuam leuitatem, ſpiritualitatem, & mobilitatem, per aerem deſignãtur, & etiã quia in ipſo vſque ad diem iudicij commorãtur *Et exiuit uox magna de templo* eccleſiæ militantis ſeu triũphantis *A throno* puta à loco, quo deus reſidere dicitur & regnare. Iſtã vocem angelus in interiori ſenſu Ioannis formauit & protulit A Eſa.24. B

Dicens, Factum eſt omne quod deus futurũ prædixit & fieri iuſſit, adeſtque finis *Et facta ſunt fulgura, & uoces & tonitrua* Iſta enim tunc ad literam corporaliter fient, ad inſinuandum horrorem inſtantis iudicij. Similiter fient tũc fulgura, id eſt, miraculoſi effectus in ſuperioribus inferioribuſque corporibus. Iuxta quod ait Saluator, Erunt ſigna in ſole & luna, & ſtellis, & in terra preſſura gentium. Et voces & tonitrua, id eſt, annunciationes imminentium operum dei, & comminationes futuri ſupplicij *Et terræ motus factus eſt magnus* In viſione imaginaria factus iam videbatur, tunc autem realiter fiet *Qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt ſuper terram, talis terræ motus ſic magnus* Et hoc rurſus dupliciter poteſt exponi. Primo, quia tunc erit, ſecũdum Albertum, terræ motus vehementiſſimus vniuerſalis. Nam erit à cauſa ſupernaturali voluntaria & diuina. Secundo, per terræ motum intelligitur commotio cordium humanorum: quia tunc tribulatio & inquietudo maxima erit, venietque tempus, quale non fuit ex quo gentes eſſe cœperunt vſque ad tempus illud, quemadmodum apud Danielẽ legitur. *Et facta eſt ciuitas in tres partes* id eſt, reproborũ ſocietas, quæ maior eſt numero quàm catalogus electorum, in tres portiones, videlicet in Iudęos, paganos, & falſos ſeu impios Chriſtianos diuiditur: ita quòd quælibet pars ſecundum ſui peccati menſuram ſupplicia ſortietur. Circa hunc locum dicit Beda, Triforme bellum impia Luc.21. C Danie.12.

D pia ciuitas infert Eccleſiæ dei, quam gentiles & hæretici aperto certamine, & ſubdola fictione, falſi fratres prauis infeſtant exemplis *Et ciuitates gentium ceciderunt* Nam igne conflagrationis omne ædificium deſtruetur, & viuentes gentiliter damnabuntur. *Et Babylon illa magna* videlicet præfata iam ciuitas, ſeu collectio impiorum vitiis deordinata. Babylon enim confuſio dicitur *Venit in memoriam ante deum* id eſt, deus inuariabilis, per ſuæ æquitatis effectum oſtendet ſe memorem iniquitatum eius in die iudicij *Dare* id eſt, vt det ei *Calicem uini* id eſt, poculum damnationis, menſuratamque pœnam ſecundum menſuram culpæ *Indignationis iræ eius* id eſt, pœnæ procedentis ex indignatione iræ dei contra

E eius peccata. Hoc eſt ex zelo iuſtitiæ, quo eius crimina deus iuſtiſſimus & ſanctiſſimus deteſtatur. Porro ſecundum Albertum, quoties Ioannes in libro iſto loquitur de pœna malorum, dicit calicem vini, & non aquæ: ad innuendũ, quod plaga eorum irreuocabilis erit ac deſperata. Sicut ſignum eſt deſperatã eſſe plagam, dum vinũ propinatur laboranti in febre acuta *Et omnis inſula fugit, & montes non ſunt inuenti* .i. habitacula nũc in terra ceſſabunt, & habitatores de terra tollētur. Sed & terra cõplanabitur in nouiſſima hora. Aliqui autem per inſulas intelligunt iuſtos inſtar inſulã iactibus perſequutionum contuſos: qui tunc mente ſe à reprobis ſegregabunt. Per montes vero perfectos, qui tunc in damnatione pereuntium non inuenientur participes *Et grando magna ſicut ta-*

F *lentum deſcendit de cœlo* id eſt, grauiſſima dei percuſſio, ſcilicet, pœna inferni, tunc ruet ſuper iniquos *Et blaſphemauerunt homines deum propter plagam grandinis, quia magna facta eſt uehementer* Impij enim & reprobi, præſertim damnati, ex dei flagellis non emendantur: ſed indurantur, & impatientia pleni blaſphemant: quaſi deus iniuſtè agat cum eis, & optantes eum non eſſe, eiuſque omnipotentiæ & gloriæ ineffabiliter inuidentes. In inferno enim erit odium omnis boni honeſti, ſuperbia, ira, inuidia, & cætera, quæ omnia augebunt calamitatem miſerrimorum, cum animus tam inordinatus ſibipſi pœnoſus ſit. Peccabunt autem miſeri, ſed non demerebuntur, cum non ſint in via, ſeu ſtatu merendi ac demerendi, ſed in termino.

¶Explanatio

Explanatio Cap. XVII. *Et venit ad me.* A

ARTICVLVS XVIII.

SVB effuſione phialæ ſeptimi angeli,diem iudicij ſanctus Ioannes circa finem præcedentis cap. ſummatim perſtringens:nunc ad ea quæ prętermiſit reuertitur, atq; ſub ſpecie mulieris meretricis ciuitatem diaboli deſcribens , quas pro ſuis ſceleribus pœnas paſſura ſit,nunc declarat.Iā enim cauſa reprobationis impiorum oſtēditur. *Et uenit ad me unus de ſeptē angelis, qui habebāt ſeptem phialas,* Quemadmodum per ſeptē angelos iſtos vniuerſitas prędicatorum Chriſti,& per ſeptem phialas eorum totius ſacræ ſcripturæ intelligentia ſeu doctrina inſinuetur,in præcedētibus dictum eſt.Itaq; in viſione hac imaginaria apparebat Ioanni effigies alicuius prædicatoris euangelicę legis,gerens perſonam alicuius ordinis,chori ſeu agminis prædicatorum . Et fortè aliquis Euangeliſtarum ſeu Apoſtolorum,tempore huius reuelationis defunctus , Ioanni in viſione apparuit. *Et loquutus eſt mecum,* loquutione interna, *Dicens:Veni,* per conſiderationem intentam. *Et oſtendā tibi damnationē meretricis magnæ,* id eſt,ciuitatis diaboli,quæ eſt generatio reproborum,collectio impiorum. Quæ nō meretrix tantum,ſed etiam adultera appellatur,quoniam relicto ſponſo cœleſti,creatore ſuo deſerto, dæmoni conſtuprandam ſe ac maculandam proſternit:cum vanis atque caducis mente miſcetur,innumeris ſordibus maculatur. *Quæ ſedet ſuper aquas multas,* id eſt,in multis populis conquieſcit,ex quibus & ipſa conſiſtit.quos decipit,quibus & dominatur.Reſidet quoque in concupiſcentiæ aquis,atque in diſcordiū fluctibus populorum . Quemadmodum econtrario multitudinis credentium erat cor vnum,& anima vna: quos deſpondit Apoſtolus vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. *Cum qua fornicati ſunt reges terræ,* Reges enim principes,& magnates ſeculi huius ſunt principalis primaq; portio ciuitatis iſtius : & inferioribus vitioſis,quos bene dirigere debuerūt, in vitiis ſunt conformes:ſimulq; cum eis à deo cor ſuum auertunt, & ad ea quæ dæmonibus complacent,illud conuertunt, ſpiritaliter & corporaliter fornicantes. *Et inebriati ſunt,* id eſt,vltra mēſuram repleti. *Qui habitāt terrā,* videlicet carnales terreni qui ad cœleſtia non aſpirant, *De uino proſtitutionis eius,* id eſt,de

Apoc.16. | Apo.15.16 | B | Ezech.16 | Oſee.4. | C | Act.4. | 2.Cor.2.

D carnalibus eius oblectamentis,vel quibuſcunq; bonis temporalibus deceptiuis, quibus anima proſtituitur dæmoni. *Et abſtulit me in deſertum in ſpiritu,* id eſt, in ſpiritali hac viſione ſeu mentis conſideratione auertit me ab intuitu, cui eram intentus,ad conſiderationem populi à deo relicti:qui per deſertum eximitur, tanquam à dei inhabitatione alienus. Vnde Berengâdus: Per deſertum omnium impiorum multitudo deſignatur,eo quòd ipſa deſeruerit deum,& ideo derelicta ſit ab eo. *Et uidi mulierem ſedẽtem ſuper beſtiam,* id eſt,diabolo ſeu Antichriſto innitentem,atque in ipſo fallaciter quieſcentem.

Coccineam, id eſt,peccatis cruentam,& ſanguinis martyrũ, quem effudit,ream.Coccus nanq; ſanguinei eſt coloris. *Plenã nominibus blaſphemiæ,* id eſt,multa verba blaſphemiæ proferet contra Chriſtum.Antichriſtus quoque multa diuinitatis
E nomina ſibiipſi non ſine grandi adſcribet blaſphemia.Porrò diabolus id ſummè conatur, vt ad peccata blaſphemiæ mẽtes inducat humanas. *Habentem capita ſeptem, & cornua decem,* Quid per hoc deſignetur,pauló poſt in hoc ipſo cap. ſanctus docet Ioannes.Nam & parabolam hãc ipſe exponit in textu.

Et mulier erat circũdata purpura & coccino,& inaurata auro,& lapide precioſo,& margaritis, Per quod intelligi poteſt, quòd huius congregationis pars potior mundi huius regia fulget virtute,omniq; ornamento mundano:quòd item filii huius ſeculi perituras quærunt diuitias,& veſtimẽtorum ornatus,ac cætera quibus coram hominibus decorentur:qui mentẽ deo immaculatam exhibere non ſatagunt.Spiritalius autem per purpuram ſimulata perfectio ſumitur,quam impia plebs, ambi-
F tioſe dominans ſibi fingit ineſſe, per coccinum cruenta ferocitas contra iuſtos, per aurum ſapientia, quia aſtuti ſunt filij ſeculi:per lapidem precioſum,charitas:per margaritas,cæteræ virtutes inſinuãtur,quibus callida plebs ſe fingit ornatam.

Habens poculum aureum, id eſt,delectabilia mundi, *In manu ſua,* quia talia præbet amatoribus ſuis, videlicet diuitias, delitias,& honores vitæ præſentis. *Plenũ abominatione & immunditia fornicationis ſuæ,* id eſt, abominationibus, vitiis, & inquinamentis ſpiritalis corporaliſq; fornicationis:quæ omnia incurrunt hi, qui mundum & ea quæ mundi ſunt amplectuntur,ſeu de poculo bibunt præfato. Berengandus per poculum aureũ, intelligit documenta philoſophorũ ac poetarũ

erroribus

erroribus plena. Beda vero hypocriſim, quia foris parent hominibus quaſi iuſti: intus vero pleni ſunt omni ſpurcitia. *Et in fronte eius nomen ſcriptum myſterium,* id eſt, meretrix iſta in aperto ſeu in manifeſta ſua operatione oſtẽdet qualis ſit: quia ex operibus ſuis quiſq; cognoſcitur, & arbor ex fructibus ſuis iudicatur. Verũtamen quoniam tot ſimulatis virtutibus decoratur, non omnibus mulieris huius prauitas innoteſcet, ſed iuſtis atq; prudentibus: ideo nomen eius myſterium quoddam eſt, id eſt, ſecretum. Myſteriũ enim vocatur, quod eſt alicuius occulti contentiuum: atq; in quo aliud cernitur, & aliud intelligitur. Deinde nomen complexum exprimitur. *Babylon magna mater fornicationum & abominationum terrae,* Babylon nẽpe vocatur, quoniam impietatum confuſionibus plena, nil agens veraciter, ordinatè, ſapienter ac virtuoſe: cum ſemper habeat intentionem corruptam. Magna, propter multitudinẽ filiorum ſuorum, enormitatemq; criminum. Mater fornicationum, id eſt, origo immunditiarum, radix auerſionum à deo: quæ verbo & exẽplo alios & à dei copula caſta auertit, & ſuis impuritatibus miſcet. *Et uidi mulierem ebriã de ſanguine ſanctorum, & de ſanguine martyrum Ieſu,* id eſt, immoderanter repletam trãſgreſſione, qua ſanguinem electorum effudit, quorum ſanguinem inſtar ebrij ſitit. Et quia hæc mulier totũ reproborum corpus repræſentat, adſcribitur ei non ſolum effuſio ſanguinis martyrum Chriſti: ſub euãgelica lege effuſi: ſed eorum quoq; qui ante Saluatoris aduentum pro iuſtitia occubuerunt. *Et miratus ſum cum uidiſſem eam, admiratione magna.* Fuit enim effigies iſta & ſignificatio eius valde mirabilis, rara, ſapientialis ac myſtica. Et in hac viſione multa reuelata ſunt ſancto Ioãni, quæ antè tam diſtinctè ac particulariter nõ cognouit. In perſona quoque eccleſiæ miratus eſt Ioannes, quòd deus electos ſuos tam multiformiter tentari permittit, quod etiam reprobos tam patienter ac longanimiter ſuffert. De qua re Hieremias & Abacuc, imò & Iob, vel in ſua, vel in infirmorũ perſona non parum ſe admirari teſtantur, Hieremia dicente: Iuſtus quidem es domine, ſi diſputem tecum. Verũtamen iuſta loquar de te. Quare via impiorum proſperatur, &c.

A — Matt. 27. — B — C — Abac. 1. — Iob. 21. — Hiere. 12.

Et dixit mihi angelus, Quare miraris, id eſt, noli nimiũ admirari, ſed cauſa cognita admiratio ceſſet. *Ego dicam tibi ſacramentum,* id eſt, occultam ſignificationem, *Mulieris & beſtiae,*

quae

D *quæ portat eam, quæ habet ſeptem capita, & decem cornua,* Iſta enim conſequenter angelus exponit,& de ſignificatione mu-
Apo.12.13 lieris ac beſtiæ iã dicta ſunt aliqua. *Beſtia quã uidiſti,* id eſt, diabolus qui ſupra dictus eſt draco, ſeu Antichriſtus. *Fuit.* Diabolus enim ante domini Saluatoris aduẽtũ penè cunctis dominabatur hominibus. Similiter Antichriſtus modico tẽpore regnaturus eſt, & quãtũ ad hoc de ipſo dicitur, fuit, ſcilicet in mundo hoc regnãs. *Et non eſt,* nũc poſt Chriſti aduẽtum in mũdo ſic dominans, ſicut olim fuit ipſe diabolus. Pro-
Ioan.12. pter quod paſſione inſtante teſtatus eſt Chriſtus: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. De Antichriſto quoq; dicitur, non eſt, quoniam regnum eius ſicut crudeliſſimum, ita & breuiſſimum erit. *Et aſcenſura eſt de abyſſo,* id eſt, tam dæ-
E mon quàm Antichriſtus de impietatis profundo, de inſidiarum occulto, de latebris calliditatis, & abundantia prauitatis aſcendet in fine mundi ad hominum deceptionem, & ad principatum ſuper iniquos. *Et in interitum ibit,* æternam dãnationem recipiendo. Antichriſtus quoq; cũ omnibus præſidẽs fuerit, repentè diuina occidetur virtute. *Et mirabuntur inhabitantes terram, quorum nomina non ſunt ſcripta in libro uitæ à conſtitutione mundi, uidentes beſtiam quæ erat & non eſt,* id eſt, habitatores terræ, terrena magis quàm cœleſtia appetentes, qui ab æterno prædeſtinati non ſunt, ſtupebunt videntes Antichriſtum, ſeu diabolum per Antichriſtum tam potenter regnare, tamq; mirabilia operari in mundo. Mirabuntur quoq;, quũ viderint regnum illud tam repente deiectum, & principem ſuũ
F tam ſubitò eſſe extinctum. *Et hic eſt ſenſus,* id eſt, interpretatio ſeu expoſitio eorum, quæ vidiſti, hæc eſt, *Qui habet intelligentiam,* id eſt, illi qui capere poteſt, qui docilem habet mentem & intelligentiã ſcripturarum. Quaſi dicat, Interpretatio horũ difficilis eſt & profunda. Deinde exponit quæ ſint capita beſtiæ. *Septem capita, ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, &* pro, id eſt, *Septem reges ſunt,* id eſt, per ſeptem capita beſtiæ intelliguntur ſeptem montes, id eſt, ſeptẽ reges, vtpote præ cæteris poteſtate ſublimes, animoſitateq; tumidi, ac cæteris præſidentes: qui ſunt velut fundamenta ac ſtabilimentum mulieris iſtius meretricis ciuitatis diaboli, cõgregationisq; reproborum: quia illorũ poteſtati innititur, & de eorum præſumit potentia. Impij enim ſubditi ſciẽtes dominorũ

ſuorum

ſuorum potentiam atq; malitiã, audacter agunt mala, quę dominis ſuis placere nouerunt. Hinc ſecundũ Bereng. ſicut apoſtoli dicuntur fundamẽtum ciuitatis dei, puta eccleſiæ: ſic iſti ſunt fundamentum ciuitatis diaboli. Septenario autẽ vniuerſitas regum ac principum horum exprimitur: *Quinq; ceciderunt, unus eſt, & alius nondũ uenit,* id eſt, horum ſeptem regum quinq; iam perierunt, illi videlicet, qui à tempore Adæ vſque ad diluuium regnauerunt. Item & illi, qui poſt diluuiũ vſque ad Abraham fuerunt. Deinde & hi qui deinceps vſq; ad Moſen præfuerunt. Poſtea illi qui à tempore Moſi vſq; ad tranſmigrationem Babylonis rexerunt. Quinto & hi, qui ab illo tẽpore vſq; ad Chriſti aduentum dominabantur. Omnes iſti duriſſimũ dei iudicium ſunt perpeſſi, quoniam poteſtate ſibi cõceſſa abuſi ſunt, impios fulciendo atq; portando, contra fideles ac iuſtos. Vnus autem regum iſtorum, videlicet ſextus, nũc eſt ſub euangelica lege, per quẽ omnes reges & principes perſequentes eccleſiam innuuntur. Et alius, vtpote ſeptimus nõdum venit, ſcilicet Antichriſtus. *Et quam uenerit, oportet illum breue tempus manere in regno.* Tribus enim annis cum medio legitur apertè ac generaliter regnaturus. Vnde & eius perſequutio ſicut duriſſima, ita erit breuiſſima. Ideo ait Saluator: Niſi breuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro: ſed propter electos breuiabũtur. Vnde Greg. aſſerit: Quia & ſuperbos & infirmos nos dominus conſpicit, dies quos ſingulariter malos intulit, miſericorditer breuiatos dicit: profectò vt & ſuperbiam noſtrã terreat de aduerſitate, & infirmitatem foueat de breuitate. *Et beſtia,* ſcilicet Antichriſtus, ſiue diabolus, *Quæ erat, & non eſt,* ſecundum expoſitionem iam habitam. *Et ipſa octaua eſt,* id eſt, quãuis ad reproborum cõgregationẽ pertineat, tanquã caput ipſius: ob ſingularem tamen ſuam nequitiã, poteſtatem, eminentiã, ponit in numerũ, & proprium obtinet locum. *Et de ſeptem eſt,* id eſt, ad reproborum catalogum ſpectat. *Et in interitũ uadit,* ſcilicet in dãnationem perpetuam. Inſuper oſtenditur, quid decem cornua beſtiæ ſignent, *Et decem cornua quæ uidiſti,* in beſtia, ſcilicet Antichriſto, *Decem reges ſunt,* id eſt, repræſentant. *Qui regnum nondum acceperunt, ſed poteſtatem tanquam reges una hora accipient.* Dicunt aliqui, quòd regnum Romanum circa Antichriſti tempus diuidetur in decem regna: quorum reges

A | Ephes. 2. | B | C | Apoc. 13.

D reges adhærebunt Antichriſto, ſicut capiti cornua: & per illos impugnabit Eccleſiam, qui nunc quoque per decem reges ſignantur. Securius autem videtur dicendum, quod ſicut ſupra quandoque, ita & nunc per denarium vniuerſitas inſinuatur: ita vt per decem reges intelligantur omnes reges, qui Antichriſto tunc acquieſcent, qui nondum regnum ſortiti ſunt, quia nec nati ſunt: ſed tempore illo vna hora, id eſt, modico tempore poteſtatem accipient & habebunt: ſicut & Antichriſtus non diu regnabit. Accipient autem tanquam reges, quia præſidentia eorum tam breuis & impia erit, vt potius dicatur apparentia, quàm veritas regiæ poteſtatis. Accipient quoque, *Poſt beſtiam,* id eſt, imitando ſuum principem Antichriſtum, per poteſtatis abuſum: & non in tanta
E plenitudine, ſicut ipſe. *Hi unum conſilium habent,* id eſt, cõcordes erunt in malo, ad perſequendum Eccleſiam, *Et uir-*
Eſa.53. *tutem & poteſtatem ſuam beſtiæ tradent,* id eſt, ſeipſos & ſuos exercitus ad cooperandum & obſequẽdum Antichriſto præbebunt. Vel ei quicquid poſſunt, adſcribent. *Hi cum agno,* id eſt, contra Chriſtum, *Pugnabunt,* qui propter innocentiam & immolationem ſuam pro nobis, agnus vocatur. Pugnabunt autem contra eum, eius fidem & legem pro poſſe
Mat.25. tollendo, eiuſque membra infeſtando: de quibus teſtatur: Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis, *Et agnus uincet eos,* dando ſuis militibus patientiam in aduerſis, Antichriſtum etiam perimendo, Euangelicam legem poſtea reformando, & quoſdam perſecutorum iſtorum corporaliter
F occidendo, æternaliterque damnando, quoſdam forſitan poſt Antichriſti interitum conuertendo, *Quoniam dominus dominorum eſt & rex regum,* idcirco cunctis potentior, & ad ſuperandum idoneus, *Et qui cum illo ſunt,* id eſt, qui ei fideliter vſque ad mortem in omni tribulatione adhærent. Hi ſunt, *Vocati* à deo per inſpirationem aut prædicationem, *Et electi* ad vitam beatam, *Et fideles* re & nomine. Deinde angelus exponit, quid per aquas præfatas ſignetur. *Et dixit mihi,* ſcilicet angelus, *Aquas quas uidiſti ubi meretrix ſedet,* id eſt, ciuitas diaboli ſeu reproborum colle-
Prou.13. ctio conquieſcit, ſicut paulò ante expoſitum eſt, *Populi ſunt*
Pſal.10. *& tribus linguæ,* id eſt, variæ nationes ex quibus malignorum ſocietas conſtat, *Et decem cornua, quæ uidiſti in beſtia,* ſcilicet,

ſcilicet reges & reprobi memorati, *Odient fornicariam,* id A
eſt, meretricem ciuitatem diaboli, cum ſe viderint cum ea pariter perituros. Sed & vnus odiet alium, ſecundum quod inter ſuperbos ſemper ſunt iurgia, imo odient & ſeipſos, optando ſe non eſſe, & poſſe impie agere & frui caducis. Nam & qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam, *Et deſolatam facient eam & nudã,* quia tunc ei non ferent auxiliũ quẽadmodũ ante, quando diuitiis atq; delitiis ſeculi ſubditos ſuos ornauerunt, *Et carnes eius manducabunt, & ipſam igne concremabunt.* Si carnes eius comedent, quomodo eam comburent? Hyperbolica ergo & metaphorica eſt loquutio, ad innuendum magnitudinem mutui odij eorum in pœnis, qui ſocij fuerant in peccatis, qui ſibi mutuo augent ſuæ damnationis ſupplicia. Nam & Apoſtolus ait: Si inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem conſumamini, *Deus* B Galat. 5.
enim dedit in corda eorum, ut faciant quod placitum eſt illi, id eſt, meretrici mala pœnalia inferant modo præfato. Si autem referatur ad mala culpæ, intelligendum eſt quod deus dedit hoc permiſſiuè. Sicut ait Apoſtolus: Tradidit illos in Rom. 1.
reprobum ſenſum, vt contumeliis afficiant corpora ſua in ſeipſis. Vnius nempe peccati demerito meretur peccator à deo relinqui, grauius excæcari ac tranſgredi, *Vt dent regnum ſuum beſtiæ,* id eſt, congregationem ſibi ſubiectam atque in vitiis ſimilem, exponant diabolo puniendam, vel ab Antichriſto & diabolo ſe regi permittant: ſequentes Antichriſti malitiam, etiam poſt eius interemptionem, *Donec conſumentur uerba dei,* id eſt, opere impleantur, quæ ſerui dei C
ex diuina reuelatione decurſu ſtatuque iſtorum prædixerunt: quibus impletis, impij pariter ſine fine cruciabuntur. *Et mulier, quam uidiſti,* ſcilicet meretrix ſedens ſuper aquas, puta collectio reproborum, *Eſt ciuitas magna,* id eſt, ciuitas diaboli, ſcilicet reproborum hominum multitudo, *Quæ habet regnum ſuper reges terræ,* id eſt, poteſtatem & dominium tale ac tantum, quod etiam reges ſibi plurimos ſubiugabit, vt ſecum Antichriſto conſentiant. Vel hoc ideo dicitur, quia reges ſunt pars ciuitatis iſtius. Rex autem vt vna perſona, à multitudine ſuperatur.

Explanatio

D Explanatio Cap. XVIII. *Et poſt hæc uidi.*

ARTICVLVS. XIX.

CONſequenter myſtico difficilique ſermone, deſcribit ſanctus Ioannes huius mundi immundi ſeu ſeculi nequam vanitatem,& iuſtam condemnationem eiuſdem, *Et poſt hæc uidi alium angelum deſcendentem de cœlo, habentem poteſtatē magnam: & terra illuminata eſt à gloria eius,* Secundum Albertum hic incipit viſio ſexta, ideo ait, poſt hæc; puta viſionem quintam præſcriptam. Porro in viſione hac imaginaria apparebat Ioanni quod angelus præpotens atque præſplēdidus

1.Cor.1. de cœlo deſcendens,tanti eſſet fulgoris, vt ipſa terra inde ful

Eſa.9. geret. Hæc autem per quaſdam ſimilitudines, ſpecies ſiue ef-

E figies angelus ſanctus Ioannem inſtruens intusq; alloquens, monſtrauit eidem. Denique per angelum iſtum quidam intelligunt Chriſtū, qui per incarnationis myſteriū cœlitus venit,qui eſt virtus & ſapientia patris,& magni cōſilij angelus, à cuius gloria,id eſt,eminenti ſapientia,prædicatione, miraculoſaque operatione illuminati ſunt habitantes in terra,videlicet militans electorum Eccleſia, quando populus qui ſedit in tenebris,vidit lucem magnā. Alij per angelū iſtum, intelligunt cœtū ſeu ordinem doctorum & prædicatorū,qui de

Ioan.20. militantis Eccleſiæ cœlo deſcēdit,& magnæ virtutis eſt, potēs ſoluere & ligare peccata,&viatores illuſtrat.Poteſt quoq; per angelum hunc angelicus ſpiritus accipi ad conſolationem fidelium, mundi ſeu impiorū ruinā eis denuncians. *Et exclar-*

F *mauit in fortitudine dicēs:Cecidit,cecidit Babylō illa magna.* Hoc

Apoc.14. ipſum in ſuperioribus dictum expoſitumq́; recordor. Quod

Eſa.21. autem per Babylonem ciuitas dæmonis, videlicet impiorum

Eſa.13.14 & reproborum hominū vniuerſitas deſignetur, in iſto potiſſi-

Hie.50.51 me libro,frequenter prædictū eſt. Præterea ſicut in libris pro-

Ezech.32. phetarū Eſaiæ,Ezechielis,Hieremię,per Babylonem ad literam exprimitur vrbs illa Chaldææ,in qua Nabugodonoſor rex regnauit: per quam ibidē ſpiritaliter mūdus vanitatibus deditus,& mundanorū hominum multitudo intelligi datur: ita præſenti capitulo per Babylonem ad literam ſignificatur præfatus mundus,vitiorum confuſione repletus. Sicut ait Io-

1.Ioan.2. annes:Omne quod eſt in mūdo, concupiſcentia carnis eſt, &

cōcupiſcē-

concupiſcentia oculorũ,& ſuperbia vitæ. Vnde in iſto capitulo multa verba ſcribit Ioannes, quæ in memoratis habentur prophetis. Veruntamen literalis ſenſus diſtinctus eſt. Rurſus quia nõ ſolum per Babylonem,ſed per Aegyptum quoque & Tyrum mundus ſpiritaliter explicatur,aliqua hic verba ſcribuntur,quæ apud Ezechielem de Tyro dicũtur. Itaque cecidit, cecidit Babylon, id eſt, vani homines corpore & anima perierunt,& in vtroque damnabuntur ac punientur. Et ſicut nunc cadunt in profunda vitiorum, ita tunc cadent in barathrum tormentorum. *Et facta eſt habitatio dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus immundi, & omnis uolucris immundæ & odibilis,* id eſt, ſicut ciuitas materialis euerſa funditusq́; deſtructa,fit manſio & locus brutorum: ſic impiorum caterua peccando facta eſt locus,domus & ciuitas dæmoniorum ſpirituũ immundorum:qui ob ſuam in altum vitioſam tendẽtiam, volucres immundæ atque odibiles appellantur. Odibilis enim coram deo & hominibus eſt ſuperbia. Et in Euãgelio ait Saluator,quòd volucres cœli comederunt ſemen verbi dei,id eſt, diaboli. Rurſus ciuitas iſta cadendo in mala pœnæ æternæ, fit habitatio dæmonum: quoniam in inferno opera diabolica inceſſanter exercet, omne bonum virtutis odio habens, & deum ſine ceſſatione blaſphemans. Impij autem odibiles ſunt non quantum ad eſſe,quod habent à deo: ſed quo ad culpam, quam habent à proprio, *Quia de ira fornicationis eius,* id eſt,de voluptate immunda,ſeu amore illicito,ac impia vanitate dei iram ſeu vindictam prouocante Babylonis huius,

A Ezech.27 B Eccle.10. Matt.13. Luc.8.

Biberunt, id eſt, guſtauerunt, *Omnes gentes,* per conſenſum, appetitum,ſeu actum. Omnes,inquam,gentes, gentiliter non rationabiliter conuerſantes, ſeu quædam de omnibus, *Et reges terræ cum illa fornicati ſunt,* mente & corpore, terrena magis quàm cœleſtia amplectendo, & concupiſcentias aſſequendo, *Et mercatores terræ de uirtute diuitiarum,* id eſt, magnis & fortibus diuitiis, *Eius, diuites facti ſunt.* Quod de negociatoribus literaliter accipi poteſt, qui opes ſeculi congregando ditantur. Spiritaliter vero mercatores ſunt omnes auari. Iuxta quod in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt: Auaro nihil eſt ſceleſtius. Et, Nihil eſt iniquius, quàm amare pecuniam: hic enim animam ſuam habet venalem. Iſti pro temporali abundantia ſuas animas infelici cõmu-

C Eccli.10. Ibidem.

D ci commutant mercatu. Sed cum Babylon iſta aliud nihil ſit, quàm gentes omnes iniquæ, cum regibus reprobis: quomodo mercatores, & reges, ac gentes omnes de ira fornicationis eius biberunt? Et reſpondendum, quòd loquitur de eiſdem quaſi de diuerſis, ſecundum diuerſas proprietates & cõſiderationes. Quemadmodum in ſcripturis de Eccleſia & fidelibus fit mentio quaſi de diuerſis: cum tamen ſint idem. Quoniam ergo plerumque vnius reproborum alium inducit ad impietatem, interdum vero reprobi ſeipſos prouocant ad peccandum, nunc nomine Babylonis quaſi vnum aliquid, nũc aliis nominibus quaſi plures ſignantur, *Et audiui uocẽ aliam de cœlo dicentem: Exite de illa popule meus,* Vocem hanc in interioribus viribus animæ ſancti Ioannis angelus eum informans formauit, quam ipſe interiori auditu percepit. Per quã
E prædicatio Chriſti, & ſeruorum eius hortantium fideles vt
2.Cor.6. ab impiis ſe elongent, intelligi datur. Nam & Paulus: Exite, inquit, de medio eorum & immundum ne tetigeritis. Denique
Hiere.50. Hieremias Babylonis deſtructionem prænuncians, populum Iudæorũ hortatur exire de medio Babylonis. Sed & Eſa. ait:
Eſa.52. Exite, exite, & pollutum nolite tangere. Semper autem & vbique exeundum eſt de congregatione malorum, mente & animo: ne ſcilicet conſentiamus vanitati & prauitati illorum, ſed omne vitium deteſtemur, & peccatum ſemper diſpliceat. Interdum vero, cum fieri poteſt, etiã corporalis receſſus perutilis eſt, maxime imperfectis, qui aliorum malitia faciliter maculantur, *Et ne participes ſitis delictorum eius,* eadẽ mala agendo, ſeu eadem bona omittendo, aut certe illorum pecca-
F tis conſentiendo, aut etiam non redarguendo, *Et de plagis eius non accipiatis,* id eſt, de prauis exemplis & ſcãdalis, quibus animæ vulnerantur, occaſionem ruinæ ſumendo: ſed inflexibiles ſitis in bono. Rurſus de plagis eius non accipiatis, id eſt, ſupplicia ei parata nolite incurrere. Tanquam dicat: Si non communicatis in peccatis, non communicabitis in tor-
Hier.15. mentis. Ita egreſſus fuit de Babylone Hieremias qui ait: Non ſedi in conſilio ludentium, & diem hominis non concupiui. A facie manus tuæ domine ſolus ſedebam. Itemque Pſalmi-
Eſa.23. ſta: Non ſedi cum conſilio malignantium, & cum iniqua gerentibus non introibo. Itaque nos barbati ſtudeamus imple-
Tob.3. re, quod in libro Tobiæ puella quædam impleſſe ſe veraciter profitetur,

profitetur: Nunquam cum ludentibus miſcui me,neque cum A
his qui in leuitate ambulant, participem me præbui. *Quo-
niam peruenerunt peccata eius uſque ad cœlum,* id eſt, in tan-
tum coram deo creuerunt atque enormia facta ſunt, vt exi-
gente iuſtitia ſit damnanda. Simile eſt quod loquitur Hiere-
mias: Peruenit iudiciũ eius vſque ad cœlum. Et de Niniue do- Hiere.51.
minus ait: Aſcendit malitia eius coram me, *Et recordatus eſt* Ionæ.1.
deus iniquitatum eius, id eſt, ſtatim per vltiõis effectum, mõ-
ſtrabit ſe peccata eius attendere. Conſequenter dominus ait
electis & ſanctis. *Reddite illi, ſicut & ipſa reddidit uobis,* id
eſt, Babyloni ſeu cõgregationi prauorum infligite pœnas iu-
ſtas, pro perſequutionibus quas intulit vobis iniuſte. Nec hoc
eſt contra illud quod ait Saluator: Benefacite his qui ode- B
runt vos. Et Apoſtolus: Nulli malũ pro malo reddentes. Hoc Mat.1.
enim ideo dicitur, ne quis propria authoritate ſe vindicet, 1.Theſ.5.
aut zelo inordinatæ vindictæ affligat. Sed ex commiſſione 1.Pet.3.
diuina, & ſecũdum proceſſum iuſtitiæ licet id agere: præſer-
tim non vt propria iniuria vindicetur, ſecundum quod pro-
pria: ſed inquãtum eſt dei iniuria, eiuſque offenſiua, *Et du-
plicate illi duplicia,* id eſt, pro duplicibus pœnis quas intulit
vobis, in corpore & in anima vos affligendo, infligite ei du-
plicem punitionẽ, vt corpore & anima in inferno crucietur.
Et hanc duplicem punitionẽ duplicate, vt corpus affligatur
frigore & calore: iuxta illud Iob, Ibunt ab aquis niuiũ ad ca-
lorem nimium: anima verò verme conſcientiæ, & carentia vi- Iob.24.
ſionis diuinæ. Iterum pœnę iſtæ duplicari dicũtur, quia pro C
temporalibus perſequutionibus, quas impij infligunt electis,
æternales recipiunt punitiones. Hæc ergo facite ei *ſecundum
opera eius,* id eſt, ſecundum quod mala acta ipſius merentur:
iuxta illud Hieremiæ, Reddite ei ſecundum opus ſuũ. Iuxta Hiere.50.
omnia quæ fecit, facite ei. *In poculo, quod miſcuit uobis,* id
eſt, pro multiformi tribulatione, qua vos potauit, *Miſcete
illi duplum,* id eſt, duplicatam & æternalem pœnam ei in-
fligite, ſecundum modum præfatum. ¶Sed nonne hoc vi-
detur eſſe contra iuſtitiam & crudele, cum vltio non debeat
quantitatem culpæ excedere? Reſpondendum, quod non.
Non enim vltra, imo citra condignum puniuntur iniqui:
quanuis illis pœna ſit multo maior, quàm pœna quam intu-
lerunt iuſtis, *Quantum glorificauit ſe,* contra deum atque

D iuſtitiam inaniter gloriando, vel ſe per ſuperbiam erigendo, humanam gloriam appetendo, aliis ſe glorioſum exhibeudo. *Et in delitiis fuit,* in carnalibus carnaliter delectãdo, *Tantum date illi tormentum,* quo in corpore affligatur propter delitias impuras præhabitas. *Et luctum,* id eſt, dolorem in anima, contra glorificationem inanem: ſicque pœna correſpondeat culpæ. ¶ Sed cum incomparabiliter maior ac diuturnior ſit pœna inferni quàm delectatio præſens, quomodo dicitur, tantum date illi, & cætera. Reſpondendum, quòd ſenſus eſt, vt ſecundum exigentiam demeritorum ſuorum puniatur: tamen citra condignum, propter immenſitatem diuinæ clementiæ. Vnde proportio iſta attenditur penes genus, vt qui magis ſe glorificauit, & in delitiis maioribus fuit, acri-
E us puniatur cæteris paribus. Quæ verba ſuperbis & luxurioſis præſertim timenda ſunt & penſanda: quia quo nunc amplius intumeſcunt, & in carnis viliſſimæ fœtidiſſimis delectationibus ſe reſoluunt, eo dirius in infima tartari deprimentur, atque intenſius torquebuntur. Similiter cupidi & guloſi, qui in auro, argento, cibo, & potu delectationes ſuas conſtituunt. Omnis autem delectatio munda & licita eſt in deo, vel in rebus creatis ſecundum deum. Quòd autem Babylon iſta iure ſic punietur, verba pandunt ſequentia, *Quia dicit in corde ſuo,* ſtulte, præſumptuoſe, ac impie cogitando, *Sedeo regina,* id eſt, poteſtate, honore, & opulentia rerum vallata, *Et uidua non ſum,* id eſt, à multis mecum ſpiritaliter aut corporaliter fornicantibus diligor, *Et luctũ non uidebo*
F *debo* .i. aduerſa & triſtia non incurram, neq; experiar. Impij nanque quanuis ſe ſciant pro ſuis ſceleribus puniendos, fin-
Eccli.8. gunt tamen ſe non videre quod vident: & memoriam mortis à ſua mente reiiciunt, ne triſtis cogitatio lætitiam cordis eorum perturbet. Tales ſunt filij huius ſeculi qui ſine timore peccant, & in tanta viuunt ſecuritate ſtultiſſima, quaſi morituri non eſſent, *Ideo in una die uenient plagæ eius,* puta in die iudicij. Quæ vero ſint plagæ iſtæ ſubiungitur, *Mors, & luctus, & fames,* Per mortem intelligitur mors ſecunda, videlicet infernalis miſeria: per luctum, pœnarum acerbitas, dolor, confuſio: per famem, deſiderium quietis, quam nunquam habebit, ſeu omnis boni defectus quo iugiter plena erit. *Et in igne comburetur,* quia æterno igne torquebitur, nõ

cõſumetur,

conſumetur, *Quia fortis eſt deus,qui iudicabit illam,* ideo nul- A
lus poteſt ei reſiſtere, & quicquid ſibi iuſtum videtur, poteſt efficere. Præterea vnicuiq; impio ad ciuitatem Babylonicam pertinenti, & vana ſecuritate negligentiaque decepto, mala iſta in die vna eueniunt: quando hora qua non putauit, corporaliter moritur, diuinitus condemnatur, omnibus tempo- *Luc.12.*
ralibus quæ dilexit priuatur, quemadmodum legitur diues ille dixiſſe: Anima habes multa bona repoſita in annos plurimos: requieſce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi deus: Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem paraſti cuius erunt? Aduertant igitur amatores mundi, quod loquitur Chriſtus: Væ vobis qui ridetis, quia plorabitis. Væ vo- *Luc.6.*
bis qui ſaturati eſtis, quia eſurietis. Væ vobis diuitibus, qui nunc habetis conſolationem veſtram. Porro his verbis conſo- B
nāt quæ apud Eſaiam de Babylone conſcripta ſunt: Dixiſti in *Eſa.47.*
ſempiternū ero domina: quæ dicis in corde tuo, nō ſedebo vidua, & ignorabo ſterilitatem. Venient tibi hæc duo ſubito in die vna, ſterilitas & viduitas. *Et flebunt & plangent ſuper illam reges terræ, qui cum illa fornicati ſunt, & in delitiis uixerunt, cum uiderint fumum incendii eius,* id eſt, tempore damnationis infernaliſque pœnæ ipſius Babylonis, videlicet congregationis prauorum reges & principes animoſi & impij (qui ſunt principalis portio Babylonis iſtius) cōmunem eius calamitatem dolebunt ac flebunt, ſe ſimul cum ea deflentes. Cum viderint ſimulque ſenſerint fumum incendij eius, id eſt, inflammationem qua ab igne gehennæ torquebitur. Loquitur autē ſcriptura hoc loco de his ſecundū modum loquendi aliqui- C
bus vſitatum. Frequenter nempe cōtingit, vt præclara aliqua vrbe ab hoſtibus capta præcipui ciues eius, quāuis & ipſi videant ſe mox trucidandos, ſuā tamen miſeriam reticendo, totius ciuitatis ſuæ vaſtitatē & clades deplorent, *Et longe ſtātes propter timorem tormentorum eius,* id eſt, animo vehementer abhorrentes ac refugientes tormenta impiæ ciuitatis, quæ ipſi ſimul cū ea experiuntur inuiti. Vnde Bereng. hîc diſſerit: Stabunt longe mente & voluntate, horrētes q̄ æternaliter cruciabuntur. Sed cur tunc Ioan. nō ait: Stabūt longe propter ſenſum ſeu experientiā tormentorum eius? Ad quod reſpondet Albertus: Quia plus cruciabit eos interius cogitatio de cōtinuatione doloris, q̄ ſenſus exterioris tormēti. Et hoc verbum

D Alberti valde imprimendum eſt cordi, *Dicentes: Væ, uæ, ciui-tas illa magna Babylon,* Maxima quippe eſt reproborum collectio, *Ciuitas illa fortis,* robore corporis, & naturalibus viribus, ac miniſtrorum frequentia in ſeculo iſto: quæ poteſtate ſibi conceſſa abutens, fortis fuit, & eſt ad mala agenda: mollis vero & debilis ad vitia expugnanda. Cui cōpetit id Sapientiæ: Potentes potenter tormenta patientur, & fortioribus fortior inſtat cruciatus. Contrario autem modo ſe habet fortitudo electorum fortitudini impiorum, quia electi fortitudinem ſuam conuertunt ad exequendum actus virtutum eradicandaque vitia: impij vero ad exequenda ea, ad quæ propriæ voluntatis & ſenſitiui appetitus inclinat affectio. Idcirco de eis ſcriptum eſt. Factus eſt curſus eorū malus, & fortitudo diſſimilis, *Quoniam una hora uenit iudicium,* id eſt, damnatio, *Eius,* de quo ait Saluator: Qui male egerunt procedent in reſurrectionem iudicij, *Et negociatores terræ,* de quibus nunc dictum eſt, *Flebunt & lugebunt ſuper illam,* eo modo quo reges, quia & ipſi ſunt pars ciuitatis iſtius, & ſimul cum ea cruciabuntur, *Quoniam merces eorum nemo emet amplius,* id eſt, quia iſta caduca & temporalia amiſerunt, in quibus ſibi finem vltimum ſtatuerūt: ſicque eorum proſperitas erit finita. Conſequenter ſpecificantur merces, quas nemo peracto iudicio amplius emet, *Merces auri, & argenti, & lapidis precioſi, & margaritæ, & byſſi,* id eſt, cādidiſſimi lini ſeu veſtimenti inde facti, *Et purpuræ, & ſerici, & cocci,* quod rubei eſt coloris, *Et omne lignū thyinum,* de quo genere ligni legitur. 3. Regū Salomon feciſſe cantoribus templi lyras & citharas. Eſtque lignum iſtud, vt dicitur, imputribile, creſcens in Ophyr. *Et omnia uaſa eboris,* id eſt, eburnea, *Et omnia uaſa.* facta *Ex lapide precioſo & æramento,* id eſt, ære, *Et ferro & marmore,* iſta oblectant viſum. Deinde ponūtur quæ oblectāt olfactū, *Et cynamomum,* quod eſt ſpecies aromatica cinereū habens colorē, creſcens ad modū cannæ, & fractū fundit odorē ſuauem, *Et amomū,* quod ſecundū Albertum, eſt ſpecies ſeminis, faciens effluere menſtrua, & vrinam, *Et odoramentorum,* mercem nemo plus emet, *Et unguenti & thuris,* Deinde tanguntur ſenſibilia oblectantia guſtū, *Et uini & olei & ſimilæ,* quæ eſt delicatiſſima farina, *Et tritici,* Inſuper nominat ea quæ hominū vſibus deſeruiūt

Et iume-

Marginalia: Sapien.6. — Hiere.24 — E — Ioan.5. — F — 3.Re.10.

Et iumentorum, & ouium, equorum & rhedarum, id eſt, quadrigarum, *Et mancipiorum,* id eſt, ſeruorum, *Et animarũ hominum,* id eſt, hominum qui venales præbentur. Porro per animas hominum ipſi homines deſignantur, ſecundum quòd nomine partis totum intelligi ſolet, *Et omnia poma deſiderii animæ tuæ,* id eſt, carnalitatis tuæ, quę anima tua ſenſualitatem ſecuta, vehementer appetit. Et quanuis ſint alia multa in quibus carnales homines magis, quàm in pomis delectentur: tamen pomis expreſſis, adiunctum eſt deſiderij animæ tuæ: ad innuendum, ſecundum quod Haymo ſcribit, quòd non tantùm in rebus precioſis atque maioribus, ſed etiã in minoribus valde offenditur deus, ſi vltra quàm appeti debeant, appetantur. Vel per poma intelliguntur vilia quæque, quæ ſeculi amatores præferunt bonis ſpiritalibus & æternis. B Vnde ſimiles ſunt pueris, qui poma & pira magis, quàm precioſa quælibet amplectuntur. Hinc quoque in hominibus talibus ponitur vitium puerilitatis, quod ſtultitia appellatur: & dono ſapientiæ, quo diuina ſapiunt animo, contrariatur, *Diſceſſerunt à te, & omnia pinguia & præclara perierunt à te,* vtpote opes & fercula delicata, ac cætera quæ magni precij æſtimaſti: quanuis comparatione ſpiritualium diuitiarum ſint nullius momenti, *Et mercatores horum, qui diuites facti ſunt ab ea,* id eſt, à diuitiis Babylonis, ſcilicet mundi huius, non niſi terrena amantis, *Longe ſtabunt propter timorem tormentorũ eius,* iuxta ſenſum, quo reges longe ſtare iam dicti ſunt,

Flentes, lugentes, dicentes: Væ, uæ, ciuitas illa magna, ſcilicet Babylon. *Quæ amicta erat byſſo, & purpura, & cocco, & inaurata eſt auro & lapide precioſo & margaritis,* id eſt, prædictis C rebus, ornamentis & veſtibus, in ſeculo iſto laſciue, curioſe, pompoſeque vſa eſt: quærens in ſenſibilibus delectari, ab hominibus honorari, & corpus non animam ornans ac veſtiens

Quoniam una hora deſtitutæ ſunt tantæ diuitiæ, id eſt, breuiſſimo tempore, ſeu momento ablata eſt ei omnis opulẽtia iſta,

Et omnis gubernator, ſcilicet in temporalibus, vel in ſpiritalibus præſidens, vt epiſcopi & principes ſeculares, *Et omnis qui in lacum,* id eſt, in mundo *Nauigat* vel in aqua, vt hi qui ad maiora aſpirãt, & in præſenti vita exaltari affectãt,

Et nautæ qui in mari operantur, Per nautas, intelligi poſſunt vel qui nauẽ Eccleſiæ regere habẽt, vel qui nauigia dirigunt.

D Per mare quoque intelligitur, vel ſeculum nequã, vel quælibet congregatio aquæ, in qua homines lucris inſiſtunt, *Longe ſteterunt, & clamauerunt, videntes locum incẽdii eius,* id eſt, infernum, in quo & ipſi pariter erunt incluſi, *Dicentes: Quæ ſimilis ciuitati huic magnæ?* id eſt, quis in diuitiis, delitiis, honore, poteſtate, & cæteris mundi fallacibus bonis, ſimilis fuit Babyloni præfatæ, videlicet impiæ congregationi? *Et miſerunt,* id eſt, in inferno mittent, *Puluerem ſuper capita ſua,* id eſt, ſigna mœroris oſtendent, & de peccatis ſuis in quantũ ſunt

Sap.5. in eis cauſa ſupplicij, pœnitebunt: iuxta illud Sapientiæ: Di-

Pſal.57. centes intra ſe pœnitentiam agentes & præ anguſtia ſpiritus gementes. Nos inſenſati, &c. Et poſt pauca: Talia dixerunt hi, qui ſunt in inferno. Denique in vita præſenti miſerũt pul-

E uerem ſuper capita ſua, id eſt, terrena, vana, & leuia ſuperpoſuerunt per vitioſum amorem cordibus ſuis. At vero ſecundũ Berengaudum, per caput mens, per cinerem peccata ſignantur. Cinerem itaq; ſuper capita ſua ponẽt, quia memoria peccatorum à mentibus eorum nunquam recedet, *Flentes & dicentes: Væ, uæ,* id eſt, dãnatio æterna in corpore & in anima, nunc ineſt tibi ô Babylon, *Ciuitas illa magna, in qua diuites facti ſunt omnes qui habent naues in mari,* id eſt, gubernatores, & mercatores, ac nautæ præfati, *Quoniam una hora deſolata eſt,* id eſt, ſubito omni gaudio opibusque priuata. Propter quod ciues ciuitatis iſtius apud Sapientem fatentur lugubriter: Quid nobis profuit ſuperbia, aut quid diuitiarum iactantia cõtulit nobis? Tranſierunt omnia illa, tanquã vmbra. Præ-

F terea quia damnatio reproborum cedit in augmẽtum gloriæ electorum (iuxta illud: Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam) ſubiungitur, *Exultate ſuper eam,* id eſt, de iuſta damnatione & pœna Babylonis, *Cœli,* id eſt, ciues cœleſtes angeli, *Et ſancti Apoſtoli & prophetæ,* qui præ cæteris fuiſtis à ciuibus Babylonis afflicti, & qui iſta eius ſupplicia prædixiſtis. *Quoniam iudicauit deus iudicium ueſtrum de illa,* id eſt, iudiciũ, quod zelo iuſtitię optaſtis fieri, & quod veſtrę iuſtitiæ debebatur, deus de Babylone exercuit. Hoc eſt enim iudiciũ de quo ſupra ſancti locuti ſunt deo: Vſq; quo domine ſanctus & verus, non iudicas & nõ vindicas ſanguinẽ noſtrũ?

Apoc.6. *Et ſuſtulit unus angelus fortis lapidem quaſi molarem, & miſit in mare dicens. Hoc impetu mittetur Babylon illa magna,* In viſione

viſione imaginaria apparebat Ioanni, ꝙ angelus ſanctus pro- A
iecit ſaxum grande in mare: ad figurandum & facto exempla
ri prænunciandum, quod Chriſtus magni conſilij angelus in
die iudicij proiiciet ſubitò in infernum omnem impiorũ ca-
teruã. Et huic ſimile eſt quod legitur Hieremias dixiſſe ad
Saraiam: Cum veneris in Babylonem, ligabis lapidem ad li- *Hiere.51.*
brum iſtum, & proiicies illum in medium Euphratem, dicẽs,
Sic ſubmergetur Babylon, & non conſurget à facie afflictio-
nis, quam ego adducam ſuper eam. Vnde nũc ſubditur de Ba
bylone, cuius typus fuit Babylon illa Chaldaica *Et ultra nõ
inuenietur* videlicet in priſtino ſtatu, & proſperitate munda-
na, aut ſeculo iſto. *Et uox citharœdorum, & muſicorum, & tibia
canentium, & tuba non audietur amplius in ea* id eſt, nulla ſua-
uitas harmoniæ, & nullus ſonus auditum mulcens: ſed plan- B
ctus & vlulatus, & miſerabilis clamor erit in damnata impio
rum collectione *Et omnis artifex, omniſque ars non inuenietur
in ea amplius* Nonne multi artifices damnabuntur? Quomo- *Eccle.9.*
do ergo non erunt in ſocietate damnata? Et reſpondendum,
quod ſubſtantialiter erunt ibi, non autem quantum ad vſum
ſuæ artis, ſeu commodum impiæ ciuitatis. Porrò quod nec ar
tem dicit ibi manere, conſonat ei quod Salomon ait: Quod-
cunque poteſt manus tua, inſtanter operare: quia nec opes nec
ratio, nec ſapientia, nec ſciẽtia erunt apud inferos. ¶ Ex qui-
bus probabiliter æſtimatur, quòd damnati non erunt ſuæ ar-
tis atque ſcientiæ memores in inferno. Si enim grauis infirmi-
tas inducit ſcientiæ obliuionem, quanto magis vehementia
illa infernalis tormenti? Quod ſi ſcientia remanet ibi, non ad C
vſum iucundum, ſed potius ad calamitatis cumulum rema-
net. *Et uox molæ non audietur in ea amplius* non enim ciba-
ria eis parantur. Propter quod Eccleſiaſticus dicit, Ante obi- *Eccle. 14.*
tum operare iuſtitiam, quoniam non eſt apud inferos inueni-
re cibos *Et lux lucernæ non lucebit tibi amplius* id eſt, nulla
tibi ad conſolationem claritas refulgebit: ſed in denſiſſimis
tenebris æternaliter permanebis, ne viſus aliquo modo exhi
laretur. Siquidem, vt in Eccleſiaſtico dicitur, Dulce lumen, &
delectabile oculis videre ſolem. *Et uox ſponſi & ſponſæ non au
dietur adhuc in te* id eſt, de cætero non celebrabuntur nu-
ptiæ, ſeu carmina & gaudia nuptiarũ in te, nec luxuriaberis
amplius *Quia mercatores tui* de quibus prædictũ eſt, qui ſpi-

D ritualia pro terrenis dederũt,ſuaſque animas pro temporalibus commutauerunt,ac dæmonum poteſtati & ſeruituti ſe tradiderunt *Erant principes terræ* ,id eſt, ciuiũ tuorum. Nam tales maluiſti habere rectores,quàm iuſtos *Quia in ueneficiis tuis* id eſt,diuerſis erroribus,prauis exemplis,peſtiferis perſuaſionibus,magicis truſis *Errauerunt omnes gentes* ad tuũ collegium pertinentes,atque gentiliter conuerſantes, ſeu multæ de omnibus. Quia ergo in vita tua recepiſti bona & diuitiis abũdaſti,honore & delitiis exuberaſti:nũc in inferno cruciaris. *Et in ea* puta in Babylone *Sanguis prophetarum & ſanctorum inuentus eſt, & omnium qui interfecti ſunt in terra* id eſt, generatio iſta reproba rea eſt effuſionis ſanguinis omniũ electorum in terra hac iniuſtè occiſorum ab ea.Sicut ait Sal-

Matth.23. E uator,Venient hæc omnia ſuper generationem iſtam.Per hoc autẽ quod ait, & omniũ qui interfecti ſunt in terra,innuitur, quod nõ ſolum ſanguis ſanctorum requiretur ab ea:ſed etiam malorũ quos occidit iniuſtè,quanuis digni eſſent occidi.Propter quod Gloſſa hic dicit, Si malus malum occiderit, non excuſat occiſi nequitia:ſed eum iuſtitia excuſat, vt ſi iuſtè à iuſto iudice occidatur.

¶Expoſitio Cap. XIX. *Poſt hæc audiui,&c.*

ARTICVLVS XX.

DEſcripta præcedẽti capitulo Babylonicæ ciuitatis damnatione: nunc ciuitatis dei exultatio denunciatur, quæ amore boni & zelo æqui ac veri

F deo altiſſimo pro impiæ ciuitatis dãnatione gratiarum actiones reponit. *Poſt hæc audiui* interiori auditu,ſicut in viſionibus imaginariis fieri ſolet *Vocẽ magnam* id eſt, affectuoſam ac deuotiſſimam dei laudationem & gratiarum actionem *Quaſi uocem tubarum multarum in cœlo dicentium, Alleluia* Poteſt autem per cœlum intelligi Eccleſia militans ac triumphans. Vtraque enim ob cauſam prætactam deo laudes gratiaſque rependit,& vox iſta ob ſuã eminẽtiam,comparatur ſono tubarum multarum: præſertim cum ſit vox doctorum & prædicatorum, quorum cuilibet dicitur, Quaſi tuba exalta vocem tuam.Alleluia autem deſignat,laudate deũ.Vnde & ipſum nomen exponendo,vel eundem ſenſum ex deuotione reſumendo, vt feruor amoris fortius inardeſcat,

deſcat,ſubiungitur *Laus & gloria & uirtus deo noſtro* id eſt, A
honor & exaltatio, præconiū,felicitas, poteſtas, ſanctitas deo
competunt, & adſcribenda ſunt ſemper *Quia uera & iuſta iu-
dicia eius ſunt* quod ſupra ſcriptum atque expoſitū eſt *Quia
iudicauit de meretrice magna* id eſt,Babylonicam ciuitatem,
ſeu reproborum numeroſiſſimam collectionem pro ſuis pec-
catis damnauit *Quæ corrupit terram* id eſt,habitātes in ter-
ra ad peccata induxit,vitiiſque infecit *In proſtitutione ſua* id
eſt, in petulantia, laſciuia, procacitate, vanitate, qua ſe cun-
ctis peccare volentibus præbuit impudenter paratam,& alios
prouocauit ad impuriſſimam voluptatem *Et uindicauit ſan-
guinem ſeruorum ſuorum de manibus eius* id eſt, eam puniuit
pro eo,quòd ſeruos dei perſequuta eſt & occidit. *Et iterum
dixerunt Alleluia* Commemorando enim diuinæ æquitatis B
iudicia,delectati fuerunt in laude ipſius. Ideo repetitis deum
vocibus laudauerunt. Ad innuendum etiam, quod infatiga-
bili ac inceſſabili voce deum excelſum & glorioſum lauda-
re debemus *Et fumus eius aſcendit in ſecula ſeculorum* id eſt,
infernalis ſucceſſio Babylonis æternaliter perſeuerat. Vnde
& pœna inferni, quæ grauis eſt propter tormēti acerbitatem,
& grauior propter ſuppliciorum diuerſitatem ac multifor-
mitatem, grauiſſima perhibetur propter ſuppliciorum æter-
nitatem. Eſtque verbum præfatum vehementer pauendum,&
ſolicitè reminiſcendum. *Et ceciderunt uiginti quatuor ſeniores
& quatuor animalia, & adorauerunt ſedentem ſuper thronum di-
centes Amen, Alleluia* Quemadmodum per vigintiquatuor C
ſeniores intelliguntur ſancti veteris ac noui Teſtamenti qui
filij ſunt duodecim Apoſtolorum , atque duodecim patriar-
charum: vel ipſi patriarchæ,& Apoſtoli, omnes quoque do-
ctores iudiceſque Eccleſiæ, ſuperius tractatum eſt ſæpe. Per
quatuor autem animalia Euangeliſtæ & prædicatores vni-
uerſi intelliguntur . Verum hoc loco per ſeniores & anima-
lia,omnes ciues Eccleſiæ militantis ac triumphantis,potiſſi- *Apoc.4.5.*
mè tamen primi & ſuperiores in eis accipi poſſunt : qui om-
nes deo ſe profundiſſimè humiliantes,ac latriæ cultum,vt di
gnum eſt,exhibentes,præfato dei præconio fauentes & an-
nuentes,dicunt,Amen.id eſt,vere ſic eſt,& ita fiat.Hoc eſt,ita
laudetur deus omnipotēs.Inſuper & ipſum idem agentes ad-
iiciunt,Alleluia *Et uox exiuit de throno* id eſt, de loco glo-
riæ dei

D riæ dei ſublimis ac benedicti, videlicet de Eccleſia triūphante ac militante. Nā & prædicatores Eccleſiæ quotidie exhortantur, quod iſta vox admonet. Et vocem hanc in interioribus auribus Ioannis angelus eum inſtruēs protulit & formauit. Deinde vox ſubditur *Laudem dicite deo noſtro omnes ſerui eius* ſeruitute dilectionis & caſti timoris *Et qui timetis eum* timore filiali, vel ſaltem initiali *Puſilli & magni* videlicet, ſuperiores & inferiores, ſapientes & ſimplices. Conſequenter ponitur dei laudatio propter pietatem eius in ſuis electis, vel potius propter excellētiam eius in ſemetipſo. *Et audiui quaſi uocem tubæ magnæ, & ſicut uocē aquarū multarum, & ſicut uocem magnorum tonitruorū dicentium Alleluia* id eſt, Deū laudate. Et cur hoc additur? *Quoniā regnauit Dominus deus noſter omnipotens* Itaque vox iſta, quæ tot rebus comparatur, eſt vnanimis laudatio, qua ſancti in cœlo & terra deū altiſſimum deuotiſſima mente collaudant. Quæ vox aſſimilatur tubæ, ob ſonum euidentem tubalem: & aquis multis, propter laudantium copiam: magnis quoque tonitruis, quoniam aduerſariis poteſtatibus ac Babyloni eſt terribilis. Et item, quoniam alta pandit myſteria Ideo itaque deum collaudant, quoniam regnauit dominus deus noſter omnipotens, id eſt, Babylonicæ ciuitatis regnum deſtruxit, aērearum poteſtatum aciem ſtrauit ac ſuperauit. Omnes quoque hos congregauit congregatione faſcis vnius, & clauſit in carcere gehennæ. Inſuper electos ſuos ab omni malo eripuit, ſuæ voluntati ac ditioni perfectè conformauit ac ſubdidit: atque in ipſis per dona gloriæ nūc regnare dignatus eſt, in quibus ante per dona gratiæ fuerat regnans. Nempe canticum illud refertur potiſſimè ad conſummatum patriæ regnum, quod peracto iudicio deus in omnium electorum vna regnabit eccleſia, quum vltra nulla aduerſariorum impugnabit malitia. Et tūc Chriſtus poteſtatem quā habet in cœlo & in terra, apertè monſtrabit, ac plene cunctis aduerſariis ſuis ſibi ſubiectis pereuntibus atque damnatis. In Eccleſia autem militanti Chriſtus regnare exorſus eſt, quando ad eius fidem & cultum homines conuerti cœperūt. Et de hoc eius regno, quo nunc in fidelibus regnat, etiam gratulandum eſt nobis, & laudes ac gratias ei referre debemus: ſed de futuro illo conſummato beatifico regno maxima erit laudatio, gratulatio, gratiarumque actio. Ideo ſequitur *Gaudeamus*

Eccle.11. | E | Eſa.24. | F

deamus & exultemus id eſt, mente & corpore, ſeu intellectiuo ſenſitiuoque appetitu lætemur, iuxta illud: Cor meum & caro mea exultauerunt in deum viuum *Et demus gloriam ei* id eſt, ipſum in omnibus & de omnibus ſumme atque finaliter glorificemus, glorioſum fateamur, & omnis boni fontem opulentiſſimum, munificentiſſimumque dicamus *Quia uenerunt nuptiæ agni* id eſt, plena & conſummata coniunctio Chriſti cum eccleſia. Et iſta coniunctio, eſt eius in ea regnatio, quæ coniunctio plena & vniuerſaliter erit peracto iudicio, dū Chriſtus electos in anima & corpore glorificabit. Vnde hæ nuptiæ ſunt internæ ac ſpiritales, dum per beatificā viſionem, ſuauiſſimam fruitionem, inamiſſibilem tentionē, mentes electorum Chriſto in thalamo regni cœleſtis iungētur. Inſuper ſecundum Albertum, harum nuptiarum ſponſalia contracta fuerunt in prophetarum ſponſione. Perfectum eſt matrimonium per verbum de præſenti, in colloquutione mutua angeli & Mariç: conſummatū fuit in carnis & verbi vnione: ſolennitas cœpit celebrari in aſcenſione. Nūc paulatim introducitur ſpōſa in domum ſponſi, ſed totaliter introducetur in fine: & tunc fiet conuiuiū generale *Et uxor eius* id eſt, eccleſia quæ eſt ſponſa & coniunx Chriſti *Præparauit ſe* id eſt, aptam & dignam ſe fecit in via iſta, vniri ſpōſo ſuo in patria. Triplex autem eſt ſponſa Chriſti: videlicet vniuerſalis, quæ eſt eccleſia: particularis, vt anima deuota: ſingularis, ſcilicet, virgo beata. Rurſus ſunt nuptiæ Chriſti cum militanti Eccleſia per gratiæ dona, & ſunt nuptiæ eius cū eccleſia triūphante per gloriæ munera *Et datum eſt illi* id eſt, gratia dei conceſſum, non propriis viribus. *Vt cooperiat ſe byſſino candido ſplendenti* Quid autem per byſſinum huiuſcemodi intelligatur, author ipſe exponit *Byſſinum enim ſunt iuſtificationes ſanctorū* id eſt, virtuoſæ operationes & obſeruātiæ præceptorū, de quibus in Pſalmo illo, Beati immaculati, &c. ſæpe fit ſermo, Itaque ſenſus eſt, quòd auxilio gratiæ collatum eſt congregationi fideliū, vt ſe virtuoſis actibus ſuis decoret. Qui actus ſunt candidi per gratiæ claritatem, conſcientiæ puritatem, iuſtitiæ lucem. Splendentes quoque ſunt, quia ſunt aliis exemplares. Vnde ait Saluator: Lux veſtra luceat coram hominibus. Conuenienter vero per byſſinum iuſtificationes ſignatę ſunt. Nam ſicut byſſus multis tōſionibus perducitur ad cādorem, ſic electi

A Pſal. 83. B Lucæ. 1. C Pſal. 118. Matth. 5.

D ſic electi per varias tribulationes pertingunt ad gloriam. *Et dixit mihi,* angelus me informãs. *Scribe* in corde tuo & libro ad Chriſtianorum cõſolationem verbum valde ſuaue atq; notabile. *Beati,qui ad cœnam nuptiarũ agni,* id eſt,ad patrię beatificam refectionẽ, ſeu diuinæ bonitatis immediatã fruitionẽ. *Vocati ſunt,* per prædeſtinationẽ & inſpirationem internam efficacẽ,ita ꝙ actualiter peruenerũt ad eas ſeu peruẽturi ſunt. Et iſta refectio potius cœna quàm prãdium appellatur, cum vltima ſit,nec alia ei ſuccedat. Refectio autem qua fideles in præſenti à deo per verba ſacræ ſcripturæ, chariſmata gratiæ, conſolationes internas reficiuntur,prandium dicitur:interdũ tamen cœna vocatur,tanquam inchoatio cœnæ futuræ. Vnde ſuperius dixit Saluator: Si quis aperuerit mihi,intrabo &

Apoc.3. cœnabo cum illo. De hac beatifica ſpiritali cœnatione Chri-

Lucæ.22. ſtus diſſeruit:Ego diſpono vobis regnum, vt edatis & bibatis

E ſuper menſam meam in regno. Itaque dominum deprecemur indeſinenter, vt eius continuo gratioſo auxilio ad cœnam nu

Roma.3. ptiarum iſtarũ pertingere mereamur:& quanta beatitudo repromiſſa ſit Chriſtianis, ſapienter intueamur, nec præſentis vitę delitias admittamus. *Et dixit mihi:Hæc uerba dei uera ſunt.* Quum enim deus ſit eſſentialiter veritas ipſa, verba eius non vera eſſe non poſſunt. Propter quod Chriſtus loquitur patri:

Ioan.17. Sermo tuus veritas eſt.Et Pſal.Principium verborum tuorum

Pſal.118. veritas. *Et cecidi ad pedes eius,* ſcilicet angeli. Qui in ſua natura pedes nõ habẽt, ſed in imaginaria viſione in ſpecie hominis apparebat. Et aliqui aſſerunt,quòd ex aëre corpus aſſumpſit. Potius tamen tenendum,ꝙ quia Ioanni interius lo-

F quebatur & apparebat, nõ verum corpus ſed corporis effigiẽ interiori ſenſui ſancti Ioannis obiecit ac demonſtrauit. Cecidit

Ezec. 44 ergo Ioannes ad pedes eius eo modo, quo Ezechiel in ſpiritali viſione adductus in Hieruſalem,ſcribit ſe cecidiſſe in faciem ſuam. Nã caſus iſte in ſpiritu fuit,videlicet imaginariè,

Apoc.1. quemadmodum ſupra Ioannes ait:Fui in ſpiritu in dominico die. Voluit autem Ioannes angelo reuerentiam exhibere, tanquam ſuperiori in natura & gloria pro tunc. Ideo ſubditur,

Vt adorarem eum, non adoratione latriæ,ſed duliæ,per quã proximis honorem impẽdimus.Item, vt gratiarum actionem angelo exhiberet pro beneficio propheticæ illuſtratiõis. Hoc

Ioſue.5. modo Ioſue legitur angelũ adoraſſe. *Et dixit mihi: Vide,* id eſt,

eſt, attende & caue, *Ne feceris*, quòd cœpiſti. *Cõſeruus tuus ſum & fratrum tuorum*, ſpiritalium ſcilicet Chriſtianorũ, *Habentium teſtimonium Ieſu*, id eſt, dona gratiæ per quę oſtendũtur eſſe famuli Chriſti, ſeu opera virtuoſa eorum quoque qui verbo & opere teſtimonium perhibent Chriſto. Sed nónne Io annes bene fecit procidendo, & venerari volendo? Cur ergo prohibitus fuit? Et reſpondendum, ꝙ vtique bene fecit: angelus tamen propter maius bonum id fieri nõ permiſit, puta ex humilitate, & propter eminentiã dignitatis ac ſanctitatis tanti apoſtoli: potius tamen propter dignitatem ac reuerentiam humanæ naturæ à verbo aſſumptæ. Et in hoc docetur, quantum per vnigeniti filij dei incarnationẽ dignificata ſit humana natura, ſicut omne genus humanũ: quia poſt incarnationẽ verbi, angeli ab hominibus renuunt adorari, qui ſuper ſe hominem deũ adorant, quod in veteri teſtamento non renuerũt. B

Non ergo negligamus noſipſos, nec gratiam dei paruipendamus, ne grauiori damnationi efficiamur obnoxij. *Deum adora*, cultu latriæ, quæ eſt virtus deo cultum cæremoniamq́ue impendens. *Teſtimonium enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ*, id eſt, ſpiritum ſeu gratiam prophetalem habere, ſignũ ac teſtimoniũ eſt quòd homo ſit Chriſti & ſeruus eius: non quia ſemper ſic eſt, cum gratia prophetiæ ſit gratia gratis data, quę poteſt bonis ac malis eſſe communis: ſed quia, vt frequenter, ſic eſt. Prophetia nanq; vere ac proprie dicta, non eſt niſi à ſpiritu ſancto: nec datur communiter, niſi diſpoſitis ad illuminationem diuinã, ſcilicet virtuoſis. Propter quod princeps apoſtolorum in ſua ſecunda ait Canonica: Non voluntate huma 2. Pet. 1.
na allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati, loquuti ſunt ſancti dei homines. Poteſt quoque ita exponi, C
Teſtimonium Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ, id eſt, quicquid per ſpiritum propheticum prædixerunt prophetæ, aliquo modo teſtimoniũ perhibet Chriſto. Propter quod loquitur Petrus. Huic omnes prophetæ teſtimonium perhibent. Conſequenter Act. 10.
ſecundum Bedam agitur de futura gloria ſupernæ Hieruſalẽ.

Et uidi cœlum apertum, & ecce equus albus: & qui ſedebat ſuper eum, uocabatur fidelis & uerax, In viſione imaginaria, iſta ſic corporaliter apparebant, quorum ſpiritalem intelligentiã angelo edocente Ioãnes mox intellexit. Itaq; per hoc quod cœlum ſibi apertum apparuit, ſignificabatur, quòd diuina myſte-

ria

D ria in diuinæ mentis præſcientia clauſa, pandebantur Ioanni.
1.Cor.15. Item quòd Ianua cœli primi parentis peccato clauſa, eſt aperta merito Chriſti. Rurſus ad innuendum, quòd Chriſtus per ſui auxilij exhibitionem, ac militum ſuorum miſſionē, de cœlo deſcenderet, ſecundum modum ſubſcriptū. Porrò per equū album, cuius effigiem angelus præſentauit interiori oculo ſancti Ioannis, intelligitur immaculatum Chriſti corpus, ſeu natura eius humana, per quam aduerſarias poteſtates deuicit. Super quam Chriſtus ſecundum naturā diuinam ſedebat, id eſt, eā in omnibus dirigebat & ei in ſingulis præſidebat. Qui vocatur fidelis, implens quod ſpopondit, & verax: ſecundum
Ioan.14. quod ait: Ego ſum via, veritas, & vita. *Et cum iuſtitia iudicat,*
E Nam ſecundū q homo, conſtitutus eſt iudex viuorum ac mortuorum: nec ſine æquitate, ſed iuſtiſſimè cuncta diſcernit. *Et pugnat,* ſuis bellatoribus dando prçliandi ac præualendi doctrinā ac poteſtatem, quibus & angelos in auxilium mittit, de
Pſal. 145. quo ait Pſalm. Benedictus dominus deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum. Denique, vt
Exod.15. Moſes ait, dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius. *Oculi autem eius ſicut flāma ignis,* quia aſpectus eius erit terribilis reprobis. Nā quia in equo quaſi aduerſarios expugnaturus apparuit, igneum atque terribilem prætendebat ad impios viſum. Ideo etiā oculi eius vt flāma ignis, quia interiores oculi animæ eius ſunt lucidiſſimi, ita q omnia cernunt. Vel oculi eius dicūtur dona ſpiritus ſancti. Sicut ſuperius de
Apoc.5. ipſo dixit Ioānes, q habet oculos ſeptē, qui ſunt ſeptē ſpiritus
F dei. Qui ignis flammæ meritò cōparatur. Ignis nanq; illuminat & accendit, rubiginem tollit, duritiā ferri emollit, frigida calefacit, liquida quoq; cōſolidat. Sic dona ſpiritus ſancti inflāmant ad dilectionem dei & proximi, illuminant ad cognitionem veri & falſi, boni & mali, conſumunt rubiginē peccati, emolliunt duritiam animi corda frigida calefaciunt, fragiles mentes confortant. *Et in capite eius diademata multa,* id eſt, vniuerſale dominiū ſuper cœlum & terrā: ſecundū q ait:
Matt.28. Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra: ſeu multi triumphi, vel multitudo ſanctorū qua cingitur, *Habens nomen ſcriptum,* id eſt, ſic inditum atq; conueniens, *Quod nemo nouit,* id eſt, plenè cōprehendit. *Niſi ipſe,* Hoc eſt nomen de
Philip.2. quo ait Apoſt. quod dedit ei pater, nomē quod eſt ſuper omne nomen,

nomẽ, quo in vna perſona verus deus & verus homo vocatur. A
Quod nomen nominatum, ſcilicet res ipſa ſecundum id quod diuinitatis eſt, incomprehenſibile eſt omni menti creatæ, loquendo de plena cõprehenſione, qua aliquid cognoſcitur tam perfectè ſicut ex ſua natura cognoſcibile exiſtit. Porrò in eo quod ait, ꝙ nemo nouit niſi ipſe, non excluduntur pater & ſpiritus ſanctus. In his enim quæ abſolutè deo conueniunt, quod de vna perſona dicitur, de aliis quoq; duabus intelligi datur. Sicut cum filius ait ad patrẽ: Hęc eſt vita ęterna, vt cognoſcãt te ſolum verum deũ, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Et iterum: Nemo nouit patrẽ, niſi filius &c. Et cum ait Apoſt. Quæ ſunt dei, nemo ſcit niſi ſpiritus dei. *Et ueſtitus erat ueſte aſperſa ſanguine,* id eſt, corpore, proprio ſanguine tempore paſſionis rubricato. Vel in tali veſte apparuit, ad inſinuãdum ꝙ impios occidere venit. De veſte autẽ præfata ſcriptum eſt apud Eſaiã: Quare rubrum eſt indumentum tuũ? *Et uocabatur nomen eius uerbum dei,* id eſt, vnigenitus patris æterni. Eſt enim verbum æternũ, quod pater ſeipſum intelligendo intra ſe inuariabiliter profert. De quo ſcriptũ eſt: In principio erat verbum. *Et exercitus qui ſunt in cœlo ſequebantur eum,* quod de ciuibus eccleſiæ triumphantis regem ſuum comitãtibus accipi poteſt. Cum enim Chriſtus venerit debellare Antichriſtũ cũ ſuis, deſcẽdent angeli ſancti, & Chriſti imperiũ contra impios exequentur. Rurſus intelligi poteſt de fidelibus eccleſiæ militantis, qui per vias præceptorum, & ſemitas conſiliorũ, Chriſtum ſequuntur. De illis vero potiſſimè ſumitur, qui tempore Antichriſti erunt cõſtantes, & in virtute Chriſti, Antichriſto vſq; ad mortem reſiſtent. *In equis albis,* id eſt, mundis ſeu caſtis corporibus. Quoniã ſcient vas ſuum poſſidere in ſanctificatione, & ab omni inquinamento animæ & carnis ſe emundabunt. Si autem de ciuibus triumphãtis eccleſiæ exponatur, per equos albos intelligendi ſunt ſancti viatores: quibus illi præſidebunt, & opem impendent. *Veſtiti byſſino albo, mundo,* id eſt, iuſtificationibus ſuis, ſicut expoſitũ eſt. Vnde & ſcriptũ eſt: Sacerdotes tui induantur iuſtitiã. Et ſanctus Iob: Iuſtitia, inquit, indutus ſum. *Et de ore ipſius procedit gladius acutus,* id eſt, iudicialis ſententia, & increpatorius ſermo. Sicut ſupra plenius expoſitum eſt. *Vt in ipſo percutiat gentes,* id eſt, gentiliter carnaliterq; viuẽtes reprehendat, reprobet & condẽnet.

Margin: *Ioan.18.* B *Eſa.63.* *Ioan.1.* C *1.Timo.4.* *Pſal.131.* *Iob.29.*

Et ipſe

D *Et ipſe reget eas in uirga ferrea,* id eſt,rigoroſa iuſtitia, impœnitentes dirigendo in finem eis debitum , ſcilicet dānationem æternam. Pœnitentes autem in hac vita diſciplinando. Hoc in.2.Pſal. de Chriſto conſtat prædictum. *Et tanquā uas figuli confringentur,* id eſt,electæ & pœnitentes ſalubriter frā gent,& abnegabunt ſeipſas amittendo quod erāt per culpam.
Prou.12. Prout Salomon ait:Verte impios & non erunt.Aliæ autem cō fringentur, in anima & corpore pereuntes. Iſtud implebitur etiam tempore Antichriſti, quando Iudæi cōuertentur ad dominum,& alij multi,ſaltem Antichriſto occiſo. *Et ipſe calcat torcular uini furoris iræ dei omnipotentis,* Torcular quandoque vocatur congregatio recētium fructuum:interdum locus,vbi ſeu inſtrumentum per quod vinum exprimitur:interdum ſup
E plicium per modum torcularis premens,& opprimens.Secūdum hæc,verba iſta diuerſimode exponuntur.Si enim torcular exponatur pro pœna,ſenſus eſt, ꝙ Chriſtus calcat torcular,id eſt,mortem ſuperauit.Nam moriendo pro nobis mortem æternam abſtulit & deſtruxit.Iuxta quod per Oſeā pro-
Oſee.13. teſtatur:Ero mors tua ô mors,morſus tuus ero inferne.Mortē quoq; temporalem in ſeipſo tertio die reſurgens deuicit. Hæc autem mors ſeu pœna æterna,eſt vinum furoris irę dei,id eſt, retributio à diuina iuſtitia hominibus pro ſuis peccatis, vel primi parentis originali peccato inſtar poculi propinata.Secundum hanc expoſitionem loquitur Chriſtus apud Eſaiam:
Iſa.63. Torcular calcaui ſolus.Si vero ſumatur torcular pro loco ſupplicij ſeu preſſuræ,deſignat hoc loco infernum: quem Chri-
F ſtus calcat demergendo in eum ac cōculcando iniuſtos.Eſtq; torcular hoc,vinum iræ dei,id eſt, locus pœnalis pro peccato inflictus.Demum ſi torcular ſumatur pro inſtrumento premēdi,ſenſus eſt, ꝙ ignem inferni impiis ſuperducit: iuxta quem modum ſcriptum eſt : Torcular calcauit dominus virgini fi-
Treno.1. liæ Iuda.Furor autem & ira in deo omnipotente,non paſſionem aut mentis commotionem, ſed æquitatis rigorem, & vltionis acerbitatem deſignant. *Et habet in ueſtimento & in femore ſuo ſcriptum, Rex regum & dominus dominantium,* Per veſtimentum Chriſti iam ſignificata eſt eius humanitas,ſeu caro verbo vnita.Per femur vero Chriſti,ſpiritalis eius fœcunditas,qua multos genuit ſeu conuertit,videlicet perfectio ſuę virtutis, ſanctitatis & charitatis ſignatur. De quo ait Pſalm.

Accingere

Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potẽtiſſimè. Itaque *Pſal.44.*
ſenſus eſt, quòd in Chriſti humanitate & corpore indelebiliter demonſtratur, quòd ipſe ſit rex regum & dominus dominantium. Nam & humana eius natura prælata eſt omni creaturæ, & per eam omnipotentiam ſuam oſtendit in miraculis, & ſaluatione humani olim perditi generis. Similiter in fœcũditate eius, qua mundum ſpiritaliter regenerauit, idem oſtẽditur. Berengandus & Beda per veſtimentum Chriſti intelligunt electorum eccleſiam. Iuxta illud in Eſaia: Omnibus his *Eſa.49.*
quaſi ornamẽto veſtieris. In quibus declaratur, ꝙ Chriſtus ſit rex regum, & dominus dominantium. Albertus per veſtimentum intelligit Chriſti humanitatem, vt à verbo aſſumptã: per femur vero eandem, vt à patribus propagatam. *Et uidi unum angelum ſtantem in ſole, & clamãtem uoce magna omnibus auibus, quæ uolant per medium cœli,* ita in imaginaria viſione apparebat Ioanni. Per angelum iſtum deſignatus eſt ordo ſeu cœtus prædicatorum, qui in fine mundi prædicabit, quæ ſubſequuntur. Vel angelicus ſpiritus, qui tunc alloquetur electos. Angelus iſte ſtetit in ſole, quoniam prædicatores illi fixi erunt in Chriſto ſole intelligentiæ atque iuſtitiæ. Vel in ſole, id eſt, in eminenti ſplendore ſapientiæ. Per aues vero ſignificantur fideles ad cœleſtia ſe leuantes, quæ pẽnis virtutum, oratione & contemplatione, volant per medium cœli, id eſt, per totam eccleſiã, vel per patriam beatorũ, cœleſtium ciuiũ ordines, manſiones & gaudia ſpeculantes, & conuerſationẽ in cœlo illo habentes. *Dicens: Venite cõgregamini ad cœnam magnam dei,* id eſt, ad cœnam nuptiarum agni de qua dictum eſt iã, hoc eſt, *Philip.3.*
ad refectionem patriæ feſtinate. *Vt manducetis carnes regum, & carnes fortium, & carnes equorum,* id eſt, inferiorum. *Et ſedentium in ipſis,* id eſt, præſidentium ipſis. Hoc eſt, Venite ad patriam, vt de impiorum iuſta punitione delectetur ac reficiatur mẽs veſtra zelo iuſtitiæ: & quia tantum ſuppliciũ euaſiſtis. Vnde ſcriptum eſt Eſaiæ ſexageſimoſexto: Egredientur (ſcilicet electi) & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati ſunt: & erunt vſque ad ſatietatem viſionis omni carni. In reproborum quoque damnatione elucebit ſapientia dei, quę inordinationem culpæ inſtaurat per ordinationem pœnæ. Prętérea vt apparet locus iſte, poteſt intelligi de comeſtione corporum occiſorum ab auibus cœli aërei, eorum videlicet qui

D Chriſti virtute cum Antichriſto ſubitò occidentur. De quo Ezechielis trigeſimonono plura leguntur. Sicq; quod ibi intelligitur per victimam, quam deus dicit ſe auibus immolare, intelligeretur hæc cœna ſecundum metaphoram quandam. Conſequenter prædicitur prælium Antichriſti contra Chriſtum. *Et uidi beſtiam & reges terræ,* ſcilicet, Antichriſtum, & ei credentes. *Et exercitus eorum congregatos ad faciendum prælium cum illo, qui ſedebat in equo,* id eſt, contra Chriſtum, ſicut expoſitum eſt. *Et cum exercitu eius,* id eſt, cõtra fideles in fide conſtantes. Pugnabunt autem cõtra Chriſtum eius fidem & cultum deſtruendo, eiusq; membra perſequẽdo, & occidendo. Iſta præuidit Ioannes in ſpiritu. *Et apprehenſa eſt*
E *beſtia,* id eſt, Antichriſtus Chriſti virtute contereretur, dicente
2.Theſ.2. apoſtolo: Quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui.

Et cum illa pſeudopropheta, id eſt, cœtus prædicatorum Antichriſti, vel aliquis prædicator eius præcipuus, *Qui fecit ſigna coram ipſa,* id eſt, in beneplacito ſeu preſentia Antichriſti. *Quibus ſeduxit eos qui acceperunt characterẽ beſtiæ,* id eſt, cõformitatẽ vitæ Antichriſti. *Et qui adorauerunt imaginem eius,* id eſt, ſtatuam ſeu imitatores Antichriſti. De his prædicatorũ Antichriſti miraculis & adoratione imaginis eius, & eius charactere ſuperius dicta ſunt plura, idcirco pertranſeo.

Viui miſſi ſunt hi duo, ſcilicet, Antichriſtus & pſeudopropheta ipſius. *In ſtagnũ ignis ſulphure ardentis,* id eſt, diuina plaga occiſi, mox cum impetu ruent in tartara: quaſi ſi viuentes
F repente abſorberẽtur à terra, & caderent in infernũ. Sic enim
Num.16. Dathan & Abyron viuentes in infernum deſcendiſſe dicũtur: quanuis morerentur, antequam illuc venirent, ſecundum doctores. *Et cæteri,* Antichriſto adhærẽtes minus rei & impij, *Occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum,* id eſt, Chriſti imperio perierunt. Multi enim eorum ſubitò morientur ac damnabuntur. *Et omnes aues ſaturatæ ſunt carnibus eorum,* ſecundum ſenſum nunc præinductum. Sic enim ſaturabuntur, quomodo manducabunt. Loquitur autem Ioannes more prophetico de futuris tãquam præterito, propter certitudinem propheticæ denunciationis.

Expoſitio Cap. XX. *Et uidi angelum.*

ARTICVLVS XXI.

Finalem

FInalem damnationẽ diaboli, ſcilicet proiectionem eius in tartara, volens author plenius atque diſtinctius elucidare: primo oſtendit qualiter victus, ligatus atq; damnatus eſt à Chriſto in primo eius aduentu. Deniq; ſecundum Berengandum, triplex ponitur damnatio dæmonis. Prima, quando ob ſuam ſuperbiam de cœlo proiectus eſt. Secunda, quando per Chriſti paſſionem perdidit genus humanum, & religatus eſt in abyſſo. Tertia, quando in infernum cũ omnibus ſuis æternaliter cruciandus mergetur. *Et uidi angelum deſcendentẽ de cœlo,* Angelus iſte Chriſtum deſignat, cuius à ſummo cœlo fuit egreſſus, quando per incarnationis myſterium deſcendit de ſinu patris in vterum virginis. *Habentem clauẽ abyſſi,* id eſt, poteſtatem claudendi quos vult in inferno, & eripiẽdi ſeu retrahendi de eo. Vel clauis abyſſi eſt poteſtas ligandi & ſoluendi diabolum, qui nihil valet niſi permiſſus à Chriſto. Intellectus autem verbi huius, plenius patet ex his quæ in expoſitione ſuperiorum ſcripta ſunt, ſcilicet ſuper id, Habeo claues mortis & inferni. *Et catenam magnã in manu ſua,* Catena iſta quam habet in poteſtate ſua Saluator, eſt multitudo electorũ ſuorum ſibiinuicem inſtar anſarum per charitatem, ordinẽ, gradus, atque officia, pulchrè connexa, aut certè ineuitabilis ſua poteſtas, cuncta conſtringens. *Et apprehendit draconẽ ſerpentem antiquum, qui uocatur diabolus & Satanas, & religauit eum per mille annos,* Hoc fecit Chriſtus, quando per ſuam digniſſimam paſſionem eripuit genus humanum à poteſtate diaboli, eiuſque poteſtatem reſtrinxit, compeſcuit, de innumerabilium hominum cordibus expulit: per ſacramenta quoque eccleſiæ virtutem diaboli vehementer minuit & ligauit. Porrò per mille annos, ob huius numeri perfectionem, totum euangelicæ legis tempus exprimitur, per quod durat iſta ligatio, niſi quòd tempore Antichriſti tribus annis cũ medio plus ſolito ſæuiet, ſicut infra dicetur. *Et miſit eum in abyſſum,* ſcilicet in infernum, teterrimum, profundiſſimum, turbulentum. Vel in corda tenebroſa reproborum, eorũ potiſſimè qui perſequebantur eccleſiam. In quibus licet & antea fuerit, tamen tũc miſſus fertur in ea permiſſiuè à deo, quia tũc magis quàm ante regnauit in eis. Hinc paſſione imminente Chriſtus perhibuit: Nunc princeps huius mũdi eiicietur foras. Magis autem

A

Eſa.14. *Ioan.10.*

B

C

Ibidem.

D tem videtur miſſio iſta de proiectione eius in infernum intelligenda, propter verba ſequentia. *Et ſignauit ſuper illum,* id eſt, ſignum recluſionis adhibuit virtute ſignaculi crucis, prohibens illum egredi ante tempus præfinitum. *Vt non ſeducat amplius gentes, donec conſumentur mille anni,* id eſt, tempus durationis euangelicæ legis vſque ad Antichriſti aduẽtum. Ideo ſequitur, *Et poſt hoc oportet illum ſolui modico tempore,* quo Antichriſti perſequutio deſæuiet, & durabit. Præterea conſtat, q; Chriſtus ſuæ paſſionis virtute non miſit neque ligauit dæmones vniuerſos in inferno: cum certum ſit, homines à dæmonibus indeſinenter tentari. Si ergo religatio iſta de inferno exponatur, per diabolum, nõ tota diabolorũ caterua, ſed aliqua pars eorum fortè crudelior erit intelligenda. Et aliqui dicunt

E per diabolum de quo nunc ſermo, primum illum apoſtatam dæmonum principem accipiendum, à quo affirmant Chriſtũ tentatum, & illum à Chriſto in infernum retruſum ac vinctũ, donec Antichriſtus naſcetur: quem vt aſſerunt, diabolus iſte intrabit ac diriget. Si autem per diabolum, de quo nunc mentio, intelligatur quicunque ſpiritus malignus hominumq; tẽtator, & per abyſſum accipiantur impia peccantium corda: tunc quod ait ſcriptura hæc, vt non ſeducat amplius gẽtes, intelligendum eſt de gentibus prædeſtinatis. Vel, vt nõ ſeducat eas tot modis tamẽ; copioſe, vt antè. Verum repreſſio iſta diaboli tẽpore perſequutionis Antichriſti ceſſabit, quia tunc eius poteſtas magis ſoluetur ac præualebit quàm antè. Non tamẽ putandũ eſt, quòd diaboli permittentur tunc hominibus quã-

Matt.4.
Mar.1.
Luc.4.

F tum ſi permitterentur, poſſent nocere. Quia ſi hoc, quis poſſet euadere, aut in vita corporali manere? Tunc ergo oportebit diabolum ſolui, vt impleantur ſcripturæ, & quia id deus prædixit, & quia electis hoc vtile erit ad gloriam ampliorẽ. Aduertendũ quoq; quòd diabolus nũc pluribus nominibus expreſſus eſt. Nẽpe, vt Beda teſtatur, draco vocatur propter nocẽndi malitiam, ſerpens propter nocendi aſtutiam, diabolus ob ſtatus ſui caſum. Diabolus enim deorſum fluens interpretatur. Satan, ob inſtantiam ſeu obſtinationem aduerſandi domino & electis eius. Et, vt ſcribit Albertus, quantum ad illos qui peccant ex infirmitate, dicitur draco propter violentiam tentationis: quantum ad illos qui peccant ex ignorantia, dicitur ſerpens, propter aſtutiam deceptionis: quantum ad illos,

qui

qui peccant ex certa malitia, diabolus, quaſi deorſum fluens A
per malitiam: quātum vero ad bonos, dicitur Satanas, quoniā
illis iugiter aduerſatur. Conſequēter agitur de liberatione &
gloria electorum, quæ dæmonis ligationem ſecutæ ſunt. *Et
uidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis,* Per
ſedes has primo intelligi poſſunt manſiones cœleſtes, & throni
glorioſi, in quibus animæ ſanctorū ſunt collocatæ dominicæ
paſſionis merito & virtute: quibus data eſt iudicandi poteſtas
cum Chriſto, cuius dono etiam nunc frequenter aliqua
iudicant, faciendo mirabilia in hoc mūdo, ſuis cultoribus ſuc
currendo, dæmones ab obſeſſis corporibus eiiciendo, atque
miracula varia peragendo. Secundo per ſedes intelliguntur
manſiones, dignitates, authoritates eccleſiæ, in quibus ſuperio
res reſident, & prælati: quibus datum eſt iudicium diſcretio- B
nis ac ſententiationis de actibus inferiorum, poteſtas quoque
ligandi & ſoluendi peccata. Inſuper vidi *Et animas decollato-* Ioan.1.
rum, id eſt, occiſorum, *Propter teſtimonium Ieſu, & propter uer
bum dei,* id eſt, prædicationem, vel Ieſum qui eſt verbum dei
ſecundum naturam diuinam, *Qui non adorauerunt beſtiā, neq;* Apo.13.16
*imaginem eius, & qui non acceperunt characterem eius in frontibus
& in manibus ſuis,* Quamuis iam ſępe per beſtiam intellectus
ſit Antichriſtus, & per imaginem eius ſtatua vel imitatores
ipſius: nunc tamen per beſtiam & imaginem eius intelligendi
videntur hi, qui figura eius fuerunt, & in typo ipſius præceſ-
ſerunt, videlicet falſi dij, qui ſe hominibus colendos & adorā-
dos exhibuerunt. Vnde & martyres, qui pro Chriſto mori ma
luerunt quàm idola adorare, ſeu impios homines colere, dicū C
tur nō adoraſſe beſtiam nec imaginem eius, nec characterem
eius, id eſt, criminis imitationē & notam, ſeu ſignū quod per-
tinerent ad eum, accepiſſe in frontibus, id eſt, in confeſſione
aperta, neq; in manibus, id eſt, in operibus ſuis. Poteſt quoque
per beſtiam dæmon intelligi, qui in idolis adoratur. Huic au
tem expoſitioni arbitror conſonare, quod de Antichriſto ſcri
bit Apoſtolus. 2. ad Theſſalonicenſes. 2. quia myſterium nunc
operatur iniquitatis. Eſt etiam modus loquendi, vt vnum ſimi
lium alterius nomine exprimatur, & qui aliquid facit æqui-
ualēter, ſic facere illud aſſeritur, ac ſi formaliter faceret illud.
Et uixerunt, animæ iſtæ vita gloriæ. *Et regnauerunt cū Chri-
ſto,* in patria, quemadmodum ait Apoſto. 2. Corinthiorum. 5.

D Scimus, quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitatio-
nis ſoluatur, quòd ædificationem habemus ex deo, domũ non
manufactam æternam in cœlis. Et Chriſtus in euangelio Io-
annis.17. Volo pater vt vbi ſum ego, illi ſint mecum, vt videãt
claritatem meam. *Mille annis,* id eſt, omni tẽpore nunc cur-
renti vſque ad reſurrectionem futuram. Per determinatũ et-
enim numerum annorum, indeterminatus numerus deſigna-
tur: ſicut cum dicitur in pſalmo.104. Memor fui teſtamenti
ſui, verbi quod mãdauit in mille generationes. *Et cæteri mor
tuorum,* id eſt, mortui ad numerum electorum, ſocietatemque
martyrum non pertinentes. *Non uixerunt,* vita naturali, cor-
porali, humana. *Donec conſumentur mille anni,* id eſt, vſque
ad finem mundi, ſeu diem iudicij, quando reſurgent & viuẽt
E in corpore ad maiorem ſui miſeriam. *Hæc,* ſcilicet, vita glo
riæ animarum ſanctarum cum Chriſto in patria. *Eſt reſur-
rectio prima,* quia præcedit illam, qua corpora ſua reſument.
Et item vita hæc dicitur reſurrectio prima, quia per eam ab
hac miſera vita, quæ comparatione illius vitæ vmbra mortis
& mors nuncupatur, eriguntur: & homo ſanctus hic moriens
ibi in patria viuere incipit melius atque felicius. Sicq; à mor-
te naturæ, qua cecidit corpore reſurgit pertingendo ad vitam
gloriæ, qua viuit in mente. Quidam autem per primam reſur
rectionem, intelligunt reſurrectionem ſpiritalem: qua homo
per baptiſmum & pœnitẽtiam reſurgit à morte culpæ, prout
monet Apoſtolus ad Epheſios.5. Surge qui dormis, & exurge
à mortuis. Quibus obiicit Berẽgandus, quod ſubditur. *Bea-
F tus & ſanctus, qui habet partẽ in reſurrectione prima.* In his mors
ſecunda non habet poteſtatẽ. In his mors ſecunda non habet
locum. Multi enim poſt baptiſmum, pœnitentiamque per-
actam, peccant & pereunt. Itaque beatus eſt in re & ſanctus,
quia omni labe peccati carens, & cõfirmatus in bono, qui ha
bet partem, id eſt, conſortium in reſurrectione prima, id eſt, in
animarum beatificatione. In his mors ſecunda, id eſt, damna-
tio vltimata, non habet poteſtatem: quia de ſua æterna felici-
tate ſecuræ ſunt. *Et erunt ſacerdotes dei & Chriſti,* id eſt, pa-
tris ac filij: nec dubium quin & ſpiritus ſancti. Beati nãque in
patria ſeipſos perfectiſſimè offerunt deo, & inceſſabilem glo
Pſal.49. riæ hymnum (quod eſt ſacrificiũ laudis) perfectè decantãt ſu-
perbeatiſſimæ trinitati. *Et regnabunt cum Chriſto mille annis,*

id eſt,vſque ad reſurrectionem corporum,beatificati in ſpiritu. Et dehinc cum corpore & anima pariter glorificatis regnabunt cum eo in ſempiternum. *Et cum conſummati fuerint mille anni,* id eſt,circa finem temporis, quod currit à principio euangelicæ legis vſque ad terminum eius, *Soluetur Satanas de carcere ſuo,* id eſt,abyſſo,vbi nũc relegatus & miſſus deſcriptus eſt, *Et exibit,* Vnde apparet quod per abyſſum non proprie intelligantur corda reproborum:quia de illis Satanas non exibit tempore Antichriſti,imò ea tunc tenaciſſime poſſidebit,& per ea tanquam per vaſa inſtrumentaque ſua electos grauiſſime perſequetur. De inferno itaque tunc primus apoſtata egredietur, cum crudeliore ſua phalange, *Et ſeducet gentes quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ,* id eſt,in quatuor plagis terræ multos de omni natione ac populo fallet per Antichriſtum, & prædicatores ipſius eorumque ſigna hypocriſim & doctrinam, proſperitatem, dona, comminationes,& perſequutiões. Et hæ gẽtes ſunt, *Gog & Magog.* Secundum interpretationem nominum horum. Gog enim interpretatur tectum,per quod quidam intelligunt Antichriſtum,qui erit velut tectum ſeu habitaculum dæmonum. Alij per Gog eos intelligunt,qui tunc malitiam ſuam tegentes iuſtos ſe ſimulabunt. Magog vero interpretatur de tecto, per qđ quidã accipiunt exercitũ Antichriſti, de quibus velut de tecto ipſe impugnabit fideles.Alij vero ꝑ Magog eos ſpecialiter intelligunt qui de tecto cordis ſui egredientes,in manifeſta peccata proſilient. Veruntamen agnoſcendum, quod de Gog & Magog plura apud Ezechielẽ ſcripta ſunt, & ibidem varios modos loquẽdi de Gog & Magog ex verbis Hieronymi,Auguſtini,& aliorũ expoſitorum recitaui, quos hic reſumere eſſet prolixũ. Quidam autẽ per Gog & Magog intelligunt decẽ tribus.Alij Getas,& Maſſagetas,alij gẽtes Scythicas innumerabiles & immanes.Verũtamen Auguſtinus vigeſimo de ciuitate dei ſatis rationabiliter ex præſenti oſtendit ſcriptura,quòd per Gog & Magog nõ deſignentur aliquę determinatæ gentes, in aliqua parte terrarũ conſtitutæ: toto nanque orbe terrarũ ſignificati ſunt eſſe,cum dicitur, Seducet gentes quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ,eaſq; ſubiecit eſſe Gog & Magog, *Et congregabit eas in prælium,* cõtra fideles.Nõ tamen vniuerſę gẽtes illę erũt corporaliter adunatæ,ſed

A B C Ezec.38. 39.

D tæ, ſed multi erũt eorum exercitus in quatuor angulis terræ, quæ omnes vno animo inuadent eccleſiã, ſicut ſequentia verba declarant, *Quarum numerus eſt ſicut arena maris,* id eſt, innumerabilis erit illarum gentium multitudo, *Et aſcenderunt ſuper latitudinem terræ, & circuierunt caſtra ſanctorum,* id eſt, acies Chriſtianorum ſeu ipſos fideles, virtutibus contra inuiſibiles atque viſibiles hoſtes armatos, & charitate coniunctos. Loquitur autem Ioannes de futuro tanquam præterito, propter certitudinem veritatis. Quaſi dicat, Tanquam verum & certum eſt, quod dico ac ſi nunc eſſet impletum. *Et ciuitatem dilectam,* id eſt, Eccleſiam, quæ eſt caſtra ſanctorum. Toto enim orbe terrarum Eccleſia tunc ab incredulis illis cingetur, & inuadetur. Eccleſia

E autem militans eſt ciuitas deo, & Eccleſiæ triumphanti chariſſima. Quidam vero per ciuitatem dilectam, intelligunt ipſam Hieruſalem in Iudæa: quam tunc aſſerunt à Chriſtianis inhabitandam, & ab Antichriſto ac ſuis ſpecialiter impugnandam. *Et deſcendit ignis de cœlo, & deuorauit eos,* id eſt, diuina plaga Antichriſtum, & multos de adhærentibus ipſi conſumet, &, vt quidam dicunt, fulminabuntur.

Et diabolus qui ſeducebat eos, ſcilicet gentes præfatas, *Miſſus eſt in ſtagnum ignis & ſulphuris,* id eſt, in lacum & puteum tartarei, calidiſſimi, & fœtidiſſimi ignis. Tunc enim omnes diaboli peracto iudicio in infernum mergẽtur, nec amplius egredientur, *Vbi beſtia & pſeudopropheta,* id eſt, Antichriſtus, & ordo ſeu cœtus prædicatorum eius, *Cru-*

F *ciabuntur die ac nocte,* id eſt, ſine ceſſatione, *In ſecula ſeculorum,* id eſt, æternaliter. Non itaque finietur pœna inferni. Conſequenter de finali iudicio & reſurrectione mortuorum ſecunda ſeu corporali breuiter tractat ſanctus Ioannes. *Et uidi thronum magnum candidum & ſedentem ſuper eum.* In viſione imaginaria apparuit Chriſtus omnium iudex, ſedens in ſolio iudiciali ſublimi ac ſplendido, ad inſinuandum huius iudicis maieſtatem. Iuxta quem ſenſum lo-

Eſa.6. quitur Eſaias: Vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum. Et per thronum hunc deſignatur Eccleſia, tam militans quàm triumphans. Vtrique enim præſidet Chriſtus. Et ſicut Eccleſiam militantem regit, eam per dona gratiæ ad finem vltimum dirigendo: ſic gubernat & triumphantem,

tem, eam per dona gloriæ in fine vltimo iam adepto inauertibiliter conſeruando, *A cuius conſpectu*, id eſt, imperio atque præſentia, *Terra fugit & cœlum*, id eſt, à modo ſeu qualitate ſuæ exiſtentiæ recedent, quia mutabuntur in melius. Sicut in principio ſequentis cap. plenius eſt dicendum, A Apoc.21.

Et locus non eſt inuentus ab eis, id eſt, ipſa amplius non comparebunt, videlicet eo modo & ſtatu & forma accidentali, in quibus nunc ſunt, *Et vidi mortuos magnos & puſillos*, eos, ſcilicet qui mortui fuerunt, & tunc ſuſcitati erunt ac viui, *Stantes in conſpectu throni*, id eſt, coram iudice Chriſto, ſecundum quod ipſe prædixit. Cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes. Et item: Veniet hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt, audient. Apoſtolus quoque ait: Oportet nos omnes manifeſtari ante tribunal Chriſti, vt recipiat vnuſquiſque prout geſſit. *Et libri aperti ſunt.* Iſti ſunt libri cõſcientiarum, qui ſunt ipſæ conſcientiæ, ſecundum quod in eis merita vel demerita continentur atque leguntur. Qui tunc aperientur, quia tunc conſcientiæ ſingulorum ſingulis innoteſcent, ita quod vnuſquiſque merita vel demerita omnium aliorum cognoſcet: vt dei iudicium eſſe iuſtiſſimum omnibus declaretur. Hinc in Daniele ſcribitur: Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. Beda per libros intelligit vetus ac nouum teſtamentum: quæ tunc aperientur, quia ſecundum eorum ſcripturas iudicabitur mundus. Auguſtinus vero per libros apertos intelligit ſanctos, in quibus mali poterunt legere ſeu videre bona, quæ facere debuerunt & neglexerunt. *Et alius liber apertus eſt, qui eſt liber vitæ*, Liber iſte eſt præſciẽtia ſeu prædeſtinatio dei nunc latens: qui tunc aperiendus aſſeritur, quia tunc patebit, ad oculum, qui in ipſo ſcripti fuerint, & qui non, id eſt, qui electi, qui reprobi. De libro hoc vitæ nos quidem ſupra diximus. Ceterum Auguſtinus per librum iſtum intelligit vim diuinam, qua fiet vt vnicuique ſua facta monſtrentur ac pateant, ita quòd ſe iuſte damnari vel ſaluari cõſpicient. *Et iudicati ſunt mortui ex his quæ ſcripta erant in libris*, conſcientiarum ſuarum ſeu ſcripturarum. Magis autem iudicabuntur ſecundum cordium affectiones, intentiones, & cogitatus, quàm ſecundum opera exteriora. In illis ſiquidem magis immediatè & propriè ratio meriti & demeriti, ſeu virtutis

Matt.23. Ioan.5. 1.Cor.5. B Dan.7. Auguſt. C Apoc.3.5.

D tutis vitiiq́ue conſiſtit, *Et mare dedit mortuos ſuos, qui in eo erant,* id eſt, qui in mari ſubmerſi fuerunt. Vel in ſeculo iſto, quod per mare intelligi ſolet, ſepulti ſeu reſoluti fuerunt, inde conſurgent. Cineres enim ex ſuis locis colligentur, & in corporis formam redigentur, *Et mors & infernus dederunt mortuos ſuos,* .i. diabolus author mortis, cuius inuidia mors intrauit orbem terrarum. Et carcer tartareus animas ibi detentas ad ingrediendum corpora exhibebunt, ſiue dimittent. Terra autem mare & infernus dabunt mortuos ſuos, id eſt, materialiter quaſi præbebunt. Per mortem quoque videtur poſſe intelligi ignis conflagrationis, quo tunc viuentes interficientur, moxq́ue reſurgent. Hæc autem reſurrectio ante iudicium fiet, quanuis hic per epilogum quendam poſt deſcri-
E ptionem iudicij deſcribatur: Scriptura nanque non ſemper ſeruat ordinem rerum geſtarum ſeu gerendarum, *Et iudicatum eſt de ſingulis ſecundum opera ipſorum,* intelligendo per opera quemlibet actum, etiam interiorem & loquutionē. Ex
Mat.2. ore enim tuo (ait ſcriptura) iuſtificaberis, & ex ore tuo condēnaberis, *Et infernus,* id eſt, omnes reprobi, ad inferni habitaculum pertinentes. Solent enim per locum habitatores eius intelligi *Et mors,* ſcilicet ignis cōflagrationis, qui eos in infernum ruentes inuoluet, & ſimul cum eis deſcendet, quātum ad id quod in ipſo caloris eſt ac fumoſitatis, ſecundum Baſilium. Vel mors, id eſt, diabolus, cum angelis ſuis apoſtatis,

Miſſi ſunt in ſtagnum ignis, id eſt, in infernalem puteū igne-
Mat.25. um ac ſulphureum proiicientur, Chriſto dicente: Ite maledi-
F cti in ignem æternum. *Hæc,* ſcilicet æterna damnatio & infernalis calamitas, *Eſt mors ſecunda,* grauiſſima, planè conſummata, ac perhorrenda. Prima etenim mors eſt mors culpæ, ſeu ipſum peccatum, pro quo mors iſta ſecunda infligitur: quā qui ſuſceperint mortem illam quæ eſſe naturæ aufert optabūt: mallent etenim mori, ſeu prorſus non eſſe, quàm talia ſuſtinere. Sed fugiet mors illa ab eis, *Et omnis qui nō eſt inuentus in libro uitæ ſcriptus,* id eſt, in diuinæ mentis prædeſtinatione contentus, *Miſſus eſt in ſtagnum ignis,* videlicet omnes reprobi homines. Quod tamen intelligendum eſt de his, qui in mortali vitio diſceſſerunt. Infantes enim non baptizati non punientur ab igne: ſed erunt in lymbo puerorum. Sicq́ue per infernum intelligi poſſunt angeli prin-

cipis

cipis tenebrarum, per mortem princeps eorum, per non ſcriptos in libro vitæ homines impij. Iſta metuenda ſunt magis quam exponenda. Itaque cogitemus, quam horrendum ſit incidere in manus dei viuentis: & tanti iudicij diſtrictionem quotidie perpendamus, timoratique ſimus. Quia tunc erunt ſecuri, qui modo non ſunt ſecuri: tuncque timebunt ac diſperibunt, qui modo non metuunt, & negligunt miſeri ſeipſos. A Hebr. 10.

Expoſitio Cap. XXI. *Et uidi cœlum.*

ARTICVLVS. XXII.

ET *uidi cœlum nouum & terram nouam,* Poſtquam deſcriptus eſt ſtatus Eccleſiæ, quem habet ante finale iudicium: nunc ſtatus eius deſcribitur, quem poſt finale iudicium ſortietur. B Denique ſecundum Albertum, hic incipit ſeptima ac vltima viſio huius libri: in qua ornatus ſanctæ Eccleſiæ, quæ ſponſa eſt Chriſti, prænunciatur. Itaque ait: Vidi in ſpiritu cœlum nouum, quod quidam exponunt de cœlo aëreo, ſcilicet aëre innouãdo. Sed generaliter accipi debet, de tota cœleſtium corporum regione. Omnes enim orbes cœleſtes, planetæ, & ſtellæ in fine ſeculi, electorum corporibus glorificatis pariter innouabuntur, & plus ſolito ornabuntur. Vnde hoc loco per duo iſta extrema, ſcilicet cœlũ & terram ſimul intelliguntur & media, vtpote alia tria elemẽta, & quicquid cœleſtiũ corporum ſub primo mobili continetur. ¶ Cũ enim hæc corporalia propter hominem ſint creata, illi hominis ſtatui tunc conformabuntur, quem electi peracto habebunt iudicio. C Ideo ſicut corpora electorum innouabuntur & digniores qualitates habebũt, videlicet claritatẽ & incorruptibilitatem: ita & elementa atq; cœleſtia corpora tunc clariora conſiſtent, & elementorũ mutua alteratio deſinet, motus quoq; cœleſtes ceſſabunt, & ſol iugiter ſtabit in oriente, luna in occidẽte. ¶ Porro, vt creditur, terra in ſuperficie peruia erit vt vitrũ, aqua ſicut cryſtallus, aër vt cœlũ, ignis vt ſydera. De quantitate autem meliorationis qualitatis ſolis & lunæ loquitur Eſaias, Erit lux lunæ, ſicut lux ſolis: & lux ſolis ſeptempliciter, ſicut lux ſeptem dierum. Eſa. 30. Quantitas vero meliorationis cœleſtium orbium deo eſt cognita. Talis ergo ſtatus, innouatio,

D tio,& melioratio erit circa hũc modum ſenſibilem poſt finale iudicium ad gloriam creatoris,vt eius excellentia in ſuis declaretur effectibus:electi quoq; in ſenſibilibus rebus,exterioribus ſenſibus magnificentiam dei iucundiſſimè ſpeculentur, atque collaudent. Cum igitur in ſcripturis leguntur corpora iſta corrũpenda,deſitura,ſeu peritura,intelligendũ eſt quantum ad modum eſſendi , videlicet quo ad ceſſationem actionum,paſſionum,& motuum. Sic nanque ait Apoſtolus, Præ-
1.Cor.7. terit figura huius mundi. Et Pſalmiſta,Opera manuum tuarũ
Pſal.101. ſunt cœli.Ipſi peribunt,& omnes ſicut veſtimentũ veteraſcẽt. Idem quoque Petrus teſtatur,Adueniet dies domini tanquam fur,in quo cœli magno impetu tranſient, elementa vero ma-
1.Petr.3. gno calore ſoluentur. Nouos autem cœlos, & nouam terram
E expectamus.Itemque per Eſaiam dominus ait,Ecce ego creo
Eſa.65. cœlos nouos,& terram nouam. Hinc ſubditur *Primũ enim cœlum & prima terra abiit* id eſt,corpora minorata,quantum ad priſtinum ſtatũ ac modum eſſendi,ceſſabunt.Iuxta hunc ſenſum debemus noſipſos abnegare,relinquere,& veterem hominem exuere *Et mare iam non eſt.* Circa quod.20.de ciuita-
Lucæ.9. te dei loquitur Auguſtinus, Vtrum mare maximo illo ardore ſiccetur,an & ipſum vertatur in melius,non facilè dixerim. Verum ſi mare ſumatur pro mari Oceano totam terram cingente(iuxta illud Pſalmiſtæ, Abyſſus ſicut veſtimẽtum amictus eius,quomodo vtique hic ſumendum videtur)dubiũ nullum eſt,quin ſubſtantialiter perſeueret:cum ſit vnum quatuor
Matth.19. elementorum.Sed quantum ad priſtinum modum ac ſtatum,
Epheſ.4. non erit.Nam amaritudo eius groſſitieſque tollentur,& rema-
Pſal.103. nebit in primo ſtatu, tamẽ innouato ac meliorato, ſecundum
F Albertum. Si autem ſumatur mare pro quocunque mari particulari per terram currente, & ex Oceano profluente: an ſic mare manebit in priſtino loco, an omnia maria huiuſcemodi in Oceanum reuertẽtur ſeu ſiccabuntur, ita quod per terram nec maria nec flumina current , ſcriptum non reperi, nec de incertis certi aliquid fari præſumo. Quanquam probabile arbitrer per maria & flumina,quę propter hominum neceſſitates & commoda iuxta infinitæ ſapientiæ dei altiſſimi ordinationem currunt per terram,& tunc in ea amplius non decurrent,nec erunt:& magna eorum pars per ignem conflagrationis ſiccabitur *Ego Ioannes* cui tanquam euãgeliſtæ & apo-
ſtolo,

ſtolo firmiſſime eſt credendum, *Vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalem* id eſt, triumphantem eccleſiam, ex angelis hominibuſque conſtantem. in qua eſt ciuium perfectiſſima vnio, & æternæ increatæque pacis dei ſuperbenedicti cõſummata guſtatio, ſplendor quoque virtutum ſine omnis admixtione peccati *Nouam* id eſt, per dona gloriæ innouatam, & in corporibus glorificatam. Tunc nanque animæ ſanctæ habebũt corpora impaſſibilia, agilia, clara, atque ſubtilia *Deſcendentem de cœlo* quia tunc omnes beati deſcẽdent cum Chriſto ad iudicij locum, & animæ ſanctæ ad ſua corpora reſumẽda. Quia tamen modo non agitur de iudicio illo, ſed ſtatu ipſum ſequente: aptius fertur ciuitas iſta de cœlo deſcẽdere, qui ab eo qui præſidet cœlo exoritur & deſcendit, inde dona gloriæ ſortiendo. Quemadmodum Iacobus ait, Omne donum optimũ, & omne datum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Quod non de corporali deſcenſu, ſed de emanatione ac dependentia, eſt ſumendum. Rurſus deſcendit de cœlo, quoniam per reuerentialem timorem, à diuinæ magnitudinis contemplatione in propriam deſcendit paruitatem: atque per humilitatem non ſibi, ſed deo attribuit gloriam, cui ſe ſumma humilitate proſternit ac ſubdit *A deo paratam* id eſt, donis gratiæ in præſenti & donis gloriæ in patria, decoratã atque diſpoſitam ad beatificos diuinitatis amplexus *Sicut ſponſam ornatam uiro ſuo* Nam ſicut ſponſa ſponſo ſeu viro, ita eccleſia Chriſto ornabitur. Vnde ad innuendum quòd eccleſia tunc Chriſto vſque ad ſatietatem per felices amplexus iungẽtur, & à Chriſto ſummè implebitur, atque fœcundiſſima reddetur, potius dicit ſicut ſponſam ornatam viro ſuo, quàm ſpõſo ſuo. Iam enim eſt ſponſa, per fidem & dilectionem illi coniuncta: tunc vero vxor conſiſtet *Et audiui uocem magnam de throno dicentem* vox iſta fuit angelica, tubalis, ſonora, affectuoſè prolata, & magnæ rei indicatiua: quam angelus in interioribus ſenſibus S. Ioãnis formauit, & in viſione imaginaria videbatur ſibi de throno maieſtatis diuinę egredi: quia & angelus eam proferẽs, ciuis fuit cœli empyrei *Ecce tabernaculum dei cum hominibus* per tabernaculũ dei quidam intelligunt Chriſti humanitatem, quæ fuit diuinitatis templum, vt ſit ſenſus: Ecce tabernaculum dei, id eſt, Chriſti humanitas, nunc eſt & æternaliter erit cum hominibus, ſanctis ſcilicet, &

A

Iacobi. 1.

B

C

D cet,& electis,in eadem cum illis gloria permanendo. Alij per tabernaculum intelligunt eccleſiam. Sed cum homines ſancti ſint eccleſia, non apparet proprie dictum quod Eccleſia erit cum hominibus: niſi intelligatur, quod Eccleſia quæ dudum iam fuit triumphans, de cætero tunc erit cum hominibus electis: qui vſque ad finem mundi, in hoc mundo militantes fuerunt,& tunc ad ſupernorum ciuium conſortium aſſumentur. Poteſt itaque ſic exponi, Ecce tabernaculum,id eſt,habitatio dei, ſeu locus cœleſtium delitiarũ in quo habitat deus

Pſal.109. ſcilicet,empyreum cœlum,erit perpetuo cum hominibus,qui tunc omnes ſimul aſcendent ad patriam,quam nũquam amittent *Et habitabit cum eis* id eſt,per dona gloriæ in æternum

E cum ipſis & in ipſis manebit, ſicut pater cum filiis, dominus cum miniſtris,magiſter cum diſcipulis,defenſor in gyro ſuorum *Et ipſi populus eius erunt* ideſt, deo ſuo familiares atque chariſſimi erunt in quibus valde beneplacitum erit eidẽ: in quo ſcilicet populo, plenè complebitur illud Sophoniæ,

Sopho.3. Gaudebit ſuper te dominus in lætitia, ſilebit in dilectione tua,& exultabit ſuper te in laude *Et ipſe deus cum eis erit eorum deus* id eſt,deus omnipotens,qui ſolus eſt verus deus, & per creationem ac generalem præſidentiam eſt communiter omnium deus: erit ſingulariſſimo modo deus iſtorũ:ita quod ei tota mente integerrimè inhærebunt, inceſſanter eum adorabunt,colent,laudabunt,eritque ab eis perfectè dilectus atque poſſeſſus. Vnde de re maximè chara & iugiter cogitata

F dicitur: quod ſit deus taliter eam amantis & cogitantis *Et abſterget deus omnem lachrymã ab oculis eorum* perfecta enim beatitudo omnem excludet ab eis miſeriam,omnem mali admixtionem,omnem pœnam,& occurſum cõtrarium *Et mors non erit ultra* in eis,quia nec mors naturæ, nec culpę, neque miſeriæ. In inferno quoque non erit mors naturę,videlicet ſeparatio animæ à corpore *Neque luctus* pro quacũque cauſa *Neque clamor* ex dolore prouenięns,vel ex deſiderio aliquid obtinendi. Erit tamen ibi ſecundum quoſdam laus vocalis *Neque dolor* quia nec dolebunt dolore afflictiuo de ſuis peccatis *Quæ prima abierunt* id eſt, mala iſta pœnalia in præcedenti vita fuerunt, & finem ceperunt *Et dixit qui ſedebat in throno* id eſt, deus æternus, vnus & trinus, in empyreo reſidens cœlo *Ecce noua facio omnia* id eſt,terram & cœlum

& cœlum ac corpora electorum iam innouo, melioraque facio. Et tūc noua faciet deus omnia, de quibus & Chriſtus prędixit: Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum *Et dixit mihi* deus per angelum *Scribe* hæc omnia & verba ſequētia, vtpote *Hæc uerba fideliſſima & uera ſunt* quia neminem non ſolum non fallunt, verum credentes ad ſummam felicitatem perducunt *Et dixit mihi, Factum eſt* id eſt, nunc impletum eſt, quod à principio mundi de finali retributione bonorum atque malorum cœpit prædici, *Ego ſum Alpha & ω, initium & finis* hoc ſemel dictum & expoſitū fuit A *Eſa.65.* *Ioan.12.* *Apoca.1.*

Ego ſitienti id eſt, his qui in vita præſenti eſuriunt ſitiuntq; iuſtitiam, & veram ſalutem deſiderāt: id quoque præcipue ſitiunt, vt deus in omnibus honoretur *Dabo de fonte aquæ uiuæ* id eſt, ex opulentia mea liberaliſſima & immenſa, quę omnis boni origo eſt, infundam dona gloriæ conſummata, & ex ſapientia mea fontana illi ſapientię riuos immittam. Fons ergo eſt ipſemet deus ditiſſimus, & aqua viua eſt ſapientia eius beatificans & beata. Hæc itaq; dabo *Gratis* non ſic gratis, vt ſine meritis: ſed gratis quantum ad meritorum radicem. Quoniam gratiam gratum facientem, quæ merendi eſt cauſa, ſine meritis dedi: & quia vltra condignum remunero, & quia omnia electorum merita, mea ſunt dona. Ideo dicit Apoſtolus, Gratia dei vita æterna. Quod autem non ſine bonis operibus iſtud præſtetur adultis, docet ſubdendo *Qui uicerit, poſſidebit hæc* id eſt, qui aduerſariis ſuæ ſalutis, tentamentis diaboli, concupiſcentiis carnis, vanitatibus mundi, inordinatis motibus animi, omni quoque peccato mortali efficaciter reſtiterit ac præualuerit, tantum præmium conſequetur. Non enim coronatur, niſi qui legitimè certauerit, *Et ero illi deus* id eſt, ſingulari prouidentia eum cuſtodiam *Et ipſe erit mihi filius* id eſt, valde dilectus, & per virtutes ad dona ſpiritus ſancti ſpecialiter aſſimilatus in futuro autem per dona gloriæ plenius conformatus. Ecce quam dulcia ſunt omnia verba hæc, & quàm dignanter ac amoroſè hortatur nos deus ad bene agendum, tanta bona ſe redditurum promittens. Itaque beneuolentiæ eius conemur eſſe veraciter grati. Quid autem nobilius quàm eſſe filium dei? Hinc in ſua epiſtola ſcribit Ioannes, Nunc filij dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit, ſimiles ei *Matth.5.* B *Roma.6.* *2.Timo.2.* C *1.Ioan.3.*

erimus

D erimus,quia videbimus eum ſicuti eſt *Timidis autem* timore inordinato,mundano,carnali aut etiam pure ſeruili:qui corporalia mala & damna terrena magis timent,quàm deum amittere & ſalutem: qui plus hominem verentur quàm deum, & arctam viam ſalutis arripere trepidant *Et incredulis* qui fidem non habent catholicam , ſicut hæretici, pagani, Iudæi

Et execratis id eſt,excommunicatis,ſeu execrabilia peccata agentibus,ac recidiuantibus, *Et homicidis* voluntate ſeu opere. Nam & qui odit fratrem ſuum homicida eſt,ſecundum Ioannem *Et fornicatoribus* id eſt,omnibus vitioſè concumbentibus. Nam & vehemens coniugis amator adulter eſt coram deo *Et ueneficis* id eſt,ſortilegis,magis, infectoribus, maleficis *Et idololatris* quibus ſecundum apoſtolum ſimi-

Roma.1. *Attende.*

E les ſunt auari, imo & omnes qui magis inhærent creaturæ q̃ creatori *Et omnibus mendacibus* mendacio pernicioſo ſeu cõſuetudine mentiendi. Nam & venialia per conſuetudinẽ fiunt mortalia *Pars* id eſt,retributio *Illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure* quod expaueſcẽdum eſt magis,quàm exponendum. Etenim quàm pauci ſunt qui nulli horum ſubiacent vitiorum *Quod* ſcilicet, pœnam hanc pati *Eſt mors ſecũda* id eſt,infernalis miſeria pro culpa inflicta. Vel,quod ſtagnum eſt mors ſecunda effectiuè,quia inducit hãc calamitatem *Et uenit ad me unus de ſeptem angelis habentibus ſeptem phialas plenas ſeptem plagis nouiſſimis* de angelis iſtis qui ſint & quid deſignẽt, quid etiam per ſeptem phialas & per ſeptem plagas nouiſſimas intelligi debeat, dictum eſt ſupra *Et lo-*

F *quutus eſt mecum* imo intra me,ſicut in imaginariis viſionibus fieri ſolet *Dicens,Veni* non corporaliter procedendo, ſed mentaliter aduertendo *Et oſtendam tibi ſponſam uxorem agni* Quidam hoc loco per ſponſam vxorem agni, intelligunt militantem eccleſiã. Sed in ſequentibus multa dicuntur, quæ eccleſiæ militanti non congruunt, ſicut in proſequendo tangetur,& nunc modicè tãgam. Nam de ciuitate hac ſequitur,Non intrabit in eam aliquid coinquinatũ. Et nox ibi non erit. Et ciuitas non eget ſole neque luna. Et templum non vidi in ea. Dicendũ itaque,quod in iſto loco vſque ad finem voluminis deſcribitur ſtatus & excellẽtia,pulchritudo & dignitas triumphantis eccleſiæ,quæ verè eſt vxor Chriſti. Nam de ſtatu eccleſiæ militantis & perſequutionibus eius , de finali quoque

quoque iudicio & reproborum damnatione æterna dictũ eſt A
eſt ſupra. Nunc ergo in ſpeciali tractatur de cõditionibus ec-
cleſiæ triumphantis. Et ſicut in principio capituli decimiſe-
ptimi vnus de ſeptem angelis memoratis oſtendit Ioanni dã-
nationem ciuitatis diaboli, ſcilicet Babylonis: ita nunc perhi-
bet vnum de ſeptem angelis illis ſibi mõſtraſſe beatitudinem
ciuitatis dei Hieruſalem illius cœleſtis *Et ſuſtulit me in ſpiri-
tu* id eſt, ſecundum imaginariam repræſentationem & ſpi-
ritalem oſtenſionem ac eleuationem. Iuxta quem modum ait
Ezechiel ſe trãſlatum de Babylone in Iudæam in viſionibus Ezech. 8.
dei, *In montem magnum & altum* Sic enim imaginarie vi-
debatur Ioanni. Nec tamẽ decipiebatur, quoniam angelo eũ
docente intellexit, quid imaginaria illa viſio deſignaret. Nẽ-
pe per montem magnum & altum intelligitur Chriſtus, cui B
innititur eccleſia militans & triumphans. Vel certe cœlũ em-
pyreum, quo in loco eccleſia triumphans locatur. Quamcun-
que autem perſonam dicatur hic angelus Ioannem ſic ferens
ac inſtruens deſignaſſe, angelus iſte realiter fuit angelicus ſpi-
ritus in Chriſti perſona apparens, atque de omnibus his Ioã-
nem informans: quemadmodum iam ſupra patuit, & infra in-
noteſcet. Verũtamen angelus iſte diuerſarum perſonarum ef- Apoca. 1.
figiem repræſentauit Ioanni interius. Et iuxta hoc, quaſi à di-
uerſis dicit Ioannes ſibi quædam oſtenſa *Et oſtendit mihi ci-
uitatem ſanctam Hieruſalem deſcendentem de cœlo* Hæc verba
ſunt nunc in hoc ipſo articulo explanata. Itaque supernã Hie-
ruſalem triumphantem eccleſiam oſtendit Ioanni, non ſicut C
ipſa in ſe eſt: ſed ſub ſimilitudinibus corporalium rerum, ſci-
licet magnæ ciuitatis, ſicut infra deſcribit. Inſuper intuendũ,
quod verba ſancti Ioãnis in his duobus capitulis vltimis, præ-
ſertim in iſto vltimo, conſonantiam magnam habẽt cum his,
quæ in vltima viſione beati Ezechielis de ciuitate & templo
leguntur. Nam & ipſe Ezechiel quadrageſimo libri ſui capi-
tulo viſionem illam incipiens aſſerit ſe in montem excelſum
adductum, in quo erat quaſi ædificium ciuitatis. Veruntamen
ſenſus in pluribus eſt diſtinctus. Quæ enim ibidem deſcripta Matth. 13.
ſunt, de eccleſia militante à catholicis patribus exponuntur:
iſta vero de eccleſia triũphante. In aliquibus tamen ſenſu co-
incidit, *Habentem claritatem dei* id eſt, diuinæ & increatæ
lucis copioſiſſima participatione perfuſam. Fulgebũt enim iu-

dd ſti ſicut

D ſti ſicut ſol in regno patris eorum. Incircumſcriptum quoque illud superſplendidiſſimum lumen clara acie facialiter contemplantur. Electi itaque in anima & corpore inæſtimabili claritate erunt repleti. Poteſt etiam ſpecialiter claritas iſta lumen gloriæ accipi, per quod ad diuinę eſſentiæ beatificam viſionem immediate diſponuntur *Et lumē eius ſimile lapidi precioſo* Hoc dupliciter intelligi poteſt. Primò, quod lumē eius, id eſt, Chriſtus, qui eſt lumen eccleſiæ triumphantis, lumen vtique obiectale, quod ipſa iugiter intuetur: & efficientiale, à quo feliciter illuſtratur, eſt ſimile lapidi precioſo: quoniam Chriſtus in ſcripturis frequenter lapis angularis & precioſus vocatur. Secūdo, quod lumen eius, id eſt, præfata claritas participata eccleſiæ triumphātis, aſſimilatur lapidi precioſo, vtpote Chriſto: quia per claritatem illam Chriſto tanquam capiti conformatur *Tanquam lapidi iaſpidis* id eſt, lumen illud ob ſuam delitioſitatem, vigorem, & venuſtatem iaſpidi eſt cōforme. Iaſpis nanque ſua viriditate pulcherrima viſum valde delectat, atque confortat, eſtque grandis vigor & firmitas lapidis huius. Vnde tam Chriſtus, quàm claritas participata beatorum, iaſpidi aſſimilantur idonee, *Sicut cryſtallum* id eſt, lumen iſtud etiam aſſimilatur cryſtallo. Nam ſicut cryſtallum purum, clarum atque perſpicuum eſt ſeu trāſparens: ita & claritas iſta ſanctorum mundiſſima eſt, & per eam habetur clariſſima dei cognitio, ſe inuicem quoque penetrant intelligendo *Et habebat murum magnum & altum* per quem inexpugnabilis dei protectio, ac ſecuriſſima eius cuſtodia, qua ſupernam Hieruſalem ambit & protegit deſignatur. Vel ipſemet Chriſtus ſeu Trinitas deus illam defendēs. Iuxta illud Eſaiæ, Saluator ponetur in ea murus & antemurale. Et in Pſalmo, Dominus in circuitu populi ſui. Chriſtus autem magnus eſt & altus, quia immenſus & incomprehenſibilis ac ſuperexaltatus, ſecundum quod deus. Imò de eo etiam ſecundū quod homo prædictum eſt, Hic erit magnus. Præterea aduertendum, quod templum Ezechieli oſtenſum cingebatur triplici muro: quia eccleſia militans triplici indiget protectione, videlicet diuina, angelica, & humana, per prælatos & principes eius. Triumphans vero diuina protectione eget duntaxat. *Habentem portas duodecim* per quas duodecim patriarchæ, itemque duodecim apoſtoli inſinuantur. quorum exempla,

[Margin notes: 1.Petr.1. (beside "ſionem immediate"); E (beside "pote Chriſto"); F (beside "inexpugnabilis"); Eſa.16.; Pſal.124.; Danie.3.; Luc.1.; Ezec.40.]

pla, fidem, & doctrinam ſequendo, cœleſtem Hieruſalem introimus. Eorũ quoque patrocinio quaſi per portas, patet nobis ingreſſus ad vitam æternam. Rurſus duodecim portę ſunt obſeruationes decem præceptorũ decalogi, & duorũ, charitatis dei ac proximi. *Et in portis angulos duodecim.* per quos cæteri prædicatores, doctores, prælati ſumũtur: qui inſtar angulorũ parietes nectentiũ plures ſpiritaliter copulant, mentis dilectione, cõcordia & doctrina: qui omnes apoſtolis innitũtur, idcirco in portis eſſe ferũtur *Et duodecim nomina ſcripta, quæ ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſrael* per nomina duodecim tribuũ filiorũ Iſrael, intelligũtur vniuerſi electi veteris teſtamenti, imo & omnes prædeſtinati, qui per dona gratiæ filij patriarcharũ vocantur: qui in portis duodecim ſcripti ſunt, quoniam patriarcharũ ſeu apoſtolorũ virtutibus inhærendo & doctrinis ingreſſi ſunt, intrant, aut introibũt regnum cœlorum, *Ab oriẽte portæ tres, ab aquilone portæ tres, ab auſtro, portæ tres, & ab occaſu portæ tres.* Idcirco ciuitas iſta viſa eſt verſus quãlibet principaliũ terræ plagarũ tres portas habere quia de quatuor partibus mũdi multi conuerſi ſunt, atque in fide ſuperbenedictæ Trinitatis ſaluati. Quemadmodum Eſaias prædixit, Ecce iſti de longè venient: & ecce illi qui ab aquilone & mari, & iſti de terra auſtrali. Chriſtus quoque in Euangelio: Multi ab oriente & occidente, ab auſtro & aquilone venient, & recumbent cum Abraham, & Iſaac, & Iacob, in regno cœlorum. Ideo quoque verſus quamlibet plagã tres portæ conſiſtũt; quia ex omni parte quidam ſaluantur in ſtatu incipientiũ, quidam in ſtatu proficientiũ, quidam in ſtatu perfectorũ: omnes quoq; per tres virtutes theologicas ingrediũtur ad regnũ. *Et murus ciuitatis habẽs fundamẽta duodecim, & in ipſis duodecim nomina duodecim apoſtolorum, & agni* Hoc quod dicitur, & in ipſis duodecim nomina duodecim apoſtolorũ, aſſerit Berengandus expoſitorũ eſſe eius quod præmittitur. Et murus ciuitatis habẽs fundamenta duodecim. Vnde ſecundum eum & Bedã, iſta duodecim fundamẽta ſunt duodecim apoſtoli: qui alia & alia ratione dicuntur portæ & fundamenta. Nam portæ dicuntur ob rationẽ præhabitam: fundamenta vero, quia catholicam fidem primo prædicauerunt, & in ea alios fundauerũt: ipſi quoq; tanquã robuſtiſſimi alios ſuper ſe portauerunt, eorumq; imbecillitatem ſuſtentauerunt,

A | B | *Eſa. 46.* | *Lucæ. 13.* | C

D Alij per fundamenta duodecim, accipiunt duodecim patriarchas, qui primi hanc fidē tenuerunt: in quibus ſcripta fuerunt nomina apoſtolorum & agni: quia fuerunt apoſtolorū & Saluatoris figuræ, & prænunciatores Chriſti. Rurſus nõnulli per duodecim fundamenta intelligunt duodecim articulos fidei, quorum cognitio eſt fundamentum ſeu inchoatio cognitionis perfectæ, quę habetur in patria: in quibus articulis ſcripta ſunt nomina duodecim apoſtolorum, quia hanc fidem primitus publicauerunt. Et agni, id eſt, nomen Chriſti: quia obiectum articulorum fidei Chriſtus eſt, cū aliqui ſint de eius humanitate, aliqui de diuinitate. ¶ Præterea aduertēdum, quod licet ſit vnum primū ac principale ſeu vniuerſale fundamen-
1.Corin.3. tum eccleſiæ, ſcilicet Chriſtus, dicente Apoſtolo, Fundamen-
Eſa.86. tum aliud nemo ponere poteſt præter id quod poſitum eſt,
E quod eſt Chriſtus Ieſus: plura tamē ſunt fundamēta ſecundaria, particularia. De quibus cãtamus, Fundamenta eius in mõtibus ſanctis. Sed & Chriſtus ſecundum quòd homo, eſt fundamentum inſtrumentale: verum vt deus, eſt fundamentū per authoritatem: fundamentum vtique fundans non fundatum. Sicque tota ſupergloriosa Trinitas eſt vnum ſummum eccleſiæ militantis ac triumphantis fundamentum, cui cuncti innituntur electi. *Et qui loquebatur mecum* ſcilicet angelus in Chriſti perſona apparens & loquens *Habebat menſurā arun-*
Sapien.11. *dineam auream* id eſt, arūdini ſimilem *Vt metiretur ciuitatem & portas & murum eius* in hoc angelus repræſentauit Chriſti perſonam, qui omnium merita diſcutit & menſurat,
F & ſingulis electorum in patria præmium donat iuxta meriti ſui proportionem, menſuram & qualitatem. Itaque per mēſuram arundineam auream, intelligitur ſapientialis iuſtitia, ſeu iuſta ſapientia Chriſti, iudicis & remuneratoris vniuerſorum: qui per ſapientiam ſuam omnia in numero, pondere, & menſura conſtituit: omniumque merita penſans, quantum
Ezech.40 de præmio dandum ſit, inſpicit. In viſione quoque Ezechielis, angelus viſus eſt habere in manu funiculum lineum & calamum menſuræ. Sed cum per murum ciuitatis iſtius ipſemet Chriſtus, ſeu diuina protectio intelligatur, quomodo murus eius mēſurari aſſeritur: niſi quod deus ſeipſum ſecundum certum determinatumque modum, applicat vnicuique electorū ſecundum exigentiam meritorum? *Et ciuitas in quadro poſita*

eſt

eſt id eſt, quadrangularis in ſitu ſeu in quadro ęquilatero: ita quod in longo & lato eiuſdem ſeu paris eſt quantitatis: ideo ſubditur *Longitudo eius tanta eſt, quanta & latitudo* Eodem modo & templum Ezechielis ſituatum deſcribitur, per quod nunc deſignatur firmitas atque ſtabilitas beatorum in deo: ita quòd nec auerti, nec concuti, nec cadere queunt: ſicque habẽt ſe inſtar quadrati, quod quocunque vertatur, permanet fixum. Itemque quod nihil diſtortum, inæquale ſeu diſproportionatum inuenitur in patria, nec aliquid incircunciſum, ſed polita & recta ibi ſunt omnia. Rurſus per quadraturam iſtam inſinuatur, quod per contemperaturam quatuor virtutum cardinalium, & per doctrinam quatuor Euangeliſtarum, ad patriæ beatitudinem peruenitur: imo & in beatis virtutum cardinalium permanet quadratura, quantum ad actus aliquos. Quælibet nempe earum duos actus ſortitur. Nam ſecundum Albertũ, primus prudentiæ actus eſt præcauere inſidias, qui non manet in patria. Alius, nihil deo præponere vel æquare, qui manet in ea. Primus quoque temperantię actus eſt, noxias delectationes reprimere, qui ibi non manet. Secundus, nullo motu noxio delectari, qui manet. Primus autem fortitudinis actus eſt, moleſtias fortiter ferre, quem certũ eſt in patria nõ manere. Alius, deo fortiter adhærere, qui permanet. Poſtremo primus actus iuſtitiæ ponatur proximo ſubuenire, qui ibi nõ manet quantũ ad eos qui ibi ſunt: vel poſt diem iudicij. Secũdus, deo regenti ſubditũ eſſe, qui manet. Per longitudinem vero ciuitatis, intelligenda eſt perfectio virtutũ ad vim intellectiuam pertinentiũ: per latitudinem perfectio virtutũ ad vim affectiuam ſpectantiũ. Vel per longitudinem contemplatio, per latitudinem dilectio, & iſta æqualia perhibentur. Quo enim beati deũ clarius contemplantur, eo ipſum feruentius amant, & econtrario: ſicq; amor affectus, æquatur notitiæ intellectus. *Et menſus eſt ciuitatem* ſcilicet, ſpatiũ eius *Per ſtadia duodecim milia*, per quod amplitudo & magnitudo cœleſtis Hieruſalem deſignatur, non quod cœli empyrei ſpatiũ hac menſura ſtringatur: ſed per minus intelligitur maius: & per determinatũ, indeterminatũ. Sicut ſuperius ſæpenumero per ſeptenariũ vniuerſitas ſignificatur. Vnde quemadmodũ ſpatiũ ciuitatis hic deſcriptũ, vehementer excedit cõſueta vrbiũ ſpatia: ita his verbis inſinuatur, quod patria electorũ omnem lo-

Marginal notes: A; *Ibidem.*; B; *Albertus.*; C; *Apoca.11.*

D cum viatorũ quaſi incõparabili capacitate & mole tranſcendit. Nec ſolũ capacitate & mole, ſed & omniũ bonorũ affluentia gaudio & decore: ſecũdum illud Baruch proph. O Iſrael
Baruch. 3. quàm magna eſt domus dei, & ingens locus poſſeſſionis eius. Magnus & nõ habens finẽ. Excelſus & immẽſus. Hinc etiã ciuitas iſta multo maior deſcribitur, q̃ illa de qua Ezech. vati-
Ezec. 49. cinatur. Illa enim eſt habitatio viatorũ, & ſecundũ quoſdã habet in gyro. 30. Hæc vero habet in ambitu, vt affirmãt, 48. milia ſtadia. Nã & .12. milia ſtadia, de quib^9 litera loquitur, referũtur ad vnũ latus præfati quadrati *Longitudo & latitudo & altitudo eius æqualia ſunt* Qui iſta de eccleſia militante exponunt, per longitudinẽ intelligũt fidem, quæ facit credere præterita, præſentia, & futura. Per latitudinem vero charitatem,
E quæ ad omnia ſe extendit. Per altitudinem autem ſpem, quæ erigit ad ſuperna. Hæc tria æqualia ſunt in viatore, non in dignitate, cũ maior horũ ſit charitas: ſed in profectu, ſeu incremẽto, & operatione. Quo enim quis amplius creſcit in vna harum virtutũ, eo & in aliis duabus, loquẽdo de fide formata & ſpe viua. Sed quia de eccleſia triũphante exponẽda ſunt hæc, per tria iſta intelligendæ vidẽtur tres dotes animæ glorificatæ, virtutibus theologicis ſuccedẽtes: vt per longitudinẽ intelligatur beatifica viſio quę cũcta attingit, per latitudinẽ beata fruitio, per altitudinem tentio qua intus tenetur altiſſimus. Quod autẽ hic dicitur de altitudine ciuitatis, quantũ ad imaginariam pertinet viſionem, non de altitudine murorum, ſed ſpatij ſumitur: cuius altitudo accipitur ſecundũ montis aſcen-
F ſum, in quo ciuitas iſta viſa eſt ſita, ſicut iã dixit, Suſtulit me in montem magnũ & altum. Sicq; altitudo montis eſt. 12. miliũ ſtadiorũ, quemadmodũ longitudo ſpatij & latitudo ipſius.

Et menſus eſt muros eius centum quadraginta quatuor cubitorum ſcilicet, in altitudine. Et quamuis vnus viſus ſit murus, nunc tamen pluraliter loquitur muros, propter quatuor latera eius. Totus enim murus videbatur quadratus æquilaterus. Et per murum iſtum in altitudine ſtabilis, perfectio ſanctæ illius ciuitatis exprimitur. Nam computus iſte quadraturam duodenarij cõprehẽdit, eo quòd duodecies duodeni, centum quadragintaquatuor faciunt, qui eſt numerus quadratus, reſultans ex ductu duodenarij in ſeipſum. Idcirco deſignat ſecuritatem & ſtabilitatem felicitatis ſupernæ. Nam corpus

pus quadratum,vt tactum eſt, ſtat firmiter in quolibet latere. A
Propter quod.1. Ethicorum virtuoſus comparatur quadrato. In omni euentu virtuoſus,in ratione & virtutum medio perſeuerat. *Menſura hominis quæ eſt angeli,* id eſt,ſic menſurantur merita & præmia hominum,ſicut & angelorũ. Vel ſenſus eſt, quòd æqualis erit beatitudo angelorum & hominum . Sicut loquitur Chriſtus:Erũt ſicut angeli dei in cœlo. His ergo ver Matt. 22.
bis innuitur, quòd ad angelorum ordines homines aſſumuntur, Mat.20.
tur,& vna eſt omniũ beatitudo ex parte obiecti: quæ per de- 1.Ioan.3.
narium diurnum omnibus operariis datum exprimitur. Omnes enim facie ad faciem vident deum. *Et erat ſtructura muri ex lapide iaſpide,* Totus itaq; murus videbatur ex lapidibus huiuſcemodi factus,& ritè. Per murum enim, vt dictum eſt, Apoc. 14.
Chriſtus ſeu eius protectio deſignatur. Chriſtus autem iaſpi- B
di aſſimilatur,vt dictum eſt ſæpe. Quoniã ſicut iaſpis ſua viriditate decora viſum oblectat & roborat,ſic Chriſtus omnibus contemplantibus eum, delectabilis eſt : & confirmatiuus eorum in bono. *Ipſa vero ciuitas aurum mundũ ſimile uitro mundo,* Ciuitas iſta eſt vniuerſitas beatorum,qui aurum mũdum vocantur,quia in omnibus charitatis feruor ſine omni peccati macula dominatur. Eſtque aurum hoc ſimile vitro mundo, quoniam charitatis feruori adiunctus eſt præclariſſimus ſapientiæ ſplẽdor,ita quòd beati inſtar vitrorum ſibi mutuò patent ſeu cogniti ſunt. Et ſicut vitrũ lumine penetratur,ſic ſancti in patria intus & foris diuinæ lucis participatione implẽtur, imò cogitationes ſuas alterutrum intuentur,ſecundũ Auguſtinum. *Fundamenta muri ciuitatis omni lapide precioſo ornata,* Fundaméta iſta(vt dictum eſt)ſunt ipſi beati apoſtoli,qui C
omni lapide precioſo ornantur, quia cunctis virtutibus decorantur. *Fundamentum primum iaſpis,* id eſt, primus lapis precioſus fundamentorum iſtorum eſt iaſpis, vtpote virtus per iaſpidem deſignata. Per quam charitatem intelligo,qua nihil eſt dulcius , & mentem vehementer oblectat & confortat in deo,ſicut iaſpis oculos exhilarat,& confortat. *Secundũ,* vel, vt alij dicunt, ſecundus, *Sapphirus,* id eſt,ſecundus ornatus fundamentorum ſupernæ Hieruſalem eſt virtus per ſapphirum ſignata,videlicet donũ ſapientiæ. Nunc enim nomen virtutis communiter ſumitur,nec condiſtinguitur dono. Quemadmodum enim ſapphirus cœliformem habet colorẽ,ſic ſan-

D ęti in patria per ſapientiam iſtam, quæ donum eſt, angelicis mētibus cōparantur. Rurſus ſicut ſapphirus corpus humanū vegetat & membra conſolidat: ſic ſapientiæ donum ſpiritum nutrit,& vires eius in deo defigit. Iterū ſicut ſapphirus tactus radiis ſolis ardentem ex ſe mittit fulgorem,ſic ſapientia beatorum tacta & perluſtrata radio ſolis æterni,mox cum feruore ſplendifluo tēdit in deum. *Tertius calcedonius,* id eſt,tertius horū ornatus eſt virtus, nomine calcedonij propter proprietatum ſimilitudinem deſignata, videlicet donum intellectus. Quemadmodū enim calcedonius pallidi eſt coloris, & fortiſſimæ reſiſtentiæ, ita vt in eo ſculpere quis difficillimè queat: ſic donum intellectus, quo ea quæ fidei ſubſunt acutè atq; ſubtiliter penetrantur præſertim in patria,omni argumē

Prou.5. Eccli.1.

E to quod fidei contrariatur fortiſſime reluctatur. Verūtamen quoniā ea quæ cadunt ſub fidem,nulla mens creata plenè cōprehendere poteſt:donū intellectus quaſi pallenti lapidi aſſimilatur, non plenarie rubeo atq; totaliter claro ac ſplendido.

Quartus ſmaragdus, Per ſmaragdum intelligo donum cōſilij. Quēadmodum enim ſmaragdus eximiæ viriditatis & pulchritudinis eſt,in tantum vt ea quę circa ſe ſunt ſua viriditate afficiat,imò & aërem ex repercuſſione vireſcere faciat nullaq; gemma gratior oculis(nam & herbas ſua ſuperat viriditate)ſic donum conſilij in ſeipſo decorum atque ſuaue eſt, & aliis ſe diffundit,eorūq; mētesſua afficit directione.Per donū quoq; conſilij homo fit aliis valde acceptus,imò gratiſſimus. Melius enim vincit homo conſilio,quàm fortitudine. Deniq;

F ſicut hic lapis valet contra morbum caducū,ſic donum conſilij præcipue tollit peccati ruinā. De hoc lapide Auguſt.& Beda atq; Iſidorus multa pulchra conſcribunt. Plura enim eius ſunt genera.Et tellus,qua nobiliores ſmaragdi naſcuntur,locuples eſt,ſed inhabitabilis.Nempe cum auro & gēmis abundet,griphes omnia tenēt aues ferociſſimæ,vel potius ferę volantes.Sunt enim quadrupedes, & corpore quidem leonibus, capite vero & alis,aquilis ſimillimæ.Arimaſpi cum his dimicant,qui vno oculo in fronte medio feruntur inſignes, vt accipiant hos lapides mira cupiditate & feris rapientibus,& Arimaſpis eos cuſtodientibus. *Quintus ſardonix,* Lapis iſte candidus perhibetur in rubeum colorē parumper declinās. Eius tamē multa ſunt genera.Nā alius rubeus fertur,alius bicolor, vt dictū

vt dictum eſt, alius triformiter coloratur: primum habens nigrum, medium candidum, ſuperius rubeum, & iſte eſt precioſior, per quem donum fortitudinis deſignatur, quæ inter aduerſa & proſpera permanet fixa, & in martyrio ſtabilit mentem: in patria vero ſolo candore ornatur, quia circa triſtia & læſiua non occupatur. Et ſicut ſardonix humilem efficit & pudicum, ita per fortitudinem animoſitas & carnalitas ſuperãtur: ita ꝙ homo humilis atq; pudicus efficitur. *Sextus ſardius.* Sardius ſecũdum Bedá, ex integro ſanguinei ſeu rubei eſt coloris: tamen ſecundũ Berengandũ, pro eo quod in rufum colorem aliquãtulum declinare videtur, paululum obſcuratur: per quem donum ſcientiæ inſinuatur, quæ per hoc quod facit mentẽ cum guſtu perpendere, ꝙ in nulla re creata ſtatuendus eſt vltimus finis, eo ꝙ illa in ſe ſit deficiens & caduca, ad ſapientiæ fulgorem propinquat, increatiq; boni amore ſpiritum afficit. Verũtamen quia non immediate circa increatum obiectum ſed circa creatum verſatur, quia de rebus increatis dat bene & cõnaturaliter iudicare: hinc à puritate auriformis rubeiq; coloris parumper occũbit, & ſplendore ſapientiæ minor eſt. Et ſicut ſardius pellit timorem, & gaudium parit atq; accendit: ſic donum ſcientiæ tollit timorem perdendi terrena, acceditq; gaudium in contẽptu eorum & in amore cœleſtiũ. A B

Septimus chryſolitus. Gemma hæc tota aurei eſt coloris, & ardentes videtur ſcintillas diffundere. Confortat inſuper intellectum, & timores expellit nocturnos. Quo enim ratio amplius confortatur, eo paſſiones magis ſedantur. Per quam donum pietatis intelligo, quæ facit hominẽ inter proximos quaſi aurum acceptum & charum: facitq; eum ad alios liberalem ſiue beneuolum, ita ꝙ affectiones ſcintillantes diffundit. Meretur quoque ſpecialem illuminationem & confortationem à deo. *Octauus beryllus.* Beryllus eximiæ claritatis eſt, cæruleũ habens colorem admixtum, ſecundum Berengandũ. Et ſecundum Bedam, ſic eſt quaſi cõſideres aquã ſolis fulgore percuſſam, rubicundum ac decorũ exhibere colorem. Facit quoq; in bello inuictum, & mirẽ efficit ac benignum. Per quem donũ timoris congruẽ deſignatur. Filialis enim caſtus ſanctusq; timor, præclaræ eſt ſynceritatis, & in ſpiritali pugna facit inuictum. Quia in tantum facit hominem dei offenſam vitare, ꝙ mallet mori quàm deũ inhonorare, ſicq; manſuetum ac beni- C

guum

D gnum cõſtituit animum. *Nonus topazius.* Gemma hæc pre-
cioſiſſima omni fulget colore. Duo tamẽ colores, videlicet au
reus & aereus in ipſa abundant: quæ cum ſolis radio tãgitur,
iubar ſuum vndiq; ſpargit, omniumq; gẽmarum ſuperat cla-
ritatem, in ſuum aſpectum præcipue trahens aſtantes. Hæc gẽ
marũ ampliſſima, & regibus adeo chara, vt ea nil charius in-
ter diuitias ſuas habere ſe reputent. Valet demum contra irã
atq; lunaticam paſſionem. Per quam iuſtitia deſignatur, quæ
eſt præclariſſima virtus. Et non eſt lucifer nec heſperus tã ad-
mirabilis, quæ lucem ſuam circũquaq; diffundit, omni quoq;
virtutum decore ſplẽdeſcit, præſertim aureo & æthereo: quo-
niam dei & proximi dilectionem præcipue reſpicit. Hæc quo
purior ac perfectior fuerit, eo ſanis oculis delectabilior com-
E probatur. Quã reges & omnes qui præſunt, maximè debẽt dĩ
ligere, & opibus cunctis præferre. Quæ etiam in beatis præci-
puè locum habet. Nã ipſi demum plenam implent iuſtitiam,
reddẽtes cuiq; quod ſuum eſt, & deo ſeipſos totaliter. Per quã
& viatores inquietudines animæ vitãt. *Decimus chryſopraſus.*
Lapis hic viridis eſt coloris, & hinc inde quaſi aureis guttu-
lis eſt diſtinctus, & valet contra lepram. Per quem prudentia,
quæ cardinalis eſt virtus, contra dona ſapiẽtiæ & ſcientię cõ-
diſtincta, accipitur. Suo nanq; virore in agendis mentem per-
fundit, & aliis floridam exhibet. Aureo quoq; ornatu paſſim
fulcitur, dum ad vltimum finem dirigit humanos actus, quod
faciendo cordis pellit putredinem, ne terrenorũ attactu quaſi
leproſa infecta & corrupta reddatur. *Vndecimus hyacinthus.*
F Hyacinthus cerulei fertur coloris. Et vt ait Bereng. ſereni cœ
li habet colorẽ, ſicut ſapphirus: ſed ille maculas habet. Iſtius
autem pulchritudo maculis non deformatur. Lucet vt purpu
ra, ſed non ſemper æqualiter rutilat, quia cum facie cœli mu-
tatur. Nam in ſereno perſpicuus eſt & gratus, in nubilo autẽ
obſcurus, qui precioſus & bonus eſt valde, dat membris vi-
gorem, & ſalutiferum facit ſoporem, per quẽ virtus latriæ de-
ſignatur. Huius nanq; virtutis actus perfectiſſimè inſunt bea-
tis, qui laudi & cultui dei indefinenter cum tota mẽte ſine in-
terruptione inſiſtũt: quia diuino lumine inceſſabiliter perfun-
duntur: quo ſi carerent, protinus rutilare ceſſarent: ſed & acti-
bus latriæ beati dulciſſimè reficiuntur, & ſine interpellatione
inenarrabiliter oblectãtur. *Duodecimus amethiſtus.* lapis iſte

triformi

triformi ornatur colore,roſeo,violaceo atq; purpureo,& parvulas flammas fundit,facitq; vigilem, & malam pellit cogitationem. Per quem beatorũ in patria pleniſſima caſtitas explicatur. Quia vt ait Saluator:Non nubent neq; nubentur:ſed angelicæ ſunt mũditiæ.Et quoniam caſtitati eorum,feruor diuini amoris,& humilitatis profunditas ſunt adiũcti,quaſi triplici fulget decore,nec cogitationem admittit impuram.Iſta de lapidum horum myſtica expoſitione vtcunq; prolata , piè ſumantur. Alij enim aliter eos interpretantur,quorum melioribus dictis iſta non derogant:Conſequenter agitur de materia & ornamento portarum, quod tamen ſpiritaliter eſt ſumẽdum. *Et duodecim portæ*, muri ciuitatis ſupernæ. *Duodecim margaritæ ſunt per ſingulas*, id eſt,cũ portæ iſtæ exiſtant duodecim, in qualibet earum præfati duodecim precioſi lapides habentur. Quia vt dictum eſt, in quolibet apoſtolorum (qui portę ſunt ciuitatis iſtius)virtutes his margaritis expreſſę excellenter reperiuntur. *Et ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis*, Si ſingulæ portæ erant in ſingulis margaritis , quomodo in vnaquaque fuerunt duodecim margaritæ?Itaque ſecundum Berengandum & Albertum , iſtud ſecundum literæ ſuperficiem ſtare non valet. Idcirco dicendum, quòd licet in vnoquoque ſanctorum præfata ſint ornamenta virtutum , in quolibet tamen aliqua emicat virtus, à qua & ſpecialiter commendatur ac nominatur. Iuxta illud quod de quolibet eorum cantatur:Non eſt inuentus ſimilis illi.Ideo ſingulæ portæ ex ſingulis margaritis conſtare dicuntur. *Et plateæ ciuitatis aurum mundum tanquam uitrum perlucidum.* Hoc & de ciuitate iam dixit,atque expoſitum eſt. Vnde hoc loco, vt aliqua aſſignetur diſtinctio , per plateas ciuitatis cœleſtis Hieruſalem intelligi poſſunt inferiores & ſubditi: & qui per vias aliqualiter latiores ambulauerunt,contenti obſeruantia mandatorum,non ingreſſi ſemitas conſiliorum ſtrictiores. Ad inſinuandum ergo , quòd hi quoque ad patriæ beatitudinem conducantur , atque ibidem charitatis feruore ac ſplendore, ſeu mentis & corporis glorificatione ſplendebunt,dictũ nunc eſt quòd plateæ ciuitatis, ſcilicet inferioris gradus ac meriti homines, ſimiles ſunt auro puro ac vitro perlucido. *Et templum nõ uidi in ea,* id eſt,materialem locum,ad offerendũ deo orationes ac ſacrificia pro peccatis. Templum nẽpe eſt locus orationis

Margin: A (line 1); Matt. 22. Lucæ. 20. (beside "angelicæ ſunt mũditiæ"); B (beside "habentur"); Eccli. 44. (beside "tæ ex ſingulis"); C (beside "ciuitate iam dixit")

D orationis & ſacrificiorum huiuſmodi. Beati autem in patria,
Eſa.56. præſertim poſt finale iudicium, ſecundum quod nunc agitur de ciuitate ſuperna, omni malo carebunt, omnique bono pleni erunt. Nec tunc deprecabuntur pro aliis, nec ſacrificia offerent pro peccatis: ideo materiale templum ibi non erit. Nihilominus tota Eccleſia illa triumphans, templum & domus dei ſpiritaliter erit: quoniam vnuſquiſque in mente ſua deo ſacrificium laudis exhibebit æternæ. *Dominus enim deus omnipotens templum illius eſt,* quia in ipſo tanquam in beatificante obiecto æternaliter conquieſcunt. Ipſe ergo habitabit in eis dona gloriæ influendo, dataque conſeruando: & habitabunt in eo, in cunctis actibus ſuis in ipſo finaliter quieſcendo, *Et agnus,* Nam Chriſtus, ſecundum quod deus, vnum
E & idem templum eorum eſt cum patre & ſpiritu ſancto, ſicut & vnum felicitatis obiectum. Porro ſecundum naturam aſſumptam, eſt præcipuum præmij accidẽtalis obiectũ. Nam eius humanitate reficientur exterius, & quantũ ad hoc quieſcent, & commorabuntur in ipſa. *Et ciuitas non eget ſole & luna,* id eſt, illuſtratio luminarium cœli non erit neceſſaria beatificatis in patria, cum corpora eorum clariora ſunt illis futura. Ideo ſubditur. *Nam claritas dei illuminabit eam,* ſcilicet increata lux dei efficienter, & claritas ab ipſo beatis cõmunicanda illuminabit eam inſtrumentaliter atque formaliter, *Et lucerna eius eſt agnus,* Lucerna non eſt lumen, ſed luminis contentiua: ita & Chriſtus vt homo, non ſubſtantialiter lux eſt: ſed receptaculum ac retinaculũ lucis præcipuũ.
Coloſ.2. F In ipſo nanque habitat plenitudo diuinitatis corporaliter.
Ioan.1. Quoniam ergo humanitatis Chriſti claritas poſt increatum lumẽ omnibus ſanctis maxime refulgẽbit, virtute diuinæ immenſęque lucis in ea manentis, atque per ipſam micantis, agnus merito lucerna cœleſtis Hieruſalem nuncupatur. His autem verbis, &c. quæ ſubduntur, conſonãt quæ apud Eſaiam
Eſa.6. ſcripta ſunt: Non erit tibi ſol amplius ad lucendum, per diẽ, nec ſplendor lunæ illuminabit te: ſed erit tibi dominus in lucem ſempiternam, & deus tuus in gloriam tuam. *Et ambulabunt gentes in lumine eius,* quia ſicut electi nunc viuunt in lumine fidei ipſius eccleſiæ militantis, & in Chriſto qui eſt lumen fidelium: ita in patria ambulabunt, agent, viuent, atque in deum ſe iugiter erigent & erecti manebunt in lumine eccleſiæ

cleſiæ triumphantis. Corporaliter quoque mouebũtur & ambulabunt in lumine corporum glorificatorum, potiſſime corporis Chriſti: cuius corporea claritas lumẽ ſolis inæſtimabiliter ſuperat, regionem quoque terræ viuentium implet, *Et reges terræ*, ſcilicet principes & prælati idonei, omnes quoque qui bene rexerunt ſeipſos, *Afferent gloriam ſuam & honorem in illam*, id eſt, ſpirituales ſuas diuitias, merita, magnificentiamque virtutum ſuarum, ſecum in cœleſtem Hieruſalem deferent. Opera enim illorum ſequũtur illos. Gloria quoque eſt conſcientiæ puritas, dicente Apoſtolo: Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ: quam ſecum adducent. Rurſus: gloria & honor regum iſtorũ ſunt ſubditi, quos digne rexerunt & ſecum ad beatitudinem perduxerunt. Sicut diſcipulis ſuis loquitur Paulus: Gloria noſtra vos eſtis in domino. Et iterum: Gaudium meum & corona mea, ſic ſtate in domino. Quid autem tam honorificũ homini, ſicut alios ſecum ſaluaſſe, eoſque ad patriam perduxiſſe? Nam & filius ſapiens, gloria patris. Malis quoque ſeu deceptis diſcipulis ſcribit Paulus Apoſtolus: Quoniam confundor in vobis. Ergo in bonis honorificabatur. *Et portæ eius non claudentur per diem*, id eſt, nunquam. Nam ibi erit dies perpetuus. Ideo ſubditur, A Ioan. 8. Apoc. 14. B 1. Theſ. 2. Philip. 4. Prou. 13. Galat. 4.

Nox enim non erit illic, Quibus datur intelligi, quòd non erit ibi occurſus malus, nec timor, ſed ſumma & ſempiterna ſecuritas. Item quòd corda beatorum æternaliter patula erũt, & in contactu actuali lucis diuinæ, nec caligo ignorantię ſeu peccati erit ibidem. Hinc apud Eſa. legitur: Aperientur portę tuæ iugiter, die ac nocte non claudentur. Rurſus per diem, id eſt, tempus Euangelicæ legis, apertus eſt aditus regni cœleſtis. *Et afferent gloriam gentium & honorem in illam*, quia, vt tactum eſt, qui ſalubriter præfuerunt, gentes ſuo regimine ſaluatas, earum quoque virtutes & merita ſimul cum ipſis ſecum adducent, ac domino tanquam precioſiſſimum ſpolium dę faucibus hoſtis ereptum, repræſentabunt & offerent. Simili modo angeli ſancti rectores eccleſiæ militantis, eos qui ſuæ directioni acquieuerunt ſecum in patriam ducent. *Et nõ intrabit in illam aliquid coinquinatum*, id eſt, quocunque mortali peccato fœdatum, *Et abominationem faciens*, id eſt, execrabilia opera & plurimum deteſtanda, *Et mendacium*, fallaciter agendo, aut falſe loquendo. Vel per inquinatum, intelliguntur C Eſa. 60.

D liguntur ſpiritalia vitia: per abominationem, carnalia. Vel illud refertur ad peccata cordis, iſtud ad vitia operis, mẽdaciũ ad vitia oris, *Niſi qui ſcripti ſunt in libro uitæ agni,* id eſt, prędeſtinati & purificati intrabunt dũtaxat, non vitioſi ac reprobi. Nullus autẽ cœleſtem Hieruſalẽ ingredi valet, niſi ab omni labe atq; reatu ſit prorſus immunis. Quis enim eloqui queat, quàm purum eſſe oporteat cor, quod diuinæ increatęq; luci immediatè ac beatificè vnietur? Non poterit in ea eſſe vel minima macula. Si ergo poſt vitam præſentem nolumus diu differri à gloria, nec grauiſſima purgatorij ferre ſupplicia, ſatagamus nunc indeſinenter deo pura mente intendere, vigilanti animo deſeruire, cum omni reuerentia obedire, in charitatis feruore proficere, cor noſtrum ſolicite cuſtodire,
E mentem vbique ad deum leuare, cõtinuis precibus inſudare, quotidianos defectus deplangere, emẽdare, vitare, ac tali martyrio noſipſos deo quotidie mortificare atque offerre.

Expoſitio Cap. XXII. *Et oſtendit mihi.*
ARTICVLVS XXII.

COnſequenter ſacratiſſimus Euangelicę legis propheta ſanctus Ioãnes, cœleſtis Hieruſalem pãdit edulium, atque beatæ refectionis materiam & obiectum, *Et oſtẽdit mihi flumen aquæ uiuæ,* Per flumen aquæ viuę, intelligi poteſt exuberans illa effuſio donorũ gloriæ à deo ſuperbenedicto in mentes beatas,
F ſeu increatæ beatitudinis participatio copioſa, ſeu ipſemet ſpiritus ſanctus fons totius bonitatis, felicitatis, ac voluptatis. Quod flumen dicitur aquæ viuæ, quoniam poſt vitæ præſentis laborem dulciſſime recreat ſiue refrigerat, & vitã gloriæ pręſtat. De quo flumine accipi poteſt illud in Pſal. Flumi-
Pſal.45. nis impetus lætificat ciuitatem dei. Et rurſus: Torrente volu-
Pſal.35. ptatis tuę potabis eos. Per Eſaiam quoque dominus proteſta-
Eſa.66. tur: Ecce ego declino in eos vt flumen pacis, & vt torrens in-
Ezec.47. undans gloriæ gentium. Denique Ezech. deſcribit torrentem aquæ de templo procedentẽ. Sed quoniã ibi de militante eccleſia agitur, per torrentem illũ, baptiſmatis ſacramentũ, vel Euangelicæ legis doctrina, exprimitur, *Splendidum tanquã cryſtallum,* Nam ſpiritus ſanctus immenſæ eſt puritatis, & commu-

communicatio munerum gloriæ ſeu beatitudo ſanctorũ participata, nullam habet prorſus culpæ labem admixtam, *Procedens de ſede dei & agni*, id eſt, à patre & filio, à quibus tanquam ab vno principio procedit ſpiritus ſanctus. A patre quoque, & filio, & haud dubium quin & à ſpiritu ſancto, profluit omnis felicitas beatorum, *In medio plateæ eius*, id eſt, per omnes conſiſtentes in ciuitate ſuperna, ſeu per latitudinẽ mentis vniuerſorum ciuium ſupernorum, qui vno omnes ſplẽdidiſſimo, opulentiſſimo, ac liberaliſſimo fonte potantur atque replentur. Hinc quoque Daniel: Fluuius, inquit, igneus rapidusque egrediebatur à facie eius. Conſequenter beatorum cibus deſcribitur, *Et ex vtraque parte fluminis lignum uitæ*, Omnia iſta oſtenſa ſunt ſancto Ioanni ſub corporalium ſimilitudinibus rerum. Vnde in imaginaria viſione apparuit ei, quod per medium ciuitatis decurreret ſplendidiſſimum flumen, & ex vtraque parte conſiſteret lignum vitæ. Palam eſt autem, quòd cum idem numero lignum non ſtet in vtraque ripa torrentis, quòd in imaginaria viſione videbãtur plura ligna: ſed in ſcripturis frequenter numerus ſingularis ponitur pro plurali, & econuerſo. In viſione quoq; Ezech. ex vtraque ripa aquæ oſtenſa ſunt plura ligna, per quæ ibi fideles in Chriſto renati atque virtutibus fructuoſi, ſignantur. Hic vero per lignum vitæ intelligitur Chriſtus ſapientia dei patris. Secundum quod in Prouerbiis de ſapientia Salomon faſſus eſt: Quia lignum vitæ eſt omnibus apprehendentibus eam. Quoniam ergo Chriſtus ſecundum diuinitatis naturam vbique eſt præſens, omniumque beatorum mentes alit, confirmat, felicitat, vitam gloriæ influens, lignum vitæ ex vtraq; parte fluminis eſt oſtenſum. Porro partes inter quas fluuius emanauit, ſunt angeli hominesque beati, *Afferens fructus duodecim*, Ideo Chriſtus lignum vitæ vocatur, quoniam ciues in patria feliciter reficit, dona ſua illis cõmunicans. Itaque fructus quos Chriſtus profert in patria, quibus & beatos ilico nutrit, ſunt vniuerſa quæ ad plenam electorum felicitatem pertinent & concurrunt. Beatitudo nanque eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus. Et dona hæc quãuis ſint plurima, cõuenienter tamen duodenario deſignantur: quoniam per Apoſtolorum duodecim prædicationẽ, electi in nouo teſtamẽto ſunt ſpiritualiter generati atque ſaluati: ſicut

A B *Prouer.3.* C

in veteri

D in veteri Teſtamento ex duodecim patriarchis alij corporaliter profluxerunt. Præterea duodecim fructus iſti ſic queunt taxari, vt primus dicatur lumē gloriæ: alij tres, dotes tres animæ, ſcilicet viſio, tentio, atq; fruitio. Quintus pax, quā S. Thomas & alij multi ponūt à dotibus iſtis diſtinctam. Eſtque realiter delectatio ſeu quietatio conſummata beatorum in deo. Alij quatuor erunt quatuor dotes corporum glorificatorum, puta agilitas, impaſſibilitas, ſubtilitas, claritas. Decimus autē fructus, ſit accidentalis illa beatitudo, in aſpectu humanitatis Chriſti conſiſtens. Vndecimus, gaudium quod beati ex mutuo conſortio & conſpectu, Chriſto donante, cōcipiunt. Duodecimus, quod ex conſideratione totius machinæ mundialis tunc innouandæ & clarificandæ ſunt ſortituræ. His fructibus E Chriſtus eos æternaliter, tanquam vitis ac fructuoſa arbor, alet *Per mēſes ſingulos*, anni æternitatis, *Reddens fructum ſuum*, id eſt, Chriſtus fructus hos indeſinenter conſeruabit in mentibus beatorum. Aeternitas nanque nominibus temporum frequenter exprimitur, vt in Pſalmo: Anni tui non deficient. Et in Eſaia: Erit menſis ex menſe, & ſabbatum ex ſabbato. Et quoniam menſis eſt anni principium, verbis his inſinuatur, quòd in patria ęterna erit innouatio inceſſabiliſq; cōtinuatio, *Et folia ligni*, id eſt, verba quibus Chriſtus ſuos in patria ſuauiſſimē alloquetur alloquutione interna & corporali. Siquidem (ſicut ipſe promiſit) præcinget ſe & faciet illos diſcumbere, & tranſiens miniſtrabit illis, *Ad ſanitatē gentium*, id eſt, perpetuam ſoſpitatem, confortationem & conſolationem inducet beatis, ita quòd nulla vſquam aduerſitate F lædentur. Verba quoque Euāgelicæ doctrinæ Chriſti, in præſenti dant animæ ſanitatem. *Et omne maledictum non erit amplius*, id eſt, in cœleſti conuiuio nulla erit alicuius verbi mali prolatio, nulla contentio: nec aliqua dei offenſio, vel pœnæ ab ipſo inflictio: iuxta illud Eſaiæ: Non audietur vltra iniquitas in terra tua, vaſtitas & contritio in terminis tuis. Imò ibi erit indeficiens gratiarum actio, & iucundiſſima ſummi dei laudatio, *Sed ſedes dei & agni*, id eſt, deus pater ſeu trinitas, & Chriſtus homo æternaliter habitabit in ſanctis, & ipſi erunt thronus ipſius. Confundatur ergo, qui in beatis dixit eſſe ruinam, *Et ſeruient ei*, ſeruitute latriæ deum reuerentialiter adorando, indefeſſe laudando, eiusque beneplacito in

Pſal.110. *Eſa.66.* *Luc.12.* *Eſa.60.*

to in omnibus obtemperãdo. Eſtque ſeruitus iſta ſine labore, A
non ad meritum,ſed ad præmium ſpectans. Nam & præſentis ſeruitutis eſt merces,taliterque deo ſeruire,eſt ſumma nobilitas ac perfectè regnare, *Et uidebunt faciem eius,* id eſt, diuinam eſſentiam clarè & immediate per ſpeciem contemplabuntur, ita quòd plene cognoſcent quòd in vita hac credunt.Et hęc viſio tota eſt merces quam amatori ſuo Chriſtus ad Ioannem promittens: Manifeſtabo,inquit,ei meipſum. Et *Ioan.14.*
alibi: Hæc eſt vita æterna,vt cognoſcant te ſolum verũ deum, *Ioan.17.*
& quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Videbunt quoque corporalibus oculis corpoream faciem Chriſti: quod beatis hominibus ineffabile gaudiũ erit, & charitatis mirabiliter inflámatiuum, cernentibus ſuam naturam ſic deo hypoſtatica vnione coniunctam,& per eam tot bona ſibi eſſe collata. Quantæ B
autem delitioſitatis atque dulcedinis, quanque incõprehenſibilis felicitatis,dignitatis,ac nobilitatis ſit dei faciem intueri,meditandũ eſt magis quàm exponendũ.Nonne obiectũ illud eſt in ſeipſo infinitę pulchritudinis,ſuauitatis ac voluptatis,omni menti creatæ prorſus cõuenientiſſimum,deſiderabiliſſimum,ſummeq; amplectendũ? Cur ergo eius amore nõ aſpernamur iſta caduca & vana? Cur vnquã in eius obſequio animo fatigamur? Quare nõ conſideramus quanta nobis beatitudo promittitur? Præterea cum facies dei dicatur eius præſentia,ſecũdũ Alber.triplex ponitur facies dei,videlicet pręſentia eius per gratiã, præſentia eius per carnem aſſumptam, præſentia eius per gloriã. Poteſtque addi & quarta præſentia C
dei,per iram ſeu æquitatem.Iuxta illud Pſal. Pones eos vt clibanum ignis in tẽpore vultus tui.Vnde ſanctus Iob ait: A facie eius turbatus ſum,& cõſiderans eum timore ſolicitor, *Et nomen eius,* ſcilicet deſcriptum, *In frontibus eorum,* id eſt, apertiſſime per dona gloriæ innoteſcet,quòd ipſi ſint filij dei ab æterno prædeſtinati.Ipſi quoq; nequaquã ceſſabunt deum ſuum magnificis laudare præconiis, *Et nox ultra nõ erit,* in patria,nulla,ſcilicet caligo,aduerſitas,ignorãtia, *Et nõ egebunt lumine lucernæ,neq; lumine ſolis,* Si de materiali lucerna & ſole ſenſibili intelligatur,certiſſimũ eſt. Bereng. autem per lumẽ ſolis intelligit noui teſtamẽti doctrinã: per lumẽ vero lucernæ & etiã lunæ,doctrinã veteris teſtamẽti,quib⁹ in patria opus non eſt. Cuius cauſa annectitur, *Quoniã dominus deus illuminat*

Pſal.20. *Iob.13.*

D *luminabit illos,* in tantum, quòd nunquam poterunt deuiare aut falli, ſed intus & foris perfuſi & ſuperimpleti ſunt lumine multiformi, *Et regnabunt in ſecula ſeculorum,* cum illo cuius regni non eſt finis. Hucuſque protenditur viſio ſeptima: quæ autem ſequuntur ad admonitionem pertinent ſancti Ioannis & reliquorum fidelium: ſuntque libri huius concluſio, *Et dixit mihi,* id eſt, angelus, qui omnia præinducta mihi oſtendit, *Hæc uerba fideliſſima ſunt & uera,* Hoc & ſupra iam dixit, ſed modo repetiit propter aſſertionem maiorem, *Et dominus deus ſpirituum prophetarum,* id eſt, creator & illuſtrator animarum prophetarũ, ſeu dator prophetalium gratiarum, ac ſpiritalium munerum prophetarum. Vnde Paulus
1.Cor.14. ait: Spiritus prophetarũ, prophetis ſubiecti ſunt, *Miſit ange-*
E *lum ſuum,* qui iſta reuelauit, *Oſtendere,* Ioanni, & per cũ toti Eccleſiæ, *Quæ oportet fieri cito,* id eſt, ſtatum & curſum ac remuneratione finalem eccleſiæ, *Et ecce uenio uelociter,* id eſt, ad faciendum iudicium particulare in mortibus ſingulorum, generale quoque in fine mundi. Hinc per Iacobum di-
Iacobi.3. citur: Ecce iudex ante ianuam aſſiſtit. Et per Iohelem quoq;
Iob.3. Cito velociter reddam viciſſitudinẽ ſuper caput veſtrũ. Quãta autem ſit libri huius vtilitas, ſubditur *Beatus,* nũc in ſpe, in inchoatione, in merito: nondũ in præmio, in re, in cõſummatione, *Qui cuſtodit uerba prophetiæ libri huius,* rite credẽdo, & dictis parẽdo, audita quoq; memoriter retinendo, *Et ego Ioannes qui audiui & uidi hæc,* Quaſi dicat, nullus de veritate vel authore dubitet vel cõtendat, cum ego Ioannes Apo-
F ſtolus horũ aſſertor conſiſtam, *Et poſtquã audiſſem & uidiſſem,* hæc omnia. *Cecidi, ut adorarem ante pedes angeli, qui mihi hæc oſtendebat. Et dixit mihi: Vide, ne feceris. Conſeruus enim tuus ſum, & fratrum tuorum prophetarum,* ſcilicet Apoſtolorum & Apoſtolicorum virorum prophetali gratia præditorum. Ver-
Apoc.19. ba hæc ſupra ſcripta ſunt, & tractata: idcirco pertranſeo, *Et eorum qui ſeruant uerba prophetiæ huius,* credendo, docendo, & obediendo. Frequenter in volumine iſto iam dictum eſt, propheticum eſſe hunc librum: quia, vt patuit, cum aliis prophetarum codicibus in pluribus habet concordiam in verbis ac ſenſibus: potiſſime cũ his, quæ in Eſaia, Ezechiele, & Zacharia ſcribuntur. *Et dixit mihi, Ne ſignaueris uerba libri huius,* id eſt, ſcripturam huius voluminis non omnino obſcuram re-

ram relinquas, nec fidelibus ſenſum earum penitus claudas. A
Sed cum liber iſte ſit obſcuritatibus plenus, non videtur Ioannes angelo obediſſe in iſto: Reſpondendũ, quòd angelus ei iuſſit ne penitus ſcripturam iſtam inexplanatam relinqueret. Vnde ſubinde ſeipſum exponit, & quædã interſerit, per quæ datur occaſio ad intelligentiam cæterorum. Bereng. vero ita reſpondet, Quod nõ fecit ſcribẽdo, credimus eum feciſſe prædicando. Vnde & Beda refert, quemadmodum beatus Dionyſius Alexandrinus antiſtes affirmat, quòd exurgentibus quibuſdam hæreſibus occaſione voluminis huius, Ioannes errorem redarguit, eiuſdemq́ue prophetiæ ſenſum ab omni carnalis intelligentiæ nubilo purgatũ, ad æterna promiſſa cœleſtia tranſtulit, *Tempus enim prope eſt,* quo iſta implenda ſunt: idcirco ſunt probanda, *Qui nocet,* peccando in proximum B
noceat adhuc, iniquitatem continuando, *Et qui in ſordibus eſt,* ſeipſum vitiis inquinando, *Sordeſcat adhuc,* in deteriora ruendo. Non præceptiuè, aut hortatiuè, ſed comminatoriè, prænunciatiuè, & ironicè dictũ eſt hoc. Tanquam dicat: Qui iuxta admonitionem ſcripturæ ſe emẽdare contemnit, iuſte relinquetur à deo, & in peiora caſurus eſt, nec dira euadet tormenta. Iuxta hunc modum Iob ſanctus ait ſuis amicis: Quod cœpiſtis implete, & tamen de eo quod cœperũt eos redarguit. Sic & gymnaſiarchæ dicere ſolent pueris, quos corrigere intendunt, dum eos intẽpeſtiuè ludentes inueniũt, Ludite, ludite. Quo audito, illi ſciẽtes quo animo id dicatur, ab incepto deſiſtunt. Sic & Chriſtus in Euangelio: Facite, inquit, arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborem malam, & fructum eius malum, *Et iuſtus iuſtificetur adhuc,* id eſt, in virtutibus creſcat, *Et qui ſanctus eſt,* id eſt, perfectus quantum ad viatores, vt ſunt viri heroici, *Sanctificetur adhuc,* id eſt, in puritate & charitatis feruore proficere non deſiſtat. Cum enim hæc vita ſit via ad aliam, in ea non proficere, eſt deficere. Nemo vtique ita de ſuis confidat profectibus, vt tepeſcat aut negligentius agat: imo proficiendi propoſitum quotidie renouet, & vigilantiori mente deo ſemper deſeruire conetur. *Ecce uenio cito,* vt dictum eſt, ad iudicandum, *Et merces mea mecum eſt,* id eſt, digna retributio pro meritis atque demeritis ſingulorũ, *Reddere unicuiq; ſecundũ opera ſua,* per opera, etiã interiores actus,

(margin: Mat. 12. — C)

ce ij ſcilicet

D ſcilicet cogitationes, intẽtiones, affectiones, itemq; loquutiones intelligẽdo. Simile eſt & illud Eſa. Ecce dominus deus in
Iſa.4. fortitudine veniet, & brachiũ eius dominabitur. Ecce merces eius cum eo, & opus illius corã illo, *Ego ſum Alpha & ω, principium & finis, primus & nouiſſimus,* Verba hæc ſupra ſcripta
Apoc.1. ſunt atq; expoſita. Quanuis autẽ filius dei ſit vere genitus à patre, & ſpiritusſanctus ab vtroq; procedat, nihilominus filius & ſpiritusſanctus ſunt primus & nouiſſimus. Imò tres ſuperbenedictæ perſonæ, ſunt vnus primus & vnus nouiſſimus: ſicut ſunt vnus æternus, & vnus immẽſus, ſumẽdo ſcilicet hæc nomina ſubſtãtiue. Siquidem in hac trinitate nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus. Verũtamen in diuinis ponitur prioritas originis, item authoritatis, & ſubauthoritatis:
E nõ dignitatis, aut temporis. Sed quantũ ad creaturas, ſunt vnũ principium, vnuſque finis. Dicitur autẽ deus nouiſſimus, nõ quo aliquid eum præceſſerit, aut omnia ſint peritura ipſo tantummodo permanẽte: ſed quia æternus à parte poſt, ſicut ab ante: nec aliquid erit, quando ipſe non erit. *Beati qui lauant ſtolas ſuas,* id eſt, virtutes, quibus animæ veſtiũtur, ab impuritate vitiorũ cuſtodiunt; qui corda ſua à malis præteritis purgant, qui operũ ſuorum ſordes lachrymis pœnitentiæ, exercitiisq; cæterarũ virtutum emundant. Iuxta illud Hiere. Laua à ma-
Hiere.4. litia cor tuũ. Et Eſa. Lauamini, mundi eſtote, *Vt ſit poteſtas eorũ in ligno vitæ,* id eſt, Chriſto frui poſſint in patria, & nũc conſeruentur ac ſtabiliantur in ipſo, eique iugiter innitantur,
F *Et per portas intrent in ciuitatem,* id eſt, per obſeruantiã præceptorũ, cœleſtem Hieruſalẽ ingrediãtur: iuxta quod ſcriptũ
Mat.19. eſt: Si vis ad vitã ingredi, ſerua mãdata, *Foris autem,* id eſt, extra ciuitatẽ hãc manebũt, *Canes,* ſcilicet iracũdi, guloſi, & recidiuãtes, more canũ ad vomitũ redeũtes. Vnde ad Philip. ait Apoſt. Videte canes, videte malos operarios, *Et venefici,* de quibus iã dictũ eſt, *Et impudici,* .i. luxurioſi, & omnes qui ſine verecũdia peccant, nec diuini vultus erubeſcũt præſentiã,
Hiere.3. iuxta illud Hiere. Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere, *Et homicidæ,* qui maximè peccant in proximum, *Et idolis ſeruientes,* qui directe peccant in deum, *Et omnis qui amat, & facit mendacium,* id eſt, cum delectatione & ex propoſito ſeu conſuetudine dicit quæ falſa eſſe cognoſcit, vel impiè agit. Omne enim peccatum eſt quoddam mendacium.

mendacium. Nam ſicut triplex eſt veritas,ſcilicet vitæ, do- A
ctrinæ,iuſtitiæ: ita & triplex eſt falſitas. Rurſus ſicut eſt ve-
ritas propoſitionis: ita eſt falſitas operis, falſitasq́; ſermonis.
Tales itaque ſunt,qui lætantur quum male fecerint, & exul-
tant in rebꝰ peſſimis. *Ego Ieſus miſi angelū meū teſtificari hæc
vobis in eccleſiis,* quia vt dictū eſt ſæpe,Ieſus per angelū reue-
lauit hæc Ioāni,& per eum cūctis Chriſtianis,primitus Aſia-
nis, *Ego ſum radix & genus Dauid,* Dauid radix eſt totius Mat.1.
ſobolis ſuæ. ¶ Quomodo ergo Chriſtus, quū ſit filius Dauid,
radix eſt eius? Et reſpondendū, quòd ſecundum diuinam na-
turam eſt radix,origo,& cauſa eius:ſed ſecundū formam ſer-
ui,eſt genus ſeu proles ipſius. Factus eſt enim ex ſemine Da-
uid,ſecundū Apoſtolū. De quo per Eſa.dictū eſt: Egredietur Rom.1.
virga de radice Ieſſe,& flos de radice eius aſcendet. *Ego ſum* B
ſtella ſplendida & matutina, quia per ſapientiam meā cunctis
ſplendidior, & cunctos per eam illumino: qui diem gratiæ,
diemque gloriæ præcedo, annuncio, atq; efficio. In reſurre-
ctione quoq; poſt tenebras paſſionis, veluti ſtella clariſſima
mane ſplendens,ſurrexi. *Et ſpiritus & ſponſa dicūt: Veni* id
eſt,ſpiritus ſanctus ſeu trinitas adoranda,& item ipſa eccleſia
militans ac triumphans,dicūt omni fideli,vt veniat ad ea au-
dienda ac adimplenda,quæ modo præſcripta ſunt.Vel dicūt
Chriſto vt veniat ad iudicium,quatenus electi plenius beati-
ficentur.Hoc enim ſancti deſiderant,& tēpore ſuo deus Chri-
ſto,ſecundum naturā aſſumptam,idipſum iniunget. *Et qui au*
dit, quæ dei ſunt, *Dicat ueni,* ô Chriſte ad iudicandum,& C
interim ad miſerendum.Vel veni tu proxime, ad audiēdum
ſermones dei in hoc libro, alibiq; conſcriptos. Quilibet ergo
hortetur proximum ſuum ad bona, *Et qui ſitit,* iuſtitiam in Matt.3.
præſenti,& gloriam in futuro, *Veniat,* id eſt,humili mēte,
& inceſſabili prece,ad deū pro gratiæ donis accedat. *Et qui*
uult, id eſt,vere appetit deo placere, vniri,impleri: qui vtiq;
facit quod in ſe eſt,ad gratiā ſe diſponendo, *Accipiat aquam*
uitæ gratis, gratiam & doctrinā Euangelicæ legis ſine meri-
tis ſuis. De qua aqua Saluator ait: Qui biberit ex aqua, quā Ioan.4.
ego dabo,fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitā æternam. Nec
verba hæc obuiant verbo Hiere.dicentis: Non eſt in homi- Hiere.10.
ne via eius, nec viri eſt, vt dirigat greſſus ſuos. Nec ei quod
loquitur Paulus: Non eſt volentis neque currentis. Hæc enim Rom.9.

cc iij iccirco

D iccirco dicuntur, quòd gratia non ex noſtris eſt meritis, nec eam de condigno meremur, nec ſine gratia gratum faciente mereri aut ſaluari valemus. Conſequenter prohibet ſanctus Ioannes formam verborum huius libri ſubtractione aut additione mutari aut vitiari. *Conteſtor ego omni audienti uerba prophetiæ libri huius,* id eſt, teſtificor & pręnũcio ei quod ſubdo. *Si quis appoſuerit ad hæc,* textum ſua inordinata additione mutando, aut diſſonantia veritati miſcendo, *Apponet deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto,* ſcilicet pœnas impiis infligendas. *Et ſi quis diminuerit de uerbis prophetiæ libri huius, auferet deus partem eius de libro uitæ,* id eſt, in iudicio eum reprobum, & non eſſe prædeſtinatum oſtendet, *Et ciuitate ſancta,* id eſt, de cœleſti Hieruſalem, ita quòd ibi portionẽ E nullam habebit, *Et de his quæ ſcripta ſunt,* id eſt, de bonis promiſſis, *In libro iſto. Dicit qui teſtimonium perhibet horũ,* id eſt, Chriſtus, qui hæc vera eſſe teſtatur. *Etiam,* id eſt, ſic ſit. Vel quod ait, etiam, refertur ad verbum quod ſubditur, *Venio cito,* ſecundũ ſenſum expoſitum: Veni domine Ieſu. *Gratia domini noſtri,* id eſt, gratia gratum faciens, quam Chriſtus, ſecundum quod deus, dat authoritatiuè & efficienter: & ſecũdum quòd homo, dei ac hominum mediator, dat eam vt cauſa inſtrumentalis ac meritoria. Nam ſua paſſione atq; ſanctiſſima conuerſatione eam nobis promeruit, eiuſque merito datur, ſine qua nemo meretur. Poteſt tamen hoc loco per gratiam, omne ſpiritale donum ad ſalutem neceſſarium, ſiue accommodum accipi, *Sit cum omnibus uobis. Amen,* Si enim F gratia hac non adiuuamur, in omnibus deficiemus: & omnia beneficia Chriſti erũt nobis occaſio grauioris damnationis. Semper ergo pro gratia & eius incremento quotidiano, viſcera miſericordiæ dei noſtri totis præcordiis deprecemur. Quo enim illa plus creſcit in anima, eo ad vniuerſa opera meritoria reddimur fortiores. Quam cunctis donet hominibus, ad ſuipſius laudẽ & gloriam ſempiternam, qui eſt omnium finis bonorum: ſuper omnia deus ſublimis & benedictus. Amen.

Commentariorum in Apocalypſim finis.

 A

D. DIONYSII CARTHVSIANI Hymnorũ aliquot veterum Eccleſiaſticorum, pia nec minus erudita, Enarratio.

PROOEMIVM.

IMPLEMINI ſpiritu ſancto, B
loquẽtes vobiſmetipſis in pſal- *Epheſ.5.*
mis & hymnis & canticis ſpiritualibus, cãtantes & pſallẽtes in cordibus veſtris domino, gratias agẽtes pro omnibus. In hac ſaluberrima diuini Apoſto. exhortatione tanguntur præclari actus virtutis quæ latria appellatur, quæ deo cultum cærimoniáque impendit, qui actus ad ſpiritales pſonas precipuè pertinẽt, ad vniuerſos quoq; fideles. Ad qd enim rationalis creatura eſt facta, niſi vt creatorẽ ſuũ agnoſcat, colat, diligat, lau- C
det, vereatur, ac omni modo ſibi poſſibili veneretur? Et quo- *Eccle.17.*
niã vnicuiq; mãdauit deus de proximo ſuo, vt. ſ. diligat eũ ex *Matth.5.*
charitate, tanq̃ ſeipſũ, atq; ædificet eũ, quatenus qui audit ver *1.Petr.4.*
bũ ſalutis, dicat cõfratri, veni ad obtẽperandũ verbo ſalutari. Sicq; vnuſquiſq; prout accepit gratiã, in alterutrũ illã adminiſtret, & cõferat ſecũ de ſcripturis, de laudibus dei, hoc eſt, de pſalmis & hymnis ſpũalibus cãticis, ac de intelligẽtia eorũdẽ, de modo pſallẽdi attẽtè ac reuerẽter, cũ obediẽtia operũ ſalu-
tari ac debita: quoniã dominus ipſe deprõpſit, Quid mihi di- *Lucæ.6.*
citis domine domine, & nõ facitis quæ dico? Itemq;, Populus *Eſa.29.*
hic labiis me honorat, cor autẽ eius lõge eſt à me. Itaq;, ad cõ-
dignam & deo acceptã laudationem, exigitur cordis attẽtio, *Matth.15.*

D & operum exequutio timorata:ita vt ſeruiamus domino cum
Marc.7. metu & timore,& exultemus ei cum tremore.Etenim maledi
Pſalm.2. ctus,qui facit opus dei negligenter ſiue fraudulẽter.Cum ip-
Hiere.48 ſe loquutus ſit,Si pater ego ſum,vbi eſt honor meus?Et ſi dominus ego ſum,vbi eſt timor meus?Hinc opus altiſſimi efficit fraudulenter, qui aliquid debitæ reuerentiæ aut formidoloſæ laudationis ſubtrahit cultui eius. Ideo dicitur ad Hebræ-
Hebr.12. os,Seruiamus deo cũ metu & reuerentia.Conſideremus,quã-
Iob.26. ta ſit excellentia eius,cui pſallimus,quẽ laudamus.Nonne columnæ cœli contremiſcunt & pauent ad nutum ipſius? Nõne exercitus illi angelici cum tremore ei aſſiſtunt? Quanti ergo
Eſa.40. nos ſumus,vt loquamur verbis noſtris cum eo?Certè corã ip-
Eccle.16. ſo & comparatione ipſius,non ſolum orbis terrarũ,ſed & to-
E tius vniuerſitas creaturæ, eſt tanquam momentum ſtateræ,& tanquam gutta roris antelucani.Ipſe eſt(teſte Porphyrio)quẽ & polus, tellus, pontuſque contremunt,& ipſa inſuper numina perhorreſcunt. Hoc Eccleſiaſticus euidentius, ſalubriuſque deprompſit,Ecce,inquiens,cœlum & cœli cœlorũ, abyſſus & vniuerſa terra,& omnia quæ in eis ſunt, in cõſpectu dei commouebuntur, montes ſimul & colles: & cum conſpexerit
Ibidem. illa deus,tremore concutientur.Nihilominus ſicut ibidẽ ſubiungitur,In omnibus iis inſenſatum eſt cor hominis.Cor vtique hominis indeuoti,iſta non attendentis,tam infinitam ſupergloriofiſſimi dei excellentiam non penſantis,ſine recollectione hymnos canentis , ſine cuſtodia, formidine & feruore pſallentis.Erubeſce qui talis es,& formida,ne inter eos com-
F puteris ac pereas, de quibus per Eſaiam proteſtatus eſt deus,
Eſa.29. Appropinquat populus iſte ore ſuo , & labiis ſuis glorificat
Hiere.5. me, cor autem eius longè eſt à me . Et item per Hieremiam, Audi popule ſtulte,qui non habes cor.Me non timebitis,qui poſui arenam terminum mari? Pſallamus igitur ſpiritu, pſallamus & mente:quod ore profertur,mente penſetur. Ad quod implendum,ipſos hymnos intelligere eſt neceſſe,in quibus tamen non videtur grandis aut ſpecialis conſiſtere difficultas. Ideo exhortando magis,quàm exponendo,circa hos hymnos aliquid,prout donauerit dominus,breuiter introducam:ſicut & venerabilis quidam pater,aliqui quoq; fratres deuoti præcati ſunt . Poſtremo, HYMNVS propriè appellatur laus dei ad deuotionem accendens. PSALMVS laus dei ad bene operan-

ne operandum inducens. CANTICVM ad ſpiritalem iu- A
cunditatem ex diuinorum atque cœleſtium contemplatione
ſuſtollens. Veruntamen vnum horum pro alio multoties ſu-
mitur, quia & primo Paralipo. fertur, quod cantores templi deum Hiere.5.
laudabant in hymnis Dauid regis. In pſalmo etiam, vbi no-
ſtra habet tranſlatio, Repleatur os meũ laude, vt cantem glo- Pſal.70.
riam tuam, tota die magnitudinem tuam: continet alia, Re-
pleatur os meum laude, & cantem hymnum gloriæ tuæ.

IN ADVENTV DOMINI ad veſperas hymnus.
¶ *Commendatur in eo Chriſti filii dei benignitas, quòd ad nos redimendos in primo aduentu de uirgine naſci dignatus eſt: rogatúrque ut in ſecundo aduentu nos ab hoſte antiquo ſaluet & protegat, ne ipſius percutiamur telo.* AVTHOR B. P. AMBROSIVS. B

¶ CARMEN Iambicum Dimetrum.

C*onditor alme ſyderum.* Laudare deum cõmune eſt
comprehenſoribus, id eſt, vniuerſis beatis in pa-
tria, ac viatoribus in hoc mũdo. De comprehen-
ſoribus nanq; ait Pſalmiſtã, Beati qui habitant in Pſalm.83.
domo tua domine, in ſecula ſeculorũ laudabũt te.
De viatoribus vero ſcriptũ eſt in Apocal. Laudem dicite deo
noſtro omnes ſerui eius, & qui timetis eum, puſilli & magni.
Verũ laudes iſtæ beatorũ ac viatorum in multis ab inuicẽ di
ſtinguuntur. Laus quippe, ſiue laudatio, ex cognitione lauda- Apoca.19.
ti exiſtenti in laudante procedit, ideo quoq; beati clarius at-
que iucũdiùs deũ conſpiciunt, quàm viatores: eoq; perfectiùs C
atq; delectabiliùs ipſum collaudant. Propter quod ſine inter-
ruptione & fatigatione, eius inſiſtũt præconiis: iuxta quod in
Apocaly. aſſeritur, Requiẽ non habebant, id eſt, ceſſationem Apoc.4.
ab actu laudis diuinæ, die ac nocte. ¶ Porrò, laus viatorũ ſæ-
pe interpellationem ſortitur, fatigationemq́; patitur, nec in-
deſinenter conſolationem & hilaritatem habet admixtam.
Rurſus beati cũ omnimoda ſecuritate creatorem præcordia-
liſſimis laudibus venerantur. Viatores verò cum admixtione
periculi & pauore: quibus & dicitur, Exultate ei cum tremo- Eccle.9.
re. Nec enim certi ſunt abſolutè quòd amore ſint digni, & cha Eccle.15.
ritate ornati, ac ſine culpa mortali: cũ tamen certi conſiſtant,

D quòd non ſit ſpecioſa laus in ore peccatoris. Nihilominus nõnunquam præuenti exuberãtia deuotionis internæ, hymnum dicunt & pſallunt deo cum iubilo, excluſo ad tempus actuali timore, experiẽtes ſalubriter, quod dixit apoſtolus, Ipſe ſpiritus teſtimoniũ perhibet ſpiritui noſtro, quòd filij dei ſumus.
Roma. 8. Apoca. 19. Adhuc autem laus beatorum quam offerunt regi regũ, eſt pura, diſtractionem nullatenus ſuſtinens, nec orationibus mixta: ita quòd pro ſeipſis non orant, præſertim quãtum ad præmium eſſentiale adipiſcendum. Laudatio vero viatorum ſummum habet diſtractionum, multiplicemq́ue defectũ, orationibus quoq; miſcetur: quia ſic laudat altiſſimum, vt propriũ euadere queat periculum, imò quę eſt oratio efficaciſſima atque digniſſima, quæ dei præconiis decoratur, ex dei inuoca-
E tione, & eius laudatione compoſita: de qua ait propheta, Lau-
Pſal. 17. dans inuocabo dominum, & ab inimicis meis ſaluus ero. Tales ſunt hymni & pſalmi communiter, ſicut & hymnus iſte iam exponendus, in quo Chriſtus deus & homo magnificè ac multipliciter commendatur. Nempe in prima primi verſus particula commendatur à magnificentia operis ſui, quod eſt creatio, quæ omnipotenti deo eſt propria: & ab eminentia ſui effectus qui eſt ſtellarum productio, cum dicitur. Cõditor alme ſyderum. In ſecunda, à puritate ſuæ naturæ & eius largiflua diffuſione, cum additur, æterna lux credentium. In tertia vero particula ab excellẽtia ſuæ operationis per aſſumptam humanitatem expletæ, dum ſubditur, Chriſte redemptor om-
F nium, quæ redẽptio facta eſt precio ſacratiſſimi Chriſti ſanguinis. In quarta, gratioſa redemptoris aſſiſtẽtia imploratur, cum ſequitur, exaudi preces ſupplicum, Itaque ait author huius hymni. *Conditor alme ſyderum* quod quãuis de qualibet diuina & increata poſſit perſona intelligi, imò de tota ſuperbeatiſſima Trinitate (quæ eſt vnus verus, ſummus vniuerſorũ deus & conditor) tamen hoc loco de vnico dei patris filio Ieſu Chriſto profertur, vt verba pandũt ſequentia. Chriſtus eſt ergo almus conditor, id eſt, ſanctus creator ſyderum, id eſt,
Ptolomæus. aſtrorum fixorum in firmamento, ac planetarum, quorum vnuſquiſque in proprio orbe mouetur ac ſituatur, non figitur,
Albumaſar. propter quod erraticus nuncupatur, prout de hoc Ptolomæus in Almageſto ac Centilogio ac alibi pertractat. Albumaſar
Ariſto. quoque in introductorio maiori. Ariſtoteles vero putat pla-

netas

netas in ſuis orbibus eſſe fixos, vt patet in libro de cœlo & mundo. Plato demum tam ſtellas firmamenti quàm planetas perhibuit in ſphęris moueri inſtar auis in aere, ac piſcis in vndis: ita quòd fixi non eſſent in circulis. Imo opinatus eſt non ipſos cœlos moueri, ſed ſtellas & planetas in illis. Sic etenim in Timæo effatur, Meant & choreas ducunt in cœlo. Quod itidem opinatus eſt Ptolomæus, qui (vt in prologo refert Hieronymus) in Platonis dogma cadere videbatur. Quid horum ſit verius, infra certitudinem eſſe reor. Denique vt in Geneſi ſcribitur, Sol, luna ac ſtellæ quarto die ſunt factæ: quod qualiter à diuerſis diuerſimode exponatur, & qualiter probabilius videbatur intelligendum, ſuper Geneſim & ſuper ſecundum ſententiarum diffuſè expreſſum eſt. Quemadmodum autem ſyderum, ita & omnium cœleſtium corporum, imo & elemẽtorum, omnium item rationalium animarum Chriſtus eſt conditor. Cumque in tribus ſuperbenedictis adorandis perſonis ſit vna eſſentia, imo natura eadem numero, & natura ſit operandi principium, cõſtat, quod operationes ſummæ & incomprehenſibilis Trinitatis ad extra ſint penitus indiuiſæ. Conformiter in tribus ſuperfeliciſſimis illis perſonis eſt eadem numero potentia, ſeu poteſtas abſolute accepta. Siquidẽ quicquid abſolutè non relatiuè conuenit vni diuinę perſonę, cõuenit aliis duabus, eſtque tribus perſonis cõmune, atque in tribus illis numero idem. Idcirco, vt tactum eſt, tres illæ æternæ perſonę ſunt vnus conditor, ſeu creator vnus, vniuerſorum gubernator, princeps, finis ac dominus, vna lux, vna bonitas ſumma, vna veritas prima. Hinc de Chriſto ſecundum diuinam naturam ſubiungitur, *Aeterna lux credentium* non quòd credentes ab æterno fuerint, non ſecundum eſſe ideale in deo: ſed quòd lux iſta verè æterna ſit. Iuxta quem ſenſum dicitur deus, æternus rerum conditor: non quòd ab æterno creauit, ſed quoniam ipſe qui cuncta creauit, verè æternus eſt. Ideo non penitus eodem modo eſt æternus creator, ſicut æternus prædeſtinator. Nam verè ab æterno prædeſtinauit, præordinauit, elegit: prout hoc ſuper primum ſententiarum expoſitum eſt. Præterea lux in ſpiritualibus ac diuinis, verè magiſque propie dicitur, quàm in ſenſibilibus rebus quan uis nonnulli opinentur oppoſitum, vt alibi multipliciter eſt oſtenſum. Hinc in prima ſua canonica ſanctus Ioannes ait,

Deus

[Margin: A; *Plato.*; *Gene.1,*; B; C]

1.Ioã.1. D Deus lux eſt,& tenebræ in eo non ſunt vllæ. Et idē alibi: Erat
Sapien.7. lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hūc
Hebr.1. mundum. Etenim ipſe eſt candor lucis æternæ,ſplendor gloriæ,ſuperſplendidiſſima ac ſuperpulcherrima dei patris imago. Ipſaq; deitas ac diuina eſſentia eſt lux ſuperpuriſſima & immenſa. Nec obſtat, ꝙ lux in inferioribus dat qualitatē ſenſibilem, quemadmodum & ſapientia formam accidentalem. Nihilominus ſapientia vere magiſq; proprie, non metaphorice conuenit deo, quàm creaturis, intantum, vt ad Romanos
Rom.16. dicat Apoſt. Soli ſapientia deo,&c. Quocirca mirum videtur, ꝙ aliqui tenent oppoſitum, qui tamen ſequuntur expoſitionē Auguſtini ſuper Geneſim de diſtinctione ſex dierum,tanquā literalem: attamen fatentur totam illam expoſitionem eſſe ſo-
E lummodo ſpiritualem ac myſticam: ſi lux in ſpiritualibus & diuinis nō proprie,ſed metaphorice dicatur. ¶ Inſuper Chriſtus etiam ſecundum naturam aſſumptam lux credētium no-
Ioan.8. minatur, prout ipſemet in Euangelio eſt loquutus: Ego ſum
Ioan.12. lux mūdi. Et denuo: Dum lucem habetis, credite in lucem, vt
Matth.5. filij lucis ſitis. Nā & apoſtolis dixit: Vos eſtis lux mundi. Amplius, ipſe eſt lux hominum vniuerſorum, quia eſt cauſa luminis naturalis humani ingenij. de quo accipi poteſt illud Pſal-
Pſal.4. mographi: Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine.
Ioan.1. Illud quoq; Ioannis: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Propter quod anima rationalis, quantum ad vires ſuas ſuperiores, præſertim quātum ad verticem intellectiuæ & apicem affectiuæ, vocatur ſigna-
F culū luminis increati ac primæ lucis imago. Specialiter quoque eſt lux credentium, quia per fidem, euangelicamq; doctrinam eos illuminat. Eorum demum qui credunt fide formata, eſt excellentius lux, vtpote cauſa lucis gratię gratum facientis in eis, ac doni ſapientiæ, cæterorum quoq; charismatū, quæ charitati inſeparabiliter ſunt annexa. Beatorū vero in patria excellētiſſime lux eſt, in quibus eſt cauſa luminis gloriæ, ſplēdidiſſimumq; obiectum beatificum beatæ & glorioſæ viſionis eorum: & hoc potiſſimum ſecūdum ſuam diuinitatem. Secundum humanitatem vero aſſumptam, eſt obiectum præcipuum accidentalis præmij eorundem. Hinc ſecundum deitatem eſt lux ſupernæ Hieruſalem, atq; ſecūdum humanitatem
Apoc.21. eſt lucerna ciuitatis illius: iuxta illud Apocal. Ciuitas nō eget

ſole

ſole neq; lunā. Nam claritas dei illuminabit eam, & lucerna A
eius eſt agnus. *Chriſte redemptor omnium,* Chriſtus ſecūdum
ꝙ deus, ab exordio ſeculi redemit electos à vinculis vitiorū, à
captiuitate & iugo diaboli, à ſeruitute & reatu peccati: iuxta Mat. 2.
illud: Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus deus. Et rurſus: Luc. 5.
Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſemine, niſi tu qui ſolus es? Inſuper de variis tribulationibus vitæ Iob. 14.
huius redemit ſuos fideles, ſicut cantatur in Pſal. Dicant qui Pſal. 106.
redēpti ſunt à domino quos redemit de manu inimici, de regionibus congregauit eos. Et Iudas ait: Ieſus populum ſuum Iudæ. 1.
ſaluans de terra Aegypti. Propriiſſime vero ac ſpecialiſſime Ieſus redemptor omnium nominatur, quoniam per incarnationis & paſſionis ſuæ myſteria redemit genus humanū, quoniam paſſio Chriſti ex parte ipſius patientis fuit piiſſima & B
acceptiſſima deo patri, inquantum ex ſumma & ardentiſſima charitate, ex incomparabili obedientia, ex præcordialiſſima pietate & miſericordia, eam acceptanter ſuſtinuit, & ad humani generis redemptionem, imò potiſſimum ad dei patris honorem, ordinauit ac retulit. Impiiſſima vero crudeliſſima & dei maxime extitit offenſiua ex parte inferentium & infligentium eam, in tantum ꝙ ob hoc ira dei venit ſuper Iudæos 1. Theſſ. 2.
vſq; in finem. Hinc angelus dixit ad Ioſeph: Vocabis nomen Matt. 1.
eius Ieſum, ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Beatiſſimus quoq; princeps apoſtolici chori in ſua prima ait canonica: Non corruptibilibus auro vel argēto redempti eſtis, ſed precioſo ſanguine agni immaculati, de quo 1. Pet. 1. C
in Apocal. habetur: Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis no Apoc. 1.
ſtris in ſanguine ſuo. Præterea Chriſtus redemptor omnium appellatur, id eſt, hominum vniuerſorum, quātum eſt ex parte ipſius, qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionē 1. Timo. 2.
veritatis venire. Et quia pro omnibus copioſiſſime ſatisfecit, propter quod dicitur, redemptor omnium, quantum ad ſufficientiam, electorum vero quantum ad efficientiam, quoniam dominicæ paſſionis conſequuntur finaliter fructū ac cōſummatum effectum. De iis omnibus paſſione ſua inſtante diſſeruit: Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia trahā ad meipſum. Ioan. 12.
Paſſione quoq; completa: Prædicate euangelium omni creaturæ. Mar. 6.
Amplius, virtus & meritum ſaluatoris eſt quaſi generalis medicina & vniuerſale remedium contra omnium vulnera vi-

D ra vitiorum,& contra omnium animarũ perditionem. Cũq; e generale remedium ac medicinale emplaſtrum oportet languidis applicari, inſtituit Chriſtus ſapientia patris ſeptem ecclesiaſtica ſacramenta, tanquam medicinalia vaſa, per quę virtus ac meritum ſuæ fructuoſiſſimæ paſſionis applicatur hominibus, quod meritum eſt multiplex gratia & ſalubris effectus, quos promeruit eis, per quos etiam vniuntur Chriſto tãquam capiti ſuo, cuius ſpiritu vitam gratiæ ac motum virtutum & ſupernorum incremẽta chariſmatum ſortiuntur: iuxta

Ioan.1. illud: De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. His laudibus Chriſti præmiſſis, offertur ei oratio, *Exaudi preces ſupplicum,* hoc eſt, cunctorum fidelium tibi humili-

Matt.7. E ter ac deuote ſupplicantium: ſicut dixiſti: Petite,& accipietis: quærite,& inuenietis: pulſate,& aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti aperietur.

Matt.6. Verum, vt tu ipſe teſtatus es, oportet ſemper orare,& non deficere, atque in nomine tuo orare, ea videlicet poſtulando, quę

Iacobi.1. vere pertinent ad ſalutem. Poſtulet item talis in fide nihil hęſitans. Nempe qui hęſitat, ſimilis eſt fluctui maris. Qualis etiã orans inuenit gratiam, quam precatur Moſes, dicens: Cum

Deut.4. quæſieris dominum deum tuum, inuenies eum: ſi tamen toto

Luc.11. & 18. corde quæſieris eum,& tota tribulatione animæ tuæ. Hoc eſt, cum vera contritione, cum ingenti afflictione ſuper tuis defectibus & peccatis, cum ſolicitudine grandi, ne tanquam fœdum cadauer repellaris & proiiciaris à facie creatoris ac metuẽdiſſimi iudicis. Certè ſacrificiũ deo eſt ſpiritus ita contri-

Pſal.50. F bulatus. Anima nanque quæ triſtis eſt ſuper magnitudine ma-

Baruch.2. li,& incedit curua: dat gloriam deo, vt propheta ait: Qui er-

Roma.3. go ſine attentione & cordis cuſtodia, ſine compũctione ac gemitu, ſine feruore & metu, orat altiſſimum, nónne potius deſpici, quàm exaudiri meretur? Væ miſero iram adhuc magis quàm veniam colligenti. ¶ *Qui condolens interitu mortis perire ſeculum,* hoc eſt, tu Chriſte vnigenite dei patris, condolẽs, id eſt, pie compatiens: ſeculum, hoc eſt, genus humanum. Perire, id eſt, damnationem incurrere, ſpiritualiter mori, æternam ſalutem amittere, interitu mortis, id eſt, reatu originalis peccati, læſione etiam propriæ culpæ peccantium, lætalique vulneratione cuiuſcunq; peccati mortalis. Omnes etenim in primo parente peccauimus, cecidimus, & mortem, id eſt, originalis

ginalis iuſtitiæ præuaricationẽ incurrimus. Propter quod teſte Apoſtolo, eramus natura, hoc eſt, in corrupta & infecta natura, filij iræ, & prius damnati, id eſt, priuationi æternæ felicitatis addicti ſeu adiudicati, quàm nati. *Saluaſti mundum languidum,* hoc eſt, de morte culpæ ac infernalis miſeriæ liberaſti genus humanum in hoc mundo inferiori exulans, deiectum, ac fomite peccati dirè infectũ, imò omni genere vitiorum tabefactum ac morbidum, de quo mundo ait Apoſtolus: Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi. Et ipſe Saluator: Non venit filius hominis vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mũdus per ipſum. *Donans reis* hoc eſt, iniquis ac perditis, *Remedium.* id eſt, paſſionis tuæ meritum, gratiæ ac virtutis tuæ auxilium, ſalutis antidotum, gratiam ſacramentorum. ¶ Præterea ſciſcitari quis poteſt, quomodo potuimus in primo parente peccare, cadere, infici & damnari, & eſſe dãnati antequam nati, qui tunc nondum eramus? Nõnne actus ſecundus vt mereri ac demereri, præſupponit actum primum, qui eſt eſſe, quod per generationem acquiritur? Ad hoc reſpõdẽt doctores, Quòd ſicut in vno corpore ſunt multa membra, & indiuidua plura in ſpecie vna, multiq́; rami in vna radice: ſic in primo parente fuerunt poſteri eius. De hoc quoque datur planum conueniensq́; exemplum de rege terreno, præſtãti ſuo militi bonum feudale aut caſtrum, ea cõditione, vt donum illud permaneat militi, & ad eius poſteros deuoluatur, ſi miles ille regi ſuo fidelis permanſerit, alioquin tã ipſe quàm eius poſteritas beneficio illo priuetur. Si itaq; miles ille deſerens regem aduerſario eius cõcordet: nõnne tam miles quàm ſoboles ſua iuſtè huiuſcemodi deſtituitur bono? Ita in propoſito eſſe facilè eſt penſare. ¶ At vero Chriſto ſecundum deitatis naturam non cõuenit condolere, quemadmodũ nec dolere per paſſionis affectũ, ſed per ſubuentionis effectum, hoc eſt, per ſimilitudinẽ operis, non per veritatẽ doloris: ſicq́; ſcriptura frequẽter loquitur de deo, affectu & more humano, vt eſt illud Iudicũ: Doluit ſuper miſeriis eorũ. Et Gene. Tactus dolore cordis intrinſecus. At vero ſicut eſt triplex vita, vtpote vita naturæ, vita gratię, vitaq́; glorię: ita eſt triplex mors huic triplici vitę oppoſita, videlicet mors naturę, mors culpę, mors infernalis miſerię. Et ab hac triplici morte Chriſtus redemit nos, ſicut iã patuit. Verũtamen corporis immortalitatem non

Margin: A — Epheſ. 2. — 1. Cor. 5. — Ioan. 3. — B — C — Iudicũ. 3. — Gene. 16.

D conſequuntur electi, niſi in die vniuerſalis iudicij. quãdo mor
1.Cor.15. tale hoc induet immortalitatem. Hinc de prætacto interitu
Pſal.102. ait propheta: Qui redimit de interitu vitam tuam. De præfa-
ta quoque infectione generis humani, ex tranſgreſſione ho-
minis protoplaſti, & de redemptione facta per Chriſtum, lo-
Roma.5. quitur ad Romanos Paulus apoſtolus: Per vnum hominem
peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors:
& reconciliati ſumus deo per mortẽ filij eius. *Vergente mun-
di ueſſpere, uti ſponſus de thalamo, egreſſus honeſtiſſ.ma uirginis ma-
tris clauſula,* hoc eſt, tu Chriſte egreſſus es è clauſula hone-
ſtiſſima, id eſt, ex caſtiſſima cellula ſeu illibatiſſima matrice,
virginis matris, hoc eſt, virgineæ genitricis, de cuius vtero
E clauſo manente prodiſti, quemadmodum de ſepulchro lapi-
Matt. 28. de ſuperpoſito necdum reuoluto, & ſicut introiſti cœnaculũ
Ioan.20. foribus clauſis in die reſurrectionis, quod per omnipotẽtiam
dei ſupernaturaliter geſtum eſt. Iſtud apud Ezechielem legi-
Ezec. 44 tur figuratum his verbis. Porta hæc clauſa erit, & non aperie-
tur, & vir non tranſiet per eam, quoniam dominus deus Iſrael
ingreſſus eſt per eam, eritque clauſa. In Numeris quoque di-
Num. 17. citur: Germinauit virga Aaron in domo Leui, & turgentibus
gemmis eruperant flores, qui foliis dilatatis in amigdalas de-
Eſa.7. florati ſunt. De his demum vaticinatus eſt Eſaias: Ecce virgo
concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emma-
Eſa.53. nuel. Itemque loquens de Chriſto: Aſcendet (inquit) ſicut vir-
gultum coram illo, & ſicut radix de terra ſitienti. Virgultum
F quippe aſcendit de humo non arata, non culta, non ſeminata:
ſic Chriſtus exortus eſt de ſacratiſſima virgine, omni viro in-
cognita, nec humano ſemine fœcundata. Vnde & à Hieremia
Hiere. 31. prædictum eſt: Nouum creauit dominus ſuper terram, Mu-
lier circũdabit virum. Quòd ſi exponatur de muliere viro co-
gnita, & ab eo impregnata virumq; brachiis amplexata, non
fuiſſet nouum: quomodo nouũ fuit, quòd terra os ſuum aper-
ruit, & Dathan & Abyron, Hon ac Chore abſorbuit: quale o-
pus nunquam legitur ante factum. Propter quod Moſes locu
Num.16. tus eſt: Sin autem nouam rem fecerit dominus, vt aperiẽs ter-
ra os ſuum deglutiat eos, & omnia quæ ad illos pertinent, de-
ſcenderintq; viuentes in infernum: ſcietis ꝙ blaſphemauerint
dominum. Ideo verba illa Hieremiæ non niſi de Chriſto &
beatiſſima virgine ritè intelliguntur, quæ incomparabilis &
deifica-

deificatiſſima virgo vnigenitum dei patris concepit ac incar A
natum intra virginalis vteri ſui circūdedit terminum: qui ab *Num.16.*
incarnationis exordio vir fuit non corporis quantitate, anno-
rūmve numero, ſed omni ſapientia ac virtutum perfectione:
quod adeo extitit nouum, mirum, magnum, inſolitum, vt ſan-
ctus Maximius epiſcopus proteſtetur angelicas mētes non cō
prehendiſſe, quomodo verbum æternum manſit totum in pa- *Luce.1.*
tre, & totum per incarnationis myſterium cōtinebatur in vir-
gine. ¶ Præterea ſi obiiciatur hoc nouum nō eſſe, quia Albu-
maſar Maurus introductorio maiori lib.6. affirmat, quòd ſo-
le exiſtente in virgine, hoc eſt in ſigno zodiaci quod dicitur
virgo, naſcitur in terra virgo mundiſſima, quę filium ex ſe na
tum fouet in gremio. Dicēdum, ꝙ opinio illa eſt falſa, imò hę
retica. Nec Ptolomæus aſtronomorum princeps, nec Albate- B
gum, nec Alfraganus, nec cæteri doctores aſtronomi hoc fa-
tentur. Et dato, ꝙ ſol in illo ſigno poſſet tantam fœcūditatem
virgini dare, nullatenus tamen virgo poſſet ſine virginalis ſi-
gnaculi læſione atq; corruptione párere prolem naturali vir-
tute: cum id ſine dimenſionum penetratione fieri nō valeret.
Sic ergo egreſſus eſt Chriſtus virginis aluo, *Vti ſponſus de
thalamo*, id eſt, cum omniū diuinorum ornamento chariſma-
tum excellentiam ſuā decentium, deſpōſata ſibi natura huma
na, & item eccleſia, in ipſius præſtantiſſimæ virginis vētre ca-
ſtiſſimo. Quemadmodum enim ſi ſponſus & ſponſa carnales,
ſunt duo in vna carne, id eſt, duo ſuppoſita in vno carnali cō-
mercio, ita in Chriſto verbū æternū, & natura humana à ver- *Gene.2.* *1.Cor.6.*
bo aſſumpta, ſunt vnum quid in perſona: & illæ fuerūt nuptiæ C
perſonales. Chriſtus vero & eccleſia vniti ſunt ſicut ſpōſus &
ſponſa per cōmunionem naturæ in ſpem atq; fidem & charita
tem. In eadem etiā incarnatione præamabiliſſima ac gratio-
ſiſſima illa virgo Maria facta eſt ſponſa ſingularis ſponſi il-
lius cœleſtis, imò totius ſuperadorandæ & ſupergloriofiſſimę
trinitatis nobiliſſimum prorſus ſplendidiſſimumq; tricliniū.
Hinc prædixit Pſal. In ſole poſuit tabernaculum ſuum. Vbi
hebraica veritas habet: Soli poſuit tabernaculū ſuum, & ipſe *Pſal.18.*
tanquā ſponſus procedens de thalamo ſuo. Quod factum eſt,

Vergente mundi veſpere, id eſt, vltima mundi ætate inſtāte
& diuertente ad nos: ſicut ait Apoſt. Nos ſumus in quos fines
ſeculorum deuenerunt. Nec obſtat ſi hæc vltima ætas cæteris *1.Cor.10.*

D duret diutius: cum & vnius hominis ætas vltima, interdũ diutius duret, quàm omnes præcedentes. *Cuius forti potentiæ*, id eſt, omnipotentiæ tuæ, ô Chriſte, *Genu curuâtur omnia*, id eſt, vniuerſa creata, de quibus ſubiũgitur, *Cœleſtia terreſtria*, imò & infernalia humiliãtur genu, id eſt, per genuflectionẽ, ſeu genua ſua flectendo, præſertim omnes rationales, intellectualeſq́; creaturæ: & hoc vel ſpõte vt angeli boni, hominesq́; deuoti. Dæmones vero coactè, infideles quoque ſaltem in die
Eſa.41. iudicij, quando (vt Eſaias prædixit) ad eum venient, & cõfundentur omnes qui repugnant ei. Hoc eſt quod ad Philip. ſcri-
Philip.2. bit Apoſt. Humiliauit ſe, factus obediẽs vſq; ad mortem, &c. vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtriũ & infernorum. Quod de Chriſto ſecundum vtranq; naturam
E exponitur. Quanuis enim Chriſto ſecundum diuinitatis naturam præcipue competat, quòd omnia ei genua flectant: tamen quod hoc fiat, quia humiliauit ſe factus obediens vſque ad mortem, atque ob hoc exaltari à patre, conuenit ei ſecundum naturam aſſumptam. Certum eſt autem ꝙ intellectuales creaturæ à corpore ſeparatæ, non niſi ſpiritualia genua flectant, de quibus. 2. Paralip. in ſua oratione ait Manaſſes: Flecto domine genua cordis mei ad te, &c. Præterea prout tertio libro diſſeruit Damaſcenus, eo ipſo quo vnigenitus patris aſſumpſit naturam humanam ad ſuiipſius hypoſtaticam, id eſt, perſonalem vnionem, prætulit naturam illam aſſumptam omni creaturæ, & digna eſt honorari à cunctis creaturis hyperduliæ cultu, prout ſuper tertium Sententiarum declarant do-
F ctores. *Fatentur nutu ſubdita*, id eſt, per ſigna recognoſcũt ſe
Iacobi.2. Chriſto ſubiecta. Nam & dæmones credunt & contremiſcũt.
Act.19. In actibus quoq; Apoſtolorum recitatur, qualiter in nomine Ieſu Chriſti dæmones adiurati cogebãtur mox egredi. Hinc
Apoc.5. in Apocal. multa leguntur, Quemadmodum ſanctus Ioannes audiuit omnem creaturam in cœlo, terra, & inferis, fateri excellentiam Saluatoris. *Te deprecamur hagie, uenture iudex ſeculi*, id eſt, ô Chriſte hagie, id eſt, ſancte, future iudex ſeculi, id eſt, mundi generiſve humani, deprecamur te *Cõſerua*, id eſt, præſerua & cuſtodi *Nos in tẽpore*, peregrinationis, exi-
Pſal.16. liiq́; præſentis: ſicut orauit Pſalmiſta: Cuſtodi me domine vt pupillam oculi, ſub vmbra alarum tuarum protege me. *Hoſtis à telo*, id eſt, ab improuiſis, inſidioſis, acutis & callidis læ-

ſionibus,

ſionibus,tentationibus,nocumentis,hoſtis *Perfidi,* id eſt, fallacis diaboli,qui eſt mendax & fallax,& ſuggerens mala ſub ſpecie boni. Vnde ad Epheſios hortatur Apoſtolus: In omnibus ſumentes ſcutum fidei,in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere. *Laus, honor, uirtus, gloria, deo patri & filio, ſancto ſimul paracleto.* Sicut in finē cuiuſlibet pſalmi offertur præconium ſuperdigniſſimæ trinitati,ita in fine cuiuſlibet hymni: quoniam quicquid agimus, loquimur, exercemus: ad laudem & gloriam ſuperſanctiſſimæ trinitatis ordinare debemus. Sicut deprompſit Apoſtolus ad Corinthios: Siue manducatis,ſiue bibitis,ſiue aliquid aliud facitis,omnia in gloriam dei facite. Et rurſus: Quoniam finis noſter eſt,deū in cœlis ex beatifica viſione æternaliter collaudare. Ita *Laus;* id eſt,mentalis ac vocalis laudatio. *Honor,* id eſt, exhibitio reuerentiæ actualis & operatoria in ſignum excellētiæ & ſanctimoniæ:propter quod ait Apoſtolus:Soli deo honor & gloria: quia videlicet ſolus deus in ſe & propter ſe finaliter,principaliterq́ue laudandus & honorandus eſt: alij autem in deo & propter deum,prout dixit Pſalmiſta: In domino laudabitur anima mea. *Virtus,* id eſt, poteſtas ſeu omnis virtutis perfectio. *Gloria,* id eſt,ſumma maieſtas ac magnificentia: iuxta illud Eſaiæ.Plena eſt omnis terra gloria eius. In Eccleſiaſtico quoque:Gloria domini plenum eſt opus eius.Vel,gloria, id eſt, felicitas atque lætitia. Item clara cum laude notitia,fama altiſſima, honorificentia ſumma. Vnde per Eſaiam dominus proteſtatur:Ego dominus,hoc eſt,nomē meum, gloriam meam alteri non dabo,& laudem meam ſculptilibus.

A Epheſ.6. 1.Cor.10. B 1.Timo.1. Pſal.33. Eccli. 42. Eſa.42. C

Deo patri, qui ſeipſum æternaliter ac inuariabiliter intelligendo ac intuendo hoc quod de ſe cōcipit, intra ſe profert, videlicet verbum æternum: in quo tota ſua natura atque perfectio, & quicquid in ſua infinita ſapiētia continetur, lucet ac cernitur,plenē exprimitur ac reſplēdet. Ideo verbum hoc appellatur ſplendor gloriæ,figura paternæ ſubſtantiæ,imago naturalis ac ſuperclariſſima dei patris, ſimillima patri. Et quia ſecundum rationem ſimilitudinis oritur ac procedit,rectè gigni aſſeritur, ac proles & filius patris cenſetur, qui de hoc ſuo vnigenito conteſtatur: Eructauit cor meum verbum bonum. Et iterum: Ex vtero ante luciferum genui te. Vnde de patre ac filio Salomon ait: Quod nomen eſt eius, & quod

Hebr.1. Pſal. 44. Pſal.109. Prou.30.

D nomẽ filij eius,ſi noſti?In quibus verbis Salomõ innuit vtrũque innominabilem,incomprehẽſibilem eſſe, ideoq; æquales.

Et filio, dei patris vnigenito,qui à patre intellectualiter immaterialiter,incõmutabiliter ac æternaliter generatur,naturali ac ſuperinundiſſima emanatione procedẽs à patre,de quo
Pſal.2. fatetur:Dixit dominus ad me,filius meus es tu,ego hodie genui te. *Sancto ſimul paracleto,* id eſt,ſpiritui ſancto, conſolatori dulciſſimo,qui eſt amor patris & filij ab vtroq; immediate ſcaturiens,quia in patre & filio eſt vna volũtas,à qua & per quã amor iſte æternus & increatus immediatè ſpiratur : quẽadmodum verbum ab intellectu producitur.Ideo ſpiritus ſanctus à patre & filio tanquam ab vno principio,vnoq; ſpiratore deriuatur,quemadmodum etiam creaturæ procedunt à tri-
E bus perſonis, tanquam ab vno creatore. Cumq; tres perſonæ ſint conſubſtantiales,coæternę & coæquales,debetur eis vnus & æqualis honor,laus,gloria. Nec ita verſiculum iſtum cantamus,quaſi ſumma trinitas vnquam ſit ſine laude, honore & gloria:imò in militante ac triumphante eccleſia ei hæc inceſſabiliter offeruntur & exhibentur,ſed orando, vt plenius atque perfectius & à pluribus, imò ab omnibus rationabilibus creaturis ei exhibeantur, & item gaudendo & congratulãdo, quia hæc ab vniuerſis beatis infatigabiliter ac feruentiſſimè impenduntur : iuxta quem modum ad cœleſtem Hieruſalem
Pſal.147. dicimus:Lauda Hieruſalem dominum.quæ vtique noſtra exhortatione non indiget,ſed eius laudibus congaudemus.Hęc ergo ſic ſint. *In ſempiterna ſecula,* id eſt,per durationes per-
F petuas, vtpote iugiter ſine fine. ¶ Poſtremò, quod in primo verſiculo dictum eſt,Conditor alme ſyderum, etiam de ſpiritualibus ſyderibus accipi poteſt. Hoc eſt de omnibus angelis ſanctis ciuibusque ſupernis:de quibus in Iob dominus loqui-
Iob.38. tur:Vbi eras,quando ponebam fundamenta terræ,cũ me laudarent aſtra matutina,& iubilarẽt omnes filij dei?Quibus planè ornatur ac ſplendet cœlum empyreũ,præſertim triũphans eccleſia,ineffabiliter pulchrius, quàm cœli volubiles viſibilibus ſtellis,planetis,& perfectionibus ſuis.Cõformiter de viatoribus virtuoſis,contemplatiuis hominibus,dignis prælatis, perſonis heroicis,doctoribusq; & prædicatoribus ſanctis,hoc poteſt exponi:quos omnes condidit Chriſtus,non ſolũ in eſſe naturali, imò etiam in eſſe & viuere ſupernaturali gratuito,

quibus

quibus pulchre decoratur eccleſia militans. Vnde de talibus A
ad Philippenſes fatur Apoſto. Sitis ſine querela & ſimplices Philip.2.
filij dei, ſine reprehenſione in medio nationis prauę atq; per-
uerſæ. Inter quos lucetis ſicut luminaria mundi, verbum vitæ
continẽtes. De quibus item in Daniele legitur: Qui docti fue Danie.12.
rint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, & qui ad iuſtitiam
erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Hi ta- 1.Ioan.2.
les ſalubriter docti ſunt, quos vnctio ſpiritus ſancti docet de 2.Timo.2.
omnibus, quibus dominus dat de omnibus intellectũ: qui non Matt.23.
informi, nuda, inſipida pollent vel potius ſordent ſciẽtia, qui
ſciunt nec faciunt. Propter quod duplicata damnatione per-
ibunt. Quibus loquitur Eſaias: Væ qui ſapientes eſtis in ocu- Eſa.5.
lis veſtris. Et Hieremias: Sapientes ſunt vt faciant mala, bene Hiere. 4.
autem facere neſciũt. ¶ Demũ expoſitioni huius primi hym- B
ni tam prolixè ſum immoratus, quoniam expoſitio iſta ad ſe-
quentium elucidationem hymnorum plurimum cõfert. Ideo
illorum declarationem celerius pertranſibo.

IN NATIVITATE domini, Hymnus.

¶ *Laudatur in eo Chriſtus dei filius, quòd pro nobis redimendis humanam carnem de matre uirgine ſumpſerit, & natiuitatis ipſius ſecundum carnem myſteria piè referantur.*

AVTHOR P. B. AMBROS.

CARMEN Iambicum dimetrum.

VENIT *redemptor gentium.* Hunc hymnum cantant aliqui in aduentu, & dicunt veni, id eſt, ſpiri- C
tualiter deſcẽde in tuorum corda fideliũ per gratiæ infuſionem, aut per infuſæ gratiæ incrementum, ac virtutum profectum: per conſolationẽ internam, illuminationem piiſſimam, & inflammationem aſſiduam. ¶ Alij cantant hymnum hunc in ſolẽnitate natiuitatis Chriſti, & dicũt per modum gratiarum actionis ac ſpiritualis lætitiæ ſuper incomparabili beneficio incarnationis, natiuitatiſq; filij dei. *Venit,* in vterum excellentiſſimę virginis nõ per loci mutationẽ aut corporalem ingreſſum, ſed per incarnationis myſterium. Venit item in vterũ virginis per natiuitatem in vtero, qua eius humanitas cœpit eſſe, nec antea fuit. De qua natiuitate fertur Matth.1. Quod in ea natum eſt,

Pſal. 86. de ſpiritu ſancto eſt. Atque in pſalmo: Homo natus eſt in ea, D & ipſe fundauit eam altiſſimus. Inſuper venit iam incarnatus in mundum per natiuitatem ex vtero & corporalem egreſ- Baruch. 3. ſum: implens illud Baruch: Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Vnde per Zachariam prædixit: Zacha. 2. Gaude & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui. Venit ergo redemptor gentium, cuius incarnatio fuit noſtræ redemptionis exordium: & eius ad ima deſcēſio, fuit noſtra ad ſumma prouectio. Qui redemptor eſt gentium, id eſt, hominum vniuerſorum, quantum in ſe eſt: quãuis non omnes redemptionis eius fructum & gratiam conſequãtur, vt in præcedentis hymni expoſitione probatum eſt. Vel, E gentium, id eſt, ſpecialiter gentium, ex quibus quaſi incomparabiliter plures ad Chriſtum conuerſi & redemptionis effectum ſortiti ſunt, quàm Iudæi. Propter quod in Actis Paulus Act. 13. ac Barnabas conteſtantur Iudæis: Vobis oportebat primum loqui verbum dei, ſed quoniam repuliſtis illud, conuertimur ad gentes. Rurſus in Actibus aſſerit Paulus: Gentibus miſſum Act. 28. eſt hoc ſalutare dei. De quo Simeon dixit: Viderũt oculi mei ſalutare tuum. Veruntamen vtriuſque populi redemptor eſt Chriſtus, qui fecit vtraque vnum, in quo tanquam in lapide angulari, populus vterque conuenit ad conſtituendam vnam eccleſiam, prout Zacharias prædixit: Conſilium pacis erit Zacha. 6. inter duos illos. *Oſtendens partum uirginis*, hoc eſt, ſeipſum F ex virgine natum exhibēs vere præſentem: iuxta illud Eſaiæ: Eſa. 52. Ego ipſe qui loquebar ecce aſſum. Et iterum: Oculo ad oculum videbunt. Hinc orauit Pſalmiſta: Qui ſedes ſuper Che- Ibidem. Pſal. 79. rubin, manifeſtare. *Miretur omne ſeculum*, id eſt, omne genus hominum, præſertim ad fidem conuerſi, de tot & tantis mirabilibus factis in Chriſto. In quo deus & homo in vnam conuenerunt perſonã, quæ æternaliter nata eſt ex patre, ſine matre: temporaliter quoque ex matre in terris, ſine patre. De tot item ac tantis beneficiis nobis à ſuperbeatiſſima trinitate per Chriſtum exhibitis, & de profundiſſimis Chriſti myſteriis, de altiſſimo conſilio ſuperſapientiſſimæ trinitatis, ſuper modo & ordine Saluatoris generis humani per incarnationē & cætera geſta Chriſti, de his quæ in die natiuitatis Chriſti in euangelio ac alibi ſcripta leguntur. Hæc eſt admiratio ſapientialis, reuerentialis ac ſobria, de qua narrat Euangeliſta: Erant

ſta: Erant Ioſeph & Maria mater Ieſu mirātes ſuper his quæ dicebantur de illo. Ad quorum contemplationem & ſobriam admirationem neceſſaria valde eſt illuminatio ſpiritus ſancti. Propter quod orauit propheta: Reuela oculos meos, & cōſiderabo mirabilia de lege tua. ¶ Denique hoc eſt quod ad Epheſios deprompſit Apoſtolus: Pater gloriæ det vobis ſpiritum ſapientiæ in agnitione eius, illuminatos oculos cordis veſtri: vt ſciatis quæ ſit ſpes vocationis veſtræ. *Talis partus decet deum,* id eſt, tam ſupernaturalis, mundiſſima, ſingularis & præclara natiuitas, decuit vnigenitum dei. De quo in prima ſancti Ioannis canonica legitur: Hic eſt verus deus & vita æterna. Nonne decentiſſimum fuit omnium ſaluatorem eſſentialiter ſanctum, confractorum reparatorem, qui iuxta Apoſtolum ad Romanos, eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula, ſupernaturali, ſingulari, & præclariſſima natiuitate naſci in natura aſſumpta ex integerrima atque ſanctiſſima matre, tanquam inſtitutorem & authorem naturæ, qui ex superſanctiſſimo deo patre æternaliter natus fuit. Idcirco cecinit Eſaias: Generationem eius quis enarrabit? De hoc multæ congruentiæ in Legendis ſanctorum, & ſuper tertium Sententiarum inueniuntur. Hinc & quidam Hebræorum doctor antiquus in perſona dei allegatur dixiſſe ſuper illud in Threnis: Pupilli facti ſumus abſque patre: vos fleuiſtis coram me dicentes: Pupilli facti ſumus abſque patre. Ecce ſaluator quē ſuſcitabo vobis, erit in terra ſine patre, ſicut in cœlo abſque matre. ¶ Præterea triplex natiuitas aſcribitur Chriſto. Vna æterna ex corde patris. Secunda carnalis ex vtero virginis. Tertia ſpiritualis, qua in eorum mentibus generatur, qui conuertuntur ad ipſum, ſeu regenerantur in ipſo. *Non ex uirili ſemine, ſed myſtico ſpiramine,* id eſt, occulta ac diuina operatione ſpiritus ſancti. *Verbum dei factum eſt caro,* id eſt, vnicus dei filius factus eſt homo, iuxta illud: Verbum caro factum eſt, ibi caro pro homine, vtpote pars pro toto accipitur. Vnde archangelus ad præelectiſſimam virginem eſt locutus: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & cætera. Atque ait ad ſanctum Ioſeph: Quod in ea natum eſt de ſpiritu ſancto eſt. Quanuis autem opera ſupereſſentialis incomparabilis trinitatis ad extra, ſint indiuiſa, vt circa primum hymnū eſt declaratum: efficientia tamen incarnationis per appro-

Luc. 2.
A
Pſal. 118.
Ephe. 1.
1. Ioan. 1.
Rom. 9.
B
Eſa. 53.
Thren. 5.
C
Luce. 1.
Mat. 1.

D priationem aſcribitur ſpiritui ſancto, cum ſit opus maximæ benignitatis, quę ſpiritui ſancto appropriatur. Propter quod in ſymbolo Apoſtolorum aſſeritur: Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto, id eſt, virtute & benignitate ſpiritus ſancti, qui ex puriſſimis ſanguinibus præſtantiſſimę virginis corpus Chriſti in inſtanti formauit, organizauit, animam Chriſti creauit, corporique coniunxit: ex quorum immediata coniunctione reſultauit vera & perfecta humanitas, quam in eodem inſtanti perſona verbi æterni aſſumpſit, & in ſuo eſſe perſonali increato ſuppoſitauit. Eodem demum inſtanti impleuit animam Chriſti omni ſupernaturali chariſmate ſpiritus ſancti, imperfectionem in ſua ratione non includente, immo & beatifica viſione deitatis tam clara vt modo habet. Cũque deus dicatur creaturam tanto plus diligere, quanto

E maius bonum ei communicat, & eſſe illud perſonale increatum humanitati Chriſtum communicatum, maius ac dignius ſit toto vniuerſo, conſtat quòd deus plus diligat Chriſti humanitatem, ſeu Chriſtum ſecundum naturam aſſumptam, quàm totum reſiduum vniuerſum. Vnde & Chriſti humanitas ob ſuam hypoſtaticam vnionem cum verbo, eſt dignitatis quodammodo infinitæ. Inſuper quanuis in Chriſto ponatur duplex natiuitas, diuina videlicet & humana, vt & duplex natura: non tamen duæ filiationes, ſicuti nec duæ perſonæ. Natiuitas enim concernit naturam, filiatio vero perſonam, prout hæc omnia ſuper tertium Sententiarum determinãtur. *Fructusque uentris floruit,* id eſt, verbum æternum, quod ſecundum deitatis naturam eſt fructus, & proles cordis & intelle-

F ctus paterni: ſecundum aſſumptam humanitatem eſt fructus & filius vteri virginalis. De quo ſancta dixit Elizabeth: Benedictus fructus ventris tui. Et Pſal. Ecce hæreditas domini filij merces fructus ventris. Itemque dominns dabit benignitatem, & cætera. De quo Eſaias: In die illa erit germen domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ ſublimis. Qui effloruit in hoc mundo omni ſanctitate, ſapientia, fama, prædicatione, miraculis: intantũ, quòd etiam tempore paſſionis retulit de ſeipſo: Si in viridi ligno hoc faciunt, &c. Hinc apud Eſaiam: Egredietur virga de radice Ieſſe, &c. De quo in Cãticis ait ſponſa: Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex milibus. *Aluus tumeſcit uirginis,* id eſt, virgineus venter,

Luc.1. Pſal.126. Pſal.148. Eſa.4. Luc.23. Eſa.11. Canti.5.

venter, toti mundo, immò & vniuerſæ triumphanti eccleſiæ, A
venerabilis & venerandus, tanquam ſacratiſſimum dei templum, thronus ac manſio. Venter (inquam) Mariæ dulciſſimæ, tumeſcit, id eſt, paulatim tumebat ſeu eleuabatur, ſecundum quòd corpus filij eius creuit & augebatur in vtero eius: quod Ioſeph deprehendens, cogitauit occultè dimittere eam. Vel, quia ſuſpicabatur quid mali de ea, ſecundum Chryſoſtomū in Homilia: quāuis ipſemet alibi aliter dicat: Vel (quia quod & decentius ſonat) reputauit ſe indignum contubernio atque conſortio eius, quam ſine viri fœcundatione credidit cōcepiſſe. Hinc ſecundum eundem Chryſoſtomum alibi, & Bernardum, ac alios plures, in hoc refulget ineffabilis laus Mariæ, quòd Ioſeph poſſibilius credidit virginem ſine viri admixtione concipere, quàm Mariam peccare. *Clauſtrum pudoris permanet,* hoc eſt, virginale ſignaculum pudiciſſimæ ac integerrimę genitricis Chriſti clauſum & illæſum manſit, in eius conceptione, natiuitate, ac deinceps indeſinenter: quoniā virgo fuit, ante partum, in partu, & poſt partum, tanto integrior, mundior, & in cunctis perfectior, quanto matrem veri dei, reginam ac dominam omnium virginum, imò vniuerſorum ſanctorum, decuit cunctis ſanctis dei, & etiam cæteris huius incomparabilis virginis famulis & ancillis perfectiorem, puriorem, ac ſanctiorem conſiſtere. ¶Deinceps in conceptione vnigeniti filij dei fuit tam indicibiliter ſpiritualizata, deificata, atque in cunctis dignificatiſſima, quòd indecentiſſimum extitiſſet eam deinceps à viro cognoſci. Chriſtus ergo ſuæ matri præſtantiſſimæ ac ſuperchariſſimæ fœcunditatem attulit, integritatem non abſtulit naſcendo, nec auferri permiſit ab alio. *Vexilla uirtutum micant,* hoc eſt, inſignia excellentiſſimorum operum dei in virgine & deinceps in filio eius, videlicet præclara eius myſteria, miraculoſi effectus, beneficia, chariſmata, & multiplicia dona refulgent, repræſentantur, noſcuntur, & vndique prædicantur, ac in eccleſiis honorantur. In virgine nanque facta eſt incarnatio verbi æterni, creatio & glorificatio animæ Chriſti, quantum ad vires eius ſupremas, coniunctio virginitatis ac maternitatis in eadem perſona. Vnio ſponſi cœleſtis cum ſponſa ſingulari, & cum ſponſa vniuerſali. Tunc angelus apparuit & loquebatur paſtoribus, cecinitque in aëre

B at "concipere" line; C at "ergo" line.

militia

D militia cœleſtis exercitus. *Verſatur in templo deus,* id eſt, deus incarnatus in vtero virgineæ matris, tanquam in viuo & ſacratiſſimo templo morabatur, baiulabatur, mouebatur, & requieuit: qui deinceps egreſſus, in templo manufacto oblatus eſt. Et illud frequenter ingreſſus, iuxta legis te-
Luc.2. norem, ſtatutis anni temporibus, vt patet in Luca. Vnde per
Mala.3. Malachiam prædictum eſt: Statim veniet ad templum ſuum dominator, quem vos quæritis: & angelus teſtamenti, quem vos vultis. Ob hanc regis Meſſiæ frequentem præſentiam, prædicationem, orationem, oblationem, miraculoſamque operationem, in templo ſecundo ſub Zorobabel conſtructo,
Aggæi.2. deus prædixit per Aggæum: Magna erit gloria domus huius, nouiſſimæ magis, quàm primæ. Nam & verbis his ſtatim
E præmiſit: Veniet deſideratus cunctis gentibus, & implebo domum iſtam gloria. *Egreſſus eius à patre,* id eſt, verbum æternum ex corde patris æternaliter eſt egreſſum, ſeu emanauit per generationem diuinam, egreſſione & emanatione ad intra. De qua per Eſaiam prophetam loquitur deus pa-
Eſa.55. ter: Egredietur de ore meo iuſtitiæ verbum: vt Diuus Augu-
Eſa.66. ſtinus exponit. Et denuo planius loquens: Nunquid (inquit) ego qui alios parere facio, ipſe non pariam? Deinde verbum & ſapientia patris egreſſum eſt à patre ſpirituali miſſione, nõ patrem relinquendo, ſed in rationabilibus creaturis gratioſe
Sapien.9. aliqua operando. Iuxta illud: Mitte illam de cœlis ſanctis tuis. De qua miſſione & egreſſione primo ſententiarum diffuſe tractatur. Tertio egreſſus eſt vnigenitus dei à patre non
F per loci mutationem, ſed humanæ naturæ aſſumptionem. Sicut in Eccleſiaſtico expreſſum eſt, vbi ſapientia increata ac
Eccli.14. genita loquitur: Ego ex ore altiſſimi prodiui, primogenita
Prou.8. ante omnem creaturam. In Prouerbiis quoque: Ab æterno ordinata ſum, necdum erant abyſſi, & ego iam concepta eram.

Regreſſus eius ad patrem, in aſcenſione, non quod in terra non fuerit deus pater, aut quod in cœlo atque in patre non fuerit ac manſerit filius, ſed ſicut egreſſus fuit in incarnatione aſſumendo humanitatem, ita in aſcenſione regreſſus eſt ad patrem, aſſumptam humanitatem in ſummo cœlo ad dexteram patris, id eſt, in potioribus eius bonis per plenam glorificationem conſtituendo. Vbi pater ſpeciali eminentiorique modo eſſe & habitare aſſeritur, quoniam ibi præclarius

operatur

operatur ac clarius, vtpote facie ad faciem ſe oſtendendo, vi- A
detur. Hinc dixit Pſalmographus: A ſummo cœlo egreſſio e- *Pſal.18.*
jus, & occurſus eius vſque ad ſummũ eius. Vnde & Chriſtus
poſt cœnam paſſioni iam proximus: Exiui (ait) à patre, & ve- *Ioan.15.*
ni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad patrem.
Excurſus uſque ad inferos, mox nãque vt in cruce expirauit,
& tradidit ſpiritum, dicens: Pater in manus tuas commendo *Mat.28.*
ſpiritum meum, deſcendit ad inferna, vt in ſymbolo continetur Apoſtolorum, hoc eſt, ad limbum patrũ, qui fuit ſuperior pars inferni, cuius infima pars fuit locus ac mãſio damnatorum, quæ communiter appellatur infernus, aut in quo nulla perhibetur eſſe redemptio. Secũda pars eſt purgatoriũ, quod & interdum infernus vocatur, vt cum oramus: Libera animas fidelium defunctorum, de pœnis inferni. Tertia pars erat lim- B
bus paruulorum in ſolo originali defunctorum. Quarta, lim-
bus patrum, de quo Iacob: Deſcendam (inquit) ad filiũ meum *Gene.37.*
lugens in infernum. *Recurſus ad ſedem dei,* id eſt, velociſſima reditio Chriſti, ſecundũ quòd homo fuit, vſque ad cœlum *Eſa.66.*
empyreum, de quo loquitur pater: Cœlum mihi ſedes eſt. Vn- *Act.7.*
de in Deut. ait ſcriptura: Non eſt alius deus, vt deus rectiſſi- *Deut.33.*
mus. Habitaculum eius ſurſum & ſubter brachia ſempiterna.
Hinc in Apoſtolo loquitur Chriſtus: Vici & ſedi cum patre
meo in throno eius. Atq; ad Hebræos Apoſtolus: Præcurſor *Hebr.6.*
pro nobis introiuit Ieſus cœlũ. De huiuſmodi curſu angelus
ſuperior ait ad inferiorẽ: Curre & loquere ad puerum iſtum. *Zacha.2.*
Præterea, ob hunc multiplicẽ Chriſti profectũ, volatum, aſcẽ-
ſum & deſcẽſum, exitũ ac reditũ, ſponſa fatetur in Cant. Ecce
venit iſte ſaliens in mõtibus, trãſiliens colles. *Procedẽs è thalamo ſuo* .i. Chriſtus naſcendo exiens vterũ ſuæ virgineæ ma- *Cant.2.* C
tris, in quo tanquã in thalamo celebratæ ſunt nuptię perſonales, inter verbũ æternum & naturã humanã ab illo aſſumptã. Nuptię quoq; ſpirituales inter Chriſtũ & ſpõſam vniuerſalẽ, vt dictum eſt, *Pudoris aula regia,* hoc eſt, ventre feliciſſimæ virginis, cuius mũdiſſimus ac fœcũdiſſimus vẽter metaphoricè dicitur aula: ſicut & thalam⁹, imò & regia aula, ſeu aula regalis, quia in eo nouẽ mẽſibus rex regũ deivnigenit⁹ incarnatus quieſcere ac morari dignatus eſt. Et ita intra ſe clauſit, cõtinuit, baiulauit eũ, qui omnia portat verbo & imperio ſuę virtutis, quẽ cœlũ capere neqt, nec intra ſe limitare. Propter qđ
exclamauit

D exclamauit quidam deuotus, O venter cœlis diffuſior, & cunctis capacior elementis. Qui & aula pudoris cenſetur, quia ab omni libidine alieniſſimus, & ipſa excellētiſſima virgo prorſus pudiciſſima extitit pudore ſapientiali, qui de malo & tur

Eccle. 4. pitudine culpæ erubeſcit coram ſuperſanctiſſimi dei præſentia. Vnde in Eccleſiaſtico dicitur, Eſt confuſio adducens gratiam & gloriam. Quemadmodum autem totum frequēter denominatur à ſua parte: ſic pars interdum nominationem à ſuo toto ſortitur, ſicut manus ſacrilegi appellatur ſacrilega. *Geminæ gigas ſubſtantiæ* id eſt, perſona ſublimis & magna duplicis eſſentiæ ſeu naturæ, ſeu duas in ſe habens naturas perfectas, in vnitate perſonæ coniunctas: veram videlicet deitatem, atque perfectam humanitatem. Interdum tamen aſſeri

E tur, quod dei filius factus eſt homo ad complendum & conſummandū ordinem vniuerſi: quatenus ſicut ab exordio mundi, imo potius ab æterno fuerunt tres perſonæ in vna ſubſiſtentes natura: ita in fine ſeculorum eſſent tres naturæ in vna perſona, puta diuina eſſentia, caro, & anima in Chriſto. Verū dū duæ naturæ perhibentur in Chriſto, nomen naturæ propriè ſumitur pro natura integra & perfecta. Dum vero tres naturę in ipſo eſſe dicuntur, natura capitur extenſius, prout etiā pars naturæ nominatur natura, hoc eſt, tam caro quàm anima.

¶ Denique hæc profunda ac deuotiſſima verba Caſſiodorus ſuper librum pſalmorum, affirmat ſanctum virum Ambroſiū ſupernaturaliter protuliſſe, *Alacris ut currat uiam* id eſt, ipſe Chriſtus fuit alacris, id eſt, expeditus, velox paratiſſimus &

F iucundus ad percurrēdum iter ſeculi huius, ad cōuerſandum in terris tam diu ſicut pater præordinauit, ad expediendū & peragendum quicquid pater per eum dici, fieri, ipſumque pa

Matth. 27 ti inſtituit. Propter quod pendens in cruce deprompſit, Con

Ioan. 17. ſummatum eſt, & paulo ante, Opus conſummaui, quod dediſti mihi vt facerem. Cumque comprehenderetur, dixit ad Petrum, Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illū?

Ioan. 19. Hinc prædictū fuit in Pſalmo, Exultauit vt gigas ad curren

Ioan. 18. dam viam. Et denuo de ſeipſo effatus, In capite libri ſcriptū

Pſalm. 18. eſt de me, vt facerem volūtatem tuam, deus meus volui, & legem tuā in medio cordis mei. Itaque via hæc Chriſti fuit tota conuerſatio eius, in ſeculo iſto perſecutio & paſſio eius. Diſcurſus in prædicando, fatigatio in itinerādo, inceſſabilis occupatio

cupatio pro humana ſalute. Reditus quoque in aſcenſione ad A
cœlum, in quo iugiter mãſit, imo & homo iam factus fuit, antequam in humanitate illuc aſcendit, & hoc ratione perſonalis vnionis vtriuſque naturæ in ipſo. Ad quod inſinuandũ loquens cũ Nicodemo in terra teſtatus eſt, Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo filius hominis, qui eſt in cœlo.

Aequalis æterno patri hoc eſt, tu Chriſte, qui ſecundum deitatis tuæ naturam vere æqualis es deo patri: quoniam deitatis plenitudo ac veritas omnem prorſus imperfectionem, minorationem, inæqualitatem excludit. Vnde dixit apoſtolus, Qui *Philip.2.*
cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualẽ deo. Propter quod apud Ioannem ait, Pater meus quod *Ioan.10.*
dedit mihi, maius omnibus eſt, vtpute deitas ipſa, quam per generationem æternam à patre accepit. Propterea addidit, E- B
go & pater vnum ſumus, *Carnis trophæo accingere* hoc cõ- *Ibidem.*
placendo & congratulando magis, quàm deprecando prolatum eſt, vt ſit ſenſus, Accingere, id eſt, teipſum accinge, vel à patre accingere, hoc eſt, accingaris: ſtrophio carnis, id eſt, carne quam aſſumpſiſti vt cingulum, id eſt, quodammodo te veſtiſti & operuiſti animam tuam, aut etiam deitatem, cuius habitus fuit natura aſſumpta, vt ſuper illud apoſtoli, Habitu inuentus vt homo, Auguſtinus expreſſit. Iuxta hũc modum fertur in Pſalmo, Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. Eſaias quoque de cingulo ſpirituali, Fides (inquit) cin *Pſal. 44.*
ctorium renum eius. *Infirma noſtri corporis* id eſt, naturalem paſſibilitatem, fatigabilitatem, famem, ſitim, pauorem, *Eſa.11.*
triſtitiã corporis tui, quod de noſtro ex virgine accepiſti. In- C
detrahabiles quippe defectus Chriſtus aſſumpſit, ſecundum Damaſcenum, id eſt, naturales defectuoſitates, quibus detrahi *Damaſce.*
nequit. Quamobrem debuit fratribus per omnia aſſimilari, *Hebr.2.*
iuxta Apoſtolum, *Virtute firmans perpetim* id eſt, iugi fortitudine roborans, ita quòd ex infirmitatibus illis nũquam in aliquam prolapſus es culpam. Et quicquid in carne es paſſus, ex libertate fuit tuæ virtuoſiſſimæ voluntatis ac inuictiſſimæ charitatis, non ex neceſſitate paſſibilitatis: ex dignatione nõ ex coactione: ſicque corpus Chriſti perfectiſſimè fuit animæ eius ſubiectum: & paſſiones, ſeu potius propaſſiones ſuæ ſenſitiuæ partis, per virtutes morales excellentiſſimas indeuiabiliter regulabatur, quod totum factum eſt principaliter virtute diuina

D te diuina ęternali. *Præſepe iam fulget tuum* id eſt, prȩſepium in quo tu ô Chriſte à virgine matre mox natus reclinatus fuiſti, nunc ſplendet in corde & fide credentium: in quantum factum eſt inſtrumentum tibi deſeruiens, & reclinatorium tuũ: ſicut & veſtes, menſa, cœnaculum, quibus vſus es & quæ tuo ſunt ſacratiſſimo corpori applicata, ex hoc ſanctificationem quandam contraxiſſe dicuntur & honorantur, imo tuipſe in illis potius honoraris & fulges, in quibus & per quæ, tuas exercuiſti & oſtendiſti virtutes. *Lumenque nox ſpirat nouũ* Cõſuetudo ſcripturæ eſt, vt tempus dicatur facere quæ fiunt in

1. Mac. 12. tempore. Vnde primo Macchabæorum aſſeritur, Videns Ionathas, quia tempus eum iuuat. Et apud Matthæum ait ſaluator,

Matth. 6. Craſtinus dies ſollicitus erit ſibiipſi. Itaq; nox, in qua na

E tus eſt mundi redẽptor, ſpirat, id eſt, ſpirauit & effudit lumen nouum, videlicet ipſum Chriſtum, quem in ipſa nocte peperit virgo. Qui quamuis ſit lumen æternum, ſecundum quòd deus, tamen tunc de nouo eſt natus ex virgine, & cœpit innoteſcere & refulgere hominibus: quãdo & angelus dixit pa-

Luc. 2. ſtoribus, Euangelizo vobis gaudium magnum: quia natus eſt vobis ſaluator, qui eſt Chriſtus dominus. Idcirco tunc cantat Eccleſia, Deus qui hanc ſanctiſſimam noctem verȩ lucis feciſti ſplendore clareſcere. *Quod nulla nox interpolet*, hoc eſt, interrumpat, aut diuidat, ſicut lux diei interrumpitur nocte. Certum eſt autem quòd Chriſtus in ſeipſo ſit incommutabile lumẽ, ſecundum quòd deus: atque vt homo fuit in om-

F ni luce gratiæ ac gloriæ confirmatus. Ideo nõ oramus ne hoc lumen in ſeipſo obtenebretur, aut interpolationem incurrat, quod inceſſabiliter æque eſt ſplendidum, ſed ne ceſſet mentibus noſtris fulgere, nec caligo peccati, nec ignorantia, neque aduerſitas, nec vlla tentatio auferat illud à nobis, hoc eſt, corda noſtra auertat ab ipſa. Hinc ſanctus ait Laurentius, Nox mea tenebras neſcit. Ideo ſubditur. *Fideque iugi luceat* hoc

Ephe. 3. eſt, per fidem & gratiã luceat nobis, ſicut ait Apoſtolus Chriſtum per fidem habitare in cordibus noſtris. At vero fides in Chriſto non fuit, quia ab incarnationis inſtanti verus extitit comprehenſor. Sed fide, quam cauſat in nobis, intellectui noſtro fulget, cum & fides ſit oculus mentis qua contemplamur diuina, nec ſine fide poſſibile eſt deo placere, quod de fide formata, hoc eſt, per charitatem ornata, potiſſime verum eſt in

eſt in vita præſenti. *Gloria tibi domine* quod in primo hymno expoſitum eſt, qui natus es de virgine, cum patre & ſancto ſpiritu, id eſt, tibi ac patri atque ſpiritui ſancto, ſit gloria. Nempe qui vnam in diuinis honorat perſonam, honorat & alias. Propter quod filius ait, Qui non honorificat filium, non honorificat patrem qui miſit illum. Itaque hymnum iſtum ſententioſum, profundum, ac pulchrum deuotiſſimè concinamus, mente ad domium eleuata & compuncta, cum ingenti feruore, recordando attentè, quòd ineffabiliter vnigenitus dei ſeſe propter nos humiliauit. Quantam ad nos dilectionem oſtendit in ſua incarnatione, & qualiter totius humilitatis & paupertatis præbuit nobis exempla, atque pro omnibus his totis ei regratiemur præcordiis, totiſque viribus eum in prætactis ſectemur virtutibus. In præfatis quoque mirabilibus incarnatione peractis, eius omnipotentiam, ſapientiam, miſericordiam contemplemur. A Ioan. 5. B

IN QVADRAGESIMA ad veſperas hymnus.

In eo dirigitur ad deum oratio, ut in hoc ſacro ieiunii quadrageſimalis tempore, remiſſionem nobis peccatorum exhibeat, & cum corporali ieiunio, abſtinendi etiam à peccatis gratiam tribuat.

AMBROSIVS AVTHOR *ut creditur ex charactere.*

CARMEN Iambicum Dimetrum.

AVDI *benigne cõditor* Hymnus iſte ex laude & oratione contexitur, & ad totam ſuperbeatiſſimam Trinitatem (quæ verè eſt vnus deus, vnus conditor, rector, ac dominus vniuerſorum) deuotè dirigitur. *Audi benigne conditor* id eſt, ô Deus omnipotẽs naturaliter pie, qui noſter es creator, audi, id eſt, clemẽter exaudi, gratioſè accepta, largiflüè imple, & adimplẽdo quod petimus, oſtẽde te ſcire atq; aduertere, quę precamur. Auditus quippe in deo ſpiritualiter eſt & realiter, idẽ quod intellectus. Dictio quoq; iſta, benigne, aduerbialiter poteſt teneri, & eſſe determinatio verbi iſtius audi. Poteſt autem nominaliter accipi, & eſſe adiectiuũ huius nominis conditor. Itaq; audi *Noſtras preces cum fletibus* id eſt, preces noſtras lachrymoſas, ſeu preces & lachrymas ex piis cauſis virtutibuſq; manãtes, hoc eſt, ex pœnitẽtiali dolore, ex deſiderio regni cœleſtis; C

D ſtis,ex proximorũ & fraternorũ,vicinorũ cõpaſſione,ex propriæ defectuoſitatis & imperfectionis attẽtione, ex cõpaſſione dominicæ paſſionis ex ſuauiſſima cõplacẽtia ſuperglorioſiſſimi & ſuperſereniſſimi dei. Sic & Pſalmiſta orauit, Exaudi orationem meam domine & deprecationem meam, auribus percipe lachrymas meas. Magna eſt vis & efficacia huiuſmodi lachrymarum. Propter quod S. ait Hierony. O humilis lachryma, tua eſt potentia, tuum eſt regnum, tribunal iudicis non vereris, accuſatoribus effundentium te imponis ſilẽtium. Non eſt qui te accedere vetet, nec vacua redis, magis affligis diabolum, quàm infernale ſupplicium. Tu vincis inuincibilem, & ligas omnipotẽtem. Ideo dixit Pſal. ad dominum, Poſuiſti lachrymas meas in conſpectu tuo. Et dominus ad deuotiſſimum Ezechiam, Vidi lachrymam tuam. Qui harũ gratiam: lachrymarum deſuper appetit adipiſci: leuitates, diſſolutiones, loquacitatem, pigritiam, & omnem conſolatiũculam prorſus deſpiciat vilem. *In hoc ſacro ieiunio fuſas quadragenario* id eſt, in tempore quadrageſimæ huius, quamuis enim quotidie toto anno præfatis inſiſtendum ſit lachrymis, vt dicere valeamus, Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, præcipue tamen in quadrageſima iſta, actibus pœnitẽtiæ ſpecialiſſime deputata. ¶ Porro de quadrageſima & rationibus tot dierum ac conſimilibus in aurea legenda ſanctorũ, & alibi ſatis habetur. Qui autem corporales & aqueas nequit effluere lachrymas, non turbetur immoderate, ſed lachrymis cordis, hoc eſt, ſalutaribus compũctionibus, ignitis in deo affectibus ſanctarum affectionum profluuio contentetur. *Scrutator alme cordium,* hoc eſt, tu (ô deus) intime & infallibilis perſcrutator, diſcuſſor, cognitor mentiũ humanarum, qui nõ ex ignorantia aut incertitudine corda ſcrutaris, ſed eorum arcana pandendo ac vitia puniendo, oſtẽdis te ea clariſſime intueri. Propter quod in Apocaly. de fornicatrice & mœchantibus ſecum teſtatus es, Ecce mitto eam in lectum, & qui fornicantur cum ea in tribulatione maxima erunt, & ſcient omnes eccleſiæ, quia ego ſum ſcrutans corda & renes, & dabo vnicuique ſecundum opera ſua. Vnde & apud Hieremiam loquitur deus, Prauum eſt cor hominis & inſcrutabile, quis cognoſcet illud? Ego dominus ſcrutans corda, &c. *Infirma tu ſcis uirium* hoc eſt, imbecillitatem, inſufficientiam, imperfectionem

Marginalia: *Pſal. 38.* (beside "ſiſſimi & ſuperſereniſſimi"); *Pſalm. 55.* (beside "lem, & ligas"); *4. Re. 20.* (beside "ſuiſti lachrymas"); E (beside "uotiſſimum Ezechiam"); *Pſal. 41.* (beside "cere valeamus"); F (beside "cordis, hoc eſt"); *Apoca. 2.* (beside "tibus ſecum"); *Hiere. 17.* (beside "quitur deus")

ctionem,fragilitatem virium humanarum ac naturalium po- A
tentiarum.Nã & ratio vulnerata eſt ignorantia,voluntas ma-
litia,cócupiſcibilis concupiſcẽtia,iraſcibilis infirmitate: quæ
ſunt quatuor vulnera ex originali peccato ſecuta. Vnde & ho
mo ex ſe gratia deſtitutus,in omne malum eſt pronus.Iuſtum *Sapien.10*
vero deducet dominus per vias rectas, ideo grata mente do-
mino confitetur, Tenuiſti manum dexteram meam, & in vo- *Pſal.72.*
luntate tua deduxiſti me.Hinc faſſus eſt Hieremias,Scio do- *Hiere.10.*
mine, quia non eſt hominis via eius, nec viri eſt, vt ambulet,
& dirigat greſſus ſuos.Concordat & illud apoſtoli,Igitur,nõ *Roma.9.*
volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei.Nonne infir-
miſſimi ſumus,de quibus deprompſit Apoſtolus,Scimus,quia *2.Corin.9.*
non ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis,quaſi ex no
bis,ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt.In ſolo igitur deo ſit to- B
ta ſpes.Ad ipſum ſtillet oculus noſter,eius auxilium inceſſa-
biliter imploremus,omnem etiam præſumptionem, gloriam
vanam,iactantiam,elationem tanquam diabolica mala iugi-
ter deteſtemur.Pẽſantes illud Apoſtoli, Quid habes,quod nõ
accepiſti:ſi autem accepiſti,quid gloriaris,quaſi non accepe- *1.Corin.4.*
ris? *Ad te reuerſis exhibe remiſſionis gratiam* Quicunque ad
deum conuerſus eſt per veram contritionem, charitatem iam
habet & gratiam gratumfacientem,ſine quarũ infuſione mor
tale peccatum non dimittitur,nec deletur:ideo iam conſecu-
tus eſt gratiam remiſſionis, id eſt,indulgentiam culpæ,ad mi
nus quantum ad id quod culpæ eſt ſeu offenſæ.Nõ tamen ſem
per quãtum ad reatum, hoc eſt,obligationem ad pœnam, nec
quantum ad pœnam ipſam.At vero reuerſus ad deum per at- C
tritionem(quæ eſt imperfecta reuerſio) adhuc in ſuis eſt cul-
pis,& quærit gratiam remiſſionis, id eſt,veniam,imo & gra-
tiam veræ cõtritionis ſibi infundi. Cumque ignoremus an ſi-
mus in charitate,debemus dominum exorare:vt ſi in mortali
ſumus peccato,det nobis gratiam veræ contritionis:ſi vero in
charitate ſumus,dimittat nobis peccata præterita,etiã quan-
tum ad pœnam: gratiamque infuſam augeat, & conſeruet in
nobis.Et ſi(quod abſit) recidiuauerimus, non iuſtè relinquat
nos:ſed miſericordiſſimè reuocet & conuertat.Quod vt obti-
nere promereamur, peccata noſtra coram ipſo humiliter re-
cognoſcamus, exemplo Pſalmiſtæ dicentis, A peccato meo *Pſalm.50.*
munda me,quoniam iniquitatem meam ego cognoſco:ſicque

D cum omni cõpunctione & humilitate dicamus. *Multum quidem peccauimus* corde, ore, & opere, omiſſione & commiſſione: contra legem naturalem, diuinã ac poſitiuam. Vnde & Iacobus ait apoſtolus, In multis offendimus omnes. Imo tã multis & magnis, vt dicere habeamus, Delicta quis intelligit ab occultis meis munda me. Vnuſquiſq; igitur peccata ſua ſummatim recolligat, & quaſi in faſciculum liget, ac ante oculos cordis ſui ſic colligata ſuſpendat, vt ea frequenter intuendo humiliet valde ſpiritum ſuum, & omnem aduerſitatem equanimiter patiatur: imo cuncta quæ ſuſtinet, minora arbitretur, quàm ſui merentur exceſſus. Dicendo illud Iob, Peccaui, & vere deliqui: & vt eram dignus, non recepi. Nam & deus peccata noſtra quaſi in ſacculo ſignauit. Potiſſimum autem agendum eſt iſtud, dum quis ſe ſentit pulſari impatientia, temerariove iudicio ex defectibus & peccatis alterius: ita vt tunc intueatur mox proprias trabes, memor Chriſti dicentis, Quid vides feſtucã in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? *Sed parce confitentibus* id eſt, ignoſce confitentibus ſua peccata. Denique, triplex eſt confeſſio. Vna eſt fidei actus iuxta illud, Qui me cõfeſſus fuerit coram hominibus. Et rurſus, Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Secunda actus eſt latriæ: de qua Saluator, Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. Hæc confeſſio eſt dei laudatio. Tertia eſt pœnitentiæ actus, quæ & veniam promeretur, quemadmodum ſanctus Iob protulit, Vias meas in conſpectu eius arguam, & ipſe erit Saluator meus. Et Pſalmiſta, Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei. ***Ad laudem tui nominis*** id eſt, ad tuipſius laudem, honorem & gloriam, ***Confer medelam*** hoc eſt, gratiam ſacramentalem, ſpiritalem curationem, cordis à recidiuo cuſtodiam ***Languidis*** id eſt, nobis ſpiritualiter ægrotis ac læſis, ad vitia pronis, fomite infectis. Omnia etenim agit altiſſimus propter ſeipſum finaliter, cum ipſe ſit omnium vltimus finis, atque ad gloriam & præconium propriæ maieſtatis. Ideo ait ſcriptura, Vniuerſa propter ſeipſum operatus eſt dominus. Alibi quoque loquitur deus, Ego ſum qui deleo iniquitates tuas propter me, hoc eſt, propter oſtenſionem & glorificationẽ bonitatis & miſericordiæ meæ. Vnde & in Ezechiele teſtatur, Nõ propter vos ego faciam,

Margin: Iacobi.3. Pſal.18. Iob.33. E Matth. 7. Lucæ.6. Marc.8. Lucæ.12. Roma.10. Matth.11. F Prouer.16 Eſa.44. Ezec.26.

faciam, notum ſit vobis, ſed propter nomen ſanctum meum, A
& cætera. *Sic corpus extra conteri* id eſt, da nobis diſcretionem & gratiam ſic conterendi, caſtigandi, & pœnitentialiter affligendi corpora noſtra extrinſecus *Per abſtinentiam, ieiunet ut mens ſobria* id eſt, quatenus mentes noſtræ abſtineant, ſeque refrenent *A labe prorſus criminum* id eſt, ab omni fœditate & macula culpæ mortalis. Nēpe teſte Apoſtolo, Qui ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifigunt cum vitiis & concupiſcentiis. Propter quod de ſeipſo expreſſit. Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo. Ad mentis enim purificationem & puritatem corporale ieiunium ordinatur, ſicut & cætera exercitia exteriora obſeruantiæ religioſæ. Hinc & apud Matthæum iuſſit Salutator, Cum ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Apud Eſaiam dominus reprehendit ſolum corporaliter ieiunantes, à peccatis non abſtinentes. Ecce (inquiens) in die ieiunij veſtri inuenitur voluntas veſtra. Ieiunium multos ſalutares habet effectus. De quibus aſſerit Auguſtinus, Ieiunium purgat mentem, ſubleuat ſenſum, carnem ſubdit ſpiritui, concupiſcentiæ nebulas diſſipat, libidinum ardores extinguit, caſtitatis lumen accendit: hoc eſt, ieiunium cum diſcretione exhibitum, quoniam rationabile debet eſſe obſequium noſtrum *Præſta beata Trinitas* quæ eſſentialiter & interminabiliter felix es, & vna beatitudo immenſa, atque obiectum beatificæ ac fruitiuæ viſionis omnium beatorum *Concede ſimplex unitas* quæ eſt ipſa Trinitas, quicquid enim in diuinis dicitur abſolutè, conuenit vnicuique diuinæ perſonæ, totique Trinitati. Propter quod dicunt theologi, quod in diuinis relatio multiplicat Trinitatem, quia eſt relatio diſtinctionis perſonalis ibidem. Eſſentia vero ſeruat vnitatem, quia eſſentia eſt vna numero in ſupergloriosis illis æternis perſonis *Vt fructuoſa ſint tuis ieiuniorum munera* hoc eſt, opera & obſeruationes ieiuniorum, quæ nobis piè conceſſiſti ac prouidiſti (quoniam omnia merita noſtra ſunt dona tua, & effectus gratiæ tuæ, ac principaliter fiunt in nobis à te: cui ſanctus loquitur Eſaias, Omnia opera noſtra operatus es in nobis. Vnde dixit Apoſtolus, Deus eſt qui operatur in nobis velle & perficere) ſint fructuoſa, id eſt, meritoria vitæ æternæ, tuis fidelibus & miniſtris. Tūc autē ieiunia noſtra nobis ſunt

Galat. 4. *1. Cor. 9.* *Matth. 6.* *Eſa. 58.* B C *Eſa. 26.* *Philip. 2.*

D fructuoſa, quando ex charitate procedunt, nec per ſequẽs peccatum mortale merito ſuo priuantur & præmio. Hunc igitur hymnum depromamus corde cõtrito ac mente ſalubriter lugubri, orationi, deuotioni, cõpunctioni, lachrymiſque vacantes, & exteriora ad interiorem profectum, ad cordis munditiam, ad charitatis augmentum ſapienter ordinantes.

¶DOMINICA IN PASSIONE Hymnus.

¶*Iſte eſt totus religioſæ pietatis, & affectuoſæ deuotionis refertiſſimus, recenſens dominicæ paſſionis myſteria, & præclara viuificæ crucis præconia, in qua peractum eſt humanæ redemptionis ſacramentum. Demum ad eam pia dirigitur oratio fidelium, ut illis protectio ſit, munimentum & præſidium.* Author THEO-

E DVLPHVS *Aurelianenſis epiſcopus. Quamuis Henricus Bebelius eũ Fortunato epiſcopo aſcribat, alii Sedulio, alii item aliis.*

¶CARMEN Iambicum Dimetrum.

V*exilla regis prodeunt* Rectè hic hymnus in dominica paſſionis cantatur, in quo de Chriſti paſſione deuotiſſimè agitur. Ait ergo author huius hymni ſanctus (vt fertur) Ambroſius: Vexilla regis prodeunt. Vexilla dicuntur inſignia quædam ſignifera ſeu bellica ſigna quæ ante principem ſiue exercitum deferũtur, aut etiam in proceſſione ſolenni. ¶Porro iſte rex eſt Chriſtus, de quo ſcriptum eſt, Habet ergo in veſtimẽto &

Apoca.19. in fœmore ſuo ſcriptum, Rex regũ, & dominus dominantiũ.

Matth.25. Chriſtus quoque apud Matthæum: Tunc dicet rex his, qui à

F dextris eius erunt, Venite benedicti patris mei. Atque in paſſione ad Pilatũ, Tu dicis, quia rex ſum ego. ¶Deinde ſecundum vtranque ſuam naturam Chriſto competit eſſe regem, quia vt deus eſt rex poteſtate & authoritate regitiua, æterna, ſumma, & increata: quæ authoritas & poteſtas in tribus adorandis perſonis eſt eadem numero, quemadmodum & eſſentia, ideo tres perſonæ ſunt vnus rex, ſicut & vnus dominus: iuxta illud in ſymbolo, Non tres domini, ſed vnus eſt dominus. Verũtamen hanc poteſtatem & authoritatẽ filius habet à patre per generationem ęternam. ¶Inſuper filius ſecundum naturam aſſumptam humanam, eſt rex & princeps omniũ creaturarum, poteſtate & authoritate creata, ſecũdaria, dependente &

te & quaſi inſtrumentali. Propter quod Matth. vltimo loquutus eſt, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. Hæc ergo Chriſti regis noſtri vexilla, id eſt, bellica ſigna, quibus Chriſtus proſtrauit aëreas poteſtates, videlicet dæmones, vicitque mundum, ſunt crux eius, columna, claui, ſpinea corona, flagella, miracula, ſacramenta, quæ in hoc paſſionis tempore ſpiritualiter, prodeunt, id eſt, repræſentantur, recoluntur, honorantur & prædicantur *Fulget crucis myſterium* Myſteriũ appellatur ſacrum ſecretum, ſeu myſtica ratio, abditumve cõſilium. Myſteriũ igitur crucis eſt ſuperſapientiale, profundiſſimum ac olim ignotum, abditumque cõſilium: quo Trinitas adoranda ab æterno decreuit redimere, & ſaluare genus humanum per Chriſti incarnationẽ ac paſſionem. Quatenus ſicut per primi hominis inobediẽtiã periit, ita per Chriſti obedientiam paſſionem ac mortem redimeretur. Hoc myſterium (teſte apoſtolo) abſcõditum fuit à ſeculis in deo, & reuelatum fuit tempore præfinito ſanctis apoſtolis, per quorum doctrinam ac ſpiritus ſancti illuſtrationem deuenit ad eccleſiæ ſanctæ notitiã. De quo ad Epheſios ac Romanos multa induxit apoſto. Hoc plane myſteriũ fulget modo in cõtemplatione & cognitione fideliũ, in fide & veneratione, qua recolunt illud, & cõtemplatiuis hominibus innoteſcit: quibus nihil rationabilius videtur eſſe, quàm quod fides cõtinet Chriſtiana, quoniam fidem habent cũ rationibus credendorum & purificatæ mentis intelligentia. Hinc ſanctus Andreas dixit, Magnũ eſſe crucis myſterium *Quo* myſterio, hoc eſt, propter quã ſacram & myſticã ſeu abditã rationẽ, ac fructuoſiſſimã cauſam *Carne carnis cõditor* hoc eſt, ipſe vnigenitus patris Chriſtus conditor, id eſt, creator, carnis, id eſt, totius humani generis. De quo apud Ioãnem ipſe loquitur deo patri, Dediſti poteſtatem omnis carnis. Eſaias quoque, Videbit omnis caro ſalutare dei noſtri *Suſpenſus eſt patibulo* id eſt, cruci affixus, carne, id eſt, in corpore ſuo mortali. Quemadmodũ Eſaias prædixit, Corpus meum dedi percutientibus. Et beatiſſimus Petrus in prima ſua canonica, Peccata, inquit, noſtra portauit in corpore ſuo ſuper lignum. Nempe ob hanc myſticam rationem, voluit deus pater Chriſtum pati, & tradidit eum pro nobis, Sicut ad Roma. aſſerit Paulus, Proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro omnibus nobis tradidit illum. Vnde in Ioanne fertur,

[Margin: A; B; Epheſ.3. Roma.5.; C; Ioan.17. Eſa.40. & 50. Eſa.53. 1.Petr.2. Roma.8. Ioan.3.]

D Sic deus dilexit mūdum,vt filium ſuum vnigenitum daret, vt
omnis qui credit in ipſum,non pereat,ſed habeat vitam æter-
nam. Porro Iudas tradidit Chriſtum ex auaritia , quem Iu-
dæi tradiderunt in mortem ex inuidia.Non itaque caſu, ſed
ex diuina pręordinatione & ſapientiali myſterio factum eſt,
quòd mundi ſaluator hoc genus mortis,videlicet crucifixio-
nem,ſuſtinuit.Nam vt copioſius ſuccurreret mūdo,voluit a-
Gene.3. cerbiſſimam atque ignominioſiſſimam mortem pati pro eo.
Rurſus,quoniam primus homo peccauit de fructu ligni ſibi
prohibito comedendo:voluit Chriſtus mortē patiendo in li-
gno ſatisfacere pro primo illo originali peccato,ac cęteris vi
tiis inde ſequutis. Iterum,quia diabolus vicit primos parētes
per eſum fructus ligni, vtpote de arbore ſcientiæ boni & ma-
E li,voluit Chriſtus ſuperare diabolū,obediendo deo patri vſq;
ad mortem ac crucis ſupplicium. *Confixa clauis uiſcera tendēs
manus ueſtigia* id eſt,conditor carnis Chriſtus tendēs,id eſt,
in cruce extēdens viſcera manus,id eſt,carnes manuū ſuarum
ſub pelle carū contentas & tectas, veſtigia,id eſt,etiā ſuos ſa-
cratiſſimos pedes.Sicque ſumitur effectus pro cauſa,quia per
pedes cauſantur impreſſiones,quæ veſtigia nuncupantur. Vi-
Pſalm. 21. ſcera inquā atque veſtigia cōfixa clauis, id eſt,clauis perfora-
Zacha. 13. ta & cruci affixa.Iuxta illud Pſalmi,Foderūt manus meas &
pedes meos.Zacharias quoq;, Dicēt, quid ſunt plagæ iſtæ in
medio manuum tuarum? Denique viſcera iſta manuum ac pe
dum,ſunt carnes tenerrimæ mirabiliter paſſibiles atque læſi-
biles.Hinc mors confixorum per manus & pedes in ligno,eſt
F vehemēter nimis pœnalis,amara,grauiſſima,præſertim quo-
niam configuntur & perforantur in locis neruoſis, in quibus
ſic perfodi pœnaliſſimum eſt,propter concurſum neruorū at-
Ephe.5. que venarum *Redemptionis gratia hic immolata eſt hoſtia* Hic
id eſt,ipſe Chriſtus immolata eſt hoſtia,id eſt,obtulit ſemet-
ipſum patri ęterno hoſtiā ſalutarem pacificam:gratia redem-
ptionis,id eſt,cauſa rédimēdi nos gratioſē.Per hoc nāque ꝙ
filius dei ex ardētiſſima charitate,prōptiſſima obediētia,pro-
fundiſſima humilitate,maxima pietate,ſummoq; zelo diuini
honoris, ſubiit ac tolerauit acerbiſſimū iſtud ſupplicium mor
tis,paſſio eius ineffabiliter meritoria,fructuoſiſſima & effica-
ciſſima fuit,ad redimendū totum genus humanū,Imò meriti
quodāmodo infiniti,eo ꝙ natura humana,quę ſic patiebatur,
fuit

fuit nō ſolum prę vniuerſis creatis ſanctiſſima, digniſſima, ac A
patri æterno grauiſſima, ſed etiā quoniā immediate ac hypoſtatice fuit coniuncta verbo æterno ac diuinæ naturæ: ſicque efficaciam & idoneitatem ad redimendum ac promerendum, quodāmodo infinitam habebat, quod exuberantiſſimū Chriſti meritum nominatur theſaurus Eccleſiæ, ex cuius plenitudine indulgentiæ cōceduntur, cuius theſauri erogatio à Chriſto commiſſa eſt ſummo pontifici, tanquam pleno ac generali Chriſti vicario. Præterea de hac Chriſti immolatione per Eſaiam fuit prædictū: Oblatus eſt quia voluit. Vnde ad Epheſios diſſeruit Paulus: Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis, oblationem & hoſtiam deo in odorē ſuauitatis. *Quo*, ſcilicet pręfato myſterio ipſe Chriſtus *Vulneratus inſuper*, id eſt, vltra prædictam ſuſpenſionem in patibulo, tranſuerberatus in latere, *Mucrone*, id eſt, ferrea cuſpide ſeu acumine, *Diræ lanceæ*, id eſt, haſtæ militaris horrēdæ: iuxta illud Ioannis: Vnus militum lācea latus eius aperuit. Hinc in Zacharia Chriſtus prænunciauit: Aſpicient ad me quem cōfixerunt. *Vt nos lauaret crimine, manauit unda ſanguine*, Vnda, id eſt, aqua, manauit, id eſt, fluxit, ſanguine, id eſt, ſimul cū ſanguine, ſicut præallegato cap. addit euangeliſta: Continuò exiuit ſanguis & aqua, vt nos lauaret, id eſt, precio ſanguinis ſui ac merito effuſionis eius purgaret crimine, id eſt, ab originali peccato, cæteriſq; exceſſibus, ſecundū illud Apocal. Qui dilexit nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Atque ad Ephe. Chriſtus dilexit eccleſiā & tradidit ſemetipſum pro ea, vt illam ſanctificaret, mūdans illā lauacro aquę in verbo vitæ, vt exhiberet ſibi glorioſam eccleſiā. Conſequēter autor crucem cōmendat. *Impleta ſunt quæ cecinit Dauid fidelis*, id eſt, ea quæ Dauid fidelis fidelitate fidei, quæ eſt theologica virtus: fidelitate quoque morali, quæ eſt pars iuſtitiæ, qua promiſſa & verba ac dicta implentur & verificantur, qui primo Reg. teſtatur: Dominus retribuet vnicuiq; ſecundū iuſtitiam ſuā & fidē: cecinit, id eſt, prophetice cecinit, & conſonāter aliis prophetis prædixit, *Carmine*, id eſt, in cantico ſpirituali lætitiā continente, puta in pſal. 95. *Dicēs in nationibus, regnauit à ligno deus.* id eſt, Chriſtus deus & homo in vnitate pſonę, regnauit. i. virtute ac merito ſuę ſaluificę atq; ſacratiſſimę paſſionis, regiū pincipatū obtinuit, ſecūdū naturā huma-

Eſa. 53.
Epheſ. 5.
B
Ioan. 19.
Zacha. 12.
Ioan. 19.
C
Epheſ. 5.
1. Reg. 26

D nam, ſecundum quam & promeruit in tota militanti eccleſia regnando per fidẽ & gratiam in corde credentium, & per vicarios ſuos prælatos,principesq́; fideles, præſidẽtes toti popu
Ioan.18. lo Chriſtiano,quẽadmodum apud Ioannem prædixit: Si ex-
Danie.7. altatus fuero à terra,omnia trahã ad meipſum. Vnde per Danielem eſt prædictum: Antiquus dierum,id eſt,pater æternus, dedit ei poteſtatem & honorem & regnum , & omnes populi, tribus & linguæ ſeruient ei. Hinc additum eſt,in nationibus, id eſt,in gentilium generationibus , quas vbiq; terrarum per glorioſos apoſtolos, eorumq́; adiutores conuertit: ſicut apud Ioan.eſt præfatus: Alias oues habeo,quę non ſunt ex hoc oui-
Ioan.10. li,& illas oportet me adducere. Porrò ipſos gentiles,Iudęi cõ
E ſueuerunt communi nomine appellare nationes,quaſi paruipenſiuè,propter eorum priſtinam infidelitatẽ. Sic quippe cõuerſo Centurione Cornelio & gentibus ſecum collectis,dixerunt Iudæi : Ergo in nationes gratia dei effuſa eſt ? Sic autem
Act.10. Chriſtus regnauit in nationibus à ligno,id eſt,citò poſt ſuſpẽſionem & mortem ſuã in crucis patibulo . Factus eſt enim (vt
Eſa.9. in Eſaia legitur)principatus eius ſuper humerum eius,quan-
Matt.27. do videlicet baiulans ſibi crucem exiuit: qua humiliatione & ignominioſiſſima paſſione meruit,& poſt expirationẽ in cruce ſortitus eſt regnum & dominationem toto orbe terrarum. Hinc in prima ſua canonica princeps affirmat apoſtolorum:
1.Pet.2. Qui peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum . De
F hoc & vna Sibyllarum, id eſt, gentilium propheti ſſarum va-
Auguſti. meminit lib.ciui.diuinæ.18. ticinata eſt: Felix ille deus qui ligno pẽdet ab alto. Nihilominus (vt dictum eſt ſæpius) Chriſto ſecundum ſuam humanitatem etiam ratione hypoſtaticæ vnionis ſuæ naturæ humanæ cum verbo æterno competit, & à primo vnionis illius inſtanti competebat dominiũ,regnum & iudiciaria poteſtas omnium populorum totiusq́; creaturæ. Verũtamen in Hebręo non habetur,à ligno. Idcirco Hieronymus iuxta Hebraicam tranſtulit veritatem: Dicite in gentibus,quia dominus regnauit. Hinc probabiliter æſtimatur quòd complexum iſtud,à ligno, primo appoſitum ſit per modum gloſſæ interlinearis ab aliquo expoſitore: Deinde ex imperitia ſcriptorũ textui additum. Poſtremo de Chriſti paſſione & eius regeneratione ac regno in nationibus , loquutus eſt Dauid in multis Pſalmis: præſertim pſal.21.in quo inter cætera legitur: Foderũt manus meas

meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea. Haud A
dubium, quin in affixione & ſuſpẽſione Chriſti in cruce. Deinde ibidem de conuerſione nationum ad Chriſtum ſubiungitur: Reminiſcentur & conuertentur ad dominũ vniuerſi fines terræ: Et adorabunt in cõſpectu eius vniuerſæ familiæ gẽtium. Quoniam domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium. *Arbor,* id eſt, ô tu crux quæ es arbor, id eſt, lignum vitale. Arbor vero proprie nominatur lignum adhuc vegetatiua anima informatum, & ita crux arbor non eſt. Attamẽ adhuc per ſimilitudinẽ arbor vocatur, quoniam ſpiritualiter & cauſaliter viuit, & lignum viuificum ac vitale pronunciatur, inquãtum inſtrumentaliter humanæ cooperatur ſaluti. Vel, arbor ſumitur hic extẽſe pro ligno. *Decora & fulgida,* Crux enim ſupernaturaliter exaltata, decorata, & pulchrificata eſt B
variis modis, atq; (vt affirmat Chryſoſtomus) radiis ſolis ſplẽdidior in iudicio apparebit. *Ornata regis purpura,* id eſt, pręſtantiſſima ac regia Chriſti carne & eius contactu, cuius etiã ſacro attactu aqua vim purgatiuam peccati ſortita cenſetur. Vel purpura, id eſt, roſeo atq; purpureo ſanguine ſaluatoris, de quo deprompſit archiapoſtolus: Non corruptibilibus auro vel argento redẽpti eſtis, ſed precioſo ſanguine Chriſti. *Electa digno ſtipite,* id eſt, præordinata diuinitus ex radice ſeu trunco pręclaro, *Tam ſancta mẽbra tangere,* vtpote dorſum, manus & brachia, pedes & crura domini Saluatoris. In his verbis alloquitur crucem, non ꝙ illa intelligere queat, ſed vt ipſimet in honorem ſanctæ crucis, potius autem crucifixi, excitemur. Præterea de hoc ſanctæ crucis decore & fulgore glo C
rioſus Andreas Apoſt. dixit: Salue crux, quæ in corpore Chriſti es dedicata, & mẽbris eius tanquã margaritis ornata. O bona crux, quę decorem & pulchritudinem de membris domini ſuſcepiſti. *Beata, cuius brachiis ſecli pepẽdit precium,* id eſt, tu ô crux beata es, non formaliter, cũ non ſis res capax vitę & ſalutis, ſed inſtrumẽtaliter, quoniã ad mundi beatitudinem recuperandam materialiter cooperata es, & medium quoddam effecta: cuius brachiis, id eſt, in cuius partibus inſtar brachiorum extẽſis, ſecli pependit precium, id eſt, Chriſtus cuius ſanguine precioſo, ſeculũ, id eſt, genus humanum eſt liberatum. Cuius vtiq; Chriſti valor & dignitas tantæ fuit præſtantię, ꝙ minima portio ſanguinis eius ſuffeciſſet redimere totũ captiuum,

D uum, venundatum, & amiſſum hominum genus. *Statera,* id eſt, libra, *Facta eſt corporis,* Chriſti, quod in cruce pependit. Sicut res cuius valor ſeu quantitas per ſtateram inueſtigatur: ſic quanta extiterit dignitas corporis Chriſti, hinc patuit, ꝙ eius in cruce aſcenſio ſufficiens & ſuperficiens fuit ad redimẽdum genus humanum, ita ꝙ particularis & temporalis mors corporis Chriſti idonea fuit eripere genus humanũ à morte vniuerſali, ſpirituali ac æternali, imò & vitã gratiæ omnibus promereri, vitamq; gloriæ adipiſci. Hinc ſubditur, *Prædãq; tulit tartaris,* id eſt, infernalibus poteſtatibus ac tormentis abſtulit genus humanum, quod maligni ſpiritus ſuo abſtulerãt creatori, ac in ſuam redegerant poteſtatem, ita ꝙ omnes ante

E Chriſti paſſionẽ deſcenderunt ad locum aliquẽ inferorũ. Vnde in euangelio Chriſtus expreſſit: Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea quę poſſidet: ſi autem fortior illo ſuperueniẽs vicerit eum, vniuerſa vaſa eius eripiet, & ſpolia eius diſtribuet. Ab Eſaia quoq; de Chriſto prædictum eſt: Diſpertiam ei plurimos, & fortium diuidet ſpolia, pro eo ꝙ tradidit in mortem animã ſuam. Inſuper Chriſtus prædã abſtulit tartaris, ſanctos de limbo patrum educendo ac detentos in purgatorio, tẽpore opportuno. Vnde prędixit per Oſee: De morte redimã eos. Ero mors tua ô mors, morſus tuus ero inferne. *O crux aue ſpes unica,* id eſt, ô tu crux exiſtẽs ſpes vnica, id eſt, ſpes principalis ac ſumma. Hoc eſt primũ ſpei noſtrę obiectũ, aue, id eſt, ſine omni væ, ſis ſalutata ac felix. Iſtud re-

Lucæ. 11. *Iſa. 53.* *Oſee. 13.*

F ferẽdũ eſt ad rem ſignatã & figuratã, puta ad Chriſtũ crucifixũ potius quàm ad crucẽ ſignantẽ & figurantẽ. Idẽ nãq; motus eſt in figurã & figuratũ, qui tamen motus in figuratũ principaliter fertur, ſecundũ philoſophũ. Hinc ſequentia de Chriſto potiſſimum intelliguntur. *Auge piis iuſtitiã,* id eſt, in hominibus deuotis perfice & augmẽta ipſam iuſtitiam, ſine qua non habetur vera deuotio, quæ eſt promptitudo volũtatis ad ea quæ dei ſunt, hoc eſt, ad actus cultus diuini. Eſtq; deuotio actio latriæ, quæ eſt pars ſubiectiua, id eſt, ſpecies iuſtitię. Poteſt quoq; per iuſtitiã deſignari quælibet virtus: quia iuſtitia eſt virtus cõmunis, imò omnis virtus ſecundum philoſophũ, & hoc ſecũdum vnam iuſtitiæ acceptionem. *Reiſq; dona ueniam,* id eſt, his qui adhuc in ſordibus ſunt indulge, gratiam ſaluberrimæ contritionis infunde, ſicque vniuerſos ſaluifica.

Te ſummæ

Te ſumma dei trinitas, id eſt,ô trinitas ſumma,quæ vnus eſt deus, *Omnis ſpiritus*, rationalis & intellectualis, *Collaudet*, te,id eſt,ſimul te laudet per charitatem vniti,iuxta illud Pſalmi : Exultemus nomen eius in idipſum . Et referendo hoc ad eccleſiam triumphantem,eſt vox congratulationis & complacentiæ,quoniam illa eccleſia noſtra exhortatione & oratione non eget: referendo autem hoc ad eccleſiam militantem, extat oratio,vt ſit ſenſus,Omnis ſpiritus,id eſt,omnis anima rationalis viatorum te collaudet, id eſt, gratias tibi agat ſuper tantis beneficiis quæ nobis contuliſti per Chriſtum , teque in omnibus benedicat: & deprecetur vt des ei gratiã hoc agẽdi. A Pſal.33.

Quos per crucis myſterium ſaluas,rege, id eſt,gratioſe guberna,& ad beatitudinem æternam perduc, *Per ſecula*, id eſt, tẽpore peregrinationis & durationis vitę iſtius eos quos ſaluas, id eſt,redemiſti & ſaluare dignaris: per crucis myſterium, id eſt, per ea quæ Chriſtus in cruce pro nobis ſuſtinuit, & per ſecretam crucis gratiam ac virtutem , per quas dæmones & peccata prorſus vincuntur. *Amen.* Ecce hunc deuotiſſimũ, compendioſiſſimum, myſterialemque hymnum cum ingenti recollectione,feruore,puritate deuotiſſimè decantemus,cum intima gratitudine atque præcordiali compaſſione dominicæ paſſionis,contemplantes & admirantes altitudinẽ ſapientiæ & cõſilij ſuperbeatiſſimæ trinitatis in recuperationem noſtræ ſalutis,per admiranda myſteria ſaluatoris. Ad laudem & gloriam omnipotentis. B

IN FESTIS PASCHALIBVS, Hymnus. C

¶*Cõmendatur in eo ſacer dies Paſchæ triũphali Chriſti reſurrectione,generis humani redẽptione,fidei inſtitutione Chriſtianæ, angelorum exultatione, latronis pœnitentia, mortis interemptione ſaluberrimus.*

AVTHOR *ex phraſi creditur* AMBROSIVS.

CARMEN Iambicum Dimetrum.

HIC *eſt dies uerus dei.* Omne tempus eſt dei creatoris, qui(vt in Daniele habetur) mutat tempora & ætates. Et cui cantamus in Pſal. Tuus eſt dies, & tua eſt nox . Propter quod Chriſtus in Euangelio proteſtatur : Dominus eſt filius hominis,

etiam

D etiam ſabbati. Quod ei ſecundum deitatis naturam potiſſimũ conuenit, quanuis & ſecundum naturam aſſumptam aliquo modo hoc ei competat, inquantum ſecundum eam quoque omni prælatus eſt creaturæ. Porrò quo in aliquo die aut tempore deus præclariora exercet opera omnipotentiæ, iuſtitiæ ac miſericordiæ ſuæ, eo dies ille ſeu tempus appropriatius ac ſpecialius dicitur dies ſeu tempus dei. Hinc de Chriſto in e-
Ioan.2. uangelio ſancti Ioannis frequenter aſſeritur: Nondum uenit
Ioan.7. hora eius, aut ſimile aliquid, vt, Tempus meum nõdum aduenit. Sic itaque de hoc die ſolennitatis paſchalis merito canitur, *Hic eſt dies uerus dei,* id eſt, dies qui verè & propter realem veritatem rerum geſtarũ ſpiritualiter aſcribitur Chriſto ac toti ſuperſublimi trinitati, propter Chriſti reſurrectio-
E nem & frequentem apparitionem in die iſto, & alia gratiæ atque potentiæ ſuæ opera die iſto exhibita, *Sancto ſerenus lumine,* clarus lumine ſaluatoris & clarificatus potentia ſuæ reſurrectionis, ac refulgentia ſuæ apparitionis. Luce quoque ſuæ ſapientiſſimæ informationis, qua eos informauit, quibus apparuit: & item multiplici gratia qua conſolabatur eos tũc, imò & ſanctos quos hoc die de limbo eduxit, iuxta illud Za-
Zach.9. cha. Tu quoq; in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Ideo ſcriptum eſt & prophetatũ
Pſal.117. de die hoc: Hæc eſt dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Sic demũ intelligi poteſt & verificari quod ſanctus Maximus præſul ac alij quidam ſancti affirmant, ſolem hoc die ſolito clarius choruſcare. Non quòd ſit argumentatio
F lucis in ipſo realiter ſole, ſed iuxta modum loquendi ſcripturæ, quo luminaria cœli clarius ſplendere aut obſcurari ſcribuntur, ſecundũ quòd hominibus in ipſis diebus maiora proſpera ſeu aduerſa eueniunt. Vnde per Ezechielem dominus
Ezec.3. loquitur Pharaoni: Cũ extinctus fueris, operiam cœlos ſacco, & luminaria cœli mœrere ſuper te faciam. *Quo diluit ſanguis ſacer,* id eſt, precioſus & ſanctus Chriſti ſanguis, & eius effuſio deleuit & expiauit, *Probroſa mundi crimina,* id eſt, vitia hominum ignominioſa, improperiis atque conuitiis plena, inhoneſtiſſima, deteſtanda. Veruntamẽ iſtud fecit ſanguis Chriſti in die ſacto paraſceues. De quo per Zacha. dominus
Zacha.3. dixit: Auferam iniquitatem terræ illius in vna die. Tunc inquam ſanguis Chriſti id egit, quantum ad ſufficientiam, &

& item

& item quantum ad efficientiam quo ad ſanctos in limbo detentos, qui anima Christi ad eos deſcendente protinus deum videre cœperũt per ſpeciem, ablato iam reatu originalis peccati precio ſanguinis Christi. Porro in die reſurrectiõis Christi, ſanguis ſacer id fecit in quibuſdam viatoribus per efficiẽtiam, qui tunc fidem & gratiam recuperauerunt. Tunc item ſanguis Christi fecit hoc ipſum, quantum ad manifeſtationẽ, quo ad eos quibus innotuit tunc fructus dominicæ paſſionis. Hinc ſequitur. *Fidem refundens perditis, cæcosq; uiſu illuminans,* Quemadmodum dictum eſt, tempori aſcribuntur ea quæ fiunt in tempore. Et ſic dies dominicæ reſurrectionis perhibetur perditis, id eſt, incredulis & iniquis fidem refundere, quia per Christi reſurrectionem præcipue reparata, roborata & aucta eſt fides catholica, ſicut per eius ſepulturam videbatur præcipue euacuata, in tantum, quòd diſcipuli eius dixerunt: Nos autem ſperabamus, &c. Vnde Apoſtoli potiſſimũ curauerunt Christi reſurrectionem probare, ſicut in actibus eorum recitatur: Virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Ieſu Christi domini noſtri, imò & tunc cœperunt Apoſtoli in fide firmari, qui tempore paſſionis & ſepulturæ fuerunt in ea ſcandalizati ac infirmati, in tantum, quòd princeps eorum cœpit anathematizare & dicere, quia non noui hominem iſtum. Verum hoc die confeſſi ſunt, quia ſurrexit dominus verè & apparuit Simoni. Sic quoq; dies iſte, id eſt, Christus in die hoc illuminauit cæcos, id eſt, peccatis & infidelitate excæcatos, lumine fidei, ſplendoreq; gratiæ ac virtutum: imò reſurrectio Christi facta hoc die, toto orbi terrarum illuminauit gentiles, multaq; milia Iudæorum ad credendum in Christum, prout apud Eſaiam deus pater loquitur Christo: Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium, vt aperires oculos cæcorum. In eodem quoque propheta Christus de fructificatione ſua in gentilium conuerſione teſtatus eſt: Glorificatus ſum in oculis domini: & dixit, parum eſt vt ſis mihi ad ſuſcitandas tribus Iacob, & fæces Iſraël conuertendas: dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad vltimum terræ. Cuius rei exemplum ſubiungitur interrogatiuè *Quem,* ſupple hominem, quantumlibet lapſum ac reum, *Non ſoluit,* id eſt, abſoluit, *Graui metu,* id eſt, à formidine deprimente, immoderata atque ad deſperationem inclinante,

A

B

Luc. 24.

Act. 2. 3. 4. 5.

Act. 4.

C

Eſa. 42.

Eſa. 49.

D nante, *Latronis abſolutio?* quem Chriſtus in cruce abſoluit & purgauit totaliter à ſuis peccatis, quantum ad culpam & pœnam, quando dixit ac promiſit eidem: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo. Tunc quippe infudit ei ſufficientem & plenam contritionem, fidem & charitatem. *Qui,* ſcilicet latro *Præmium mutans cruce,* id eſt, in cruce pendendo, patiendo, ac pœnitendo, mutauit præmium ſuum, quia iam ante promeruit condemnari, & in cruce mox meruit ſaluari, *Ieſum breui quærit fide,* id eſt, gratiam & ſalutem à Chriſto petiuit celeri confeſſione ac deprecatione, dicendo ad impœnitentem latronem qui Chriſtum blaſphemauit: Neque tu (inquiens) times deum, quòd in eadem damnatione es? & nos quidem iuſtè. Nam digna factis recipimus,

Luc.23.

E hic verò nil mali geſſit, *Iuſtoſque præuio gradu præuenit in regnum dei,* id eſt, etiam ante Apoſtolos ac cæteros iuſtos adhuc in mundo hoc exiſtentes, præuenit in regnum Chriſti, pro quo orauit: Domine memento mei, cum veneris in regnum tuum, vt Lucæ vigeſimotertio recitatur. Deniq; Chriſtus ante latrones expirauit, vt Ioan.19. patet, & ita ante animam latronis huius, limbum ingreſſus eſt patrum: quos protinus beatifica illuſtrauit viſione, vt dictum eſt. Deinde poſt modicum animam latronis illuc peruenientem. Hæc vero beatifica viſio, ſpiritualis eſt paradiſus, de quo protulit dominus: Hodie mecum eris in paradiſo. Idcirco quòd quidam exponendo hic dicũt, quòd latro præuenit exiſtentes in limbo in viſione diuinæ eſſentiæ, non videtur ſapienter prolatum, imò in hac viſione parumper ſequutus eſt eos. *Opus*

Ibidem.

F *ſtupent & angeli,* id eſt, angeli glorioſi admirabantur opus noſtrę redemptionis, *Pœnam uidentes corporis,* id eſt, cognoſcentes ineffabilem acerbitatem paſſionis Chriſti in corpore patientis, imò & in animo, etiam quantum ad ſingulas eius vires, inquantum in eſſentia animæ erant fundatæ, ac reſpectum habebant ad obiectum creatum. Nihilominus vires ſuperiores animæ Chriſti, per comparationem & reſpectum ad increatum obiectum, erant in gaudio beatæ fruitionis. Quod totum reuera tam vehementer mirabile eſt, quòd angeli quoque hinc merito mirabantur, præſertim quòd deus & homo tãta & talia ſuſtinebat. Poteſt item exponi, quòd angeli intuentes latronẽ in tanta corporis ſui afflictione Chri-

ſtum

ſtum quærentem, pœnitentem, ac veniam obtinentem, admirati ſunt totum hoc opus, & tãtam dei clementiam. Vnde adiungitur, *Chriſtoque adhærentem reum,* puta latronẽ, Chriſto per fidem, ſpem & charitatem, cæteras quoque virtutes ſe applicantem, *Vitam beatam carpere,* id eſt, æternam ſalutem, pro ſuæ conuerſionis, confeſſionis, ac pœnitẽtiæ præmio obtinere: de qua ait Saluator: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te verum deum, ſeu vitam beatam, id eſt, ſummæ felicitatis obiectum eſſentialiter felix & viuum: Vnde & Chriſtus fatetur: Ego ſum via, veritas, & vita. In hoc latrone propoſuit Chriſtus omnibus nobis pietatis ac gratiæ ſuæ exẽplum, vt nemo omnino deſperet, vidẽs latronem tam facile ac repente contritum ac ſaluatum. *Myſterium mirabile,* id eſt, res profunda miſericordia diuina, eſt iſtud quod ſubditur, *Vt abluat mundi luem, peccata tollat omnium, carnis uitia mundans caro,* id eſt, vt caro ſupple Chriſti, mũdans vitia carnis, id eſt, ſua morte & ſanguinis ſui effuſione delens & expians peccata carnalium hominum mediatoriè ac inſtrumentaliter. Chriſtus etenim eſt mediator dei & hominum, & eius caro, imò tota humanitas ſua fuit & eſt inſtrumentum animatum, immediatũ, coniunctum, ac proprium verbi æterni ſibi vniti. Sicque caro Chriſti inſtrumentaliter ac mediatoriè virtute deitatis ſeu perſonæ verbi ſibi coniuncti, mundauit & abſtulit omniũ culpas, quantum in ſe erat. Ideo dicitur vt abluat, id eſt, purget & lauet luem mundi, id eſt, infectionem originalis peccati, prout ſacratiſſimus Ioãnes baptiſta diſſeruit: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Peccata tollat omnium, id eſt, non ſolum originale generis humani peccatum, verunetiam actualia & perſonalia hominum vniuerſorum peccata: iuxta illud Eſaiæ: Dominus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum. Vnde ad Hebræos ſcripſit Apoſtolus: Chriſtus oblatus eſt ſemel ad multorum exhaurienda peccata. Atque in prima ſua canonica princeps Apoſtolorũ deprõpſit: Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis: vt nos offerret deo, mortificatos quidem carne, viuificatos autẽ ſpiritu. Deglutiens mortem, vt vitæ æternæ efficeremur hæredes.

Quid hoc poteſt ſublimius, id eſt, quid poteſt eſſe altius ac dignius inter opera miſericordiæ dei, *Vt culpa quærat gratiã* .i. cõſideratio ꝓpriæ culpæ in homine atterito, emẽdationẽ proponente,

Marginalia: A; Ioan.17.; B; Ioan.1.; C; Eſa.53.

D ponente, inſtiget & moueat homines talem ad quærendã veniam & gratiam gratum facientem à deo. Hinc vbi abundauit peccatũ, abundare ſolet & gratia. Et Pſal. fatetur: Cõuerſus ſum in ærũna mea, id eſt, conſideratione miſeriæ meæ: dũ configitur ſpina, id eſt, remorſu & afflictione, *Metumque ſoluat charitas,* id eſt, dilectio Chriſti ad nos, diſſoluat & auferat metum ſeruilem & inordinatum pœnarum à cordibus noſtris. Nam & nos penſando quantum & qualiter ipſe dilexit nos, ſpem & amorem concipimus, ac opprimẽtem metũ abiicimus. Vnde ad Roma. profert Apoſtolus: Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritũ adoptionis filiorũ dei. Ad Timoth. quoq;: Non dedit nobis deus ſpiritum timoris, ſed virtutis & dilectionis & ſobrietatis. Inſuper charitas nobis infuſa remouet metum mere ſeruilẽ: & E cum perfecta extiterit, metum illum prorſus expellit: iuxta illud Ioan. Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem, *Reddatque mors uitam nouam,* id eſt, mors & paſſio Chriſti per modum meritoriæ cauſæ reparet & obtineat nobis vitam gratiæ in præſenti, & vitam glorię in futuro, glorificationemque animæ & corporis, vtpote duplicem ſtolam: iuxta quod in Prouerb. legitur: Omnes domeſtici eius veſtiti duplicibus. In Oſee quoque prædictum eſt: Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus in conſpectu eius. *Hamum ſibi mors deuoret,* id eſt, mors Chriſto iniuſte ac violenter illata, deuoret ſibi, id eſt, ad ſuiipſius deſtructionem deglutiat & extinguat hamũ, id eſt, vitam corporalem quæ in Chriſto fuit, quam ad tempus breue extinxit: qua dum ſe voluit ſatiare ac illam vorare, ab ea F dem in reſurrectione eſt perforata atq; extincta, Chriſto immortaliter reſurgente impaſſibili corpore. Qui & merito ſuę mortis, vniuerſis electis etiam corporis immortalitatem promeruit quam in generali reſurrectione adipiſcẽtur, *Suiſq; ſe nodis liget,* id eſt, propriis ligamentis, quibus & innocẽtiſſimum Chriſtum tenere & ligare præſumpſit, coarctet: ne in hominibus, vt ante, dominium habeat ſemper, ſed tandem ab electis totaliter excludatur: propter quod ait Apoſtolus: Oportet mortale hoc induere immortalitatem: & tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors ſtimulus tuus? tuncq; læti cantabimus: Laqueus cõtritus eſt, & nos

Rom. 5. Pſal. 31. Rom. 8. 2. Tim. 3. 1. Ioan. 4. Prouer. 31. Oſee. 6. 1. Cor. 15. Oſee. 13. Pſal. 123

& nos liberati ſumus. *Moriatur uita omniũ,* id eſt, Chriſtus A
cauſaliter nõ finaliter vita omnium hominũ, qui & ſecũdum naturam aſſumptam eſt meritoria cauſa vitæ gratiæ in cũctis fidelibus, immoletur in cruce pro omnibus: Referendo hoc ad horam ſuæ crucifixionis: ita quòd hoc dicitur per modũ complacentiæ & gratulationis, gratiarumq; actionis: quia de Chriſti paſſione gaudent & gratias agunt electi, inquantum per illam ſumus redempti: propter quod affirmat Apoſtolus: Nos autẽ gloriari oportet in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, in quo eſt ſalus & vita & reſurrectio noſtra, per quem ſaluati & liberati ſumus. Et rurſus: Mihi abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. Hinc quidam dixit deuotus: Scio, quia dulce vobis eſt verbum in ſinu patris quieſcens, dulcius verbum caro factum eſt, dulciſſimum verbum in cruce ſuſpẽſum. Præterea vita omnium, vtpote Chriſtus, non eſt mortua neque paſſa ſecundum naturam diuinam, qua eſſe eſſentialiter vita eſt, ſed ſecundum naturam aſſumptam, qua vitã participauit, & vitam corporalem in triduo mortis amiſit. Ideo vita hæc dicitur mortua, propter vnitatem perſonæ vtriuſque in Chriſto naturæ. *Reſurgat uita omniũ,* quod factũ eſt tertia die, qua reſurrexit à morte corporali ex mortuis. i. ex numero & de numero mortuorũ. Quod etiam per modũ maximæ gratulationis depromitur, quia de Chriſti reſurrectione omnes electi gauiſi ſunt & lætantur. *Cum mors per omnes tranſeat,* id eſt, mors naturæ omnes mortales occidat C
in corpore, iuxta illud in Pſalm. Quis eſt homo qui viuet, & non videbit mortem? De hoc ad Romanos diffuſe ſcribit Apoſto. qualiter mors per omnes pertranſiit. Hæc mors eſt effectus originalis peccati, quanquam ſit etiam naturalis ex commixtione elementorum & naturali complexione concomitans, quoniam omne complexionatum & mixtum, ex ſua corruptibile eſt natura. *Omnes reſurgant mortui,* præſertim in die vniuerſalis iudicij, quod ſupernaturaliter fiet, & merito mortis Chriſti: tunc conſequentur beatam immortalitatem electi, propter quod dixit Apoſtolus: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificabuntur. Et iterum: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatũ mors. Eſt autem originale pec-

Galat. 6. *Ibidem.* *Bernard.* B *Pſal. 88.* *1. Cor. 15.*

D catū defectus ſeu carētia originalis iuſtitiæ debitę in eſſe,ſe-
cundū Anſel. Poteſt itē exponi de morte culpæ, de qua Salua-
Mat. 8. tor: Dimitte (inquit) mortuos ſepelire mortuos ſuos. Et Pau-
lus: Vidua quæ in delitiis viuit, viuens mortua eſt. Hæc mors
tranſit per omnes, dicēte Apoſtolo Iacobo: In multis offendi-
mus omnes. Et de vtraque morte exponitur illud Sapientiæ:
Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. *Conſum-*
pta mors, id eſt, mors corporalis deſtructa, *Ictu ſuo,* id eſt,
percuſſione & læſione, quam formaliter intulit corpori Chri-
ſti, cuius occiſione in electis occiſa eſt, quantum ad hoc, quòd
merito mortis Chriſti immortalitatem ſunt ſortituri, *Periſ-*
ſe ſe ſolā gemat, in electis, & hoc iam radicaliter & virtuali-
ter in merito Chriſti. Loquitur demum author hymni de
E morte hac metaphorice, quaſi de re poſitiua & viua, cum ta-
men formaliter mors ac proprie, nō ſit niſi priuatio vitę. Verū
eo modo quo dicitur eſſe, vigere, durare: dicitur & perire,
expelli & gemere. Sicut & cæcitas dicitur eſſe in oculo & ex-
pelli ab eo. Poſtremo, vt hunc hymnum debita alacritate
cantemus, à morte animæ penitus reſurgamus, vt cum Chri-
ſto ſpiritualiter eleuemur, quæ ſurſum ſunt quærendo & ſa-
piendo, carnalia vilipendendo, vilia & externa vitando ſola-
tia, loquacitates & leuitates, incuſtodiam cordis, & quicquid
offenſiuum eſt dei, cuius ſanctam, ſummam ac metuendam
præſentiam vbique & ſemper penſemus, totiſq; viribus ve-
neremur, erubeſcentes in eius conſpectu inſipienter, inique ac
viliter nos habere. Gloria tibi domine.

F

¶IN FESTO ASCENSIONIS Domini hymnus.

¶*Celebratur in eo glorioſa Chriſti aſcenſio, qua ſuper omnes cœlos exaltatus ſedet ad dexteram patris, angelicorū quoque ſpirituum ueneranda exultatio & humilis ad Chriſtum laus ac gratiarum actio,*

¶AVTHOR creditur AMBROSIVS.

¶CARMEN Iambicum dimetrum.

Optatus votis omnium. In hoc iucundiſſimo feſto hymnus iſte ſpirituali iucunditate exuberans, cum interna lætitia eſt cantandus. *Optatus uotis omnium, ſacratus illuxit dies,* id eſt, dies iſte aſcenſionis Chriſti rememoratiuus & celebratiuus illius,

lius, ſacratus, id eſt, ſacra Chriſti aſcenſione honoratus & deputatus commemorationi ac venerationi ipſius, optatus votis omniũ, id eſt, deſideratus piis affectibus cunctorũ fideliũ, qui hoc die eminẽter gaudẽt in domino, cõtẽplantur ſuperna, atque ad Chriſti aſpirant præſentiam: qui hinc aſcendendo ac redeundo ad patrẽ, cõpleuit totius itinerationis ſuæ progreſſum. Quemadmodũ in motu circulari reditur ad exitus punctum. *Quo* die *Chriſtus mundi ſpes*, id eſt, obiectũ & cauſa atq; materia ſpei fideliũ in hoc mũdo degentium, & bonũ ſummũ ab eis ſperatũ, vtpote *Deus*, ad quẽ orat Pſal. Exaudi nos deus ſalutaris noſter, ſpes omniũ finium terræ, *Cõſcendit cœlos arduos*, id eſt, ſublimes, ad pertingendũ difficiles, quoniã regnum cœlorũ vim patitur, & violenti rapiunt illud. Etenim arcta eſt via ſalutis perducens ad alta cœlorũ. Hinc prædixit propheta: Pſallite domino, qui aſcendit ſuper cœlos cœlorũ. Iſta aſcenſio cõpetit Chriſto ſecundũ naturam humanam. Verũtamen ſecundũ naturam diuinam etiã conuenit ei aſcenſio, per eminentiã vltra cuncta creata, & per innoteſcentiam excellentiæ ſuæ in cordibus contemplatiuorũ, atq; per operationẽ in ſummis. Vnde in Deut. Moſes ſcripſit: Aſcenſor cœli auxiliator tuus. Et Pſal. Aſcendit ſuper Cherubin, & volauit. *Aſcendens in altũ dominus*, quia (vt ſanctus aſſerit Paulus) aſcendit ſuper omnes cœlos: nõ quòd ſit ſecundũ humanitatem extra & ſupra conuexum cœli empyrei, imò infra cõcauum eius cõtinetur ac reſidet: & ſuper cœlũ illud dicitur aſcendiſſe, quoniã vſq; ad ſupremũ eius peruenit, *Propriam ſedem remeans*, propria ſedes Chriſti ſecundũ deitatis naturam eſt æqualitas eius ad patrem, in qua ęternaliter & inuariabiliter ac ſuperbeatiſſimè conquieſcit, & à qua nunquam & nuſquam recedit: ad quam nihilominus fertur aſcendendo remeaſſe, oſtendendo ſe illic nouo, ſpecialiq; modo, videlicet etiã in aſſumpta humanitate, quam aſſumẽdo dicitur deſcendiſſe, qui ſe ibi antea monſtrauit in ſola deitate. Hinc altum in quod aſcendit, poteſt intelligi cœlum trinitatis, hoc eſt, infinita maieſtas & excellentia dei, omnia ambiens, continens, circũplectens. ¶ Porro propria ſedes Chriſti ſecundum humanitatẽ, eſt quies & mãſio eius in potioribus bonis patris, quoniã increatis eius diuitiis copioſiſſime fruitur vſq; ad omnimodã ſuæ capacitatis repletionẽ: à qua tamen ſede ſecundũ

A

B

Deut. 33.

C

D humanitatem ante non deſcendit, ſed remeaſſe perhibetur, ad cõmendandam vnitatem perſonæ in eo, qui ab exordio extitit ibi. Iuxta quẽ ſenſum ſubiungitur, *Gauiſa ſunt cœli regna*, id eſt, chori & ordines ſeu agmina angelorũ, qui omnes ſunt vnũ totale regnum, in quo perfectiſſime regnat creator, à quo nec in minimo & prorſus in nullo vnquã diſſentiunt. Sunt autem plura particularia regna, ſicut & agmina. Conformiter ſunt vna totalis vniuerſalis triumphans eccleſia, attamẽ dici poſſent plures particulares triumphantes eccleſiæ, quemadmodum militãs quoq; eccleſia interdum dicitur vna, aliquãdo plures. Gauiſa ſunt ergo, *Reditu unigeniti*, de cuius receſſu ſeu deſcenſu non fuerunt contriſtata, ſed in eius aſcenſu ac reditu cum tãto triumpho ac ſpolio, nouũ & ineffabiliter

E grande gaudium, ad accidentale pertinens præmium, in beatis illis eſt ortum, ſiue refulſit. Imò credendum videtur, quòd omnes illi glorioſi ciues ſuperni reuerẽdiſſime, celeberrime, ac iucundiſſime ei obuiam proceſſerunt, ac vſque ad patris dexteram deduxerunt. Nempe ſi ſuper vno peccatore pœnitentiam agente gaudiũ eſt angelis dei, de vnoquoque ſancto ad eorum ſocietatem ac beatitudinem pertingente exultant, quam indicibiliter amplius ſuper reditu creatoris ac reparatoris ruinæ & excidij vrbis ſuæ atque conſortij. *Magni triũphum prælii, mundi perempto principe, patris præſentans uultibus, uictricis carnis gloriam.* Ordo verborũ eſt: Ipſe ſupple Chriſtus, præſentans, id eſt, præſentem exhibens, vultibus, id eſt, piis conſpectibus dei patris, gloriam carnis victricis, id eſt,

F glorioſam ſuam carnem aduerſariarum poteſtatum ac omnium aduerſitatum ac pœnarum ſuperatricem, triumphum, id eſt, quæ gloria carnis ſuæ fuit triumphus, id eſt, victoria prælij magni, id eſt, maximi belli, quod in mundo iſto exercuit, præſertim in paſſione contra aduerſarios ſuos inuiſibiles atque viſibiles, & contra aciem vitiorum ac tentamento-

Pſal. 23. rum extrinſecorum. Vnde fuit prædictum: Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. In quibus omnibus vnigenitus dei, per ſapientiam, per charitatem, per fortitudinem & conſtantiam cordis, interdum per taciturnitatem & ſe abſcondendo ac elongando, item per humilitatem, patientiamque prævaluit. De hoc Chriſti prælio & tri-

Eſa. 63. umpho diffuſe prophetatum eſt per Eſa. Quis eſt iſte qui venit de

nit de Edom? Vbi inter cætera fatur: Calcaui eos in furore A
meo,& conculcaui eos in ira mea. Torcular calcaui ſolus. At-
que in Trhenis: Torcular calcauit dominus virgini filiæ Iu- *Thren.1.*
da. Hinc ſecundum Apoſt. Expoliauit principes & poteſtates. *1.Cor.15.*
Vnde ipſemet Chriſtus in Euangelio proteſtatur: Nũc prin- *Ioan.15.*
ceps huius mundi eiicietur foras. Et rurſus: Ego vici mundũ. *Ioan.16.*
Sicque factum eſt iſtud, mundi perempto principe, id eſt, ſu-
perato diabolo, de quo paſſione inſtante proteſtatus eſt Chri-
ſtus: Venit ad me princeps huius mundi, id eſt, hominũ mun- *Ioan.14.*
danorum & iniquorum, quibus prævalet & dominatur tyran-
nicè. *Eſt eleuatus nubibus,* id eſt, aſcẽdit in nube ſeu nubi-
bus. Sæpe etenim in ſcripturis ponitur numerꝰ ſingularis pro
plurali, & econtrario. Vnde in actis narratur: Nubes ſuſcepit *Act.1.*
eum ab oculis eorũ. Nec tamẽ putandũ, quòd miniſterio in- B
diguerit nubium, neq; earũ virtute aſcendit, imò nõ ſolum di-
uina virtute, ſed etiã per dotem agilitatis hoc potuit & effe-
cit. Iam nanq; corpus habuit glorificatũ. Apparuit autem nu-
bes in ſignũ excellentiæ eius, cuius magnificentia nubes di-
ſcurrunt, *Et ſpem fecit credentibus,* id eſt, ſua aſcẽſione præ-
buit cunctis fidelibus materiam, incitamentũ & cauſam ſpe-
randi, quòd & ipſi poſt iudicij expletionem ſimul cũ Chriſto
in corporibus glorificatis aſcendent in cœlum empyreũ. Sic-
que Chriſti aſcenſio eſt noſtræ futuræ aſcenſionis exemplar
ac ratio, ſicut eius reſurrectio noſtræ reſurrectionis. Propter
quod aſſerit Leo papa: Capitis præceſſio ſpes membrorũ eſt.

Aperiens paradiſum, id eſt, virtute & merito ſuæ paſſionis
remouens obſtaculum ingrediendi paradiſum cœleſtem, hoc C
eſt, reatum originalis peccati, vt ſupra expoſitum eſt. Hinc a-
pertio ianuæ vocatur vnus effectuum paſſionis dominicæ.
Item per ſeipſum introeundo, & ſecum multa electorum mi-
lia illuc introducendo, aperuit paradiſum illum cœleſtem,
non corporali apertione, cum & corpora illa cœleſtia non
frangantur, & corpora glorificata penetrent corpora inter-
poſita abſque illorum diuiſione, *Quem* (paradiſum) *proto-
plaſtus,* hoc eſt, primus homo, *Clauſerat,* ſcilicet para-
diſi ingreſſum poſteris ſuis: ſicut & ſibiipſi demeruit tranſ-
grediendo dei præceptum. Propter quod hæreditas illa cœ-
leſtis ſibi ac ſoboli ſuæ fuit ablata: quemadmodum habitatio
paradiſi terreſtris. Veluti etiam pro crimine læſæ maieſtatis

D poſteri exhæredantur, ſecundum iura ciuilia, *ô grande cæ- ſtis gaudium*, Hoc eſt, magna ſpiritualis iucunditas debet merito vniuerſis ineſſe fidelibus, *Quòd*, id eſt, quia ſeu de hoc, quod *Partus noſtræ uirginis*, hoc eſt, quòd filius virginis glorioſæ, quæ eſt mater & domina omnium noſtrum, *Poſt ſputa*, id eſt, poſt conſputiones, *Flagra*, id eſt, flagellationes, *Poſt crucem*, hoc eſt, crucifixionem, quas ſuſtinuit ab iniquis, *Paternæ ſedi iungitur*, id eſt, in throno patris collocatur, & ei aſſidet & conregnat. Quemadmodum in

Apoc.13. Apocalypſi loquitur: Qui vicerit, dabo ei ſedere mecum in throno meo, ſicut & ego vici, & ſedi cum patre in throno eius. Quid autem ſit thronus ſeu ſedes Chriſti, & dei patris, iam dictum eſt. Hanc honorationem Chriſtus ſecundum ſuā

E humanitatem meruit per ſuæ paſſionis acerbitatem & abie-

Hebr.12. ctionem: iuxta illud ad Hebræos: Videmus Ieſum propter paſſionem mortis gloria & honore coronatum. Vnde rurſus

Philip.2. ait Apoſtolus: Humiliauit ſe, factus obediens vſque ad mortem. Propter quod & deus exaltauit illum. Nihilominus omnis exaltatio & honorificentia illa debebatur etiam Chriſti humanitati ratione ſuæ hypoſtaticæ vnionis cum verbo æterno, ex qua prælatus fuit omni enti creato. *Agamus ergo gratias noſtræ ſalutis iudici*, Hoc eſt, Chriſto pro ſuis electis ſalubriter iudicanti, qui eſt iudex noſtræ ſalutis, quia in poteſtate eius eſt nos iudicando ſaluare, & nos ſaluti adiudicare. Aliqui tamen legunt indici, id eſt, oſtenſori noſtræ ſalutis, quia oſtendit quis mereatur ſalutem.

F *Noſtrum quod corpus uexerit*, Hoc eſt, de hoc quod corpus ſuum perduxit, eleuauit, ac tranſtulit, *Sublimem ad cœli regiam*, hoc eſt, ad altam aulam regalem cœli empyrei. At vero corpus Chriſti dicitur corpus noſtrum, qui eiuſdem eſt ſpeciei cum corpore noſtro, & formatum ac ſumptum ex corpore virginis glorioſæ, cuius corpus proceſſit ex ſemine primorum parentum, ex quo prodierunt & corpora noſtra. Propter quod de Chriſto dicitur ad Romanos primo cap. Factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnē. Cūque exaltatio corporis Chriſti, ſit exaltatio corporis quodāmodo noſtri atque exemplar, ſpes & ratio futuræ exaltationis propriorum corporum noſtrorū, debemus de prouectione corporis Chriſti ipſi Chriſto regratiari. *Sit nobis cum cœ-*

leſtibus

leſtibus commune manens gaudium hoc eſt, hoc gaudium com- A
mune, id eſt, generalis iucunditas, de eo quod protinus ſubdi-
tur, *Sit manens nobis* hoc eſt, perſeueranter inſit atq; inhæ-
reat nobis, cũ cœleſtibus, id eſt, cum ciuibus regni cœleſtis, de
Chriſto, vtpute de hoc, *Quod præſentauit* hoc eſt, præſentẽ
exhibuit *ſe illis* in ſua aſcẽſione, ſicut expoſitũ eſt, *Et quod
ſe nõ abſtulit nobis* quãuis enim non mãſit nobiſcũ per viſibilẽ
coexiſtentiã ſuæ humanitatis manſit tamen nobiſcũ per verã
& realẽ in ſacramẽto præſentiã, per gratioſam quoq; inhabi-
tationẽ & ſuæ deitatis maieſtatẽ vbiq; præſentẽ, Vt apud Mat
thæũ proteſtatur, Ecce ego vobiſcũ ſum cũctis diebus vſq; ad Matth. 24.
conſummationẽ ſeculi, Et alibi: Non vos relinquã orphanos, Ioan. 14.
vado, & venio ad vos. *Nunc prouocatis actibus Chriſtũ expectare
nos docet* id eſt, congruit vt Chriſtũ expectemus per ſpem & B
bonam conuerſationẽ, quouſq; nos viſitet, vel in morte, tũc no
ſtras animas iudicando particulari iudicio: vel quotidie inte-
rim per gratię infuſionẽ ſeu incrementũ ſiue per cõſolationẽ
internã, actibus nunc prouocatis, id eſt, bonis operibus in no
bis excitatis & inflammatis nunc. i. in iſtis ſolẽniis, vt ſcilicet
ex cõſideratione aſcẽſionis Chriſti & glorificationis eius per
ſuam ignominioſam paſſionẽ acerbiſſimam afflictionẽ, & cõ-
culcationem, prouocemur & accendamur ad agendum virili-
ter, ad ſuſtinendum aduerſa hilariter, ad ſequẽdum Chriſtum
perſeueranter: qui ait, Qui mihi miniſtrat me ſequatur, quia Ioan. 12.
non eſt ſeruus maior domino ſuo, Vnde ait Apoſt. ad Hebræ-
os. 10. ca. Cõſideremus inuicem in prouocatione charitatis &
bonorum operum. Itemque ad Roma. 8. cap. Si cõpatimur, & C
conregnabimus. Hinc & archiapoſtolus Petrus eſt loquutus, 1. Petr. 2.
Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt
ſequamini veſtigia eius, *Talique uita uiuere* hoc eſt, taliter
tam purè & ſpiritualiter, imò tam Chriſtiformiter conuerſa-
ri. *Quæ vita poſſit cœlos ſcandere* id eſt, glorioſam in cœ-
lum aſcenſionem promereatur. Etenim qui ſe dicit in Chri- 1. Ioan. 2.
ſto manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Ita- Philip. 3.
que conuerſatio noſtra in cœlis ſit: & impleamus illud Apo-
ſtoli ad Titum. 2. cap. Sobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc
ſeculo, expectantes beatam ſpem, & aduentum gloriæ magni
dei. Ex contemplatione igitur diuinorum ac æternorũ aſper-
nemur vt ſtercora, omnia iſta carnalia & terrena. Exemplo

D Chriſti & ſanctorum accēdamur quotidie ad meliora. Nullū tempus putemus longum, nullum actum difficilem, nullum laborem moleſtum, nullam aduerſitatem prægrauidam, quibus deum honorare, & ei placere, atq; ad deſiderabiliſſimum eius intuitum beatificum peruenire valemus *Gloria tibi domine qui ſcandis* hoc eſt, aſcen diſti *Super ſidera* Non ſolum materialia in firmamento micantia, ſed ſuperintellectualia ſidera, id eſt, agmina angelorum in empyreo cœlo ſplendentia.
Iſa.54. De quibus primus ille dixit apoſtata, Super aſtra cœli exaltabo ſolium meum. De quibus ad Iob, triceſimooctauo capitulo dominus deprompſit, Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina, & rutilarent omnes filij dei? Hinc ad Epheſios primo capitulo diſſeruit Paulus, Deus conſtituit Chriſtum ad
E dexterám ſuam in cœleſtibus, ſuper omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem.

¶IN DIE Pentecoſtes, ad veſperas Hymnus.

¶*In eo fit pia ſancti ſpiritus inuocatio, ut corda fidelium dono gratiæ ſuæ impleat: uaria eius nomina, quibus in ſacris nūcupatur eloquiis, explicantur: & demum ad eundem fit ſupplicatio, ut lumen gratiæ ſuæ, & ignem ſancti amoris immittat nobis quo ſuccendamur.* AVTHOR *incertus.*

¶CARMEN. Iambicum Dimetrum.

VENI *creator ſpiritus*. Iſte eſt profundus, ſententioſus, atque pulcherrimus hymnus, præconiis ac
F feruentiſſimis inuocationibus ſpiritus ſancti plenus. Veni creator ſpiritus, quælibet ſublimis perſona in diuinis poteſt vocari creator, ſicut in expoſitione primi hymni expreſſum eſt, & etiam ſpiritus, cum apud Ioannem quarto capitulo aſſerat Chriſtus, Spiritus eſt deus. Sic enim ſpiritus in diuinis dicitur abſolute. Similiter vnaquæque increata perſona dici valet ſpiritus ſanctus, ſumēdo complexum hoc in virtute dictionum duarum. Quælibet enim adoranda perſona eſt ſpiritus, & etiam ſanctus vtique, imo ſuperſanctus ſpiritus. ¶Porro dum complexum hoc ſumitur vt proprium nomen perſonæ tertię in diuinis, accipitur in virtute dictionis vnius, & relationem includit, videlicet ſpirationem paſſiuam. Spiratio autem actiua communis eſt patri ac

tri ac filio. Itaq; hoc loco per ſpiritũ intelligitur ſpiritus ſanctus, quẽ petimus ad nos venire, non locũ mutãdo, cũ ſit verus & incircũſcriptibilis deus: ſed pietatis ſuæ chariſmata infundẽdo, ſeu augẽdo, & cõſeruãdo. Sumitur quoq; hic verbũ hoc, veni, nõ imperatiuè, ſed deprecatiuè. Cũ ſumma itaq; reuerẽtia & genuflexione proferamus hæc verba, ĩmo & cuncta ſequẽtia *Mentes tuorũ uiſita* hoc eſt, gratioſe accede, & intra ſuperiorem partẽ animæ noſtræ, hoc eſt, vires eius ſuperiores, in quibus ſummæ Trinitatis relucet imago, intellectũ, voluntatem, memoriã. Intellectũ in omnibus illuſtrando, preſertim in cognitione & cõtẽplatione primæ & æternæ veritatis, & ne decipiatur in aliquo. Volũtatẽ inflãmando in charitate, roborãdo in ſpe, & dirigẽdo in omni affectione & opere bono. Memoriã quoq; ſtabiliẽdo in omnibus iſtis, *Imple ſuperna gratia* hoc eſt, gratia gratũ faciẽte, quę eſt donũ ſupernaturale, infuſum, ponẽs rationalẽ creaturã in eſſe ſupernaturali, deiformi, ad promerendũ idoneo, atq; (vt multi tenent doctores) immediatè perficit eſſentiã rationalis creaturæ, ac realiter differt à charitate, cuius tamẽ oppoſitũ ſentiũt doctores nõ parui, nec pauci. Poteſt itẽ per gratiã deſignari quæcunq; virtus infuſa gratuita, *Quæ tu creaſti pectora* hoc eſt, corda quę cõdidiſti: iuxta illud Pſalmi triceſimiſecũdi, Qui finxit ſigillatim corda eorũ. Qualiter autẽ tota Trinitas ſit vnus creator, & indiuiſa in opere, & vnaquæq; diuina perſona verè dicatur creator, pręhabitũ eſt. *Qui paracletus diceris* hoc eſt, cõſolator & aduocatus verè vocaris, cõſolator ab affectu, quoniã tribulatis, tẽtatis, deſolatis, anxiis, & cõtritis releuamẽ, ſolamẽ, patientiã, & ſpẽ veniæ elargiris: ita, vt gaudeãt in aduerſis tanquã in rebus expediẽtibus ad ſalutẽ: & omne gaudiũ exiſtimẽt, cum in varias tẽtationes inciderint. Sicq; impletur quod apud Tobiã dicitur deo, Poſt tempeſtatẽ tranquillũ facis, & poſt fletũ exultationẽ infundis. ¶ Deinceps teſte Apoſto. ad Roma. 8. Ipſe ſpiritus teſtimoniũ perhibet ſpiritui noſtro, ꝙ filij dei ſumus, quod eſt conſolatoriũ vehemẽter. Et quãuis iſtud ſit opus totius ſuperexcellẽtiſſimæ Trinitatis, nihilominus appropriatur ſpiritui ſancto, quoniã ſicut patri appropriatur potẽtia, filio ſapiẽtia, ita ſpiritui ſancto benignitas, ſiue clemẽtia, cuius appropriatus effectus eſt conſolari, & dona gratiæ impartiri, atq; ad orandũ inducere. Vnde ad Rom. 5. ca. ait Apoſt. Charitas

A B C *Iacobi. 1.* *Tobiæ. 4.*

D ritas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctũ qui datus eſt nobis. Hinc quoq; ſpiritus ſanctus dicitur aduocatus.i.loquẽs & intercedẽs pro nobis.i.orãte: & rectè loquẽtes nos faciẽs, idcirco rurſus Apoſt.proteſtatur: Ipſe ſpiritus orat

Roma.8. pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Item que, Quid oremus

Ibidem. ſicut oportet, neſcimus; ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis.

Donum dei altiſſimi hoc eſt, munus præſtantiſſimũ patris & filij, qui ſunt vnus deus, & vnus ſpirator. Nempe ſpiritus ſanctus dari his perhibetur, quibus infunditur, quib⁹ gratia gratum faciẽs, charitas, & cæteræ virtutes infuſæ hominẽ deo gratificãtes, donãtur: idcirco in Actibus Apoſtolorũ frequẽter aſ-

Act.8.19. ſeritur, ꝙ per impoſitionẽ manus Apoſto. ſpiritus ſanctus da-

Luc.11. batur. atq; in Euãgelio ait Saluator, Pater cœleſtis dabit ſpi-

E ritum bonũ petẽtibus ſe. Etenim ſpiritus ſanctus procedit à patre ac filio, vt donabilis, cũ ſit amor mutuus patris ac filij. Amor vero eſt primum donũ, in quo omnia dona donãtur, quoniã amor eſt cõmunicationis ratio & origo quędã in amatum tendentia. Puruſq; amor eſt primũ donũ ſumme gratuitũ. Sed & ſpiritus ſanctus dat & infundit ſeipſum, prout hæc omnia primo Sententiarũ clarius edocẽtur. *Fons viuus* hoc eſt, fontalis & prima origo vitalis omnis boni, omniſq; vitæ, tam ſcilicet vitæ naturæ, q̃ vitæ gratiæ ac gloriæ: cũ ſit verus deus & vnus dator omnis boni creati cũ patre & filio, imò & vnus fons viuus cũ patre ęterno & vnigenito eius. *Ignis* ſpiritua-

F lis nõ materialis, charitatẽ accendẽs, mẽtem inflãmans, pecca-

Luc.12. ta cõſumens. De quo loquitur dominus. Ignẽ veni mittere in

Deute. 4. terram, & quid volo, niſi vt accendatur? Vnde & Moſes dixit,

Hebr.12. Deus tuus ignis cõſumens eſt. Hoc igne omnis torpor expellitur, frigus cordis diſſoluitur, depreſſa mens ad diuina erigitur, *Charitas* Tota quippe ſuperdigniſſima Trinitas charitas eſt, & charitas vna abſolutè accepta, ſicut & ſapientia eſt ſapiẽtia vna, abſolutè quoq; accepta. Vnde in prima ſua canonica ca.4. teſtatur Ioãnes, Deus charitas eſt. Verũtamẽ charitas appropriatur ſpiritui ſancto, quia procedit à patre & filio per volũtatem, ad quem directè & propriè pertinet charitas. Quemadmodum filius à patre per intellectũ, ad quem verbũ & ſapientia propriè ſpectant. Vnde filius verbum & ſapientia patris vocatur, *Et ſpiritalis unctio* hoc eſt, internus, & gratioſiſſimus deuotarũ mentium vnctarum irrigator, perfuſor,

influendo

influendo munera gratiarũ,conſolationum,ſuauitatũ, ac etiã A
vnctio ſpiritalis per cauſam,hoc eſt, cauſa & dator huiuſmodi vnctionis:de qua ſanctiſſimus ait Ioannes in prima ſua canonica ca.2.Et vos vnctionẽ habetis à deo.Itẽ,Vnctio eius docet vos de omnibus. ¶ Inſuper deus eſt vnctio actiua,quẽadmodum & actiua creatio, quia in ſimpliciſſimo deo idẽ ſunt agens & actio.De hac ſpirituali vnctione Pſalmographus loquitur Chriſto in Pſalm.44.Vnxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.Chriſtus quoque apud Eſaiam.61. ca.Spiritus domini ſup me,eo quod vnxerit me. *Tu ſeptiformis gratia* Hoc eſt,tu(ô ſpiritus ſancte)in teipſo ſumme ſimplex & vnus es.In gratia, hoc eſt, in ſeptẽ donis gratiæ gratũ facientis,ſeptiformis, influendo hæc ſeptem dona, de quibus in Eſaia.11.cap.fertur,Requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, B
ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis,ſpiritus ſcientię & pietatis,& replebit eum ſpiritus timoris domini. Hæc dona ſecundum celebriorem ac ſubtiliorem expoſitionem(quam ſequuntur Thomas, Albertus, Egidius, Petrus,Richardus)à virtutibus realiter diſtinguuntur.Suntque habitus ſupernaturales infuſi,quibus mens humana afficitur bene prompteque mobilis à ſpiritu ſancto,ad ſequẽdum eius inſtinctum, quemadmodum per virtutes morales ad ſequendum iudicium rationis.Itaque ſapientiæ donum(intranſitiuè ſumendo hæc verba, hoc eſt, ſapientia vt eſt donum) eſt ſupernaturalis notitia dei,qua deum agnoſcimus per guſtum internum,& bene iudicamus de eo per connaturalitatem & conformitatem affectus ad ipſum, per mẽtis ſaporem, C
vtputa quod ipſe ſit ſummũ & incomparabile bonum,quo ſolo fruendum, & cui ſoli finaliter inhærendum. Donum autem ſcientiæ eſt, quo per conformitatem affectus bene ſentimus, & iudicamus de creaturis, quod ſcilicet in ſe & ex ſe vanæ ſint, atque ad creatorem omnipotentem finaliter ordinandæ. ¶ Porro donum intellectus eſt, quo ea quæ fidei ſunt ſalubriter capiuntur, & ita de cæteris donis, de quibus ſpecialem collegi tractatum. Alia opinio eſt, quod dona hæc non ſint à virtutibus diſtincta realiter ita quod dona vocantur, inquantum deſuper infunduntur. Virtutes autem, inquantum ſubiectum ſuum perficiunt, & confortant ad bene agendum. Hanc opinionem ſequuntur Altiſiodorenſis

1.Ioan.2.

D in ſumma ſua, Thomas de Erfordia, Scotus, & alij multi. ¶ Amplius, ſunt & alia dona ſpiritus ſancti, quæ appellantur dona gratiæ gratis datæ, quia communia ſunt bonis ac malis, & ad aliorum vtilitatem præſtantur, ac plura quàm ſeptẽ. De quibus. 1. ad Corinth. 12. cap. fatur Apoſto. Alij datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſciẽtiæ, alij fides, alij gratia ſanitatum, alij opera virtutum, alij interpretatio ſermonũ, alij diſcretio ſpirituum, alij genera linguarum. Sapientia demum & ſcientia, prout in verbis his capiuntur, ſunt habitus intellectus, per quos ea quæ fidei ſunt, exponuntur ac defenduntur. Suntq; realiter differentes à ſapientia atq; ſcientia, vt ſunt dona. *Dextræ dei tu digitus,* Dextera dei interdũ vocatur gratioſa & pia defenſio, virtus & aſſiſtentia eius, vt in Pſal
E mo. 97. Saluauit ſibi dextera eius, & brachium ſanctum eius. In Exodo quoq;. 33. cap. Proteget te dextera mea. Et in Sapiẽtiæ libro cap. 3. Dextera tua teget eos. Interdum vero dextera dei vocatur diſtrictior vltio duriorque percuſſio eius, ſicut & homo fortius percutit alium dextera, quàm ſiniſtra. Vnde in Eccleſiaſtico. 36. cap. Glorifica manum & brachium dexterũ. Atque in Pſalmo. 20. Dextera tua inueniat omnes qui te oderunt. Itaq; ſpiritus ſanctus nominatur digitus dexteræ dei primo modo acceptæ, quia per ſpiritus ſancti illuminationem & directionem oſtendit nobis deus pater, quæ vera & iuſta eiq; placita ſunt, quæ item vitanda. Sic & filius nuncupatur brachium patris, cum ſit virtus per quam pater omnia operatur. De hoc digito Chriſtus in euangelio Lucæ. 11. cap. Si in digi-
F to dei (inquit) eiicio dæmonia, &c. Vnde & magi in Exodo. 8. capi. Digitus (inquiunt) dei eſt hoc. *Tu rite promiſſum patris,* hoc eſt, donum digniſſimum à deo patre promiſſum diſcipulis ſuis, quibus in Luca. 24. cap. vnigenitus fertur dixiſſe: Sedete in ciuitate, quoadusq; induamini virtute ex alto, & ego mittam promiſſum patris mei in vos. Hinc apud Ioãnem. 14. cap. filius dei repromiſit: Paracletus ſpiritus ſanctus, quẽ mittet pater in nomine meo. *Sermone ditans guttura,* hoc eſt, inſtrumenta loquendi, reddens idonea ad prædicandum, ſicut Chriſtus apud Lucã. 20. cap. promiſit diſcipulis ſuis. Dabo vobis os & ſapientiã, cui nõ poterunt reſiſtere, & cõtradicere omnes aduerſarij veſtri. Non enim eſtis vos qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Hinc in igneis linguis

guis apparuit, ac donatus eſt, iuxta id Actorum ſecundo cap. A
Apparuerunt illis diſpartitæ linguæ, tanquam ignis: & cœpe- Act.2.
runt loqui variis linguis, prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui
illis. Itaq; docuit corda, aptauit & mouit ora, conſtantiam cõ
tulit, feruorem infudit, perſeuerantiam, efficaciam, imò & ſu-
perabundantiam in omnibus condonauit, intantum, quòd ſi-
cut apes de alueario ſuo erumpunt, ſic beatiſſimi atq; glorio- Homœoſis
ſiſſimi illi ſaluatoris diſcipuli, ſpiritu ſancto ditiſſimo muni-
ficentiſſimoq; repleti, de cœnaculo eruperunt, ingreſſi ſunt tẽ
plum, & igneam legem ignitis ſermocinati ſunt linguis. *Ac-
cende lumen ſenſibus,* Hoc eſt, interioribus ſenſibus noſtris, in-
tellectui & memoriæ, rationi & cogitationi immitte lumẽ ſa-
pientiæ, ſplendorem contemplationis theoricæ, claritatẽ aſſi-
duæ illuſtrationis diuinæ, non ſine feruore, & inflammatione B
cœleſti, ne inſit nobis informis & nuda cognitio, imò in me-
ditatione noſtra exardeſcat ignis, vt intellectus noſter ſit lu- A ſimili.
cerna ardens & lucens. Quemadmodum enim lucerna corpo-
ris noſtri eſt oculus noſter exterior, ſic lucerna totius cordis
noſtri eſt oculus interior, vtpute intellectus, ſine quo volũtas
eſt cæca, erronea, præcipitatiua, ſimiliſq; tyranno. Propterea
intellectus eſt ſuprema vis animæ, atq; nobilior voluntate. Et
diuinus Dionyſius proteſtatur: Optimum (inquiens) hominis
eſt intellectus & ratio, & eſſe ac viuere ſecundum rationẽ de-
ſuper rectam. Auguſt. quoq; lib. de ciuitate dei, ac alibi. Plato
etiam in primo ac ſecundo Timæi, & in Phędone ac libro de
prophetis. Et Ariſtoteles. 10. Ethicorum. Quanquam quidam C
oppoſitum ſomniẽt. Nam & homo ab intellectuali perfectio-
ne ſeu gradu, ſpeciem ſortitur. *Infunde amorem,* id eſt, ſpiri-
tualem charitatem & eius feruorem proficuum & perfectio-
nem. *Cordibus,* & voluntatibus noſtris. Sic quippe accipitur
cor apud Marcum, vbi iubetur: Diliges dominum deum tuum Mar.12.
ex toto corde tuo, & ex tota mente tua. Hic amor ſpiritualis
diuinus, infuſus, eſt ſupernaturalis ſimilitudo increati amo-
ris, quo infuſo amore diligimus deum, primo & purè ac prin-
cipaliter, imò & incomparabiliter propter propriam ſuã in-
circũſcriptibilem bonitatem. Deinde quoniam prior dilexit 1. Ioan.4.
nos. ¶ Inſuper etiam propter beneficia & promiſſa ipſius.
Hinc vera requiritur contritio, vt de tãti boni offenſa & amiſ-
ſione, hoc eſt, de omni peccato mortali, plus debeamus quàm

de quo-

D de quocunq; alio damno aut nocumento, idcirco contritio eſt ſummus dolor, qui eſt in natura: quanquam neceſſe non ſit q̃ ſi maximè ſenſibilis, perceptibilis, afflictiuus, ſed ipſam diſplicentiam ſuperioris appetitus ſuper culpa mortali oportet intentiſſimam eſſe. *Infirma noſtri corporis uirtute firmans perpetim*, Hoc ſupra in expoſitione hymni ſecundi expoſitum eſt. *Hoſtem repellas longius*, hoc eſt, valde longe expelle & repelle, abiice & prohibe, à nobis inuiſibilem, & crudeliſſimũ hoſtem animarum, nil aliud ſitientem, quærentem, machinãtem, niſi æternam animarum noſtrarum perditionem. De quo

1. Pet. 5. beatiſſimus princeps Apoſtolorum Petrus diſſeruit: Aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærẽs quẽ deuoret. Per hunc hoſtem intelligamus vniuerſos aduerſarios

E noſtræ ſalutis, ac acies vitiorum, quos petimus longe repelli à nobis, quantum ad hoc ne ipſis conſentiamus. Iuxta illud: Et

Matt. 6. ne nos inducas in tentationem. Sed impleamus illud apoſtoli Iacobi quarto ca. Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. Et illud

Epheſ. 4. Apoſtoli ad Epheſios: Nolite locum dare diabolo. *Pacemq; dones protinus*, hoc eſt, mẽtis tranquillitatem, quietem cordis in deo, gaudium ſpirituale, imperturbatum: quatenus in omni euentu, in omni aduerſitate & inquietatione externa repauſet, & quieſcat mens noſtra in creatore, & de eius prouidentia contentemur. Sed & pacem temporis habeamus cum proximis, ſicut hortatur Apoſtolus ad Roma. 12. cap. Si fieri poteſt, quod in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate &

F charitate. Pręſertim cũ cõfratribus & domeſticis noſtris. Prout denuo ad Hebræos. 12. cap. monet Apoſt. Pacem ſequimini cum omnibus & ſanctimoniam, ſine qua nemo deum videbit. Ad hanc pacem in ſeipſo habendam, & cum aliis conſeruandam, neceſſariæ ſunt vehementer humilitas & patientia. Quẽadmodum econtrario ſuperbia & impatientia potiſſimum eã

Prou. 13. impediunt. Inter ſuperbos enim ſemper ſunt iurgia, & qui impatiẽs eſt, exaltat ſtultitiam ſuam. *Ductore ſic te præuio*, hoc eſt, te nos in omnibus miſericorditer dirigente, gratioſe ducẽte, iuxta illud in Pſalmo. 85. Deduc me domine in via tua, & ingrediar in veritate tua, vt grata mente tibi pſallamus. Te-

Pſal. 72. nuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me, *Vitemus omne noxium*, id eſt, vniuerſa peccata, & quę ſalutis

lutis ſunt impeditiua. Hoc eſt, quod cum Pſalmiſta oramus A
pſalmo.118. Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniuſtitia. *Per te,* Hoc eſt, ex tua illuminatione & vnctione piiſſima, *Sciamus,* id eſt, credamus, *Da patrem,* Quanuis enim per naturalem rationem poſſumus vnum deum ex creaturis obſcurè cognóſcere, cognitio támen diuinarum ſuperuenerabilium perſonarū, quātum ad proprietates relatiuas, & perſonalem diſtinctionem, eſt ſupernaturalis. Scire ergo hic ſumitur extenſe, prout ſe ad fidei cognitionem extendit. Sicut & ſanctiſſimus Iob.19.cap. dixit: Scio, quòd redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo deum ſaluatorem meum. Sic & beata Martha locuta eſt apud Ioannem
11.cap. Scio quia reſurget in reſurrectione, in nouiſſimo die. B
Iſtud quoq; de ſcientia, ſeu cognitione formata, ignita, & practica deprecamur, ne pater ille altiſſimus nobis obiiciat: Si
pater ego ſum, vbi eſt honor meus. *Noſcamus atque filium,* Malach.
nunc per ſpeculum in ænigmate, per fidem illuminatam, & ſapientiæ donum, quòd ipſe eſt deus genitus ab æterno ex patre, natus ex virgine matre in tempore, in vnitate perſonæ.

Te utriuſque ſpiritum, ex patre ac filio procedentem, vtrique coæternum, coæqualem, & conſubſtantialem, *Credamus omni tempore,* quo viuimus in hoc mundo: in quo peregrinamur à domino deo, per fidem, nondum per ſpeciem cognoſcentes.
Hæc eſt enim fides catholica, quam niſi nunc vnuſquiſque fi- Athanaſ.
deliter firmiterque crediderit, & integram inuiolatamq; ſeruauerit, abſque dubio in æternum peribit. *Sit laus patri cum* C
filio, ſancto ſimul paracleto, ſicut expoſitum eſt, *Nobisq; mittat filius chariſma,* Hoc eſt, ſacrum ac precioſum munus, *Sancti ſpiritus.* Videlicet ipſummet ſpiritum ſanctum, eſſentialiter ſanctum & ſuperdigniſſimum, qui vt patuit, eſt donum dei altiſſimi: ſeu charitatem, & gratiam eius, ac cætera dona charitati, & gratiæ gratum facienti annexa. Quemadmodum autem ſpiritus ſanctus procedit à patre ac filio: ſic donatur, & mittitur ab vtroque. ¶ Ecce hunc hymnum cum omni puritate & eleuatione mentis, ad ſuperdulciſſimum ſpiritum ſanctum cantemus. Cumque nihil impediat nos à deſiderata plenitudine ſuſceptionis ſpiritus ſancti, & exuberantia chariſmatum eius, niſi negligentiæ noſtræ diſtractiones

corporeæ

D corporeę,& vitia,præſertim ſenſuales affectus,ſatagamus hęc omnia euitare,ac erubeſcamus dominum illũ maieſtatis immenſæ hoſpitem ſanctitatis atque munditiæ penitus infinitę, inuitare ad viſitandum,ingrediendum,& inhabitandum corda noſtra,adhuc imparata ac ſordida:cum nec hominem magnæ authoritatis auderemus allicere ad introeundum habitaculum noſtrum materiale,impurgatum,fœdum,inordinatum. Mente ergo contrita,recollecta,affectuoſa,inuocemus, laudemus,adoremus ſpiritum ſanctũ. Toto corde afficiamur ad eum,qui tam miſericordiſſime ac gratioſiſſime egit nobis, ſine cuius pia pręuentione actualiq; motione,nil meritoria cogitare,velle,loqui,aut operari valemus. Cuius omnia attributa,proprietates,& nomina dulcedinem redolẽt, amabiliſſima E extant, conſolationemq; largiuntur. Attribuuntur nanque & approprientur ei bonitas,pietas,liberalitas, pax, communio, amor,oſculum,nexus,dulcedo,iucunditas,& amplexus. Quæ cuncta ei cõueniunt excellẽtia penitus infinita. ❡Hinc quoque cupiẽtes eum recipere,in ſanctis atq; optimis donis eius proficere,indefinẽter ſoliciti ſint,viſceribus charitatis ac pietatis,& bonitatis affluere,pacem & veritatem diligere,vnitatem ſpiritus in vinculo pacis inceſſabiliter cuſtodire. Etenim ſine his bonis cœnobia ſunt tartara, & habitatores dæmonia.

Attẽde ex Hieron. ❡ Porrò cum chariſmatibus iſtis cœnobia ſunt paradiſus in terris,& religioſæ perſonæ ſunt angeli. Et ſicut nulla vita eſt melior quàm charitatiue,pacifice,concorditer commorari,ſic F nulla eſt peior, quàm corpore non mentis charitate,concordia,vnitate ſimul manere, prout hoc ſanctus pater Hieronymus in regula ſua ſcribit pulcherrimè. Omnia ergo iſta ad re- *Act.4.* ligioſos potiſſimum pertinere noſcuntur,quorum oportet eſſe cor vnum & animam vnam.

IN DIE PENTECOSTES ad nocturnum & laudes matutinas,Hymnus.

❡ *Referuntur in eo ſacra miſſionis ſpiritus ſancti myſteria,& ſanctæ illius ſolennitatis ſacramenta, Apoſtolorum in uariis linguis prædicatio,& ſpiritus ſancti(iuxta Iobelis uaticinij) in homines effuſio.*

AVTHOR ET CARMEN *ut præcedentis hymni.*

Iam

IAM *Chriſtus aſtra aſcẽderat.* Hymnus iſte hiſtori A
cus eſt, ex Actib. ſumptus apoſtolorũ. *Iam,* pu-
ta in die celeberrimo Pentecoſtes, *Chriſtus aſtra*
aſcenderat, Nam decem diebus ante Pentecoſten
aſcendit. Qualiter autem ſuper aſtra aſcendit, ex-
poſitum eſt in hymno de aſcenſionē, & ſuper illum verſiculũ,
Gloria tibi domine, qui ſcandis ſuper ſidera. *Regreſſus unde*
uenerat, Hoc eſt, ad thronum gloriæ patris reuerſus, de quo
in vterum virginis deſcẽdit, ſicut expoſitum eſt in hymno de
natiuitate. ſuper illud: Egreſſus eius à patre, regreſſus eius ad
patrem. Et alibi. *Promiſſa patris munera ſanctum daturus ſpiritũ,*
hoc eſt, in die Pẽtecoſtes miſſurus ac donaturus diſcipulis ſpi
ritum ſanctum: quem dando, dedit eiſdẽ munera ſpiritus ſan-
cti, vt præcedẽti hymno eſt declaratum, quæ munera deus pa- B
ter ſe daturũ prædixit, atq; promiſit in veteri teſtamento. Nã
& in Pſalmo fuit prædictum de Chriſto: Aſcendiſti in altum, *Pſal.67.*
cepiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus. quod ſic al
legat Apoſto. Dedit dona hominibus. ¶ Porrò dona & opera
ſupergloriosæ trinitatis ad extra, ſunt indiuiſa. Deniq; de hoc
allegat princeps Apoſtolorum illud Iohelis: Effundam de ſpi *Iohel.2.*
ritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri &
filiæ veſtræ. Hinc quoq; in Ioanne ſcriptum eſt: Clamabat Ie-
ſus: Si quis ſitit veniat ad me. Qui credit in me, ſicut dicit ſcri- *Ioan.17.*
ptura, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autẽ di-
cit de ſpiritu ſancto, quem accepturi erant credentes in eum.

Solẽnis urgebat dies, hoc eſt, dies Pentecoſtes iam immine-
bat, ſeu præſens extitit, & ſurgebat. *Qui (dies) myſtico ſeptẽ-* C
plici orbe uoluto ſepties ſignat beata tempora, Ordo verborũ eſt,
qui ſcilicet dies Pẽtecoſtes ſignat, id eſt, figurat & deſignat tẽ-
pora, id eſt, requiẽ æternitatis in patria. De qua legitur apud
Eſa. Erit menſis ex menſe, & ſabbatum ex ſabbato. Nam & in *Eſa.66.*
patria erit tempus diſcretum, & forſan aliquo modo continuũ
in motibus corporum glorificatorum, quæ non mouebũtur in
inſtanti. Quanuis Gulielmus Pariſienſis hoc opinetur in lib.
de vniuerſo, non tamen erit tempus ex motu cœli tantum, cũ
in Apoc. angelus iuraſſe legatur, ꝙ tempus vltra non erit. Si- *Apoc.10.*
gnat (inquam) myſtico ſeptemplici, id eſt, numero ſeptenario
iſtud myſtice deſignãte. Per ſeptenariũ nanq; vniuerſitas de-
ſignatur in Apocal. A ſeptem ſpiritibus, qui in cõſpectu thro- *Apoc.1.*

Tob.12. D ni eius ſunt. Et in Tobia: Ego ſum Raphael vnus ex ſeptem qui aſtamus ante deum. Nempe, vt ait Gregor. quoniam ſeptẽ diebus omne tempus hoc voluitur, recte per ſeptenarium vniuerſitas denotatur, & perpetuitas illa cœleſtis. Et hoc dico: Orbe voluto ſepties, hoc eſt, circulatione dierum ſeu ambitu ſeptimanæ voluto ſepties, hoc eſt, ſeptem vicibus reuoluto ac repetito. Tot enim fluunt hebdomadæ à paſcha vſq; ad pen-

Iob.1. tecoſten. Sic etiam ſumitur orbis in Iob: Cumque in orbem tranſiſſent dies conuiuij. *Dum hora cunctis tertia repente mundus intonat*, hoc eſt, dum mundus, id eſt, curſus naturæ ſeu tẽporis ordo, aut genus hominũ in hoc mundo, intonat, hoc eſt, inſinuat aut deſignat ſubito cunctis incolẽtibus terram ſuum proceſſum. Hora tertia poſt medium noctis aut circiter, *Nũ-*

E *ciat*, ipſe mundus videlicet genus hominum, ſeu temporum curſus. *Orantibus Apoſtolis*, id eſt, dum ipſi Apoſtoli in actu orationis intente ac feruenter conſiſterent. *Deum ueniſſe*, id eſt, adueniſſe paracletum. quod tunc adinuicem, & deinde aliis, nunciauerunt diſcipuli qui ſpiritum receperunt, vt infra in hymno iſto ſubiungitur. *De patris ergo lumine decorus ignis almus eſt*, Hoc dupliciter poteſt exponi. Primo, de igne materiali, qui ſuper apoſtolos cæteroſque eis coniunctos apparuit, quibus igneæ linguæ apparuerunt: qui ignis fuit decorus, id eſt, lucidus valde, non fumoſus aut teter: & almus, id eſt, ſanctus, quia ad repræſentandum ac deſignandum ſpiritum ſanctum formatus, ordinatus, & conſecratus, ſicut eccleſia mate-

F rialis dicitur ſacta, quia diuino cultui dedicata. Vnde 2. Mac-

2.Mac.13. chab. Ignis templi ſanctus vocatur, *Qui*, ignis, *Fida Chriſti pectora*, id eſt, fidelia diſcipulorum corda, quæ erant pectora Chriſti, id eſt, ad ipſum per electionem, charitatem, gratiámque ſpectantia. *Calore uerbi compleuit*, id eſt, ardenti affectu diuini amoris ac verbi æterni atq; diuini eloquij abundanter accẽdit, impleuit, perfecit: quia repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto. quod vtiq; fecit ignis ille exterior non immediate ac directe, nec efficienter & principaliter, ſed diſpoſitiue, materialiter, miniſterialiter, & cooperatorie, ſicut per exteriora ad interiora iuuamur, vt patet de ſacramentis. ¶Deniq; ignis ille extitit almus de lumine patris, quia ab increato lumine dei

Iacobi.1. patris ſuam habuit claritatem & ſanctificationẽ. Omne enim donum deſurſum eſt deſcendens à patre luminũ. Secundo ſic, de patris

de patris ergo lumine decorus ignis almus eſt, id eſt, ſpiritus ſanctus, qui metaphorice ignis appellatur, & ſubſtátialiter eſt decorus ac ſuperpulcherrimus, eſt de lumine patris: quia de ſplendidiſſimo patre ſpiratur, procedit, deſcendit & venit, vt in expoſitione præhabiti patuit hymni. Qui ſpiritus ſanctus impleuit diſcipulorũ pectora, verbi calore, id eſt, Chriſti ardore: qui faſſus eſt: Ignem veni mittere in terram. Etenim ſpiritus ſanctus immediate agit ac imprimit in affectum ſeu voluntatem. *Impleta gaudent uiſcera,* id eſt, interiora animarũ diſcipulorum, ſpiritualiter, imò & indicibiliter ſunt gauiſa, ſuſcepto ſpiritu ſancto. Ideo ſequitur, *Afflata,* id eſt, perfuſa, inſpirata, recreata, paracleto, & ſuauiſſimis donis, illuminationibus, inflammationibus, conſolationibus ſpiritus ſancti. A Luc.12.

Voces diuerſas intonant, id eſt, varias reſonabant ac proferebant loquelas. Ideo ſequitur, *Fantur dei magnalia,* id eſt, mirabilia atq; magnifica opera creatoris, incomprehẽſibilia myſteria ſaluatoris, teſtimonia legis & prophetarum, effectus gratiæ ac gloriæ prædicabant, vt in Actis patet. Cũ enim ſermocinaturi fuerint gentibus vniuerſis, & euangelizaturi euágelicam legem, ad quam omnes gentes fuerant conuertendæ: iuxta illud Eſaię: Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populorum requieſcet, me inſulæ expectabunt. Et rurſus de Chriſto vaticinatus eſt Eſaias: Legẽ eius inſulæ expectabunt. Ideo neceſſariæ eis erant omnium linguæ gentium. Vnde & Pſal. prædixerat: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Præterea ſicut Auguſtinus in libro de ciuitate dei fatetur: Ineffabile eſt, nec comprehendi à nobis valet, qualiter in conſtructione Babylonicæ turris diuiſæ ſunt linguę, atque confuſum eſt labium vniuerſæ carnis: ita indicibile eſt, qualiter vno prædicáte Apoſtolo, vnuſquiſque audientium diuerſorum idiomatum propriam audiuit loquelam: iuxta illud in Actibus: Stupebant dicentes: Nónne omnes iſti, qui loquuntur, Galilæi ſunt? & quomodo nos audiuimus vnuſquiſque linguam noſtram in qua nati ſumus? *Ex omni gente cogitur, Græcus, Latinus, Barbarus,* id eſt, Græci, Latini, Barbari, ex cunctis gentibus ſimul iuncti & congregati in Hieruſalẽ fuerunt. Sic & Eſa. inducitur: Ini cõſiliũ, coge cõſiliũ. Vel omnis talis cogitur, id eſt, cõpellitur ipſa euidẽtia facti, obſtupeſcere in tãtis mirabilib⁹ dei. Omnis inq̃.i. quidã ex B Act.2. Eſa.20. Eſa.60. Pſal.18. C Act.2. Eſa.16.

ii ij omnibus,

D omnibus, vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorum, nõ pro
Act.2. ſingulis generum. Vnde in Actibus fertur: Erant in Hieruſalẽ habitantes viri religioſi ex omni natione, quæ ſub cœlo eſt. Hinc additur, *Cunctiſq; admirantibus linguis loquuntur omnibus*, ſicut expoſitum eſt. Veruntamen quidam audientium irriſerũt, de quibus mox additur, *Iudæa*, id eſt, plebs Iudæorum in Hieruſalem, *Tunc*, exiſtens, *Incredula*, id eſt, infidelis & diſcredens tot ſignis. *Veſana toruo ſpiritu*, id eſt, inſenſata & amens ſpiritu ſuo peruerſo & indignabundo, ſeu ſpiritu diabolico, quo tentabatur & vincebatur, *Ructare muſti crapulã, alumnos Chriſti cõcrepat*, id eſt, clamauit & dixit alũnos Chriſti, id eſt, diſcipulos à Chriſto nutritos ſpiritualibus alimentis, pane vitæ & intellectus, ac aqua ſapientiæ ſalutaris & ſa-
E cramentis, ructare crapulam muſti, id eſt, ebrietatem ex potu noui vini cauſatam effundere, quaſi præ ebrietate loquerẽtur verba ignota, quæ nec ipſimet intelligerent, vt arreptitij & a-
1.Reg.1. mentes. Quemadmodum. 1. Reg. Heli loquutus eſt Annæ: Digere paulũper vinum quo mades. Hinc in Actib. Apoſt. habe-
Act.2. tur: Quidam irridentes dixerunt, quia muſto pleni ſunt iſti. de
Eſa.6. quibus Eſaias effatus eſt: Excæcatum eſt cor populi huius,
Act.2. & auribus grauiter audierunt. *Sed ſignis & uirtutibus occurrit & docet Petrus*, id eſt, beatiſs. Petrus apoſtolici chori princeps reſtitit perfidis illis ſignis & virtutibus, id eſt, miraculoſis & virtuoſis operibus, inuicta conſtantia, ſummo charitatis feruore, diuerſarum linguarum loquelis, allegationibus ſcripturarum. Vnde ſubiungitur *Falſa profari perfidos Iohele teſte cõ-*
F *probans*, quod qualiter egerit, in actis narratur, vbi inter cætera ait: Non, vt putatis, ij ebrij ſunt, cum ſit hora diei tertia, ſed hoc eſt, quod dictum eſt à domino per prophetam Iohel:
Iohel.2. Fundam de ſpiritu meo, &c. Ex aliis quoq; prophetis teſtimonia introduxit. Nec ſolum ſanctus Petrus, ſed alij quoq; apoſtoli prædicabant. Verum, vt beatus Cyrillus epiſcopus in libro theſaurorum expreſſit: Apoſtoli in omni congregatione & ſynodo, Petro deferebãt & locũ dederunt. Qui (teſte Chryſoſtomo) vertex & os erat collegij. *Hic Chriſte nũc paracletus*, id eſt, ô Chriſte paracletus hic, id eſt, optimus iſte conſolator ſpiritus ſanctus. *Per te pius nos uiſitet*, id eſt, aduocatione & meritis tuis, mentes noſtras benigne viſitare, ditare, implere, imò & inhabitare dignetur, cum ipſe ſit conſolator optimus,

dulcis

dulcis animæ hoſpes, dulce refrigerium. *Nouansq; terræ faciem*, id eſt, ſpiritualiter innouans ſuperficiem terræ, hoc eſt, A
interiorem vultum hominum habitantium ſuper terram, infideles ac impios conuertendo, credentes reformando, iuſtos
perficiendo. Vnde orauit Pſalmiſta: Spiritum rectum innoua *Pſal.50.*
in viſceribus meis. Qui denuo eſt precatus: Emitte ſpiritũ tuũ, *Pſal.103.*
& creabuntur, & renouabis faciem terræ. Apoſtolus item ad
Coloſſ. Expoliate vos veterem hominem cum actibus ſuis: & *Coloſſ.3.*
induite nouũ, qui renouatur in agnitionem dei. Et ad Epheſ. *Epheſ. 4.*
Renouamini (inquit) ſpiritu mentis veſtræ. *Culpis ſolutos*, id
eſt, à vitiis abſolutos. *Recreet*, hoc eſt, conſoletur ſpe veniæ,
contemplatione glorię, alloquutione interna, inſpiratione aſſidua & ſuperna. Hinc dictum fuit à Sapiente: Spiritus domi- *Sapien. 1.*
ni repleuit orbem terrarum. Hunc hymnum attentione profe B
ramus præcipua, animo perluſtrantes quàm magnificè dominus egit nobiſcũ, quàm mirabilia fecit hoc die, quàm glorioſe atq; deificè incepit poſt Chriſti paſſionẽ prædicatio ac dilatatio fidei Chriſtianæ, miſſo deſuper ſpiritu ſancto cum maieſtate & gloria: qui repente inſpirauit, contulit, & infudit primis illis Chriſti diſcipulis omniũ virtutum perfectionẽ, omnium ſcripturarum notitiã, vniuerſarum linguarum peritiã, cor prorſus imperterritum, & ad omnem perſecutionẽ ac pœnam pro deo promptiſſimum, quã virtutũ perfectionem indefeſſo conatu pro noſtro modulo imitari & aſſequi enitamur.

DE S. EVCHARISTIAE SACRAMENTO ad veſperas Hymnus. C

¶ *Deſcribitur in eo prima inſtitutio ſacratiſſimi myſterii ſanctæ Euchariſtiæ à Chriſto facta, & pia admodum exhortatio ad honorandum hoc digniſſimum ſacramentum.*

AVTHOR THOMAS AQVINAS.

CARMEN Trochaïcum Acatalecticũ ad rhythmi formam & obſeruationem accedit.

43

PANGE *lingua glorioſi corporis myſterium.* Hanc iucundam, nobilem, ac diuinam ſolẽnitatem inſtituit Vrbanus papa quartus: qui ordinationem eccleſiaſtici officij commiſit viris duobus in eccleſia tunc præclaris, ſancto Thomæ, & domino

D Bonauenturæ, vt vnuſquiſq; eorum ſigillatim illud cõponeret. Quo completo & vtriuſq; officio diligenter examinato, amplius placuit ſummo Pontifici & Dominis Cardinalibus id quod Thomas compoſuit: qui & iſtum, ac duos ſequentes edidit hymnos. *Pange lingua*, per partẽ intelligit totum, vt ſæpe fit in ſcripturis. Quemadmodũ in lib. Iudicũ mater Siſa-
Iudicũ. 5. ręː Cur (inquit) moratur regredi pes eius? Itaq; ô lingua, id eſt, ô tu homo linguam habens, & ea vtens ad loquendum atque cantandum. *Pange*, id eſt, decanta & concine, *Glorioſi corporis myſterium*, hoc eſt, ſacrum ſecretum & ſacramentũ corporis Chriſti: quod nũc glorificatiſſimum eſt, & recte glorioſum vocatur, quia adhuc mortale exiſtens, vnitum fuit immediate non ſolum glorioſiſſimæ animæ Chriſti, ſed & ſimul cũ ea
E verbo æterno: & fuit tam animæ quàm verbi inſtrumentũ viuum, coniunctum, animatum ac proprium. Proprer quod virtus exiuit de illo, ſanauitq; omnes. Imò & ex contactu ſanctiſſimi corporis eius in veſtes ac fimbrias veſtiũ eius, virtus diffundebatur diuina, & efficax fuit ad ſupernaturales effectus: vt ait Euangeliſta: Quotquot tangebant fimbriam veſtimenti eius, ſani fiebant, à quacunq; infirmitate tenebantur. Fuit rurſus corpus hoc glorioſum, vtpote ex puriſſimis ſanguinibus ſanctiſſimæ virginis ſumptum, & ſupernaturaliter ac inſtantanee ab omnipotentia ſpiritus ſancti formatũ: quod & ſecretiſſime ac incõprehenſibiliſſime: tamen veriſſime, ſub ſpeciebus ſacramentalibus cõtinetur. *Sanguiniſq; precioſi*, id eſt, pãge etiã myſterium ſanguinis precioſi, id eſt, pręſtantiſſimi ſan
F guinis Chriſti, qui ſanguis in ſacramẽto ſub vini ſpeciebus cõ
Matt. 26. ſiſtit, & hoc directe ex vi cõuerſionis. Attamen cõcomitanter etiam ſub panis ſpeciebus eſt ſangnis, atq; ſub vini conſecrati ſpecie caro Chriſti. *Quem*, ſanguinẽ, *In mundi preciũ*, hoc eſt, pro mundi ſeu generis humani redẽptione. *Fructus uentris generoſi, rex effudit gentiũ*, id eſt, Chriſtus filius nobiliſſimæ virginis Mariæ, qui gentiũ credentium rex ſpecialiter nominatur: quas regit per charitatẽ & gratiam, per fidem & euangelicã legẽ, per prælatos & angelos ſanctos. Vnde apud Eſa. deus pater ait de Chriſto: Ecce teſtẽ populis dedi eũ, ducẽ ac
Eſa. 55. præceptorẽ gentibus. Et rurſus loquitur Eſa. Radix Ieſſe, qui
Eſa. 11. exurget regere gẽtes, in ipſũ gẽtes ſperabũt. De quo legitur in
Aggæi. 2. Agg. Ecce venit deſideratus cũctis gẽtibus. Hinc Chriſtus in

cœna

cœna deprōpſit: Hic eſt calix ſanguinis mei, qui pro vobis ef fundetur in remiſſionē peccatorū. *Nobis datus,* Pater enim dedit nobis vnigenitum ſuum in redemptorem, & in caput ac ſponſum eccleſiæ, in legiſlatorem ac principem: iuxta quod in Ioanne ſcriptum eſt: Sic deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in ipſum, nō pereat, ſed habeat vitam æternam. Paulus quoque: Propter nimiam (ait) charitatem qua dilexit nos pater, filium ſuum miſit in ſimilitudinem carnis peccati. *Nobis,* id eſt, ad noſtram ſalutem. *Natus ex intacta uirgine,* hoc eſt, prorſus incognita viro. *Et in mundo conuerſatus.* prout Baruch prædixit: Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus. Vnde fertur in Ioanne: Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. *Sparſo uerbi ſemine,* id eſt, prædicatione euangelicæ legis diſſeminata inter Iudæos, de quibus aſſerit: Non ſum miſſus, niſi ad oues domꝰ Iſraël quæ perierūt. Vnde & dixit: Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare, quoniam ad hoc miſſus ſum. ¶ Deniq; de hoc ſemine ait in Matthæo: Semen eſt verbum dei, de cuius ſeminatione ſcriptum eſt: Diſſeminabatur verbum dei per vniuerſam regionem. *Sui moras incolatus,* hoc eſt, tempus inhabitationis ac vitæ ſuæ mortalis in ſeculo iſto. *Miro clauſit ordine,* id eſt, terminauit admiranda diſpoſitione, & ordinatione ſapientiæ ſuæ, & cohabitudine veteris nouique teſtamenti, & operum atque myſteriorum ſuorum, quoniam paſſione ſua inſtante, quando & dixit patri: Opus conſummaui, quod dediſti mihi vt facerem: inſtituit ſacramentum hoc nouæ legis, ſicut ſubiungitur, *In ſupremæ noctæ cœnæ,* id eſt, in exordio noctis, puta ad veſperam, in qua cum Apoſtolis vltimo cœnauit. Vnde in Euangelio dicitur: Cum facta eſſet hora ſeu veſpera. Et protendebatur cœna vſque in noctem. Dicit enim Euangeliſta: Erat autem nox. Sic & Paulus effatur: Chriſtus in qua nocte tradebatur, accepit panem. *Recumbens cum fratribus,* id eſt, Apoſtolis: de quibus in Pſalmo: Narrabo nomen tuum fratribus meis. In Ioanne item ad prædilectā diſcipulam: Vade, dic fratribus meis. *Obſeruata lege.* Moſi, *Plene, cibis in legalibus,* quia impleuit patris præceptum, comedendo agnum paſchalem: prout in Exodo legitur iuſſum. *Cibum turbæ duodenæ,* id eſt, XII. Apo-

A Mat.26. Mar.14. Ioan.3. Ephe.2. Baruch.3. Ioan.1. B Mat.15. Luc.4. Matt.13. Act.13. C Ioan.17. Mat.26. Marc.14. Ioan.13. 1.Cor.11. Pſal.21. Exod.12.

D ſtolis. *Se dat ſuis manibus* .i. propriis manibus ſeipſum dedit eis in cibum mētis: quia ſub ſpecie panis (ratione cōuerſi nis ipſius panis in corpus Chriſti) fuit corpus illud digniſſimū. Cōcomitanter vero ſanguis ipſius, anima quoq; & verbi perſona: ſicque totus Chriſtus. Et ſimili modo ſub ſpecie vini. Hinc ſunt verſus: Rex ſedet in cœna, turba cinctus duodena. Se tenet in manibus, ſe cibat ipſe cibus. In quo patet ardentiſſima liberalitas, & liberaliſſima charitas Chriſti ad nos: qui non ſolum beneficia ſua, ſed & ſeipſum præſtitit nobis: & hoc vtique tam myſtico & incomprehenſibili modo, vt ſubditur. *Verbum caro,* id eſt, vnigenitus dei factus homo: prout hoc in ſecundo hymno expoſitū eſt. *Panē uerum,* id eſt, veritate naturæ & panem triticeum, qui proprie panis
E eſt hominū. Porro res creata dicitur vera veritate naturæ ſeu rei: inquantū habet naturam propriam correſpondentem rationi ideali, quā habet in mente ſapientiſſima creatoris. *Verbo carnem efficit,* id eſt, ſub certa forma verborū conuertit in corpus ſuum: quæ conuerſio eſt valde ſupernaturalis & inſtātanea, qua vnum præexiſtens conuertitur in aliud præexiſtēs.

Fitque ſanguis Chriſti merum, id eſt, vinum conuertitur in ſanguinem Chriſti ſub forma verborum ad hoc pertinentiū. Poteſt quoque per verbum intelligi præceptum, quo Chriſtus hoc fecit: qui horum vtrunque fecit diuina & increata ſua potentia penitus infinita, cum prolatione ſacramētalium verborum ad hoc pertinentium: quanuis ſine illorum prolatione id facere quiuit. Proferendo quoque hæc verba con-
F tulit eis vim cooperatiuam, quaſi inſtrumentalem, ad tranſſubſtantiationem hanc ipſam. *Et ſi ſenſus deficit,* id eſt, quanuis ſenſus exteriores & interiores intellectus ac ratio prorſus deficiant à comprehenſione mirabilium; quæ in hoc ſacramento contingunt, creduntur ac fiunt. *Ad firmandum cor ſyncerum ſola fides,* id eſt, ſola fides formata. *Sufficit,* ad roborandam mentem puram in deo ac via ſalutis, & contra viſibiles atque inuiſibiles fidei hoſtes. Sufficit enim ſic credere, nec expedit perſcrutari. Non, quod fides ſine operibus ſufficiat ad ſalutem: ſed in hac parte ad complendum præcepta de fide ſufficit credere, nec oportet diſcutere. Attamen donum intellectus, quo ad ea quæ fidei ſunt, quorū aliquā rationem habemus, nō excluditur, imò includitur. Ad minus eſt, ideo

eſt, ideo credimus quoniã à deo eſſe hãc fidẽ ſentimus, & quia ſic credit ſancta eccleſia: ſicq; quod dicitur, ſola fides, non excludit niſi euidẽtem notitiam credendorũ: non charitatem, cæteraſque virtutes ac dona, & opera bona. *Tantum ergo ſacramentum,* præſertim id quod eſt res & ſacramentũ, videlicet corpus & ſanguinem ſaluatoris, potiſſimum totum Chriſtum deum verum & hominem ſub ſacramentalibus ſpeciebus latentem, contentum & conſiſtentem. *Veneremur cernui,* cultu latriæ quo ad deitatem, cultuque hyperduliæ quantum ad naturam humanam aſſumptam. *Et antiquum documentum,* id eſt, doctrina veteris teſtamenti de ſacrificiis variis, præſertim de immolatione agni paſchalis. *Nouo cedat ritui,* id eſt, ſacræ obſeruantiæ noui teſtamenti deferat, locumque præſtet: quoniam ſacrificia legalia in huius ſacrificij inſti- B tutione & frequentatione defecerunt & ceſſauerunt: quemadmodum in Daniele prædictum eſt: In medio hebdomadæ de- *Dan.6.* ficiet hoſtia & ſacrificium. In Malac. quoq; dominus ait Iudeis: Non eſt mihi voluntas in vobis, & munus nõ ſuſcipiam *Mala.1.* de manu veſtra. Ab ortu enim ſolis magnum eſt nomen meum in gentibus, & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Atque in Pſalmo: Sacrificium & ob- *Pſal.39.* lationem noluiſti. Sacrificia quippe legalia erant præfiguratiua oblationis Chriſti in cruce. Ideo veritate impleta ceſſare cœperunt: vt ſuper quartum Sententiarum diffuſius eſt expreſſum. *Præſtet fides ſupplementum ſenſuum defectui,* ideſt, quòd ſenſu & intellectu capere non valemus, fide ſeruemus firmiſſima, atque certiſſima certitudine adhærentiæ non eui- C dentiæ: quoniam deus eſſentialiter verus ac veritas, author ac teſtis eſt ſacratiſſimæ fidei huius. *Genitori, genitoque, &c.* Senſus verſus iſtius ex præhabitis patet. Itaque hymnum iſtum cum omni recollectione & alacritate cantemus, cum feruenti memoria nouiſſimæ cœnæ Chriſti ac inſtitutione ſacramenti iſtius omnium ſacramentorum finalis ac ſummi. Atque totius charitatis ac liberalitatis, quas dominus & ſaluator nobis in eo monſtrauit, imò indeſinenter demonſtrat. Nonne ſumma dilectio & munificentia maxima eſt, dum quis realiter ſeipſum alteri elargitur, & ſuam eſſentiam illi conficit ac miniſtrat in medicinam? Sic & miſericordia ſumma eſt, ſeipſum alteri præparare & applicare in remedium curatiuum

D ratiuum ac redemptiuum. O quàm charitatiuus & liberalis, quàm compaſſiuus & ſapientialis eſt medicus iſte: quàm admirabilis & ſuplargiſſimus eſt hic hoſpes, qui inuitatis à ſe, ſeipſum porrigit & proponit in ſaluberrimam mentis eſcam. Simus ergo totis viribus ei grati, pura ac ſplendida ei exhibeamus receptacula corda noſtra. Ora quoque, per quæ & in quibus ſuſcipimus eum, ab omni loquacitate ac voracitate cuſtodiamus, præſertim à detractoriis, prouocatiuis, pungitiuis, irriſoriis & diſcordiæ diſſeminatoriis verbis. Imò illud

Pſal. 33. Pſalmiſtæ impleat vnuſquiſque: Benedicam dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. In inuiolabili ac integerrima fide huius digniſſimi ſacramenti ſimus ſemper firmiſſimi, in cuius fide defuncti ſunt tam innumerabilia mi-

E lia beatiſſimorum martyrum, confeſſorum ac virginum, ſanctorum anachoretarum & eremitarum, ſolitariorum & cœnobitarum, quorum vnus nobis ſufficere poſſet ad noſtræ fidei firmamentum, cum ſuis miraculis, prodigiis, virtutibus, exercitiisque puriſſimis. Non ergo diſcutiamus in miſſa nec aliàs curioſe, qualiter Chriſtus in ſacramento ſic valeat eſſe. Sed certiſſime in fide eccleſiæ præſupponentes, quòd veriſſime ibi ſit, tantam eius ad nos charitatem, largitatem, dignationem, miremur, mirando accendamur, accendendo regratiemur, ac regratiando fideliſſime obſequamur, in prætactis virtutibus & in omni humilitate, patientia, obedientia, eius ſectando veſtigia.

DE S. EVCHARISTIAE Sacramento, ad nocturnum matutinum Hymnus.

F *Commemoratur in eo inſtitutio ſanctiſſimi ſacramenti euchariſtiæ, deinde altiſſimi illius myſterii communionis ſanctæ (quod omni laude ſuperius eſt) excellentia, claris extollitur præconiis.*

AVTHOR THOMAS AQVINAS.

CARMEN *aſclepiadeum choriambicum minus cultum, rhythmicam conſonantiam quandam præ ſe ferens.*

SAcris *ſolenniis iuncta ſint gaudia.* Hunc hymnum in matutinali cantamus officio: quem nos decantare congruit cum conformatione cordium ad ſenſum verborum, vt ipſimet impleamus quod canimus, & ad quod peragendum a-

lios

lios inuitamus. Itaque cum ingenti mentis iucũditate in deo, A
cum profunda attentione myſteriorum, beneficiorumque
Chriſti, ſuæ videlicet incarnationis & operatione noſtræ ſaluationis ac inſtitutione ſacramẽti euãgelicæ legis, dicamus
ex animo. *Sacris ſolenniis,* id eſt, ſanctis his feſtis præcipuis in celebritate digniſſimis. In quibus & alia Chriſti ſolennia atque myſteria virtualiter includuntur, aut etiam magna ex parte actualiter recoluntur. *Iuncta ſint gaudia,* ſpiritualia & interna, quæ ex magnitudine ſua redundent in corpus: ita quòd internæ hilaritatis indicia & effectus in apparatu & geſtibus, in voce & vultu reluceant, omni leuitate, diſſolutione, petulantia prorſus excluſis. ¶ Denique gaudium eſt diffuſio animi in apprehenſione boni: atque ex vnione potentiæ cum conueniente obiecto emanat ac oritur. B
Dum igitur vnigeniti filij dei propter nos incarnati & in mundo hoc conuerſati myſteria ac opera eius nouiſſima, totiuſque ardentiſſimæ dilectionis ad nos, ac affluentiſſimæ largitatis & intimiſſimæ pietatis in nobis excellentias contemplamur ac celebramus, debemus in tantorum apprehenſione bonorum vehementer accendi, exuberãter lætari, penituſque transformari in dilectum, in ſuperdulciſſimum ſaluatorem, nobis tam incõparabiliter ac ſpecialiſſime amandum & præamandum: qui inſtar æſtuãtiſſimæ fornacis calidiſſimas flãmas euaporantis in cœna illa nouiſſima inæſtimabilis ſuæ dilectionis, miſerationis & largifluitatis indicia & effectus, beneficia ac opera omnibus nobis patefecit, oſtendit, donauit.
Nempe cum charitas ſit vnitiua & communicatiua, quo tunc C
vicinius ſe vniuit, copioſius communicauit, integralius tribuit nobis, eo vehementiorem habuiſſe ad nos dilectionem, clariſſime demonſtratur. Ideo ſuper his & in his iuncta ſint ſacris iſtis ſolenniis, *Gaudia,* vt ex ſententia Chriſto Pſallamus: Exultabunt labia mea cum cantauero tibi: & anima Pſal. 70.
mea, quam redemiſti domine. Nam & ſignum virtutis perfectæ eſt delectatio quæ fit in opere, vt in Ethicis dixit philoſophus. *Et ex præcordiis,* id eſt, intimis cordium noſtrorum affectibus. *Sonent,* in ore & choro. *Præconia,* id eſt, laudes altiſſimi, pſalmodiæ & hymni ac cantica diuini officij. *Recedant uetera,* id eſt, legalia ſacramenta, præſertim vitia conſueta, vt contriti & confeſſi interſimus
his

D his feſtis ſpiritualiter renouati. Vnde ſubiungitur. *Noua ſint*
Epheſ. 4. *omnia* id eſt, recẽti deuotione perfuſa, donis ſeu profectibus
gratiæ ac virtutum ornata. Omnia, inquam, de quibus mox
ſubditur. *Corda, uoces, & opera.* hoc eſt, ratio & volũtas, ver
ba & cantica, exterioreſque actus: ne meditemur inania, ne cu
piamus illicita, ne deinceps ſecularia & amatoria, ſeu laſci-
ua carmina cõcrepemus, nec vllus ſermo malus ex ore noſtro
procedat: ſed qui vtilis eſt ad ædificationem, vt det gratiam
audiẽti. Et ſi quis loquitur, quaſi ſermones dei. Nec ſit noſtrũ
colloquium, maliloquium: atque, vt quidã in ſua ſimplicitate
deprompſit, cacoloquium. ¶ Inſuper non omittamus commit
tenda, nec committamus omittenda: imò ſicut ante exhibui-
mus membra noſtra arma iniquitatis peccato, ſic nunc ac iu-
E giter exhibeamus ea arma iuſtitiæ deo. Sic quippe in nobis
implebitur quod in Apocalypſi fertur dixiſſe qui ſedebat in
Apoca. 21. throno, Ecce noua facio omnia. *Noctu recolitur cœna nouiſſi-*
Matth. 26 *ma.* De qua faſſus eſt noſtræ author ſalutis, Deſiderio deſi-
deraui hoc paſcha manducare vobiſcum, antequam patiar.
Qua id eſt, in qua cœna, ſeu nocte *Chriſtus creditur agnum*
paſchalem *& azyma* id eſt, azymos panes. *Dediſſe fratri-*
bus id eſt, exhibuiſſe Apoſtolis: quorum duobus præcepit,
Euntes parate nobis paſcha. *Iuxta legitima* id eſt, ſecundũ
tenorem præceptorum legalium. *Priſcis indulta patribus* id
eſt, conceſſorũ patribus Moſaicæ legis, vt in expoſitione hy-
mni patuit præcedẽtis, & in Exodo diffuſe deſcribitur. *Poſt*
agnum typicum id eſt, poſt eſum agni paſchalis, qui fuit figu-
F ra ſeu typus domini ſaluatoris. *Expletis epulis* id eſt, ſum-
ptis ferculis in lege mandatis. *Corpus dominicum datum diſci-*
pulis hoc eſt, ſub ſpecie panis conſecrati à Chriſto, porrectũ
& datum apoſtolis. *ſic totum omnibus, quod totum ſingulis, eius*
fatemur manibus id eſt, confitemur hoc corpus datum mani-
bus, id eſt, corporali dextera Chriſti, & ſpirituali manu: vtpu
ta poteſtate ipſius ſuis apoſtolis, ſic totum omnibus, id eſt, in-
tegrum vniuerſis, quod totũ ſingulis, id eſt, quod idem nume-
ro corpus datum fuit vnicuique eorũdem totum & integrum.
Quemadmodum & in pane illo vno ac integro conſecrato à
Chriſto, corpus Chriſti integrum fuit & totum, atque ſimili-
ter in qualibet panis illius particula. Nẽpe hæc ſupernatura-
lis tranſſubſtantiatio reſpicit immediatè ſubſtãtiam panis &

vini

vini tanquam termini à quo, atque ſubſtantiã corporis ac ſanguinis Chriſti tãquam termini in quem. Ideo ſicut ſubſtantia panis, in ſe indiuiſibilis & diuiſionem ex quantitate habentis, fuit in qualibet parte panis ante conſecrationem: ita poſt conſecrationem ſubſtantia corporis Chriſti eſt in qualibet parte quantitatis ſubſtantiæ, qua extitit ſubſtantia panis ante conſecrationem. De his poſſent quàm infinita induci, quæ ſuper quartum ſententiarũ ſunt expedita. *Dedit fragilibus* id eſt, diſcipulis adhuc ad mala procliuibus, prout paulo poſt patuit, *Corporis ferculum* id eſt, corpus ſuum in animæ ferculum. *Dedit & triſtibus ſanguinis poculum* quibus cum dixiſſet, Vnus ex vobis me tradet, contriſtati ſunt valde. *Dicens, Accipite quod trado uaſculum* id eſt, calicẽ, in quo ſanguis meus iam continetur. Non autem dixit hæc verba ſub hac forma, ſed quantum ad ſenſum verborum. *Omnes ex eo bibite* id eſt, tunc vniuerſi & ſinguli apoſtoli totum Chriſti ſanguinem potauerunt: ſicut & totum eius corpus ſumpſerunt. *Sic ſacrificium iſtud inſtituit* id eſt, Chriſtus in cœna confecit, cõſecrauit, & frequentandum præcepit ſacramentum hoc corporis ſui: quod & ipſe in cruce obtulit deo patri. Et eſt ſacrificiũ euangelicæ legis, quod in eccleſia immolatur patri omnipotenti quotidie. *Cuius officium* id eſt, cõſecrationem, oblationem, ritum & adminiſtrationem. *Committi uoluit* id eſt, cõmiſit, & per epiſcopos committi decreuit ac iuſſit. *Solis preſbyteris.* in quorum perſona mandauit apoſtolis, Hoc facite in meam commemorationem. *Quibus ſic congruit, ut ſumant hoc ſacramentum. Et dent cæteris* fidelibus de ipſorũ manu communicantibus: quanquam & vnus presbyter alij preſbytero poſſit hoc dare. *Panis angelicus* id eſt, Chriſtus, qui ab exordio ſeculi fuit panis angelorũ, reficiendo eos ſuæ deitatis beatifica viſione atque dulciſſima fruitione. *Fit panis hominum* id eſt, per incarnationem & conſecrationem factus eſt panis, cibus, refectio Chriſti diſcipulorum per communicationem corporis & ſanguinis ſui, vt dictum eſt, quos nihilominus per fidem, conſiderationem, ac dilectionem ſuæ deitatis principaliter, ſpiritualiterque nutriuit & nutrit. Hinc dixit, Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus. A B C Pſal. 77.

Dat panis cœlicus figuris terminũ id eſt, Chriſtus qui de cœlo deſcendit, ſeque in ſacramento ita impẽdit, impoſuit finem

ſacrificiis

D ſacrificiis legis: vtpote finis & veritas ac cõſummatio ſeu adimpletio figuralium ſacrificiorum. Ideo illa ſeruare, eſſet opere ipſo oſtendere verum & figuratum ſacrificium iſtud, ſcilicet Chriſtum, nondum veniſſe, *ô res mirabilis*, quam non ſapit homo carnalis aut infidelis, *Manducat dominum* Ieſum Chriſtum, *Pauper ſeruus & humilis*, qui nihil boni habet ex ſe. Veruntamen non manducat hunc cibum, vt alios cibos: quia nec eum conſumit, nec in ſe tranſmutat, nec lædit, nec lacerat, imo nec corporaliter tãgit. Nam & corpus illud digniſſimum vere eſt ibi, non tamen corporeo modo, neque per propriam quantitatem ſeu dimẽſionem, habitudinem habet ad exiſtendum ibidem: ſed potius per dimenſionem & ſpecies panis in ipſum conuerſi. Attamen propria eius dimenſio

E concomitanter eſt ibi. *Te trina deitas, vnaque poſcimus* id eſt, deprecamur te ô deitas trina vnaque, pro & vna, id eſt, in tribus ſupergloriosis perſonis exiſtens ſimplex & indiuiſa & numero vna. Trinitas vero nõ poteſt trina vocari, quia ſic eſſent nouem perſonæ in diuerſis: vt author huius hymni in prima parte ſummæ, & ſuper quartum declarat. *Sicut nos uiſitas* per eccleſiaſtica ſacramenta, & gratiarum chariſmata. *Sicut te colimus* id eſt, ſicut etiam te veneramur per gratiarum actionem & tuorum obſeruantiam præceptorum.. *Per tuas ſemitas* id eſt, ita per adimpletionem tuarum doctrinarum ac iuſſionum. *Duc nos quo tendimus* id eſt, ad ſummum bonum, hoc eſt, *Ad lucem quam inhabitas* id eſt, ad teipſum, qui es lux increata, immenſa, habitans & inuiolabiliter perſeuerans

Philip. 3.

F in teipſo: qui ſolus habes immortalitatem & lucem habitas inacceſſibilem, vt dictũ eſt ſuper illud in primo hymno, Aeterna lux credentium. Denique ex hoc hymno pẽſemus, quàm indicibiliter, imo & incomprehenſibiliter dominus deus noſter omnipotẽs, vnigenitus dei patris, magnificauit facere nobiſcum. Factus eſt frater noſter, per incarnationem: Cibus noſter, per conſecrationem: Beatitudo noſtra, per finalem ad ipſum peruentionem. Inter nos conuerſatus eſt, per familiariſſimam commanſionem: Saluator noſter, per amariſſimã paſſionem. Miſit nobis paracletũ, per precioſiſſimorum ſuorũ communicationem chariſmatum. Ditauit nos pauperes ſupernaturalibus donis. Mirantur angeli ſancti tantam hominum exaltationem, & quaſi deificationem. Sed heu miſer homo, cum in ho-

in honore eſſet,non intellexit:tot & tanta creatoris ſui gratioſiſſima munera non aduertit. Amorem,munificētiam,dignationem,beneficentiam, præſentiam dei ſui ad ſe non perpendit. Idcirco nec digne ſolicitus eſt illi placere, gratus exiſtere,& coram ipſo indeſinenter,timorate & cuſtodite verſari ac viuere, & omnem illius inhonorationem atque offenſam vitare. Sed iam nunc reſipiſcamus à negligentiis,pigritiis,inſipientiis,ingratitudinibus noſtris:& accedamus cum corde vero in plenitudine fidei, auerſi corda à conſcientia mala. Neſcio vtrum magis debeam admirari, hanc tam ſupernaturalem fidem ſacramēti iſtius:an totius mundi conuerſionem ad fidem. Et quomodo potuit generi humano vbique terrarū perſuaderi & imprimi fides iſta:imo tam firmiter ſuſcipi, quod nulla ratione,nullo experimēto,nulla proſperitate, nulla aduerſitate quiuit auelli. Certe iuxta inæſtimabilem altitudinē incomprehenſibiliſſimæ fidei huius,multiplicata & magnificata ſunt argumenta ipſius, ſigna, prodigia, & virtutes:ſic ꝙ veriſſimè pſallimus deo, Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. Quod lucidiſſimè conſtat, ſi omnia comportentur & comparentur adinuicem,& ritè conſiderentur, vt alibi diffuſius eſt oſtenſum. Et nunc igitur iuxta prætacta, ſatagamus ab omni inquinamento, ab omni loquacitate, à propriæ voluntatis duritia penitus abſtinere, ad menſam altiſſimi quotidie cum omni affectu, magis ac magis deuote accedere, in deo ſimplificari ac ſtabiliri, omnē infeliciſſimam reflectionē ad proprium cōmodum & honorē inceſſabiliter abhorrere. A B

¶DE corpore Chriſti ad laudes matutinas Hymnus. C

¶*Deſcribitur in eo huius digniſſimi ſacramenti prima inſtitutio à Chriſto facta,& quāta eius humanitas atque ſuauitas in illo declaretur,demum pia fit ad ipſum ſacramentum inuocatio.*

¶AVTHOR THOMAS AQVINAS.

¶CARMEN Iambicū Dimetrum, nequaq̄ tamē exactū.

VERBVM *ſupernū prodiens.* Hic hymnus in laudibus huius ſolennitatis cantatur. *Verbum ſupernum* id eſt, vnigenitus patris verbum dei altiſſimum & æternum, quod in Euangelio proteſtatur, Ego de ſupernis ſum. Et iterum ad Iudæos, Vos (inquit) de deorſum eſtis, ego de ſurſum ſum. Itemque, *Ioan.8. Ibidem. Ioan.3.*

Qui

D Qui de cœlo venit ſuper omnes eſt. Quod & in Eccleſiaſtico
Eccle.24. fatetur, Ego ex ore altiſſimi prodiui, primogenita ante omnē creaturā. *Prodiens* id eſt, per humanæ naturæ aſſumptionem ſe manifeſtans, & quaſi ex corde patris deſcendens *Nec patris linquēs dexteram* hoc eſt, æqualitatem patris & conceſſum ad eius dexteram, non dimittens. *Ad opus ſuum exiens* id eſt, ad complendam humani generis ſaluationem progre-
Ioan.17. diens. De quo opere apud Ioannem loquitur, Opus conſum-
Pſalm.18. maui, quod dediſti mihi vt facerem. Exultauit enim vt gygas
Ioan.3. ad currendam viam. Vnde denuo locutus eſt, Non miſit deus filium ſuum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per
1.Timo.1. ipſum. Apoſtolus quoque ad Timotheum, Chriſtus Ieſus ve
E nit in hunc mundum peccatores ſaluos facere. *Venit ad uitæ ueſperam* hoc eſt, vltima mūdi ætate: de qua in prima ſua
1.Ioan.2. Epiſtola ait S.Ioānes, Nouiſſima hora eſt. Et Paulus, Nos(in-
1.Cor.10. quit) ſumus, in quos fines ſeculorum deuenerūt. Vnde dictum eſt in primo, Vergente mundi veſpere. *In mortem à diſcipulo ſuis tradendus æmulis* id eſt, Chriſto à Iuda proditore vēditus ac tradendus ad occidēdum. *Prius in uitæ ferculo ſe tradidit diſcipulis* id eſt, dedit ſe ante traditionem illam apoſtolis in alimonia ſpirituali ſub forma panis conſecrati, ad conſeruationem & perfectionē vitæ gratiæ in eiſdem. Hinc in Pſal-
Pſal.71. mo de Chriſto fuit prædictum, Erit firmamentum in terra in ſummis montium. Vbi alia habet tranſlatio, Erit frumentum electorum, Tranſlatio vero Chaldaica, Erit placenta tritici. Etenim quoniam ſubtracturus mox fuit eccleſiæ præſentiam ſui corporalem ſenſibilem, voluit ei relinquere præſentiā ſui
F veram ſacramentalem, ad multiplicem vtilitatem & fructum eiuſdem, vt ſcilicet quotidie offerretur in miſſæ officio ad laudem & gloriam patris, pro noſtris peccatis, pro virtutibus & gratiis impetrandis, & in mirabilium ſuorum memoriam, in aſſiduam recordationem ſuæ ſummæ dilectionis ad nos, ac amariſſimæ paſſionis ſuæ pro nobis. Vnde præcepit Apoſtolis
Matth.26 & in eorum perſonis ſacerdotibus vniuerſis. Hæc quotieſcun-
Marc.14. que feceritis in mei memoriā facietis. Quod enim de noſtro
Lucæ.22. accepit, hoc eſt, corpus & ſanguinem totum exhibuit & relinquit ac vertit in noſtrum ſubſidium. Nec ſuffecit ei ſemel offerri pro nobis in cruce, imo & hoc inexcogitabili modo voluit inceſſanter offerri pro nobis in diuiniſſimo iſto myſte-

rio,

rio, in miſſali officio, in altaribus ſacris. Atque in eccleſiis reſeruari ad omnium ſubuentionem, refectionem, confortationem, defenſionē. Nempe & cibum oportet realiter ac ſubſtantialiter iungi cibato. Hinc ſubditur. *Quibus* vtpute diſcipulis. *Sub bina* id eſt, duplici. *Specie* id eſt, ſub forma panis & vini *Carnem dedit & ſanguinem* id eſt, corpus ſuum ſub ſpecie panis, & ſanguinem ſuum ſub ſpecie & ſimilitudine vini: ita tamen, quòd ſub vtraque ſpecie continetur vtrunque puta corpus & ſāguis. Aut ratione cōuerſionis aut per cōcomitantiæ modum, ſicut expreſſum eſt. *Vt duplicis ſubſtantiæ totum cibaret hominem* id eſt, quatenus integrum hominē ex anima ratione & carne compoſitū aleret carne & ſanguine ſacramētaliter exhibitis: ita tamen quòd tam corpus quàm ſanguis Chriſti principaliter ac directe præſtantur in animæ refectionem: ſecundariè autem, & per redundantiam quandam, etiam in corporis roborationem: in quantum virtus & refloritio animæ in corpus redundant. Iuxta id pſalmi, In ipſo ſperauit cor meum, & adiutus ſum, & refloruit caro mea. Itemque, Cor meum, & caro mea exultauerunt in deum viuū. Hominem, inquam, duplicis ſubſtantiæ, hoc eſt, duplicis naturæ, videlicet ſpiritalis & corporalis, quia ex anima immortali ac inuiſibili, & ex carne mortali atque viſibili conſtat. Et ita nomen ſubſtantiæ ſumitur hic extenſe pro eſſentialibus partibus ſubſtantiæ ſubſiſtentis. *Se naſcens dedit ſocium* id eſt, Chriſtus in ſua ex beatiſſima virgine natiuitate, dedit ſe ſocium, hoc eſt, conſortem conuerſationis humanæ, volēs tractari & cōuerſari primo vt infans, deinde vt puer, & ita deinceps vt adoleſcens, vſque ad iuuentutem in qua occiſus eſt.

A

B

Pſal. 27.

Pſalm. 83.

C

Conueſcens id eſt, in cœna nouiſſima cum apoſtolis comedens dedit ſe *In edulium* id eſt, animæ cibum. *Se moriens in precium* hoc eſt, moriendo in cruce dedit ſe in preciū noſtræ redemptionis, vt iam ſupra expoſitum eſt. *Se regnans dat in præmium* id eſt, perfecte glorificatus in natura aſſumpta & regnans ac præſidens in triumphante eccleſia, præſertim ſecundum naturam diuinam, & etiam quodammodo ſecundum naturam humanam: ſecundum quam vt verbo æterno hypoſtaticè vnitam, omnia quoque ſubiecta ſunt ei, dat ſeipſum beatis, in præmium obiectale, hoc eſt, exhibet ſe in obiectum felicitatis ac præmij electorum: quorum prēmium eſ-

D ſentiale conſiſtit in viſione & fruitione deitatis Chriſti totiuſ-que Trinitatis. Præmium vero accidentale in viſione humanitatis domini ſaluatoris, deinde glorioſiſſimæ virginis ac cæterorum ſanctorum. *O ſalutaris hoſtia* id eſt, ô Chriſte ſaluberrima victima pro nobis oblata. *Quæ cœli pandis oſtium* id eſt, merito tuæ paſſionis reſeraſti aditum regni cœlorum, ſatisfaciendo pro originali & omni peccato: ſicque obſtaculum introeundi regnum, delendo videlicet originalis peccati reatum. *Bella premunt hoſtilia* id eſt, impugnationes dæmonum & aliorum ſalutis noſtræ aduerſariorum nos grauant. Vnde dixit Apoſtolus ad Epheſios, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſupple principaliter neque tantum: ſed aduerſus principes & poteſtates, id eſt,

Epheſ.6.

E aëreas poteſtates, quæ de ordinibus cœleſtium principatuum ac poteſtatum pro parte fuerunt ante ruinam. *Da robur* gratiæ ac virtutum ad ſuſtinendum ſeu reſiſtendum. *Fer auxilium* ad præualendum & opem in anima & corpore ad proficiendum & perſeuerandum ſalubriter. Da robur declinandi ab omni malo, præſertim mortali: fer auxilium faciendi omne bonum quod eſt de neceſſitate ſalutis, quod ſcilicet cadit ſub præcepto dei ſiue Eccleſiæ. Opera quoque ſupererogationis exerceamus viriliter. *Vni trinoque domino* qui vnus & ſimplex eſt in eſſentia, & trinus in perſonis, *ſit ſempiterna gloria* ſicut expoſitum eſt, *Qui uitam ſine termino* hoc eſt, vitam gloriæ perpetuo duraturam. *Nobis donet* pro pręmio, non temporalem proſperitatem, *In patria* electorũ,

F qui hoc mundo vtuntur tanquã exilio, & vita præſenti vt peregrinatione: qui vt ad Hebręos legitur, Confitentur quoniam peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hæc dicũt, ſignificant ſe patriam inquirere paradiſum cœleſtem. Conſideremus in his charitatem & communicationẽ Chriſti in omnibus, qualiter ſe in vniuerſis communicauit, naſcendo, conueſcendo, moriendo, regnando. In quibus omnibus ſplendet ac innoteſcit excellentiſſima eius dilectio, ſumma dignatio, pietas maxima, miſericordia infinita. ¶ Præterea, quia vt aſſerit Auguſtin. In omni ſacrificio quatuor ſunt penſanda, vt puta, quis, quid, cur & quare. Ideo antequã celebremus aut communicemus, perpendamus hæc omnia. In primis attendat vnuſquiſque quis ſit, id eſt, quàm fragilis, defectuoſus, indignus & reus:

Hebr.11.

Auguſt.

reus: ac per hoc indigniſſimum ſe recognoſcat, ſicque pro viribus ad communionem ſeu celebrationem ſe præparet, ac ſuo modo ſe dignificare deo auxiliante conetur. Secundo cõſideret quid, id eſt, quid, quale & quãtum ſit ſacrificium iſtud in quo Chriſtus deus & homo offertur. Et ita cum ingenti humilitate, filiali timore, reuerentia præcordiali, puritate præcipua, charitateque feruida progrediatur ad ſanctum ſanctorum. Tertio penſet, cui ſit iſta oblatio, vtputa deo patri regi ac domino maieſtatis immenſæ. Cui cum omni ſynceritate, humilitate, attentione, diligentia, aſtare & immolare oportet. Nam & oblatio ſacrificij huius opus eſt valde priuilegiatum, ad cuius dignam executionem deuotio requiritur actualis, & eſſe in charitate: quam qui habuerit, cęteris nõ carebit virtutibꝰ. Quarto aduertat, quare, id eſt, propter quas cauſas inſtituta ſit & immoletur ſacrificium iſtud, videlicet pro communi bono totius Eccleſiæ, pro viuis & mortuis, pro ereptione ab omni periculo & peccato, pro virtutum & gratiæ incremento, pro pace patriæ, & omni rationabili cauſa: idcirco cum pro tot tantiſque cauſis nequaquam ſit ſegniter deprecandum, nec tepide offerendum, ſatagamus cum grandi inſtantia, integroque affectu ſancti feruoris celebrare, ac celebrando aut communicando orare, &c.

A B

¶DE S. IOANNE Baptiſta. Hymnus.

¶*Prædicantur in eo inſignia beati Ioannis Baptiſtæ præconia, conceptus è cœlo denunciatus, exultatio in vtero matris, linguæ paternæ reſeratio, habitatio in deſerto, in victu & amictu auſteritas, prophetica excellẽtia, Chriſti baptizatio, uirgineus candor, martyrii tolerantia, & centeſimi fructus cumulatiſſimum præmium. Demum, deuota ad ipſum fit ſupplicatio, ut à deo impetret nobis gratiam in præſenti uita & gloriam in futuro.* C

¶AVTHOR PAVLVS LONGOBARDVS:

¶CARMEN ſapphicũ in quarto habẽs adonicum.

VT *queant laxis reſonare fibris, Mira geſtorum famuli tuorum, ſolue polluti labii reatũ, ſancte Ioannes.* Ordo verborũ eſt, O ſancte Ioannes, ſolue, hoc eſt, diſſolue, & aufer meritis tuis ac precibus: tanquã interuẽtor, mediator, & patrocinator: nõ vt cauſa

Marc.2. Luc.5.

D principalis, quia ſolius dei eſt peccata dimittere. reatum, id eſt, offenſam. labij polluti, hoc eſt, oris noſtri per exceſſũ verborum contaminati, imo totius noſtræ perſonæ, intelligendo totum per partem. Nam & culpa principaliter eſt in anima & viribus eius, toti tamen homini recte aſcribitur: quoniam agere & pati ſuppoſitorũ ſunt proprie: vt famuli, id eſt, Chriſtifideles qui ſoli ſunt vere famuli dei, cui ſine fide nemo poteſt placere ac meritorie deſeruire: dicente Apoſtolo ad Hebræos, ſine fide impoſſibile eſt deo placere: queãt, hoc eſt, me-
Hebr.11. ritorie valeant reſonare, id eſt, decantare, mira geſtorum tuorum, hoc eſt, admirãda opera, quæ geſſiſti. fibris, id eſt, venis, laxis, hoc eſt, reſolutis à vinculis vitiorum atq; purgatis. Hoc
E eſt, inſtrumentis quæ ad loquendum concurrunt, mundatis, & habilitatis, præſertim interioribus & ſpiritualibus venis mentis, id eſt, affectibus per quos calor vitæ, gratiæ, fluit à corde ad bene agendum. Deinceps hymnum iſtum Paulus Longobardorum hiſtoriographus legitur edidiſſe, cum impedimentum incurriſſet loquendi, forſan ob aliquam ſui culpam, ſicut & pater beatiſſimi huius Ioannis ob incredulitatem: à quo e-
Luc.1. tiam impedimento Paulus ille legitur liberatus, hymno hoc edito. In cuius exordio ab oratione incœpit, quatenus patrocinio ſanctiſſimi atque beatiſſimi Ioannis Baptiſtę vt redderetur ad hymni huius editionem deuotam idoneus. Nempe cum ſine dei auxilio nil valeamus, cõgruit in omni opere bo-
Pſal.69. no ab oratione incipere. Vnde in horis ſic inchoamus, Deus in adiutorium meum intende. Cumque per noſipſos exaudi-
F ri ſimus indigni, ſanctorum ſubſidia inuocare debemus: iuxta
Iob.5. illud Iob quinto capitulo, Ad aliquem ſanctorum cõuertere. Eius quoque patrocinium ſpecialiter inuocare oportet, cuius ſolennia celebramus, & ad quem deuotionem habemus maiorem. *Nuncius celſo veniens olympo* nũcius iſte fuit archangelus Gabriel, qui & in veteri teſtamẽto legitur Danieli pro-
Dan.8.9. phetæ apparuiſſe. ¶ Porro, Olympus accipi ſolet pro monte Macedoniæ valde ſublimi. Vnde & Rabanus vnum cœlorũ appellat olympum. Verum hic ſumitur pro cœlo empyreo, hoc eſt, igneo. quod ita vocatur ab excellenti ſplendore, non ab ardore. Nam olympus dicitur ab ὅλος, quod eſt totus, & λάμπων, quod eſt ardens, quaſi totus in ardore conſiſtẽs. Itaque nuncius cœleſtis veniẽs, id eſt, deſcendens, Olympo celſo,

hoc eſt,

hoc eſt,à ſummo cœlo empyreo,quod mox vt factũ eſt,angelis ſanctis fuit repletum. *Te patri magnum fore naſciturum,nomen,& vitæ ſeriẽ gerendæ ordine promit*, conſtructio eſt, Nũcius ille promit,hoc eſt,manifeſte denuntiat:ordine,hoc eſt, ordinata denũciatione:patri,id eſt,Zachariæ genitori tuo:te fore naſciturũ magnum,hoc eſt,in donis gratiæ excellentem, vtputa in matris vtero ſanctificatum,imò & ſpiritu ſancto repletũ.Promit quoq;,hoc eſt,patri tuo deprõpſit nomẽ tibi imponendũ.Et ſeriẽ,id eſt,ordinẽ ac ordinatum proceſſum vitæ gerendæ, hoc eſt,conuerſationis à te exercẽdæ in carne mortali.Totũ iſtud ex Euangelio cõprobatur. Scriptũ eſt nãque in Luca.1.ca.Apparuit Zachariæ angelus domini,dicens:Elizabeth vxor tua pariet tibi filiũ,& vocabitur nomen eius Ioãnes.Erit enim magnus coram domino,& ſpiritu ſancto replebitur adhuc ex vtero matris ſuæ,& multos filiorũ Iſrael conuertet,& ipſe præcedet ante illum,hoc eſt,ante dominum Ieſum Chriſtum in ſpiritu & virtute Heliæ,parare domino plebem perfectam. *Ille* vt puta Zacharias *Promiſſi dubius ſuperni* hoc eſt,incredulus boni ſibi promiſſi à deo per angelum,ſeu promiſſionis ſuperne deſuper ſibi factæ.Nõ ꝙ deum non crederet omnipotentem ac verum,aut quòd angelum putaret mentiri:ſed vehementi horrore, ex angeli apparitione turbatus,non reſpexit actualiter ad omnipotentiã dei, ſed ad diſpoſitionem naturæ,dicẽdo,Vnde hoc ſciam?ego enim ſum ſenex,& vxor mea proceſſit in diebus ſuis.Tale quoq; contigit Moſi & Aaron ad aquas cõtradictionis,qui cũ tot ac tanta perpetraſſẽt prodigia,& iam ante ſemel produxiſſent aquã de petra Oreb,vt in Exodo.17.ca. recitatur:tamẽ ad aquas cõtradictionis fuerũt deo increduli,intuendo ad indiſpoſitionẽ naturæ,quaſi omnipotẽti nõ eſſet perfacile de ſaxo duriſſimo copioſam producere aquã.Fuerunt quippe ex populi importunitate turbati. *Perdidit prõptæ modulos loquelæ* hoc eſt, amiſit modulos, id eſt, facultatem & ſolitum modum, loquelæ promptæ,hoc eſt,expeditæ, quam habuit ante. Hinc legitur apud Lucã,Reſpondens angelus dixit,Ego ſum Gabriel,qui aſto ante deũ,& ecce eris tacẽs & nõ poteris loqui, vſq; in diẽ quo hæc fiẽt,pro eo ꝙ non credidiſti verbis meis *ſed reformaſti genitus* hoc eſt,tu poſtꝗ̃ natus fuiſti,reformaſti,id eſt,reſtituiſti & reparaſti *Peremptæ organa vocis* id eſt,inſtrumẽta

A

Luc.1.

B

Ibidem.

Nume.20

C

Exod.17.

Lucæ.1.

kk iij vocis,

D vocis,hoc eſt,loquelę,perēptę.id eſt,patri tuo ablatę,ita quod impedimentū loquēdi fuit ei ablatū:iuxta illud Lucæ.1.ca.Apertū eſt ilico os eius & lingua, & loquebatur benedicēs deū. Quod(vt cōmuniter dicitur,& hic inſinuari videtur) factum eſt meritis ſancti Ioannis,qui nondū natus ex vtero præuentus eſt vſu rationis,ſicque in vtero potuit illud mereri.Vel dicitur factum meritis eius ſequētibus, atque ad declarationem excellentiæ futurorum meritorum ipſius. *Ventris obſtruſo poſitus cubili* hoc eſt, tu adhuc collocatus & clauſus cubili obſtruſo,id eſt,in matrice ventris tuæ ſanctiſſimæ atque beatiſſimæ matris vndique clauſa, inuolutus pellicula quæ dicitur ſecundina, *ſenſeras* hoc eſt,ex ſupermirabili operatione & E illuminatione cognoueras *Regem* id eſt, Chriſtum regem regum *thalamo manentem* id eſt,in vtero electiſſimæ virginis quieſcentem:ſicut expoſitum eſt ſuper illud in primo hymno,Vti ſponſus de thalamo egreſſus honeſtiſſima virginis matris clauſula.Ex his innoteſcit,quòd glorioſiſſimus Chriſtus conſanguineus & præcurſor magnus iſte Ioannes in vtero ſuæ matris,verbi æterni incarnationem atque præſentiam eius in virginis vtero vere cognouit: quāquā Vlricus in ſumma ſua dicat oppoſitum.Nec enim iſtud incredibile eſt cenſendum,cum in vtero matris ſuæ ſanctus hic puer exultaſſe legatur,imò & ſpiritu ſancto repletus. Exultatio autem ex ap- F prehenſione procedit.Quod & ſanctus Bernardus, Maximus quoque epiſcopus,& alij multi ſanctorum ſenſerunt.Quod ſuper Lucam plenius declaraui, *Hinc parēs nati meritis uterque* id eſt,pater & mater ſancti filij huius,meritis nati, vtputa filij ſui, *Abdita pandit* hoc eſt,ſecreta atque futura reuelauit ac denunciauit,vt patet in Cātico Zachariæ, & verbis ſanctæ Elizabeth in Luca deſcriptis. Nam ſpiritum prophetiæ ſortiti ſunt. Ex quibus denuo ſequitur, quòd ſacratiſſimus Ioannes in vtero matris ratione ſit vſus ac meruit vehementer. *Antra deſerti teneris ſub annis, Ciuium turmas fugiens petiſti* hoc eſt, ô ſancte Ioannes tu petiſti,id eſt,quæſiuiſti,inueniſti,atque ingreſſus es,antra, id eſt,ſpelūcas deſerti, vt inibi deo ſecretius inhæreres: ſub teneris,id eſt, puerilibus annis,atq; vt aliqui dicunt duodecimo tuę ætatis anno,imò diu ante,vt alij opinantur,mox ſcilicet, vt vti orſus eſt ratione:fugiēs turmas ciuiū.i.ſecularium hominum, *Ne leui ſaltem maculare*

Luc.1. Ibidem.

lare uitam famine poſſes. hoc eſt, ne valeres conuerſationē pue A
ritiæ tuę maculare ſaltem famine leui, id eſt, peccato veniali.
Sciebat nanq; ſanctificatum ſe eſſe in vtero, etiā magis quàm
Hieremiam, qui non legitur fuiſſe repletus in matris aluo ſpi
ritu ſancto. Ioannes quoque propinquius ſe habebat ad Chri-
ſtum, quàm Hieremias, tanquam præcurſor, præco, baptiſta,
& paranymphus ipſius. Ideo decuit eum eminentius ſanctifi-
cari quàm Hieremiam. Hinc cognouit Ioannes ſe ſic confir-
matum in gratia, quòd mortaliter peccare nequiuit: ſed ne ve
nialiter ſaltem offenderet, fugit venialium occaſiones culpa-
rum. Non tamen putatur penitus ab omni veniali immunis
fuiſſe peccato: ſed quantum humanæ imbecillitati fuit poſſi-
bile, multum raro & nō niſi leuiſſime venialiter foreſecit, at-
que quotidianis illis minutiſſimis culpis quotidie non tantū- B
modo ſatisfecit, imò mirabiliter vltra hoc omni die in omni
profecit virtute. Et ſicut in ardentiſſima fornace ſtilla ſitulæ
ſubitò abſorbetur: ſic venialia eius in feruentiſſima charitate
ipſius. ¶ Inſuper tam rigoroſiſſimam duxit vitam, tam feruē-
tiſſimis orationibus inſiſtebat, q etiam pro maximis ſuffeciſ-
ſet exceſſibus. Hinc ſcriptum eſt, quòd puer creſcebat & con- *Luc.1.*
fortabatur ſpiritu, & erat in deſertis vſq; ad diem oſtenſionis
ſuæ ad Iſrael. *Præbuit hirtū tegimen camelus artubus ſacris.* In
hoc verſu compendioſe deſcribitur aſperitas Ioannis digniſ-
ſimi in veſtitu & victu. Itaq; camelus præbuit, id eſt, materia-
liter exhibuit, tegimen hirtum, id eſt, operimentum indumē-
tale piloſum, artubus ſacris, id eſt, ſancto & innocenti atq; mū
diſſimo corpuſculo ſancti Ioannis ac membris eius, qui emi- C
nentiſſimè fuit Nazaræus, id eſt, deo conſecratus non vſus vi
no aut ſicera. *Strophium bidentes,* id eſt, oues exhibuerūt cin
gulum lumbis eius, hoc eſt, q veſtis eius fuit ex pelle cameli
ſeu ex pilis cameli, contexta zona ex ouiū pelle. Hinc in Mat
thæo ſcriptum eſt: Ioannes habebat veſtimentum de pilis ca- *Matt.3.*
melorum, & zonam pelliceam circa lūbos ſuos. *Cui,* Ioāni,
Latex, id eſt, aqua præbuit, *Hauſtum,* id eſt, potū, quem &
ſobriiſſimè ſumpſit, *Sociata paſtum, mella locuſtis.* id eſt, mella
iuncta locuſtis præbebant eidē paſtum, id eſt, neceſſariū vi-
ctum. Vnde in Marco atq; in Matthæo habetur: Eſca eius erat *Mar.1.*
locuſtæ & mel ſylueſtre. Atq; vt aliqui opinantur, locuſta hic *Matt.3.*
ſumitur pro herba deſerti inſtar locuſtæ diſpoſita: nō pro ani-
kk iiij mali.

D mali. Quia (vt dicunt) ſublimis iſte Ioannes carnibus non veſcebatur. Conſequenter tangitur excellentia ſancti Ioannis præ aliis vatibus. *Cæteri tantum cecinere uatum*, id eſt, reliqui prophetarum veteris teſtamenti cecinere tantum, id eſt, prædixerunt, *Corde præſago*, id eſt, ſapienti, futurorumque præſcio, *Iubar affuturum*, id eſt, regem Meſſiã, qui tunc erat venturus in carnem, & modo futurus eſt ad extremum iudi-
Act.3. cium. Hinc in Actis princeps ait apoſtolorum: Omnes prophetæ à Samuele & deinceps annunciauerunt dies iſtos. Veruntamen etiam in lege naturæ fuerunt prophetæ prænunciãtes de Chriſto. De quo & in Geneſi ſanctus Iacob vaticinatus
Gene.49. eſt euidenter: Non auferetur, inquiens, ſceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus eſt. De quo & ipſum Enoch prophe
Iudas. taſſe, inſinuare videtur ſanctus Iudas apoſtolus in ſua cano-
E nica. *Tu quidem mundi ſcelus auferentem Indice prodis*, id eſt, tu certe ô Ioannes indice prodis, hoc eſt, digito demonſtraſti auferentem ſcelus mundi, id eſt, Chriſtum qui abſtulit peccata generis humani. Hoc fundatur in eo, quod eſt apud Ioan-
Ioan.1. nem: Vidit Ioannes Ieſum venientem ad ſe, & ait: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. *Non fuit uaſti ſpacii per orbis*, id eſt, per amplitudinem terræ, ſeu in orbe terrarum vaſto ſeu magno, non fuit. *Sanctior quiſquam genitus Ioanne*, loquendo de viris ſeu maſculis ex cõplexu genitis maritali. Per quod Chriſtus ex virgine natus, & ipſa ſacratiſſima virgo excipiuntur. Iſtud fundatur in verbis Chriſti in euangelio pro-
Matt.15. teſtantis: Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioãne Ba-
Ibidem. tiſta. Itemque: Quid exiſtis in deſertum videre prophetam?
F Etiam dico vobis, & pluſquam prophetam. *Qui nefas ſecli*
Lucæ.7. *meruit lauantem, tingere lymphis*, hoc eſt, qui Ioannes meruit, vel de congruo vel de condigno, lauãtem nefas ſeculi, id eſt, Chriſtum mundantem & auferentem ſcelus mundi: iuxta il-
Apoc.1. lud Apocalypſis: Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis no-
Matth.3. ſtris in ſanguine ſuo: tingere lymphis, hoc eſt, baptizare in a-
Mar.1. quis, vt omnes quatuor Euangeliſtæ concorditer ſcribunt.

¶ Obiter hic incidit quęſtio, Quomodo Ioãnes id agere meruit, cum ipſe dixerit: Non ſum dignus, vt procumbens ſoluã corrigiam calciamenti eius. Et reſpondendum, quòd Ioannes ex ſe & ſecundum naturalia ſua, non erat dignus deum incarnatum ſic tangere & lauare. Attamen in quantum in hoc mouebatur

uebatur à charitate eximia & actuali motione ſpiritus ſancti, A
dignus fuit ad hoc,cum & deuoti ſacerdotes hoc modo digni dicantur conſecrare & ſumere, tractare & adminiſtrare corpus & ſanguinem Saluatoris.Imò & homines virtuoſi promereri dicuntur hoc modo etiam de condigno vitam æternam.

O, tu Ioannes, *Nimis felix*, hoc eſt, valde beatus in terra exiſtens ſpe & merito,nunc demum in patria re & præmio:& tanto felicior,quãto & ſanctior.De quo ſancti atq; beati prædixerunt prophetæ Eſaias & Malachias.Eſaias.40.cap. Vox Eſa.40.
(inquiens)clamantis in deſerto.Malachias autem.3.cap. Ecce Malac.3.
mitto angelum meum. *Meritiq; celſi*, hoc eſt, præclari meriti in hoc mũdo,tam quo ad præmium eſſentiale,quàm quo ad accidentale obtinendum:& tanto meriti celſioris,quo eras in charitate & eius feruore perfectior,qui die & nocte in ere- B
mo excellentiſſimæ contemplationi vacabas, quaſi indeſinenter modiciſſimo ſomno contentus. *Neſciens*, hoc eſt,nũquam habens, *Labem*, id eſt,maculam culpæ mortalis. *Niuei pudoris*, hoc eſt, mundiſſimæ caſtitatis. *Præpotẽs martyr*, id eſt, athleta fortiſſimus, *Eremiq; cultor*, hoc eſt, eremita & anachorita, *Maxime uatum*. quantum ad ho. ,ꝙ Chriſtũ digito demonſtraſti,& quoniam Chriſtum veniſſe euangelizaſti,quaſi Apoſtolus eras. ¶Porrò de varia cõparatione prophetarum ad inuicem,quantum ad excellentiam,prolixus eſt ſermo:de qua re in aliis pluribus locis tractatum eſt, idcirco pertranſeo. *Serta ter denis alios coronant Aucta crementis*, Serta,hoc eſt,ornamenta quædam præmij accidentalis correſpõdentia munditiæ caſtitatis,aucta crementis ter denis,hoc eſt, C
multiplicata fructu triceſimo,coronant alios,id eſt, ipſos coniugatos, coniugali continentia ex charitate decoratos præmiant & perornãt, ſicut ſertum factum de floribus ornat diadema regium ſuperpoſitum capiti regis, *Duplicata quoſdam*, hoc eſt,ſerta ſexies denis cremẽtis aucta,hoc eſt,fructus ſexageſimi aliquos ornant, vtputa deuotos vtriuſque ſexus continentia viduali fulcitos. *Terna centeno cumulata fructu*, id eſt, tria ſerta cumulata fructu centeno,id eſt,aucta fructu centeſimo, *Te ſacer ornant*. hoc eſt,ô ſancte Ioannes, qui non ſolũ decoraris fructu centeſimo pro tua continentia virginali,ſed aureolis quoq; martyrum & doctorum, quæ duæ aureolæ pulchrificantur ſerto centeſimi fructus, quia ſeinuicem fulciunt.

Iſtud

D Iſtud de triplici fructu ſumitur, ex eo quòd Chriſtus in euāgelio apud Matthæum & apud Lucam loquitur: Semen cecidit in terram bonam, & ortum fecit fructum, aliud triceſimū, aliud ſexageſimum, aliud centeſimum. Semen nanq; eſt verbum dei quod prædicatur, cuius fructus eſt ſpiritualitas quędam in audientibus, ex verbi illius ſeminatione exurgens, ſequens & oriens, quæ ſpiritualitas dicitur fructus, ad quem verbi prædicatio ordinatur, eſtq; continentia & abſtractio à carnalibus atque venereis: & eſt triplex, videlicet coniugalis, vidualis & virginalis, prout ſuper quartum Sententiarum diffuſius eſt inductum, & in opuſculo de vita laudabili viduarum.

Matt. 3. Luc. 8.

Nunc potens noſtri meritis opimis, hoc eſt, tu (ô glorioſe Ioannes) qui potens es nos iuuare, meritis opimis, id eſt, tuis exuberantibus ditiſſimis meritis, *Pectoris duros lapides repelle*. id eſt, intercedendo impetra, vt deus repellat, & tollat à nobis lapides duros, pectoris, id eſt, vitia cordis indurata, rebellionem, & proprij ſenſus immanſionem, carnalitates, praua propoſita, & cuncta quæ obicem ponunt ſpiritui ſancto, ac emollitionem, compunctionem, ac obedientiam cordis impediūt, *Aſperum planans iter*, id eſt, viam diſtortā rectificans operationemq; duram emolliēs, quemadmodū prædicaſti: Parate viam domini, rectas facite in ſolitudine ſemitas dei noſtri. *Et reflexos dirige calles*. id eſt, operationum proceſſus à rectitudine æquitatis aberrātes, non rectè directos ad vltimum finem, ſed ad propria commoda ac honores retortos, rectifica corrigendo tales proceſſus, vt recti proceſſus ſuccedant. Hoc agit S. Ioannes diſpoſitiue orando & procurādo, vt fiat à deo.

E

Matt. 3.

Mar. 1.

F

Vt pius mundi ſator & redemptor, id eſt, Chriſtus benignus mundi fundator ac liberator, *Mentibus pulſa luuione puris Ritè dignetur ueniēs ſacratos Ponere greſſus*. Ordo verborum eſt, vt redemptor veniens ritè, id eſt, gratioſe adueniens dignetur ponere in nobis greſſus ſacratos, id eſt, profectus virtutum ac proceſſus ad patriam ordinatos ad gloriam dei, & hoc mentibus puris, id eſt, cordibus noſtris purificatis, luuione, id eſt, vitiorum tumore, infectione, cōfuſiuaque ſubſannatione pulſa, id eſt, extirpata & abiecta ab animis noſtris. *Laudibus ciues celebrant ſuperni, Te deus ſimplex pariterq; trine*, id eſt, ô deus in eſſentia ſimplex & vnus, pariterque pro &, ô trine, id eſt, tu qui trinus es pariter in perſonis, ita quòd vnitas illa ac

trinitas

trinitas ſimul ſtant,nec inuicem ſibi repugnāt, vt apparet in- A
credulis,ciues ſuperni,id eſt beati commorantes in paradiſo
cœleſti celebrant,hoc eſt,ſolenniter colunt & extollūt, te lau
dibus,magnificentiſſimis eorum beatificæ viſioni proportio-
natis. *Supplices & nos ueniam precamur,* hoc eſt, nos quoque
viatores adhuc miſeri,in medio periculorum fluctuantes,qui
omnes in multis offendimus,precamur veniam,id eſt, remiſ-
ſionem culparum ac gratiam, *Parce redemptis,* vt non obſtā-
tibus noſtris peccatis, tuæ paſſionis conſequamur effectum.

Amen. Ex his innoteſcit mira excellentia ſanctitatis ac di
gnitatis ſacratiſſimi & præamabiliſſimi Ioannis Baptiſtæ.De
qua ſancti & deuotiſſimi patres glorioſi doctores magna &
prorſus ſublimia ſunt locuti.Præterrim aureum illud os Ioan
nes archiepiſcopus,Maximus quoq; epiſcopus.Sed & prælecte- B
ctus Bernardus,ſpecialiter in ſermone quē de duodecim præ-
rogatiuis excellentiſſimi huius compilauit Ioannis. His ergo,
quæ alias ſatis conſtant,omiſſis, aliquid pro noſtra excitatio-
ne exhortando poterit tāgi: Ecce homo iſte angelicus, qui &
diuinitus per prophetam angelus eſt vocatus:in vtero eminē-
ter ſanctificatus,atq; in gratia roboratus, ſapiētiſſimè metuēs
ne inter homines conuerſando, non ſolum in venialia aſſiduè
laberetur , verū etiam à ſpirituali impediretur profectu , & à
contemplationis puritate,frequentia,ac ardore retraheretur:
mox vt adultæ ætatis robur aliquantulū eſt ſortitus , fugit in
eremum,ſolitudinem eſt ingreſſus,in deſerto commorari ex-
orſus eſt:nec ferarum horrore,neque latronum formidine,ne-
que inuiſibilium hoſtium importunitatibus eſt retractus.Illic C
innocentiſſimum atq; mundiſſimum ſuum corpuſculum tan-
to pœnitentialium operum tractauit rigore,tot & tantis affli-
ctionibus caſtigauit:quaſi iam ante cunctis fuiſſet ſceleribus
implicatus,inquinatus, corruptus. Nónne patriarchalis caro
feruentiſſimi pueri ſuper nudam humum ad ſoporandū pau-
liſper extitit reclinata? Quo putas vſus eſt puluinari? Nónne
probabile eſt , quòd inſtar Iacob patriarchæ ſuppoſuerit la-
pidem capiti ſuo?Vel forſitan(vt de nonnullis in Vitiſpatrum
ac alibi legitur eremitis ac aliis magnis ſanctis) ſtādo,ſeu ad
arborem appodiando , aut aliquantiſper ſedendo modiciſſi-
mum quid ſomni admiſit, vel potius paſſus eſt , præuentus &
neceſſitate oppreſſus . ❡ Deinceps ſi verum eſt, quod Abbas
depromſit

D deprompſit Arſenius: ſufficit monacho vna hora pro ſomno, ſi tamen operarius ſit: puto quòd infatigabili ac feruentiſſimo operario huic Ioanni ſuffecit pro ſomno media hora.
¶Inſuper ſi & admirabilis illa Maria Aegyptiaca adhuc turpitudini vacans multas noctes in obſcœnitatibus ſuis duxit inſomnes, & vtique multo plures in contemplationibus, orationibus ac laudibus ſupergloriosiſſimi dei conuerſa & in deſerto conuerſans: nonne multo credibilius eſt, ſanctiſſimum hunc Ioannem plurimas noctes tranſegiſſe ſomni expertes? Quid iam de eius abſtinentiis, ieiuniis, aſperitate veſtitus, ſilentio, dignum poterit enunciari? Certe tanta erant ac talia, quòd nullus trium Euangeliſtarum dimiſit ea intacta. At vero de internis & ſpiritualibus exercitiis eius
E quid imaginari, vel potius ſomniare poterimus? Nonne quo innocentior fuit & gratia plenior, quo item corpus habuit ſubiectius rationi atque ab omni petulãtia amplius alienum: quo rurſus in charitate perfectior ac de myſteriis redemptionis humanæ illuminatior, eo in contemplationibus fuit ſublimior, in exceſſibus mentis frequentior, in ſecretiſſimis ſuperſanctiſſimæ deitatis amplexibus deoſculationibus, & increatæ ac infinitæ ſuauitatis illius deguſtationibus, familiarior, profundiſſime prorſus abſorptus in infinitas opulentias felicitatis ac gloriæ eius? Nonne & affectuoſa & pura mens eius habitauit continue & requieuit dulciſſime in ſuperſplendidiſſima & ſuperſereniſſima regione illa impermeabili atque pleniſſima, penituſque interminabili lucis ac gloriæ
F ſummæ, abyſſalis, ſuperfeliciſſimæ & æternæ? Certiſſime hic amantiſſimus domini habitauit confidenter, & in eo quaſi in thalamo tota die moratus eſt. Quid ad hæc dicturi ſunt Chriſtiani guloſi, carnales, acedioſi, corpora ſua vitia inquinata, cadaueribus viliora, delicate molliterque tractantes, pretioſe induentes, pompoſe ornantes, dormientes in lectis eburneis, & laſciuientes in ſtratis ſuis: qui ſuper contritione pauperum nihil dolent, imò potius egenos & impotentiores opprimunt & deuaſtant. Et hos dimittamus, & eos qui beati Ioannis exemplo ſolitudinem ſunt ingreſſi, ſolitariam vitam profeſſi, & in cellis tanquam in antris commorantur, modice alloquamur. Certe beati ſunt qui profeſſionem ſuam inuiolatam obſeruant, ſi cellæ ac ſolitudini de-

bitum

bitum reddant. Si tanto ſyncerius, ſtabilius, fructuoſius vacant deo: quanto præ cæteris ſe corporaliter elongauerunt à ſeculo. ¶Præterea ſi (quod abſit) mundum intra ſe retinent clauſum, ſi ad ea quæ ſeculi ſunt, denuo afficiuntur, ſi non ſolum ſubeſſe & obedire grauiter ferunt, imò & primi illius apoſtatæ veſtigia imitantes, præeſſe fatuisſime cupiunt, atque confratribus anteferri, præſidereque moliuntur, ſi linguam loquacitati, ventrem guloſitati, cor diſſolutioni ac leuitati reſoluunt, ſi diligunt ſomnum, paſſionibusque ſuccumbunt, nec continuo profectui digne inſiſtunt quotidie, vt tenentur: & eorum includit profeſſio, nonne duplici contritione, multiplici confuſione, grauiſſima damnatione ſunt digni? Simus ergo ô fratres, indeſinenter ac ſumme ſoliciti: ne deum & creatorem noſtrum altiſſimum, Saluatorem piiſſimum, iudicem metuendiſſimum, in aliquo offendamus: ne vllam temporis horam aut morulam infructuoſe pertranſeamus, ne fratri alicui offendiculum ponamus aut ſcandalum. Indeſinenter intra te dicito: Viuit dominus, in cuius conſpectu ſto hodie. In omni loco & tempore, in omni actu & occupatione, in menſa & lectulo, ſapienter aduerte & cogita illum eſſe præſentem: & coram illo indecenter te habere, maxime erubeſce. Sanctæ ſobrietati & corporis caſtigationi rationabiliter ſtude. In horis & laudibus dei, in oratione & celebratione ſtabilis ac deuotiſſimus eſto. ¶Poſtremo, videntes quantū conuerſatio noſtra à patrum noſtrorum cōuerſatione (heu heu heu) diſtet, deficiat, lapſa ſit, & occumbat (proh dolor) & ſuccumbat, intime doleamus, ploremus, atque in infinitum nos ipſos aſpernemur, humiliemus, & quaſi ſub terra nos defodiamus, coram altiſſimo apparere erubeſcentes. Quis ſcit ſi ignoſcat deus, & non pereamus? ſi tamen reſipiſcamus, & compunctioni, atque cuſtodiæ cordis ſtrenue inſiſtamus, ac iuxta exigentiam noſtræ vocationis conuerſari digne deo iugiter enitamur. Ad quæ omnia peragenda ſacratiſſimum hunc Ioannem affectuoſe rogemus ac ſemper in ſpeciali amore præcipuoq; habeamus honore.

A B C

¶DE B. VIR. MARIA, ad verſperas Hymnus.

¶*Laudatur in eo ſacroſancta uirgo Maria, quòd ab angelo cœlitus miſſo ſalutata, dei mater eſt effecta: denique rogatur ut nobis*

D *ut nobis materna oſtendens uiſcera,filium reddat placatum at-*
que benignum.

¶AVTHOR incertus.

CARMEN trochaicum trimetrũ,non excultum.

AVe *maris ſtella,* hymnus iſte in ſolennitatibus
ſacratiſſimæ virginis decantatur. In quo primum
ipſam præſtantiſſimam noſtram dominam ſalu-
tamus & collaudamus, ad captandam beneuolé-
tiam eius, imò potius ad honorandum eam in do
mino, quia poſt verum deum ſumme ac vnice eſt amanda ac
honoranda,vtputa vera mater illius, per quod conſtituta eſt
dignitatis & excellentiæ quodammodo infinitæ, facta com-
parentalis patri æterno, veraque genitrix vnigeniti filij, pa-
E tris ſummi, familiariſſimum amantiſſimumque ſacrariũ,tem-
plum,&tabernaculum ſpiritus ſancti,& tanta demum ac ta-
lis in omni excellentia gratiæ ac virtutum, in variis chariſ-
matibus adorandi paracleti, qualem ac quantam condecuit
eſſe matrem dei,deorum reginam,& imperatricem vniuerſo-
rum ſanctorum, de qua ſanctus & feruens ille Ignatius ſuo
ſcripſit præceptori Ioanni Apoſtolo: Quem non delectet eam
videre, quæ deum deorum permanens virgo genuit nobis? ſi
tamen ſit noſtræ religionis amicus. Itaque deuota ac hilari
mente dicamus atq; cantemus: Aue maris ſtella. Hæc eſt ſalu-
tatio cõgratulationis,quia ſic eſt magis q̃ deprecatiõis,vt ſic
ſit. Nempe hæc vnica & incomparabilis virgo nunc vere eſt
ſine omni væ, ſine omni miſeria culpæ ac pœnæ. Et vt deuo-
F tiſſimus eius amator ſanctus teſtatur Bernardus: Luci inac-
ceſſibili ſuperdelitioſiſſimæ ac ſuperpulcherrimę deitati tam
profundiſſime eſt immerſa, quantum ſine perſonali vnione
conditio patitur creaturæ. Cui verſificator quidam compen-
dioſa ſalutatione deprompſit: Felix mater aue, qua mundus
ſoluitur à væ. Quæ genitricis Euæ,væ facis eſſe breue. Itaque
quò te (ô ſereniſſima domina) magis diligimus, eo maiori
congratulatione ac complacentia tibi proferimus, teque ſa-
lutamus, dicentes: Aue maris ſtella, quæ conuenienti val-
de metaphora ſtella maris vocaris. ¶Porro, in primis ſtel-
la merito appellaris. Stella vtique radiantiſſima cœli empy-
rei, quæ totum illum orbem ſupermundanum,paradiſum ſu-
premum, triumphantem eccleſiam, ineffabiliter ornas, pul-
chrificas,

chrificas, illuſtras, exhilaras: nec eſt ibi ſtella te pulchrior, A
niſi vnigenitus tuus, qui in Apocalypſi fatur: Ego ſum genus & radix Dauid, ſtella ſplendida & matutina. Deinde rite nominata es ſtella maris. quemadmodum enim ſtella illa firmamenti, quæ polus arcticus nuncupatur, ſtat quaſi fixa immobilis, dirigens nauigantes, ad cuius aſpectum nautæ in periculis conſolantur, & quo ſe vertere debeant, contemplantur: ſic miſeri viatores in hoc ſeculo nequaquam tanquam procelloſiſſimo, & inquietiſſimo oceano fluctuantes & periclitantes, ad te ô miſericordiſſima aduocata, ô mater dulciſſima, ô tutum fideliſſimumque refugium, dirigunt in omni periculo deſolatum mentis intuitum, & ex tui ſpeculatione conſolantur, reſpirant, confidunt; atque à te clementiſſimè aſpiciuntur, iuuantur, diriguntur, ſicque ad portum pertingunt ſalutis perpetuæ. *Dei mater alma,* id eſt, ſancta genitrix vnigeniti dei patris, qui cum eſſentialiter ſanctus ſit & ſanctitas infinita in deitatis ſuæ natura, non niſi ſanctiſſimam voluit matrem habere: tanto ſanctis cæteris ſanctiorem, quanto genitricem ſancti ſanctorum decuit famulis & ancillis eiuſdem ſancti, imò ſanctiſſimæ matris illius, conſiſtere ſanctiorem. Etenim vniuerſi ſancti, qui vtique miniſtri ſunt, vel ancillæ eiuſdem ſancti ſanctorum, etiam ſunt miniſtri aut famulæ matris illius, id eſt, genitricis dei & creatoris ſui, quæ priuilegio, iure, & authoritate maternitatis ſuæ, qua mater eſt veri dei & comparentalis æterno patri, præeſt ac præcipere poteſt omni creaturæ in cœlo & in terra. *Atque ſemper uirgo,* prorſus ſuperpuriſſima, in qua nunquam inordinatus quis fuit affectus, cogitatus, aut motus: virgo ante partum, in partu, & poſt partum. *Felix cœli porta,* Non tam eminenter vt mundi Saluator filius tuus, ſed diſpoſitiuè & cooperatiuè, quia per te & ex te natus eſt nobis cœli apertor, & tu meritis tuis copioſiſſimis & efficaciſſimis precibus gratiam & ingreſſum regni mereris. Iterum per præclariſſimam virginem (vt cantat Eccleſia) meruimus authorem vitæ ſuſcipere. Ipſa quoque eſt mediatrix noſtra, & reconciliatrix piiſſima, ſicque rectè dicitur cœli porta, hoc eſt, via & medium introeundi in regnum. ¶ Amplius, ſicut per Euam clauſa fuit porta paradiſi terreſtris, quæ tamen per trāſgreſſionē Adæ clauſa fuit directè & cōſummatè, ſic

Apoc. 22.

B

C

D te,ſic per virginem glorioſam aperta dicitur porta cœli, quæ per Chriſtum co.nplete & proprie dicitur reſerata,vt dictum
Luc 1. eſt ſupra. O Maria, *Sumens illud aue,* id eſt, ſalutationem angelicam nunquam ante auditam, *Gabrielis ore,* qui in aſſumpto corpore viſibiliter tibi apparuit, ac loquebatur in
Dan.8.9. plena vigilia, ſicut & Danieli ac Zachariæ, quorum nullum tam ſolenniſſime ſalutauit,vt te, *Funda,* id eſt, firmiter col loca & conſerua *Nos in pace,* pectoris, quæ eſt tranquilli-
Luc.1. tas mentis in deo,de qua legitur: Pax multa diligentibus le-
Pſal.118. gem tuam. In pace quoque temporis quæ eſt quies à viſibiliũ
Rom.12. hoſtium ſeu perturbationum impugnatione nos tene. Vnde dixit Apoſtolus: Cum omnibus hominibus pacem habete. Et
Marc.9. Saluator: Pacem habete inter vos. Verum quæcunque aduer-
E ſitas, perſequutio, correptio, exercitatio acciderit nobis, nequaquam à pace pectoris retrahamur. Imò in aduerſis tãquã in cunctis diuitiis gloriantes, pacem mẽtis noſtræ in poteſtate aliorum nullatenus ſtatuamus: ita, quòd ipſi dum voluerint, valeant nos turbare. *Mutans nomen Euæ.* quæ mater perditionis & doloris vocatur: tu autem mater ſalutis & gaudij. Denique literæ huius nominis, Eua, tranſpoſitæ, compaginant verbũ hoc, aue. *Solue uincla reis,* hoc atque ſequẽtia piiſſima ac potentiſſima domina operatur, non vt cauſa principaliter effectiua, ſed inſtrumentaliter & procuratorie
Bernard. ac mediatorie cooperatiua. Excellentius tamen, quàm alij & ſanctæ: ſi quidem regnum miſericordiæ perhibetur ei commiſſum, propter quod regina miſericordiæ nuncupatur, ma-
F ter gratiæ ac ſalutis: quoniam prærogatiua & iure maternitatis dei ſubauthoritatem quandam in iis creditur eſſe ſortita: quemadmodum Chriſtus ſecundum naturam aſſumptam in ſacramentorum effectibus, ſecundum doctores ſuper quartum ſententiarum. Itaque ô Maria, ſolue, id eſt, diſſolue, relaxa, aufer vincula vitiorum, reis, id eſt, peccatores à vinculis iniquitatum ſuarum meritis tuis ac precibus libera, remiſſionem ac gratiæ infuſionem impetrãdo. Etenim nihil vult nos deus habere, quod non tranſeat per manus Mariæ. Ideo quicquid boni in nobis eſt, per eam recognoſcamus nos ſuſcepiſſe, & ei inde gratias referamus in deo tanquã mediatrici. *Profer lumen cæcis,* id eſt, excæcatis per peccata hominib⁹ produc & impetra illuminationem gratiæ dei, vt ſua cognoſcãt, doleant,

doleant, defleant, confiteantur, deuitent peccata, & ſua aduertant pericula, vitæ incertitudinem, temporis breuitatem, diuini iudicij rigorem ac cætera memorentur, prouideantque nouiſſima, & ita illud Eccleſiaſt. adimpleant: Memento nouiſſimorum tuorum & deſine inimicari: nec iraſcaris proximo, & abſtine te à lite. *Mala noſtra pelle*, id eſt, mala culpæ à nobis auelle, pœnas quoque quas pro eis meremur, miſericorditer moderare: quatenus deus non ſecundum peccata noſtra faciat nobis, neque ſecundum iniquitates noſtras retribuat nobis. *Bona cuncta poſce*, id eſt, poſtula nobis dari omnia neceſſaria ad ſalutē, bona gratiæ in præſenti, ac dona gloriæ in futuro, profectum in omni virtute ac dono ſpiritus ſancti, ſicut orat Apoſtolus: Deus ſpei vos repleat omni gaudio & pace in credendo, vt abundetis in virtute & gratia ſpiritus ſancti. Sicque illud ad Corinthios vere dicatur de nobis: In omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia: ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia. *Monſtra te eſſe matrem*, id eſt, tam magnifice ac potenter, tam gratioſe & maternaliter agendo nobiſcum, per hos effectus oſtēde te eſſe matrem filij dei, qui tot & tanta propter te operando, pandit ſe te honorare & exaudire, vt matrem ſuam digniſſimam atq; chariſſimā: ſic quoque ſuccurrēdo nobis piiſſime oſtende te eſſe matrem noſtrā, tam materne nos refouendo.

A | Eccli. 28. | B | Rom. 15. | 1. Cor. 1.

Sumat per te precē .i. per te preces noſtras exaudiat, *Qui pro nobis natus tulit eſſe tuus* .i. vnigenitus dei, qui vnigenitus pro noſtra ſalute tulit, id eſt, dignatus eſt & conſenſit eſſe natus, id eſt, filius tuus: ſicut hoc ſupra in primis hymnis expoſitum eſt. Cumque, ô beatiſſima virgo, propter nos & cauſa noſtri ac pro noſtra ſalute tam incomprehenſibiliter ſublimata ſis, & veri dei vera mater effecta: decentiſſimum eſt, te nobis miſericordiſſimam eſſe, ac debito condecentiæ, moralitatiſque iure, ac congruentia ad hoc quaſi adſtringi videris. O *Virgo ſingularis*, id eſt, ſumma & vnica in virginitate, ſicut in cæteris quoque virtutibus prorſus præ cunctis puris hominibus excellētiſſima: prout modo expreſſum eſt. Vnde ſubiungitur, *Inter omnes mitis*, id eſt, præ cunctis ineffabiliter manſuetiſſima, nunquā ad vllum iracundiæ motum inducta, nec vlla impatientia ſtimulata aduerſus eos, à quibus vidiſti vnicū & ſuperdilectiſſimū ac præinnocentiſſi-

C

D mum filium tuũ tot & tanta perferre,& tandẽ mortem acerbiſſimã ſuſtinere, *Nos culpis ſolutos* .i. merito paſſionis filij tui à vitiis liberatos,quantũ ex parte ipſius eſt, & per te veniam aſſequutos, *Mites fac & caſtos*, .i. virtutes has,caſtitatem ac mititatem impetra nobis,ſeu profectũ in eis,perſeuerantiam, & conſummationẽ finalem in ipſis. Magnæ quippe ſunt iſtæ

Eccli.3. virtutes,cum in Eccleſiaſtico ſcriptũ ſit: Fili in manſuetudine opera tua fac,& ſuper omnẽ hominum gloriam diligeris.

Eccli.26. Itemq́; : Omnis ponderatio nõ eſt digna continentis animæ.

Vitam præſta purã, id eſt,cõuerſationem deo acceptã,à peccatis præſertim mortalibus immunem,vt in cœlis ſit cõuerſatio noſtra,quæ ſurſum ſunt quærẽdo ac ſapiendo, non carnalia & terrena, *Iter para tutum* .i. diſpone nobis ſecurũ acceſ-

E ſum ad filium tuũ: ita vt taliter cõuerſemur,ꝙ ſine reſiſtentia perducamur ad eius præſentiam,nec ſeparemur ab eo. *Vt uidentes Ieſum*, per beatificam viſionẽ, quo ad eius deitatem, & quo ad naturã aſſumptam,quo ad accidentalis præmij per-

1.Pet.1. ceptionem præcipuã: prout iſtud ſupra clarius fuit expoſitũ.

Semper collætemur, id eſt,perpetuo iucũdemur in ipſo & cũ ipſo in patria: quemadmodum in prima ſua effatur canonica Apoſtolorũ ſupremus: In Chriſtũ nunc nõ videntes creditis, vidẽtes autem exultabitis lætitia inenarrabili & glorificata, reportãtes finem fidei veſtræ ſalutem animarũ veſtrarũ. *Sit laus deo patri,ſummo Chriſto decus* .i. decens veneratio, vtputa latriæ cultus. Dicitur autem Chriſtus ſummus, non quòd patre aut ſpiritu ſancto ſit maior, ſed ne ratione aſſumptæ na-

F turæ minor putetur ſimpliciter, quanuis ſecundũ illã ſit mi-

Ioan.14. nor,quemadmodũ ipſe loquitur: Pater maior me eſt. Et rurſus: quoniam pater & Chriſtus ac ſpiritus ſanctus ſunt vnus ſummus,non tres ſummi: ſicut ſunt vnus immenſus, non tres immenſi, *Spiritui ſancto*, ſuple ſit laus & decus,ſicut patri & filio, *Tribus*, ſubaudi perſonis, *Sit honor, unus*, id eſt,idem & indiuiſus, ſeu eadẽ adoratio: ſicut ſunt vnus deus, & vnus creator. Veruntamen ſicut ſunt tres perſonæ:ſic quælibet earum poteſt ſingillatim adorari & honorari. Nam in miſſæ officio orationes ſpecialiter diriguntur ad deum patrem. Et in hymnis atque ſequentiis ſpecialiter inuocamus ſpiritum ſanctũ,dicendo: Veni ſancte ſpiritus, & emitte cœlitus lucis tuæ radiũ,&c. Item, ſancti ſpiritus adſit nobis gratia. In hymno quo-

no quoque Veni creator ſpiritus. Præterea hymnum iſtum de A ſacratiſſima ac ſuauiſſima regina ac domina noſtra, cum deuotione, feruore & alacritate depromamus tãto maiore, quãto ipſa vnica ac incõparabilis domina cæteris ſanctis eſt ſublimior, nobiſq; amabilior. Nempe cum vnumquodq; tantũ habeat de amabilitate, quantũ de bonitate: & tantũ de honorabilitate, quantũ de authoritate, dignitate ac maieſtate: tantũ quoque de ſuauitate, quantum de cõuenientia conſtat, quòd quanto beatiſſima virgo hæc cæteris ſanctis vniuerſis perfectior, ſanctior, maior & dignior eſt: tanto illis amabilior, honorabilior, ſuauiorq; conſiſtit. Si ergo tam vehementer diligimus illuſtriſſimã Catharinã, regalem ac ſpecioſiſſimã Vrſulam & omnẽ eius feliciſſimam ſocietatem, imò & affectuoſiſſimam ac contemplatiuiſſimã Mariã Magdalenam, quàm B ardentiſſime & ſpecialiſſime diligere nos oportet hanc vnicã & amantiſſimã dei, cui tam inæſtimabilis ſanctitas & excellentia eſt præ omnibus illis. Certè (vt philoſophi quoq; fatentur) quanto eſt aliquid primæ cauſæ propinquius, tanto eſt ei in cunctis ſimilius. Porrò Mariã hanc vnicã deo altiſſimo indicibiliter eſſe propinquã præ cæteris ſanctis, non ſolũ hominibus, imò & angelis ſanctis vniuerſis, ambigere nequit neq; negare, niſi qui nõ credit quod ipſa ſit veriſſima genitrix ſummi dei: quod qui non credit, aut conuertatur & credat, aut pereat in æternũ. Ipſam ergo poſt verũ deum præ omni creatura in eſſe creato ſubſiſtente (quod dico propter Chriſti humanitatem) ſummè amemus, iucundiſſime laudemus ac ſalutemus, reuerẽdiſſime veneremur. Ipſa poſt deũ ſit ſpes noſtra C præcipua, cõſolatio maxima, refugium ſingulare. Ad ipſam tanquã ad ſtellam maris in omni tribulatione, tentatione, neceſſitate, perplexitate, fluctuatione, aſpiciamus, eam cum ingẽti confidentia inuocemus, eius humilitatem, manſuetudinem, miſericordiam, caſtimoniam, charitatem totis viribus iugiter aſſequamur. Poſtremo valde pertimeſcamus eã inhonorare, ne ipſa offenſa deſtituamur tantæ aduocatæ, tamque benigniſſimæ matris auxiliis. Nam & ſi ipſa nõ facile offendatur, nec prona ſit vlciſci: attamen filius eius iudex ſupremus pro matre ſua valde zelans, eius iniurias, inhonorationes, paruipenſiones diſtricte vlciſcitur: & tanto diſtrictius, quãto ipſa gratioſior, benigniorque conſiſtit.

D ❡DE B. V. MARIA, ad nocturnum matutinum Hymnus.

❡Referuntur in eo præclara myſteria de partu filii dei: iuxta prophetarum uaticinium, ex Maria uirgine, cuius prærogatiuas gratiarum & priuilegia diuinorum munerum proſequitur.

M*yſterium Eccleſiæ Hymnum Chriſto referimus.* Myſterium Eccleſiæ eſt ſacrum & incomprehenſibile illud ſecretum, quod credit Eccleſia, ſeu populus Chriſtianus, videlicet ſanctiſſima incarnatio verbi æterni, & cætera ſacra, quæ Chriſtus pro noſtra ſalute aſſumpſit, fecit ac pertulit: vt ſunt natiuitas,
E circuncifio, oblatio eius in templo, inſtitutio ſacramentorum, potiſſimum Euchariſtiæ, paſſio, & cætera. Hoc myſterium ſeu horum myſteriorum congeriem referimus Chriſto, id eſt, ad laudem & gloriam Chriſti, qui ita ſe exinaniuit pro noſtra ſaluatione: hymnum, id eſt, materiam & obiectum laudum & canticorum, quas de iis decantamus & offerimus Chriſto ac toti ſuperfeliciſſimæ trinitati: quæ tam alto & pio conſilio decreuit nos per hæc Chriſti myſteria redimere ac ſaluare. Vnde totis præcordiis gratias agimus & laudamus vnigenitum dei, qui tanto amabilior, honorabilior, ac precioſior nobis effectus: quanto plus ſe propter nos humiliauit, atque quo maiora ac plura pro nobis tolerauit opprobria & tormenta, irriſiones, conculcationes, blaſphe-
F mias, mortiſque iacula, *Quem,* Chriſtum, *Genuit puerpera,* quæ primo peperit puerum permanens virgo. Puerum plane in aſſumpta humanitate: de quo prædixerat Eſaias: Puer nobis natus eſt. Secundum deitatis vero naturam,
Eſa. 9. dominum maieſtatis æternæ. Propterea ſubditur, *Verbum patris in filium,* virginis matris, vtputa ſuiipſius. Nec duo ſunt filij, ſicut nec duæ perſonæ: ſed verbum æternum in ſuo eſſe perſonali, increato, æterno ſubſtantificauit & ſuppoſitauit, hoc eſt, ſubſiſtere fecit naturam humanam, vt ſecum vnam faceret perſonam. *Sola in ſexu fœmina electa es in ſeculo,* id eſt, ô magna & glorioſa Maria, tu ſola in ſexu fœmineo, hoc eſt, inter perſonas fœminei ſexus, electa es ab æterno à ſuperueniente trinitate: in ſeculo, id eſt, inter perſonas in hoc ſeculo conuerſantes. Vel in ſeculo, quia in ſeculo iſto

aſſumpta

aſſumpta es ad iſtud myſterium exequendum, ad quod ab æterno fuiſti electa, *Et meruiſti dominum,* vniuerſorum ex te incarnatum in annunciatione angelica, quando conſentiendo dixiſti: Ecce ancilla domini, fiat mihi ſecundum verbum tuũ. Vnde angelus ſanctus dixit ad Ioſeph de te: Quod in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt. *Sancto portare in utero,* tuo virgineo in ventre myſterij, in templo ſacratiſſimo veri dei, in thalamo ſponſi æterni, de quo dictum eſt in primo hymno: Vti ſponſus de thalamo egreſſus honeſtiſſima virginis matris clauſula. In hymno quoque ſecundo: Procedens de thalamo ſuo pudoris aula regia. Sicque qui ab æterno mã ſit in ſinu & corde patris, nouem menſibus habitauit in vtero virgineæ atque mundiſſimæ matris. De quo ſancta Elizabeth: Benedictus (inquit) fructus ventris tui. Nonne ergo beatiſſima viſcera Mariæ virginis, quæ portauerunt æterni patris filium. Quæ portauerunt portantem ſe, qui cũ ſit ſplendor gloriæ & figura, id eſt, imago ſubſtantiæ, id eſt, ſuperſubſtantialis dei patris, portat omnia verbo virtutis ſuæ, id eſt, præcepto ſuæ omnipotentiæ. Sic & ſe incarnari & in vtero ſuo portare filium dei meruit præclariſſima hæc Maria de cõgruo magis quàm de condigno. Et quãuis per vniuerſas ſuas excellentiſſimas virtutes iſtud meruerit ſuo modo, ſpecialiter tamen & appropriate ac diſpoſitiue per ſuam profundiſſimam humilitatem, qua ſe ſubvniuerſis humiliauit hominibus, & ineffabiliter magis quàm aliquis vnquam purus homo deinceps: ſicque tanta ſua humiliatione meruit exaltationem hanc maximam. Deinde per ſuam mundiſſimam caſtitatem ac nimiam prorſus puritatem, qua nituit: quæ tanta fuit, quòd (teſte Anſelmo) maior ſub deo nequit intelligi, puta ſub eius filio deo vtique incarnato: cuius & creatam puritatem ac ſanctitatem conſtat multo fuiſſe maiorem puritate ſuæ benedictiſſimæ matris. Conſummate vero id meruit ſua ardentiſſima ac perfectiſſima charitate, id eſt, actuali dilectione, qua zelo diuini honoris atque humanæ redemptionis præ cunctis ſanctis inæſtimabiliter æſtuauit. *Vates antiqui temporis prædixerant, quod factum eſt: quia virgo conciperet, & pareret Emmanuel,* id eſt, deum nobiſcum exiſtentem per noſtræ naturæ aſſumptionem & conuerſationem ſuæ perſonæ. De hoc in primis duobus hymnis ſatis dictum opinor.

Marginalia: A — *Luc.1.* — *Mat.1.* — B — *Luc.1.* — *Hebr.1.* — C

D *Myſterium hoc,* incarnationis verbi æterni,& donum virginalis fœcunditatis maternæ, *Magnum eſt,* magnitudine virtutis ac gratiæ,magnitudine poteſtatis diuinæ & prærogatiuæ humanæ, *Mariæ, quod cõceſſum eſt,* à deo omnipotente, *Vt deum per quem omnia,* id eſt, verbum æternum, de quo fertur in Ioanne: Omnia per ipſum facta ſunt. Et hoc certè, non vtique ſicut per cauſam miniſterialem & ſecundariam patre inferiorem,vt ſceleratiſſimus mentitus eſt Arrius.ſed ſicut per eum cui ratio exemplaris cauſæ appropriatur: *Ex ſe uideret,* id eſt,crederet & contemplaretur, *Prodere.* id eſt,procedere.Egreſſus quippe Chriſti ex vtero virginis inſtantaneus extitit, nec corporaliter videbatur à matre: ſed natum & ante ſe in terra ſitum omnium creaturarum digniſſima, præſtantiſſima virgo mox hilariter vidit,deuotiſſime adorauit,& paulo poſt in brachiis ſuis ſtrinxit,inuoluit, atque in præſepio reclinauit: quem & propriis manibus ſuis leuauit de terra, cum cœpiſſet algere. Denique tria opera maxima & ſumme miranda deus effecit: quæ ſunt creatio mundi, incarnatio verbi, & tranſſubſtantiatio panis & vini in corpus & ſanguinem Chriſti.Et quærunt doctores, quod horum maius, mirabiliusque conſiſtat. Ad quod quidam ſuper ſecundum ſententiarum,aliqui ſuper tertium,nõnulli ſuper quartum(vt Thomas)reſpondent.Quære ibidẽ.

Ioan.1.

E

¶DE B. VIR. MARIA ad laudes matutinas Hymnus.

F

¶*Gratulatur in eo uirgini Mariæ dulciſſimæ, quód plena gratiarum eum genuerit glorioſa peccatoribus filium,quem paſtores atque Magi creatorem omnium in Bethleem requirentes, melodiis confeſſi ſunt & muneribus: deinde ad piiſſimam dei matrem,ut populis ſuis pacis & indulgentiæ impetret auxiliũ, ſupplicatio dirigitur.*

VEre gratia plena es, id eſt,ô tu ſacratiſſima virgo,plena es gratia, id eſt, ſupernaturali dono ac habitu gratiæ,ſumendo gratiam extenſe, prout gloriam ac lumen gloriæ includit ac cõprehendit,ſecundum quód gloria dicitur gratia cõſummata.Et Apoſtolus proteſtatur:Gratia dei vita æterna.De plenitudine autem & excellentia gratiæ incomparabilis virginis di-

nis dictum eſt, *Et glorioſa permanes* id eſt, in perpetuum inuariabiliter felix, famoſa, gaudioſaque perſeueras, *Quia ex te nobis* id eſt, ad noſtram redemptionem atque ſalutem *Natus eſt Chriſtus*, ſecundum aſſumptã humanitatem, quoniam caro eius ex puriſſimis ſanctiſſimã virginis ſanguinibus eſt formata, *Per quem* ſecundum ſuam diuinam naturam, *Facta ſunt omnia*, iuxta illud Ioannis, Omnia per ipſum facta ſunt, vt frequenter eſt expoſitum. *Paſtores qui audierũt* ab angelo eis dicente, Euangelizo vobis gaudium magnum, quia natus eſt vobis hodie ſaluator, *Gloriam deo cantauerunt* Iuxta illud Lucæ, Reuerſi ſunt paſtores, glorificantes deum ſuper omnibus, quæ audierant. *Cucurrerunt in Bethleem*, iuxta illud, Venerunt feſtinantes, *Natum uidere dominum.* *Sic magi ab ortu ſolis per ſtellæ indicium*, qualiter factum ſit hoc, Matthæus deſcribit, in quo habetur, Cum natus eſſet Ieſus in Bethleem, ecce Magi ab oriente venerunt, dicentes, Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in oriente, & venimus adorare eum. Etenim Chriſtus multos Iudæorum, plurimoſque gentilium ſaluaturus natiuitatem ſuam mox aliquibus ex Iudæis, ac quibuſdam ex gentibus reuelauit. Hinc ſubditur, *Portantes typum gentium*, id eſt, repræſentantes figuram gentilium, *Primi offerunt munera*, aurum, thus & myrrham: Auro deſignantes perſonam regis, thure dei, myrrha morituri, prout de iſto in aurea legenda & alibi copioſe habetur, nec huic immorari oportet. *Rogemus ergo populi* id eſt, ô confratres & proximi rogemus *Dei matrem ac uirginem, ut ipſa pro nobis impetret pacem* cordis & temporis atque æternitatis, *Et indulgentiam* plenam. Siquidem filius eius omnipotens eam honorans nil denegat ei, quod ipſa ex deliberatione abſolutè deſiderat ac precatur. Denique vt deuotiſſimus doctor religioſorum ſanctus ait pater Bernardus, Securum habemus acceſſum. Nam mater oſtendit filio pectus & vbera. Filius oſtendit patri latus & vulnera, nec poteſt eſſe repulſa, vbi tot & tanta concurrunt charitatis inſignia. *Gloria tibi domine* ſancte pater æterne, gloria vnigenito, &c. Poſtremò hunc hymnum deuotiſſimè ſemper legamus & decantemus, memores myſteriorum, beneficiorumque ſaluatoris, glorioſiſſimè virginis, beatitudini, ſublimationi, dignitati, ac omni

A

Roma.6.

Iona.1.

Lucæ.2.

Luc.2.

Ibidem.

Matth.2.

B

C

D eius excellentiæ tanto præcordialius congaudentes: quanto
intenſius ac ſingularius eam diligimus. Et ita quotidie nõ te-
pide & remiſſe, quaſi ex arida & ſolita frequentatione: ſed tã-
to gratantius & feruentius, quanto frequentius memores ſi-
mus eorum quæ in Chriſti natiuitate & apparitione facta co
gnoſcimus. O quàm inæſtimabiliter verbum incarnatum im
pleuit deificaciſſimæ virginis mentem, cuius ſic impleuit, in-
habitauitque ventrem: quàm indicibiliter copioſam contra-
xit ſuauiſſima virgo charitatis exuberantiam, miſericordiæ
affluentiam, ſapientiæ illuſtrationem, omniumque chariſma-
tum plenitudinem diuinorum ex fonte ſapientiæ verbo æter-
no, ſic intra ſe habitante, & ſibi tam proximè applicato.

E DE B. VIR. MARIA, ad horas diurnas. Hymnus.

Commemorantur in eo filii dei incarnatio, eximia clementiſſimæ matris gratiæ, & miſericordiæ Mariæ dignitas, ad quam poſtremo fidelium fit ſupplicatio, ut eos precibus & meritis ſuis digniſſimis hinc egredientes protegere, & ad gaudia perpetua deducere dignetur.

MEMENTO *ſalutis author.* Dominus & Saluator
ſecundum vtranque naturam appellatur mundi
ſaluator, & noſtræ ſalutis author differenter, vt
patuit in duorum primorum expoſitione hym-
norum, nempe vt deus, ſic ipſe & pater ac ſpiri-
tus ſanctus ſunt vnus author, dator, obiectum, cauſa & fons
F noſtræ ſalutis: verum ſecundum naturam aſſumptam, ſic ſi-
cut ipſe ſolus factus eſt homo, ſic ipſe ſolus eſt author & repa
rator miniſterialis, meritorius, inſtrumentalis, mediatiuus ac
impetratiuus noſtræ ſaluationis, mediator dei & hominũ, qui
ſatisfacit pro nobis, & aduocatus noſter eſt apud patrem. Ita-
que ô Chriſte author humanę ſalutis vtroque modo, quẽ ora-
mus dicẽtes, Libera me de ſanguinibus deus deus ſalutis meę,
memento, id eſt, exaudiendo nos gratioſè oſtende te memorẽ,

Quod noſtri quondam corporis ex illibata virgine naſcendo formã ſumpſeris, hoc eſt, quòd aſſumpſeris quondam, videlicet in hora incarnationis, & vbi aduenit plenitudo temporis, imperante Octauio circa exordium vltimæ ætatis mundi formam noſtri corporis, id eſt, figurationem & liniamẽta corporis humani.

mani. Vel, formam, id eſt, naturam & veritatem corporis no- A
ſtri, vputa veram atque paſſibilem carnẽ humanam, non phã-
taſticam, nec de cœlo allatam, ſed noſtræ conſimilem, quantũ
ad eſſentiæ veritatem: non quãtum ad fomitis corruptionem.
Vel, formam noſtri corporis, id eſt, animam rationalẽ, quæ hu
mani corporis ſubſtantialis eſt forma. In eodẽ quippe inſtan-
ti aſſumpſiſti corpus & animam, hoc eſt, carnem animatã na-
ſcendo ex virgine illibata. ¶ Duplex ponitur natiuitas. Pri-
ma in vtero dum ſcilicet caro organizata & ſatis diſpoſita ſu-
ſcipit formam ſubſtantialem: & tunc homo vere generatur, id
eſt, de non eſſe in eſſe producitur, & eſſe ſubſtantiale ſortitur.
Secunda natiuitas vocatur ex vtero, qua infans prodit ad lu-
cem: quæ generatio eſt manifeſtatio generationis factæ in vte
ro. Porro Chriſtus aſſumpſit carnem & animam in vtero vir- B
ginis, carnem ex puriſſimis ſanctiſſimę virginis ſanguinibus.
Animam autem à ſuperbeatiſſima Trinitate. Eodem demum
momẽto quo carnem aſſumpſit, fuit ipſa caro infinita dei vir-
tute perfecte organizata complexionata atque ab anima in-
formata: ſic naſcendo ex virgine non ſumpſit Chriſtus corpo
ris formam, nec animam rationalem: ſed in virgine: niſi quan
tum ad manifeſtationem. Idcirco quod dicitur, ex virgine po
teſt exponi: in virgine: vel, de forma corporis quantum ad cõ-
pletionem augmenti formationis illius. Præterea ſi hoc ver-
bum, ſumpſeris, referatur ad illud complexum, ex virgine, nõ
poteſt proprie exponi de forma ſubſtantiali corporis Chriſti
ſeu anima rationali, quæ non fuit ex virgine ſumpta. Si vero
referatur ad hoc verbum, naſcendo, poteſt exponi de anima, C
iuxta modum nunc tactum. *Maria mater gratiæ* cum effe-
ctiua cauſa gratiæ gratum facientis, non eſt niſi deus: cui pro-
prium eſt creare, & gratia ipſa creetur & infundatur, quem-
admodum charitas. Ideo Maria nõ eſt mater gratiæ per prin-
cipalem cauſalitatem & authoritatem, ſed per priuilegiatam
poteſtatem impetrandi & procurandi ac dandi hanc gratiam
per modũ mediatricis ac efficaciſſimæ aduocatæ, ratione ſuæ
maternæ ſublimitatis, qua comparentalis eſt patri æterno, &
mater vera vnigeniti filij eius: quod eſt dignitas quodammo-
do infinita, vt dictum eſt. Eſt etiã mater gratiæ, quia præ cæ-
teris ſanctis multo frequentius, multoque pluribus ac copio-
ſius eam impetrat & transfundit: & quoniam regnum miſeri-
cordiæ

D cordiæ ei commiſſum eſt. Vnde ſubiungitur, *Mater miſericordiæ*, eo modo, quo mater es gratiæ, quoniam in te ipſa viſceribus pietatis & miſericordiæ affluis & ſuperabũdas: & quãtum in te eſt, proniſſima ſemper es miſereri, miſericordiã impartiri, indulgere, exaudire, & omnem pietatis effectum vndique exercere: ſicque de plenitudine tibi conceſſa copioſiſſimè communicare, nec aliquẽ miſerum, quantumlibet impiũ, vitioſum ac vilem deſpicis aut relinquis, ſi ex corde inuocauerit. Sic ergo mater gratiæ & miſericordiæ nominaris, ſicut

Eccle.24. in tua perſona illud Eccleſiaſtici dicitur, Ego mater pulchræ dilectionis & timoris & agnitionis, &c. Specialiſſimè tamen mater gratię & miſericordię perhiberis ob cauſas pręhabitas,

E *Tu nos ab hoſte protege* id eſt, ab omni diabolica tentatione

Iudith.8. defende, & ab omni inuiſibili hoſte: non vt penitus non ten-

Eccle.34. temur, quoniam omnes qui deo placuerunt, per multas tenta-

2.Timo.2. tiones & tribulationes tranſierunt fideles: & qui non eſt ten-

Matth.6. tatus, quid ſcit? nec coronetur, niſi qui legitimè certauerit: ſed

Pſal.88. ne tentatione vlla vincamur: quod eſt non induci in tentationem. Protege quoque nos ab hoſte, id eſt, ab omni aduerſario noſtræ ſalutis, quantum ad hoc quòd aduerſatur, vt nihil proficiat inimicus talis in nobis, id eſt, caro, mũdus, voluntas propria, fomes aut acies vitiorum. Protege ergo nos meritis tuis ac precibus, virtutemque & gratiam reſiſtendi ac prævalendi in omni tentatione adipiſcendo ac tribuẽdo: quatenus deus ſic faciat nobis prouentũ ac triumphum in tentationibus cum

F ctis & conterat Satanã ſub pedibus noſtris velociter. *Et hora*

1.Corin.10 *mortis ſuſcipe* id eſt, in hora illa ſub alis tuæ maternæ & miſe-

Roma.16. ricordiſſimæ pietatis & charitatis nos tanto ſpecialius & inceſſabilius accipe, tene, conſerua: quanto tunc maius extat periculum, maior neceſſitas, impugnatio grauior, natura debilior. Animas quoq; noſtras de corporibus ſuis egrediẽtes clementiſſime ſuſcipe, deduc, inducique præſenta: & coram eo, quãtum fieri poterit, excuſa, releua, conſolare, nec purgatorio adiudicatis obſiſtas. *Maria mater domini, æterni patris filii* id eſt, mater Chriſti, qui eſt vnigenitus filius patris æterni, *Fer opem* id eſt, impẽde auxilium *Nobis omnibus ad te cõfugientibus* id eſt, gratiã pœnitendi, proficiendi, perficiendi ac perſeuerãdi feliciter impetra nobis. *Per tuum uirgo filium* id eſt, ô beatiſſima virgo, per ea & propter omnia illa quę vnicus fi-

lius

lius tuus pro noſtra aſſumpſit,fecit, pertulitque ſalute,& eius A
amore atque intuitu,& ob omnem mutuá dilectionem eius ac
tui, *Per patré,per paracletum* id eſt,propter amoré,bonitaté,
& benignitatem patris ac ſpiritus ſancti:& propter honorem
laudem,& gloriam eorũdem, *Adſis* nobis præſens *ad obitum* id eſt, in hora obitus noſtri digneris nobis adeſſe piiſſimè,per miſericordiarum tuarum effectus,& omni modo tunc
opportuno, *Noſtrúmque muni exitũ*, repellendo inſidias inimici, & miſericordiſſimè aſſiſtendo in illo tam diſcriminoſo
extremæ neceſſitatis articulo : poſt quẽ nunquam eſt reditus
pereunti,& in mortali vitio decedenti ad miſericordiã ac ſalutem,de lege communi.Cõfer ergo ô domina,& tunc ita aſſiſte, vt in charitate & gratia expiremus: quia in qua diſpoſitione,affectione,conuerſione anima diſcedit à corpore, in ea
manet perpetuè,prout Eccleſiaſtes teſtatur, Si ceciderit lignũ B
ad auſtrũ aut ad aquiloné,in quocunq; loco ceciderit,ibi erit. *Eccle.11.*
Ideo(vt Damaſce. expreſſit)qđ angelis fuit caſus,hoc hominibus eſt mors.Atq; vt ſctũs aſſerit Augu.In eo, hoc eſt,in illa habitudine & diſpoſitione,inueniet vnũquemq; extremus
dies,id eſt,dies iudicij,in quo eũ inuenerit ſuus vltimus dies. *Damaſce.* *Auguſt.*

Gloria tibi domine. Ecce hunc ſententioſum, affectuoſiſſimumque hymnum cum omni attentione,compunctione,feruore legamus,cum grata recolentia dominicæ incarnationis,
cum reuerentiali conſideratione excellentiæ venerandiſſimæ
virginis,cum profunda põderatione periculorum noſtrorum,
cum intenta atq; aſſidua mortis memoria,& cũ præparatione
ad eã idonea. Nõ illos ſequamur, qui orationes & horas ſuas
quotidianas ad tempus aliquantulũ ſolent deuotè perſoluere,
paulatim vero deinde tepeſcunt. Addamus ergo quotidie ad C
profectum,ad ſpiritualem feruorem,ad ſolicitudinem ſalutarem:& quo morti amplius propinquamus, eò in omnibus magis timorati, cuſtoditi, ſoliciti ac feruidi ſimus: quia qui timet deum,nihil negligit.Nec eminentius poſſumus glorioſiſſimam virginem honorare,niſi coram præſentia filij eius taliter conuerſando.Poſtremo,vt digniſſimæ virginis miſericordias taliter valeamus ſuſcipere, ſatagamus & nos in omnibus
eſſe miſericordes:non indignando,non vlciſcendo,nec contra
quenquam paſſionatè, pueriliterve rãcoroſum quid in corde
geſtãdo:nec vincamur à malo ſed vincamus malum in bono.

DE S.

D ## DE S. CRVCE, Hymnus.

Commendatur in eo miris præconiis ſanctiſſima crux,in qua totius humanæ redemptionis ſacramentū eſt conſummatum.

AVTHOR FORTVNATVS *epiſcopus.*

CARMEN Trochaïcum alcmanio & euripidio alternatim currens.

CRVX *fidelis.* Qualiter crucem alloquamur,laudemus,ſalutemus & extollamus,tactum eſt in expoſitione hymni,Vexilla regis prodeunt.Itaq; dicitur,ô crux fidelis,id eſt,fideliter cooperans humanæ ſaluti , & habens vere illos effectus , qui ei aſcribũtur:& hoc virtute Chriſti in ea ſuſpenſi, vtputa inſtru-
E mentum noſtræ ſaluationis.Et rurſus,crux vocatur fidelis materialiter,quia de ea pro parte eſt fides fidelium,quòd ſcilicet per crucis patibulũ dei filius nos redemit.Dicitur igitur crux fidelis ratione ſuorum effectuum : cuius fide atque ſignaculo ac virtute dæmones refrenantur,& innumerabilia mira ac magna fiunt & facta ſunt. *Inter omnes arbor una nobilis,* id eſt, præ cunctis arboribus clara & efficax , non ex ſua natura ac ſpecie,cum multæ ſint arbores,præſertim in paradiſo,ea nobiliores: ſed ratione eorum quæ Chriſtus geſſit in ea, cuius ſacratiſſimi corporis tactu crux ipſa nobilitata & cõſecrata eſt vehemẽter,ac ſancti ſui cruoris perfuſa humore,eo modo quo talium excellentiarum res inanimata capax poteſt conſiſtere:in-quantum diuina ordinatione ac iuſſione,aſſumitur,ap-
F plicatur , ac deputatur ad talia peragenda tanquam medium inſtrumentale: quemadmodum de arca Moſi legitur. Deniq; quarundam corporalium ac naturalium rerum ſunt miræ & magnæ vires,vt conſtat de herbis & gemmis nonnullis:atque
Tobiæ.11. in libro Tobiæ narratur de felle piſcis:quanto magis præſtãtiſſimum lignum crucis ex contactu & linitione deificatiſſimi corporis & ſanguinis dei incarnati credenda eſt pręclariſſimas vires eſſe ſortita. *Nulla ſylua talẽ profert frõde flore germine,* id eſt,nullum nemus nec vlla terra, imò nec paradiſus terreſtris producit arborem tam pręclaram & efficacem,propter ſupernaturales excellentias & virtutes cruci cõceſſas:per quam & ſublimia valde miracula in eius inuentione & exaltatione ſunt facta.Porrò frondes,flores,& germina ſanctę crucis ſunt

cis ſunt ſpiritualiter intelligenda:quanquam & arbor illa adhuc terræ infixa habuerit corporaliter iſta. Nam & brachia crucis, quibus ſanctiſſima Chriſti brachia erant affixa, ſunt quaſi frondes ipſius: ſpiritualiter vero frondes eius ſunt gẽtes per crucem ſaluatæ,per latitudinem terræ. Flores autem crucis ſunt ornamenta gratiæ ac virtutum virtute ac fide crucis collatæ hominibus. Germina quoque ſpirituales filij ac filiæ Chriſti,quos per crucem redemit,regenerauit,ſaluauit. *Dulce lignum,* inquantum per illud ſaluatum eſt genus humanũ à vitiorum abſinthio, ab amaritudine infernali, à dominatu diaboli:ſic gloriamur in cruce quę dulcis eſt per ſuos effectus animæ contemplanti. *Dulces clauos,* De clauis quibus in cruce confixus eſt Chriſtus,certum eſt ꝙ inæſtimabilẽ ingerebãt tenerrimis ac viuaciſſimis manibus ac pedibus eius dolorem. Qui claui nihilominus dulces cenſentur modo prætacto,ſicut & crux:præſertim quia per eos inſtrumentaliter recuperati ſumus & reducti ad diuinorum ſuauitatem chariſmatũ in præſenti, & ad incomprehenſibilem dulcedinem delitiarum cœleſtium in futuro. *Dulce pondus,* id eſt, corpus dominicum in ſe vere dulciſſimum,ab omni labe prorſus immune, plenũ omni redundantia virtutum & gratiarũ,verbo æterno ac animæ Chriſti prorſus obedientiſſimum,atq; in omni opere bono fideliſſime cooperatum, quod & ſuauiſſimos habet effectus. *Suſtinet,* id eſt portat. *Flecte ramos arbor alta, tenſa laxa uiſcera.* Verba iſta ſumenda ſunt non iuxta ſuperficiem literæ,ſed iuxta compaſſionem dicentis.Alioqui impoſſibilitatem & abſurditatem viderentur includere:quia nec lignum illud intelligit,quę ad ipſum dicuntur, & ipſum per innumerabiles modo partes diuiſum in ipſis electis reſeruatur.Nec corpus Chriſti iam in ipſo extenſum eſt. Dicuntur ergo hæc ex perſona deuotæ animæ,quaſi in ſua apprehenſione & imaginatione ſub cruce ſtantis, innocentiſſimo Chriſto in ea pendẽte & ineſtimabiliter patiente ex violentiſſima ſui ſacratiſſimi corporis & venerandiſſimorũ membrorũ diſtenſione & transfixione.Cui anima ex naturali pietate & inquantum innocẽtiſſimus fuit, intime condolens loquitur iſta: quaſi in mentis exceſſu victa affectu,rationem non penſans:vt paſſio tãta aliqualiter releuetur.Itaque ait:Flecte ramos arbor alta,id eſt,ô tu crux lignum viuificum,fructuoſiſſima arbor per ſimilitudinem

D dinem nominata,vt tactum eſt ſuper illud hymni,Vexilla.Arbor decora & fulgida.Arbor inquam alta virtute & dignitate atq; effectibus,flecte ramos, id eſt, partes tuas in latum ſeu tranſuerſum extenſas,flecte,id eſt, mollifica, vt fiāt flexibiles & contrahantur, ne brachia ſaluatoris maneant in eis tā violenter diſtenta,tenſa,laxa viſcera,id eſt, remiſſius tene extentas in te interiores partes corporis domini. *Et rigor lenteſcat ille,* id eſt,rigiditas,duritia , inflexibilitas illa mollior & remiſſior fiat, *Quem dedit natiuitas,* id eſt , tibi innata ſeu ex natura tua contracta, *Vt ſuperni membra regis miti tēdas,* id eſt,quatenus extenſa teneas membra Chriſti regis cœleſtis,

Stipite miti, id eſt, flexibili, non tā pœnali. *Sola digna tu fuiſti ferre ſecli precium,* id eſt,tu duntaxat ſola inuēta es portare mundi ſaluatorem,non proprio merito,quæ ratione carens nec mereri proprie potuiſti,nec demereri:ſed dei præordinatione, *Atq; portum præparare nauta,* id eſt,tanquam nauis gubernator præparare,id eſt,diſponere & obtinere,tanq̄ inſtrumentum & armatura paſſionis atq; victoriæ Chriſti,portum, id eſt,locum quietis,manſionem cœleſtem, *Mundo naufrago,* id eſt, generi humano in hoc mundo tanquā in inquietiſſimo pelago periclitanti,tētationibusq; quaſſato. *Quem* mundū,

Sacer cruor perunxit, id eſt,ſanctus ſanguis ſua virtute & efficacia liniuit,perfudit, purgauit, *Fuſus agni corpore,* id eſt, ex Chriſti manſuetiſſimi agni corpore vulnerato , flagellato, ſpinis coronato,clauis confoſſo,exhauſto,in cruce diſtento,&

Pſal.21. arefacto,in tantum vt dicat Pſalm.Sicut aqua effuſus ſum,& F diſperſa ſunt omnia oſſa mea . Aruit tanquā teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis . Et rurſus apud Hiere.

Hiere. 11. Ego quaſi agnus manſuetus qui portatur ad victimā. De quo

Eſa.53. & per Eſa.fuit prædictum:Quaſi agnus ad occiſionē ducetur, & tanquā ouis coram tondente ſe obmuteſcet.Quod princeps

1.Pet.2. Apoſt.completum proteſtans: Redēpti,inquit, eſtis precioſo ſanguine , quaſi incontaminati & immaculati agni Chriſti.

Gloria & honor deo, abſolute accepto qui eſt vnus in eſſentia & trinus in perſonis. *Vſquequo,* id eſt, omnifarie, iugiterq;, *Altiſſimo,* qui de qualibet increata perſona totaq; trinitate prædicatur.Vnde de perſonis ſubiungitur, *Vna,* hoc eſt,ſimul, *Patri filioq; inclyto paracleto,* .i.etiā nobiliſſimo cōſolatori ſpiritui ſancto, *Cui,* deo, *Laus eſt & poteſtas per æterna ſecula.*

na ſecula, id eſt, in perpetuũ, vt ſupra. Itaq; cõformemus cordis noſtri affectiones authori & ſenſui hymni iſtius, Chriſto propter nos paſſo, & eius acerbiſſimæ paſſioni vehemẽter cõpatiendo, inquantũ paſſio illa tenerrimæ ſuæ naturæ humanę fuit tã indicibiliter pœnaliſſima acutiſſime penetratiua, crudeliſſimè interfectiua. Vnde & ipſe ex ſola eius imaginaria præintuitione tanto horrore in natura aſſumpta concuſſus eſt (quę & viuaciſſima atq; formatiſſima tenerrima quoq; ac paſſibiliſſima fuit) ꝙ protinus factus eſt ſudor eius ſicut guttæ ſanguinis decurrẽtis in terrã. Verũtamen inquantũ paſſio illa fuit totius humani generis redemptiua gloriari in deo regratiariq; Chriſto debemus de ea: ſicut cantat eccleſia: Nos autẽ gloriari oportet in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti, in quo eſt ſalus, vita, & reſurrectio noſtra. ❡Deniq; paſſionem noſtri ſaluatoris debemus quotidie variis modis recolere. Primo, ad actualiter recordandum, quia peſſima ingratitudinis pars eſt non attẽdere beneficia impartita. Secundo, ad cõpatiendũ (vt tactum eſt) inquãtum ſanctiſſimus ac innocẽtiſſimus dei filius tã pœnoſiſſimè cruciabatur. In quo tamen cõpaſſionis dolor paſſionis exceſſit dolorẽ. Tertio ad imitandũ, vt cõſiderando ꝗ charitatiue, humillime, patientiſſime, manſuetiſſime, fortiſſime, obediẽtiſſime Chriſtus omnia tolerauit, diſcamus & ſatagamus in afflictionibus, caſtigationibus, correptionibus, aſpernationibus, omnibusq; aduerſis tanꝗ in cunctis diuitiis gloriari. Præſertim, quia hæc vniuerſa quæ patimur multo minora ſunt, quàm meruerũt ſcelera noſtra. Quarto, ad gloriandum (ſicut prætactum eſt, inquantũ tot tãtaq; bona ex ea ſunt conſecuta. Quinto, ad regratiandũ toti ſupergloriosiſſimæ trinitati, cuius præordinatione æterna per hunc admirabilẽ modũ ſumus ſaluati, quę voluit regẽ regũ pro nobis ſic pati. Sexto, ad admirãdũ, ꝙ pro nobis viliſſimis voluit vnigenitus dei ſic cõculcari, ſperni, ac lacerari. Septimo, ad inflãmandum, vt hæc omnia contẽplantes Chriſti amore validè inflãmemur. Octauo ad cõtemplãdũ, quia in hoc myſterio redẽptionis humanæ per Chriſti paſſionẽ refulget altitudo ſapiẽtiæ ac ſciẽtiæ dei, & infinita miſericordia ac iuſtitia ei⁹. ❡Præterea ppẽdamus, qs, qualis, & quãtus ſit iſte qui pro nobis taliter eſt tractatus, qua cauſa, quo fructu, quo fine. De his omnibus in aliis diuerſis opuſculis eſt tractatũ, idcirco hic ea tetigiſſe ſufficiat.

A Luc. 22. Galat. 6. B C

DE OM-

D DE OMNIBVS SANCTIS, Hymnus.

¶Dirigitur in eo ad omnes ſanctorum ordines oratio, nempe ad deum, ad ſacroſanctam dei matrem, ad angelicos ſpiritus, ad ſanctos prophetas, apoſtolos, martyres, confeſſores, & uirgines, ut à nobis hoſtium noſtrorum propellant ferociam atque moleſtiam, æterniq́; regni conſortiũ nobis indulgeãt, & ſuæ gloriæ participationem.

CHRISTE *redemptor omnium,* Qualiter Chriſto conueniat eſſe omnium hominum redemptorem, expoſitum eſt ſuper illud, in primo hymno, Chriſte redemptor omnium exaudi preces ſupplicũ. *Conſerua tuos famulos,* id eſt, nos tuos miniſtros

E & vniuerſos fideles à malis præſerua, in gratia virtutibuſque cuſtodi, ne peccando ſpiritualiter annihilemur eſſe gratiæ amittẽdo. Idcirco orauit Pſalmiſta: Cuſtodi me domine, vt pu-

Pſal.16. *Pſal.15.* pillam oculi. Et rurſus: Conſerua me domine, quoniam ſperaui in te. *Beatæ ſemper uirginis placatus ſanctis precibus,* id eſt, nobis indulgens, nec propter offenſas noſtras cõſeruationem hanc ſubtrahens nobis, ſed iugiter in adiutorium noſtrũ

Pſal.66. ſuperintendens. Hinc ſancti veteris teſtamenti toties orauerunt non relinqui à deo, quod petimus nobis conferri meritis & precibus beatiſſimæ virginis, quę eſt communis fideliſſima ac potentiſſima aduocata totius eccleſiæ ac omniũ noſtrum. *Beata quoq; agmina, cœleſtium ſpirituum,* Hoc eſt, ô chori & ordines angelorum ſanctorum, *Præterita, præſentia, futura mala*

F *pellite.* id eſt, præteritarum culparum indulgentiam nobis acquirite, imò & gratiam, non recidiuandi, præſentia etiam ſeu eminentia mala veſtro patrocinio euadamus, nec immoremur alicui culpæ, imò aduertamus nocumẽta peccati, vt inde ceſſemus gemendo, orando, ac bonis actibus inſiſtẽdo. Sic quoq; vitemus mala futura, hoc eſt, quæ incideremus niſi veſtris auxiliis iuuaremur. Qui autem de præteritis veraciter dolet, futura præcauet diligenter. Deprecamur etiam à malis pœnæ & aduerſitatibus liberari, ne ſupra modum grauemur & vltra vires, ne in illis per impatientiã corruamus ac ſuperemur. *Vates æterni iudicis,* hoc eſt, ô ſancti prophetæ iudicis ſummi, *Apoſtoliq́; domini,* Ieſu Chriſti, *Suppliciter,* id eſt, humiliter & affectuoſe, *Expoſcimus,* Oratio nanque eſt

interpres

interpres ac nuncius deſiderij ſalutaris. Ideo niſi ex affectu pio oremus, dici oratio non meretur. *Saluari*, hoc eſt, beatitudinem obtinere, *Veſtris precibus*, non tamen abſque propriis meritis, ſine quibus nemo adultæ ætatis, compoſque rationis ſaluatur. Idcirco precamur nobis donari gratiã ac virtutes, per quas debitè conuerſemur atque ſaluemur, veſtra ſectando veſtigia in ſanctitate, obedientia, & vera ſemper iuſtitia. *Martyres dei inclyti*, hoc eſt, ô vos inclyti martyres dei, tanto nobiliores, quanto plura ac grauiora pro fide tormenta alacrius, conſtantius, feruentius toleraſtis. *Confeſſoresq́ue lucidi*, id eſt, lumine gloriæ nunc ſplendidi, & tanto lucidiores, quanto in iſto exilio fuiſtis in conuerſatione puriores, exemplariores, perfectiores, *Veſtris orationibus nos ferte in cœleſtibus*, hoc eſt, orationum veſtrarum auxilio impetrate nobis cuncta neceſſaria ad ſalutem, vt ad veſtram perducamur ſocietatem. *Chorus ſacratus uirginum*, hoc eſt, ô tu ſacra virginum vtriuſque ſexus multitudo ordinata, ac deo nunc perfectè dicata, *Electorumq́ue omnium*, id eſt, cæterorum electorum felicium, *Simul cum ſanctis omnibus*, hoc eſt, ô ſancti vniuerſi ſimul, & ſeorſum accepti, *Conſortes Chriſti facite*, id eſt, procurate vobiſcum nos fieri cohæredes filij dei, vt diuinę cõformemur naturæ per dona gloriæ, ac beatificam viſionem: quæ conformatio tantæ eſt excellentię, vt aſſimilatio, qua deo nunc aſſimilamur per munera gratiæ, per virtutes ac merita, quaſi nulla ſit comparatione illius. Propter quod ſanctus Ioannes in ſua prima fatur epiſtola: Nunc filij dei ſumus, & nõdum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit ſimiles ei erimus: quia videbimus eum ſicuti eſt. Illa quippe contemplatio, dilectio, transformatio beatorum in deum, tãtæ eſt claritatis, tanti feruoris, tantę prędominationis, vt contemplatio, atque dilectio dei in ſeculo iſto, & ſi quæ transformatio eſt in eum, ſit prorſus obſcura, tepens, remiſſa. *Gẽtem auferte perfidam credentium de finibus*, non ſolum paganorum gentem, hæreticorum, & prorſus incredulorum, verumetiam prauorum Chriſtianorum, qui dicũt ſe noſſe ac diligere deũ, factis vero negant. Hos auferte, non vt prorſus nõ ſint, ſed ne perfidi maneant, imò conuertantur, & fide & opere Chriſtiani conſiſtant, *Vt Chriſti laudes debitas*, hoc eſt, laudes & venerationes, quas Chriſto exhibere tenemur, *Perſoluamus*

A B C 1. Ioan. 3.

D *alacriter*, id eſt, viuaciter & iocundè. Quemadmodum ſcri-
Pſal. 71. ptum eſt in pſalmo ſeptuageſimoprimo: Exultabũt labia mea,
Eccli. 51. cum cantauero tibi. Et item in Eccleſiaſtico habetur: Laudabit vſque ad mortem anima mea dominum. Sic demum te verbis cordis ac oris laudemus, ne te factis inhonoremus, & per omiſſiones peccemus, ne nobis impr operes: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt à me, per inobedientiæ auerſionem. *Gloria patri ingenito,* hoc eſt, non genito, nec ab alio emananti. Pater enim à nullo eſt factus, nec creatus, nec genitus. *Eiuſq; unigenito, &c.* Ecce hunc hymnum cum præcipua mentis eleuatione ad totam triumphantem eccleſiam decantemus, perluſtrando, viſitando, perambulando contemplationis volatu vniuerſam illam eccleſiam tri-
E umphantem. In primis regem eius, regem vtique omnium ſeculorum Chriſtum deum & hominem in deitatis natura patri atque ſpirituiſancto penitus coæqualem, conſubſtantialẽ, & coæternum, qui in natura aſſumpta, iam prorſus glorificatiſſima, ineffabiliter totius paradiſi cœleſtis iucunditatem accidentale præmium auget. Deinde eius excellentiſſimam genitricem, toti illi ſupermundanæ curiæ vehemẽter dilectam, honoratam, ſuauem, cui thronus poſitus eſt iuxta thronum vnici filij ſui, qui ſibi inuicem glorioſi congaudent. ¶Præterea penſemus, qualiter palatium illud cœli empyrei pulcherrimè decoratur angelorum ſanctorum agminibus, ſplendidiſſimis ſupernorum ſpirituum choris & innumerabilium millium nobiliſſimarum illarum deiformium mentium deli-
F cioſis ordinibus. Deinde intueamur ſanctorum patriarcharum ac prophetarum venerandum iucundiſſimumque exercitum. Glorioſiſſimam electiſſimorum apoſtolorum phalangem, purpuratum ac regium ſtrenuiſſimorum martyrum cœtum victorioſum. Deuotiſſimorum quoque ac ſplendidiſſimorum cuneum confeſſorum. Mundiſſimum item exercitum virginum clariſſimarum, quæ omnipotentis ſponſi ac regis altiſſimi ſunt ſpõſæ ac filiæ & familiares amicæ. Reliquorum etiam innumerabilium turbam ſanctorum. Omnium horum accendamur amore, ad eorum glorioſum ſuſpiremus conſortium. Attendamus, quia & ipſi aliquando in hoc ſeculo ſimiles nobis fuerunt mortales propriis viribus nil valentes. Penſemus quàm ſtrennuè viriliterque egerunt, quàm cõſtantes &

feruidi

feruidi extiterunt. Et noſtram deploremus ignauiam, negli- A
gentiam & torporem. Veruntamen non deſperemus,ſed eorũ
inflammemur exemplis, & conſiderantes, quàm inæſtimabi-
lem,& æternam gloriam,& ſalutem,honorem,ſecuritatem,in
huius vitæ breui curriculo,huiuſque ſtadij pauco labore ſint
adepti,reſipiſcamus ab incuſtodia & inſipiẽtia noſtra. Accin-
gamur ad meliora, & quid debeamus altiſſimo, quid noſtra
requirat vocatio perpendentes,incipiamus domino deo quo-
tidie quaſi cum nouo ſeruire feruore,& coram eius præſentia
ſolicitè ambulare.

DE OMNIBVS SANCTIS Hymnus alius.

¶ *Iſte omnino ſimilis eſt formæ cum præcedente,& amborum*
ferè eadem eſt ſententia, eademq́; materia, ſupplicatio ſci, B
licet ad omnes ſanctorum gradus ut orent pro nobis.

IESV *ſaluator ſeculi,* Hic hymnus à præcedenti
in ſenſu permodicè differt. Et quod in exordio di-
citur, Ieſu ſaluator ſeculi, idem eſt cum exordio
illius hymni, Chriſte redemptor omnium. *Re-*
demptis ope ſubueni, hoc eſt, nobis merito ac vir-
tute tuæ paſſionis, imò & totius tuæ cõuerſationis in hoc mũ-
do hoc à reatu peccati,& poteſtate diaboli liberatis ſuccurre.
Tota enim vita ſaluatoris ab exordio incarnationis fuit con-
tinua expiatio, oblatio, ſatisfactio pro generis humani pec-
catis. Quæ expiatio,oblatio,ſatisfactio in hora paſſionis ex-
titit cõſummata, *Et ô pia dei genitrix,* quæ in viſcera chari- C
tatis & pietatis quaſi tota conuerſa es, *Salutem poſce miſeris,*
id eſt,miſerrimis nobis orando impetra gratiã & ſalutẽ. *Cœ-*
tus omnes angelici, Omnes angeli ſunt vnus cœtus vniuerſa-
lis,totalis,ſub rege vno omniũ creatore ordinatiſſimè diſpoſi
ti,ac ſaluberrime triũphantes. Quãuis ſunt plures cœtus par-
ticulares,ſicut & plures chori ac ordines. Vnde dixit ſaluator
tẽpore paſſionis: Poſſum rogare patrẽ,& exhibebit mihi pluſ-
quã duodecim legiones angelorũ. Deinceps, vt digniſſimus
Dionyſius eſt effatus,in quolibet choro ſunt primi, medij, ac
vltimi: qui etiã proteſtatur, ꝙ quãto chorus ſeu ordo angelorũ
eſt altior,tãto plures in ſe cõtinet & includit perſonas,imò vt
ex eiuſdẽ magni Dionyſij verbis ſanctus atq; glorioſus Tho-

D mas fatetur: Quemadmodum corpora cœleſtia quaſi incōparabiliter excedunt corpora inferiora in magnitudine, ſic beatiſſimi atque ſanctiſſimi ſpiritus illi angelici omnem inferiorum numerum in multitudine. Merito ergo ait ſacra ſcriptura in Iob viceſimoquinto cap. Nunquid eſt numerus militum eius? ¶ Præterea, nequaquam putandum, quòd ex angelis ſanctis & animabus beatis duplex conſtet eccleſia, ſed vna totalis integra, & perfecta reſultat eccleſia ex ipſis, ita quòd animæ ſanctæ atque beatæ ad angelorum ordines aſſumũtur altiores aut inferiores, iuxta ſuorum exigentiam meritorum, & prout in charitate fuerũt magis aut minus perfecti. Niſi quòd aliqui probabiliter opinantur, quòd animæ innocentium, quę nullo proprio merito conſequuntur ſalutem, ſpecialem conſti-

Iob.25.

E tuant chorum. Hoc quoque quod de aſſumptione hominum electorum ad ordines beatorũ aſſerui, beatus ac glorioſus Gregorius in Homilia, ac ſanctus Ambroſius ſuper pſalmum, Beati immaculati in via, teſtãtur. Idcirco quod in ſermone de aſſumptione ſacratiſſimæ atque glorioſiſſimæ virginis Mariæ, glorioſus ac beatus ait Hieronymus: Quòd quãuis ſanctis hominibus ſimilitudo felicitatis angelicę promittitur, veritas tã men negatur, ſatis obſcurè prolatum videtur: imò nec animæ ſanctæ ad choros angelorum beatorũ vere aſſumerentur, ruina angelorum ex ſingulis aut ſaltem pluribus choris facta, ex animabus ſanctis atque beatis non inſtauraretur. Beatiſſimi quoque & glorioſiſſimi apoſtoli infimis angelis ſanctis inferiores eſſent in gloria. *Patriarcharum cunei & prophetarũ merita,* hoc eſt, ipſi patriarchæ & ſancti prophetæ, *Nobis precētur,* precando pro nobis obtineant, *Veniam. Baptiſta Chriſti præuius,* hoc eſt, beatiſſimus Ioannes Baptiſta prophetarum ac patriarcharum eximius, quippe quo inter natos mulierum maior, id eſt, ſanctior nõ ſurrexit. *Et clauiger æthereus,* hoc eſt, ſacratiſſimus Petrus apoſtolus, cui plenitudo eccleſiaſticæ poteſtatis à Chriſto præ cæteris eſt collata, quem & Chriſtus Ieſus inſtituit generalem, plenum, ac ſummum ſuum vicariũ ſuper vniuerſos fideles, dicendo: Paſce oues meas. Vt ſanctus & glorioſus Cyrillus in libro diſſeruit Theſaurorum. Sãctus atq; beatus Bernardus in libro de conſideratione. Et ſanctus Thomas ſuper quartum, atque in ſumma contra Gentiles. In Summa etiam contra Græcos. *Cum cæteris apoſtolis,* hoc eſt, alij

F

Matt.16.

alij quoque ſancti Apoſtoli ſimul cum illis, *Nos ſoluant nexu criminis*, id eſt, precibus ſuis ac meritis impetrent nobis diuinitus, vt ab omni vinculo abſoluamur culparum. De quibus in libro profertur Prouerbiorum, capitulo quinto: Iniquitates ſuæ capient impium, & funibus peccatorum ſuorum cõſtringetur. *Chorus ſacratus*, hoc eſt, multitudo ſeu vniuerſitas, *Martyrum*, beatorum. *Confeſſio ſacerdotum*, id eſt, ſancti ſacerdotes, prælati, confeſſores, paſtores, prædicatores felices, *Et uirginalis caſtitas*, id eſt, ſanctæ virgines merito caſtimoniæ ac ſanctimoniæ ſuæ, *Nos à peccatis abluāt monachorum ſuffragia*, hoc eſt, omnium religioſarum perſonarum ſubſidia, preces ac merita. *Omneſq; ciues cœlici*, id eſt, habitatores cœli empyrei: quod ſicut eſt nobiliſſimum ac ſubliſſimum corpus, ſic eſt congruentiſſimus locus corporum glorificatorum, & omnium ciuium supernorũ, *Annuant uotis ſupplicum*, hoc eſt, piis deſideriis noſtris ſupplicantium eis, acquieſcant ac cooperentur, *Et uitæ poſcant præmiũ*. id eſt, mercedẽ cœleſtẽ ſeu beatificã viſionẽ, quæ eſt præmiũ vitæ gratiæ ſeu præmiũ vitę glorioſæ, cõſtruẽdo hoc intranſitiuè, id eſt, præmiũ quod eſt ipſa vita gloriæ, ſeu vita glorioſa. De qua loquitur Chriſtus fons vitæ, apud Ioannẽ: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcāt te verum deum. Quod præmium tale ac tantum eſt, vt Eſaias & Paulus teſtati ſunt, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit deus diligentibus ſe. Certè ait ſacra ſcriptura: Bonorum operum glorioſus eſt fructus. Cumque ſpes præmij minuat vim flagelli. Propter quod ſecundo Paralipomenon dicitur: Non diſſoluantur manus veſtræ, erit enim merces operi veſtro. Prima quoque ad Corinthios decimoquinto capitulo: Stabiles eſtote & immobiles abundantes in opere domini ſemper, ſcientes quòd labor veſter non eſt inanis in domino. Hinc non fatigetur animus veſter. Non enim ſunt condignæ paſſiones, aut digni labores huius temporis ad gloriam illam futuram. Verũ abſit, vt deo principaliter obſequamur intuitu præmij, aut horrore ſupplicij: ſed primo & maximè ex ſynceriſſimo eius amore, propter infinitam & propriam bonitatem, honorabilitatem, & honorificentiam eius, &c.

Margin: A; Prou.5.; B; Ioān.15.; Eſa.64.; Sapien.3.; C; 2.Para.15.; 1.Cor.15.; Hebr.12.; Roma.8.

D DE TEMPORE FERIALI,

Ad veſperas Hymnus.

¶Dirigitur in eo aduocatio ad deum, & rerum & temporum creatorem ac moderatorem, ut abeunte iam die & nocte ingruente, nos conſeruet nocturno tempore mundos & caſtos, neq; illuſionibus dæmoniacis patiatur nos terreri aut eludi.

AVTHOR AMBROSIVS, vt Auguſt. 9. lib. confeſſionum & alibi teſtatur laudans hunc hymnum.

CARMEN Iambicum Dimetrum.

DEVS *creator omnium*, De expoſitione verſiculi iſtius, dictum eſt ſuper illud im primo hymno, Conditor alme ſyderum. *Poliq; rector*. Polus
E ſumitur hic pro cœlo, quamuis propriè capiatur pro axe ſeu cardine, in quo tanquam in quodam immobili voluitur cœlum. Suntque duo poli, puta Arcticus ad aquilonem, & polus Antarcticus verſus meridiem. ¶Porrò, qui cũcta creauit, ea etiam regit & rector eſt omnium cœleſtium orbium: iuxta illud Iob triceſimoquarto capitulo: Quem conſtituit alium ſuper terram, aut quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt. que pro &, *Veſtiens diem decoro lumine*, hoc eſt, tempus diurnum ornatus lumine pulchro à ſole diffuſo. Prout in Hieremia triceſimoprimo cap. habe-
Hiere. 31. tur: Hæc dicit dominus, qui dat ſolem in lumen diei ordinem lunæ atque ſtellarum in lumine noctis. *Noctem ſoporis gratiæ*, hoc eſt, nocturnum tẽpus veſtis & aptas, ſoporis gratia,
F id eſt, dono quietis ac ſomni, ſeu ſomno gratioſe nobis prouiſo, diuinitusq; conceſſo. Quemadmodum enim nutrix volens infantulum obdormire, ſuperducit ei velamẽ ad oculos: Ita increata ſapientia ſuperinducit oculis viatorum tenebras noctis, tanquam velamen, quatenus reſoluantur in ſomnum, & eo recreentur, atq; ad dei obſequium & ad neceſſaria peragenda fortiores reſurgant, ſicut laborantibus cõceditur, interdum ludo recreari honeſto, pro releuamine rationis ac ſenſuum, capitis ac membrorum: ita & ſomnus eis eſt neceſſarius poſt occupationes, & refectionem diei, aſcendẽtibus ad caput vaporibus. Sed ſicut in cibo & potu, ita in ſomno obſeruãdum eſt moderamẽ. Sicut & Cato deprõpſit: Plus vigila ſemper, ne ſõno deditus eſto. Nã diuturna quies vitiis alimẽta miniſtrat.

Ideo

Ideo ait ſcriptura: Noli diligere ſomnum, ne te egeſtas opprimat. ❡Deinceps tempus nocturnum ad vacandum deo aptiſſimum eſt, exterioribus inquietudinibus iam extinctis. Hinc ait Pſalmiſta pſalmo centeſimo decimooctauo. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi. Et Eſaias loquitur deo viceſimoſexto capitulo: Anima mea deſiderauit te in nocte. Hieremias item in Threnis: Conſurge, lauda in nocte in principio vigiliarum, & effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum domini dei tui. Væ itaque illis, præſertim in ſacris ordinibus conſtitutis, qui tempus illud deuotioni, contemplationi, & laudibus dei tam congruum, in fœdis ac porcinis conſumunt laſciuiis, qui ſub vnius ſpatio noctis, toties æterna promerentur ſupplicia. Deinde cum vili & fœtido corpore introire audent Eccleſiam dei, & ſacra tractare myſteria, non penſantes, quòd in omni actu ordinis ſui peccent mortaliter. Vt ex verbis diuini Dionyſij, ſanctus Thomas, Albertus, Raymundus, & alij dicunt, & probant concorditer. *Artus ſolutos ut quies reddat laboris uſui,* Hoc eſt, noctem veſtis & ditas dono ſoporis, vt quies, hoc eſt, repauſatio illa ſomni nocturni, reddat, hoc eſt, apta & confortata reſtituat artus ſolutos, hoc eſt, membra à ſomno laxata ſeu reſoluta vſui, id eſt, exercitationi laboris, hoc eſt, operum laborioſorum atque bonorum, quæ in die occurrunt agenda. In quo implendum eſt præſertim à clericis & ordinatis ac religioſis, quod ait Pſalmographus pſalmo centeſimo decimooctauo: Septies in die laudem dixi tibi. Atque quod ait Apoſtolus Paulus prima ad Theſſalonicenſes quinto capitulo: Nos qui diei ſumus, ſobrij ſimus. Et item ad Romanos decimotertio capitulo: Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſicut in die honeſte ambulemus. ❡Præterea iuxta philoſophiam, modus agendi ſequitur modum eſſendi. Cumque homo ſit multipliciter, imò multipliciſſime præ omni creatura cõpoſitus. Nam anima rationalis omnium inferiorũ formarũ vires, perfectiones, & gradus includit, & corpus humanũ præ cæteris multam nimis habet diſtinctionem in membris, & organis exterioribus & interioribus in partibus eſſentialibus, officialibus, vitalibus, & aliis multis. Vt Auicenna, Galenus, Ioannicius, & cæteri medici tradunt. Hinc naturale eſt homini multiplices habere operationes.

A Proue.20. Pſal.118. Eſa.26. B C Pſal.118. 1.Theſ.5. Rom.13.

D Diuerſis quoque temporibus diuerſa & varia exercere & vti alternis. Hinc infinita ſapientia creatoris diſtinxit multiformiter tẽpora, & diuerſas horas exercitiis deputauit diuerſis, vt iam corporalia, iam ſpiritualia exerceat homo, nuncq́; illud corporale, nunc iſtud: & tunc illud ſpirituale, tunc iſtud: omnia vtique cum diſcretione, quatenus rationabile ſit obſequium noſtrũ. Et omnia honeſte atq; ſecundum ordinẽ fiant in nobis & à nobis, quoniam quæ à deo ſunt, ordinata ſunt, ad Romanos. 13. cap. ❡ Præterea, quanto quis amplius creſcit in ſupernaturalibus donis gratiæ gratum facientis, præſertim in charitate & dono ſapientiæ, tanto plus ſuper ſeipſum eleuatur. Et vt princeps docet Apoſt. Petrus, diuinæ naturæ conſors efficitur, quod magnus Dionyſius vocat deificari. Sicque
E magis ſimplificatur in actibus ſuis, ita quod exercitiis ſpiritualibus, meditando, contemplando, feruendo, orando, pſallendo, ſtabilius immoratur, frequentius occupatur, diuturniusque inſiſtit, per quod diuinus cenſeri meretur. Si tamen in omni ſancta humilitate, patiẽtia, mititate, obediẽtia, ſobrietate, cuſtodia, & timore perſiſtat, & creſcat vſq; in finẽ. Ad quod omnis religioſus (potiſſimũ ſolitarius & Carthuſienſis) dare
Iob. 5. ſe debet, quatenus ſolitudo ſua ſalutaris non beſtialis exiſtat. Siquidem homo ſolus, eſt aut deus aut beſtia, hoc eſt, diuinus aut beſtialis. ❡ Deinceps quoniam homo ad laborẽ naſcitur, quẽadmodũ auis ad volãdũ. Nam & in ſpiritualibus labor eſt corpori, imò interdũ non ſolum organicis viribus, ſed etiam mẽti neceſſarius. Hinc ſubditur, *Mẽteſq́; feſſas alleuet*, hoc
F eſt, quatenus quies ſomni alleuet. i. releuamine ſuo refocillet ac roboret mentes feſſas, hoc eſt, etiã ſuperiores animæ vires, quæ ante ſomni quietem fatigatæ fuerũt in ſpiritualibus exercitiis ſuis, quod ex cõpunctione animæ cũ miſero corpore
Sapien. 9. accidit. Propter quod ſcriptũ eſt in Sapientia: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum (id eſt, intellectũ) multa cogitantem. Abbas quoq; Agathon dixit: Non eſt labor ſicut orare deum, ſupple ſine diſtractione. Sed & Plato (qui teſte Auguſtino, libro de ciuit. dei, cæteris gentium philoſophis longe lateque prælatus eſt) diſſeruit in Phedone: Decies millena vacationum, contemplationum impedimenta ex corpore proueniunt. Vnde ad demonſtrandum horum veritatem beatiſſimi atque ſanctiſ-

ſimi

ſimi viri, Ioannes Apoſtolus, Antonius quoque Anachorita, A
ſagittariis commiſerunt arcum extendere, quem extentum non iuſſerunt protinus relaxare. Hinc demum quod Antiſiodorenſis in ſua aſſerit ſumma, Orationem contemplatiui non habere laborem annexum intelligi poteſt, quòd directè & per ſe non ſit laborioſa, atque ad tempus, præſertim ſi fiat omnino in ſpiritu, Itaque dum à ſomno conſurgimus, confeſtim incaleſcat mens noſtra, & remoueatur robore & feruore ad orandum, pſallendum, ad vacandum, & experiendum quàm dulcis ſit dominus, quàm vere magna prorſuſque infinita ſit multitudo dulcedinis ejus, vt ſic transformemur in ipſum, & moleſta nobis ſint omnia, quæ auerſiua B
ſunt inde, colloquia vana, occupatioque externa, & omnis inordinata effectio. Siquidem animus inordinatus ſibiipſi pœnalis & grauis eſt. Vnde ſubiungitur, *Luctusque ſoluat anxios*, hoc eſt, quies ſomni ſoluat, id eſt, diſſoluat & diſſipet, luctus anxios, hoc eſt, fletus & mœrores deprimentes, & immoderate ſolicitos. Nam & teſte Apoſtolo Paulo ad Corinthios: Triſtitia ſeculi mortem operatur. Hoc eſt triſtitia 2.Cor.7.
ſecularis ex damnis terrenis, aduerſitatibusque mundanis, aut perſecutione aſpernationeque ſui exurgens, mortem culpæ inducit, & corpori valde nocet. Quemadmodum in Prouerbiis Salomonis legitur, decimoſeptimo capitulo: Animus gaudens ætatem floridam facit. Spiritus triſtis exiccat oſſa. Et denuo in Prouerbiis decimoquinto capitulo: Prouer.17 C
In mœrore animi deiicitur ſpiritus. Imò Salomone teſtante, Prou.15.
ſicut tinea veſtimento & vermis ligno, ſic iſta triſtitia nocet cordi. O quàm debemus expellere ſpiritualia animarum noſtrarum damna deflendo, & aduerſa omnia pro peccatis noſtris æquanimiter tolerando. *Grates peracto iam die, & noctis exortu preces, voti, reos ut adiuues, hymnum canentes, ſoluimus*, Ordo & ſenſus verborum eſt, Canentes, hoc eſt, nos ſerui tui (ô creator) decantantes hymnum iſtum ac alias tuas laudes. Soluimus, hoc eſt, maieſtati tuæ offerimus, & vt tenemur, perſoluimus, non tamen ſufficienter & condigne, quoniam deo nequit reddi æquiualens, Soluimus (inquam) grates, hoc eſt, gratiarum actiones pro omni miſericordia quam nobis exhibuiſti, & pro vniuerſis beneficiis tuis generalibus & ſpecialibus, corporalibus

D libus & ſpiritualibus. Præſertim, quòd nobis tam dire ac ſæpe peccantibus, pepercisti hucuſque. Die iam peracto, hoc eſt, quaſi completo & aduesperaſcente. Et etiam ſoluimus, id eſt, tibi porrigimus, preces voti, hoc eſt, orationes pij deſiderij noſtri, ex quo orationes funduntur ac oriuntur, exortu, id eſt, in exordio noctis iam imminentis: vt adiuues reos, hoc eſt, quatenus nos peccatores tibi in multis obligatos, multipliciterque obnoxios, & iniquos adiuuare digneris ignoſcendo, & contra cunctos noſtræ ſalutis aduerſarios nos iugiter confortando. Vel, vt adiuues reos voti, id eſt, nos qui vota quæ tibi in baptiſmo, & ſacri ordinis aſſumptione, ſeu monaſticæ religionis profeſſione promiſimus, frequenter ſumus tranſgreſſi. Itaque ſicut hoc verſu cantamus, ſic in ve-
E ritate conemur grati conſiſtere quantum valemus pro tam innumerabilibus miſericordiis & beneficiis eius, naturalibus
Pſal.115. & ſupernaturalibus. Et cum Pſal. dicat vnuſquiſque: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi. Itemque:
Pſal.192. Benedic anima mea domino, & noli obliuiſci omnes retri-
Eſa.63. butiones eius. Illud quoque Eſaiæ: Miſerationum domini recordabor, laudem domini annunciabo ſuper omnibus quę reddidit nobis, & quæ largitus eſt nobis ſecundum indulgentiam ſuam. Conformiter aſſiduis precibus inſiſtamus. Iuxta
Rom.12. illud Apoſtoli: Orationi inſtate, vigilantes in ea in gratia-
1.Theſ.5. rum actione. Qui rurſus hortatur: Sine intermiſſione orate, & grati eſtote. Igitur pro tot & tantis beneficiis non reddamus creatori, & ſaluatori noſtro, irreuerentias, iniurias, &
F offenſas: quod qui egerit, æterna & acerbiſſima triſtiſſimi Acherontis ſortietur tormenta. *Te cordis ima concinant,* id eſt, intima ſeu extrema noſtri intellectus, ac voluntatis intelligentiæ apex, vertexque voluntatis, memoriæ quoque tenacitas, pariter laudent te, vt appreſenſioni mentis iungamur mox, ardor affectus, & in vtroque ſtabilitas. Iuxta il-
Pſal.38. lud Pſalmiſtæ: In meditatione mea exardeſcet ignis. Ideo
Pſal.9.85 rurſus ac frequenter ait Propheta: Confitebor tibi domine
110.137. in toto corde meo. *Te uox ſonora concrepet,* hoc eſt, tua præconia reſonet & vox oris, vt intus & foris te extollamus, quatenus non ſolum coram te, ſed coram proximis te benedicamus, tibi ad tuum honorem & gloriam, illis ad ædificationem, vt & ipſi in eccleſia materiali tuis interſint præconiis

& orationi-

& orationibus vacent ac laudibus. Hinc per Eccleſiaſticũ mo- A
nemur: Et nunc in omni corde & ore collaudate & benedi- *Eccl. 36.*
cite dominum. Apoſtolus quoque ad Romanos. Vnanimes *Rom. 15.*
(inquit) vno ore honorificetis deum. Nam vt fatetur Hilarius) hoc potiſſimum deo debemus, quod ſicut totum quod ſumus & habemus, ab ipſo accepimus: ſic totum eius obſequiis & laudibus mancipemus. *Te diligat caſtus amor,* id eſt, hoc nobis conferre digneris, vt caſto, ſpirituali, puro, infuſo, non ad ſe reflexo, te diligamus amore, vtpote ob tuam bonitatem immenſam, non primo & principaliter propter tua beneficia, & promiſſa: nec ſolum naturali amore, nequaquam vero amore mercenario & libidinoſo, vt hi qui te amant, non præcipue, quia bonus es in teipſo, ſed quoniam bonus es eis. Tales nanque plus amant ſe quàm te, & referunt te ad ſe. Sicque B
fruuntur ſe, & te vtuntur conſtituentes ſe finem ſuum, & te medium: quod prorſus peruerſum eſt, idcirco de huiuſmodi homine fertur in Pſalmo: Confitebor tibi, cum benefeceris ei. *Pſal. 48.*
Et rurſus: Si vero nõ fuerint ſaturati & murmurabũt. ¶ Porro, pulchra eſt quæſtio: Vtrum mens creata naturali amore *Pſal. 58.*
plus diligat deum quàm ſeipſam? Ad quam ſuper Sententias eſt reſponſum. Hoc eſt primum maximumque præceptum, quod in Deuteronomio expreſſum eſt. Et Marcus plene indu- *Deut. 6.*
cit, quo iubetur: Diliges dominum deum tuum ex toto cor- *Mar. 12.*
de tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota fortitudine tua. *Te mens adoret ſobria,* id eſt, da nobis, vt te mente ſobria adoremus, id eſt, mente ordinata, diſcreta, nõ præſumptuoſa, nec ex corporis immoderãtia, prægrauata, C
vt impleamus quod iuſſit ſaluator: Attendite, ne grauẽtur corda veſtra crapula vel ebrietate: quod quàm vitandũ ſit nobis, conſtat ex eo, quòd in regula aſſerit ſanctus Benedictus: Ni- *Luc. 21.*
hil ſic indecet monachum, vt indigeries. *Vt cũ profunda clauſerit diem caligo noctium, fide tenebras neſciat, & nox fide reluceat,* id eſt, quatenus fides noſtra neſciat, id eſt, nequaquam admittat, ſed prorſus repellat tenebras infidelitatis, ignorantiæ, erroris, ac vitiorum, & nox fide reluceat, id eſt, fideles in nocte reſplendeant fidei claritate & fide formata. Fides nanq; eſt prima illuminatio mẽtis, lux, lucerna & loculus rationis, qua in nocte munimur, nec formidamus, certi de præſentia dei & angelorum ſanctorum. *Dormire mentem ne ſinas,*

D *ſinas* id eſt, mentes noſtras nequaquã permittas ſomno pec-
Pſalm.12. cati obrui, acediáve torpere: prout orauit vir ſanctus, Illumi-
na oculos meos ne vnquam obdormiam in mortem. Verum
quoniam cognitio intellectualis à ſenſuali notitia inchoatur
communiterque depẽdet. Hinc exterioribus ſenſibus ab acti-
bus ſuis per ſomnum ſuſpenſis & impeditis, ratio quoque liga
tur, nec actum ſuum exercere poteſt perfectè, niſi deſuper il-
luſtretur. Sicque ratio fertur dormire, hoc eſt, ab actu ſuo ceſ-
ſare. Petimus ergo, ne penitus dormiat, intantum, vt nec à ſu-
perioribus cauſis illuminetur. Solent nanque interdum à deo
per angelos multa & magna in ſomno reuelari ſecreta. Quẽ-
Matth.1. admodum in Euangelio legitur angelus ſancto Ioſeph ſæpe
Nume.12. in ſomno apparuiſſe, & aliqua commiſiſſe. In Numeris domi
E nus ait ad Aaron & Mariam, Si fuerit inter vos Propheta, in
viſione apparebo ei, vel per ſomnum loquar ad eum. Sic & in
Iob.33. Iob ſcriptum eſt, Per ſomnũ in viſione nocturna aperit deus
aures virorum, & inſtruit diſciplina, Imò in ſomno ceſſanti-
bus exteriorum ſenſuum inquietudinibus, homo interdum ca
pacior eſt influẽtiarum & reuelationum cœleſtium. Quando-
que etiam ſomnus tenuior eſt, ita ꝙ mens orat, pſallit, ac ſub-
tiles conſiderationes habet in ſomno, & ſuper actus ſuos refle
ctitur, poſtmodumque meminit eorundem. *Dormire culpa no
 uerit* id eſt, totaliter ceſſet, nec ex præterita culparum ac ſpe
cierũ rememoratione illudamur in ſomno. Ceſſante verò do-
minio rationis in ſomno, homo non peccat in eo, cum non ſit
F in eius poteſtate illuſionem illam euitare, quanuis aliquando
cauſam eius vitare potuerit, prout Thomas, Albertus, Petrus,
Richardus, & alij multi doctores ſuper quartum Sententiarũ
conſcribunt. A qua tamen petimus præſeruari, quoniam indi-
ſpoſitum efficit hominem, & minus aptum ad eleuationem, &
fœda eſt ipſa pollutio, atque à celebratione impedit & elon-
gat. *Caſtos fides refrigeret* hoc eſt, ipſi continentes, actu fi-
dei ſuæ recreentur, conſiderando ſalubria: & à feruore ſenſua-
litatis, qui ſolet in nocte accidere, infrigidentur ex ſpeculatio
ne & timore nouiſſimorum ſuorum, ex compũctione quoque
& ex compaſſione dominicæ paſſionis, ab æſtu concupiſcen-
tiæ retrahantur. *Somni uaporem temperet* id eſt, conſidera-
tiones iſtæ procedentes ex fide, ſubtilient atque moderẽtur va
porem, hoc eſt, exhalationes, & fumum aſcendentem ad cere-
brum

brum cauſantemque ſomnum replendo meatus, per quos vis A
ſenſitiua à ſenſu communi deriuatur ad ſenſus exteriores. Nempe per has fidei conſiderationes, remittuntur inferiorum virium actiones, ſicque ſomnus minus groſſus & diuturnus efficitur & minus ligat ac impedit rationem. *Exuta ſenſu lubrico te cordis alta ſomnient* id eſt, ſuperiores animæ vires, vel potius ipſarum virium ſupremitates & habitus digniores, apex rationis, ſapientiæ donum, ſignaculum intellectus, exuta, id eſt, depurata & abſtracta ſenſu lubrico, id eſt, à ſenſatione laſciua, ſeu turpi imaginatione, & fœda inclinatione & inflammatione ſenſitiui appetitus, quæ ſæpe contingunt in ſomno: in quo, ligato iam rationis iudicio, vtitur homo ſpeciebus ſeu ſimilitudinibus & phantaſmatibus rerum pro rebus
ipſis & tanquam rebus quas repræſentant: ſicque illuditur. Sic B
ergo cordis alta à carnalitate exuta te ſomnient, id eſt, pro ſomno te contemplentur & apprehendant diuina ex irradiatione ſuperna, aut etiam fortitudine & aſſuefactione perfectorũ habituum, donorum & virtutum: quæ quanto plus in vigilia exercentur & actuantur, atque in ſe intentiores, perfectioreſq́; fiunt: eo facilius, ſæpius, ac fortius erigunt & actuant mentem in deum tempore ſomni. Prout de his prolixe ſcribit Albertus in libro de homine. *Ne hoſtis inuidi dolo* id eſt, ne ex deceptione dæmonum inuidiſſimorum. *Pauor quietos ſuſcitet* id eſt, perterrito illorum machinatione incuſſa ſuſcitet à neceſſario ſomno. Dæmones quippe variis modis poſſunt in ſo-
mno decipere, inquietare, turbare, inducendo imaginationes C
terrificas, atque ſimulacra oſtendendo terrentia. Ideo tũc valde indigemus cuſtodia ac defenſione angelica & ope diuina. Ideo cum ingenti affectu & grandi deuotione hæc decantemus ac deprecemur. *Chriſtum rogemus & patrem* Chriſtum nominat ante patrem ad cõfutationem & confuſionem hæreticorum, qui patrem filio eſſe abſolutè maiorem mentiti ſunt.

Chriſti patriſque ſpiritum id eſt, ſpiritum ſanctum ex vtroque (vt ſupra expoſitum eſt) procedentem *Vnum potens per omnia, foue precantes Trinitas* id eſt, tu Trinitas ſuperaltiſſima, quæ es vnum ens abſolutum, vna maieſtas, vnus deus potens per omnia, id eſt, in vniuerſis omnipotens foue precantes, id eſt, cuſtodi, refocilla, enutri nos te inuocãtes ac adorantes. *Amen* id eſt, ſic fiat, & verè ſit ita. Præterea ex primo

D verſiculo huius hymni diſcamus & contemplemur, timeamus ac veneremur omnipotentiam dei in rerum creatione, ſapientiam eius in earum diſpoſitione, bonitatem & beneuolentiam in earũdem ad noſtram vtilitatem ordinatione relucentem. Omnia nãque per ſuam omnipotentiam ex nihilo condidit.
Heſter.13. Cœlum & cuncta gubernat. Diem lumine veſtit, noctem caligine operit, & tempora ipſa per vices diſtinguit. Prout noſtrę congruit neceſſitati atque vtilitati. Vnde in Deuteron. Moſes
Deute. 4. eſt loquutus, Ne oculis eleuatis ad cœlum videas ſolem & lunam & omnia aſtra, & errore deceptus colas & adores ea, quæ dominus deus tuus creauit in miniſterium cunctis gen-
Hebr.12. tibus. Cum metu ergo & reuerentia hæc decantemus, & omnipotentis dei accendamur amore: qui tot & tanta nobis exhibuit bona, & exhibere non deſinit.

E

¶DE TEMPORE FERIALI ad nocturnum matutinum. Hymnus.

¶*Iſte totus apprimè ſuauis eſt, & admodum elegans, multaſque explicans gallicinii commoditates, quæ ad ſpiritualem transferenda ſunt intelligentiam, quo nox & tenebræ, peccatum, ſomnus uero torporem & inertiam in peccato ſignat, lux diurna, diuinæ gratiæ fulgorem, gallus Chriſtum: eius cãtus, uocem Chriſti nos ſcripturis ſacris excitantis, ut excuſſo torpore noxio ad opus bonum euigilemus & exurgamus.*

¶AVTHOR AMBROSIVS.

¶CARMEN Iambicum Dimetrum.

F AETERNE *rerum conditor.* Hunc hymnum ſanctus Benedictus in regula ſua vocat Ambroſianũ, id eſt, hymnum ſeu canticum à B. Ambroſio editum: quod etiam conſtat ex hoc, quòd totus hic hymnus quãtum ad ſenſum, imo & quaſi quo ad verba cõtinetur in eiuſdem ſancti hexamerõ, in deſcriptione operum quintæ diei: vbi de naturis auiũ ac piſcium atque terreſtrium animalium multa pulchra conſcribit. Galli, inquit, cantus eſt ſuauis in noctibus, non ſolum ſuauis, ſed etiam vtilis: qui quaſi bonus cohabitator excitat dormiẽtem, & reddit ſolicitum, atque viantem conſolatur, proceſſum noctis canora ſignificatione proteſtans. Hoc, vtpote gallo, canẽte, latro ſuas relinquit inſidias. Hoc ipſe lucifer excitatus oritur, & cœlũ illuminat.

luminat. Hoc canẽte mœſtitiam trepidus nauta deponit. Omniſque crebro veſpertinis fluctibus excitata tempeſtas,& procella miteſcit. Hoc deuotus exilit ad precãdum: hoc gallo canẽte homo deuotus mentis affectu promptus & alacer ſurgit, & quaſi exilit de lecto & ad orandum & ad perſoluendũ matutinale officium. Legendi quoque munus inſtaurat, id eſt, ſtudium de ſero intermiſſum reſumit: quod ſtudium ſcripturarũ eſt munus, id eſt, donũ dei: qui dum ſtudemus, loquitur nobis. Hoc canente, petra eccleſię (ſcilicet Petrus) culpã ſuam diluit, quam priuſquam gallus cantaret negando contraxerat. Iſtius videlicet galli cantu ſpes omnis redit, ægri alleuiatur incommodum, minuitur dolor vulnerum, febrium flagrãtia mitigatur, reuertitur fides lapſis, Ieſus reſpicit titubãtes, corrigit errantes. Hæc Ambroſius. ¶ Ex quibus illuceſcit literalis intelligentia hymni iſtius, Aeterne rerum conditor, cuius verbi ſenſus patet in expoſitione primi hymni ſuper illud, Conditor alme ſyderum, æterna lux credẽtium. Atque vt tactum eſt ibi, Deus appellatur conditor rerum æternus, lux quoq; æterna credentium: non quod ab æterno res ipſas creauit, aut ab æterno credentes illuminauit. Quippe qui nec ab æterno fuerunt. Idcirco cõditor rerum ęternus materialiter potius quàm formaliter, quoniã ipſe qui cũcta creauit ex tempore, vere in ſeipſo æternus eſt. Atq; vt Rabbi Moſes proteſtatur, Ideo non ab æterno, ſed ex tempore res creauit, & in memoriam beneficij creationis, diem ſabbati iuſſit eſſe ſolẽnem: quoniam hęc eſt facillima & omnino certiſſima via probandi deũ eſſe ante omnia ab æterno, & cuncta voluntariè non neceſſitate naturę profluxiſſe ab ipſo: quod verũ eſſe monſtratur per omnia miracula facta in veteri teſtamẽto à Moſe aliiſque prophetis, & item per omnia quibus euangelica lex à deo eſſe oſtenditur. Poſſet inſuper dici, quãuis impropriè, ꝙ deus vocetur ęternus cõditor rerũ, non ab actu, ſed à poteſtate creãdi. Et item, quoniam ab æterno creare decreuit. Vel propter ideales rerum rationes, quæ ab æterno in mẽte fuerunt diuina. *Noctem diemque qui regis* id eſt, tempora cuncta diſtinguis, diſpenſas, & ad congruum dirigis finem. Sicq; diem naturalem (qui eſt ſpatium vigintiquatuor horarum) in diem artificialem, (qui eſt tempus lationis ſeu motus ſolis ſuper noſtrum horizõtem) & noctem patitur. *Et temporum das tempora* id eſt, tempora diuerſis

A
B
Exod. 16.
C

D uerſis negotiis peragendis accommoda. *Vt alleues faſtidium* id eſt, quatenus homines ex hac temporum ac temporaliũ rerum & actionum ſeu exercitiorũ varietate, minori fatigatione & tædio afficiantur: quoniã alternis vti delectabile eis eſt. Quod cur ita ſit, & de hac temporum diſtinctione dictum eſt in expoſitione hymni præhabiti ſuper illud, Artus ſolutos, vt quies. Itaque tempora temporum nuncupantur ſucceſſiones temporum, per qualitates & varias partes interpolatæ & diſtinctæ. Iuxta hunc modum loquendi ſcriptum eſt in Eccle-

Eccle.20. ſiaſtico, Eſt tacens non habens ſenſum loquelæ, & eſt tacens

Eccle.3. ſciens tempus apti temporis. Vnde in Eccleſiaſte legitur, O-

E mnia tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa ſub ſole. Denique de hac temporum diſtinctione diuinitus inſtitu-

Gene.1. ta ſcriptum eſt in Geneſi, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, & ſint in ſigna & tempora, &

Danie.2. dies & annos. In Daniele quoque, Ipſe mutat tempora & ætates. De diſtinctione vero temporis in dies & noctes, ſubtiliter

Pſalm.103. loquitur & quaſi prophetat Pſalmiſta dicẽdo, Fecit lunam in tempora, ſol cognouit occaſum ſuum. Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox, in ipſa pertranſibũt omnes beſtiæ ſyluæ. Ortus eſt ſol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabũtur. Exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperum. Ex quibus vir ſanctus admirans ſapientiam & excellentiã dei in effectibus ſuis concludit & exclamat, Quàm magnificata ſunt opera tua domine, omnia in ſapiẽtia feciſti. Idcirco & nos dicendo, Aeterne rerum conditor: penſemus nos

F eſſe creatos ab eo, & ex conſideratione omnipotẽtiæ eius, metu & reuerentia, imò amore & gratitudine afficiamur ad ip-

Hebr.2. ſum. Preterea quoniam iſta diſtinctio ordinationum ac domi

Philip.2. natio temporum eſt propria deo, Chriſtus in Euãgelio volẽs

Matth.12. teſtari ſe deum eſſe, diſſeruit, Amẽ dico vobis, quia dominus

Marc.2. eſt filius hominis etiam ſabbati. Atque ad ſanctũ Iob loquu-

Iob.38. tus eſt dominus, Nunquid poſt ortum tuum præcepiſti dilu-

Ibidem. culo, & oſtẽdiſti auroræ locum ſuum? Indica mihi, in qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus ſit, vt ducas vnũquodque ad terminos ſuos. *Præco diei* id eſt, gallus *Iam ſonat* id eſt, cantat & ſuo cantu diem appropinquare deſignat, naturali, non intellectuali ſuo inſtinctu, attamen inſtar intelligentis ſe habet, ſic temporum diſtinctiones denuntiãdo. Pro-

pter

pter quod dominus ad Iob effatur, Quis poſuit in viſceribus hominis ſapientiam, aut quis dedit gallo intelligentiam. *Noctu profundæ peruigil* id eſt, vigilans & alacer excitator dormientium in ipſa nocte profunda: quod in præcedẽti hymno expreſſum eſt cur nox vocetur profunda. *Nocturna lux uiantibus* id eſt, luminare nocturnũ, videlicet luna ſeu ſtella matutina iam ſupple refulgens & apparens, *Viantibus* id eſt, in nocte iter agentibus *A nocte noctem ſegregans* id eſt, vnã noctem ab alia diuiſam oſtendens, radiando inter noctem vnam ac aliam. Quod ſolo ſuo ortu & curſu principalius agit, quàm lux illa nocturna: inſtrumentaliter tamen reſpectu creatoris, omnia principaliter efficientis, & per cauſas ſecundas plurima exequentis. *Hoc excitatus lucifer* id eſt, ſtella matutina radioſa, & ſuam ſecum deferens lucem, excitatus, id eſt, in motu ſuo progreſſus vſque ad ſui apparitionem ſuper terrã, hoc vtpote gallo canente, non à gallo, ſed in hora cantus ipſius, *ſoluit polum* id eſt, cœlum eruit. *Caligine* id eſt, obſcuritate, quæ videtur eſſe in cœlo ante luciferi ortum, & irradiationem: qui lucifer ſua luce perfundit orbes aliqua claritate, qua videntur parumper albeſcere, & multò plus ſole ſurgente. *Hoc* gallo canente *Omnis errorum chorus* id eſt, tota errantium & inſidiantium ac malefacientium multitudo. A Gene.1. B

Viam nocendi deſerit operationem ac aditum lædẽdi, perſequendi, occidendi, furandi, adulterandi relinquit: non totaliter talia tunc vitando, ſed minus quàm ante gallicantum ea agẽdo. Hinc in lib. Iob habetur, Oculus adulteri obſeruat caliginẽ: dicens, Nonne me videbit oculus. Perfodit in tenebris domos ſicut in die condixerant ſibi: ſi ſubito apparuerit aurora, arbitrantur quaſi vmbram mortis. Ad hoc quoque vno modo pertinet quod apud Ioannem ſaluator ait, Omnis qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt nõ arguantur opera eius. *Hoc nauta uires colligit* id eſt, tempore gallicantus nauta vires reſumit & lætificatur ex appropinquatione lucis diurnæ, & quia pericula maris minuuntur. Vnde ſubiungitur. *Pontique miteſcunt freta* id eſt, fluctus & inquietudines maris aliquantum ſedantur, aut penitus tranquillantur, ſole ſuis radiis diſpergente materias tempeſtatum, vt in libro Metheororum exponitur, *Hoc* gallo canente, *Ipſa petra eccleſiæ* id eſt, Petrus poſt Chriſtum præcipuum Eccleſiæ C Iob.24. Ioan.3.

nn firma-

D runt in tenebras, lumini fidei contrarias, vt ſunt hæreſis, perfidia, diffidentia, redit tunc veræ fidei lumen: quando à ſomno exurgentes, modo præfato, & mentes ſuas ad dominum dirigentes, à ſole iuſtitiæ illuſtrantur: & præuaricatores redeunt ad cor, ac fidei ſtabilimenta conſiderant, Vnde dixit Apoſtolus, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit tē Chriſtus. Sequuntur duo verſus compēdioſæ orationis, quam

Ephe. 5. in Hexameron beatus Ambroſius deprompſit diffuſius. *Ieſu*

Eſa. 46. *labentes reſpice* id eſt, ô domine Ieſu Chriſte reſpice ocu-

Ephe. 5. lo pietatis ac miſerationis tuæ immenſæ nos labentes, id eſt, peccantes quotidie, imo & omni pene hora, ſaltem in venialibus, per mentis diſtractiones, in cuſtodiam ſenſuum, per verba

E infructuoſa, ac aliis modis: de quibus in prouerbiis legitur,

Prou. 24. Septies in die cadit iuſtus. Ioannes quoque Apoſtolus, Si dixerimus (inquit) quia peccatum non habemus, noſipſos ſeducimus. Eſtque miſer & vilis lapſus dum ab altitudine actualis deuotionis, ſyncerae meditationis, virtuoſæ affectionis, exemplaris loquutionis, laudabilis operis, dilabimur ad cordis euagationem, inutilem cogitationem, puerilem affectionem, operationémve friuolam. Hinc orauit Pſalmiſta, Aſpice in me, &

Pſal. 118. miſerere mei. Et in Eccleſiaſt. orat vir ſapiens, Miſerere noſtri

Eccle. 36. deus omnium & reſpice nos, & oſtende nobis lucem miſerationum tuarum. *Et nos uidendo corrige* id eſt, miſericorditer intuendo emenda nos, atque in vita hac pie ac paternaliter nos caſtiga: ne poſtmodum multo acrius ac diutius pu-

F niamur. Quemadmodum Hieremias orauit, Corripe me do-

Hiere. 10. mine. Veruntamen in iudicio (id eſt, pio diſcretionis moderamine) ne forte ad nihilum redigas me, *ſi reſpicis* id eſt, ſi tam pie ac paterne nos aſpicis, *Lapſus cadunt* id eſt. peccata noſtra deficiunt ac delētur: quoniam ita aſpicere, eſt peccatis ignoſcere, gratiamque præſtare. *Fletuque culpa ſoluitur* Dum enim ſic reſpicis, cor lapſi compungitur, emollitur, & in pœnitentialem fletum ſaltem interiorem ſoluitur, ſicque cul-

Matth. 26 pa eius diſſoluitur & indulgetur: quemadmodum Petrus à te

Marc. 14. reſpectus, fleuit amare ac veniam impetrauit. *Tu lux refulge ſenſibus* id eſt, tu Chriſte lux vera, lux mundi, ſapientia patris æterni, irradia & reſplende interioribus ſenſibus noſtris: intellectum in omnibus illuſtrando, rationem docendo, vim quoque cogitatiuam & imaginatiuam à vanis & ſtul-

tis apprehenſionibus phantaſticis imaginationibus turpibus, inuolutionibus inſenſatis præſeruando & expurgãdo: ex quibus oriuntur timores pueriles, triſtitiæ deprimentes, aut prauæ & carnales affectiones: ad quarum omnium eradicationẽ ac deuitationem indigemus viſitatione ſuperna, ac illuſtratione piiſſima. Quia, vt ſcriptum eſt, Sicut paturientis cor tuũ phantaſias patitur, niſi fuerit ab altiſſimo emiſſa viſitatio. Talibus ergo non immoreris, cum per Hieremiam dominus dicat, Vſquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? imo protinus vt ſenſeris quippiam tale, a l ſalubria te conuerte ad meditationem paſſionis dominicæ, ad memoriam nouiſſimorum tuorum ad cõſiderationem diuinæ præſentiæ, ad orationis refugium, ad pſalmodię ſolatium. Denique cum appetitus obiectum ſit bonum apprehenſum ſeu cognitum: hinc nil appeti poteſt, aut abhorreri, ſeu formidari, niſi iam apprehẽſum ſeu cogitatum. Idcirco qui vult ab inordinatis paſſionibus triſtitiæ & timoris & prauis affectionibus ſeu concupiſcentiis præſeruari aut liberari: ſtudeat à prętactis apprehenſionibus, imaginationibus, cogitationibus ſe purgare & præſeruare. A Eccle. 34. B

Mentiſque ſomnum diſcute. Somnus proprie ad partem pertinet ſenſitiuam. Porro ſomnus mentis eſt duplex. Vnus laudabilis, qui eſt ſoporatio mentis in deo, ſomnus cõtemplationis: de quo exponitur illud Geneſeos, Immiſit domin⁹ ſoporẽ in Adam. Vnde exponi poteſt & illud in pſal. In pace in idipſum dormiam & requieſcã. Alius vituperabilis, qui eſt negligentia, torpor, otioſitas cordis intimorati, incuſtoditi, nec coram deo ſolicite ambulãtis. Quẽ peſſimum ſomnũ precamur diſcuti & expelli à nobis: ita quòd deus excitet nos & illuſtret ad conſiderandũ idoneè, quot & quãtis circundati & expoſiti ſimus periculis, quàm metuendũ iudicium nobis immineat, q̃ crudeliſſimis inimicis vallemur. Sicq́; cum metu tremore, & timore noſtrã operemur ſalutẽ: reſiduũ vitæ noſtrę ſpatiolũ fructuoſe iugiter expẽdentes, *Te noſtra uox primum ſonet* id eſt, ante cætera diei opera & humana colloquia, te in primis laudemus & inuocemus. Quatenus primo quęramus regnum dei & iuſtitiã eius: & omne quod agimus in verbo aut opere, omnia in nomine tuo agamus. *Et uota ſoluamus tibi* id eſt, deſideria pia & virtuoſa tibi offeramus ac impleamus: iuxta illud pſal. Sic pſalmũ dicã tibi in ſeculũ ſeculi, vt reddã vota mea Gene. 2. Roma. 11. Iudith. 2. C Matth. 6. 1. Corin. 10 Pſal. 60. Pſalm. 55.

D libus & ſpiritualibus. Præſertim, quòd nobis tam dire ac ſæpe peccantibus, pepercisti hucuſque. Die iam peracto, hoc eſt, quaſi completo & adueſperaſcente. Et etiam ſoluimus, id eſt, tibi porrigimus, preces voti, hoc eſt, orationes pij deſiderij noſtri, ex quo orationes funduntur ac oriuntur, exortu, id eſt, in exordio noctis iam imminentis: vt adiuues reos, hoc eſt, quatenus nos peccatores tibi in multis obligatos, multipliciterque obnoxios, & iniquos adiuuare digneris ignoſcendo, & contra cunctos noſtræ ſalutis aduerſarios nos iugiter confortando. Vel, vt adiuues reos voti, id eſt, nos qui vota quæ tibi in baptiſmo, & ſacri ordinis aſſumptione, ſeu monaſticæ religionis profeſſione promiſimus, frequenter ſumus tranſgreſſi. Itaque ſicut hoc verſu cantamus, ſic in ve-
E ritate conemur grati conſiſtere quantum valemus pro tam innumerabilibus miſericordiis & beneficiis eius, naturalibus
Pſal.115. & ſupernaturalibus. Et cum Pſal. dicat vnuſquiſque: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi. Itemque:
Pſal.102. Benedic anima mea domino, & noli obliuiſci omnes retri-
Eſa.63. butiones eius. Illud quoque Eſaiæ: Miſerationum domini recordabor, laudem domini annunciabo ſuper omnibus quę reddidit nobis, & quæ largitus eſt nobis ſecundum indulgentiam ſuam. Conformiter aſſiduis precibus inſiſtamus. Iuxta
Rom.12. illud Apoſtoli: Orationi inſtate, vigilantes in ea in gratia-
1.Theſ.5. rum actione. Qui rurſus hortatur: Sine intermiſſione orate, & grati eſtote. Igitur pro tot & tantis beneficiis non reddamus creatori, & ſaluatori noſtro, irreuerentias, iniurias, &
F offenſas: quod qui egerit, æterna & acerbiſſima triſtiſſimi Acherontis ſortietur tormenta. *Te cordis ima concinant,* id eſt, intima ſeu extrema noſtri intellectus, ac voluntatis intelligentiæ apex, vertexque voluntatis, memoriæ quoque tenacitas, pariter laudent te, vt apprehenſioni mentis iungamur mox, ardor affectus, & in vtroque ſtabilitas. Iuxta il-
Pſal.38. lud Pſalmiſtæ: In meditatione mea exardeſcet ignis. Ideo
Pſal.9.85 rurſus ac frequenter ait Propheta: Confitebor tibi domine
110.137. in toto corde meo. *Te uox ſonora concrepet,* hoc eſt, tua præconia reſonet & vox oris, vt intus & foris te extollamus, quatenus non ſolum coram te, ſed coram proximis te benedicamus, tibi ad tuum honorem & gloriam, illis ad ædificationem, vt & ipſi in eccleſia materiali tuis interſint præconiis & orationi-

& orationibus vacent ac laudibus. Hinc per Eccleſiaſticũ mo- A
nemur: Et nunc in omni corde & ore collaudate & benedi- *Eccli.36.*
cite dominum. Apoſtolus quoque ad Romanos. Vnanimes *Rom.15.*
(inquit) vno ore honorificetis deum. Nam vt fatetur Hilarius) hoc potiſſimum deo debemus, quod ſicut totum quod ſumus & habemus, ab ipſo accepimus: ſic totum eius obſequiis & laudibus mancipemus. *Te diligat caſtus amor,* id eſt, hoc nobis conferre digneris, vt caſto, ſpirituali, puro, infuſo, non ad ſe reflexo, te diligamus amore, vtpote ob tuam bonitatem immenſam, non primo & principaliter propter tua beneficia, & promiſſa: nec ſolum naturali amore, nequaquam vero amore mercenario & libidinoſo, vt hi qui te amant, non præcipue, quia bonus es in teipſo, ſed quoniam bonus es eis. Tales nanque plus amant ſe quàm te, & referunt te ad ſe. Sicque B
fruuntur ſe, & te vtuntur conſtituentes ſe finem ſuum, & te medium: quod prorſus peruerſum eſt, idcirco de huiuſmodi homine fertur in Pſalmo: Confitebor tibi, cum benefeceris ei. *Pſal.48.*
Et rurſus: Si vero nõ fuerint ſaturati & murmurabũt. ¶ Por- *Pſal.58.*
ro, pulchra eſt quæſtio: Vtrum mens creata naturali amore plus diligat deum quàm ſeipſam? Ad quam ſuper Sententias eſt reſponſum. Hoc eſt primum maximumque præceptum, quod in Deuteronomio expreſſum eſt. Et Marcus plene indu- *Deut.6.*
cit, quo iubetur: Diliges dominum deum tuum ex toto cor- *Mar.12.*
de tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota fortitudine tua. *Te mens adoret ſobria,* id eſt, da nobis, vt te mente ſobria adoremus, id eſt, mente ordinata, diſcreta, nõ præſumptuoſa, nec ex corporis immoderãtia, prægrauata, C
vt impleamus quod iuſſit ſaluator: Attendite, ne grauẽtur corda veſtra crapula vel ebrietate: quod quàm vitandũ ſit nobis, conſtat ex eo, quòd in regula aſſerit ſanctus Benedictus: Nihil ſic indecet monachum, vt indigeries. *Luc.21.* *Vt cũ profunda clauſerit diem caligo noctium, fide tenebras neſciat, & nox fide reluceat,* id eſt, quatenus fides noſtra neſciat, id eſt, nequaquam admittat, ſed prorſus repellat tenebras infidelitatis, ignorantiæ, erroris, ac vitiorum, & nox fide reluceat, id eſt, fideles in nocte reſplendeant fidei claritate & fide formata. Fides nanq; eſt prima illuminatio mẽtis, lux, lucerna & loculus rationis, qua in nocte munimur, nec formidamus, certi de præſentia dei & angelorum ſanctorum. *Dormire mentem ne*

ſinas,

D *ſinas* id eſt, mentes noſtras nequaquã permittas ſomno pec-
pſalm.12. cati obrui, acediáve torpere: prout orauit vir ſanctus, Illumi-
na oculos meos ne vnquam obdormiam in mortem. Verum
quoniam cognitio intellectualis à ſenſuali notitia inchoatur,
communiterque depẽdet. Hinc exterioribus ſenſibus ab acti-
bus ſuis per ſomnum ſuſpenſis & impeditis, ratio quoque liga
tur, nec actum ſuum exercere poteſt perfectè, niſi deſuper il-
luſtretur. Sicque ratio fertur dormire, hoc eſt, ab actu ſuo ceſ-
ſare. Petimus ergo, ne penitus dormiat, intantum, vt nec à ſu-
perioribus cauſis illuminetur. Solent nanque interdum à deo
per angelos multa & magna in ſomno reuelari ſecreta. Quẽ-
Matth.1. admodum in Euangelio legitur angelus ſancto Ioſeph ſæpe
Nume.12. in ſomno apparuiſſe, & aliqua commiſiſſe. In Numeris domi
E nus ait ad Aaron & Mariam, Si fuerit inter vos Propheta, in
viſione apparebo ei, vel per ſomnum loquar ad eum. Sic & in
Iob.33. Iob ſcriptum eſt, Per ſomnũ in viſione nocturna aperit deus
aures virorum, & inſtruit diſciplina, Imò in ſomno ceſſanti-
bus exteriorum ſenſuum inquietudinibus, homo interdum ca
pacior eſt influẽtiarum & reuelationum cœleſtium. Quando-
que etiam ſomnus tenuior eſt, ita ꝙ mens orat, pſallit, ac ſub-
tiles conſiderationes habet in ſomno, & ſuper actus ſuos refle
ctitur, poſtmodumque meminit eorundem. *Dormire culpa no
uerit* id eſt, totaliter ceſſet, nec ex præterita culparum ac ſpe
cierũ rememoratione illudamur in ſomno. Ceſſante verò do-
minio rationis in ſomno, homo non peccat in eo, cum non ſit
F in eius poteſtate illuſionem illam euitare, quanuis aliquando
cauſam eius vitare potuerit, prout Thomas, Albertus, Petrus,
Richardus, & alij multi doctores ſuper quartum Sententiarũ
conſcribunt. A qua tamen petimus præſeruari, quoniam indi-
ſpoſitum efficit hominem, & minus aptum ad eleuationem, &
fœda eſt ipſa pollutio, atque à celebratione impedit & elon-
gat. *Caſtos fides refrigeret* hoc eſt, ipſi continentes, actu fi-
dei ſuæ recreentur, conſiderando ſalubria: & à feruore ſenſua-
litatis, qui ſolet in nocte accidere, infrigidentur ex ſpeculatio
ne & timore nouiſſimorum ſuorum, ex compũctione quoque
& ex compaſſione dominicæ paſſionis, ab æſtu concupiſcen-
tiæ retrahantur. *Somni uaporem temperet* id eſt, conſidera-
tiones iſtæ procedentes ex fide, ſubtilient atque moderẽtur va
porem, hoc eſt, exhalationes, & fumum aſcendentem ad cere-
brum

brum cauſantemque ſomnum replendo meatus, per quos vis A
ſenſitiua à ſenſu communi deriuatur ad ſenſus exteriores. Nempe per has fidei conſiderationes, remittuntur inferiorum virium actiones, ſicque ſomnus minus groſſus & diuturnus efficitur & minus ligat ac impedit rationem. *Exuta ſenſu lubrico te cordis alta ſomnient* id eſt, ſuperiores animæ vires, vel potius ipſarum virium ſupremitates & habitus digniores, apex rationis, ſapientiæ donum, ſignaculum intellectus, exuta, id eſt, depurata & abſtracta ſenſu lubrico, id eſt, à ſenſatione laſciua, ſeu turpi imaginatione, & fœda inclinatione & inflammatione ſenſitiui appetitus, quæ ſæpe contingunt in ſomno: in quo, ligato iam rationis iudicio, vtitur homo ſpeciebus ſeu ſimilitudinibus & phantaſmatibus rerum pro rebus B
ipſis & tanquam rebus quas repræſentant: ſicque illuditur. Sic ergo cordis alta à carnalitate exuta te ſomnient, id eſt, pro ſomno te contemplentur & apprehendant diuina ex irradiatione ſuperna, aut etiam fortitudine & aſſuefactione perfectorũ habituum, donorum & virtutum: quæ quanto plus in vigilia exercentur & actuantur, atque in ſe intentiores, perfectioreſq; fiunt: eo facilius, ſæpius, ac fortius erigunt & actuant mentem in deum tempore ſomni. Prout de his prolixe ſcribit Albertus in libro de homine. *Ne hoſtis inuidi dolo* id eſt, ne ex deceptione dæmonum inuidiſſimorum. *Pauor quietos ſuſcitet* id eſt, perterrito illorum machinatione incuſſa ſuſcitet à neceſſario ſomno. Dæmones quippe variis modis poſſunt in ſomno decipere, inquietare, turbare, inducendo imaginationes C
terrificas, atque ſimulacra oſtendendo terrentia. Ideo tũc valde indigemus cuſtodia ac defenſione angelica & ope diuina. Ideo cum ingenti affectu & grandi deuotione hæc decantemus ac deprecemur. *Chriſtum rogemus & patrem* Chriſtum nominat ante patrem ad cõfutationem & confuſionem hæreticorum, qui patrem filio eſſe abſolutè maiorem mentiti ſunt.

Chriſti patriſque ſpiritum id eſt, ſpiritum ſanctum ex vtroque (vt ſupra expoſitum eſt) procedentem *Vnum potens per omnia, foue precantes Trinitas* id eſt, tu Trinitas ſuperaltiſſima, quæ es vnum ens abſolutum, vna maieſtas, vnus deus potens per omnia, id eſt, in vniuerſis omnipotens foue precantes, id eſt, cuſtodi, refocilla, enutri nos te inuocãtes ac adorantes. *Amen* id eſt, ſic fiat, & verè ſit ita. Præterea ex primo verſiculo

D verſiculo huius hymni diſcamus & contemplemur, timeamus
ac veneremur omnipotentiam dei in rerum creatione, ſapien
tiam eius in earum diſpoſitione, bonitatem & beneuolentiam
in earũdem ad noſtram vtilitatem ordinatione relucentem.
Omnia nãque per ſuam omnipotentiam ex nihilo condidit.
Heſter.13. Cœlum & cuncta gubernat. Diem lumine veſtit, noctem cali-
gine operit, & tempora ipſa per vices diſtinguit. Prout noſtrę
congruit neceſſitati atque vtilitati. Vnde in Deuteron. Moſes
Deute. 4. eſt loquutus, Ne oculis eleuatis ad cœlum videas ſolem & lu-
nam & omnia aſtra, & errore deceptus colas & adores ea,
quæ dominus deus tuus creauit in miniſterium cunctis gen-
Hebr.12. tibus. Cum metu ergo & reuerentia hæc decantemus, & om-
nipotentis dei accendamur amore: qui tot & tanta nobis ex-
hibuit bona, & exhibere non deſinit.

E

¶DE TEMPORE FERIALI ad nocturnum matutinum. Hymnus.

¶*Iſte totus apprimè ſuauis eſt, & admodum elegans, multáſque explicans gallicinii commoditates, quæ ad ſpiritualem transferenda ſunt intelligentiam, quo nox & tenebræ, peccatum, ſomnus uero torporem & inertiam in peccato ſignat, lux diurna, diuinæ gratiæ fulgorem, gallus Chriſtum: eius cãtus, uocem Chriſti nos ſcripturis ſacris excitantis, ut excuſſo torpore noxio ad opus bonum euigilemus & exurgamus.*

¶AVTHOR AMBROSIVS.

¶CARMEN Iambicum Dimetrum.

F AETERNE *rerum conditor.* Hunc hymnum ſanctus Benedictus in regula ſua vocat Ambroſianũ, id eſt, hymnum ſeu canticum à B. Ambroſio editum: quod etiam conſtat ex hoc, quòd totus hic hymnus quãtum ad ſenſum, imo & quaſi quo ad verba cõtinetur in eiuſdem ſancti hexamerõ, in deſcriptione operum quintæ diei: vbi de naturis auiũ ac piſcium atque terreſtrium animalium multa pulchra conſcribit. Galli, inquiẽs, cantus eſt ſuauis in noctibus, non ſolum ſuauis, ſed etiam vtilis: qui quaſi bonus cohabitator excitat dormiẽtem, & reddit ſolicitum, atque viantem conſolatur, proceſſum noctis canora ſignificatione proteſtans. Hoc, vtpote gallo canẽte, latro ſuas relinquit inſidias. Hoc ipſe lucifer excitatus oritur, & cœlũ illuminat.

luminat. Hoc canẽte mœſtitiam trepidus nauta deponit. Omniſque crebro veſpertinis fluctibus excitata tempeſtas, & procella miteſcit. Hoc deuotus exilit ad precãdum: hoc gallo canẽte homo deuotus mentis affectu promptus & alacer ſurgit, & quaſi exilit de lecto & ad orandum & ad perſoluendũ matutinale officium. Legendi quoque munus inſtaurat, id eſt, ſtudium de ſero intermiſſum reſumit: quod ſtudium ſcripturarũ eſt munus, id eſt, donũ dei: qui dum ſtudemus, loquitur nobis. Hoc canente, petra eccleſię (ſcilicet Petrus) culpã ſuam diluit, quam priuſquam gallus cantaret negando contraxerat. Iſtius videlicet galli cantu ſpes omnis redit, ægri alleuiatur incommodum, minuitur dolor vulnerum, febrium flagrãtia mitigatur, reuertitur fides lapſis, Ieſus reſpicit titubãtes, corrigit errantes. Hæc Ambroſius. ¶ Ex quibus illuceſcit literalis intelligentia hymni iſtius, Aeterne rerum conditor, cuius verbi ſenſus patet in expoſitione primi hymni ſuper illud, Conditor alme ſyderum, æterna lux credẽtium. Atque vt tactum eſt ibi, Deus appellatur conditor rerum æternus, lux quoq; æterna credentium: non quod ab æterno res ipſas creauit, aut ab æterno credentes illuminauit. Quippe qui nec ab æterno fuerunt. Idcirco cõditor rerum ęternus materialiter potius quàm formaliter, quoniã ipſe qui cũcta creauit ex tempore, vere in ſeipſo æternus eſt. Atq; vt Rabbi Moſes proteſtatur, Ideo non ab æterno, ſed ex tempore res creauit, & in memoriam beneficij creationis, diem ſabbati iuſſit eſſe ſolẽnem: quoniam hęc eſt facillima & omnino certiſſima via probandi deũ eſſe ante omnia ab æterno, & cuncta voluntariè non neceſſitate naturę profluxiſſe ab ipſo: quod verũ eſſe monſtratur per omnia miracula facta in veteri teſtamẽto à Moſe aliiſque prophetis, & item per omnia quibus euangelica lex à deo eſſe oſtenditur. Poſſet inſuper dici, quãuis impropriè, ꝙ deus vocetur ęternus cõditor rerũ, non ab actu, ſed à poteſtate creãdi. Et item, quoniam ab æterno creare decreuit. Vel propter ideales rerum rationes, quæ ab æterno in mẽte fuerunt diuina. *Noctem diemque qui regis* id eſt, tempora cuncta diſtinguis, diſpenſas, & ad congruum dirigis finem. Sicq; diem naturalem (qui eſt ſpatium vigintiquatuor horarum) in diem artificialem, (qui eſt tempus lationis ſeu motus ſolis ſuper noſtrum horizõtem) & noctem patitur. *Et temporum da tempora* id eſt, tempora diuerſis

A B C *Exod. 16.*

D uerſis negotiis peragendis accommoda. *Vt alleues faſtidium* id eſt, quatenus homines ex hac temporum ac temporaliũ rerum & actionum ſeu exercitiorũ varietate, minori fatigatione & tædio afficiantur: quoniã alternis vti delectabile eis eſt. Quod cur ita ſit, & de hac temporum diſtinctione dictum eſt in expoſitione hymni præhabiti ſuper illud, Artus ſolutos, vt quies. Itaque tempora temporum nuncupantur ſucceſſiones temporum, per qualitates & varias partes interpolatæ & diſtinctæ. Iuxta hunc modum loquendi ſcriptum eſt in Eccle-
Eccle.20. ſiaſtico, Eſt tacens non habens ſenſum loquelæ, & eſt tacens
Eccle.3. ſciens tempus apti temporis. Vnde in Eccleſiaſte legitur, O-
E mnia tempus habent, & ſuis ſpatiis tranſeunt vniuerſa ſub ſole. Denique de hac temporum diſtinctione diuinitus inſtitu-
Gene.1. ta ſcriptum eſt in Geneſi, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem & noctem, & ſint in ſigna & tempora, &
Danie.2. dies & annos. In Daniele quoque, Ipſe mutat tempora & ætates. De diſtinctione vero temporis in dies & noctes, ſubtiliter
Pſalm.103. loquitur & quaſi prophetat Pſalmiſta dicẽdo, Fecit lunam in tempora, ſol cognouit occaſum ſuum. Poſuiſti tenebras, & facta eſt nox, in ipſa pertranſibũt omnes beſtiæ ſyluæ. Ortus eſt ſol, & congregati ſunt, & in cubilibus ſuis collocabũtur. Exibit homo ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperum. Ex quibus vir ſanctus admirans ſapientiam & excellentiã dei in effectibus ſuis concludit & exclamat, Quàm magnificata ſunt opera tua domine, omnia in ſapiẽtia feciſti. Idcirco & nos dicendo, Aeterne rerum conditor: penſemus nos
F eſſe creatos ab eo, & ex conſideratione omnipotẽtiæ eius, metu & reuerentia, imò amore & gratitudine afficiamur ad ip-
Hebr.2. ſum. Preterea quoniam iſta diſtinctio ordinationum ac domi
Philip.2. natio temporum eſt propria deo, Chriſtus in Euãgelio volẽs
Matth.12. teſtari ſe deum eſſe, diſſeruit, Amẽ dico vobis, quia dominus
Marc.2. eſt filius hominis etiam ſabbati. Atque ad ſanctũ Iob loqu-
Iob.38. tus eſt dominus, Nunquid poſt ortum tuum præcepiſti dilu-
Ibidem. culo, & oſtẽdiſti auroræ locum ſuum? Indica mihi, in qua via lux habitet, & tenebrarum quis locus ſit, vt ducas vnũquodque ad terminos ſuos. *Præco diei* id eſt, gallus *Iam ſonat* id eſt, cantat & ſuo cantu diem appropinquare deſignat, naturali, non intellectuali ſuo inſtinctu, attamen inſtar intelligentis ſe habet, ſic temporum diſtinctiones denuntiãdo. Propter

pter quod dominus ad Iob effatur, Quis poſuit in viſceribus A
hominis ſapientiam, aut quis dedit gallo intelligentiam. *No*
ctu profundæ peruigil id eſt, vigilans & alacer excitator dor-
mientium in ipſa nocte profunda: quod in præcedēti hymno
expreſſum eſt cur nox vocetur profunda. *Nocturna lux uian-*
tibus id eſt, luminare nocturnū, videlicet luna ſeu ſtella ma-
tutina iam ſupple refulgens & apparens, *Viantibus* id eſt, *Gene.1.*
in nocte iter agentibus *A nocte noctem ſegregans* id eſt, vnā
noctem ab alia diuiſam oſtendens, radiando inter noctem v-
nam ac aliam. Quod ſolo ſuo ortu & curſu principalius agit,
quàm lux illa nocturna: inſtrumentaliter tamen reſpectu crea
toris, omnia principaliter efficientis, & per cauſas ſecundas
plurima exequentis. *Hoc excitatus lucifer* id eſt, ſtella matu-
tina radioſa, & ſuam ſecum deferens lucem, excitatus, id eſt, in B
motu ſuo progreſſus vſque ad ſui apparitionem ſuper terrā,
hoc vtpote gallo canente, non à gallo, ſed in hora cantus ip-
ſius, *ſoluit polum* id eſt, cœlum eruit. *Caligine* id eſt, ob-
ſcuritate, quæ videtur eſſe in cœlo ante luciferi ortum, & irra-
diationem: qui lucifer ſua luce perfundit orbes aliqua clari-
tate, qua videntur parumper albeſcere, & multò plus ſole ſur-
gente. *Hoc* gallo canente *Omnis errorum chorus* id eſt, to-
ta errantium & inſidiantium ac malefacientium multitudo.

Viam nocendi deſerit operationem ac aditum lædēdi, per-
ſequendi, occidendi, furandi, adulterandi relinquit: non tota-
liter talia tunc vitando, ſed minus quàm ante gallicantum ea
agēdo. Hinc in lib. Iob habetur, Oculus adulteri obſeruat ca- C
liginē: dicens, Nonne me videbit oculus. Perfodit in tenebris *Iob.24.*
domos ſicut in die condixerant ſibi: ſi ſubito apparuerit au-
rora, arbitrantur quaſi vmbram mortis. Ad hoc quoque vno
modo pertinet quod apud Ioannem ſaluator ait, Omnis qui
male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt nō arguantur
opera eius. *Hoc nauta uires colligit* id eſt, tempore gallican *Ioan.3.*
tus nauta vires reſumit & lætificatur ex appropinquatione lu
cis diurnæ, & quia pericula maris minuuntur. Vnde ſubiun-
gitur. *Pontique miteſcunt freta* id eſt, fluctus & inquietudi-
nes maris aliquantum ſedantur, aut penitus tranquillantur, ſo
le ſuis radiis diſpergente materias tempeſtatum, vt in libro
Metheororum exponitur, *Hoc* gallo canente, *Ipſa petra*
eccleſiæ id eſt, Petrus poſt Chriſtum præcipuum Eccleſiæ
nn firma-

D firmamentum ac robur fidelium, vt ait Theophilus. Idcircò
Matth.16. Hieronymus exponens illud Matthæi, Tu es Petrus, & ſuper
hanc petram ædificabo eccleſiam meam, diſſeruit. Super hãc
petram, id eſt, ſuper te. Veruntamen iſtud quidam cõtentioni
deſeruientes æquanimiter audire non queunt, dicentes, Eccle
ſiam ſuper purum hominem nõ eſſe fundatam, ſed immedia-
tè ac ſolum ſuper deum. Quibus facile reſpondetur, ꝙ Chri-
ſtus eſt fundamentũ & robur ac petra eccleſiæ primũ ac prin-
cipale. Petrus vero ſecundarium ac inſtrumẽtale. Dum equi-
dem ſcriptura aut ſancti doctores à ſe vel ab inuicem diſſen-
tire videntur, aptius reſponderi non valet, quàm vt per ratio-
nabilem diſtinctionem concordentur, & ſic ceſſet contentio.
Luc.22. Nam & Petro Chriſtus ſpecialiter dixit, Tu aliquando con-
Matth.26 uerſus confirma fratres tuos. *Culpam diluit* id eſt, peccatum
Marc.14. ſuæ trinæ negationis, qua Chriſtum negauerat, pœnitendo &
Ibidem. amarè flẽdo deleuit. Vnde Chriſtus ei prædixit, In hac nocte
E antequam gallus bis vocẽ dederit, ter me es negaturus. Et in
Marco recitatur, Quo facto, conuerſus dominus reſpexit Pe-
trum: qui mox verborũ Chriſti reminiſcens egreſſus eſt, & fle
uit amariſſimo planctu: non ſolum tunc, ſed & deinceps hora
eadem, qualibet nocte in tantum quòd facies eius prę calidis
lachrymis videbatur quaſi aduſta: vt ſanctus Clemens teſta-
tur. Ex his ſubditur exhortatio. *Surgamus ergo ſtrenue* in pri
mo gallicantu aut circiter, ſeu hora ab ordine inſtituta: ita ꝙ
tunc de ſtrato corporali, de omni pigritia cordis, à ſomni tor
pore, mox alacriter nos excutiamus, conſurgamus & inarde-
ſcamus ad matutinale officium, ad dei præconiũ, ad pſalmo-
diam ſolẽnem, ad deuotiſſimum deitatis amplexũ, ad ſuauiſ-
F ſimam ſupergloriosiſſimæ Trinitatis contemplationẽ, audito
Thre.3. regis magni ac ſummi principis ſigno. Tunc eleuemus corda
noſtra cum manibus ad deum, & cum omni humilitate, com-
punctione ac puritate inchoemus noui diei obſequium, diui-
ni cultus præconium, matutinale officium omni diſtractione
abiecta cum frequenti pectoris tunſione, & conſimilibus ge-
ſtibus deuotionem excitãtibus: ſi ſoli fuerimus, & fieri poſſet
ſecretè. *Gallus iacentes excitat* non ſua intentione, ſed æternę
ſapientiæ præordinatione, quæ gallicantũ ad hoc & ad mul-
ta alia ordinauit: ſed & ſonus illius cantus comparari po-
teſt ad hoc, imò & quaſi exẽplariter agit idipſum. Nam can-

tus

tus ille tanquam effectus ex dei inſtitutione procedens, eſt A quædã dei laudatio:& materialiter admonet nos, vt illa hora deum & creatorem noſtrum laudemus, cum & irrationabile animal illud ſuo faciat modo. Erubeſcamus ergo tunc ad ſurgendum tardare, cum tædio ſurgere, & quaſi imminentem horrere laborem. Hinc additur, *Et ſomnolentos increpat* id eſt, ipſo ſuo effectu oſtendit rationales creaturas reprehenſibiles eſſe, quæ tunc præ ſomnolentia & torpore tardæ & inaffectuoſæ ſunt ad ſurgendum & confitendum domino, *Gallus negantes* id eſt, non acquieſcentes ſurgere & deum laudare, *Arguit* id eſt, ſuis factis & cantibus tanquam exemplis reprehendit modo iam tacto. Sic quippe irrationalia in exemplum contra homines in medium deducuntur: eo quod B illa obſeruant ac implent ea quę ipſis ab authore naturæ ſunt præſtituta & inſtituta, cum tamen irrationalia extent. Homo autem cum ſit rationalis naturæ, & ſuum factorem agnoſcat, informi notitia, factis tamen neget, & talis tranſgrediatur. *Titum.3.* Sicque apud Eſaiam deus conqueritur, Cognouit bos *Eſa.1.* poſſeſſorem ſuum & aſina præſepe domini ſui: Iſrael autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Apud Hieremiam quoque, Miluus in cœlo cognouit tempus ſuum, *Hierę.8.* turtur & hirundo & ciconia cuſtodierunt tempus aduentus ſui, Populus autem meus non intellexit iudicium domini.

Gallo canente ſpes redit id eſt, fiducia cunctis augetur, die iam proximante: ſpes quoque indulgentiæ peccatorum, inquantum tunc ad memoriam reuocatur, qualiter ſanctus C Petrus ſuæ negationis ac peierationis tunc veniam impetrauit. Per quod omni peccatori ſpes datur. Sic & hora illa ſpes oritur imperandi bona, atque vitandi mala in die tunc imminente, *Aegris ſalus refunditur* id eſt, infirmis ſanitas aliqualiter exhibetur. Quia (vt patet ex verbis Ambroſij introductis) infirmitatum incommoda tunc alleuiantur, minuſque ſæuit vulnerum dolor, & febrium mitigatur flagrantia: appropinquante ac influente de longe medicinali ac dulci vigore luminis ſolis, *Mucro latronis conditur* id eſt, latrones cæterique malefici, qui tunc à ſuis retrahuntur exceſſibus propter lumen diei inſtantis, in quo metuunt deprehendi: reponunt tunc in vaginis gladios ſuos, & arma ſua ſæua abſcondunt. *Lapſis fides reuertitur*, id eſt, his qui corrue-

D runt in tenebras,lumini fidei contrarias,vt ſunt hæreſis,perfidia,diffidentia,redit tunc veræ fidei lumen: quando à ſomno
exurgentes,modo præfato,& mentes ſuas ad dominum dirigentes, à ſole iuſtitiæ illuſtrantur: & præuaricatores redeunt
ad cor,ac fidei ſtabilimenta conſiderant,Vnde dixit Apoſtolus, Surge qui dormis, & exurge à mortuis,& illuminabit te
Chriſtus.Sequuntur duo verſus compẽdioſæ orationis, quam
Ephe.5. in Hexameron beatus Ambroſius deprompſit diffuſius. *Ieſu*
Eſa.46. *labentes reſpice* id eſt, ô domine Ieſu Chriſte reſpice ocu-
Epheſ.5. lo pietatis ac miſerationis tuæ immenſæ nos labentes,id eſt,
peccantes quotidie,imo & omni pene hora,ſaltem in veniali-
bus,per mentis diſtractiones,in cuſtodiam ſenſuum,per verba
E infructuoſa, ac aliis modis: de quibus in prouerbiis legitur,
Prou.24. Septies in die cadit iuſtus.Ioannes quoque Apoſtolus, Si di-
xerimus(inquit)quia peccatum non habemus,noſipſos ſedu-
cimus.Eſtque miſer & vilis lapſus dum ab altitudine actualis
deuotionis,ſynceræ meditationis,virtuoſæ affectionis,exem-
plaris loquutionis,laudabilis operis,dilabimur ad cordis eua
gationem,inutilem cogitationem,puerilem affectionem,ope
rationémve friuolam.Hinc orauit Pſalmiſta,Aſpice in me,&
Pſal.118. miſerere mei.Et in Eccleſiaſt.orat vir ſapiens,Miſerere noſtri
Eccle.36. deus omnium & reſpice nos, & oſtende nobis lucem miſera-
tionum tuarum. *Et nos uidendo corrige* id eſt,miſericordi-
ter intuendo emenda nos, atque in vita hac pie ac paternali-
ter nos caſtiga: ne poſtmodum multo acrius ac diutius pu-
F niamur. Quemadmodum Hieremias orauit,Corripe me do-
Hiere.10. mine. Veruntamen in iudicio (id eſt, pio diſcretionis mode-
ramine)ne forte ad nihilum redigas me, *ſi reſpicis* id eſt,
ſi tam pie ac paterne nos aſpicis, *Lapſus cadunt* id eſt.pec-
cata noſtra deficiunt ac delẽtur:quoniam ita aſpicere,eſt pec-
catis ignoſcere,gratiamq́ue præſtare. *Fletuque culpa ſoluitur*
Dum enim ſic reſpicis,cor lapſi compungitur,emollitur, & in
pœnitentialem fletum ſaltem interiorem ſoluitur,ſicq́ue cul-
Matth.26 pa eius diſſoluitur & indulgetur: quemadmodum Petrus à te
Marc.14. reſpectus, fleuit amare ac veniam impetrauit. *Tu lux reful-*
ge ſenſibus id eſt, tu Chriſte lux vera, lux mundi, ſapien-
tia patris æterni, irradia & reſplende interioribus ſenſibus
noſtris:intellectum in omnibus illuſtrando,rationem docen-
do,vim quoque cogitatiuam & imaginatiuam à vanis & ſtul-
tis

tis apprehenſionibus phantaſticis imaginationibus turpibus, A
inuolutionibus inſenſatis præſeruando & expurgãdo: ex quibus oriuntur timores pueriles, triſtitiæ deprimentes, aut prauæ & carnales affectiones: ad quarum omnium eradicationẽ ac deuitationem indigemus viſitatione ſuperna, ac illuſtratione piiſſima. Quia, vt ſcriptum eſt, Sicut paturientis cor tuũ phantaſias patitur, niſi fuerit ab altiſſimo emiſſa viſitatio. Eccle. 34.
Talibus ergo non immoreris, cum per Hieremiam dominus dicat, Vſquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ? imo protinus vt ſenſeris quippiam tale, a *l* ſalubria te conuerte ad meditationem paſſionis dominicæ, ad memoriam nouiſſimorum tuorum ad cõſiderationem diuinæ præſentiæ, ad orationis refugium, ad pſalmodię ſolatium. Denique cum appetitus obiectum ſit bonum apprehenſum ſeu cognitum: hinc nil appeti poteſt, aut abhorreri, ſeu formidari, niſi iam apprehẽſum ſeu cogitatum. Idcirco qui vult ab inordinatis paſſionibus triſtitiæ & timoris & prauis affectionibus ſeu concupiſcentiis præſeruari aut liberari: ſtudeat à prętactis apprehenſionibus, imaginationibus, cogitationibus ſe purgare & præſeruare. B

Mentiſque ſomnum diſcute. Somnus proprie ad partem pertinet ſenſitiuam. Porro ſomnus mentis eſt duplex. Vnus laudabilis, qui eſt ſoporatio mentis in deo, ſomnus cõtemplationis: de quo exponitur illud Geneſeos, Immiſit dominus ſoporẽ in Adam. Vnde exponi poteſt & illud in pſal. In pace in idipſum dormiam & requieſcã. Alius vituperabilis, qui eſt negligentia, torpor, otioſitas cordis intimorati, incuſtoditi, nec coram deo ſolicite ambulãtis. Quẽ peſſimum ſomnũ precamur diſcuti & expelli à nobis: ita quod deus excitet nos & illuſtret ad conſiderandũ idoneè, quot & quãtis circundati & expoſiti ſimus periculis, quàm metuendũ iudicium nobis immineat, q̃ crudeliſſimis inimicis vallemur. Sicq; cum metu tremore, & timore noſtrã operemur ſalutẽ: reſiduũ vitæ noſtrę ſpatioſũ fructuoſe iugiter expẽdentes, *Te noſtra uox primum ſonet* id eſt, ante cætera diei opera & humana colloquia, te in primis laudemus & inuocemus. Quatenus primo quęramus regnum dei & iuſtitiã eius: & omne quod agimus in verbo aut opere, omnia in nomine tuo agamus. *Et uota ſoluamus tibi* id eſt, deſideria pia & virtuoſa tibi offeramus ac impleamus: iuxta illud pſal. Sic pſalmũ dicã tibi in ſeculũ ſeculi, vt reddã vota mea

Gene. 2. Roma. 11. Iudith. 2. C

Matth. 6. 1. Corin. 10 Pſal. 60. Pſalm. 55.

D de die in diem. Itemq́; In me ſunt deus vota quæ reddam laudationes tibi. Vel, vota, id eſt, promiſſa, quæ fecimus tibi, fideliter expleamus. Diſplicet enim deo ſtulta & infidelis promiſſio. Quibus verbis in Eccleſiaſte præmittitur, Si quid vouiſti deo, ne moreris reddere. Ex quibus elicitur, quod infidelis & ſtulta promiſſio ſit, non ſtatim reddere cum quis poſſit ac debet. Ideo in Deuter. iuſſum eſt, Quod ſemel egreſſum eſt de labiis tuis obſeruabis, & facies ſicut promiſiſti domino deo. Et hoc valde penſandum eſt omni religioſo ac metuendum, cum ſtatus religioſorum ſit ſtatus perfectionis acquirẽdæ. Ideo ad proficiendum in virtutibus atque votorum adimpletionibus, dignam diligentiam, debitumque conatũ non impendere abſque mora ſeu indilatè, vtpote tẽpore opportuno, extat eis dãnabile ac mortale, & valde mortale: cũ fractio voti enormius ſit peccatum, quàm violatio iuramenti. Hæc recolens in corde tuo ſollicitus eſto, diſce mori, diſce te frãgere, aſſueſce ſubiectione & abiectione gaudere, in reprehenſionibus tuis & caſtigationibus, ſicut in omnibus diuitiis gloriari. Hæc facile impl[illegible] qui ſeipſum in deo veraciter diligit, priuatũ prorſus euellens à corde ſuo amorem. ¶ Præterea poteſt hic hymnus ſpiritualius explanari, vt breuiter tangam. Aeternæ rerũ conditor noctem diemque qui regis, id eſt, ſtatum ac tempus veteris teſtamenti. De quo Apoſtolus, Nox præceſſit. ac noui. De quo ſubiunxit, Dies autẽ appropinquauit. Regit quoq; deus noctem ac diem, quia aduerſa & proſpera confert ac ordinat, & omnia ad electorum diſpenſat ſalutem, quibus omnia cooperantur in bonum. Et tẽporum das tempora. Tempora temporum ſunt tempora euangelicæ legis ac gratiæ, quæ temporibus legis naturæ, legiſq́; Moſi præeminẽt vehemẽter, in quibus temporibus gratiæ faſtidiũ tollitur, quoniã lex euãgelica eſt lex charitatis, quæ delectabiliter operatur. ¶ Amplius, faſtidiũ qđ olim erat in diuturna aduẽtus Chriſti expectatione, Chriſto iam nato eſt alleuiatũ. Rurſus temporũ tẽpora faſtidiũ tollẽtia, ſunt dies præcipuarũ ſolennitatũ eccleſiæ, quibus cũ gaudio interſunt Chriſtifideles. Præco diei iam ſonat, hoc eſt, doctrina beatiſſimi Ioan. Bapt. in Euãgelio cõtenta & deſcripta iam in eccleſia prædicatur ac legitur, qui extitit Chriſti pręco nũtius, & pręcurſor: qui Chriſtus eſt ſpiritualis dies ac lux, cuius etiã præco eſt omnis prædicator, doctor, paſtor fidelis,

Margin notes: Eccle.5. — Ibidem. — Deute.23. — Roma.13. — Roma.8.

Margin letters: D, E, F

fidelis. Noctis profundę peruigil, quia Ioannes euigilator vi- A
gilãtiſſimus fuit Iudæorũ, quos cõuertere ſatagebat ad Chri Ioan.1.
ſtum. Fuit inſuper nocturna lux, quoniã partim ad vetus per-
tinuit teſtamentum, & viantibus fulſit ac prædicauit Iudæis.
A nocte noctem ſegregans. quãuis ſtatus & tempus euãgeli-
cæ legis: in qua gratia & veritas per Chriſtum eſt facta, dies
vocetur comparatione ſtatus & tẽporis veteris teſtamenti, ni-
hilominus nox cenſetur reſpectus ſtatus ac gloriæ beatorum.
Sicq; inter has noctes diſtinxit Ioannes, & ſegregauit eas ab
inuicem, dicens: Pœnitentiam agite, appropinquabit enim re- Matt.3.
gnum cœlorum. Hoc excitatus lucifer, id eſt, hoc tẽpore gra- Mar.1.
tiæ natus & apparens Chriſtus, ſplendidiſſimũ ſydus oriens, Sapien.7.
ac ſplẽdor lucis æternæ. De quo myſticè exponitur illud Iob: B
Nunquid producis luciferum in tempore ſuo? Soluit polũ ca- Iob.38.
ligine, id eſt, eccleſiam (quæ in euangelio regnum cœlorum, &
in Apocal. cœlũ multoties appellatur) eruit de tenebris igno-
rantiæ & peccati, atq; de obſcuritatibus legis tegumentiſque
prophetarum, Præſertim in ſacratiſſimo die Pẽtecoſtes, infun
dẽdo primitiuæ eccleſiæ ſpiritũ ſanctum, cuius illuminatio-
ne intellexerũt primi illi diſcipuli ſaluatoris, vniuerſam ſcri-
pturam: ac deinceps totum mundum illuminauerunt. Vnde &
Chriſtus prædixit: Cum venerit ille ſpiritus veritatis, docebit Ioan.16.
vos omnem veritatem. Hoc omnis eorum chorus viam nocen-
di deſerit. Inuiſibiles quippe hoſtes, virtute, fide & gratia
Chriſti maxime ſunt frenati & victi. Vnde Chriſtus deprom C
pſit: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Alibi quoq;: Ioan.12.
Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcor- Luc.10.
piones, & ſuper omnem poteſtatem inimici. Tandem etiam
fecit tyrannos Chriſtianorũ martyrizatione ceſſare. Hoc nau
ta vires colligit, id eſt, beatiſſimus Petrus & coapoſtoli eius,
quibus Chriſtus denunciauit: Faciam vos fieri piſcatores ho- Matt.4.
minum, Pontique miteſcunt freta. Pontus ſeu mare eſt hoc ſe-
culum nequam, ſeu turbulẽtum & vitioſum hominum genus,
cuius inquietudines, bella, contentiones, amaritudines, & pec
cata per apoſtolorum prędicationẽ toto orbe pro magna par-
te ceſſauerunt, impiis illis ad Chriſtum cõuerſis, & in eius ec-
cleſia concorditer ac dulciter cohabitãtibus: Iuxta illud Eſa. Iſa.11.
Tunc habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accu-
babit: Vitulus, leo, & ouis ſimul morabuntur. Hoc ipſa petra

1.Cor.10. eccleſiæ,de qua dixit Apoſtolus: Petra erat Chriſtus: Culpã
D diluit,id eſt,vitia generis humani,de quibus ſanctiſſimus Io-
Ioan.1. annes diſſeruit.Ecce agnus qui tollit peccata mundi. Qui de
Matth. 9. ſeipſo perhibuit:Poteſtatem habet filius hominis in terra di-
mittendi peccata. Quam & ſuis conceſſit diſcipulis ac ſacer-
Mar.2. dotibus loquens:Quorum remiſeritis peccata, remittũtur eis.
Gallo canente ſpes redit,id eſt,Chriſto euãgelizante per ſuos
vicarios , & per euangelicam tubam peccatores quantũlibet
vitioſi ac indurati redierunt ad ſpem veniæ & ſalutis. Quoniã
ipſe de ſe proteſtabatur:Venit filius hominis quærere & ſaluũ
Mat.16. facere quod perierat. Et rurſum : Eum qui venit ad me,non
eiiciam foras.Et ſic ægris per vitia ſalus,id eſt,curatio à pec-
catis refunditur.Vnde & ipſe expreſſit: Non eſt opus valẽti-
E bus medicus, ſed male habentibus. Mucro latronis conditur,
hoc eſt, falſa doctrina cuiuſcunque ſeductoris reprobatur ac
fugit , quia per Chriſti gratiam & doctrinam hæretici pſeu-
doprophetæ ſunt confutati . Et lapſis veritas fidei eſt oblata.
De his plura poſſent induci,ſed prolixitas , faſtidij mater eſt
euitanda.

DE TEMPORE FERIALI ad laudes matutinas,Hymnus.

In eo fit ad dei filium oratio,ut ſuo lumine nos illuſtret,peccata noxiaq́; repellat,& uirtutes in nobis adaugeat.

AVTHOR AMBROSIVS.

CARMEN Iambicum Dimetrum.

F SPLENDOR *paternæ gloriæ,* Hymnus ab alto incipit intellectu.Deinde poſt primũ verſum totum oratio eſt. Splẽdor paternæ gloriæ,id eſt,tu vnigenite,ſplendor gloriæ paternæ,id eſt,fulgor ſplendidiſſimæ gloriæ dei patris, ſeu maieſtatis atque ſubſtantiæ eius,oriens ex lumine patris fontali, in quo ſplendore maieſtas,& omnis perfectio ęterni genitoris,plenè, perfectè,naturaliterq́; relucet:filius nãq; procedit à patre per intellectum cum ſit verbum & ſapientia patris.Idcirco procedit à patre ſecundũm rationem aſſimilationis plenæ ac naturalis. Perfectio nanq; intellectus conſiſtit in aſſimilatione intellecti ad intelligentem.Pater quoq; vocatur,qui de ſubſtantia ſua generat ſimilem ſibi. Hinc filius nũcupatur imago dei patris

patris & character ſeu figura ſubſtantiæ patris. Vnde ad Hebræos aſſeritur: Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtãtiæ eius. Et Sapiens: Vapor eſt enim virtutis dei & emanatio quædã claritatis omnipotentis dei ſyncera, candor lucis æternæ, & ſpeculum ſine macula dei maieſtatis, & imago bonitatis illius. Hæc quippe emanatio eſt naturalis, intellectualis ad intra. *De luce lucem proferens,* hoc eſt, ex teipſo qui ſumma lux es, producens ſpiritum ſanctum qui eſt lumen æternũ, imò tota ſupergloriofiſſima trinitas eſt vna & eadem lux ſicut & vna eſſentia. Idcirco cum pater dicitur genuiſſe lumẽ, & filius lucem ſpiraſſe per hæc nomina abſoluta intelliguntur relatiua, hoc eſt, ipſæ perſonæ quę relatiuæ dicuntur vt filius dicatur de luce lucem proferre, hoc eſt, ſpiritum ſanctum qui eſt lux. Dicitur quoq; filius lucem de luce proferre, ſpiritum ſanctum producere de luce, id eſt, de virtute ſpiratiua ſibi data à patre. Et rurſus ſpiritum ſanctum, qui eſt lux de luce, hoc eſt, procedens à patre qui eſt lux fontana. Inſuper filius protulit lucem de luce, hoc eſt, ſpiritum ſanctum miſit & dedit apoſtolis à patre. Quemadmodum ait: Cum venerit ille paracletus, quem ego mittam vobis à patre. *Lux lucis,* hoc eſt, tu vnigenite es lux lucis, id eſt, lux emanans à patre qui eſt lux à nullo procedens. Es enim deus de deo, lumen de lumine, deus verus de deo vero: & hoc iuxta ſenſum prætactum. *Et fons luminis,* id eſt, ſpiritus ſancti qui à patre & filio tãquam ab vno fonte procedit. Filius quoq; ſicut pater eſt fons luminis, hoc eſt, vniuerſæ lucis creatæ, imò tota indiuidua conſubſtantialisq; trinitas eſt vnus & idẽ fons creati luminis omnis. *Dies diem illuminans,* Chriſtus vocatur metaphorice dies, quoniã ſicut dies exterior illuminat oculos corporales, & dirigit in agẽdis: ſic Chriſtus oculos interiores, & ita per diem deſignatur mens deſuper illuſtrata. Dies item exterior temporalis & dies etiam in patria lucem ſuam à Chriſto ſecundum ꝙ deus eſt fontaliter ſortiuntur. *Verusq; ſol illabere,* Chriſtus fons ſapientiæ, verbum æternum, vocatur ſol verus, eo modo quo proteſtatur: Ego ſum vitis vera. quod tamen metaphorice, id eſt, per ſimilitudinem conuenit ei, & tamen dicitur vitis vera, non per proprietatẽ naturæ, ſed ad diſtinctionem vitis falſæ. Cui dicit Hieremias: Quomodo cõuerſa es in prauum vineæ alienæ. De qua loquitur deus: Expectaui vt faceret vuas, & fecit la-

[Margin: A *Sap.7.* / *Hebr.1.* / *Sapien.7.* / B / *Ioan.16.* / C / *Ioan.15.* / *Hiere.2.* / *Eſa.5.*]

D cit labruſcas. Sic itaque Chriſtus præſertim ſecundum deitatis naturam dicitur verus ſol, ſol (inquam) ſapientiæ, ſol intel-
Sapien. 5. ligentiæ, ſolq; iuſtitiæ. De quo in Sapientia fatetur iniqui: Sol intelligentiæ, non eſt ortus nobis, qui verè illuminat animas deuotorum. ❡ Porrò cum Chriſtus vt deus omnium rerũ il-
Prou. 8. labatur eſſentiis, quomodo deprecamur eum illabi mentibus noſtris, niſi per donorum ſuorum infuſionem, multiplicationem, & incrementa. Ita vt omnium animarum noſtrarum interiora radiis illuminationum ſuarum infundat, charitatis ardoribus impleat, donis virtutibusq; infuſis, atque indeſinenti profectu ditet, decoret, perficiat, quatenus delitiæ eius ſint eſſe nobiſcum, & in cordibus iugiter commorari. *Micans nitore perpeti*, id eſt, in ſeipſo æterna & infinita claritate reful-
E gens, perpetuoq; nitore, hoc eſt, lumine gloriæ irradians mentibus beatorum. Ad quem Boëtius fudit hanc precem: Atque tuo ſplendore mica. Rurſus micans, id eſt, bonis coruſcans, nitore perpeti, hoc eſt, ſpiritu ſancto, qui eſt nitor ac puritas finem non habens. *Iubarq;*, id eſt, omne donum gratuitum pulchrum, ac ſplendidum, *Sancti ſpiritus infunde noſtris ſenſibus. Votis uocemus & patrem*, hoc eſt, deum trinitatem: cui
Matt. 6. quotidie dicimus: Pater noſter qui es in cœlis: ſeu patrẽ æter-
Ioan. 1. num vnigeniti dei. Vnde in Ioãne habetur: Vnigenitus filius qui eſt in ſinu patris. Inuocemus piis deſideriis ac feruidis, prout decet tantum patrẽ affectuoſiſſimè inuocari, qui reſpuit indeuotum, euomit tepidum, negligentem deteſtatur ac pi-
Apoc. 3. grum. *Patrem perennis gloriæ*, id eſt, æternæ beatitudinis at-
F que lætitiæ in ſeipſo. Patrem quoq; Chriſti qui eſt gloria patris. Siquidem filius ſapiẽs, eſt gloria patris. Et rurſus patrem perennis gloriæ, id eſt, perpetuæ iucunditatis beatorum in patria eo modo quo pater luminum appellatur, id eſt, cauſa fontalis ac paternalis omnium luminum & iucunditatum bona-
Prou. 17. rum. Iuxta quem ſenſum ſubiungitur, *Pater potentis gratiæ*,
Iacobi. 1. quoniam cauſa eſt & origo gratiæ gratum facientis, & omniũ gratuitorum bonorum, cuius gratia tantæ eſt poteſtatis, ꝙ in ea & per eam omnia poſſumus quę deus à nobis requirit, omnibus quoque aduerſariis noſtræ ſalutis conſiſtimus fortiores.
Philip. 4. Quemadmodum ait Apoſt. Omnia poſſum in eo qui me confortat. *Culpam releget lubricam*, id eſt, expellat à nobis vitia inſtabilia rectum iter ad ſalutẽ impedientia, & ad caſum mor

tis mo-

tis mouentia. Quemadmodum via exterior lubrica frequẽter A
inclinat ad caſum & facit nutare ac expeditum impedit greſ-
ſum: vnde de impiis fertur in Pſalmo: Fiat via illorum tene- *Pſal.34.*
bræ & lubricum. *Informet,* id eſt, fortiter formet & cauſet
in nobis, *Actus ſtrenuos,* id eſt, actiones virtutum idoneas, for
tes, condignas. Deus nanq; eſt, qui operatur in nobis velle & *Philip.2.*
perficere, iuxta Apoſtolum, cui loquitur Eſaias: Omnia ope- *Eſa.26.*
ra noſtra operatus es nobis. Item, informet, id eſt, doceat nos
exercere, actus ſtrenuos, non remiſſos: quia vt Salomõ loqui-
tur: Qui diſſolutus & remiſſus eſt in opere ſuo frater eſt ſua *Prou.18.*
opera diſſipantis. Hinc orat Pſal. Doce me facere voluntatem *Pſal.142.*
tuam. *Dentem retundat inuidi,* id eſt, morſum & lacerationẽ
ac læſionẽ inuidioſi diaboli, ſeu etiam hominis rancoroſi &
obloquentis reprimat & confringat: ſicut Pſalmographus lo- B
quitur deo: Dentes peccatorum cõtriuiſti. Et iterum. Filij (in- *Pſal.3.*
quit) hominum dentes eorum arma & ſagittæ. *Caſus ſecundet* *Pſal.56.*
aſperos, id eſt, euentus aduerſos, duros, pœnales, faciat nobis
proſperos eſſe ac ſalutares, ita ꝙ eos patienter ferendo profi-
ciamus ex eis: & ſic omnia cooperẽtur nobis in bonum, vnde
ait Apoſt. Gloriamur in tribulationibus. Et iterum: Deus (in- *Roma.8.*
quit) faciet cũ tentatione prouẽtum. Hinc additur, *Donet ge-* *Rom.5.*
rendi gratiã, id eſt, deus præſtet gratiã ac virtutẽ taliter ope-
randi, ac ita nos habendi ꝙ ſic omnia nobis proficiant ad ſa-
lutem. *Mẽtem gubernet & regat,* id eſt, ſuperiorem animæ *1.Cor.10.*
partẽ intellectum & voluntatẽ regat, in interioribus actibus,
& gubernet in exterioribus. *Caſto fideli corpore,* id eſt, ita vt
corpus ſibi habeat obtẽperans, cõtinens atq; fideliter agens, C
iuxta illud Apoſt. Hæc eſt volũtas dei ſanctificatio veſtra, vt *1.Theſ.4.*
ſciat vnuſquiſq; vas ſuũ poſſidere in ſanctificatiõe & honore.

Fides calore ferueat, hoc eſt, charitatis ardore formetur &
accẽdatur ac fortiter operetur. Etenim fides ſine charitate in-
formis eſt, & quæ nõ habet opera, mortua eſt in ſeipſa. ¶ Inſu- *Iacobi.2.*
per fides dono ſapiẽtiæ adornatur & adiuuatur ad contẽplã-
dum diuina. Sit ergo in nobis fides clara, feruida, & operato-
ria, quę ad omne bonũ nos incitet & cõfortet. Nã & ſancti per
fidẽ vicerũt regna, & hęc eſt victoria, quæ vincit mundũ fides
noſtra. Ipſa eſt omnis boni fundamentũ, & radix, ac vita iuſti.

Fraudis venena neſciat, id eſt, diabolica tẽtamenta, perfidorũ
errores, ꝑſuaſiones peſtiferas, & omniũ hęreticorũ deceptionẽ *Hebr.11.*
abhorreat,

D abhorreat, vt ſemper inuiolata, pura, & fortis perſiſtat. *Chriſtusque nobis ſit cibus,* hoc eſt, refectio & confortatio animæ noſtræ. Ipſe enim eſt panis vitæ & intellectus, ſapientia ſumma mentem reficiens & confortans, qui & ſacroſancto corpore precioſoque ſanguine ſuo nos alit in ſacramento, vt fatetur Euangeliſta Ioannes: Ego ſum panis vitæ, qui de cœlo deſcendi. Et denuo: Hic eſt panis de cœlo deſcendens, vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur in æternum. Itemque: Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus.

1.Ioan.5. Eccli.15. Ioan.6. Ibidem. Ibidem.

Potusque noſter ſit fides, id eſt, conſideratio fidei dulcem & ſalutarem nobis efficiat cibum iſtum, & mentes noſtras cõtra æſtum tentationum refrigeret, quatenus ſalubriter maſticemus mente hunc cibum, & conuertamur ac transformemur in ipſum. *Læti bibamus ſobriam ebrietatem ſpiritus,* hoc eſt, ebrietatem ſpiritus ſobriam, id eſt, potum prætactum ſpiritualiter, modeſte, ac pure inebriantem cor noſtrum, videlicet, fidei cõtemplationem ab immoderato ſcrutinio abſtinentem, ac mentem diuinorum guſta atque prædominante charitatis affectu replentem guſtemus, hauriamus, & inſtar poculi deglutiam*, in intima ſpiritus noſtri hilariter. De qua refectione & ebrietate ſponſus in Canticis loquitur: Comedite amici & bibite & inebriamini chariſſimi. *Lætus dies hic tranſeat,* hoc eſt, totũ hunc diem in virtuoſis actibus cũ ſpirituali gaudio expendamus, omnẽ otioſitatem, negligẽtiam, trãsgreſſionem totis viribus deteſtantes ac deuitantes, ſicque dies vocatur lætus aut triſtis, ex lætitia aut triſtitia hominum qui ſunt in eo. Sic ergo impleamus quod dixit Apoſt. Paulus ad Philip. Gaudete in domino ſemper. Oportet itaq; vt omnia cultus diuini obſequia prompto animo, hilari mente, cum interna alacritate ſpiritus peragamus: ſicut hortatur Propheta: Seruite domino in lætitia. Veruntamen iucunditatem hanc filiali timore, frequenti compunctione, diligenti cordis cuſtodia oportet muniri, temperari, miſceri. Cum ſcriptũ ſit: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Nam & ſapiens in omnibus metuit. Et, Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Inordinata vero triſtitia ſecularis & mordax omni homini præſertim ſolitario eſt vitanda, quem oportet bonæ eſſe fiduciæ, & in infinita dei miſericordia reſpirare, non puſillanimem, deſolatumve eſſe, imò in cella cœlicam ducere

E Canti.5. F Philip.4. Pſal.99. Pſal.2. Eccli.18. Prouer.28.

vitam

vitam, orationibus, pſalmodiis, meditationibus, compunctionibus, interdum autem & lectioni vacãdo. Hinc in Eccleſiaſtico edocetur: Triſtitiam longe expelle à te, multos enim occidit triſtitia, & non eſt vtilitas in ea. Melior eſt mors quàm vita amara, iucunditas cordis hæc eſt vita hominis. Vnde apud Iob: Cur miſero data eſt lux, & vita his qui in amaritudine ſunt. ❡ Porro qui nouit ac didicit in aduerſis gaudere, & ipſam afflictionem obiectum lætitiæ ſibi ſtatuere, inquantum multipliciter vtilis eſt, poteſt ſemper gaudere, *Pudor*, id eſt, ſapientialis erubeſcentia, qua homo fidelis erubeſcit in diuinæ maieſtatis præſentia viliter ſe habere, creatorem offendere, turpiter cogitare. Pudor quoq;, hoc eſt, pudicitia caſtitatis, *Sit ut diluculum*, id eſt, ſit principium illuminationis animæ noſtræ. Quemadmodũ diluculum ſeu aurora principium eſt diei ac lucis diurnæ. Nempe per hoc quod coram deo peccare verecũdamur, & nobili caſtitati operam damus, valde deſuper illuminari incipimus: quia de iſta erubeſcentia ſcriptum eſt: Eſt confuſio adducens gratiam & gloriam. Hinc indurato & aſſueto in vitiis loquitur Hieremias: Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere. *Fides uelut meridies*, id eſt, fides noſtra dono ſapientiæ ac lumine gratiæ taliter illuſtretur. Charitatis quoque feruore ita perficiatur, vt tanquam meridies fulgeat in mente ac ferueat, atque per opera bona, edificationis exempla præbeat proximis & ita fit lucerna lucens ac ardens, *Crepuſculum*, hoc eſt, occaſum peccati, receſſum illuminationis diuinæ & minorationem lucis internæ, *Mens neſciat*, id eſt, cor noſtrum non patiatur, neque incurrat, imò ſole declinante magis ac magis ſe intus recolligat, ad dominum eleuetur, ac ſoli ſapientiæ ſe applicare non ceſſet, dicendo: Mane nobiſcum domine, quoniam adueſperaſcit. Hinc in veſperarum hymno cecinimus, vt cum profunda clauſerit diem caligo noctium fides tenebras neſciat, & nox fide reluceat. *Aurora curſus prouehit*, hoc eſt, in aurora curſus, id eſt, celer motus ad bona, ſeu feruens progreſſus in actus virtutum, Prouehit, id eſt, ad altiora & meliora ſuſtollit & eleuat mentem, quemadmodum ſol in aurora aſcendit in cœlo. Vel aurora curſus, id eſt, ipſum diluculum, in quo incipit curſus diei & proceſſus operationis diurnæ. Prouehit, id eſt, promotionem in meliora agere inchoat, quod

Eccli. 30.
Iob. 3.
B
Hiere. 3.
Eccle. 4.
C
Luc. 24.

D quod aurora agere perhibetur, quia in ea hoc agitur, *Aurora totus prodeat, in patre totus filius & totus in uerbo pater* .i. in ipſa aurora, filius totus, id eſt, Chriſtus perfectus, ac integer deus & homo, exiſtens totus in patre tanquã verbum patris in corde patris, æternaliter inuariabiliterque perſiſtens, & pater cõſiſtens totus, id eſt, perfectus in filio tanquam in naturali ac plena imagine ſua, prodeat, id eſt, gratioſe nobis appareat, ita quòd vtrunque fideliter contemplemur in aurora: ſicut loqui-

Eſa.26. tur Eſaias: De mane vigilabo ad te. Et Pſal. Mane aſtabo &

Pſal.5. videbo, quoniam non deus, &c. Eccleſiaſticus quoque aſſerit:

Eccli.39. Iuſtus cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad dominũ, qui fecit illum. Expreſſo interea patre & filio intelligitur ſi-

E mul ſpiritus ſanctus amor & nexus, communio, & oſculum vtriuſque qui ſpiritus ſanctus totus eſt in vtriſque atque vterque totus in ipſo. Etenim quælibet diuina & increata perſona eſt tota in qualibet alia, ſeu potius in alia vtraque. Et vt primo lib. aſſerit Damaſcenus: Singulæ perſonæ in ſingulis ſunt per circuminſeſſionem cum quęlibet ſit immenſa. Et item per eſſentiæ identitatem, vt ſanctus diſſeruit Auguſtinus, cũ conſubſtantiales eſſe noſcantur. ❡ Quocirca ſyncere ac dulciter contemplemur quã prorſus immenſa ſit ſuperbeatiſſimæ Trinitatis huius beatitudo, & gloria, quãta propinquitas mutua, quàm ſuperclariſſime & ſuperdelitioſiſſime ſeinuicem æternaliter intueantur, quàm ſuperardẽtiſſime ſeinuicem ament, & amplectantur, & vtique intenſiue, penitus infinite, quàm

F multæ & ſummæ ſint eis rationes mutuæ dilectionis, quàm ſuperdulciſſime ſe mutuo perfruantur. Tantę ergo ſummæ & ſuperbenedictæ Trinitatis felicitati ac gloriæ totis congratulemur præcordiis, humiliter deprecantes, vt & nos pauperculi pietate ipſius ad videndũ & deguſtandum, quod credimus & ſperamus, mox poſt vitæ huius curriculum perducamur. Ecce hunc hymnum cum ſublimi contemplatione, cum pura & feruenti affectione, cum præcordiali dei laudatione

Ioan.6. cantemus: Panis ille cœleſtis qui cibus eſt angelorũ per fa-

Pſal.77. cialem aſpectum ſit cibus noſter per fidem, & fidei notionem, per charitatis affectum. Nec ſine ingenti & prorſus rationabili cauſa omittamus quotidie conſecrare & ſumere tam ſuperpretioſiſſimum cibum, ac deo patri tam acceptiſſimum ſacrificium immolare ſatagentes, & conuerſationẽ ad hoc ipſum

ſum

ſum peragendum condecentem, & quantum imbecillitati no- A
ſtræ extat poſſibile, ſuo modo habere condignam. Spiritualiter vero manducemus hoc ſacramentum aſſidue, imò & qualibet hora. O quanta eſt nobilitas ſacerdotis ita agentis, vtinam efficaciter ſaperent nobis iſta.

AD PRIMAM Hymnus.

¶ *Iſte officiò primæ peculiariter eſt addictus, quo exhortamur ut exorto iam die rogemus deum, nos per totius diei curriculum à uitiis cuſtodiat, deinq; ipſum in laude ſua perficere.*

¶ AVTHOR AMBROSIVS.

¶ CARMEN Iambicum Dimetrum.

I*Am lucis orto ſydere,* Scribit in Hexameron ſuo B
beatus pater Ambroſius: Venit in mentem memoria auium, quæ dum eunt cubitum quaſi peracto hilariter die aërem cãtu ſolent mulcere, quod & ſolenniter repetunt ſurgente occidenteque die. Ita vt decurſu diurni, vel orituri nocturni temporis iuſtas laudes ſuo referant creatori. Magnum igitur incentiuum excitãdæ deuotionis nobis eſt hoc. Quis etenim hominis ſenſum gerens, non erubeſcat ſine pſalmodiæ decantatione inchoarẽ diem, ac claudere, cum & minutiſſimæ aues ſolẽni deuotionẽ dulcique carmine ortus dierũ ac noctium proſequantur? Hoc tango vt hymnum iſtum ad primam deuotius concinamus: iam lucis orto ſydere, hoc eſt, ſole nunc exurgente, qui antonomatice nominatur planeta, & ſydus lucis, cum & præclariſ- C
ſime luceat, & lucem influat aliis, imò & cæteris planetis ac ſtellis, vt aliqui opinantur, *Deum precemur ſupplices,* id eſt, humiliter ac intente, *Vt in diurnis actibus,* hoc eſt, in cunctis huius diei operibus & momentis, *Nos ſeruet,* id eſt, præſeruet, tueatur, cuſtodiat, *A nocentibus,* hoc eſt, ab aduerſariis noſtræ ſalutis omnique acie vitiorum, quæ directe & formaliter maxime docent, ſpiritualiter perimunt, æterna hominem priuant beatitudine, ac infernalis calamitatis infeliciſſimum ſtatuunt ſeruum, hoſtem dei conſtituunt, ac dæmonum faciunt ſeruitorem. Nulla nanque nocet aduerſitas, ſi nulla dominetur iniquitas. Hinc in Eccleſiaſtico vigeſimoprimo capi. dicitur: Quaſi à facie colubri fuge pec- Eccle. 21.
cata. Tobiæ quoque ſanctus Raphaël angelus ait: Qui faciũt Tob. 12.
iniquitatem,

D iniquitatem,hoſtes ſunt animæ ſuæ,hoc eſt,quod ait Prophe-
Pſal.10. ta: Qui diligit iniquitatem odit animam ſuam. *Linguam re-frenans temperet,* Hoc eſt,ipſe det nobis gratiam & virtutem refrenandi linguas noſtras toto hoc die ab omni locutione illicita,præſertim à verbis pungitiuis,cõtentioſis,iniquis.Iſtud enim videlicet linguam ita reprimere, donum & opus eſt dei:
Prouer.16 quemadmodum in Prouerbiis fertur: Hominis eſt animum præparare: & domini eſt gubernare linguam. Ideo Iacobus
Iacobi.3. in ſua fatetur Canonica: Linguam nullus hominum domare poteſt,inquietum malum,plenum veneno mortifero.Cum ergo tam difficile neceſſariumque ſit ad ſalutem cõpeſcere linguam, merito deprecatur Eccleſia primum in hoc hymno ad
E primam pro gratia refrenandi ac temperãdi loquelam.Nam
Ibidem. rurſus idem affirmat Apoſtolus Iacobus: Lingua ignis eſt, vniuerſitas iniquitatis. Lingua conſtituitur in membris noſtris,quæ maculat totum corpus noſtrum. De his in prouerb.
Prou.21. Salomon multa effatus eſt: Qui cuſtodit (inquiens) os ſuum, cuſtodit ab anguſtiis animam ſuam, qui autem inconſidera-
Prou.29. tus eſt ad loquendum,ſentiet mala.Et rurſus:Vidiſti aliquem velocem ad loquendum, ſtultitia magis ſperanda eſt quàm illius correctio.Itaque deus linguas noſtras refrenet. *Ne litis horror inſonet,* hoc eſt, ex verbis illicitis, ſuperfluis, vitioſis oriatur in nobis lis ſeu contentio abhorrenda, & omni Chriſtiano,præſertim religioſo vehementer vitanda: quæ & ſcandalizatiua eſt aliorum,& contemptibilem facit eum qui liti-
Iacobi.3. gat,ac variis eum implicat vitiis: iuxta illud Iacobi: Vbi zelus & contentio,ibi inconſtantia & omne opus prauum.Eru-
F beſcat ergo clauſtralis qui ſpiritualis eſſe tenetur,liti,conten-
1.Cor.3. tioni,clamori vacare aduertens:quòd vas ait electionis:Cum ſit inter vos zelus & contentio,nonne carnales eſtis & ſecun-
Eccli.28. dum hominem ambulatis?Hinc in Eccle. dicitur: Abſtinete à
Prou.20. lite,honor eſt homini cum ſeparat ſe à lite. Vir iracundus incendit litem,& vir peccator turbabit pacem.Ideo dixit Apo-
2.Tim.2. ſtolus.Noli verbis contendere, ad nihil enim vtile eſt niſi ad
Ephe.4. ſubuerſionem audientium.Itemque: Omnis,ait,amaritudo & ira & indignatio & clamor tollatur à vobis, *Viſum fouendo,* id eſt,viſum exteriorem, *Contegat,* id eſt,moderate operiat, cuſtodiat & circa vtilia atque ſaluberrima obiecta refoueat,vt in aſpectu crucifixi, armorumq; eius & rerum ac figurarum

ſigurarum ad compunctionem mouentium recreetur. Incu- A
ſtoditus etenim viſus,incuſtoditæ mentis eſt ſignum,atque vt
Salomon loquitur:Oculi ſapientis in capite eius,oculi autem Eccli.2.
ſtultorum in finibus terræ. Certum eſt, quòd mens hincinde
inordinate aſpiciens,præſertim in diuinis à deuotione ſit va-
cua,nec cuſtodiæ ſuæ ſolicita, iuxta quod ſcriptum eſt alibi:
Præcordia fatui quaſi rota carri, & quaſi * apis volubilis *al.axis
cogitatus illius. Et iterum: Cor fatui quaſi vas confractum, Eccle.33.
omnem ſapientiam non retinebit, *Ne uanitates hauriat,* id Eccli.21.
eſt,per incautam circunſpectionem ad diſſolutiones,riſus,di-
ſtractiones inducat atque vanarum cogitationum ac prauarũ
affectionum materias,incitamenta,occaſiones,obiecta impor
tet,ne mors culpæ per feneſtras corporis intrans perimat mẽ- B
tem. Hinc Pſallimus, Auerte oculos meos,ne videãt vanitatẽ. Pſal.118.
Poteſt quoq; de oculis exponi mẽtalibus, qui refrenãdi ſunt
ne ex rebus creatis hauriant vanitates præfatas. Ideo in Pro-
uerbiis iubetur: Omni cuſtodia cuſtodi cor tuum. Et in Deu- Prouer.4.
teron. Cuſtodi temetipſum & animam tuam ſolicite. Hinc ſe- Deu.4.
quitur, *Sint pura cordis intima,* id eſt,cogitationes,appeti-
tiones,intentiones,machinationes mentis immunes ſint à pec
cato,& ab omni peruerſitate & diſtorſione. Beati enim mundi
corde,quoniam ipſi deum videbunt. Et qui diligit cordis mũ- Mat.5.
ditiam,amicũ habet regem cœlorum,immortalem, inuiſibi- Proue.22.
lem. Nempe cum ſimilitudo ſit cauſa & ratio complacentiæ 1.Tim.1.
& amoris,deus eſſentialiter purus, & ſanctitas infinita mentẽ Prou.12.
diligit puram, *Abſiſtat & uecordia,* id eſt, mentis inſania, C
inſipientia, inſenſatio. Qui enim vanus & excors eſt, pa-
tebit contemptui. Omne autem peccatum inſania eſt. Quid
enim inſanius eſt quàm mentẽ à ſuo creatore auertere,à ſum-
mo & incomparabili bono deflectere,& ei hæc vana, carna-
lia,ac terrena præferre quod agunt omnes qui dono ſapien-
tiæ carent, in quibus puerilitatis & inſipientiæ vitium do-
minatur de quibus ſcriptura teſtatur: Stultorum infinitus eſt Eccle.1.
numerus, *Carnis terat ſuperbiam,* id eſt,rebelles motus cõ-
cupiſcentiæ ſenſualitatis reprimat, minuat, vincat, *Potus,*
cibique parcitas, id eſt, abſtinentia, ieiunium & parcimonia
quotidiana, vt impleamus illud Apoſtoli: Caſtigo corpus 1.Cor.9.
meũ,& in ſeruitutem redigo. Ideo ſcriptũ eſt:Noli auidus eſſe Eccli.37.
in omni epulatione,nec te effundas ſuper omnẽ eſcã. In mul- Eccli.37.

D tis enim eſcis erit infirmitas, qui autem abſtinens eſt adiiciet ad vitam. Vitanda ergo eſt ſuperfluitas in quãtitate & qualitate. Nam & ſi victualia ſint delicata & ſaporoſa, fiunt duo cõtra vnum, & periclitatur ſobrietas. Hoc religioſis valde pẽſandum eſt, quoniam tenuitas, ſobrietas, ſimplicitas victus & veſtitus voto paupertatis indiſpenſabiliter annexa ſunt. *Vt cũ dies abſceſſerit,* id eſt, finem acceperit, *Noctemque ſors reduxerit,* euentus rerum ſeu ſolis receſſus rurſus cauſauerit noctis caliginem, quæ cum ſit priuatio lucis cõcomitãter ſubſequitur, *Mundi per abſtinentiam,* id eſt, per deuitationẽ ſecularium vitiorum, ac odium mundialium vanitatũ & voluptatũ, videlicet per hoc, ꝙ omnia talia toto die vitamus. *Ipſi,* deo omnipotenti, *Canamus gloriam,* id eſt, laudem & gra-
E tiarum actionẽ cantemus & offeramus de hoc ꝙ tam gratioſe ab his quæ mundi ſunt nos præſeruauit. Ideo ſanctus Ioan.
1.Ioan.2. Nolite, inquit, diligere mundũ, neque ea quę in mundo ſunt.
Rom.12. Paulus quoque: Nolite, ait, conformari huic ſeculo. Ecce in hoc hymno docemur qualiter tota die nos debeamus habere exiſtendo ſoliciti ne excedamus in verbis: quia qui multis
Pſal.130. vtitur verbis, lædit animam ſuam, nec vir linguoſus dirige-
Eccli.16. tur in terra. Hinc loquacitas ſtultitiæ ſignum eſt, iuxta il-
Iob.13. lud: Stultus verba multiplicat. Et ſcriptum eſt: Vtinam ta-
Prou.29. ceretis, vt putaremini ſapientes, Itemque: Totum ſpiritum
Eccli.28. ſuum profert ſtultus, ſapiens autem differt & reſeruat in po-
Ephe.5. ſterum. Viſum quoque & cæteros ſenſus exteriores custo-
Eccle.7. diamus ab omni exceſſu circa ſua obiecta: quemadmodum
F ſcriptum eſt: Sepi aures tuas ſpinis, & noli audire linguam nequam, linguam detrahentem, ſuſurrantem, diſcordias ſeminantem. Hæc quippe ſunt prorſus diabolica vitia, ideo à detrahente, diſcordias ſeminante quaſi à ſerpente mox fuge, ad minus per mentis diſceſſum, & mœſti vultus oſten-
Prouer.25 ſionem: nec communices tam infructuoſis fabulis tenebrarum, magis autem redargue. Etenim per triſtitiam vultus corrigitur animus delinquentis, vt ſicut ventus aquilo diſſipat pluuias, ſic facies triſtis linguam detrahentem. Denique vbi maior peccandi occaſio, ibi diligentior adſit custo-
Pſal.38. dia. Hinc in colloquio ponamus ori noſtro cuſtodiam, & ibi ſit omnis frater velox ad audiendum verbum ſalutis, tardus vero ad loquendum: memor verbi Iacobi fratris domini: Quia

ni : Quia ſi quis putat ſe religioſum eſſe non refrenans lin- A
guam ſuam , ſed ſeducens cor ſuum per loquacitatem atque *Iacobi.1.*
ſilentij fractionem aut per ſtultam ſuiipſius reputationem, *Ibidem.*
huius vana eſt religio . Iuſuper cordis puritati , quæ omni-
um exercitiorũ eſt finis , efficaciter ſtudeamus atque ſobrie-
tati,quoniam optimum eſt gratia ſtabiliri cor,non eſcis,cum *Hebr.13.*
dicat Saluator: Væ vobis qui ſaturati eſtis. *Luc.6.*

❡AD TERTIAM Hymnus.

❡*Inuocatur in eo ſpiritus ſanctus , ut dignetur nobis illabi: hortamur deinde, ut & corpore & animo diuinas perſonemus laudes : ac feruentem charitatis affectum in proximos habeamus.*

❡AVTHOR AMBROSIVS. B

❡CARMEN Iambicum Dimetrum.

N*Vnc ſancte nobis ſpiritus.* Hora tertiarum recte
precamur ſpiritum ſanctum, vt ſe nobis digne-
tur infundere qua hora ſanctiſſimæ primitiuæ
Eccleſiæ fuit infuſus : iuxta quod dictum eſt in
hymno de ſolennitate ipſius : Dum hora cunctis
tertia. *Nunc ſancte nobis ſpiritus unum patri cum filio,* id eſt,
tu ô ſpiritus ſancte qui es vnum patri, id eſt , ſubſtantialiter
vnum cum patre æterno ac vnigenito eius filio, *Dignare,*
nunc, id eſt, in hac hora, *Promptus ingeri* hoc eſt, intime
imprimi nobis per tuorum infuſionem incrementa & perfe-
ctionem chariſmatum,vt ſupra in hymnis de ſolennitate ſpi-
ritus ſancti ipſius expoſitum eſt. *Noſtro refuſus pectori,* id C
eſt,rurſus infuſus ſeu inſtitutus , ſuperaſperſus tanquam dul- *1.Ioan.2.*
ciſſima vnctio,ſaluberrimumque vnguentum noſtro pectori,
id eſt, cordi. *Os lingua,* quæ ſunt inſtrumenta loquendi,
Mens, id eſt, intellectus & ratio. *Senſus,* interior atque
exterior. *Vigor,* hoc eſt,tota animæ fortitudo. *Confeſſio-
nem perſonet,* id eſt,perfecte & feruide ſonet & exprimat ac
decantet,confeſſionẽ.i.diuinæ maieſtatis laudationẽ,iuxta il
lud: Confitebor tibi domine in toto corde meo. Et item: Pſal- *Pſal.9.85*
lam deo meo quàm diu ſum. Confitebor tibi omne bonũ,tibi *110.137.*
grata mẽte ac humili aſcribẽdo: Mihiipſi vero deficere & pec *Pſal.103.*
care,& ad omne malũ exiſtere pronũ. Sic quoq; cõfitebor tibi *Gene.8.*
cõfeſſione proprię culpæ,iuxta quod ſcriptũ eſt: Dixi confi- *Pſal.31.*

oo ij tebor

D tebor aduerſum me iniuſtitiam meam domino. Nam vt in
Prou.28. Prouerbiis expreſſum eſt: Qui abſcondit ſcelera ſua non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit & reliquerit ea, miſericordiam
Iob.13. conſequetur. Ideo ſanctus Iob protulit: Vias meas in conſpectu eius arguam, & ipſe erit Saluator meus. Ad hoc
Thren.3. hortatur nos Hieremias: Scrutemur vias noſtras & quæramus
Ibidem. & reuertamur ad dominum. Leuemus corda noſtra cum manibus ad dominum in cœlos. *Flāmeſcat igne charitas,* id eſt, amor ſpiritualis diuinus infuſus inardeſcat, creſcat, perficiatur in nobis æſtuanti flammigeroque affectu, prout
Luc.12. in Euangelio loquitur Chriſtus: Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt accendatur. *Accendat ardor proximos,* id eſt, feruor diuini ac fraterni amoris corda calefaciat
E proximorum noſtrorum: ſicut fatetur pſalmographus:
Pſal.38. Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis. ¶Hunc breuem hymnum non breui nec parua deuotione cantemus, imò dulciſſimum illum paracletum dulci ac æſtuanti inuocemus affectu, & vniuerſa quæ agimus ad profectum & perfectionem diuini ac fraterni ordinemus amoris, nec à primo torpeamus feruore, ne Chri-
Apoc.2. ſtus nobis obiiciat illud Apocalypſis: Habeo aduerſus te pauca, quoniam charitatem tuam primam reliquiſti. Memor eſto itaque vnde excideris & pœnitentiam age. Itemque
Apoc.3. ait ad quendam: Scio opera tua quia nec calidus es neque frigidus, ſed nunc quia tepidus es incipiam te euomere de
Hebr.10. ore meo. Hinc ad Hebræos hortatur Apoſt. Conſideremus
F inuicem in prouocatione charitatis & bonorum operum. Si amabilis eſt creatura, nonne in infinitum amabilior eſt creator? Eius ergo bonitatem, amabilitatem, dulcedinem, & decorem omnem ipſius dilectionem, liberalitatem, & gratiam ſuper genus humanum ſinceriter contemplemur, ſicque accendamur in eo: quòd ſi nec ita accendimur, inuocemus bonitatem eius immenſam, vt ipſe nos inflammare dignetur: ſuſpiremus ad ipſum aſſidue, affectuoſe, dicentes: O dulciſſime deus quando te toto corde amabimus: ſicque decantato hoc hymno miſſarum ſolenniis cum ſumma deuotione intereſſe ac iubilare altiſſimo non differamus.

¶AD

AD SEXTAM Hymnus. A

In eo diuina laudatur potentia, à prouida ordinatione ac diſpoſitione temporum, oraturque deus ut ardores concupiſcentiarum à nobis tollat, corpori ſanitatem, animæ tranquillitatem tribuat.

AVTHOR AMBROSIVS.

CARMEN Iambicum dimetrum.

R*Ector potens uerax deus,* Deum omniũ creatorẽ omnipotentẽ eſſe eorũ quæ cõdidit potẽtẽ rectorem in aliorũ expoſitionẽ hymnorũ patuit iam frequenter: qui eſt verax deus, quoniã ipſe ſolus eſt deus verus veritate naturæ, qui ſolus eſt ens penitus indepẽdens abſolute perfectũ, actus purus, & eſſe puriſſimũ in ſe ſubſiſtẽs ab omnibus infinita excellentia ſeparatũ: qui etiã verax in verbis, in promiſſis, in cunctis ſuis iudiciis, ſicut & filius dicit ad patrẽ: Sermo tuus veritas eſt. Et Pſal. Principiũ verborum tuorũ veritas, atq; Tobias ait: Iuſtus es domine, & omnia iudicia tua iuſta ſunt, & omnes viæ tuæ miſericordia & veritas. *Qui temperas rerum uices,* hoc eſt, moderaris, diſponis, & ordinas temporalium rerũ ac temporum proceſſus & ſucceſſiones, tẽpora & ætates, vt plenius fuit expoſitũ ſuper illud: Aeterne rerũ cõditor, noctẽ diemq; qui regis, *Splendore mane inſtruis* .i. aurorã informas & ornas cãdore ac radio ſolis intelligendo per mane (quod eſt pars tẽporis) tẽporalia quæ ſunt in ipſo diluculo, vt elementa & mixta quę tunc ſolis lumine perfundũtur. *Et ignibus meridiem,* hoc eſt, tẽpore meridiano afficis & qualificas elemẽta ardoribus ſolis: tũc enim ſole exiſtẽte in alto fit reflexio radiorũ eius ex obiectione corporũ talium, ex qua reflexione calor cauſatur, præſertim dũ reflectio magis directe, perpẽdiculariterq; cauſatur. *Extingue flãmas litiũ* .i. ignotos motus paſſionũ & prauos iræ, impatiẽtiæ, cupiditatis furores, ex quibus lites, cõtentiones ac cõſimilia oriuntur. Anima nanq; iracunda incendit litem. Iacobus quoq; ait: Vnde bella & cõtentiones in vobis, nõne ex cõcupiſcentiis veſtris? Nã ira materialiter diffinitur eſſe accenſio ſanguinis circa cor. Hinc ira nõ habet miſericordiam nec erũpens furor. Et impetũ ſpiritus cõcitati ferre quis poterit? *Aufer calorẽ noxium,* id eſt, concupiſcentiarũ feruores & actus quibus nocturno tẽpore magis vacatur. *Confer*

B Ioan. 17. Pſal. 118. C Eccli. 24. Iacobi 4. Eccli. 28. Prou. 27.

D *ſalutem,* id eſt, habitudinem congruam & ſalubrem, *Cor-
porum,* vt ſecundum exigentiam profectus, felicitatiſque a-
nimæ corpora noſtra regantur, ſpirituique ſubdantur, & cor-
pora ſanitate ad honorem dei bene vtantur, nam & ſalus in-
feriorum in recta conſiſtit ſubiectione ad ſuperioris, *Ve-
ramque pacem cordium,* id eſt, internam quietem in deo, &
gaudium imperturbatum in actibus virtuoſis. Pax nanque
ſuperaddit gaudio imperturbationem, nec poteſt anima ve-
ram inuenire pacem, niſi in ſuo creatore, cui loquitur Augu.
Domine creaſti nos propter te, & inquietum eſt cor noſtrum
quouſque ſuperueniat ad te. Præſta pater piiſſime, patrique
compar vnice, id eſt, tu vnigenite deo patri æqualis. Iſtud ſu-
pra expoſitum eſt. Hunc hymnum quemadmodum cæteros,
E deuotione congrua depromamus, atq; ad ea quæ deſuper ob-
tinere precamur, dignam quoque operam diligentiam & an-
niſum impendere non ceſſemus. Oportet quippe naturã coo-
perari gratiæ dei vt faciat homo quod in ſe eſt, quia vt Au-
guſtinus deprompſit: Qui creauit te ſine te, id eſt, ſine tua co-
operatione, non iuſtificabit te ſine te. Hæc demum eſt ratio,
quòd quotidie multa orãdo in horis ac aliis precibus nõ ex-
audimur & petentes nobis profectũ dari virtutum aridi per-
maneinus, quoniã & remiſſo oramus affectu, neq; ſatagimus
impediméta exauditionis vitare. i. negligẽtias & peccata quã-
tum naturæ poſſibile eſt, occaſiones etiã peccandi vndiq; de-
clinare, & ad ipſa virtutũ exercitia quantũ ad ſubſtantiã ope-
rum nos pro viribus adhibere, extẽdere, applicare. Si quis re-
F gem offendiſſet terrenũ, ſibiq; peteret indulgeri, nec tamen à
regis ceſſaret offenſa, nũquid rex quãuis valde clemens illi i-
gnoſceret? Nõ puto. Itaq; iuxta tenorem precũ hymni iſtius
conemur prauiſſimos iræ, impatientiæ ac omnis inordinatæ
& ſenſualis affectiõis flãmas & impetus ſuffocare. Impatiens
nãq; operatur ſtultitiã: & ira in ſinu ſtulti quieſcit, ac hominẽ
ſimilẽ efficit furioſo. Senſualis quoq; affectio venenũ eſt ſpũa-
lis amoris, ſic & effect⁹ ſenſualis & inordinatę affectiõis oſcu
la, amplexus & attactus nõ carẽt periculis. Nõ ergo per talia
neq; per immoderantiã cibi & potus foueam⁹ aut excitemus
in nobiſipſis aut aliis calores noctiũ, incẽtiua libidinis, ſtimu-
los carnis, qđ & iunioribus in quib⁹ adhuc viget ſanguinis ca
lor, atq; ad motus inordinatos ſunt proni, potiſſimũ & pẽſan-
dum &

dum & obſeruandum. Vnde (vt recitat Caſſianus) ſancti pa- A
tres in Aegypto inter cætera ſtatuerunt, ne vnus fratrum al-
terius tangeret manum, quod item in regula ſancti Pacho-
mij diuinitus edita, de cœlo allata, & per ſanctum angelum
viro ſancto præſentata continebatur.

¶AD NONAM. Hymnus.

¶Diuina in eo laudatur prouidentia, ſua uirtute omnia conſeruans, diei partes ſuis uicibus diſtinguens, oraturque deus, ut felicem & beatum uitæ exitum, & poſt piam ac ſanctam mortem uitam æternam largiatur. ¶AVTHOR AMBROSIVS.

¶CARMEM Iambicum Dimetrum.

RERVM *deus tenax uigor.* Eccleſia dei in hym- B
nis & precibus, horis & cãticis ſuis ſemꝑ ſolicita
eſt omnia illa ſic ordinare, vt & tẽpori congruãt,
& gratia vitandi peccata obtineatur diuinitus.
Hinc in hymno nonæ oramus pro gratia ac vir-
tute pertingẽdi immaculate ad veſperũ. Rerũ deus tenax vi-
gor. i. ô tu deus omnipotẽs vigor tenax. i. vis ſeu poteſtas om-
niũ rerum cõſeruatiua indeſinẽter. Vigor inquam non forma-
lis inhęrẽs, ſed ſeparata, effectiueq; operãs, ſine cuius manute-
nẽtia & inceſſanti cõſeruatione nulla penitus creatura poſſet
per vnũ momentũ conſiſtere aut durare etiã minus q̃ dies ſine
lumine ſolis, vt nõ ſolũ theologi, ſed profundiores quoq; phi- *Sapien. 3.*
loſophi conſcripſerũt. Hinc ſapiẽs dicit deo, Quomodo poſſet
aliquid ꝑmanere, niſi tu voluiſſes, aut quod à te vocatũ nõ eſ-
ſet, conſeruaretur? *Immotus in te permanẽs* .i. in teipſo pror-
ſus incõmutabilis perſeuerans, quẽadmodũ per prophetã pro- C
teſtaris. Ego dominus & nõ mutor. Propterea loquitur Balaã, *Malac. 3.*
Nõ eſt deus quaſi homo vt mẽtiatur: neq; vt filius hominis, vt *Nume. 23.*
mutetur: dixit ergo & nõ faciet, loquutus eſt, & nõ implebit?
Denique iuxta philoſophũ, deus eſt actus purus, id eſt, natura
ſeu forma non inhærens, ſed foris manens, omnia formans, ni
hil informans, quamuis in cunctis realiter ſit: ſimpliciſſima in
quam formaliſſimaq; natura in qua nulla potẽtia paſſiua de-
terminans nulla differentia contrahens, nil materiæ aut ma-
terialis proprietatis, potentialitáſve limitãs: ſed natura in ſe-
ipſa infinita omnino perfecta æternaliter & prorſus inuaria-
biliter in optima ac ſuperbeatiſſima ſui diſpoſitione cõſiſtẽs:

D cuius eſt nullo indigere, à nullo moueri, actuari aut perfici, imò cætera vniuerſa mouere, actuare, perficere. Ecce quam glorioſus & ſuperglorioſus eſt dominus deus noſter, cui ſuper hoc præcordialiſſimè cõgratulari ſemper debemus. Ideo dixit Boetius, O qui perpetua mundum ratione gubernas, ſtabiliſque manens das cuncta moueri. Veruntamen Plato aſſeruit primum motorem, vtputa deum moueri, quod quanuis Ariſtoteles reprehendat, verba tamen non mentem magiſtri ſui Platonis impugnat. Etenim eo ſenſu diſſeruit Plato deum moueri, quo & ſanctus Dionyſius.1.cap.de diuinis nominibus loquitur, Omnes illuminationes moto patre, id eſt, deo creatore deſcendunt. In quibus verbis non aliud deſignatur per

E deum moueri quàm ipſum in actum procedere. *Lucis diurnæ tempora ſucceſſibus determinans* id eſt, tu deus determinans, id eſt, finiens ac diſtinguens tempora lucis diurnæ, id eſt, horas ac claritatem diei ſucceſſibus, id eſt, ſucceſſiuis proceſſibus, indefinentique curſu à diluculo vſque ad crepuſculum, quod deus facit per ſolis irradiationem ac motum. Opera nanque naturæ deo in ſcripturis principaliter aſcri-

Iob.10. buntur, præſertim in Iob qui loquitur creatori omnia ordinanti, Manus tuæ fecerunt me & plaſmauerunt me totum in circuitu. Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti? Pelle & carnibus veſtiſti me, oſſibus & neruis compegiſti me. *Largire clarum ueſpere* id eſt, gratioſè nobis con-

F cede virtutem perueniendi ad veſperam ad finem huius diei ſine ſordibus vitiorum, vt clarum ac lucidum veſpere ſortiamur in toto diei tempore, in operibus lucis & gratiæ, non tenebrarum ac dæmonũ, fructuoſè deducamus: præſertim quia poſt prandium ventre repleto ſolent homines ad vana & inutilia eſſe procliuiores, aliqantula iam ſeruitute ante prandiũ deo exhibita: quaſi vnoquoque talium illud prouerbiorum di

Prouer. 7. cente, Victimas pro ſalute debui: hodie reddidi vota mea: idcirco egreſſus ſum vt viderem te. *Quo* veſpere vel potius, quo, id eſt, per quam tuam largitionem tam gratioſam, *Vita nuſquam decidat* hoc eſt, conuerſatio noſtra interim nequaquam cadat deorſum ab altitudine gratiæ ac virtutum in ima culparum, nec defluat ſine fructu. Propter quod ad He-

Hebr.2. bræos expreſſit Apoſtolus, Abundantiùs oportet nos obſeruare ea quæ audiuimus, ne forte pereffluamus: non enim effugiemus

fugiemus

fugiemus ſi tantam neglexerimus ſalutem. *ſed præmium mortis ſacræ perennis inſtet gloria* hoc eſt, beatitudo æterna immineat, appropinquet, præfixoque tempore nobis præſtetur præmium, & pro mercede ſacræ mortis, id eſt, virtuoſi, feliciſque obitus quem vtique habebimus, ſi iuxta tenorem orationis præmiſſæ in bonis actibus perſeueremus, atque in prætactis à te fuerimus exauditi. Nempe, vt ait Saluator, Qui perſeuerauerit vſque in finem, ſaluus erit. Vel præmium mortis ſacræ, id eſt, beata merces ac retributio paſſionis & mortis Chriſti, qui tradidit ſe pro nobis, videlicet gloria perennis inſtet, id eſt, nobis incũbat ac condonetur. Chriſtus quippe ex ſumma charitate, obedientia, pietate, patiendo & moriendo pro nobis gloriam nobis promeruit æternalem, vt patuit iam frequenter. Et Petrus ait, Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, vt nos offerret deo, mortificatos quidem carne: viuificatos autem ſpiritu, deglutiens mortem, vt vitæ æternæ efficeremur hæredes. Vnde & ipſemet faſſus eſt, Filius hominis non venit vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Itaque & hunc hymnum ſic decantemus, vt ad clarum veſpere quotidie & tandem ad proſperum finem vitæ perducamur, ſicque verè participes ſimus meriti ac pręmij dei & ſaluatoris, & impleamus quod hortatur Apoſtolus, Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit mortem confuſione contempta, id eſt, pro nihilo reputata. Recogitate eum qui talem ſuſtinuit aduerſus ſemetipſum contradictionem, vt nõ fatigemini animis veſtris. Hinc nos quoque indefeſſè adhæreamus iuſtitiæ, & pro ea libenter patiamur aduerſa cõfuſione contempta, id eſt, omnem confuſionem, deſpectionem, vituperationem, quam ob hoc perpeſſi fuerimus, paruipendentes, imò pro nihilo reputantes. Quia non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad perennem gloriam: quam dominus & ſaluator ſua ſacratiſſima morte promeruit nobis: quam conſequemur, ſi tamen compatimur.

A

Matth. 24

1. *Petr.* 3.

B

Ioan. 3.

Hebr. 12.

C

¶AD

D ¶AD COMPLETORIVM. Hymnus.

¶In eo fit ad Chriſtum dei filium oratio, ut ingruentis tempore noctis nos cuſtodiat, quo placidam in eo quietem capiamus, animas noſtras itidem & corpora in ſua protectione conſtituat, & ab hoſte maligno, ſalua, illæſa, incontaminataque conſeruet.

¶AVTHOR creditur B. P. AMBROSIVS.
¶CARMEN Iambicum Dimetrũ non exactum.

CHRISTE *qui lux es & dies* Affectuoſiſſimum hymnum hunc ex dei præconiis ac ſacris precibus eminenter contextum compunctè ac feruidè proferamus. Chriſte qui lux es & dies, hoc ſatis
E diffuſe expoſitum reor ſuper primũ verſum hymni illius, Splendor paternæ gloriæ de luce lucem, &c. *Noctis tenebras detegis* id eſt, manifeſtas caligines errorum ac vitiorum, tenebraſq́ue noctis exterioris facis cognoſci, ita ne metuantur, quoniam reale nil ſunt, nec aliquid poſitiuum. idcirco nocere non queunt: & tempore noctis deus & angeli ſancti nobiſcum non minus ſunt quam in die, nec ſine illorũ permiſſione inuiſibiles hoſtes tangere valent pilum capitis noſtri. *Luciſque lumen crederis* id eſt, tu Chriſte crederis eſſe vnicus filius patris, deus de deo, lumen de lumine, vt prætacto loco expoſitum eſt. *Lumen beatum prædicans* id eſt, proprio ore & per tuos apoſtolos & alios ſanctos eras docens & prædicans humano generi ſuperbeatiſſimum lumen increatũ, æter-
F num, videlicet deum patrem: iuxta illud Ioãnis, Pater, mani-
Ioan.17. feſtaui nomen tuum hominibus: imò & totam Trinitatem di-
Matth.28 cendo, Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris
Pſalm.35. & filij & ſpiritus ſancti. Vel, lumẽ beatum, id eſt, lucidiſſimam beatificam dei viſionem. Hæc eſt (inquiens) vita æterna, vt cognoſcant te verum deum. Vel, lumen gloriæ, de quo pſalmiſta dicit deo, In lumine tuo videbimus lumen. Lumen quoque fidei ac ſapientiæ ſalutaris. *Precamur ſancte domine* Totum quod ſequitur oratio eſt quę ſpecialiter dirigi poteſt ad Chriſtum, generaliter quoq; ad ſuperdigniſſimã Trinitatem, quæ eſt vnus deus ac dominus. Itaque precamur ò ſancte domine,

Defende nos ab omni periculo & corporis, & ab omni tentatione carnis ac dęmonis, ab omni imaginatione phantaſtica

vana,

vana, ſtulta ac puerili, protectione tua diuino ope atq; cuſto- A
ditione angelica, meritis ac precibus ſacratiſſimę virginis ac totius eccleſiæ triũphantis, ac etiã eccleſiæ militãtis, & per dona gratię tuæ, *In hac nocte* imò & die ſequẽti ac toto tẽpore incolatus præſentis, quod totũ nox eſt cõparatione diei æternitatis ac luminis glorię, pęſertim luminis increati ac ſuę beatificæ fruitionis, *Sit nobis in te requies* id eſt, requies ordinata, tibi accepta: requies quoq; contemplationis tui, & trãquillitatis internæ: requies etiã corporalis repauſationis & ſomni cõuenientis. Ne, vt in hymno ad veſperas eſt rogatum, hoſtis inuidi dolo pauor quietos ſuſcitet. Sicq; illud Eſaiæ impleatur in quolibet noſtrũ, Requiẽ dabit tibi dominus, & implebit ſplendoribus animam tuam. *Quietam noctem tribue* vt Eſa.50.
nec proprijs fantaſiis ineptis, nec hoſtium fraudibus inquietemur, B
Ne grauis ſomnus irruat id eſt, non cadat in nos ſomnus immoderatus totaliter deprimens mentem ab eleuatione ad deum impediẽs eam, ad tempus etiam poſt euigilationem: ita vt nec cito, nec pure, neque faciliter poſſit ſe ad deum erigere, & de grauamine ſomni ac fantaſiis excutere, *Nec hoſtis nos ſurripiat* id eſt, ad illicita nos nõ rapiat, fallat ſubducat, *Nec caro illi conſentiens* id eſt, nec appetitus ſenſitiuus tentatori acquieſcens, *Nos tibi reos ſtatuat* id eſt, culpabiles reddat, non quod carni per ſe competat conſentire, nec appetitus ſenſitiuus, aut vis cognitiua ſenſitiua interior ſiue exterior citra rationis conſenſum ac deliberationem formalem aut interpretatiuam inducit peccatum mortale. Quod ſi ratio ex negligentia omiſerit ſenſitiuam vim refrenare ac de- C
bitè regere, ipſa in culpa eſt. *Oculi ſomnum capiant* id eſt, corporalem moderatum virium reparatiuum. *Cor ad te ſemper uigilet* actu aut habitu ſeu diſpoſitione propinqua ad actualem deuotionem, imò frequenter etiã actualiter oret, meditetur, pſallat, ac deſuper illuſtretur, & reuelationem ſortiatur in ſomno, in quo reuelationes & oracula fieri ſolent, vt ſupra expoſitum eſt. Et ſuper hoc dictũ eſt in hymno ad veſperas ſuper illud, Dormire mentẽ ne ſinas. Et alibi, Vnde & ſponſa fatetur dicens in canticis, Ego dormio & cor meũ vigilat. Canti.5.

Dextera tua id eſt, gratioſa aſſiſtentia tua. *Protegat* ſicut iam in primo verſu hymni huius fuit expoſitum. Vnde orat Pſalm. A reſiſtẽtibus dexteræ tuæ cuſtodi me, vt pupillã oculi Pſal.16.
ſub

D ſub vmbra alarum tuarum protege me. *Famulos* (tuos) *qui te diligunt,* hoc eſt, omnes vtriuſq; ſexus fideles, vt nomine famuli deſignetur, nõ ſexus ſed ſeruitus. Omnes inquam, qui te diligunt charitate infuſa ne ruant in culpam mortalem, qua charitatem amittant, atq; in venialem ſaltem frequentem, qua charitatis minorationem ac debilitationem ſuſtineãt, imò te protegente in ea creſcant quotidie, vel qui te diligunt naturali amore quos digneris tueri, ne in mortali maneant ac pereãt culpa, ſed protinus pœnitendo ſupernaturalem tui amorem, ſcilicet charitatẽ obtineant. *Defenſor noſter,* qui ais in Pſal-
Pſal.31. mo: In via hac qua gradieris, firmabo ſuper te oculos meos.
Hier.20. Cui loquitur Hieremias: Tuere me ab his qui perſequuntur
E me. *Aſpice,* nos oculo pietatis tuæ immenſæ approbationis
Pſal.118. tuæ piiſſimæ: quemadmodum orat pſalmographus: Aſpice in me & miſerere mei. *Inſidiantes,* id eſt, aduerſantes ac doloſe nocere quærentes nobis noſtram impediendo ſalutem. *Reprime,* id eſt, refrena, vt nihil in nobis proficiãt aduerſarij tales. *Guberna tuos famulos,* id eſt, vniuerſos credentes dirige in viam ſalutis, etiam nos qui nondum ſeruiunt tibi ex charitate, ſed fide informi ac timore ſeruili, vt ad charitatem te dirigente pertingãt. *Quos ſanguine mercatus es,* id eſt, tuo precioſiſſimo ſanguine redemiſti, id eſt, exponendo vitam tuam corporalem, imò teipſum pro illis in mortem, vt ſæpe expoſitum eſt. *Memento noſtri domine,* id eſt, oſtende te iugiter memorem noſtri indeſinenter, gratioſe, magnifice nobis aſſiſten-
F do per miſericordiarum tuarum effectus. *In graui iſto corpore,* quod aggrauat animam, & deprimit intellectum, in tan-
Sapien. 9. tum quòd carcer eius vocatur. Iuxta illud: Educ de cuſtodia
Pſal.141. animam meam, ad confitendum nomini tuo. Vnde exclamauit Apoſto. Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Multæ nanq; ſunt corporis neceſſitates, quibus vacando prouidendo ac ſatisfaciendo, anima à ſpiritualibus impeditur. Verũtamen corpus etiam in multis deſeruit dominæ ſuæ, vtpute animæ tanquam inſtrumentum ac mediũ eius. Nam cum anima ſit finis atq; perfectio corporis, non econtra conſtat corpus ordinatum in bonum animæ. *Qui es defenſor animæ,* quam ad imaginem & ſimilitudinem tuam plaſmaſti, nec eam quantum in te eſt derelinquens, imò auertẽtem ſe & auerſam à te variis modis reuocas per proſpera & aduerſa,

per in-

per inſtinctus diuinos, angelicos & humanos, per ſcripturas & terribilia geſta. Hinc ſcriptum eſt: Diligis omnia quæ ſunt, & nihil odiſti eorum quæ feciſti: parcis autem omnibus, quoniam tua ſunt domine qui amas animas. Idcirco tu ipſe apud Hieremiam conteſtaris: Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me. *Adeſto nobis domine*, in omni neceſſitate, indigentia, periculo, aduerſitate, anguſtia & euentu. Illumina oculos meos ne vnquam obdormiam in mortem, auerſum ac deuiantem miſericordiſſimè reduc, robora, poſſide & cuſtodi. Libera me & pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet cõtra me: vt ſic ex ſententia gratus pſallam: A dextris eſt mihi dominus ne commouear. Et: Cum ſedero in tenebris, dominus lux mea eſt, & deducet me dominus in lucem æternam. Somno quoq; moderato refocillatus confitear: Ego dormiui & ſoporatus ſum & exurrexi, quia dominus ſuſcepit me. Igitur hymnum iſtum in completorio, in cõſummatione horarum, in fine diuini officij cum integro & ardenti proferamus affectu, cum recollectione animi & cõpunctione prægrandi recommendantes infinitæ pietati & gratiæ creatoris cum ingenti & filiali fiducia. Nec quiſquam tam intimoratus extet, aut negligens vt ad dormiendum ſe ponat ſine diligenti diſcuſſione conſcientiæ ſuæ, imò vnuſquiſq; antè reclinationem huiuſmodi vigilanter recogitet, & reuoluat, qualiter diem totum expenderit, quid boni omiſerit, quid mali commiſerit in eodem. Qualiter in cibo, potu, colloquio, in diuino officio, in celebratione, ac cæteris vniuerſis habuerit ſe. Sicq; pœniteat coram deo, nec impunitum, nec indiſciplinatum ſe deſerat, emendationem proponat firmiſſimè, Chriſti paſſionem, patientiam, humilitatem, conſtantiam, charitatem indelebiliter ſuis imprimat, & infigat præcordiis, atq; in lecto tanquam in monumẽto reclinet ſe: memor ſolicite, qualiter paulo poſt recludetur in tumulo: In pace in idipſum obdormiat orando, aut meditando ſalubriter. ¶ Porrò, ſi contẽplationis gratia ei collata ſit, mentem erigat ad ſuperbeatiſſimæ deitatis intuitionem, quemadmodum dominus deus noſter omnipotens, naturaliter & ſupereſſentialiter bonus ſit, & bonitas pura, quomodolibet infinita in ſeipſo intenſiue interminabiliterq; perfectus, in quo omnis perfectio, infinita pulchritudo, immẽſa dulcedo, illimitata poteſtas, ſapientia cuius nullus

A Sapien.11. Hiere.3. Pſal.12. Iob.17. Pſal.15. Mich.7. B Pſal.3. C Pſal.4.

D nullus eſt finis, beatitudo & gloria ſine termino & menſura. In horum meditatione inflammetur ac delectetur mens noſtra. Ad metuendum quoq; colendum eundem totiſq; viribus honorandum viriliter accingatur. ¶ Poſtremo, ſupergloriosiſſimam trinitatem ſynceriter contempletur, vel ſaltem pro viribus ſpeculetur, qualiter pater æternus ſeipſum intuendo, intelligendo, & quaſi intra ſe exprimendo ſuiipſius conceptũ, ac verbum intra ſe profert ac gignit, & ipſum vnigenitũ ſuũ ſuperpulcherrimum ſibi prorſus æqualem, conſubſtantialem, ſimillimum ſuperdelicioſſime cum infinita complacentia, immenſo amore æternaliter, clariſſime, ſuauiſſime, inuariabiliter intueatur, conformiter filius patrem, atq; vterq; ſpiritum ſanctum, & ſpiritus vtrunq;. Etenim mutua harum ſuperuene E rabilium adorandarum ſuperſublimium perſonarũ intuitio, dilectio, fruitio, complacentia, & dulcedo incomprehenſibiliter ac omniformiter eſt immenſa. ¶ Deniq; quia ex creaturis ad creatoris aliquantam agnitionem conſurgimus, penſemus quid magnus ille Theologus diuiniſſimus, ſacratiſſimus Dionyſius, de quarundam mentium creatarũ amore ac amoris ad deum ardore loquutus ſit, Nonne ſexto angelicæ hierarchiæ capitulo de Seraphico ſummi angelici ordinis dulci, quieto, æſtuante amore deprompſit. Calefacientes nominantur. Mobile enim eorum ſemper circa diuina, & inceſſabile, & calidum, & acutum, & ſuperferuidum intente & intime, & recaleficans alia, &c. Ecce ſi amor ille creatus ac finitus ſupremorum illorum ſpirituum angelicorum tam intéſus ac vehe- F mens eſt, vt non ſolum calidus & acutus, verũetiam ſuperferuidus appelletur, qui vtique amor infinite minor eſt, minus acutus minuſq; feruidus, quàm increatus ille mutuus amor ſuperſanctiſſimæ Trinitatis, certum eſt, quàm incomprehenſibiliter ac incomparabiliter tres adorandæ perſonæ ſeinuicẽ diligant, & idem patet de mutua earum intuitione plenariẽ comprehenſiua, de mutua ipſarum ſuperdulciſſima & ſuperdelicioſiſſima fruitione. ¶ Præterea, omnis ratio amandi ſe inuicem, excellentiſſime & perfecte in ipſis cõſiſtit, videlicet, bonitas, cognitio, propinquitas, vnitio, communio: vnaquæque enim earum infinitæ eſt bonitatis, & aliam plene ac limpidiſſime comprehẽdit, & pater totam bonitatem ſuam & gloriã communicat filio, atq; vterque ſpirituiſancto: nec ſolum vnitę ſunt,

ſunt,imò & ſubſtãtialiter idem.Ex quibus palàm eſt dilectio- A
nem earum adinuicem omnipharie eſſe in infinitum ſuperar-
dentiſſimam & immenſam . In harum contemplatione mens
vere deuota,ſynceriter reformata,deiformiter inflammata fi-
de cum rationibus credendorum,purificatæ mentis intelligẽ-
tia ſublimiter decorata , interdum quaſi mediam & condile-
ctam ac complexatam experitur ſeipſam , vtputa rapta iam
& abſorpta in infinitas diuitias gloriæ dei in æternę lucis im-
menſam abyſſum, in regionem ſuperſplẽdidiſſimam luminis
increati.Ad hanc aliquantulum futuræ beatitudinis præliba-
tionem,deguſtationem, participationem conemur ac prope-
remus,quæ ad myſticam ſpectant theologiã,ad doni ſapien-
tiæ complementum,ad apicem mentis in deum totaliter trãſ- B
formatæ ad diuini amoris perfectionem vnitiuamq; viam,ad
quam nõ niſi per omnimodam priuati amoris extirpationem,
per profundiſſimam humilitatem , ac vehementiſſimam ſui-
ipſius aſpernationem,per ſynceriſſimum zelum iuſtitię ac bo
ni communis præcordialem affectum , per cordis mũditiam,
conſcientiæ puritatem, ac conſimilia exercitia ad viam pur-
gatiuam & illuminatiuam ſpectantia. In quibus omnibus ex-
erceamus & actuemus nos ſtrenue præſentiam maieſtatis di-
uinæ indeſinenter penſantes, ac totis viribus venerantes. Ad
laudem & gloriam omnipotentis , qui eſt ſuper omnia deus
ſublimis & benedictus,Amen.

COMMENTARIORVM IN
HYMNOS FINIS.

PARISIIS.

EXCVDEBAT CAROLA GVIL-
LARD MENSE SEPTEMB.

1541

1-5-3

Digitized by Google